

Гуцульська діалектна
ЛЕКСИКА ТА ФРАЗЕМІКА
в українській художній мові

СЛОВНИК
Том перший

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Інститут українознавства
при Прикарпатському національному університеті
імені Василя Стефаника

Гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові

СЛОВНИК

у двох томах

Том 1

А – М

Івано-Франківськ
Місто НВ
2019

УДК 811.161.2'282(038)

Г 81

Рекомендовано до друку вченою радою Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 2 від 26 лютого 2019 р.)

Рецензенти

Мар'ян Скаб – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри історії та культури української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

Микола Лесюк – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри слов'янських мов Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Автор ідеї та концепції, керівник проекту
і відповідальний редактор **Василь Грещук**

Книга вийшла друком за кошти
Івано-Франківського обласного бюджету

Г 81 Гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові. Словник : У 2 т. / Відповідальний редактор Василь Грещук. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2019. – Т. 1. – 584 с.

ISBN 978-966-428-670-8

ISBN 978-966-428-671-5 (т. 1)

“*Гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові*” – це перший словник, у якому лексикографічно опрацьовано діалектну лексику й фраземіку одного говору (гуцульського), освоєну мовою української художньої літератури. У словникових статтях охарактеризовано значення понад 7,5 тисяч гуцульських діалектизмів, не враховуючи фонетичних варіантів, проілюстровано використання їх кожним автором у своїх художніх текстах із паспортизацією, відзначено їх образне вживання.

Для мовознавців, викладачів, аспірантів, студентів філологічних спеціальностей, учителів, письменників, краєзнавців, працівників видавництва і всіх, хто закоханий у самобутнє народне слово.

УДК 811.161.2'282(038)

ISBN 978-966-428-670-8

ISBN 978-966-428-671-5 (т. 1)

© Василь Грещук, 2019

П Е Р Е Д М О В А

ЛЕКСИКОГРАФІЧНЕ ОПРАЦЮВАННЯ ГУЦУЛЬСЬКОГО ДІАЛЕКТНОГО СЛОВА

Історія лексикографічного вивчення гуцульської діалектної лексики

Гуцульська діалектна лексика неодноразово була предметом лексикографічного опрацювання. Перші словнички гуцульських діалектних слів зазвичай містили етнографічні праці про гуцулів. Так, І. Вагилевич у своєму нарисі “Huculu mieszkańcy wschodniego wzgórza Karpat”¹, що вперше опублікований у чеському перекладі в 1838-1839 рр., подає збірку специфічних слів, уживаних на Гуцульщині. Понад 30 гуцульських діалектних слів із поясненням їх значень наводить також С. Витвицький у своєму історико-етнографічному нарисі “Rys historyczny o Huculach” (1863 р.)².

Часопис “Вечерницѣ” в четвертому номері за 1863 р. подає словничок гуцульських діалектних слів із села Космач сучасного Косівського району Й. Кобринського³.

У січневому випуску львівського часопису “Правда” за 1879 р. І. Огоновський опублікував словничок “Слова з Гуцульщини”⁴, що містить 131 реєстрове слово, більшість із яких є специфічними гуцульськими діалектизмами. За добором лексем, докладністю їх пояснень це був один із кращих українських діалектних словників 70-80-их рр. ХІХ ст.

Я. Грегорович у 1880 р. опублікував “Słownik wyrazów huculskich”⁵, у якому подано 723 специфічних гуцульських слова. Через рік цей словник із уточненнями семантики деяких слів і доповненням реєстру до 879 лексем під назвою “Słownik huculski dla ułatwienia rozmowy z ludem”⁶ автор включив до свого путівника для туристів, які подорожували Гуцульщиною.

---

¹ Vahylevič D. Huculové, obyvatelé východního pohorí Karpatského // Časopis Českého Museum. – 1838. – Roč. 12. – S. 475-498; 1839. – Roč. 13. – S. 45-68.

² Witwicki S. Rys historyczny o huculach. – Lwów, 1863 (Витвицький Софрон. Історичний нарис про гуцулів / Переклад, передмова і примітки Миколи Васильчука. – Коломия, 1993. – 96 с.).

³ Матеріялы до словаря / Зібрані Пр. И. Кобринськимъ в Космачѣ окр. Коломыйського // Вечерницѣ. – 1863. – ч.4. – С. 31-32.

⁴ Огоновський Й. Слова з Гуцульщини зібрав Й. О. Огоновський // Правда. – 1879. – Вип. 1. – С. 52-56, Вип. 2. – С. 113.

⁵ Gregorowicz J. Słownik wyrazów huculskich // Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego. – Kraków, 1880. – Т. 5. – S. 26-35.

⁶ Gregorowicz J. Przewodnik dla zwiedzających Czarnogórę położoną w powiecie Kosowskim. – Lwów, 1881. – S.16-30.

Пояснення семантики низки гуцульських діалектних слів подано також у статті І. Свенціцького про гуцульські слова, поширені в Коломийському й Косівському повітах¹.

Словничок із 163 специфічних гуцульських слів містить етнографічний нарис “Z kraju Huculów” (1901 р.) Ю. Шнайдера². У ньому українські слова передано польською графікою, вони пояснені польськими відповідниками або описово.

Капітальну працю В. Шухевича “Гуцульщина” (1908 р.) завершує “Словарець” до всіх п’яти томів “Гуцульщини”³, укладений автором. Він фіксує в алфавітному порядку 1228 слів із поясненням їх семантики або відсиланням до сторінки відповідного тому, на якій подано детальний опис поняття, позначеного словом.

517 словникових статей, заголовними словами яких стали гуцульські лексичні діалектизми, подав В. Гнатюк до виданих ним “Народних оповідань про опришків (1910 р.)”⁴. Значення слів у них розкрито через літературні відповідники або описово, іноді з ширшими тлумачними поясненнями.

Ще один словничок гуцульських діалектних слів із їх літературними відповідниками, який містить понад 1000 лексем, опублікував діалектолог Б. Кобилянський у своїй праці “Гуцульський говір і його відношення до говору Покуття” (1928 р.)⁵.

Детальний аналіз лексикографічного дослідження гуцульського діалекту впродовж XIX – поч. XX ст. здійснив Й. Дзензелівський, який дійшов такого висновку: “І незважаючи на те, що ці словники уклали не фахівці-філологи і що загальний лексикографічний їх рівень часто не є високий (відсутні граматична і стилістична розробка реєстрових слів, локалізація, ілюстративний матеріал тощо), проте вони в цілому дають порівняно докладну уяву про лексико-семантичну систему гуцульського діалекту і характеризуються тими ж ознаками, що й українська діалектна лексикографія XIX – поч. XX ст. взагалі”⁶.

У другій половині XX ст. починається збирання матеріалів до різних діалектних словників і їх укладання.

Робота над створенням фундаментального Словника гуцульських говірок здійснюється в Інституті українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України у Львові. Тут укладено картотеку гуцульських лексичних діалектизмів, яка постійно поповнюється новими матеріалами. На основі цієї картотеки в 1997 р. з ініціативи і під керівництвом проф. Я. Закревської опубліковано короткий науково-популярний словник шкільного типу “Гуцульські говірки” обсягом близько п’яти тисяч діалектизмів. Він “призначений для вчителів, які працюють у діалектному оточенні, для учнів, яким

¹ Свенціцький І. Слова уживаньи в Косовском и Коломыйском повѣтах: Собрано в Космачѣ и Лючѣ в 1897 // Временник Ставропигійського ин-та. – Львів, 1899. – С. 138-140.

² Schnaider J. Z kraju Huculów: Słowniczek // Lud. – Т. 7. – З. 4. – Lwów, 1901. – S. 65-73; 169-176; 259-272.

³ Шухевич В. Гуцульщина: П’ята частина. Друге видання. Верховина: Журнал (видавництво) “Гуцульщина”, 2000. – С. 280-296.

⁴ Гнатюк В. Народні оповідання про опришків // Етнографічний збірник / Видання етнографічної комісії НТШ. – Львів, 1910. – Т. 26. – 354 с.

⁵ Кобилянський Б. Гуцульський говір і його відношення до говору Покуття // Український діалектологічний збірник. – К., 1928. – Кн. 1. – С. 1-92.

⁶ Дзензелівський Й. О. З історії лексикографічного дослідження гуцульського говору // Гуцульщина: Лінгвістичні етюди / Відп. ред. Я. Закревська. – К. : Наук. думка, 1991. – С. 42.

він полегшить засвоєння норм української літературної мови, для всіх, хто хоче ознайомитися з діалектним розмаїттям української мови, одночасно він полегшить читання творів художньої літератури, у яких автори використовують гуцульський говір із стилістичною метою, а також користування давніми і сучасними фольклорними й етнографічними матеріалами з Гуцульщини”¹. Призначення словника зумовило принципи формування реєстру гуцульських діалектизмів та їх лексикографічне опрацювання: далеко не кожна словникова стаття містить контекстну ілюстрацію, вказівку на локалізацію тощо.

Грунтовнішим і більшим за кількістю словникових статей (більше шести з половиною тисяч) став “Гуцульський словник” Я. Янова, матеріали до якого він, а також С. Грабець та Ф. Левандовський збирали ще в 20-х – 30-х рр. минулого століття, а первісний машинописний варіант словника вже після смерті автора доопрацював і опублікував у 2001 р. його учень Я. Рігер². Як справедливо зазначив упорядник і видавець словника Я. Янова, “його значення підсилює те, що матеріал до нього зібрано перед кількадесятьма роками, що спричинило його історичну вартість. Треба теж мати на увазі й те, що в час, коли Я. Янів збирав матеріали до свого словника, карпатологічні дослідження були щойно в зародку, отож його дослідження можна вважати піонерськими”³.

Шістсотп’ятдесятисторінковий словник колективу авторів “Гуцульські світи. Лексикон”, опублікований у 2013 р., започаткував реалізацію створення великого фундаментального гуцульського словника, про що від імені його укладачів зазначила Н. Хобзей: “Лексикон – лише фрагмент, дешиця роботи над більшим лексикографічним задумом. Властиво, лише пробна книга деяких його аспектів”⁴. У словникових статтях цієї лексикографічної праці подано значення реєстрових слів, витяги з етнографічних матеріалів, зафіксованих розповідей і т. ін., які ілюструють семантику слова, а також фраземи, у структурі яких наявне опрацьовуване в словнику гуцульське діалектне слово.

Лексикографічне опрацювання діалектного слова в художній мові

У сучасній лексикографії спостерігається різке зростання найрізноманітніших словників. Відмінності між ними визначаються передовсім призначенням лексикографічної характеристики та специфікою мовного матеріалу, який зазнає словникової інтерпретації. Чи не найбільшої детальності та повноти лексикографічного опрацювання зазнала лексика. Ю. Караулов у зв’язку з цим зазначив: “У словниках відображена соціальна (словники літературних мов, жаргонів, табуйованих слів, і навпаки, рекомендованих нормою висловлювань), територіальна (від діалектного словника індивідуума, окремого села до словників як невеликих районів, так і вели-

¹ Гуцульські говірки : Короткий словник / Відп. ред. Я. Закревська. – Львів, 1997. – С. 5.

² *Janów Jan. Słownik huculski / opracował i przygotował do druku Janusz Rieger. – Kraków : Wyd-wo naukowe DWN, 2001. – 294 s.*

³ Там само, S. XV.

⁴ *Хобзей Н., Сімович О., Ястремська Т., Дидик-Меуш Г. Гуцульські світи. Лексикон. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 2013. – С. 14.*

ких областей – смоленських, донських, псковських, старожиливських говорів Сибіру – і, зрештою, до зведеного словника всіх діалектів), професійна диференціація мови (це не тільки неозоре море термінологічних словників з усіх галузей науки і техніки, але й спеціальні професійні словники з окремих підрозділів тих чи інших галузей знань і культури)”¹. Лексикографічно досліджено лексику і з погляду змін значень лексем у часі, появи нових слів, виявлення системних відношень у словниковому складі слова.

Досить добре лексикографічно вивчено діалектне слово. Це засвідчує й сучасна українська лексикографія. Тільки за останні десятиліття корпус діалектних словників поповнився низкою поважних лексикографічних праць, які подають семантичну, почасти й граматичну характеристику діалектних слів із різних регіонів². Більшість із них укладено на традиційних для діалектних словників наукових засадах: словникова стаття містить встановлені лексичні значення слова, здебільшого й ілюстрацію його функціонування у висловлюванні, певні граматичні відомості, наголос, а також локалізацію. Водночас змінюються аспекти словникового вивчення діалектного слова. Прикладом інноваційного підходу до створення діалектного словника може слугувати публікація такої лексикографічної праці, як “Гуцульські світи. Лексикон”, у якій словникова стаття, крім того, що розкриває семантику діалектного слова через екземпліфікації до нього у формі більших чи менших витягів із етнографічних записів, фіксує роль діалектизму у формуванні й функціонуванні фразем і паремій, репрезентує діалектну одиницю в її культуроносній функції, як носія етнологічної інформації, як компонента мовної картини світу.

¹ Караулов Ю. Н. Лингвистическое конструирование и тезаурус литературного языка. – М.: Наука, 1981. – С. 38.

² Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок. У 2 т. – Луцьк: Вежа, 2000. – Т. 1. – 354 с.; Т. 2. – 456 с.; Астаф’єва М., Воронич Г. Словник гуцульських говірок Річки та Явора: у 4-х томах. – Івано-Франківськ: Місто НВ. – Кн. 1 : А-Ж. – 2014. – 516 с.; Гуцульські говірки. Короткий словник / Відп. ред. Я. Закревська. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 1997. – 232 с.; Матій М. Словник говірок центральної Бойківщини / Відп. ред. В. В. Німчук. – К.; Сімферополь: Ната, 2013. – 602 с.; Пиртей П. С. Короткий словник лемківських говірок. – Івано-Франківськ: “Сіверія МВ”, 2004. – 3–64 с.; Сабодош І. В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. – Ужгород: Поліграфцентр Ліра, 2008. – 480 с.; Сагаровський А. Матеріали до діалектного словника Центральної Слобожанщини (Харківщини). – Харків: ОВВ НМЦ ХНУ ім. В. Н. Каразіна. – Вип. 1, 2011. – 296 с.; Вип. 2, 2013. – 312 с.; Словник буковинських говірок / За заг. ред. Н. В. Гуйванюк. – Чернівці: Рута. 2005 – 688с.; Словник українських говорів Одещини / Гол. ред. О. І. Бондар. – Одеса: ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2011. – 224 с.; Словник українських східнослобожанських говірок / К. Глуховцева, В. Лєснова, І. Ніколаєнко та ін. – Луганськ: Вид-во ЛДПУ імені Тараса Шевченка, 2002. – 234 с.; Турчин Є. Д. Словник села Тилич на Лемківщині. – Львів: Українська академія друкарства, 2011. – 384 с.; Чабаненко В. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини: в 4 т. – Запоріжжя: Запорізький державний університет, 1992. – Т. 1. – 324 с.; Т. 2. – 371 с.; Т. 3. – 304 с.; Т. 4. – 263 с.; Шило Г. Наддністрянський регіональний словник. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 2008. – 288 с.; Janów J. Słownik huculski / Opracował i przygotował do druku Janusz Rieger. – Kraków: Wydawnictwo Naukowe DWN, 2001. – 294 s.

Окремим напрямком у розвитку лексикографії має стати лексикографічне вивчення діалектного слова в художній мові. Це нова галузь лексикографічного дослідження діалектного слова, яка вимагає опрацювання як теоретичних засад створення словників лексики певного діалекту в художній мові, так і практичних завдань їх укладання.

Словник лексики певного діалекту в художній мові відрізняється від наявних діалектних словників за метою, призначенням, матеріалом, який підлягає словниковому опрацюванню, та структурою словникової статті. Мета зазначеного словника – лексикографічно дослідити сегмент лексику певного діалекту, освоєного художньою літературою. Із цього випливає, що не кожен діалект може слугувати базою для створення вказаного словника. Передумовою створення словника лексики певного діалекту в художній мові є достатня заманіфестованість її в белетристичних текстах, сказати б, затребуваність діалектних лексичних одиниць для художніх цілей.

Окремі діалекти суттєво розрізняються між собою за використанням їх лексиконів у мові художньої літератури: від спорадичного вживання незначної кількості діалектних слів в обмеженому колі літературних текстів до широкого вживання різноманітних тематичних пластів діалектизмів у багатьох художніх творах упродовж усього періоду розвитку літератури. Зрозуміло, що словник лексики, наприклад, надсянського діалекту в художній мові неможливий, оскільки художніх текстів, які засвідчують використання такої лексики, практично немає. Інша річ – гуцульський діалект. Як один із найкolorитніших, він має давню традицію використання й найбільше засвідчений з-поміж інших діалектів у художній мові, тому гуцульська діалектна лексика, абсорбована мовою художньої літератури, найперше має бути лексикографічно опрацьована. Із українських діалектів південно-західного наріччя перспективи словникового дослідження їх лексики в мові художньої літератури мають ще наддністрянський та бойківський діалекти, почасти покутський завдяки передусім творчості В. Стефаніка.

Реєстр словника певного діалекту в художній мові становлять лише ті діалектні слова і в тих значеннях, які використані в мові художніх текстів, отже, з одного боку, він міститиме лише частину слів і їх лексичних значень, які подано у відповідному (-их) традиційному(-их) словнику(-ах), а оскільки навіть найповніший діалектний словник не може охопити всього розмаїття діалектного лексику, він зафіксує низку діалектних слів, які функціонують у художній мові, однак не потрапили до реєстру наявного(-их) діалектного(-их) словника(-ів). Це досить помітний пласт діалектної лексики, лексикографічне опрацювання якого стане добрим доповненням до попередніх. Питальники для збирання територіально обмеженої у функціонуванні лексики для діалектних словників зазвичай зорієнтовано на субстантиви, ознакова діалектна лексика до вивчення залучається принагідно, тому в традиційних діалектних словниках найкраще опрацьовано іменники, а прикметники, дієслова, прислівники значно слабше. Потреби художнього осмислення дійсності сприяють збалансованому освоєнню різночастининомовних діалектизмів, тому в реєстрі словника певного діалекту в художній мові більш рівномірно відбито частиномовну належність діалектних слів.

Повноту та якість реєстру словника забезпечує спеціально укладена картотека лексичних діалектизмів, засвідчених у художніх текстах. Селекція та ідентифікація

слів як діалектних для реєстру здійснюється із урахуванням їх позанормативності, відсутності в словниках літературної мови або подання з ремаркою *діал.*, фіксування в діалектному словнику результатів науково-лінгвістичного дослідження лексики говору, спеціальних наукових студій у ділянці діалектної лексики.

Специфічною проблемою формування реєстру зазначеного словника є карткування онімної лексики, зокрема топонімів та мікротопонімів, оскільки частина з них з'явилась на базі діалектних слів, а низка інших є виразними мовними маркерами краю, що становить ареал досліджуваного діалекту. Такі лексичні одиниці, що пов'язані з територіальним лексиконом, підлягають карткуванню й залучаються до лексикографічного опрацювання за особливою методикою і подаються як додатки до словника діалекту в художній мові.

За своїм характером словник лексики певного діалекту в художній мові є тлумачним словником особливого призначення. Тлумачення діалектизмів здійснюється з опертям на їх контекстне вживання, тобто семантична характеристика діалектної лексеми фіксує лише ті лексико-семантичні варіанти, які експліковано мінімальними сегментами художнього тексту, достатніми для виявлення їх семантики. У зв'язку з цим лексико-семантична структура реєстрового слова може повторювати семантичний простір такого ж слова у традиційному діалектному словнику, відображати його лише частково або розширювати його додатковими компонентами. Повторення семантичної характеристики в низці реєстрових слів не применшує потреби в створенні словника певного діалекту в художній мові, оскільки йдеться фактично про новий лінгвістичний об'єкт, тобто репрезентування мовних даних, які генерують нову інформацію про мову. "Створити, побудувати якусь "річ" означає не тільки вміти пояснити ті властивості мови, які в ній використані і на яких вона ґрунтується, не тільки пояснити певні закономірності мовної структури, – зазначив Ю. Караулов, – але й з'ясувати нові властивості створеного об'єкта, які так чи інакше характеризують досліджувану мову, а отже – розширити наші знання про людську мову загалом"¹.

Для мовознавства вкрай необхідними є відомості про сегмент лексики кожного діалекту, освоєного літературною мовою, про тематичні групи діалектної лексики, інкорпорованої художньою мовою, та її обсяги, про введення діалектного слова в художній текст як різновид контакту між діалектною і літературною формами мови, про функції діалектизмів у художніх текстах і т. ін. Інформацію щодо зазначених проблем, які власне з'ясовують "нові властивості створеного об'єкта", і подає словник мови діалекту в художній мові.

Підґрунтям семантичної характеристики діалектного слова в художній мові є сукупність контекстів, у яких зафіксовано діалектизм. На основі всіх уживань діалектизму визначається його лексико-семантична структура. Основними способами лексико-семантичної характеристики діалектного слова у пропонованому словнику є ті, які застосовуються в лексикографічних працях тлумачного типу, зокрема описове тлумачення значення, тобто підведення позначуваного поняття під найближче родове поняття (рід, розряд, групу і т. ін.) з одночасною вказівкою на його видові, диференційні ознаки; характеристика позначуваного поняття як частини певного ці-

---

¹ Караулов Ю. Н. Лингвистическое конструирование и тезаурус литературного языка. – М.: Наука, 1981. – С.16.

лого, певної сукупності з вказівкою на її істотні ознаки; відсилання до лексичного аналога літературної мови, абсолютно тотожного цьому слову за предметно-поняттевою віднесеністю; тлумачення ширшого за предметно-поняттевою віднесеністю слова шляхом перерахування кількох вужчих предметів, дій, ознак тощо, які входять до об'єкта його позначення¹.

Низка діалектних слів у художній мові функціонує не лише як структурна лексична одиниця, але і як компонент фразем, паремій, тому стійкі словосполучення теж лексикографічно опрацьовуються у словнику лексики певного діалекту в художній мові. Такі діалектні фраземи, паремії отримують тлумачення й відповідне ілюстрування в межах словникової статті діалектної лексеми, яка стала структурним компонентом фраземи.

Суттєво розширює наші знання про мову, поряд із семантичною характеристикою реєстрового слова, ілюстративна частина словникової статті у згаданому словнику. Ілюстративний матеріал, крім того, що підтверджує виявлені лексичні значення діалектизму, унаочнює їх, водночас ще інформує про частоту та особливості вживання діалектизму в художніх текстах. Ілюстрації до кожного реєстрового діалектного слова дають змогу відстежити особливості й специфіку його використання в художніх текстах та визначити попит окремих письменників і художньої мови в цілому на ті чи інші діалектизми та їх значення, оскільки вони побудовані як множини вибраних контекстів усіх авторів, що у своїх творах вжили це діалектне слово.

Словникова семантична характеристика діалектних слів на основі їх використання в художніх текстах разом із ілюстраціями-прикладми до них суттєво розширює можливості дослідження питань взаємодії літературної мови, мови художньої літератури й територіальних діалектів, підносить на якісно вищий рівень розв'язання загальнолінгвістичної проблеми ролі місцевих різновидів загальнонаціональної мови у становленні й розвитку літературної мови. Отже, призначення словника передовсім наукоорієнтоване. Результати лексикографічного опрацювання лексики певного діалекту в художній мові пригодяться також у процесі створення зведеного словника говорів. Прикладні аспекти укладання словника лексики певного діалекту в художній мові пов'язані передовсім із підготовкою до видання і перевидання текстів, які містять діалектизми, зокрема супровід таких текстів спеціальними додатками-списками незрозумілих слів із поясненням їх значень або з безпосереднім використанням пересічним читачем, не знайомим із діалектною лексикою, словника як довідника про семантику діалектизмів.

Таким чином, словникове опрацювання лексики територіальних говорів у мові художньої літератури є важливим завданням сучасної лексикографії та лінгвістики загалом, бо воно детермінує появу інноваційних словників, які уможливають розв'язання низки мовознавчих проблем на якісно вищому рівні, ніж це робилось до цього часу, та відкривають перспективу дослідження питань, які перед цим якщо й вивчались, то принагідно, зокрема: шляхи й способи абсорбування діалектизмів художньою мовою, ступінь освоєності лексики тих чи інших діалектів мовою худож-

---

¹ *Тараненко О. О.* Новий словник української мови (концепція і принципи укладення словника). – Київ – Кам'янець-Подільський: Інститут української мови НАН України, Центр мовознавчих студій Інституту української мови при Кам'янець-Подільському державному педагогічному інституті, 1996. – С. 21-24.

ньої літератури та її дедіалектизації, імплементація діалектних слів у художньому тексті як різновид контакту діалектної і літературної форм мови, функції діалектизмів у художній мові та ін.

Лексикографічна практика: псевдодіалектна лексика

Найхарактернішою ознакою діалектного слова є його територіальна обмеженість у функціонуванні: воно поширене в мовленні не всіх носіїв мови, а лише певних регіонів, тому не є надбанням системи лексики літературної мови. Статус діалектного слова зазвичай “узаконюється” лексикографічно. Словники літературної мови, якщо опрацьовують діалектні слова, то з відповідними ремарками. Так, одинадцятитомний тлумачний словник сучасної української мови фіксує низку слів або окремих значень слів із позначками *діал.* – діалектне слово, *зах.* – західноукраїнське слово, напр.: *ватра*– *діал.* ‘вогнище, багаття’; *газда*– *зах.* ‘господар’; *картка*– 1) ‘невеликий чотирикутний аркуш твердого паперу для записування або з записом на ньому різних відомостей (переважно як одиниця картотеки)’; 2) *розм.* ‘фотографічний знімок невеликого розміру’; 3) ‘бланк із відривними талонами, що дає право одержувати нормовані продукти, товари’; 4) *заст.* ‘поштова листівка’; 5) *розм.* ‘сторінка (книжки, зошита)’; 6) *діал.* ‘аркуш паперу’.

Така лексикографічна практика дуже приблизно окреслює статус діалектного слова, оскільки про його локалізацію можна міркувати тільки на основі ілюстрацій із художньої літератури чи публіцистики, наведених у словниковій статті, якщо вони є. До того ж це стосується лише окремих діалектних слів, які потрапили до реєстру словника.

Лексикографічне опрацювання діалектної лексики – прерогатива діалектних словників. Вони різні за метою, призначенням, типом, охопленням матеріалу тощо, водночас фіксація й опрацювання слова в таких словниках засвідчує його діалектний статус.

Однак чи завжди слово, яке зафіксовано й опрацьовано в діалектних словниках, насправді є діалектним, а отже його вживання обмежене лише певним ареалом? Дослідження географії слів, які лексикографічно опрацьовані в діалектних словниках південно-західного наріччя української мови та інтерпретовані як безсумнівні діалектні слова, дає підстави вважати, що не всі вони є діалектними. Деякі з них є псевдодіалектними, оскільки вживаються носіями української мови в різних регіонах. Зупинимося на таких словах детальніше.

Низка західноукраїнських діалектних словників подають як діалектні слова *зола*, *золити*, зокрема СБГ¹ фіксує *зола* 1) ‘луг (для прання білизни)’, 2) ‘попіл’ та *золити*

¹ Це скорочення назви словника, як і наступні, стосуються таких лексикографічних джерел: ГГ – Гуцульські говірки: Короткий словник / Відп. ред. Ярослава Закревська. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 1997. – 230 с.; ГСЛ – *Хобзей Н., Сімович О., Ястремська Т., Дидик-Меуш Г.* Гуцульські світи: Лексикон. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 2013. – 668 с.; КСЛГ – *Пиртей П. С.* Короткий словник лемківських говірок / Упор. і підг. до друку Є. Д. Турчин. – Івано-Франківськ: Сіверсія МВ, 2004. – 364 с.; НРС – *Шило Г.* Наддністрянський регіональний словник. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 2008. – 288 с.; РУС – Русско-украинский словарь: в 3 т. – К.: Наук. думка, 1968; РУСШ – *Іва-*

1) *перен.* ‘бити’, 2) ‘лужити (білизну)’; СБГО – *зола* ‘зола з водою, в якій парять білизну’ та *золити* 1) ‘парити білизну в золі’, 2) ‘про мороз (тиснути, пекти)’; SH містить словникову статтю *zola* ‘lug, zola’, а СГГБ – *золити* ‘випарювати білизну гарячою водою, пропущеною через деревний попіл’; СГГБГ – *золити* ‘парити лугом білизну в жлукті’. У КСЛГ немає *зола*, *золити*, натомість зазначено похідний дериват від *золити* – *зоління* ‘зоління, виварювання лляного полотна у воді з попелом’. Однак, як засвідчують інші лексикографічні джерела, слова *зола* й *золити* із вказаними значеннями поширені не лише в південно-західних говірках. Ще словник української мови за редакцією Б. Грінченка подавав указані слова як загальноукраїнські, пор. *зола* 1) ‘зола’, 2) ‘щелочь’, 3) ‘сырой холодный ветер осенью или весьной’ (останнє з поміткою Н. Волын. у.) та *золити* 1) ‘бучить, щелочить’, 2) ‘грызть голову’. Немає натяку на діалектну віднесеність слів *зола* й *золити* і в перших словниках, укладених в Україні після 1917 р., пор. у РУСІШ: *зола* ‘зола, попіл’ – (здр.) – *попільць* ‘луг’, (гаряча з жаром) – ‘присок’ (після зоління) – ‘визол’, *золить, ся* – ‘золити, лужити, ся’; у УРСІ: *зола* – 1) ‘зола, пепел’, 2) ‘щелочь, щелок’ та *золити* 1) ‘бучить, щелочить’, 2) ‘грызть голову’.

Наступні словники теж репрезентують слова *зола* й *золити* як загальнопоширені, пор. УРС: *зола* 1) ‘зола, пепел’, 2) *техн.* ‘зола’ та *золити* 1) (*о белье*) ‘бучить’, 2) (*о коже*) *спец.* ‘золить’, 3) *перен., разг.* ‘грызть (кого)’, ‘грызть голову (кому)’; РУС: *зола* 1) ‘зола’, (пепел) ‘попіл’, (горячая, с тлеющими угольками) ‘присок’, 2) *техн.* ‘зола’. СУМ як загальноповживані засвідчує іменник *зола* (1) ‘незгорілі мінеральні рештки у вигляді пилу, що лишаються після спалювання якої-небудь речовини’, 2) ‘деревний попіл, що використовується для зоління’) та дієслово *золити* (1) ‘парити білизну, заливши її спеціально для цього приготовленим розчином золи (у 2 знач.)’, 2) *перен.* ‘пробирати, ляяти кого-небудь; докоряти комусь’, 3) *спец.* ‘обробляти шкіру спеціальним розчином для видалення шерсті’). Ілюстративні матеріали, що підтверджують семантику вказаних слів, засвідчені текстами східноукраїнських письменників, зокрема Панаса Мирного (Чимале дворище .. курілось. Замість хати на кучугурі *золи* та вугілля чорною марою стояло печище; – Куди ж се вона? – Піде другу невістку *золити*. Мене оце точила, а то ще по другу пішла), М. Кропивницького (В понеділок ваша сусіда, .. Гапка підщипана, та *золила* сорочки у жлукті), Г. Тютюнника (За зиму прання поназбиралося чимало, і Орися з матір'ю *золили* її в жлукті цілий ранок) та

ницький С., Шумлянський Ф. Російсько-український словник. – К.: Обереги, 2006. – 528 с.; СБГ – Словник буковинських говірок / За заг. ред. Н. В. Гуйванюк. – Чернівці: Рута, 2005. – 688 с.; СБГО – *Онишкевич М. Й.* Словник бойківських говірок: у 2 ч. – К.: Наук. думка, 1984; СГГБ – *Негрич М.* Скарби гуцульського говору: Березови. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. – 224 с.; СГГБГ – *Горбач О.* Південно-буковинська гуцульська говірка с. Бродина, пов. Радівці, Румунія. Словник // О. Горбач. Зібрані статті. VIII. Історія мови. Діалектологія. Лексикологія. – Мюнхен, 1997. – С.136-238; СУМ – Словник української мови: в 11 т. – К.: Наук. думка, 1970-1980; СУМГ – Словар української мови / Упор. з додатком власного матеріалу Б. Грінченко: у 4 т. – К.: Довіра – УНВЦ “Рідна мова” (репринтне видання), 1997; УРС – Українсько-російський словник: у 6 т. – К.: Вид-во АН Української РСР, 1953-1963; УРСІ – *Ізюмов О.* Українсько-російський словник. – Харків-Київ: Державне вид-во України, 1930. – 980 с.; SH – *Janów J.* Słownik huculski / Opracował i przygotował do druku J.Rieger. – Kraków: Wydawnictwo naukowe DWN, 2001. – 294 s.

українськими народними прислів'ями (Під золою і жару не знати) тощо. Отже, немає підстав вважати аналізовані слова діалектними.

Безпідставно інтерпретувати слова *кагла* й *каглянка* як елементи південно-західних діалектів, на що вказує низка діалектних словників, пор. у ГГ – *кагла* ‘отвір, через який дим із печі виходив у сіні’, *кагленка* ‘ганчір'я, яким затикали каглу’; у СБГ *кагла* 1) ‘нижня частина димоходу’, 2) ‘отвір димоходу в сінях (у старих хатах)’, 3) ‘чад’; *каглянка* ‘затичка отвору димоходу, скручена з ганчір'я’, 2) *перен.* ‘дуже брудна сорочка’; у СБГО *кагла* 1) ‘димохід, доведений із жилого приміщення тільки до сіней’, 2) ‘заслінка в печі’; у ГСЛ *кагла* ‘отвір у стіні, через який дим із хати виходить у сіні’; у СГГБ *кагла* 1) ‘отвір у сінях для виходу диму з печі’, 2) ‘нижня частина димаря’, *кагльинка* ‘ганчірка, якою затикають каглу’; у SH *kahla* ‘otwór dla dymu z pieca do sienі’; у СГГБГ *кагла* ‘отвір від печі до комина’; *кагленка* ‘жмут ганчірок як заткало до кагли’; у НРС *кагла* 1) ‘частина комина на горіщі’, 2) ‘ганчірка, якою закривають димохід, щоб зберегти тепло’, 3) ‘частина комина в сінях’, 4) ‘частина димоходу від печі до стіни, через яку дим проникає до сіней’. Загальноукраїнський контекст принаймні основних значень цих слів – ‘отвір у стіні (димоході), через який дим виходить із хати’ та ‘те, чим затуляють каглу’ – підтверджують деякі словники, напр.: СУМГ – *кагла* ‘отверстие дымовой трубы, закрывающееся для удержания теплоты’, *каглянка* ‘ветошная затычка для закрывания печной трубы’; УРСІ – *кагла* ‘димоход’, *каглянка* (в печной трубе) ‘вьюшка’; УРС – 1) ‘отверстие в дымоходе’, 2) *обл.* ‘вьюшка’. Сам денотат у зв'язку із цивілізаційним прогресом зазнав змін, однак його функціональне призначення – бути димоходом (у сіні – у курних хатах, у комин – у пізніших хатах) збереглося. Тому слова *кагла* зі значенням ‘отвір у димоході, який затуляють для збереження тепла’ та *каглянка* ‘те, чим затуляють каглу’ не зовсім справедливо інтерпретувати як західноукраїнські діалектні лексеми, про що свідчать екземпліфікації до них у СУМі: Позакурювали, хто кури́в, і присіли до грубки, відіткавши *каглу*, аби, знаєте, диму на хаті не було (А. Свидницький); Вона поштурхає коцюбою в печі та й затикає *каглу* заткалом (І. Нечуй-Левицький); Сніговий вихор тоскно завивав на льоду, наче осінній вітер у *кагли* (В. Кучер); Послала жінка чоловіка *каглу* затикати, та й *каглянка* вбила (Народна приповідка) тощо. В інших значеннях аналізовані слова, звичайно, необхідно розглядати як діалектні лексичні одиниці.

Гуцульські діалектні словники подають слово *клуб* як діалектне, зокрема ГГ – *клуб* ‘бедро, стегно’; СГГБ – *клуб* ‘стегно’, SH – *klub* ‘biodro, kulsz’. Однак цьому суперечить його лексикографічне опрацювання в СУМі: *клуб* ‘те саме, що стегно’. Ілюстративні матеріали – Я без перини зроду-віку не засну й до світа: все мені щось муляє та й муляє то в *клуби*, то в литки (І. Нечуй-Левицький); Вона, вирядившись у сіре широке плаття, невідступно ходила за учнями, поважно перевалувала крутими *клубами* (Ю. Збанацький); // верхня частина ноги, таза (у тварини)’. В коней було знати ребра й гострі *клуби* (В. Кучер); пор. також: [ішла Анна] повільним кроком, несла на лівому рамені довгу драбину, а праву руку сперла на *клуб*, щоб іти в рівновазі (О. Кобилянська) – засвідчують недіалектний статус цього слова.

Так само слово *одинак* не можна вважати діалектним, хоч ГГ містить його зі значенням ‘єдиний син в сім'ї’. У сучасній українській мові, як засвідчує СУМ, це слово має аж п'ять значень, у тому числі й ‘єдиний син’. І всі вони у функціонуванні не мають територіальних обмежень, про що свідчать ілюстративні матеріали до них. Так, значення ‘єдиний син’ підкріплено, крім рядків В. Стефаніка (В родині було три

доньки і син-одинак Олесь), ще словами Лесі Українки (Чути знадвору, як стара Івана часом заголосить, аж страшно слухати. Ба! Не дивниця, – тож її *одинак* завтра на призви став) та Д. Бедзика (– Івасику, збігай ріднесенький, на вулицю... – просить мати свого білявого *одинака*), тому обмежувати його функціонування гуцульськими чи покутськими говірками аж ніяк не треба.

Діалектним трактують слово *кітка* ‘кішка’ СБГ, НРС, ГГ та СГГБ. Водночас СУМ інтерпретує його як розмовний варіант до слова *кішка*, не обмежений певною територією, бо поширення його, поряд із західноукраїнськими говірками, виходить далеко за їх межі, пор.: На призьбі коло Миколиної хати вигривається *кітка* (А. Крушельницький); – Чорт їх по голосі пізнає, коли обі пишцать, як *кітки* (І. Франко); Зирк – аж то *кітка* нявчить з переляку (П. Грабовський); [Марта] вигідніше розсілась у кріслі і зробила гримасу ласої *кітки*, яка колись так була її до лица (М. Коцюбинський).

Немає жодних підстав відносити до діалектних слово *копа* у значеннях ‘стіжок із 60 снопів хліба, складених колоссям у середину й прикритих одним снопом зверху’, ‘одиниця лічби, що дорівнює 60 (снопів, яєць і т. ін.)’ та ‘копиця’, з якими його подають деякі словники західноукраїнських говірок, зокрема СБГ – 1) ‘копиця’, 2) *рідк.* ‘кладка з 10 снопів’, 3) *заст., рідк.* ‘одиниця рахунку 60’; ГГ – ‘стіжок снопів у полі (до 60 штук)’, 2) ‘одиниця лічби, що дорівнює 60’, 3) ‘велика кількість будь-чого’; СГГБГ – *копа* ‘60 снопів’. Проте слово *копа* у значеннях ‘стіжок із 60 снопів’, ‘одиниця лічби, що дорівнює 60’, та ‘копиця’ зафіксована художніми текстами з різних регіонів. Достатньо рядків Т. Шевченка – Прокинулась – нема нічого. / На Йвася глянула, взяла / Його тихенько сповила / Та, щоб дожать до ланового, / Ще *копу* дожинать пішла; Де ж Катрусю пригорнула [ніч]: / Чи в лісі, чи в хаті? Чи на полі під *копою* / Сина забавляє..?; І день і ніч працювала, / Подушне платила... / І синові за три *копи* / Жупанок купила; та І. Котляревського – Латин по царському звичаю / Енею дари одрядив: / Лубенського шмат короваю, / Корито Опішнянських слив, / Горіхів Київських смажених, / Полтавських пундиків прямих / І гусячих п'ять *кп* яєць, – щоб заперечити діалектний західноукраїнський статус слова *копа* із зазначеними значеннями. Загальноукраїнський ареал аналізованого слова засвідчують також тексти І. Нечуя-Левицького, Марка Вовчка, О. Гончара, А. Шияна та ін.: Панський хліб був вже вижатий. Все поле було вкрите *копами* та стайками; Моя мати не прожила *копу* літ; – Ти спи отам, – цикнув Артемович на сина. – Не твоя *копа* молотиться; Скошені хліба стояли у *копах*.

До гуцульських або бойківських діалектних слів словникарі віднесли і дієслово *лупити*: ГГ – *лупити* 1) ‘обчищати від шкаралупи, лушпини (напр. картоплю, кукурудзу)’, 2) ‘знімати шкіру із забитої тварини’, 3) ‘встановлювати непомірно високу ціну’. Фіксують його й SH – *lupyty* ‘zdierać, lupić’; СБГО – *лупити* ‘здирати’. Проте, знову ж таки, ще словник за редакцією Б. Грінченка подає всі значення цього слова, ілюструючи їх використання здебільшого текстами східноукраїнських письменників: *лупити* 1) ‘лупить, обдирать, одирать кожу (с животного), скорлупу (с яйца), шелуху, корку (с плода)’; 2) ‘высиживать (о насекомых)’; 3) ‘драть, обдирать, грабить’; 4) ‘есть, жрать, убирать, уписывать’; 5) ‘скоро говорить, читать, бегать’. Більшість із таких значень знайде лексикографічне опрацювання в низці пізніших словників: у РУСШ – *лупить* – лупити, облуплювати, здирати (шкуру) – лущити, вилущувати, облущувати, злущувати; білувати; в УРСІ – *лупити* – 1) (о коже) обдирать, сдирать, 2) (о корке) шелушить, 3) (переносно) драть, обдирать, грабить; в УРС – *лупити* –

1) очищать, обдирать, лупить, 2) (брать непомерно дорого) перен. срам. лупить, драть, 3) (производить на свет – о наседках) высиживать; 4) (избирать) разг. лупить, лупцевать, 5) (есть) вульг. лопать, уписывать, уплетать, 6) (быстро бежать) разг. лупить; в РУС – *лупить* – 1) (очищать от коры, скорлупы и т. п.) лупити, 2) (брать втридорога) обдирати, лупити, 3) (сильно бить, колотить) прост. лупити, лупцювати, 4) (быстро бежать) прост. лупити, чухрати, чесати.

Всеукраїнський ареал дієслова *лупити* навіть із ширшим семантичним простором засвідчує лексикографічне опрацювання його в СУМі, репрезентоване п'ятьма окремими значеннями. При цьому екземпліфікації до них ґрунтуються передовсім на художніх текстах східноукраїнських письменників, хоча, звичайно, є ілюстрації і з творів західноукраїнських письменників. Перше значення 'обчищати від шкаралупи, шкуру, лузги тощо' ілюстроване прикладами з творів західноукраїнських письменників О. Кобилянської та Ю. Опільського. Водночас дієслово *лупити* з цим значенням вживає Т. Шевченко: Ви любите на братові / Шкуру, а не душу! / Та й *лупите* по закону; є воно в етнографічних матеріалах П. Чубинського: Чи ж ти, мати, та гарбуз *лупиши*? СУМ виділяє як відтінок до аналізованого значення ще 'здирати (шкуру, шкуру, лузгу тощо)', який проілюстровано не лише текстом І. Франка, а й О. Гончара: Стали [верблюди] й давай ревіти, неначе тут шкури *лупили* із них живцем! Друге значення 'висиджувати (пташенят, курчат і т. ін.)' задокументовано рядками Остапа Вишні: Нанесла [качка] яечок, вкрила гніздечко пухом і сіла, на яечка *лупити* каченята. Третє значення 'брати, встановлювати непомірно велику плату, ціну' підтверджують твори Г. Квітки-Основ'яненка (Наум.. дуже не любив ні знахурок, ні ворожок, що тільки дурників обдурюють та з них грошики *луплять*), Панаса Мирного (– У купці або і в писарі. Все ж краще.. Сиди у теплій хаті та одно знай пиши та грошики *лупи*) і О. Гончара (На пісках в цей час за відро води *луплять*, як за рідного батька). Четверте значення дієслова *лупити* 'сильно бити кого-небудь' екземпліфіковано текстами П. Гулака-Артемівського ("*Лупить* Рябка, – сказав, – чухрайте! ось батіг!") та І. Микитенка (Дядько *лупив* його по голові, під боки, в ухо). Ще одне, п'яте значення, аналізованого слова, яке не фіксується діалектними словниками – 'уживається замість ряду дієслів на означення дії в її сильному, енергійному виявленні (напр., їсти, стріляти)' – підтверджено народним прислів'ям (Наш брат, бублики *лупить*, як хто купить), текстами Лесі Українки (Надворі.. цілий день буря грає і дощ *лупить*!) та Ю. Яновського (Батарей сміливіше пристрілюються до гусениць [танка], колупають дорогу, *луплять* в лоб). Отже, немає підстав дієслово *лупити* кваліфікувати як діалектне.

У низці випадків багатозначне слово лише в якомусь одному значенні або кількох, але не всіх, є діалектним, наприклад для слова *обліг* ГГ фіксує два значення: 1) 'переліг', 2) 'тимчасова загорода на пасовиську, куди заганяють овець після доїння'. З такими ж значеннями це слово подає й СБГ, лише в зворотному порядку: 1) 'тимчасова загорода на пасовиську, куди виганяють овець після доїння', 2) 'неоране поле, переліг'. Проте лексема *обліг* зі значенням 'протягом кількох років не оране, не оброблюване поле; переліг' (саме таку семантичну характеристику йому дає СУМ) знане і вживане в усьому ареалі української мови, на що вказують хоч би такі ілюстрації: Заснули верби на *облозі*, і вітер задрімав (Л. Глібов); Грунт до грунту все придасться, хоч би мав і *облогом* лежати, то бодай коні попасете (І. Франко); А наші ниви сумежні, орю я свою – і дивно мені, що Карпова стоїть *облогом*, не орана

(М. Коцюбинський); Глянула [Одарка] на сірий лан *облогу*, і жахом стиснулося серце дівчини: неможливим.. здавалося їй такий лан двома плугами перевернути (Л. Яновська); Воли парубчак спинив, виліз із борозни на *обліг* (А. Головка); *образн.* Хай би туга *облогом* лежала, а ти б собі пшениченьку жала (Леся Українка); Не забудьмо також, доле, / І про того – честь йому! – / Хто *облоги* думки оре, / Іскри світла кида в тьму! (П. Грабовський). Отже, слово *обліг* зі значенням ‘переліг’ є нормативним для української мови, тому подавати його в діалектних словниках диференційного типу немає ніякої необхідності. Словникова стаття таких слів у діалектному словнику диференційного типу повинна містити тільки діалектне значення, як це зреалізовано в СГГБ: *обліг* ‘тимчасова загорода на пасовиську, куди заганяють овець після доїння’.

Як гуцульське словниками ГГ, SH потрактовано слово *офіра* ‘жертва’, пор. також *офіра церк.* ‘грошова пожертва’ у СГГБ. Важко збагнути, чим керувались автори словників, уважаючи це слово гуцульським регіоналізмом, можливо, наявністю в польській мові лексичної паралелі *ofiara*, однак його як лексичну одиницю, що вживана на всій території поширення української мови, засвідчує низка словників, зокрема СУМ – *офіра* (*охвіра*) ‘жертва’; РУСШ – *жертва* – жертва, *охвіра*, *офіра*; УРСІ – *офіра* – жертва, *пожертвование*; УРС – *офіра* – жертва, РУС – *жертва* – жертва, *офіра*; СУМ – *офіра* ‘те саме, що жертва’. Загальноукраїнський статус слова *офіра* підтверджують тексти як західноукраїнських, так і східноукраїнських письменників, пор. Нехай в душі горить жар віри, міць до *офіри*, до боротьби... (У. Кравченко); Ні, ніколи я не візьму її [обручки]. Носить її або мадонні дайте на *офіру* (Леся Українка); Тиховичеві було сумно. Коли б хоч певність, що така *офіра* потрібна для загального добра (М. Коцюбинський); Стою я сам посеред нив чужих, / немов покинута *офіра* (П. Тичина); На страту йди спокійно, сміло, впади *офірою* оман (В. Сосяра); М’ясницькому учневі, сину банкрота, / *Офірі* судських передряг... / Не личить гордливих надгробків пишнота (М. Бажан) та ін.

До слів, які мають всеукраїнське поширення, однак діалектні словники потрактували їх в цілому (у ряді випадків – через окремі з діалектних значень) як діалектні, належать також *кошіль*, *люципер*, *льоха*, *манджати*, *манорія*, *матеркувати*, *мла*, *молодиця*, *нарозтвір*, *отер*, *ожог*, *околіт*, *орудувати*, *осина*, *пай*, *пивниця*, *писок*, *плесо*, *постіль*, *постоли*, *потік*, *пуга*, *пукати* та ін. Окремі з багатозначних слів є діалектними лише в певних значеннях, а в інших значеннях залишаються надбанням загальнонаціональної мови. Лексикографічна практика в ідентифікації й опрацюванні діалектних лексичних одиниць повинна ґрунтуватися не на інтуїції укладачів діалектних словників диференційного типу, а на територіальній обмеженості функціонування таких слів. У діалектних словниках диференційного типу словникова стаття має відбивати не увесь сегмент семантики полісемічного слова, а лише ті значення, функціонування яких обмежено певним діалектним ареалом.

Гуцульський діалект і мова художньої літератури: типологія зв’язків

Гуцульський діалект в українській літературі має свою тривалу історію, початки якої сягають творчості Ю. Федьковича. Як відзначив І. Франко, “гуцульському діалектові перший здобув славу в нашій письменстві Федькович. Правда, він не писав

чистим гуцульським діалектом, але з погляду язика його діяльність визначає змагання з діалектового ґрунту дійти до загальнолітературного язика. Найбільше слідів гуцульського діалекту у Федьковича в лексиці, далеко менше в складні і в словотворі¹.

Після Ю. Федьковича гуцульський діалект у своїй творчості використовували різні письменники. Неповторна краса, милозвучність і чарівність гуцульського діалекту полонила не тільки вихідців із Гуцульщини, автохтонних носіїв східнокарпатських говірок, які засвоїли місцевий різновид мови з материнською колисковою піснею, і через те він для них щось значно більше, ніж просто розмовне мовлення краян, а й тих, хто виріс далеко від гір, на рівнинній Україні, але одного разу пізнав його й назавше лишився ним зачарований. Назвати хоча б М. Коцюбинського чи Г. Хоткевича. Кожен із українських письменників – чи це Марко Черемшина, Р. Єндик, Ю. Шкрумеляк, В. Гжицький, чи наші сучасники І. Малкович, Д. Павличко, С. Пушик, В. Шкурган та ін. – вдавався до гуцульського діалекту як неоціненого засобу художнього зображення персонажів, відтворення місцевого колориту, формування мовної експресивності. Гуцульська говірка у творчості багатьох письменників стає важливим чинником їх авторської манери. Однак вага, роль і значення східнокарпатського діалекту в мові художніх творів на гуцульську тематику далеко не однакові, у зв'язку з чим постає проблема виявлення й характеристики типології взаємозв'язків гуцульських говірок і мови української художньої літератури.

Аналіз мови української белетристики з погляду використання в ній гуцульського говору дає підстави виділяти чотири типи літературно-діалектної взаємодії.

Перший тип характеризується окремими вкрапленнями гуцулізмів у літературну мову художнього твору, здебільшого на рівні лексичних діалектизмів, як, наприклад, у повісті О. Гончара “Маша з верховини”; пор.:

– Багато гребонула? – запитав буфетник, коли Маша, одержавши гроші, жужмом запахала їх у свою маленьку міську сумочку.

– На мене *стачить*.

– Якщо не вистачить, звертайтеся до мене.

– А ти мені хто: чоловік чи *кавалір*?

– А що, не *файний* був би *кавалір*? – буфетник з хвацьким виглядом торкнув хвацьку щіточку своїх вусів.

Або:

– Обвиклись тут уже в нас?

– Атож. Щоправда, вербоматку валити тяжче, ніж смереку чи навіть бука, але ж платня *красна*...

У наведених уривках у канву літературної мови зрідка вплітаються окремі діалектні слова – *стачить* ‘вистачить’, *кавалір* ‘залицяльник’, *файний* ‘вродливий’, *красна* ‘добра’, семантика яких, якщо навіть і невідома читачеві, стає зрозумілою з контексту чи конситуації мовлення.

Вкраплені діалектні слова здебільшого є, сказати б, знаковими, за одним діалектизмом легко впізнається регіональна належність персонажа. Слова *файний*, *кавалір*, *красна* лінгвально кваліфікують героїню художнього твору як вихідця з Гуцульщини, бо вони є тими словами, що визначають виразні лексичні особливості гуцульського діалекту.

¹ Франко І. Я. Літературна мова і діалекти // Франко І. Я. Зібрання творів: у 50-ти т. – Т. 37. – К.: Наук. думка, 1982. – С. 210.

Характерною ознакою такого типу взаємодії гуцульського діалекту і літературної мови є те, що вкраплення окремих лексичних діалектизмів здійснюється передусім у мову персонажів, а в авторській мові вони трапляються зрідка. Фонетичне оформлення вкрапленого діалектного слова максимально наближене до літературної норми, а тому воно тільки за лексико-семантичними параметрами має діалектний характер, пор.:

Дев'ятнадцятирічним уперше ступив на полонину. Найбільше мені сподобалося, як у Карпатах вітаються:

“Як ви дужі?” – запитують.

“Добре. Як ви?”

Або:

“Чи у вас мирно?”

“Гаразд!”

Увечері, коли зустрічаються закохані:

“Як днювала, пишна чічко?”

“Миром!” – відповідає дівчина.

(С. Пушик. Перо Золотого Птаха)

Зазвичай гуцульський говірковий варіант мовноетикетних формул привітань має ще ряд фонетичних і морфологічних діалектних рис, які з тих чи інших причин не відбиті в художньому тексті, що репрезентує аналізований тип взаємодії гуцульського діалекту й літературної мови, але які можуть бути відображені в мовленні літературних персонажів тих творів, що представляють інші типи взаємодії діалектної і літературної мови в художньому творі. Так, у поданні мовних формул привітань і прощань значно ближчі до гуцульської говіркової стихії, ніж С. Пушик, були М. Коцюбинський чи Марко Черемшина, пор.:

– Слава Ісусу. Як жінка, маржинка, *ци дужі?*

– *Гаразд. Як ви?*

(М. Коцюбинський. Тіні забутих предків)

– Славайсу!

– Навіки.

– *Ба, ци миром*, газдині пишні та годні?

– Ой, миром, вучки файні та славні, *позаск тепер миром.*

(Марко Черемшина. Поменник)

Або:

– *Ночой миром*, Гафійко-душко!

– *Гости миром*, Петрику любий!

(Марко Черемшина. Козак)

Дуже рідко вкрапленими можуть бути і “промовисті” граматичні діалектизми, наприклад:

– Куди ви? – запитує мене цікавий гуцул, що загубив десь коні свої: випустив їх на пашу, а коні пішли лісами та й пішли. Може, ведмідь вже ними обідає, а може, вовки?

– На Луковицю йду, – кажу їздовому.

– І не страшно самому?.. А дорогу знаєте?

– Знайду.

– Йдіть звором *д'горі*, а там уліво через зруб.

(С. Пушик. Карпатське літо)

Другий тип взаємодії гуцульського говору і літературної мови демонструють ті художні тексти, у яких у канву літературної мови інкрустовано стилізоване під гуцульську говірку мовлення персонажів. Типовим зразком такого взаємозв'язку діалектного і літературного мовлення може бути повість М. Коцюбинського “Тіні забутих предків”, наприклад:

Все ще гарячий, роз'юшений злістю, він наскочив з розгону на маленьке дівча, що тряслось з жаху біля самого воза. Ага! Се, певно, Гутенюкова дівка! І, не думавши довго, ударив її в лице. Вона скривилась, притулила руками до грудей сорочку і почала тікати. Іван зловив її коло ріки, шарпнув за пазуху і роздер. Звідти впали на землю нові кісники, а дівчинка з криком кинулася їх захищати. Але він видер і кинув у воду. Тоді дівчинка, зігнута вся, подивилась на нього спідлоба якимсь глибоким зором чорних матових очей і спокійно сказала:

– *Нічьо... В мене є другі... май ліпші.*

Вона наче його потішала.

Здивований лагідним тоном, хлопець мовчав.

– *Мені няня купила нову запаску... і постолі... і мережані капчурі... і...*

Він все ще не знав, що сказати.

– *Я си обую файно та й буду дівка.*

Тоді йому заздрісно стало.

– *А я вже вмю грати в денцівку.*

– *Наш Федір зробив си таку файну фляору та й як заграє...*

Іван надувся.

– *Я вже щезника видів.*

Вона неймовірно подивилась на нього.

– *А нашо ж ти б'єш си?*

– *А ти нашо коло воза стояла?*

Вона подумала трохи, не знаючи, що відповісти, і почала шукати щось за пазухою.

Тут також основною віссю протиставлення літературного та діалектного є авторська мова – мова персонажів, але якщо в попередньому типі в мову героїв літературного твору вводилися лише окремі лексичні діалектизми, то в другому типі всі діалоги й монологи досить повно відбивають фонетичні, лексико-семантичні та граматичні особливості гуцульських говірок.

На тлі чистої літературної мови автора увиразнюється мовлення персонажів, максимально наближене до гуцульських говірок, у якому, крім низки лексичних діалектизмів (*ліпший* ‘кращий’, *няня* ‘мати’, *файно* ‘гарно’, *денцівка* ‘особливий вид сопілки з денцем’, *фляора* ‘довга сопілка без денця’, *щезник* ‘чорт, нечиста сила’), наявні пом'якшені шиплячі приголосні (*нічьо*), зворотний займенник *ся* з колишнього *сѧ* звучить як *си*, форма другого ступеня порівняння прикметників утворена за допомогою частки *май* (*май ліпші*), уживається форма називного відмінка замість орудного в конструкціях із “буду ким” (*буду дівка*) тощо.

Однак мову персонажів в такого типу творах не можна повністю ототожнити з говірковим мовленням, бо в ній діалектні риси відбиті не у всій повноті й непослідовно. Проілюструємо це діалогом Івана й Марічки з “Тіней забутих предків”:

– *Ізгадаси?*

– *Ізгадаю, Марічко.*

– *Нічьо!* – потішала вона його. – *Ти меш, сарако, вівчарити, я му сіно робити. Вилізу на копицу, та й си подивлю в гори на полонинку, а ти мені затрембітай... Може почую. Як муть мряки сідати на гори, я сяду та й си заплачу, що не видно, де пробуває мій милий. А як в погожу нічку ззоріє небо, я му дивитись, котра зірка над полонинков – тоту бачить Іванко...*

Тільки співати залишу...

– *Чому? Співай, Марічко, не втрачай веселості своєї, я си хутко поверну.*

Але вона тільки сумно головою хитала.

Знавець гуцульського діалекту відзначить непослідовність і неповноту пом’якшеної вимови шиплячих (*нічьо, чьому, але Марічка, вівчарити, почую*). У цьому діалозі ніяк не відбиті також такі характерні гуцульські фонетичні діалектизми, як перехід задньоязикового звука *a* після м’яких приголосних і шиплячих у голосні переднього ряду *и, е* (*сяду, мряка, як, втрачай*), обниження артикуляції голосного *и* в наголошеній позиції та наближення його вимови до звука *е* (*вилізу, копицу*). На рівні лексики також не всі діалектизми відзначені, бо поряд із такими доречними регіональними словами, як *сарака, трембітати, полонинка, мряка* відсутні типово гуцульські лексеми. Так, гуцул зазвичай скаже не *бачить*, а *видит*, не *я си поверну*, а *я си хутко верну* тощо.

Більш точний і послідовний у відтворенні гуцульської говірки в мові персонажів Г. Хоткевич, пор.:

Чи він один, Олекса? Всім же людям тяжко, всі терплять, але мовчать і в карності переносять. А Олекса не хоче – оце і є причина непокоїв Єлени. Вона криється, вона не подає виду, вона все ще вдає щасливу.

– *Е, сусідко файна! Шеслива ти, що твій, ади, не п’єт та й не збиткуєси над тобов. А йк мій що ннина божя п’єний з корими приходит та б’є мене, дівчу ногами копас. З хати вігонит, а сам із любасков си набуват. Та не встидаєси добрих людей, на діти си не дивит. Йой... побило мене трома нишестями... Шеслива ти, сусідочко... ніц того не знаєси. Тихо у вас, ік у церкві. Лагідков усе йдет, супокійно...*

(Довбуш)

Як видно, крім тих діалектних гуцульських рис, які відбиті в мовленні персонажів “Тіней забутих предків”, у творах Г. Хоткевича знайшли відображення ще такі, як вимова *и* на місці звукосполучення *ич* (*шеслива*), поява *t* в дієсловах 3-ї особи однини І дієвідміни при стягнених закінченнях (*п’єт, набуват*), редукована вимова *a* (*йк*), асимілятивний перехід *дн* в *нн* (*ннина*) та ін.

Третій тип взаємодії гуцульського діалекту й літературної мови має всі ознаки літературно-діалектної диглосії, як і попередній тип. Однак характерною його особливістю є те, що літературною мовою в художніх творах такого типу є її західноукраїнський варіант, у якому чимало ознак і гуцульського діалекту як одного зі складників південно-західного наріччя, на ґрунті якого сформувалися норми галицького різновиду літературної мови, а тому, попри значну насиченість діалектизмами,

немає значного контрастного протиставлення авторської мови і мови персонажів. Яскравим прикладом такого використання гуцульського діалекту в літературі є творчість Марка Черемшини, пор.:

Сварка так закінчилася, що старий Чюрей відокремився від дітей і від сьогоднішнього дня спить надворі, а діти в хаті. То вони до нього нічо не мають, а він до них нічо, хоть най зараз хата валиться.

І дід скорчився під колешниною на в'язці мерви, аби спати, але очі не зажмурюються, у голові вариться:

– *Аби-сте си тогди доробили, коли вода горі піде, аби-сте си на своїх дітей тако-го діждали! Так я вам вінишою, шо-сми ваш дьидя, шо-сми вам ґрунт записав.*

– *Але ек мні зсть чістує, то най би було, бо то чужя дитина, то за тото, шо-сми на ґрунт приймив, шо ми розум відобрало.*

– *То за цу царинку масш, діду, позавуш, а за цес бурдей межи ребра, – каже.*

– *Таки так, най мні піхає, най мні місит, толочит, то ані писну, бо то мій розум. <...>*

– *А бодай бих ті був малов на лавицу поклав, бодай бих ті був не сплодив.*

Легко побачити, що авторська мова в основі своїй є літературною, хоча репрезентуючи її західноукраїнський варіант, не позбавлена певних мовних регіоналізмів, не прийнятих нормами загальноукраїнської літературної мови, пор.: *нічо* ‘нічого’, *хоть* ‘хоча’, *най* ‘хай’, *колешнина* ‘приміщення для худоби’, *мерва* ‘перегниле, потерте сіно, солома’.

Мова персонажів якнайповніше відбиває гуцульський говір на всіх рівнях – фонетичному, лексико-семантичному, граматичному. У наведеному уривку послідовно фіксуються такі гуцульські діалектні особливості, як перехід задньоязикового *a* після м'яких приголосних і шиплячих в *e* або *u*, *i* (*дьидя*, *ек*, *зсть*, *чістує*), м'яка вимова шиплячих (*вінишою*, *чужа*), диспалаталізований *ц* (*цу*, *лавицу*), заступлення звукосполюки *шч* шиплячим *ш* (*шо*), закінчення *-ex* в місцевому відмінку множини (*на дітеш*), закінчення *-ов* в орудному відмінку однини (*малов*), енклітичні форми займенників (*мні*, *ті*), форми минулого часу в першій особі однини на *-сми* та на *-сте* у другій особі множини (при цьому релікти колишніх особових форм дієслова *бути* – *-сми*, *-сте* передують дієслову (*сте доробили*, *сте діждали*, *сми записав*, *сми приймив*), твердий *t* у закінченнях дієслів другої дієвідміни у третій особі однини теперішнього часу (*місит*, *толочит*), форми дієслів умовного способу з часткою *бих* (*бих поклав*, *бих не сплодив*), редукований займенник *тото*, прислівник *горі*, лексичні діалектизми *царинка* ‘сіножать, пасовище’, *бурдей* ‘стара хата’, *дьидя* ‘батько’.

Мова художніх текстів цього типу стає предметом науково-лінгвістичних дискусій на тему: якою мовою написані твори – діалектною чи літературною?

Четвертий тип взаємодії гуцульського діалекту й літературної мови характеризується тим, що за літературну мову править діалект. Авторська мова, як і мова персонажів, повністю ґрунтується на гуцульському діалекті. Гуцульський діалект як основу літературної мови у своїй творчості сповідував, наприклад, О. Манчук. Ось уривок з його новели “Француз”, у якому авторську мову змінює мова персонажів, однак вони практично не розрізняються між собою:

Минулого літа повіз я був шкапетем масло до рестарації на бангофу у Ворохті. Приїхав я там був у саме полудне, передав теркілу, кому треба, попас шкапе тай уже хочю їхати, аж тут надлетіла колія. Я став ше трохи шош роздівитиси.

І так стою я опередь бангофи, держу щкапе у руках, аби си якої холери не вергло, бо там такий зробивси на чес гаркіт, шо аж вуха пухли. Такого народу сипнулося з тої колії, шо рахунку тому не було. І мушшіне, і баби, малі діти і, май, величкї, жовніре, а всі з теркілами, рупцаками, кітликама і усеким дрантем таким, шобих того за гроші на собі не носив. Шо котрий куда си поверне, то так на нім то усе звонит і цоркотит ек на кони, шо до вінчення кнегиню везе. Люди гаркотет, пец від колії свишшет, а мені аж си у голові закрутило від того гамору, шо несчювсми, ек приступили д'мені два пани. Один, здаетси, таки ворохтенцький, а другий, хороба 'го знает, відки. И тот ворохтенцький питаетси:

– Ви у Жьибє?

Я кажу: – У Жьибє.

– А це ваше шкапе?

– Моє, а чієж би було?

– Ну, то ек так, то озміт цего пана з собов, він вам файно заплатит.

Я глипнув, май, ліпше, а то такий високий пан ек заворітниця, а худий такий ек голодний рік.

Я кажу: – Най бих і взев, але ек він мет їхати, коли мій кінь йому по коліна.

– Не бійтиси, – каже тот ворохтенцький, – най корчіт ноги.

Ек тай, то най буде.

Тай той худек вісадивси на шкапе, і ми поїхали.

Авторська мова відбиває такі гуцульські діалектні особливості:

– перехід задньозязикового звука *a* після м'яких приголосних і шиплячих у голодний переднього ряду *e* (*шкан'є, чес, усекем, дрантем, ек, вінчені, кнегиню, гаркотет, пец, ворохтенцький*);

– палаталізація шиплячих приголосних (*хочю, шє, величкї, несчювсми*);

– вимова звука *и* наближено до *i* (*роздівитиси*).

– перехід голосного *a* в *и* у частці *ся* (*роздівитиси, зробивси, сипнулося, аж си закрутило, питаетси*);

– асимілятивна вимова звукосполюки *шч* як *шиш* або як стягненого *ш* (*мушшіне, свишшет, шє, шош, шо*);

– низка лексичних діалектизмів: *шканста* 'коні', *рестарація* 'ресторан', *бангоф* 'залізнична станція', *теркіла* 'наповнені бесаги', *колія* 'поїзд', *опередь* 'наперед', *верлетися* 'кинутися', *рупцак* 'наплечник', *кітлик* 'горщик', *княгиня* 'молода на весіллі');

– збереження аналітичних форм давноминулого часу (*повіз був, приїхав був*);

– залишки форм перфекта (*несчювсми*);

– збереження давніх форм умовного способу (*кобих не носив*);

– форми ступенів порівняння прикметників, утворені з допомогою частки *май* (*май величкї*);

– енклітичні форми займенників (*хороба го знает*);

– ствердіння *t* у закінченнях третьої особи однини і множини теперішнього часу (*усе звонит, цоркотит, люди гаркотет, колія свишшет*);

– закінчення *-и* в місцевому відмінку однини іменників II-ї відміни чоловічого роду з основою на м'який приголосний (*на кони*).

Такі ж гуцульські діалектні риси відзначені й у мові персонажів, зокрема:

- перехід задньоязикового звуку *a* після м'яких приголосних і шиплячих в *u*, *e* (*Жьибє, шкапє, ек, взєв, худєк*);
- палаталізація шиплячих (*Жьибє, чієж*);
- вимова звуку *u* наближено до *i* (*най* [він]*корчіт* [ноги], *вісадивси*);
- перехід голосного *a* в *u* у частці *ся* (*не бійтиси, вісадивси*);
- закінчення *-ов* в орудному відмінку іменників І-ї відміни та деяких займенників (*з собов, під скалов*);
- форми ступенів порівняння прислівників, утворені за допомогою частки *май* (*май ліше*);
- стверділий *t* у закінченнях дієслів наказового способу та форм майбутнього часу (*озміт, заплатит*);
- збереження давніх форм умовного способу з часткою *бих* (*бих взєв*);
- аналітичні форми майбутнього часу з інфінітива і препозитивної частки *мет* (*мет їхати*);
- редуплікований вказівний займенник *тот*;
- лексичні діалектизми: *шкапє* 'коні', *файно* 'добре', *заворітниця* 'жердина, якою закривають ворота, прохід у плоті', *худєк* 'худа людина'.

У якійсь окремій новелі певні гуцульські діалектні риси можуть бути відбиті не в усій повноті чи непослідовно. Наприклад, звук *i* з давнього етимологічного *o* в гуцульських говірках після губних приголосних звучить як *u*, але в аналізованому уривку новели цей фонетичний гуцулізм не відбитий у займеннику *він*. Водночас в інших творах ця діалектна фонетична риса послідовно відзначена, наприклад, у новелі "Фігли", пор.: "Ну тай зачев *вин*[маляр] малювати церкву, а мав шош трьох чіледників до себе. Аді фарбу місити, ба квачі мочети, води унести, прото, до своєї роботи. А *вин* сам малюєт собі кожної днини, дряшпанитси по стінах, а светі то такі ему *з-пид* руки віходєт, ек живі". Однак усі твори з погляду їх мови можна розглядати як добротні матеріали до хрестоматії гуцульського діалекту, зокрема верховинської говірки.

Ось що писав про мову новел О. Манчука упорядник збірки "Жьиб"ївські новелі" І. Гречко: "Якщо ходить про мову збірки, то варто нагадати, що це є жаб"ївська говірка, яка має безліч відтінків і нюансів у вимові тих самих слів, чи навіть окремих звуків; вони мають деякі звукові відмінності. Ці фонетичні відмінності досконало розумів автор, тому – треба думати – не вважав за потрібне якомсь кодифікувати на письмі діялектну вимову. Уважний читач легко запримітить цю граматичну й фонетичну "свободу". Вважаю, що ні упорядник, ні видавці збірки не мають права не рахуватися з волею автора: така фонетична "мішанина" тільки на користь діялектній мові"¹.

Мова зазначених художніх творів досить точно й послідовно фіксує всі лексико-семантичні, словотвірні, морфологічні, синтаксичні діалектизми, за винятком окремих фонетичних говіркових особливостей, які можна відтворити тільки за допомогою фонетичної транскрипції.

Отже, гуцульський діалект по-різному використовується в мові української художньої літератури. Окреслені чотири типи взаємозв'язків гуцульських говірок і мови художніх творів – вкраплення окремих гуцулізмів у мову твору, інкрустація

¹ Гречко І. Замість передмови // О. Манчук. Жьиб"ївські новелі. – Буфало, 1992. – С. 9.

стилізованого під гуцульську говірку мовлення персонажів у канву літературного твору, залучення гуцульського мовлення для індивідуалізації героїв і створення відповідного колориту в текстах, писаних західноукраїнським варіантом української літературної мови, та використання гуцульського говору в ролі літературної мови – засвідчують неоднорідність і складність зв'язків гуцульського говору і літературної мови та можуть послужити схемою в дослідженні загальної проблеми взаємодії територіальних діалектів і літературної мови в мові художньої літератури.

ПРИНЦИПИ УКЛАДАННЯ СЛОВНИКА “ГУЦУЛЬСЬКА ДІАЛЕКТНА ЛЕКСИКА ТА ФРАЗЕМІКА В УКРАЇНСЬКІЙ ХУДОЖНІЙ МОВІ”

Словник “Гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові” (далі Словник) задумано як лексикографічну працю, у якій буде зібрано й опрацьовано гуцульські діалектні слова та фраземи, використані в мові української художньої літератури ХІХ – ХХІ ст. Необхідність і важливість такого Словника визначається кількома чинниками. Гуцульський діалект має давню традицію використання в художній літературі та найкраще в ній заманіфестований, отже існує потреба в довідникові, який допоміг би читачеві творів на гуцульську тематику з'ясувати семантику діалектизмів, адже навіть одинадцятитомний тлумачний словник та наступні повніші словники, за незначними винятками, не подають діалектні слова, а наявні словники гуцульського говору охоплюють далеко не всю діалектну лексику. Вона, як і ті гуцульські слова, що вже опрацьовані в діалектних словниках, потребують семантичної характеристики, пояснення їх значень. Потреба зазначеного Словника визначається також значущістю для сучасної україністики відомостей про сегмент гуцульського діалектного лексикону, абсорбованого художньою мовою, про семантичні й тематичні групи діалектизмів, освоєних художніми текстами, про особливості й специфіку використання в них різними авторами гуцульської говіркової лексики, про взаємодію української літературної мови і гуцульського діалекту, про вживання діалектизму в художньому тексті як факт здійснення безпосереднього контактування між діалектною і літературною формами української мови тощо. Нарешті, Словник стане неоціненним джерелом для створення повного гуцульського словника.

Реєстр словника

Основою реєстру Словника та його ілюстративних матеріалів є спеціально укладена картотека гуцульських лексичних діалектизмів на базі художніх текстів близько 100 авторів, починаючи від Ю. Федьковича і закінчуючи сучасними письменниками. Вона охоплює гуцульську діалектну лексику та фраземіку, засвідчену в українській художній літературі, в часі – впродовж ХІХ – поч. ХХІ століть та в просторі – з усіх регіонів Гуцульщини – центральної, буковинської, закарпатської. Відбір та ідентифікацію слів та стійких словосполучень як гуцульських для реєстру здійснено з урахуванням позанормативності таких мовних одиниць, ужитих у художніх текстах, відсутності їх у словниках літературної мови або подання з поміткою *діал.* та опрацювання у словниках гуцульського говору, а також результатів науково-лінгвістич-

тичного вивчення гуцульської діалектної лексики та фраземіки. До реєстру увійшли як специфічно гуцульські слова, так і слова, які поширені, поряд із гуцульським, у інших південно-західних говорах.

Гуцульська діалектна лексика в українській художній мові окресленого періоду, зрозуміло, неоднорідна. У ній виділяються різні пласти діалектних слів. Одні з них потрапили в мову української художньої літератури через відсутність літературно-нормативних номенів у зв'язку з їх денотатами, що становлять етнографічну екзотику. Інші стали надбанням мови художньої літератури завдяки цілеспрямованому використанню їх авторами художніх текстів із відповідною стилістичною, образно-твірною, поетикальною та іншими функціями. Низка гуцульських діалектних слів появилася у художніх текстах як наслідок тривалого складного процесу формування української літературної мови, який характеризувався, особливо в ХІХ ст., ще невипрацьованим лексиконом. Часто в таких умовах автори художніх творів брак необхідних слів мимоволі, несвідомо компенсували діалектними лексемами. Характерно, що окремі письменники з Гуцульщини в художній творчості практикували гуцульський діалект у функції літературної мови, зокрема П. Шекерик-Доників, О. Манчук, а з сучасних – В. Шкурган. Такі письменники – носії і добрі знавці місцевого мовлення, крім художньо-літературної актуалізації низки слів, функціонування яких обмежено ареалом Гуцульщини чи й трохи ширшим, збагатили гуцульський діалектний лексикон індивідуально-авторськими словотворчими знахідками, які теж поповнили скарбничку гуцульської діалектної лексики в українській художній мові.

До реєстру Словника увійшли також загальні прізвиська мешканців населених пунктів, прикметники від назв населених пунктів, діалектні слова з інтертекстуальних компонентів текстів (коломиїок, молитов, замовлянь, проклять і т. ін.), використаних у художніх текстах, іншомовні слова, привнесені в літературну практику гуцульськими письменниками, давня гуцульська військова, правнича й адміністративна лексика, слова на позначення грошових одиниць, що були в обігу на Гуцульщині в різні історичні періоди, слова, які увійшли в сучасну українську літературну мову з гуцульського діалекту й стали в ній нормативними та нормативно вживані слова, які використовуються в мові художньої літератури, репрезентованої мовленням персонажів-гуцулів із іншим значенням, тобто семантичні діалектизми. Водночас до реєстру Словника не внесено гуцульські псевдодіалектні слова, що їх подають гуцульські діалектні словники.

За своїм характером праця “Гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові” є тлумачним словником особливого призначення. Тлумачення реєстрової мовної одиниці відбиває не весь обсяг її семантики як компонента лексико-семантичної й фразеологічної системи гуцульського діалекту, а тільки той, який абсорбовано художньою мовою. Це перший словник одного діалекту в художній мові, що дає відповідь, окрім іншого, й на питання, які гуцульські діалектні слова й фраземи і в яких значеннях є затребуваними в художніх цілях.

Структура словникової статті

Словникові статті розташовуються в алфавітному порядку. Структура словникової статті передбачає такі складники:

I. Реєстрове слово в початковій формі.

II. Тлумачення діалектизму.

III. Ілюстрація та паспортизація вживання діалектного слова.

IV. Стійке словосполучення.

Реєстрове слово

Реєстрове слово є заголовком словникової статті. Його початкова форма й наступні букви становлять основу алфавітного порядку укладання Словника.

1. Окремими реєстровими словами вважаються:

1.1 Діалектні слова, різні за звучанням і значенням.

1.2 Лексичні омоніми, які позначаються малою цифрою вгорі з правого боку.

1.3 Словотвірні синоніми, тобто слова зі спільною твірною основою, але різнозвучними однофункційними формантами.

1.4 Множинні іменники.

1.5 Форми вищого та найвищого ступенів порівняння прикметників і прислівників (за винятком аналітичних).

1.6 Видові форми дієслів, а також дієслова зі значенням однократності.

1.7 Дієслова на на *-ся (-си, -сі, -сь)*.

1.8 Форми дієприкметників.

1.9 Дієприслівники.

1.10 Службові частини мови.

1.11 Похідні пестливі (зменшені) чи згрубілі (збільшені) утворення.

1.12 Похідні відприкметникові та віддієслівні абстрактні іменники.

1.13 Похідні назви осіб жіночої статі, мотивовані іменниками-назвами осіб чоловічої статі.

1.14 Похідні назви самиць та малят тварин.

1.15 Усталені субстантивовані слова.

2. У межах однієї словникової статті опрацьовуються:

2.1 Різні типи варіантів слів – фонетичні, морфологічні, орфографічні.

2.2 Повні й короткі форми прикметників.

2.3 Відмінювані та невідмінювані лексеми і однозвучні з їх формами вставні слова.

2.4 Прикметники, прислівники, вигуки і под. та вони ж, ужиті у значенні іменника.

2.5 Прислівники, вжиті в означальній та предикативній функціях.

2.6 Спільнозвучні слова різних службових частин мови.

3. Реєстрове слово подається у Словнику в початковій формі. За відсутності в художніх текстах такої форми відмінюваних слів для заголовка словникової статті використовується реконструйована форма. Для прикметників, займенників, числівників, а також дієприкметників, які змінюються за родами, початковою формою є називний відмінок однини чоловічого роду. Для усталених субстантивованих форм прикметників і под. початковою формою є та, яка вживається в художніх текстах. Для множинних іменників, включаючи і ті, що вжиті в ідіомах, початковою формою є називний відмінок множини. Дієслова подаються в неозначеній формі на *-ти* або *-ть, -тися (си, сі) / -ться (си, сі), -тись* залежно від того, який із цих варіантів трапляється у художніх текстах.

4. Усі варіанти розробляються у словниковій статті основної із варіантних форм, яка зазвичай визначається за частотністю використання в художніх текстах. Крім того, кожен із варіантів фіксується за алфавітом у загальному реєстрі з покликанням на основний.

За наявності паралельних форм повних і коротких прикметників на першому місці (незалежно від кількості вживаних) ставиться повний прикметник.

Варіантні форми одного слова з літерами *г* чи *з* у Словнику не уніфікуються згідно з їхньою вимовою, оскільки в текстах різних авторів або й одного автора, добрих знавців гуцульського говору, трапляються неоднакові написання, пор. у М. Остромири – *гаджучка*, а в П. Шекерика-Дониковаго – *гаджучка*; у нього ж – і *готур*, і *готур* і т. ін. У Словнику варіантні форми подано на основі їх вживання в текстах, які слугували джерельною базою для укладання картотеки. Це стосується й текстів, опублікованих у період, коли з українського алфавіту була вилучена буква *г*.

5. Назва частин мови подається тільки при службових словах, вигуках та прислівниках.

Семантична характеристика реєстрового слова

1. Одним із основних завдань Словника є виявлення і опис значень гуцульських лексем, ужитих у художніх текстах. Такий опис – це результат ґрунтовного і всебічного вивчення всіх випадків слововживання кожного реєстрового слова.

Семантична характеристика лексики у Словнику відображає ті значення і семантичні відтінки, які виявляються у художньому контексті, тому в багатьох випадках вона може не збігатися із тією, яку подають гуцульські діалектні словники і в порівнянні з останньою відзначатись фрагментарністю словникових статей, іншою послідовністю розташування значень. З іншого боку, Словник подає такі лексеми та семантичні компоненти, які не фіксуються діалектними словниками, однак вжиті в художніх текстах.

2. У Словнику тлумачаться всі прямі та переносні значення моно- і полісемантичних лексем.

При однозначних реєстрових словах тлумачення подається одразу після заголовного слова або ремарки, що вказує на частиномовну належність лексеми чи інші її властивості. Кожне виділене значення ілюструється цитатою (цитатами) із художніх текстів із повною паспортизацією.

У словниковій статті багатозначного слова кожне значення виділяється окремо, позначається арабською цифрою, яка від наступного тлумачення відмежовується крапкою 1., 2. і т. д.

3. Під час встановлення значень реєстрових слів, окрім контексту, беруться до уваги різного типу тлумачення слів, які іноді подають самі автори. Це можуть бути описові пояснення значень окремих діалектизмів, як це зробив, наприклад, І. Франко, пор.: *дараба* ‘сплав, збитий із дерев’яних кругляків. Звичайно дараба складається з двох, трьох або чотирьох сплавів, із яких кожний зветься табла (з лат *tabula*)’; *бутин* ‘де рубають дрова в лісі зимою – при рубці дров’; *бер* ‘бером називається в Гуцульщині велика з поруччям кладка, на якій можуть переходити не лише люди, а й коні’ тощо.

Деякі автори, готуючись до написання творів на гуцульську тематику або видаючи їх, уклали спеціальні словнички гуцульських діалектних слів із їх тлумаченням. Так, М. Коцюбинський, ще до написання повісті “Тіні забутих предків”, уклав словничок гуцульських слів і зворотів, до якого увійшли такі, як *гляба* ‘не мож, годі’, *головиця* ‘теплиця, нора’, *готур* ‘дикий півень’, *гук* ‘водопад’, *грегит* ‘місце, де дрібне каміння’, *дзер* ‘сироватка’, *дробийта* ‘вівці’, *заватра*, *застайка* ‘де ночують пастухи’ і т. д. Багато пояснень щодо значень гуцульських слів подав Марко Черемшина, видаючи свої твори, зокрема *арідник* ‘злий дух’, *арнарія* ‘пожива й прибори’, *байбарак* ‘короткий сіряк’, *банувати* ‘жалувати, тужити’, *бисаги* ‘вовняні дві торби злучені’, *біривливий* ‘могучий’, *не бірує* ‘не може’, *бовтиці* ‘китиці’, *бутин* ‘вируб лісу’, *грунь* ‘гірський шпиль’, *кичера* ‘гостра гора’, *мошя* ‘акушерка, баба’, *отік* ‘якот, неначе, ніби, гей би’ і т. д. Пояснення значень у таких словничках залучаються до визначення семантики відповідних лексем.

До багатьох творів видавці чи редактори подавали словнички малозрозумілих слів, більшість із яких становили діалектизми. Якість таких словничків неоднакова, тому використання їх у тлумаченні діалектних слів у кожному конкретному випадку було вибіркоким.

Для семантичної характеристики багатьох реєстрових слів у Словнику важливим є визначення значень таких слів у гуцульських діалектних словниках, а для тих лексем, ареал яких охоплює й суміжні з гуцульським інші говори – у бойківському, буковинському, покутському діалектних словниках, при цьому враховано семантичні відмінності однієї лексеми в сусідніх говорах, наприклад: слово *кашиця* в гуцульських говірках має значення ‘дерев’яна або кам’яна загата по берегах гірської річки для захисту її від розмивання’, а в сусідніх бойківських говірках вживається на позначення не тільки дамби з колод, плетеного укріплення берега на річці, а й канави, рову, рівчака.

Для слів, для яких контекст, як і дані словників, недостатні для з’ясування їх семантики, здійснено додаткове вивчення особливостей функціонування їх у говірках тих населених пунктів, у яких розгортаються події художнього твору, або сіл, у яких народились і проживали письменники родом із Гуцульщини.

4. Гуцульські лексичні діалектизми тлумачаться описово. Опис значення діалектизму ґрунтується на всебічному вивченні контекстів уживання діалектного слова і органічно відбиває множину різнотипних сем (класеми, архісеми, диференційних, інтегральних, потенційних, градуальних сем), їх структурну організацію, спосіб групування тощо. Якщо такі діалектизми мають загальнозрозумілі літературні відповідники, то останні використані як пояснення значень:

ДОРІННИК, ДОРЄННИК *етн.* Дерев’яна посудина, у якій несуть святити продукти на Великдень. *Пішла винесла дорінник із комори. Е – то не простий дорінничок був! Брат Анничин, що у Космачі сидить, канцер був до таких роботий: таке вдасть, як схоче, що вже раз. А над цим дорінником сидів був щось місяців чотири – але ж бо й виробив! Хоч би королівна сама несла паску до церкви у сім дорінничку, то би си не повстидала!* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 46)¹.

¹ Ілюстративна частина словникових статей тут і далі в принципах укладання Словника подається в мінімальному обсязі.

ЧЬОРНИЦІ, ЧЕРНИЦІ тільки у мн., бот. Ожина (*Rubus caesius*). *Ступав я босими ногами по довгих плакучех травах, жеслично сискаючіси, ек дерли до криви міні гомівки колючі чьорниці* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 20); *Поміж змиришавілими пнями росли куці малин, афин та стелились по землі колючі черниці* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 201).

ЛЮБАС Коханець. *Поважні газди вели поважні бесіди. Де-не-де по купках переговорювалася найновіша подія тижня: любас забив на смерть чоловіка своєї любаски* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 78).

5. Тлумачення похідних діалектизмів ґрунтуються на словотвірній мотивації слів. Для низки однотипних похідних використовуються типові формули тлумачення. Це стосується передовсім транспозиційних і модифікаційних дериватів. Віддієслівні деривати зі значенням опредметненої дії подаються за формулами “Дія за знач. ...”, “Дія і стан за знач. ...”, “Стан за знач. ...”. Після вказівки на словотвірну мотивацію за необхідності наводиться деталізоване пояснення значення слова:

ДОМАРИНСЬ Дія за знач. **домарити**; догляд за господарством, коли всі йдуть з хати. *А ти ввечер ек си ни покватити вернути вид Шкинді, то жди мене там, бо я ек си вкутаю, то зберуси тай з нівістков прийду на посіжіне. А на домаринс впрошу когос вид Семнена* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 473).

ГЛЕДЖЕННЯ Дія і стан за знач. **гледжити**. *Котел був повний молока. Молоко підігрівали до гледження* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 71).

КОРТЕЧКА, КОРТЕЧЬКА, КОРТЯЧКА Стан за знач. **кортіти**; бажання, прагнення, охота. *Ловивси за одвірок у хаті, у хоромах, або в черсаці, ци за ків у плоту, тай данчував так, шо аж си постоли розлітали в шкремітки, ек го, бувало, натарапаєт та кортєчка поохотуватиси* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 136).

Якщо семантика транспозиційних або модифікаційних похідних видозмінена й виходить за рамки формули, тоді застосовується загальноприйняте, описове тлумачення з підведенням позначуваного під найближче родове поняття, а мотивувальне слово використовується для вказівки на видові диференційні ознаки:

ПОСИЖІНСЬ, ПОСИДЖЕННЯ, ПОСИДЖІНСЬ, ПОСИДЖІННЯ, ПОСИДІНСЬ, ПОСИДЖЕННЯ, ПОСИДЖЕННСЬ, ПОСИДЗЕНСЬ, ПОСИЖІНСЬ 1. *обряд*. Етап похоронного обряду, на якому збираються рідні та знайомі в хаті покійника, щоб віддати йому шану, посидіти при небіжчикові вночі. *Тай на Олексієвих подах все затихло, а в хаті, коло Олексієвого тіла, видбувалоси посижіне; бо на голос тримбіт, шо аж дві їх у подавки наперед Олексієвої гражди, сумно играючі умерскої игри, сповішишли горам про смерть великого мальфара, сходилиси з восковими свічками в руках люде Олексієви на посижінне* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 420).

2. Місце проживання, перебування кого-небудь. – *Прийшов там, де уже було Олексове посидіне. Дивитси, заперта скала. То си відомкло перед ним, бо мав зело* (Г. Хоткевич. Довбуш, 455).

3. Засідання. *“То, – каже, – добре; приходи до Відні та й приноси ахта, а я тобі все зроблю, бо я туди їду на посідзене – ци на ску нужду. Тут маєш карту, аби-с мні відпитала”* (Марко Черемшина. Основини, т.1, 92).

Гуцульські діалектні похідні іменники із здрібніло-пестливими суфіксами, як і в літературній мові, семантично неоднорідні. Художні тексти засвідчують три типи таких дериватів на підставі їх семантико-конотаційних рис, відповідно і їх тлумачен-

ня здійснюється за трьома формулами. Ті десубстантиви, які виражають демінутивну семантику, тлумачаться за формулою “Зменш. до...”:

БУКАТКА Зменш. до **буката**. – *Та й не буде такого легкого на руку, аби го зі світу спас? Та я сама бих застрілила го, ек кутюгу, на шкамате бих порубала та й свиням би до корита пометала **букатки**. Та й свиней би тотих попала, аби мнса того ніхто не покушев та би не встік. Ой, діправді шос нема добра на свікі!..* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 239).

Ті деривати, семантика яких або контекст виключають значення зменшеності, подаються за формулою “Пестл. до ...”:

МАРЖИНКА збірн. Пестл. до **маржина**. *Казав бих – зроду! Але-бо мої небіжчик тато, як сам знаси, в воську ще не служили і благі були небіжчик, дай їм боже небо, такі, що **маржинку** бувало не вдарили, не оскорбили* (М. Павлик. Вихора, 258).

Третю групу становлять похідні іменники, у семантиці яких поєднується демінутивність і пестливість. Вони тлумачаться за формулою “Зменш.-пестл. до ...”:

ПОТЄТКО, ПОКЕТКО, ПОКЄТКО, ПОТЯТКО Зменш.-пестл. до **потє**. *Ми мусимо шукати його розуміння в хімічних ретортах, в наших машинах і приладах, а до вас воно приходить само, з отим зерном, що витягаєте ви з землі, з риком корови на полонинах, посвистом **покетка*** (Г. Хоткевич. Довбуш, 193).

Похідні іменники жіночого роду на позначення особи за родом діяльності чи за внутрішніми або зовнішніми ознаками, утворені від співвідносних іменників чоловічого роду, тлумачаться за формулою “Жін. до ...”:

ЧІНАТАРЬКА етн., міф. Жін. до **чінатарь**. *Засохрани її, Госпидку, вид кіточьки, вид фиси й вид звіри, вид лихого чьоловіка й вид чередінників й **чінатарьок*** (П.Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 34).

Для семантичної характеристики похідних збірних іменників використовується формула “Збірн. до ...”:

БАТЯРНЯ Збірн. до **батьяр**. *Міська **батьярня** запримітила селянського сина, котрись з них, патлатий, рудий, ударив черевиком по мисчині, другий потолочив весняні білі зірочки* (Р. Федорів. Тисяча кроків, 28).

6. Значення відносних і присвійних прикметників, утворених від власних імен, розкриваються за формулою “Прикм. до назви населеного пункту ...”:

ПІСТИНСЬКИЙ, ПІСТЕНСЬКИЙ, ПИСТИНСЬКИЙ Прикм. до назви населеного пункту Пістинь. *Ну, начувайся, шелихвосте, аби тільки дав бог на Січ дістатись... – злостував на галабурдного козака, але за хвилю знову повертався думкою до ще пекучішого, ще мулькішого. – На **пістинському** дідичеві світ клином не зійшовся* (Б. Загоруйко. Чорногора, кн.1, 134).

7. Префіксальні дієслова доконаного виду, що становлять видову назву з відповідними безпрефіксними дієсловами, тлумачаться за формулою “Док. до ...”:

СКОРНЄТИ, СКОРНЯТИ Док. до **корнєти**; розбудити зі сну. *І люди всі хіба не **скорнєв**? (Г. Хоткевич. Ранок, 432); Козути вже на північ піяли, як вернувсми д’хаті. **Скорнєвсми** стару та кажу: Єле! Вставай, налей ми чарку, затопи в печі та звари нам банушцю, бо бігме, мисми заслужили, би добре похарчувати* (Р. Яримович. Юра Михасевий, 37).

8. Прислівники на -о, -е, що походять від прикметників, тлумачаться через покликання на відповідні прикметники. За наявності літературного лексико-семантичного відповідника подається й він. Уживання прислівників прикметникового походження

у значенні присудкових слів подається як окреме значення після опрацювання відповідного лексико-семантичного варіанта прислівника:

ПУДНО 1. Присл. до **пудний**; страшно. – *Їмстечку, любі! Там старі їмость такі лю-юті-і, шо аж пудно си дивити, бігме. Ідіт скоріше, бо вже ків тримають, мут бити* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 34).

2. присл. Дуже, сильно. *Дідо си пудно похмури, тай визвіривси на мене: “А ти, шибенику оден, ни знаєш чьо?”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 13); **Пудно сердито пофоскувала на него, ек кіт на котюгу, аби він борзо коло печі кінчев свою біду дісти** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 28).

3. у знач. присудк. сл. Хто-небудь відчуває страх, боязнь. *Двері гаркнули, аж пудно стало* (М. Яновський. Палагна, 72); – *Ви втікайте, як вам тут пудно* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 306).

9. Під час тлумачення службових слів, вигуків описуються граматичні відношення, ставлення мовця до висловленого, що виражаються зазначеними словами, або подаються літературні відповідники з тотожним значенням. Такий опис відзначається певними особливостями, зокрема нерідко виявляється багатозначність, що відображає функціонування словоформ у ролі різних службових слів:

ГЕЗДЕ 1. присл. Тут, осьде. *О-о-о вже знов летєт за мнов! ...уже гезде..., – тай пручєючіси, то дико смієвси, то пудно похмурєвси, та, стискаючі кулаки, сік ними нічїстий силі, злим духам та всім чьортам в очі, так сварєчіси з ними, шо аж хрип* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 418).

2. част. Ось. *Гезде вже десять рік, а я ще з ним не сходилася та й не буду...* (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 40).

НО 1. част. Питально-спонукальна частка, уживається на початку речення. – *За ким же то бануватиму? – Но, за таким банувати?! Встав і почухався лиш – навіть Гнатів не віддав* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 55).

2. спол. Але, та. **Но** як доля злогова поранить тя – горе, / То вернися, мій брате, хоч би через море, / – А не пуцу тя більше світом ся блукати (Ю. Федькович. На дорогу, 53).

10. У Словнику відзначаються випадки образного вживання реєстрових слів. Ремарка образн. в основному стосується метафори, в тому числі й художньо-контекстуальної (мовленневої), персоніфікації, метонімії, наприклад:

ФУДУЛЬНІСТЬ Абстр. ім. до **фудульний**; зарозумілість, гордовитість. *Хоч у Томашевських багатство куди більше, зате не було тієї фудульності, що в Бутинюків* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 17); // образн. *На червоному обличчі грає п'яний усміх, а на підкручених вусах гойдається легінська фудульність* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 21).

11. Подібно до розглянутого образного слововживання опрацьовуються у Словнику і порівняння різної структури. При відповідних реєстрових словах за допомогою ремарки у порівн., яка ставиться перед ілюстрацією, виділяються лише ті випадки, коли реєстрове слово є об'єктом порівняння або його компонентом:

МОВНЯ, МОЛНЯ Блискавка. // у порівн. *Річка зі скалами шепотом нараджується, рибку потановляє, кружілом кружить, піну ховає, долин боїться, в жіночі очі кривавим дзеркалом, гей мовня, б'є* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 133).

12. Стилїстично-оцінна характеристика реєстрових слів (згрубіле, лайливе, іронічне, зневажливе і т. ін.) подається при тлумаченні шляхом ремаркування:

ГУДЗИЧНИКИ тільки у мн., згруб. Те саме, що гачі. А витак з хорім вибіг на дорогу, зтег из ніг гачі тай зачев з усеї сили махати гудзичніками на хмари (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 175).

ЖЄБОВАН лайл. Житель Жаб'є (нині селище Верховина). Кризь зуби, лиш трошки приїдені, процідив: – Жди-и-и, ти-и, цигане пустий! Жєбоване проклятий. (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 260).

ЛУШКА ірон. Постіль. На поперечину й каміння покладено кілька валогів, тобто просто поколених стовнів смерек. На валогах суччя, фоя, сіно, мох, і така вишла постіль, що куди тобі! Довкола застайки прокопано рівчак. – Аби вода не йшла у застайку, аби не підпливти водов. Підпливти, може, обитатель застайки і не підпливе, але що перший-ліпший дощ промочить його “лушку”, то се факт (Г. Хоткевич. Довбуш, 144).

КАЛЬВІН зневажл. Безсердечний, жорстокий чоловік. Аді, збив, змісив її, як грузь, та й як почала в'янути, як почала та й поволі зів'яла. Десь почки чи легкі її відбив. От кальвін... (М. Козоріс. Черногора говорить, 281).

Для діалектизмів, ужитих у художніх текстах тільки в переносному значенні, спочатку подаються їх прямі значення в гуцульському говорі, а після них – переносні з відповідними позначками, наприклад:

СОТОНА міф. Сатана, біс, диявол. // перен. Про надзвичайно жорстоку, безсердечну людину, яка робить зло і приносить нещастя. // лайл. Ає, чьоловік! Ти сотона, ни чьоловік. Проклеть проклста (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 37).

ВУВОД Оуд. // перен. Про пихату людину. Най богацкі молодіці мене знають, най на мене банують, ек я на них банувала. Тоті юди, тоті осуди, тоті вуводи гонорні (Марко Черемшина. Парасочка, т. 1, 248).

Не наводяться прямі значення тих діалектизмів, внутрішня форма яких прозора і не потребує додаткового пояснення прямого значення:

ДОВБУШУВАТИ перен. Бешкетувати, пустувати. Позадь цев бійков Иванчік довго ни міг сісти, так йго боліло тіло, але про тото він не переставав довбушувати (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 125).

Фраземіка у словнику

Словник фіксує також гуцульську діалектну фраземіку, паремії, інші стійкі словосполучення. Подання гуцульських діалектних фразем у словнику “Гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові” має свою специфіку, зумовлену характером словника. У ньому не можна повністю застосувати принципи відображення фразеології у тлумачних та спеціальних фразеологічних словниках української мови. У тих випадках, коли у складі фраземи наявне гуцульське діалектне слово, вона подається в кінці словникової статті реєстрового діалектного слова після ромба з абзаца, як і в тлумачних словниках, наприклад:

БЕР, БИР Кладка через річку. Иванчік тепер бізівно переходив на Вигоді у Дідушкову Річку бер, бо головний мальфар Олексій з Плоскої навчів йго в цій дорозі ниодної речі до стрюби, тай навчів йго боронитиси перед ворогами, ск би си напоідали на него (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 187).

♦ **нагнати** (кому-небудь) **кози на бер** – погрожувати комусь чимось лихим. “Йй-га, тай шо, шо ми наженеш кози на бер? И так сто років ни буду жити”, – дер-

завси гордо *Иванчік* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 210); *Нічо, лиш шкода, шо єс си споблічів стрілінєм у него. Але я тобі, Ива', за це покажу так, шоти меш то памнетати до гробної дошки. **Нажену я тобі кози на бер, и то борзо*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 210).

Для тих фразем, які подаються не у словниковій статті до певної лексеми, а стають окремою статтю, місце опрацювання діалектної фраземи визначається заголовним (опорним) словом. Заголовним словом, з огляду на специфіку словника, буде діалектне слово, наявне у складі фразеологічної одиниці. Структура словникової статті міститиме заголовне слово, після знака ◇ – фразему, значення фраземи та приклади, які ілюструють використання стійкого сполучення слів у художній мові з їх паспортизацією, напр.:

НЕПКИ

◇ у **непки скакати** – виявляти особливу радість з чогось, стрибати на radoщах. *Вуйна була така весела, шо таки у **непки скакала*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 81).

Для інших фразеологічних одиниць, тобто тих, у складі яких немає гуцульського діалектного слова, заголовним словом вважається іменник; якщо його немає у складі фраземи, тоді ним виступає дієслово, прикметник, прислівник або слово, на яке падає логічний наголос, напр.:

ХЕРУВИМИ

◇ (за) **грало (вже)** (кому-небудь) **херувими в грудях** – хтось перебуває у передсмертному стані. *Я надійшов ід нему: у **грудях, як кажуть, грало вже херувими** – ледве дихав* (М. Павлик. Юрко Куликів, 26); *Робила ж вона коло людей лиш за їду, доки служило здоров'я, а як у **грудях "заграло херувими"**, та й ворожити ще взялася з біди та лиха* (М. Павлик. Вихора, 252).

БРАТИ

◇ **брати собі (щось) на саму** – виражає зауваження, застереження, погрозу. – *Ви, газдики, взяли від мене форшуси. Але аби ви знали, що я, май, підписався у гадука-та в Косові, що я гавтую своїм мастком за ці гроші та ще й на штраф, ніби на таке обшкодування підписався. Тому прошу вас дуже файно, аби ви **брали собі це на саму**, та й аби ви чесно відробили б свою токму, бо як котрий щось змикитить, то пам'ятайте собі, що бог високо, а суд далеко, а бартка у мене в руках, май, годна* (М. Козоріс. Черногора говорить, 106).

◇ **брати собі (щось) в тямку** – перейматися (чимсь). – *Ой, бабко, не кажіть мені такої чорної та темної вісточки, а то краще, щоб ми обоє разом лягли... – А ти, Парасочко, не **бери собі** цього дуже **в тямку**, бо ти ще молода та будеш мати тих бахурів, коли б здорова була* (М. Козоріс. Черногора говорить, 161).

БЕЗДІКОВАТЬ

◇ **за бездіковать** – безкоштовно, безоплатно, навіть без «дякую». *Тепер за сад (але мовчи і слухай); сад я щоосени чищу **за бездіковать**, бо він не лиш колгоспний у мене під хатов, а ші наш питомий. Це ніхто не забув* (В. Шкурган. Солодкі яблука, 86).

Стилістичні, емоційно-експресивні особливості фразем відзначаються відповідною ремаркою у словниковій статті після фраземи перед поданням її значення, наприклад:

БОЛА мед. Хвороба. – *От най так, кажім, має хтос **болу** йкус: шос му, даймо на то, у череві си попсуло та й болит го, та й болит* (Г. Хоткевич. Почерез верхи, 440).

◇ **аби (най)** (когось) **бола втєла (утне)** – *лайл.* уживається як прокляття і виражає побажання смерті. – *Аби тебе бола втєла, ти гукле виволана, чїму не дуєш? Хочеш, аби кучмарі знов нас минули? А я чим погодую оті бервена та й тебе, осоруго? Дуй мені раз коло разу та й водно дивиси крізь вікно, а ні, то марш звідси, най ті не вижу!* (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 176); *Хто периший склав зі слів такі речення? Не склав, а сплавив на своїх емоціях, на гніві: <...> – Та най тебе бола утне!* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 42).

ВИЛИВКУВАТИ Уживати в мовленні слово “вилівкувати”. *Хоч у нас, гуцулів, нема тих “лити” й “розливати”, зате ми ливкаємо, ливаємо, вилівкуємо й гивикаємо* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 136).

◇ **вилівкувати своюв гузицев** (перед кимось) – *зруб.* виражати хтивість сидницями. – *А знайш, куме, мо'я зара дістану у диню, бо то таке, ти такі дужчий за мене, тай одно-друге, тудя-сюда, аді сам розумію, але такі скажу, шо маю, такі скажу, а шо, ну а шо: їкби твоя Ганька отуда ни ливкала скрізь генделями, ни кліпала до чиліди, ни зазірала у очі, єк бісиця, ни вилівкувала своюв гузицев перед кожним хлопом, то ти би отакої ни гивикав у мене водов, ти би отакої ни казивси отутечкі* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 137).

САРДАКОВИЙ

◇ **сардаковий панич** – *жарт.* про гімназистів селянського походження. *А це ваші паничі сардакові, аби здорові були? – Най усі здорові будут, ні довбні, ні барди не знають! – Най ростут великі та дужі! – Най і мужик покушіє панства!* (Марко Черемшина. Бо як дим підоймається, т.1, 237).

ПОКІВ

◇ **пиймо поків жисмо, бо єк умремо, то вже ни мемо** – *жарт.* жартівливий вислів, який уживається під час запрошення випити чарку. *Мо-о-о-о, И-и-ива-а-а', пиймо тут, бо у Гаджїні ни дадут. Пиймо поків жисмо, бо єк умремо, то вже ни мемо* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 180).

ПУХІР

◇ **начїнити пухїрів** – *зневажл.* наплодити дітей. – *То тобі до парубків? Ти мама? Ти така мама єк крілиця. Начїнит тих пухїрів, шо пуди пуденні, тай вулицями йграєт, а то у хаті їсти голосит* (О. Манчук. Право, 64).

Ілюстрація та паспортизація вживання діалектного слова

1. Кожне тлумачення слова і фраземи супроводжується відповідним ілюстративним матеріалом. Ним є контекст уживання реєстрового слова, стійкого словосполучення, які допомагають розкрити семантику діалектизму. Цитати з художніх текстів не тільки підтверджують пояснення семантики слів, але й засвідчують особливості їх використання. Цією настановою зумовлюється обсяг ілюстрацій. Переважно для ілюстрації значення реєстрового слова достатнім є окреме речення, у якому вжито діалектизм. Однак у тих випадках, у яких речення недостатньо для розкриття семантики слова, для ілюстрації наводиться ширший контекст, що об'єднує два і більше речень, інколи віддалених у тексті твору одне від одного. З іншого боку, великі за обсягом ілюстрації скорочуються шляхом упуцнення частин контексту, несуттєвих для розкриття семантики діалектизму. Пропуски в тексті позначаються трьома крапками у трикутних дужках <...>. Принципи ілюстрування слів поширюються й на фраземи.

2. Кожне лексичне значення реєстрового слова зазвичай проілюстроване лише одним контекстом кожного з авторів, які його використали у своїх текстах. Якщо ж діалектне слово з певним значенням засвідчено лише в одного автора, за умови достатності контекстів, їх наведено більше.

3. У тих випадках, коли в цитаті підмет або додаток виражений займенником *він, вона, воно, вони, сама* та ін., якщо виникає необхідність, значення займенника розкривається у квадратних дужках, наприклад: *За ним [ватагом] схилились до молитви вівчарі й люди, що пригнали маржину* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 192). Аналогічно наводиться в квадратних дужках відсутній у цитаті, але відомий з ширшого контексту підмет або додаток: *Беру я та й платю [штраф], аби не зафантували* (Марко Черемшина. Хіба даруймо воду!, т. 1, 60).

4. Ілюстративна частина словникової статті водночас містить інформацію про частоту й особливості використання реєстрового діалектизму в мові художньої літератури, у ній подаються вибрані приклади контекстів усіх авторів, які в своїй творчості вживали цей діалектизм. Така екземплікація дає змогу визначити попит окремих письменників і української художньої літератури загалом на ті чи інші гуцульські діалектні слова, значення, стійкі словосполучення.

5. Паспортизація діалектизму здійснюється шляхом вказівки на автора, назву художнього твору та сторінку тексту, на якій його засвідчено (див. наведені ілюстративні матеріали).

Список літературних джерел (тексти, які опрацьовано в словнику)

- Андріяшик Р.* Додому нема вороття. Роман / 2-ге вид. – К. : Молодь, 1991. – 216 с.
- Андріяшик Р.* Сторонець. Роман. – К. : Укр. письменник, 1992. – 175 с.
- Андрусак І.* “Отруєння голосом”. Тексти. – К. : Смолоскип, 1996. – 164 с.
- Андрухович Ю.* Дванадцять обручів. Роман. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2005. – 368 с.
- Аронць М.* Грані хвиль. Поезії. – Ужгород : Видавництво “Карпати”, 1972. – 36 с.
- Бабій В.* Історичні оповідання. – Івано-Франківськ : Галичина, 1991. – 40 с.
- Бабій О.* Зродились ми великої години. – Дрогобич : Видавнича фірма “Відродження”, 1997. – 208 с.
- Бабляк В.* Вернись на Білу недею! // В. Бабляк. Дорога до любові. Оповідання. – К : Видавництво “Молодь”, 1964. – С. 56-74.
- Березовський І.* Худан. Оповідання з життя карпатських опришків. – Торонто : Друком і накладом “Українського Робітника”, 1937. – 95 с.
- Близнюк М.* Олекса Довбуш. Поема в легендах. – Косів : Писаний Камінь, 1999. – 80 с.
- Боднарчук І.* Над Черемошем. Драма на три дії з життя УПА. – Торонто, 1964. – 56 с.
- Бойко Б.* По голови... По голови... Повісті, новели, нариси. – Івано-Франківськ : Видавництво “Нова Зоря”, 1998. – 312 с.
- Боршош-Кум’ятський Ю.* Шовкова косиця. Поезії. – Ужгород : Видавництво “Карпати”, 1971. – 240 с.
- Василащук О.* Вічність над плесами. Вірші. – Коломия : Видавничо-поліграфічне товариство “Вік”, 1994. – 80 с.
- Влад М.* Грають в дримби вітри. Поезії. – К. : Рад. письменник, 1971. – 64 с.
- Влад М.* Живиця. Поезії. – К. : Рад. письменник, 1973. – 104 с.
- Влад М.* Мова полонин. Поезії. – К. : Дніпро, 1981. – 189 с.
- Вовк Віра.* Поезії. – К. : Родовід, 2000. – 422 с.

- Вільде Ірина.* Сестри Річинські. Роман. – К. : Україна, 2004. – Кн. 1. – 696 с.; Кн.2. – 912 с.
- Гжицький В.* Опришки // В. Гжицький. Опришки. Кармалюк. Історичні романи. – Львів : Видавництво “Каменярь”, 1971. – С. 3-254.
- Гончар О.* Маша з верховини // О. Т. Гончар. Твори : в 7-и т. – Т. 3. – К. : Дніпро. 1987. – С. 443-470.
- Гончар О.* Циклон. – К. : Рад. письменник, 1970. – 288 с.
- Григорак В.* Скарби Довбуша. – Косів : “Писаний камінь”, 2001. – 32 с.
- Герасим'юк В.* Поет у повітрі. Вірші і поеми. – Львів : Кальварія, 2002. – 144 с.
- Девдюк Т.* Ти, три хвилини тому. – К. : Смолоскип, 2000. – 132 с.
- Дзюба М.* Укриті небом. – Івано-Франківськ : Тіповіт, 2003. – 247 с.
- Дучимінська О.* Сумний Христос. Повісті, оповідання. – Львів : Каменярь, 1992. – 238 с.
- Дучимінська О.* Чую... молитву Землі. Поезії. – Івано-Франківськ : Галичина, 1996. – 120 с.
- Єндик Р.* Регіт Аридника. – Львів: Винне гроно, 1937. – 264 с.
- Загорулько Б.* Чорногора. Історичний роман. – Кн. 1. – Львів : Каменярь, 1980. – 390 с.; Кн. 2. – Львів : Каменярь, 1984. – 366 с.
- Загуд Д.* Поезії // Письменники Буковини другої половини ХІХ – першої половини ХХ століття : Хрестоматія. Частина 1 / Упоряд. Б. І. Мельничук, М. І. Юрійчук. – Чернівці : Прут, 2001. – С. 598 – 621.
- Зубар В.* Синьогори. Поезії. – К. : Дніпро, 1982. – 174 с.
- Іванічук Р.* Дім на горі. Новели. – Львів : Каменярь, 1969. – 108 с.
- Калинець І.* Поезії з України. Друга збірка поезій. – Видавництво “Література і мистецтво”, 1970. – 126 с.
- Катій М.* Країна блакитних орхідей. Повість. – Стрий : Друк ТЗОВ “УКРПОЛ”, 2006. – 160 с.
- Карпенко М.* Перевесло. Лірика. – Ужгород : Видавництво “Карпати”, 1975. – 272 с.
- Качковський Л.* Довбушева пісня // Л. Качковський. Двоє в осінній вечір. Повість, оповідання. – К. : Рад. письменник, 1990. – С. 5-260.
- Князький О.* Таємниця спалаху. Поезії. – К. : Українська Видавнича Спілка, 1998. – 38 с.
- Кобилянська О.* В неділю рано зілля копала... К. : Державне видавництво художньої літератури, 1950. – 182 с.
- Козоріс М.* Чорногора говорить. Повість. – Харків : ДВОУ Література і мистецтво, 1931. – 321 с.
- Коцюбинський М.* Тіні забутих предків // М. Коцюбинський. Твори: в 7-ми тт. – К. : Наук. думка, 1974. – Т. 3. – С. 178-227.
- Крушельницький А.* Рубають ліс // А. Крушельницький. Буденний хліб. Рубають ліс. – Львів : Книжково-журнальне видавництво, 1960. – С. 167-398.
- Кундзич О.* Верховинець // О. Кундзич . Шум часу. Вибране. – К.: Видавництво художньої літератури “Дніпро”, 1976. – С. 217-284.
- Лепкий Б.* Твори: в 2-х т. – Т. 1. Поетичні твори. Прозові твори. Мемуари. – К. : Наук. думка, 1997. – 848 с.
- Малицька К. І.* Малі герої. Оповідання для дітей серед. шк. віку. – Львів : Каменярь, 1991. – 62 с.
- Малишко А.* Франко в Криворівні // А. Малишко. Твори : в 5-ти т. – Т. 3 : Поезії. – К. : Видавництво художньої літератури “Дніпро”, 1987. – С. 407-426.
- Малкович І.* Із янголом на плечі. Вірші. – К. : Поетична агенція “Княжів”, 1997. – 152 с.
- Манчук О.* Жиб’ївські новели. – Боффало : Видавництво “Гуцульщина”, 1992. – 80 с.
- Марфієвич М.* Черемоше, братку мій. Поезії. – Ужгород : Видавництво “Карпати”, 1968. – 80 с.

- Марфієвич М.* Добридень, оновлений краю. Вибране. – К. : Рад. письменник, 1974. – 108 с.
- Матіос М.* Солодка Даруся. – Львів : ЛА “Піраміда”, 2004. – 176 с.
- Матіос М.* Нація. – Львів : ЛА “Піраміда”, 2007. – 256 с.
- Мельник Василь* (Василь Лімниченко). Релігія і життя. Поезія, проза, драма, публіцистика, релігійні статті. – Тернопіль, 1999. – 830 с.
- Мельничук Т.* Чага. – Коломия : Вік, 1994. – 175 с.
- Олесь Олександр.* На зелених горах // Олександр Олесь. Твори : в 2-х т. – Т.1. – К. : Видавництво художньої літератури “Дніпро”, 1990. – С.213-226.
- Олесь Олександр.* Ніч на полонині // Олександр Олесь. Твори : в 2-х т. – Т.2. – К. : Видавництво художньої літератури “Дніпро”, 1990. – С. 200-250.
- Остромира М.* Над бистрим Черемошем. – Косів : Писаний Камінь, 2005. – 296 с.
- Павлик М.* Пропавший чоловік. Оповідання, повісті, публіцистика. – Львів : Каменярь, 1983. – 351 с.
- Павличко Д.* Любов і ненависть. Вибране. – К. : Видавництво художньої літератури “Дніпро”, 1975. – 424 с.
- Петросаняк Г.* Парк на схилі. – Коломия : Видавничо-поліграфічне товариство “Вік”, 1996. – 40 с.
- Пилатюк М. В.* Гуцулові птиці. Поезії. – Ужгород : Видавництво “Карпати”, 1972. – 32 с.
- Пільгук І.* Пісню снує Черемош. Повість. – К. : Рад. письменник, 1973. – 240 с.
- Попович Н.* Портрет доли. Вірші. – Надвірна : Надвірнянська районна друкарня, 1995. – 84 с.
- Прохасько Т.* Непрості. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2002. – 140 с.
- Пушик С.* Перо Золотого Птаха. Повість. – Ужгород : Видавництво “Карпати”, 1978. – 272 с.
- Пушик С.* Дараби плывуть у легенду. Повість, есе, оповіді. – К. : Радянський письменник, 1990. – 334 с.
- Радиш Б.* Полум’я пам’яті. Поезії. – Ужгород : Карпати, 1985. – 48 с.
- Радиш Б.* Щедре світло землі. Поезії. – Ужгород : Карпати, 1990. – 83 с.
- Рильський М.* Карпатські октави // М.Т. Рильський. Зібрання творів : у 20-ти т. – Т. 4. – К. : Наук. думка, 1984. – С. 223-231.
- Римар М.* Білий слон. Роман. – К. : Факт, 2006. – 156 с.
- Самчук У.* Гори говорять! Роман у 2-ох частинах. – Ужгород : МПП “Тражда” – Карпати, 1996. – 270 с.
- Сичевський В.* Чаклунка Синього Виру. – К.: Видавництво художньої літератури “Дніпро”, 1975. – 381 с.
- Склярєнко С.* Карпати // С. Д. Склярєнко. Твори : в 4 т. – К.: Дніпро, 1990. – Т. 1. – 408 с.; Т. 2. – 381 с.
- Слоньовська О.* Пектораль. Поезії. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2009. – 116 с.
- Смольський Г.* Олекса Довбуш. Історична повість // “Вечірня година”. – Число 7. – Львів : Видавниче підприємство “Червона калина”, 1993. – 96 с.
- Стельмах М.* Над Черемошем. Гуцульські мотиви. – Львів : Каменярь, 1981. – 191 с.
- Стефурак Н.* Мелодії краплин. Поезії. – Ужгород : Карпати, 1978. – 96 с.
- Стецюк Я.* Крутий плай. Повісті та оповідання. – К. : Державне видавництво художньої літератури, 1961. – 296 с.
- Стринаглюк Л.* Вірші // Цех поетів: антологія віршів. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1999. – 132 с.
- Стринадюк Люба-Параскевія.* У нас, гуцулів. – Львів : ЛА “Піраміда”, 2014. – 176 с.
- Стрілець О.* Обпалена троянда. Вірші та фронтний щоденник. – К. : Видавництво художньої літератури “Дніпро”, 1990. – 253 с.
- Турелик Г.* Бурштинова ватра. Поезії. – К. : Видавництво художньої літератури “Дніпро”, 1990. – 206 с.

- Федорів Р.* Квіт папороті. Повісті та оповідання. – Львів : Видавництво “Каменярь”, 1969. – 328 с.
- Федорів Р.* Жбан вина // Р. Федорів. Жбан вина. Повість у легендах. – Львів : Каменярь, 1988. – 313 с.
- Федькович Ю.* Поетичні твори. Прозові твори. Драматичні твори. Листи. – К. : Наук. думка, 1985. – 574 с.
- Федюк П.* Гуцульська Мадонна у весільній сорочці. Новели. – Львів : Видавництво “Літературний Львів”, 1999. – 158 с.
- Франко І.* Зібрання творів : у 50-ти т. – К. : Наук. думка, 1979. – Т. 21. – Терен у носі. – С. 375-390; Як Юра Шикманюк брів Черемош. – С. 424-472; Т. 22. – Гуцульський король. – С. 491-500.
- Харов'юк Д.* Палагна. Ліцитація. Смерть Сороканюкового Юри // Письменники Буковини другої половини ХІХ – першої половини ХХ століття : Хрестоматія. Частина 1 / Упоряд. Б. І. Мельничук, М. І. Юрійчук. – Чернівці : Прут, 2001. – С. 535-552.
- Хлистова А.* Олекса Довбуш. Історичний роман. – Ужгород : Карпати, 1970. – 248 с.
- Хоткевич Г.* Довбуш // Г. Хоткевич. Авірон. Довбуш. Повісті. Оповідання. – К. : Дніпро, 1990. – С. 63-456.
- Хоткевич Г.* Камінна душа. Повість. – К. : Видавництво художньої літератури, 1970. – 372 с.
- Хоткевич Г.* Оповідання із циклу “Гірські акварелі”, “Гуцульські образки” // Г. Хоткевич. Твори : в 2-х т. – К. : Видавництво художньої літератури “Дніпро”, 1966. – Т. 2. – 604 с.
- Черемшина Марко.* Твори: в 2-х т. – К. : Наук. думка, 1974. – Т. 1. – 335 с.; Т.2. – 304 с.
- Шекерик-Доників П.* Дідо Иванчік. Роман. – Верховина : Редакція журналу (видавництво) “Гуцульщина”, 2007. – 496 с.
- Шкурган В.* Ади жию. – Чернівці : Букрек, 2011. – 136 с.
- Шкурган В.* Кілько того світа. – Косів, 2008. – 240 с.
- Юзва Р.* Надія : Вірші, поема. – Ужгород : Карпати, 1985. – 80 с.
- Яновський М.* Там, де хмари ночують. Оповідання. – Ужгород : Видавництво “Карпати”, 1972. – 48 с.
- Яновський М.* Танець дараби. Оповідання. – К.: Видавництво ЦК ЛКСМУ “Молодь”, 1972. – 104 с.
- Яновський М.* Гірське серце. Повість. Оповідання. – К.: Рад. письменник, 1987. – 359 с.
- Яримович Р.* Гуцульськими пляями. Оповідання, нариси, спомини. – Боффало : Видавництво “Гуцульщина”, 1993. – 80 с.
- Ярош Я.* Меланка – чесна газдиня, або як Іцка зрадила Коза // Я. Ярош. Дорогий Хтосічок. П'єси. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2000. – 272 с.

Лексикографічні джерела, використані під час укладання словника

- Астаф'єва М., Воронич Г.* Словник гуцульських говірок Річки та Яворова : у 4-х т. – Івано-Франківськ : Місто НВ. – Кн. 1: А-Ж. – 2014. – 516 с.
- Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. : Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2001. – 1440 с.
- Горбач О.* Південнобуковинська говірка і діалектний словник села Бродина, повіту Радівці (Румунія) // Олекса Горбач. Історія мови. Діалектологія. Лексикологія : Зібрані статті, Т.VIII. – Мюнхен, 1977. – С.136-275.
- Грицак М.* Скарби гуцульського говору: Росішка (вівчарство у текстах). – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. – 320 с.
- Гуцульські говірки. Короткий словник / Відп. ред. Я. Закревська. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1997. – 232 с.

Етимологічний словник української мови: у 7-ми т. – Т. 1-6. – К. : Наук. думка, 1982. – 2012.

Зеленчук В. Короткий гуцульський словничок // Плитка-Горицвіт П. С. Старовіцькі повісторькє. – Косів : Писаний камінь, 2008. – С. 415-433.

Негрич М. Скарби гуцульського говору: Березови. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2008. – 224 с.

Пиртей П. С. Короткий словник лемківських говірок. – Івано-Франківськ : “Сіверсія МВ”, 2004. – 364 с.

Сабодош І. В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. – Ужгород : Поліграфцентр Ліра, 2008. – 480 с.

Словарь української мови : у 4 т. / Упорядкував з додатком власного матеріалу Борис Грінченко. – К. : Наук. думка, 1997 [репринт з видання 1907 р.].

Словник буковинських говірок / За заг. ред. Н. В. Гуйванюк. – Чернівці : Рута, 2005. – 688 с.

Словник української мови : в 11-ти т. – К. : Наук. думка, 1970-1980.

Фразеологічний словник української мови / Уклад. : В. М. Білоноженко та ін. – К. : Наук. думка, 1993. – 984 с.

Фразеологія перекладів Миколи Лукаша : Словник-довідник / Уклали О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. – К. : Довіра, 2003. – 735 с.

Хобзей Н., Сімович О., Ястремська Т., Дидик-Меуш Г. Гуцульські світи. Лексикон. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2013. – 668 с.

Хобзей Н. Гуцульська міфологія : етнолінгвістичний словник. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2002. – 216 с.

Шило Г. Наддністрянський регіональний словник. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. – 288 с.

Шухевич В. Словарець до всіх V-ти томів “Гуцульщини” // Володимир Шухевич. Гуцульщина. П'ята частина. Друге видання. – Верховина. Журнал (видавництво) “Гуцульщина”, 2000. – С. 280-296.

Ястремська Т. Словник лексики пастухування гуцульського говору // Тетяна Ястремська. Традиційне гуцульське пастухування. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. – С. 275-343.

Janów J. Słownik huculski / Opracował i przygotował do druku Janusz Rieger. – Kraków : Wydawnictwo Naukowe DWN, 2001. – 294 s.

* * *

Попередні матеріали до словникових статей підготували: **Роман Бачкур** (літери **а, е, є, ж, и, і, ї, й, с, х, щ, я**); **Валентина Грещук** (літери **г, ґ, н, т, у, ю**); **Іван Думчак** (літери **в** (до *видкося*), **з, р, ф, ш**); **Ліля Париляк** (літери **б, д, л, м, о, п, ч**); **Віра Пітель** (літери **в** (від *видмо*), **к, ц**). Остаточна редакція усіх словникових статей – **Василь Грещук**.

Технічне оформлення словникових матеріалів здійснила **Ірина Шикеринець**.

Список умовних скорочень

- абстр. ім.* – абстрактний іменник
анат. – анатомія
астр. – астрономія
бот. – ботаніка
виг. – вигук
вищ. (найвищ.) ст. – вищий (найвищий) ступінь порівняння
військ. – військова справа
вставн. сл. – вставне слово
вulg. – вульгарне слово
дит. – дитяче слово
дієприкм. – дієприкметник
дієприсл. – дієприслівник
дія за знач. – дія за значенням
док. – доконаний вид
евф. – евфемізм
етн. – етнографізм
жарт. – жартівливе слово
займ. – займенник
збільш. – збільшувальне слово
збільш.-згруб. – збільшувально-згрубіле слово
збірн. – збірне слово
зворотн. – зворотний
згруб. – згрубіле слово
зменш. – зменшувальне слово
зменш.-пестл. – зменшувально-пестливе слово
знач. – значення
зневажл. – зневажливе слово, вираз
лайл. – лайливе слово, вираз
ліс. – лісівництво, лісорозробка, лісо-сплав
мед. – медицина
міф. – міфологія
невідм. – невідмінюване слово
образн. – образно
обряд. – обрядове слово
однокр. – однократне
паст. – відгінне високогірне пастухування
перев. у мн. – переважно у множині
перен. – переносне значення
пестл. – пестливе слово
прийм. – прийменник
прикм. – прикметник
присл. – прислівник
спол. – сполучник
субст. – субстантив
тільки у мн. – тільки у множині
тільки в наказ. сп. – тільки в наказовому способі
у благослов. – у благословлянні
у голосін. – у голосінні
у замовл. – у замовлянні
у знач. виг. – у значенні вигука
у знач. вставн. сл. – у значенні вставного слова
у знач. ім. – у значенні іменника
у знач. прийм. – у значенні прийменника
у знач. присл. – у значенні прислівника
у знач. присудк. сл. – у значенні присудкового слова
у колом. – у коломийці
у коляд. – у колядці
у молитв. – у молитві
у пісн. – у пісні
у порівн. – у порівнянні
церк. – церковне слово
част. – частка
юр. – юриспруденція

– А –

А спол. Єднальний сполучник; і, та. *Тисячі а тисячі усіх отих кутків, закутків, криївок, схованок, невідшуканок дивилися на нього смішливо-чорними очима, розкривали чорні роти й показували язик щілини, діри, густі зарослі підкаміння...* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 345-346); *Калина наша більше вже не родить, / Барвінки наші в гаю усихають, / А ясна зоря все а все не сходить, / Бо наші зорі все тебе чекають* (Ю. Федькович. Оскресни, Боян!, 48).

АБИСМИ, АБИ-СМИ, АБИ-СМО спол. Починає підрядні речення мети; щоб. Уживається при суб'єкті в першій особі множини (ми). – *Парасочко моя, донечко єдина, вже ти сонечко не зігріє, ані вітерець не повіє, Парасочко дорога, вже не прийдеши до нас, абисми си поговорили, аби-сми си розвеселили* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 279); – *Та дай боже нам, кумцю, аби-смо у мирі та згоді, та аби молоді газди мали потіху, – говорив Пилип і дрижачою рукою розливав з чарки каплі трунку на білу скатерть* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 181).

АБИ-СМО див. АБИСМИ

АБИ-СЬТЕ спол. Починає підрядні речення мети; щоб. – *Ви правду слухайте велику, / Аби-сьте в пам'ять узяли – / Горбатів я в панів піввіку / За бараболу й постолі* (М. Карпенко. Дорога пнесться вгору, вгору..., 127).

АБОМОВНЯ Луна. Загомоніло, заклеотіло, понесло тисячною *абомовнею*, по всіх верхах, лісах, по полонинах та гірських герлах (М. Козоріс. Чорногора говорить, 29).

АБРИХТУНОК військ. Військова вправа, муштра. // ірон. – *Коли-сте єї асентерували, то давайте-ста до абрихтунку, – насмішувались вояки* (Марко Черемшина. Парасочка, т.1, 247).

АБШИТ військ. Відставка, звільнення від військової служби. *Немолодий вже був, до сорока доходило: абшиит, кажуть, дали, значить, вислужив у воську, а люди звали глухманом, дуреньком та німаком і либонь ци не недумком, хто єго розбере* (М. Павлик.

Юрко Куликів, 17); – *Прийшов тобі абшиит. – Мені абшиит? – кажу я, а тут з радіць аж нестямився!* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 314).

АВДИТОР військ. Прокурор військово-польового суду. *Сивий майор напереді, / За столом авдитор, / Штири шаржі, два гемаїні – / всі будуть судити / Арештанта молодого* (Ю. Федькович. Дезертир, 192); *Тямить, що його зараз повели до авдитора, що патруль розповіла, що по півночі застала, як жовніре билися в Ілхи, що другі відбилися від патрулі, а Продана, п'яного й побитого, вона занесла до касарні* (М. Павлик. Вихора, 216).

АВС див. АВУС

АВУС, АВС, АУС Кінець, смерть. *Бо у війні таке право, що довгам “авус”, та й людям “авус”, а маржинка тісарева, на ярмарок не піде. – Та й, варе, гріхам і кривді авус?* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 133).

♦ **та й авс (аус)** – і все, кінець. *Я лиші потрібую одно слово сказати – та й авс. Фертик* (Г. Хоткевич. У корчмі, 423); – *Що це ти, Лежбіто? Я вже дивлюся, де ті дошки, що з них мають зробити мені останню дарабу, аби переїхати на той бік та й аус* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 82).

АГЗОМ присл. Швидко, терміново. *Але шо з того, коли пани о тім си довідали та й того хлопце стратили на тім оменті. Вни си спудили, аби тот не став таким, ек Довбуш був, та й томунь збавили того хлопця так агзом, доки він ше не підник* (Г. Хоткевич. Довбуш, 452).

АГИВ див. ГИВ

АГІ, АГІ-І, АГІЙ, ІГІ, ІГІЙ, ІЙ, ІЙ-ГА, ІЙГА, ІЙ-ГІЙ, ГІЙ, ГІ-Й, ОГІЙ виг. Уживається для висловлення обурення, роздратування. – *Агі!!! Адіви дурний! Не мав що діяти та й завдав собі наглу смерть* (Д. Харов'юк. Ліцитація, 539); *Мені вже давно їх нужда вирізала. Що бідному боятися когось? Агі!..* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 37); – *Виходить, що правда є, що уряд зник.*

Агі-і! (О. Кундзіч. Верховинець, 239); *вже не дивує пряність прямої / агі вагітним котрі не голосять / але й агі отим хто був за щирим досі як ти* (Т. Девдюк. Вже не дивує, 41); – *Йой! Фарійонка ти лєцта!* – *Агій, скажена!* – *Мідиця ти з корча! Через тебе вони го затратили!* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 183); *Агій, Олено! Мо'би кнегинці, гості нашій, у такий час децо повічерити* (У. Самчук. Гори говорять!, 207); – <...> *Пек тобі та цур. Щезби ти та скам'янів. Агій, тьфу тобі в лице, – з цими словами Іван з усієї сили плюнув у лице старшому* (Р. Єндик. Регіт Арідника, 42); [Мольфар:] *Агій! Вас лиш цікавлять власні писки!* (В. Зубар. Вітрова донька, 131); *Агій! Куди могла подітися жінка?!* (М. Яновський. Витривалий Тирса, 212); *Агій на тебе, дівко, – сказав на ранок газда, – що ти якась така люта до роботи?!* (М. Матіос. Нація, 117); – *Агій... таке говорити, Корнійовичу, – сплеснув руками Вербовий* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 21); – *Та чого йдете, та чого пхастеся один за другим до розхристаної челядини, як тут і без вас є кому рятувати?* – *Агій!* (П.Козланюк. Похорон, 125); – *Агій на тебе! Пукало би ті в вухах!* – *сказала вона, спудившися і обернувшись* (М. Павлик. Вихора, 181); – *Ну, то видите; оногди я витісую собі сворині, а та примха, звичейно, єк дитина, де не посади, там віросте, вхопила мені з-під руки вісний ніж та й ану майструвати. Я через чес обзираюси: нема ножа та й дитини нема. Агій, гадаю собі, єке мале, а єке спритішине* (Марко Черемшина. Хіба даруймо воду!, т.1, 59); “*Агій, – думала, то ж мені не привиджувалося ніколи, а тут уздріла в хаті таку змію*” (П. Федюк. Нічна зозуля, 15); – *Та бо ти така нетерпенна, шо раз. Та видиш, шо я не годен свічки найти – дес тут поза скриню упала – а ти собі свос. Та єк би я двацять рук мав, а в кожній руці по двацять очій... Ігі на тебе* (О. Манчук. Без свічки, 30); *Думаєш, в саду на ослоні? Ігі, коби ти знала!* (О. Кундзіч. Верховинець, 270); *Ледве зажене один ковбок, а тут уже з-під рук вислизає другий, а там третій видно, четвертий. Ігі!* (Г. Хоткевич. Повінь, 325); *ТЬфу, ігій на таке!* (М. Павлик. Ребен-

щукова Тетяна, 43); *Тут ось несамовите. Ігій!* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 316); – *Ігій! Бога бійся, дівко! Та ти вже стиду ніякого не маєш* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 61); *Та ми вже розходимоси. Ші кришечку. Та ігі бідо. Мужчіни так помогли. Шо я вигонити буду* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гудулів, 144); *Ну і сусідонько файний, смага б ті втяла! Не мав коли приступитись до неї!.. Ігій на тебе!.. А що ворожіння пропало – то вже пропало* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 210); *Ій, на дідька мені панича!* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 311); *Ійга! А Петро! Куди то він вирядився* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 376); *Ій-га! Це ж не кров, а вода пливе тепер у жилах гуцульських* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 114); *Не драгутй – ти мене знаєш. – Ій-гій* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 238); *Та гій! Спам'ятайтеся, Михайле!* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 144); *Гі-й – згадувала собі Настя тоді, коли знайшла ласу, цілу ніч щось на полі борюкалося і ніби гаркотіло, а потім хтось вівкнув, і їй здалося, що якийсь маленький волохатий чоловічок тікав від хати у гори* (П. Федюк. Нічна зозуля, 15); – *Йой! Богдане, аби тобі... Куда лапаєш? Огій на біду, єк ми напудив!..* (В. Шкурган. Паперовий човник, 218).

АГЗЕМЕН Перевірка яких-небудь якостей, властивостей і т. ін.; іспит. *Тай аж тогди, єк ми здали агзємен перед попом, пустив він нас колєдувати, тай тимунь, Ива, я си питаю, ікої колєдувати, бо я їх знаю й таких, и таких <...>* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 85).

АДИ, АДИ-И, АДІ, АДІВИ, АДІТ, АДІТЬ, ДИ, ДІ виг. Уживається при здивуванні або при бажанні звернути чию-небудь увагу на щось; дивись, дивись-но. – *Е, сусідко файна! Шєслива ти, що твій, ади, не п'єт та й не збиткуєси над тобов* (Г. Хоткевич. Довбуш, 65); – *Ади, для них і посту нема!* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 14); *Ади, цимбали почув і постолі вже не втримаєш* (У. Самчук. Гори говорять!, 7); *Господи, таже то арідник, не чоловік! То луципер якийсь! І ади, яким іще добрим чиниться!* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Чере-

мош, т.21, 441); – **Ади**, який добрий до їди, – каже він, – нівроку... (Р. Федорів. Жбан вина, 145); “Не бануй на нас, шлехтичю чесний. Ми, **ади**, лиш хотіли вімацати, ци в тебе є гроші”, – відповів Худан (І. Березовський. Худан, 12); – **Ади**, болото гездечки було, / А нині поле... Може, їсти хочеш? – / Поволі дід бесаги розв’язав, / Зняв кептаря, сказав, аби сідала, / І житній хліб, і сіль, і ніж дістав, / Часник і кусень перченого сала (Н. Стефурак. Спогад, 21); **Ади**, і песя вдивилося, що єм став калікою (М. Яновський. Надвечір’я, 9); – **Ади**, пішла в поточини, як Аза, з двоїми ведмедичками... (Р. Андріяшик. Сторонець, 126); – Та чого держите мене?! І так не побіжу за таким лсцтаком, що не має відваги з бардкою до очей станути. Був би я показав йому, хто май дужчий, хоч і кров чурить із мене. Але та сука гадала би, що за неї, **ади**, б’юся (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 132); Недавно он і Дідушок ватагував, а тепер, **ади**, який пан... (В. Гжицький. Опришки, 24); **Ади, ади**, щось не бачу я на домовині ні кавалочка скла, ні віконечка для душі... (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 27); **Ади**, якого братка я тобі купив (А.Хлистова. Олекса Довбуш, 14); **Ає! Ади...** Я жьби не така молоденька (О. Дучимінська. Казка гірської річки, 61); – **Ади**, єй-бо, дідо з верха!.. Тежко мені!.. Ви йди борше!.. (О. Кундзіч. Верховинець, 282); **Ей, ба, кому ж там, варе**, – думає старий, – лиха біда приключилася? **Ба, по кому ж то, ади**, так жалібно трембіти заплакали? (П. Козланюк. Похорон, 125); – **Мой, ади**, який нам мудрагель, сам лазить по ночах, а виганяє з школи!.. (М. Павлик. Пропаший чоловік, 98); – **Ов-ва!** То ви вже у нас були, коли пам’ятаєте, як звуся? **Ха-ха!** Та чоловік мене щойно кликав: **Ксеню. Ади**, яка-м стала? Ви були вже в нашій хаті... – не питала, а стверджувала (Б. Бойко. По голови... По голови..., 73); – **Ади**, яке пуге! Щезни з очей! – гримнув Василь на брата, і той покотився дорогою, мов білий камінчик, раз у раз обертаючи поморщене сміхом обличчя до Василя, і знову котився поміж зворами і царинками (М. Стельмах. Над Черемошем, 68); – **Ади, ади, дараба!** – залунав новий

оклик (А. Крушельницький. Рубають ліс, 394); – **Не, ви собі не гадайте, шо за нарід пішов. Гидують вже Штефаном Дзвінчуком. Аякже, мнов пани не гордують, кожен запобігає, руку тисне, а хлоп якийсь смердючий носом крутить. Ти до них по-доброму, а вони до тебе ади як** (В. Бабій. Запродана душа, 23); – **Адіть**, бадіко, **адіть** – онде, право Кодоманки. Та й у кучмах – не видите? **Адіть!** (Ю. Федькович. Люба – згуба, 254); **А ти пожирала їх поглядом, / а вони тільки скоса позиркували, / збившись докупти, як вівці, / і шепотіли мені на вухо: “Ади яка!”** (В. Герасим’юк. Єзавель, 124); – **Я маю букату кулеші, нанашка вчера нам принесла. Ади видите, трохи почорніла, але ми з Вірним не панського роду** (П. Федюк. Добрий поїзд, 64); **Витягла врешті довгий цукерок. – Ади!** Половину вкусила, а другу поважним, повним довір’я рухом подала йому. – **На!** (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 184); **Кола розповідає про радянських людей, про владу, і зрідка зупиняючись, він бачить блискучі очі дружини – така вона вражена, здивована, що й слова не може вимовити. Тільки: “Ади-и!.. Ігі.. Падоньку мій!..”** (О. Кундзіч. Верховинець, 271); **Вона розв’язувала дитину, поклала на ліжку й, приманюючи рухом пальців погляд дитини, говорила: – Штефанку, ади наша хата, ади...** (М. Козоріс. Чорногора говорить, 185); **Ади**, я цілу войну перебув і здоров д’хати вернувси, а від баби можу екес каліцтво дістати, або слабість погану (О. Манчук. Непростий мертваец, 50); **Руш, старий, з хати, ади** ноги зачынают ти гнити; **єкої неволі меш ждати?** (Марко Черемшина. Дід, т.1, 41); – **Ади**, твою матір покрив якийсь мазур польський! **На себе дивися!** (М. Дзюба. Укриті небом, 185); – **А може, й на правду наш Василько живий, нам же не дали вздріти тіло його. А то ади**, я чула, що десь на Бойках так само привезли труну, похоронили, а той хлопець через пару днів сам приїхав, а там у тій труні був другий хтос (П. Федюк. Людина з того світу, 107); – **Агі!!! Ади**в дурний! **Не мав що діяти та й завдав собі наглу смерть** (Д. Харов’юк. Ліцитація, 539); **Пом’явся-пом’явся а потім таки взяв і сказав: – Та, ади**, сміються, що я живу

з старою бабою (Прина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 169); – *Але ж кінь сам прийшов додому, я вже збирався відводити, адім, вивіз зі стайні, аби вести в колгосп, – виправдовувався газда* (П. Федюк. Збуй розплакався, 84); – *Адімь, я був би заклав пару волів, що ви станете в нас на весну вітом* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 199); *Адімь, яка ми чемна: та й не просила!* (М. Павлик. Вихора, 165); “*Сніть, люди!.. – благов-молив, спи, Раду. Адімь, все закаменіло. Як так вже судилося, так нехай і буде...* (О. Кобилянська. В неділю рано зілля копала, 16); – *А варта? А люде? А пушкарі? Чув-сми, шо ди гармату привезли до Косова нову. Там таке пудо пуденне, шо му й рахунку нема. Єк ударит – громадами нарід валит. Єй, молодеку, молодеку – дурний піп тебе хрестив* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 278); *Ди’ жию, / яко Бог приказав!* (В. Шкурган. Ди’ жию, 41); *Шо є найліпшого, ’ди, серед вас, / а ци далеко у світі? / ... Діти!* (В. Шкурган. Що ви за люди: любите фист, 1); *Сам-ді наставляє свої груди, без воська-ді б’ються... Гай! Гай! Коби-то лиш самі чубилися...* (М. Павлик. Юрко Куликів, 27); *Кара-ді божя на нас, шо сидиться в тій смусій Пістені тільки час, і нема нічо з того, та й головництво таке...* (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 43).

АДИ-И див. **АДИ**

АДІ див. **АДИ**

АДІВИ див. **АДИ**

АДІТ див. **АДИ**

АДІТЬ див. **АДИ**

АДУКАТ юр. Адвокат. *Насамперед упала на нас пропасть; учіпивси нас фільвартір за грунт. “То, – каже, – камара та й камара, мусите корнетиси звідси”. Та єк зачели-сми ходити по судах, та по термітах, та штай-рантах, та по натарях, та по адукатах, та й виходили-сме таке, шо нікуди виходу* (Марко Черемшина. Основини, т.1, 91); *За ним адукати, за ним судії потягнуть, а за бідним гуцулом хто?* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т.21, 439); *Бо тогди не треба було ні адукатів тих, ні штампілів, а єк шос собі зайшов газда з газдов, то йдуть*

до мандатора – так і так, пане (Г. Хоткевич. За Юріштаном, 472).

АЄ, АЄК, АЯ, АЙА, АЯ-Я, А-ЙИ, АЙИК, ОЄ част. Уживається для підтвердження чієїсь думки; так, авжеж, еге. – *А чому ні?.. Моя сестра застрілила медведя. – Сестра?.. – Ає. Маріка. Вна пасла вівці...* (Г. Хоткевич. Довбуш, 130); – *Мой, неборе! У солом’яній крисані. А ходи сюди! Ає, ти! Тебе, браччіку! – підтвердив, коли здоровань, на хвилю змішавшись, запитав, чи це його пан ватаман требує до себе* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 53); *А пани як присмирніли! Бояться Довбуша, ає!* (В. Гжицький. Опришки, 121); – *Ає! Най чекає!* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 6); *Ає! Ади... Я вжыи не така молоденька* (О. Дучимінська. Казка гірської річки, 61); – *Так, тут є рівновага. В настроях, у душах, в оцих ваших танцях... А це – основа життя... Вся природа, сама навіть небесна механіка тримається на цьому, ає...* (О. Гончар. Циклон, 235); – *Ає. Не буде тут щастя цього року опришкам* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 50); – *Тьфу, та щоб ти не знав, скільки літ маєш? – Таже, аді, кажу, Никифір Грипинюків мені ровесник, проше пана, аєк, ровесник* (Марко Черемшина. Лік, т.1, 76); – *Аєк, – процідив крізь зуби, а війнявши з них люльку, плюнув перед себе* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 368); – *Ну і як? – Що казати, хто копав! – Ая, цей коли береться копати, то будьте певні, шо добуде воду, як сік* (П. Федюк. Штабар, 40); *«Ая, ая, – задоволено кивав головою шинкар і додавав: – Гуцул – то найліпший чоловік у світі, ая»* (Я. Стецюк. Крутий плай, 52); – *Втомилась, Марічко?.. – Втомилась, ая! / Поміг би доіти зранку, / Аби не дрімала любка твоя, / Марічка твоя, Іванку* (М. Карпенко. Ходить сон коло вікон, 139); – *Ая, ая – та смерть не вибира, – журились тихо жіночки здалека* (Н. Попович. Писанка, 13); – *А там були такі делегати, як і я? – Ая! Були й такі* (С. Скляренко. Карпати, кн.2, 16); – *Колись люди наїлися лемішки і йшли до Станіславова пішки, тепер їдять люксуси і чекають на автобуси. Ая... Тепер життя веселе, але коротке* (Б. Бойчук. Остання надія, 176); – *Ая, ая, а яблчка від яблуні далеко не котяться*

(М. Дзюба. Укриті небом, 184); – *Ми собі всі сільські. Що заробимо, те наше.* – **Ая.** *Тим поділитися* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 213); – *Пригадуєте, вуйку... – звернувся Олекса до ватага, який не відходив од ватри, – як ми літували на Дакеші? – Ая, ая, – охоче відповів Дмитро. – Ге, ото пастух у мене був... бігме, такого не найдеш нині... (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 117); – Ая, ая, твоя правда стара, якось воно не те вийшло, – потакнув старий Дзвінчук і ще дужче розпалив сина. Той люто гримнув по грубому столу кулаком, аж застогнала смерекова дошка (В. Бабій. Запродана душа, 24); – І все одно, – Марічка скривилася од болю, – в твоєму серці біль не щезла. **Айя...** Воно болітиме, бо ти її не любиш (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 15); – **Ая-я, мой, правду кажеш.** Такого насінє, як Дзвінчук, небагато, але воно псує наші гори. То є диявольське насінє (В. Бабій. Запродана душа, 21); – **Айя!** – засміявшись, дразливо кинула Катерина (М. Дзюба. Укриті небом, 29); – **А-йи, а-йи!** Не як, лиш так, що Олекса Пилип'юк (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т.21, 440); – **Єгомосьт дома?** – питає напошепки. – **Айик, дома,** – і знову блиснуло намисто білих зубів з калинового, усміненого рота (М. Козоріс. Чорногора говорить, 24); – *Так ми... ци я хтів сказати опришки – йшли на того Гната. А у нього був слуга Тимшак Микита. Так тот Микита вергси оборонети того Гната. Ці, опришки, того Микиту покалічили, оє... Не лїзь!* (Г. Хоткевич. Довбуш, 99); // ірон. – *Ой людочки! Шо-м нинька виділа-а!* – співає яка молодиця. – *На панськїм коровам орут – і бігме, Боже, не брешу.* – **Ає,** – іронічно потакує дядько. – *Бо то ви, баби, все за мушініну ховаєтеси: ми і до воська, ми і до рала... А тепер пани вас навчют. Ше й до воська мут брати* (Г. Хоткевич. Довбуш, 94).*

АЄК див. АЄ

АЄКАТИ Повторювати «ає», «аєк», підтверджуючи чинись думку. *І він уже згідливо аєкає, виявляв підкреслену цікавість до материних научань, аж рота розкривав, слухаючи її мудрування про те, яким робом можна буде розбагатіти, як статок чинить до-*

статок і грїш робить копу, а сам аж совався на лаві, наче від сверблячки (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 222).

АЙА див. АЄ

АЙБО, АЙ-БО част. 1. Уживається в питальному реченні у значенні х і б а. **Айбо** *я знаю, де бралось твоє бажання?* (Р. Федорів. Маріка, 101); – **Айбо** *як?* – *А так, вуйку Русин. Адже тут робітники, армія чабанів* (С. Скляренко. Карпати, кн.1, 102).

2. Уживається для ствердження якоїсь думки; авжеж, аякже. – *Ще добридень кажуть. А як хто то й не помітить.* – *Т'але?* – **Айбо** (О. Кундзіч. Верховинець, 279).

3. Уживається для вираження припущення, вагання. – *Чи не відаєте, люди, – котилося від хати до хати, – що то за безчинство чинять гакенкрейци на плаці? Ай-бо то якісь бункери...* (С. Скляренко. Карпати, кн.2, 6); – *Студена буде зима, все вкриють сніги, ні травинки.* – **Айбо, Юлино, не пропаду.** *Не боюся тепер нічого* (С. Скляренко. Карпати, кн.1, 361).

АЙИ див. АЄ

АЙИК див. АЄ

АЙНО част. Уживається для вираження підсумку роздумів з приводу чогось; так, дійсно. – **Айно!** *Досить чекати! Ми також люде* (У. Самчук. Гори говорять!, 183); **Айно,** *ніхто того не зна, – вона звела на нього огнисті сині очі.* – *Чи, може, ти боїшся?* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 14); – **Айно!** – *почулися голоси.* – *То справді, було і є, пане* (С. Скляренко. Карпати, кн.1, 115).

АЙЯ див. АЄ

АКУРАД див. АКУРАТ

АКУРАТ, АКУРАД, АКУРАТНЕ присл. Точно, якраз, саме. *Тепер не те... Тепер вони почорніли й похилилися так, як тота стара Лимбавка, що то сама проживає в старій, розваленій калабуді та живе тими кокуцями, що за ті отченаші їй люди дають. **Акурат** так похилилися, **акурат** так згорбилися, як вона, коли з лісу несе оберемок сухої лежанини і носом достає до свого черева* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 113); *На*

усіх святих сарака присегає, що на десіть цалів довшу міру взєв, бо хоть смерть хрестенина лиш на пєть цалів натєгає, але хто то може знати **акурат** (О. Манчук. Непростий мертвец, 48); Так, от як ластівчине гніздо, висить на Магурі Тимофійова хата. Коли б хто з долини подивився на неї, то не знати, чи вгадав би, що то **акурат** хата (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 95); – А я шо хіба кау? Таже ретенно воно так і є. **Акурад!** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 114); Дзельман обіцяв телицю почастувати коменданта, але що **акуратне** буде з газдою, того не знає, бо то воєнна справа, а Гушпаниха не спить (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала, т.1, 156).

АКУРАТНЕ див. **АКУРАТ**

АЛДОМАШ Плата за послугу, допомогу і т. ін.; могорич. *Щоб користуватися вашою повагою, бути популярним і щасливо робити духовну кар'єру, я, мабуть, повинен був поставити алдомаш самому чортові* (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 307).

АЛЕУТА Старовинний щипковий музичний інструмент, поширений в Румунії, Молдові та Буковині. *По ганочку мальованім цар-цісар ходив, / На золотій алеуті дві пісеньці грав* (Ю. Федькович. Дезертир, 198).

АЛЯРМ військ. 1. Тривога. *Пушкарі живо покмітили, що так, як вояки, так само комендант побоюється неприятеля і на привіт йому бере все тільки окаян, а не рушницю, але саме тому згуста повістували, що неприятель появився близько села і або миче коням сіна із стога, або варить собі курятину у вдовиці на краю села. Тоді все був алярм, який кінчився окаяном* (Марко Черемшина. Перші стріли, т.1, 126); *Через кілька хвилин залунали на подвір'ї звуки алярму, а ще через чверть години Сулятицький вишикував перед замком свій загін* (В. Гжицький. Опришки, 82).

2. у знач. виг. Умовний сигнал, що сповіщає про небезпеку, загрозу або про битву, бій. *Довбуш метнувся надвір. Двох жовнірів запримітив одразу. Ті про щось стиха балакали коло брами. Опришки оглушили їх бартками. Один, правда, встиг вигукнути: «Алярм». Цієї ж миті дзвін на дзвіниці*

стривожив нічну тишу над Богородчанами (В. Бабій. Помста опришків, 14-15).

АЛЬБО спол. Уживається для вираження розділових відношень; або. – *Ану ставай!.. – метнула очима по галяві. – Ставай коло отієї гаджучки, – показала рукою на молоду смереку, що поперед інших виступила з узліся. Спробуємо, чи не впряду просто в серце. Альбо в око!* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 251); *Я вже якщо пити, то альбо могорич, альбо запити яке добре діло... гм... гм...* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 673).

АНАХТЕМСЬКИЙ, АФТЕМНИЙ Пекельний, жахливий. *Господи, як стане й мене цідити тою анахтемською нагайкою!* (Ю. Федькович. Опришок, 326); [Тодір:] *Не послухає моїх речей, дочко, то проклята єси від мене на афтемні дні!* (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 435).

АНДЖІМІР Інженер. *Наприклад, пущено було в нарід гадку, що «ек прийдут анджіміри та мут питати си, де твій ґрунт, аби-с не казав на себе багато, бо за 15 літ такого податку напречє си, шо в тебе й волосся на голові не вістане тото все оплатити»* (Г. Хоткевич. Потомок Довбушів, 456).

АНО част.1. Уживається на початку речення, яке виражає сумнів, припущення, здогад про що-небудь небажане; виступає в значеннях, близьких до словосполучень: а що як, а коли. *Та ек же то мож – лишети? А ек – не дай того, боже, та й того не буде, лиш оннаково тра думков кидати тудя-сюда, – ано ек нам вже си не доведет усюда вернути назад? Шош вона буде тут, сарака, робити сама?* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 264).

2. виг. Уживається на означення згоди; гаразд. *Ано, вповідайте за свого пана! – пом'якшав Довбуш* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 68).

АНТИПКО міф. Чорт. *Їй привиділися вогневі очі і причуєся жалібний голос: – Вернися, Юстино, вернися! Вона таракнула навіглі по дуплі – щось ніби запищало, заголосило, і в той самий час Юстина, що могла, крикнула одним духом: – Але ще я ся тебе не бою, дурний антипку!* (М. Павлик. Вихора, 180).

АНУ-КО виг. Виражає спонукання до дії. *Ану-ко йди суда* (Г. Хоткевич. За Юріштаном, 471); – *Ану-ко, покажи!* – повторив і Плаш (Ю. Федькович. Люба – згуба, 258).

АНЦВАЙ присл. Швидко, як по команді: “Раз, два”. // ірон. – *Шо, варе, з ним тепер удіють?* – *Ого!* – *Але?* – *Бігме, зсидють. Аді ек у середині чімхає анцвай, нема пардону, цитьте!* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 134).

АРАК див. **ГАРАК**

АРІДНИК міф. 1. Злий дух, чорт, дідько. *Інколи серед лісу можна було зустріти нетягу бика, котрий моцувався з арідником, інколи білу віцю з червоними очима, яка догризала кістки недавно ввійманого собаки, а ще навіть патлатого горобця, що мотолошив сорочі гнізда, тоді усі знали, що горобець залетів випадково туди, а тому й не дивувалися* (І. Андрусак. Реставрація снігу, 138); *Арідник, изчез би, из своїми слугами, ничістов силов видразу тогди изгладит наш нарід из лиця землі, ек лиш ми залишимо писанки писати, ек перестанут діти на вогники ходити гріти діда оперед Великоднем* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 72); – *Йой, який темний та жасний вишшов ти, аріднику...* *Як із комина вискочив. Де твої рїжки? Чому не регочеш своїм нелюдським сміхом? Почищу, пошурую трохи твій писок – і заблистиш, станеш чоловіком* (М. Яновський. Гірське серце, 66); *А може, з якимось арідником спілку зав'язав?..* (Б. Загорулько. Черногора, кн.2, 347); – *Та де... О-го! Ну-ну, вірити. З ночі ревкав на увесь рот. Аж серце застигало від страху. Слухай-бо!* – *От-то, щез би, арідник так ним конірує* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 544); *Як оком кліпнути, нетлінні нявки урвали танець над рікою, а чугайстир шпурнув арідникові плитою у його чорні ребра* (Марко Черемшина. На Купала, на Івана, т.1, 227); *Мати Олена вірила, вся Верховина вірила, що гори і нетрі не гудуть пустою, заселені вони лісовими донями, блудами, яскинями, арідниками та іншим нечестивим плем'ям* (Р. Федорів. Жбан вина, 39); *Є дві сили, що радять світом: божя сила і дідьча сила. Однаково могутні, однаково заздрі на*

людське благополучіє, і не часто так одразу визнаєш, де діється божя воля, а де дідьча. Можливо, що і в данім випадку: божя воля якось проворонила, і воля арідника, осиновця того, ади, взяла верх (Г. Хоткевич. Довбуш, 67); *Знав, що на світі панує нечиста сила, що арідник (злий дух) править усім...* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 179); // у порівн. *Тепер більшого пана грає, ніж сам дідич. Він такий поганій і лютий, що певно гіршого нема над нього, хіба сам арідник. Дуже збиткується над людьми і мучить їх так, що не мають спочинку ні просвітку* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 45).

2. перен. Про погану, злу, підступну людину. *Господи, таже то арідник, не чоловік!* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т.21, 441).

АРІДНИЦЬКИЙ Прикм. до **арідник**; чортів, дідьчий. *Навій? Жарт арідницький?* (Р. Федорів. Жбан вина, 276).

АРКАН етн. Гуцульський чоловічий танець і музика до нього. *Тямуєш, який був колись аркан? / Тямуєш, яка в корчмі бійка? / А на весіллі твоїм коломийка? / Тямуєш? Ану, дрібочи, дрібочи!* (О. Слоньовська. Космацька феєрія, 67); – *Ой возьму я тебе, ой їму в свої руки, ой будеш данцувати у моїх руках як дівка в дужих легінських...* *Та такого аркана задануємо, що тільки бартки, май, будуть блискати...* (М. Козоріс. Черногора говорить, 295); *Та недовго дивились. Бо як легіні почали танцювати аркана, тоді вже і Юру потягнули, і Марта мусіла знову сидіти біля каси* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 144); *Мені більше до смаку «решето» чи «аркан»* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 199); *Але хто бачить, як Кола водить аркан, опришківський танець, як підгукує, взявшись з легенями за плечі, хто чув, як двигтить і гуде земля під ними, той так ціпив кулаки, гейби когось розірвати хотів, а люди між собою говорили, що гуцул себе ще покаже...* (О. Кундзіч. Верховинець, 222); – *Іноді чоловік ще такий легкий, що й аркана пішов би!* (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 200); *Аркана!* – *махнув рішуче барткою Довбуш перед себе* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 225); *Бринить цимбалами ріка,*

/ А легіні **аркан** танцюють (М. Влад. Дараби, 45); *Заграйте, музики, аркана!* (Олександр Олесь. Ніч на полонині, 237); – *Мой, Циганчуку! Ано-ко вріже мі до танцю, най загамбасая! – Ає! І мені вже жижки дрижать! Ану, давай аркана!* – *Ліпше гуцулки! Для Палагночки-душки!* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 252); *Задихаюся вже навіть тут, бо скрізь / де я дихав в цих горах, я чув «Аркан»!* / *Може, то Чорний Черемош? Чорний Ліс, / де усус воскресє – мій дід Іван?* (В. Герасим'юк. 1745 – петрівка, 16); *Зухваллий легінь – / На крисані черемха – / Застиг на одній нозі в аркані* (Віра Вовк. Черемош, 240); *Перед хатою на данцовні не палахкотіли в яскравих уборах легіні зі своїми бідашками, не вигукували, взявшись за плечі у шаленому «Аркані», не викрешували бартками іскри, не щєбетали навіженими солов'ями позолочені скрипки, не видзвонювали найчистішим сріблом цимбали, бубон не скликав з усіх гір і долів гостей на гуцульське весілля* (П. Федюк. Гуцульська мадонна у весільній сорочці, 67); // образн. *Вивели надвір. Світло і свіже повітря разом ударило хвилию, аж голова п'янок пішла аркана* (В. Бабій. Остання коломийка, 36); // образн. *І той вітерець, що перед хвилиною, скрившися за Груником, легенько віддихав, нараз завертівся в дикому аркані на місці, зірвався з землі, відбився від верхів і вдарив в теміль неба та клубовище потвор розбив, розтер, розігнав і відслоненому небові післав жагучий привіт* (Р. Єндик. Регіт Аридика, 12).

АРНАРІЯ Сукупність знарядь для певної роботи, певного заняття. *На самому вершку Магури стоїть високий побілений стовп, що його нащось там закопали «єднорали». Тим-офій не навертався спершу до того стовпа. Але як раз пани справляли полювання і під тим стовпом склали свою «арнарію», а його закликали, аби сокотив, і відтак пачку тютюну за теє дали, то відтоді навик він до того стовпа* (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 96).

АРТИКУЛ юр. Стаття, розділ або параграф якого-небудь закону, договору, розпорядження тощо. *Приїхали, / Розкотили фану, / Прочитали артикули / В неділеньку рано* (Ю. Федькович. Дезертир, 168).

АРЦАБА див. ВАРЦАБА

АРШЕНИК Отрута. *Ні – пекла їм, грані, джуми, / Аршенику, божє, / Та яцурів молоденьких, / Гадячого терла, – / Може би, раз наситились, / Восстанне нажерлись!* (Ю. Федькович. Дезертир, 190).

АСЕНТЕРУВАТИ військ. Мобілізувати до війська. // ірон. – *Коли-сте єї асентерували, то давайте-ста до абрихтунку, – насмішувались вояки* (Марко Черемшина. Парасочка, т.1, 247).

АСЕНТЕРУНОК, СИНТЕРУНОК військ. Набір новобранців до війська. – *Завтра я замельдую тебе до крайсфізика – воськового дохтора, до того, що скрізь при асентерунку; там знаєш, з банечку на стів – найдеться слабість... Дам до найстаршого, і урльоп та й абишит готовий* (М. Павлик. Вихора, 204); *Велику силу мав, велику: кого хотів, того від синтерунку брав. Ни так, шоби просив, ци єк, а лиш брав отак за руку та й «Ано! Йди д'хати...»* (Г. Хоткевич. За Юріштаном, 471).

АГРАМЕНТ Чорнило. *Добре, що мав у запасі плящину з атраментом, а замість каламаря, який лежав десь на дні Несамовитого, скористався чарчиною* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 157); // образн. *Не тільки дивогляду, що борода – / річ набута у мандрах до Івана-Золотого. / Іноді перо зазирає на дно каламаря / за алькоголем атраменту* (І. Калинець. Знайомлення, 94).

АУС див. АВУС

АФЕНИ див. АФІНИ

АФІНА див. АФІНИ

АФІНИ, АФЕНИ, АФІНА 1. тільки у мн., бот. Дрібний ягідний дикорослий чагарник родини брусничних з чорними їстівними ягодами; чорниця (*Vaccinium myrtillus*). *Трохи вище ростуть чорниці, чи, як звать їх тут, афени, – вони саме починають спіти* (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 106); *Кучерява зелень гогодзів і афин запустила своє коріння у глибінь моху, а зверху сипнула росую червоних та синіх ягід* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 180); *У нього в верху є афини* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 187); *Поміж змиришавілими пнями рос-*

ли куці малин, **афин** та стелились по землі колючі черниці (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 201); *І багато взагалі страхів оповідали гуцули, але на Олексу всі ті перестороги не мали жодного впливу. Навіть навпаки: він іще наче з більшим завзяттям починав лазити усюди. Натрапляв часом на цікаві речі. Знайшов раз діру між камінням. І невелика така, можна і не помітити – афинами заросла* (Г. Хоткевич. Довбуш, 170); *Пробравшись крізь афини і пруні, / Нарешті зупиняюсь я на ґруні...* (В. Зубар. Я знову загостив до Чорногори, 43); // образн. *Я знайшов твій камінь на слух. / І ширяв над водою Дух. / І лишився лиш легіт: / «Прагну...» / Афини, Анно* (В. Герасим'юк. Анно, я з тобою співав..., 89).

2. Ягода цієї рослини. *І Юра мірить дальше громадські вулиці. Найде де садовину, в лісі афину або ожину, то лиш пролікне та й уже нема* (Марко Черемшина. Злодія зловили, т.1, 70); *Жінка пороздивлялася сюди-туди, взяла кошелі і подалася по афини* (М. Яновський. Гірське серце, 166); *Були дуже голодні, але боялися виходити зі стаї. Як добре докучив голод, таки осмілилися і вийшли. Пішли в зруб шукати суніць, афин. Тої їжі було їм замало, але не признавалося одно одному* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 22); *У цих далеких горах якось одночасно з'являються і лісові суніці, і афини, і малина* (С. Пушик. Карпатське літо, 286); // у порівн. *Єк глипнув май приснійше Іванчік на Юріштана, то уздрів, шо він був так убитий, шо на нім місця здорового ни було, був цілий синій, єк афина* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 155); // у порівн. *Скоро вже не буду молодого – / зодягаю мамині хустки: / то червону, як малина пізня, / то, неначе афина, сумну* (Г. Турелик. Посадила маку над водою, 97); // у порівн. *Зацвів цвинтарь усеким убором, усеким цвітом. То чьорним єк нічь, то зеленим єк трава, то черленим єк кров, то голубим єк афина* (О. Манчук. Храм, 60); // образн. *Птахи лісами пісні розносять, / Де синька афин лягла рядом. / На землю впали гарячі роси; / Сідає сонце у Райн на дно* (Віра Вовк. Над районом, 56); // образн. *Яфени очей встигли заспокоєнням, вся статура (чіткий згин киптарика) – готове*

каяття (М. Яновський. Там, де хмари ночують, 19).

◇ **брати афини** – збирати чорниці. *Софія брала кошелі, гребінку і вирушала з іншими жінками у віддалені верхи брати афини* (М. Яновський. Гірське серце, 104).

◇ **ходити у афини** – збирати чорниці. *До снагу такі опришківські комори, єк їх видів, ходічі у афини, на Синицях* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 131).

АФИННИК 1. Зарослі чорниці, афин. *Тим часом Варакута, розпростершись горілиць на дрібнолистому стелеві афинника, вишептував з-під вусів...* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 204); *У тих лісах і нині лежить чимало віковичних смерек, повалених буреломами, порослих молодими смерічками, лишайниками, мохами, афинниками; там же стирчать високі камені* (С. Пушик. Карпатське літо, 279); *Іла фю з смеречя, рост из бучя, гризла кору з дерев та скубла з-під зими швар й гоштри з афинників* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 133); // образн. *Так пом'янули тихо хлопці / Самі себе. / Замість мамів. / Іржали коні у потоці / Під чорний дзвін афинників* (М. Матіос. Нація, 177).

2. Напій, приготовлений з чорниць, афин. – *Я вам дам напитися афиннику!* (М. Яновський. Гірське серце, 100).

АФТЕМНИЙ див. АНАХТЕМСЬКИЙ

АХТ юр. Офіційний документ, запис про який-небудь факт; акт. *Я витігаю з платини ахта та й кажу, шо то ніби він мні так раїв* (Марко Черемшина. Основини, т.1, 93).

АЧЕЙ част. Уживається для вираження можливості, ймовірності чого-небудь; певно. – *Як сюди зайшов? Ачей дедьо пустили?* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 67); *Юркові прийшло в голову, що якби не було старших, то не було би кому гнати простих одні на одних: самі би ачей не пішли!..* (М. Павлик. Юрко Куликів, 23); – *Ачей, господь милий, – каже, – умилосердиться і на мене грішну* (Ю. Федькович. Хто винен?, 279).

АЯ див. АЄ

АЯ-Я див. АЄ

– Б –

БА 1. част. Уживається для уточнення змісту речення чи його частини. // у пісн. – *Ой ви, хлопці, ба й молодці! / Набивайте по стрівбочці, / та будемо раду мати, / де підємо розбивати, / щоби Кути не минути, / до Косова повернути!..* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 191).

2. част. Уживається для ствердження змісту речення, його підсилення. – *Бая, – кажу, – пане мій годний, соколе мій ясний! Чи це ви, чи я п'яний?.. – Ба, це таки я сам. Наш реґемент стоїть тепер у Черновцях* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 317); – *Ци, може, ти, брате, плачеш, / Що родини ба й не бачиш?* (Ю. Федькович. Виправа в поле, 34); *Шкода її, молодой, / Шкода її зросту: / Прийде т ци їй ба й втопити / З високого мосту.* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 120); – *А що, Продане? Що діємо? Ховаємося?! – сказала Юстина, вдаривши молодого раптом по плечі так, що той аж угнувся. – Ба женимося!* (М. Павлик. Вихора, 199).

3. част. Уживається для категоричного увиразнення, спеціального виділення окремих частин повідомлень. *Сестри знов сидять собі надворі, на призбі, та – от як тото вже дівкам заряд – регочуться, та судять других дівок, що в храму були: ба ся мала згрібну сорочку, ба ся мала подерті чоботи, ба та не знала гуляти, а на тій урвали хлопці морщиння, ба друга знов випила порцію горілки відразу (ніби вони не п'ють, лиш аби ніхто не видів!), ба ся знов сьак, ба та знов так, – от що й робили би більше?* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 253).

4. спол. Уживається як єднальний повторюваний сполучник зі значенням перелічення. *От постягали з них ба коралі, ба монества, ба пояси, ба баюри, доста того – посмішили дівчат* (Ю. Федькович. Серце не навчити, 268); *Сонце не світить, не гріє. Небо ба хмарне, ба мрачне* (Д. Харов'юк. Ліцитація, 539); *Ба дале вибрали й за побережника, сокотити ліс, відти знов прийшов ба грейцар якийсь, ба поміч від людей за вигоду, що позволяв брати з ліса ба дров, ба крадьки від злісного всякої деревні* (М. Павлик. Вихора, 263).

5. спол. Уживається як розділовий сполучник т о. *Правда, що у нас у горах навесні нема вже тільки кутання, як у поляниць чи, як то в нас кажуть, гречкосіїв, але робота все-таки є: ба плоти закладати, ба пересипати, ба одно, ба друге* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 259); – *І кіко вас було? – Шіск... Головач семий. – Та й вже? – Ні... Витак зачели сходитися до него легіні то по два, то по три, ба з інної кечіри, ба з другої та й найпреталоси нас сорок і три* (Г. Хоткевич. Довбуш, 406); *І більше за це не писнули вже й слова ані тато, ані мама, а, видимо, раді хоть тому, що Продан нарешті хоче остаткуватися, господарити, зачали йому раїти ба цю, ба ту москалівську дівку* (М. Павлик. Вихора, 223).

◇ **ба сьак ба так** – тим чи іншим способом. *Юра витяг отепер тютюн і папірки з ременя, скрутив цигар, запалює. Ніяк зажечи сірник, загас оден, гасне другий. Ба сьак, ба так, ну запалив* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 546).

6. спол. Уживається у значенні протиставного сполучника а л е. – *Кахи-кахи... Ади бухикаєси, бо жмурит мене, ек тебе вижу. Але й ти, сарако, далеко не втекла – також ніхто не глипне. – Хіба, ек на екійс непотріб, га?! – Хіба, Настунько. Ба, ти мені й така вдаєси* (В. Шкурґан. Не перший раз, 210).

7. спол. У поєднанні з сполучником і утворює приєднувальний складений сполучник ба і, що приєднує члени речення, які доповнюють, уточнюють раніше висловлену думку. *В шинку було набито людей: парубки, дівки, молодіці, ба і з наших хлопців було кілька* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 287); *І ще одно він зрозумів: на той бутин звернули свої очі його батько і Герико, ба і Танасій* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 186).

8. виг. Уживається для вираження здивування, здогаду. “*Ей, ба, кому ж там, варе, – думає старий, – лиха біда приключилася? Ба, по кому ж то, ади, так жалібливо трембіти заплакали?*” (П. Козланюк. Похорон, 125); – *Ба, чи не було б доста тих грошей,*

що торік уплатили? – запитав Юра (А Крушельницький. Рубають ліс, 188); – *От що, – каже, – зробили з мене! Ба, ци буде коли над ними суд?..* (М. Павлик. Юрко Куликів, 26); *Ба, ци не буде гріху, брачіку Луки', шо ми скоромимося оцев дурилицев?* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 43); – *Файно, Миколайку, ти мене вирихтував, коли б була знала... – Явдо, ба чи я знав, та чи гадав, що така холера* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 253). – *Ба, чи не багато на одного?* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 186); *Ба, ци ни болісти ви? – питає, приглядаючись мені уважно* (О. Дучимінська. Казка гірської річки, 61).

БАБА Річкова риба з великою головою породи бичків. [Іванчік] *Ловив струги, слижі, нересниці, та баби* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 131).

БАБЕЛЬКА Овечий або заячий послід. *Котяться вівці, пирхають на бігу, кривлять старечі губи, щоб краще стягти зубами солодкий храбуст, та лишають по собі свіжі бабельки* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 194).

БАБЗДЕРЯ Звір, дика тварина. *Раптом міжгірну тишу, що панувала над глухим шумом Варатина, сполохав віддалений вереск сойки. <...> – Направду, – погодився Дмитро Ковальчук. – Не птах, а бабздеря* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 208).

БАБИНА Стара жінка. – *Підім – бабина заслужила – водно привітна, весела* (В. Шкурган. Син, 49).

БАБИНЦЬКИЙ

♦ *єк з бабинцького єзика* – про щось непотрібне, безкорисне. *Така з них [лікарів] користь, єк з бабинцького єзика* (О. Манчук. Дохторе, 68).

БАБИЦІ тільки у мн., мед. Ліки від болю, кольок у животі. *Навіть бабиці йому ніколи ни варили, то годі було мислити, шо то обмінче. Він здоровий хлопець* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 123).

БАБКА 1. Мале кувадло для клепання коси. *Тепер у гуцула в руках коса, за поясом кушка, а в ній брус, а ще бабка з бабчарем,*

щоб клепати косу, а в жінки граблі та вила (С. Пушик. Карпатське літо, 280); *Збивав косу з кісети, складав у стару дзьобеньку-кушку, клевец, бабку, мусак, брусе до коси, брав то все на плечя, тай шиов разом із другими косарями у Рус Молдовуцу, шо йшли туду на косовицу грошии заробити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 137); *Люди, що зібралися тут, були заклопотані своїми турботами: одні з них, встромивши патлаті голови в корчі, смачно відсипались після довгої і небезпечної дороги; другі, немов косарі на росяних мирних ставищах, загнавши в свіжі пеньки “бабки”, лунко клепали коси; треті – гострили ножі й предковічні мечі; четверті – колами, головами докупи, лежали в смерекових затінках...* (Р. Федорів. Жбан вина, 62).

2. Сорт груш. *Там вкупі побавляться [потік і річка], пускаючи бабки по примхливій течії, заки Сморна не перекине файнішим яблуком з-поза лісу у рожнівські сади, а Рожнів тим часом не загребе всю річку собі у пазуху* (В. Шкурган. Паперовий човник, 217).

БАБКИ-СЛІПКИ тільки у мн. Різновид дитячої гри. *Певно, гратимемося в “бабки-сліпки” з перев'язаними очима, в “тепло-гаряче”, де всі викрикуватимуть “бусь, ни спарси! Йой студін! Замерзнеш!”* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, єк то було!, 115).

БАБОРСА зневажл. Стара баба. *Тоді він обзивав, кляв і проклинав, на чому світ стоїть, того нечистого, далі пропонував йому щось в замін, : “бери, беззубу укус баборсу собі, а сокиру виддай”* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, єк то було!, 37).

БАБУЧЬКА мед. Болячка, хвороба. *Був у неї й свячений чісник ерий і лук, завинений у широке листе з “матригули”; – “це вид бабучьок (болячок); “були цвики із сим раз свиченої кінцкої пидкови і ніхті з небішека мого брата, шьо го смерека вбила у Ворохті. – “це на шшестє”* (І. Березовський. Худан, 30).

БАБЧАР, БАБЧИР Дерев'яна колодка, у яку вбивають бабку для клепання коси. *Тепер у гуцула в руках коса, за поясом кушка,*

а в ній брус, а ще бабка з **бавчарем**, щоб клепати косу, а в жінки граблі та вила (С. Пушик. Карпатське літо, 280); *Майстрував їм граблі, кушку, кісся або бабку під **бавчир** – знаряддя нині рідкісне, бо до клепання коси особливих приладів нині не шукають* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 178).

БАВЧИР див. **БАБЧАР**

БАВ'ЄНКА Тепла бавовняна хустка. // у порівн. *Інші верхи розмиті у небесах. Хмарами, як **бав'єнками**, перевиті* (В. Герасим'юк. Чуєш мене? Багряні захід і схід..., 108).

БАВКАТИ Гучно стріляти. *Ще хвилька – і чутно то там, то там, то там вистріли селом: то газда, заглянувши знадвір'я у вікно, бачить, що вже суне жінка паску в роззявлене жерло печі, і **бавкає** тоді з пістоля* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 44).

БАВОР, БАВУР Заможний сільський власник, фермер. – *Тий мама зачела 'го просити, і він написав по-німецьки до місцевого **бавора*** (В. Шкурган. Переказ, 107); – *Ниборзо а ниборзо, може, за півтора-два роки ми вздріли дівчет, шо робили у **баворів** таки у цьому селі* (В. Шкурган. Переказ, 103–104); – *И-и-и, він не був **бавуром**, а такік директором у цій рільничій фабриці* (В. Шкурган. Переказ, 99).

БАВУР див. **БАВОР**

БАГАТЕЛЬКА юр. Позов на дрібну суму. – *Пан меценас заступає у другій канцелярії, – оправдовував помічник. – А ви їм скажіть, що тут не **багателька**, тут на тисячі йде. Та нехай йдуть самі заступати, або гроші най вернуть, бо у нас такої токми не було* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 216).

БАГАТИ див. **БАГНУТИ**

БАГНА 1. Мокре болотисте місце. *У селі це місце називали **багна**...* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 273); *Як вона насаджувалася, хлопець не бачив: грався з пастухами на **багнах*** (М. Павлик. Юрко Куликів, 20); *Пастухи знаходили гранати / й приносили до хати. / Були за це биті, ой, биті.../ Але до світки боронили, / бо корів вигонили / на **багни**, що окопами зриті* (В. Шкурган. Пастухи знаходили гранати..., 22); *Тут водограйчики,*

*чорне каміння, зацвілі **багна** і широкі бульбони, в яких плавають піскарі* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 24).

2. Сіно, скошене на багні. *Прокіп узяв одною рукою за дишель, а другою за узду і, накликаючи „ци”, запровадив фіру під сам паркан у закуток докторського подвір'я, щоби прохожим не заваджати. Відтак роззубелав шкапу, затакав батіг коло передньої люшині, витягнув пласток рудої **багни** з „сідзенья”, підстелив веріточку і поклав перед шкапою, що хрипливо зарзала і дякувала господареві за їдло* (Марко Черемшина. Лік, т.1, 76); *Тато завжди носив їм найкраще сіно: таке, що влітку не мокло, на яке не попадало жодної краплі дощу, ароматне й не псюрка, не **багна** (різного ж виду бувають трави, стебла. Залежно від поля, де росли)* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 108).

БАГНЕТНИК військ. Вартовий. *Йй-га, то ти, казати, таки увесь Великдень нени справила? – Буде й нени, буде й **багнетникам** простиби за тото, що передадут нени* (Марко Черемшина. Писанки, т.1, 217).

БАГНУТИ, БАГАТИ Хотіти, бажати. *Приповівси, шо кортит ййго шош май бірше навчїтиси до креса, лиш коби мав вид кого, бо в ййго сусїдствї живот два головні стрільці Шкиндя тай Довгий, шо ураз **багнут** так, аби він їх ни заметив* (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчїк, 174); – *Хоть най мене грїм уб'є, хоть най мене бола утне, хоть най мене викришит до пня, хоть най мене тут смерть найде, то я вам кажу та й на чїм світ стоїт заклинаюси, шо за ніким не **багаю** і з ніким я жити не буду* (Марко Черемшина. Зарїкайся мід-горівку пити, т.1, 277).

БАДАННЯ мед. Дія за знач. **бадати**. *З тої і інших обсервацій хворих, Джуфко бачив, що при **баданні** поповнив багато промахів. Відїслано ййго до в'язниці з вислїдом „симулянт”* (Р. Яримович. Джуфко, 55).

БАДАТИ мед. Оглядати хворого. *Ййго **бадали** кілька разів* (Р. Яримович. Джуфко, 55).

БАДІКА 1. Старший літами чоловік. *Коли б їх так побачив який незнайомий **бадіка**, то змалював би собі у своїй гуцульській*

уяві двох мерців, що урвалися з тамтого світа і голубляться на ношах під церквою, доки треті кури не заіють (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 48); Я співанку від початку до кінця з голови вигадувала, як вигадують старі **бадіки** казки, і тобі проспівала (Р. Федорів. Жбан вина, 118); Молодицями в сінях такі вже плачі термосили, що аж тверді на серце **бадіки** тягали шорсткими рукавами по очах (П. Козланюк. Похорон, 123); Я нікого не знаю, я нічого знати не хочу, я собі звичайний **бадіка**, їду в Чорні Ослави на свого сина й жону подивитися (Р. Федорів. Жбан вина, 272).

2. Старший брат. – Іду, кажу, – коби лиш **бадіка** хотіли пустити (Ю. Федькович. Люба – згуба, 253).

3. Форма звертання до старшого літами чоловіка. – Аби не вашою. Ви, **бадіко**, не втручайтеся в родинне життя, коли там газдиня є, – гордо відрізала Олена і так повернулася, що аж люди захиталися вздовж усієї лавки... (М. Стельмах. Над Черемошем, 82); [Ростидуб:] Чого, **бадіку**, зажурився? Га? (В. Зубар. Вітрова донька, 72).

БАДІЧКО Пестл. до **бадіка** 2, 3. – А що ж, **бадічку**, – одрікаються сестри плачучи, – коли у таких панів служимо, що і до церкви не пускають, не то що (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 311); – Говори, а чого ж ти ніколи не всміхнешся, чого мовчки чорнієш? <...> – Вам видається, **бадічку**. – Де видається! (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 119).

БАДЬО, БАДЯ 1. Те саме, що **бадіка** 3. – Гафія Янцева казала... Але ж бо, **бадю**, полетіла раз, як на глум, що й запитати-м ся забула, за кого іде Ання?.. (М. Павлик. Вихора, 168); Ой, **баді**, а чи то в мене весільні заводини сьогодні, а чи то мій Юра легіням-побратимам храм парубоцький справляє? (П. Козланюк. Похорон, 126); – Що що, **бадю** Миколо, – почав Штола (В. Гжицький. Опришки, 163) – Але ви утнули, **бадьо!** – стенився Волошинець, радо сяючи перламутровою білістю зубів (Б. Загорулько, Черногора, кн.1, 64).

2. Те саме, що **бадіка** 1. – Не бануйте, неню! – вигукнув Пістолетник. – Ми не дамо

вам пропасти! – Ає! Волосу не дамо впасти! Бігме, правда! – підтримував підватажка загал. – **Бадя** ватаг першим в оборону стане, – лебедів Василь Волошинець (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 228).

БАДЯ див. **БАДЬО**

БАЗАРИНКА Подарунок. Як ти думаєш, добра душе, що та сука тебе любить? **Базаринки** твої любить (Ю. Федькович. Довбуш, 76).

БАЇЛЬНИК міф. Знахар; чоловік, який лікує замовляннями. <...> це є гадєр, вовкун, градівник, хмарник, верхоблюд. це є віжлун і віжлунка. але найголовніший – **баїльник**, примівник. найсильніше діє примова, говорення, бай (Т. Прохасько. Непрості, 86); Жили в горах своєрідні шамани – **баїльники** – мольфари, як їх називають у народі (С.Пушик. Перо Золотого Птаха, 43).

БАЙ¹ 1. Бєсїда, мова. Він казав міні, погумкочуючі: «Абєс знав, хло', шо єк навєсні квап'єтси косарі на небі борше заходити звєчєра за Чьорногору, то того року будєт рана весна. А сєгороку пудно квап'єтси косарі заходити поза верх, то **баю** за сїно ни будєт. Весна будєт рана» (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчїк, 110).

♦ **короткий бай** – хтось рішуче діє, не церемониться з ким-небудь у певних обставинах. – Я вже знаю. Знаю, шо єк схотє коршмарі притиснути, то лиш луснетє, єк воша на гребінці. Ше вни май трошка чкають, але витак – **короткий** вам будє **бай** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 105).

♦ **нима баю** – уживається для висловлення відсутності сумніву в чому-небудь. А нам двом з Марічков широко хоть-куда пити тай можемо хоть-єк довго побути, то **баю нима**, бо є из-за кого (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчїк, 312).

♦ **малий бай** – дрібниця, щось не дуже важливе. Доста рости в стовбур. Вже час своє дупло мати. – Кобих це здорові, а це **малий бай**. Я свого дїждуся. То все в Божих руках (Д. Харов'юк. Палагна, 538).

2. міф. Замовляння. А щодо щирості, то він знав один непоганий спосіб. У **бай**, як і в

пестоцах, усе залежить від ритму. Якщо взяти фальшивий ритм, то яка може бути щирість (Т. Прохасько. Непрості, 132).

3. Забава, набуток, гуляння. Бо ті газди, що сидять у верхах, май, не завжди мають можливість закликати гостей до себе, бо то далеко; тому привозять з дому харчі, віхтунюк і роблять **бай** на нейтральнім ґрунті (Г. Хоткевич. Довбуш, 83); – Йой, ек заріжунт – шо за **бай** роб'є! (В. Шкурган. Переказ, 106); // образн. Смішом чарунку-повістунку / вратує місіць молодий, / бо допровáдит до воріня, / де віщий сон бужєє (...Знай!) / і від завлеги / аж до днини / справ'єє молодецький **бай** (В. Шкурган. Най зацвите ші раз у ватрі..., 21).

БАЙ² част. Уживається у значенні підсилювальної частки. *Що з нашого бай кохання* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 7); *Прилетіла вам бай зозулечка / А сіла в'на у віконечко <...>* (М. Яновський. Зозулечка, 53).

БАЙБАРАК етн. Верхній короткий чоловічий, рідше жіночий, одяг із сукна. *Так мені треба, старому дурневі, коли розуму дасть бі!* – думав він собі на бігу. – *Тепер так: тут встиду набрався, що вже і не подивиться, відай, їй в очі, а там пропав «байбарак»* (М. Павлик. Вихора, 243); *Орфенюк стелить пораненному під голову свій байбарак* (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 175); *Дяк кладе пслтирю на стіл, скидає з себе байбарак і капелюх та й роззуває чоботи* (Марко Черемшина. Основини, т.1, 87); *На куцах ялівцю і камінні розвішували воگی сердаки і байбарак* (Б. Загорюлько. Чорногора, кн.1, 111); *Гуцул. Киптар. Байбарак. Постолі. Крисаня, широкий шкіряний пояс (черес), тобівка (сумка). Топірець, пістоль* (Я. Ярош. Меланка – добра газдиня, або як Іцка зрадила коза, 96); – *А я мала байбарак – файний, теплий* (В. Шкурган. Переказ, 96).

БАЙБАРАЧОК Пестл. до **байбарак**. *Висока і, як старий дуб, грубезна баба сидить, гей дзвіниця, коло печі і латає подертий байбарачок та відгаркується до бадіків, що стогнуть у мерві на землі, як селедці на дні посудини* (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 176).

БАЙДА Шматок хліба, коржа. *Бувало, аж смієлиси з радости дітва, ек покладут опередь них велику черу йкоїс сербавки, тай випаюють їм кождому у руку по байді вивсеного або ечьмінного коржя* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 134).

БАЙДИКИ

◇ **байдики гнуті** – розказувати небилиці, вигадувати щось, обманювати. [Сівчук:] *Не слухайте, кумочку, то вам байдики гнуть молодики* (Марко Черемшина. Несамовиті, т.2, 194).

БАЙИК виг. Уживається для вираження осуду, розчарування. – *Ей, дівонько, дівонько, мала б ти розум та пішла б до свого газди. Ніби що таке життя варто? Ні то дівка, ні вдовиця, ні молодиця. Байик! Сидиш коло нас... Але ж і ми не вічні. А там у него наше добро пропадає та й що він там з ним робить, щьизник його знає* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 165).

БАЙКА 1. Дрібниця, те, що не має значення. – *Ей, коли ти дурна. Як твій водиться з другими, як ганяє за чужою, як огер, то ти ходи до мене. Мені байдуже, аби була чельдина в хаті. Чи вона моя, чи чужа – байка, кожне з нас свого потребує* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 109); *Див'ютси тай сміютси, аж кочють си – байка, шо то церква* (О. Манчук. Фіглі, 24); *Б'ють лиш неудачники, сухі галузки, в лице, дряпають злобно – он як цоку покривавили. Але то байка* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 131); *То байка, шо ми з ним колєги, ек має бути* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 155).

2. міф. Те саме, що **бай**¹ 2. *Лісоруб був нетутешній – прийшов десь з Березова, тому його не було куди забрати. Закопати такого було би гріх, і вночі по Себастьяна приїхали кіньми без сідел і вуздечок. Він оглянув прибитого і побачив, що той забув, як дихати. Посидів коло нього і розказав потрібну байку. Березун все згадав, встав і запрошував колєсь прийти у Березови* (Т. Прохасько. Непрості, 106).

3. Небилиця, вигадка. – *Ей, Иванку, шо ви нам байки розказуєте, – обірвав його Швець* (П. Федюк. Штабар, 35).

◇ **зайти у байку** – говорити про те, що не має значення, або неправду. – *Та що ви у байку зайшли, харчуйтиси, бо бануш студений недобрий, – припрошувала газдиня* (П. Федюк. Штабар, 36).

БАЙКУВАТИ Говорити, розмовляти. – *Собі думаю: діди байкуют вже по обіді, милують на кручений спуск, а то, певно, вже і в голові крутиси. Поїхали додому, поки кулеши не застила* (В. Шкурган. Майте на увазі, 180).

БАКИ

◇ **світити баки** – нав'язливими розмовами відвертати чинись увагу від чого-небудь, заморочувати, задурювати голову комусь. *Особливо підходив Кольцеву маму та світив їй баки один...* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 67).

БАЛАБУХ Невеличка булочка, невеличкий хлібець. *Та видиш, шо у нас біда, нема шо в губу взети, слухай, небого, пана! Та й аби-с нічо не кинула у покоях. Ци локишини, ци балабухи, то ти очі зажмури, а нічо пальцем не кивай, їсти будеш там мати по вуха, голодом не меш ходити* (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 103); *“На попа як на попа, а на дяка!” – “На старця, на дерилицю, на попового слугу! – воркнув Продан. – А будь, не маєте мя чим вигодувати, що захотілося церковних балабухів!”* (М. Павлик. Вихора, 219).

БАЛАМУТ Рептух. *Іван відпрягав зовнішні посторонки від орчиків, клав перед кіньми баламута з конюшиною, а потім з цікавості поплентався до корими і станув коло порога* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 305).

БАЛАМУТА

◇ **без баламути світ не збути, а без смерти ни вмерти** – про неможливість прожити життя без непорозумінь, неприємностей, клопотів та невідворотності смерті. *«Але який казав, доків чоловік живий, то все живої хочет. Таке й моє, бо доків ше бізую лундигати ногами, то лундигаю, тай ек то кажут, без баламути світ ни збути, а без смерти ни вмерти»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчик, 270).

БАЛВАН Великий камінь. *А на кладці стоїть, уп'явшись в поруччя руками, Анниця, рікою ж, бездонною брудною рікою мече по балванах тільце малого Івасика* (Г. Хоткевич. Злочин природи, 334).

БАЛТА¹ Велика сокира. *Не раз спостерігав Олекса, як Іван, ударивши балтою, з цікавістю дивиться, як витікає кров із живої ще людини* (Г. Хоткевич. Довбуш, 243).

БАЛТА² ліс. *Окремі частини плота, сплаву. Колись, як меш їхати дарабою на Вишницю, стану на березі та му дивитися на свого легініка. А він собі кермою ріже шумний Черемош. Перед ним тікають білі габи, а він за ними тай за ними. А балти так аж гнутья, аж скриплять, але йдуть-плинуть, бо годний керманіч править* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 164).

БАЛУ-БАЛУ Звуконаслідування на означення довгої, багатослівної, безмістовної розмови, балаканини. *То такі були опришки. Але як трафілося, що таких опришків зійдеся в полонині більше, та посідають собі, та розложать ватру, кулешу варять, люльки курять та й балу-балу...* (І. Франко. Гуцульський король, т.22, 494).

БАЛЬ Забава, гуляння, гостина. *Три жінки мав і одну за одною поховав, а сам байдуже. З четвертою оженився, балі справляє, гостий – панів із Косова, та з Кут, та бог зна відки частує, а гуцулів катує. Ми вже думали, що він вічний, що ніколи його не збудемося, що нам його пан-біг на вічне покаяніє зіслав* (І. Франко. Гуцульський король, т.22, 497); *– А нашими заробітками ти не журись, я тебе завтра покличу на баль, будемо балюватися!* – крикнув від того стола Семен (А. Крушельницький. Рубають ліс, 309); // ірон. – *Ади... здається, балюють, – прошепотів Пістолетник. – Ось я їм свій баль справлю, Семенку* (Б. Загорюлько. Чорногора, кн.1, 344).

БАЛЬОН М'яч. // у порівн. *На площу вмишувала з великими блискучими трубами військова оркестра. Передній задержав їх побіч будинку. Підніс паличку зі золотою кулькою на кінці і кивнув. Трубочі надули лица як бальйони і затрубили. Звук труб понісся по*

горах, відбився від скель і повернув ще сильнішим (Р. Яримович. По могилах сліду не остало, 12); // образн. Догори, плачучи, силувалися машини, а як перевалювали вниз, то котилися **бальонами**. Час від часу проходили люди, а що здіймали шанобливо кресані, то діди ї собі відповідали тим же (В. Шкурган. Майте на увазі, 177).

БАЛЮВАТИ Святкувати, бенкетувати. – Ади... здається **балюють**, – прошепотів Пістолетник. – Ось я їм свій баль справлю (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 344); Весело затріскотіла ватра й за хвилину велетенський бануш аж розливався по стільниці. Гості й домашні сіли **балювати** (Р. Єндик. Черногорські шуми, 125).

БАЛЮВАТИСЯ Розважатися, забавлятися “На бога, Лавріне! Ти тут топчешся п’яний, а хлопці твої зачмелені, і ніхто брами не вартує. А он повідають, що Бойчук під Буковцем гопки скаче”. – “Під Буковцем?” – аж підплигнув Лаврін. “Ає. **Балюється** у тебе перед носом”. – “Та я йому!.. Та я його, гунцвота!..” – кинувся у двері, загупотів чобітьми до панського дому (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 184).

БАЛЮНОК Те саме, що **баль**. Вчорашня гра на **балюнку!**.. Володя обвів очима всю компанію. Сашко і Теробовля дивилися вичікувально. “Ромко їм усе розказав. Доведеться таки ділитись”. Він би і без того поділився, і не лише Ромкові б дав його долю, а й усім щось би перепало, але... Як ділити? (М. Римар. Білий слон, 95).

БАМБЕТЛЬ, БАМБЕТЛЯ, БОМБЕТЛЬ Дерев’яний розсувний диван. – *Штефане, мой! Чуєш, вставай, хло’, до тебе прийшли. Дзвінка тормоснула сплячого чоловіка за плече. Він бликнув чорними очима, а з них хлопнув переляк. Зірвався з **бамбетля**, аж заточився на ногах* (В. Бабій. Запродана душа, 17); *По лівий бік від нього висіла дерев’яна відкрита шафка, що складалася з кількох полицок, на яких стояв посуд, – мисник. Трішки далі був стіл, навколо нього – **бамбетль** і лавки. Під вікном стояла скриня* (М. Римар. Білий слон, 81); *Павлина чула, як рипнула хвіртка, потім потихеньку,*

*“по-злодійськи”, відхилились сінешні двері, як пройшлась обережним котячим кроком боса стопа від порога до **бамбетля** в кухні, і майже зараз почулося хропіння* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 592); *Коли Соколюк увійшов вечеряти, світлиця сяла чистотою, навіть **бамбетля** була застелена чорнобривою веріткою-“бесарабкою”* (М. Дзюба. Укриті небом, 119); *Колись писаними веретами застеляли лавки, ліжка, **бомбетлі**, в придане давали, а тепер на хідники, бо ж високий життєвий рівень* (С. Пушук. Перо Золотого Птаха, 114); *“...Я зараз, зараз, Семенку” – почала метушитися Настя, підводиться з **бамбетля*** (П. Федюк. Нічна зозуля, 14).

БАМБЕТЛЯ див. **БАМБЕТЛЬ**

БАМБІР міф., зневажл., лайл. Чоловік, який лікує засобами нетрадиційної медицини, переважно замовляннями. *Нараз її так екби шош тикнуло на лавици, схопилася, тай тишла надвір, грозічі на Иванчіка кулаком: «Бамбір! Бамбі-і-ір, біда би ти голов бамбірила, ти **бамбірю** пустий. Ти добамбіриши дес туда ше колис так добре, шо утрет ти біда, туда бамбірічі, й в’єзи, лиш найдут те, заков’єзлого, дес під колодов у штилі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 292).

БАМБІРЕНЄ, БАМБІРІНЯ міф., зневажл. Дія за знач. **бамбірити**. *Ціла церква сповідників витрішишлася на него, ек на еке диво, бо були цікаві знати, ек мет молоденький попик сповідати того мальфара? Кортіло їх видіти, ек попик мет на него зсідати за йго **бамбіренє**, бо від Костівського весіля всі вже знали, шо Иванчік за оден* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 283); *Плював він ничістий силі на відлю у її бешесне лице. Надворі була велика птьма, лиш вид зими потрошки було видко мині на діда. Вин нигов, ек мара, по загороді чьорним туманом помижи маржсинку. А мене пудний страх зберав вид того всего дідового **бамбіріня**, але мусів терпіти, бо боевси й у хату бічі, тай ни смів смих ид дідови си близити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 58).

БАМБІРИТИ міф., зневажл. Промовляти магичні слова, вислови, які, за народними

уявленнями, мають чаклунську силу, чинять вплив на кого-, що-небудь, лікують хвороби, загоюють рани, відвертають лихо, нещастя. Та кликав примівників й примівниц, бувало, вертїти тридуші дітем, ек потридушоватїют, тай **бамбірити** попади чесом від уїду або й вид инчего, ек, бувало, її було шош туду нимиром (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 283); *Нараз її так екби шош тикнуло на лавици, схопиласи, тай пишла надвір, грозїчі на Иванчіка кулаком: «Бамбір! Бамбі-ї-ір, біда би ти голов бамбірила, ти бамбірю пустий. Ти добамбіриши дес туду ше колис так добре, шо утрет ти біда, туду бамбірічі, й в'єзи, лиш найдут те, заков'єзлого, дес під колодов у шпилі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 292).

♦ **біда би** (кому-небудь) **голов бамбірила** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання біди, нещастя. *Нараз її так екби шош тикнуло на лавици, схопиласи, тай пишла надвір, грозїчі на Иванчіка кулаком: «Бамбір! Бамбі-ї-ір, біда би ти голов бамбірила, ти бамбірю пустий. Ти добамбіриши дес туду ше колис так добре, шо утрет ти біда, туду бамбірічі, й в'єзи, лиш найдут те, заков'єзлого, дес під колодов у шпилі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 292).

БАМБІРІНЯ див. **БАМБІРЕНЄ**

БАНГОФ, БАНГОФА Залізнична станція. *Кажу я йому, шо, адї, я дурна, шо ніц не знаю, шо до царя прийшла, а він мене знов на віз та й далі! Та ек замкнув мні, то не знаю, куди мні возив та й шо робив, бо нічо не тємлю. Лиш знаю, шо-сми-си уздрїла у нашїм місті на **бангофі** (Марко Черемшина. Основини, т.1, 93); *Минулого літа повїз я був шкапетем масло до рестарації на **бангофу** у Ворохту (О. Манчук. Француз, 34).**

БАНГОФА див. **БАНГОФ**

БАНДИГА

♦ **гнути бандиги** – говорити нісенітницї, дурниці. *Знову Калина подумає, як колись: “Не гни мені бандиги. Не крути, що-с’не міг прийти...”* (М. Яновський. Грицишина хата, 267).

БАНЕЧКА, БАНОЧКА Пестл. до **банка**. *А це тобі, Мішку, банечка* (М. Павлик.

Ребенщуківа Тетяна, 29); *Та платили, то правда – вісімнаціт **баночок** на рік, а шо з того?* (Г. Хоткевич. Ранок, 432); *Вибїг Юра з корими і побїг до писаря, дав йому «**баночку**» і просив написати до суду на Мошка (І. Франко. Як Юра Шикманюк брїв Черемош, т.21, 438).*

БАНЄНКА

♦ **пообертати банєнков** – відлущювати, побити. *А бабу, шо забїрише їйго досколо б’ювала, то кілька разів на своїм житю так її **пообертав банєнков**, ек си обертаєт ціпом сніп на току (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 47).*

БАНКА, БАНЬКА Грошова одиниця; австрїйський гульден. *Усміхаючиси, говорив: “А ек ни маєш червонних, то прийму й дукати, а навїть и сороківці. Зрештов, прийму й паперовї “**банки**”, бо тепер настала вже така біда на світі, шо й папір, то гроші”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 242); *Як похарчували, Параска випросила у дьїдї **банку**, й пішла в читальняну крамницю, бо чула, що привезли з Косова пацєрки й хотїла купити кілька сїлянок (М. Козорїс. Чорногора говорить, 56); *Бувало, прийди из зубом до дохторя, то вин тобі лиш цонглі закладєт тай раз-два – уже єс без зуба – и тєгни за тото двї **банки** (О. Манчук. Дохторе, 69); *Та й таки жарт жартом, а ворожці би дати зо двї **банці**, поповї – зо три, а дохтор не ввійде сюди, як за н’ятку! Та й то це не знати, ци й схоче (М. Павлик. Вихора, 289); – *Позичив-сми раз двайцїять **банок**, як-сми віддавав доньку, а потїм знов двайцїять левїв призбиралося за зиму, а торїк десятку – та й увесь мїй довє! (А. Крушельницький. Рубають лїс, 178); *Субота й, значить, стїльки-то й стїльки **банок** попало до твого череса (У. Самчук. Гори говорять!, 7); *А за те Добуш дав поповї «п’єтнаціт червоних по п’єдєсєкь **банок** у кождїм» (Г. Хоткевич. Потомок Довбушів, 462); *Продан полїчив гроші, котрі фірєр пропустив при ревізїї, – це одна п’ятдесятка; з 20 р., що дала мама лускавками, продїлося вже 10 р., лишилося ще 10 і 15, що прийшло **баньками** поверх сотки, як мїняв 100 сороківців (М. Павлик. Вихора, 208).*******

БАННО 1. присл. Жалісливо, сумно. *Близько нього стояла молода ще жінка тай так банно заголосила, що мусіли її силою виводити на руках. Сам Жолоб плакав, як мала дитина, просився, каявся, благав, та все пропало* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 66); *Лиш діда було міні банно лишети, але почерез бабу я мусів це удієти* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 49).

2. у знач. присудк. сл. Тужно, сумно. – *І мені сьогодні день роком став, Юрчику. Так було банно, що їй-де!* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 39); *Не один легінь вистоював уже під брамою, та Настуня все проганяла. Сокотить дівчини, як ока в голові, щоби перед часом вінка не втратила. Лише Олекса мав туди вступ. Заходив і пересиджував вечорами, а коли не прийшов, обоім було банно. Навіть Настуня звикла до цього так, що коли не прийшов, зараз згадувала* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 19); *Та я вже цим не журюся. Колись, бувало, журився, вадився, а тепер уже в старих кістках погасла ватра, та й не банно мені за її дурницями* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 37); *Сів я, їм, та й зробило си ми банно* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 202); *Можє я тобі чим прогрішив, та тобі так банно?* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 261); *Ий, Госпидку, любий та ширій, ек мені екос банно, шо мало ни голошу* (О. Манчук. Потішив, 28); *Ек те почувсми, та погадавсми, що вже більше не увиджу свої мами, не увиджу оцеї ріки, та цих гір, не почую шуму цего лісу, та що більше вже не піду в полонинку, та не почую свої мови, та не увиджу своїх людей, то ми зчинилоси так банно, що розрувсми так, що не дай Господи* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 74); *Був дуже сильний, плечистий. Довбуш видів, кого приймати до своєї компанії. І всі тепер уже знали, кого приймали. Таким його бачили збоку товариші. А всередині йому дуже банно за домом...* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 74); *Як сам не хочеш з Мавкою воювати, то ми мало чим годні помогти тобі. – Та мені так банно без неї, – несміливо промовив Иванчик* (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 132); **Банно** йому стало без тих вітрів полонин-

ських! (Крушельницький. Рубають ліс, 257); – *Так ми банно а тоскно...* (В. Шкурган. Переказ, 108); *Вночі, коли минали Джорджову прилуку і не розрізняли рис одне одного, Анна спинила його за руку і сказала, що їй придумався віршик. Він, напевно, дуже незграбний, але: як банно анно / ой як банно / бо анно доміні сто сотий / не хочу тільки твого росту / достоту наче череп'яна миска / боїться розростання / гнучезної сосни / що рознесе її зусилля <...>* (Т. Прохасько. Непрості, 91).

3. у знач. присудк. сл. Жаль, шкода. – *За чим?.. Аби був годний та чемний. Маєток набудеться і збуде, а як годний газда, то за сто царинок. Якось мені так жаль Параски, так мені банно за нею, як коли б поклав її в деревище* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 31); *Було йому любо, що вуйко Ілько, чоловік із зігнутим хребтом, по-своєму добра зичить, і було йому банно, що і на правдиве слово шляхта вікна гратує* (Р. Федорів. Жбан вина, 54); – *Тут есенівці попа утопили свого, – голосно, аби Маруся чула, говорив Дмитро. – Прийшов він уперше суда, але відразу насів: “Та ви такі, та ви такі, та вам у цмолі кипіти, ба тото, ба сесе...” А вно людем таки банно стало ви'то: ше ніде не був, ше нічо не видів, а вже брешет, гий пес* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 303); *А відтак каже: – Ні за чим мені вже так не банно, як за моєю кресанею* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 261); *То так йому банно було за своєю ненею, що сама лишається* (Марко Черемшина. На боже, т.1, 116); *Йїму банно си учінило за молодостев, шо видлетіла від него так борзо, ек ластівка видлітаєт* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 26); *Але, знаєш, шо мені за тобов таки буде банно, бо булас чемна, і ми си двоє файно доробили* (О. Манчук. Без свічьки, 30); *Не схотівсми лишити, хоч і банно було за кольоністами, бо були добрі, а німкеня була ек ньєнка. Вони обдаровували нас та просили, щоб до них навідатиси, бо мене полюбили, ек свого сина* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 74); *Якось так банно, що таке ся творить..* (М. Матіос. Нація, 84); *Легінь прожив ще три години і сконав. Банно за хлопцем. Приємний був, дитиною добрий і лагідний* (М. Яновський.

Гірське серце, 39); *Говори ти своє!* – каже Іваниха. – *Та це й самій мені банно, не так дитині...* (М. Павлик. Вихора, 175); *Ші коби й я правнуки дочікав. Банно, шо баба моя не змогла, – скліпав Горданчин. – Але снитси ми зчєста, так що видимоси. Позатого тижня присниласи, гейби здибаємоси у горах, але я йду д'горі, а в'на долів. Така красна, так легонько йде, єк по повітрю* (В. Шкурган. Майте на увазі, 179).

БАНОЧКА див. БАНЕЧКА

БАНСЬКИЙ Прикм. до **баня**. *А за Горов були бані тай тимунь там бриндза була дорога, бо її з'їдали банські робітники* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 170); *Тетяна нагадала, що відколи Янцьо покинув банську роботу, то так вже за не в назирав, що й надвір саму не пустив* (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 39).

БАНУВАННЯ Дія за знач. **банувати** 1. *меж зламаних бажань колишеться як змії нірванний листопад нічного банування прощання – дотик шкла до виляналих вій і течія вікон і терція овальна* (І. Андрусак. Повернення на схід – вершина цих казок, 26); *Облиште оте банування, якось житимете* (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 152).

БАНУВАТИ 1. Тужити, сумувати. *Не бануйте, неню!* – вигукнув Пістолетник. – *Ми не дамо вам пропасти!* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 228); *Коли вже Кузьма пішов на варту, а я сиджу сама та й вже баную, що не прийде* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 318); *Банує Юр'яна за всіма* (М. Магіос. Нація, 7); – *Не бануй, Васильку, за Параскою, бо, ади, дедя не боронитиме вже її брати* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 29); *Відпродай, газдо, мені хату, вино, і віск, і решту свіч, аби я мав де панувати і банувати ніч у ніч...* (І. Малкович. Вірші, які не повернуться в гори, 124); *Довго чекав на Зеленого Оленця, двояке почуття борсалось у ньому завжди, коли ранками зазірав до вольєри: і тішився, що Оленець одомарився у лісі і банував за ним* (Р. Федорів. Таїна, 179); *Казали люди, що такої любви ще не видали. Не бачили і не чували, щоби так банували за собою лєтінь і дівчина. Мати бачила своїм досвідним*

оком, що любляться тай вже про весілля думає, тазди в хаті потребує (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 19); *Прийшла до дьидевої хати, з якої недавно вийшла, а за якою банує, як коли б давно-давно її не бачила* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 40); *За ним ніхто ни банував, навіть и кутюга ни кавкнула, бо всі були раді, шо нарешиті їм изчезла біда з голови* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 154); – *Хліб на хліб не вадить, – вєвнено відповідає гуцул. – Авжеж, не вадить. Най не висихає чоловік у дорозі, – заступається Олена. – Дідусю, не бануйте, – з кузова нахилиється до діда Сави Марічка* (М. Стельмах. Над Черемошем, 96); – *Тут нема нікого, – сказав вже за розлогим віттям бузини, – я трохи не вмер, так за тобою банував, Катрусю, любко* (М. Дзюба. Укриті небом, 139); – <...> *Це я вам правду кажу, а тоді любуйтеся багацькими статками, раз вам так уже закортіло! Але потім аби-сьте не жалували та не банували за мною* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 116); *Хлопець, який банує за устаткованим притулком, який бунтує проти власної слабості* (Р. Андріяшик. Сторонець, 73); *Тусок обіймав серце Івана, душа банувала за чимсь крацим, хоч невідомим, тяглася в інші, краці світи, де можна б спочити* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 217); – *Ой, таж не родині з нею жити. Ти другу не полюбиш, бо твоє серце спалене. Твоє серце буде банувати за нею, аж вити, бо то така, що вміє таке зробити з чоловіком, що його серце буде битися так, як вона схоче* (П. Федюк. Щедрий вечір, 43); *Але Параска мовчала. Сперлася на острову, на котрій сушились два глиняні варіннички, і банувала за донькою* (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 105); – *За попом своїм бануєш? Та було би не слухати шептанічка мого та й не лишети свого попа. Бо, єк то каут: “Мое шептанічко долів річков плине, а твоя неславонька навіки не згине”* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 284); – *Бувай здорова, Павунко! Тебе я викохала з маленького телятка, обходила: не бануй за мнов, любко!* (М. Павлик. Вихора, 168); *Довго банував за жінкою, розпитував про Америку, ніде не знаходив собі місця* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 222); //

у колом. Гуцулія схопилася на рівні ноги. Обнявши один другого за шию та попід боки, одним кругом зайшли в танок, легенько притупкуючи постоломи та приспівуючи коломийок: <...> “Ой не **бануй** Євдошечько, шьо я не приходю, / Бо я з другов і в-розмову нигде не заходю” (І. Березовський. Худан, 14); // образн. На моєму весіллі найбільше **банувала** скрипка (П. Федюк. Ностальгія за скрипкою, 16); // образн. А все за ним **банує**... Не тільки отець-мати. Земля **банує**... (О. Дучимінська. Мати, 64).

2. Жаліги, шкодувати. Ніби не видите, що баба за кнуром **банує** (Р. Федорів. Карби, 129); Лиш дивися, аби ти не **банувала** колись (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 55); “**Баную**, що ми не побралися”. – “Тішмося: хоч тут будемо в парі” (М. Яновський. Монолог Топірця, 207); У ненависті прокляттям / В жирі злі очиці: / – Красно, хлопе біснுவатий, / Дякуєш за щирість. / Будеш довго **банувати**, / Що не жити в мирі! (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 29); Гадаєте, Довбуш буде **банувати** за вами? (Л. Качковський. Довбушева пісня, 60); Киньте **банувати** вашу молоду душу, вона належить богові (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 219); Не схотівсмиси лишити, хоч і банно було за кольоністами, бо були добрі, а німкеня була ек ненька. Вони обдаровували нас та просили, щоб до них навідатиси, бо мене полюбили, ек свого сина. Та й ніколи не **банувавсми** того, щомси вернув д'хаті (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 74); Коли приходжу додому, а Юсип, челядник, каже, що була, каже, Гафія; **банувала**, каже, що мене не застала (М. Павлик. Вихора, 171); ...Шо то чоловік чоловікови не рівний?! За Василем гет не **баную**. А витак жила з Николов у цій же хаті двацять вісім років – прожили-сми, екби на порозі обминулиси. Не укимив ми си, ек слабував, не укимив, ек і жили. Він мене би був не морснув – аби там шо. От-так! (В. Шкурган. Сойка, 194).

3. Нарікати. “Не **бануй** на нас, шлехтичю чесний. Ми, ади, лиш хотіли вімацати, ци в тебе є гроші”, – відповів Худан. “Ми віреклиси своїх хатів, бо лехи й німота за нами пазет, аби нас до жовнерів запутерети.

А ек пани нас вігнали з наших хатів, то ми теперечки в чужі заходимо. Єкже сми могли знати, шьо ти текий файний тей чемний газдик?” – оправдувався Худан. (І. Березовський. Худан, 12); “Щиро єї, каже, прошу, най не **банує** на мене: най прийде та погуляє на моім весіллю...” (М. Павлик. Вихора, 166); –Ти йди, Насте, відавайся на сторону, час тепер такий, що діти летять у світ, як ялинове насіння. Аби-сь на мене не **банувала**... (Р. Іванчук. Дім на горі, 6); Хіба от тільки: поклонися від мене Марії та й проси її, най на мене не **банує** та най таки й в тугу не вдається (Ю. Федькович. Люба – згуба, 260).

БАНУЖ див. БАНУШ

БАНУШ, БАНУЖ, БАНУША етн. Густа страва з кукурудзяної муки, варена на сметані. *Ватаг варить кулешу і бануш*. Кулешу для всіх. **Бануш** – лише для гостей: Андрій Геник замовив (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 123); Вже чекає на нього привітно неня на порозі, голову змиє, дасть чисту сорочку, гарячу кулешу на стіл виверне, а то й **бануш** заколотить (Г. Хоткевич. Камінна душа, 129); У триніжнім кітлі на вогні молодий хлопець колотив кулешу в сметані, – **бануш**. Кругом стаї, мов місяці вповні, висіли на гредях, в чистому згрібному полотні, будзи. Білі, мов сніг, – свіжі, а прижовклі – достиглі, висохлі (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 71); Потім мати поставила на стіл череп'яну миску жирного, паруючого **банушу** (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 216); На столі стояли тарелі з борщем, **банушем**, бринзою, гладунець, гусянки тричверткова-квадратова (П. Федюк. Штабар, 35); Їла би лиш будз, масло й бринзу, а по неділях – варила **бануш**, пила би калинове вино й файкувала би найсолодшим тютюном із Хімчина (М. Матіос. Нація, 138); Весело затріскотіла ватра й за хвилину велетенський **бануш** аж розливався по стільниці. Гості й домашні сіли балювати (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 125); Тут були бринза, **бануш**, гусянка і молоко, хто яке хотів (В. Гжицький. Опришки, 164); Правда, що Мотрюк виріс на **бануші** та на скоромі, та на м'ясах та приправах, але, як якийсь

сказав: *і тобі не було хиби, й у тебе дома не бідом* (Марко Черемшина. *За мачуху молоденьку...*, т.1, 270); – *От була б забула. Заговорила та й з пам'яти вийшло... Принесла вам, дьдюю, трохи бануша. Поклала на лаві й вийшла скоро* (М. Козоріс. *Чорногора* говорить, 42); *Запросять гуцули / В господу на бануш <...>* (Н. Стефурак. *Я слухаю тишу*, 28); *“Добрий вечір, легіники!” привитав старець опришків дрозжучим голосом. “А чімуж ви не дали тримбічков знати, абих був вам загрів воду на бануж?” спитався старець і своїми дрозжучими руками чіхав собі кудлату голову* (І. Березовський. *Худан*, 27); *Стіл валиться від добротних гуцульських наїдків: голубці, холодець, кулеша, бануж, бринза, масло, узвар, маківник* (Л.-П. Стринадюк. *А кемущ, ек то було!*, 102); *Рано на Різдво у діда зварили бануж из свіжесї сметани, засипаний жовтов, ек золото, кукурудзінов муков, а такий масний був тот бануж, шо аж крутивси на маслі* (П. Шекерик-Доників. *Дідо Иванчік*, 71); – *Я сама приготувала твою гуцульську банушу. Їж, ну їж, – благала Ядя* (А. Хлистова. *Олекса Довбуш*, 201); // у порівн. – *Ще як живу, не їв такої кулеші та не пив такої гусянки. Отек піна ця гусянка, а кулеша, отек бануш* (М. Остромира. *Над бистрим Черемошем*, 51).

БАНУША див. БАНУШ

БАНУШЕЦ *етн.* Пестл. до **бануш**. – *Юро, та ти розговоривси о тім, як баба дівкою була, а то вже банушец застиг, а прошу, паничу, беріть та харчуйте, чим Господь поблагословив, а пробуйте студінчику, а може голубчиків, припрошувала гостинна Юріїха* (Р. Яримович. *Юра Михасевий*, 41).

БАНУШИНА *етн.* Те саме, що **бануш**. *Одну ватру ми клали, одну кулешину та й банушину їли, одну воду пили, ба ше й один капшук викурювали* (Марко Черемшина. *Марічку* головка болить, т.1, 280).

БАНЬКА див. БАНКА

БАНЯ *Солеварня. Відбувши своє, вернувся назад до Косова і пішов на баню за зварича, й приходилось грати на дрімбі або в кулак* (М. Павлик. *Вихора*, 190); *А за Гороб були бані тай тимунь там бриндза була до-*

рога, бо її з'їдали банські робітники (П. Шекерик-Доників. *Дідо Иванчік*, 170); *На ярмарку він дізнався, що в Березові є великі солеварні бані, розраховував там дешевше, ніж у Коломиї, купити сіль і від того мати великий зиск* (Б. Загорулько, *Чорногора*, кн.1, 40).

БАРАБА *зневажл.* Гульвіса, пройдисвіт. *Правда, що ти пустим не орудуєш, але тепер по смучій війні удовиці походили з розуму та й віддаютьси за таких барабів, що не варт їм за наймитів бути* (Марко Черемшина. *Верховина*, т.1, 197).

БАРАБОЛИНКА *Картоплина. В того випросив скибку хліба, в того – бараболинку* (Р. Федорів. *Карби*, 153).

БАРАБОЛИННЯ, БАРАБУЛИННЯ *збірн.* *Бадилля картоплі. Зустрів Сташку на подвір'ї, коли та йшла з городу з оберемком сухого торішнього бараболиння* (Прина Вільде. *Сестри Річинські*, кн.1, 60); *Тато взяв тоді свого бука, припрятаного на всяк випадок у хоромах, і дав Дарусі такого шмиру по сраці, що вона півдня відсиджувалася у барабулинні поза стайнею* (М. Матіос. *Солодка Даруся*, 20).

БАРАБОЛІ див. БАРАБОЛЯ

БАРАБОЛІ-АМЕРИКАНКА *Те саме, що бараболя 2. Василина найняла робітниць; садили ранні бараболі-американки, брукву, кукурудзи* (М. Остромира. *Над бистрим Черемошем*, 184).

БАРАБОЛЯ, БАРАБОЛІ, БАРУБУЛЯ, БАРАБУЛІ 1. *бот.* *Однорічна трав'яниста рослина з їстівними бульбами, багатими на крохмаль; картопля (Solanum tuberosum). Про перебування ведмедів у Явірнику я переконався сам. Одного осіннього ранку, по дощі, я побачив сліди старого ведмедя. Зійшов він з хребта Піп Івана на Бендзорівку. Тут зайшов у мій городець, потолочив квіти, зійшов у діл і припочивав у бараболях. Перескочив пліт, перебрив Черемош та пішов у Ватонарку. По кількох днях повернув тою самою дорогою* (Р. Яримович. *Дещо про ведмедів*, 64); *Біля хати можна щось і посадити: бараболя росте, кукурудза, біб...* (Я. Стецюк. *Крутий плай*, 48); *Зранку були покриті ще цвітучими бараболями, недородними коно-*

плями і малим льоном, а далі на чубках росла ліщина (О. Дучимінська. По ранніх росах, 83); *Ще листечко з дерев не попадало, ще багацька **бараболя** у купинах не дійшла, ще коноплі у мочулах не вимочились, як Петрикова баба забгла умирати* (Марко Черемшина. Карби, т.1, 37); *Той катуш, у котрім перемучилося стільки людей, згорів, тепер на тім місці **барабулі** ростуть* (Г. Хоткевич. За Юріштаном, 468).

2. збірн. Бульби цієї рослини, що вживаються як їжа і як корм для тварин. *А Павлиха дала тоді трошки бринзи, жменьку сиру і відро **бараболі*** (М. Матіос. Солодка Даруся, 25); *Але дівки, шкробаючи **бараболі**, вже не могли втриматися, і як тільки стара їмость виходила, порскали сміхом у рукави і тупотіли босими ногами, задихаючися* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 161); *На городчику літній газда підгортає картоплю. – **Бараболя** буде? – жукає до нього Сергій. Газда випроставсь, обіперсь на сапилно* (О. Гончар. Циклон, 150); *Хлопчик (продовжує): ліси і бандеролі чорнилом ого! мар сель пруст! поросли мішечок **бараболі** не виїли осли потрібно менше спати фра францка ф ка у чорних шкарбунах і голі водоспади написяють на страх* (І. Андрусак. Правитель рептилій (драматичний етюд), 115); *– Ну що ж, вони здибаються з тими, з ким хотіли. Встати до зброї, – скомандував сотник. – Заберіт тушонку і **бараболю** беріт* (П. Федюк. Збуй, 80); *То ж послухайте, як картоплю називають у нашому краю: бульба, бурця, картопля, **бараболя**, боришка, **барабуля**, біб, американка, ріпа, буля, мандибурка, крумля...* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 72); *Уносить мати хмизу у приполі, / А вже Марічка між домашніх діл / Гостям зварила горицк **бараболі** / І меду жбан поставила на стіл* (А. Малишко. Франко в Криворівні, 413); *На гарячу **бараболю** / Сонце – кап та кап* (М. Влад, 91); *Ринок пустіє поволі, / В брамі гуде сніговій. / Треба купити **бараболі** / Матері хворій своїй* (Д. Павличко. Дві ялинки, 8); *– Ви правду слухайте велику, / Аби-сьте в пам'ять узiali – / Горбатів я в панів піввіку / За **бараболю** й постоли* (М. Карпенко. Дорога пнеться вгору,

вгору..., 127); *Та Іван частенько завертав Маріїні попойдки, показуючи на баняк звареної **бараболі** чи чавун кулеші, ще й казав навздогін: – Ви думаєте, що ви газдиня, то я й не перечу, але й у мене руки ростуть не із сраки, Марійо* (М. Матіос. Солодка Даруся, 47); *На столі, застеленому скатертю, лежав бурішинник, зарум'янений як гарна дівчина, пахучий свіжою бульбою, кукурудзою, та припаленим капустиним листком. Коло нього, мов колесо, лежала на дощі кулеша, покраяна на грубі золоті скиби, а далі – вуджена баранина, біле сало, білий солодкий будз, покрайний в кружала, миска бриндзі, раква масла, тарчик гусянки, глечик жентиці, тергев паруючої, вареної в лушпині **бараболі*** (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 71); *– Маріє, вари **бараболю**, – розпорядився газда, – ви сідайте, хлопці, ближче до столу* (П. Федюк. Збуй, 79); *Сьогодні / день Господній – неділя. / Знову їм смажену **бараболю** / і читаю Герасим'юкову / “Ранкову пастораль”... (В. Шкурган. Вчора була субота – шостий день..., 79); Полудень – обід: змерзла юшка, змерзлі **бараболі**, змерзла яловичина, а на десерт знову “чамайдани”* (У. Самчук. Гори говорять!, 85); *У поли копав **барабулі**, жев збіже та лупив кукурудзи ночями коло бойків, аби заробити на зиму хоть трошки хліба мижги глоту у хату* (П. Шеке-рик-Доників. Дідо Иванчик, 134); *– Тра' зо два рази бити кіцки, а вже витак садити **барабулю**, бо бідашка ни вілізи з-пид таких кавуль* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 48); *– Василю! Як лиш Катерина з Анницею вернуться, то можете завтра садити кукурудзи та ранні **барабулі**. Добре, що Василь зорав передувчора Катеринин город* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 43); *– Повезли у Франківск насінні **барабулі**!* (В. Шкурган. Барабулі, 71); *Даруся роздавала по селу квіти, бо так базато їх викопала восени, що більше, ніж **барабуль** у пивниці було* (М. Матіос. Солодка Даруся, 11); *– Тогди в'ні й **барабулю** луп'є – лиш на Великдень і ек заріжут свиню* (В. Шкурган. Переказ, 106); *Тої днини ни давали нічьо бірше їсти, крім сирої капусти, заправленої хреном та пореженої олієм, **барабулі**, печериці из сільов тай тоненький єчмінний жилавничок, та-*

кий, ек жидівська паска, за товстий, посолений сільов тай потиканий зорібна лижков (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 108); // образн. Але попадя! Се не **барабуля** дуплена (Г. Хоткевич. Камінна душа, 254).

БАРАБОЛЯНИК-ПЛЕСКАЧ *етн.* Те саме, що **барабуляник**. Високо, обіч фірмана, поставила великанське біле пудло: в нім було три капелюхи і **бараболяник-плескач** зверху, аби не лізти далеко, як схочеться їсти (Г. Хоткевич. Дві дячихи, 362).

БАРАБУЛИННЯ див. **БАРАБОЛИННЯ**

БАРАБУЛІ див. **БАРАБОЛЯ**

БАРАБУЛІНИЙ Прикм. до **барабулі** 2. – Гет всєчїну вміє, – потверджував Тимофій, – ци кулешу зварити, ци борщ **барабуліний**, ци рибу, ци малай спечи, шо душа захоче! (Марко Черемшина. Більмо, т. 1, 104).

БАРАБУЛЬКА 1. Зменш.-пестл. до **бараболі** 1. **Барабульку** та й кукурудзку з землі за чівку на сонце витягає (Марко Черемшина. На Купала, на Івана, т. 1, 227).

2. Зменш.-пестл. до **барабулі** 2. ...Так само сиділи і ми, / і всокотити воліли, / ади, **барабульку** пекли – / а час проминав... / і дніло (В. Шкурган. Ще сночі шукав ялівця..., 76); – Тепер у нас насінні **барабульки**, нівроку, найліпші, не рівня тим, шо діти спожіют. Ці май бірші від тихі мают дати нарік добрий врожай (В. Шкурган. Барабулі, 75); // у колом. Звоювали Путилівку з початку говіння / Та забрали **барабульки**, нема й на насіння... (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 29).

3. Елемент орнаменту писанки, який нагадує, символізує **бараболю**. Через іншість розміру, конфігурації, кольору і швидкості тьма знаків нагадувала неправдоподібну мішанину різних комах. <...> бечкова, сливова, **барабулька**, гільї, перекотиполе, коники, **баранчики**, коровки, собаки, козлики, олені, півники, качки, зозулі, журавлі, білокрильці, пструги, воронячі лапки, баранячі роги, заячі вушка, волове око, метелики, бджоли, слимаки, павуки, головкате, мотовило, <...> (Т. Прохасько. Непрості, 46).

БАРАБУЛЯ див. **БАРАБОЛЯ**

БАРАБУЛЯНИК *етн.* Печений картопляний корж. Тимчасом Палагна витягла із

дзьобні капустяний **барабуляник**, переломила надвоє, дала половину Одокій, а решту лишила собі. Ідуть, харчуют та одна на другу поглинують (Д. Харов'юк. Палагна, 536).

БАРАНЕЦЬ *етн.* Традиційний виріб з овечого сиру. – Та декую... бирше не тра... Шо ти їх кіко наробиє? – А продаю. Домарі купуют. І **баранці**, і колачіки. Колачіки роздают за померші душі, шо вмерли без сповіді, дес у лісі ци ек. А баранчики роздают за діти померші або за маржину (Г. Хоткевич. Довбуш, 157).

БАРАНИЦЯ Покривало з вичинених овечих шкур. Люди оглядались, а побачивши у гарних, нових залубнях достатньо одягеного тазду з верхів, а за ним пана у **бараниці** – ніяк не могли доглянути поросяти (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 104).

БАРАНЧИК *етн.* 1. Те саме, що **баранець**. **Баранчики** – це різні фігурки з сиру, якому дали трохи застоятися й прокиснути. Розвариш його у жентиці, то він зстане тобі глевким і податливим на всяке ліплення – і пастухи виліплюють усяких звірят у найдивніших формах. Потім ці фігурки кидають у розтоплене масло, від чого вони стають жовтими й гладенькими (Г. Хоткевич. Довбуш, 156); Коби тільки з'явилася коло хрестатого храму, всі сирні **баранчики** були б у неї, дарма що поганка та ще й чаклунка (Б. Загоруйко. Чорногора, кн. 2, 9).

2. Елемент орнаменту писанки, який нагадує, символізує овечку. Через іншість розміру, конфігурації, кольору і швидкості тьма знаків нагадувала неправдоподібну мішанину різних комах. <...> бечкова, сливова, **барабулька**, гільї, перекотиполе, коники, **баранчики**, коровки, собаки, козлики, олені, півники, качки, зозулі, журавлі, білокрильці, пструги, воронячі лапки, баранячі роги, заячі вушка, волове око, метелики, бджоли, слимаки, павуки, головкате, мотовило <...> (Т. Прохасько. Непрості, 46).

БАРАСУЛЯ Намистина. Підходять сусідки до смерекової домовини / І нишком кладуть / У воскові пальці старої Явдохи / Інкрустовану венеціанську **барасулю** / З єдиного разка, що залишився / В однієї з них (Віра Вовк. Скляниста намистина, 346).

БАРДА Широка теслярська сокира з коротким топорищем. *Навперед хати сидів на ослоні згорблений майстер, поковтував бардою і збивав деревище. Що зарубав яснов бардов – як в серденько втяв!* (Марко Черемшина. “Грушка”, т.1, 64); – *Йой! Голова твоя пуста. Коби хоч барду мав у руках, а то голіруч на кулі полетів. Отак би і ув’яв навек...* (М. Стельмах. Над Черемошем, 79); *Надмухаю сього Юру добре, а як Мошко застогне під ударами його барди, розбуджу пана судію і пхну його до шинкової кімнати...* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 444); *Пістолетник з ясенівським Гринем Кручуком, Дмитром Ковальчуком і Гринем Кривнюком подався вниз у село за бардами, трацькими пилами та іншими теслярськими обладунками* (Б. Загоруйко. Чорногора, кн.1, 230); *Але вухо уперто ловило і побільшало до найбільших розмірів усякий звук, що мусив жити у лісі, і їм часом здавалось, що вони чують чийсь хід потайний, чуже гупання барди, хекання втомлених грудей* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 185); // образн. *Гуцулка древня журними губами / Співа про Довбуша й червону його барду <...>* (Т. Мельничук. Така Гуцульщина!, 31).

БАРДИЧКА Зменш.-пестл. до **барда**. *Тото ж тобі, дівко, раз буде наука! / Гей, боже, як затну бардичку до бука / – Та далі до дівки, та в личенько: цям!* (Ю. Федькович. Трафунок, 73).

БАРДКА див. **БАРТКА**

БАРИШВНИК Посередник при купівлі; маклер. *Два крами, один різник, один баришівник* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 202); – *Ні, прошу ласкавого суду, при токмі я не був, бо я не баришівник, і мені не треба пхатися до чужих інтересів.* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 222).

БАРИШКА див. **БУРИШКА**

БАРМА Відтінок кольору, забарвлення. *«А ек си тобі, Ива’, сеї Пилипівки пробувало оттуда, полонинами, на стрілецтві?» <...> «Та ек би, добре, декувати Праведному», – ниохічно видворкнув Иванчік, мечучи ййкус дивну барму в лице. Так, екби си завстидав був жебівських Магурий, шо кріз зимнене*

смерече зажурено дивилиси на них, насичіні тінями тих хмар, шо шочесок стерали з їх білих царинок єсну усмішку, змінюючі її так шохвилини, шо аж годі си було вдивити в їх рухливу твар (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 207).

БАРТКА, БАРДКА 1. *етн.* Гуцульський топірець, гостра вузьконоса сокирка з маленьким тупим обухом, з довгою ручкою, яка може використовуватися як холодна зброя та ціпок; теперішне її призначення, зазвичай, декоративне. *Коледникам у руках блискали до сонця єсні бартки та цоркотіли мосежні дзвіночки, позавішувані в них на бартках* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 77); *Синові добрі вчинки важили для неї багато, бо той, хто хоче підняти вгору бартку за правду, той повинен мати душу, як добре настроєні цимбали: найменше зітхання і буревійний порив, здавлений плач і радісний клич, мудре слово і облуда чорна мусять торкатися душевної струни проводиря* (Р. Федорів. Жбан вина, 39); *Умів висипати, цебто – вилити, випилати, тонко викарбувати гостру бартку, дивовижної форми пряжку, міцне стремено, вимудрувати прицільну рушницю...* (М. Яновський. Гірське серце, 9); *Олекса встиг схопити бартку – тої ж миті прочинилися двері* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 225); *Часто й самому треба боронитися, тому то Олекса завсіди мав роботу. Умів направити кріс, доробити замок, ложе, пятаку, направити пістолет, доробити ручку до бартки чи топорище до сокири* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 8); *А Осипко радів, що його братик має кріс за плечима, гостру бартку у руці та добрих побратимів навколо* (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 14); *Потім уже не пішо. Пішого давно зловили б і скарали на горло. Їхав купцем. Добрі коні, добрий віз, у кишенях пістолі, за поясом бартка, на возі порох та повно краму. Найгірше на ріках, на мостах* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 40); *Не на буйногривому коні при чотирьох пістолях, крісові й бартці, не серед волів золоторогих, не в хмаровинні отар, стад, черед, не через вагу надбаних дукатів або твердість війтівського берла, а отут, на порозі ще нової хати, він особливо твер-*

до стояв на ногах, гордюючи своєю силою і славою багача (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 10); А Микола борикався з корчами, як сердитий медвідь, вимахував гострою **барткою**, ловився руками за колючі гиялки і дряпався взору (М. Козоріс. Черногора говорить, 46); Люди села робітні. / Ідуть із села. / Бо вони десь далеко потрібні / <...> І не осудить їх батько, / Не осудить їх няня, / Бо вони – люди **бартки**, / Люди смерек зелених (Т. Мельничук. Березень-склодів, 40); Старші газди взяли сторону Фоки. Один уже штурхнув **барткою** Олексу межі плечі (Г. Хоткевич. Довбуш, 174); Дивлюси, а совет лютий ек жєрва, біжит д'мині. Думає-сми, що **бартков** вергну в него (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 50); Але, побачивши спокійне лице визовника-сина, що ні не кинувся перед наміреним його ударом, погрозив йому в повітрі і кинув з усієї сили **бартку** до землі (А. Крушельницький. Рубають ліс, 237); До нього нахилився один із незнайомих з **барткою** в руці й пістолем за широким чересом. – Що за один будеш? (В. Бабій. Помста опришків, 6); Перед хатою на данцовні не палахкотіли в яскравих уборах легіні зі своїми бідашками, не вигукували, взявшись за плечі у шаленому “Аркані”, не викрешували **бартками** іскри, не щєбетали навіженими солов'ями позолочені скрипки, не видзвонювали найчистішим сріблом цимбали, бубон не скликав з усіх гір і долів гостей на гуцульське весілля (П. Федюк. Гуцульська мадонна у весільній сорочці, 67); Сам здивувався, як він міг вгамувати пізьму, двох первих братів, яких **бартки** повисли над головами і врубувалися в тіло, мов у пень (Р. Єндик. Регіт Арідника, 37); Часом брав у обидві руки по **бартці** і так біг аж на Менчл. Звідти приносив свіжу бринзу, перекинувши, наче коромисло з відрами, **бартку** з прив'язаними бербеницями через плече. Інтерв'ю давав неохоче, але старанно (Т. Прохасько. Непрості, 59); Всіх бере за барки... / – Братчіки, зараджу справі, / (В ковбок тикнув **бартку**), / Хто є при моїм здоров'ї – / Витягнути в силі... (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 22); Широкий черес в різнобарвну цятку, / Сардак, чи свитка, навіть постоли, / Не кажучи про зна-

мениту **бартку**, – / То справді дивні вироби були (М. Карпенко. Митці, 129); А щоб лихо не спіткало, / Ось і **бартка** в тебе є, / Коли ж **бартки** буде мало, / Слово зброєю стає! (В. Григорак. Скарби Довбуша, 14); І ще чийсь очі з ненавистю дивились у той же бік, де стояли жандарми, але рука не стискала **бардки**, бо її не мала; це ж була ніжна, дівоча рука Марти (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 22); // у порівн. Вітер, гострий, як наточена **бартка**, бив йому в груди, його дихання в одно зливалось із диханням гір, і гордість обняла Іванову душу (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 190); // у порівн. А над смереками місяць – **барткою**, / Як парубоцький клич (Т. Мельничук. Кохання, 92); // у порівн. Паньчико срібна, чьлідинко божжа, мене силов віддали, – наче рубнула **барткою** (О. Дучимінська. Казка гірської річки, 62); // образн. Але то не я – / терпен терпец. / Єк урвеси – / будете саракі: / ме підгарлі кушіти живець, / **бартка** ме кушати дровітняки (В. Шкурган. Гойкают, що влада до весни, 33); // образн. від брів лукастих – / крил гірської вірлиці – / кришаться мідяні **бартки** (Віра Вовк. Дзвінка”, 308); // образн. Промов давньою мовою / **Бартко** і лускоріхів / Хай кахля за кахлею / Розкаже світові / Білу правду (Віра Вовк. Заклинання, 367); // образн. В лютому гвалті, що зв'язь одразу, як вихор, невідомо од чого, заблищали залізні **бартки** та заскакали перед самим обличчям (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 183); // образн. Дід устатквася та запальний був, як чір. Не сподобається йому що, гляне – **барткою** блисне (Р. Єндик. Черногорські шуми, 115); // образн. Як тобі тепер доберуться до чуба, як загуляють **бартки** в твоїй крамниці, як ти будеш спасати свою голову, відійде від тебе охота куматися та брататися з голодранцями (А. Крушельницький. Рубають ліс, 278); // образн. Лише дванадцять хлопців узяв з собою у ватагу опришко: тих узяв, що свої **бартки** в колісках колісали (С.Пушик. Перо Золотого Птаха, 121); // образн. І як же тут сьогодні не радіти / Тому простому фактові, коли / У світ мистецтва йдуть гуцульські діти, – / І не вмирають **бартки** й постоли (М. Карпенко. Митці, 130); // образн. **Бартка** рубала,

куля стріляла. / Вогнем палала, та не скорялась – / Україна Західна моя (О. Василяшук. Україна Західна моя, 4).

◇ **дати понохати бартку** – побити когось. – *А третє, Пугачу, ти там ближче стоїш, дай-но йому понохати бартку, щоб дуже не кричав* (В. Гжицький. Опришки, 46).

◇ **взяти на бартки** – стратити, зарубати на смерть. *Так постелилися йому до ніг ті, що були б його на бартки взяли, коли б до них таке промовив, не даючи свого гроша* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 235).

2. Смужка на тканому виробі. *Вуйна стелила увечеріх на голі лодви примнецьканий, але ше однако мнєкий ліжник з чьорної овечьої вовни, у білі бартки витканий* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 40).

БАРТКА-СТАЛЬОВАНКА *етн.* Те саме, що **бартка**. ... *Ішов легіник, в сопівочку ви́фівкуючи, постільчиками камінчики потручуючи, а з-за смерічки, темної схованочки, звисла бартка-стальованка, та не влучила ба й головоньку, лиш правєє плече...* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 57).

БАРТКАТО *присл.* У смужки. *Толоки позарубовані дінницями та стряпавими ломовицями в усілякі узори: барткато, ичькато та кривульковато, ек розкішний, коверцовий гуцульський ліжник* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 10).

БАРТОЧКА *етн.* Пестл. до **бартка**. – *Ой га! – крикнув. – Най же тепер кємує, хто має кємувати, шо я цєсу барточку в ручках тримаю!* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 57); *Сп'янілий від удачі в Богородчанах Олекса, а ще й бачачи, яка ватага зібралась під його барточку, за вечерею, коли опришки випили, а потім стали вихвалитися, й собі не витримав і заявив, що веде своє військо на Турку, в Перемишлянські гори* (Л. Качковський. Добушева пісня, 11).

БАРУСА Дуже давня, стара смерека. *Їх по три будет рубати одного бодєка, тай мут кричєти: «Клей гов! Варді на долині», – так ек ми тепер кричїмо, тай сокотимоси, ек рубасємо у лісі куєс первовічєну барусу* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 128).

БАСАМАН 1. Декоративна стрічка на чоловічому капелюсі. *Над чорним, лискучим від масла чупром нова крисаня набакир збита. Дєцє її основанє червоними, жєвотими, зелєними шнурками-байорками, та цє й зєврху писаним моєяжним басаманом* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 44).

2. *перен.* Смуга на тілі від удару. *Врєшиті копиця з голови злетіла, а Жупникові задерев'яніли ноги. Ше вся худоба наєлася, а він поглив корову додому, припнув до яєл; обіцяних палиць не надавав, тільки картав словами і до басамана під животом приєлав розколочєної на сироватці глини* (Б. Бойчук. Остання надія, 161).

БАСАРИНОК, БАСАРУНОК 1. Підкорм для корови (перед доїнням), коня тощо. *Тєлята побачили корів і рєвуться у своїх загородах, мечуться доокола розсік. Корови теж непокоється – і ото їм дають басарунок. Цє спеціально накошена трава, яку їєть корова і стоїть тоді спокійно* (Г. Хоткевич. Довбуш, 139); *Довгий перехід вдався взнаки, олєниці поголоділи і тепєр ласували некошєним басарунком, а їх сини й доні тикалися мєрдочками в материнське вим'я* (Р. Федорів. Таїна, 156); *Корову не візьмєш обома руками за вим'я, як вієцю чи козу, їй спєришу трєба кинути трави, щоб моєла припустила, і називаєтьєя цєй почастунок “басарунком”* (С. Пушик. Карпатське літо, 292).

2. Подарунок, гроші як віддяка за певну послугу. *Иванчік подав Дарадуді ту мєриндє, шо принієс вид хати, тай дав грїшми трийціть гульденів, просічі їйго, аби їйму добре примовив. Дарадуді на тот басаринок лакомо засвітилиєси очі, ек голодному котєви на миє, але однако ни приобиєєєєси пошиєрєсти Иванчікови помєчі. Лиєш шоєш погумкотів* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 457).

БАСАРУНОК див. **БАСАРИНОК**

БАСУРКАНЯ див. **БОСОРКАНЯ**

БАТЕЙКО Пестл. до батько. *Шє батєйко і не розповієстили гаразд, а я вєжє був у Сидєра* (Ю. Федькович. Побратим, 302).

БАТЕРІЯ *перен., жарт.* Ряд будь-яких однорідних предметів; батарея. *На стіл цілу батерію пляшок виставив, хлопці муром навколо засіли й пішло* (У. Самчук. *Гори говорять!*, 20).

БАТЕР див. **БАТЯР**

БАТЕРУВАТИ див. **БАТЯРУВАТИ**

БАТІГ *перен.* Група людей, об'єднаних спільною трудовою діяльністю, розміщених один за одним у формі батога. *«Хоть у неї сьогодні на толоці буду водити менчим батогом косарів, ек бих їх водив у Шкинді на толоці, то біда бери кортечку, йду до доньки, бо до Шкинді на толоку чогос ніраз ни тегнет мня душія йти»* (П. Шекерик-Доників. *Дідо Иванчік*, 371).

БАТЬКО *обряд.* Чоловік, який виконує на весіллі роль господаря; староста. *А проте скорилась і пішла в село шукати собі на весілля “батька”, а Степан “матку”* (В. Гжицький. *Опришки*, 230).

БАТЯР, БАТЕР Гульгяй, пройдисвіт, бешкетник. – *Ой знаю я того батяра. Він не одному вже печинки від'їв. А ти гадаєш, що він хто такий? Та він з тих пістинських голодранців, що в Коломії воду носять, а він дірвався одної штерни і місить хлопа, як болото. Він вже на капраля дивиться* (М. Козоріс. *Чорногора* говорить, 121); – *Скільки часу ходив до неї..., жили вже явно-славно, як чоловік з жінкою... сама мені стара розповідала... А тут... маєш, Гандзю, книш раптом відхотілося йому дівки... Не інакше, я кажу їмосці, як батяр іншою закрутив собі фляки в голові... (Прина Вільде. *Сестри Річинські*, кн.2, 139); – “Візьми мене за себе. Буду тоді найкращою газдинею, чуєш?” – “Дівчи, ти ще замолода для цього. Яка з тебе жінка?” – “Ні, не молода. Піду за тебе, лиш озьми... Знаю, що ти батяр – я си не бою. Готова на все” (М. Яновський. *Гірське серце*, 58); – *Ой, з того молодого батяра, як з клоччя батіг! Коби вже дав раду із своєю молодію, а то сидить, якби до лави примерз* (М. Дзюба. *Укриті небом*, 41); – *Так, бо той Михайло Єлнчук, що долів у Сводному його родина живе, був колис добрим батером. Він бив свого тата, і тато його зрікси**

(В. Шкурган. *Логіка*, 186); // у порівн. – *То ти н-надедеки Федьо, а ближче... – підтримував жінку Угляр. – Ми видимо, що ти не шінований вуйко: поводишся, ек батер на пасовиску* (В. Шкурган. *Кашкет*, 69); // *образн.* *Потім вільха зітхатиме тужно: / “Ой, не йди з ним, він батяра... Не йди”...* (Т. Мельничук. *Лада*, 131).

БАТЯРНЯ Збірн. до **батяра**. *Міська батярня запримітила селянського сина, котрий з них, патлатий, рудий, ударив черевиком по мисчині, другий потолочив весняні білі зірочки* (Р. Федорів. *Тисяча кроків*, 28).

БАТЯР-ПОБІЙЦЯ Розбійник. *Сама-м дивувалася: інший бахур з малого вдає показати, що з нього виросте батяра-побійця* (М. Яновський. *Наймолодший*, 24).

БАТЯРУВАТИ, БАТЕРУВАТИ Бути батяром, гульгяювати, волоцюжитись. *Місячне сяйво сторожує людина... Це добре. – Ти, певне, із тартака? До лубки приходив? Чи до кіна? – Я сам роблю кіно. – О мой, то з тих еси? А я думаю, хто тут батярує... – Батярує... це що значить? – Батярувати – гульгяювати – волоцюжитись – то все єдно... Про що ж буде ваша картина? (О. Гончар. *Циклон*, 176); – *Будь й ти батером, але так батеруй, 'би нікому з людей шкоди не завдати!* (В. Шкурган. *Солодкі яблука*, 87).*

БАХОРИНЯ див. **БАХУРНЯ**

БАХУР, БАХУРЬ 1. Дитина. *Про мене, хоч сам йди з жінкою й усіма бахурами в воду, а щоб мені завтра рано головатиця ось тут лежала, на столі!* (І. Франко. *Як Юра Шикманюк брів Черемош*, т. 21, 464); *І я не п'ю, і ти не п'єш. А хто ж буде пити? А хто буде на Гершкові бахури робити? (Я. Стецюк. *Крутий плай*, 52); *Мой побожна, аді, скажу Миколі, аби зробив царок та й бахура в царок, нехай сидить, а побожну до маржини. Десь уже зовсім пропала, ніхто не подивиться. Чуєш? (М. Козоріс. *Чорногора* говорить, 263); – *Аби-с знав, як ми нині той бахур ушпатав яснами за цицьку, – мало-м не заплакала* (Р. Федорів. *Жбан вина*, 146).**

2. Хлопець, підліток. – *А ви, Місю, що загубили в бутині? – спробував штигонутти його котрийсь з молодших. – Ви вже старий.*

– Не старий, **бахуре**, а давній (М. Яновський. Гірське серце, 35); – Хочби й зараз! – каже Олекса. – То збирайся і підеш з **бахуром**. Він там близько спузарить і заведе тебе на місце!... (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 10); – А ти не квапся, дай договорити, дай сказати що твій **бахур** оце недавно приходив у ночі до мене (Р. Федорів. Тисяча кроків, 24); А рано прибігають два руські **бахури** з кулетом у мій сад і зачели стрілетити за мадярами (П. Федюк. Микола Стефак, 133); Довбушеві хлопці хотіли мене далі мати. А Довбуш: “Нема чого сміятися. Моя пора така і є, коли вже так кличуть дорослі **бахури**...” Його Ольги тоді з нами не було. Полюбив я ватажка, як брата, як батька. Він чув. І посадив мене на раді коло себе, між Орфенюком і Баюраком (Б. Бойко. По голови... По голови..., 71); Бий Варвурчиного **бахура**! (А. Крушельницький. Рубають ліс, 353); – І де то бачено, щоб порядна дівка серед білісінького дня на **бахуря** вішалася?! Птфу! (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 63); пили з глека три легіні / перед ними **бахур** / та на дні не бачив він ні / дідька ні цвяха (Т. Девдюк. Пісний понеділок. Відчутти смак молока, 29).

3. *зневажл.* Пустун, бешкетник. – Ади, ніжиться в холодочку дідькова дочка, а її **бахур** людських дітей калічить (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 28); Сама-м дивувалася: інший **бахур** з малого вдає показати, що з нього виросте батяр-побійця (М. Яновський. Наймолодший, 24); Каміння в сад понакидали з шутрової купи коло будови, йкогос патича. – **Бахури бахурами!** Їм шо ліс, шо зарінок, шо наш сад – однаково... (В. Шкурган. Барабулі, 74); // лайл. – Навчимо ми тебе, оприський **бахуре**, ти, гайдамако з діда-прадіда, ти, ти! (М. Павлик. Пропащий чоловік, 74); // лайл. Ще Стефаник тішився, що – як Лагодинський пішов спочивати – вони почали всяко на себе виговорювати – бліндере, тідику, лунавий, **бахуре**, хухнавий, лопітливий, гикливий, бокозійнику, гулавцю, друкарнику, фаріоне, лхунне, данцівнику, олейнику, зайдею, джусе, торбею, перевіднику, верхівцю, сусе, бойку, лемку, гуцуле – та й послули (Т. Прохасько. Непрості, 60).

БАХУРЕ Зменш. до **бахур** 1. А там за слово брехливе, пане, ади, Іван **бахуре** періщит... (В. Шкурган. Скігайте з поду старі цимбали..., 9).

БАХУРИЩЕ Згруб. до **бахур** 1, 2. Та то ще **бахурище**, і розум бахурячий (М. Дзюба. Укриті небом, 87); – Та припилювали би ту свою дівулю трохи, аби за **бахурищем** так не вганялася, та ж йому ще до війська дорога стелиться (М. Дзюба. Укриті небом, 74).

БАХУРНЯ, БАХОРИНЯ Збірн. до **бахур** 1. Ох, той кооператив, той колектив... А що нині з Темним Гаєм? У ньому такі, як я, як Явдоха. Є ще ровесники мого сина. Але діти таких, вибачайте, в міських загумінках. А в Темнім тільки суботами... І то, допоки діди та батьки. А там – бур'яном? Уже не одно подвір'я поросло кропивами, а вікна повигаратувала сільська **бахурня** (Б. Бойчук. Остання надія, 184); Хлопці, дівчата, діти, чи, як кажуть на Нашівці, “**бахориня**” і навіть тазди з батогами в руках – всі, хто тільки міг залишити віз і накуплене добро на ньому, подалися в бік катеринки (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 1, 302).

БАХУРЯЧИЙ Прикм. до **бахур** 1, 2. Та то ще бахурище, і розум **бахурячий** (М. Дзюба. Укриті небом, 87).

БАЧКИ тільки у мн., анат. В'язи. Лице, гей зарькою мальоване, на **бачках** обертається, під шовковим вусом замикається, як братчиків цвіт (Марко Черемшина. Парубоцька справа, т. 1, 289).

БАШИТИ Розважати, забавляти. Але за тот час икос ніраз ми си ни зуритило було бути в діда, бо він **башив** мене своїми бесідами (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчик, 49).

БАЮВАННЯ Дія за знач. **баювати**. Тяжів на мені сон, може, яких півтори-дві години і то під безперестанний акомпонент гуцульського **баювання** (Г. Хоткевич. Ранок, 425); І так стара, світу цьому і життю своєму покійна вже не радувалася, говорили ніби крізь сум і жалобу гості, і звісно ж опісля продовжили **баювання**, а що? (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 94).

БАЮВАТИ Бенкетувати, забавлятися, розважатися. Річ у тім, що опришківськi

буїні показні гаразди пекли очі багатьом; не один погадав собі: “От сей та той оден із другим сороковіці розмінуют, гуляють та й **баюють**. А я ци не в гачох ходжу? Ци би й я не потрафив?” (Г. Хоткевич. Камінна душа, 227); – Ви **баюйте**, братчики, а я скочу до попа! – стиснув Довбуш боки коня (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 220); Та шо ж, **баювали** там трохе у саду – бо ув Оліне був садок. Рано, ек уже йти, Довбуш каже: “Дивиси, газдику, аби хлопец твій – а у Оліне був малий хлопчіше – аби хлопец, – каже, – не йшов у сад, бо оден з моїх легінів згубив ніж” (Г. Хоткевич. Довбуш, 236); – Йой, ек заріжут – шо за бай роб’є! береси їх повна хата родичі у тих Штілерів і **баюють** (В. Шкурган. Переказ, 106); Справді, наша хата приймала різних людей. У нас **баювали** пани (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 72).

БАЮВАТИ-ПИТИ Те саме, що **баювати**. Ей, як стали опришки **баювати-пити**, та витанцьовувати, та стріляти (Л. Качковський. Довбушева пісня, 41).

БАЮР Суканий шнур для бесаг, тайстри, запаски. Бере пляшку з-під паленки та в бордюг її, зверху **баюром** зашморгнув і хрясь об колесо панової брички (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 17); От постягали з них ба коралі, ба монества, ба пояси, ба **баюри**, доста того – посмішили дівчат (Ю. Федькович. Серце не навчити, 268).

БАЯННЯ міф. Замовляння. Далі **баяння** йде «від себе», аби хвороба не перейшла на Мадара – байльника (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 43).

БАЯНЬ Словесне повідомлення про кого-, що-небудь; розповідь. <...> але найголовніший – байльник, примівник. найсильніше діє примова, говорення, бай. бай – це не слово. бай – багато впорядкованих слів. бай – вже історія. на різні причини є інші бай. баї є сюжетами. **баянь** – оповідь, оповідання історії, сюжету. Причини теж мусять бути сюжетами (Т. Прохасько. Непрості, 86).

БАЯТИ Розповідати, повідомляти. // обр. разн. <...> **непрості** мусять знати, що опо-

відати. їм потрібні чийсь оповіді <...> то, що знають, вони оповідають комусь іншому. але кому. Францискові, Анні, Лоці. Після того Франциск робить такі-то фільми, Анна буде такі-то будинки, які **бають** щось ще комусь. і ці хтось мають що перебаювати далі (Т. Прохасько. Непрості, 86).

БГАНИЙ Такий дерев’яний замок, у якому ключ зігнутий під прямим кутом. Пішов до вхідних дверей, вона – за ним. Вхідні двері відчинилися. Замок на них був не ловчєний, а **бганий**... Ворогом не нахло... І від цього всього потьмарилося в голові й, вхопившись прочинених дверей, так стояв... (Б. Бойко. По голови... По голови..., 31).

БГАЧКИЙ 1. Гнучкий, верткий. Молоді пушкаріки чули в собі силу і самі дбали про пістолета, про рушниці і про те, щоби верхами уставити і присилити якнайбільше плиття і колод, готових до спаду на дорогу. Були жєвві, **бгачкі** і швидкі та до рушниці спритішні (Марко Черемшина. Перші стріли, т.1, 125).

2. Який виражає хтивість; масний. Мужєва довкруги хат виспівє **бгачкі** мадярські пісні та гонить за молодіцями і дівчатами хоть би й на поди колешень та зимарок або на обороги та стоги сіна (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т.1, 151).

БЕВХНУТИ зруб. Сильно штовхнути, кинути. Та ек ухоп’ю мого Петрія за обшивку, ек **бєвхну** під пліт, то ше си належав, заки встав, ає (Г. Хоткевич. Камінна душа, 185).

БЕГАРИК Довга жердина. А газдині давали лад всередині хати: мили столи, лавиці, ослони, мастили припички, опецьки, учітковували образи зіллям, та писанками, та голубцями; робили “дідів”, зв’язуючи кукурудзяні шульки у гушму хвостами та рівненько внизу обтинаючи чівки, відтак, поплівши з шумеління кіски, завішували на “**бєгариках**” (Г. Хоткевич. Камінна душа, 43); А той кожушок, що подарував Марічці, це й досі на **бєгаріку** висить... (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 91).

БЕГЕКАЛО зневажл. Той, хто бєгекає. Найстаріший віком церковний бєгекало, Трайкало, сідий гуцул, попростеньку оган-

таний в гуцульське фантєчко, смажний та чорний в лице, довгообразий, з розкудовчиним волосєм на голові, уже аж захрип, на всій рот мижки дєками галакаючі (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 304).

БЕГЕКАНЯ *зневажл.* Дія за знач. **бегекати**. Йїго вже болів и бурлак вид того **бегеканя**, шо вигледало скорше на козєче верешинє медведєви в лабах, єк на людський спів (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 304).

БЕГЕКАТИ *зневажл.* Нерозбірливо промовляти. Гушкав кулаками у плєчя тай глумивси йїму, єк він **бегекав** савтирю (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 128); Ксьондзи, єк ксьондзи, **бегекают** собі полегоньки, молєтси, цудуют одини одного у плєчі, крутєтси коло прєстола, єк газдині коло груби, кадєт та кропєт кропилом уже куда видєт (О. Манчук. Храм, 59).

БЕГЕКУН *зневажл.* Те саме, що **бегекало**. Чєсом пробував він своїх **бегекунів** здебєла приговкувати, аби так дужє будь-єк ни галасували в церкві, але ни мїг собі з ними дати ради, єк бовгар навєсні з ниввакованими волами на полонині (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 305).

БЕЗВИНИ Провалля, дикі місця. // образн. З твого боку заломився світ, / запропав у **безвини** учора (Г. Турелик. Межи мною і тобою – скло столїть, 112).

БЕЗВІРОК *зневажл.* Людина, яка не визнає існування Бога; атеїст. «Га, то ти тот мальфар? Стрілець? Га...? Кажси, ни бїйси, бо я вже чув за тебе, шо ти за оден **безвірок**. Говори, ти, полонинський медведю! Буреннику проклятий, чого мовчїш?» – їв кулаки на Иванчіка попик, а Иванчік мовчки лиш смїєвси з него (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 285); [Каролько:] ...Ти мені казав, що молодики **безвірки**, шо крові до церкви налляли, шо старики самі хотять церкву спалити, а то всьо неправда (Марко Черемшина. Несамовиті, т.2, 190).

БЕЗДІКОВАТЬ

♦ за **бездіковать** – безкоштовно, безоплатно, навіть без «дякую». Тепер за сад (але мовчи і слухай); сад я цоосени чищу за **безді-**

ковать, бо він не лиш колгоспний у мене під хатов, а шї наш питомий. Це ніхто не забув (В. Шкурган. Солодкі яблука, 86).

БЕЗЕЦНО присл. Безсоромно. А за нею ініша: “Нич ти не скажу, Артурчіку-легінику, лиш будєш ти з нами сеї ночі, хлопчіку, солодєнько любитиси, до раня цілюватиси, а відтак у бани з нами, любасками пєшини, чїстєнько митиси й купатиси!” І вона **безецно** лапнула його за матню, де не було нічого, крім холоду (Ю. Андрухович. Дванадцять обручів, 220).

БЕЗПЕЧИТИ Запєвняти, гарантувати. Злісний смїявся із них і **безпечив** їх, шо той зеленюк над водою так вивчився стрїляти, шо птаху-рибалку б’є у лету одним стрїлом (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 212).

БЕЗШШІСТЬ, БЕШІСТЬ *зневажл.* Нєгідна, нїкчємна людина, шо викликає зневагу, презирство. А мене так шош текло, абиси з перед цєї **безшшєсти** сховати, бо у тої рот драклавий єк решєто, нічє си в нїм ни задержит, хоть би ’го єк запєчєтав (О. Манчук. Право, 65); Ади єк ранєнько сєгоднє си **бєшїсть** схопила тай потєкласи кудас своїми пустими дорогами так, шо з нас ніхто ні чув, ні видів. Такої бїди, єк цєс мїй газда, то я ні чула, ні видїла (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 192).

БЕЙКАТИСЯ Тягтися, плєнтатися. А чабани цє й підстьобували: – Гїсь! Гїсь! Вони **бєйкалисє** помїж отарами (дєхто їхав верхи), як ті пєкєльники – чорні, зарослі, обшарпані. В порозбиваних постєлах, чорних сорочках-мазанках (Б. Загоруйко. Черногора, кн. 2, 236).

БЕКСАТИ Кричати, голосно плакати. – А-а, а-а-а! – Моя дитина! Копил **бексає** на все горло, бо розпусний, не має дьїдї, аби сокирою загрозив, зубами заскреготав (Марко Черемшина. Зведениця, т.1, 84).

БЕЛЕГА 1. Коров’ячий, рідше овечий послїд. Весна будєт така студєна, шо **бєлєга** шє си довго по Євдокію ни розмерзнєт (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 109); Мама нагиналася до ясел й збирала з-під нїг корів рєшитки затоптаного сїна у **бєлєгу** (Л.-П. Стринадюк. А кємуєш, єк то було!, 105).

◇ **замастити белегов герланку** – примушувати кого-небудь замовкати, не давати змоги висловлюватись. *Але як я ї оту герланку белегов ни замашишь, то з того, відий, нічьо ни будет* (О. Манчук. Право, 65).

2. *перен., зневажл.* Про не шановану ніким людину; тухтій, лівивець. *Гуцул, що не любаскує, не б'є жінку, не вмєе набуватися на набутках – белега, крайня біданка, такого не поважають, з таким не рахуються, такого не бояться, навіть його челядина* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 149); *У товаристві лепкий та нитєжкий на бесіду чоловік, лиш був завєтун великий. Осовитий до кожного діла. Видважний та крицьовитий, а ни така белега, як Довгий, шо лиш вічно був лівивий, остудний та видгонистий у товаристві. То був чоловік такого поганого позиру, шо доброму чоловікови лекше си було подивити на медведя, як на него* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 206).

БЕЛЕМОТИТИ Нерозбірливо, без ладу щось говорити. *«А я знаю на шо? Вижу, шо він у водин гайтаж лиш про ню мислит, лиш не в жист.* Шовечера їкоїс дурної **белемотит** над тов водов» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 18); *Боже, ратуї! Помилуй... жінко... діти... Свєтвєчїр... белемотів, як гулавий* (О. Манчук. Заробок, 18).

БЕНДЕК, БИНДЕК Джміль. *На полонині моруг зазелєнівси, заспївали потєта, затокував тотур, затєвкали тотки, зацвїли всекі бриндуши, бендеки зачєли гучїти.* Полонинка так закосичиласи, як кнегиня до шлюбу. *Худїбка та овєчки зачєли доїтиси, що-сми не завтєкали молока попрєтати* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 73); // у порівн. *Старий Никольцьо, давного дєка син, в лантєчко зібраний, дрїмаючи в лавці, побинькував лиш по разови товстим, захриплим голосом, як биндек* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 305).

БЕНДЮГИ, БИНДЮГИ тільки у мн. 1. Великі сани для перевезення дров, сїна. // у порівн. *У смєрек підкошувались ноги – / Бїль скрипїв, неначє биндюги* (М. Матїос. Нація, 173).

2. Елемент орнаменту писанок, який нагадує, символїзує сани. Великі сани для пе-

ревезення дров, сїна. *Через іниїсть розмїру, конфїгурації, кольору і швидкостї тьма знаків нагадувала неправдоподїбну мїшанину рїзних комах.* <...> *їльчата, дзьобєнкова, хрєстата, зубкатєнька, плєтїнка, чїновата, княгинька, ключкова, кривульки, крапочки, стрїпата, прилата, очката, павукова, чичкова, глукова, лумєрова, буклажок, тайна, черешньова, малинова, вазонок, пагонєць, парасочки, вітрячок, бендюги, гачки, медівнички* (Т. Прохасько. Нєпростї, 46).

БЕНЬКАРТ зневажл. Байстрик. *А дє твїй дїм? Дє тебе приймуть з бєнькартом? Хїба лиш у чужих людєй, у зовсїм, зовсїм чужих людєй* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 275).

БЕР, БИР Кладка через рїчку. *Иванчік тепєр бїзївно перєходив на Вигодї у Дїдушкову Рїчку бер, бо головний мальфар Олєксїй з Плоскої навчїв їйго в цїй дорозї ниодної рєчї до стрюби, тай навчїв їйго боронитиси перєд ворогами, як би си напосїдали на него* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 187); *І він перєйшов гостинєць пївперєк, вийшов на невєличку стєжку, що простяглася бїлою смужкою по зарїнку, потїм губилася сєред великого круглястого камїня близько рїки і перєкидалася на широкїй, подвїйним поруччям обставлєний бер, що, зїп'ятий понад Черємош, перєходив на другий бєрєг і, бачилось, упирався своїм кїнцєм у темний смєрековий лїс, який покривав напротилєжну високую та стрїмку гору і темною лавиною скочувавсє аж до самого русла рїки* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брїв Черємош, т. 21, 446); *Вжє каявсє, що повїв сюди. Було би відразу Синицями.* В Криворївнї і бер є, а тепєр як їго через Черємош перєбратисє? *Черємош вєснєний, мнєговодний, бистрий. Тут їго вбрїд нїдє не перєйдєш* (Г. Хоткевич. Довбуш, 415); *Дараба надлєтїла і з усїєї силї вгатила в кашицю, що на нїй стояла бер* (А. Крушельницький. Рубають лїс, 394); *Не обходив навкруги на бир.* Пїшов через рїку (А. Крушельницький. Рубають лїс, 321).

◇ **нагнати** (кому-небудь) **кози на бер** – погрожувати комусь чимось лихим. *«Її-га, тай шо, шо ми наженєш кози на бер? И так*

сто років ни буду жити», – державси гордо Иванчік (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 210); Нічо, лиш шкода, шо єс си споблічів стрілінєм у него. Але я тобі, Ива', за це покажу так, шоти меш то памнєтати до гробної дошки. **Нажену я тобі кози на бер, и то борзо** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 210).

◇ **бер – беру я** – гра між дівчатами та хлопцями. За *Проданом стали парубки* зпоминається й боронити від хлопців кождей свою дівку, і таким способом дівки могли тепер супокійно ходити, в два ряди лицем до себе, взад і вперед і гратися “**бер – беру я**” (М. Павлик. Вихора, 201).

БЕРБЕНИЦА див. **БЕРБЕНИЦІ**

БЕРБЕНИЦІ, БЕРБЕНИЦА, БЕРДЕНИЦІ *паст.* 1. Дерев'яна посудина видовженої форми з двома денцями для зберігання продуктів (перев. молока і бринзи). А другий мене за руку. Мені світ почорнів. Якось вхопив я з землі бартку і тільки раз махнув, а кров аж на **бербениці** бризнула. Аби вам писнув, ні (М. Козоріс. Черногора говорить, 125); *Пастухи носили вівцям і коровам сіно, помагали ватагові в стаї: мили молочний посуд, казани, відра, коновки, миски, цебри, бербениці* (В. Гжицький. Опришки, 163); – *Каут, Добуш зимував тут... Триста кіз було. Бив та й тим си гудували... А лій у бербениці брав, та й до сегонне, каут, стоє тоті бербениці дес тут...* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 345); *Та його тато був добре захланим газдою: не хотів залишати мадярам цілі бербениці бринзи...* (Л.-П. Стринадок. А кемуєш, ек то було!, 101); *На конєх, в опетельканих петельками бербеницях ніс на полонину пастирям шє тогідних крижєвок капуста, зелений чеснок тай цибуль на бошку, бо то все на полонині є великов лакішков для пастирів* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 351); *Ще й другого коня, натерханого бербеницями, веде із собою* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 248); *Затим дістають з бесаг бербениці з голубцями, пирогами і гуслянкою* (А. Хлистова. Олекса Добуш, 154); *А порати багато. <...> Відмовлятись не випадало. Бо той і сіна нако-*

сив, допоміг скласти в оборіг, і Штефанові бербениці з бринзою та маслом звозить в долину <...> (Я. Стецюк. Крутий плай, 55); *Лукин випадково зачепив ногою кілька бербениць з молоком, котре винесли на сонце, аби швидше скисало, бербениці одна одну повалили, розлилося біле озерце* (Р. Федорів. Жбан вина, 56); *Коли виходить з бербеницями по молоко, завжди пройдеться вздовж окопів і, притримуючи правою рукою “піну”, похитує головою <...>* (У. Самчук. Гори говорять!, 258); *Ватаг поставав перед ними якимсь чарівником, коли підходив до великих бербениць, наповнених молоком...* (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 39); *Ще є п'ять ліжників, сувої сукна, полотна, вовна, три бербениці бринзи, дві бочівки меду, вуджена оленина...* (Б. Загоруйко. Черногора, кн. 2, 13); *Музика там стоїть з одним післанцем, а друга з другим, – бо ми, бувало, усігди по дві музиці кличемо, – починають відгравати на пригіст; а жид, що стоїть з двома непочатими барилками при братові, то лиш усміхається, клятий, бо знає, що так і з порожніми бербеницями верне домів!* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 243); *Довго лежав ватаг серед того болота і не скоро підвівся. Коли став на ноги, Добуш тримав уже дві бербениці бриндзі в руках, клав їх у бесаги і закидав на плечі* (Г. Смольський. Олекса Добуш, 15); *У другому кінці стаї стояли уставлені рядом нові подовгасті дерев'яні бербениці, мов калачами обвинені дерев'яними обручами. Ватаг з кальманом зубчатим брайом кришили будзи, солили та утовкали туго в бербениці. Заденчували бербениці та ховали до кліті* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 71); *А усе то у бербеницях стоїт – лиш иди та їж* (О. Манчук. Храм, 58); *Все воно – чорні лавки і стіни, ватра і дим, будз, бербениці й жентиця, – все воно близьке і рідне, на всьому спочила його тепла рука* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 197); *Пастухам завозив харчі, а звідтам забирав бербениці бриндзі* (О. Дучимінська. Трємбітали трємбіти, 116); *Звідти приносив свіжу бринзу, перекинувши, наче коромисло з відрами, бартку з прив'язаними бербеницями через плече. Интерв'ю давав неохоче, але*

старанно (Т. Прохасько. Непрості, 59); *Матки забрала Катерину до кліти, посадили на бербениці й почали здіймати з голови бовтиці* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 67); *Не pomoже це, pomoже інше; скелі все мають у своїх серцях, бербениці червоного золота ховають, на своїх грудях чародійне зілля викохують: проти хоріб, проти відьом, проти чарів* (Р. Єндик. Черногорські шуми, 121); *А коли заходила ще розмова на опришківські скарби, про всі оті комори, схованки, де бочівками стоїть золото й срібло, каміння дорогоцінне блищить-переливається, зброя в оливі переховується століттями, у бербеницях стоїть, ніколи не псуючися, лії козячий, бринза якась особлива, будженіці – і все те бережуть якісь могутні слова, що одно слово закляття може устерегти на сотні літ оті багатства від розграблення, – поринав тоді Олекса у таємний світ чарівних образів, шалені багатства чимось манили, хоч не знав, пощо вони й куди їх ужити* (Г. Хоткевич. Довбуш, 114); *У тих коморах повно всякого добра: порошники, порошниці, топори, бартки, кріси, оливо, цина, порох, пістолі тай повні бербениці золота і срібла. Вхід до тих комор завалився за ними, заріс мохом, травою і смеречиною так, що не слідно навіть, де він* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 94); *...будз сушиться, тобто достигає, а після вже його б'ють на бринзу й засолюють у бербеницях, аби не зіпсувався сир* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 73); *Він уздрів, хап ніж з ременя тай в землю, а сам молит си: "Господоньку, допоможі мені сесе взяти, то поставлю світичку на тім місці". Зачьив відгребувати землю и найшов бербеницу, шо була повна грошей: половина червінців, а половина талярів* (М. Римар. Білий слон, 39); *Як вертав щойно з полонини, зустрів на пляю стару Лежбіту. Давненько, як бачив її, ще десь тогід. Сиділа верхом на коні і везла дві бердениці бриндзі, що були прив'язані по обох боках тарниці. Привітався* (М. Козоріс. Черногора говорить, 82); // у порівн. – *Я запну, пане Касіяне, – присадкуватий, немов бербениця, Качмала здирає зі скрині ліжник, намотує його на руки і водночас походя запихає під*

кожушок хустку господині (М. Стельмах. Над Черемошем, 91); // у порівн. *А тепер її не стало – і він нараз почув довкола себе порожнечу, в його житті виломалася велика щербка, і крізь ту щербку, мов вода з бербениці крізь шпару, втекло все те, чим жив він досі, держався на світі* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 425); // у порівн. *Триває птаство у моїх зіницях / аж до світанку. Музика терпка / Стефаника і Миколайчука / збережена, як бринза в бербеницях, / у цих серпневих днях* (В. Герасим'юк. Серпень за старим стилем, 71); // у порівн. *Я такий був рад тому пригісному, шо тоти колачіки аж на руки собі натегав, ек обручі на бербениці* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 55); // образн. *Масниці, дійниці, бербениці / Співають пастушим рогом, / Щоб розсипався сміх пацьорками / У грандах – мальовані скрині, / В легенди розписані печі* (Віра Вовк. Черемош, 241).

◇ *зиграти на бербеницу* – дуже розпухнути. – *Браччіку Їла', циє місце кімую ше вид хлопця. Колис з одним, мож сказати "товаришем", піші добиралиси з Косова додому, й було би ничьо, але той у берді вивихнув ногу. Йкос непричком почовгнувси... А то, мой, нога зиграла на бербеницу, і не то, шоби йти – стати сараку не годен* (В. Шкурган. Майте на увазі, 175).

◇ *ровта ведмедів на твою дурну бербеницу!* – уживається як прокляття і виражає побажання загинути. *Тож тепер ти, Олексіку, пензлой цими зворами, як отой гайда, та й завертай до гурту цих дурних баранів – а вони не завертаються. Хоч скачи, хоч плач, а не тримаються купи – і все тут! Кудя ж ти потеклася, немоче? На, брицько, бррррр... беее-е-е-е... Ровта ведмедів на твою дурну бербеницу!* (І. Андрусак. Лесь (фрагмент самознищеного поезофільму), 123).

2. Одиниця виміру місткістю 25-30 кг. *Багато чесу сходило йиму уліті в пасіці, бо мав він сити пасіку. Йшла йиму руков. Бербеницями меду брав вид бжів* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 101); *Посідали, витягли бербеницю горівки, ладяться пити – а заїдати нема чим* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 87).

3. Одиниця оплати, розрахунку за до-мовленістю. *Коли щасливо перелітують, то заробить ватаг і старший пастух по п'ять-шість **бербениць** бриндзи, а молодші – вівчарі, бовгар-гайдей, стадар-конюхар, ягничник, спузар – по три-чотири **бербениці*** (С. Пушик. Карпатське літо, 291).

БЕРБЕНИЧКА *паст.* 1. Зменш.-пестл. до **бербениці** 1. *У винагороду за це мав кілька **бербеничок** бринзи та трьох-чотирьох ягнят, яких щастило приховати* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 22); *За кілька днів приходить циган до кузні і каже: – Слухай Лесіку! Будь такий чемний та підєси у полонину на бриндзю. Давня виїшла і нема що їсти! Отак з пів **бербенички**, щоб не подвигався дуже!* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 10); *– Вже все, Васильку? – питає батько сінка, котрому подавав постолі з онучами. – Все, дєдику! Ваш сардак та й сорочка, нєнин киттар, опинка та й сорочка, наші кожешинки та й сорочічки, обі верітці, вузлик муки, **бербеничка** з огірками, Анниччина фустка та й ваші, аді, постолі* (Марко Черемшина. Святий Николай у гарті, т.1, 56); *А люди йшли до нього і йшли з сіл, близьких і далеких, одна за одною порожніли скрині, **бербенички*** (Р. Федорів. Жбан вина, 197); *– Ано, глипни лиш, Іва', – звернувся Олекса до Рахівського, – чи ще там щось є, у тій **бербениці**, що ми приховали у цій коморі* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 203); *І ще зустрічали старого щоп'ятниці у містечку на ринку за різним газдівським крамом: від меду в дерев'яних **бербеничках** до виправлєних на куваді зношєних кінських ухналів* (Р. Іванічук. Дім на горі, 5); *До пражєного молока додають загусу (старої гусянки), і стоїть воно в дерев'яній **бербениці*** (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 87); *Останній удар – готова бринза. Вона, як масло. Гостро пахне. – Хтос ме споживати, лиш не знати хто, – каже ватаг. Як і всі працівники, він не знає, хто користатиме з його праці. – Ано-ко, Оле, подай оту **бербеничку**. Це спеціальні бринзенки, міртуків на дванадцять-чотирнадцять. До звичайної бербениці пішло би й двадцять п'ять. Ватаг набиває сумлінно, і сам це підкрєплює: – Бо то, видиши, ружні*

є люди (Г. Хоткевич. Довбуш, 153); *Той дух ішов від букетиків, що стояли у глиняних **бербеничках** на шафі* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 84); *// у порівн. Голова велика, живіт, як **бербеничка** грубий, ноги й руки, мов деревляні без сили у в'язах. Ніколи не заплаче, ані крикне, тихий мов закаменілий, а сє за чотирьох і дуже маму нуждає* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 5); *// образн. Сонце-**бербеничка** – / Дєнце золоте. / О, коли смєрека / Медом зацвіте?* (Б. Радиш. Сонце-бербеничка, 41).

2. Зменш.-пестл. до **бербениці** 2. *За якийсь час на плєчах Онуфрїї уніс, може, п'ятнадцятилітрову **бербеничку** липового, як запєвняла тітка, меду <...>* (Ірина Вільде. Сєстри Річинські, кн.1, 687).

3. Пестл. до **бербениці** 3. *– Ось привіз я тебе, Дїду, перед нашого ватажска, аби ти міг відміряти **бербеничку** золота за його голу* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 148).

БЕРВЕННЯ *Збірн.* до **бервєно**. *Довбуш подав знак – знову погуркотїло каміння, погримотїло **бервення*** (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 162).

БЕРВєНО *ліс.* Колода. *Дараба черкнула кінцем задніх **бервен** об камінь* (Г. Хоткевич. Дарабов, 400); *А коли заскриплять **бервена** у чопах і нема ніякого сумніву, що вода забрала кладку, – один оклик жалю, один стогін лунає по обох боках...* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 395); *Може, й посїдають [газди] собі тут на смєрекових **бервенах**, а може, й ні* (Марко Черемшина. Хїба даруймо воду!, т.1, 58); *– Так, так, – підтвердив Юра, – буде вам за помічника. Сили йому не треба позичати. **Бєрвєно** піднімає, гей перо* (М. Яновський. Штрихар, 83); *Опришки навіть без відоміа і дозволу Худана порадилися між собою, нарубали в лісі сухих **бервен** (бальків) постягали їх волоком кіньми над річку нище комори і за кілька днів поставили в лісі простору хатину, вкрили її дралицями та смєрековою корою і приложили плоским камінням-лупаком, а шпари в стїнах щїльно позатикали м'яким мохом* (І. Березовський. Худан, 60); *Закликалісмо другого, поклалісмо **бервєно** на сани, а другого вжє не кладу,*

бо знаю, що розлом'єси, прив'єзали вужевков, та й кажу: – *Везіт!* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 5); *Махнув топірцем – упало дерево, вдарив ще раз – бервено обернулося в трембіту на три людських зрости задовжки* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 35); – *Ні кітли гарячої води, ні важкі бервена, ні трусливі сторожі, відважні числом, не спинили б мене, якби ще кільканадцять чорних хлопців. Гай!* (Р. Єндик. Камінна душа, 148); *Ага, каже він до мене, що наколи одна бирна дерева, одно-однісіньке бервено втопиться, то нічо не пройде, ані, ані! А все віддасть раз-два до суду* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 544); *А ген, вище, на міліні, не затихав стукіт сокир. Тут Петро Попенко, Микола Калинюк, Андрій Томащук, інші славні плотогони збивали дараби, зв'язували облуплені бервена, готували пружні весла-опачини, свердлили отвори для дротяних мотузків – словом, готували плоти до сплаву* (Ю. Боршош-Кум'ятський. Так було..., 211); *А де той ключ – ніхто з людей не знає, / ані врата, ні сточені бервена* (Г. Турелик. У тім селі стара замкнена церква є, 138); *Їх бервена розляглися, як довгі руки, на ріці і ловлять уже все, що надпливе* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 395); // у порівн. – *Реєнтий завше тєгне ноги за собов, ек бервена, – прожартував дехто. – Бо хавтури залізли йому в ноги; най би я так блавучив, то бих драмки на собі не мав, – злобно прикинув хтось із гурту* (Марко Черемшина. Основини, т.1, 86); // образн. *Гей, Марену топим, топимо Марену/звечора на озері, звечора на озері. / А ота Марена – липове бервено, / то косою косить, вроками прозорить* (І. Калинець. Топлення Марени, 56).

◊ *лежати бервеном* – бути нерухомим. *Дзвінчук лежав бервеном на ослоні й гучно хронів* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 166).

БЕРВИ тільки у мн. Квіти для прикраси весільного вінка. // у пісн. *Лежали берви бервінкові, / Ой, роде ж мій, роде! Даруй же мені добре!..* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 67); // у пісн. *Лежали берви бервонкові, / Ой роде, мій роде!* (В. Гжицький. Опришки, 204); // у пісн. *Лежєли берви бервінкові, / Крутоє дерев'єчко витосє...* (Г. Хоткевич.

Камінна душа, 122); // образн. *Ти змії звиши зінциць носи – / в бервах і танцяє! / І в херувимських арф проси / скрипок циганських* (В. Герасим'юк. Серпнева імпровізація на два лади, 85).

БЕРВІНКОВИЙ, БЕРВОНКОВИЙ, БЕРВІННИЙ Прикм. до барвінок; барвінковий. // у пісн. *Лежєли берви бервінкові, / Крутоє дерев'єчко витосє...* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 122); // у пісн. *Лежали берви бервонкові, / Ой роде, мій роде!* (В. Гжицький. Опришки, 204); *В очах у тебе – веселá: / берві бервінні. / А зморика на скалі чола – / змія в камінні* (В. Герасим'юк. Серпнева імпровізація на два лади, 84).

БЕРВІННИЙ див. **БЕРВІНКОВИЙ**

БЕРВОНКОВИЙ див. **БЕРВІНКОВИЙ**

БЕРДА див. **БЕРДО**

БЕРДЕНИЦІ див. **БЕРБЕНИЦІ**

БЕРДС див. **БЕРДО**¹

БЕРДО¹, **БЕРДА** етн. Прірва, урвище; стрімкий схил гори. *Дорога ледова, копели не кути, а то лиш сюда та туда, носить на попереки санчитами, а вершник б'є – раз по відбійницях, то по скалі. Спудив си господар та потєг коні на бік, а смєрека ек вгараздила у відбійницю, перештрикла та зависла над бердою* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 50); *Дітвора вганяє по царинці, врєшті збігаєтьєя коло робітників, стягає звідусюди гичку з барішки, суччя з сусіднього берда в поточині, кладе ватру* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 341); *З берди повіяло вільгістю, та надвечірня сирість не знімала напеченого серпневим сонцем жару* (П. Федюк. Звір з людським серцем, 52); *А уна 'го водила, куда сама знала: і скалами, і бердами, і темними поточинами, де люде не ходєт, де кутюги не добріхуют, де звірі не ночуют* (О. Манчук. Лісова дівка, 43); *Є вертепи, берди, можна натрапити на “висячі болота”, як їх називають природознавці* (С. Пушик. Карпатське літо, 279); *Потім ще довго ходили бовгарі бердами зі своїми собаками-вівчарками й шукали маржину у непролазних чагарниках і джїмрях* (Л.-П.Стринадюк. А кємуєш, ек то було!, 15); *Пішов я шукати тої дороги,*

але вістима річ, що дороги не знайшов, але зайшов у таке **бердо**, що далі і йти нікуди (Г. Хоткевич. Блуд, 443); – Тето, кємуєте мене тамо, серед скали? – Де ні?! Кімую добре. У селі ші й тепер дітним наказують, аби на сєсю **бєрду** не чипірилиси. Ти дівчуром така була уритна, шо тебе би паском не нагодував... (В. Шкурган. Не пошкодуйте чєсу, 173); Горівку висипав у **бердо**, а жида нагнав из села буком так, шо він утік и без будьте здорови (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 168); Наколи котра єго уздрит, то так єго обходит, ек нишишєстє, и аби у **бердо** мало штрикнути, то коло ниго ни перейде (О. Манчук. Фіглі, 22); // образн. <...> а сам жєнєш / зарослими плями та узвишиім, у **бердє** схаратуджєне (В. Шкурган. Років отара, 37); // образн. Бо ек начєс не микнєш у столицу, / то надійси, / шо скоро не умрєш / у наших **бердах** вицвілої слави (В. Шкурган. Ти позавидував мені на смєрєчину, 26); // образн. Плазувало село голосами по скалах та **бердах**, як би тєсало сталєвими сокирами дзвінкї протєси яворові (Марко Черємшина. Перші стріли, т.1, 130).

БЕРДО² виг. Оклик вартового. Лукин устав із ношів, підніс трємбіту, затрубив тричі, а Юсип крикнув хрипливим голосом три рази «**бердо!**» (Марко Черємшина. Раз мати родила, т.1, 44).

БЕРЕГАРЬ лайл. Волоцюга. Тьху на тєбє, старєччїно ти остатна. **Бєрегарю**. Покритко. Біданко нишієслива. Видіти ті бирше ни хочу: ни на цїм свїті, ни на тїм (Л.-П. Стринадюк. А кємуєш, ек то було!, 131).

БЕРЕЗА етн., обряд. Провідник гурту колядників, основна дійова особа колядницького дійства, що добирає учасників, репертуар. Тримбіташі зачєли у тримбіти тримбітати до плєсу, а вибірці, збераячі кождий свою табору, до колєди готову: з скрипков, тримбітов й **бєрезов** на чьолі ставали одна табору за другов позадь старшим вибірцєв у хід й, обходічі наокола цєркву, всі гуртом плєсали (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 74); До порога наблизився **бєреза** з хрєстом та вибірця зі скарбною (М. Остромира. Над

бистрим Черємошєм, 126); Та коли **бєреза** з дзвінком приводив свїй табір колядників, то годилося, аби вони відтанцювали на паєсіці, щоб добре бджоли роїлися, багато меду приносили (С. Пушик. Перо Золотоє Птаха, 50); Ось заходить у хату ватаг колядників – “**бєреза**”. У супроводі скрипки почав, а слїдом підхотили ініші голоси: Зажурила си крутая гора <...> (І. Пільгук. Пієню снує Черємош, 27).

БЕРЕЗІЛЬСЬКИЙ Прикм. до назви населеного пункту Березів. **Бєрезільські** люди прозиваютьсє “**бєрезуни**” (П. Федюк. Рунгурська трагєдія, 126).

БЕРЕЗОВАНЄ етн., обряд. Дія за знач. **бєрезувати**. Він був викликаний бєреза над усїма бєрезами, на цїлу Рїчкову парафію. У **бєрезованю** рїдко де йїму пари було (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 70).

БЕРЕЗУВАТИ етн., обряд. Виконувати обов'язки **бєрези**. Але напровєске рєхтував своєю табору колєдників, аби бути готовим, бо ек на Рїздово упрєтєси цєрковнє братство тай шо чьолові тазди з парафії, аби він, про старїєть, лиш таки йшов **бєрезувати**, то він тогди ни хотїв статєси смїхом без добірної табору колєдників (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 71).

БЕРЕЗУН 1. Мєшканєць села Березів. Сєбастєян затримався у бутині трохи довше, бо мусив щось послухати про Березів – він там ніколи не бував, хоч знав багато **бєрезунів** (Т. Прохасько. Нєпрості, 106).

2. тїльки у мн. Колективнє прїзвїсько мєшканців села Березів. **Бєрезільські** люди прозиваютьсє “**бєрезуни**” (П. Федюк. Рунгурська трагєдія, 126).

БЕРЕКА обряд. Головний співак на вєсіллї, який несє **дєрєвцє**. А протє скорилася і пішла в село шукати собі на вєсіллє “**батька**”, а Стєпан “**матку**”. Вибрали і “**бєрєку**” – чоловіка, який знає усєкі вєсільні пієні... (В. Гжицький. Опришки, 230).

БЕРИВКА, БЕРІВКА 1. Нєвєлика дєрєв'яна посудина для зберігання продуктів. Йой, дав би шє бїг, шо би коні утєкли з **бєрївками!**. (Г. Хоткевич. Ранок, 432).

2. Велика пляшка. *А Костюк з шинкарами доносив у беривках горівку тай чествував нев усіх* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 221); *А їй – скрипку із липки, / Струни із барвінку / Ще й горілки берівку* (Т. Мельничук. Відьми, 66).

БЕРИВОЧКА, БЕРИВОЧКА, БЕРИЛОЧКА Пестл. до **беривка** 1, 2. *Коник ніс тільки грушеву скриньку з фотоапаратом і яворову берівочку, наповнену ялівцівою, і ні разу не зайшов у воду напитися* (Т. Прохасько. Непрості, 41); // у колом. *Увібравши мелодію, мов далекий відгомін юності, чоловік думав своє: “Котилася берилочка з малинок додому, / чи це бути на цім світі ще раз молодому?”* (М. Яновський. Гірське серце, 174); // у коляд. *Доїть корови у три відри, / А нарік буде – чом у чотири... / Міряє гроші полумисками, / А нарік буде – беривочками...* (М. Яновський. Зозулечка, 55).

БЕРИЛОЧКА див. **БЕРИВОЧКА**

БЕРІВКА див. **БЕРИВКА**

БЕРИВОЧКА див. **БЕРИВОЧКА**

БЕРІХТ Звіт. *Я відписав лісничому, що до тиждня я про це довідався. Мені вигідніше було вдавати, що я нічого не знаю. То заощадило так мені, як і лісничому багато клопотів та писання “беріхтів”, а навіть звільнення лісничого зі служби. Я також мовчав довгі роки і не признавався, що про те знаю* (Р. Яримович. Депо про ведмедів, 65).

БЕРФЕЛ див. **БЕРФЕЛА**

БЕРФЕЛА, БЕРФЕЛ *етн., наст.* Дерев'яний пристрій, на якому вішають котел над вогнищем на полонині під час виготовлення сиру. *Верклог, прив'язаний розкрутом до стіни, иззелений кужбов з берфели над ватришем говів, ск кінь умучиний* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 15); *Механізація не складна. При серединній стіні стоїть у петлях верклог – то є стовп, що може крутитися на своїй осі. Від нього йде роздвоєне коліно, і в тих вилках ходить кужба чи берфела – досить груба, витесана з дерева пластина з дірками* (Г. Хоткевич. Довбуш, 150); *Там лівою рукою здійснює берфелу, і нічого йому тоді не станеться* (В. Гжицький.

Опришки, 164); Мицканюк попросив сідати. Стіл був збитий з тертиць. Замість крісел – ковбани. Запах живиці, диму і сиру розходився кругом. У куті стояв доземний стовп. Від стовпа йшов верклог. Від верклога звисав берфел. На берфелі висів великий мосяжений котел (Р. Яримович. Гости на Чивчинській полонині, 71).

БЕСАГА Одне відділення **бесаг**. *Настя хуленько складала Калинину одіж і рушники в одну бесагу а відтак у другу і нишком утирала сльози, що лилися з її очей* (І. Березовський. Худан, 51); – *Ну тий я прийшла д'хаті (а то була торба з бесаги) – кинула 'ї в закуток тий кау' <...>* (В. Шкурган. Переказ, 91).

БЕСАГИ, БИСАГИ тільки у мн. 1. *етн.* Дві торби, з'єднані одним полотнищем, що їх носять перекинутими через плече, призначені для перенесення продуктів, інших речей. *Ще ввечора газди з допомогою челяді нав'ючували коней різною поклажею: бербеницями, бордюрами, бесагами* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 43); *Он один із таких газдів здійснює з кобил бербениці: в одній, мабуть, голубці, у другій – сита. А ще один кінь стоїть натерханий бесагами: там ринви з пирогами, буряками, бринзою, маслом – та усячина, сказати. Миски, а у кого заможнішого – то й таріль або два* (Г. Хоткевич. Довбуш, 83); *Знаєш, жінка того жибівського, май, мудріша була від тебе. Оце фіглява була жінка. Як твій Микола ще легінем був, моя Явдоха була знюхалась з жибівським і, він забрав її до себе. А його жінка бесаги на плечі та й до мене* (М. Козоріс. Черногора говорить, 108); *Вранці я вийшов на засніженій ганок, одягнутий в дорогу, з бесагами через плече* (М. Яновський. Гірське серце, 24); *Так прощали опришки Андрія і його дружину, як виходили з хати. А як вийшли на обійстя, посклали свої бесаги й самі посідали на здорові коники* (І. Березовський. Худан, 17); *Юрко з Колієм несли на плечах двоє бесаг із речами* (М. Матіос. Нація, 129); – *Та йдім уже! Бо заки заїдемо, то паски посвящать. Паски, у нових писаних бесагах, були вже на візку* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 17); *Куховарки, робітники, молочарки з бідонами до землі, перекупки з ручними*

візками, навантаженими кошиками, селянки з писаними **бесагами**, богомільці з чотками, дроворуби з пилами через плечі, ба навіть безробітні на біржі – всі вони спішили (Грина Вільде. Сестри Річинські, кн. 1, 596); – *Клади на нього **бесаги**! Сідаймо верхи!* – в одну мить Юзько стрибнув на коня й подав Осипу руку (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 59); *Не воскрес же Федюк, так само, як Жупник, Пістолетник, як сей – Бойчук, Бойко... Іван... Вони слівця тогди не промовили, кому нагорнули **бесаги** золота. І з тим золотом, гей у криницю шубовсьнули* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 61); *Звалив Олекса свої **бесаги** під стінкою. Віддихавшись, почав викладати виробу* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 51); *Внесла з сіней **бесаги**, поклала туди паляницю вісяного хліба та коновку молока квасного, трохи крумплі, ріпи, та цієї мелайняної муки на токан, до того всього примовляючи: – Ти ж поділи, синку, аби на тиждень дістало* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 41); *У дворі Гершка Пельца витягнув з **бесаг** ракву з маслом, коновку з бринзою і торбину сушених чорниць* (Я. Стецюк. Крутий плай, 51); *Смоляр перекидав через плечі **бесаги** і мандрував у найближчу оселю за провізією* (Р. Федорів. Жбан вина, 135); *Кинув Олекса роботу і став збиратися в дорогу. Взяв киттар, кусень хліба в **бесаги**, в руки бартку тай пішов. Та не забув взяти кріса і пороху, щоб випробувати, чи добре несе?* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 10); *Нарізвав подібних кусків м'яса до оленини, що забрав Тенета, поклав у **бесаги**, зодягнувся так, наче б ішов у бутин, взяв до калитки грошей, пішов до скрині, де тримав дукачі* (Р. Яримович. Юра Михасевий, 36); *Василь тим часом скинув **бесаги**, взяв топір, Тимофій дав йому поснідати, наклав кулеші в платину, бринзі...* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 333); *Він дістав кулю ззаду, а спереду йому вирвало чоло, а з **бесагів** було повикидуване всяке шмаття* (П. Федюк. Василь Федюк, 134); *А, наповнивши свої **бесаги** тим, чим обдарить Іваниха Дубиха, і напестивши та налюбавившись доволі Тетяною, вертає вдоволено назад до своєї хати* (О. Кобилянська. В неділю рано зілля копала..., 39); *Попереду*

*газда з великими **бесагами** коло сідла, вслід Ксеня* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 42); *І дають тобі кабінет з фотелем та двома телефонами, і їм до того мало діла, що в тому фотелі ти зненацька пірнаєш, мало не задривши ноги в постолах, а коло тих телефонів не тямши, вони ставлять тебе – прав! керуй! відповідай! – і йдуть до тебе з гір і з долів, з **бесагами*** (О. Кундзіч. Верховинець, 275); *Невдовзі бригада з кільканадцяти чоловік, споряджена вузликами та **бесагами**, покинула село* (М. Дзюба. Укриті небом, 106); *Парубки вже знають свою службу: ще до опівночі повстають, повибричуются, поприбираються, як лицарі, плоски в дзьобні, колачі в **бесаги**, посідають собі на гарні сідлані коники та гайда зустрічати сторонське парубоцтво, як уже там від брата розказ мали* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 243); – *Ой, та шукай лиш, небого мамо, красного вбрання і лагодь файні калачі й короваї до вишиваних **бесаг**, бо будемо виряджати зараз твого Юру до невістки, княгині пишної та молодії* (П. Козланюк. Похорон, 122); *Порозкладалися у велике півкочело, порозвезували **бесаги**, аби ксьондзови було модно кропити, тай диветси, шо у кого є* (О. Манчук. Великдень, 72); *А Тетяна сперлася на свої **бесаги** – ні жива ні мертва* (М. Павлик. Ребеншуква Тетяна, 29); *Кожної осені у цьому селі, щоб не померти голодною смертю самим і щоб врятувати свої родини, збирались бідняки, брали тайстри і **бесаги** і рушали хто куди* (С. Скляренко. Карпати, кн.1, 44); *Дівчину, з якого вона села, впізнавали по вишивці, по узорах. А молодицю – по **бесагах**, по гарогах* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 72); *Гуцулка. Вишиванка, киттар. Запаска, опинка. Барвіста хустка, постолі. **Бесаги*** (Я. Ярош. Меланка – чесна газдиня, або як Іцка зрадила Коза, 96); *люблю твої банальні слова / люблю твоє нічне несокровення / люблю тебе / аж / дідько із **бесаг** / звисає* (Т. Девдюк. Люблю твої, 88); *Шісливий, коли іду / и повні несуть **бесаги*** (В. Шкурган. У чуркалі мию лице, 39); *Сіда-ріда-дана, / Сіда-ріданички / У **бесагах** придане: / Ліжники, калачі, подушки / У передньому й задньому вусі* (Л.-П.Стринадюк. У нас, гуцулів, 139);

Помоляться до Господа-Отця / І вирушать за східною зорею / **Бесаги** сповнені дарами, а серця – / Надією на милість Назорея (Г. Петросаняк. Різдвяний вечір у горах, 24); *Кладу в бесаги хліб, тютюн і сало / (Що мав, те взяв. А гвер дадуть мені!)* (О. Слоньовська. У хаті кумовій (такій порожній!), 97); *Гей, Чугайстре, гей, Чугайстре! / Розкривай бесаги й тайстри, / Щоб узнали і поети / Про усі твої секрети* (О. Стрілець. Гей, Чугайстре!, 141); – *Ади, болото гездечки було, / А нині поле... Може, істи хочеш? – / Поволі дід бесаги розв'язав, / Зняв кептаря, сказав, аби сідала, / І житній хліб, і сіль, і ніж дістав, / Часник і кусень перченого сала* (Н. Стефурак. Спогад, 21); – *Марічко, а ти нащо поклатла деревце в бесаги?* (Марко Черемшина. Зрадник, т.1, 171); *Иванчик и без Дарадудиної принуки був готовий у дорогу, лиш хатнув из лавиці свої порожні бесаги* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчик, 463); *Осідлали Зірку, взяли харчі в бесаги, укрівлю для себе й кобили* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було, 25); *Из бесагів дід однаки / Витягає клунки: / – Зачекалися, саракі, / Обицяв дарунки* (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 10); *“Тай из нами, коледниками, дай Боже намногаліт, Иванку”, – обзивалиси оба коні, Чекайло тай Олета, Онисим'юкові сини, шо несли, аж угунаючіси, наповнені коледов бесаги на плечьох, такі верховаті, ек кичіри* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчик, 84); // у порівн. *Як бесаги, повні дрантя, / Тріпнув до землиці. / У ненависті прокляттям / В жирі злі очіці: / – Красно, хлопе біснுவатий, / Дякуєш за щирість* (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 29); // у порівн. *Потім нагнувся, обхопив її руками... і відчув, що вона легка, як бесаги з двома коржами* (Р. Федорів. Жбан вина, 50); // у порівн. – *Він уже притиснув мене, ек повні бесаги, але ші заким борсаюся* (В. Шкурган. Переказ, 88); // образн. *...і пливли у ніч твої бесаги / Між сипучих по горбах снігів* (М. Матіос. Нація, 173); // образн. *А вас [мольфаренків] дідько у дір'явих бесагах носить* (Т. Мельничук. Балада про мольфаренків, 73); // образн. *Хочеться землю вдихати, топтану босими п'ятами, / Куртисся свічкою з воску в за-*

димленій церкві, / В'янути в китиці квіткою серед бесаг, сердаків, / Де одвічні цілунки стирають камінні підніжки (Віра Вовк. Іконостас, 110); // образн. *Ходить хвоя на вишпиньки, / Кладе палець на губу губок, / Щоб тихо ріс боровик / Між світлом і тінню / В картастих бесагах галяви* (Віра Вовк. Олень-красень, 339).

◇ **три міхи і двоє бесаг** – дуже багато. – *Що вам скажу, Паютко... Наговориливи тут три міхи і двоє бесаг чуда* (М. Матіос. Солодка Даруся, 115).

2. Елемент орнаменту писанки, який нагадує, символізує **бесаги**. Усе це були ті елементарні символи, які Францові вдалося знаходити в орнаментах писанок з усіх кутів Карпат. Через інішість розміру, конфігурації, кольору і швидкості тьма знаків нагадувала неправдоподібну мішанину різних комах. <...> *граблі, щіточки, гребінчики, топіріці, рискалки, човники, боклажки, решітка, скрині, попружечки, ретізки, бесаги, ключі, пацьорочки, берівочки, кожушки, порошинці, парасолі, образки, хусточки, шнурки, миски, хатка, віконця, стовпи, жолобець, церквівки, монастирі, дзвінички, <...>* (Т. Прохасько. Непрості, 46).

БЕСАЖИНА етн. Зменш. до **бесаги** 1. *А як восени падали яблука і деякі котилися з гори покати́м схилом, то Пантела дріботів за кожним зокрема, нехай аж донизу, і скидав їх у **бесажину** – отоді люди й бачили його і вже не знизували плечима, бо звикли* (Р. Іваничук. Дім на горі, 4).

БЕСАЖКИ етн. Пестл. до **бесаги** 1. *Недалічко набоці стоїть в'язка нових смерекових коновок, кошіль з лижками і **бесажки** з гелеткою кукурудзяного зерна та й смугляве сідло з попругами* (Марко Черемшина. Чічка, т.1, 109); *Жебруций монах з **бесажками** і з паличков* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 356); // образн. *Дорога знає, де не можна спати, / **бесажки** знають, доки їх нести, / душа підкаже, до котрої хати / з бесагами зайти* (В. Шкурган. – Ци дужі ви, Маріко?... , 61).

БЕСІДА

◇ **масна бесіда** – непристойна розмова. *Погані Кольцеві товариші і їх **масні бесіди***

дразнили Кольця і ще глибше тручали го в пропасть, ніж міг залізи в ню сам (М. Павлик. Пропащий чоловік, 132).

◇ **низенька бесіда** – обмовляння когонебудь; пліткування. *Дивні пригоди знав, та мало кому розказував. Не був дрантавий на рот і ніколи низенької бесіди не мав. Як, бувало, хто запитається його, чи то правда, що люди розказують, він лише подивиться та й – спробуй, каже, сам! – і піде далі (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 115).*

◇ **пуста бесіда** – даремна, марна розмова. – *Видиши, що ні! – гримнув та й став ся ще гірш сміяти, а далі: – Да ти пусту оце бесіду звів, Іване; говорім що гарнішого (Ю. Федькович. Побратим, 300).*

◇ **зачепити (когось) на бесіду** – спонукати до розмови. *І сприяти йому буду, і в огонь за його піду, а говорити вже не буду, хіба він сам мене на бесіду зачепив би, – та й то відповім йому на його запитання, – розговорюватися вже не буду ані йому моє добре серце не покажу (Ю. Федькович. Люба – згуба, 256).*

БЕСКИД Стрімка, малодоступна вершина. *Притискаючись до бескиду, вороги простріляли вхід – почувся зойк і надіння (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 171); // образн. **Бескиди** /прогорнути би / аби / видпорпати пістоля из опришків; <...> (В. Шкурган. Вимочуют фасулі до стрільби..., 12).*

БЕСКИДДЯ Збірн. до **бескид**. *Марічці хотілося горлицею полинути ген-ген туди, де гори танули у синьому мареві, вдаритися грудьми в кипучий потік і злетіти над бескиддям у сонячну високість (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 120).*

БЕСКИДНИЦЯ міф. Міфічна істота, що живе на недоступних стрімких вершинах. *Третіми появились на поляні бескидниці (Р. Федорів. Жбан вина, 166).*

БЕФЕЛ військ. Військове навчання, муштра. *А він, бувало, усіди, як я де на варті, то зараз по бэфелі прибіжить до мене, принесе горівки трохи, закуски якої, побалакає та й піде собі коло цапістраху домів (Ю. Федькович. Штефан Славич, 292).*

БЕЦИРК Повітовий уряд. *Аж тут прибігає гайдук з бецирку (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 313).*

БЕЧКА 1. церк. В'язанка вербових гілок, які святять у Вербну неділю. *Минула служба. Освятив панотець бечку (Д. Харовюк. Палагна, 535); На Бечкову неділю Иванчік сам пішов до церкви по бечку, бо по бечці ворожив, ек си будет йому жити цілий рік (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 304).*

◇ **не я б'ю, бечка (б'єчка) б'є (б'єт)**. Від **нині (віннині) за тиждень – Великдень**. – обряд. традиційне примовляння-привітання у Вербну неділю. *Нахльостували гуцулки свою їмостечку по плечьох прутєм, приговорюючи шепеляво, як до дитини: “Не я б'ю, бечка б'єт. Віннині за тиждень великдень” (Г. Хоткевич. Камінна душа, 42); Нахльостав дід свого онука по плечах вербовим пруттям, примовляючи: “Не я б'ю, бечка б'єт. Від нині за тиждень великдень” (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 12); “Не я б'ю, бечка б'є: за тиждень – Великдень” (Т. Девдюк. Не я б'ю..., 105).*

2. бот. Вербна козяча (*Salix caprea*). *Низа довго пукнет на бечці бріст жовтим пушком (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 104).*

БЕЧКОВА 1. субст., церк. Назва християнського свята у неділю за тиждень перед Великоднем; вербна неділя. *Прийшла бечкова. Погода красна. Небо ясне. Повіває тихий вітерець (Д. Харовюк. Палагна, 535).*

◇ **бечкова (б'єчкова) неділя** – церк. назва християнського свята у неділю за тиждень перед Великоднем. *От і великдень! Минула “бечкова неділя”. Нахльостували гуцулки свою їмостечку по плечьох прутєм, приговорюючи шепеляво, як до дитини: “Не я б'ю, бечка б'єт. Віннині за тиждень великдень” (Г. Хоткевич. Камінна душа, 42); Нахльостав дід свого онуку по плечах вербовим пруттям, примовляючи: “Не я б'ю, бечка б'єт. Від нині за тиждень великдень. То була «б'єчкова неділя» (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 12).*

2. Елемент орнаменту писанки, який нагадує, символізує **бечку**. *Усе це були ті*

елементарні символи, які Францові вдалося познаходити в орнаментах писанок з усіх кутів Карпат. Через іншійсть розміру, конфігурації, кольору і швидкості тьма знаків нагадувала неправдоподібну мішанину різних комах. Впізнавалися драбини, клинчики, півклинчики, триклинчики, сорок клинців, жовтоклинчики, зубці, кантівка, кратка, безконечна, півбезконечна, кучер, перерва, крижик, <...>, барвінок, косиці, вівсик, зозулені черевички, **бечкова**, сливова, <...> (Т. Прохасько. Непрості, 46).

БЕЧКОВИЙ

♦ **бечковий тиждень** – церк. тиждень перед Вербною неділею. *А чім си ближив Великдень, тим гірше він си гриз та отьгав вид сповіди, так шо аж ледви, з гірков бідов вигішкала йго жінка Єлена бечкового тижня до сповіди* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 282).

БЕЧУВАТИ Допомогати, підтримувати. *Тепер ми кажемо вам нарозумне: хочете коло книжки степенити, то їдьте до шкіл, а ми послідну дранку з себе здоймемо і будемо вас бечувати, а як кібзуєте, що не маєте тої волі, то вертайте назад 'д хаті і не калічте ні нас, ні себе самих!* (Марко Черемшина. Бо як дим підоймається, т.1, 239).

БЕШЕГА див. БЕШИГА

БЕШЕСТУН *зневажл.* Те саме, що **безшшість**. *А підсміхаючиси, гордо додав: «О, икий то бешестун. Пудний ворог, бо мало шо ми жите ни видобрав»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 270).

БЕШИГА, БЕШЕГА *мед.* Рожисте запалення, бешиха. // у замовл. *Приготувавши напій із засушеного зілля, куди додала і тирличу-свічурника, жінка прошепотіла: – Тікай, хворобо, погана бешего! Колька би тя сколола! Шезла би-с у камінне дерево, лісом би-с не дійшла! Аби-си розійшла, як піна на воді, роса по траві, неправда по селу! Цего чоловіка ніже не найшла... Шезни, погане, на віки. Від бога вік, а від мене лік* (М. Яновський. Гірське серце, 101); // у замовл. *Ци єс черлена, ци єс зелена? / Ци єс чорна, ци єс біла? / Ци єс з бешитов? / Ци єс з стрілов? / То я вас усіх знаю й визиваю, / Усіх вас викли-*

каю й заклинаю (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 385).

БЕШІСТЬ див. БЕЗШШІСТЬ

БЕШКАТИ СИ Сваритися, лаятися. *На таку красну днину і так си бешкают погано сусіди* (Г. Хоткевич. Потомок Довбуша, 460).

БЕШТАТИ Сварити, ганити, лаяти. *Під цими сволоками простий хлоп ставав рівнею з шляхтичем найбільшим, і ця рівність, законом Речі Посполитої стверджена, додавала захмелілому гуцулові чималої пиhi, бо міг на всі заставки князів, графів, панів і підпанків бештати, навіть самого Потоцького... шляк би його трафив!* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 154); – *Кажім, уни вас бештали не аж так, а того я мушу попередити вбидві сторони про поведінку, а найдужче такі вас!* (В. Шкурган. Кашкет, 68).

БЕШТИФРАНТ *зневажл.* Хитрун, майстер. – *А хто ж закрив нам воду, ек не школа? Доки там не було керниці, то вода скрізь була. А то собачі бештифранти примістили екус залізну каблуку, шо лиш посіпай, та й уже чюрит вода із усіх жил* (Марко Черемшина. Хіба даруймо воду!, т.1, 61).

Б'ЄЧКОВА див. БЕЧКОВА

БИ' див. АБИ

БИГА Стан емоційного збудження. *Погані Кольцеві товариші і їх масні бесіди дразнили Кольця і ще глибше тручали го в пропасть, ніж міг заліти в ню сам. Правда, не раз Кольцьо рад був своїм товаришам, бо вони смішили его, приводили ніби до веселості, але коли го минала бига, він бився, як риба об лід, не знаючи, що єму діяти і в котрий бік кинутися* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 132).

♦ **бига** (комусь) **впала (прийде)** – поява сильного бажання. *Оперед Иваном Купалом, то така бига йиму впала пити до Олексія в Плоску, шо вже ніхто би був йго вид того ходу ни видговорив, ні спер* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 406); *Нираз малим хлопцем тікав до діда й без портениц, скоро лиш ми та бига прийде* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 8).

БИГМЕ див. БІГМЕ

БИГОВАТИЙ Мінливий, перемінливий (про погоду). *Казав, що єк є на Сорок светих сорок филь погоди, то ціле літо будет ширівне, биговате, єк мартові филі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 109).

БИГУВАТИ Мати бажання, хотіти. “*Та я би хотів зторжити у тебе двійногату кунцу для отцего молодеска, аби мав з ким жити, єк би твоя дівчєна бигувала за него пити*”, – та сказав Иванчік, що Костюк би бигував у него взєти доньку за свого сина, тай шо вна й Дмитрушеви подєчна, лиш ни знаєт, шо вна на то скажєт? (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 216).

БИЗІВНИЙ Надійний. *Знає, що Николай бизівний чоловік, а вірити не може його словам* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 386).

БИЗІВНИШЕ присл. Певніше, безпечніше. – *Воно не зле, куме Іване. І бизівніше*. Але я сказав уже раз своє слово – не стану тепер змінювати його, – промовив рішучє Танасій (А. Крушельницький. Рубають ліс, 221).

БИЗІВНО присл. Неодмінно, напевно. – *Він вам бизівно не заплатить!* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 312).

БИЙНО присл. 1. Страшно, боязко. *Тої ночі надворі була страшна лють, прото січня, але на дворі їй бийно ни було, бо зариласи пид колешнев корові пид бік, тай винучюваласи на морозі аж до рано* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 152).

2. у знач. присудк. сл. Страшно. Єнчі котрі опришки, бувало, зимуют у людей, люде берут на зимівлю. *Лиш то бийно*. Не раз трафєлоси, шо газда зрадит та їй видаєт у катівські руки. Або таки самий уб’є, скоро скімує, шо в опришка є гроші (Г. Хоткевич. Довбуш, 112).

БИЛЕНЬ Коротка частина ціпа, якою б’ють по снопах. *Є, чуєте, дуби, як оці, що на билєнь придатні, а є вже на хрєсти, на деревица, на платви хатні і слупи* (Р. Федорів. Карби, 147).

БИЛЬЦЕ Бічна опора воріт. *Входилося до міста справжніми воротами-розлогами, розсуваючи заворотниці. Особливої потреби в цьому не було, але Анна хотіла оживити*

якнайбільше слів, необхідних тоді, коли такі огорожі є – тари, заворинє, гужєва, бильця, кєчка, спиж (Т. Прохасько. Непрості, 32).

БИНДА Стрічка. *Через праве рам’я перевісив тобівку. Пас, на яким звєсала тобівка, був на долоню ширини. Груба шкіра покрива тобівки та пас були прикрашені витисканим орнаментом та мідяними гудзами. Із жєрдки в хаті здіймив та надів чорний сардак обшиваний барвистими взорами зі самовисами. Надів фільцовий чорний бріль обведєний биндою* (Р. Яримович. Юра Михасєвий, 38); *І нині бояри таки прип’яли коня до замаїних смєрєчинням і закосичєних паперєвими биндами дубєвих слупів, та єе не був Юстинин весільний кінь* (Р. Федорів. Весільні ворота, 255); *Чорна бинда на лівєму оці врізалась у багровом’яєисту цєку, око виряєєно накіпало безсилою ненавєстю* (Б. Загорєльєко. Чорногора, кн.1, 354); *Рєзхристєні, з кашкетєми на потилиці, закосичєні червєнимими биндами, вєні ішли вперєд, не розбєраєючи дєроги, не постуєаєучєсь ні перєд купєми камєню, ні перєд рєвєми* (Ірина Вільдє. Сєстри Рієинські, кн.1, 374); *На мєяєчєнім свєтлі, як на долєні, яєно ї рєзко виднєютьєя заводини, улєскуєутьєя радє і всмєхнутє дєвєчє ї дєтоєчє лицє, очє, зуби; пацьєорки, корєлє з бєлієми сєрєкєвєцєми, жєвєтєми єєрєковнєми мєдєлєкєми на дєвєчєї ї жєноєчєї шєї, мєсьєондзєвє гудзєкє ї бляшєкє, огнєвє ї прєтєчєкє, що тєлєпєлєєя єєлє рємєнєв бєгєтєшєх тєнєцєюєєчєх пєрубєкєвє, єєрєвєні бинди на сєлєм’єнєх, з дубєльтєвєї плєтєнкє і пєви на єєрєнєх вєвєнєнєх дєружєбєвєських кєпєлєхєх* (М. Пєवलєк. Вєхєрє, 195); *Аєторєкє булє уквєтєчєнє шєрєкєми шєвєковєми биндами, не в зєпєзєку або плєхтє зєдєгнєтє, а в купєцьєку дє колєн дємєчєстє спїднєчєку, пїдшєтє бєгєтьємє прєзєрєми мєрєжєкєми, гєрудє прєкрєтє рєзмєльєвєним фєртєушєком <...>* (І. Пєльгук. Пєснєю снєує Чєрємєш, 210); *І рєкє тєгнєтьєя – пєрєхрєстєтєєсь, / пїднємєюєчє пєгєдє до нєбє, / аєж нє тєнкє / дєвєцьєку бинду Аннє – стрєчєку бєрєвєстє, / що обхєпєлє вєрєхєвєку смєрєкє – / нє вїдпєсєкє* (В. Гєрєсєм’єук. Сєглє, 23); *І зєкєсєчєнє збєнєчєкє / Биндами, зїлєм, пєцьєорєкєми / (О. Вєсєлєшєчєк. Їордєнєськє вєдє, 66); Дзєвєнєлє кєсєрє нє пєлєнєнє, / ішли дєвєчєтє*

в **биндах** і **пацьорках** <...> (В. Зубар. Мандруючи в горах, 43); // образн. **поля муругі і картаті** – спомин / із полу вінка ранку – **бинди** проміння (Віра Вовк. Роксоляна, 307); // образн. **Мокнуть церковні велети, їхні голо- си спускаються з небес, покидають вовни- сті хмарки і вже різними барвами граються на землі: розкидаються червоними биндами по плаїках, руськими кучериками в'ються по під верхи, кованим сріблом стеляться Річ- ками по під скелі, гарячо-жовтим полум'ям б'ються Магурою, золотом скапують про- січними пляями Голів, зеленастими згардами замаюють Зміянки, косицями вкривають Ка- лавуру** (Р. Єндик. Пояс чеснотливости, 195); // образн. – **Най, люди, на його похороні гра- ються з вітром червоні бинди, та стрічки, та жалібні співанки дівочі й легінські – не- хай він хоч у гробі засміється весело срібни- ми мріями** (П. Козланюк. Похорон, 124); // образн. **Над глибокою і розлогою долиною, в каменистому дні якої пробила собі покруче- не, крутобереге русло Рибниця бурхлива. Над великим, розкиданим по узгір'ях селом сірою биндою** возового гостинця, що повторював усі вигини і закрутини річки, над близькими верхами й лісами, й полонинами (Б. Загоруль- ко. Чорногора, кн.1, 37).

БИНДЕК див. **БЕНДЕК**

БИНДИТИ Блудити, блукати. *Є гроші, є, слова нема, лиш гляба їх дістати. Три нни, кажеш, биндили... Могли би-сьте й три тижені блукати і все по однім місці. Бо то й таке буває* (Г. Хоткевич. Довбуш, 127).

БИНДОЧКА Зменш-пестл. до **бинда**. *Корбуля вишита биндочкою з ока зсунулася, і воно заслонилося безвладною повікою; Іван Горпиняк намагався обох заломити, потім Іван Варакута своїх бувальщин приточив, а Івасиль Волошинець – dopravив* (Б. Заго- рулько. Чорногора, кн.1, 297).

БИНДЮГИ див. **БЕНДЮГИ**

БИНЬКАТИ Гудіти. *В него єк ишов хтос у коледники, то раз мав бути коледник, а ни йкийс чірохлепник, шо ни умів ні заданцува- ти, ні заплесати або навіть ни умів й добре рот отворити тай у коледі лиш бинькав за- мліло, єк биндек увосени* (П. Шекерик-Дони- ків. Дідо Иванчік, 70).

БИНЬКОТИТИ Бриніти, дзвеніти. *О, кі- лько-то рази приходила му та думка в голо- ву, кілька-то рази він відмахувався рукою, щоб відогнати єї від себе; а вона мигала єму поперед очі, вилася колесом округ єго голо- ви, осою, шершенем – і, здавалось, пробивши в розгоні череп, засіла в самім верху голови, гризла мозок та бинькотіла: “Ти нікому нічо доброго не зробив!”* (М. Павлик. Про- пащий чоловік, 44).

БИР¹ виг., паст. Уживається для підкли- кання або відганяння овець. *Раз у раз чулися вигуки: “Гість! Бир!” – аж луна йшла гора- ми* (В. Гжицький. Опришки, 25); *Молоді дійні ще не затямили собі полонинської поведінки, тож пасуться де-будь, часто відбігають де вбік, і тоді накликає їх пастух покликком: “Бир-р-р..”*. *Коли яка занадто відійшла або не слухається поклику – ліниво підійметься який пес, ліниво зайде збоку і, ліниво гавкнув- ши раз або два, прикличе вівцю до порядку* (Г. Хоткевич. Довбуш, 129); *«Бир! Би-и-и-ир! Фіть – тва-а-а! Гист, гість, гість! Бир, бир! Тва! Гист!»* *«Туда будут вівчерики з вівцями ходити, / Будут любі співаночки мої находити»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 352); – *Бир-бир!* – *сердито гукає Іван, і вже собаки при вівцях* (М. Коцюбин- ський. Тіні забутих предків, 194).

БИР² див. **БЕР**

БИРЕВ див. **БІРЕВ**

БИРЕШ Економ, управитель. *Трицять плоти в присмерку, скачуть легіники пото- ками, гонять в далекі дебрі відлюдні, на Чор- ногору, на Угорцину; газдівські сини за ро- бітників наймаються до бирешів волоських, чабанують, маючи свої, за чужими* (Г. Хот- кевич. Камінна душа, 110).

БИРИЛО Високий, довгоногий, не- зграбний чоловік. // у порівн. – *Тий я, ади, кажу, шо Назарко, єк бирило вімажав <...>* (В. Шкурган. Барабулі, 74).

БИРЛОЖИТИ Смітити. *Я й без вуйни- ного казаня маштеревси ни бирложити, бо в баби ни лиш у хаті було водно чисто й по- замітано, єк у карабушиці, але й понадвірю* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 19).

БИРНА, БИРНЯ ліс. Те саме, що **бервено**; стяте ялинове дерево. – *Ага, каже він до мене, що наколи одна бирна дерева, одно-однісіньке бервено втопиться, то нічо не пройде, ані, ані! А все віддасть раз-два до суду* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 544); *Видно, хтось проходив, як падала смерека, і його застерігали, щоб бирня, падаючи доли, не потрощила костей* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 334); *Придивлявся, чи не лягла десь впоперек ріки бирня* (М. Яновський. Штрихар, 80).

БИРНЯ див. **БИРНА**

БИРУВАТИ див. **БИРУВАТИ**

БИРШ, БИРШЕ, БІРШЕ присл. Більше. – *Це все. Бирш нічо. Зробиш – добре, не зробиш – твоя воля* (Г. Хоткевич. Довбуш, 350); – *Ні. Це пусте, – говорить Олекса авторитетно. – Ци я го ще переконаю добром, ци не – а йк дам му одразу і в праву, і в ліву – то тогди певне переконаю. Вже не ме бирше лізти битиси* (Г. Хоткевич. Довбуш, 189); *Писали до сусідів зразу, але сусіди боялися відписувати, то вони, сараки, бирше не пишут же нікому* (П. Федюк. Осіння багрянця, 91); – *Ти добрий, неборе, шо навіть не просиш. Фіру мені обпаплюжив незнати за шо... – Я бирше не буду, – засміявся хлопець* (В. Шкурган. Опришки, 181); *Я ни хочу бирше йти на ту Скупову* (Л.-П. Стринадюк. А кемуеш, ек то було, 14); *Надворі чімраз бірше брішело* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 44).

БИРШЕ див. **БИРШ**

БИРШИЙ див. **БІРШИЙ**

БИСАГИ див. **БЕСАГИ**

БИСТРЕЦЬ Швидкий потік. *Тоті розварені сніги леда день спливуть у бистрець і втечуть у море, а на їх місці зазеленіють левади і луки та й прикличуть зазулю, аби бадіків щастям дурила* (Марко Черемшина. Ласка, т.1, 219).

БИТАНГ Корчма, генделик. *Колись це зовсім інакше було, бо хоч “давній учитель був худобний, але віру свою держал твердійше, у корчмі не валявся так много, та й битангов не було так много, як тепер”*

(У. Самчук. Гори говорять!, 30).

БИТІГ мед. Епідемія. *Коби на них битіг та мор...* (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 264).

БИТЛУВАТИ Прибувши куди-небудь, тимчасово поселитися, влаштуватися десь. *Він був си окошелав битлувати в Луковицях – на Шекерівці* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 195).

БИХ див. **БОГ**

БИЦКАВКА Знервованій стан великої рогатої худоби через укуси оводів (перев. проявляється, коли сонце найпекучіше). *Усеки буває: бицкавка гонит, дряпаєтси дес скалами, бердами, кемпами, то и може сарака попастиси у зуби рисеви, вовкови або и ведмедеви* (Л.-П. Стринадюк. А кемуеш, ек то було!, 33).

БИЧІВКА Шкіряна петля. *Двері з кори дерева висіли на перегнилій бичівці. Маруся відчинила їх, а вони обірвалися й упали* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 334).

БИЧІВНО Дерев'яний держак батога. – *Бук, граб добре на бичівно, а дуб затяжкий, – і він, закуривши, поважив у руці свій батіг, ніби хотів, щоби я переконався наочно, що каже правду* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 149); – *Не курю. А бичівно з граба? – запитав я його* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 149).

БИЧКОЛУПИ тільки у мн., зневажл. Колективне прізвисько мешканців колишнього Жаб'є. *Тут ясенівці прозиваються клабушники, бо носять криві палиці, кутські – “облупикотюги”, бо лулят шкіри з собак на бубни, а вірмени в Кутах робили добру шкіру на взуття; соколівці – “козоголівці”, бо тримают кіз, а жабівці – “бичколупи”* (С. Пушик. Карпатське літо, 248).

БИЧЬ перен. Язик. *Я за тоту говорю, шо у черленій фустці сухозлоти. Шо бичєм вімахуєт* (О. Манчук. Храм, 61).

БІБ збірн. Те саме, що **бараболя**. *То ж послухайте, як картоплю називають у нашо-му краю: бульба, бурця, картопля, бараболя, боришка, барабуля, біб, американка, ріпа, буля, мандибурка, крумпля...* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 72).

БІБУЛА 1. Тонкий папір; промокальний папір. // у порівн. *Місяць на небі зблід і став прозорим, ніби з бібули* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 524).

2. перен., зневажл. Слабкий художньо або ідейно шкідливий літературний твір. *А тієї комуністичної бібули якось не було видно* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 236).

БІБУЛКА Те саме, що **бібула** 1. *Вуйкові чака висіли в шкіряному футералі на стриху. Будучи хлопцем, я оглядав їх, легко гладив рукою, обвивав у бібулку та клав на місце. Як я здав матуру і приїхав додому, пішов на стрих, вийняв чака і докладно пооглядав полеве чако, в якому вуйко виїздив на війну* (Р. Яримович. По могилах сліду не остало, 20); *Відтоді Непрості час від часу передавали Себастянові сигарети, які не можна було скурювати. На внутрішньому боці сигаретної бібулки Непрості рисували схему, за якою Анна мала знайти те чи інше дерево і надіцепити його певним живцем* (Т. Прохасько. Непрості, 128).

БІВКИ

♦ **бівки лупати очіма** – сердитися. *Арідник був веселої вдачі, любив товариство, й тимунь хоть видів, що Бог на него бівки лупав очіма, то однако си присукував ид Богови* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 128).

БІГ див. БОГ

БІГАР Ціпок. *Перед ватрою, спершишь ружми на бігар, сидів, підібгавши ноги, старший чабан Сегінь* (С. Скляренко. Карпати, кн. 1, 94).

БІГМЕ, БІГМЕ, ІБІГМЕ част. Уживається для запевнення у достовірності, правдивості сказаного. *Я лиш хотів сказати, що в одного чоловіка, ну, бігме, не може бути все зразу: й довгі поли, й довгі руки* (М. Матіос. Нація, 11); *Доста того, що глиницькі цигани самі вже казали: "Ми вже, – кажуть – по весіллях та по храмах свій вік збули, але такої гульні ми ще, бігме, що не виділи"* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 247); *Ає, бігме, що правда! Підмовляв, аби сини – так же Олекса та*

Іван – кидали опришкувати і вертали додому (Л. Качковський. Довбушева пісня, 22); *– Лиш на два дні, ватажску. Заприсегну її і – назад. Довго, бігме, не буду* (В. Гжицький. Опришки, 51); *– Бігме, писанка великодна* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 75); *– Бігме дістану. От побачиш* (Р. Федорів. Квіт папороті, 29); *– Ає! ає!.. Говорили-сте, Дмитрику, діждали би-сте. – А ци то си не справділо? – От ік у воко, бігме* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 26); *– Пане ватажску, бігме, лиш на тебе надія* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 54); *– А що ти думаєш, Ксеню-любко, і любов є. Вона не така палка і ніжна, як у молодят, вона не зітхає і не цілується до світанку над Черемошем, але, бігме, є. Про неї навіть двома телеграмами зателеграфував. А коби ще синочка мав, то і в світі не вмістив би своєї любові* (М. Стельмах. Над Черемошем, 114); *... Бігме сусідови стрілю* (В. Шкурган. Ти... позавидував мені на смеречину, 39); *Кажи: шо хоч? / Бо я бігме си квап'ю – / здогадує за кутанєм товар* (В. Шкурган. Ти... позавидував мені на смеречину, 27); *– Ой людочки! Шо-м нинька виділа-а! – співає яка молодичя. – На панськїм коровами орут – і бігме, Боже, не брешу* (Г. Хоткевич. Довбуш, 94); *Ой, бігме, правда, вїтточьку солоденький, присіли ї діти ек мак дрібненькі, а уна вулицями шиєт з парубками* (О. Манчук. Право, 64); *«Бігме, шо ни лежу з нев спати», – аж си забожив Иванчік* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 395); *Бігме, шо так було* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було, 28); *О!.. Цесе розумне твоє слово, ібігме* (Г. Хоткевич. Камінна душа).

БІГУНИ тільки у мн., ліс. Колоди дерева, прикріплені ланцюгами до саней, які взимку вивозять **цугом**. *Цуг (по-німецьки – поїзд) складався зі саней званих корчугами, наладованих деревом (до 15 кубометрів) і бігунів, цебто клецьків, прикріплених ланцюгами до корчугів. Такий цуг нагадував поїзд* (Р. Яримович. Гуцульськими пляями, 48).

БІДА евф. Чорт. *Він [чорт], як ніхто, має так багато імен: дідько, сатана, біс, диявол, щез би, пекун, щезник, пан, він, той, рогатий, пек йому, осина, осинавець, хвостатий, окаменюшник, злий, скаженів би, пропасник,*

дьябол, хованець, інклюз, інклюдник, злий дух, чортяк, юрчик, **біда**, шашок, гонимарник, шатан, люпицер, домар... – та чи нечисту силу перерахуєш! (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 217).

◇ **біда знаєт куди (куда) (видків)** – куди завгодно, дуже далеко. *Біда знаєт, куди його ноги носили* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 131); *Оба мовчки хетро дівилиси бистримі очіма оден на одного, ек би дві низнакомі котюзі, шо обнюхуютси на дорозі, тай упадок їх знаєт, ци ймутси їстиси, ци у великім побратимстві полетет разом біда знаєт куда, котюзими дорогами?* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 454); *Голос йго флоєри було чюти біда знайт видків, аж вид церкви з Дідушкової Річки навіть йго було чюти* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 119).

◇ **біда знаєт** (з сл. ч и й, я к и й) – невідомо, ніхто не знає. *“Ця дитина, то ни моє насінє. Пусто нічю й ни говори лиш. Я – вижу. Біда знаєт чій?... Ойга. То, може, опришки тобі йго учінили, ек си возили з тобов, ске це неvkритне хлоп’є?”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 122).

◇ **біда бери** – уживається для вираження примирення з чим-небудь, байдужості до чогось. *Иванчік сказав: «Чес и міні йти на толоку», – узєв на плєчя косу, а в руку тай-стринку з брусєм, бабков, клеvцем та кушков тай пишов на толоку до доньки, бо подумав: «Хоть у неї сегодне на толоці буду водити менчим батогом косарів, ек бих їх водив у Шкинді на толоці, то біда бери кортєчку, йду до доньки, бо до Шкинді на толоку чогос ніраз ни тєгнет мя душя йти»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 371)

◇ **біду поб’єш, тоді жнєш** – ужитвається, щоб окреслити ситуацію, у якій опиняється людина, якщо вона не подолає біду. *Біду поб’єш, тоді жєсиш, а так – живий мертвяк* (В. Сичевський. Вернісь, Ружено, 146).

◇ **біда в дуди грає** – про велике горе. – *І без болю голова болить. Моя біда в дуди грає* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брив Черемош, т.21, 429).

◇ **упала би на тє біда, ек нічь на хати** – уживається як прокляття і виражає побажання горя, нещастя. *«Упала би на тє біда, ек нічь на хати», – клєла діда* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 39).

◇ **робила би (кому-небудь) біда ребра на спанно** – уживається як прокляття і виражає побажання безсонниці, неспокійного сну. – *«Я лиш водно маю позадь цим пусту роботу. А робила би ти біда ребра на спанно, ек ти тєжко мене узолєєш та докорєєш ми»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 31).

БІДАНКА 1. Убога людина, бідняк, біднячка. *Стоїт над чьорнов пасков жінка тай гадає: и моя булаби біла екби война чьоловіка ни забрала, а у хаті пєтеро дітий на гарєчку ни лежєло. Закрутиласи у оці одна слоза, ба й друга, тай кап-кап на чьорну паску. Подивиласи одна на одну тай жєсь їм си зробило біданки* (О. Манчук. Великдень, 73); *Я шо біданка, ни можє людий приймити, ек газда, ци шо це за покаїні у цій хаті* (Л.-П Стринадук. У нас, гуцулів, 147).

2. Нещасна людина; бідолаха. – *Валитьсья, ой валитьсья усе на тебе, біданко!* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 155); *Якось то був так спаскудив тюдівську молодицю, шо біданка до Кутів ходить пішки, аби лиш на Цвичка не втрапити* (М. Матіос. Солодка Даруся, 39); *А про Сухонького, то йиму навіть и на гадку ни падало, бо ек перейграв йго, то гадав, шо то йкас біданка, а ни чоловік, тай тимунь навіть з ним си був й ни привитав* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 266).

БІДАРОТА Збірн. до бідняк. *Вони більше мовчать, бо тут таке: скажєш щось не те на того Довбуша – а хтось з тої бідароти почує, перекажє опришам у Черногору – і чекай уночі чорних хлопців, та ще й черлений когутик запіє тобі попід стріху* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 38).

БІДАШЕЧКА Пестл. до бідашка 1, 2. *Ой не ходи, бідашечко* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 7); – *Хочу, бідашечки, дістати для Матєрі Верховини добро, схованє в карпат-зіллі* (Р. Федорів. Жбан вина, 166); // у колом. *Ой напий си, бідашечко, / До*

мене горівки, – / Ти не маєш чоловіка, / Я не маю жінки! (Г. Хоткевич. Камінна душа, 28).

БІДАШКА 1. Дівчина, кохана. *Перед хатою на данцовні не палахкотили в яскравих уборах легіні зі своїми бідашками, не вигукували, взявшись за плечі у шаленому “Аркані”, не викремували бартками іскри, не цебетали навіженими солов’ями позолочені скрипки, не видзвонювали найчистішим сріблом цимбали, бубон не скликав з усіх гір і долів гостей на гуцульське весілля (П. Федюк. Гуцульська мадонна у весільній сорочці, 67); Тай Марічка й ни боєласи того, хоть би був Федько й потіптив то, бо він ни повинен би їй був за тото нічо сказати, бо ретенно й він ни світій був, аби дес ни зажертував у церкві очіма до свої ікоїс бідашки (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 309); // у колом. Ой піду я в полонину білі віці пасти, / Здає ми ся: без бідашки прийдеться пропасти (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 218).*

2. Те саме, що **біданка** 2. *Адіть, яка бідашка весела: хто би го пізнав? Виспівує та скаче, як дурний: то присяде, ймеся руками попід боки, то підскачить, обкрутиться на одній нозі, знов присяде (М. Павлик. Вихора, 181).*

БІДАШКА-СОЛОДАШКА Уживається як ласкаве, приязне звертання до людини. – *А що’сте, бідашко-солодашко, доброго зварили? – підводить голову від дровітня, не випускаючи сокири із рук, чоловік у кептарі, вивернутому до верху цигейкою (М. Матіос. Солодка Даруся, 78).*

БІДАШКА СОЛОДЕНЬКА Те саме, що **бідашка-солодашка**. *А сам сердився, якщо мама замість: “Николко, мій, любий та добрий! Бідашко солоденька!” – клала руки в боки, з нахилом трохи вперед, й кидала йому прямо межі його очі: юзик, рипи, сплющенка, вусач, підкринта, карлик, валюга, курвар, любаскун (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 131).*

БІДКА

◇ **бідко ж ти моя** – уживається для вираження душевного болю, страждання, тривоги, неспокою. *Прийшла я з вами д’хаті... Ой,*

бідко ж ти моя! Подивилася я по задвірку і такий туск задавив серце, що гадала – трісне воно... (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 120).

БІДКОМА

◇ **бідкома тежка та солона** – зовсім погано. *«Ото хло’ – сегодне велика біда повстала на світі... гірко жити. Ой бизме шо гірко, бідкома тежка та солона... Тай ек би ні? (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 14).*

БІДНИК 1. Убогий, бідний чоловік; бідняк. *На, біднику, най Бог прийме за Иванову душу (О. Манчук. Великдень, 74).*

2. Нещасний чоловік; бідолаха, бідняга. *У тім нестямнім страху штрик Сороканоюків Юра на передшу дарабу, котра ще не розбилася цілком. Хапнув він, бідник, за керму, кермус-кермус щомога, б’є до берега та кричить не своїми голосами: – Ловіть... ловіть... Братчики-соколики... бійтеся Бога... рятуйте... ловіть! (Д. Харов’юк. Смерть Сороканоюкового Юри, 547); // ірон. «Та ми знаємо, Иванку, чо ти си прибавив – бо жінка в Шкинді на кухаріню, а ти сам дома, то відав ни загнаний спав єс, біднику», – зажертували до него косарі, а відтак поважно говорили: «Приймемо, Иванку, тебе, ек би ні. Та ми раді, шо ти, нарешті, євивси оттут мижни нас, бо ми, ни маючі доброго передовожі, від рано тебе визираємо мижни нас» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 375).*

БІДНИЦЯ 1. Жін. до **бідник** 1. *Вона все була «бідниця»: у неї бджоли не роїли, ні корівки скороми не давали, ні з овечок вовниці не встригла, – вона зовсім «безталанна» була (Ю. Федькович Безталанне закохання, 327).*

2. Жін. до **бідник** 2. *«Йдико, біднице, їсти, бо варя вистиваєт» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 100); // ірон. Такої, брате, наговорит, шо ти делі сам зачінаєш собі гадати, шо ти велика кутюжсина и безшієсть, лиш уна, сарака, чемна и з тобов лиш собі світ зав’єзала. Бідниця (О. Манчук. Челідина, 55).*

БІДНИЦІЯ Збірн. до **бідник** 1. *Запрошену з-помижки сусідів бідницю на весіле, ту, шо помогала завжде Костюків маєток оброб’єти, то клали їх їсти за другі столи,*

але аж тогди, ек уже вся богачня була угош-шенна, бо давні газди, то любили бідного лиш тогди, ек він був перший у них коло роботи, а ни коло стола, уважєючи **бідничію** за со-лону, а себе за чівку, так, ек би бідні вже ни були людьми, лиш уни (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 229).

БІДНИЧКА Пестл. до **бідниця** 2. – **Бід-ничка! Бідничка!** – приговорював він до ри-би, мов до заблуканої овечки, що, тікаючи від ведмедя, забилася в густе терня та гложжєся (І. Франко. Як Юра Шикманюк брив Черемош, т. 21, 455).

БІДНИЧЬОК Пестл. до **бідник** 2. *Ни мет мати, бідничьок, коли й у голов си почюха-ти, а ни то припочіти, так йиго присєдет усека, та ни однака біда* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 44).

БІДНИШШЄ Бідняк, убога людина. // у порівн. *“Та й лиш через тот гонір служит [Федько] в церкві. Тай то правда, бо вже собов у церкві чоловік ни витираєт церковні кути вид спузій. Та й ніхто ним не поштуркуєт, ек йкимос біднишшєм”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 310).

БІДНЯ пестл. Бідолаха, бідняжка. *Там онде блудить сплакана дитина, / Без тата, мами, бідна сиротина, / Нічо не їло, душечка му мліє, / – І хоче в хату бідня наворачнути, / Господар псами тровить єго, чути: / Верєскло, впало, кров ся з ніжки ліє* (Ю. Федькович. Пречиста діво, радуйся, Маріє, 45).

БІДОЇДОК Те саме, що **бідник** 1; бідняк. *Були такі хати, шо він до них навіть й ни хотів повертати, бо знав, шо уни навіть на-двір ни винєсут коледу, а ни то приймили би у хату коледників. То бідоїдки* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 89).

БІДОЛАШИНА Те саме, що **бідашка** 1. // у колом. *«А у моєї бідолашини паперові двері, / бучьок ми си розвиває, ек иду до неї...* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 22).

БІДЯНИЙ-НУЖДЕНИЙ Який живе в нужді, нестатках. *А таке було, небожа, бід-дяне-нуждене, що сум побирав дивитися на него* (М. Павлик. Юрко Куликів, 17).

БІЖДЕРЕВЦЕ бот., пестл. Полин (Artemisia Abrotanum). *ой а хто у той кожний*

слідок / по дев'ять разів уступить / той за один з біждеревиця листок / щастя своє відкупить (І. Малкович. Напередовець, 112).

БІЗИВНІШШИЙ Вищ. ст. до **бізівний**. *Зразу тоти шиньки, то держєли самі гуцу-ли, аж ек си пани май через горівку почюли бізівнішшими у горах, то аж тогди заче-ли закладати коло церквий по селах головні шиньки тай у них установ'єти своїх шинка-рів, переважно жидів, бо знали, шо найліпше потраф'єт знівертити гори горівков жиди* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 145).

БІЗИВНО див. **БІЗІВНО**

БІЗІВНИЙ Надійний, безпечний. *«Я чю-ла, шо казував мий дєдя Шкіндя Штефан» – перєвала баба дїдови бесїду, подаючіси гєт чьогос сєгодне за ним, – «шо штирина-цітого тижня вид Риздєва, то варка весна. Шиснацітого тижня, то вже бізівна. Сїм-націтого тижня, то саме мірна: ні рана, ні пізна. Вісїмнацітого тижня, то пізна весна, бо двацєтого тижня вид Риздєва повідна бути скінчєна весна* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 115); *Давно у горах для усе-ких проїдисвітїв був бізівний пристанївок* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 145); *Мїж натовпом стояв Микола з своїми свїд-ками. Широкими плєчами здержував спокїй-но товпу, шо натискала на його, й говорив до сусїди, шо не боїтьєся нічєго, бо свїдки у нього добрі і бізівні* (М. Козорїс. Черногора говорить, 214).

БІЗІВНО, БІЗИВНО присл. 1. Точно, безперєчно, безсумнівно. *То був головний крїс, опришківський, бізівно ни одєн чоло-вік покотив свої роги вид кулі з него, тай був тот крїс так залагожєний, шо ніхто ни годєн був йиго ні збавити, ні замовити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 159); *Жєберина по Теплим Олєксі бізівно уже ни замєрзнєт* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 109); – *Перєдтогїд сїмох, а тепєр знов сїмох газдїв бізівно будє мєнше* (Марко Черємшина. Бодай їм путь пропала!, т. 1, 160).

2. Безпєчно. *Казав, шо старики по зимі ворожили навіть злодїям, ци бізівно будєт їм того року красти, ци ні?* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 110).

БІЗОВАНЄ Дія за знач. **бізувати**. «Дай ми вже покій з таким **бізованєм**», – завидичівси, – «бо ек би си ти був ни наніс, то отота проклеть була би мнє дотратила до реишти» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 270).

БІЗУВАТИ Могти, бути в силі. *Жид из утихе клав на стів тільки горівки опередь коледників, кілько лиш би були бізували пити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 89); – *Та де ми бізуємо все це видержати? – нарікав другий гуцул. – Аді, кождому дай, купцеві дай, податок дай, секурацію дай, попові дай, адвокатові дай і дай, і дай, а тепер таке веремя настало, що ні заробити, ні з маржинки хісна, так як коли б її хто зчередував* (М. Козоріс. Черногора говорить, 257); – *Я тебе научу працювати по-стахановськи. Я тут пришлю 50 пар великих, добрих коней зі саньми, а ти маєш усе дерево вивезти з цього зрубу до двох неділь. Стараюси виснити єму, що того не бізую, а він ек мене згійкав: – Ти саботуєш Советський Союз, бо ти куркуль* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 49); – *Чоловіче, а се що тобі бог дав на розум діти собі прогонити з дому? Багато їх маєш, мабуть, та не бізуєш годувати?* (Ю. Федькович. Опришок, 322); – *Поїхала б і я з вами, та, бігме, не бізую. Так мене коло серця давить та слабо стає та в очах темніє, що їй-де! Та й Анниця мусить у хаті лишитись, бо, ади, кутати не буде кому* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 155); // ірон. – *Добре, шо ви лиш себе рахуєте. Певно, ми мед лижемо. Ци, може, лежимо, по цілій днині у перинах. Інтересно, хто вам дрантє жмаче, за вами прибирає, коли ви насвините. А їсти хто вам, богатирям, лагодит, всьо під ніс, ек панам, пидсуває. Та куда, ййде, ви всьо самі бізуєте* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 153).

БІЙНО 1. присл. Небезпечно. *Достаток будет на газдівстві у кождого газди, але злодіям того року бійно красти, бо кожда їх крадіж ни потанет, лиш виплиет наверх. Визнаєтси злодійшєна* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 110).

2. у знач. присудк. сл. Страшно, боязко. «Чи стане у твоєму серці того вогню, ле-

гінику?» – запитувала, як учора. «Стане, їй-богу, стане!» “А тобі не бійно зо мною буде?” “Ні!” (Б. Загорулько Черногора, кн. 1, 65); *І приємно старій мамці, і бійно якось за свого сина, адже ж тільки двадцять перший пішов, а вже така йому шана від людей* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 42); *Ників кічетси вовки й ходєт лаями, то бійно, аби де мене самого ни спопиндали тай ни розторгали. Навіть вуйко через вовки боевси ходити по ночях* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 60); *Тогди я вже не знаю, ек ю й брати, бо він і вбити і може. Ає! Таже то бійно з-перед такого вопришка* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 218); *Тепер бійно уночі надвір буде вийти почерез таке* (О. Манчук. Лісова дівка, 41).

БІК

♦ **ні в тот бік** – не помітити. – *А подивисько, де Василь дівся, – каже брат, – я й ні в тот бік, як він вийшов з хати* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 251).

БІЛАНЯ, БІЛУНЯ Корова білої, світлої масті. *З довірливим риком тяглася до нього його біланя або голубаня, висувала теплий червоний язик і разом з сіллю лизала руки* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 206); *Стефан вертав із полонини до дому. Як ішов, то було його ходу чути на сто кроків. Браму отвирав з лоскотом широко, так гейби мала виходити маржина на пашу, а він давав знати, цюби виходити з хати помагати йому. В хату відразу не входив ніколи. Мусів заглянути до стайні, вичистити гній зпід корови, подивитися в яслі, чи є сіно. Відтак гладив біланю тай ішов у колушню. Там знову мусів знайти не на місці сокиру або пилу, клав їх на своє місце тай ішов у танки* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 86); *Але стара Фенчучка не забуває ряду в газдівстві, бо вона вже двадцять рік і один газдинею. Вона бере в одну руку в'язочку паши, а в другу діїницю та й іде на царинку ід білуні* (Марко Черемшина. Злодія зловили, т. 1, 72).

БІЛИЦЯ Білка. *Зразу стрілев ворони, білиці* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 132); *Переходячи потік за потоком, минаючи хмурі ліси, де озивалась часом дзвінком*

корова або **білиця** сипала вниз під смереку об їдки шишок, Іван піднімався все вище (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 189).

◇ **метнутися білицею** – швидко побігти. *Кинувся вниз через зарості. Гуцулка за ним білицею метнулася. Наздогнала, схопила за руку* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 52).

◇ **звиватися білицею** – бути проворною. *Щоб забула про гірке комірництво, була в своїй хаті газдинею, а поруч себе молодого газдика мала, який би порався біля товару, робив сіно, їздив на ярмарки (і вона разом з ним), ходив би у полонини по бринзу і плужив на городці, ткав, майстрував з дерева різне начиння, а вона, як і приречено челядинському роду, куталась би по домівству: варила, смажила і пекла своєму газдикові славні потрави, вишивала сорочку, терла коноплі, пряла на полотно і ліжники, обходила городовину, білицею звивалася б по світлиці, аби панував у ній лад* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 5).

БІЛИЧКА

◇ **ловити біличку** – обряд. різновид розваг, забава при покійникові під час **посиживіне**. *Інчі давали «отарчіка» в куті коло печі, а дехто йшов у хори, бо там шили на переміну забави: «били грушки», «висіли», «скакали на него», «мололи млина», «падали в колотізь», «скреготала сорока коло вух», мастили сажев, «ловили біличку», грали сосокала або «тегли бога», «де чьорт» з «богом», держечі мижги собов у руках бук, зберали докупи своїх людий, шо, держічіси гуртом одни за одних, помогали одни «чьортови», а другі «богови» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 421).*

БІЛЛЯ збірн. Вироби з тканин (перев. білі) для одягання на тіло або для побутових потреб (на постіль); білизна. *Казав-сми тобі раз: не смій йому посилати білля* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 193).

БІЛОБЕРЕЗЕЦЬ Мешканець села Білоберізка. *Музики з Устерік прийшли на храм з своїми славними козами дутками, білоберізиці – з мальованими флярами, а Томчук – з громовими трембітами, щоб, коли встане сонце і всі вклянуть на молитву, сумну*

вість оголосити горам... (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 49).

БІЛОБЕРЕЗКИЙ Прикм. до назви населеного пункту Білоберізка. *Ни могли собі місця найти. Вихренники ув один гайтаж хмарами колотили, але хмари з місця си ни кевали, стосли попри білоберезкий хітар однов стінов* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 181).

БІЛОМАЙМУРНИЙ Виготовлений із білого мармуру. *Ось місце, де, утворений уявою поета, стоїть “на самісінкїм скруті біломаймурний легінь”* (Г. Хоткевич. Даробов, 408).

БІЛОТКА бот. Едельвейс (*Leontopodium alpinum*). *Косиця шовкова... Окраса Штинської землі... В народі її називають це білоткою* (Р. Андріяшик. Сторонець, 24); *А скоріше хтось дав їй засушену квітку, бо ж білотка цвіте пізніше* (С. Пушик. Карпатське літо, 234).

БІЛУНЯ див. БІЛАНЯ

БІЛУША Прізвисько персонажа твору. *Через те, що мама стригла віці в той день, як мала народити Оксану, за неї шлейфом потягнулися наймення – білуша, капуша* (Л.-П. Стринадюк. А кемусш, ек то було!, 131).

БІЛЬ

◇ **боля обходити** – доглядати хворого. *«Добре вам жартувати, – думаю я собі, – да не так-то старій бідній вдові діти годувати, да ще до того й боля обходити», – а мій брат, знаєте, вже три роки як з постелі не встає: сохне та кровіов ув одно дише* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 304).

БІЛЯНА Обкорена смерека. *Обкорену смереку називають лісоруби біляною* (С. Пушик. Карпатське літо, 281).

БІННЄ пестл. Бідолаха, бідняжка. // у колом. *У високій полонинці піречко літаєт. / Таке маю файне біннє, шо си ни вмиваєт, / Таке маю файне біннє, цур на лихі очі, / Ек уно си умивало, минув тиждень сночі»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 77).

БІННИЙ Бідний. ... *А то ще було раз... ек мати з сином прощала си... Шо як закувала*

зозулиця святої неділі, а іскликав д'собі тісар хлопці молодії, то так зробили-споредили, шо у **бінної** удовиці, у нещасливої сироти одним одного сина-юнака брали (Г. Хоткевич. Камінна душа, 56).

◇ **бути бінним на когось (щось)** – мати у комусь (чомусь) нестачу, відчувати брак когось (чогось). Але не бій си. Це я тепер лиш **бінний на коні**. Зачкай троха – я ті таким огером відведчу си, що ф-фа! (Г. Хоткевич. Камінна душа, 172); – Я не **бінний на дівки та й на молодиці**, декувати богові. У мене їх у кождім у селі є по кілька. Бо я маю розмовочку коротку: посилаю газді сказати – аби твоя дочка ци там жінка зібрала си, йк може найліпше бути, та й ішла д'мені туду й туду. Та й вже! Та й авс! (Г. Хоткевич. Камінна душа, 243).

БІНЬЧЫТИ Гудіти. // у колом. Ой кувала зозулиця, кувала, **біньчыла**, / Уже бо ся багачеві співанка скінчила (Марко Черемшина. Та не думай, Марусенько..., т.2, 41).

БІРЕВ, БІРОВ, БИРЕВ Сільський староста, війт. Так величати представників влади в Синегір'ї ще не звикли і тому Цимбала в селі звали хто **біровом**, хто війтом, а хто й просто паном-товаришем (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 20); Особливо ж шукали фашисти комуністів “Кемелгаріто”, жандармерія, всі дирекції й уряди, адміністрація жуп, **бірови** й соглабірови, вся система “Латориці” мобілізовані для того, щоб вишукувати комуністів (С. Скляренко. Карпати, кн. 1, 151); Єлена давно вже в Ясені. Це село на самій границі, але вже угорське. Олекса порозумівся з **біровом**, платив йому доброю монетою – і сім'я мала спокій (Г. Хоткевич. Довбуш, 330).

БІРИВЛИВИЙ Спроможний, який має змогу. – Але шо він за один, чи має чим заплатити? – Ну, таже кажу вам, шо у вашого тестя, у Майорка, аді, робит, то не **біривливий** (Марко Черемшина. Лік, т.1, 75).

БІРОВ див. **БІРЕВ**

БІРОВИТИЙ Те саме, що **біривливий**. – То ше, зважєєте, куме, коби то хлопець попацив таке, то нам би це не в голові, але дівка, то, знаєте, клопіт! Ніби й сором, і нема

чого таки сподіватиси, аби голову накрила, кожде обмине хату, а ми на ґрунтик так не **біровиті**, та й то тому так гірко, – жалувався жалісним, але поважним голосом Тимофій (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 101).

БІРУВАТИ, БИРУВАТИ Могти, мати силу. І обі їмості допили вино та й обцілувалися та штуркаючи діда в плечі, питалися, чи **бірує** ще танцювати (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 200); Тогди поможи чоловікові, коли видиши, що він сам пробує, лиш не **бірує** (Л. Качковський. Довбушева пісня, 212); “Не годнам, синочкун мий, бо вже не **бірую** по горах ходити, ек бувало, а в тебе не зараз буде екис пристанівок, злиденнику мий нешишесливий” – відказала Настя (І. Березовський. Худан, 54).

БІРУВАТИСИ Зворотн. до **бірувати**. Коли то ми **бірувалисі** та сокотилисі... (О. Дучимінська. Черемош говорить, 96).

БІРШЕ див. **БІРШ**

БІРШЕНЬКИЙ Зменш.-пестл. до **бірший**. – А карасів!.. Цей раз такі **біршенькі** <...> (В. Шкурган. Син, 57).

БІРШИЙ, БИРШИЙ Вищ. ст. до великий; більший. Давно ни богато **бірші** вид тебе си женили, тай икос потраф'єли газдувати. Ни бійси (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 114); – Тепер у нас насінні барабульки, нівроку, найліпші, не рівня тим, шо діти спожуют. Ці май **бірші** від тих і мают дати нарік добрий врожай (В. Шкурган. Барабулі, 75); Ни хотів допустити до **біршеї** поблики (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 39); – І тото ті сми говорила, шо не за ціськем іду, лиш із великого болю у це **бірший** біль? Говорила? (Г. Хоткевич. Камінна душа, 126).

БІСИЦЯ, БІСНИЦЯ 1. міф. Жінка чорта, чортиця, яка підмінює християнську дитину на свою, бісівську. Люпайлючка ніколи си тим ни гризла, шо то може він обмінче, бо уна сама була головна мошя, то знала засокотити все, шо треба при злогах, аби **бісиця** ни підмінєла дитину їй (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 123); Не “сокотилася” баба при злогах, не обкурила десь хати, не засвітила свічки – і хитра **бісиця** встигла обміняти її дитину на своє бісеня (М. Коцю-

бинський. Тіні забутих предків, 178); *Тихо скрадаючись, перейшов через каньйон, увійшов до печери і жажнувся – посеред першої зали, коло великої колони, палала ватра, а поряд сиділа юна бісиця і голими руками витягала з ватри ятріючу грань і їла її, наче м'яса шматочки* (П. Федюк. Бісиця юна вогонь їла, 22).

2. міф. Міфічна лісова істота, яка гарна спереду, а ззаду має відкриті внутрішні органи (виростає із душі неохрещеної померлої людини); лісова жінка. *Легіням докладно розповідав про дівку-нічницю або бісицю, що може заманути молодого у безвість. “Бісиця таку силу має, такі чари – не встояти”* (М. Яновський. Гірське серце, 66); *Цілу ніч не спав козак, сам собі не вірячи, що все те діялося наяву, з бентежним биттям серця і байдужістю в голосі розпитував Микулку про ясенівську бісицю, а зі сходом сонця, куди б не повернувся, не поглянув – стояла, як ось і зараз, перед очима* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 63); *Журиться річка. / Я не йду – пливу безшелесно. / Може, десь зустріну фею, мавку, хай вже бісицю... / Тут все жис* (О. Дучимінська. Казка гірської річки, 60); *А дід мій бачив бісицю, / Не вмер від Стуса ведмеда* (М. Влад. В дідові гори, 24); *А ви знаєте, що колис на цій полонині жили бісиці?* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 22); *– Мавка? Не знаю. А що, ти бачив її утробу? – Що бачив? – не зрозумів Андрій. – Мавка, – це така бісиця, що спереду виглядає, як челядина, – тобто жінка, – виправився Лука Петрович, бачачи, що Андрій знову не розуміє, – а ззаду видко її утробу, тельбухи* (М. Римар. Білий слон, 86); *Вечером завжди горіла охоронна ватра перед бісницями. Не раз підходили д'ньому, лудили д'собі, але він сокотився* (О. Дучимінська. Трембітали трембіти, 115).

3. перен. Про злу, сварливу, підступну жінку. [Іван:] *Кров братська!! На сеї бісиці прокляту голов!* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 402); *Пораючись, перемовлялися між собою, як мати з донькою, забувши про те, що хвилину тому одна в очах другої бісицею була* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 250).

4. перен. Про дівчину, жінку, що причаровують своєю вродою, красою. *Це була сучасна бісиця / З сумочкою через плече* (М. Влад. Бісиця – красна дівчина з гір, 41); *Нащо мені потайна, незнана панна? По селу в запасках доста явних бісиць...* (М. Яновський. Гірське серце, 130); *Одні відверто, з захопленням підносили її вроду – личко, гейби сонце, а очі, як звізди, другі, озираючись, чи, бува, нема поблизу ватага, спалахували злістю, називаючи її поганкою, бісицею пуцовойо, що легінів у прірви зводить, гудили за велику фудульність, злоріко кпили з її цнотливості, але всі на одному сходились: що файна то файна* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 206).

5. Прізвисько персонажа твору. *І тут уже не можу не внести свій ображаючий коментар: мене таки добре боліло, бо була це дитиною, коли мене обзивали, коли мені призивалися, коли метали в мій бік такі їдкі словечка, як бісиця, бліда поганка, мідиця, так кортить жити, хатейка* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 130).

БІСИЧИН Прикм. до бісиця. *І видяться не діти – / Ведмежата кошлаті, / І красу бісичину / Вздрить в своїй бабі* (М. Влад. В дідові гори, 24).

БІСНИЦЯ див. БІСИЦЯ

БЙО виг. Окрик, яким підганяють коней. // образн. *Ой чісом в душі фуфелов звіваєси – / не натёрхав ші, / а вже прошибає: / бйо!* (В. Шкурган. Гадці-забаганці – фёртик (з грихом знаєси)..., 22).

БЙОКАТИ

♦ **бйокати на (чіісь) коні** – підганяти, пришвидшувати. – *Але ек прийшли брати до школи (собі думаю: шо ви, вуйку, “б’йокаєте на мої коні”)? Я вже так побула меншов, шо доста), то я взяла й сказала, шо маю сім клясів, і на доказ показала цису знимку* (В. Шкурган. Переказ, 114).

БЛАВ бот. Волошка (*Gentagrea cyanus*). *А сама, як пава, – / У віночку з горицвіту, / та з рути, та з блаву. / Та все дивиться у воду...* (Ю. Федькович. Керманич, 220).

БЛАВУЧИТИ Байдикувати, марнувати, гаяти час. – *Реєнтій завше тєгне ноги*

за собов, єк бервена, – прожартував дехто. – Бо хавтури залізли йому в ноги; най би я так **блавучив**, то бих drankи на собі не мав, – злобно прикинув хтось із зурту (Марко Черемшина. Основини, т.1, 86); *А там би, Юстино, пантрувати сього, як ока в голові, та ще й дивитися, аби май другі свашки пазили своє діло, не посталкували та не блавучили...* (М. Павлик. Вихора, 249); *Віно вже здавна збиваєси з людської кривди, а вни собі блавучать: грають, співають, сидять та ждуть першого ліпшого <...>* (М. Павлик. Юрко Куликів, 111).

БЛАГУНОЧКА Вербальний компонент замовляння. // у замовл. *«Йкий гість – такий колач. Ху-тфі, зчезни. Ху-тфі, пропади. Ху-тфі, ни май моци та путері, ничіста сило, лихе наслане до цих коровочок, Божих благуночок. Пек ти та осина», – тай поблагословив їх своїов паличков* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 162).

БЛАНЕНИЙ Обшитий хутром, смушками. *Ногавиці на ньому черчикові, як той жар, сардак чорний, бланений, сорочка рантухова, черес у п'ять пряжок, кресак у золоті та в навах, а келеф хороцівський такий уже, що такий!* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 317).

БЛАНЬ Смужка хутра, яким оздоблюють сардак. *Бо моє серце, браття, сардаком ся крило, / Під бланев ся кохало, під ременем било...* (Ю. Федькович. Мій образ, 51).

БЛАСТАМУТ *зневажл.* Той, хто **бластамутить**. *«И-и-иди ти-и, пустий бластамуте, біда би ти упала на голов страина та велика з твоїми пустими бріхнями* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 105).

БЛАСТАМУТИТИ *зневажл.* Говорити дурниці, нісенітниці і т. ін. *Джюгала назістрить діда ничемним словом: «Ачюй, шо дурний белемотит. Ніби то шош поможет, шо ти бластамутиши. Ого. Аби так біда жила», – тай махнула сердито руков йому перед лиця* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 30).

БЛЄЇНЯ Дія за знач. **бляяти** 1; бекання. // образн. *Надворі хтось буркнув: – Хіба би дурні були брати плату за цису музику...* Того

блєїня не буде не знати кілько... (В. Шкурган. Паперовий човник, 223).

БЛЯЯТИ, БЛЄСТИ 1. Бекати. *Радісно бляяли вівці, веселим риком обзивались корови – газда доглядає їх добре, сумлінно, поїть, годує і навіть нині вичесає шерсть* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 208); *Тай великим ботесм блієли овечьки в него на Ріжи, а козам, то й рахунку ни знав* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 140); *Там в стаї ватаг на флюяру грає, / Там, геть за лісом, череда десь бліє* (Ю. Федькович. Вечір на Підгір'ю, 44).

2. *перен.* Сумувати, тужити. *Хоть, може, й любила Дмитрушу так, шо в души блієла за ним, єк вівця за єгнем, то однако по собі то ни давала йому пизнати. Удавала, шо сумуєт за дівоцтвом тай за тим, шо така молоденька запрєгла свою шию у вінчений єрем* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 241).

БЛЄХА 1. Узорна латунна бляха, якою оздоблювали кресані. *Зібрані – як навичі: в крисанях із високими наголовниками, у блєхах, у гачах-крешенниках; на грудях ремені порошниць, тобівок, густо вибивані. Та все то блищить, очей си ловить* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 141).

2. *Металевий зуб.* *А то, Боже прости, поїхало собі дес у місто та понаклало блєхові зуби та уже знаш тими блєхами віліскуєт єк єка паня* (О. Манчук. Право, 66).

БЛЄХІВКА див. **БЛІХІВКА**

БЛЄХОВИЙ *Металевий, зроблений із металу.* *А то, Боже прости, поїхало собі дес у місто та понаклало блєхові зуби та уже знаш тими блєхами віліскуєт єк єка паня* (О. Манчук. Право, 66).

БЛИНДА Почервоніла плямка на шкірі. *Нам, гуцулам, не всякий раз вдається піти далеко від хати й не промокнути, не те, щоби до нитки, але так, аби панталони добре прилипли до литок й гузицій від скапування холодних крапель дощової води при початку дражливо лоскотало у загинах під колінами, далі свербіло не до витримку, а вже після їдкоого чухання через штанину – з'являлися блинди, почервонілі плямки на шкірі, як після укусу носатого комара, який*

цілу ніч надокучливо дзижчить над вухом, <...> (Л.-П. Стринадук. У нас, гуцулів, 143).

БЛІЄТИ див. БЛЕЯТИ

БЛІХІВКА, БЛЄХІВКА Металева посуда – відро, кварта і т. ін. – *Та допоможіт нам сіно зібрати, а ми вам домашних єгид дамо: пару великих, тай ваши бліхівка махом повна* (Л.-П. Стринадук. У нас, гуцулів, 142); *Мився посуд у шафці та в намиснику: усі тоті миски, глеки, черсаки, боклаги, горщета, пугарі, блєхівки, колачі, що так вигідно виснуть на руці, аби мож і наливати, й випивати* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 43).

БЛУД 1. *міф.* Нечиста сила, яка збиває з добре знаної дороги, не дає потрапити до місця призначення. *“То є нечість така, що си ловит чоловіка, та й мусиш ізблудити, хуч би єк дорогу знав. Звет ци блуд...”* (Г. Хоткевич. Блуд, 442); *Мати Олена вірила, вся Верховина вірила, що гори і нетрі не гудуть пустою, заселені вони лісовими донями, блудами, яскинями, арідниками та іншим нечестивим плем'ям* (Р. Федорів. Жбан вина, 39); *Маленьке сумне дівчатко у вінку із зав'ялих квітів кликало у хату нявок з блудами і навіть не усміхалося лелією* (П. Федюк. Ніч у Львові, 112); *Може, легінь відкупиться від Мани, якщо Мана заведе в глухі ліси-дебрі; може, врятуватися від блуду, що з'явиться у вигляді дуриптаха, але не може він зневажити кохання Вітерниці* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 156).

◇ **блуд бере розум** – хтось божеволіє, перестає нормально мислити, поводитись. *Мало, що вона сходить кров'ю, то це й блуд бере її розум* (М. Матіос. Нація, 13).

◇ **насилати блуди** (на когось) – збивати (когось) з дороги. *А це мав у своєму серці лепську силу і доброчинного духа, надійного захисника хатніх од різних щезунів, що насилать на гірняка хвороби, блуди, напасті, безголов'я всілякі* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 203).

◇ **обдавати блудом** – те саме, що **насилати блуди**. *Лісами блукала, відгомоном гралася, а з другої сторінки блудом обдавала...* (О. Кобилянська. В неділю рано зілля копала..., 154).

◇ **пускати блуд** (на когось) – заворожувати, чарувати (когось). // у порівн. *А він дивився так, наче пускав блуд на неї* (М. Матіос. Нація, 13).

◇ **водити блудом** – бути під впливом нечистої сили, яка дезорієнтує, заплутує когонебудь. – *Аді, сама не знаю, ци то такий сон я мала, ци мні блудом водило, але це знаю, шо-сми Каньовського виділа та й говорила-сми з ним* (Марко Черемшина. Основини, т.1, 93).

◇ **вводити в блуд** – змушувати когонебудь відхилятися, відходити від правильного розуміння чого-небудь. *Ох, мамо, стара Зеленчукка, душенько чиста і свята, чи навмисне в блуд вводила, чи вибілювала-с доньчин гріх?* (Р. Федорів. Карби, 127).

◇ **думати блудом** – марити. *Іваниха Дубиха не рухається більше, а дивиться, мов на ангельський образ, на бліде лице своєї нещасної дитини, котра що кілька хвиль, то опам'ятовується, то знов блудом думає* (О. Кобилянська. В неділю рано зілля копала..., 168).

2. Розпусне життя. *Ксеньку випусти із хати, / Не для мене, не для блуду, а – щоб світ їй розв'язати!* (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 174).

◇ **піти блудом (в блуд)** – жити нечесно, непорядно, в брехні та облуді. *Чув я, стариця говорить: / Щирий серцем вийде д'гори, / Скупуватий піде блудом, / По-інакшому не буде* (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 11); *Гадали-м, виросте розумним чоловіком, а він став ночами кудись шастати і в блуд пішов* (М. Яновський Наймолодший, 23).

◇ **пустити блудом** – обезчестити. – *Вкарайте дідича, а не її бідашку. Він, однокий пекун, вже не одну так блудом пустив* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 336).

БЛУДЦІ тільки у мн. Ті, що блудять, довго шукають дорогу до когось-, чогось. *«Мете казати, панове блудці, чого ви з так далеких сторін до нас заблудили, а ми будим слухати», – відповів гречно Ботик* (П. Шеке-рик-Доників. Дідо Иванчік, 216).

БЛЮСКОНИТИ

◇ **блюсконила ж би цьому біда голу** – лаял. уживається як прокляття і виражає побажання біди, нещастя. «Ану подивиси ти, хло', йке ця шкерідь наблюсконила у запічку. Йй йой йой йой», – аж руки собі ломила, – **«блюсконила ж би цьому біда голу, ек цес ми опецок обнихарив та запіцчок виглюзив... Глюзавий би ж був цьому світ, дай то Боже, праведне Сонечко, днинко света та велика, запашина»,** – аж за голов ловилася та билася руками по полах из нужди (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 31).

БОБРИК Латунний гудзик ручної роботи, який використовується в оздобленні елементів гуцульського одягу. Через плече висіла красна тобівка, вибивана мосяжними бовтицями та **бобриками**; навхрест мудро ретховані різьблені порошниці (Г. Хоткевич. Камінна душа, 63).

БОВГАР *паст.* Пастух великої рогатої худоби на **полонині**. **Бовгарям**, чи як їх це називають – гайдеям, коло рогатої худоби куди спокійніше. І рівняти не можна. Їх худоба поважна, не сується – не сується й вони. Говорять повільно, ходять повільно; на пасовиську відпочивають, часом навіть задрімати можна. І тепер, женучи, не спішать (Г. Хоткевич. Довбуш, 138); Йдуть люди з далеких сіл, йдуть полениці, йдуть підгір'яні і женуть марги в полонини та ї питають **бовгарів**, чи вільно станути на попас на тих зелених луках, у тих темних затінках та холодах, а **бовгарі** не зволяють, бо то Мотрюкова земля (Марко Черемшина. За мачуху молоденьку..., т.1, 271); **Бовгар** сперся в задумі на довгу трембіту (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 194); **Волів** би рам'я носити на плечах, пити саму женутицю і глитати твердий малай, гарувати чорно без святої неділі, тільки б прочесати своєю Банею Березовською, як он чешуть перед його очима вівчарі, **бовгарі**, козарі, свинарі, конярі... (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 238); Прийшло вже полудне, а сніг фурт іде. Старий **бовгар** Юра, що вже 25 років літував на полонинах, засмутивсми та кажет: “Ми всьо вже вчинили, щосми могли. Ніц більше вдієти не бізуємо, ек таке вер-

ме потегне до ранку, то всі овечки з морозу випукают, ек нам Матінка Божа та світій Юрій не допоможут” (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 72); **Темний вечір** упав на землю. Чути недалеко бляшані звуки звінків, голоси **бовгарів** і вівчарів (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 83); – **Я не бовгар**, не худобу пасу, – я від громади! Не мені їх боятися (О. Кундзіч. Верховинець, 248); **До Чернівців** не могли долинути постріли рушниць, голоси трембіт і рогів, а жінки обливали вівчарів та **бовгарів** водою, аби худоба давала багато молока (С. Пушик. Карпатське літо, 290); **Стаю на скелю**, / з-за якої зійде сонце, – бачу другого. / Цей чорноокий **бовгар** з Прокурави, / це твій тато, жінко (В. Герасим'юк. Єзавель, 125); **Власник** полонини не забував вкінці літа розплатитися зі своїм полонинським персоналом за роботу: дояркам – за доїння корів, ватагам – за сирні витвори, **бовгарам** – за обгін худібки (Л.-П. Стринадюк. А кемуеш, ек то було, 31); **Найцирніше грає вівчар** чи **бовгар** на полонині в соплуку або трембіту (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 109); **Швидко вівчарі**, козарі, **бовгарі** ставали до стоїца, вигонили худобину на пасовисько (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 39); // у порівн. **Відев**, зроду ни поклонивси мандатор ні одному хлопови, а тогди мусів, бо над йго головов стоєла мандаториха из замітавок у руках, ек на полонині **бовгар** из ботов над ниповоротним товарем (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 161).

БОВГАР-БУЗЬОК *паст.*, образн. Те саме, що **бовгар**. **Золотого коня в лузі** / **Дозирає бовгар-бузьок** (Т. Мельничук. Ні, ніхто не виврав срібну волосину, 74).

БОВГАР-ГАЙДЕЙ *паст.* Те саме, що **бовгар**. **Коли щасливо перелітують**, то заробить ватаг і старший пастух по п'ять ішість бербениць бриндзи, а молодші – вівчарі, **бовгар-гайдей**, стадар-конюхар, ягничник, спузар – по три-чотири бербениці (С. Пушик. Карпатське літо, 291).

БОВГАРИТИ *паст.* Бути **бовгарем**, випасати велику рогату худобу на **полонині**. **Тай** одної весни, таки зараз по полонинським ході, лиш си спустили из верха Гаджіни на стоїше, де він того літа сам **бовгарив** з то-

варом (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 165); *Оповідав нам дід Микола, який свого часу не один рік літував на полонині Кринта. Бовгарив там разом зі своїм псом Довбушем (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 112).*

БОВГАРКА *паст.* Кошара на **полонині** для худоби. *Корови спали в короварці, товар у бовгарці, коні в стадарці, лиші вівці спали ботями окреме в царках (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 337); – Маєш телетник на телета – я й на зимки го держу. Се кіннок на коні, ци сказати – стаднарка. А ту у мене єлівник. А то – куча на свині... А далі бовгарка на подій корів. Се у нас, у Жеб'ю, так називають. А вже в Єворові то каут на бовгарку – оків. А у Ферескулі – вакарка. Ади, усєко люде називають. Ватагував-сми в ружних полонинах, то усєко чював-сми (Г. Хоткевич. Довбуш, 154).*

БОВКУН Віл, якого використовують у роботі без пари. – <...> *Задармо лиші волів мордував, поки їден не відкинув ратиці... а другого з тої розпуки – пропив до шляка ясного! – аби бовкуном не їхати. Мой! та й пішло все на пропале (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 12); // у порівн. – Ає. Я й сам видів, що дошкулив йому, гейби пугою по воді... та уже впину не мав. Запізно, браччики, було. Все пішло коміть головою. Баба з того всього на бантах повисилась, дітей пан-біг не дав. Сам... як той бовкун; лишився. Тікав у корчму від того туску (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 12).*

БОВТ *паст.* Дерев'яна палиця із зарубками, для вимірювання кількості молока під час доїння «на міру». – *Але йк давали мені онну бриндзенку та зрізали рубель, то й бовт ненароком ізрізали. Я вам казав тогди, шо зрізали-сте бовт та й можете забути, а ви мені говорили: “Нічо, нічо – я му пам'єтати...” Лиш шо були-сте підохочені та, видеє, направду-сте забули... (Г. Хоткевич. Довбуш, 162).*

БОВТАШ Купець. // у колом. – *Ой ішла я в полонину, ішла я, ішла я / Питалися вівчарики чия я, чия я <...> / Та не ваша, вівчарики, не ваша, не ваша, / Бо я собі полюбила на горах бовташа (С. Скляренко. Карпати, кн. 1, 125).*

БОВТИЦІ *тільки у мн., етн.* 1. Низка латунних гудзиків, яку вплітають у коси. *Єк завели книзет за стів, то вни сіли за столом на задній лавици під образами, напротів книгининого деревця, а ззаду, їм за плечіма, на лавици стала їх світивка – молоденька дівченка, пишно зібрана та заплетена в бовтиці, закитичені весільними бервінковими позолоченими китицями, перев'єзана через плече білим полотном з колачєм (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 239); – Покидай уже Анничко! Ти ж завтра у бовтицях ідеши. Як лиші спечу паски, а Катерина поміє хороми, то заплітатимемо тебе у бовтиці. А капчурі ти вже пошила? (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 14); Ще на благовіщення ходила газдиня до мурашковини і клала туди сіль, булки кавальчик, а відтак свої бовтиці, пацьорки, чепраги і присипала тото все землею аж до Юрія (Г. Хоткевич. Камінна душа, 29).*

2. Гудзики (завзичай латунні), які використовувалися в оздобленні предметів гуцульського строю. *Через плече висіла красна тобівка, вибивана мосяжними бовтицями та бобріками; навхрест мудро рехтовані різьблені порошниці (Г. Хоткевич. Камінна душа, 63).*

3. Кольорові нитки з волічки у формі кульки як прикраси; китиця. *Невістка убрала діда швиденько і верх китаря та чирчикового петика накиннула ще й сиву гуглю з чирчиковим ковніром і бовтицями (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 193); Ти подивися, май, на такого легіника, як він іде до церкви, на його лудину. Аді, на крисані тих когутів, що десь з Гамерики. А трисунок, а галянів, а бовтиць, а червячків, що й крисані не видно (М. Козоріс. Черногора говорить, 151-152); Весільна сорочка вишита хрестиком червоною і чорною ниткою, на плечах наопашки накинута сердак, прикрашений різнокольоровими бовтицями та ружами (П. Федюк. Гуцульська мадонна у весільній сорочці, 67); Упряж ремінна, розцяцькована мосяжними блискітками, бовтицями, китичками (В. Сичевський. Вернісь, Ружено, 175).*

БОГ, БІГ, БИХ

◇ **Бог би** (кому-небудь) **щестя примножив** – побажання багато щастя. – *Може, бисте були такі ласкаві та й гречні приймити цес хлібець від мене, пане юнацій, бог би вам щестя примножив* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 238).

◇ **Бог їх бери** – уживається для вираження згоди, примирення, прощення. *Вона не солодка, але й не дурна. Та Бог їх бери, дурні людські язика* (М. Матіос. Солодка Даруся, 20).

◇ **най Бог (Біг) криє (бог би (кого-небудь) вкрив)** – вживається для вираження прохання про Божу поміч, заступництво, опіку. – *Най бог криє, Митрику, ми знаємо, що ви маєте душу. Такий цес настав, та й решта* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 136); – *Добра причка лучилася, хоть би й мому Філипови така!* – сказав Лаиш. – *Йй, най бог криє, бадіку Лаише, вас від усскої прички та й усіх нас ірщених!* (Марко Черемшина. Хіба даруймо воду!, т.1, 59); – *Спрєч маржинку!* – *Най біг криє!* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т.1, 150); – *А йке-с молоденьке, бог би те вкрив!* – *весело казали баби і гурмою лізли цілувати у руку* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 7).

◇ **дай Боже** – уживається для вираження прохання про Божу ласку, благословення. *Тітка приймила нас так, – дай боже, аби усіх добрих людей так приймали!* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 262); *Затрубила на тім боці чоловіча коляда оленячим рогом, а з цього боку коляда жіноча спохопилася скрипкою, і нараз доволишині гори потрясло єдиним з двох боків „Гой, дай Боже!”* – і Михайлові захотілося впасти у сніг на срібному горбі з того боку, де знову заклично трубив ріг (М. Матіос. Солодка Даруся, 102).

◇ **Богу декувати** – уживається для вираження подяки за Божу поміч, заступництво, опіку. – *Йой, Богу декувати. ’Бес теперки знав, що маєш мудрого й відважного ангела при собі!* (В. Шкурган. Солодкі яблука, 81).

◇ **Боже помагай!** – уживається як етикетна формула привітання з побажанням успішної роботи, Божої допомоги. *Подумаєш, ве-*

лике діло: привів парубок із сторонського боку мале, вертке, мов ящірка, але незмінно тихе і мовчазне дитиня, яке не те що кривого – ніякого – слова, окрім „Дужі-здорові?”, „Боже помагай!” і „Днюйте з Богом” нікому не скаже (М. Матіос. Солодка Даруся, 87); *Нараз звідкись узявся однокласник Мисько. Портфель криво висів за плечима, шапка на очах. – Боже помагай! – Ади, ше одного різника принесло...* (В. Шкурган. Різники, 215).

◇ **днюйте з Богом!** – уживається як етикетна формула прощання з побажанням Божої опіки й допомоги. *Подумаєш, велике діло: привів парубок із сторонського боку мале, вертке, мов ящірка, але незмінно тихе і мовчазне дитиня, яке не те що кривого – ніякого – слова, окрім „Дужі-здорові?”, „Боже помагай!” і „Днюйте з Богом” нікому не скаже* (М. Матіос. Солодка Даруся, 87).

◇ **в Бога теля з’їсти** – вчинити що-небудь, варте особливого покарання; провинитися. – *Чи я в бога теля з’їв? Чи не людиною зовусь?* (Р. Федорів. Жбан вина, 53).

◇ **на Боже давати** – оплата в церкві за звернення священника в молитвах до Бога з проханням про заступництво, опіку й охорону в різних потребах – *Мир тиснувся наперед на боже давати, бо служба зачалася, дяк записував гроші за живих і вмрлих* (Марко Черемшина. На боже, т.1, 117).

◇ **під милі Боги** – дуже сильно. *А просила, любко, мнов, під милі боги просила тебе, Юстино, аякже!* (М. Павлик. Вихора, 166).

◇ **дасть Біг** – відсутність чогось; немає. *Грунтику дасть Біг, маржинки якась пара хвостів, та й тої годувати нічим: десь по узбоччях насмикає Єлена, та Олекса десь укосить зароблячи – ото й усе* (Г. Хоткевич. Довбуш, 64); – *Худобу маєш? – Маржинки дасть біг, проше пана. Вже давно не кушіли-сми скороми* (Марко Черемшина. Святий Николай у гарті, т.1, 54); – *А з чим же ти підєш, коли й колачі минулися, і горілки дасть біг?..* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 254).

◇ **чей Біг дасть** – за умови, що Господь допоможе. *Так «грешно» поводитьсь тільки газдиня супротив гостей. Вона ж під осінь, чей біг дасть, буде газдинею в своїй хатці.*

Сьогодні в неї вже основини нової хижі на пустому, дикому клину, на поконецьчю села, край Довбушевого звору (Марко Черемшина. Основини, т.1, 87).

◇ **прости Біг** – усталена форма подяки за що-небудь. *Господар припрошує: – Але будьте-ко ласкаві, кумочку. Не стегайтеся, харчайте. – Не стегаємоси, прости Біг за ваше старанє, дав би Бог вам здоровля за ваш труд* (Г. Хоткевич. Довбуш, 83).

◇ **Бих зна** – ніхто не знає, невідомо. *Та й Юріштан бігав, шо бігав полонинами, та лісами, та бих зна чім, та оннаково гляба було вас ізнайти: десь закег поренно головоїд проклетий* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 206).

◇ **Божка його (єго) знає** – нікому невідомо, ніхто нічого не знає. *Та Божка його знає, що з моїми квітками приключилося?* (М. Матіос. Солодка Даруся, 10); *“А він москаль?” “Божка єго знає, прийшов до села, єк прутчик, а відки прийшов, то тоті знають, шо його до нас післали”* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 136).

◇ **бійси Бога** – окрик, яким застерігають від необачних дій, вчинків. – *Не лїзь наперед льохи! – різко гримнув тато, – чяпне, єк храбўст. Тут-во твоє місце, тут увихайси, – насмішувато показав на волохатого хвоста. – Бійси Бога, Йва’, – закричала мама, – кудя й’му до цього братиси?!* (В. Шкурган. Різники, 212).

◇ **Бог би** (когось) **побив** – уживається як прокляття і виражає побажання бути справедливо покараним. *Та вже най би, зрештою, і так було, лиш коли б тоя доля, май, по правді робила, а то дасть одному забагато, а другому таки нічого, бог би її побив...* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 248).

◇ **Бог би** (когось) **не простив** – уживається як прокляття і виражає побажання бути непростеними за земні гріхи. *Вороги, знаєте, та лихі душі, – бог би їх не простив!* (Ю. Федькович. Хто винен?, 275).

◇ **збавив би Біг** (комусь) **долю** – вживається як прокляття і виражає побажання невдачі, лиха, всього недоброго. – *Та шо ж бо вас вночі пригнало? – Пригнали мні нужда та неволя та смучі мадяри. Аді, обсіли*

хату, забрали коні, маржину, дріб, а навіть єрчета забрали, та й доньку вінка збавили, збавив би їм біг долю, та й пішли (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т.1, 163).

БОГДАЙ див. **БОДАЙ**

БОГАРИТИ Доглядати, піклуватися. – *Ий, пропадня би кі. Та кілько я маю богарити твоїх п’їнюг* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 144).

БОДАЙ, БОГДАЙ част. 1. Уживається в допустово-обмежувальному значенні: хоч би, хоч. *Коли б він міг, думає Юра, бодай дізнатися, як у нього набралося таких довгів* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 187).

2. Уживається переважно при дієслівних формах для вираження побажання; щоб. – *А це, – кажу, – як я тут зайшов? – Богдай і не згадувати! – каже жандарм* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 308).

◇ **бодай його** – лайл. усічена форма вираження прокляття. – *Я то прийшла вас просити, бо Микола вже вадився зі мною за неї. Каже, що найгірше, то донці дали... – Бодай його... Пізнати зараз ненаїсний калюх. Пхай в його, аж горлом вилазить, а йому все мало* (М. Козоріс. Черногора говорить, 41).

◇ **бодай** (комусь) **остатна була** – лайл. вживається як прокляття і виражає побажання смерті. *А то мене вілагодив тот ворохтен, бодай ’му остата була!* (О. Манчук. Француз, 35).

◇ **бодай би** (комусь) **так легко на свікі жити!** – лайл., ірон. уживається як прокляття і виражає побажання життєвих негараздів. *А бодай би ті так легко на свікі жити! Суко! Бодай би ті викришило до дитини, до пня й до сухого листу!* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 72).

◇ **бодай би** (когось) **викришило до дитини, до пня й до сухого листу!** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання смерті всій сім’ї. – *А бодай би ті так легко на свікі жити! Суко! Бодай би ті викришило до дитини, до пня й до сухого листу!* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 72).

◇ **бодай би** (когось) **кучмарі поганили!** – лайл. уживається як прокляття і вира-

жає побажання збезчестити когось. – *Ще не вихірила-с си, ще дримаєш, – докидала баба, як камінням, – бодай би ті кучмарі поганили!* (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 176).

◇ **бодай би запалися!** – *лайл.* уживається як прокляття і виражає побажання пропасти. *Ого-о-о, це не діло, пане-товаришу, це горе теменне, це сльози криваві, бо що буду робити без своєї газдині з дрібними дітьми й старим татом у цих скалах, запалися бодай би... дівка в хаті невіддана* (М. Магіос. Нація, 76).

◇ **бодай щезла** – *лайл.* те саме, що **бодай би запалися**. *Зібрав я ся до школи, та й повернув іще на горівку, от до неї, бодай щезла, що “на болоті”* (М. Павлик. Пропаший чоловік, 83).

◇ **бодай** (когось) **качка копнула!** – *жарт.* уживається для вираження незадоволення ким-, чим-небудь, несхвалення чогось. *Нестор, милуючись панею Бровко, підсвиснув: – Порода! А бодай тебе, пане, добродію, качка копнула! А мені все здавалось, що ти хлопський син!* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 688).

◇ **бодай так пси петрушку пасли** – *жарт.* уживається для вираження заперечення. <...> *Яка тут присмність, коли з тебе сьомі поти сходять? Ти гадаєш, що тоді у вас на тризні я дуже добре почувався у своїй тарілці? Бодай так пси петрушку пасли* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 10).

БОДАЮЧИ, БОДАЮЧІ Дієприсл. до бодати ‘колоти, проколювати’; колючи, проколюючи. *От вона вірна жінка-газдиня Василина. Йшла вона, свої ніжки бодаючи, кров-сльози проливаючи* (Д. Харов’юк. Смерть Сороканюкового Юри, 549); *Аби тога ни мала моци й пугтері на йго газдівстві поганити людий й маржинку, то він увечер перед Благовішнієм, бодаючи иглов головку чеснику раз коло разу, за кожним разом закликав гадю* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 111).

БОДАЮЧІ див. **БОДАЮЧИ**

БОДЕЧС збірн. Будяки Будут будувати свої хати из бодєча, так ек ми будуємо се-

годне из дерева (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 128).

БОДЬНУТИ 1. Кольнути. *Ни пробив він тим сучком то око, лиш трошки йго ним бодьнув, бо ни хотів видразу вигонити з голови око тому, шо споганив був тот кріс* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 273).

2. *перен.* Раптово викликати неприємне гостре відчуття. *Той рух живих красок звязався в його уяві з образом молоді дівчини, що йшла в тому самому напрямі, що він, тай викликав у ньому незвичайне почування самотності. Щось бодьнуло його міцно, кров ударила до голови і закупіла в жилах. Він зірвався з місця, закинув бесаги через плечі тай пустився здоганяти дівчину* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 15); *Мене й це бодьнуло охаблено у серце, шо вуйна ни держит зо мнов партії, але тєгнет за бабов* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 282).

БОЄРИ, БОЯРИ тільки у мн., обряд. Весільні гості молодого – чоловіки (**легіні** та **газди**), які разом із ним ідуть по молоду. *Книзь, убраний до вінчення – в білу туглю, засів за стів на задній лавици, пид образами, разом з своїми дружбами тай матками, а наокола стола посідали тоти гості, шо йшли з ним до вінчення, тай у боєрах за книгинев* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 220); *І нині бояри таки прив’язали коня до замайних смєречинням і закосичених паперовими биндами дубових слупів, та це не був Юстинин весільний кінь* (Р. Федорів. Весільні ворота, 255); *Зараз після Петра взяла вона шлюб з Василем. Брала, як годиться удові, у будній день, скромно убрана, без дружок і бояр* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 173); *Ще неодмінно робили туристи фотографії весілля: молоду і дружок – із вінцями на головах, у запасах, чобітках; молодого й боярів – у крисанях, з чересами, топірцями; весільного свата – з дєвком в руках* (С. Скляренко. Карпати, кн. 1, 69); *Колись у молоді була одна-дві дружки, а тепер до десяти бере, щоб бояри нари мали, а подруги не ображалися* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 250); // образн. *На свят-вечір я виходив, і звав, і прохав, і кланявся тобі, градовий володарю, з твоїми боярами, дружками,*

світівками, з твоїми внуками, сватами, дудульниками і скрипичниками, щоб і з тобою в злагоді жити, в мирності набуватися (Р. Єндик. Звідки беруться мольфарі, 103).

БОЖИЙ

◇ **Божий параграф** – Божий закон. – *Хто вродився, вмирати мусит! Божий параграф!* (О. Дучимінська. Тремітали трембіти, 118).

◇ **а води Божої ни нахлестав бес-си** – *лайл.* уживається як прокляття і виражає обурення з приводу п'янства. **А води Божої ни нахлестав бес-си** один з другим, га? (О. Манчук. Храм, 62).

◇ **бери (когось) Божя сила, а дітця мама!** – *лайл.* уживається як прокляття і виражає побажання перестати надокучати, заважати кому-небудь. “<...> А, зрештов, **бери те Божя сила, а дітця мама!** Думай ек хочь, тай роби, ек розумієш. А я буду робити тай думати по своєму, бо я знаю, шо я дію. Опікунів ми ни треба”, – уже й дідо єв при кінці сердито говорити (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 106).

БОЖКА, БОШКА церк. 1. Піст, пісний день посту. *На конех, в опетельканих петельками бербеницях ніс на полонину пастирям ше тогідних крижевок капусти, зелений чеснок тай цибуль на бошку, бо то все на полонині є великов лакішков для пастирів* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 351).

2. Персоніфікація, уособлення посту у замовляннях, приповідках тощо. // у замовл. *Шурхаючи лопатою по усіх кутках, приговорювала Анниця: – Ей ти, нетленна божко! Иди собі на двир – вже тобі тут ни вольно бути ані раз* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 44).

БОЖНИЦЯ Єврейський храм. *Влетівши до міста на конях і опинившись серед тісного косівського ринку, припертого одним боком до високої скали, опришки зачали стріляти. Легко собі уявити, який то переполох зробило серед торгового населення. Полетіли кошики, візки, відра, почалася панічна втеча. Кілька десятків торговців і торговок кинулися до божниці й замкнулися там* (Г. Хоткевич. Довбуш, 354); *Меся –*

він теж був на ринку у своїм склепі – зараз же зрозумів, чому прийшов Олекса. Кинувся до божниці й собі, але там уже зачинялися й відчиняти дверей не хотіли (Г. Хоткевич. Довбуш, 354); *Одні ховаються, другі втікають між юрбу, інші знову здалися на ласку і неласку напасників. Крик і вереск роздирає будинок. Друга банда озброєних кинулася на склепи і грабує, третя напала на божницю, в якій замкнулося багато жидів. Розбили двері, впали в середину, б'ють і стріляють* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 28).

БОЇВКА Невеличкий загін. *Тільки сивий туман немов загус, прийнявши у свою млисту глибину боївку сотника Гака* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 36); *Олекса зі своєю боївкою рушив до маєтку Месі* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 158).

БОЇТИ Кипіти. – *Се ти дес мав казати, що молоко кипит. Ніколи не тра казати, що молоко кипит, лиш – боїт. А йк меш говорити “кипит”, то все будут корови битиси межи собов. То знайте хлопці, та й варуйте си того* (Г. Хоткевич. Довбуш, 142); *А ек вже зацінала боїти, то всипав на заквас квасної гуслінки, тай гуслінка так красно витела жинтицу, шо кожен видразу верг усу вурду* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 340); // у порівн. *У хмарах так пудно си варило, ек вода у горішку, коли добре боїт* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 181).

БОЇЧКИЙ, БОЇЧЬКИЙ Прикм. до **боїти**. *Тай узевси перемивати боїчким окропом усий судник на стаї, бо він любив велику чистоту держєти* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 337); *Насипала боїчким окропом тай приставила у печі варити юшку на вечерю* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 18).

БОЇЧЬКИЙ див. БОЇЧКИЙ

БОЙЄ у знач. *вставн. сл.* Уживається для підтвердження достовірності висловлювання; справді. – <...> *сєгороку неврожай, шо й худобі гляба шо дати... Ой, бойє!* (В. Шкурган. Барабулі, 74); – *А, бойє, маєте цєго, шо ловит* (В. Шкурган. Переказ, 89); – *За мнов, бойє, зайшли ші дві з Кут, а одна з Кобак – Марічка, шо я вже згадувала* (В. Шкурган. Переказ, 112).

БОЙЧА збірн., зневажл. Уживається для назви немісцевих мешканців, зайшлих людей. – *Та я тамечкі, ту бойчу, всю в стропу поскладав аби не рипалиси бирше. Їм тра'ші ни одну кулешу з'їсти, аби скакати мені в груди* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 155).

БОКАРАШ ліс. Людина, яка сплавляє **бокори**. *Летить дараба повз скелі гострі. Ось-ось вріжеться в брилу кам'яну, і кінець бокарашеві, кінець його пісні веселій* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 7); *Коли відчинялися гати в горах, потік ставав рікою, і по ній одна за одною летіли дараби. Міцно тримаючи опачини в руках, їх вели сміливі бокораші* (С. Скляренко. Карпати, кн.1, 100); – *Ще рано мені на той світ, – заспокійливо проказав бокораш* (М. Яновський. Танець дараби, 80); *З пристрасною, нежданою для самої себе відвертістю Маша розповідала йому про себе, про гірке своє дитинство, що минало в карпатській колибі, про батька бокораша, що на Білій Тисі загинув* (О. Гончар. Маша з верховини, 359); *У селі, не лише в хаті Ріцьких чекали повернення бокорашів, як свята. Зрештою, це і було наше свято – ніде і ніким не зазначене в жодному календарі* (П. Федюк. Ріка, 12); *Пахне свіжим ялиновим лісом і нині. Та не доводиться платити ріці тяжку данину. Відправила історія бокорашів у минуле, щоб приплести до нас легендою* (Ю. Боршош-Кум'ятський. Так було..., 216); *Домоглися, що по кількасот кубометрів вели три-чотири бокораші* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 204); *А по ріці / Бокораші, / Бокораші. / Ви не наші* (М. Влад. Гуцульське весілля, 81).

БОКАЧ Косогір, схил гори. *А вона як узріла – то в регіт, то в плач: / Згадала си любка зелений бокач* (Ю. Федькович. Ой виїду я з хати, 58).

БОКОР ліс. Пліт, збитий з кругляків, який сплавляють по ріці. *Дараби йшли з Ясіня й Богдана до Бичкова, там зв'язувалися в бокори, мінялися люде, які вже провадили далі до Варієва* (У. Самчук. Гори говорять!, 15); *Він [гак] аж заржавів у дереві. Чи на бутині, чи коли сплавляли бокори – все може бути* (С. Скляренко. Карпати, кн. 1, 261).

БОКУВАТИ Ухилитися від кого-, чого-небудь, сторонитися, уникати когось. – *А йк став багач, – значит, спаскудив си. – А правда, браччику, правда. От ік переіначив си. Бокуєт шош, із пушкарями тримат, Гордіюк ід нему ходжує. Але йкос си погадав на давнє претельство, шо мене, варє, би не віддав. Та й пішов ід нему* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 261).

БОЛА мед. Хвороба. – *От най так, кажім, має хтос болу йкус: шос му, даймо на то, у череві си попсуло та й болит го, та й болит* (Г. Хоткевич. Почерез верхи, 440).

◇ **дурна бола** – мед. епілесія. // у порівн. *Мірні дві неділі від Шкиндиної толоки лежєєв телешем слабий у постели Иванчік, без пам'єти, єкби на дурну болу* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 383).

◇ **бола** (щось) **скосила** – щось загинуло, пропало. – *Ви, Марійю, у кого георгіни брали, що такі дуже великі та пишні? – питає Васюта почерез паркан сусідку. – Я свої як не пильнувала, а таки якась бола їх скосила. Скрутилися, як равлики, та й по всьому* (М. Матіос. Солодка Даруся, 10).

◇ **бола впала** (на когось) – хтось раптово захворів. *Та але на вас ніяка бола не впала, кумо, то чого ви так печетєся?* (М. Матіос. Солодка Даруся, 69).

◇ **бола найшла** (когось) – хтось захворів. *Але ж бо й бола вас найшла погана* (О. Манчук. Потішив, 28).

◇ **бола розбирає** (когось) – у когось посилюється хвороба. *Єго, саняку, шо куля добиває, шо бола розбирає!* (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 179).

◇ **болу перетєти** – вилікувати. – *Вперед вона, а три дни за нев він микнув. А ця Анничька вже однов нозов переступила була за дедєм, а нєнев, але я єї калинков болу перетєла* (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 179).

◇ **аби (най)** (когось) **бола втєла** (утнула) – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання смерті. – *Аби тебе бола втєла, ти гукле виволана, чїму не дүєш? Хочєш, аби кучмарі знов нас минули? А я чим погодую оті бервена та й тебе, осоруго? Дуй мені*

раз коло разу та й водно дивиси крізь вікно, а ні, то марш звідси, най ті не вижу! (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 176); *Хто перший склав зі слів такі речення? Не склав, а сплавив на своїх емоціях, на гніві: <...> – Та най тебе бола утне!* (С. Пушик. Перо Золотоного Птаха, 42).

БОЛА-ХВОРОБА мед. Те саме, що **бола**. *Ані нагла кров, що заливає людині мозок під час боли-хвороби, ні фізичний біль, ні втра-та близької людини, ні найбільша пропаша, ні вогонь, ні вода не діють на ревнивого чоловіка так, як одна маленька, дрібна, як блоха, і гостра, мов кинджал, думка, що його жінку знає інший – чужий – чоловік (М. Магіос. Солодка Даруся, 134).*

БОЛЕ, БОЛИК, БОЛЕК 1. част. Уживається на позначення згоди; добре. – *Та найшла [хвороба], але боле шо уже трохи попустило. Уже міні, май, лекше (О. Манчук. Потішив, 28); – Та боле, – каже, залав'яючи коло зятя, Петриха Ребенцукова, – боле, що на тім стало... Не дай, боже, чого – каліцтво... (М. Павлик. Ребенцукова Тетяна, 36); Баба пряде змориками на чолі, збирає їх коло добрих очей: – Але це вже не моє... Свою дорогу пройшла – далі вам іти. Боле, шо не так стрімко, ек у наші чеси... (В. Шкурган. Баба, що горіхів дає, 159).*

2. у знач. вставн. сл. Уживається для вираження задоволення, заспокоєння, морального полегшення у зв'язку з чим-небудь; дякувати Богу. – *Пак тобі, що ти таке кажеш... Та бідний нарід геть виздыхає. У тебе та може ще в мене, болик, є яка боришка під піччю та виміняємо бриндзі на кукурудзянку і якось може дотягнемо до літа, а бідніший нарід геть пропадає (М. Козоріс. Чорногора говорить, 148).*

3. у знач. вставн. сл. Уживається для вираження незадоволення чим-небудь, зневаги до чогось. *А ти, Оле', рушник из веранди принеси, але чистий, не той чоренний, шо тудя валетси й ні одна з вас, болек, ни важмачіт (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 152).*

БОЛЕК див. **БОЛЕ**

БОЛЕНЬ част. Уживається на позначення здивування. *Глипули під ніч, а там,*

болень, вирмене сидет, збиті у стропок, ек куретка (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчик, 167).

БОЛЕК Біль, біда. – *Ци гадаєши, Юсипку, шо я не знаю твій болек? Аді, сидимо тут, а я таки за «козута» думаю, бо мні болит за тобов серце (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 48).*

БОЛИК див. **БОЛЕ**

БОМБЕТЛЬ див. **БАМБЕТЛЬ**

БОРБОСИ Незадоволення, воркотіння. *Хіба жінка – вже невільниця вічна, аби муж по цілих ночах корчмами та катзна-де сидів, а она світа божого хіба тільки виділа, що в вікно, а діждавшись, нарешті, чесною своєї голови з похмілля – ще его борбоси вислухала? (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 449).*

БОРГАН Велетенська кам'яна брила; скеля. *Он на полонинах, на боргані ілемськїм – погадайте собі, де ілем, теж є печера, а в ній, певне, лежить скарб Довбуша (Г. Хоткевич. Довбуш, 456).*

БОРДЮГ, БОРДЮК, БОРДЮР, БУРДЮГ, БУРДЮК 1. етн. Мішок із суцільної козячої або телячої шкіри для зберігання продуктів чи інших речей. *І питалася, чи харч возьме дід у скіряний бордюг чи у бисази, – а дід казав, що по Петрі красне верем'я і тому возьме бисази (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 193); Бачить хлоп, що твердо вснули опришки, взяли його думки. Бо він видів, як легіні пересипали золото в бордюгах, а потім, кладучися спати, положив кождий собі свій бордюг під голови (Г. Хоткевич. Камінна душа, 87); Бере пляшку з-під паленки та в бордюг її, зверху баюром зашморгнув і хрясь об колесо панової брички (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 17); – Я викрав в опришків бордюг червоних, які вони призначали для бідних і озолотив Дзвінчука (Р. Федорів. Жбан вина, 178); А в кожного опришка був бордюг з червоними (Л. Качковський. Довбушева пісня, 41); Краще з тобою в нужді і холоді, зі звору воду пити, з бордюга хліб їсти, як зі Стефаном у теплі і вигодах (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 84); Що тицькі роки, може, сто, а може,*

й більше лежить **бордюк**, а хуч би тобі підгнів де троха (Г. Хоткевич. Камінна душа, 342); *Мабуть, і їм закортіло поповнити свої бордюри червінчиками* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 12); *Из долини з бурдюгом на плечю ишов собі молодий гуцул* (О. Манчук. Заробок, 16); *Ще не докінчили ми нашу розмову, як з корчми Йойлика висунулося двох товаришів з ватаги Худана, двигаячи перед собою два бурдюки повні горівки* (І. Березовський. Худан, 20); *Висунуласи наперед з бурдюка фустка за б злотиків* (О. Манчук. Заробок, 17).

2. перен. Шлунок. *Та ни просим Бога, абис мав чім завтра бордюг наповнити та голій зад прикрити, але до дівок береши?* (О. Манчук. Храм, 62).

БОРДЮГ-ЗАПЛЕЧНИК етн. Те саме, що **бордюг**. Він обтяжує тіло, завважає, підтирає рану, але Іван і гадки не має звільнятися від нього, як звільнився ще за Яворовом від **бордюга-запличника**: у ньому лежало сало, бринза, тютюн, кілька ліктів кармазину та інші добутки, а через дукачами начинений (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 84).

БОРДЮЖОК етн. Зменш.-пестл. до **бордюг** 1. Дивно якось стало... Ну, от пощо лупить чоловік голови корчмарям, аби добути десять-п'ятнадцять яких червонних на свою пайку, класти тоті червонні до череса; потім, як стане їх трохи більше, пересипати у **бордюжок**, тягати сей **бордюжок** усюда з собою вдень і вночі, боятися сусідства товариша, косого погляду жадних очей... (Г. Хоткевич. Камінна душа, 345).

БОРДЮК див. **БОРДЮГ**

БОРДЮР див. **БОРДЮГ**

БОРДЮШОК Малий бичок. Рівним рядом десь близько десяти або й більше биків, серед них і **бордюшків** – трохи менше, молодших, гналися за однією коровою (Л.-П. Стринадук. А кемуеш, ек то було!, 57).

БОРЖІЙ, БОРЗІЙ, БОРЗІШЕ Вищ. ст. до **борзо**. Він мені на се ані слова, але потяг **боржій** на базар (Ю. Федькович. Люба – згуба, 246); *Опришки боржій приладили вечерю й посідали на траву харчувати* (І. Бе-

резовський. Худан, 42); – *Григоре! Григоре! Бігом сюди, хлопче! Слухай, напиши Нагаєві цидулку, аби якомога борзій забирались з тої Коломиї* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 137); *Носом підитовхнула сина під черевце, просила і квапила: “Борзіше сторцуй ніжки, шибенику”* (Р. Федорів. Таїна, 165).

БОРЗЕНЬКО Пестл. до **борзо**. Розповідати що та як і – назад **борзенько** машиною. Разом ... з Палієм (М. Яновський. Коли йдуть сплави, 8); *Юра схиляє тоді лице вдолину, батіжок ховає назад плечей, каже газді гречно «славайсу» і борзенько з ним розминається. А потому знов далі: тріс, тріс!* (Марко Черемшина. Злодія зловили, т.1, 70); *Я вина вам наточила – / ану борше, бо зоря не. / То вино, що ти приніс нам! / Гайда борше лиш, борзенько, / Бо у хаті, гей, задуха, / а вно добре холодненько* (Ю. Федькович. Юрій Гінда, 81); – *Ну, то я лишу двері трохи відчиненими, добре? Бо як випадком треба буде тобі що уночі, то аби я могла борзенько прийти, – добре?* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 162); *Ноги борзенько миготіли в повітрі і немов ножичками стригли простір* (Р. Єндик. Звідки беруться мольфарі, 87); *А теперка треба швидше їхати. Борзенько!* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 286); *Баюрак, добре знаючи запальний отаманів характер, борзенько вхопив його за плече* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 144).

БОРЗІЙ Швидкий, прудкий. – *Не підходь... Ади, який борзій, – сказала без гніву, але рішуче. – Я сюди не на гульки прийшла* (Р. Федорів. Жбан вина, 64); // у порівн. *А роки біжать, мов борзі коні, біжить вниз річка через Потіччя, збігає молодість у Насті, та не йдуть на гору старости, бо так уже повелося в Пантели, що до нього люди не йдуть* (Р. Іваничук. Дім на горі, 6).

БОРЗІЙ див. **БОРЖІЙ**

БОРЗІШЕ див. **БОРЖІЙ**

БОРЗО Присл. до **борзій**. Швидко, скоро. *І старенький Микола, перелякавшись, борзо вергнет назустріч Юрію ключі від світа, а сам тікає у запічок, на небесну постелю, спочивати по труднотах довозимових* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 27); – *Пан*

капрал! – кажу. – А я думав, що я з вами вже не побачусь. Чого ви так **борзо** пішли? (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 307); *Смицнючка, проте, знайшлася борзо*: – А дякую тя, дівче, за послугу (Р. Федорів Весільні ворота, 265); *Збирайся борзо*. Бо відтак треба відпочити (М. Яновський. Гірське серце, 78); *Він борзо вернувси насупаний у хату* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 66); **Борзо** вилітають тоді крізь ворота запряжені в старосвітську бричку муругий валах і яблукаста кобилиця, а діти – врозтіч, бо й машини над фосу звертають: *Юра Фірман їде!* (Р. Іванчук. Юра Фірман, 93); *Пани борзо* повилазили із сховків, ну будувати катуші, а тоді збиткуватися. Обклалися пушкарями, смоляками. І де могли, голосили: “Самі видите. Нема вже ваших опекунів, нема збуя Бойка, схизмата. Ми збуйові дух випустили і слух затерли...” (Б. Бойко. По голови... По голови..., 61); **Борзо** розклали ватру і почепили кітлики (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 187); – *Смерть?! – здивувався Григір, мружачись від сонячних променів, що нараз бризнули з-за білої хмарки. – Ає! Летімо борзо!* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 44); *Але ж то борзо* пізналася Юстина з *Проданом* і **борзо** минуло єї щастє, як та мартова хвиля, що блисне сонечко та й нема!.. (М. Павлик. Вихора, 178); *Смоляки* попали в пастку. / *Полковник Пиелуський, / На чию надіявсь ласку? / Не жив ти по-людськи. / Кулі доганяють борзо...* (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 55); *Давай, суко, борзо їсти – / годувала ж москалів* (М. Магіос. Нація, 172); – *Але чесу нема... Не хочу, аби Йївась мене тут застав. Най би не знали, що я приходила... Діти дітми – ші всеко може бути. – Гай-гай, бігом! Розгортайтесь, він так борзо не приходит. Такі траба у другу хату вступити: мо’, ше й сватами будемо?* (В. Шкурган. До серця, та не в пазуху, 201); // образн. *Гадкуй против чесу: / Крисáня чияс борзо спішит до тебе* (В. Шкурган. Не шкодує капелюха, 10); // образн. *Сивий Глаш* запікав мовчки залізо і помагав майстрові деревище хрестиками карбувати. *Легіні і дівчата* сходилися на «грушку». *Уклякали коло тіла, відшептували молитви, а потому борзо* смуток скидали і в

хоромах гралися жмурка та лопатки (Марко Черемшина. «Грушка», т.1, 65).

БОРЗО-БОРЗІСЬКО присл. Дуже швидко. *Зоряли ранні зорі, як сестра Катерина дала знати Василю про несподівану смерть покійного Юри. Василюна як се вчула, то мало що не вмерла в зворушенню, з жалю та переполоху. Борзо-борзисько* дала Василька малого до *Зятинюха* Івана, а сама духом долів, в погоню за своїм *Юорою* (Д. Харов’юк. Смерть Сороканюкова Юри, 549).

БОРИДКА

◇ **боридка** зливкала – хтось налякався. *А шо їс напудивси? Боридка зливкала!* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 137).

БОРИШКА див. БУРИШКА

БОРИШНИК етн. Печений картопляний корж. – *Василь вже спить давно, а я, ади, заснути не могла, ждала тебе. Кулеши та гусянка на столі, Юрчику. Та й свіжих боришників* напекла, може їстимеш? (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 42); // у порівн. *А потім, як жибівський мою Явдоху добре виправ, що груди попухли їй як боришники, вона знову вернула до мене* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 108).

БОРІНКА Боротьба, сутичка. *Або ногу дес у колодю вломит товарє, або у борініці ріг изиїбет, або виб’єт око на сучьок, ци таки з добра-миру шош захираєт на ногу* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 107); *А така то була цікава молодиця, шо у борініці* спераласи хоть єкому мушиїнінови (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 308).

БОРКУТ див. БУРКУТ

БОРОВІНОВИЙ

◇ **купелі боровінові** – мед. лікувальні грязі. *Їмості допитувалися Зельмана, де буде сього вечора танцювати його жена, а Зельман божився, що не знає, бо перед двома неділями вислав свою жену да Марієнбаду, того самого дня, коли віїт вислав свою жену до Криниці на купелі боровінові* (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 206).

БОРОВІЧКА Горілка, настояна на ялівцю. *Але досить було комусь прийти, як натар виймав сигарету з кільця, садовив відвід-*

увача на свій фотель, <...> питався, що налити – паленку, ракію, сливовицю, бехерівку, цуйку, зубрівку, анісівку, ялівцівку, **боровічку**, наливав повні перці, подавав один гостеві, ставав при столику, <...> (Т. Прохасько. Непрості, 48).

БОРОДАТИЙ субст. Шинкар, корчмар. Тай лиш шепнув їй крадьми з-перед другої чєлїди: «У Великодний понедівнок, ек дїждемо, то дивиси, абес ни прийшла на Дубовій **«бородатого»**, бо біда ти впадет на голов» (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчік, 310); «Ива! А ти будеш сегодне на Дубовій, в **бородатого?»** (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчік, 331).

БОРТА Велике дупло смереки. Я сховавси у дуплаву **борту** майже за самими плечїма дїдови, ек куниця у гайно, тай видїв відтив, шо дїдо робит (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчік, 20).

БОРТАВІТИ Порохнявіти. Навіть так ни **бортавіли** ліси, ек **бортавіют** тепер (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчік, 14).

БОРТАШ ліс. Місце, куди звозять дерево для сплаву. Не знаю, чи запам'ятала Леся слово **борташ** – так називалося те місце, куди звозили дерево для сплаву (С. Пушик. Карпатське літо, 258).

БОРШЕ присл. Швидше. – Ходи 'д бабі, Петрику, ходи **борше**, лиши дїда! (Марко Черемшина. Карби, т. 1, 32); – Иди, – шепнув мені брат в ухо, та проси неню, аби **борше** стїл лагодили (Ю. Федькович. Люба – згуба, 248); Нарешті всьо готове: бучок найшовся, дзьобенька через плече перекинулася, новенькими постолїками пошурхує та дєдо з неев кватит **борше** йти (Г. Хоткевич. Гірські акварелі, 334); Міні видразу велькло на души, бо на Рїжу вихопивси дїдо Иванчік тай, смїючіси, побїг **борше** ид'міні (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчік, 11); Музика ще дужче притис голову до скрипки, ще швидше забїгав пальцями по по струнах, заметулькав смичком, гейби квапився відограти весїле та принести **борше** додому заробок (М. Павлик. Вихора, 189); Залатав я, знаєте, другий постїв, тай **борше** надвир (О. Манчук. Дохторе, 69); – Мико!.. – гукнув він у двері. – А розклади

борше ватру у стаї (М. Коцюбинський. Тїні забутих предків, 191); – Видужуйте **борше**, Якове (М. Яновський. Гірське серце, 130); А Максим, скоса глигнувши темними очима на голоси, ще й підцвѡхнув зі злим присвистом: **борше** обертайтеся, драбуги! (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 11); – Вони, хлопці нашї, наглої смерті забажали. Ходїмо **борше**, може, разом одмовимо (М. Стельмах. Над Черемошем, 155); Опришки дуже хотїли побувати там, де бували пани. А – пани, де опришки? Могло статися, могло. Бо її мали найсильнїші й найвродливїші мої хлопці... Могло статися з молодим Потоцьким. Господи! Що ти витворяєши з нами усїма?! Але ж чому Потоцький не мїг її **борше** мати? Аж за мене, за мою волю? (Б. Бойко. По голови... По голови..., 32); – Маруся у мене також згібна: лїжники робит, вишиває, а кїтаєси – то шї **борше**, ек я (В. Шкурган. До серця, та не в пазуху, 202).

БОРШЄВІТИ Танути. **Боршевіла** [зима у знач. 'снїг'] навіть у найгірших затїнках. Розфлекала й на найвищих полонинах. Топиласи й в найгїбших зашепетинах (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчік, 117); Надворі помнекло, наставала видлога тай зима розболаласи, **боршевіла** під ногами так, шо годї було ступати (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчік, 206).

БОРШИВОЧКА етн., пєстл. Крисаня. // у пісн. А крисаня на ньому з кольоровими смужками – "**боршивочка** з огольоном, розмай зелененький", як співається в піснї (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 90).

БОРЮХ 1. Лїнвий собака. Зате по присадибах бїгають й гавкають, подеколи на людей присїдають, кусають за литки, ловлять за ноги, латрають, виють, завивають, гризуть й загризають, гаркають й гарче, а подеколи – скавуле: тайди, пси, пєта, пирги, **борюхи**, тайдєта, шєні, шїнєта, котюги, котюжєта (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 142).

2. перен. Прїзвисько персонажа твору. Василєві, через його доволї-таки помїтну огряднїсть, активнї очї, дїстались в дорогоцінний подарунок кабан-їклан, вед-

мідь, **борюх**, лахабундяк, вуйко Юрин, вуйтюк, торба Бистрецька, випуленек, Зорена (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 129).

БОСОРКАНЯ, БАСУРКАНЯ міф. Відьма, чаклунка. – *Йой! Ади!* – з подивом і острахом стрепенулася Оленка: до неї **босоркано** вкинули (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 171); *Дехто, скажете, не вірить в басуркани. Світ такий стає, що вже нічому не вірить* (У. Самчук. Гори говорять!, 9).

БОТА наст. Велика товста палиця з головою у верху; вівчарське знаряддя. «*Бир, би-и-иррр! Бир!*» – приспирував він вівці, помахуючи на ні по разови вівчарськов **ботов**, а помали аби йшов пасом у зеленій паши (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 351); // у порівн. *Відев, зроду ни поклонивси мандатор ні одному хлопови, а тогди мусів, бо над його головов стоєла мандаториха из замітавок у руках, ек на полонині бовгар из ботов над ниповоротним товарєм* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 160).

БОТЕЙ, БУТЕЙ 1. наст. Отара овець. *Олекса собі того не уявляв і тому біг. Збігши на горбочок, побачив, що полонина похилилася вниз і на тому просторі – ботей овець...* (Г. Хоткевич. Довбуш, 125); *Тай великим ботеем блісли овечьки в него на Ріжи, а козам, то й рахунку ни знав* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 140); *Учора світрання Иван Бойчук послав їх з Дземброні на марішевську полонину до знайомого ватага, щоб той з громадського ботею продав пару овець на свіжину* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 89); *Бо його одного любить, його, Юру Гордійчука, який не має ні лісів, ні полонин, ні ботейв* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 42); *Довбуш хоче взяти з Дідушкового ботею овець на зиму* (В. Гжицький. Опришки, 163); – *А чому дедик не мав ніякої влади над гуцулами? Та ж не було в нього ні широких полонин, ні ботейв овець, ні темних лісів* (Р. Єндик. Регіт Арідника, 31); *Сняться мені вівці. Признатися, деколи підлізаю вгору подивитися на ботей зблизька* (М. Яновський. Співанка-доля, 356); *Та скоро д'гори поженуть ботей / на полонини крас-*

ні і зелені (Г. Турелик. А може, знову підем у Смотрич?, 122); *Як ми загнали маржинку у кошьюру, а ботей у загороду при стаї, то йшов уже такий пластовец, що світа не було видко.* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 72); // образн. *Гірськими пляями, і зворами пливають та й пливають ботей овець, череди корів, і мелодійні дзвіночки сповіщають Верховину і низ, що на полонині вже перший сніжок заштриховує літо, кладе свої хрещики на мережки стежин* (М. Стельмах. Над Черемошем, 177-178).

◇ **писаний ботей** – чорно-біла отара. *Чорні, бистрі Гаджюмини очі на смаглевій подовговатій твари з-нід просивих вже трохе брів гордо позерали на той писаний ботей овець та кіз, шо то барткатим ліжником назадь него застелював собов розлогу полонину, попливаючі по ній у зеленій паши, обсіпаний золотом потоаючого поза верх сонечка* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 351); *Поглядаючи на овечки, що блягли в загородах, на свій писаний ботей (стадо), на корови, що дзвонили та рули по випасах в лісі, – він журился* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 204); *Бігли, бігли, розтікалися / Писаним ботеем* (М. Влад. Коломийка, 74).

2. перен. Гурт. *У дедика мижги гуртом дітви було ми широко. Хоть іноді я аж хрип, варвлодічі лісами з цілим ботеем хлопців, то ніхто мнє за це ни грозив, бо у гурті дітвій цим ни трабували* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 49).

БОТЕЛЕВ, БОТИЛЕВ Кухонне знаряддя у формі дірчастого кружка, прикріпленого до ручки, для перемішування молочних продуктів; колотівка. *Далі бере ботелев – такий дір'явий кружок з ручкою, і бовтає ним у путині. Це робить процес інтенсивнішим, і сир виділяється вже цілковито.* (Г. Хоткевич. Довбуш, 151); *У лісі пониже хати, на видосовни, закопував у велику муряховину гуску соли, миску чежівницу, цідило, полодник, ботилев вид колочіня сметани* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 110).

БОТИЛЕВ див. **БОТЕЛЕВ**

БОХТАР Сільський барабанщик, оповісник, глашатай. *Корівку-молочанку ліциту-*

вали, далі **бохтар** вибубнив, що приїхав екзекутор (С. Скляренко. Карпати, кн.1, 92); *А в селі відомо як! Покличе пан староста бохтара, накаже йому: <...> “Ти, Савку, вибубни, що в суботу буде ліцитація майна в Михайла Чопа”* (С. Скляренко. Карпати, кн.1, 112); *Поява якогось урядовця з хустського жупанату неодмінно гнала по кутках сільського бохтаря із старезним барабаном на мотузці через плече і невеселою звісткою про новий податок* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 67).

БОЧІВКА Бочка, діжка. *Ще є п'ять ліжників, сувої сукна, полотно, вовна, три бербениці бринзи, дві бочівки меду, вуджена оленина...* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 13); *“То шо ж тобі дати за твою службу” – “Давайте мені на кожний тиждень вина по бочівці та й єлівку”* (Г. Хоткевич. Довбуш, 109); // у порівн. *З брички зсунувся, як бочівка, грубенький Зельман у білому порохівнику, з-під котрого шкірився до сонця грубий золотий ланцюх* (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 204).

БОЧІТИСИ Дивитися, позирати зі злістю. *Але Іванчік ни був такий квапний борше бічі їм си клонити, хоть видів, шо вни на него бочілиси, єк б'ючі воли тай через то зачіналаси мижи ними шораз то завзетійшя тай отвертійшя борба над стрілецтвом* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 172).

БОШКА див. **БОЖКА**

БОЯРИ див. **БОЄРИ**

БРАГА

◇ **жидівська брага** – пиво. *Правда, ни є так, аби чоловік дес шош й ни випив, тай п'ю того болота – пива, але то пусте. Нидобре, тай виглядаєт, єк січ кобилічя. Прото – жидівська брага, лиш надвір вид того гонит, а в голові нічо ни чути* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 309).

БРАЙ наст. Палиця з твердої деревини з потовщенням на кінці для роздрібнення будзу та набивання у посудину **бриндзи**. *Ватаг краєв ножем будзи, дав і Олексі ніж. Будзів було багато, вони були справді тверді, отже, доводилося доре надавлювати. Покраєні шматки ватаг покидав до путини*

й добре посолив. Потім узяв брай і весело ним махнув. – Ано-ко ше цеї. Брай – то грубий буковий кіл, з одного боку обтесаний гладко, а з другого – гранчастий, та ще й з надрізами (Г. Хоткевич. Довбуш, 152); *У другому кінці стаї стояли уставлені рядом нові подовгасті дерев'яні бербениці, мов калачами обвинені дерев'яними обручами. Ватаг з кальманом зубчатим брайом кришили будзи, солили та утовкали туго в бербениці. Заденчували бербениці та ховали до кліті* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 71); *Ватаг спостерігав, як падає тінь від устромленого біля колиби брая* (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 39).

◇ **аж по брай** – до крайньої межі. *А як гарно закропимо душу, / Та як вчистим, браття, аж по брай, / Тогді з свашков в три дорозі рушу / Тогді собі з свашков просто в рай* (Ю. Федькович. Співанки, 235).

БРАНДЖА, БРАНЖА Зборище людей, компанія. – *Бо то, видиш, опришки ходили малими ватагами. Лиш коли йти на великий рабунок, тогди си скечатют на великий табір: і по трицік, і по сорок, і по бирше люда. Єк, скажім, ти на Угоршину. Туда були все великі пани, дідичі, графи, барони та й усека бранджа* (Г. Хоткевич. Довбуш, 112); *І в него, у Пискливого, був такий постановок, шо над волохами волох отаман, над усекво бранжов – свій. А над гуцулами був за втамана Федь Жолоб. Юха був хлопец!* (Г. Хоткевич. Довбуш, 101).

БРАНДУШКОВИЙ Прикм. до **бриндуша**; шафрановий. *Поклав Довбуш коновочку на долоню: не рясніло на коновці срібло-злото, не блищало коштовне каміння, на дубових клепках цвіли косиці конвалій і брандушкові дзвоники, поміж ними стріляла перами папороть, а на денці залишався цвіт калини* (Р. Федорів. Жбан вина, 291).

БРАНЖА див. **БРАНДЖА**

БРАНЗОЛЕТА Браслет. *Або мої бранзолети мають у місті собі пару?* (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 199).

БРАНИЙ Вишуканий, святковий. *Хата красна, нова, білена, попід стелю образи премудрі, а все браними рушниками поза-*

пинані, стіни коверцями оббиті, а стіл та ослони усе мальовані (Ю. Федькович. Штефан Славич, 288); Черевики на нім брижовані, волоські; ногавиці білі; сорочка рантухова, золотим хірем да мирсою вишивана; пояс **браний**, боянський; за поясом ширинка; на шиї хустка шовкова; на голові кресаня – в самих павах да в йорданах волоських, що на цілій Буковині такої, мабуть, не було (Ю. Федькович. Безталанне закохання, 329).

БРАНКА 1. військ. Набір новобранців до війська, мобілізація на війну. *Прийшла бранка – першого Юрка ухватили* (М. Павлик. Юрко Куликів, 22); *Уже скрізь довкруги на долах видко було хмари димів та червону луну ночами, а Черемош збирав із своїх сіл легінів і добровільців і провадив їх до бранки до Путилова або розсівав по селах на оборону* (Марко Черемшина. Перші стріли, т.1, 124).

♦ **бранку брати** – набирати новобранців до війська. *Гой ріже тамбор в три набати: / Задумав цісар бранку брати* (Ю. Федькович. Золотий лев, 93).

2. Повитуха. ... *Уже за стіною часу баби, яких називали то повитухами, то бранками, то пупорізками* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 47).

БРАТИ

♦ **брати собі** (щось) **на саму** – виражає зауваження, застереження, погрозу. – *Ви, газдики, взяли від мене форшуси. Але аби ви знали, що я, май, підписався у гадука та в Косові, що я гавтую своїм маєтком за ці гроші та ще й на штраф, ніби на таке обшкодування підписався. Тому прошу вас дуже файно, аби ви брали собі це на саму, та й аби ви чесно відробили б свою токму, бо як котрий щось змикитить, то пам'ятайте собі, що бог високо, а суд далеко, а бартка у мене в руках, май, годна* (М. Козоріс. Черногора говорить, 106); – *І лукавос... – Та ніби я до кого говорю, ти? Чуєш, бери собі на саму, а то щызник тебе возьме! Коби лиш газда прийшов... Лиш отченаші меле і з байстроком грається* (М. Козоріс. Черногора говорить, 263).

♦ **брати собі** (щось) **в тямку** – перейматися (чимсь). – *Ой, бабко, не кажіть мені*

такої чорної та темної вісточки, а то краще, щоб ми обоє разом лягли... – А ти, Парасочко, не бери собі цього дуже в тямку, бо ти ще молода та будеш мати тих бахурів, коли б здорова була (М. Козоріс. Черногора говорить, 161).

БРАЧЧІК

♦ **браччік братенний** – дорогий побратим. *Але спішиси, / браччіку братенний – / на небожст польовані іде* (В. Шкурган. Років отара..., 37).

БРЄ Форма звертання до чоловіка. – *Ей, бре! Ану, дивиси, така погань! Коби хоть флетєв, то бих не казав, а тото волос уже цвите. Хтос то ше мені казав, що видів оногди, ек він ранісько купавси, то, каже, на попереці сам струп та й струп* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 44); *А в мене, браття, кріс! / А в мене, бре, – та й ще мі ся хоче!* (Ю. Федькович. Співанки, 232); *У батька-матері серце все хилиться до них, але у них воно, бре, куди інше хилиться!* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 430); *“Горівки, бре, не маю, але вино в мене добре з Сигота, токайське” – відповів Андрій* (І. Березовський. Худан, 10); *Погленув на мене ек на мерце, що з єми виліз та кажет: – Єй, мой, бре, бодай би вас, Миколо, а тосте штуку зайграли, а ми злеклиси та гадали, що ви справдешки обзвічені, а сарака хлопчіще то так зрувлоци, екби вас у деревище клали. Я лиш мавсми на гадці, чи вас живим до Косова доведу* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 52); *Хтось, покосивши купину зелену, / Натрапив на криничку на студену: / “Мой бре! Зови усіх людей сюди!”* (В. Зубар. На косовиці, 16).

БРЄ-СВАТЕ Те саме, що **бре**. // образн. *Ох, ріко, ти, ріко, яка ж бо ти буйно-бистра! Черемоше, мой бре-свате, Черногори брате, не трівож своїх братів-гуцулів!* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 543).

БРИД Огида. [Довбуш:] (відвертаючись з **бридом**) *О божє мій!..* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 402).

БРИЖОВАНИЙ дієпркм. Який має халяви в хвилясті складки. *Черевики на нім*

брижовані, волоські; ногавиці білі; сорочка рантухова, золотим хірем да мирсою вишивана; пояс браний, боянський; за поясом ширинка; на шії хустка шовкова; на голові кресаня – в самих павах да в йорданах волоських, що на цілій Буковині такої, мабуть, не було (Ю. Федькович. Безталанне закохання, 329).

БРИНДЗА, БРИНДЗЯ, БРИНЗА, БРИНЗЯ *етн., наст.* Спеціально приготовлений для зберігання посолений сир. Тимофій тим часом уминає кулешу з **бриндзою**, плямкаючи, як праником по воді (Г. Хоткевич. Дарабов, 400); Тай ніс кислий хліб у бисагах, аби з села на полонині дати пастирям пригісного, бо за ціле літо, то їм си приїдаєт полонинська їда: кулеша, **бриндза**, вурда та сербанка (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 351); Потому всі разом пили за здоров'я маржинки, гості набирали у бербениці **бриндзи** та в мирності знову спускались в долини (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 199); Ми, богу дякувати небесному, не крадемо ні в кого, ані не розбиваємо: нам бог дає! – кінчила Проданова мама, наставляючи йому на лаву квасного молока, масла, сиру, **бриндзи**, житнього хліба, далі й паски, що ховала в бодні ще від великодніх свят, а нарешті пустилася топити в печі <...> (М. Павлик. Вихора, 230); Бери, орлику пишній, трюхи кулеші та **бриндзи** на закуску та пилуй, біжи д'дарабі. О-о, води отік ще більшає. Дозирай, як можеш, ще хоч цю, ненадійно-прикру ніч. Завтра чий-чий вода впаде, а ріка стягнєся у свої береги (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 545); Коли щасливо перелітують, то заробить ватаг і старший пастух по п'ять-шість бербениць **бриндзи**, а молодші – вівчарі, бовгар-гайдей, стадар-конюхар, ягничник, спузар – по тричотири бербениці (С. Пушик. Карпатське літо, 291); “Зготов нам на молоці кулешу, наиквар сала і **бриндзу** покладь на стіл!” – приказав Худан (І. Березовський. Худан, 10); – Не заходьтеси, прошу вас, я не на гошшїні йшла... Йой, Штефанихо, нашо тільки всекого, – згїйкала до господині, котра вносила і розкладала на столі тарелі з **бриндзою**, салом, квашеними огірками, гусянкою

(В. Шкурган. До серця, та не в пазуху, 201); У неділю я вибрався на Лазу відвідати Юру. Видно мої “фігуранти” представили мене добре, бо Юра прийняв мене дуже ввічливо, і я побував у нього до вечора, а Юріїха вгощала мене банушем, **бриндзєю** і гусянкою (Р. Яримович. Юра Михасевий, 35); Марта розклала на столі харчеві припаси зі свого наплечника: хліб, масло, **бриндзу**, ковбасу (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 87); Одних послав на Розсіиний ґрунь до Марусяків по ялівку на печеню, других – до Палагни-Світозари Срібнарчук по приховану в неї горілку, з третіми сам пішов на білоберезький бік Писаного Каменя, щоб відкопати бордюги буджениці, бочівки **бриндзи**, масла і сиру (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 229); Поклала в торбину **бриндзи**, буришок (О. Кундзіч. Верховинець, 221); Ближні гуцули забирали д'хатам своїх кривних, знайомих, гостей з других сіл, але більшість, маючи зі собою все потрібне для храмування – як гусянку, **бриндзю**, масло, мед, різні-різніські кулешінники, бурешінники, голубці, а також обов'язкову прикрасу святого храму – добру посудину з горішков, – ця більшість розсипалася знов-таки по цминтариську, і там, серед зелених могилок, під захистом хрестів та смерічок, ішов правдивий гуцульський храм (Г. Хоткевич. Камінна душа, 84); – Пак тобі, що ти таке кажеш... Та бідний нарід геть виздихає. У тебе та може ще в мене болік, є яка боришка під піччю та виміняємо **бриндзі** на кукурудзянку і якось може дотягнемо до літа, а бідніший нарід геть пропаде (М. Козоріс. Чорногора говорить, 148); Сивоусі й безвусі гуцулки в перехняблених під негодами зелених крисанях зчужіло дзьобали двома пальцями зруділу **бриндзю** з брудних платинок на колінах (Р. Андріяшик. Сторонець, 160); Це було недалеко від закінчення полониського випасу худоби і треба було приготувити **бриндзю** і масло для роздачі людям (Р. Яримович. Гости́на на Чивчинській полонині, 71); Не бачить легінь жінок, що приходять з долин по масло та **бриндзю**, не чує їх пригублюючого щибету, хоч кожна молодиця аж гине за його пишною вродою (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 121); Він здав

на неї маржину, що коло хати; вона кутає її, господарить молоком, маслом, **бриндзю** робить, завжди принесе йому тих кілька банок у тиждень (А. Крушельницький. Рубають ліс, 245); Ватаг оглянув його цілого і ніби не чує його слів, а розпитує про новини в селі і питає за тютюном. А була така встанова, що хто приходив по **бриндзю**, мусів мати зі собою реваш, хочби то був сам депутат, чи хто з його родини або котрийсь з мішаників (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 11); Пастухам завозив харчі, а звідтам забирав бербениці **бриндзі** (О. Дучимінська. Трембітали трембіти, 116); Поставлять з воску три свічі. / В кошелик **бриндзю** й калачі (Віра Вовк. Благовіщення, 72); Тоті коні за своїм планом плигнули б у вогонь і у воду, тижнями не брали б у зуби стебла, при стрічах з побратимами, що орють царини, возять з лісу колоди, носять постогнуючи, з полонин діжки з **бринзою** і маслом, заपोрошували б пилюкою очі, а при нагоді лягнули б копитом під черево і волали б: – Ей, бидло, з дороги! (Р. Федорів. Жбан вина, 82); Раніше, бувало, не пройде байдуже, неодмінно загляне до стайні, подивиться на своїх корів, спитає, скільки бербениць **бринзи** набавив Штефан (Я. Стецюк. Крутий плай, 59); Жінка знову крутнулась сюди-туди, і на столі в момент стало, що було під руками: сметана, **бринза** (М. Яновський. Гірське серце, 72); Та його тато був добре захланним газдою: не хотів залишати мадярам цілі бербениці **бринзи**... (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 101); Звідти приносив свіжу **бринзу**, перекинувши, наче коромисло з відрами, бартку з прив'язаними бербеницями через плече. Інтерв'ю давав неохоче, але старанно (Т. Прохасько. Непрості, 59); – То буде завтра. Зроблю красний вам ярмарок... А нині чогось мені теплого, бо змерз у ваших горах, – ним доправди теліпала гарячка і поклав на ляду монету, – а ще купуватиму вовну та овчину, навіть **бринзу**. Хтось такий тут є? (Б. Бойко. По голови... По голови..., 69); На столі стояли тарелі з борщем, банушем, **бринзою**, гладунець, гусянки тричверткова-квадратова (П. Федюк. Штабар, 35); Бабо, грій до весни свою старість, / Маш **бринзу**

та лютої гусянки гарнець, / То ж сиди – нічого тобі не станеться ... (Т. Мельничук. Благослови мати, 103); – Багато **бринзи** збереш! – дістав Олекса стусана в потилицю. – Це тобі, хло', не в соплку дуги (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 38); А Павлиха дала тоді трошки **бринзи**, жменьку сиру і відро бараболь (М. Магіос. Солодка Даруся, 25); Тут були **бринза**, бануш, гусянка і молоко, хто яке хотів (В. Гжицький. Опришки, 164); Найкраця **бринза** та, яка зроблена до Петра, а отже, і молоко з першої половини літа (С. Пушик. Карпатське літо, 292); Котроїсь ночі, коли Михайло Дубей подався в полонину знести масла і **бринзи**, відчинив він прикладом двері Дубеєвої хати, вивів Маріку Мамчучку, а тепер Маріку Дубеїху до старезного дуба на краю Качурівського і мовив з притиском, гейби настував на слова: – Ти носила своєму братові їсти у сховок (І. Андрусак. Реставрація снігу (повість-метафора), 144); Ватаг поставав перед ними якимсь чарівником, коли підходив до великих бербениць, наповнених молоком, і готував з нього **бринзу**, будз (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 39); По два дні ішов на полонину, / А з полонини – з бочкою **бринзи** (М. Влад. Дідів закон, 39); Василь тим часом скинув бесаги, взяв топір, Тимофій дав йому поснідати, наклав кулеші в платину, **бринзі**... (А. Крушельницький. Рубають ліс, 333); Вуджена дичина, ковбаса, маринади; начинка м'ясна, начинка овочева; **бринзя**, гусянка; варення малинове, вишневе, з чорниці; засмажені на сметані опеньки, солені боровики... (Р. Андрияшик. Сторонець, 18); // у порівн. І скинеться в зіницях птаством пустка, / і на світанку вирветься з зіниць, / і музику, як **бринзу** з бербениць, / до губ несучи, мов після душогубства (В. Герасим'юк. Серпень за старим стилем, 73); // образн. Ліс від ока до ока стоїть на сторожі / між землицев і раєм. / Світково стоїть. / У втрамбованих **бриндзов** моцніщих століть / я шісливий такий / і май дужче побожний (В. Шкурган. Цвикував би усіх смереківими темами..., 20).

♦ **бринзу бити** – виготовляти бринзу. Невже і ти вважаєш, що наука тільки для панів, аби вміли світом крутити, а хлопів,

мовляв, **бринзу** можна **бити** і без грамоти, *вистачить йому того, що всевишній в голову вклав* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 309).

♦ **бути в спитку з позаторішньою бринзею** – бути дуже голодним. *Зніміть цю шаблю! І прощайтесь чимшивидше. Вони всядуться за третій стіл. Ви їх не нагодуєте. Вони ще з позаторішньою бринзею в спитку* (Р. Андріяшик. Сторонець, 4).

БРИНДЗЕНКА, БРИНДЗИЦА, БРИНЗЕНКА, БРИНЗЯНКА *паст.* Те саме, що **бербениці**. – *Але їк давали мені онну бриндзенку та зрізали рубель, то й бовт ненароком ізрізали* (Г. Хоткевич. Довбуш, 162); *На мірі, то мішенники свої вівці ни жєлували, бо то ни видоювали вни з їх вимен молоко, а попросту йго видуиуючі, витєгали, аби єкнайбільше на ту бриндзицу надоїти вид них тої молоцини* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 341); – *Ано-ко, Оле, подай оту бербеничку. Це спеціальні бринзенки, міртуків на дванадцять-чотирнадцять. До звичайної бербениці пішло би й двадцять п'ять* (Г. Хоткевич. Довбуш, 153); *Пофоркуючи, вони плуганили, важко нав'ючені різними вантажами: великими путнями, коновками, боднями, бербеницями, бринзьянками, закуреними казанами, дійницями, бесагами, бордюгами* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 237).

БРИНДЗИТИ *паст.* Виготовляти **бриндзу**. *Сам узєвси до бриндзи її бриндзити тай бити в бербениці, а пастирів, то лиши до помочи приймив, бо любив їсти лиш ту бриндзу, шо сам її бив* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 358).

БРИНДЗИЦА див. **БРИНДЗЕНКА**

БРИНДЗЯ див. **БРИНДЗА**

БРИНДУША, БРУНДУШ *бот.* 1. Шафран (*Safranus*). *На полонині моруг зазелєнівси, заспівали потєта, затокував готур, затєвкали готки, зацвили всекі бриндуші, бендєски зачєли гучіти. Полонинка так закосичиласи, єк кнегиня до шлюбу* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 73); *Він ужє позбувся тої раптової задумливості, знову став уважним до мене і задоволено посянював: – Он синіють дрібнєнькі братки.*

Жаль, бриндуші відійшли. То весняні квіти (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 113); – *А я не хочу пролісків! Вони без запаху і такі бліді, анемічні, а бриндуші пахучі і голубі* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 380); *Може і ви / колис так-о хотіли... / серед зими нарвати бриндуші?* (В. Шкурган. Чомус гірчит не в роті...,15); // у порівн. *Перемерзла з дороги, з фіолетовим, як бриндуша, носом, у старомодній сукні з стальками під шиєю, з перетензійним чубчиком на високому зморшкуватому лобі, виглядала так кумєдно, шо обидва чоловіки приснули сміхом* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 679); // образн. *На розлогих полонинах, коло заметий в китловинах, сині бриндуші гєт до пізна по Юрію, здрібна покліпуючі вид подиху вітру, плакали над зслизаючєв зимов* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 118);

2. Дрібна густа трава. *З коровами – видоїв їх і вжє кінєць. З вівцями ні: їх треба єк знати на погірник, на пашу, де вони трошки походять, трошки попасуться на ніч. Паша на тім погірнику носить спеціальну назву – порняла. Це здебільшого дрібна густа трава бриндуша. Вона низєнька, ся травка, в корєні має малу білу кульку* (Г. Хоткевич. Довбуш, 140); *Тремтять кучєряві овєчі хвости, а голови всі нахилились, і білі плєскати зуби вигризаять у корінє солодку бриндушу, храбуст або розжєвий горішок* (М. Коцюбинський. Тині забутих предків, 193); *Спершу висипали з кошар вівці, і їх погнали знайомими стежками у чигир, де багато бриндушу, храбусту, молочаю, від якого вівці дають більше молока* (В. Гжицький. Опришки, 25).

БРИНДУШЕЧКА *бот.* Пєстл. до **бриндуша** 1. *Ой на снєгу, на морозі бриндушєчка сина, / – Отак і я, люде добрі, собі сиротина* (Ю. Федькович. Гуцулка, 96).

БРИНДУШКА, БРИНДУШКА *бот.* Те саме, що **бриндуша** 1. *А напровєсні Василько поніс до Станіслава продавати панам проліски і бриндушки* (Р. Федорів. Тисяча кроків, 28); *Сумувати? А навіщо!.. Хіба трохи... / Бриндушки цвітуть не тільки в квітні – /й восєні <...>* (Т. Мєльничук. Хвилина, 112); // у порівн. *А в берєзні так хочєтьсє снєжинок сміху. / Кажу я: смійтєсь, начє бриндушки*

(Т. Мельничук. Фіолети, 80); // образн. *Березень-склодув / Надуває днів слоїки безові. / Марічки Сніжинку босу ведуть / По бриндушок фіолетових лезах* (Т. Мельничук. Люди смерек зелених, 39); // образн. *І позаздрив я тому хлопчині чубатому. / Було мені важко, що н'є він дівочі уста. / Було мені гірко, / Що вона його чубом бавиться / І згасла бриндушка надій (колись золота)* (Т. Мельничук. Фіолети, 78).

♦ **як тут** (на долоні) **бриндушки зацвітуть** – ніколи. – *А що пробувати... – іронічно мружив карі очі молодик. Не вдався опришок ні зростом, ні плечима, зате мав задержувату вдачу. – Марна справа, козаче. – З твоїм куцаком, звісно, марна, а я, хрестибіг, і дістану, і влучу. – Як тут бриндушки зацвітуть, – ткнув пальцем у долоню Гринь. – А чорт би тобі в печінку!.. Биймося об заклад! На копу дукатів! – й собі розпалювався карнаух* (Б. Загорулько Черногора, кн.1, 299).

БРИНЗА див. **БРИНДЗА**

БРИНЗЕНКА див. **БРИНДЗЕНКА**

БРИНЗЯ див. **БРИНЗА**

БРИНЗЯНКА див. **БРИНДЗЕНКА**

БРИЧ Бритва. *Ади, хоч зараз у руки брич – та й борода ваша* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 142); – *Ану давай хто брича, хай зішкребу оцю коросту, – торкнув по сивій, густій щетині, аж зулуцала під шорсткою долонею* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 296); *Був убраний у нові червоні гачі, білу сорочку, брич* кожододенно торкався його щік (Р. Федорів. Жбан вина, 136); // у порівн. – *А косою і сокирою то я, май, годно тягну як бричем. Бо піп читає книжку, май, у церкві, а Дзіндзіль у суботу дома, то у них десь такі мозолі в голові та й вони все акуратно знають та тьмують, – а я що? Темний та дурний... Або не так?* (М. Козоріс. Черногора говорить, 225).

♦ **без брича брититиси мож** – про гостру на язык, дошкульну людину. – *Я йду востро, але моя жінка, ади, цеса, друга, то ше востріша. Ой га!.. Там таке ті востре, шо без брича брититиси мож. І кує, й клепле* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 114).

♦ **хоть бричем брити** – дуже сильно. – *Та й тото їм панит, брачіку Ю'!*; *генде наїхало*

було того здохлеца так, шо аж, – та й потому кожде так відтановилоси, хоть бричем брити (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 44).

♦ **хто потопаєт, тот си й за брич хапаєт** – хтось намагається використати будь-яку, навіть і безнадійну, можливість вийти із скрутного становища, врятувати себе. *«Та я знаю, шо тимунь», – засмієвси лукаво Дарадуда, – «бо кажут, шо хто потопаєт, тот си й забрич хапаєт* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 455).

БРІД

♦ **стости в броду** – беззаперечно виконувати чий-небудь бажання, підкорятися в усьому комусь. *А найдужше сердило їх то, шо він нієким кіпом ни хотів си їм поклонити тай ни хотів їм стоєти в броду* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 194).

БРИНДУШКА див. **БРИНДУШКА**

БРИСТ 1. Брунька. *Низадовго пукнет на бечці брист жовтим пушком* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 104).

2. Молоде гілля з бруньками. *А сам уже стараєтсья про базар: базарисько в нас страх велике, то він як накаже підпарубочні, так його обтичуть молодими смерічками та всіляким бростом, шо аж любо дивитись, а стежечки вам починають, стежечки! – хоть най царівна проходжаєтсья, не сором* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 243).

БРИЦЬКА Овечка. *Тож тепер ти, Олексіку, пензлюю цими зворами, як отой тайда, та й завертай до гурту цих дурних баранів – а вони не завертаються. Хоч скачи, хоч плач, а не тримаються купи – і все тут! Кудя ж ти потеклася, немоче? На, брицько, бррррр... беее-е-е-е... Ровта ведмедів на твою дурну бербеницу!* (І. Андрусак. Лесь (фрагмент самознищеного поезофільму), 123); *Які б вона співанки складала коло своїх брицьок і ярчат* (М. Магіос. Нація, 138).

БРИШЕТИ Світати. *Надворі чімраз бірше бришело* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 44).

БРОЇТИ Нападати на когось, грабувати, розбійничати. *Може, вони боятсья мене, то*

у кого з хлопців і завалаявся десь кавальчик **буджениці** або букатка бриндзи, та що то за почастунок (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 142); *Іду я з мамов: а то таки людей сиплеся на ярмарок, що годі – і кутських з чобітьми та будженицев, і сільських з усяким добром ткачів та кушнірів* (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 28); *Обмила аж у трох літєплх водах вид диму ше тогідну баранічу будженицу й набила її разом з бураками у глиніний, дрібно пошитий дрітьов варінник* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 18); – *Я хочу купити єгні на будженицу....* (В. Шкурган. Солодкі яблука, 84); – *З-за літа опришки у тоті зимовники наношували собі муку, бринзи, сир, масла, буджениці з єлівок, так, аби мали шо собі їсти через цілу зиму. Бо вни не могли йти в село шос купити* (Г. Хоткевич. Довбуш, 112); *Яка ж бо ти дивна, Одокі! Таж у мене, Богу декувати, капуста ще передтогідня... Солонина лунчина. Буджениці, не снила би си, ще від покойного повна. За пите нема страху. Дудьо дасть за три десетці до грошей* (Д. Харов'юк. Палагна, 536); – *Я того не любл'ю заліжок. Раз видів на храму, ек одному на спір в отакий-о горнець накришили хліба, накидали буджениці, голубців, гуслінки, студинцү, саламахи всекої, навіть бурійішника – розмішели з горівков, і той, майте на увазі, цесу сириматтирку зів* (В. Шкурган. Майте на увазі, 176); // у порівн. – *Відойми, кумко, довгому руку, бо харчує, ек будженицуу Муська в Кутіх!* (Марко Черемшина. Село вигібає, т.1, 178); // у порівн. *Кроїв ї [челідницку ручьку] ножем, ек будженицу, тай чьвакав, ек свиня* (О. Манчук. Лісова дівка, 41); // образн. *А буджениця так си просит: – Озми мене, чьоловіче, та хоть пальцями попитай, ека я мнєконька* (О. Манчук. Великдень, 74).

БУДЗ, БУЦ *етн., наст.* Овечий сир зі свіжого молока у формі кулі, який висушували для виготовлення **бриндзи**. *Ватаг, то вже лиш половицу претав того будза, шо спрєтав йиго на мірі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 353); – *А то, ади, завтра, на Юрія, по раз перший вівіці си доят. Зара' молоко гледжуют, та роб'є будз, та несут до церкви разом з колачами перенними* (Г. Хоткевич.

Камінна душа, 35); *З подри, де сохнуть великі круглі боханці будзу, повіває на ватага вітер, але не може прогнати зі стаї запаху вугля і овечої вовни* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 197); *Микола йшов тротуаром, одягнений мов до церкви, бо знав, що буде мати справу з усякими панами. Під пахою ніс у платку будза й розпитував у людей, де та вулиця, при якій живе старший писар адвоката Притайкевича, бо до него направив Миколу Паращук* (М. Козоріс. Черногора говорить, 195); *Кругом стаї, мов місяці вповні, висіли на гредях, в чистому зрібному полотні, будзи. Білі, мов сніг, – свіжі, а прижовклі – достиглі, висохлі* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 71); *Старий не пам'ятав, скільки йому років, сімдесят чи вісімдесят, зате пам'ятав, що ще Штефанів тато мав його за помело на полонинах, бо не було на Верховині чоловіка, який міг би зрівнятися з Лукином у вмінні готувати набіл: він усе життя плекав плєсканки будзу, оцими довгими руками, що звисали до колін, народжував головки бринзи, збите ним масло пахло смачно і світилося жовтизною* (Р. Федорів. Жбан вина, 55); *До лівої руки прив'язали молодій колачик із будза* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 56); *Старий веде історію села, починаючи з того часу, коли села між гірськими лісами з кожної хати платили старостам по три куниці, дві курки, два будзи, дві деревини, гуню, ліжник, попругу, десяту частину від бджіл, двадцятку від свиней і волів...* (М. Стельмах. Над Черемошем, 60-61); *Кажеш, четверо забрали, скільки, Михайле, будзів сиру?* (М. Магіос. Солодка Даруся, 153); *Влітку сюди складали молоко, сметану, сир та будз* (М. Дзюба. Укриті небом, 20); *Голова його сповзла з руки до самої тарілки, ніби він збирався клювати носом тоненько нарізаний будз* (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 265); *Стану коло печі і зачинаю коників із будза ліпити, Дмитро вже коло мене* (М. Яновський. Наймолодший, 24); *Одні перш за все хотіли їсти і перешукували полиці, бербениці з бриндзєю, путини з молоком і бодні з гусянкою. Пили молоко, коштували гусянку, їли сир, будз, навіть свіжій, що стояв на піддаші, з якого текла ще жененти-*

ця, переїли (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 63); *З вороків висипали у міцні дерев'яні путини твердий будз, розтирали його товкачем, потім солили і складали в бербениці* (Я. Стецюк. Крутий плай, 73); *З хати виніс хлібину, будз і яйця старий Рубич* (П. Федюк. Осіння багрянця, 91); *Послухавши віткачів, їх нагодували, дали свіжої кулеші з бринзою, теплої жентиці, ватаг дав обом на дорогу по добрій грудці будзу і показав їм шлях, який сам хотів* (В. Гжицький. Опришки, 100); *Та й на наших полонинах спочатку віддушують вурду, роблять будз, будз сушиться, тобто достигає, а після вже його б'ють на бринзу й засолюють у бербеницях, аби не зіпсувався сир* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 73); *– А що таке? Усі вже встали? Не повірю. – Ну, не всі. Ми майже перші. Пішли на вулицю! Там Теробовля з киянином ходили в Красник, купили гусянки, будзу, свіжий хліб, молоко і масло, тобі воду. А дідо сказав, що дасть меду. Буде казковий сніданок* (М. Римар. Білий слон, 93); *Ватаг поставав перед ними якимсь чарівником, коли підходив до великих бербениць, наповнених молоком, і готував з нього бринзу, будз* (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 39); *<...> пробують себе серед чужих речей, у чужих звичках, оглядають альбоми з чужими знімками – або з мовами – приходять у пастуші стаї на полонинах – говорять не по-гуцульськи – просять молока, жентиці, гусянки, вурди, будзу – слухають, як гуцули намагаються їх зрозуміти, що говорять між собою про них* (Т. Прохасько. Непрості, 98); *– <...> Змінюються володарі світів, гинуть і розгнівають їх підвладні, тільки гуцульські мольфарі так само як перед віками збирають на високих полонинах чародійне зілля, тільки гуцули так само виробляють товсті будзи, складають співанки й успішно боронять перед злом* (Р. Єндик. Регіт Арідника, 16); *І десь на бузді, кислім до гіркоти, / На вівсьнім оципкові сухім / Кінчав по клунях житні обмолоти, / Вертав додому. Хата в нього – дім?* (А. Малишко. Франко в Криворівні, 415); *Це кулеша в сметані... – пояснила Доця і, мабуть, ще хвилин з п'ять розповідала про гуцульські страви: і про бринзу, і про буц, і про варену в сметані*

натину, – так називають тут лободу, – і про інше (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 96); *// у порівн. Всі жінки, яких він мав досі, були гуцулки, от прості собі гуцулки, але се, рахуйте лиш собі, – пані! Таки що не кажи – лиш пані, та й вже. “Там кіло таке біле, йк будз, а пишне, браччику, – міри нема”* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 153); *// у порівн. Була неділя з полудня і Микола з Параскою йшли на річіння до Параціної подруги Івки, що була за Зеленчуковим Іваном. Уродився у неї хлопець такий пухнатий і білий, як будз й Іван просив їх на річіння, аби набізівно прийшли* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 236); *// образн. Ліниво зганяє маржину до стаї і без слова вислухує докорів ватага, що молоко в корів перепалюється, будзи кожного дня худнуть, сметани не зсідаються* (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 120).

БУДЗІК Годинник. *Правда, з того часу Одокійка встигла вирости, вийти заміж за таку особу, як дек в самім Станіславові, мала служницю, будзік на каценцишу – так звався малий столик коло ліжка, уживаний в разі потреби і на кришення закришки в борщ* (Г. Хоткевич. Дві дячихи, 364).

БУДОВЛЕНІЙ Який стосується будівлі, архітектурних споруд. *Тай буде там тетеріти так, аж доків гуцули ни полишет свої стародавні звичеї, ношу, тай будовлений скрій* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 130).

БУДУВАТИ

◇ **будувавбисси!** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання нещастя, біди, особливих життєвих труднощів. У деяких селах на Гуцульщині замість заклясти: *“А шляг би ті трафив! <...> Тай горів бес у пеклі”*, батькували чарівним словечком: *“Будувавбисси!”* *Надто нелегка і небезпечна то справа – будуватися* (Л.-П. Стринадук. А кемуєш, ек то було!, 27).

БУЖАРНЯ-ВОЗНИЦЯ Дерев'яна споруда для коптіння м'яса. *Коли втомлені дальнім переходом люди вернулися на свої обійстя, в селі вже порядкували другі совіти, повідомив Танасій Максим'юк, який у Коятин не евакуйовувався, а переховувався в*

селі – у своїй **бужарні-возниці** (М. Матіос. Солодка Даруся, 143).

БУЖЕНИНА, ВУДЖЕНИНА Те саме, що **буджениці**. Лишень заглибився у тасми-ничо-хімерний морок пуці, як у ніс вдарив гострий повіт диму. “Хтось ночує у вертепі, подумалось без настороги. – Ачей Ясінський **вудженину** в дорогу рихтує” (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 321); *Та коли в сінях учула Стаха запах яєчні та **вудженини**, то зразу зміркувала, що це мусить бути неабиякий гість, якщо мама не пожалкувала для нього шинки* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 672); // образн. *Ті гаки в ребрах дотепер у сні виджу! **Буженину** зробили з чоловіка...* (М. Матіос. Нація, 84).

БУЖЕНИЦА див. **БУДЖЕНИЦІ**

БУЖЕНИЦІ див. **БУДЖЕНИЦІ**

БУЖЕНИЦЯ див. **БУДЖЕНИЦІ**

БУЖЄР Великий шматок чого-небудь. *Гості ломили хліба з паліниц великими бука-тами, сербаючи по повній великий дерев'яній лижесі юшки та тегаячі без устиду з мисок **бужєрами** штуку, декували й газдини греч-но <...>* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 92).

БУЗЬОК Лелека. *Срібну волосину Довбуш віддав сину, / Щоб ні меч, ні куля / Не взяли гуцула. / Щоб не знали гори туску, / Щоб не вмерли в горах **бузьки*** (Т. Мельничук. Ні, ніхто не вирвав срібну волосину, 74); // у порівн. – *Та з нього такий форміст, як з **бузька** фельфобель!* (М. Дзюба. Укриті небом, 99).

◇ **чорний бузьок** – про людину, яка виділяється з-поміж інших. *Гадаєш, мені не оприкріло бути **чорним бузьком*** (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 60).

◇ **бузьків чекати** – бути вагітною. *І Олени з Шикманів не виджу. – Вона **бузьків чекає** і сина сподівається* (Р. Єндик. Камінна душа, 188).

БУЙДА

◇ **пускати буйду** – поширювати неправдоподібні відомості про кого-, що-небудь. – *А ви в це вірили? – Ні. Мені розповідали ваші жовніри, що ви дуже чуйний чоловік. То*

*офіцерна **пустила буйду**, бо вас любили всі солдати* (Р. Андріяшик. Сторонець, 51).

БУК 1. Ціпок, палиця, кий. *Якова Шенітка пан велів шість годин без перерви бити **буком**, як рука завгрубики. Збили хлопця на землю, на вугіль. Довго не жив* (Г. Хоткевич. Довбуш, 285); *Від повинностей відмовляються, податків не сплачують, лісничих проганяють з панських лісів. Та ще й загрожують **буками** побити* (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 19); *Пан спробував відняти в Олекси **бука**, / Та Лесь не дав, його вкусив за руку* (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 58); // у порівн. *Грицько підвівся скуйовджений, наче **буками** збитий* (В. Сичевський. Ча-клунка Синього Виру, 31).

◇ **віддай бук, най тебе пси рвуть** – нашкодити самому собі, зробити собі гірше. *Добра твоя рада. **Віддай, діду, бук, най тебе пси рвуть!*** (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 427).

◇ **виписувати буками по спині** – лупцювати. *А коли горобаха ставав цапки, йому під ніс тикали якісь Генріховські артикули, а частіше **виписували їх буками по спині**, а заодно і волоське право – право шкуролупства* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 307).

◇ **бук си розвиває** – про безперешкодний шлях у розвитку, подоланні, досягненні і т. ін. чого-небудь. *Гирдліці зачев **си розвивати** видразу добре **бук**, бо згори пани вже си ни дивили йому у руки, шо він видіював у горах з простим народом* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 147).

◇ **голий, як бук** – дуже бідний. *Був той Іван бідний та **голий, як бук** та чорний – літнім сонцем обпалений, та дощами осінніми січений, та вітрами полонинськими сушений* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 62).

2. Удар буком. *І ще перекажіть, що-м заплатив за гайдуцькі **буки**, на давньому місці нову хату вам збудую* (Р. Федорів. Жбан вина, 87); *Не помогли ні погрози, ні **буки*** (В. Гжицький. Опришки, 91); *Щодня ті лайки та тортури, / Щодня арешти, кара, **буки**. / Солдати йшли, німі, понурі, / В кулак міцніш стискали руки* (М. Марфівич. Галата, 58); *Постійте, діду... Ви казали, Що*

тридцять років пасли тут./ Якись там випадки бували? / Опришки, може? Хай ідуть! / Для них у мене стане **бука**, / А в стайні є ще й інша штука!.. (Олександр Олесь. Ніч на полонині, т.2, 201).

◇ **не без бука** – спонукаючи, примушуючи когось, щось виконувати, робити щонебудь. *Грати навчив поволі, звичайно, що не без бука, / Грали тепер обидва повітові всьому на здив* (Д. Павличко. Цимбали, 240).

◇ **почастувати буком** – побити, відшмагати палицею. *То що ж буде? Канчуком чи, може, буком почастує пан жандар?* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 19).

◇ **бука (буки) дати (давати)** – те саме, що **почастувати буком**. *Але незнайомі сплавщики можуть ще й **бука дати*** (М. Яновський. Коли йдуть сплави, 6); *“Мой, бре, ти відтепер вітом, але пантруй, шо ті кажу, бо від тебе будем зачинати **буки давати**, село тратити!”* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 138); *– Дедьо тебе ші й підкурював, аби пуд не ймив. Замість **дати бука** дурній, бігав туту та й заказував, аби, не дай Боже, сварити...* (В. Шкурган. Не пошкодуйте чесу, 173).

◇ **буки брати (достати)** – бути побитим палицею. *А я зараз по обіді як піду, як уп’юся! “Що, – гадаю я собі, – волю і я **буки брати**, як маю дивитися на кару свого товариша”* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 295); *– Ти **достанеш буки**, – каже капрал відо дня* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 305).

БУКАТА Шматок будь-чого. *Йому пригадалося, як дьдя з роботи приніс був раз із Бессарабії рибу, таку солону, таку добру. Неня зварила була її з цибулею і дала йому таку **букату**, як на два пальці* (Марко Черемшина. Злодія зловили, т.1, 71); *На сам спід дору поклала хліба, худоб’єної паски, сира **букату**, ковбасу, ракву з маслом, солонину, яйця, а між ними сире одно – бо то проти згаги добре* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 46); *– Ти, мой, чуєш, що кажу?.. Аді, ладу ні трішки. Гердьив не митий від вчєра і кулєшїр, пометиньшї по колїна, а спуззино скрізь, що пальцем пиши, а вона, коби їй **буката** хліба і ведро скорому, та й отченашї моло-*

ла би (М. Козоріс. Черногора говорить, 262); *Гості ломили хліба з палїниц великими **букатами**, сербаючі по повній великий дерев’єній лїжєсі юшки та тєгаючі без устїду з мисок бужєрами штуку, декували й таздини грєчьно* (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчїк, 91); *Семен виймив з дзьобєньки клубочок драгви і нею покрав кулєшу на кільканадцять частин з гори до долу. Кожний опришок взяв по **букатї** кулєшї перед себе, стискав по грудочцї в пальцях, вмачав до бриндзі і харчувався* (І. Березовський. Худан, 13); ***Буката** хліба зо смолою скувала собаці зуби і вжє безпечна сіла Параска під корови у стайні* (Р. Єндик. Торонке мольфування, 66); *Узяв у дзьобню **букату** сиру, малая на дорогу, вложив за черес пістоля, в руки узяв топїрець і за хвїлину вжє зник у жєрепї за стойцєм* (В. Гжицький. Опришки, 52); *– Я маю **букату** кулєшї, нанашка вчєра нам принесла* (П. Федюк. Добрий поїзд, 64); *Цє Дзьобака дуже врадувало, і він сам заквапився шукати патиків на ватру а менї показав звїдки носити сїруватї **букати** на випал* (М. Яновський. Черевики, 37); // образн. – <...> *Бронку, Бронку, – оповила його руками, – хїба ти не знаєш, хїба ти не чуєш, що я для тебе не то шматок хліба, а во!.. жїття свого відкраяла б **букату**, віддала б тобі?..* (Ірина Вільде. Сестри Рїчинські, кн.1, 589).

◇ **хоч ти** (когось) **по букатї рубай** – уживається для вираження впертості чи стійкості кого-небудь. *Мачуха, лакома якнайборше випхати пасєрбицю з хати, обома руками ухопилася за хліб, нашурхала свого чоловіка, дали згуду, післали за дївкою, але – щось уступило в дївчинише. Затялася, та й затялася, та й затялася і, **хоч ти її по букатї рубай**, шаламкотить одно: не хочу й не піду, рїжте мене по кавальчиковї* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 104).

БУКАТКА Зменш. до **буката**. – *Та й не буде такого легкого на руку, аби го зі світу спас? Та я сама бих застрілила го, єк кутюгу, на шкаматє бих порубала та й свиням би до корита пометала **букатки**. Та й свиней би тотих попала, аби мнєса того ніхто не покушєв та би не встїк. Ой, дїправдї шос нема добра на свікі!..* (Г. Хоткевич. Камінна

душа, 239); Баба уломила **букатку** жовтого малау і передала Анничці (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 180); Мусила дівчинка від хати до хати пускатися, по **букатці** хліба жebraючи (М. Яновський. Служниця, 28); І щоднини вичитує кожному, кілька той мусить ще корців солі нарубати, аби мав бодай на **букатку** кулеші на вечерю (Л. Качковський. Довбушева пісня, 64); А молодики, між келишком горілки і **букаткою** бринзи чи буджениці, а то їй забувши на час про почастунок, усе відвертіше, все колючіше, хоч і без злості та однак ідоко, уципливо, зачіпали її співанками-дотинками (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 253).

БУКОВИНА Буковий ліс. Гори згуста полатані чьорніючими перелісками, а місцями покриті, ек би чьорним сукном, великими кавалками смерекових лісів, поплямлених зрідка зеленєвов **буковинов**. Ціла околиця – то Великодна писанка, прекрасно виписана (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 10); Але який пес прокладав її [дорогу] через **буковину**? (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 148); // образн. Сади й **буковини** усміхалиси старостев (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 49).

БУКОВИНКА Зменш.-пестл.до **буковина**. Та не тільки пуповини і могили пращурів давали газді відчуття своєї ваги, не в меншій мірі – вітївство те ще те, що сам дідич Держковський визнавав за ним право на володіння Шумейвициною з обійстями, цариною, **буковинкою**, Глинським потоком, частиною Буковецької полонини, не кажучи вже про розкорчовані родом черногірські полонини Шурин і Гнатиха, куди ще не сягали загребуці панські й орендаторські руки (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 11).

БУКОВИЦЯ Те саме, що **буковина**. Присягатимуть жовтїй **буковиці**, що як вона зазеленіє, знову докупї злетяться (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 114).

БУКОРІЯ Шнурок. – Та ти, доне моя, було взяти вперед **букорію** і задушити мене як пиргу, нехай би я собі з чистим лицем ляг газдечки на лаві. – А тоді роби собі, що хочеш, щоби тільки мої очі не бачили та й вуха не чули (М. Козоріс. Черногора говорить, 88).

БУКУРІЙКА Зменш.-пестл. до **букорія**. Переткані сухозлотицею запаски заперізували різнокольоровими **букурійками** або попружками, а декотрі навіть вірменськими пасками (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 44).

БУЛЬБА, БУЛЯ збірн. Те саме, що **бараболя** 2. Лише чим я провинилася перед всевишнім, що на моєму рукавці **бульба** не родить? (Р. Федорів. Тисяча кроків, 20); То ж послухайте, як картоплю називають у нашому краю: **бульба**, бурця, картопля, бараболя, боршишка, бараболя, біб, американка, ріпа, **буля**, мандибурка, крумля... (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 72); Хата наповнилася теплом і... невдовзі голїй стїл сховався під полотняною скатертю, на якїй з'явилися миски, ложки, накраяний домашній хлїб-палайниця з **бульби** і кукурудзяного борошна (М. Яновський. Гірське серце, 30); – <...> А торїк, як була засуха, егомосць дали тобі три корці **бульби** і півкорця жита на відробок? Дали, Иванцуню? (Ірина Вільде. Сестри Рїчинські, кн.2, 513); є ще стовбур і ще світло що рїже очі / а все решта то тільки марне копання **бульби** (Т. Девдюк. Огрубїнна, 72); Варити я вже трохи навчилася. Вмію – кулешу...Борцї... Пирого... товчу **бульбу** (М. Яновський. Приїзди, мамо!, 87); На столї, застеленому скатертю, лежав бурїшинник, зарум'янений як гарна дївчина, пахучий свїжою **бульбою**, кукурудзою, та припаленим капустяним листком (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 71).

БУЛЬБІНЬ Те саме, що **бульбона**. // образн. То вже й не сито – смертельна коса рубала попід самий корїнь цвіт Черемошного й пускала свїй укїс у **бульбїнь** невідомостї, звідкїль їще ніхто не подав не то що доброї – будь-якої – звістки (М. Матїос. Нація, 88).

БУЛЬБОНА Вир, коловорот, крутїж. Бачила Леся і сріблястї габи-хвилї на порогах, і вертохи-вири на **бульбонах** (С. Пушик. Карпатське літо, 254).

◇ **тановити в бульбону** – нївечити, занепащати життїя комусь. – То ці вороги **тановлять** мене у **бульбону**, а мого адвоката занїмало! (Марко Черемшина. Писанки, т.1, 214).

◇ **камінь у бульбону** – не залишати ніяких слідів злочину, негідного вчинку. – *Ти і я, – сказав Борис Каменецький, – і більш ніхто на світі. На випадок всипи відповідатиме один з нас. В найгіршому випадку – я і ти. І на цьому ланцюжок кінчається. Амінь. Камінь у бульбону* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 131).

БУЛЬБОЧКА Пестл. до **бульба**. – *Поки дівчахи очі протрут, я вже їм смажу ріпи і колочу каламотку на кавалочках айви, або з афинами. А бульбочка пахне так, що я водно задуваю нас!* (В. Шкурган. Переказ, 117).

БУЛЯ див. **БУЛЬБА**

БУНДА Вид верхнього одягу, довгий кожух, шуба. *Одягла. Закуталася вся, благословивши в душі і того, хто догадався взяти сюди бунду, і того, хто вигадав робити бунди взагалі* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 272).

БУНДИНА Укорочена **бунда**. – *Я виджу, що тій правді, що поміж вами вже давно видзвонили, – похитала гірко головою Федючка і, кинувши на плечі бундину, вийшла з хати* (М. Дзюба. Укриті небом, 87).

БУРГ Цісарський двір. *І хто там буде слухати темного гуцула та панькатись з ним? Походи попід бургом коло брами і гадаєте, що даліше пустять? Бігме, не пустять. У нас лиш як рекрута брати, тоді гуцул іде перший як свічка, а більше він права не має* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 256).

БУРДЮГ див. **БОРДЮГ**

БУРДЮК див. **БОРДЮГ**

БУРДЮЖОК Малий бичок. *Вже у поважному віці, не те, що ті два бурдюжки Красійко й Журавель, не можуть між собою ніяк визначити, хто сильніший. Бурикаються вічно, ломлять одне одному роги* (Л.-П. Стринадок. А кемуєш, ек то було!, 106).

БУРЕНИК див. **БУРЄШЕННИК**

БУРЕШКА див. **БУРИШКА**

БУРЄННИК, БУРІННИК Молодий ведмідь, що живиться рослинною їжею. *Кілька разів приходив ведмідь, а раз то навіть штрик у кошыру сівку брати. Та ек кутюги*

забрехали, вакарі ухватили всеку посудину, ек закалатали, заревли, завівкали, затримбітали, то не лиш бурінник, а й шизник злек би си (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 71); // образн., лайл. *«Га, то ти тот мальфар? Стрілець? Га...? Кажи, ни бійси, бо я вже чув за тебе, шо ти за оден безвірок. Говори, ти, полонинський медведю! Буреннику проклятий, чого мовчиш?» – їв кулаки на Иванчіка попик, а Иванчік мовчки лиш смівсви з него* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 285).

БУРЄШЕННИК, БУРЄШІННИК, БУРИШЕННИК, БУРИШІННИК, БУРИШНИК, БУРІШІННИК, БУРЕНИК *етн.* Те саме, що **барабуляник**. *А йшла зима – в тісній колибі, / На бурешенниках пісних, / Як той ведмідь, не жив, а гібів / В чеканні матінки-весни* (М. Карпенко. Дорога пнеться вгору, вгору..., 128); *Газда попросив у жандарма ножика – вкряяти бурешітника, поснідати* (Г. Хоткевич. Гуцул, 357); *Баба лагодиласи печі бурішеники* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 27); *Давав свинням, лупив буришку, тівк й клав у піч бурішіники* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 102); – *Я того не любл'ю заліжок. Раз видів на храму, ек одному на спір в отакий-о горнець накришили хліба, накидали бужениці, голубців, гуслінки, студинці, саламахи всекої, навіть бурішіника – розмішели з горівков, і той, майте на увазі, цесу сириматтирку ззів* (В. Шкурган. Майте на увазі, 176); – *Але якби ви так сиділи у лісі, як я у зимнику, у хатці маленькій, якби ви так не бачили ліпшої страви, як хлиставиця з буришки й буришник, коли б вам хоч одну днину було так холодно й голодно, так огидно і бідно, як мені...* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 21); *На столі, застеленому скатертю, лежав бурішінник, зарум'янений як гарна дівчина, пахучий свіжою бульбою, кукурудзою, та припаленим капустияним листком* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 71); *Олекса сів на краю довжелезного стола, виняв з дзьобни кусень буреника і грудку бриндзі тай став їсти. В хаті настала мовчанка, що нагадувала йому недавні хвилини волі в цигановій хаті* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 25).

БУРЄШННИК див. **БУРЄШЕННИК**

БУР'ЄШКА див. **БУРИШКА**

БУРИКАТИ Перевертати. // образн. Він [Юріштан] *и далі хотів бурикати горами, тай вироб'єти біду з людьми так, ек то робив він дотів* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 154).

БУРИТИ Псувати, шкодити чомусь. [Гриць:] *І то каже, що ме ще іти до Садигури до дохтора та питатиметься, кілько води на днину можна пити, аби кров не бурити* (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 443).

БУРИШЕННИК див. **БУРЄШЕННИК**

БУРИШИНА, БУРИШИНЄ збірн. Бадилля картоплі. *Та з ватерника узєв живу ватру, заховану в ошкалок громовиці, тай разом из своїов родинов пишов на город пониж хати, верх старого дворишия, палити того діда, шо налагодив йго там до палення оперед заходом сонця з сухого рішия, даваний, листя та буришини* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 317); *Погромадив буришинє на нивах та листі попід бучє в одну велику короду на городі верх старого дворишия* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 316).

БУРИШИНЄ див. **БУРИШИНА**

БУРИШНИК див. **БУРЄШЕННИК**

БУРИШКА, БУРЕШКА, БУР'ЄШКА, БОРИШКА, БАРИШКА, БУРКА 1. збірн. Те саме, що **бараболя** 2. Вид Здвижіня, то вже зачєли копати **буришку** у єму, й то приквап'єючи драли, бо баба шовечіра воркотіла, аби пазити борше на надвірну роботу, бо казала, шо до Покрів уся городнина знадвіря повинна бути запрєтана, бо Покрова лакома уже покривати земню білим покровом – зимов (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 54); *Намила банячок буришки* (М. Яновський. Служниця, 27); *І, як ті діти, слухаючи прості оповідання про те, скільки люди вробили сіна, що буришки нема, кукурудзи ріденькі, а Мочаликова Іяна померла...* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 199); – *Але якби ви так сиділи у лісі, як я у зимнику, у хатці маленькій, якби ви так не бачили ліпшої страви, як хлиставиця з буришки й буришник, коли б вам хоч одну дни-*

ну було так холодно й голодно, так огидно і бідно, як мені... (А. Крушельницький. Рубають ліс, 212); *Поклала в торбину бриндзи, буришок* (О. Кундзіч. Верховинець, 221); *А на другу днину дєсь так перед вечором, як пішла мачуха до сусіди, а Катеринка бурешку шкроботала на вечерю, – почав Мафтей чомусь крутитися без товку по хаті* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 114); *Довбушиха мовчки поставила на стіл кїтлик із бур'єшкою* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 6); *Микола кинувся зразу як опарений. Це найкраций його шматок землі. На ній він садив боришку, сїяв овес, без цього шматка землі він не газда, бо не буде де навіть боришки віткнути* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 173); *То ж послухайте, як картоплю називають у нашому краю: бульба, бурця, картопля, бараболя, боришка, барабуля, біб, американка, ріпа, буля, мандибурка, крумпля...* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 72); *Але в нас дїтва... Хліба хоче, бурки. Як без коня все то горами терхати?* (М. Яновський. Куля, важка, як камінь, 29).

2. Картоплина. – *А-а. Бував там. – Дав йому дві баришки, потім сказав: – Дідо, почекайте, – і протягнув ще дві* (О. Кундзіч. Верховинець, 226).

БУРИШКАТИ Нести щось, приневолено. *Обдурені бідні люде / Й ти, дитинко, обдурена!.. / Там же – що знов буришкають? / Домовину бідну, голу! / О! я й ті затрембітаю, / Щоб їй чути аж до долу* (Ю. Федькович. Гуцул-невір, 216).

БУРИШНИК див. **БУРЄШЕННИК**

БУРІВНИК міф. Той, хто відвертає бурю, градові хмари. *Про Григора Нечесаного з-під Максимця, що майже на межі із Закарпаттям, лісник Зеленчук розказував: мольфар, градівник, градобур, бурівник, хмарник, тобто відвертає градові хмари* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 47).

БУРІЙ Те саме, що **буренник**. *Ведмідь знову рикнув невдоволено... Наче стверджуючи згогад дівчини, бурій роззявив пащу, мов показував їй, як пашисть піднебіння від спраги* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 6).

БУРІННИК див. **БУРЄННИК**

БУРШИННИК див. **БУРСШЕННИК**

БУРКА див. **БУРИШКА**

БУРКНИЦА Гребінь даху. *Став зверхє на буркниці даха тай там поклав вид себе оборону та зачев борше робити обертин, аби завернути назад туду то пудне Дарадудино насланне, відків вно до него летіло* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 468).

БУРКУТ, БОРКУТ Природне джерело. *До джерела він доповз вже поночі. Напився, змочив руки і задрімав. Через якийсь час прокинувся і знову запхав руки до буркута, але води не відчував. Натомість хтось смертно закричав* (Т. Прохасько. Непрості, 121); *Франц запакував фільм у кашук і вишов за місто, щоб спалити його, викинути в прірву або втопити у буркуті* (Т. Прохасько. Непрості, 57); *Гори навкруги, а вся долина, як чаша, мов на дололні. І вода є – кілька боркутів б'ють з-під самих скель* (С. Скляренко. Карпати, кн. 2, 101).

БУРКУТЕЦЬ 1. Зменш.-пестл. до **буркут**. *Можливо, зупинилися вони біля мінерального джерельця, яке називають буркутцем, а може, поїхали швидше, минули потічок Сивий, що скаче по камінні, і фіра з трьома людьми відбилася в чистому плесі штучного озера, з якого випускали воду, коли вирушали за водою сплави, а те, справжнє озеро, що називають Шибеним або Марічейкою залишилося справа, на високій горі, вище полонини Винарки і нижче шапки Попа Івана Чорногірського* (С. Пушик. Карпатське літо, 257).

2. Мешканець села Буркут. *Вісімдесят років тому всі буркутіці були приїжджими, як і сьогодні* (С. Пушик. Карпатське літо, 268).

БУРЛАК, БУРЛІСК Горло. *Иванчік знав уже й то, чіму у мушині на бурлаці у шиї є кісточка, а у чєліди її нима – бо мушинє походили з Адамового плєчя, а чєлідь из Ивиного* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 129).

♦ **бурлєком вилазити** – зруб. мати погані наслідки для кого-небудь. *А сусіди злобно шепотіли. – Ає... Вже нагудував пшенишними булочками – попид боки. – Ше мут іще*

тоті булочки бурлєком і на тім свікі вилазити (Г. Хоткевич. Камінна душа, 319).

♦ **провертіти бурлак** – жарт. почастивати горілкою. *“Єленко, але ни за гнів – ци у вас чєсом нима сверличька провертіти березі бурлак, бо ачюй єк захрип, лиш шепчет?”*. *“Є, пані березо! Єк би ни було для Джюнди? Ше з медом варений”* – відповіла баба, сміючиси, тай борше чпннуласи чєстувати, насипаючі у кубок з беривки горівки, випила до берези в сам перед, а витак подала березі беривку, аби проверчував собі тай колєдникам бурлаки добров шумієров (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 84).

БУРЛІСК див. **БУРЛАК**

БУРР виг. Звуконаслідування, що означає звук від удару, пострілу і т.ін. *То багачі зложєютси на тоти суми, бо йк би си не зиклали, то би рабував Головач. А панам то не подобаєтси. То вни часом прилагоде зраду на Головача: лиш він до міста, а вни до него бурр! Из дванацїтьох пушок враз! Та й шо жє? Ік то ніби горох до стїни* (Г. Хоткевич. Довбуш, 109); *А в неї пістолєтко було за пазухов. Вна лиш обернуласи та з того пістолєти бурр у пацу медведєв, бо він пацу роздєпив. А сама далі за вівєцєма. Пригнала вівци д'хаті та й каже мамі: “Здає ми си, шо-м медведя застрілила”. – “Де” – “А там і там”* (Г. Хоткевич. Довбуш, 131).

БУРТА

♦ **бурти класти** – створювати перешкоди. *Скажи тому дурнєкови, най си він вже раз окротит тай нічо бірше вже най ни рїєт, то ше можим бути добрими. А єк ни послухаєт тай буде далі бурти класти, то ми йго раз-два окротимо. Борзо изишібємо йго тоти буйні роги* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 401).

БУРЦЯ збірн. Зменш.-пестл. до **бурка**. *То ж послухайте, як картоплю називають у нашому краю: бульба, бурця, картопля, бараболя, боршишка, бараболя, біб, американка, ріпа, буля, мандибурка, крумпля...* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 72).

БУТА Пиха. *Сїна завжди викликали у Максима газдівську буту й відчуття своєї моці, як незаперечна ознака багатства гуцула* (Б. Загоруйко. Чорногора, кн. 2, 166);

– <...> Михайло, ади, з гордости та з **бути** великої з тою Єленою оженився (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 185); “Значить, не з веселості вона пустилася на таку дорогу”, – подумав тепер Кольцо, а він чогось уперед думав, що всі вони йдуть із розпусти та **бути**, хоть він здибав межі ними такі, котрі єму розповідали, що вони втекли від чоловіків; то знов, що бояли ся віддавати в руки чоловікові; але єму найдужче, мабуть, вбилося в голову те, що одна казала, ніби їй дуже хочеться любити (М. Павлик. Пропавший чоловік, 50).

БУТЕЙ див. **БОТЕЙ**

БУТИ

♦ **що маї бути, то и буде** – про невідворотність подій. “**Шо маї бути, то и буде.** Вид свої долі нікуда ни втечеш и не сховєшиси, хоч ек бес хотів” (Л.-П. Стринадук. А кемуєш, ек то було!, 16).

БУТИН ліс. 1. Лісорозробка, лісові роботи. Гірськими засколотинами біліють ще сніги, але вже запорошені, вже не такі студені, вже від погляду сонця гинуть, вже не будуть морозити дітей у колісці, маржину в колешні, рубачів **бутинами**, газдів у дорозі, птаху на смереці, кленів у воді (Марко Черемшина. Ласка, т.1, 219); *Бо не Марусяк-опришок то грав – то грали з ним усі, що творили пісню гуцульську, що ліпили хатки на стрімких убочах, тяжко працювали у **бутинах**, весілля співали, тужили по умерлім (Г. Хоткевич. Камінна душа, 98); Нарівав подібних кусків м'яса до оленини, що забрав Тенета, поклав у бесаги, зодягнувся так, наче б ішов у **бутин**, взяв до калитки грошей, пішов до скрині, де тримав дукачі (Р. Яримович. Юра Михасевий, 36); Жінка моя вломила ногу, а я лиш уночі з лісу, із **бутина** прийшов (М. Матіос. Нація, 116); Тільки в суботи їй неділі відбувалися проби хору, бо ж більшість хлопців працювала весь тиждень у **бутині**, а в суботу ввечорі приходили вони додому (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 22); Пішов Дмитро на **бутин**, а в полудень привезли його мертвого (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 140); – Коли б з нас кожний став до того, що вміє: чи до **бутина**, чи до плавачки, чи до чого;*

*а є їй такі, що муть давати усьому лад! – промовив певний себе молодий старшина Андрій (А. Крушельницький. Рубають ліс, 192); Він брався до **бутинів**, доставляв цугарів, купував сам дерево і сплавляв вниз, вербував рубачів в **бутин** до Румунії, на Буковину, торгував скотом і досі зумів придбати вже дві невеликі полонини <...> (М. Козоріс. Чорногора говорить, 92); – Ого, що мене нашанувавси Николайко. Він зимі **бутинами**, а літом у дуплінці. Прийде лиш хіба на урочисті світки д'хаті (Д. Харов'юк. Палагна, 536); Хлопці на **бутин** ходили, сплавляли плоти (С. Складенко. Карпати, кн.1, 92); Юра заробляв у **бутинах**, то ходячи з дарабами до Кут, – стара поралася коло хати, і все йшло добре (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 425); У них вже в роді так було, що знали всяку майстерку. Ходив з косою, а так і в **бутини** (О. Дучимінська. Трембітали трембіти, 114); Взимку йде в **бутин**, хоче щось заробити, щоб і одягнутися ліпше, й узутися (Я. Стецюк. Крутий плай, 50); Зима – це **бутин**. Мали дві пари волів і разом з ними не вилазили з **бутину** (У. Самчук. Гори говорять!, 7); Приїхав аж з Румунії низький чорнявий панок. Він завербував нашого односельчанина Драбузу рубати ліс чи, як тоді казали, “в **бутин**” (М. Яновський. Між лісорубами, 295); Лісові роботи кінчалися, починалися полонинські. Робітники залишали **бутин** і вертали до стужених жінок, спражені їх пестощів (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 116); Ти чисто, як дві сльози, на нього подібний, він тішився тобою, як великим даром: чи з **бутина**, чи з дороги далекої, чи з полонини високої повертаючись, він біг до тебе, брав на руки, підкидав до стелі, ти заливався сміхом, тобі подобалось злітати під різьблений сволок із дедьових рук (Р. Федорів. Жбан вина, 154); Леся бачила лісорубів з сокирами, пилками, гелюзами, сапінами, коли вони йшли на роботу, бо в **бутин** треба такі іти або конем їхати, а з гір можна вертатися на плоті – дарабі (С. Пушик. Карпатське літо, 281); Себастьян затримався у **бутині** трохи довше, бо мусив щось послухати про Березів – він там ніколи не бував, хоч знав багато березунів (Г. Прохасько. Непрості, 106); // образн. Палагна поглядала на чоловіка – і в згоді вони разом згинали коліна, благаючи*

бога, щоб припустив до вечері ті душі, що їх ніхто не знає, що пропадом пропадають, **бутинами** побиті, дорогами покалічені, водами потоплені (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 208).

2. Лісова ділянка, яка призначена на зруб; лісосіка. *Мав він і землі угрів сімдесят, рільної, уздовж Терєблі, і добрий шмат лісу. Брав у оренду бутин* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 11); – *Але рубати бутин – ой, чи не закороткі руки!* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 210); **Бутинами** називають тут ліси, які будуть вирубані, як отой, що за рікою, а тепер тільки зруб зеленіє малинником (С. Пушик. Карпатське літо, 281); *Жили [лісні] ніраз сами полонинами из худобов та лісами на стрілецтві, та в бутинах* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 142); *На бутині, на вершечку / Молотили хлопці гречку, / Та ні гречки, ні полови, / А в дівчини чорні брови...* (Ю. Боршош-Кум'ятський. Зустріч весни, 96).

БУТИНАР, БУТИНЯР ліс. Той, хто працює у бутині, на лісорозробці. *Погасле вогнище. Коло нього передряхлі бутинарі. Як не старалися розкласти ватру з-під мокрої ріща і трісок, не хотів бухнути веселий вогонь* (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 111); *Довге смерече падає на верьху одна коло другої, єк спечі діти, а коло них из сокирами, єк різники з ножьями, лупет кору обгорені бутинарі* (О. Манчук. Заробок, 16); *Пристав до гурту “вічний бутинар” Данило Репей, здоровий, як дзвін, старий парубок, сплетений з самих м'язів* (М. Яновський. Гірське серце, 34); *Ватаг послав туди Кочерганюка, щоб відкрити гребельні заставки озер, загачених бутинярами Держковського для сплаву дерева* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 270).

БУТИНЕЦЬ ліс. Те саме, що бутинар. – *Адіть, паночку, чемні та добрі, бутинці зійшлися в село та оками п'ють Божий трюнок* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 308).

БУТИНСНИН ліс. Те саме, що бутинар. – *Ци було би, ци не, а гроші би вже мав у руках. Та й ліз би вже не каглов, бо в коморі певно двері є надвір – Шо ж, я виджу, тебе кортит до тих грошей. Ой, не пробуй... Мене то вже ані раз не кортіло. А як майш охоту, то йдім. Я би й сегонє знайшов тому дєру,*

хїба би єї заломили та, може, глинами засипали бутинєне (Г. Хоткевич. Довбуш, 170).

БУТИННИЙ ліс. Прикм. до бутин 1. *Вона лякалась, як смерті, того дня, коли він візьме в руки не чепіги мирні, не сокиру бутинну, а косу поранну, а страшну бартку, якою має косити чуже лихо* (Р. Федорів. Жбан вина, 32).

БУТИНОК ліс. Зменш. до бутин. – *Кажу: буде фабрика з бутинком* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 192).

БУТИНЦЬКИЙ ліс. Те саме, що бутинний. *Коцкают великі бутинцікі сокири, играют кланцесті довгі пили, стогнут стружені груді, мигают прудко бужені колибєнов ватров жилиаві руки, бо під боком Різдово Христове* (О. Манчук. Заробок, 16).

БУТИНЯР див. БУТИНАР

БУТІТИ Ревіти (про худобу). // образн. *А я так розплакавси, шо нарешті бутів, єк бик* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 43); // образн. *Джжжж... бутів з гори пушишений ковбок* (О. Манчук. Заробок, 18).

БУТНИЙ Прикм. до бута; пихатий; гордий. – *А він мене не послухає, прощу пана доктора. – Так? То він у вас такий бутний? Ади такий, що не послухає. – То, може, в нього любаска є, коли він не хоче жінки слухати?* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 662); – *Відколи я пам'ятаю, завжди родився тільки один син. Твій дід був одинак, дєдя одинак і ти також. Але певно, що цілий рід один із найстаріших. Видно те було й по твою дєдикові: що то за кучері мав красні, який хід рівний, яку поставу бутну і певну!* (Р. Єндик. Регіт Арідника, 24); *Хотіла лякати себе будучиною, але картини виходили нестрашні, блідонькі, і пригадувалася бутна фраза Марусяка: “Хто ме знати, шо буде? А поки шо – гульймо, любко!”* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 157).

БУТНІШЕ Вищ. ст. до бутно. // образн. *Як і завжди, бутніше інших фушкала багато бляхована мосяжем, круто заклебучена файка кремезного пишовусого газди Федя Марусяка, котрий умів так готувати лютий тютюн, що на світі не було скаженішого і запашишого* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 275).

БУТНО Присл. до **бутний**; пихато. *А я б'ю так, що йк улію, то тра вже й свічку давати. Бо вже остатні того дороги. Він говорив ці слова бутно, підкреслюючи* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 96); – *А може, й не хочу, – бутно відповідає Курочка, аби той собі не подумав, що боїться з ним у бєсїду заходити* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 261); – *Ну то що? То я не смію упоминатися за своїм? – мовив Юра бутно, але понизивши голос* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брїв Черемош, т. 21, 469).

БУТОР Харч. *Не гризися, моя сиза, а ліпше йди та лагодь мені бутор на завтра* (Марко Черемшина. Керманіч, т.2, 23).

БУТУК Частина стовбура від кореня до гілок зрізаного дерева. // у порівн. “*Ти мой! ек тобі на мне?!*” “*Данило Холява, відповів я. А тобі як?*” “*Худан*”. – *відповів він, тай каже: “В нас, ади, мешси називати Пентелей Бутук, бо ти брє, текий товстий’ ек бутук”* (відземок дерева) (І. Березовський. Худан, 19).

БУХНИШЄ Місце, де була стара хата. *Увечер утївк він у дерев’єній мисці чеснику, змішеного из свинском, глоговим вуглем й печінов з розібраної печі на старим бухнишю* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 57).

БУХНІ Стара хага без сіней. *Ни було так густо хатий, ек сегодне, шо куда ни глипнем, то майже скрізь видко хату, навіть вже видко бухні й попид полонини у найдикіших ізворах* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 144).

БУХТ юр. Книга, у яку вписувано борги за ґрунт. *Якщо сей вартовий знає так само точно, скільки кожний господар відписав своїй невістці, пощо тоді бухт?* (Г. Хоткевич. Пожарище, 334); *Я знаю, що в Косові чи в Коломиї знайдуться такі, що дали б мені гроші, але я певний, що вони пустили б жєбри з тими векселями і бухтами. То так, як коли б вїз в болото по колїна, а потім застряг ще по пояс* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 189).

БУХТУВАТИСЯ юр. Реєструватися, вписуватися у боргову книгу. – *Але я мусив бухтуватися, платив стемплі, а від довгу на-*

росли проценти (А. Крушельницький. Рубають ліс, 178).

БУЦ див. **БУДЗ**

БУЦМАТИЙ Повнощокій, повновидий. *Другі ж не казали нічого, але як буцматий Колюшко увалив кукурудзом в плечі Михайла, так зараз впинився єму в руках* (Несторко сховався сам за Кольця) (М. Павлик. Пропаший чоловік, 86); *Визирнувши у вікно, Юзеф Ягодзінський побачив, як молоді, буцматі гайдуки виконували його веління – волокли до “гонсьора” літнього гуцула, того, що не вберіг своєї корови від загину і пан не матиме чиншу* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 121).

БУЧЄ Буковий ліс, букове дерево. *Дідо помали йшов у хату за мнов изаду, весело сміючиси, шо я такий страх дістав від диких голубів, шо сумно гугали у бучю* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 27); *Міцно врізується корінь в грудь землі, смокче соки і гонить їх в смереку, в бучє, вільху, калину* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 52).

БУЧКОВАНІЙ дієприкм. Битий. *Хоч з усіх боків бучкований був, але не позбувся звички пертися попереду інших. За це і Вискочнем прозвали* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 276).

БУЧОК 1. Палиця. *Іде з бучком у руках і як стріне який трухлявий пень, доконче засаджує в нього палку* (Г. Хоткевич. Блуд, 447); *Попереджав про небезпеку, але Світозара не звертала на це уваги, сукуватим бучком гнала його через передсвітанкову імлу туці* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 170).

◇ **бучки си крутють** (над кимсь) – комусь загрожує небезпека. – *Ой діду! Посувай си назад у Ростоки, бо шос над тобов нині бучки си крутють* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 81).

2. зменш.-пестл. Букове дерево. // образн. – <...> *Коли розів’ється бучок, а гори покрийються травом, зійдемося на Буковецькій полонині* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 121).

БЮРКО Вид письмового стола з висувною кришкою та шухлядами для паперів. *Скочив пан з-за бюрка* (Г. Хоткевич. Потомок Довбуша, 457).

– В –

ВАГА

♦ **мати більшу вагу** (на когось) – віддавати перевагу комусь. *Але всі села мали більшу вагу на старого газду, чим на нового, і тому легіні з-над Прута ночами викрадалися з-під неприятеля і йшли до бранки до Путилова або ставали за добровільців в котрому-будь селі над Черемошем і разом із справедливими вояками дожидали неприятеля, щоби почастувати його на дорозі кулями старих рушниць, або камінним плиттям, або колодами і бервенами, які були сховані на верхах понад дорогою* (Марко Черемшина. Перші стріли, т. 1, 124).

ВАГАШ *паст.* Стежка для овець у горах. – *Тра взети сліпце та й рапавку, покласти у горнец та й спечи на ватрі. Витак вісушити добре, зітерти на порох та й тим порохом усипати вагаши. Єк вівца тот порох переступит, кинеси їй на ікру поганій струп, вівца не даеси дойти та й молоко пропаде* (Г. Хоткевич. Довбуш, 131); *Він проїхав Сергії і, взявши Гнідога за вуздечку, повів засніженим вагашем на Шудренський перевал* (Р. Андріяшик. Сторонець, 47).

ВАГУВАТИ Вагатися, сумніватися. – *Та я би рада дати їй шо хоч. Такого би їй пійла зварила, шо сам би не наївси, але ж доктор заказав... Вже гадаю, де бірше вагую: чимос ратувати чи тримати надію? ...Сарáку моя коза, – згрібає порожнечу в долоні та зволожує зморшки вуйна Васюта* (В. Шкурган. Сойка, 193).

ВАГУВАТИСИ 1. Те саме, що **вагувати**; вагатися, сумніватися. *Умовк, бо шош си завагував, так єкби вагувавси над тим, ци сказати то Ботикови, шо гадав, ци ні?* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 255).

2. Міряться силою. // образн. *Того року, ше до Благовішшїня, зачєла вже двоїти вітрами висока Чьорногора. Вагувавси з неї то студений зимовий, то теплий, уже вісний вітер* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 116).

ВАДИТИ(СИ), ВАДИТИСЯ Сваритися, сперечатися про щось, докоряти. *Але й тепер*

він ше не мав коли з нев [бабою] си вадити (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 30); *Газди гимблюют, діти руют, баби вадєтси, дїтько знаєш скої холери, слова Божого гляба учюти, такий, мой, гаркіт* (О. Манчук. Храм, 58); – *Ей, цитьте, браччіки, не вадьтєси, аби не зачули, генде дорогов, єк мурашки лазят* (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 138); *Іншим разом курка розгребе грядку в сусідськїм городі – а на другому краю села газдині вже вадятьєся про цю дурничку* (М. Матіос. Солодка Даруся, 95); *Газди глаїли і Дзіндзіля, і Миколу. – Та ви не вадьтєся, бо ми прийшли тут на токму. Ти, Дзіндзілку, ти не сердьєся на Миколу, бо ти, май, добре знаєш, що єго серце болить* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 212); *З опришками теж не дужє вадивєся, не доїдав ні Кручукам, ні Ковальчукам, ані Томчукам, хоч напевне знав, що їхні легені у ватазі розбивають* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 241).

ВАДИТИСЯ див. **ВАДИТИСИ**

ВАДЬ у знач. *вставн. сл.* Мабуть, певно. – *Будете газдів своїх приймати та гостити, газдинькі любі, – потішали бадіки. Жінки сплеснули в долоні. – Вадь, там і наші будут?* (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 139).

ВАЖИТИ 1. Бажати, прагнути. *Видів смих, шо лиш оден дідо Иванчік й поза очі був завжде на мене такий добрий, єк й у очі. Водно ми важив добра, бо він ни був ніколи фальчєвий* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 47).

2. Зважати. – *...Ні, Василько так не скаже. Ше трошки і розкажу йому подібну бувальщину, аби добре важив на слово, аби тімував...* (В. Шкурган. Не перший раз, 210).

ВАЖИТИ СИ, ВАЖИТИСЯ Наважуватися, насмілюватися, відважуватися, зважуватися. – *А їйк не буду кльїсти, то буду просити: „Не бійтєси, лєдіники, встїду вам не зроблю, на данец си не важу”*. – *А дівчїтам буду наказувати: “Сокотїтси мене, сєстрички, бо-сми на перехід добра”* (Марко Черемшина. Зведениця, т. 1, 84); *Я до них*

з карабіном, а Казик мені ваше позвоління перед очі тиць: не **важся**, – каже, – тих хлопів арештувати, бо то мої спільники, – я вистарав позвоління, а вони мають колядувати, то буде і мені, і їм дижма (Марко Черемшина. Коляда, т. 1, 232); *Крига став на дверях, щоб ніхто не важився втекти* (В. Гжицький. Опришки, 45); *Ніхто з нев не важився навіть пожартувати собі; не то, аби вона була горда, ні, але вона вже така вродилася тиха та хороша* (М. Павлик. Ребенщуків Тетяна, 31).

ВАЖИТИСЯ див. ВАЖИТИСИ

ВАЖКА у знач. ім. Вагітна жінка. *А межжи кущами вільхи важка у смертних муках корчилася і стогнала. Не доносила сімнадцятої дитини* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 278).

ВАЖКУВАТИ Вагатися. – *То ж не кажи, приятелю, і не важкуй багато, – каже Павун до співака* (Ю. Федькович. Жовнярка, 334).

ВАЖМАЧІТИ Випрати. *А ти, Оле', рушник из веранди принеси, але чистий, а не той чоренний, що туди валетси й ні одна з вас, болек, ни важмачіт* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 152).

ВАЙДИЧИТИСИ див. ВАЙДОЧИТИСИ

ВАЙДОЧИТИСИ, ВАЙДИЧИТИСИ Нервуватися, хвилюватися, непокоїтися. *Вайдо-чівси* лиш, що його стинаєт у калюхах тай шочес бігав надвір (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 89); *Бабу аж голов заболіла, ек удивиласи, йке дідо наблючутарив за пічку. Ни зрозуміла, шо й казати спересердя. Аж за хвильку, ек си просиділа, зачеласи вайдичити та уклінати діда <...>* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 31).

ВАЙЛЬО виг. Вигук розпачу, вживається при вираженні страждання, жалю, горя; ой-ой, ой лишенько. – *Нащо мені краси, нащо мені личка мого рум'яного, коли Василечка нема? Ох, вайльо! вайльо!* (Ю. Федькович. Серце не навчити, 270).

ВАКАР, ВАКАРЬ наст. Пастух, який доглядає стадо великої рогатої худоби на полонині; вівчар. – *Лесь Довбуш, то був вакар, родом з Ясенова. Пас вівіці по Чорногорі,*

а що був малий та слабій, то збиткувалися над ним старші вакарі (М. Римар. Білий слон, 111); – *У нього маржина хоч і великий масток, але ж він на те тримає вакаря і легінів, щоб самому за іншими ділами ходити* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 256); *Підходили і вовки, а раз навіть вовк ухватив був ерку, але кутюги і вакарі, як зачыхли гнати то відбіг її. Покалічив її сараку – зломив її ніжку. Ми хотіли дорізати, але Михайлик не дав* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 72).

ВАКАРИТИ наст. Пасти велику рогату худобу, бути вакарем. – *Десять років ти в мене вакарив, як я пошлю без тебе свою маржинку горіщами?* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 257).

ВАКАРКА наст. Загорожа для корів на полонині. – *Маєш телетник на телета – я й на зимки го держу. Се кіннок на коні, ци сказати – стаднарка. А ту у мене слівник. А то – куча на свині... А далі бовгарка на подій корів. Се у нас, у Жеб'ю, так називають. А вже в Єворові то каут на бовгарку – оків. А у Ферескулі – вакарка. Ади, усеко люде називають. Ватагував-сми в ружних полонинах, то усеко човав-сми* (Г. Хоткевич. Довбуш, 154).

ВАКАРЬ див. ВАКАР

ВАКАТИСИ, ВАКАТИСЯ Насмілюватися, відважуватися, наважуватися. *Комендантова наказувала своєму газді, аби тямив, що має жінку, та й аби не вакався йти в село до молодиць, бо вона дізнається і буде йому вуха крутити, а панотцева газдиня пригадувала панотцеві, щоб не відав молодиць, ні дівчат гарних, аж вона верне з відпусту, бо як ні, то її кулак буде в роботі* (Марко Черемшина. Верховина, т. 1, 196); // ірон. – *Мой брс, ляндиштурмаки, та ви гезде шукаєте неприятеля, а над Прут вакаєтеси?* (Марко Черемшина. Перші стріли, т. 1, 131).

ВАКАТИСЯ див. ВАКАТИСИ

ВАКАЦІЇ Канікули, перерва в роботі навчальних закладів, установ. *А був тогди у нас в селі на вакаціях екис професор зі Львова, старий та бородатий* (О. Манчук. Француз, 37); *Йй було ще важче, як видно з листів до*

Стефаника і Маковей: «Я ніколи не мовчала так багато, як сих **вакацій**, пане Маковей, здається – ніколи!» (С. Пушик. Карпатське літо, 282).

ВАЛЕ див. **ВАРЕ**

ВАЛЕБНИЙ, ВЕЛЕБНИЙ Поважний, шанований. // ірон. *Та й куди ти дів, хло, ту царинку, що мій дьидя та ще від свого дьиди дістає?.. Га?Та де твоя маржінка, газдику мій **валебний**, та де твоя газдиня й дитина?* (М. Козоріс. Черногора говорить, 299); // ірон. *Ни дала вна й синові Лесеви довго лежети, ек си розтрескотіла: «Йй ти такий самий газдик, ек оттот твій дедик пишний та **велебний**, у лиці би ви були оден одному, ек мне тежско оба гризете»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 193).

ВАЛЕНЦАТИСЯ

♦ **валенцатися по селу добувати киселю** – *зневажл.* вештатися. – *Ет, **валенцався по селу добувати киселю**, пуцьвирінок совіцький!* (М. Дзюба. Укриті небом, 176).

ВАЛЄТИСИ 1. Лежати не на місці, недбало кинутим. *А ти, Оле', рушник из веранди принеси, але чистий, а не той чоренний, шо тудя **валєтси** й ні одна з вас, болек, ни важмачіт* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 152).

♦ **не валєсси на стежці** – має неабияку вартість, позитивні якості, високо цінується. *Кудя хлопчішшям? / Та ж / здоров'є **не валєсси на стежці**, / путеря на смереці не росте* (В. Шкурган. Кудя розцінкані надвір у вітер?, 34).

2. Лежати на землі, підлозі внаслідок сп'яніння. *Ми, гуцули, нічого не лиємо й не розливаємо, ми все сиплемо й розсипаємо навіть рідке, текуче, пивне: молоко, воду, горілку: «Та кудя так багато міні сиплеш! Бу-де-буде! Хочіш, аби я такі гет уп'їнів тай **валєвси** отудя попод плотами!»* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 136).

ВАЛИЛО Обладнане місце на протічній воді, де обробляють **ліжники**, зм'якшують їх і розпушують. – *А коли ліжники будуть готові? Було казати, аби скоро робила. – Та що з того, що скоро зробить? **Валило** за-*

мерзло, треба ждати до весни. Чого ж тобі так спішиться з тими ліжниками? (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 165); *Тут довгі зими, і листяних дерев мало, і лише в одному місці, де колись було **валило**, в якому розпушували ліжники (подоба водяного млина), купкою стоять білі берези, оточені стіною смерек* (С. Пушик. Карпатське літо, 255); // у порівн. *Шош пудне варилося в йго серці, а у голові переверталися раз у раз всякі гадки, ек ліжник у **валилі*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 289).

ВАЛОВАНС Дія за значенням **валувати**. *Тижнем до Покрив дідо лагодився пускати барани на **валованє** мижси вівці* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 55).

ВАЛУВАТИ Про баранів: покривати вівцю, паруватися з вівцею. *Пасучи вівці, бачила часто, як цап перчить козу або як баран **валує** вівці, – все було так просто, природно, відколи світ світом, що жадна нечиста думка не засмітила йй серця* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 187).

ВАЛЮГА *зневажл.* Волоцюга, гультяй, гульвіса. *А сам сердився, якщо мама замість: «Николко, мій, любий та добрий! Бідолашко солоденька!» – клала руки в боки, з нахилом трохи вперед, й кидала йому прямо межси очі: юзик, рипи, сплющенка, вусач, підкринта, карлик, **валюга**, курвар, любаскун* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 131).

ВАЛЮШКАТИ СИ Сновигати, блукати. *Окрій та засохрани, Госпідку, від того, бо йго душя, бізівно, по смерти ни пишла би до неба, лиш суда би **си валюшкала**, понівіреючіси помижси нас. Уводно би показуваласи та тужіла людий. А навіть йго сукровишше, то могло би вночі й кликати на нас* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 293).

ВАНКІР див. **ВАНЬКІР**

ВАНЬКІР, ВАНКІР Комірчина біля кухні або в колибі для зберігання продуктів. *Почувши своє ім'я, глянув у **ванькір*** (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 13); – *Хто тебе кликав? – знову різонула з-за дверей **ванькіра**. – Ти, – промовив нерішуче, хоч вже позбувся зрадливого насланя. – Ти* (Б. Загорулько.

Чорногора, кн. 1, 68); *І зараз мені ванькир випорожни і постели, а чисто!* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 463); *Тогда Проданові родичі удавалися до старших школярів, піддячих, але Продан видів, як кождий з них виходив бувало з ванкіра, де заціпалися з ним родичі, блідий і чув, як один за одним, трясучись, говорили, невважаючи, що Продан в хаті: – А най же мене бог криє від такого!* (М. Павлик. Вихора, 229).

ВАНЬКИРИК Зменш. до **ванькир**. *А вечором, коли вже смерклося, Мошко запросив його до вечері, велів постелити йому в ванькирику і лягати спати* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 432); *Він метнувся до ванькирика й вернувся зі скринькою із коштовностями* (Р. Андріяшик. Сторонець, 133).

ВАРА у знач. присудк. сл. Не можна. *У неділю вара спати з жінков, бо діти каліки би си начинили* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 293); *„Доків я живу, то вара робити на моїм таздівстві по заході сонця”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 13).

ВАРВІД Гамір. *Крізь варвід у великій хаті, в кухні, крізь реготи й вівканє молодіжці знадвору, з-перед хатів почувся крик: – Гафію мені лиш покажіть, жінку Гафію* (М. Павлик. Вихора, 229).

ВАРВЛОДІЧИ Дієприсл. до **варводіти** 1; горляючи. *Хоть іноді я аж хрип, варвлодічі лісами з цілим ботесем хлопців, то ніхто мене за це ни грозив, бо у гурті дітий цим ни трабували* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 49).

ВАРВОДІТИ 1. Кричати, галасувати. *Але я йду з свого ґрунту, дивлюся – горить з озниці та й чую, що варводя люде* (М. Павлик. Пропаший чоловік, 82).

2. Лаяти, гавкати. *Старий Марусяк ходить поміж пушкарями, по руках цілує; мати простоволоса об стіну головою б'ється; сполохана маржина шурхається в загороді, лякаючися огнів, криків; кутюги варводє; сусіди позбігалися, дивляться...* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 110).

ВАРГОВАНЦІ тільки у мн. Вишукані постолі. *Й тимумь він згорда ступав легонь-*

ко ногами, вбутими в постолі варгованці, на два боки моршіїні (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 329).

ВАРДІ, ВАРДЯЙ *виг., ліс*. Остерігальний окрик лісорубів при спусканні з гори та падінні зрізаних дерев. *Їх по три будет рубати одного бодєка, тай мут кричєти: “Клей гов! Варді на долині”, – так єк ми тепер кричімо, тай сокотимоси, єк рубасємо у лісі ікус первовічньу барусу* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 128); *Стоголоси шумів ліс, важко зітхали, падаючи, дерева, то тут, то там чулося “вардяй”, і, як стріли, випусуючи жєвті дуги в свіжєму повітрі, з схлів до річки ризами летіли колоди* (С. Скляренко. Карпати, кн. 1, 137).

ВАРДЯЙ див. **ВАРДІ**

ВАРЕ, ВАРИ, ВЕРЕ, ВАЛЕ 1. *присл.* Справді, дійсно. – *Га! То кров у нїм, Юсипку, так грає! – Ба, ци варе кров?* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т. 1, 44); *Микола немєв зразу протверезів, стискав обома руками Явдоху за ремена, аж в кістках щось хрупотіло й питає: – Явдо, ба ци верє ти правду вповіла? Божисєя, що правду, а то з тебе душу випуєу* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 243); – *Біда, Дмитрику. – А чому, Василечку? – До Иванчіка Лісна упетилєся. – Вєре, – здивувавєся дєдєя. – А коли? (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 137); Не питали: “Хто? За які гроші?” Питали лише: “Вєре рубають?”* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 283).

2. *част.* Уживається для вираження суб'єктивного ставлення до висловлюваного, здебільшого припущення, сумніву, непевності щодо вірогідності повідомлюваного. – *Та ци є вєжє, варе, в канцєлярії пан реєус? – питає гуцул, клєняючись* (М. Павлик. Пропаший чоловік, 82); *Ішла б і йшла вєору по місяцевій срібній струні, грєла би на невиднім і невиданім інструменті і, мєв дунатик, вдивившиєся у місяць, усміхаючись, ходила би з верха на верх, а гуцули дивили би єя й чудувалиєся: “Шо то, варе, най си прєч каєжє, лєшує кичєрами?..”* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 39); *“То ти мой, варе, добрий шлєхтич, але скис бидний, шєво грошєй не маєши і в хижі*

в тебе так ек би в екого підпанка, а не як у дідиця” (І. Березовський. Худан, 11); – Де ж, **варе**, так приборилися (Ю. Федькович. Люба – згуба, 244); – Де, **вере**, наш тато так довго? (Л.-П. Стринадюк. А кємуєш, ек то було!, 96); “Ей, ба, кому ж там, **варе**, – думає старий, – лиха біда приключилася? Ба, по кому ж то, ади, так жалісливо трембіти заплакали?” (П. Козланюк. Похорон, 125); – Чи то я, **вари**, та й коляди не знаю, чи, може, дівчина мною погордує?.. (Л. Качковський. Довбушева пісня, 24); Старий Лєсьо балакає з жінкою: – Не знати, стара, **вере** нашій Парасці гаразд буде. Якось він мені не дуже вдався. Хто його знає (М. Козоріс. Чорногора говорить, 31); А виїздять із хати чи в місто, чи до церкви, з тривогою оглядаються на небо та оглядають хмари, **вере** чи не вдарить злива, не відірве їх від хати і від маржини на кілька днів, аж доки не пробіжать розгуляні води потоку (А. Крушельницький. Рубають ліс, 392); Де, **вере**, уна си так довго забарила – ї уже час приходити (О. Манчук. Дохторе, 69); – <... > Та **вере** чому це, Юрчику, прийшла тобі на гадку ота співанка? (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 119); – **Верє** ти, Олексю, поснідати не міг, а голоден із кіньми пішов? (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 101); // дит. Другі хлопціє та й, **вале**, балтки мають, а в мене такий дєдє паськунний, со й балтоцки ни купит (Г. Хоткевич. Злочин природи, 333).

ВАРЕНИЦЯ Виготовлений для вареників, розкачаний як коржик шматок тіста, який варять без начинки. // у порівн. [Василь:] Я читаю з личка твого пишиного, що, неначе індик, почервоніло; з очей твоїх яєних, що, неначе у когута, палають; з грудей твоїх лебєдиних, що, неначе міх циганський, ходять; з губок твоїх цукрових, що, неначе **варениці**, віддулись, – що і ти тої самої гадки, що й я! Хіба ж ні, Катруєю? (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 436).

ВАРЕХА Ополоник. В павих крилах щастя летить, / Срібне віно в коморі снить: / Пасківник, раква, ще й лускоріх / І брусок для твоєї коси, / І для мене коряки, / **Варєха** і бєрбєниця і ти... (Віра Вовк. Баляда про упиря, 22).

ВАРИ див. **ВАРЕ**

ВАРІВКИЙ, ВАРІВНИЙ Небезпечний, ризикований, непевний. Твоє “ні” не дуже мене радує, бо якби ти набувся у Захарини, тогди на допевне дав би-с спокій моїй газдині та й доньці моїй, а без Захарини ти, небоже, **варівкий** межє чєлядинами! (Марко Черемшина. Козак, т. 1, 254); Він казав, шо на Благовієсника ни можна нічєо робити понадвірю, бо то дуже пригінчлєвє й **варівкє** свєто. Прото перше свєто весни. У лісі ни можна робити, бо можєт убити дєрєво. Коло будови так само нидобре робити, бо Божє крий вид причьки, можєт ціла будова зєоріти (П. Шєкерик-Доників. Дідо Иванчік, 115); А що вжє до зарібку – певно не будє його так багато, – алє й не **варівкє** діло (А. Крушельницький. Рубають ліс, 392); Добро потрібно мати в собі. Ліпше, якби воно завше сиділо в людськомє єстві... А втім, хто можє сказати певно, чи вчєрашній ворог не перемінитьє і не станє першим товаришем. Знано ж, що **варівкє**, цєбто небєзпєчнє, ризикованє, місцє можє вмиє обернутися закутком порятунку (М. Яновський. Гірськє серцє, 103); – Говори! Ото ми вояк! – сказав ми Продан і підвівєя від стєла, тримаючи в одній руці дрєтянє, а в другій **варівкє** пієтоля (М. Павлик. Вихєра, 274); Замовксми та лишє гадкую: – Най си прєч кажє, єкий **варівний** та гулавий цєс чєловік, абис дїтьчий був та на дїтьтє бес перєйшов! (Р. Яримєвич. Розповідь цугаря, 51).

ВАРІННИК Горщик, у якомє варять їєти. Обмила аж у трєох літєплих водах вид димє тогідну баранічє бужєнинєу й набила її разєм з бураками у глиніний, дрїбно пошиєтий дрїтьєв **варінник** (П. Шєкерик-Доників. Дідо Иванчік, 18).

ВАРІННИЧОК Змєнш.-пєстл. до **варінник**. – Тєпєр не будєш, нєбогє, киндїти, надсадиєси під ломаджєм, хїба би-с мні на тот свїт вирїдила! Алє Параска мєвчєла. Спєрєласєя на оєстровє, на котрій сушиєлись двє глиняні **варіннички**, і банувєла за дєнькою (Марко Черемшина. Більмо, т. 1, 105).

ВАРІЯТ, ВАР’ЯТ Божєвільна, бєзглузда, нєрозумна людєина. – Або я **варїят**! Або мєні

жити навкимо! – зарепетував, кинувши на землю джаган (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 276); – *То тіточка їздила аж до Вільхівців? – Їздила, їздила... Ані гадки не мала їхати, але той чорт Нестор спокусив мене. <...> Чисто, кажу тобі, загіннотизував мене той вар'ят...* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 2, 330); – *Правда, Юстині малий хосен з одного вар'ята, то вона воліє цілу армію вар'ятів* (М. Дзюба. Укриті небом, 101).

♦ **грати варіята (вар'ята)** – прикидатися таким, що нічого не розуміє, не знає. – *Давай сюди кріс, і пішли. <...>. – Який кріс?! Що ви кажете? Ніц не знаю. – Доста гра-ти варіята... невинного! Я все видів! Де ти сховав зброю? Чого на моє життя чигав?* (М. Яновський. Гірське серце, 177); *Не грай, Марилько, варіята* (Р. Федорів. Жбан вина, 184); – *Не грай варіята, пархачу! У дідичевих пивницях сховаєш* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 167); *А Парасина крутила юра... Ой прикидалася молодиця... Ой грала вар'ята* (М. Матіос. Нація, 97); – *Що ж ти, Леоне, граєш вар'ята? Ти ж знаєш, що в наш час перейти на римо-католицьке – це те саме, що з копитами перейти на польське, і то це на яке польське!* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 1, 167).

♦ **вар'ята зробити** (з кого-небудь) – виставити когось на посміховисько. – *Що тобі треба знати? Може, мала пропадати праця? Коби-м хоч м'яса була не попекла, ато... Агі, та то... чоловік умре, та ще люди повеселяться на поминках. А тітка з Жовкви – то що? Мала я з неї вар'ята зробити, чи як ти собі гадаєш?* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 2, 70).

ВАРКО 1. присл. Страшно, небезпечно. *То це як побачиш слід звірячий, ну то най там, а як чоловічий, то таки варко так робити* (М. Римар. Білий слон, 38).

2. у знач. виг. Окрик, який виражає застереження. *Кажу ладувальникам Михайлови і Петрови: – Мой! газди, сокотітси, бо цес стос виглядає міні, що може обсунутиси. Єк я крикну “варко”, то штрикайте у сторону, би вас клеци не придушили* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 51).

3. у знач. вставн. сл. Без сумніву, безперечно. *А сестрі-гуцуліці того лише й треба: небезпека, попередження, погроза, стосунки, які не знати чим закінчатся, варко, що не добром, тільки додають їй запалу й бажання тасмно зустрічатися з парубком* (Л.-П. Стринадук. У нас, гуцулів, 155).

ВАРТА

♦ **ходити варту** – охороняти. *Осіньна нічка зимна, бо зима надходить; / В шпиталі на подвір'ю жовняр варту ходить* (Ю. Федькович. Трупарня, 62).

ВАРТАШ ліс. Сторож, вартовий у зрубі при спуску деревини. *Під їхав цугар Іван корчугами. Виредилисмо корчуги екси належит. Наладували на корчуги гору клеців, набили бігунів на ланцугах. Закликали варташі. Іван повіз цуг, а совет лиш дивитси* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 51).

ВАРУВАТИ Берегти, пильнувати, стерегти. *То на тім почастунку само собі військо принуку найде, а ти, хлопе, набік, не зважай, ти варуй життя, бо ті буде треба. Що завтякаєш, бери з собою, квапся, не стій пнем, не жди смерті* (Марко Черемшина. Село потерпає, т. 1, 122).

ВАРУВАТИ(СИ), ВАРУВАТИСЯ Зворотн. до **варувати**; остерегатися. *Третий раз видобрав у накривчесту коновочку й тоти обі воді поклав у хоромях під каглу, наказуючі усім, аби си варували йиму тоту воду зпорснити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 57); – *Дивітси, багачі! Най си варуєт кождий із нами заходити! А котрий си не встережет – буде й йому, як цьому Месі* (Г. Хоткевич. Довбуш, 355); *Наколи день рано, на Пушиїне, наказував нам усім, аби ми варувалиси дес тої днини їсти понадвірю буженицу, бо вліті за тото біла би звір маржинку на паши* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 57); [Лагадин:] *Ми на тото на него передали, / Аби по всіх го нешпах волочить!?* / *Нехай варується!* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 407); *Але парубки не нинішні – варуються* (М. Яновський. Служниця, 30); // у замовл. *“Шшезай пропадай за семі гори, за семе море; туди утікай, звірів си чіпай: оле-*

нів пужій рогатих; медведів крути лабатих; вовків держиси зубатих а вид ириценого Васильи меш **си варувати...**" (І. Березовський. Худан, 40).

ВАРУВАТИСЯ див. **ВАРУВАТИ(СИ)**

ВАРУНКОВО присл. З умовою. "Устань, градовий царю. Отворю тобі дорогу, воденний чорнокнижнику, але **варунково**. Чюєш мо?". Великан так си схопив борзо з земні, ек вихор, аж вітром вид него війнуло, тай запитав си: "Олексійку, икий даєш варунок? Кажи, най чюю, бо розсідаюси" (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 183).

ВАРУНОК Умова. Великан так си схопив борзо з земні, ек вихор, аж вітром вид него війнуло, тай запитав си: "Олексійку, ікій даєш **варунок**? Кажи, най чюю, бо розсідаюси" (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 183).

ВАРЦАБ див. **ВАРЦАБА**

ВАРЦАБА, ВАРЦАБ, АРЦАБА, ВАРЦАВА Дверна або віконна рама (коробка). "Висплюся завтра по службі, як вийдемо, грішні, з церкви", – думав він собі, приступаючи до вікна, сперся ліктями на **варцаби** і все дивився в той бік, де весіле (М. Павлик. Вихора, 262); <...> тай поклав тоту шотину знадвіря, на **варцабу** полицного вікна (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 396); ... світ закрутився у танці, світ хитнувся і...і Ян Зборовський виразно уздрів вікно з порізаним **варцабом**, а в тому вікні виблискував уругою спиною Черемош (Р. Федорів. Жбан вина, 155); [Довбуш] (Держиться однов руков за серце, а другов – за **арцабу**) (Ю.Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 423); Заглядала в маленьке зеркальце, що висіло на **варцаві** біля вікна. Як синиця в щілинку на дереві. Крутила то туди, то сюди головою (М. Козоріс. Чорногора говорить, 74).

ВАРЦАВА див. **ВАРЦАБА**

ВАР'ЮВАТИ Божеволіти. // образн. Коли си прошумаєш, / браччіку? /...Маржина риче, кінь самий **вар'ює** (В. Шкурган. Коли си прошумаєш, браччіку?, 13).

ВАРЯ Їжа. Баба з вуйнов вид досвіта пекли хліб та варили **варю** на свету вечерю

з усіх тих писних страв, шо їх си їст у божки на року (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 63).

ВАР'ЯТ див. **ВАРІЯТ**

ВАСИР ліс. // у колом. Лісова ділянка, яка призначена на зруб. "**Васирами**, бутинами, в **васирі** зимую, / По рокови, по півтора за лобку ни чую" (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 142).

ВАТАГ 1. паст. Старший пастух на полонині, що керує випасом худоби та переробляє молочні продукти. Інші **ватаги** та вівчарі терпіли його [Дроня], бо ж боялися (С. Пушик. Карпатське літо, 288); **Ватаг** по-божно підняв вогонь і встромив в ватру, зложену коло дверей (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 191); А коли **ватаг** після похорону відходив, то і мені руку подав, хоч я тоді лише підпасичем був... (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 92); Пастухи всі, як один, тісним півмісяцем запрудили вхід до колиби і у святій тиші стежили, як **ватаг** Ілько добував з дерева найчистіший перевозданий вогонь (Р. Федорів. Жбан вина, 40); Панська вівця кудись відшиблася, то **ватаг** нагримав, як на остатного: не вертайся без неї – і фертик! А ви розспівалися, гейби роботи не мали: ...запію в листочок... (І. Андрусак. Лесь (фрагмент самознищеного поезофільму), 124); ...А вгорі, на сизих горах, / Ледве морок ночі зник, / Рано-рано встав на зорях / **Ватаг** – дивний чарівник (Олександр Олесь. На зелених горах, т.1, 217); Та скоро д'гори поженуть ботей / на полонини красні і зелені. / То **ватаги** мене не обминуть, / якусь часинку погостити мусять (Г. Турелик. А може, знову підем у Смотрич?, 122); У **ватаги** не взяли – лихої слави батько нажив, багатство не в моді, та й нема куди – полонину тепер не купиш (Р. Іваничук. Дім на горі, 8); Андрій на те й **ватаг**, щоб годину-дві передрімати звечора, коли ще спокійно, а як уже всяка звірина зачинає бушувати, його вже сон не бере (А. Крушельницький. Рубають ліс, 256); – Ти, хлопче, обережним будь, бо чорні очі дівчат підпалять твоє серце, – обізвався **ватаг** (Ю. Боршош-Кум'ятський. Гуцульщина, 186); Усі ці зміни, усі перешкоди примічав **ватаг** і пастухи, уявляючи, як їх завтра до-

латиме маржсина (В. Гжицький. Опришки, 9); Спузарі і **ватаги** вже в полонинах ждуть у стаях та пригтовляють, щоб було все наладнано, як люди приженуть туди маржсину (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 36); Ідуть пастухи шукати. Сварять, а то й б'ють, та найбільше **ватаг**. Олекса знає, що провинився тай не дуже противиться, лише в душі просить Бога, щоби дав йому таку силу, щоб усі його боялися (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 8); Коли наставала потреба перерахувати овець, неписьменний **ватаг** Богородюк (бувалий, загартований високогірними вітрами) пропускав овець, що виходили зі струнки, поміж ноги і вирізував ножиком на палиці чергову зарубку (М. Яновський. Зарва, 330); Вгору піднімався разів зо два на літо, а за всім стежив **ватаг**: бив бринзу, колотив масло, наглядав за пастухами, видавав продукцію господарям, чия худоба наслась на полонині (Я. Стецюк. Крутий плай, 49); – Щось невпорядку з легінем, – думає **ватаг** і розпитує вівчарів, що робить Іванчик на полонині (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 118); – Олекса не йде з пастухами. Він просить у **ватага** дозволу зостатися у стаї (Г. Хоткевич. Довбуш, 149); Послухавши втікачів, їх нагодували, дали свіжої кулеші з бринзою, теплої жентіці, **ватаг** дав обом на дорогу по добрій грудці будзу і показав їм шлях, який сам хотів (В. Гжицький. Опришки, 98); І тоді коли на верхах **ватаги** ліквідують своє полонинське таздівство, внизу в селі тазди лагодять корчуги, кують чуфлики в коваля, справляють ланцюги, сталять сокири, бо ось-ось сніг вкриє верховину й треба буде їхати в бутин цугарити (М. Козоріс. Чорногора говорить, 97); Робив так, як, бувало, вчив його покійний батько, сподіваючись виплекати з сина доброго полонинського **ватага**: пристосувавши в розколину сухої деревини круглий цурпалок, шалено вертів його з допомогою ремінного шнурка від постолів (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 211); Стая як стая. Нутро поділене – ватарник і комора. Під стінами лавиці, полиці. Он постіль для **ватага**. Пішов, заточуючись. Помацав постіль. Є верета, під нею хвоя, сіно (Б. Бойко. По голови... По голови..., 30); **Ва-**

таг з кальманом зубчатим брайом кришили будзи, солили та утовкали туго в бербениці. Заденчували бербениці та ховали до кліті (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 71); З коров'його й овечого ранішнього молока **ватаг** витєг з путини красний будз сира тай поклав йго в полотнене цідило на чопі в стіні, аби стрехав від жинтиці, поків піде на вистоюване, на подрю (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчик, 339); Там, чула я не раз, як оповідали: блискавка влучила в одного **ватага**, що збесебився в громах й дощач перевозити залізні баки з молоком, й уже ніякі сили, ні лихі, ні добрі, його були не сперли (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, єк то було!, 16); **Ватаг** поставав перед ним якимсь чарівником, коли підходив до великих бербениць наповнених молоком і готував з нього бринзу, будз (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 39); // у порівн. З протилежної сторони вже надходив місяць, щоб як вірний **ватаг**, коли тазди нема вдома, сокотити таздівство (Р. Яримович. Чигун, 68); // образн. Поміж смерек підстрибує стежсина. / Вже за собою сонце повела / Від мого яворового села / Туди, під хмари, в гори, в полонину, / Де вечором **ватаг** зорю кладе... (Б. Радиш. Гуцульщина, 18).

2. Той, хто керує ватагою; ватажок. – **А ватаг** де? Куди подівсь ватажко? – **Ватажник** де? Під каменем? (А. Малишко. Франко в Криворівні, 411); **Ватру** розпалювати **ватаг** не дозволив, і тому грілися горілкою (Л. Качковський. Довбушева пісня, 7); **Сивий ватаг**: “Грай, хлопчино, / Рідні гори просять щиро. / Серцем гори не пригорнеш, / Горе не потужиш” (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 6); **Батько** довго розмовляв з **ватагом** (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 36); **Тоді** попросить **ватага** і козаків-побратимів відпустити Гринька на таздування... (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 21); **Довбуша** уважали своїм **ватагом** і ждали на його прикази, але він замість вести їх на новий розбій, казав усім стати в один ряд (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 30).

ВАТАГА 1. Організована збройна група, загін. – У мене би так не було. Маєш робити, що я звелю. А не хочеш – на всі штири вітри, п'ятий шум. – О! Та се ти про **ва-**

тагу опришків говорити? – А хоч би й так! – і знову широкий певний жест (Г. Хоткевич. Довбуш, 89); – <...> *Ваш брат Іван правив там ватагою* (Р. Андріяшик. Сторонець, 7); *Хто знає чи не були би потялися відразу на смерть, коли б не Довбуш. Він стояв збоку цілої ватаги і з притасною цікавістю приглядався всьому. Раптом крикнув: Смоляки!* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 29); *Тепер, кажуть, ходить Гарасим глухими селами і чекає нетерпляче весни, щоб пристати до своєї ватаги, пане Ватажку* (Р. Федорів. Опришкова криниця, 218); *Не треба знову думати, як зібрати якомога більше легінів під свою бартку, щоб затіяти яку-небудь велику справу, бо малі вже не пасують знаменитому ватажкові, як перекопати опришків і повести їх на якого-небудь пана: покарати за кривди, а не на простий грабунок, як з такою великою ватагою прошигнути попід носом у королівського війська* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 6); // у колом. *“Зберемо си у ватагу веснов у Ворохті, / Те й поїдем до тих панків на Покуте в гості. / Вірубам усе панцтво, розіб’єм комори, / Наберемо дукачків теї вернемси в гори”* (І. Березовський. Худан, 15).

2. Великий гурт людей; юрба, товариство, компанія, група, гурт. *Щоправда, часом прибуджувала під стайню ватага сільських дітлахів, серед них опришкував і Семків наймолодший – Юрчик* (Р. Федорів. Карби, 128); *Як палко дивилися вони одне одному в вічі, – принаймі так вижалося йому, – коли, толокою поставивши його бідній неньці хату, вся ватага обертала свою красну спільницю в шалені танців і черга доходила до Григора* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 129).

ВАТАГ-ВОЇВОДА Те саме, що ватаг 2. *Там є таке місце, шо й дотепер звесі “Татарка”. Тепер там поросло та й гляба і знайти тоту комору. Шукали люде не оден раз тих скарбів, лиш так добре поганці залагодили вхід до тої комори, шо гляба знайти. А Білоголовий з того дістав тогди велику славу: називали го витак “ватаг-воївода”!*.. (Г. Хоткевич. Довбуш, 107).

ВАТАГІВСТВО наст. Те саме, що ватагованне. Словом, *ватагівство*, яке здалеку

здавалося такою простою річчю, що відбигай лише саму пошану, при ближнім розгляданні показалося страшенно складною посадою (Г. Хоткевич. Довбуш, 244).

ВАТАГОВАННЕ наст. Дія за знач. **ватагувати** 1. *Він, то мусів за літо видати: мішеникам бриндзу на вівці, плату пастирям, депутатови дат за полонину тай собі лишити скором у плату за ватагованне післідь угоди, зробленої навесні депутатом* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 340).

ВАТАГОВИЙ наст. Прикм. до ватаг 1. *До вечора не вертались люди, послані за Онушкою, а коло ватагової колиби не вмовкали розмови про його нещастя* (В. Гжицький. Опришки, 64).

ВАТАГУВАТИ наст. 1. Бути ватагом 1. *Прадід опришкував – на людей з гір дивився; дід – той уже з пушкарями на опришків полював – теж з висоти поліцейського постерунку на чорному гордо пантрив; тато ватагував на полонині; Пантела простим мусить бути, але ж гонор залишився предковічний* (Р. Іванічук. Дім на горі, 4); *Я стільки років ватагував вам, – тихо каже Василь, – стільки мучився не раз із вашою маржиною* (В. Гжицький. Опришки, 8); *У той саме час старший брат Іван уже ватагував. Газди, в яких служив, були дуже вдоволені з Івана і розшибалися за ним. Кожний хотів мати його в себе* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 7); *Щезав так само раптово, як і з’являвся, довший час о нім не було жадної чутки, а потім нараз хтось передає, що бачили Юрчика там і там: уже найнявся ватагувати – найулюбленіше його заняття* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 187).

2. перен. Бути головним у господарюванні, організувати, вести господарство. *Он Олена Лиликова ватагує на дворіці та поза дворіщем* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 6).

ВАТАГУВАТИ СИ наст. Те саме, що ватагувати 1. *“Ск си вам ватагуєт обом?” – привитавси на стаї Иванчік з ватагом тай депутатом* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 353).

ВАТАЖІНС наст. Дія за знач. **ватагувати**. *“Та я шош си застерігав. Але, відав, ни*

потрафив смих добре, бо то злодій з Ретески, Семенко, то, видко, дужчий від мене, тай перевернув начіс мене у **ватажню**” (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 353).

ВАТАЖКО Те саме, що **ватаг** 2. – Там мій син, – промовив Ілько. – **Ватажко**... – **Ватажко**? (Р. Федорів. Євшан-зілля, 190); – А **ватаг** де? Куди подівсь **ватажко**? (А. Малишко. Франко в Криворівні, 411); **Ясін** – у глибоких горах на угорській границі, а **Перегінське** де? Сама подорож туди густо заселеними околицями вже була небезпечною, але молодий **ватажко**, видимо, не знав небезпек і нікого й нічого не боявся. (Г. Хоткевич. Довбуш, 229); **Ясний суд**, якщо ти дасиш відповідь на тих три пункти, тебе звільнить. Бо ти вже останній **ватажко**. Оглянься навколо добре, як почнеш мені казати для протоколу. Правду і тільки правду. Бардзо прошу пана... (Б. Бойко. По голови... По голови..., 18); – **Вийде з гаю ватажко**, / Біля ватри присяде / І зажується тяжко, / Бо набачився зради (Д. Павличко. Біля вогнища в полі..., 218); **Ни дали їй довго дівочити**, бо навіть сам **ватажко** пушкарів – **Юріштан** из **Стебних** присилав у перевідки до **Иванчіка** своїх пислів, ци він би ни дав свою доньку за **його** сина (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 143); **Але корчмар не вгамовувався**, і **ватажко** прийшов побалакати з **лихварем** у чотири ока (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 48); **Силою політичних обставин** ці збігці творили собою банди **опришків-розбійників**. Вони вибирали зміж себе **відважних ватажків** й тоді чимало давалися **взнаки** дрібній **березівській шляхті**, а далі **польським дідицям** на **Покутті** (І. Березовський. Худан, 7); // образн. і **серце ватажка** / дармовисом **побрязкує** / у **моєму** **намисті** (Віра Вовк. Дзвінка, 308).

ВАТАЗЬКИЙ Прикм. до **ватаг** 2. **Знав**, що **ватазька** **рука** **вправна** і **цільна**... але ж і вона може **схитнутись**, **схитити**... (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 79).

ВАТАРНИК, ВАТЕРНИК 1. **паст**. Частина **стаї** на **полонині** де розкладають **ватру** (вогнище). **Перша** **назовні** – це так зване **піддашия** **перед** **дверима**. **Воно** **без** **оструба**, але **зате** **має** **стелину** – там **сушаться** **звичайно**

будзи. Далі більша частина **стаї** – **обиталище** **пастухів**. Але назву має не по **людях**, а по **тому**, що **тут** **горить** **ватра**: **називається** **ватарник**. **Очаг** – це ж **святая** **святих** **древнього** **чоловіка** (Г. Хоткевич. Довбуш, 149); **Ще** **раз** **позирив** **по** **стаї**. **Стая** **як** **стая**. **Нутро** **поділене** – **ватарник** і **комора**. **Під** **стінами** **лавиці**, **полиці**. **Он** **постіль** **для** **ватага**. **Пішов**, **заточуючись**. **Помацав** **постіль**. **Є** **верета**, **під** **нею** **хвоя**, **сіно**. **Он** **миски**, **сіль**. **Он** **путини** **на** **молоко**, **бодні** **на** **гусленку**... **І** **ватра**... **Над** **нею** **верклюг**... **І** **кітел**, **завішаний** **на** **кужбі**... (Б. Бойко. По голови... По голови..., 30).

2. Місце в споруді на **подвір'ї**, де **запалюють** **вогнище**. **Підшовами** **ніг**, **плечима**, **руками**, **навіть** **болем** у **крижах** **відчував** **Максим Шумей** **врослі** у **гору** **кам'яні** **підвалини** **хат**, **стаснь**, **стодол**, **комор**, **кузні**, **ватарника**, **омшаника**, **глибоке** **коріння** **двох** **крислатих** **буків**, що **вічною** **вартою** **височіли** **над** **прадідовою** **оселею**... (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 10); **Дідо** **докінчував** **робити** **сворове кісе** в **дриворубі**, що **служив** **и** **за** **ватарник** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 14); **Ї** **ми** **скоро** **полагодили**: **розширили** **середину**, **укріпили** **плитами** **ватерник** (М. Яновський. Черевики, 37).

ВАТЕРКА **Зменш.** до **ватра** 1. **Їдучи** **на** **конях** **горі** **шляхом** **поміж** **гори**, **вістун** **завважили** **одалік** у **лісі** **повище** **шляху** **маленьку** **ватерку**, а **коло** **неї** **людську** **постать** в **гуцульській** **крисани**. **Ніхто** з **добрих** **людей** **не** **міг** **там** **задержуватися** **на** **ніч**, бо **це** **було** **місце** **небезпечне** (І. Березовський. Худан, 65); **Ой** **палала** **ватерка**, **палала**, / **Коли** **я** **цю** **співаночку** **склала** (О. Василяшук. Йорданська вода, 74); **А** **вечером**, **коли** **вже** **з** **шинку** **всі** **порозходилися**, **його** **жінка** **з** **дільми** **пішла** **спати**, а **ми** **собі** **посідали** **на** **лавці**, **таки** **напотемки** (**тогда** **ще** **отих** **ламп**, **отого** **гасу** **й** **знаку** **не** **було**: **або** **світи** **свічку**, **як** у **церкві**, **або** **розкладай** **ватерку** **зі** **скипок** **на** **припічку**) (І. Франко. Гуцульський король, т.22, 498); **Потім** **розклав** **біля** **хреста** **ватерку** і **тоді** – **то** **значив** **на** **оббілованому** **дереві** **навугленим** **шнуром**, **де** **гуляти** **сокирам**, а **де** **заганяти** **клини**, **то** **відміряв** **колоди** і **протеси** **на** **стіни**, **одвірки**, **сволоки**, **ліга**

ри... (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 235); *Та ні, ось **ватерка** тліє, тут хтось є...* (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 93); *Там куриться віковична гуцульська **ватерка**, сидять якісь постаті в кам'яних непорушних позах* (Г. Хоткевич. Дарабов, 401); *От так собі, гейби крізь сон, / Одова проводить, / А донечка на **ватерці** / Снідання готувить* (Ю. Федькович. Новобранчик, 105); *Хай за поману буде затірка / Їй кулеша з маминих Розтік. / А душі гріймо коло **ватерки**, / Поки їх всиновить потік* (М. Матіос. Нація, 177); // образн. **Ватерко**, *сестрице, / Вже з тобов не поговорю, / Іскрами кресала...* (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 64); // образн. *Ти запізнилась, радосте неждана. / Уже сніги, де **ватерка** цвіла* (Г. Турелик. Ти запізнилась, радосте неждана, 69); // образн. **Ватерка** *про щось говорить / і підскакує собі* (В. Шкурган. Камінь кинутого "Я"... , 74).

ВАТЕРНИК див. ВАТАРНИК

ВАТРА І. Вогнище, багаття; вогонь. *А вчорами блищали на полонинах **ватри**, зірки зривалися з темного неба й падали в Чорний Черемош; легкі тумани спливали з гір і чекали ранку в міжгір'ї* (С. Пушик. Карпатське літо, 283); *От, дивися, вже і стали [чумаки], вже й воли пустили, / Вже і **ватра** запалена, вже ся розложили* (Ю. Федькович. Україна, 48); *Тепер вона буде горіти як ніч, так день до першого снігу; пастухи дивилися на вогонь, що міцнів, розгортався, їхні губи шептали замовляльні слова, слова про те, щоб добре велося сього року на полонині, щоб **ватра** гріла їх теплом у зимні ночі й берегла від вовчого ікла, ведмежої лапи* (Р. Федорів. Жбан вина, 40); *Часами лише око запізненого мандрівника, який у темну ніч поспішає далекими ґрунями до хати, зупиниться на тій чорній кичері, приманене блудним вогником, що продереться з лісової глуші, від блідої **ватри**, довкола якої граються в темряві лісові сили* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 170); *За північ у хижі Довбушів, куняючи, кривавочорним оком блимала скіпка: у пригаслій **ватрі** попискували догораючі вуглинки; Довбушиха з невісткою Марічкою, похлившись, – наче поприростали до кужелів, – прями оброчний льон* (А. Хлистова. Олекса Довбуш,

5); *Ось і **ватру** розіклали, щоб дідові в могилі веселіше було* (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 95); **Ватра** *палала, блискала на всю хату і освічувала то Федорчука, що сидів коло самої печі, коло дверей, то надутого Янця, то Івана Николаїшиного* (М. Павлик. Вихора, 173); *Ніжно дзвеніла над ним хвоя смерек, змішавшись з туманом ріки, сонце наляло злотом глибоку долину, зазеленило трави, деь курився синій димок од **ватри**, з-за Ігриця оксамитовим гулом котився грім* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 181); *З бесаг добули ми хто яку мав поживу, розложили **ватру** і у великім мідянім баняку "зготовили" кулешу* (І. Березовський. Худан, 23); *Стало тихо у хаті, єк у мішку, лиш чюти було, єк **ватра** сипіла у печі* (О. Манчук. Заробок, 18); *Ми нарубали і постелили до спання смерекове галуззя кругом, запалили **ватру** посередині. Задимило цілу колибу* (Р. Яримович. Лови на готура, 6); – *З самого рання – на ногах. Якби то лиш патиччя на **ватру**, а то...* (М. Яновський. Гірське серце, 73); *Він бачив, що йому нема що звідси взяти: під передньою стіною довша дошка на трьох стовпцях – то лавиця; під примезньою стіною коротша дошка на двох стовпцях – то «стіл», насередині хати яма на **ватру**, присипана попелом, – то піч* (Марко Черемшина. Святий Николай у гарті, т. 1, 55); *І блисне ріжок молодого місяця над кичеров, задзвонить маржина дорогою калаталами, а над рікою керманічі розведуть велику **ватру*** (Г. Хоткевич. Жаль за горами, 374); *На кожній вулиці міста горіли **ватри**, в яких палили листя і гілля, яке повилазило з-під снігу* (Т. Прохасько. Непрості, 70); *І тим живим вогнем неня з Василюю розпалили на припічку **ватру** із дванадцяти полін, які складали продовж дванадцяти днів перед Свят-вечором* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 121); *Єк вітер на верху, гутіла **ватра** у печі, палахкотіла злотнов половінев та сипала іскрами крізь каглу аж у хороми під дах* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчик, 18); *Он путини на молоко, бодні на гусленку... І **ватра**... Над нею верклюг... І кітел, завішаний на кужбі... (Б. Бойко. По голови... По голови..., 30); У бутині коло коли-*

би палахкотить **ватра** (У. Самчук. Гори говорять!, 7); Тихо скрадаючись, перейшов через каньйон, увійшов до печери і жаснувся – посеред першої зали, коло великої колони, палала **ватра**, а поряд сиділа юна бісиця і голими руками витягала з ватри ятріючу грань і їла її, наче м'яса шматочки (П. Федюк. Бісиця юна вогонь їла, 22); Про це й думав чабан Сегінь, сидючи вночі біля **ватри**. **Ватра!** (С. Скляренко. Карпати, кн. 2, 100); Вона сиділа біля **ватри** у вівчарській колибі на верхній полонині і чекала на пастухів, щодесь забарилися з чередою та отарами (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 39); **Ватру** розпалювати ватаг не дозволив, і тому грілися горілкою (Л. Качковський. Довбушева пісня, 7); Решта опришків, а їх було душ тридцять, молодих і середньолітих, скупчилися обіч барвистою юрбицею; кухарі залишили поранку біля **ватр**, над вогнем яких на рожнах смажились баранячі туші, лишень вартівники не кинули пильнувати очима доокіл, щоб, бува, панські пушкарі або гайдуки не застали зненацька їх, вихопившись з лісу (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 78); Роздуй **ватру**, Миха, зробимо снідання бабі; але таке, що другого вже не хоче їсти (Р. Єндик. Камінна душа, 157); Я палив **ватру** восени і грівся, вона ж не мала часу із-за худоби (Р. Іванчук. Бузьків огонь, 66); ... поки не запіють півні й треба буде вставати до **ватри**, до худоби, дітей у школу збирати й знову йти до роботи (М. Матіос. Нація, 15); Вечером завжди горіла охоронна **ватра** перед бісницями (О. Дучимінська. Трембітали трембіти, 115); Старий Максим подумав, взяв вузлик з **ватри**, приложив до люльки, пакнув тричі, глянув на зоряне небо і розказував далі... (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 5); Навколо **ватри** сиділи, і як кажуть гуцули, “набувалися,” тобто їли, пили й насолоджувалия бесідою Теревовля, гітарист Богдан, бас-гітарист Ярема, цимбаліст Володя, скрипаль Роман, вічно заглиблений у себе тромбоніст Людвіг і оператор Андрій, колишній знайомий Сашка (М. Рymar. Білий слон, 21); Тут мене бачили не всі, зате мені було все видно: і жінок у стареньких киптариках або в'язаних кофтах, і спіт-

нілого Андрія Геніка, який раптом згадав про свої ключі і виїняв їх з кишені, – певно, почав заспокоюватись, – і все невеличке, з чорними стінами, у яких світилися щілини, приміщення, і забуту **ватру**, що ледь-ледь жевріла, сильно димлячи (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 116); Я не гребусь до берега. / Навіщо берег той, / Коли я коло **ватри** грітись маю сам <...> (Т. Мельничук. Колиска весняних дощів, 96); Невже вони розкладуть коло мене **ватру**, під якою не тане сніг? (І. Андрусак. Реставрація снігу (повість-метафора), 147); У печі **ватра**, в кухні рух <...> (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 113); Медовий запах липового цвіту / В далекий край тоді приніс мені / Карпатське літо, / Де залишився рід мій і почин, / І джерело, і полонина, й **ватра**... (Н. Стефурак. В моїй руці лишився теплий сік, 29); Дарма! Розкажуй, спи, сиди / Чи грійсь до ранку біля **ватри**, / Побачиши, що усе це жарти... / Це ж смішно!.. Хто б прийшов сюди?! (Олександр Олесь. Ніч на полонині, т.2, 216); Останні **ватри** догоряють на далеких горах, / І зоря за зорею гаснуть небесні світила. / Світанок наливається в чашу долини, / І перші півні викликають рожеві отари (Віра Вовк. Останні ватри, 344); “Чорні хлопці” біля **ватри**, / Чути співаночки, жарти... / Не причулось, не здалося, / До вогню ласкаво просить (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 42); – Вийде з гаю ватажко, / Біля **ватри** присяде / І зажуриться тяжко, / Бо набачився зради (Д. Павличко. Біля вогнища в полі..., 218); Повсідалися біля **ватри**, / Сушим одяг, грієм ноги / Уточнюєм на завтра / В чабанів стежки-дороги (М. Карпенко. Повсідалися біля ватри, 135); А лиш спробуй повірить хоча би на мить, / Що ти теж у житті як людина щось вартий, / То збирайся туди, де лиш вітер шумить, / Де смолістим теплом тебе грітиме **ватра** (Р. Юзва. Через гори дорога важка і крута..., 23); І стрепенулася ялиця, / Пригадує сестриця-жалібниця, / Як нахиялася над **ватрою** багряною <...> (В. Зубар. Вся Верховина на осонні, 23); Де вечором ватаг зорю кладе / В шорсткі долоні біля **ватри** тихо / І наслуха, як тепло всесвіт диха / І як на лапці спить ягня руде (Б. Ра-

диш. Гуцульщина, 18); *В печері древній ми розклали ватру* – / *Закашляли ідоли веселі* (Г. Турелик. В печері древній ми розклали ватру, 52); *Стоять Карпати, спекою впоєні. / І хлопці коло ватри над рікою / Співають пісню далекої Японії <...>* (М. Влад. Канікули студентів, 19); *З одної хати вогник брали / І клало ватру все село* (О. Василяшук. Латані Карпати, 13); *Де ватри палали – і вдень, і вночі / У похід збирались легіні – / Там вбогі, голодні тепер рубачі / Смереки рубають столітні* (М. Марфієвич. В Карпатах, 44); // у порівн. *Он розгорається, як суха ватра, день, он на оболонь з усіх кутків села сходяться люди* (Р. Федорів. Маріка, 83); // у порівн. *Немов хтось ватру в небі розпалив, / що й молоком холодним не згасити* (Н. Попович. Косовиця, 67); // образн. *Та пізно в мороз розцвітати, / І глід не цілує сталь. / Догоряє остання ватра / У глodu на сизих устах* (Т. Мельничук. Хвилина, 113); // образн. *Ривноваги нема! / Ні учере... / Ні завтра... / Й кілька совісти аж не вмножесї на разї, / твій загублений день і загашена ватра* – / *впадут в прїрву / межи образї* (В. Шкурган. Ривноваги нема!, 30); // образн. *І доки плова не впаде, / і грїм не гримне, / запеклий джус мене знайде, / й менї на дримбі / зіграє гори і ватрї, / трембіти й скали. / Не вмри – шепочу – не згори, / бо нехар з нами* (В. Герасим'юк. Серпнева імпровізація на два лади, 84); // образн. *Знову яблучна оскома... / Танець / ватрою в ногах... / На душі і просто вдома / сонце / сходить / на стозгах* (В. Шкурган. Знову яблучна оскома..., 23); // образн. *На заходї війна згасає блиском ватри. / На сходї палахтить червоний, лютий гнів. / А до гуцульських сіл прийшли військові карти, / Щоб легіні пішли обороняти Львів* (О. Бабій. Гуцульський курїнь, 37); // образн. *Най зацвите шї раз / у ватрї / й загрїє у студений чес / раптівка-згадка, / гойдна кладка / сухонький лист, / поліна свист...* (В. Шкурган. Най зацвите шї раз у ватрї..., 21); // образн. *Веселий горщик – хлопчик, хлопчєня, / Смішине таке... Смішить він бабу з дїдом. / Сміється ватра. Ватри біготня. / Сміється піч і борц перед обїдом* (Б. Радиш. Веселий горщик, 18).

♦ **жива (вічна) ватра** – вогонь, добутий тертям, який постійно підтримується. Але

сьогодні на вівчарів чекала ще й інша, нагальніша робота. Сьогодні мали добути **живої ватри** й поробити порядки в стаї (В. Гжицький. Опришки, 9); *Так само до світа у живний четвер головні ватаги та розумні депутати крутєт живу ватру тай сокотєт її в селї, у своїх ватерниках, аби ни загасла аж до полонинского ходу. А в полонинский хїд берут її разом з худобов из села в полонину й нев на стоїшию розплюжуют першу ватру, шо горит у стаї на полонинї, ни погасаючи, вид міри аж до розлучєня, бо на тоту стаю, шо в нїй горит вічний вогонь – жива ватра, викручена досвіта у живний четвер, то ни маєт моци й путєрї вдарити через ціле літо нієка ничїста сила* (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчік, 321); *Він аж засмієвси з утіхе, ек уздрїв, шо з громовиці закуриласи жива ватра. Розмахуючі громовицєв у руці, чїнив вітром – Божим духом, вічний вогонь – живу ватру, шо на світі до усекого діла маєт велику путєрю* (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчік, 188); – *Горить ще свята Вічна Ватра Гуцульщини? – Горить ще ватра... – простогнував найстарший на землі чорт і заквив очі червоними повіками* (Р. Єндик. Регїт Арїдника, 15); *Розсилаю білих голубів / на всі дерева світу... / Та долонї стають / вічною ватрою над землею, / та плуги синїють крильцями / біля дорїг <...>* (М. Аронець. Голуби на деревах, 9); *Разом із пастухами брався добувати живу полонинську ватру, тручи дерево об дерево* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 5).

♦ **зробити ватру** – спалити. *Там, було вїдомо, спинилися «перепочити» ті, які так зухвало, серед білого дня, зробили ватру із вівчарні млинївського колгоспу* (М. Яновський. Куля, важка, як камїнь, 30).

♦ **видгасити ватри, згасити ватру** – мед. лікуватися від вроків, хвороби традиційними немедичними засобами. *Тай так ним начєсок скруменувала ничїста сила, шо він мало шо видразу ни минуєси. Видгасили йїму борше ватри, тай єкос лєдві він гїрко дїждаєв днини* (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчік, 359); *Василь ходив звєчора по дрова в лїс тай подвигався. Сперло під грудьми, кололо в боці і не давало дихати. Лєжав на печі і стогнав.*

Василиха бігала в село по бабу, щоб згасила **ватру** і намастила. Стало легше йому, але вставати не міг (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 7).

2. Складені для **ватри** дрова. *Ватаг* по-божно підняв вогонь і встромив в **ватру**, зложену коло дверей (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 191).

3. *перен.* Душевне піднесення, натхнення, запал, пристрасть. *Ти мене гуцулом називала, / Та не знала, що в душі гуцула / Словом ніжним ти вогонь роздула, / Що роздула ватру, – ти не знала* (Д. Павличко. Ти мене гуцулом називала..., 79); *Звіть сучасність. Я хочу – у Завтра. / До калин, до пісень і синів. / Ще моя не оджєврїла ватра / І мої не замерзли пісні* (Т. Мельничук. Калинові ключі, 157); *В цій церкві на стрімкому горбі / Довбуш уперше побачив Дзвінку. / Тут ялівцем його серце / Затріщало у ватрі жаги* (Віра Вовк. Свічник, 343); *Підсумовувати варто / І себе не потішати: / Чи була насправді ватра, / Чи лиш привід потріщати?..* (Б. Радиш. Так багато і так мало, 25); *Стирає крила в леті старий рік. / З його грудей павиним зітханням / Злітає сніг, / І тане сніг / Над ватрою твого кохання* (М. Влад. Передноворічне, 29); *А тут ще стара Мочернючка підкинула сухого ріцця до ватри ненависті до убійника* (В. Бабій. Запродана душа, 26); // у порівн. – *Гонор! Гонор! – роз'ятрюється, ніби ватру роздуває в собі* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 2, 153).

ВАТРАК Те саме, що **ватарник**. *Ватрак* знаходиться в однім закамарку, – але так, що лиш блиск огню відбиваєє і цілу подрю освічає (Ю.Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 358).

ВАТРАН Дуже велике вогнище. *Пішли хлопчїца у лїс та нанесли сушнику, сучче, та вїворотїв, та уклали такий великий ватран, єк непричком оденок сїна. Розгнїчували вогонь від обїду до вечора, тай не побїзували. Що огонь їмеси, то подує вітер, закрутит єк у дїдчий данец, роздує дим по полонинї, розмече головнї, а снїг загасит* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонинї, 73).

ВАТРСННИК Те саме, що **ватарник** 2. *Але єк вавкнув на поду котик, то Малиш нараз перервав бесїду, взєв Иванчїкову судину на обертин тай мовчки пішов з нею у ватрєнник назадь хати, де в головеньках вїчно тїла в него жива ватра, ни вигасаючі ні вночі, ні вдень* (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчїк, 357).

ВАТРИЩЕ див. ВАТРИЩЕ

ВАТРИЩЕ, ВАТРИЩЄ 1. *паст.* Місце, де горїв вогонь. *Володїв красою, якою ще ніколи не володїв, а в ньому, а перед очима поплила правїчність рїдного краю. Он ватаг ішов за ватру і затяв навідлїг сокирою у стїну і кинув на давнє ватрище підкову* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 33); *Тодї поклав на старе ватрище підкову, що її принїс із собою з долїв, і проказав: – Ти вже доста пїхана й бита, але ще не горена, тепер маєш горїти – пїхати й топтати тебе вже ніхто не має!* (В. Гжицький. Опришки, 10); *Верклюг, прив'єзаний розкрутом до стїни, изхєлений кужбов з берфели над ватришем говїв, єк кїнь умучїний. Ждав на ватру, Божу искру* (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчїк, 15); *“То закладаєтси, ади, проти граду. На таку стаю, де горит підкова у ватрищї, ніколи град не б'є, бо вна, підкова, вже бита й пїхана”* (Г. Хоткевич. Довбуш, 177).

2. Збільш. до **ватра** 1. *У чоренному черевї солеварної буди гогїтливим вировищем палають товстеннї полїняччя пїк до червоно розжареною зісподу чериною – великим залїзним листом, що на товстїх ланцюгах висить над ватрищем* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 339); // образн. *І тодї ти мене то підносиш, то нициши, / спалюєш на зеленілезїх ватрищах трав. / І дуже шкода менї доброї мушлї тишиї, / найбільшої втрати серед тисячі втрат* (І. Калинець. Літо, 45); // образн. *Печера душі, / що на світло полює, / на березї схлипу ватрїще кладе... / Цей світ не зігріти* (В. Шкурган. Печера душі, що на світло полює..., 90).

ВАТРУВАТИ *паст.* Допомогати **ватаговї** виконувати підсобнї роботи на полонинї. *Кождїй мїшенник, шо виходив у полонину на бриндзу на свїї дат, то мусїв на стаї ват-*

рувати: носити дров, води, та поправ'єти кошери. А Іванчікови, то ватаг ни дав **ватрувати**, бо сказав: „Ти, Іванку, вже вчера видватрував свою ватру, ходічі в Голошину, а сегодне, то припочувай” (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 359).

ВАГУЛА Ялова вівця. // перен., лайл. Негідна, нікчемна жінка, що викликає зневагу, презирство. – Ти, **ватуле** паршива, скажи мені, хто кому газда? Чи я тобі, чи ти мені? (М. Козоріс. Черногора говорить, 146).

ВАХМІЩ Старший жандарм; вахмістр. Лукин не знав сперишу, що відповісти; він підійшов під хвіртку і, перепуджений, став недуже голосно говорити: – То, проше чесного панича та й **вахміця**, аді, скос так, шо-о-о... (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 50).

ВАХЦИМБРА військ. Караульне приміщення. Сонечко збиралось на нічліг, а я сів собі надворі під **вахцимброю** та радуюся світу божему (Ю. Федькович. Штефан Славич, 292).

ВАШЕЦЬ обряд. Вербальний компонент формули звертання до матері нареченої під час сватання; ваша милосте. – Приніс нас, паніматочко, сивий кінь до **вашеці** на поклін від князя молодого до двора золотого (Ю. Федькович. Серце не навчити, 270).

ВБЕЗСЕБИТИСИ Сильно розсердитися, розлютитися, втратити розум, самовладання. – “Тьфу на таке, – кажу, – таже мій Андрійко відрубав собі палец”. – “То ніц, – каже, – най собі про мене ногов пише, – платім!” Я вже **вбезсебивси** та й кажу: “То ек тото школа вже старша від восьька?” – “Старша ци не старша, платім”, – каже. Беру я та й платю, аби не зафантували (Марко Черемшина. Хіба даруймо воду!, т.1, 60).

ВБЕРЯ див. **УБЕРЯ**

ВБИВНИК Убивця. **Вбивник** їх матері, земний цар Змій, упивається їхніми сльозами та й глузує з них (Марко Черемшина. Плач цвітів, т. 2, 46).

ВБІСТАТИ Обставити, розставляючи з усіх боків, оточити. – А на тото є рада – аби моцно всі плаї **вбістати**. Ретенно мут на

Волошину прубувати, а проте – усуда тра людей мати: від Буківця аж гет поза Сокільський. Лиш робіт борзо, пане ватажку, борзо робіт (Г. Хоткевич. Камінна душа, 286).

ВБОЛКАТИ Одягнути. Жінки більше не бив, а тільки узяв яку лиш знайшов підрану сорочку, пішов у загороду, вивалєв, перебачейте, у зноівці та й велів тото **вболкати** Катерині (Г. Хоткевич. Камінна душа, 314).

ВБОЧА див. **УБОЧА**

ВБРАНИЙ дієприкм. Прикрашений, оздоблений. Зелена крисаня навичами **вбрана** (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 10).

ВБУВАТИ СИ Взуватися. Приходє, стали під вікнами. А у діда в хаті ватра горит у печі, коло ватри котєв стоїт щербатий, а сам дід **си вбуват** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 258).

ВВОГА виг. Вигук, який виражає здивування, іронію. – Шо? – Нічо' – сімнаїть! – **Ввога!** Ну-ну, брєши далі... – Розказував мені тато, шо одного разу він сватавси на Черганівці у нужденної вдови (В. Шкурган. Логіка, 187).

ВВОЛИТИ

◇ **вволити волю** (комусь) – перекопати когось. [Маріка:] Зроби так, щоб старші знов взяли уряд в селі, **вволи волю** мому батькові, щоб не розлучав нас <...> (Марко Черемшина. Несамовиті, т.2, 184).

ВГІДНИЙ Працьовитий. – То моя фіна, проше пана фєштира, то **вгідна** дівка, – представляв панові Танасії, прощаючися міною з кумом (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 104).

ВГІНИТИ Вженити. Шо я би одразу хлопця **вгїнила**, коби лиш сеї горівки си нашла (Г. Хоткевич. У корчмі, 417).

ВГОЇТИ СИ

◇ **вгоїти си з серця** – заспокоїтися. А Довгий, так екби полотно сновав коло стін, ходором ходив то в оден, то в другий бік, бо з **серця** ни міг **си вгоїти**, гриз Шкіндю: “Ає, Дми'! То тота пленіта нам так усе покаламотила, тай так пудно споблічіла, бо то инклюз, ни чоловік! Потрафив нам забити ківок аж у саме серце так, шо годі го витег-

нути...” (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 262).

ВДАВАТИСЯ Подобатися; підходити комусь до пари. – *Кахи-кахи... Ади бухикаєси, бо жмуриг мене, ск тебе вижу. Але й ти, сарако, далеко не втекла – також ніхто не глипне. – Хіба, ск на скійс непотріб, га?! – Хіба, Настунько. Ба, ти мені й така **вдаєси*** (В. Шкурган. Не перший раз, 210).

ВДАРИТИ

♦ **вдарити п'єстами** – швидко побігти. *Так би **вдарив п'єстами!** / Так би плаєм згоцкав, / навіть по повітряу из верха на верх* (В. Шкурган. Гадці-забаганці – фєртик (з грихом знаеси)..., 22).

ВДАТИ СИ див. ВДАТИСЯ

ВДАТИСЯ, ВДАТИ СИ, УДАТИСИ, УДАТИСЬ 1. Док. до **вдаватися**; підійти комусь до пари. *Чи один чіплявся? Не послідня-м на вроду та й на сумління. От Мирон Михайлович приїхав сюди сам. Довго – без жінки. Молодий, файний. **Вдався** мені дуже. Якби захотіла, може взяв би був мене за свою (М. Яновський. Гірське серце, 123); – Не ти вінчатимешся, Олексо. Молодих спитати треба, чи **вдалися** вони одно одному, – посміхнулася Марія (М. Остромира. Над би-стрим Черемошем, 179); *Мати радо витає, а про доньку то вже й не казати. Сів на лаву, витягнув флюяру тай став грати. Грає він і на Параску поглядає. Бачить, пізнає, з очей її читає, що **вдався** їй дуже (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 18); *Старші легіні, шо приїшов уже їм час си женити, видив'ювалиси на дівчєта, котра би **си** їм **удала**, аби на ню у старости пити (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 76); *Зрештою, як вони там кохалися, – чи дуже, чи так лиш, – не мені се розбирати. Але то знаю ретельно, що Тодірко з Оленою не могли якось **удатись** (Ю. Федькович. Безталанне закохання, 326).****

2. Мати певні нахили, здібності, хист. *У нашому селі не було кращого парубка, як той Сидір Чобанюків, – бувало, аж сіяє, де стане; а що вже до стрілецтва **вдався**, то і не сказати (Ю. Федькович. Побратим, 299).*

3. Сподобатися. *Бо дуже **си** **удала** Петрієві стрівба, шо жєлував ї лишєти, та й узєв зі собов (Г. Хоткевич. Камінна душа, 263).*

4. Народитися, вирости схожим на когонебудь, успадкувати чийсь риси, особливості, якості. *А як куми звєли до того бесіду, шо він головою не **вдався** ані у свого дьидю, ані у нєню, лиш таки в свою бабу, то вона не могла з радощів говорити і хіба потакувала головою та й обома сивобровими очима мірила Петрикову голову (Марко Черемшина. Карби, т. 1, 35).*

ВДЖМЕЛЕНИЙ дієприкм., жарт. Захмелілий. *Брати-гуцули набуваютьсє, грають в скрипку, цимбали, інший вже добре **вджемлений** – трубить в трубу (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 156).*

ВДОВИЦА Вдовиця. *“Йой, Артурчіку, – сказала одна з них йому на вухо, – жєль тебе, легінику солоденькєй, шо-с **вдовицу** взєв, не одна би дівка за таким файним танцуристим пішла, а ти си білий світ зав'їзав, сарако!” (Ю. Андрухович. Дванадцять обручів, 219).*

ВДОГІНЬ присл. Навздогін. *І схопивсє, як полемінь, / Полетів, як птах, / А вітер з ним не йде **вдогінь**, / Бо годі му так (Ю. Федькович. Дезертир, 55).*

ВДОЛИНУ присл. Вниз. *Довкола замку цвіли городи по двору, / В городах грали води **вдолину** то вгору (Ю. Федькович. Як то співак проклинає, 69); *Це ще твоє щастя, шо не вгору, а **вдолину**... (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 136).**

ВЕЖЕВИЙ Прикм. до вежа. *А все хлопці, а все руські, / Під канони під францужькі, / А під кулі спижєвії, / Під гранати **вєжєвії** (Ю. Федькович. Золотий лев, 93).*

ВЕКЕЛІЯ Висушене плодове тіло гриба-трутовика, яким користуються при викрєшуванні вогню; губка. *З полонника, шо висє коло печі на жєрдці, узєв кремєнь, **вєкєлюю** й кресєло (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 123); *Напопитьма напхав в розвішканєні гужарики сухої **вєкєлії**, заматав ошкальок на середині курмиком, тай, держїчі курмик за оба кінці руками, покручував ним ошкальок громовиці, опертий одним кінцем до протєса в стїні, а другим до берфєли вид веркльога (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 188).**

ВЕЛЕБНИЙ див. **ВАЛЕБНИЙ**

ВЕЛИКДЕНЬ церк. Християнське свято, присвячене воскресінню Ісуса Христа. – Ну, як гадаєш, Одоки? Питайси нени! Єкби... то отут по **Велицидні** (Д. Харов'юк. Палагна, 536).

◇ **а ни дочікав бес с'їтенького Великодня** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання пропасти кому-, чому-небудь, смерті. У деяких селах на Гуцульщині замість закласти: <...> **А ни дочікав бес с'їтенького Великодня**", батькували чарівним словечком: "Будувабисси!" (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, єк то було, 27).

ВЕЛИКИЙ субст., евф. Ведмідь. За два тижні **«великий»** – так вівчарі пошепки називали ведмедя – зарівав це п'ять корів (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 199); – Є, не... Лиш наша хата повисоку, май далеко на узліссі. А з лісу виїшов тот **великий**. Вівці си спуджели та й в розгін, а вна, Маріка, ізберат вівце та жене перед собов (Г. Хоткевич. Довбуш, 130).

ВЕЛИКО присл. Дуже, у великій мірі. Шкинди **велико** залежело на гонорі, бо він був дуже подуфалний (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 163); А потім дуже карає тих людей. Як навинуться йому під руки, то може схопити і забрати з собою у безвість і там **велико** назбиткувати на камінні (А. Крушельницький. Рубають ліс, 173); – <...> А мусів щось робити, бо завжди задуманий ходив. Хоч багачем не був, то **велико** стояв у людей (Р. Єндик. Регіт Арідника, 23).

ВЕЛЬБИТИ Поважати, шанувати. За тото и йго люде дуже навиділи. **Вельбили**, тай просили Бога за йго маржинку, здоров'є тай видпушиїне гріхів (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 13).

ВЕЛЬКЛО

◇ **велькло на души** – полегшало. Міні видразу **велькло на души**, бо на Ріжу вихопивси дідо Иванчік тай, сміючиси, побіг борше ид'міні (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 11).

ВЕЛЬОН Фата. Несуть дружби з боярами вінок, а нині несуть молодій **вельон** (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 255).

ВЕРБЕЦИРКА, ВЕРБЗИЦИРКА військ.

1. Військовий приймальний пункт. <...> а я ще служив більше як півроку при **вербецирці** <...> (Ю. Федькович. Штефан Славич, 283).

2. Те саме, що **бранка** 1. Да недовго набувся: прийшла **вербецирка** – а гусарський майор тільки цмокнув, як мене побачив (Ю. Федькович. Побратим, 299); «Ади, тепер слабий, – думав собі, убираючись і добре вдивившися в докторське лице, Продан, – а при **вербзицирці**, як менший доктор сказав «унтауглік!», то ти ж самий скочив із-за стола, певне, не дійшло тя тоді досить грошей» (М. Павлик. Вихора, 206).

ВЕРБЕЦИРНИК військ. Той, хто служить на **вербецирці** 1.

Аж Соколович, вдовин син, / Під цісарський став аришин; / **Вербецирник** не може вдати – / Козацьку вроду написати (Ю. Федькович. Золотий лев, 94).

ВЕРБЗИЦИРКА див. **ВЕРБЕЦИРКА****ВЕРГАТИ** 1. Кидати, шпурляти. За кож-

дий раз, єк прийдеш з коримми, то оден горнец. Або ти на чілідину, або чілідина на тебе **верже**. – Як **верже**, то буду знати, шо є за шо, шо моя таздиня мні файно чістує (Марко Черемшина. Горнець, т. 1, 107); А я скраз міх муки несу: ніт ми очі заливає, ледве дихаю. Тому бігом тулю той міх до пня, хочу розпитати, єк її... Але уна усміхаєси і не стає, а лиш поволеньки минає мене і каже: "Чьо мішок **вергаєси**, Юрчіку, єк ти наймоцніщий на труни?" (В. Шкурган. Майте на увазі, 179).

◇ **товсто веречі** – щедро обдарувати. Газди декували йиму, давали їсти тай говорили, шо мут ити на весіле, коби лиш діждати, та аби було на кого лишити таздівку, а йти треба, бо Костюк любив пити на весіле кождому тай у повнищу ни скупувавси **товсто веречі**, то треба си було йиму виддечіти, бо честь чести хочет (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 218).

2. **перен.** Покинути, розлучитись із кимсь. Витовчеться по тобі мостиве панство, як тільки схоче, виволоче тобою по покоях та й **верже**, ніби шмату під поріг, як **верга**ло інших (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 160).

3. *перен.* Оволодівати ким-небудь, охоплювати когось (про настрої, почуття, стан і т. ін.). *А часом такий страх вержеть, що аж зуби задзвонять як клепало, що аж шкіра затепетить, як листок осиковий* (О. Манчук. Лісова дівка, 42).

ВЕРГНУТИ, ВЕРГТИ 1. Однокр. до **вергати** 1. *Олекса так крикнув: “Стій!” – ускочивши до корчми, що справді одразу всі стали. Розкидавши товпу, кинувся до брата: – Верж бартку! (Г. Хоткевич. Довбуш, 247); – Град, чоловіче! – вчепилася за нього Софія. – Не бійся – маємо над головою дах. – Певно, хтось верг камінь у Несамовите озеро, – порушила мовчанку Софія. – Та говорять люди, що, як метнути в озеро каменем, воно збуриться і зачнеться град... (М. Яновський. Гірське серце, 169); Дідо верг на бік з голови кресаню (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 23); І верг, нене, каманаком / В шовкову мураву, / І впає лицем на могилу, / Неначе без сили (Ю. Федькович. Доля, 217).*

2. *Переставати робити що-небудь, займатися чим-небудь. Уперед фист мене лютив і душу вимотував. Такий ворозкий: перебирає роботами, озметси за одно, вже й затратитци, а витак хтос слово наоуперек скаже, а цей бовдур діло вергне. Я то як вишшював – протививси весілю, але... (В. Шкурган. Майте на увазі, 177).*

ВЕРГТИ див. **ВЕРГНУТИ**

ВЕРГТИСИ, ВЕРГТИСЯ *Кидатися, нападати, накидатися. – Так ми... ци я хтів сказати опришки – йшли на того Гната. А у нього був слуга Тимшак Микита. Так тот Микита вергси оборонети того Гната. Ці, опришки, того Микиту покалічили, оє... Нелізь! (Г. Хоткевич. Довбуш, 99); Як ми пообтинали вже той ялівець, тоді вони верглися на нас і повалили на землю (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 117).*

♦ **вергнутиси скоїс холери** – набратися хвороби, захворіти. *Біда, міркую – треба бічи за Парацючков, може би видмастила тай мош тудя примовила – жінка ни ога-рбок, може скоїс холери вергласи (О. Манчук. Дохторе, 69).*

ВЕРГТИСЯ див. **ВЕРГТИСИ**

ВЕРЕ див. **ВАРЕ**

ВЕРЕМС див. **ВЕРЕМС'**

ВЕРЕМС', ВЕРЕМС, ВЕРЕМ'Я, ВЕРЕМС 1. *Гарна сонячна погода. Скажуть бувало мама: «Іде вже сирота Кулик, на Ковалевім», а ми в вікно або, як верем'є, побігаємо надвір та дивимось, як він тупає: так вам поволеньки, нога за ногов, що ледве волочиться (М. Павлик. Юрко Куликів, 17); – Як вигодиться на верем'є, берися косити (М. Яновський. Гірське серце, 166); Річ у тім, що Митро славився умінням відгадувати погоду після приміт благовіщенської ночі, і до нього регулярно щороку зиходилася гуцулія довідуватися: чи сіно дешево пускати, чи ходобу, чи плові віщували сеті зорі, а чи верем'є на літню пору, чи сіяти колонні, а чи лен і т. д. і т. д. (Г. Хоткевич. Камінна душа, 25); – Яким Бог верем'єм нас милував! Ні хмариночки на небі. Боже добрий! (А. Крушельницький. Рубають ліс, 197); – І верем'є, – кажу, – Бог дав (О. Дучимінська. По ранніх росах, 82); Назавтра встане верем'є, сонце залле гори. І тоді далеко не пройдеши, – вдень треба буде сидіти по хащах або десь по ведмежих гаврах, а вночі дертися вовчими стежками... (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 29); Повертає “на верем'є”, на добру погоду: / Золоті сипнуло стріли сонечко зі сходу. / Полякались темні хмари, не прийнявши бою, / Та й пустилися навтьоки даллю голубою (М. Карпенко. Повертає “на верем'є”, на добру погоду, 146); Вже по тій росі було пізначно, що другий день, на Ілля, будет головне веремне. Будет добра погода на толоки до кішні (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 369); – Файне веремне, Юро. Будут гриби сего року май-май. – А, бигме. Колис за людску родину, гадаючи, говорили словами, що як здорова грибниця, то й гриби моцні. А здоров'є – се головне, майте на увазі (В. Шкурган. Майте на увазі, 179); Неподалеки гримлять гармати, але газди й газдині хвалять собі верем'я і сапають на царинках ріпу, що до них з землі барвінковими листочками усміхається (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т. 1, 149); – Ади,*

мреч долів паде – **верем'я** буде. А сливи ек синіют! Ади, екі сивні зародили, аж гілле гнут долів (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 219); Кажуть, як хмари йдуть у доли, то в горах буде **верем'я** (Я. Стецюк. Крутий плай, 78); // образн. А може для нього те золоте **верем'я**, / що по верем'ях усіх навертає стопи, / коли восени селяни ревно / на картоплищі ведуть розкопи (І. Калинець. Золотий тік у Крилосі, 24).

2. Час. Тото лиш тепер перейшли гуцули на біду, але з-за мого **верем'я** ще інак було (Ю. Федькович. Люба – згуба, 248), «Иванчіку, ек при посліднім **веремню** твого життя ти ни найдеш такого чоловіка, ек ми були два, аби він був гідний передати йму це дерево, клябучку й чепелик, то озми їх из цього світа разом из собов навіки в гріб, аби си вни ни понівірели в руках нивірних людий. Тай...» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 418).

3. Погода. Прийшло вже полудне, а сніг фурт іде. Старий бовгар Юра, що вже 25 років літував на полонинах, засмутивсьми та кажет: “Ми всьо вже вчінили, цо-сми могли. Ніц більше вдієти не бізуємо, ек таке **вереме** потегне до ранку, то всі овечки з морозу випукают, ек нам Матінка Божя та світий Юрій не поможут” (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 72).

ВЕРЕМІННІСТЬ Вагітність. **Веремінність** для газдині, що має вінчаного газду, – це не встид (М. Магіос. Солодка Даруся, 91).

ВЕРЕМНС див. **ВЕРЕМ'Є**

ВЕРЕМНСЧКО, ВЕРЕМ'ЯЧКО Пестл. до **веремне** 1. Сій, господенькові ситенькому вклоним си, шо дав нам таке **веремнечко** файне, на свої на крескене преславні си згленув! (Г. Хоткевич. Клішня, 341).

◇ **де ж** (хтось) **годен верем'ячко в косовицю оком Perezдріти** – про щось неможливе. – Абих по тій правді діждав ще свої внуки подружити. Бо **де ж** я **годен** дугу на небі ізмірити, або цвіт у маю ізлічити, або **верем'ячко в косовицю оком Perezдріти**, а хоть ріку запаиної ночі зорям із шиї здіїмити? (Марко Черемшина. Верховина, т. 1, 203).

ВЕРЕМ'Я див. **ВЕРЕМ'Є**

ВЕРЕМ'ЯЧКО див. **ВЕРЕМНСЧКО**

ВЕРЕНЯ див. **ВЕРЕТА**

ВЕРЕТА, ВЕРЕНЯ, ВОРЕТА 1. Домоткане вовняне, ляне або конопляне рядно, ряднина. Он постіль для ватага. Пішов, заточуючись. Помацав постіль. Є **верета**, під нею хвоя, сіно... (Б. Бойко. По голови... По голови..., 30); Павло розплющує очі, скидає з грудей **верету**, і мати бачить, як кожна жилка наливається збуреною силою, і думає: коли б він помирився з Марією, то, може, був би у неї онук (Р. Федорів. Тисяча кроків, 10); Ввечір Анна зняла з Себастьяна сорочку і вдягнула її на голе тіло. Посадила його на бідермаєрове крісло, вибране серед усіх крісел у домі, знайшла у шафі почату пачку капральського житану і вклала йому до руки. Відірвала з **верети** чотири невеличкі клаптики, взяла фляшечку чорнила “Пелікан” і сіла до столу (Т. Прохасько. Непрості, 73); Олень змусив знайти / велику польську валізу. / “**Верету** не треба – тільки файну вберю”. / “Що ти все принохуєшся?” (В. Герасим'юк. Сигла, 21); Це, жінко, твій тато світить нам – / аж у моє дитинство, / у той ранок червневий, / коли ти з **веретою** в руках / вибігла на верх космацький / і постелила в бучках довгу **верету**, / обсипала її любистком, біждеревком і м'ятою (В. Герасим'юк. Єзавель, 126); – Стривайте, хлопці! – сказав Жупник. – Видите, он фляшку з борцем на вікні. І **верені**. Бігме, на злоги трапили (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 330); // у порівн. На мокрих скелях розсілося охляле козлонове племя, мов гидкою рухливою **воретою** її вкрило та ні один з щезників не має відваги всунутися під скелю, що мов одноокий велит присліпкувати на них глядить (Р. Єндик. Регіт Арідника, 14).

2. Різнокольоровий килим, килимок, доріжка з грубої вовни. // у порівн. **Смерекова лавиця** / зацвіла **веретою** / і запахла у хаті / лісом, дощами (М. Аронець. Смерекова лавиця, 20); // образн. Мій диво-край – мистецтва тайна. / Чугайстрами гірські відомі села. / Там тчуть **верети** з лісових веселок. / І там веселки творять з полотна (Б. Радиш. Гуцульщина, 18); // образн. Ясні **верети** простели / На царини, густі зарінки, / Щоб кві-

ти, як ітимеш дзвінко, / Були тобі за постоли (Віра Вовк. Гуцульській Матері Божій, 75); // образн. *І вже мандрівним спудеєм / топчу снігові верета, / промінявши жупища келій / на біблійну скриньку вертепу* (І. Калинець. Вертеп, 1).

♦ **писана верета** – домоткане вовняне, лляне або конопляне рядно, виготовлене з різнокольорової пряжі. *Стара дістала з дна скрині заповлочно вишивані пішви, писані верети, постелила постіль у три подушки, дві під голови, а одна під попереk* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 2, 265); *Білий кіт виїсть все скоромне / І засне на вереті писаній* (О. Слоньовська. Пектораль, 71); *Були й такі, котрі на писаних веретах порозкорковували плескати боклаги, нарізали хліба, смаженого м'яса і пирували, мов на весіллі* (Р. Федорів. Жбан вина, 61); *А писані верети пішли на хідники. Колись писаними веретами застеляли лавки, ліжка, бомбетлі, в придане давали, а тепер на хідники, бо ж високий життєвий рівень. А може, й несмак* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 114).

3. Оберемок, купа чого-небудь, що вміщується в одному рядні. *Заганяють машину на подвір'я. Примушують старого кілька верит нещасної соломиці викинути на авто – провадять на вагу. І складають акт* (Б. Бойко. Остання надія, 175); ... *йому й не думалось / що на той час / коли я зможу підійняти / добру верету листу – / з їхньої з дідом сили / залишаться тільки скіски / (як від добрих кіс)* (І. Малкович. Тоді, 122); *І понесла верету з отавою, а душу з каменем і... вже не верталася* (В. Шкурган. Не перший раз, 210); *Важка, нужденна праця. Все своїми збідованими руками. Все на своїх згорблених плечах. Так, згорблених. Так, плечах. Міхи картоплі з городу в комору. Веренями сіна зі стайні на поле. Спочатку, влітку, в стайню* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 96).

ВЕРЕТЕНКА Пухова хустка. *Не завернут тепла. / Але баба Марія / веретенку і вліті несе на плечи* (В. Шкурган. Ривноваги нема!, 30).

ВЕРЕТІННИК Вуж. *Не боїться яцирок, жаб. Веретинників у пазусі носить* (М. Яновський. Конюшина для козулі, 76).

ВЕРІВКА Шнурок. // *перен.* Те, що зв'язує, сковує, позбавляє свободи. *Легонько відітхнулося Кольцеві по затхлих (попівських) покоях, а коли дунув на него теплий осінній воздух, коли освіжилися від землі єго ноги, та коли не зчув на собі панських верівок, – він навіть зрадувався на часах, думаючи, що ось-ось він визволиться яким чудом та вже не верне ні на станцію, ні до школи...* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 78).

ВЕРІТКА Зменш.-пестл. до **верета** 1. *По слотливім тижні баба веріткою накривалася, із внуком у ліс гриби збирати вибиралася* (Марко Черемшина. Карби, т. 1, 36).

ВЕРІТКА-БЕСАРАБКА Зменш.-пестл. до **верета** 2. *Коли Соколюк увійшов вечеряти, світлиця сяяла чистою, навіть бамбетля була застелена чорнобривою веріткою – “бесарабкою”* (М. Дзюба. Укриті небом, 119).

ВЕРІТОЧКА Зменш.-пестл. до **верітка**. [Гриць:] *А що вже їй гарно постелив, то аж мені самому за нев банно! На борону – стара дірява веріточка, у зголови – кулак: сти, голубко, коли тобі, голодній, хочесь! Та коби хоть давав спати!* (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 443).

ВЕРІТЧИНА Те саме, що **верітка**. *Постіль застелена верітчиною* (Р. Федорів. Жбан вина, 20).

ВЕРКЛЮГ, ВЕРТЛЮГ наст. Дерев'яний пристрій, на якому вішають котел над вогнищем у стаї на **полонині**. *При серединній стіні стоїть у петлях верклюг – то є стовп, що може крутитися на своїй осі. Від нього йде роздвоєне коліно, і в тих вилках ходить кужба чи берфела – досить груба, витесана з дерева пластина з дірками. Вона, як то кажуть гуцули, заклебучена, має на кінці клебуку, крюк, що на нього вішається котел. Таким чином: перше, коли треба котел зовсім вивести зі сфери дії вогню – повертається верклюг, і котел опиниться збоку, друге, коли треба зоставити котел над вогнем, але зміцнити силу і місце удару полум'я – берфела посувається між двома вершиками у продовбаній частині плеча, третє, коли треба на довший період часу дати сильніший чи*

мениший вплив вогню – берфелу підтягують або спускають на одну-дві дірки, і котел стає вище або нижче над вогнем (Г. Хоткевич Довбуш, 150); **Верклюг**, прив'язаний розкрутом до стіни, изхслений кужбов з берфели над ватришем товів, ск кінь умучіний. Ждав на ватру, Божу іскру (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 15); Запах живиці, диму і сиру розходився кругом. У куті стояв доземний стовп. Від стовпа йшов **верклюг**. Від **верклюга** звисав берфел. На берфелі висів великий мосяжний котел (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 71); **Ще раз** позириє по стаї... Он миски, сіль. Он путини на молоко, бодні на гусленку... І ватра... Над нею **верклюг**... І кітел, завішаний на кужбі... (Б. Бойко. По голови... По голови..., 30); В обіймах вогню на **вертлюзі** висів казан з паруючою сироваткою, а навколо нього сиділи з мисками у руках п'ятеро наймитів (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 13).

ВЕРМІНКА Вірменка. // у порівн. [Василь:] *Ті преанатемські пазурики набік – дівка, як вермінка!* (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 431).

ВЕРСТАК, ВЕРСТВАК Ровесник, одноліток. – *А чого не будете брати? Моїх верстаків забирають* (М. Матіос. Солодка Даруся); *Війтові стікали сльози з натрудоватілого воскового лиця і крадьки ховалися у мерву, аби їх ніхто не видів. Бо дяк був його верствак, і приятель вірний, і порадник певний та його одинака Петра до хресту тримав* (Марко Черемшина. Село вигибає, т. 1, 178).

ВЕРСТАЧКА, ВЕРСТВАЧЬКА Жін. до **верстак, верствак**; ровесниця, однолітка. *А я багато на світі прожила, видиш, у селі нема ані одної мої верстачки, всі однолітки, навіть молодші вже вивмирили* (М. Матіос. Нація, 232); – *Дес верствачьки мої колишут вже по третій дитині, а я водно коло того каліки дібую!* (Марко Черемшина. Інвалідка, т. 1, 260).

ВЕРСТВАК див. **ВЕРСТАК**

ВЕРСТВАЧЬКА див. **ВЕРСТАЧКА**

ВЕРТЕП, ВИРТОП етн. Непрохідне місце зі стрімкими скелями, провалля. – *Куди*

він уже не ходив лісами, яких вертепів не бачив; цілу Черногору зійшов, але такого, як та глуш, куди його водить нечиста сила, – нек їй, щезла б, – не бачив на своєму віку (А. Крушельницький. Рубають ліс, 215); *У тих лісах і нині лежить чимало віковічних смерек, повалених буреломами, порослих молодими смерічками, лишайниками, мохами, афінниками; там же стирчать високі камені. Є вертепи, берди, можна натрапити на «висячі болота», як їх називають природознавці* (С. Пушик. Карпатське літо, 279); *А Калина було – варить для них та випікає пахущі присмаки з всілякої дичини, котру опришки без великого туду набували в безлюдних лісах та вертепах* (І. Березовський. Худан, 62); *А надворі, то зірвалася така страшна буря, що зодимила з хати дах, тай біда знаєт ск далеко занесла його дес у виртопи, бо крутив над хатов такий пудний вихір, що ціла хата так рипіла та тріщиєла у вуглах, що аж підвалини під нев дрижєли* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 420).

ВЕРТЛЮГ див. **ВЕРКЛЮГ**

ВЕРХ, ВЕРЬХ 1. Вершина гори; високогірна місцевість. *Оселя Івана Руснака у верху* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 193); *Звіявся вітер і пустився в шалені ігри зі снігом по ґрунях та по верхах* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 350); *«Дедю, смоляки на версі!»* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 131); *Суходолом через верхи або митною стежкою понад рікою було і небезпечно, й забарно; дарабою серед ночі теж нелегко, але швидко, а головне – на засідку не напорєшся...* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 270); *І той вітерець, що перед хвилиною, скривився за Груником, легенько віддихав, нараз завертівся в дикому аркані на місці, зірвався з землі, відбився від верхів і вдарив в темнь неба та клубовище потвор розбив. розтер, розігнав і відслоневому небові післяв жагучий привіт* (Р. Єндик. Регіт Арідника, 12); *Далекі гори одкривали один за одним свої верхи, вигинали хребти, вставали, як хвилі в синьому небі* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 190); *І навіть тут у верхах ни мало шантрапи усекої* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 96); *Може колись її*

включать до духового оркестру й трембіта голоситиме не тільки на **верхах** і кичерах, а й між міськими мурами, бо вже трапляються й металеві трембіти в горах (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 54); *Та ек могли видіти, ек ше ні разу ни сходили з **верха** в село* (О. Манчук. Заробок, 17).

2. Дах. – *Я маю **верх** на хату, – потягнув своєї Штефан. – Забагнут – дам. Можу віріхтувати. Тай близко мої хати фа-айний пляц є! Можут і комусь другому дати на будову... А най би собі своє мали. Трохи ми, а трохи в'ни самі...* (В. Шкурган. До серця, та не в пазуху, 203).

3. перен. Перевага в чому-небудь. «*Тепер Иванчік у Костюка на весілю є у великій завелиці, а ни ти, аді Дми'? Ти пий аді воду. Ци чуєш, Дми'? Ми лиші таки вже утікаймо з цього весіля, бо тут вже ни наш **верх**, а Иванчіків, слих би му пропав так, ек попів вид вітру на верху*» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 262).

ВЕРХЄ присл. Верхом, верхи. *Вирмене наймали й наших людей до фирманок, носити їм марфу **верхе** кіньми до Сигота* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 169).

ВЕРХОБЛЮД міф. Людина, що володіє чортом, який допомагає в домашньому господарстві. <...> вони ускї – корові, кінцькі, коточі, песії, курічі, гусії, жабії, рибії, мишині. до усєкої живини, що из кожної живини уживає густ. *це є гадєр, вовкун, градівник, хмарник, **верхоблюд**. це є віжлун і віжлунка. але найголовніший – баїльник, примівник. найсильніше діє примова, говорення, бай* (Т. Прохасько. Непрості, 86).

ВЕРХОВИНЕЦЬ Житель високогірної зони Карпат. *Він оповиває гори, доли, ліси, він просочується в кожну деревину хати і в серце гуцула, і воно разом із кров'ю розносить по тілі співучий, розмивчастий сік, ту поезію піднебесних верхів, без якої **верховинець** не був би **верховинцем*** (М. Стельмах. Над Черемошем, 66); *Я теж тоді загубив мудрість і проинявся жалем до **верховинців*** (Р. Федорів. Жбан вина, 164); ***Верховинцям** теж було якось мулько, якось ніяково за себе та й за ватажка свого* (Б. Загорулько. Чорногора,

кн. 1, 142); – *Що це ви, пане? Я ж сам **верховинець**...* (О. Кундзіч. Верховинець, 228); *Юра з побратимами зближався до суду. Побіч підбігало кілька маленьких жидиків показуючи пальцями, “а кік, кік!” Були вони зацікавлені барвистими одягами **верховинців**, а ще більше буйними кіньми* (Р. Яримович. Юра Михасевий, 39); *Були тут і старі **верховинці** – сивовусі, зморшкуваті, сухі, ніби гриби, що, незважаючи на теплий ранок, тремтіли в своїх кожушках, які пахли лоєм і димом...* (С. Скляренко. Карпати, кн.1, 160); *Один **верховинець** мав дванадцятєро дітей* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 74).

ВЕРХОВИНКА Жін. до **верховинець**. – *Світ, як писанка, – сказала **верховинка*** (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 185).

ВЕРХОВИНСЬКИЙ Прикм. до **верховина** в знач. ‘назва високогірної місцевості в межах українських Карпат’. *Віє вітер **верховинський** / від краю до краю. / То царевич полонинський / гуляє-гуляє* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 22); – *Тепер ти, моя таздинько мила, чічко пишна – **верховинська** королева* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 11); // у колом. *Коломійка **верховинська**, коломійка жарка, / Коли тупну, заспіваю – затряється хмарка* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 6).

ВЕРШЕНИТИ СИ Постійно рухатися, виявляти неспокій. *Він [чорт] і мінуточки кріпко ни постоїв, уводно **си** **вершенив**. То покевував головов на боки з цап'єчими на ній ріжками, взад закоченими. То помахував козєчим фостиком, д'горі на плєчя задертим. То помикував правєв руков рідку, спічєсту борідку собі на бороді* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 299).

ВЕРШЄДЬ, ВЕРШІДЬ Провалля. *Робім поминки в дикій **вершіді** / Під дзвони мертвих голосів / За наші душі відумерши / Колись...деє тут... поміж лієв...* (М. Матіос. Нація, 176); // у колом. *«Зазулиця закувала в **вершєди** високо, / Буковинка си заперла, тіпер ми широко»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 293).

ВЕРШЄК, ВЕРШИК, ВЕРШІК Верхі-в'я дерева. *Смерєчє **вершєками** до землі бєав, сучє вгору зодймає, воду на потоці*

роздував (О. Манчук. Лісова дівка, 44); *Петро підложив цапину у вершик, а Михайло у гузарі. Свою підложивсми по-середині та так би рушити кілька клеців* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 51); *На смеречь у вершіки си драв [Василь], бо й там му си уповідала, а скалами кривавив собі руки й ноги* (О. Манчук. Лісова дівка, 43).

ВЕРШИК див. **ВЕРШЕК**

ВЕРШІДЬ див. **ВЕРШЕДЬ**

ВЕРШІК див. **ВЕРШЕК**

ВЕРЬХ див. **ВЕРХ**

ВЕСЕЛИЦЯ Веселка. *Коли Іван побачив дощову веселицю і здогадався, куди вона ясне лице опустила, зрадів без міри* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 46); // у порівн. *А усекими красками си мінсла [Настунька] єк веселиця* (О. Манчук. Лісова дівка, 42); // образн. [Микола:] *Не журися, моя любко, проженемо єї силоміць від нас, до нас в хату сонечко завітає й весела веселиця в життю світитиме* (Марко Черемшина. Несамовиті, т. 2, 183); // образн. *Усі пастелі веселиць загарбаю, / Бо хочу бути дуже гарною – / Зажуреною і веселою, / Хмариною й веселкою...* (М. Влад. У світ, 36).

ВЕСІЛЄ, ВІСІЛЄ обряд. Весілля. *Я то єк вішиював – протививси весілю, але...* (В. Шкурган. Майте на увазі, 177); *І прийшов з нев раз теж на весіле – на заводини* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 185); *Я би був і не подивився, але то нещастє мое, божє мя прости, з отим фулеєм, з Гафієв, що де лиш якє весіле, туди вна мусить потечися, аби пре-м знала, що її смерть* (М. Павлик. Вихора, 258); – *Єкби ви, шмарькавки, так, єк ми, хлопці, ші з малих міхи з муков на плечах д'горі трагали, зимами ризували смеречи потоками, грузили ночами шпали на машини, а в суботу й неділю тоже не мали віддиху, бо тра'два дні й дві ночі підряд не спати, грати вісіле, то я би хотів це видіти* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 152); // у замовл. *Єк лиш я причек, то видразу уздрів у дриворубі криз шпару у стіні, шо там голі дві дівці при слабенькім світлі лоєного каганця шош так сієли руками по дриворубі тай голосно примов'єли: «Андрію! / Я колопні сію. / Шко-*

рожу їх своїми моршіньми, / Шоби шкородив мене чьоловіччок своїми грудьми. / Допоможи ми й так зроби / Шоби цих мнесниц було би весіле» (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 61).

◇ **сумне весілля справлєти** – хоронити, ховати (померлого). – *Йой, синку мій, синку, куди ти си вибираєш, такий молоденький?! Яке ж я тобі сумне весілля справлєю? Я си такого й не сподівала! Який же з тебе князь сумний! Чого ти си так засумував? Йой, хто ж то мені тепер полєкшість дасть?* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 45).

ВЕСЛО-ОПАЧИНА ліс. Те саме, що **опачина**. *А ген, вище, на міліні, не затихав стукіт сокир. Тут Петро Попенко, Микола Калинюк, Андрій Томащук, інші славні плотогони збивали дараби, зв'язували облуплені бервена, готували пружні весла-опачини, свердлили отвори для дротяних мотузків – словом, готували плоти до сплаву* (Ю. Боршош-Кум'ятський. Так було..., 211).

ВЕСНИЙ Весняний. *У нашім селі, знаєте, чинять два храми в рік – один на зимні Николи, а другий на вєсні* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 242).

ВЕТА

◇ **пишла вєта за вєту** – відплата, помста вбивством за вбивство. *Єк вистрїлєв Шкіндя волошню, то лиш пудно зубами заскрегінцав из серця на своїх боєзунів: «Кріс душу вам маму псом усім, оттак то си робит з напасниками, а ни утікаєтси перед них. За це нима си чьо грїха боєти, бо то пишла вєта за вєту. Єк би я був їх ни вистрїлєв, то уни би були нас вистрїлєли. А так: хто годен, тот й ни голоден»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 171).

ВЕТИТИ Перевершувати, бути кращим, сильнішим. *Обі музиці виступили наперед весіля й пропою, й перед усим народом, стоїчі напротів себе, мірувалиси, ни уважєючі ні на шо, лиш на то, котра довше тай крашше буде йграти до данців тай співанок гостям так, аби то си всім удало: й пропійцем, и весільникам, бо та музика, шо вєтила, то й перемогала в игрі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 257); *Цілу днину, ни змигаю-*

чі очіма, уважєв дідо, ек си бороло літо из зимов. Ек ни капчєли стріхи з дахів, то був знак, шо зима шє **ветила** на літо. Шє ціпит студінь надворі й зима ни зараз изслизнет. Шє довго будет фіфоло фіфолити (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 104).

ВЕЧСРЯ Корм, сіно для вечірньої годівлі худоби. А кромі того обходив сам маржину й кутав усе надвірне кутанє: доїв зарань-вечер корови, давав їсти й поїв у хлівах в одну міру маліг, дозерав вівці на окоціню, давав маржині заранки, надєнки й **вечєрі** на поли коло оплотів (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 102).

ВЕЧОРНИЧИТИ Ходити на вечорниці, брати в них участь. Та й таке моє, небожата, старої: сам **вечорничить**, донька гуляє, а ти, небого-стара, сиди дома, та сиди, та плач... (М. Павлик. Вихора, 177); Якби це **вечорничили**, то пригадав би хоч половину з того, що знав (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 201).

ВЕЧОРНИЧНИЙ у знач. ім. Той, хто бере участь у вечорницях. Набравши в люльку вогню, Янцьо сів на лаву, посередині, і все втихомирилося, тільки де-де дівчата шептали щось в вухо Іванисі, котра ввихалася коло печі і своєю тінню закривала то там, то сям, то цєго, то того з **вечорничних** (М. Павлик. Вихора, 173).

В'ЄВАТИ, В'ЄСТИ 1. Утрачати свіжість, висхати (про рослини). // у порівн. *Навіть були такі, шо радили вид ув'єли примов'єти, але він ни ишов до примівників, бо знав, шо в йиго тілі ни закорениласи тілесна в'єль до чілідіни, але душевна в'єль, на єку ни було инчєго ліку, крім йиго сумліня, бо то вно йиго так карнувало, гризучі та мулічі в серця єк ніч так день так пудно, шо аж в'єв він цілим тілом так, ек в'єне скошена трава від сонця* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 282).

2. *перен.* Переживати, дуже берегти, боятися втратити кого-небудь. – *Тєто, кємуєте мене тамо, серед скали? – Де ні?! Кімую добре. У сєлі ші й тепєр дітум наказуют, аби на сєсю бєрду не чіпірилиси. Ти дівчуром така була уритна, шо тебе би паском не нагодував... Лиш дєдє в'євав за тобов – за*

своім мізинком (В. Шкурган. Не пошкодуйте чєсу, 173).

3. *перен.* Поступово втрачати фізичну силу; марніти, слабнути. *Навіть були такі, шо радили вид ув'єли примов'єти, але він ни ишов до примівників, бо знав, шо в йиго тілі ни закорениласи тілесна в'єль до чілідіни, але душевна в'єль, на єку ни було инчєго ліку, крім йиго сумліня, бо то вно йиго так карнувало, гризучі та мулічі в серця єк ніч так день так пудно, шо аж в'єв він цілим тілом так, ек в'єне скошена трава від сонця* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 282).

ВЄЗИ, В'ЄЗИ тільки у мн. Тильна частина шиї, шийні хребці. А *попи філяві: уни собі потихоньки шош тудє шу-шу, а ти дурний дєчє бєгєкай, хоть би тобі и вєзи попукали* (О. Манчук. Храм, 59).

♦ **в'єзи вкрутити** (комусь) – когось здолати, перемогти, знищити. *«Милі християни, – приповідав, – цє не вояки мене кують ланцєми, цє Митро Пужливий мене кує. Пєрекажїт єму, – кажє, – цю пїмста єму в'єзи вкрутит»* (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 137).

♦ **в'єзи (шию) втерти** – віддати життя, загинути. *Тай я таки за кождє из своїх сєстер втер би в'єзи, якби хтос' їх обідив* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 159); *Бо хтос' будє йти, поховзнетси тай шию собі втре!* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 136).

В'ЄЗИ див. **ВЄЗИ**

В'ЄЛЬ, УВ'ЄЛЬ Млявість, кволість, хворобливість. *«А ек то си старїєт чьоловік, діду?» – цікаво запитав я. «Мєш видіти єк», – засмїєвси дідо з мене, шо аж си закашлав зосміхе. – «Зачьнеш тєжїти. Зачьнет приходити в'єль до усєго. Усє болит»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 26); *Навіть були такі, шо радили вид ув'єли примов'єти, але він ни ишов до примівників <...>* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 282).

В'ЄСТИ див. **В'ЄВАТИ**

ВЗАВОДИ присл. Чимдуж, швидко. *Я взаводи до брата: – Стїл ужє давно готовий, бадїчко, – чи скажєте казати музикам,*

аби стали? (Ю. Федькович. Люба – згуба, 248).

ВЗАДАР присл. Даремно. Там Господь, казали, в його тра дуфать! / А ми ж не дуфали? Не ждемо і досі / Великої правди з-за полових хмар? / Лиш град, та морози, та студені роси!.. / Мабіть, о ти боже, ми ждемо **взадар!** (Ю. Федькович. Дезертир, 189).

ВЗДРІТИСИ, ВЗДРІТИСЯ Виявитися, можна побачити. – „(...) бо ми з братами можемо й комісію з району спровадити (а ти знаєш, шо ми годні!), зможемо доказати, а тогди **вздритси**, ек де газдуєси...” (В. Шкурган. Солодкі яблука, 87).

◇ **не вздримося, ек...** – дуже швидко. – Та нічо', Юстину. Добре, шо сте прийшли. Ади роззнакомимоси, і лекше буде свататиси. Та і чесу маємо. Ші Perezимувати траба... – Так, але чес летит. **Не вздримося, ек...**, – махнула рукою Юстина. – Я свою спирати за Івася не буду. Парубок ваш, видко, і газдовитий, і розумний (В. Шкурган. До серця, та не в пазуху, 202).

ВЗДРІТИСЯ див. **ВЗДРІТИСИ**

ВЗЄТИ 1. Ухопити рукою; взяти. – То би тра... коби Андрійко не поганив собі ручок та **взєв** добрий бучок, то хіба аж тогди був би порєдок у хаті (Г. Хоткевич. Камінна душа, 225).

2. Одружуватися з кимось. “Йой, Артурчику, – сказала одна з них йому на вухо, – жєль тебе, легінику солоденькей, шо-с вдовицу **взєв**, не одна би дівка за таким файним танцуристим пішла, а ти си білий світ зав'їзав, сарако!” (Ю. Андрухович. Дванадцять обручів, 219).

ВЗЛОСТИТИ СИ Розсердитися. – Пастух, що? Він не має де грішити. Челядини він не бачить – а то вно, челідь, бирише до гріха нашого брата доводить. Він **си** не **взлостит**, не налає, нікого не підпалит, межі не заоре. Так і живе без гріха (Г. Хоткевич. Довбуш, 145).

ВЗОЛИТИ див. **УЗОЛИТИ**

ВИБАЧНИЙ

◇ **будьте вибачні** – увічлива форма звертання до кого-небудь із проханням пробачи-

ти за що-небудь. – Сідайте, **будьте вибачні**, що вас у своїй мізерній частині принимаю (А. Крушельницький. Рубають ліс, 177); А ви, отче духовний, **будьте вибачні**, що я пусто-дурно голову вам клопотав (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 28).

ВИБЕЛЕМОТИТИ Док. до **белемотити**; завершити нерозбірливо, без ладу щось говорити. Дідо довлегу смієвси з баби, дричькувавси: «Ой так, сарака, кажут, шо доків курка зерно найшла, то з розуму зійшла, тай коби ти, сарака, ни зійшла з розуму, доків **вибелемотиши** свої очінаші» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчик, 37).

ВИБИВАНИЙ дієприкм. Розкішно оздоблений; інкрустований. Сеня крикла: – Гину, гину! – / А Марія впала – гине. / А капітан став та й думав / на **вибиванім** топорі... (Ю. Федькович. Юрій Гінда, 81).

ВИБИВАНКА Спідниця з домотканого полотна зі штампованим орнаментом. Гуляю в **вибиванці** / не в адамашках / і до алькиру не впуцу / виродливого пана (Віра Вовк. Дзвінка, 309).

ВИБІРЦЯ етн., обряд. Керівник групи колядників, який вибирає **березу, скрипичника, трембігаша** і колядників, відповідає за їх порядність та за колядницькі гроші своєї табори. Тримбіташі зачєли у тримбіти тримбітати до плєсу, а **вибірці**, збераячі кождий свою табору, до колєди готову: з скрипков, тримбітов й березов на чєолі ставали одна табора за другов позадь старшим **вибірцев** у хід й, обходічі наокола церкву, всі гуртом плєсали... (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчик, 74); До порога наблизився береза з хрестом та **вибірця** зі скарбою (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 126).

ВИБЛЄК див. **ВІБЛЄК**

ВИБРАНЧИК військ. Рекрут. За Кіцманем да за Дністром / При битій дорозі / Стали наші **вибранчики** / Широким обозом (Ю. Федькович. Дезертир, 179).

ВИБУРКУВАТИ Стріляти, утворюючи сильні низькі уривчасті звуки; бабахати. Молодеки журилиси грімкими пістолєти, аби мати чім **вибуркувати** на Великдень протів стариків на цвинтари, ек мет піп

светити паски. Та журилиси блехами на крисані, павами, порошницями та бартками, в кого їх ни було, бо хотіли си гонорово врати протів челіди та дівок у Великодний понедівнок, идучі на цвинтар за писанками (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 307).

ВИВАКОВУВАТИ Виселяти. Забирають Куриків з села! Оцеї секунди **виваковують** (М. Матіос. Солодка Даруся, 123).

ВИВЕРГНУТИ, ВИВЕРЕЧІ 1. Викидати, виливати що-небудь назовні або геть. Хто 'го [молоко] буде пити. Хіба свиням **виверечі**. Най си розсипле та Хрома на маки-макени (Л.-П. Стинадюк. А кемуєш, ек то було!, 38); // образн. По заході сонця ни можна у хаті замітати, аби ни вимести сліди сонця. По заході сонця ни можна пометки вимітувати поза поріг з хати, аби ни **виверечі** сонце з неї... (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 105).

2. перен. Виганяти кого-небудь, примушувати залишити приміщення. Аж ми лице вогнем палало з устиду, шо й я маю такого самого ідопоклонника за чьоловіка, ек про них говорив піп. Здавало ми си, шо ціла церков справ'єст на мене пальцями, аби піп **виверг** мене из церкви, бо я жінка чінатаря (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 105); Його суд, а мій засуд. Резолюція йому готова. **Виверже** нас з хати, з ґрунту (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 545).

ВИВЕРЕЧІ див. **ВИВЕРГНУТИ**

ВИВЕРНЕНИЦА див. **ВИВЕРНИЦЯ**

ВИВЕРНИЦЯ, ВИВЕРНЕНИЦА Повалене вітром дерево. А ось смереку із корінням вивернуло. **Виверниця** – скаже про таке дерево гуцул, а ведмідь у глушині зробить собі під нею буду-барліг (С. Пушик. Карпатське літо, 286); Иванчік ек вернув вид Олексія та розіздівси по своїм газдівстві, то видразу вздрів, шо то буде треба добре з пару років потарувати, аби витеребити ліси вид **вивернениц**, шо то в його лісах тої ночі, шо сконав Олексій, вітролом наломив (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 432).

ВИВЕРТЕНЬ Те саме, що **виверниця**. Хруснула десь гілка, крикнув готур, з-під **ви-**

вертня зірвалася й пострибала догори серна (У. Самчук. Гори говорять!, 260).

ВИВІВКУВАТИ Викрикувати, вигукувати. Легіні, мов жеребці, реготали, а дівчата **вивівкували** й шалено витоптували ногами (У. Самчук. Гори говорять!, 21).

ВИВІД обряд. Відчитування молитов над породіллею в церкві, перші відвідини церкви жінкою з дитиною після пологів, церковний обряд, що символізує очищення породіллі. – Як застарий ти є, питаюся. – Старий? Ой старий, проше пана, та й не старий. Аді, перед чесом постарів-сми си. Генде Никифір Грипинюків ше одного волоска не має сивого, то мій ровесник. Уповідала покійна няня, шо разом до **виводу** ходили, ой разом, та й шо з того? (Марко Черемшина. Лік, т. 1, 76).

ВИВІДАЧКА Жінка, яка вивідує щось. А хіба міг не віддячити файно такій **вивідачці** (Л. Качковський. Довбушева пісня, 165).

ВИВІДІТИ Вивідати, випитуючи у когось, оглядаючи щось, дізнатися про що-небудь. «За це, каже, братчику, дай ті Боже здоров'є, але таки не завадить самому **вивідіти**» (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 39).

ВИВІНУВАТИ 1. Дати **віно**, придане. Шанували його, гідний газда був, файно діти **вивінував**, добрі з них газди і газдині (О. Дучимінська. Трембітали трембіти, 113); – Не така ти бідна, як говориш, бо і хата в тебе своя, і ґрунт. Та й няня казали, шо **вивінують** тебе, отек доньку (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 46); – Хіба-сте не виділи, як ми Парасю **вивінували**? (Р. Федорів. Жбан вина, 270).

2. перен. Забезпечити чимось, подарувати, віддячити. Це при відступі німців вдалося Вихрові захопити кілька возів з їхнього транспорту так, шо мав змогу **вивінувати** не тільки свою чоту, але ще й частину відіслав для інших відділів (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 271); Чи здогадувалася, шо її газдонька любий накидає оком на чорнобриву, а може, й у шпарку підгляділа, як той стояв перед нею, як благав її любощів, обіцяв озолотити, **вивінувати** кавалком ґрунту, як той дідич криворівнівський, шо тримав у своїх покоях отару любасок і збез-

щещеним дівчатам дарував людську землю (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 58).

ВИВІРКА Білка. *Розскачилися садами вивірки, аби їх тісарська рука не спіймала* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала, т. 1, 161).

ВИВОДИНИ тільки у мн., обряд. Весільний обряд забирання молоді до молодого. *Уже підходила пора княгиню мою забирати в свою господу. Вже пора проці казати, з вітцівщиною прощатися, а мої музики чомусь затнулися, не грають на виводини* (П. Федюк. Самотня зірниця, 63).

ВИВОЛАНИК зневажл. Покидьок, непотріб, потлоч. *Та й Тетяну отеперечки понесли виволаники, боже мня прости, Ребенцуки, – ледве живу...* (М. Павлик. Ребенцукова Тетяна, 43).

ВИВОЛЕНКА зневажл. Жін. до **виволаник**; непотріб, безсоромниця. *Ми ни були оттакими виволенками, ек отся молодия челідь з теперішними дівками. Та це вієгри, а ни таздині тай таздівскі доньки. Та то, ади, ни встидаєтси ні Бога, ні людий, лиш таки совма сами лізут на мушишн. Ни треба їх зачєпати. Безустидниці, нієкого гонору ни мают* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 307).

ВИВОРОТЬ Яма від вивернутого дерева. *Тогди вночі, то перший раз у наших горах так прорідли первовічні ліси, шо куда були праліси, то туда лиш згари з глібокими виворотями полишєлиси* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 432).

ВИВЦЯ Вівця. // у порівн. Ягнят і решту овець залишали вдома: *«Шо ти блієши, ек вивця у штрийбани»* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 111).

ВИГАЛАЙКУВАННЯ Дія за знач. вигалайкувати 'голосно розмовляти'. *І хто найбільше спочіванок знає – вони. Ще не видко стада, а вже чути вигалайкування – то знай, шо коні женуть. Та все з жартом, із сміховинкою* (Г. Хоткевич. Довбуш, 138).

ВИГАЛАЙКУЮЧИ дієприсл. Голосно розмовляючи. *Чорні, замащені в смолу люди талпають розтоптаними постолами за стадом, вигалайкуючи, як на полонині, ви-*

пасаючи зголоднілою маржиною кожне стебельце придорожнє (Г. Хоткевич. Камінна душа, 324).

ВИГІШКАТИ Док. до **вигушкувати**. *А чім си ближив Великдень, тим гірше він си гриз та отегає від сповіди, так шо аж лєдві, з гірков бідов вигішкала йго жінка Єлена бєчкового тижня до сповіди* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 282).

ВИГЛЄДАТИ Мати певний зовнішній вигляд. *Уна досназу так виглєдала, ек тоти лісни, шо про ні нираз люде розказували у дєдєвим млині, бувало, говиркуючі мижи собов про лісни та їх ворогів, диких людий-дикунів* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 42).

ВИГЛОДАНИЙ дієпримк. Використаний, зношений. // у порівн. *Бо це село, геї старі дєвері з виглоданих одвірків, за свій поріг упало* (Марко Черемшина. Село потерпає, т. 1, 123).

ВИГЛЬОХТІТИ згруб. Випити. *Вигльохтіли майже ціле відро* (М. Яновський. Служниця, 31).

ВИГЛЮЗИТИ Забруднити. *«Ану подивиси ти, хло', йке ця шкерідь наблюсконила у запічку. Йй йой йой йой», – аж руки собі ломила, – «блюсконила ж би цьому біда голу, ек чєс ми опецок обнихарив та запіцьок виглюзив... Глюзавий би ж був цьому світ, дай то Боже, правєднє Сонєчєко, днинко света та велика, запашина», – аж за голов ловиласи та биласи руками по полах из нужди* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 31).

ВИГОДИТИСЯ Випогодитися. – *Як вигодиться на верем'я, берися косити* (М. Яновський. Гірське серце, 166).

ВИГОЛЯСА зневажл. Повія. *“Ци треба було їм горівку раз-два роздобути, то я роздобув. Ци свіжу любаску привести, то я привів. Ци треба було чєсом єкус виголясу за дєвері вимаршкати з хати, то й це я потрафив, бо до усего був я у них периунар. Але за тото був я у них и за першего їх побратима”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 274).

ВИГОРОЖЄТИСИ Виправдовуватися. – *Вас село знає, і чєго ляпотиня ніхто не послухає. Ші бракує, аби перед него вигорожєтиси* (В. Шкурган. Кашкет, 69).

ВИГРАЮЧИ-ВИФІФКУЮЧИ дієприсл. Те саме, що **вифівкуючи**. *Йшов Чорного-рою, виграючи-вифіфкуючи на фляорці* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 34).

ВИГУЛИТИ Док. до **гулити**; видурити, виманити. *Шепетарюк ніби сварив вівчаря за того, що його здурив і задурно вигулив жменю тютюну, але всередині був вдоволений, бо під вагою тої новини рішився поїхати конем до своєї таздині і відсвяткувати свого та й дідового патрона обідом...* (Марко Черемшина. На купала, на Івана, т. 1, 226); – *Я тобі, братчику, не ворог, ані нікому з вас, лише мене боліло серце, що знайшлися мудрагеліта й хочуть вигулити в вас вашу силу, а ваші діти пустити з торбами* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 309); *А однако жиди, пусті паламантирі, хотіли вигулити тоти воли у діда нізашо. Одної днини Паршєк з Минделиком, косивські купці, цілу Божу днину намучіли діда, гулічі в него воли, але він однако ни давси їм обтуманити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 55).

ВИГУШКУВАТИ Виштовхувати. *А вна тогди лагідков зачнет вже сама вигушкувати мене з хати: «Та шо маєш дієти, сараку, иди»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 276).

ВИГАНДЛЮВАТИ Виторговувати. *Але збутом круто опікувалася скупувата Оля – лиш вона вміла ліпше вигандлювати* (В. Шкурган. Син, 45).

ВИГОЇТИ Док. до **вигоювати**. *Юрішко був дуже швидкий молодечок, тай видважний. Йїму було маха хоть шо вигоїти, бо все йїму було одно: ци жити, ци гнисти, а такого саме було й треба Гердлічці на помичника в йїго роботі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 146); *Понапиваетиси тай вигоїти ци шош отутечки собі на свою говню* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 144).

ВИГОЇТИСИ Статися, відбутися чомусь такому, що виходить за межі звичайної поведінки. *«Сумліне би те гризло, ек ти мене пудно угриз», – далі вуриласи баба й хто знаєт, шо би си було мижни ними обома вигоїло тої ночі, екби був їх вуйко ни уговкав та ни розгетькав* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 39).

ВИГОЮВАТИ Робити таке, що виходить за межі звичайної поведінки; витворяти, витівати що-небудь. *Він вічно невикритував, тай шош уводно нове вигоював* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 124).

ВИДВАТРУВАТИ Док. до **ватрувати**. *А Иванчікови, то ватаг ни дав ватрувати, бо сказав: «Ти, Иванку, вже вчєра видватрував свою ватру, ходічі в Голошину, а сєгодне, то припочювай»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 359).

ВИДВЕРГНУТИ СИ Покинути, залишити, розлучитись із кимсь. *«А може вин, ненечько, з єков другов си знає, тей до неї ходе, а на мене фудулитси?»* (гнівається), *питалася Калина нені. «Єк єс му дала три рази напитиси любистку з горивков, то те си не видверже, хотьбис го, варе, й кочєргов віпарила, Бигме ні!»* (І. Березовський. Худан, 32).

ВИДВІД

◇ *шо йдет на видвід, то йдет и на розвід* – що не відбувається за спільної згоди, з доброї волі, те призводить до розлучення. *А ек би повидів, шо з йїго муки может бути кулешия, то най таки видразу прибивает, коли в старости прийти, бо кажут, шо шо йдет на видвід, то йдет и на розвід. Усеко может бути, бо нікто би си так ни оженив тай ни виддав, аби йїго ни обсудили, шо він такий та гентакий, а ек скоро сплєшиш вєсіле, то менче мают чєсу судєницї єзиками бріхні молоти* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 213).

ВИДГОНИСТИЙ Запальний, невірнo-важений. *Уна була флудовата, видгониста, офуклива та страшно видтиначька жінка* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 141).

ВИДДАНИЦЯ Дівчина шлюбного віку. *А молодєцьки-пидристки мислили, де би то си файно тих светків мож було набути на колєдниках та нишькували за файними видданицями, бо й уни си вже почювали у путєри отак, ек и старші легіні та молоді мушіне* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 76).

ВИДДАТИ СИ Вийти заміж. *Усеко может бути, бо нікто би си так ни оженив тай ни виддав, аби йїго ни обсудили, шо він*

такий та гентакий, а ек скоро сплешії весіле, то менче мают чесу судениці езиками бріхні молоти (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 213).

ВИДЕВ, ВИДИВ, ВИДІВ у знач. вставн. сл. Мабуть. Олекса глянув і ... усміхнувся. Гайдук роззявив рота. – Ади, **видев**, із трішшинов була!.. – протяг він недовільно. Мовчки, з тою ж усмішкою на устах, Олекса взяв другу заворотницію з купи, вдарив об коліно – переломилася й вона (Г. Хоткевич. Довбуш, 64); – Чого ви, газдинько, головою хитаєте? – Та шо... **Видив**, ти, Міцько... зайшла вже... (Г. Хоткевич. Камінна душа, 212); – Узев собі наш тіп не жінку, а дитинку. – Най. Най своє відбудет. **Видів**, не було чесу в дедя-нені (Г. Хоткевич. Камінна душа, 19).

ВИДЖЮДЖЕЛЕНИЙ дієприкм. Гарно, розкішно одягнений. – Але ви, Олексихо, нині **виджюджелені!** Гейби вава! Бійтесь, аби не зурочив хто. – Не врїчлива я (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 44).

ВИДЗИФАТИ Повільно, переборюючи втому, слабість, дійти до якого-небудь місця; добрести. Він лиш гадав, ек **видзифати** д'хати на Люпайлівску Кичіру, так був пудно зголоднів. Аж ноги йму в'євали з голоду, бо лелів їсти (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 464).

ВИДИБАШКИ Прикраси. Запаски на ній дротяні, рукави сорочки писані, широкий пояс обхопив гнучкий стан. Капчурі, постолі зі всякими **видибашками** (О. Дучимінська. Трембітали трембіти, 115).

ВИДИВ див. **ВИДЕВ**

ВИДІВ див. **ВИДЕВ**

ВИДІНС

♦ ек сомне **видіне** – тихо, непомітно. Згас Олексій, ек загашена свічка. Минувси з цього світа, ек сомне **видіне** (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 419).

ВИДІТИ 1. Бачити. – Уже ти свої мамки не меш ніколи **видіти**... (М. Козоріс. Чорногора говорить, 280); – Не бійся, то я. – Та... вже **виджу**, що ти. Але чого вигулькуєш, як Пилип з конопель? (М. Дзюба. Укриті небом, 63); *Втямко, кажу, було і сумно: тільки раз*

видіти его і тільки ждати, нім він притипає, – з пів днини (М. Павлик. Юрко Куликів, 17); – *А коли вертатимешся із Вижницьі, Юро? – Аж за два дні, Анни'. Два дні не **видітиму** тебе* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 41); *І якби її сила – сама би простелилася лавкою, аби нічого не **видіти**, не згадувати* (М. Яновський. Танець дараби, 72); *Це він, Грицько! Я теж його **виділа!** Ми разом виділи...* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 21); *Тай аді ші талу **смих виділа** у джмірях* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 141); *Юра залишив хлопця в лісі, а сам пішов у сторону лісничівки куцями і городами, щоби ніхто його не **видів***. (Р. Яримович. Юра Михасевич, 36); *“Я ще таких не **виділа**”, – ні з того ні з цього схлинула дівка* (Р. Федорів. Жбан вина, 184); *Орфенюк дуже сумно дивився на свого вуйка Олексу. Й Олекса: “Маєш тут, Йване, найсвіжіше око. Я обертаюся задом, передом і боками. Чи на мні чогось нема? Знаку якогось? Тавра? Павло виде і не скаже, а мало, чую, не плаче...” “Нічо не **виджу**...”* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 71); – *Синок... – заговорив м'якше, тихше. – Як там мій Никола? Два роки вже йому. Оце спішу, щоб подивитись. Не **видів** це...* (Я. Стецюк. Крутий плай, 53); *От тому ж тото назвали у нас зимній храм чесний, а весняний красний. Та й недурно його так і прозвали, – хто хоче **видіти** охоту та красу, то най лиш приходить до нас у красний храм* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 242); *Сіно й солому носив вуйко навилками, бо на Светий вечер позапретували вни з-перед ичь усі петельки, аби уліті ни **видіти** фиси* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 63); – *Йой, людоньки, що **виділа-м** коло Дзвінчукового обійстя. Не повірите, Дідька, цезника **виділа-м**. Свят, свят, з нами хресна сила* (В. Бабій. Запродана душа, 26); *Юр'яна не **виділа** скільки точно, але по тому, як в Уласія піднялися догори брови, зрозуміла, що гроші були великі* (М. Матіос. Нація, 12); – *Та я ж на машині буду приїжджати. На легковій, щоби усі **виділи!** – по гарячковитості вихопилась честолюбна мрія. – На власній машині!* (М. Стельмах. Над Черемошем, 15); *Я **видів** сам – і все пускав на сито. / Не*

в кров перо – в чорнило умочав (Г. Турелик. Літопис Самовидця, 101); **Видить** він: Дідушки муром / Стали перед ним, регочуть. / Крові мало, крові хочуть... / А над ними скаче щезник (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 18); За якусь хвилину Василько, сяк-так одягнутий, з палаючими очима, біг надвір. Йому ще вчора тато дозволив помагати різати, хоч мати протестувала: “Малий ші – не траба й’му того **видіти**” (В. Шкурган. Різники, 212); Маємо вуха, щоб слухати, очі, щоб **видіти**, а серце, аби любити (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 5); // у замовл. Та й аби так Пилипко не мав мені пугері дитину зробити, як цес воріх не має сили навесні сходити, а я би тогди ви’него дитину мала, як цес мотиль ме літати, цес лилик ме цего мотиля ловити, а миши цими очима **видіти**, а картина з тов мишов си бити, а згура у цій шкарадуці горіти, а дівка цев голков шити та й цим обірником реміне прикрашати (Г. Хоткевич. Камінна душа, 74).

◇ (от і) **видиш, видите** – у знач. вставн. сл. – уживається при потребі звернути чиясь увагу на що-небудь. **Видиш**, небоже, що коло нас бідно дієси, та й не раз гріхи робитси (Марко Черемшина. Карби, т. 1, 38); “**Видиш**, а таки вийшло, як Богдан з Юрком говорили” (Р. Федорів. Тисяча кроків, 37); – **Видите**, як воно є? – сказала моя супутниця (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 201); – **От і видите! От і видите!** – радувався старий Освіцінський, бачачи, що ми обоє задоволені з їх операції. – Я казав, що мій Іван майстер неабиякий! О, то у нього від мене. Я також колись. О, я бував і по панах, і по міщанах (І. Франко. Гуцульський король, т. 22, 493).

◇ **дасть си видіти** – якось буде. – Коби-м здоров був, **дасть си видіти** (М. Яновський. Штрихар, 80).

◇ **видит ми си** – на думку, розсуд і т. ін. того, хто говорить. – А шо, не видко, не йде? – питаються декотрі з-поміж бадіків. – **Видит ми си**, шо то він справивси суди з Олійникової царинки, бо шос під пахов, отік савтиря, – відповідає визираючий бадіка (Марко Черемшина. Основини, т. 1, 86).

2. Добре розуміти, усвідомлювати. – Всього бачив-перебачив на своєму віку.

Відразу **виджу**, котра людина чого варта (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 20).

3. Визнавати. – Та **виджу**, – неохоче погодилася Смерть. – Я ще не бачила такої туски народної (Р. Федорів. Жбан вина, 103).

ВИДТИСЯ 1. Бачитися. – Йой, сестричко, то сми давно не **виділися**... (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 1, 356).

2. Ввижатися. **І видяться** не діти – / Ведмежата кошлаті, / **І красу бісичину** / **Вздрить в своїй бабі** (М. Влад. В дідові гори, 24).

ВИДКО 1. у знач. присудк. сл. Видно, можна бачити, доступно зорові. ...Тріснув бартков по камені, – он дивиси, ше й досі слід **видко** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 57); Там широко, та весело: **видко** й Косів, і міську гору над ним... (М. Павлик. Юрко Куликів, 20); А мужикові мрії чорні; що ж, йому всюди діється кривда, тому й не **видко** їх між іншими (Марко Черемшина. Хіба даруймо воду!, т. 1, 62); – На кожні збори приїжджав би, на кожні! – Зразу **видко** характер (М. Стельмах. Над Черемошем, 14); **Видко** було по ним, шо се йому ни удало, але стернів дідови (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчик, 67); У горах дощ. / Слиці в пацьорках / і нам схватиси не **видко** де (В. Шкурган. У горах дощ, 25).

2. у знач. вставн. сл. Уживається для вираження невпевненості в тому, про що говориться в реченні. – З усіма людьми. **І в районі обміркував із двома секретарями, а третій гнівається на мене. Трохи я погарчався, щось йому сказав самокритичне, а він і запам’ятав. Здоровкається вже наче не з головою колгоспу, а з підозрілим елементом. Теж, видко, не любить критики, хоч і начальство...** (М. Стельмах. Над Черемошем, 54); У мене, **видко**, душа згорбатіла-застарілася, бо вже не болить (П. Федюк. Ностальгія за скрипкою, 17); – **Йди до холери!** – гримнув, як перше, дід. Баба остовпіла. Стояла, чомусь розглядала стіну і вирішила, що побілить сіни – лиш як потепліє. “**Видко**, ші не змерз”, – подумала і вернулася до дітей (В. Шкурган. Чоботи, 227).

ВИДКОСЯ Те саме, що **видко** 2. Парубки, **видкося**, відмовитися не могли – бо

що ж би то за парубок, що дівки боїться?! (М. Павлик. Вихора, 170).

ВИДМО міф. Дух померлого, який ввижається деяким людям; привид, нечиста сила. *От ік ніч настає, злітається до його хижі видмо і такий рейвах піднімають, що аж гори хилитаються* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 17).

ВИДНИШЄТА збірн. Непотріб, нікчемні люди. // у порівн. *Підристки гордо пірилиси, походяючи помижи челідь, та так докучели челіди, що аж ниодна здуфална молодиця на них хякнула та гетнула (єк на виднишєта), позераючи нишком – з-перед своїх чоловіків – за файними, гардешистими мушіньми, що їм си вдавали* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 76).

ВИДОЗНАВАТИ Одержувати відомості про кого-, що-небудь; дізнаватися, довідуватися. – ... Були з Оксанов у вуйни Марелі – **видознавали**. ... Уже на відході – ші трохи помучітси – та й по-всему (В. Шкурган. Син, 57).

ВИДОЗНАТИ Док. до **видознавати**. Єскос слабувала, а в'на приходила **видознати**, допомогти шос сеї-тої і доїла мені козу зо два рази (В. Шкурган. Соїка, 193); Аді син из жинкув тай внуки, а узимі шєста ходет їго **видознати** (П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 29).

ВИДОМОКНУТИ Набиратися вологи; відмокнути; кровавити. *Ади, люде добрі, шо нема мені ек і рани відіткнути, – ек бих **видомокла**, тут би мене й смерть моя посіла* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 82).

ВИДОСОВНА Освітлений сонцем схил гори. У лісі пониже хати, на **видосовни**, закопував у велику муряховину гуску соли, миску чежівницю, цідило, полодник, ботилев вид колочія сметани (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 110).

ВИДОСОВНЕВИЙ Прикм. до **видосовна**. Дідо помали йшов **видосовневов** толоквоу долину (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 19).

ВИДОХТОРОВУВАТИ Виліковувати. *Баба музика присіла близько-близько, баба пах-*

*ла травами і росами, це Чемерицю заспокоювало, вона і колись, як він ще пас худобу, пахла травами, пахла, бо вікувала серед них, бо людей і маржинку ними **видохторовувала*** (Р. Федорів. Карби, 136).

ВИДПАЦИТИ

◇ **видпацити покаїне** – пережити, перетерпіти якесь нещастя. *А Єлена, то аж плачучі скаржилася, шо то за **покаїне** вна тої ночі **видпацила*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 432).

ВИДПЛАСУВАТИ Налякати, відігнати, б'ючи **барткою** (плоским боком бартки – **пласом**). *Нашу, то будь-котру чілідину, жінку ци дівку, то можна футко вид себе видсилити, бо ек ни хочетси по добру пустити, то мож її вид себе видпудити пласом або обухом бартки <...>. Але лісну, то годі було вид себе пласами **видпласувати** та обухами **видбити*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 434).

ВИДРАЗІСКО присл. Відразу, у той же час, зараз же, негайно. *Єк уздрів Иванчік, шо почерез Лудову на Голови був найдуише заломнений плай з усіх плаїв, то **видразіско** упав на дорогу, хто тото наслане був на него наслав, бо уно си туду вернуло, заломнюючі плай за собов* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 203).

ВИДРИГАННЯ, ВИДРИГАННЯ, ВІДРИГАННЯ

◇ **по видриганню (видриганю, відриганню)** – кінець застілля, забави; по забаві. // у колом. *А то уже по весіллю, / Та й **по видриганню*** (М. Влад. Гуцульське весілля, 85); // у колом. *Ми потрафимо и двері у кліть уломити, у хаті череп'є на печі кухаркам побити тай тобі, иржавче, ребра поломити, скоро лиш шош нам будет нигода, бо доків горівка з бербениц вонит, то ми ни хочемо иє співати, шо: “А заріжу кугутика тай заріжу таню, / Бо цисе вже по весілю, тай **по видриганю**”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 246); // у колом., ірон. *Вечеря скінчилася. Які старші пастухи закурили люльки, сидять і потроху відригують. Коли хто-небудь зробить це голосніше, другий дасть співаночку: Посію я руту-мнєту, / Тую ма-*

триганю, / Ой уже ж ми на вечері / Та й **по-відриганню** (Г. Хоткевич. Довбуш, 142).

ВИДРИГАНЯ див. **ВИДРИГАННЯ**

ВИДРИМБУВАТИ Грати на **дримбі**. // образн. *Кожен стіг обнесений надійним оплотом з вориння, старанно обвитий, притягнений перевеслами-колачами, тож вітрові, що вільно розгулював узгір'ям, залишалася хіба **видримбувати** на вістрях острівів* (Б. Загорулько. Черногора, кн.2, 166).

ВИДСТОЛУВАТИ Прийняти, нагодувати, погостити. *Але баба сперла, аби за одним махом їх [коледників] и **видстолувати*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 88).

ВИДТИНАЧЬКИЙ Різкий, гострий на язик, лютий (про людину). *Уна була флудовата, видгониста, офуклива та страшно **видтиначка** жінка* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 141).

ВИДЦІВ, ВІЦІВ присл. Звідси. – *Тобі корита в голові, – обзивається Юр. – Ци ми ше **вийдемо видцив*** (Г. Хоткевич. Довбуш, 123); *Утечу гет **віців** долини до свого дедика так, що й **видіти** ни мут, коли* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 42).

ВИЖИРОВАНІЙ дісприкм. Інкрустований металом. *Наокола ременя на гачках висіло по кільканайцітеро кременевих пістолет, **красно вижированих*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 149).

ВИЖІДАТИСИ Зачекатися. – *Отако висижую днински та й гет **вижідаласи**...* (В. Шкурган. Баба, що горіхів дає, 160).

ВИЖНИЦЬКИЙ Прикм. до назви населеного пункту Вижниця. *Молодого посадили з братом та боярами коло неї; музики грають – було щось аж шість скрипників а два цимбалісти, усе **вижницькі*** (Ю. Федькович. Люба – згуба, 262).

ВИЖОЛОБИНА-ГАР Те саме, що **гар**. *Одні валили смереки, обтинали гілля, вершки, суччя, другі, підсоблюючи собі кіллям, спускали стовбури на галяву, де треті брали їх у рубанину: тесали бруси, буковими клинами кололи кругляки навпіл, корували їх, зарубували **вижолобини-гари**, діри-каганці* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 235).

ВИЗНИНА В'ялена осетрина. *Да не те, щоб не було: були в мене в торбинці і два колачі пшеничні плетені, і фляшка вина доброго, і риби **визнини** штука* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 308).

ВИЙГРА, ВІЙГРА *зневажл.* Повія. *“Ади, через ту **вийгру** він мнов ни **требуєт**, бо любитси з нев. Ади й тепер побіг за нев у зальоти, чуд би му внав на голов. Ни питаєт, шо то йиго внука тай шо він уже старий гриб, хіба лиш до такої баби ек я здалий, а ни до дівок”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 458); *Йиму си ни розходило о красу, але о добре плече. О газдівський рід, бо хотів, аби йиго нивістка ни була ні злодій, ні **війгра**, лиш добра й поредна таздиня* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 153); // лайл. *Та ти гадаєш, шо то кождий твого фелю, **війгро** пуста* (О. Манчук. Право, 65).

ВИЙМИТИ Вийняти. *А як ми котрий на волос поступитсья з місця, то буде му, так, як псові, як тобі! (**Виймив** пістоля – грим: офіцер перевернувся)* (М. Павлик. Юрко Куликів, 23); *Брат посяг у ремінь та й **виймив** мені сороківця* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 254).

ВИКАЗАТИСИ Пояснити, роз'яснити. *Йиму обищевси депутат и ватаг, шо цу шкodu поповнит козарь, бо ни **виказавси** на розлученю, де си діли кози* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 53).

ВИКАРАСКАТИ

♦ **сама собі викараскала** – сама винна, накликала біду. – *А він її як копне, аж хустка її з голови злетіла, а потому як ногами став місити <...>. А тато зачули та й: “Сама собі **викараскала**, так її треба! Там мама є, тато, правда? А чому не боронять? Бо він її чоловік, він є пан!”* (М. Павлик. Ребенщуква Тетяна, 42).

ВИКАРБУЛЯТИСИ З труднощами, переборюючи перешкоди, вийти, виплисти з тісного, небезпечного або незручного місця; вибратися. *Головатиця, зранена, тріпнулася напруго, зламала держак ості і погнала з водою, та тепер з болю не могла витримати в глибокому плесі і **викарбулялася** на брід* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т.21, 456).

ВИКВАСОВАНИЙ дієприкм. Елегант-но одягнений. *А ти пам'ятаєш, як від ріки можна було видіти польських панів з того боку, завсіди **виквасованих**, як до шлюбу?* (М. Матіос. Солодка Даруся, 110).

ВИКІСКАТИ, ВИКІСТАТИ, ВІКІЦКАТИ Почистити, прибрати гній з-під худоби. *Тепер нам тільки клопіт з маржиною. Він в бутині. А бідна німина нічого не винна, їй треба порядок дати... Ото приходить-ся мені бігати на їхнє таздівство, аби коло маржини кутатися та **викіскати**. Часом вона побіжить, і так мучимось* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 155); *Треба і маржину обійти і **викістати**, і на царинку побігти, порядок дати* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 49); *“То не пусто-дурно Юстинов так “сіпнуло”, – покмітив собі, – “цего в селі наймали робити киринні роботи: то **вікіцкати** в стайні й порозмітувати на присадибі гної, то, вібачте, здохлятину закопати або вічерпати з виходка...”* (В. Шкурган. Кашкет, 61).

ВИКІСТАТИ див. **ВИКІСКАТИ**

ВИЛАПАТИ Виловити. *Пані Наталія поукладала на тарілках печені курчата. – Будь ласка, беріть! Всіх когутів **вилапали** ми з Параскою, бо до живого допекли вже – Мартині квіти геть випорпали. Прошу, беріть! Докторе, тягніть там яку ногу!* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 206).

ВИЛИВКУВАТИ Уживати в мовленні слово “вилівкувати”. *Хоч у нас, гуцулів, нема тих „лити” й „розливати”, зате милівкаємо, ливаємо, **вилівкуємо** й гившкаємо* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 136).

◇ **вилівкувати своєю гузицею** (перед кимось) – згруб. виражати хтивість сідницями. – *А знайш, куме, мо'я зара дістану у диню, бо то таке, ти такі дужчий за мене, тай одно-друге, тудя-сюда, аді сам розумію, але такі скажу, шо маю, такі скажу, а шо, ну а шо: ікби твоя Ганька отуда ни ливкала скрізь генделями, ни кліпала до чиліди, ни зазірала у очі, ек бісиця, ни **вилівкувала своєю гузицею** перед кожним хлопом, то ти би отакої ни гившкав у мене водов, ти би ота-*

кої ни казивси отутечкі (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 137).

ВИЛІГУВАТИСЯ зневажл. Довго лежати після сну, лежати відпочиваючи або хворіючи; вилежуватися. – *Ади! – і глянув крізь вікно на подвіря – іде чужа жінка з такої далечіні, а ти **вилігуєшся**, як яка пані!* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 86).

ВИЛУШКИ перев.у мн. Молодий горіх, який вилущився із верхньої зеленої оболонки. – *Я на горіх... – Ну? – А він сів під горіхом чекати. – Ну? – А я до д'вечіру їв собі **вилушки** і шпуревси зелепугами* (В. Шкурган. Опришки, 182).

ВИЛЯ Вілла. Солом'яна **виля** – цісарська сембриля, / *В куті десь за плотом – там руський співак...* (Ю. Федькович. Новобранчик, 107).

ВИМАРІШКАТИ згруб. Док. до **маршкати**; вигнати кого-небудь, примусити залишити приміщення. – *...> Ци треба було часом екус виголясу за двері **вимарішкати** з хати, то й це я потрафив, бо до усего був я у них перицунар. Але за тото був я у них и за першего їх побратима* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 274).

ВИМІТУВАТИ 1. Викидати, кидати щонебудь звідкись, зсередини назовні або геть. *Ні!.. Нізащо в світі!.. На службу стане, гній з-під корів **вимітувати** буде – але звідси, звідси, звідси чимскорше* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 326); // образн. ... *Сіла на постелі. Як була, в розідраній сорочці, півгола; волосся спустилося на лице і закрило його. Сухими голими руками, стиснувши їх, оперлася о коліно – і вже не думала. І валилася б стеля, гори переверталися, земля огонь **вимітувала** – все одно* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 309).

2. *перен.* Виганяти кого-небудь, примушувати залишити приміщення, роботу і т. ін. *Хоть ишов данец через війта нікуда, то йго ни **вимітували** з данцу, тегали межі собов, ек мершу, уважєючи на него, бо то прото війт, голова цілого села* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 234); *А за возним приходить орендар із жандармами, **вимітує** з хати* (Г. Хоткевич. Жаль за горами, 376).

ВИМНЄКШИТИ Док. до **вимнєкшувати**. // образн. *Шкиндя з лютости таки злелів на Иванчіка, аж до криви зачев їсти собі кулаки: „Їв бес їй штуку та калюше, йкогого те коравого учінила, ни гнила би ї там, де лежит, але я тебе розкорав'ю тай **вимнєкшу** так, ек то си вимнєкшуєт кораву шкіру з вола. А тепер кажу тобі отверто, шо вид сегодне сокотиси нас обох так, ек устеклих котюг”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 210).

ВИМНЄКШУВАТИ Робити м'яким, податливим щось, когось. *Шкиндя з лютости таки злелів на Иванчіка, аж до криви зачев їсти собі кулаки: “Їв бес їй штуку та калюше, йкогого те коравого учінила, ни гнила би ї там, де лежит, але я тебе розкорав'ю тайвимнєкшу так, ек то си **вимнєкшуєт** кораву шкіру з вола. А тепер кажу тобі отверто, шо вид сегодне сокотиси нас обох так, ек устеклих котюг”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 210).

ВИМОДОВУВАТИ Витворяти. **Вимодовували** усєке. Баби, як кобилиці, дупотіли ногами ї такі співаночки ховзкі вигукували, що сало капало (Г. Хоткевич. Камінна душа, 124).

ВИНОЧЮВАТИСИ Перебути ніч. *Майже **виночювавси**, ходічі наокола Шкиндівскої Кичіри, тай уводно на одно місце приходив* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 210).

ВИПАНАХА *зневажл.* Негативне, зневажливе міркування про щось. *Єк учюв я тоту бабину **випанаху**, то лиш засторопів, так ми омпо стало, шо уна мене пусто дурно так тежко лоточім* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 46); *Вид цієї **випанахе** зу стиду черленим цвітот ми лице зацвіло* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 14).

ВИПЕВХУВАТИ Стріляти, видаючи різкі звуки; бабахкати. *А чуйте-ко, Маринько, як **випевхують** та **випевхують** на Москалівці-ді?.. Ей, господи, шо то може сваволя!* (М. Павлик. Вихора, 176).

ВИПИСАНИЙ *дісприкм.* Розмальований, вирізьблений. *Він завзєто зачев ссати*

*бакунтову люльку, пишино **виписану** в дрибні колоски, з остров шишиков, насаджуванєв на накривці* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 47).

ВИПОВІСТИ

◇ **виповісти чорні суботи** – здійснити ритуал чорної магії, шо має на меті смерть когось. *На Гуцульцині, мабуть, немає нічого страшнішого, ніж чути, шо комусь «**виповіли чорні суботи**».* Бувало, шо жінки боялися самі це робити і йшли до ворожок та ворожбитів наймати їх (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 40).

ВИПОРТОК згруб. Остання дитина в сім'ї. *У деді з реду я двацїть и четвєртий. А мижи живими дітми одинацїтїий и найменчий, але не **випортот**, бо післїдь мене було ише шєстєро дітотчот, лиш уни малєнькими вивмерали* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 8).

ВИПРАВА Похід. *Молодші опришки поставали довкола і, мов заворожєні, не могли відвести поглядів від жовтотго блиску, а старші, шо давно перебували в Довбушевїй ватазі, зєврхньо поляпували по плєчач лєгїнів, які прибули тїльки на цю, косовську, – **виправу** <...>* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 153).

ВИПРАВЛЄТИ Хоронити, ховати. – <...> *Я ж то на тебе [сина] таку надїю покладала! При кім я тепєр свої кости зложу? Я ж гадала, шо то ти мене будєш **виправлєти**, а не я тебе* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 45).

ВИПРАЖИТИ Дуже випалити, обпекти променями (сонця). // перен. Зродити. *А панотєць, шо приязно служєбу править, шо красно говорить: – Дивїтьсє, – кажє, – люди: сонєчко пражить зємлю та ї **випражує** з неї ягїдку і рожу, а з тебе, хлопє, не годно **випражити** навїть вужєвєки. Але не тоту вужєвєку, шо ліси і дарабї в'яжє, але тоту вужєвєку, шо усїх хлопів у один нарїд в'яжє* (Марко Черемшина. На Купала, на Івана, т.1, 228).

ВИПРЕХТИКУВАТИ Перевірити на практиці, вивчити. *Він, докїв си ни умоцнєв*

тай ни **випрехтикував** гуцулів, то так сидів тихо, ек муха взимі за лубом (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 146).

ВИПРІДАТИ

◇ **випрідати білі пушки** – безперестанно працювати. – Гей, любко пишна, солоденька, на кого ти робиш, свої **білі пушки випрідати**? Де ти свою молодість кладеш, куда свій цвіт губиш? (Марко Черемшина. Інвалідка, т.1, 259).

ВИПУДЖУВАТИ 1. Лякаючи, примушувати кого-небудь їти, виходити геть, залишати якесь приміщення, місце, місцевість і т. ін.; проганяти. І, мабуть, таки зрозумів скульптора міліцейський лейтенант, чи, можливо, надокучило йому **випуджувати** з куців, як оленів, закоханих, але досить того, що патруль понипав до виходу (Р. Федорів. Карби, 115).

2. У процесі росту посилено витягуватися, довшати якоюсь своєю частиною (про рослини); виганяти. Чомусь видавалося, що досі, як звідкись приїздила, Темний Гай за час її відсутності дужче і дужче зеленів та **випуджував** угору (Б. Бойчук. Остання надія, 167).

ВИПУКАТИ Віздихати (про тварин, птахів і т. ін.). Прийшло вже полудне, а сніг фурт іде. Старий бовгар Юра, що вже 25 років літував на полонинах, засмутивсми та кажет: “Ми всьо вже вчінили, щосми могли. Ніц більше вдісти не бізуємо, ек таке веремє потегне до ранку, то всі овечки з морозу **випукают**, ек нам Матінка Божя та світій Юрій не поможут” (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 72).

ВИПУЛЕНСК зневажл. Прізвисько персонажа твору. Василеві, через його доволі-таки помітну огрядність, активні очі, дістались в дорогоцінний подарунок кабаніклан, ведмідь, борюх, лахабундяк, вуйко Юрин, вуйтюк, торба Бистрецька, **випуленск**, Зорена (Л.-П. Стринадюк. А кемусш, ек то було!, 130).

ВИПУЛИНКА зневажл. Прізвисько персонажа твору. – Оксанка, отота капуша, страус, **випулінка**, ни хотіла мені послужитиси (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 154).

ВИПУЦУВАТИ Старанно, ретельно вичистити, вимити, натерти до блиску. А газда – тот прикрашує стіну: чисто **випуцував** топірці, тобівки старовіцькі блеховані, порошницці, гаранники, які файніші дзьобні <...> (Г. Хоткевич, Камінна душа, 43).

ВИРАТУВАТИ Врятувати. – Але я, Дзельманку, газдівського слова не скаую: пригналі-сми тобі воли, а твоя голова в тім, аби газду пустили, бо хто ж єго **виратує**, ек не ти? (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т.1, 164).

ВИРВА Хабар, побори. Олекса розпитував, чи стоять іще патрулі й де сам Пиелуський. За Пиелуського вівчарі не знали казати, що ж до патрулів, то говорили, що їх видано-невидано по всіх селах. Та всіх чіпають, **вирви** вимагають. А не даси – б'ють (Г. Хоткевич. Довбуш, 421).

◇ **на вирви** – наввипередки. Тай всекі та ни однакі то дива розказували **навирви** оден перед другим про тот пудний вітролом (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 8).

ВИРДОВ присл. Юрбою, натовпом. Нарід від церкви **вирдов** повалив за коледниками на дідинец (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 75).

ВИРСЕДА, ВІРІДА обряд. 1. Етап весільного обряду, за якого наречених проводжають до вінчання. А у четвер рано сходилиси вже на весіле тай на **виреду** книзеви решта гостей (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 220).

2. Поховальний обряд, який супроводжується низкою ритуальних дій. Засвітила всі итири тоти свічці, шо світили на всіх итирох стінах в Олексіевій хаті при його **віріді**, притулила їх до чотирох кукуциків хліба тай поклала на всіх чотирох кінцях гробу (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 426).

◇ **вічна виреда** – похорон. Я з Лесем иду до Шкінді робити деревишише, а ти з невістков злагодь у хаті все, шо треба на комашню до Шкінді взети, бо треба злагодити все так, ек тому є річ тай ек си то годит прийти сестрі з чоловіком братови на комашню тай на його **вічну виреду** <...> (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 473).

ВИРИХТУВАТИ, ВІРИХТУВАТИ, ВІРЕХТУВАТИ 1. Висміяти, виставити на посміховисько, провчити. – *Чекай, чекай, трафить тя шляк ясний. Я тя **вирихтую!** З курниці та в панські покої. Ає. Тамка борзо тя розправічать. Борзо розчешуть косу, пови-смикують уплітки <...>* (Б. Загорулько. Черногора, кн.2, 160); *А унадивси був приходити д'нему у церкву покойний Бліндер. – Ага! То вин того так **вірихтував?** – Ає, того. Тот уже тими фіглями доста був годований, але з отим паном пропав* (О. Манчук. Фігли, 23); – *Чекай тепер, панку-баранку, – я те **вірехтую!** – і затирав собі руки* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 107).

2. Завдати неприємностей, підвести. – *Файно, Миколайку, ти мене **вирихтував**, коли б була знала... – Явдо, ба чи я знав, та чи гадав, що така холера. А двері трищали від Паращиних кулаків. – Явдо, чуй, Явдо, а ти, май, не сердься. Обнімав її, брав на руки і висаджував на піч і сам поліз за нею* (М. Козоріс. Черногора говорить, 253).

3. Повбивати. *Їй, як не стрельнемо зверху, з трьох боків, на тотих смолеків! <...> І не мали куди смолєки тікати! Трохи не всіх **вирихтували** тута* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 190).

ВИРІДИТИ обряд. Док. до **виріжьити**. – *Не бійтеси, небожета, мені недалекі гони, я вам хати не залежу. Завтра неню собі **вирідите**, а з неділі, чій, і я піду, чій біг си змилує, возме гріх з хати. Скажіт, шо не так!* (Марко Черемшина. „Грушка”, т.1, 67).

ВИРІЖЬИТИ обряд. Здійснювати обряд поховання померлого. *Як поламаний патик, стояв коло майстра трембітар з довгою трембітою і трембітав сумними голосами, а від часу до часу приповідав: „Ой, пошходьтси діти нььку **виріжьити!** – А куди ти ідеш, ньько? – **будут голосити!**”* (Марко Черемшина. „Грушка”, т.1, 64).

ВИРІТИ Пустувати, дурити. *І тоді Сюта біг за сестрою навкруг хати, питаючи, чи він не газда. А дедя і неня десь із-за вориння показувалися і казали дітям, що **виріють**, але їх твар сяла* (Марко Черемшина. Бо як дим підоймається, т.1, 236).

ВИРОБ'ЄСК Святковий постіл з телячої шкіри. *А на пролюдень маси телячі **вироб'єски*** (М. Матіос. Солодка Даруся, 110).

ВИРОКУВАТИ Вийти, зійти, вибратися. // образн. *Як **вирокувало** село на крайню гору, то блідло, гей тото мохнате коріння, що вітер його із землі вирвав і на скалу кинув, аби мокло та й усихало* (Марко Черемшина. Село потерпає, т.1, 123).

ВИРТОП див. **ВЕРТЕП**

ВИРЦАЛО Пристрій у взутті, завдяки якому під час ходьби воно скрипить. *Може, би ви мені поклали в чоботах **вирцала?*** (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 89).

♦ **на вирцалах** – яке рипить, видає скрип при ходінні (про чоботи). *Я вмів робити такі чоботи, що рипіли – у нас кажуть „**на вирцалах**”* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 89).

♦ **заспівають вирцала** – зариплять, видадуть скрип. *“Ану, йди до дверей”. Дівчина завмирає: **зараз заспівають вирцала*** (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 89).

ВИРЦАТИ Скрипіти, рипіти. *Брат по хаті, в хороми, / кілька **вирцати** будеш, / тато грізно спросоння бурчить* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 138).

ВИРЦНУТИ Однокр. до **вирцати**. *Нараз із вішної хати **вирцнули** в хороми двері в стижях, то Иванчікови трошки легше стало на серци, бо понадієвси, шо хтос вийдет надвір* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 412).

ВИСАМУВАТИ Вивчити, пізнати, зрозуміти. *Їй [лісній] лиш дотів було тежко перебігати йго на свій стрій, доків ни **висамувала** йго натуру* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 435).

ВІСІКАТИ Посприятити, допомогти комусь різкими видихами очистити його ніс від слизу. *Коби май виріс, то не дарував би нені, тіски повимикав би за то, шо ним помітує, дитини не пантрує, не пожалує, не **висікає**, відкашлятись не поможе, лиш горілиць на боці лежить та й удає, що нічо не чує* (Марко Черемшина. До деді, т.2, 211).

ВИСІЛОК Поселення людей на новому місці. Вони пробігли кілька садиб і, перескочивши по хисткій кладці на лівий берег Бистрого, побачили Івана Откаля. <...> – Йой, кров! – скрикнула Марічка. – Галю, давай води... Та роздобудь у якої газдині шмат полотна, треба перев'язати рану. Галя метнулась назад до **висілка** (В. Сичевський. Чахунка Синього Виру, 22).

ВИСІТИ обряд. Різновид ігор, забав молоді при небіжчикові під час **посижіня**. Інчі давали „огарчіка” в куті коло печі, а дехто йшов у хороми, бо там шили на переміну забави: „били грушки”, „**висіли**”, „скакали на него”, „мололи млина”, „падали в колотізь”, „скреготала сорока коло вух”, „мастили сажев”, „ловили біличку”, грали сосокала або „тегли бога”, „де чьорт” з „богом”, держечі мижги собов у руках бук, зберали докупи своїх людий, шо, держічіси гуртом одни за одних, помогали одни „чьортови”, а другі „богови” (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 421).

ВИСІЧКИЙ Височенький. – То ви, вуйно? – запитала вона. – Таже я, неборята: принесла-м вам горнітко квасенького молока від вуйни, дівчатка! – сказала Федорчучка з **висічко** горбка по другім боці вулиці (Михайло Павлик. Вихора, 175).

ВИСТАРАТИ див. **ВИСТАРАТИ СИ**

ВИСТАРАТИ СИ, ВИСТАРАТИ Домогтися чого-небудь власними стараннями. – Я би таких ізнайшов побратимчиків, таких би легіників **си вистарав**, шо гай! Не брав бих сміття, лиш підкликав бих двацять і штири та й давав би їм їсти солоного моц, а пити бих не давав (Г. Хоткевич. Камінна душа, 259); Я до них з карабіном, а Казик мені ваше позвольіння перед очі тиць: не важся, – каже, – тих хлопів арештувати, бо то мої спільники, – я **вистарав** позвольіння, а вони мають колядувати, то буде і мені, і їм дижма (Марко Черемшина. Коляда, т.1, 232).

ВИСТАРЧИТИ Бути достатнім для чого-небудь; вистачити. – А ви, Зінделю, маєте так зробити, щоб він захотів, я переконаний, що ви вмiєте так зробити. А роботи

там багато буде? – На цілу зиму **вистарчить**, тільки щоб справився... (М. Козоріс. Чорногора говорить, 94).

ВИСТРАВНИЙ Вибагливий до страв. А я на їду не **вистравний**, храмів не роблю, людей не скликаю, бо не бірую, усі знають (Марко Черемшина. Горнець, т.1, 107).

ВИТАК присл. Відтак, потім. Газдиня скричала не своїми голосами, забила си у вугов, а Юр крунув си поміж опришки, хтів си замiшети межси них та в двер; лиш опришки йк зачєли бити го сокирами, то ледве живого закегли **витак** під лаву (Г. Хоткевич. Камінна душа, 208); Але казав, шо добре зарікатисси східної суботи вид пійки, вид курінки, бо лиш тежше три східні суботі перетерпіти, то **витак** и на гадку ни мет падати ні пійка, ні курінка (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 52); – Їде йкис, або німка – стає, лишеє ровер – і той стоїт день, два, три..., тиждень. **Витак** прийшов, закинув собі ногу і поїхав. Ніхто би того ровера не кiнув! (В. Шкурган. Переказ, 105); А **витак** заберуси гет' и ни найдете мене нiде (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 147).

ВИТЄТИЧЄНИЙ дієприкм. Прикрашений. Носили крисані з високими наголовниками, наокола наголовників були писані мосєжні блехе, **витєтичєні** павами (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 149).

ВИТИГРАФІЯ див. **ПУТУГРАФІЯ**

ВИТИТИ Впасти, звалитися. Як **витить** гріх на чоловіка, то приготувить собі весь матеріал так, як той майстер, що кладе хату (Марко Черемшина. Марічку головка болять, т.1, 283).

ВИТИЦЯ Тонка воскова свічка. Паламар навив цілий оберемок **витиць** і тепер продає; люди купують, ліплять на паскєвники (Г. Хоткевич. Камінна душа, 47); Ск зійду у село, то скручу **витиці** зі щирого воску та засвічу перед образом Матінки Божої (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 73).

ВИТІКАТИ Могти, мати силу. А ту робота в хаті, робота коло маржсини, на царинці, а він май гуляє, а я не **витикаю** дати

всему ради (М. Козоріс. Черногора говорить, 43).

ВИТРИШКУВАТИ Виганяти, примушувати кого-небудь іти, виходити геть, залишати якесь приміщення, місце, місцевість і т. ін. *А Костюк, екби навкірки всім бідним, витришкував так, ек єлівник вид овец на полонині, з-поміжи богачів усий нешишник тай тоту бідничію, шо прийшла на весіле нипрошена, надвір, аби ни заважєла таздам у хаті тай ни глипіла їм у очі приїді та пнтя, ек голодні котюги* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 230).

ВИТРУТИТИ Док. до **витручувати**. – *Хай Мариня цієї ж хвилини замкне двері з другого боку. Що то за фокуси? Тут сама родина! – гримнув на неї Безбородько, але витрутити дівки не насмілився* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 834).

ВИТРУЧУВАТИ Виштовхувати. // образн. *Та чує дід, що сон його ломить, до сіна його голову нахляє і притискає, із рота папіроску витручує, очі йому заклеює, силу з рук і з ніг відбирає, соколом над ним літає* (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 210); // образн. *Вчора втретє за тиждень, втретє (!) / силоміць пролізли крізь вуха / похоронні звуки. / ... Я їх витручував із себе <...>* (В. Шкурган. Вчора була субота – шостий день..., 78).

ВИФАСУВАТИ 1. Док. до **фасувати**; дістати на руки заробіток, винагороду. *Ми вчасно пригнали дарабу до Вижницьі, вифасували зароблені гроші, повечеряли, відпочили трохи та накупили, чоґо було треба додому і ще перед північчю рушили назад у гори, щоб другого дня перед полуднем бути вже дома і йти до косовиці* (І. Франко. Терен у носі, т.21, 381).

2. Відпустити на руки щось із місць зберігання, запасів тощо; видати. *Христинін у губу не має шо взети, а він його до аптики за молоком посилас. Бери, давай пару левів на аптику, бо ті розпирают, бо наломом їх маєш. Там тобі молоко вифасуют* (Марко Черемшина. Лік, т.1, 78).

ВИФІВКУВАТИ Висвистувати, вигравати на сопілці. *Вифівкували собі на фля-*

рах та виспівували полонинок (В. Гжицький. Опришки, 17); *Іде Джурек, вифівкує у сопівку та лиш скочив з тої колоди, а Юрішка лиш го хін!* (Г. Хоткевич. За Юріштаном, 475); *Не будеш вифівкувати, як вифівкувала на весь ліс* (Б. Загорулько. Черногора, кн.2, 160).

ВИФІВКУЮЧИ Дієприсл. до **вифівкувати**. *А легінь лиш усміхнеться собі в усок та йде далі, в сопілоньку вифівкуючи, теплого вечора, темної нічєнки дожидаючи...* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 28).

ВИФОЛЬКАТИ Видалити назовні з посуду, з певної заглибини і т. ін. яку-небудь рідину; розбризкати. – *А ти, як виллєш свині, то почекай, аби вона з'їла. Бо інакше вифолькає рийкою з корита* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 244).

ВИХІРИТИСИ зневажл. Виспатися. – *Ще не вихірила-сси, ще дрїмаєш, – докидала баба, як камінням, – бодай би ті кучмарі поганили!* (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 176).

ВИХОДОК Приміщення, призначене для відправлення природних потреб людини; туалет. *Іноді Михайлові здавалося, що йому легше було би відрубати собі палець, ніж ходити за жінкою назирці повсюдно і скрізь. Аж, уважайте, до виходка* (М. Матіос. Солодка Даруся, 137); *“То не пусто-дурно Юстинов так „сіпнуло”, – покмітив собі, – „чеґо в селі наймали робити киринні роботи: то вікіцкати в стайни й порозмітувати на присадибі гної, то, вібачте, здохлятину закопати або вічерпати з виходка...”* (В. Шкурган. Кашкет, 62).

ВИЦВЄКОВАНІЙ дієпримк. Прикрашений цвяшками. *Е – то не простий дорінничок був! <...> Хоч би королівна сама несла паску до церкви у сім дорінничку, то би си не повстидала! То вже ті був вицвєкований, та пацьорочками побиваний мудро, та й ще раз мудро* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 46).

ВИЦИМБРУВАТИ Викласти цямринами. *А Довбушеву кирницю скажїть красно вицимбрувати – кождий гуцул з-над Черемошу покаже вам, де вона є* (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 163).

ВИЦИРКАТИ Видоїти. Його побратимці повідають, що він знає, на чім світ стоїть, але чи зуміє хоч вівцю **вициркати**? (Б. Загорулько. Черногора, кн.2, 5).

ВИЧЮРІТИ Док. до **чурити**. // образн. Але Процьо нидовірчево покручював голову: „Ця дитина, то ни моє насіне <...>”. Тогди Процьоха сердито цепкала на Проця: „Та заткай-ко ти си це говорити, аби те й люди ни чули <...>. Таже тобі ше гет ни **вичюріли** оттоти сліпаки, шо дитина навіть з лиця, то скаплений ти <...>” (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 122).

ВИШАСТАТИСЯ

♦ **вишастатися з грошей** – залишатися без грошей. Давно бувало з воська ще й якийсь крейцарик собі принесеш, заробиш у газдів там на венграх або де, а тепер восько в касарнях догори ноги задре, не робить, а тато та мама, геть сироти, **вишастаються з грошей** і в довги ще залізуть, а посилають синові! (М. Павлик. Вихора, 179).

ВИШИТІЧЬКО Зменш.-пестл. до **виштя**. Баба біленька. На ще біліший дотоканій сорочці „**вишитічкó**” і кутасики (В. Шкурган. Баба, що горіхів дає, 158).

ВИШИТЯ Вишитий на чому-небудь візерунок; вишивка. Байдуже... / небайдуже... – / менче з тим – / обмацує принадну позолоту / на твоім **вишитю** (В. Шкурган. Хто здалеку... Хто ближче..., 29).

ВИШНИЙ, ВІШНИЙ, ВІШНІЙ Який міститься, знаходиться зверху, вище чого-небудь; верхній. У **вишній**, старій хаті в діда, шо у ній уводно посидком сиділи, на середнім сволоці верх гредий стояли вічно дві голубі кварти з йковс водов (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 17); **Нараз із вішної хати вирцнули в хороми двері в спижях, то Иванчікови трошки легше стало на серци, бо понадієвси, шо хтос вйїдет надвір** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 412); **Май, усі у вішній хаті сиділи, або надворі стоєли і на мерця лиш крізь вікно збоку зазирали, ек кого дуже закортіло видіти** (О. Манчук. Непростий мертвец, 48).

ВИШНИК 1. Вишнева наливка. – Ви оце пусте завели, – каже Бая. – Ануте-ко мені

лиш чарки! – а сам виймає з тобівки шип з **вишником** такий, що в дві оці! (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 317).

2. Вишневий сад. Гульки на базарі сьогодні не було, славне парубоцтво проходжалося гостинцями та сутками, а дівчата позбігались у громадки та яли **вишниками** співати, щоби, знаєте, легіням жалю завдавати, а вже нікому так, як сим двом, що як ходять, так ходять попри їх ворота і боком на них не глянуть (Ю. Федькович. Серце не навчити, 266).

ВИШТЕДУРУВАТИ Док. до **штудерувати**; міркуючи, вигадати що-небудь, прийти до якогось рішення; вимудрувати. **Щастя її, що так виштедурувала, що мене дома не було – а це, не інакше, як в корчі десь коло хати чекала!** (М. Павлик. Вихора, 172).

ВИШТРАМУВАНИЙ дієприкм. Причепурений, гарно одягнений. **Отож, пан Жовнір, тобто брат-гуцул, виштрамуваний, як нова копійка, від якого на кілометр завіває таки дуже ароматними парфумами** (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 154).

ВИШТРИКНУТИ, ВІШТРИКНУТИ 1. Стрибок, стрибками піднятися куди-небудь; вискочти. **Навіть не знаю, коли я, зострахе, виштрик на шістьвориновий пліт** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 10).

2. Швидко або раптово вилетіти, випасти звідки-небудь; вискочити. // образн. „**Бийси ти головов у камінь, хоть най з оттої дурної довбні мозок виштрикнет тай очі висекнут з голови, то ми желю не будет, ек ес ми докорив та досолив <...>**” (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 36).

3. перен. Вийти зі скрутного, складного становища. **Роман Мокан <...> виходив у живний четвер із судової зали розправ дуже приголомшений і розболений <...>. Кругленький, як булочка, свідок поправляє собі шовкову шириньку на кругленькій шії, а другою рукою обіймає Романів стан і дивується: – А я, хло', заложився з Митром Попенюковим, шо ти **виштрикнеш**, та й шо з того, програв заліжку!** (Марко Черемшина. Писанки, т.1, 215).

4. *перен.* Раптово з'явитися, вискочити, утворитися на чому-небудь. *Та ніц му си не стало – Богу декувати – лиш натовкси, та така гуля ек єйце на голові му **віштрикла*** (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 51).

ВІБЛЄК, ВИБЛЄК Стовбур зрубаного дерева, очищений від гілок; колода. *Бистро займають місця пастухи на своїх **віблеках** у струнці* (Г. Хоткевич. Довбуш, 139); *Дивився Бойчук на приспу, на якій тоді мусив стояти Олекса під вікном. Приспа з грубого **віблека*** (Б. Бойко. По голови... По голови..., 78); *Копита застукотіли по **віблеках** містка. Крізь дірки ляпала грязь* (Г. Хоткевич. Довбуш, 414).

ВІВАГОМ присл. Поважно, повільно. – *Господи! Увільни мене від такої муки! – Йди на псю маму! – Та піднімай, шляк би тебе!.. – А ви, їгомостику, все **вівагом**...* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 277).

ВІВКАННЯ 1. Дія за знач. **вівкати**. *То знов каскадою сміху розсипалися, того сміху, яким дівчата легінчика на музиках карають за те, що дутка білого у цимбали веречи не хоче, щоб “данець” йшов даліше, того сміху щиросердешного, в якому “**вівкання**” легінчиків вчувається, що голосним гомоном відбите о ґруні стихає поволі по зарінках* (М. Капій. Країна блакитних орхідей, 28).

2. Звуки, утворювані дією за значенням **вівкати**. *Під Буковцем вигравали музики, шугали жуки-пережуки, **вівкання**, іккання, гойкання* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 209); *Гойки, крики, співи, галакання, **вівкання**, півориння, басом, сопрано* (Л.-П. Стринадюк. А кемуеш, ек то було, 20).

ВІВКАТИ Вигукувати протяжно звук “ї”, пищати, верещати тощо. *Неньо мій як умирав, то ще люди приходили на “грушку”. Висіли одно на одному, тішилися, **вівкали** попід стіни* (М. Матіос. Нація, 243); *Щось чинити треба – пищати, галасувати, **вівкати*** (М. Яновський. Служниця, 33); *А до них долучуються по дорозі ще інші і свицуть, **вівкають**, гукають: віддай цвіт, віддай цвіт* (Р. Єндик. Регіт Арідника, 28); // ірон. – *Покійного Ханенюка син, ясний харамбашо, – відповів за збентеженого хлопця Циганчук-Скрипка, витираючи долонею кров і піт з*

*лиця. – Він нам допомагав **вівкати**. – Виджу, не лише **вівкав**, а й за вітця добре пімстився, – сказав Бойчук, кинувши на заюшений топірець Микулки* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 214).

ВІВКНУТИ Однокр. до **вівкати**. *“Єк сми похарчували то й підскочемо в хати у таздика. Бо ек не поданицю те й не **вівкну**, то трісну з желю за своев небогов теї за гіточьками”* (І. Березовський. Худан, 13); *Він несподівано підхопив її, здійняв над собою і переможно **вівкнув*** (М. Дзюба. Укриті небом, 140); *“Гі-й” – згадувала собі Настя тоді, коли знайшла ласу, цілу ніч щось на полі борюкалося і ніби гуркотіло, а потім хтось **вівкнув**, і їй здалося, що якийсь маленький волохатий чоловічок тікав від хати у гори* (П. Федюк. Нічна зозуля, 15); *А в лісі темніло. І чим густішу пряху ткала ніч на своїх кронах, тим страшніше робилося Оленцю. Йой, щось засвітилось у п'ятмі. Г-е-е, щось скрикнуло...<...> А тепер **вівкнуло**...* (Р. Федорів. Таїна, 175); *Скрипки зойкнули, газдині **вівкнули**, а газди метали князеві під ноги свій голос, гей сплетений барвінок* (Марко Черемшина. За мачуху молоденьку..., т.1, 263); – *Тільки ви їх [хлопців] будете видіти! – **вівкнув** не своїми голосами* (М. Павлик. Юрко Куликів, 19); // образн. *На голих переблисне [привид, марево] в кілька сонць і місяців, / а в верхів'ях найвищих лісів / то цимбалами перестрибує, то скрипкою задихається, / а на скелях з-поза хмар і м'ятних сновидінь, / від яких плутаєш запахи і дні посту, / **вівкне** над вітрами і стежками змії* (В. Герасим'юк. Верхами біжить..., 102).

ВІВОРИТИ Голосно вигукувати тонким голосом різні протяжні звуки (іііххх, юююххх, уууххх) у танці, на **полонині**. *Предивні думки місили голову, рубали данчуків, посвистували, **віворили**, шепотіли, віддалялися й знову вертали і нагло вривалися* (Л.-П. Стринадюк. А кемуеш, ек то було!, 29).

ВІВОРОТ Повалене бурєю дерево. *Пішли хлопчіща у ліс та нанесли сушнику, сучче, та **віворотів**, та уклали такий великий ватран, ек непричком оденок сіна* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 72).

ВИГУЛИТИ Док. до **гулити**; виманити. – <...> *Куда їм їхати, ек тут хіба птичого молока бракує? Зірвуться з дому, а тогди – визирай. Ади Прокопишиха кілька років своїх з міста вігулити не може!..* (В. Шкурган. До серця, та не в пазуху, 207).

ВИГУЛИТИ СИ Показатися, вийти звідки-небудь назовні, за межі чогось. *Аби лиш вігулив си з хати, то вже мав би кінець* (Г. Хоткевич. За Юріштаном, 485).

ВІДАВ, ВІДАЙ, ВІДЕВ, ВІДЕЙ, ВІДИВ, ВІДИЙ¹, ВІДОВ, ВІДИ, ВІДІЙ, ВІДЬ вставн. сл. Мабуть, певно, очевидно. **Відав** на Буркут підемо, а там почерез полонину Лукавицю – до кордону... (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 79); – *Та шо ви мене зв'язали і допитуєте, як пани опришка в ратуши. – Ов, а ти відки знаєш, як там допитують? – усміхнувся Олекса. – А шо люди ше не знають про вас? Розв'язіт, відав, не боїтеси одного збуя* (В. Бабій. Помста опришків, 6); *Кілько помучилася, то відав би й здоровий потвердив, шо ек так жити, то ліше приставитиси* (В. Шкурган. Баба, шо горіхів дає, 159); *А гостей з їхалося не тільки з усієї Галичини, але й з Польщі і, відай, з України* (В. Гжицький. Опришки, 142); *Соколюк звертався до Шваюка на „ви”, бо той був від нього на дев'ять років старший і дуже знищений, відай, не так роботою, як гризотою* (М. Дзюба. Укриті небом); *Пташина насіння, / Відай, занесла / ще першого року / таки по війні* (Б. Радиш. Материнське поле, 49); – **Відай**, уже йому судилося, щоб вчинив у двох родинах такий заколот, таку завірюху, якої світ не бачив (А. Крушельницький. Рубають ліс, 223); *Івана вабило до Софії, ніби справді причарованого. Його мати бідкалася: – Йой-йой-йой! То та Мартищуківа дівка, та хитра вітерниця, відай, трійла хлопцеві підсипала. Він місця собі не находить* (М. Яновський. Гірське серце, 62); – <...> **Відай**, вона [Мавра] відійде навіки сама від нас, а золоті дукачі твої остануться тобі (О. Кобилянська. В неділю рано зілля копала..., 11); *Та й то мене, любко, відай, таки Бог покарав, що-м утратила заповідь, ха-ха-ха!* (М. Павлик. Вихора, 166); – **Відай**, нам ниньки і тут немає місця... Прийшли

чужі люди... (Я. Стецюк. Крутий плай, 66); *Він ходив до ворожки, та одвертала, – не помогло: відай, мольфар сильніший* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 216); *Гей, горе, горе поведе за море! / Там, відай, я загину* (Ю. Федькович. Виправа в море, 35); *Та, відай, що недоста вас розбивав, мало ваші білі ребра келефом товк* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 34); – *Ой га! Коби хтів пописувати усьо, шо за Довбуша говіркують люди, – великого паперу, відай, тра було на тото* (Г. Хоткевич. Довбуш, 456); *Та, відай, пане ватажску! – вхопився першим хтось із молодших, хоча потім зняковів, оглянувшись до опришків* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 8); *Бо, відай, недобру вість яку доля на битих крилах принесла* (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 156); **Відев**, зроду ни поклонивси мандатор ні одному хлопови, а тогди мусів, бо над його головов стоєла мандаториха из замітавков у руках, ек на полонині бовгар из ботов над ниповоротним товарем (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 161); *Іван грав собі у дримбу в автобусі, а молодичя щось йому криве сказала, відей, запитала, чи не холодно йому самому на автостанціях спати* (М. Магіос. Солодка Даруся, 39); *О, відей, за рік постолі треба буде* (Г. Хоткевич. Поліціян, 358); – *...Шо тебе у данци лишила на забаві – і я памнетаю. – Відив ціле село памнетає* (В. Шкурган. Логіка, 189); *Видко хтос дужче хотів, аби ти злізла з горіха... А твої волі забракло. Відиій, шо так!* (В. Шкурган. Опришки, 181); – *То на твоїм, Параска, дежурстві Сіракова вмере? – запитала Ганя. – Та, відов, таке буде* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 268); *Багачі ті не приїмут, не будут говорити: „Віді, ти голоден Гнатку, на-ко тобі теплої кулешки. Віді, тобі ноги позапухали, на-ко тобі постільці чоловічі. Віді, тото світїце велике, на-ко тобі масельця на голову”* (Марко Черемшина. „Грушка”, т.1, 65); – *Ой, відиій, шош було, – згадала Юстина, бо Маруся з тиждень виплакувала* (В. Шкурган. До серця, та не в пазуху, 200); **Відь**, моїй просьбі Бог ще не родився! (Ю. Федькович. Молитва, 46).

ВІДАЙ див. **ВІДАВ**

ВІДБІЙНИЦА див. **ВІДБІЙНИЦЯ**

ВІДБІЙНИЦЯ, ВІДБІЙНИЦА Загорожа, стінка гірської дороги з боку урвища, провалля. *Дорога ледова, копели на куті, а то лиш сюда та тудя, носит на попереки санчитами, а вершник б'є раз по відбійницях, то по скалі. Спудив си господар та потег коні на бік, а смерека ек вгараздила у відбійницю, переширикала та зависла над бердою. Потегла санчита, та санчита чіпили за відбійницю, а дишель то взнісси д'горі ек острова, а коні на нашільниках повисли ек два вішинники* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 51).

ВІДБУЧКУВАТИ Покарати шляхом нанесення ударів **буком**, палицею. *Ватаг відчував, що не покарати його, не відбучкувати – це все одно, що залишити на людській душі тяжкий камінь* (Б. Загорулько. Черногора, кн.2, 102).

ВІДВЕРГНУТИ *перен.* Перемогти, подолати, відкинути почуття тощо. *А може хто за своїов дівков забавував, то най гет тусок відвергнет тай гадки за нею не має, бо, бігме, кажу вам, буде нешишесте* (О. Манчук. Лісова дівка, 41).

ВІДВІНУТИСЯ Відкинутися назад. *Старий згавлтував та пустив топорище, а сокирка відвінулася – та йому право в чоло* (Ю. Федькович. Хто винен?, 278).

ВІДВІНУВАТИ Віддати заміж. – *Відвінували-м Параску, Настю і Маріку, – провадив далі Федорчук, – відвінуємо й Гафію, а Юстина вже, коби здорова, най би була коло нас, однак сина на грунт дасть бі...* (М. Павлик. Вихора, 268).

ВІДВІЧАТЬ Нести відповідальність за щось; відповідати. *Думи мої, думи, / Тепер довелось за вас відвічать <...>* (Ю. Федькович. Думи мої, діти мої, 143).

ВІДВОЛОДНУТИ Відвологнути. // *перен.* Ожити. // у порівн. *Чи ж не має він хоть у своїм халаші, хоть у своїй сім'ї, хоть при своїй дружині того щасливого куточка мати, де би міг, наче то зело згорнене, на росі відволоннути?* (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 449).

ВІДГАЛАКАТИ Док. до **відгалакувати**. *А дедя зацитькували б вуйка: – Ану, за-*

ткайся, Семенку, братчіку, таки що піп, то не злісному пара: скорнеєси рано, відгалакає своє та й увес день може пупом догори лежати, а ти, злісний, чімхай плями, та вертепами, та печерами, доки тебе звір не збавит або христинин до вершка берези гори ногами не присилит! (Марко Черемшина. Бо як дим підоймається, т.1, 235).

ВІДГАЛАКУВАТИ Голосно говорити. *Дяк по щирості відгалакував, аби відправа була красна, аби святим душа радувалася* (Марко Черемшина. На Боже, т.1, 115).

ВІДГОДИТИСЯ Вийти, виїхати з якогонебудь місця на певний час; відлучитися. [Воевод:] *То ж на те / Злишив сунругу мою я на вас, / Аби, если відгоджуся від дому, / І ви порозлітались у нетрудне, / Кудя нечиста думка вас несе?* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 341).

ВІДГУЛИТИ Відволікти хитрощами. *А вони умисне оце кажуть, щоб мене від роботи відгулити* (Ю. Федькович. Побратим, 299).

ВІДДАТИСИ Вийти заміж. – <...> *Ленкалюкову бере сам Ковалюків синок, і ші до літа буде газдинев, а ця чічка, ек не стане курвов, то ші мусит комус до-обре закрутити голову, аби віддатиси* (В. Шкурган. Кілько цего світа, 166).

ВІДЕВ див. **ВІДАВ**

ВІДЕЙ див. **ВІДАВ**

ВІДИВ див. **ВІДАВ**

ВІДИЙ¹ див. **ВІДАВ**

ВІДИЙ² Лютий, злий. *Сидів у тім палаці король чи цар відий; / Сидів він на столиці похмурний та блідий <...>* (Ю. Федькович. Як то співак проклинає, 69).

ВІДІ див. **ВІДАВ**

ВІДІЙ див. **ВІДАВ**

ВІДКАЗАТИ Залишити щонебудь комусь після своєї смерті в спадок; заповісти. – *Якби я загиб, то не відказав би свою кресанню нікому, як лиш тобі* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 261).

ВІДКИ див. **ВІДКІВ**

ВІДКИВ див. **ВІДКІВ**

ВІДКІВ, ВІДКИВ, ВІДКИ присл. 1. З якої місцевості родом? // у колом. *Ой кувала зозулиця та ліси точила, / А відків ти, дівчинонько, чи не з Яворова?* (Марко Черемшина. „Та не думай, Марусенько...”, т.2, 41).

2. З якого місця? // у голосін. *Доньки із служби надходили, руки і ноги нені цілували, як зазулі, голосили. – Чіму до нас, ньенько, не заговорите, чіму на нас не подивитеси, наші мозілі не позавиваєте? А в котру онь доріжку, ньенько, вибираєтеси, відків вас визирати маємо?* (Марко Черемшина. „Грушка”, т.1, 66).

3. З якого джерела? – *Добре, добре, ходім. Петруньку, ти відків дизнавси, що ми тут?* (В. Шкурган. Майте на увазі, 180); – *А не мож би лікаря привезти? – Ей де, небоже! Прийшов час, та й нема куда. Багачі кличут, та що з того? Або ми маємо відки?* (Марко Черемшина. Карби, т.1, 37).

ВІДКІЛЯ присл. 3. З якогось, точно не відомого місця, з якоїсь місцевості; звідкись. *А мені все здається, що він не вмер, що він мусить відкіля надійти* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 318).

ВІДКОЧУВАТИ 1. Відвести, доправити. **Відкочуй** (відведи) мене на мою полонину, – сказав Дроньо (С. Пушик. Карпатське літо, 288).

2. ірон. Убити. – *Иди, відкочуй його, – іронічно сказав Пітрик наймитові-пастухові. Наймит завів Дроня у ліс і там добив* (С. Пушик. Карпатське літо, 288).

ВІДЛІТУВАТИ Провести роки життя. *Баба відлітувала на лавиці під своєю хатою, тепер, не встаючи, шарудить ціпком в самій пазусі осені* (В. Шкурган. Переказ, 88).

ВІДЛУЧЄТИ наст. Відділяти від отари, стада тварин, які є власністю певного господаря. – *То слухайте, газдо, що я вам іскажу. Приймаю штири рублі й бовт. Даю вам штири бриндзєнки бриндзі за рублі, а за бовт півбриндзєнки – кемуєте? Не ек за бовт, а ек за півміртука. Одну бриндзєнку-сте ви взяли. То маєте зара від мене дістати півчварта бриндзєнок бриндзі, відлучайте собі свої дроб'єта й йдіт ід хаті, аби я вас ту на полонині у себе бирше не видів* (Г. Хоткевич. Довбуш, 163).

ВІДМАГУЛИТИ згруб. Завдати ударів кому-небудь; відлупцювати. – *Що ви, газдики любі. Від нашого дідица я не діжду бучка. Борше від вас! Як ви мене, любі та гречні, відмагулите, то я завше нашого дідица до ран прикладаю. Ає!* (Б. Загорурько. Чорногора, кн.1, 276).

ВІДМАЦАТИ Доторкаючись руками до когось, чогось, дослідити щось, упевнитися в чомусь. „*Не бануй на нас, шлехтичю чесний. Ми, ади, лиш хотіли відмацати, ци в тебе є гроші*”, – відповів Худан (І. Березовський. Худан, 12).

ВІДОВ див. **ВІДАВ**

ВІДОЗНАТИ¹ Відвідати. – *Не сокоти, брате, жінки та й збудешся єї, молодої. Пташка паруєся з пташков, мушка з мушков, рибка з рибков, самець у лісі з самичков, а ти слюбну жінку лишив саму на подушках під джергами та й лінуєся єї у таке велике свято відознати?* (Марко Черемшина. На Купала, на Івана, т.1, 224); – <...> *може би ми відознали вуйну Марельку? Слаба фист!* (В. Шкурган. Син, 49).

ВІДОЗНАТИ² Одержати відомості про кого-, що-небудь; дізнатися, довідатися. – *Чи не пустили би ви мене, бадічко, у Довгополе? Кортить мене відознати за Василя* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 253); *Ага, уночі зострашу утекли до свахи? Ану, я зараз відознаю. Виходжу на царську дорогу, а вїт на мості* (Марко Черемшина. Козак, т.1, 257).

ВІДОЙМАТИ Віднімати, забирати щось насильно. *Сільська дівтора прибігає бджілкам помагати і мерцям рушниці з рук відоймає та й у корчах пронирає* (Марко Черемшина. Після бою, т.1, 173).

◇ **відоймити мову** – позбавити кого-небудь здатності говорити. *А тепер от: ходи та жebraй. Не мило то, дітоньки, піти на жebraи, а ще як єму: куля, кажуть, з гармати оглушила і відоймила мову, ноги постріляні, усе тіло* (М. Павлик. Юрко Куликів, 18).

ВІДОМКНУТИ За допомогою ключа відкрити замок або що-небудь замкнене. **Відомкнула** ключем двері та ввійшла у хату

(М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 195).

ВІДОРЩИ *церк.* Релігійне свято Водохреща, Йордан, яке припадає на 19 січня. *По Відорщах умер йому дьидя, відтак за дьидем не забарилася няня, а відтак забрали жиди усю відумерцину* (Марко Черемшина. Злодія зловили, т.1, 69).

ВІДОТКНУТИ Відкрити, зняти пов'язку з рани. *Ади, люде добрі, шо нема мені ек і рани відоткнути, – ек бих видомокла, тут би мене смерть моя посіла* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 82).

ВІДОТХНУТИ Відновити сили після втоми; відпочити. *Сяду, думаю собі, припочину минуточку, а відтак скоріш піду, як відотхну* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 308).

ВІДПАСТИ Через відволікання на інші справи під час випасання худоби втратити що-небудь; загубити. *Та й таке моє було, що й кашевка не ймив, і солом'яник відпас, та й пістоля пропало* (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 32).

ВІДПЕКУВАТИСЯ Відмовлятися брати що-небудь; не приймати. *Газди стали навздогін просити Дзельмана, аби брав весь їх талан, лиш аби витягав їх з напасті. Дзельман обертався і відпекувався талану та це раз перелічував газдів та божився, що справився їх рятувати* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т.1, 154).

ВІДПОВІСТИТИ Довести до відома; сповістити, повідомити. *А люди якраз нам і відповістили: – Янко, кажуть, – відослав єї перстень. Висватав собі другу, багачку, – у Василя Карадича, коли знаєте* (Ю. Федькович. Сафат Зінич, 298).

ВІДРИГАННЯ див. ВИДРИГАННЯ

ВІДРЯШПАНИТИСИ Док. до **дряшпанитиси**; вилізти, викарабкатися. *Вілізет на одну смереку, а уна вже на другій стоїт, відряшпанитси на одну скалу, а уна вже на другій...* (О. Манчук. Лісова дівка, 43).

ВІДСИ *присл.* Звідси, з цієї місцевості. – *Ба, коли виїшли заповіді, що ми й не чули? – каже Іваниха. – Правда, ми, грішні, відси*

мало коли й до церкви ходимо (М. Павлик. Вихора, 174).

◇ **ні відси ні відти** – несподівано, раптово, зненацька. *Не раз прийде піднапильний і ні відси, ні відти: голову тобі зітну та й зітну...* (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 39).

ВІДТАМ, ВІДТИВ, ВІТИВ, ВІДТОЛЬ *присл.* З того місця; звідти. *Кривава заграва, що, розітлівшися на заході, обхопила була все небо, починала звільна погасати, бліднути, зразу на сході потім на середині неба, і лиш де-де огнистими платами висіла на хмарах та палала пурпуровою пожежею на снігових шпильях далекої Чорногори. Відтам потягало холодним вітром* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т.21, 440); *Та шо думаєте, газди? А не взев-сми відтив ні віхтя сіна!* (Г. Хоткевич, Камінна душа, 26); *Дідо зразу сердито пофоскував, а витак, ек би молодечьок, лиш легонько виштрик на піч тай відтив лиш наслухав, ек йиго до прикладу клела баба* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 39); – *А дивися! – каже. – Ми лиш двоє на цілу Чабаницю. Чи тобі не страшно? – І в його голосі дзвенить щось недобре. – З цеї сторони, – відповідає вона спокійно. – З цеї, – повторяє він і палить ї очима... – Та відтоль, – каже вона. – А перше, як тебе не було, я була цілком сама* (О. Кобилянська. В неділю рано зілля копала..., 74).

ВІДТАНОВИТИСИ Док. до **відтановлетиси**. – *Та й тото їм панит, брачіку Ю'; гнде наїхало того здохлеча так, шо аж, – та й потому кожде так відтановилоси, хоч бричем брити* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 44).

ВІДТАНОВЛЄТИСИ Відгодовуватися, товстіти, поправлятися. – *Але ек найесніший тато є добрий, шьо го неприятіль не роз'юшит, то він войни не зробит, най сараки вояки відтановлєютси, каже, – уповідав Іван Піштаків жінкам коло церкви* (Марко Черемшина. На Боже, т.1, 117).

ВІДТВОРИТИ Відхилити щось, роблячи вільним вихід назовні; відчинити. *На се жіноче пояснення плюнув Фенчук у долоні, відтворив скоро лісу, побіг, як хлопець, на против жінки, хапнув Юру та й по лиці:*

повх, то відси, то відти (Марко Черемшина. Злодія зловили, т.1, 73).

ВІДТЕГТИ

♦ **відтегли з-під стріхи, а то під ринву всадилося** – як би не хотілося, однак долі не минути. Він писав ші з армії старшій доньці. <...> *Скос відговорили <...>. А він так узев і уженивси з наших меншов: уговтав, шо ніхто й не знав. – Видко – льос?! – Йо! Відтегли з-під стріхи, а то під ринву всадилося* (В. Шкурган. Майте на увазі, 177).

ВІДТИВ див. ВІДТАМ

ВІДТОЛЬ див. ВІДТАМ

ВІДТРАДЖУВАТИ Відносити, перемішувати. Вікно Михайло ще два тижні тому **відтраджував** мельникові, а крупи забрати не встигнув (М. Матіос. Солодка Даруся, 107).

ВІДТРУТИТИ 1. Док. до **відтручувати** 1. І силу якусь страшину мав Олекса: одного разу застряла фіра на мочарах, то Доббуш **відтруктив** людей, що, напевно, там вдесятьох моцувалися, раз добряче сіпнув, вйокнув голосно на коней – і за одним махом та фіра наче вилетіла з трясовини (Л. Качковський. Довбушева пісня, 56); *Скочив би на берег, своєю силою відтруктив передню талбу* (М. Яновський. Коли йдуть сплави, 6); – *Хоть най уже і не обзираю, то я вижу, шо то більмо, аді, на тім оці. – Танасій приступив 'д Анничці, відтруктив руку, котрою вона при згадці про більмо накрила невидюче око, розтулив обома руками повіки, подивився з міною знавця в око, похитав головою та й нарешті махнув рукою* (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 99).

2. *перен.* Негативним ставленням до кого-небудь віддалити, відштовхнути від себе. *Йой, чує серце: відвернется брідливо, відтруктить геть... і сам себе занастить* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 300); *Вітер пролетить над ними, спробує зажартувати, зачепити одну, другу, але вони, збудуть його презирством і мовчанням, непорушністю відтруктять, завстидають серйозністю* (Г. Хоткевич. Збуджена, 306).

3. *перен.* Запобігти чомусь, усунути, відвернути (біду, небезпеку і т. ін.). – *Як поміг?*

– *здивувався я. – Як не пам'ятаси? А кілька тих жовтих, давніх, ще цісарських, золотих... копійок, що ти випросив у своєї баби і приніс мені. Я відразу купила за них кукурудзяне збіжжя, ми з дітьми запомоглися, врятувалися. Голод відтруктили* (М. Яновський. Далеке сяйво, 307).

ВІДТРУЧУВАТИ 1. Штовхаючи, відкидати, відсувати, відпихати. *Жовніри відтручували її, штовхаючи по соромах, а Василеві очі, як ватра, розсипали іскри* (Марко Черемшина. Зрадник, т.1, 169).

2. *перен.* Викликати в когось негативні почуття, відвертати, відштовхувати від когось. – *А хочу, аби ти не тягався за нею та не робив їй стиду та й не відтручував годних людей від неї* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 62).

ВІДУМЕРТИ Залишити майнову спадщину після своєї смерті. *Деся відумер її тут кавальчик ґрунту і хату на зарінку, котру вона віднаймала якомусь газді і раз на рік приїздила побирати чини та поглянути взагалі на свій обшар двірський* (Г. Хоткевич. Дві дядихи, 364).

ВІДУМЕРЩИНА Майнова спадщина після померлого. *Зазнав трохи статкування й Іван, доки орендар Моть, попередник Держковського на Ясеніві не зазіхнув на ліс і полонину „частку батькової відумерщини”, а Іван з пімсти – на орендареве життя* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 201); *По Відорщах умер йому дьдя, відтак за дьдидем не забарилася няня, а відтак забрали жиди усю відумерщину* (Марко Черемшина. Злодія зловили, т.1, 69); – *На староцення їдуть, а за відумерщину говорять* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 262).

ВІДУН див. ВІЖЛУН

ВІДХАРЧУВАТИ Відгодувати, добрим харчуванням сприяти погладшанню когось. **Відхарчую тебе файно. Віднічнеш скільки хочеш** (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 215).

ВІДХІДНЕ

♦ **на відхіднім** – наостанок, перед відходом. *Наука скінчилася, діти помолилися, але не квапляться домів, як кожного дня. Ніби*

шапок шукають, ніби пані учительці ще щось сказати хочать **на відхіднім** (Марко Черемшина. Хіба даруймо воду!, т.1, 62).

ВІДЦВИЧ Відсвіт, відблиск. У **відцвичі** міти неумерші, / 'ди, виднівся світ. / А від-тепер / в них цвітут чічки весняні перші / ...пелюстем, ек веслами талер (В. Шкурган. Так. Ти той, що знов баює з нами..., 14).

ВІДЦИРКУВАТИ Завершувати доїти худобу, під час чого молоко тече тонким струменем, циркає. Доїння відбувається з блискучою швидкістю. Олекса придивляється: трохи не так тут доять, як у Печеніжині. Насамперед вівчар продоює дійки пальцями, а потім гуркає відразу з цілої ікри. Це дає найбільшу порцію молока. Після того „віце-пує, **відциркує**” решту молока кількома рухами – і вівцю здоєно (Г. Хоткевич. Довбуш, 140).

ВІДЦІВСКИЙ Належний предкам; батьківський. *Иванчік, аби не розривати старі відцївські хати, поміг йому побудуватиси* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 137).

ВІДЧІМХАНИЙ Дієприкм. до **відчїмхати**; відламаний, відокремлений від основи. // у порівн. Луснула сальва з-поза плечей бадіків, і всі вони попадали покотом на землю, гей орли пострілені, гей гаджюги **відчїмхані**, гей струджені подоріжні, на дорозі вбиті (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т.1, 154).

ВІДЧІМХАТИ Відламати, відокремити гілку від стовбура. // у порівн. *От так, як би буря зірвалася і з рісного, зеленого саду відчїмхала* молоденьку галузочку у ярі та й у млаку межі лози загнала (Марко Черемшина. Карби, т.1, 35).

ВІДЬ див. **ВІДАВ**

ВІЖЕН Форма заробітку зерна, коли людина наймалася жати жито, пшеницю тощо, а оплатою за цю працю був кожен десятий сніп. Було колись таке слово “**віжен**”. Люди з гір йшли на доли жати за десятий сніп (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 145).

ВІЖЛУН, ВІДУН міф. Людина, яка вгадує, передбачає, пророкує майбутнє; віщун. – <...> *Що не хочу кого, а бога людського!*

*Ані маєтного газди, ні Бойчука з бордюгом червоних, ані пана знатного. Ає, не хочу! І ні мольфара-градівника, ні того, що скляні замки у Чорногорі одтворює, а такого, аби все наперед відав. **Віжлуна!*** (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 56); *Хто таке серце з'їсть, **відуном** зробиться. Дістане орлиний зір. Відатиме і про себе, і про других, про увесь нарід знатиме багато літ наперед. Провіщатиме будущину* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 122); *Коли дїм збудований, він стає мудрішим від усіх пророків і **віжлунів** – він завжди скаже, що тобі робити далі* (Т. Прохасько. Непрості, 31).

ВІЖЛУНКА міф. Жін. до **віжлун**. Франциск вирішив, що такі видіння є наслідком морфінізму і закликав Непростих. Ті трохи поговорили з Анною, і нарешті **віжлунка** сказала, що дівчинці все наснилося (Т. Прохасько. Непрості, 44).

ВІЖЛУН-ЯСНОВИДЕЦЬ міф. Те саме, що **віжлун**. Він знав великі тайні гір, умів ними користуватись: заворожував зброю від уроків, заговорював худобу і овечат від напасті, творив безліч інших чародійств і жалкував, що не може **віжлуном-ясновидцем** стати, аби одне фудульне серце повернути... а чие не сказав, лишень норовисто мотнув головою (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 44).

ВІЗБРАТИ Розлитися, стати повноводим (про водний об'єкт). *А Черемош **візбрав**. Кілька день йшли дощі, й повені такі надійшли, що пуду дає* (Г. Хоткевич. Злочин природи, 334).

ВІЗИЦИРУВАТИ Док. до **зицирувати**; вимуштрувати. // ірон. *Аді, цес ребий пан дужє багато усуда челіди покалічив, хоробочька би єго утела. Ає, відий, на тій [дівчині] зіпретси. То таке, кажу вам, устидливе, шо шукати такої. Уна єго добре **візицируєт**. До бесіди то вона лакома пристати, але до чього, то ни дай Боже. Хіба би уснула* (О. Манчук. Храм, 62).

ВІРСТИТИ церк. Вихрестити. // перен. Набити, відлущувати кого-небудь. *„Тимчасом Худан, спершиися ліктем до скелі, похилив голову і задумався, а далі – промовив*

твердо: „Не мемо си опришьками звати, ек тому нехрестови подаруєм цу зраду! З негілі поїдемо в гості до пана в Сопові, а ек мемси вертати, то вступимо по дорозі на Текучу до того Скаріоти і 'го **віурстимо** (вихрестимо), аби не здох не ирцений!” (І. Березовський. Худан, 22).

ВІЙГРА див. **ВІЙГРА**

ВІКАД Оздоблений виріб із сухого сиру як прикраса на стіну. В ідначку Іванчікови за того, шо був зноровив йиго вівці вночі, то ватаг дав Іванчікови красний великий сирений **вікад** на стіну в хату (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 344).

ВІКІЦКАТИ див. **ВИКІСКАТИ**

ВІКТУАЛИ тільки у мн. Харчі. – А як з **віктуалами**? Зіндель давав вам? – Ой давав нам, аби йому було таке добро, як ті **віктуали** (М. Козоріс. Черногора говорить, 223).

ВІКУТАТИ Док. до **кутати** 2; виростити, виховати. – *Чо 'рвете собі душу? Таже не крайна біда – стане коза – добре, а ні – так мало бути. І попри козу можна буде добре жити, а ек маєте кізлет, то **вікутаєте** собі другу* (В. Шкурган. Сойка, 193).

ВІКУЧЮВАТИ Док. до **кучювати**; вивести кого-небудь у певне місце, допровадити. *А чесом то и на задвіре ше **вікучюет** тай водит попод вугли, ек свиню за вухо, шо витак зо штири дни на ногах ни годен стоєти* (О. Манчук. Докторе, 69).

ВІЛ-БАГРІЙ Віл сіро-бурої масті. // у порівн. *Гей, попе, попе, – думає за жінками Митро, – берут ті з села, гей **вола-багрія** на заріз* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 135).

ВІЛНО, ВОЛЬНО присудк. сл. Можна, дозволяється, дозволено. *Тому так ред не йде; шо не вілно, то раз невілно, а шо вілно, то раз вілно, а чужу газдиню відбирати, то цалком не **вілно*** (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 46); *Людям, знаєте, не **вольно** нічо задурно: заплати злісному, то будуть і дрова, і губи, і малини, і ожини, а ні – то плечі не твої, і до криміналу упхають: на все в них є право!* (М. Павлик. Юрко Куликів, 25).

◇ **шо не вілно, то раз не вілно, а шо вілно, то раз вілно** – що не дозволено, то отже

не дозволено, а що дозволено, то отже дозволено. *Тому так ред не йде; **шо не вілно, то раз не вілно, а шо вілно, то раз вілно**, а чужу газдиню відбирати, то цалком не вілно* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 46).

ВІМАХАТИ

◇ **вімахати на дуба** – вирости, стати дорослим, високим, як дуб. – *Ти, Йване, не будь мудрий! Думаєш, ек **вімахов на дуба**, то можеш робити, шо хочеш, а старині до того засій?* (В. Шкурган. До серця, та не в пазуху, 205).

ВІН еф., міф. Чорт. – <...> *Саме так, як гуцули, щоб не вимовляти слова “чорт” – казали “**він**”, додаючи ще: “счез би”* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 222); *Він [чорт], як ніхто, має так багато імен: дідько, сатана, біс, диявол, счез би, пекун, счезник, пан, **він**, той, рогатий, пек йому осина, осинавець, хвостатий, окаменюшник, злий, скаженів би, пропасник, дьябол, хованець, інклюз, інклюзник, злий дух, чортяк, юрчик, біда, шашок, гонихмарник, шатан, люципер, домар... – та чи нечисту силу перерахуєш!* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 217).

ВІНКИ тільки у мн., обряд. Етап весільного обряду, під час якого плетуть вінки та відпроводжають наречену в село просити гостей. *З дівич-вечора, з „**вінків**”, з „короваю” чи „корозви” починається весільне свято, яке нерідко триває цілий тиждень* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 251).

ВІНО обряд. Придане, посаг нареченої. *Коби ще хоть грунтик який-такий, а то дали **віно** грішми, гроші протринькалися, корчмар вже собі поставив хати за людську працю, а ти бідуй, та й то не знати, коли вже раз кінець буде тій біді?!* (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 30); *Оселя дихала чистотою, скромністю. Все було на місці, до ладу. Стіл, різьблена скриня, у якій колись привезли сюди її **віно*** (М. Яновський. Гірське серце, 170); – *Хоть беріт 'го [Петрика] у пазуху, а хоть у торбину, я вам не бороню. **Віна** мені не дали-сте, чим їх нагодую?* (Марко Черемшина. Карби, т.1, 32); *Він взяв собі другу жінку, а за мою доньку не хоче **віно** від-*

давати (Л. Качковський. Довбушева пісня, 230); *Та розважели, ци він узев її через красу, ци через велике віно?* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчик, 240); *Мадонна незайманості, покровителька лелії, / тої, що саме обдарована сьомим квітом. / Край перелазу лузає соняшник безслів'я, / а могла вечорами лічити віно* (І. Калинець. Мадонна незайманості, 58); – *Дякую на добрім слові, синку. Я зі скаргою прийшла. На Штефана Дзвінчука. Віддала йому дитину рідну, кровинку свою. Не зберіг. Замучив. Передчасно в домовину поклав. Та ще й віно не хоче вертати* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 235); – *Порада тобі готова: ти любиш Калину, а Калина любить тебе; віно – хоть би в моїх сестер таке!* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 252); *Ябка солодкі, та стали ви kwasно-винні... / Не треба, ньенько, мені твого віна* (Т. Мельничук. Віно, 67); *І що ти думаєш, дочко? Калиночка годованці чужі – крадені – сорочки у віно дала, думала, що люди забули, чії то сорочки* (М. Матіос. Солодка Даруся, 169); *І вже ніби от ік зважив си: багацька дівка, сама-одна; дає стариня добре віно, бере хлопця до себе на ґрунт; та й дівка сама файна, здорова, робітна* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 100); – *...Тий я дала малим старе желіско з поду, а то мамине, шо у віно мені перейшло, шо вуґлім ґрілоси* (В. Шкурґан. Барабулі, 76); *І лише після обзорин молодят заручали. Але найперше лунало запитання: „Яке віно даєте за молодю?”* (С. Пушик. Перо Золотоґо Птаха, 249); // у порівн. *Лиш часом торунуть серце низькі, теплі звуки / Якогось знаного старого мадригалу, / Що в'яже наші спогади. / Я сховала їх, мов віно, на дні скрині, А ти розігнав їх далеко морськими птахами* (Віра Вовк. Туга, 99); // образн. *Видіте, кленочки, / Скільки маю віна – / Вся моя багата / Пишина Буковина!* (В. Зубар. Багата наречена, 9); // образн. *Батько вмирав і скаржився винно, / Що землю забрав колгосп. / А земля йому готувала віно – / Хрест серед цвинтарних рос* (Т. Мельничук. Балада про лосів, 21); // образн. *На усіх й Господне віно – / перво-вічності краса. / Кожда хата / окомінком / наґріває небеса* (В. Шкурґан. Тихо проситси до слова теплий сніг..., 23).

ВІНУВАТИ *обряд.* Наділяти, обдаровувати **віном**. – *Легко сказати – розраховуйся. Донька на виданні. Чим меш її вінувати, коли я лишу роботу* (М. Яновський. Штрихар, 81).

ВІНЦЕ *обряд.* Пестл. до **віно**. *А най же нас Бог криє та заступить від такого!.. А віддатися, любко, ще віддасться, не бійся, на то ще є час, лиш коби здоров'є, бо й вінце є: є ґрунтик, є хати й худібки вже там, поза кілька є...* (М. Павлик. Вихора, 267).

ВІНЧЮВАТИ, ВІНШОВАТИ Вітати когось із нагоди якоїсь радісної події, бажати комусь чогось. *Всі посідали за стіл. <...> – Вінчюю вас, Семеншико, шестем, здоровлем на многа літ!* – проговорює утомлений дяк (Марко Черемшина. Основини, т.1, 89); // ірон. *Сварка так закінчилася, що старий Чюрей відокремився від дітей і від сьогоднішнього дня спить надворі, а діти в хаті. <...> І дід скорчився під колушиною на в'язці мерви, аби спати, але очі не зажмурюються, у голові вариться: – Аби-сте си тогди доробили, коли вода горі піде, аби-сте си на своїх дітєх такого діждали! Так я вам віншюю, шо-сми ваш дьидя, шо-сми вам ґрунт записав* (Марко Черемшина. Дід, т.1, 40).

ВІНШУВАННЯ Дія за знач. **віншювати**. – *Миколо, гей!* – перекрикував гамір Михайло Федюк, що мав честь старостувати на цьому весіллі, звертаючись до господаря, котрий стояв на другому кінці подвір'я, вислуховуючи **віншування** та побажання новоприбулих гостей (М. Дзюба. Укриті небом, 35).

ВІНШОВАТИ див. **ВІНЧЮВАТИ**

ВІПОРЄДИТИ Упорядкувати, облаштувати. – *А катуші відкупив хтось на коршму, віпорєдив гет усьо файно, але витак то погоріло* (Г. Хоткевич. За Юріштаном, 477).

ВІРА

◇ *тільки віри, що на воді піни* – не можна вірити. – *Бігме, що через пусте, – виказав любці свої печери. Ає!.. А любці тільки віри, що на воді піни* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 207).

ВІРБІЛЬ *військ.* Барабанний дріб. *А другої днини о сьомій годині, / Як стали тамбо-*

ри дрібний **вірбіль** грать... (Ю. Федькович. Дезертир, 195).

ВІРГАН Орган. На цім розхристанім / подвір'ї / стояв колись костьольчик / з мальованим **вірганом** (І. Малкович. Вірган, 74).

ВІРЕХТУВАТИ див. **ВИРИХТУВАТИ**

ВИРИХТУВАТИ див. **ВИРИХТУВАТИ**

ВІРІДА див. **ВИРСДА**

ВІРІЖЕТИ СИ Вирушати, відправлятися куди-небудь, збиратися в дорогу. // у колі. *Опришки кинулися до гуляння. Гуляли то повільно, то „песеной” коломийки і так собі приспівували: „Тека наші молоденька, тека веселенька, / Та ек у тій Чьорногорі вода студенька. / Ой не бануй, моя ньенько, шьо си **віріжєю**, / Бо я тебе старенькую на Бога лишєю: / А ти меш си спогівати, мене візирати, / Коли твоя Калинонька вернеси до хати”* (І. Березовський. Худан, 56).

ВІРІХТУВАНИЙ дієприкм. Створений, зроблений. *Кождий образ то так, екби живий був, тай усі светі на нім на людский образ **віріхтувані**, що и охичьно до такого молитиси тай ше на колінки упасти* (О. Манчук. Светий Юрій, 12).

ВІРІХТУВАНО присудк. сл. Зроблено опоряджувальні роботи (в приміщенні). *Зверхи то ни так дуже – але ек лиш то у середині **віріхтувано**, то варт видіти* (О. Манчук. Светий Юрій, 12).

ВІРІХТУВАТИ Зробити опоряджувальні роботи (в приміщенні). – *Я маю верьх на хату, – потягнув своєї Штефан. – Забагнут – дам. Можу **віріхтувати**. Тай близко мої хати фа-айний пляц є!* (В. Шкурган. До серця, та не в пазуху, 203).

ВІРЛИЦЯ Орлиця. // у порівн. *Жовніри били його прикладами по голові, аж кров чюріла, а Маріка, гей **вірлиця**, боронила, квиліла, запаскою кров обтираючи* (Марко Черемшина. Зрадник, т.1, 169).

ВІРЛОВИЙ Орлиний. *Шукав навіть за **вірловими** гніздами* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 131).

ВІРНИК Довірена особа. „*Ото були добрі чеси, тай міні си тогди добре жило*”, – *говорив він, весело сміючисі, – „бо я у ві-*

*їта тай Юріштана був за **вірника**, тай до усего був їм надібний и вни мене дуже любил, бо шо їм було треба, то я постарав тай зробив. <...>”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 274).

ВІСНИЙ¹ Весняний. *Притасна цілу зиму земля у вобіймах **вісного** сонця прошумуваласи из мертвого сну* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 112).

ВІСНИЙ²

◇ **вісний ніж** – осьовий ніж, який застосовують зазвичай для обкорювання дерева. – *Ну, то видите; оногди я витісую собі сворині, а та примха, звичейно, ек дитина, де не посади, там віросте, вхопила мені з-під руки **вісний ніж** та й ану майструвати* (Марко Черемшина. Хіба даруймо воду!, т.1, 59).

ВІСТИМИЙ

◇ **вістима річ** – зрозуміло. *Пішов я шукати тої дороги, але **вістима річ**, що дороги не знайшов, але зайшов у таке бердо, що далі і їти нікуди* (Г. Хоткевич. Блуд, 443).

ВІСТУН Той, хто приносить звістку. *Танасій було слухав, а потім гонив від себе **вістунів**, бив жінку, збиткував дрібні діти* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 387).

ВІСЬГА, ВІШТА 1. присл. Вліво, ліворуч. *Мчали коні, намерзлі кицьки летіли з-під копит і лунко били по передку саней, Муругий брав собі і “**вісьга**” і “**гаття**”, ніби то в Юри* (Р. Іваничук. Юра Фірман, 98).

2. у знач. виг. Окрик, яким повертають коней ліворуч. *У передку воза сидів Павло. Він щосили поганяв коні, покрикував: “**вішта**... **гайта!**”* (С. Скляренко. Карпати, кн.2, 107); *Нам весело, Марійка летить з коня у рів, Галю – інший буйногривий скидає з плечей, лише я з останніх сил тримаюся за гриву мого прудкуна: “**Гайта, вішта, віо, вперед, тпру, дай ногу, цурік!**” – покеровують малі вершники вже пізно ввечері, лементуючи на півприсілка* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 115).

ВІТ Війт, сільський староста. – *Та й ше не вірют, – докінчував один з-поміж бадіків. – Вчера Василина Пасемкова йшла до міста, а перед містом стоїт варта та й каже:*

гов! Показує вона паспорт від **віта**, а варта тим не контетна (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 137); – Ає... Шос на вас пани взлостилиси дуже. Знишиіти хтє. Майси на увазі, Оле. Вни вже поставили чертаки по долах, де є ніби пан футкий ци **віт**. Он у Спасі на Таборищі є чертак, у Зеленици Онуфрак **віт** поставив чертак на Фешковім городі, над водов (Г. Хоткевич. Довбуш, 413); – Та чого хочеш, Лесю? Відразу **вітом** не стане, ані села не закупить (М. Козоріс. Черногора говорить, 31).

ВІТЕР

◇ **пустий вітер** – хто-небудь легковажний, несерйозний. – Е, пусте. Тут самі свої... Я ще хотіла про Стаху того... то **пустий вітер** дівка (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 137).

ВІТЕРНИЦЯ міф. Міфічна жіноча істота, яка зваблює молодих чоловіків. // образн. Івана вабило до Софії, ніби справді причарованого. Його мати бідкалася: „Йой-йой-йой! То та Мартишуківа дівка, та хитра **вітерниця**, відай, трійла хлопцеві підсипала. <...> Молода відьма також уміє усякого зілля прилагодити” (М. Яновський. Гірське серце, 62).

ВІТСКАТИ Бути достатнім для чого-небудь; вистачити. <...> Ой, ни стане на килу кукурудзів. Та най уже буде півкили. Але то мало на нас четверо, – и на дві неділі ни стане. <...> Треба буде, мой, по-менче їсти и **вітскнет** на місць (О. Манчук. Заробок, 17).

ВІТИВ див. ВІДТАМ

ВІТИХА Дружина **віта**, сільського старости. Кажє піп на сороковусті: “**Вітихо**, я нові поменники спровадив, а подивітси. Траба й за небіициків дбати, траба душі чысто та файно держети”, – кажє (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 146).

ВІТИШКА Пестл. до **вітиха**. – То такий [поменник], отік кантічка, у чорних рамцях, а насередині чорний хрест з трьома перехрестями. Такий, **вітишко** чесна та годна? (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 146).

ВІТИВСТВО Виконування обов'язків **віта**. Повновида **війтиха** відразу **вгадувала**,

чому її **газда**, **гей** ніч, **п'яний**. – **єго** з **вітівства** дурно-пусто скинули, а любчык мій з тої **грижі**, з того **туску**... (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 145).

ВІТРЕМБІТАТИ (комусь) **перен**. Померти. І коханців собі не справлєла. Правда, раз був си **єкис** д'тобі прилюбив. Та й шо з того? До трьох неділь **єму** **вітрембітали**... (О. Манчук. Без свічки, 31).

ВІТРИТИ 1. Шукати, знаходити кого-, що-небудь за запахом; винюхувати. Отут міг бачити Олекса, що значить добрий **пес** у полонинах. Без собак **пастухи** не зібрали б й половини **худоби**. – Ає, ає, – казав **ватаг**. – **Пастух** знає лиш, шо **завидит**, **зачює**, а **пес** – він **вітрип**. **Худоба** не раз **заженетси** у **гуцавину**, **причекнет**, шо ти будеш **ту-о** коло неї **стоєти**, а не **завидиш** і не **вчюєш**. А добрий **пес** – **ого!** Він уже знає (Г. Хоткевич. Довбуш, 160).

2. **перен**. Розвідуючи, виявляти що-небудь; винюхувати. **Перед** Юріштаном **би** си була ни **утаїла** ні одна **крадіж**, бо він **потраф'єв** кождо **крадіж** **видкрити** тай її **вишукати**, **єк** лиш **хотів** то **зробити**. А ниодни **говорили**, шо він **тимунь** так добре **вітрип**, де **схована** була **крадіж**, **бой** сам **молодечком** він був **великим** **злодюжков**... (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 150).

ВІТРОПИТИ Шукаючи, напасти на слід, виявити, знайти когось; вислідити. **Споредили** пани **таке** **восько** на **опришки** – **смолеки** си **називало**. **Привідцєв** у них **був** **пан** **поручник** **Сосновський**. І **така** то **була** **біда**, шо **в** него **гляба** **було** **переховатиси**. **Вітропиє** усіх **опришків** (Г. Хоткевич. Довбуш, 103).

ВІТРУН міф. Демонічна істота, яка може завдавати руйнувань за допомогою вітру. [Мольфар:] **Вона** [Вітрова Донька] **сюди** на **вивідки** **приходить**, / **Щоб** в **слушиний** **час** **наслати** **вітруніє!** (В. Зубар. Вітрова донька, 123).

ВІХОТЬ Жмут соломи, сіна тощо; віхоть. – Я нікому **межі** не **випас**, **віхтє** **пєнки** нікому не **взєв**, то за **шьо** мні **так** **Біг** **покарав**? – **жалувався** **бадіка** і **торгався** з **рук**, шо його **ціпко** **держали** (Марко Черемшина. Чічка, т.1, 111).

ВІХТУВАТИ Частувати, пригощати кого-небудь якоюсь стравою, напоєм. *Отець Кралевиц іде далі. От уже розгощена компанія, підвеселена. Газда віхтує горивков, а не п'єт – ситов* (Г. Хоткевич. Довбуш, 83).

ВІХТУВАТИСЯ Харчуватися. Давно було з воська ще й якийсь крейцарик собі принесеш, заробиш у газдів там на венграх або де, а тепер восько в касарнях догори ноги задре, не робить, а тато та мама <...> посилають синові! А син там ба на їду, – бо давно в воську й на їду було ліпше, **віхтувалися** у газдів таки! ба на почесне старшим, аби май не били <...> (М. Павлик. Вихора, 173).

ВІХТУНОК Страви та напої, якими пригощають кого-небудь. *Це гостей. Бо ті газди, що сидять у верхах, май, не завжди мають можливість закликати гостей до себе, бо то далеко; тому привозять з дому харчі, **віхтунок** і роблять бай на нейтральнім ґрунті* (Г. Хоткевич. Довбуш, 83).

ВІЦЄПУВАТИ Те саме, що **відциркувати**. Доїння відбувається з блискучою швидкістю. Олекса придивляється: *трохи не так тут доять, як у Печеніжині. Насамперед вівчар продоює дійки пальцями, а потім гуркає відразу з цілої ікри. Це дає найбільшу порцію молока. Після того „**віцєпує**, **відциркує**” решту молока кількома рухами – і віцю здоєно* (Г. Хоткевич. Довбуш, 140).

ВІЦІВ див. **ВИДЦІВ**

ВІЧЕЙКИ тільки у мн. Пестл. до вічі (очі). – *Світозарко-душко! – сміялася круглими, як у молодій совки, очима Марусякова Анниця. – Як си тобі літує, відданичко? – обнімала за шию Явдошка Пікульчина. – Промий, промий **вічейки!** – зичливо хлопала в обличчя водою Кривнюкова Маріка* (Б. Загорюлько. Чорногора, кн.1, 355).

ВІШНИЙ див. **ВИШНИЙ**

ВІШНІЙ див. **ВИШНІЙ**

ВІШТА див. **ВІСЬТА**

ВІШТРИКНУТИ див. **ВИШТРИКНУТИ**

ВІШТУДЕРОВУВАТИ Вигадувати, вимудровувати, додумуватися до чого-небудь. – *Так, так. Опришки усе знали. – То й шо?*

*Сиділи та й мали чес усяке **віштудеровувати**. – То би й ти, ек сидів у зимовнику, шоє вимудрував* (Г. Хоткевич. Довбуш, 111).

ВІШЮВАТИ Бути ознакою, прикметою того, що буде, що наступить; вішувати. *Хоть йка була красна погода надворі, то тот вітрец **вішював** дождь* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 23).

ВКАТУШИТИ Ув'язнити. – *Ідіт ід хаті, на дідчу маму! – кричав на них Юрішко. – Йк мете бічи далі, то **вкатушую** вбох, то й будете сидіти, докив си сидит* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 235); – *Заткай писок, сухотнику! – шарпнувся до наймита Максим. – Ади, вже женниця ріже йому! Як **вкатушую** ще раз, той у гузиці ме різати! <...> Удруге чоловікові не кортіло до катуші, і він похмуро замовк* (Б. Загорюлько. Чорногора, кн.2, 15).

ВКАШЛЯТИСІ

♦ **вкашлятисі на того** – уживається для вираження нехтування ким-, чим-небудь, презирства, байдужості до когось або чогось. *Старий Клочурек так радить: – **Вкашляйтесі на того, Йване**. Ади. Діти ростуть і треба їх учити* (У. Самчук. Гори говорять!, 8).

ВКВАСНИТИ Зробити, заподіяти. *„Йга! Тай шо ми **вквасните**, ек мне з ніг звернете? Ототи гори й про мене будут стости, ніодна си за мнов ни засунет, шо я піду з цего світа, але й про вас гори будут горами, ек и вас ни станет <...>”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 209).

ВКЕМКУВАТИ, ВКЄМУВАТИ Затямити, зрозуміти. – *Може й так, – гнула своєї мати, – проте **вкемкуйте**, тітонько, комогра не чуркало, в ній дно під ногами* (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 172); *Не змістом, бо змісту мало хто **вкємував**, а тим, що було її сказано голосно і виразно* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 7).

ВКЄМУВАТИ див. **ВКЄМКУВАТИ**

ВКОЇВШИ дієприсл. Заспокоївши. *Бо хоть часом і задурно бранця хто набився, / то не йшов він до Дунаю, з гвера не стрілевся, / Лиш узав кобзину в руки та й зачав спі-*

вати, / *А вкоївши своє серце, ляг з кобзинов спати* (Ю. Федькович. Думи мої, 38).

ВКОРПАТИ Зібрати, заощадити. *Та й за який час міг би бідний гуцул вкорпати тількі гроші* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 45).

ВКРАДЬ Обман, недовіра. – *Може, й так, але бо це [зрада] чоловіка псує, – розважливо перечив Сусак. – Пустота, дурниці... Ей, Павле, шо казати: ек між двох найближчих вкрадь появитси – кінець дружбі* (В. Шкурган. Логіка, 188).

ВЛЄГ

♦ **смісти си аж до влєгу** – дуже сильно сміятися, реготати. *Й то так модно умів си глумити, шо усі аж до влєгу си смієли з того* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 128).

ВЛОВИ тільки у мн. Подання, пожертвування, милостиня жебракові. *А у каліки геть цілком попсувалися влови* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 81).

ВМНОЖЄТИ Збільшувати в кількості, силі, величині, об'ємі; помножувати. *Рівноваги нема! / Ні учере... / Ні завтра... / Й кілько совісти аж не вмножєй на рази, / твій загублений день і загашена ватра – / впадут в прірву / межі образи* (В. Шкурган. Рівноваги нема!, 30).

ВНЕВДОВЗІ присл. Незабаром. *Гірська сіножать; за сценою чути спів зближаючихся громадільників, шо вневдовзі зі всіх сторін виходять вони на сцену, сіно громадячи* (Марко Черемшина. Несамовиті, т.2, 181).

ВНІВЕРТЬ присл. Не так, як потрібно; шкереберть. – *Та що з неї? Держиться хати, як чобіт підлоги. Все пішло вніверть!* – говорила Одокія, різко ідучи сутками, не доходячи Данилихи (Д. Харов'юк. Палагна, 538).

ВНЬОСКУВАТИ Робити висновок на підставі чогось, виводити, висновувати. – *Стривайте, – вмішується третій. – Ви це самі від Довбуша чули, чи з чого ви так вньоскуєте?* (Г. Хоткевич. Довбуш, 231).

ВОБІДА присл. Опівдні. *Рано вчула [звістку], а вобіда законилася, а з сонечком пішла на тот світ до сина у гості* (Марко Черемшина. За мачуху молоденьку, т.1, 262).

ВОВКУН міф. Людина, що обертається у вовка; вовкулак. *Вовкун небезпечніший за справжнього вовка. Стинає людей, бо знає їхню силу і слабкості. Вовкун – найгірша нечисть* (М. Яновський. Гірське серце, 4); *непрості різні. набути всіх знань комусь одному неможливо. але кожен чомусь вибирає якісь певні галузі знань. залежно від рис. вони усекі – корові, кінцькі, коточі, песії, курічі, гусії, жабії, рибії, мишині. до усекії живини, шо из кожної живини уживає густ. ще є гадер, вовкун, градівник, хмарник, верхоблюд. ще є віжлун і віжлунка* (Т. Прохасько. Непрості, 86).

ВОГКІСТЬ

♦ **вогкість розводити** – плакати, пускати сльози. „ *Я те, – искажет, – на любаску собі брав, а не щоб вогкість ми тут розводила та з отсим бахурєм набувала си <...>*” (Г. Хоткевич. Камінна душа, 211).

ВОГНЯНИЦЯ зневажл. Зла, прикра жінка. [Сеня:] <...> *Бо де ж се є, каже, правда в світі, аби через одну казюку, через одну вогняницю двоім молодим вік занাপастити?* (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 433).

ВОГОРИТ

♦ **вогорит, ек відпечтує** – говорить чітко, розбірливо, голосно, з інтонацією. *Особливо сподобалася проповідь. Не змістом, бо змісту мало хто вкємував, а тим, шо було її сказано голосно і виразно. – Вогорит, – ек відпечтує!* – говорили один до одного пошептом (Г. Хоткевич. Камінна душа, 7).

ВОГРОБНИЙ Надгробний, який стоєється уболівань за померлим над труною, могилою. [Довбуш:] *Бо відти або вольні повертаєм, / Або нам ворон пісню заспіває / Вогробну!* (Ю. Федькович, Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 396).

ВОДА

♦ **течїться, як та вода по камінню течється** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання забратися, пропасти, щезнути. – *Течїться, як та вода по камінню течється!* – клєне стара (Ю. Федькович. Люба – згуба, 265).

ВОДАР Той, хто працює на перевозі – місці, де переправляються через водну перепону; перевізник. – *Я Амвросій Стенчук, водар із Синього Виру... – помітивши її недовіру, сказав дід (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 367).*

ВОДЄНИЦА Каша, зварена на воді. *А на закінчене їди клали в мисках водєниці з гуслинков, аби квасна гуслинка видтинала позад горівков газдам у серця (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 231).*

ВОДНО див. **УВОДНО**

В'ОДНО див. **УВОДНО**

ВОДОЙМА-КЛЯУЗА ліс. Водоймище, скупчення води, яке утворилося внаслідок спорудження загати (**клявзи**). *В гуртожитках мешкали лісоруби, плотогони, обліковці, нормувальники, кухарки, ночували шофери, які, здавалося, з усієї України та Молдавії приїжджали сюди по ліс; блищало чисте плесо водойми-кляузи (С. Пушик. Карпатське літо, 277).*

ВОДОНОША Той, хто носить воду. *Перший раз Продан подивився набік тих нещасливих коломийських водонош (М. Павлик. Вихора, 214).*

ВОДОСВЯТІЄ церк. Посвячення води. *Церква в нас красна дуже та убрана: образи святі всі під золотом та під сріблом, лиш затілько хіба, що тісно, – таки тісно, що в храму лиш стариня та дівчата входяться всередину, а парубки хіба що світло поставлять та служби віддадуть, відтак мусять виходити надвір та чекати водосвятія <...> (Ю. Федькович. Люба – згуба, 244).*

ВОДОСПАД-ГУК Те саме, що **гук**. <...> *а тут, трохи нижче церкви, де закінчується Яворів, річка творила водоспад-гук, і показував ребра-скали верх Сокільський, що тягнувся до Черемоша (С. Пушик. Карпатське літо, 240).*

ВОЖИВКА Мотузка. *Тут, щоб забути-ся і скоротати час, оперізував воживками острівки, аби сіно вітер не патлав, на подрі перекинув висушені віники молодого пагілля – звірини корм на зиму (Р. Федорів. Таїна, 183).*

ВОЗДУХ

♦ **як на воздухах** – у безтямі, непритомний. *Його вхопили, знаєте, як на воздухах, у темницю (Ю. Федькович. Хто винен?, 278).*

ВОЗНИЦЯ Приміщення для сушіння фруктів і копчення м'яса. *Марія, чути, варить сливове повидло, бо пахне аж сюди, в айстри, та й оси поскидалися роями з груш-дичок до Маріїної возниці (М. Матіос. Солодка Даруся, 23).*

ВОКО

♦ **отік у воко** – точнісінько так. – *А ци у кему вам, люде добрі, та ци у памнеть – ск сми тогид вам говорив: напасаите, люде, трави худобов, спізнійте косінє – най дзелєнь тота не ростет борзо, аби не вдарили студени <...>. – Ає! ає!.. Говорили-сте, Дмитрику, дїждали би-сте. – А ци то си не справдїло? – Отік у воко, бігме (Г. Хоткевич. Камінна душа, 26).*

ВОЛІЧКА 1. Тонко зсукана, скручена пряжа, що використовується для шиття, в'язання, вишивання, оздоблення чогось, виготовлення тканин і т. ін.; нитка. *Мав на собі суконні червоні крашениці, як Довбуш, і постоли жовті, морищені, дорогі, сорочку, багато вишиту, киттар, мудро мережаний сап'яновими зубцями та китицями з волічки (В. Гжицький. Опришки, 83); Юра вийшов з комори, зодягнений у святочне лудінє. Мав на собі черлені гачі, ноги одіті в чорні, черленою волічкою обрублені капчурі (Р. Яримович. Юра Михасевий, 37); Придивлялась до дівчат, милувалась ними, поправляла волічку у бовтицях (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 17); Один газда мітить свої вівіці стрівкою, другий розколює вухо раз або двічі, третій засилує дрїт або волічку – всякий позначає по-іншому, і все це знає ватаг (Г. Хоткевич. Довбуш, 135); // образн. Потім кілька день блудила Маруся в казкових підземеллях, передумувала свої мрії, волічкою шовковою їх оплітаючи, позліткою позлочуючи (Г. Хоткевич. Камінна душа, 41); // образн. Снувалися довгою волічкою гадки за голосом трембіти, розсівали і множили тривогу (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 11).*

2. Вовняний шнурок. *Деда нові постолки му поморцив, черлені, а неня волічки новіські зсукала* (Г. Хоткевич. Злочин природи, 333); „Поки що набивайте, пани-брати, криси та підпустіть панських псів найближче”, – сказав на те Олексик, а сам **волічки** в постолки протягує (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 131); *Гуцулчка простоволоса, посередині голови – волосся розділене у дві кіски, що сходяться в одну, а стрічки замінила червона волічка* (С. Пушик. Карпатське літо, 243); *Увіткнуте у весільний калач смерекове деревце замаяне теж, як на весілля – різнобарвними повісемцями вовни і вовняними волічками та білим гусячим пухом* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 45).

ВОЛЧКОВИЙ, ВОЛОЧКОВИЙ Прикм. до **волічка** 1. *Збоку з широкої криси волічкова китиця погойдується* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 44). *Лишень що брат кинув на його, аби мовчав, аж тут виходить із церкви – дівка? – ні, не дівка, але хтось гадав би, що се якась царівочка до нас на храм прийшла, така собі пишна та убрана: чоботи червоні, сорочка рантухова, опинка волочкова <...>* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 245).

ВОЛО мед. Зоб. *Коли дружина померла від вола, брав хлопців із собою* (С. Скляренок. Карпати, кн.1, 58).

ВОЛОВІД Міцна груба сукана мотузка. – „Ідіт гет, чоловіче”, – каже вона мені крізь силу. Так омпо їй стало. Кинув я їй палец, пішов 'дхати та й нічо день, нічо другий, і тиждень нічо. Аж позавчера сиджу собі в хаті та кручу **воловід**, а то рип, входить здекуційник. „Плати, – каже, – за хлопця штроф, або забираємо!” (Марко Черемшина. Хіба даруймо воду!, т.1, 60); *Потому десь люди кинулися на Продана, ймили, зв'язали воловодами, закотили під лаву і знову закам'яніли: ніхто ні до чого не кинеся, не скаже* (М. Павлик. Вихора, 279).

ВОЛОДИ

◇ **йдуть (б'ють) студені володи по (цілім) тілі** – стає моторошно, страшно, неспокійно і т. ін. *Вид тої бесіди міні йшли студені володи по тілі, а він у той раз то так играв у флюеру, шо аж си ліси кололи*

(П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 119); *Уна вже за маленької дитини наслухалася так багато всеких бесід від людий, тай від самого Иванчіка, про того пудного ватажка пушкарів Юріштана, шо лиш на саму згадку про него, то їй вже були студені володи по цілім тілі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 144).

ВОЛОКА етн. Вовняний шнурок, рідше шкіряний ремінець, яким зав'язують постолки та обв'язують онучі на нозі. *Юрі мимоволі закрутилися сльози в очах, але він обтер їх кулаком і сів на великім гладкім камені серед зарінка та почав розмотувати на ногах волоки, щоб роззутися з постолів* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т.21, 451); *Від новеньких жовтих постолів йшли ремені шнуровані довкола ніг. Від ременів йшли скручені з білої вовни волоки, що на ширину долоні обкручувалися довкола ніг* (Р. Яримович. Юра Михасевий, 37); *Вузькі вовняні штани-гачі, заправлені в онучі та ще й обмотузовані вовняними або шкіряними волоками на литках, легкі безрукаві кептарі, короткі вільні сердаки, постолки морцєні, широкі, аж під груди, череси – все це робило опришків зграбними, мов припасованими до гуцини пуц, трав'янистих стромогір і скельних бескеть* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 89); – *Єк прийшов-єс на хитар полонинський, то зара перевертай на собі усе лудіне – єк сорочку, єк гачі, постолки – ну гет усе. Навіть волоки да й тот конець успід, шо був угорі. Та аж тогди йди* (Г. Хоткевич. Довбуш, 176); „Будим видіти, ци си ни боїш, Ива”, – остро видпалив Шкіндя, грозічі кулаком ув очі Иванчікови, тай зачєв ніби тужити собі ремінь вид підкови на лівій нозі, але то ни о підкову йиму йшло, а о **волоку**, аби її перевити на видлю взістрить сонця на лівій нозі, кладучі обертин вид себе протів Иванчікового наслання (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 209); *Постояв хвилинку, а коли переконався, що нікого нема, поклав ногу на пень і став розмотувати волоки* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 82); *Мають файні постолята, / Скільки втіхи тої! / В кожну днину, не про свята, / Взуються всі*

трое. / **Волоки** також новенькі, / Чорні, аж блискучі (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 10); // у порівн. Жили на ший, гей ремінні **волоки** повибігали, щоб комарі їх вертіли (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 145).

◇ **борсати волоки у постолі** – храпіти під час сну. Вуйко уже таки здорово **борсав волоки у постолі** – хріп, сп'єчі за столом на голій лавици, лиш кулак пидоклав собі пид голу (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 31).

ВОЛОС Волокна з вовни. У старій вишній хаті баба Єлена змикала на дерев'єнім гребени **волос** з овечьої вовни на запаски (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 12).

◇ **волос спинається дуба** – стає дуже страшно, аж волосся піднімається вгору. Та як дяк, чуєте, пішов, Олена – до комори, заглянула до бербениці, що була повна молока, а там лише сім мишей сидить. Ой же і перелякалася. Та Олена й сама не одне знала. Ще як майорила, не з одним легінем пожартувала, що тому не раз **волос дуба спинався** (У. Самчук. Гори говорять!, 10).

◇ **волос ще не обрубаний** – ще молодий, неповнолітній, недосвідчений. – Я сам би, братчику, подався в опришки, так дедьо заказали. Домарем при собі тримають. Кажуть, **волос ще не обрубаний** (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 43).

ВОЛОСУВАТИ Тягати за волосся (когось). Дес' так ту **волосувала**, шо пуду давало (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 169).

ВОЛОСУВАТИСЯ Тягати один одного за волосся. Не має відбою від дівчат, бо вони бігають за ним, сохнуть, не дають проходу, сваряться й **волосуються** через нього, кожна рада йому дати, аж проситься (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 154).

ВОЛОСЬКИЙ Румунський. А ще далі, в яскравих ятках, продаються горілка і вина: **волоські**, молдавські, угорські – всякі (Л. Качковський. Довбушева пісня, 140); – Вертайся в село до мамі, бо мені туди дорога заперта, а я піду в світ! Піду на **волоський** або загірський бік, там наймуся і буду служити (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 24); Десь в околиці, кажуть, перебуває ота **волоська**

хоругов, що ганяється за Довбушем (Г. Хоткевич. Довбуш, 393).

ВОЛОХ Румун. Справді-бо, кого тільки не заносило до втікацького краю: русинів, **волохів**, молдаван, мадярів, циган, вірмен, євреїв, поляків... (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 52); Під Пинтов самих угрів було до вісімдесек. Та **волохи** мали надійти. Ціле васько... (Г. Хоткевич. Довбуш, 101).

ВОЛОЦЮГА-ХАТАР Прізвисько персонажа за його діяльнісною ознакою. Вічно си зо мнов воювала [жінка] то над роботов, шо я ни хотів робити, то над моїми ходами, шо я уводно хати не плівси, лиш бігав то до вїята, то по селу. Називала мене дармоїдом, ниробом та **волоцюгов-хатарем**. А я ни мав коли робити, тай ни міг си плестихати, бо я, преці, був службовий чоловік, у громаді – пушкар. Бігав уводно до вїята, ци було треба ци ні (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 275).

ВОЛОЧІВНИЙ

◇ **волочівний понедівнок** – церк. Світлий понеділок, другий день Великодніх свят; поливаний понеділок. Хотіла [Марічка], аби понад ню ніодна чілідина у тот **волочівний понедівнок** на цвинтари ни була крашише зібрана (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 329).

ВОЛОЧКОВИЙ див. ВОЛЧКОВИЙ

ВОЛОШИНЕЦЬ Те саме, що **волох**. – І другий викинь. **Волошинець** постолі тобі зрабні дасть. Він їх має до вибору (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 95).

ВОЛОШІНА Румунський бік, край. Та й рабували хіба вни так, заосліпа? Ой, не! Рабуют вни, скажім. За горов. А йк си на ні зробит велика поклич та й зачнут їх там добре ловити – вни тогди йдут на рабунок у **Волошіну**, **волошінами**, ади, ходют (Г. Хоткевич. Довбуш, 113).

ВОЛОШКА Жін. до **волох**. Але він не сподівався, що на її нескінчених гонах серед велелюддя, у постійній зміні облич молдаванок і **волошок**, мадярок, сербіянок, чорногорок, циганок, українок, недолею загнаних у Банат і Бачку, серед лиць, до яких так уважно придивлявся, поступово зблякне,

розмиється плином часу і майже зовсім зникне те лице, яке він шукав (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 93).

ВОЛЬНО див. **ВІЛНО**

ВОНСЧИЙ перен. Який викликає гидливе почуття (виглядом, вчинками і т. ін.); огидний, бридкий. *Трембітар ставав коло одвірка і накидувався їм із своєю хрипливою командиркою: – Туго сплітайте скруцук, дівчєта, тугенько! А на стільчик най сідає Маріка Дєменова, ану хутко! А ти, Васильку, причікни на коліна, лице Марічці у приділок клади та й угадуй, котра піде за мене, за Гнатка **вонсчого** (Марко Черемшина. „Грушка”, т.1, 65).*

ВОНИТИ Виділяти запах; пахнути. *Ми потрафимо и дєвері у кліть уломити, у хаті череп'є на печі кухаркам побити тай тобі, иржєвчє, ребра поломити, скоро лиш шош нам будет нидогода, бо доків горівка з бєрбєниц **вонит**, то ми ни хочємо шє співати, шо: – А заріжу кугутика тай заріжу таню, / Бо цисє вжє по весілю, тай по видриганю (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 246).*

◇ у хаті вічно вонити – зневажл. постійно перебувати вдома, нікуди не ходити. – *Иди, та слухай шо, бо ти лиш у хаті вічно вонити, а ни чуєш, єке на мнє вїт галасуєт, абих уні голов борше до нього біг (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 276).*

◇ ниволя вонит – загрожує (комусь) тюремне покарання. – *Гов! Хльов'! Стійте, ни бийте так дужє бїду [Гавицю], бо насмерть уб'єте нехар. Пустїт гєт, бо ниволя тєжка вам вонит за отото димало, гонором надутє (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 266).*

ВОНЯ Сморід. *А воня вид масла така, шо дух затикаєт (О. Манчук. Храм, 60).*

ВОПРИШОК див. **ОПРИШОК**

ВОРЕТА див. **ВЕРЕТА**

ВОРИВКОВИЙ Прикм. до **воривок**. *Тоді єгер склав удвоє налигач і розмашисто вперіцив Оленця по лискучій стині. <...> Болів його вимушений удар. І Оленця **воривковий** пруг болів (Р. Федорів. Таїна, 172).*

ВОРИВОК Мотузок, шнурок. *Жельман повів бровою, гайдужи миттю спутали юна-*

*ка **воривками**, і той забився, мов риба в саку (Р. Федорів. Жбан вина, 22).*

ВОРИЙ Жвавий, прудкий. *Воли мурги, коні з турків, / Хто не вженивсь – того в дурні! / Воли собі, коні **вори** / В нас молода краща зорі / Воли чалі, коні білі – / Всігди пропій по весіллях! (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 446).*

ВОРИНА, ВОРИНС, ВОРИННС, ВОРИННЯ, ВОРИННЯ 1. Огорожа з довгих жердин, прикріплених до стовпців. *Штабар випередив Соколюка, відчєпив з ланца свого низенького, але прудкого коня, зіскочив на нього і летів через **ворини** і плоти, через звори і потоки, а в руці у нього був затиснутий разок малинових коралів (П. Федюк. Штабар, 38); Параска начє відновила хату, він понідправляв прісла в **ворині**, маржинка в полонині, боришки посадили та ячменю посіяли, якось воно було б... (М. Козоріс. Чорногора говорить, 190); І так мені якось гірко, завидно зробилося, що я зібрав усю свою силу, розігнався і скочив собі через **ворину** (І. Франко. Терен у носі, т.21, 387); На загороді Іваниха доїла корову, а діти постпиралися з цього боку то руками, то бородами на **воринє** та дивилися й сміялися, як брикало телятко та як трудно було відірвати його від дйків (М. Павлик. Вихора, 168); За провалом виросло другє пасмо, вкрите царинками, які були поперерізувані блискучим **воринєм** (О. Дучимінська. Тримбітали трембіти, 113); Хлопчик-пастушок зіп'явся на **воринє** і з якоюсь не то радістю підсвідомою, не то острахом дивився, застигнувши очима, в саму глибіню таємної, чарівної ватри (Г. Хоткевич. Камінна душа, 31); **Воринєм** сушу сінце, / гриби на шнурочку сушу (В. Шкурган, У чуркалі мию лице, 39); Став я й дивлюся, а воно по царинці, через **вориннє** та й просто в Химині дєвері... (М. Коцюбинський. Тині забутих предків, 205); Ще й нині розказують, як Дзядзьо привіз Коржинським, до тих, в яких була й Леся, свої „шкіряні пушки”, але до плєбанії він не постішив, бо побачив на **воринні** новєсєнький ліжник, що провітрювався, і пішов туди (С. Пушик. Карпатське літо, 260); Обгороджував городєць, а **вориння** на другий дєнь розсувалося, кілля валилося, як*

вітер дуже насвистував (М. Яновський. Зо-зулечка, 55); *Що котра не щадила свого язика, лаючи ту кляту Варвурку, що там вдерла буришки, там біб стерebileла, там узимку розклала вориння і затопила ним у печі (вона ніколи не клала ватри вдень, сокотилася, аби хто не вскочив у хату і не знайшов вориняки у печі <...>)* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 353); *Подвір'я, як і належить, вимощене скельними плитами. Три оборози для сіна. Обнесені воринням царина і толока, кавальчик рільного ґрунту під городовину* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 200); *... Лунко стугоніла земля під копитами, тупіт віддалювався і затихав вдалині, а Кола йшов серединою вулиці, і люди перелазили через тини і вориння, виходили з куців, з хвірток і воріт, поодинці й гуртами доганяли його, гомоніли позад нього і йшли за ним, заповнюючи вулиці, як весняна вода* (О. Кундзіч. Верховинець, 254); *Їхав вузькою доріжкою, огороженою з обох боків воринням зі стрілистими жердями зв'язаними у верху смерековими, подібними до колачів, гужвами* (Р. Яримович. Юра Михасевий, 38); *Кошари позаростали травою і бур'яном, попід воринням повипиналися дурні гриби* (В. Гжицький. Опришки, 9); *Ще лише через вориння перескочити, потім невеличкий лазок, потім ще вориння, потім рів, потім півперек дороги, ще через одно вориння, зіскочити зі стрімкого бережка на рінь, і тут тобі й чистий, шумний Черемош* (І. Франко. Терен у носі, т.21, 387); *Оченята дивувались: а що то за клинн? / Може, те що назбирали побіля вориння?* (О. Василяшук. Липове клинн, 8); *Не відцвіло, не зблякло / сонце понад воринням, / а соняшник вже постарів – / на палицю сперся важко* (Г. Турелик. Перед лицем вічності, 36); *З-за свого вориння ззиралися Дзвінчукові сусіди* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 83); *На смужці, обгородженій воринням, зелене кукурудза* (В. Зубар. Вітрова донька, 71); *Поважно позасідали навколо ватри та розказують новини: про смерть Івана Панчука, що з туги за братом переставився, про нові весілля, про те, як Настуня Іванчукова, переступаючи вориння, викрутила собі ногу* (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 125); *Люди*

сиділи на траві або спирались на вориння, закурювали, і їм, здавалося, не було ніякого діла до Штефана, до його сумнівів, переживань (Я. Стецюк. Крутий плай, 57); *Коли Іван йшов до когось на деньку, брав із собою Дарусю, садовив у тінь, давав луццити квасоллю чи кукурудзу, а сам колов дрова чи косив, чи закладав вориння, і руки йому співали без музики* (М. Матіос. Солодка Даруся, 68); *За воринням показалася фігурка, вся в чорному одінню, а на голові шапка з чорно-жовтою мотузкою на долішніх краях і з кругленьким гудзиком напереді* (Марко Черемшина. Святий Николай у гарті, т.1, 53); *Поблизу гаті притулилася хижка, стара, поросла мохом, але ще кремезна, як її хазяїн, сивий дідуган, що позирав з-за вориння, спершишся на жердину* (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 144); *Залягли поблизу оседку, обнесеного воринням* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 54); *До її схову, бувало, навідувались й жінки, з якими працювала; жінки лягали грудьми на вориння і теребили Ксеніні кістки* (Р. Федорів. Карби, 129); *На порозі стояли вже Василина з Танасієм; Василина з повісмом льону в руках, Танасій з калачем. А біля вориння стояв трембітар і трембітав на трембіті* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 126); *По один бік суток „ограда” церковна, тобто звичайнісіньке гуцульське вориння; по другий – земляний насип невеличкий. То кладовище* (Г. Хоткевич. Довбуш, 82); *Ніде ні деревця, ані хатинки, лише лани без меж і без вориння* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 44); *Ще не була такою легкою, в бігу перестрибувала вориння* (М. Яновський. Палагна, 73); *Саме ж місто Анна сказала обгородити прозорими гуцульськими огорожами з довгих смерекових лат – воринням* (Т. Прохасько. Непрості, 32); *Анна вийшла у двір. <...> Кілька вершиників пов'язали до вориння окульбачених коней* (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 16); *Порожені в світ. / Годовані додому. / Вориння. / Кіт – / як молитовний перст <...>* (В. Шкурган. – Ци дужі ви, Маріко?... 61); *Юстина відбігла від хати і коло загороди стала: корова побачивши її, нацурила вуха, поклала писок верх вориння і дивилася на Юстину* (М. Павлик. Вихора, 168);

Смішком чарунку-повістунку / вратує місяць молодий, / бо допровадит до **вориня**, / де віщий сон бужєє... (В. Шкурган. Най зацвите ші раз у вагрі, 21); // образн. *А смерть сиділа на **воринні** та й грала на дрімбі* (П. Федюк. Пам'яті Тараса Мельничука, 113); // образн. *З ущелин непомітно підкрався мохом синій вечір, перестрибнув **вориння**, потічок, а там і Тису й подався повільним кроком вулицею* (Ю. Боршош-Кум'ятський. Чудові люди, 222); // образн. *Нечутно ступають пастухи в постолах, котиться м'яко вовниста хвиля по полонині, а вітер почина грати на далеких **воринні*** (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 193); // образн. *Даремно ніч сиділа, / Дарма **вориння** хусткою майла...* (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 139).

♦ **нагаздувати, як сорока на воринні** – про невідале господарювання кого-небудь. *Волів би рам'я носити на плечах, пити саму жєнтицю і глодати твердий талай, гарувати чорно без святої неділі, тільки б прочесати своєю Банею Березівською, як он чешуть перед його очима вівчарі, бовгарі, козарі, свинарі, конярі... Чи ж коли доведеться так?.. Ой, ні! Ужє ти нагаздуєш, Йване, як сорока на воринні, ужє наварши соли, як той пан Березовський.* (Згадавши невдачу жупника з свого села, гірко усміхнувся в понурі вуса). *До старого нема вороття* (Б. Загорулько. Черногора, кн.2, 239).

2. Поперечна жердина в огорожі; будь-яка жердина. *І тепер вона сарною кинулась на двір, злопотіла фартухами, що били по литках, лізла мерціей на найвищу **ворину**, витягала шию як сполохана птиця, а широко одкриті, палаючі очі та хвилюючі груди, що раз-у-раз яблуками торкали сорочку, свідчили за те, що великою цікавістю і гарячим бажанням було те, що робилося біля церкви* (М. Козоріс. Черногора говорить, 25); *Де-кілька **ворин** треба було заступити новими* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 14); *Постояла хвильку, а потім відкинула **ворину** на ворітниці. Зайшла на подвір'я* (П. Федюк. Осіння багряниця, 90); *Тий я шос Ілька попитую, він відповідає, а корова тим часом просунула голову межи **ворини** і досєгає таки наші кукурудзи* (В. Шкурган.

Кілько цего світа, 164); *Тріснула **ворина** – й не спам'ятався, як пірнув у сніг* (М. Яновський. Силач, 38); *Відтак заходився вимошувати з каміння і **ворин** подину для нового стогу* (Б. Загорулько. Черногора, кн.2, 167); *Пішов один з хлопців, витяг **ворину**. Важка вона, трудно боротися з хвилями* (Г. Хоткевич. Довбуш, 415); *Присадибу, царинку, межові плоти, яких постійно треба було закладати й міняти, бо **ворини** трухлявіли* (Л.-П. Стринадюк. А кємуєш, єк то було!, 26); *Довгий пліт, збитий зі свіжих **воринь**, які через якийсь час зсихалися <...>* (Л.-П. Стринадюк. А кємуєш, єк то було!, 25); *Щє трохи на рівному сніжок помісити, а вжє тоді з видолінку вихопиться вершечок копиці, загорода з грубого **вориння** – Луцева вівцеферма* (М. Яновський. Силач, 38); *– Пам'ятаєш, як тебе перейняли жабівці зі сталінками й ти сам, вихопивши **вориння**, їх на всі вітри порозганяв* (Р. Єндик. Черногорські шуми, 132); *Решта мішенників, шо лишилися в стаї, то пишли в ліс: рубали там смєречє, кололи **воринє** тай закладали кошєри на вівці та городили загороди на марєу, аби вліті пастирі мали спокій з обгорожєє кошєрий* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчик, 339); *Дві високі смєреки, які обчїмхав господар і обкорив, а між коли поклав довге колєне дерево – **вориння**, кілля зв'язані гужєвами – колачами з парєної смєрєчини* (С. Пушик. Карпатське літо, 249).

ВОРИНС див. **ВОРИНА**

ВОРИНКА Те саме, що **ворина** 1. Євдошине обличчя невиразно видно за шибкою. <...> *Шофер підходить до **воринок** і стає в тіні смєреки. Тепер тільки ці **воринки** та ще кілька кроків відстані розділяють їх обох* (О. Кундзіч. Верховинець, 234).

ВОРИННС див. **ВОРИНА**

ВОРИННИЙ Прикм. до **ворина** 1. *Добрий Єгер сїдає на лежанці, з **воринного** палька знімає дзюбєньку з припасом: кладе на долоню скибку хліба з котлетою, запиває з термоса кавою* (Р. Федорів. Таїна, 182).

ВОРИННЯ див. **ВОРИНА**

ВОРИННЯ-ЖЕРДКА Те саме, що **ворина** 2. *Лїворуч квітучий городєць, відгоро-*

дженний від подвір'я **воринням-жердками** (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 168).

ВОРИННЯЧКО Пестл. до **вориння** 1. *Ті, що днюють і ночують на воді! – / Та й майнула, ніби ластівка в політ, / За **вориннячко** смерекове, за пліт. / Тільки потім ще не раз мені й не два / Все вижгалась горда мавка лісова* (М. Карпенко. Зустріч з мавкою, 131).

ВОРИНОВИЙ Те саме, що **воринний**. *Царинки поперекладувані сірими **вориновими** плотами у високе кіле, ек би колачями, постискане ужевми* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 10).

ВОРИНЯНКА Те саме, що **ворина** 2. *Ціла та кам'яна навала у дикому своєму розгоні одним розмахом здула з землі вориння, а **воринянки** одні розкинула по царинах, одні забрала з собою* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 391).

ВОРИХ Супротивник у воєнних діях; ворог. *Бо то таки бійно у лісі говорити: поза смереков або поза буком може-таки стоєти другий злий чоловік і все видіти та й чути, а витак зрадити – та й готова біда. А на поле то чоловік види далеко та й **ворих** не може підслухати нічо* (Г. Хоткевич. Довбуш, 113).

ВОРИННЯ див. **ВОРИНА**

ВОРОБІНЧИК обряд. Великодній хороводний круг, що рухається в такт мелодії. *Два живі **воробінчики** ведуть пісні та забави, а ланцюжок жвавого глевка шнурує гамірне велелюддя, гейби одну велику сорочку зав'язує кутасиками* (В. Шкурман. Кілько сего світа, 161).

ВОРОГУВАТИ (на когось). Мати когось за ворога, виявляти неприязнь, ненависть. *Але не, аби я, може, на його **ворогував**, – крий Господи!* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 256).

ВОРОЖКА Прикмета, передвісник, основа передбачення чого-небудь, пов'язана з певними віруваннями, забобонами, ворожбою тощо. *Дідо мав таку **ворожку**, що ек того вечера увійдет у хату з чюжих чєлідина, то вивці мут котити самі єгниці, а корови мут положити самі телічки* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 68); *Бо*

*знаєте, у нас така **ворожка**, шо хто найтрудше прийде д'хаті, той найраніше си обвеснує* (О. Манчук. Великдень, 75).

ВОРОЗКИЙ 1. Тяжкий своїм негативним характером; прикрий, поганій. *Уперед фист мене лютів і душу вимотував. Такий **ворозкий**: перебирає роботами, озметси за одно, вже й затратитци, а витак хтос слово наперек скаже, а оцей бовдур діло вергне* (М. Шкурман. Майте на увазі, 177); *А все через вихваліяння любасика поміж людьми, що має ту і ту газдиню, того-то і того газди, пишну й солодку любаску, яка любить лиш його, а свого чоловіка в сраці має, з яким лиш бідує, і разом з ним лиш того, що одна газдівка, що вже багато всякого настарали разом, бо й діти ще не вирости, бо зрейти, хто його такого **ворозкого** буде витримувати крім неї дурної* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 147).

2. Бешкетний, пустотливий. *Бажання таємно зустрітися з парубком, який любить дівчат і якого люблять дівоньки, файного, наглого, **ворозкого**, з палючим поглядом й легковажною натурою, летєня* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 155).

ВОРОЗКУН Бешкетник, непосида, пустун. *Ріс великим **ворозкуном**, тай почерез тото ни одну пригороду уже він мав из дитинства, й таку, шо пудно через ню витак покутував* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 123).

ВОРОК Зшите зі шматка тканини вмістилице конусної форми для відціджування сиру. *Потім висипали все у полотняні **вороки**, підвішували на гаках* (Я. Стецюк. Крутий плай, 73).

ВОРОСКОВАНЄ Дія за знач. **вороскувати** 1; непосидючість, пустотливість. *Баба сердито лопотіла: „Най зчєзает біда, йкий це розвезений та нигрожений некритун. <...> Чюлисте, йке й перше галасував по надвирю, ек би з розуму зійшов. А по помостах, то так дубанит ногами, ек би кінь копитами валив. <...> Ни хочю, аби си ми бирше й раз ногов закрутив у хаті, так сми го знинавиділа за його **вороскованє**. Усі двері нам поколет, тріскаючі ними <...>”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 46).

ВОРОСКУВАТИ 1. Пустувати, бешкетувати. *Дозирала хлопчиків, тому дівчинку люляла. В'язалися до неї більше, ніж до мами. І дівчині з дитьми ставало тепліше. Не сварить, не вижене надвір, коли **вороскують*** (М. Яновський. Служниця, 28).

2. *перен.* Поводитися легковажно, нерозважливо, зраджуючи подружжю. „А може, сараку, таки на правду ми си вже тепер ліпше навидимо, ек колис, молодими?” „Відев, шо так, – говорив, сміючічі, Костюк – бо тепер ми обоє вже до любви уваковані, аж за надто. Ни брикаємо кожде про себе, бо вже смих ни годни **вороскувати**, ек то, бувало, ми **вороскували**, шо через то нираз смих си й били, тай ни любили. А тепер, ек смих не годни, то любімси, моя бабко, хоть на старість, вид шиірого серця” (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 244).

ВОРОТАТИ Повертати, завертати. [Восвод:] *Та що мені они? Раби, що їх нагай мій **воротає*** (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 341).

ВОРОХ

♦ **у (в) воросі** – вкупі, спільно, разом. *Харчі я буду вам доставляти в рахунок платні: кукурудзяну муку, солонину, лозазу, що схочете і ви будете варити собі всі в **воросі** і воно дешевше буде* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 99); *Хоть на тих усіх морях тогди був лиш Бог тай Арідник, то їм обом у **воросі** жити видразу стало вузко, бо уни си нинавиділи* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 128); *А тут треба б нам усім у **воросі** йти, так як на долах роблють* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 150).

ВОРОХТЄН Мешканець Ворохти. *А то мене вілагодив тот **ворохтєн**, бодай 'му остатна була!* (О. Манчук. Француз, 35).

ВОРОХТЄНЦЬКИЙ Прикм. до назви населеного пункту Ворохта. *Один, здаєтси, таки **ворохтєнцький**, а другий, хороба 'го знаєт, відки* (О. Манчук. Француз, 34).

ВОРУВАТИСИ Остерігатися, начуватися. *Карти було розкрито, скривати більше нічого. Штефан перекинувся на зухвалість. – Но, на мене най **воруєтси*** [Довбуш].

У мене пістолі! – і показував пістолі за ремнем (Г. Хоткевич. Довбуш, 434).

ВОСКАРОЧКА *пестл.* Ворожка, яка ворожить, зливаючи віск. *Чи будеш моя? – Це лиш знає **воскарочка*** (Ю. Федькович. У кожусі, 209).

ВОСТРИЙ *перен.* Який діє рішуче, різко і грубо; гострий. – *Я йду востро, але моя жінка, ади, цеса, друга, то ше востріша. Ой га!.. Там таке ті **востре**, шо без брича брити си мож* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 114).

ВОСТРИШИЙ *перен.* Вищ. ст. до **вострий**. – *Я йду востро, але моя жінка, ади, цеса, друга, то ше **востріша**. Ой га!.. Там таке ті **востре**, шо без брича брити си мож* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 114).

ВОСТРО *присл., перен.* 1. Інтенсивно за силою, ступенем вияву; сильно. *Навіть до нафти кидає гуцул перцю! Ає! Бо то, ади, моцніша нафта стає від того та й горить тогди **востро*** (Г. Хоткевич. Гуцул, 355).

2. Рішуче, різко, грубо. *І плівся потім дорогою і все бубонів: „Дівка шо? Дівка має слухати, шо дєдя з нєвє іскажєт <...>”. Якась баба доганяла його і, сміючися, кричала до нього: „Шо дзвониш у всі сутки? Та йди **востро!**” – Я йду **востро**, але моя жінка, ади, цеса, друга, то ше востріша. Ой га!.. Там таке ті **востре**, шо без брича брити си мож* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 114).

3. З великою життєвою силою, енергією, вольовим характером. *Отакже “**востро**” він [гуцул] і жєє. Як робить – то гостро робить: винєєє такий терх муки на свій верх, що у коня спина вгинаєтєє; на шалєній воді зіпре дарабу цілу грудьми та ще й каже: “Тут нєма того, що “нєма сили”, – лиш муєєєє бути!”* (Г. Хоткевич. Гуцул, 355).

ВОСЬКО *військ.* Військо. *Лежить він горілиць, краперчастий такий, як би короста посіялася; то єму, кажуть, з **воська**, від пороху; обшмалєло, кажуть, цілого...* (М. Павлик. Ребенчукова Тєтяна, 29); *Оттак, на прим, свєтєий Иван знає ред до водє, свєтєий Пєтро розумєєєт си на замках тай ключах, а свєтєий Юрїєй цікавий лиш до **воська** тай до зицирки* (О. Манчук. Свєтєий Юрїєй, 12); – *Єкі*

ви, чоловіче, дивні, та то ліпше, ск ваша дитина буде знати думара. Тепер скрізь треба письма, а у **воську** шо буде робити ваш Андрійко? – Ні, – кажу, – мій Андрійко не піде до **воська** (Марко Черемшина. Хіба даруймо воду!, т.1, 60).

ВОТАМАН Ватажок, отаман. *Очі Марусяка наливалися кров'ю. <...> – А ти, може, ю для себе лагодиш? Ой, на дідька хіба би-с перейшов раніше. Я ту **вотаман** і **вотаман** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 257).*

В ОХОП присл. Окремо. – *Чо пхаєшся з кіньми? Чо си пхаши, кац! Ци не знаєши, шо дійник має йти вперед? – А ти там шо – слівник подав меже діїне? **В охоп** дай! Слівник в **охоп**... – Ходи, хло', на струнку-у! – Обганей вівиці в кошеру! (Г. Хоткевич. Довбуш, 139).*

ВПАДОНЬКУ виг. Уживається для вираження відчаю, розпачу. – *А Господоньку святий, вдуріла дівка, **впадоньку** наш нещасливий, головонько наша бідна! (М. Павлик. Ребеншукова Тетяна, 37).*

ВПЕЛЕСКАТИСИ, ВПЕЛЕСКАТИСЯ

1. Внадитися. – *Я тобі це таки скажу, що онь дурний. Хто таке видів так „когута” 'д хаті припускати? – Та неволя го припускає! Сам **впелескавси** та й ходит, уодно ходит, а в мене ска вже путеря. Сперти не зіпру, ой не зіпру, брачіку Лукінку! (Марко Черемшина. Раз маги родила, т.1, 46).*

2. Нав'язатися комусь, причепитися до когось. Дітвора **впелескалася** до дьиді: – *Дедиду! Ми устарали чіци сінця, три в'езці устарали! (Марко Черемшина. Чічка, т.1, 114).*

ВПЕЛЕСКАТИСЯ див. **ВПЕЛЕСКАТИСИ**

ВПОВІСТИ Сказати. *Діти не знали, що й діяти, бо Кольцьо звичайне розказував їм усе, а тепер не **вповів** ані слова, лиш плакав та плакав... (М. Павлик. Пропаший чоловік, 58).*

ВПОВНІ

◇ **вернутися вповні** – завагітніти. – *Вже веде свіжу [дівчину], – замічає один бадьо, коли лісничий далеченько відійшов наперед. – Аек, веде сліпунку, – потакує другий. – Шо-*

*сми мав казати: тудя йде вона впорожні, а відти **вернеси вповні**, – глузує третій (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 105).*

ВПОЇТИ

◇ **впоїти очі** – занадто уважно або улесливо слухати кого-небудь, прислухатися до чііх-небудь слів. – *Шо скажете, вссчіно зварит, вона у мене вже газдиня, – прихвалювала Тимофійха, що **впоїла очі** в пана і наче б рахувала кожде його слово (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 104).*

ВПОРОЖНІ присл. Без речей. *Колис ти мариw / про стримкі дараби, / поплисти міг голоден, **впорожні** (В. Шкурган. Років отара..., 37).*

◇ **йти впорожні** – не бути вагітною. *Вже веде свіжу [дівчину], – замічає один бадьо, коли лісничий далеченько відійшов наперед. – Аек, веде сліпунку, – потакує другий. – Шо-сми мав казати: тудя йде вона **впорожні**, а відти **вернеси вповні**, – глузує третій (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 105).*

ВПРОСТ част. Уживається для підкреслення значення якого-небудь слова. *Завше п'яна. То від поцілуw опришка, то від його любові, то від дурманів чорногірської краси, котру відчувала **впрост** фізично (Г. Хоткевич. Камінна душа, 196).*

ВПРЯТАТИ Зібрати, нагромадити. *Вона бере в одну руку в'язочку паши, а в другу діїницю та й іде на царинку ід білуни. Іде та й роздумує, чи лишити сегоднішнє молоко на сметанку, чи понести до Берчихи та й сире продати, аби **впрятати** грошиків на свічку ід Богородиці (Марко Черемшина. Злодія зловили, т.1, 72).*

ВРИТНИЙ див. **УРИТНИЙ**

ВРІКНУТИ, ВРІКТИ Зурочити. – *Якби мала го' **врікнути**, то би давно **врікла**, та ж, прецінь, тягалася за ним півроку. Вона його чимось підсипала, або підолляла. Ступив у то і о! маєте (М. Дзюба. Укриті небом, 183).*

ВРІКТИ див. **ВРІКНУТИ**

ВРІПИТИСЯ Прискіпатися до кого-небудь, виявити невдоволення, висловити якесь звинувачення і т. ін.; вчепитися. *Якщо на*

Шумеївщині дізнаються про це, свекор першим **вріпиться**: „Від кого? З ким прижила, суко?” (Б. Загорулько. Чорногора. кн.2, 168); – <...> Він здавна все мене утискав, чиншамми обтяжував, панциною душив, а тогди, як **вріпвся**, гейби у гріб загнати заприсягся... (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 11).

ВРІЧЛИВИЙ Якого можна зурочити. Ватаг дістав з-за череса золотий дукат. Кинув його у купіль, сплюнувши на підлогу, промовив: – Аби-м не урік. – **Не врічливі**, – відповіла повитуха (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 332).

ВРОКИ тільки у мн. Обсяги доведених робіт. – Ой буде і у вас, люде... Буде, ой, буде... А отаман літає селом, як вихор, та зганяє людей до роботи. Хто спізвився трохи, того в полудне б'ють. – **А вроки великі?** – Ой-ой-ой... Чи бураки, чи збіжжя яке полоти, то все стаємо на тільки місця, що два мали би що займати (Г. Хоткевич. Довбуш, 294).

ВСЕЛЕПИТИ(СИ) 1. Вчепитися когонебудь, нав'язатися комусь. *Іванчіка аж студений піт збив, аж на губах йому слина схла, ек дізнавси, що то йго лісна вселепиласи, аж зів'єв* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 430); *Не міг Дмитруш нічо вдісти з челідьов; ек уни си всіма до него вселепили, бо хоть йкиий був буйний досів легінем, то ек оженивси, то вже відразу попустив своїй жінці* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 247).

2. перен. З'явитися в кого-небудь (про хворобу), вчепитися когось. *Вагуючіси над тим, він так був си загриз, що в то говіне ходив такий зажурений та в'єлий, що хто йго знав, то гадав, що йго си вселепила челідинска в'єль. Навіть були такі, що радили вид ув'єлі примов'єсти, але він ни ишов до примівників, бо знав, що в йго тілі ни закорениласи тілесна в'єль до чілідини, але душевна в'єль <...>* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 282).

ВСЕКЕ

♦ **про всеке (всєчїну)** – передбачаючи якусь випадковість; на всякий випадок. *Навіть післала чоловіка. – Піди, старий, поди-*

ви си про всеке (Г. Хоткевич. Камінна душа, 135); – *Щось не виглядаєш ти так убраний, як до роботи. Борше як на весілля налагодився. – То про всечїну. Гадаю – може, дівку йку файну зустріну, а ци молодицю, – і легінь сміявся, блискаючи зубами* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 65).

ВСИПА Провал, невдача. *Вся його увага була націлена на придбання техніки для таємної друкарні. Крім того, особливо сувора конспірація в даному випадку вимагала й приміщення поза всяким підозрінням. – <...> На випадок **всипи** відповідатиме один з нас. В найгіршому випадку – я і ти* (Ірина Вільде. Сестри Річинські. кн.2, 131).

ВСІГДИ

♦ **не всігди в середу Петра** – не завжди так буває. *Доки це стояли на Рошоші по квартирах, то все перепадало по копійчині від дівчат, коби здоровенькі, а тепер і те урвалося. Не всігди в середу Петра* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 283).

ВСКНЯ виг. Окрик, яким завертають корів. „**Вскня! Вскня!**” – іноді закличе корову – і вона йде собі супокійно, повільним кроком (Г. Хоткевич. Довбуш, 138).

ВСЛОНИТИ Вкласти спати. <...> *А ось де доц намагається, бідна моя голово, а я ще, видите, Марію, тут, а ви вже й дитину вслонили, і корову здоїли <...>* (М. Матіос. Солодка Даруся, 94).

ВСОКОТИТИ Док. до **сокотити** 1; припильнувати, уберегти. ... *Так само сиділи і ми, / і **всокотити** воліли, / ади, барабульку пекли – а чес проминав...* (В. Шкурган. Ші сночі шукав еливця..., 16); *Хоч / притуплюй до скроні яйце, / хоч / на воску ставай ворожити – / Ти не годна закрити лице. / Я не годен / Тебе **всокотити*** (В. Шкурган. Не сховати лица від мерця..., 63).

ВСПІД, ВСПОДІ присл. Насподі, у нижній частині, нанизу, внизу. // образн. *Могутність свою захотіла показати природа: заставила кожний крок столітніми смереками, навалила-наломила гори гнилля, перемішала нагрубо **вспід** землю з листям та фосою і дивувала, приголомшувала силою, нерозважністю могутньою, марнотратством*

вельтнів (Г. Хоткевич. З гір потоки, 299); // образн. *Пізнавало [село] Парасочку на возі і здвигало плечима: – То, мой бре, світ обмінисви: газдині **всподі**, а нешта високо!* (Марко Черемшина. Парасочка, т. 1, 250).

ВСПОДІ див. ВСПІД

ВСТЕКТИ Док. до **встікати**. // образн. *Шо, / пристолочили голос, / вуйку? / Не сваритеси (!) на телевизор... / Тепер жнікати мете цу жуйку, / Поки не **встекло** в души желізо* (В. Шкурган. Скігайте з поду старі цимбали..., 9).

ВСТИДНО присудк. сл. Соромно. *Бо **встидно** оленеві, мов тій Корові або Сумирній Кобильчині, в загороді жити* (Р. Федорів. Таїна, 168).

ВСТІК

♦ **впадати у встік** – божеволіти. *Ще з дитинства вона наслухалась про неї: це її ім'ям матері лякали дітей, говорили, немовби знається вона з чортами, упирями та відьмами з Синього Виру, <...> а в очах її синіх така страшна сила криється, що дівчата, як поглянуть у них, – плачуть, а хлопці одразу у **встік впадають**, бігають за нею, немов навіжені, по лісах і зворах* (В. Сичевський. Ча-кунка Синього Виру, 73).

♦ **богдай же ся встік!** (**встек би-с!**, **та би не встік!**) – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання пропасти, зникнути, щезнути. *Узяла свій пояс – **богдай же ся встік!** – / Зв'язала мня з дубом, а я – ні в той бік* (Ю. Федькович. Трафунок, 73); *Тогда берет бука в руки, та йде від псів боронити, та ше на кутюшку сварит: „**Ги, встекла би-с!**”* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 160); – *Та й не буде такого легкого на руку, аби го зі світу спас? Та я сама бих застрілила го, ек кутюгу, на шамате бих порубала та й свиням би до корита пометала букати. Та й свиней би тотих попала, аби мнеса того ніхто не покушев **та би не встік*** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 239); *Пес, що на якусь мить притих, несподівано кинувся повз нього і здивився на ошийнику, бризкаючи піною мало не в обличчя прибулим. „**Та би не встік, лайдаючого стоклятий!**” – гримнув на пса отець Юлій* (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 149).

ВСТІКАТИ Виявлятися сильними поривами пронизливого вітру; бушувати. *А наперед хати, то так **встікала** буря, шо худібка в страсі з-перед неї, тулюючиси до стін, рула, ек би з-перед медведів* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 420).

ВСТРІТЬ присл. У напрямку, протилежному до того, в якому хто-, що-небудь рухається, наближається; назустріч. *Тому тото мій брат, бувало, – він був старшим парубком у селі, – скоро прийде неділя перед красним храмом, скличе з церкви всіх легінів до себе та дає їм порядок: ти, Федоре, каже, підеш з тими против довгопільців, а ти, Андрію, знов з тими підеш мені **встріть** дехтинецьким, і так далі, – так вам уже розпаяє красно, що другий з письма так не удав би, поки світа* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 242).

ВТАМАНСТВО Отаманство. – *Начхав я на твоє **втаманство!** Ти знаєш, ек я си називаю? Я си називаю Юрчик Неклопотана Голова!.. Бо екби я хтів лиш свою голов заклопотати, то би я був над тобов отаманом, а не ти наді мнов, паріску!* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 257).

ВТВОРЕНИЙ 1. Дієприкм. до **втворєти**. – *Я пишла... позамикати двері..., бо ці водно... за собов лишєют **втворені**..., ек у себе на дачі* (В. Шкурган. Барабулі, 71).

2. Розплющений (про очі). *А Богдан гадкує: жує стебельце, а **втвореними** очима крізь темінь видить скелю, що звелася над Рибницею навпроти їхньої ще старої хати* (В. Шкурган. Паперовий човник, 223).

ВТВОРЕТИ, ВТВОРЯТИ Відводити, відхиляти вбік стулки дверей, вікон тощо, роблячи вільним вхід, доступ до чогось або вихід назовні; відчиняти. – *Ой не крути, бо тебе й дідько скрутить на тім самім місці. Ци не знаєш, де друга коршма, чи ек? **Втворєй**, я ті кажу, добром, бо ми си вже вкучило з тобою гимблювати на сльоті, – і знов бухнув постільцем у двері, що аж гримнуло, мов від гарматного стрілу* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 338); *Кольцева мама зразу не могла зрозумітися, що єї вже ніхто не замикав до покою на ключ, вона потихоньки **втворяла***

щоднини всі вікна і всі двері хатні й сінні нарозтвір, полохливо, але скоро походжу-вала по покоях, а далі бігала, гей скажена, по саду, по городи... (М. Павлик. Пропащий чоловік, 62); // образн. Сон ек сон, та лиш лежу, а вин до мене знов двері **втворсе**. Вже третій тиждень, ек кіно передивлюси... (В. Шкурган. Майте на увазі, 179).

ВТВОРИТИ Док. до **втворети**. А я **втво-рю** си віконце: / Ясний місяць – моє сонце! (Ю. Федькович. В арешті, 55); // образн. за стів усіх – аби зараз уздрів, / 'би наскрізь гет промацав тенгі душі, / 'би кождей пазухи свої **втвори**в – / Повитігав нагарбані папуші (В. Шкурган. Коли си прошумаєш, браччіку?, 13); // образн. Вже Юрцьо **втвори**в душу, як скриню, та викладав відтам все, що мав до-брого (В. Шкурган. Майте на увазі, 175).

ВТВОРЯТИ див. **ВТВОРЕТИ**

ВТЕРЯТИ Втратити щось, залишитися без чогось. Та славу козачу не **втеряти**... (Ю. Федькович. Дезертир, 167); Вона [Льоля] **втеряє** свою безпорочну, чудову красу, при-наду й пахоці, зів'яне та й піде поневірки... (Марко Черемшина. Нечаяна смерть, т.2, 32).

ВТЕКАТИ Могти, спромогтися. Ек до-кінчили коледі, дідо видрава увійшов у хату й разом з бабов передав коледникам на руки берези колач на коледу, тай дав ринські, при-говорюючі поважно: „Просимо вас, панове, на то, шо **втекаємо**” (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 87).

ВТЄМИТИ Зрозуміти, усвідомити. – Я прийшов не сваритиси, не проситиси, а просто', би ти по-люцки **втємив**, ек то є і ек то має бути в цім світі (В. Шкурган. Со-лодкі яблука, 87).

ВТЄМИТИСИ, ВТЄМНЄТИ СИ Бути скучним, набриднути, надокучити. – *Прав-да, вуйночко! У товаристві йдеси май при-ємно та й дорога не **втємитьси**, – сказа-ла Одокія, поглядаючи на стару Палагзу (Д. Харов'юк. Палагна, 535); „Добрий день вам усім!” „Добре здоров'є”, – відповів дех-то йиму з гурту людей, шо сиділи на присбі пид вікни, та стоєли купками оперед хати на задвірю, гутурічі шош мижси собов, аби си їм ни **втємнєв** чес, ждучи на очередь у Да-*

радуди (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 438).

ВТЄМНЄТИ СИ див. **ВТЄМИТИСИ**

ВТЄМУВАТИ Те саме, що **втємити**. – *Де, діти, не хотілося додому?! На колінках би-х лізли, але у когос родичі були в банде-рах, а за це переслідували, й ліпше було вте-чи, аніж пхатиси псови в зуби. **Втємували**? (В. Шкурган. Переказ, 112).*

ВТЄТИ

◇ **нидоля (ниволя, неволя) (ж) би тє (вас) втєла (утєла, та би утєла; утєла та укрила) (тєжка (тяжка) та солона) – лайл.** використовується як прокляття і виражає побажання смерті. – *Ива-а-а-а! **Нидоля би тє втєла тєжка та солона.** <...> (П. Ше-керик-Доників. Дідо Иванчік, 38); – Ану, дивітси, ек коло колодезя обступили люфт-ники екус дівку тай на пугуграфію берут. А уна нібито ни хочет и закриваетси ру-ков. Ий, **ниволя би тє утєла, та би утєла** (О. Манчук. Храм, 61); *На другий день при-їхали комісари пороти. Господи, як кинетсья стара мати! – А **неволя ж би вас утєла та укрила, солона та тєжка!** (Ю. Федькович. Люба – згуба, 264).**

ВТРУЧУВАТИ Вштовхувати. // *перен.* Вставляти в розмову власне зауваження. – *Я не ляшка! Я тєж русинка! – бойко **втру-чувала** Маруся, поблискуючи оченятами (Г. Хоткевич. Камінна душа, 172).*

ВТЯМНО, УТЯМНО присудк. сл. Скуч-но; про почуття нудьги, яка охоплює кого-небудь. **Втямно**, кажу, було і сумно: тільки раз видіти его і тільки ждати, нім він при-типає, – з півднини (М. Павлик. Юрко Кули-ків, 17); **Утямно** було ждати нам, дітям, нім Юрко Куликів ізійде з горба (М. Павлик Юрко Куликів, 17).

ВУВОД Одуд. // *перен.* Про пихату люди-ну. *Най богацкі молодіці мене знають, най на мене бануют, ек я на них банувала. Тоті юди, тоті осуди, тоті **вуводи** гонорні (Мар-ко Черемшина. Парасочка, т.1, 248).*

ВУГОВ, ВУГОЛ 1. Кут у хаті. *Газдиня скричела не своїми голосами, забила си у **ву-гов**, а Юр крунув си поміж опришки, хтів си замішєти межи них та в двері; лиш опри-*

шки їк зачели бити го сокирами, то ледве живого закегли витак під лаву (Г. Хоткевич. Камінна душа, 208).

2. Ріг будинку. Але вони [пси] його завітрили здалека і, як на злодія, заскавували-завили лячно на весь кут, хоть і не зривалися з місця й не бігли до цісарської дороги, ніби боялися, аби тимчасом не висунувся хто з-за **вугла** і не вхопив що від хати (М. Павлик. Вихора, 221); Копали по **вуглах** майбутньої хати ями, засипали їх камінням, трамбували його гузирями стовбурів, що правили за довбні, викладали з плитняка стовпи, на які мали лягти підвалини споруди (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 235); А часом то и на задвіре ше вікучюет тай водит попод **вугли**, ек свиню за вухо, то витак зо штири дни на ногах ни годен стоєти (О. Манчук. Дохторе, 69); У віконниці ударили, як груда, мужицькі голоси хрופаві. Здриглася у **вуглах** хата (Марко Черемшина. Коляда, т.1, 232).

◇ **аби си газдівські вугли ни розсипали** – щоб не занепадало господарство. За йкийс час повидвіновував решту дітви на боки, а сам, ек старший син, лишивси на місци, аби си старовіцке місце ни зводило, тай **аби си газдівські вугли ни розсипали** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 134).

ВУГОЛІ див. **ВУГОВ**

ВУГОЛЬ Вугілля. – **Вугля** сюда, борше **вугля** з озниці! (М. Павлик. Пропащий чоловік, 81).

ВУДЖЕНИНА див. **БУЖЕНИНА**

ВУДИТИ 1. Слідкувати, спостерігати. Я крадьми **вудив**, шо він мет далі дієти (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 30).

◇ **вудити зором (очима)** – пильно стежити, дивлячись за ким-небудь. А Иванчік лишивси на цвинтари тай далі крадьми **вудив зором** за Марічков, куда вна си повертала (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 179); Низавеликий час дідо вернувси назад у хату. Я виповив трошки голов з-пид ліжника й **вудив** нишьком **очима** за дідом (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 22).

2. Намагатися напасти на чий-небудь слід, виявити місце перебування когось; вистежувати. // образн. “**Ботику!** – поважно за-

чев говорити Иванчік. – У твоім дому я найшов тай имив у гайні, отам коло печі, тоту кунцу, шо цес молодий стрілець за нев ціле своє житє **вудив**. Уна гезде, тимунь питаюси вас обох з газдинев, ци позволеєте, аби цес молодий стрілець узєв собі цу кунцу?” (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 217).

ВУЖВА див. **ГУЖВА**

ВУЖЕВКА, ВУЖІВКА, ГУЖЕВКА Те саме, що **гужва** 2; сплетений з гілок, лози шнур, яким скріплюють стовбури дерев при сплаві, плоти. Юрко станув між лозами і взявся крутити довгі **вужевки** з галуззя лозини (І. Березовський. Худан, 78); Прибіг Михайло та втєв сокиров по **вужевці**, перетєв, а клец лиш шторцаком полєтєв у безодну (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 51); А панотець, що приязно службу править, що красно говорить: – Дивїтьєся, – каже, – люди: сонечко пражить землю та й випражує з неї ягідку і рожу, а з тебе, хлопе, не годно випражити навіть **вужевки**. Але не тоту **вужевку**, що ліси і дарابي в'яже, але тоту **вужевку**, що усіх хлопєв у один нарід в'яже (Марко Черемшина. На Купала, на Івана, т.1, 228); Мочернюк був молодим, молоді деревця часом дають гнути з себе луки і крутити **вужєвіки**, і що буде, коли Мочернюк не витримє тортур, заговорить і стане на стежку, яка веде до опришківської гаври (Р. Федорів. Жбан вина, 141); А що вже ряди їм на конях, ряди! Мотуз мотуза не держитьєся, поводи клочані, а стрємені – **гужевки** з вербового пруття! (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 441); // у порівн. Перемучені попи накидалися на їду і не мали часу говорити; господиня звивалєся, як **вужєвка**, стараючися, аби все було якнайліпше, аби любі гості не взяли потім на зуб (Г. Хоткевич. Камінна душа, 85); // образн. А панотець, що приязно службу править, що красно говорить: – Дивїтьєся, – каже, – люди: сонечко пражить землю та й випражує з неї ягідку і рожу, а з тебе, хлопе, не годно випражити навіть **вужевки**. Але не тоту **вужевку**, що ліси і дарابي в'яже, але тоту **вужевку**, що усіх хлопєв у один нарід в'яже (Марко Черемшина. На Купала, на Івана, т.1, 228).

◇ **припнути на вужівку** – позбавити кого-небудь свободи в діях, вчинках; утримувати в покорі кого-небудь. – <...> *І це твоя особиста справа, хоч Дашкевичка просила оберігати тебе від пиятик з Олександром. <...> Візьмеш мене на ланцюг? – Ніколи в світі, Юре. Тебе можна вбити, а поневолити несила нікому. Не бійся, я тебе на вужівку не припну* (Р. Андріяшик. Сторонець, 143).

◇ **скрутити у вужівку** – зробити немичним, слабким. *Одного разу Корчуй прилюдно запрявся, що до скону він рубатиме тернину і не полишить цього заняття ні тоді, коли старість скрутить його у вужівку, ні тоді, коли випадково розбагатіє* (Р. Федорів. Жбан вина, 288).

ВУЖІВКА див. **ВУЖЕВКА**

ВУЄЧКО 1. Пестл. до **вуйко** 1. – *Коли ми си поженили, мені було двацять и два, а вашому вуєчку Василькови – сорок и два* (Л.-П. Стринадюк. А кемуеш, ек то було!, 120).

2. Пестл. до **вуйко** 3. *І Юра по хвилині голосніше заголосив і покірніше став випрошуватися: – Любчику, вуєчку, не буду, ніколи не буду, поки жити буду!..* (Марко Черемшина. Злодія зловили, т.1, 73); – *За Юрою кажете?! – Ая, вуєчку годний!..* (П. Козланок. Похорон, 126); *Ага, вуєчку, ви чули, що тут якийсь подорожній блукав та все за ним розпитує, але ми ні словечка...* (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 92); *Помагав мені хлопчина – Тимчук Василь. <...> Йому платили а два рази менше, як мені. <...> Малий з плачем до мене: „Поможіть мені, вуєчку, скажіть, що-м рубав разом з вами. З чим я д'хаті вернуся?! <...>”* (М. Яновський. Між лісорубами, 299); *Довбуш відскочив. Відчувши вогонь на правій руці, затиснув рану й заточився. – Що вам є, вуєчку?* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 238).

ВУЄЧНИЙ Прикм. до **вуйко** 1. – *Кланяються тобі, Олено, вуйки і вуйни та їх діти, твої вуєчні брати й сестри, та просять, щоб ти приїхала до них* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 24).

ВУЇТИСИ Сваритися. *Йїго тото нічюо ни обходило, шо баба з дідом вуйласи* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 31).

ВУЙ *евф.* Ведмідь. *3-за стовбура товстенної ялиці з'явився ведмідь. Повільно звівся на задні лапи. – Що, вую? – гукнула Світозара, ховаючи пістоль назад за пазуху. Ачей не подобає-си тобі, що я тут?* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 6).

ВУЙКО 1. Брат матері або батька. – *А мені ще оце треба знати, Борисе: ви сьогодні хочете доїхати куди вам треба, чи завтра? Бо якби завтра, то ми заночували б у мого вуйка, що живе під полонинами* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 84); – *Один мій товариш має там вуйка і той переказував, аби він прийшов до нього, має для нього гарну і добру дівчину* (О. Кобилянська. В неділю рано зілля копала..., 79); *А вуйко віддав мене у найми до пана* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 85); *Я мав вдома добру рушницю, дубельтівку, дарунок від вуйка* (Р. Яримович. Чигун, 68); *Постояла, побанувала, а далі надумалася і повернула до вуйка у Лішів* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 71); *Траплялось, що Штефан заставав хлопця на гарячому, знімав пасок, Василько покірливо лягав на лаву, і вуйко відраховував йому кілька синіх смуг* (Р. Федорів. Тисяча кроків, 28); – *Кланяються тобі, Олено, вуйки і вуйни та їх діти, твої вуєчні брати і сестри, та просять, щоб ти приїхала до них* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 24); *Малий не журився, ріс, ходив у школу, почувався, як удома. – Вуйко мене має за свого, – якось похвалився він, – не журиться...* (М. Яновський. Витривалий Тирса, 216); *Вуйко коло вуйни, а баба з краю стола сіла* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 66); *Привітався з кожним за руку і так само мовчки зайшов за кермо, а за ним узяли весла в руки вуйко Микола та нанашко Семен* (П. Федюк. Ріка, 12); „<...> **Вуйко** Андрій дуже нас уквудив: і послідню коровину з загороди займив. Але не споминай йому лихом, як виїдеши, усе-таки свій своїм. <...>” (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 305); *Ішли глибоким, повимиваним дощами плаєм і по короткому часі входимо до подвір'я мого далекого вуйка Романчука* (У. Самчук. Гори говорять!, 169).

2. Чоловік тітки. *Осінню відбувся шлюб, і казали нам кликати того пана вуйком.*

Тета виїхала з **вуйком** до Кут, і там вони замешкали у власному новому домі, у долині Черемоша (Р. Яримович. По могилах сліду не стало, 9).

3. Дорослий чи старший чоловік узагалі. – Чи доводилось вам бути, **вуйку**, на іподромі? – звертається Сергій до сусіда, одного із сватів (О. Гончар. Циклон, 234); – Як днювали, **вуйку**? – голосно привітався до нього широкоплечий хлопець у китарі і військово-вому кашкеті (Я. Стецюк. Крутий плай, 57); Я до Чугайстра-старости: – **вуйку**, ви не виділи її? Мо' заблудила? (П. Федюк. Самотня зірниця, 62); Не буду переказувати, що торкотять старші **вуйки** (М. Яновський. Приїзди, мамо!, 88); Мушу тебе [дитину] продати **вуйкові**, або кому, може скоріше викохаєшся (М. Козоріс. Чорногора говорить, 164); На храм вуйни і **вуйки** з чужих сіл походилися (Марко Черемшина. Карби, т.1, 33); Олекса носив за ватагом коновку з свяченою водою і підсміювався: „Киньте, **вуйку**, свою роботу” (Р. Федорів. Євшан-зілля, 189); Гуцули колом обступають Михайла Гнатовича і, похитуючи люльками, мовчать – ждуть його слова. – Ет, хто, **вуйку**, нас не страхає? (М. Стельмах. Над Черемошем, 62); – А ти нас не жалій, – кинув дід Амвросій <...>. – Та що ви, **вуйку**, я хотів... (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 28); Зашепотіли вогні / в синіх кахлях вікон / і являли світові / силуети **вуйків** при столі, / гарячих від праці, / білих від сорочки, / мрійних від доріг (М. Аронець. Розсипала срібло трава, 15); Орфенюк чекав на них у кукурудзі. Був, немов з хреста знятий. – **Вуйка** Олексу, братчіки, з пушки... Так, що вмирає... (Б. Бойко. По голови..., По голови..., 74); Замовк чабан, повернувши бігарем вогонь <...>. – А де ж кінець цієї казки, **вуйку**? – запитав Борканюк по довгій паузі (С. Скляр-ренко. Карпати, кн.1, 95); Лежить старий в ялиновій труні, / слізьми в руках пожовкла свічка стигне. / Навколо люди, та нема рідні <...>. / – То правда, **вуйко** мав великий дар. / А писанки писав лише веселі (Н. Попович. Писанка, 13); Нагло надбав Довбуша. Знаючи палку водачу **вуйка**, Павло поспішив до гурту селян <...> (А. Хлистова. Олекса

Довбуш, 101); Заплівсь туман у тишині крони буків, / Бринить десь пісня осені сумна. / Наш проводир – старий і мудрий **вуйко** / В грибні місця веде сьогодні нас (Р. Юзва. Карпатський плай то круто в'ється вгору..., 32); [Полотнюк:] <...> А правда, **вуйку**, що його куля не бере? (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 92); „Говорите таке, як в небелиці, – / Сміється **вуйко** Юра темнолиций <...>” (В. Зубар. На косовиці, 17); – Та ходім, пане ватажку! – Дивися ще на храму мене отак-о поклич, – помахав пальцем Олекса. – Кажі ліпше: „**Вуйку** Гавриле!” (Л. Качковський. Довбушева пісня, 219); – Щезник, – сказала Тетя, виринувши мов з-під землі. – На вашу душу чигає, – і взяла **вуйка** за руку (О. Кундзіч. Верховинець, 229); Слухає Іванко, що **вуйки** говорять / і про що вуйни собі гомонять <...> (О. Дучимінська. Черемош говорить, 94); – Та й це, хло', таке десь відкись найшло на село, що крий Господи, – обізвався один чоловік. – Скрізь люди шепчуть, говорять, думають-передумують, що і як! Ані тни! Бо й є, ви там ходите до канцелярії, **вуйку** Федоре, ви там з панами за „панібрати”, то й знаєте май більше від нас: чи не чули хоть ви, що й як? (М. Павлик. Вихора, 284); – Иди по **вуйка** Тимка, – сказала Ганнуся, – він добрий і сильний і татові не скаже. <...> Сусідство, доброта і прихильність один до одного зробили їх друзями і стерли вікові межі (М. Дзюба. Укриті небом, 12); І я стояв як укопаний. – **Вуйку** Матвію!.. – Пе... тре! Мій падку!.. То був її батько (В. Бабляк. Вернись на Білу недею!, 65); А **вуйко** Семен Рижко відкопав навпомацки з кута пивниці дві обмотані дротом ще австрійські флящини, сховав під лужко, аби були напохваті, і чекав з маржиною вечора (І. Андрусак. Реставрація снігу (повість-метафора), 151); Але Франусеків сват лиші перепитав: „А як ви, **вуйку**, дивитесь на те, що Гітлер і Сталін були союзниками і увесь час до Німеччини відправлялися нафта, зерно, сукно... Га?” (В. Шкурган. Кілько цього світа, 166); Сьогодні ховали **вуйка** Михайла, нашого сусіда, запеклого картяра (Л.-П. Стринадюк. А кемеш, ек то було!, 12); Тоді громада відрядила одного чоловіка до самого цісаря Франца-

Йосифа. До нього, звичайно, **вуйка** не допустили, але з ходаками пообіцяв побалакати міністр освіти (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 75).

4. *евф.* Те саме, що **вуй**. У полонині кожний озброєний. Нераз навіть серед білого дня затріщить вориння і з гущавини впаде в отару **“вуйко”** тай розідре корову, або підкрадеться вовк тай схопить вівицю (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 8); До тих ми не добрались верховин, / Де глухарі таяться громокрилі, / Де бродить **вуйко**, ласий до малин <...> (М. Рильський. Карпатські октави, 227); Ади, повістують люди, що якийсь газда йшов із Грамітного до Гринева, а з лісу виїшов ведмідь та заступив йому дорогу. Ще **“вуйко”** не вергся на нього, як газда припав до землі та й прикинувся мертвим (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 82); – Врубай гілля та накрий його [ведмедя], а завтра возом забереши собі, – каже. Замаїли ми **вуйка** та й ідемо понад Бистрець 'д гори (Марко Черемшина. Козак, т.1, 255); Яюсь трапилося: вони з Ласієм виїшли просто на ведмедя, **“на бурого вуйка”**, як любив висловлюватися Богородюк (М. Яновський. Зарва, 330); Десь блукав бурило-ведмідь та вовк-сіроманець, яких бояться пастухи і називають одного „той великий **вуйко”**, а другого – **“той малий”**... (С. Пушик. Карпатське літо, 291); Навіть сам **вуйко** медвідь ни увилюавси йго [Іванчікового] бистрого ока тай спокійної руки (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 156); Тьфу! Встидайся! Гріх великий! / Досить хлопа кривдять люди, / То хоч ти, мій **вуйку** дикий, / Міг би серце мати в груді! (Б. Лепкий. Лови, 52); Переплелись стожильно і сторуко / Повзучим гаддям чорні стовбури... / А що, як раптом вилізе з них **вуйко** – / Старий господар славної гори (М. Карпенко. З верха на верх, 141); Чи не **вуйкові** в лапах ти побував? Хоч ребра цілі? (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 215); Отже, цей **вуйко** бурошерстий, що нині, як живий, стоїть на задніх лапах в природничому кабінеті школи, зовсім недавно ще розгулював по лісах Чорногори і розгулював би, певне, й досі, якби не був такий завзятець до меду та не була подана на нього, за всією фор-

мою, скарга до народного суду (О. Гончар. Циклон, 144); **“Що це таке?”** – запитав я опришків. **“То, ади, **“вуйко”** занюхав, варе ерчитину, шьо си пражит на рожнах; хочє з нами харчювати”**, – спокійно відповів Худан, посміхаючись (І. Березовський. Худан, 23); Вниз западалися боки гори у глибокі чорні ізвори, звідки родились холодні потоки, куди не ступала людська нога, де плекався тільки бурий ведмідь, страшний ворог маржини – **“вуйко”** (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 190); Вибравшись з печери, хлопці оглянули околицю. Сліди ведмежої крові вели до потоку. Очевидно, доброго гостинця одержав **вуйко** і не наважився повертатись (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 43).

5. *перен.* Про незграбну, неповоротку людину. Лютився дуже, коли прозивали його **“вуйком”**, за його неповоротність і повільність (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 8).

ВУЙКО-ВЕДМІДЬ Те саме, що **вуй**. Кожної миті вони обережуть від підступної рисі розгніваного спросоння **вуйка-ведмедя** чи бика дикого, рогатого від юдів, нявок і нічниць та іншого злодухого поріддя (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 284); Видить, що від минулої осені стало яюсь так тихо, ніби там тривали щоденні поминки за щойно вмерлими, чи так, якби тамтешні люди раптово об'їлися маковиння – і надовго впали у сплячку, як лісові **вуйки-ведмеді** (М. Матіос. Слodka Даруся, 102).

ВУЙКОВИЙ Прикм. до **вуйко** 1. **Вуйкова** хата знаходиться на правому схилі груня Бубнс, і коли пройти кроків двісті на південь, видно цілу Ясіню (У. Самчук. Гори говорять!, 170); А як колись / покохає тебе / **вуйкова** донька – / не пошкодуєш, що запізно, / а просто / не повіриш (В. Шкурган. Як у роботі надірвеш ще одну жилу..., 19).

ВУЙНА 1. Сестра матері чи батька або дружина брата матері чи батька. – Кланяються тобі, Олено, вуйки і **вуйни** та їх діти, твої вуєчні брати й сестри, та просять, щоб ти приїхала до них (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 24); От взети, приміром, мого **вуйка**: вуйка вбили, **вуйну** вбили, дочку вбили,

у сина стріляли три рази – раз ранили у голову, другий раз – у плече, третій раз – у груди (П. Федюк. Михайло Іванів, 131); *Я сів коло діда. Вуйна коло мене* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчик, 18).

2. Доросла чи старша жінка взагалі. – *Беріть, вуйно! Беріть!* – заговорили в десяток голосів опришки (Б. Загоруйко. Чорногора, кн.1, 250); *У діда гості: вуйки, вуйни сидять біля стола, розмовляють, гостяться...* (О. Дучимінська. Черемош говорить, 94); *Стара техпрацівниця – вуйна Козьмачка – потрясе бронзовим, немов велика достигла груша, дзвоником і розсипле дрібне закличне дзеленчання на весь закуток села* (М. Яновський. Шкільна фотографія, 254); *Вуйна Домініка, кухарка з місцевих, теж розуміє, що Ярославу треба оточити увагою, треба створювати добрий настрій „пані Ярославі” (так вуйна спершу зверталась до неї), цій привітній, симпатичній кіноактрисі, яка вуйні ще й тим не байдужа, що виїхала з колиби, тутешня* (О. Гончар. Циклон, 144); *На храм вуйни і вуйки з чужих сіл походилися* (Марко Черемшина. Карби, т.1, 33); *Діти поїдали оченятами замотеличину вуйну, аж поки хтось з сміливіших, який, певно, вдома начувся про Ксеню лихих слів, не пояснював* (Р. Федорів. Карби, 128); *Дівчата підбігли в горбок передом, а Іваниха підійшла д'перелазові на вулицю. – То ви, вуйно? – запитала вона* (М. Павлик. Вихор, 175); *Але вуйна Єлена Рижчиха пустила до хати сесі набутки, бо війна війною, а свято вартніше, сама наварила голубців, натерла макітру маку, спіхала пшеницю і відіслала зятя на третє село до родини, аби не мозолив очі* (І. Андрусак. Реставрація снігу (повість-метафора), 151); *Він просит відати за него доньку. А вдова стала коло печі, та так собі руки на грудях заклала і відповідає: „Я би, Михайлику, вже за тебе доньку дала, коби-с мав хоть чвертку ґрунту...” – „Я, вуйно, – відповідає Михайло, – екби мав чвертку ґрунту, то свистав би на вашу доньку”* (В. Шкурган. Логіка, 187); *Вуйна Юрина знімає наврочення, міряє землю: „Икий гисть – такий колач”, трьома пальцями хрест на чолі* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 10); – *Звідки ви, вуй-*

но? – *З Дубівців* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 102).

ВУЙНИН Прикм. до **вуйна** 2. *І знов ддріботіли ноженята, і до хати зайшов вуйнин син вуйко Іван – ковтули ще й з ним* (В. Шкурган. Син, 50).

ВУЙНОЧКА 1. Пестл. до **вуйна** 1. *Хоче Лесьо в воду штрикати, / Та світа ловити / Та хтозна-що! А ледаца / Вуйночка моргає* (Ю. Федькович. А хто винен?, 119).

2. Пестл. до **вуйна** 2. *Тепер пізнав він заслинену твар Фенчучки, пізнав і став плакати й випрошуватися так само, як би відпрошувався, коли б його хто наторопом без причини став обкладати штовханцями. – Нічого не буду, вуйночко, не буду, золота вуйночко, любко-вуйночко, не бу-у-у-ду* (Марко Черемшина. Злодія зловили, т.1, 71); – *Ні за що, вуйночко, – немов й не помітила газдинин погляд, відповіла Юстина* (Р. Федорів. Весільні ворота, 265); – *Що дієте? – зрікла Палагна. – Гаразд, що ви, вуйночко! – відповіла борзенько Одокія* (Д. Харов'юк. Палагна, 535).

ВУЙТЮК Прізвисько персонажа твору. *Василеві, через його доволі-таки помітну огрядність, активні очі, дістались в дорогоцінний подарунок кабан-іклан, ведмідь, борюх, лахабундяк, вуйко Юрин, вуйтюк, торба Бистрецька, випуленек, Зорена* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 129-130).

ВУЙЦЬО Пестл. до **вуйко** 3. – *Любила. Дітей у нас, правда, нема. Можна розійтися. – Де таким молодим розлучатися, – заперечив Скальник. – Це найлегше. Жити спробуйте. – Старалася, вуйцю. Для кого я вбиралася якнайкраще, брови підмальовувала?!* (М. Яновський. Гірське серце, 123).

ВУКИЙ див. **УКИЙ**

ВУЛИШНИК *зневажл.* Бездомна людина, яка не працює, а живе з крадіжок, жебрацтва і т. ін; пройдисвіт, волоцюга. – *Не потребує я такого вулишника, най би ше мені потег шо від хати та злезентировав, та й шукай вітра в полі* (Марко Черемшина. Злодія зловили, т.1, 70).

ВУНДА

♦ **єк вунда впадет** (комусь) – за умови, коли в когось добрий, відповідний настрій. – <...> *Але, напровсєске, єк си ни зможєш вид „неї” [лісної], зчєзла би, злічитиси в других примівників, то на прубу спробуй пйти й до Проця Дарадуди. Тай поговори з ним, попрочи діда, він чудатий, лакім поратувати єс-сом навіть и свого ворога, лиш єк така вунда єсом йиму впадет* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 431).

ВУР, ВУРА, УРА Ворожнеча. „Навіть найбірші пізмаки, шо мали межи собов зачєнку біда знаєт від коли, на цим весілю їдналиси, пили у воросі горівку, закушуючі колачєм, та стрієли разом з пістолєт, єкби мижи ними ніколи **вур**и й не було” (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 234); // у замовл. „Водичько свєтичько! / Тєчєш з високих гір, з глибоких нїр, / Усє лихє обмиваєш, сама чїста пропливаєш, / Обмий и мене, иршєного Ивана, / Вид **вур**у, пострілу, клику, / Наслання й лихого єсу” (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 22).

♦ **завєсти вур**у – зчинити галас, крик, бійку. Тай ти на єсок таку **вур**у завєдет [жінка], шо відразу задубієш. Миски та лїжки усє тобі на голову лєтит єк град (О. Манчук. Челїдина, 54).

♦ **мати уру** (на когось) – злитися, сердитися, гніватися на кого-небудь. Бадіки кóвтали палицями в землю й докінчували: – Єк заступник віта на твого сина **ур**у має, то ти собі, Митрику, бійси, кїлько хочєш, але сєла не рунтай, чєліди не положи (Марко Черемщина. Поменник, т.1, 138).

ВУРА див. **ВУР**

ВУРДА паст. Сир нижчої якості з вторинної переробки молока. Женциця збігала. Її щє варив два рази, вибираючи з неї **вурду** – сир нижчої якості (Я. Стецюк. Крутий плай, 73); При усїх отих тасмних процєсах, коли з молока робитьсє і сир, і будз, і бринза, і **вурда**, і керлиба, і женциця, і щє вські продукти, ступїнь тємпєратури відїграє дужє велїку роль, тому трєба мати під рукою гнучкий і послушний апарат – от він і маєтьсє у вигляді верклєга й бєрфєли (Г. Хоткевич.

Довбуш, 150); *Та й нїс кислий хлїб у бисагах, аби з сєла на полонині дати пастирям пригїсного, бо за цїлє літо, то їм си приїдаєт полонинска їда: кулєша, бриндза, **вурда** та сєрбанка* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 351); <...> *пробують сєбє сєред чужих рєчєй, у чужих звичках, оглядають альбєми з чужими знимками – або з мовами – приходять у пастуші стаї на полонинах – говорять не по-гуцульськи – просять молока, жєнтиці, гуслєнки, **вурди**, будзу – слухають, як гуцули намагаютьсє їх зрозумїти, щє говорять мїж собою про них* (Т. Прохасько. Нєпрості, 98); *Можє, гуслєнки дати, / Гєздє **вурда** й кулєша, / Бринза з банужєм стинут в мисках* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 139); *Сир не одразу стає сиром. Та й на наших полонинах спочатку віддушують **вурду**...* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 73).

ВУРДІЧИСИ дієприсл. Перетворюючись у сир; зсїдаючись (про молоко). // у порівн. “А ви по чьому цє пизнаєтє?” – запитавси, позєраючи й собі на єснє небо, шо слє си пержити в баранковатї хмарки, єк прибрєсклє молоко, **вурдїчиси** на ватрі (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 15).

ВУРИТИ Пересварювати, сїяти ворожнєчу, незлагоду. А вінчєних, то **вурит** [чорт] мижи собов, мєрзит, харкаючи на них, аби одно одним згидувало тай ни стрєбувало своїм, а шукало на любу чужєу особу (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 306).

ВУРИТИСИ Сваритися. “Сумліне би тє гризло, єк ти мнє пудно угриз”, – далі **вуриласи** баба й хто знаєт, шо би си було мижи ними обома вигоїло тої ночі, єкби був їх вуйко ни уговкав та ни розгєтькав (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 39).

ВУРКОВАТИЙ Який виражає гнів; гнівний, сварливий. Доснагу такі [привиди], єк тоти, шо ними мольфарі си послєговуют у своїх чєрях: уроваті, **вурковаті**, страшно пудні (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 40).

ВУСТАВКА, УСТАВКА Вишита смуга, вставлена на плєчах або рукавах жіночої сорочки. І сонцє золотило тємно-вишнєві запаски, перетикані дрїттю, гладило пишно

вишиті киттарі та чудові **вуставки** на білих рукавах (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 33); Сорочка на ній була з низенькими, великими **вуставками** (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 329); *Озираєт вуставки, ловит за запаски, за пацирки, за фустку, уже так коло неї ходит, ек когут коло курки, і так си на ню дивит, екби зроду ше жінки не видів* (О. Манчук. Француз, 36); *Дівочька хустка, сорочка з найширшими вуставками, запаски, кептар – усе в момент було знайдено* (М. Яновський. Гірське серце, 78); *Стара, бувало, дує на неї, як на дорогий камінь; де коралі красні, де уставки мудрі, де киттар уписаний, де пояс славний – Олена все дістала* (Ю. Федькович. Серце не навчити, 269); *Юнак гордовито розправив рамена, розсуваючи ними плечі інших опришків, випинав груди, немов показуючи усім між барвистими уставками вишиванки сріблястий хрестик <...>* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 254).

ВУСТАНКОВИЙ Оздоблений орнаментом. *Космацькі постолі і капці вустанкові, / Космацькі люди файні, чорноброві* (О. Василяшук. Космач, 25).

ВУСТІЛКА Устілка. // перен., зневажл. *Хвойда, шльондра; підстилка. Зовсім мало бракувало до того, щоб вибух гніву не бурхнув через і судці не перетворились у катів – в їхніх очах вона була панською любаскою, вустілкою, зрадницею* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 334).

ВУХО Одна з двох однакових частин подвійної торби (**бесаг** чи **бордюга**). – *Васи', ано, роздай хлопцям, що ходили зо мною на пана Злотницького, червінці з оцих бесагів – з одного вуха!* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 92); „<...> Там грошей немає, лиш є там дивенький бордюг, шо Олекса поклав. Великий, на два вуха, а в кождім усі по пів-уха чірвоних – ото й скарби усі <...>” (Г. Хоткевич. Камінна душа, 341).

ВУЧКУР див. **ОЧКУР**

ВУШКА

◇ **медвежі вушка** – бот., мед. рододендрон (*Rhododendron*). *Так багато квітів Андрій не бачив ніколи в житті, лише одного разу на морі, там цвіли куці з тропічною на-*

звою “олеандр”. – Яремо, що це? – Це медвежі вушка, – відповів Володя, я їх знаю, це лікарська рослина. – Це, напевне, рододендрон, – сказав Ярема, – а як його називають місцеві, я не знаю (М. Римар. Білий слон, 146).

ВУЩИНКА Смужка з китичками для зав'язування сорочки на грудях або рукавах. *І з тої пустки спокійно і владно виходив Федір Кошак у чистенькій білій сорочці з червоними вущинками, у нових поркініцях і в чоботах, змащених гусячим лосм* (І. Андрусак. Реставрація снігу (повість-метафора), 144).

ВХЛЄТИ Док. до **ухлєвати**; ослабнути, втратити силу. *Тай так болючо тенькнуло в серця саме в тот раз, ек хотів стрілити, шо аж студений піт густими краплями дожджя уквив його чоло. Сами руки вхлєли йиму з кресом від лица. Потемедивси* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 298).

ВХНЮПИТИ

◇ **вхнюпити погляд** – з сумом, з боєм дивитися на когось, щось. *Гуцул підвівся із землі і вхнюпив болячий погляд у трупа товаришки* (Марко Черемшина. Чічка, т.1, 110).

ВХОДИНИ тільки у мн., обряд. Новосілля. *Ще не одна хата, яку-м' збудував, не розвалилася. Ще ніхто не скаржився, що зле йому зроблено... Най, Юстино, це гніздо ніколи студени не знає, аби тобі щасливо велося. А входи́ни аби-с' святкувала не сама, а з газдою* (М. Яновський. Грицишина хата, 265); *На вершкү хреста висів ваговитий гаман з дукатами. (За звичаєм, його не знімуть до самих входи́н)* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 269).

ВЧАСНИЙ Ранній. *Вчасним* досвітком ми повставали – *запухлі, невиспані, мов осуджені. До нас у хату заглянула молодиця, що прислугувала нам, і здивувалася, бачачи нас уже на ногах* (І. Франко. Гуцульський король, т. 22, 491).

ВЧИННИТИ СЯ див. **УЧИНТИСИ**

ВЧУДІЄ

◇ **на вчудіє** – щоб здивувати кого-небудь, вразити. *Сипалася [Юрчикова сила] в ударах під веселу руку молодими часами у корчмі, перла ялицю столітню ід стаї на ватру, от*

так собі – **на вчудіє**. Дивувався мир крискенцький <...> (Г. Хоткевич. Камінна душа, 336); Ех, файно тратили Марусяка. Говіркували люде, шо перед смертев дванаціть попів увонно го сповідали ек день, так ніч. Оберемками гріхи на собі виносили. А коли наступив день кари, то стілько народу зігнали з усіх сіл, з усіх верхів, щоби яблучко не впало на земню. Бо то **на вчудіє** зганєли (Г. Хоткевич. Камінна душа, 358).

ВШАК част. Адже. „Чого ти плачеш, дівчино єдина? / **Вшак** ти видиш – не моя причина: / Не рад би я від'їжджати – / Гонить цісар воювати; / Не тра серцю туги завдавати” (Ю. Федькович. При відході, 41).

ВШМАЛИТИ Вистрілити з вогнепальної зброї. *Бескиди / пригорнути би / аби / видпорпати пистоля из опришків; / то, може, хтос / з чоренної ганьби / і... **вшма-лит** тишком* (В. Шкурган. Вимочуют фасулі до стрільби..., 12).

В'ЯЗЯ

◇ **в'язю на шию селяти** – обдуривши, обманувши, поставити кого-небудь у скрутне становище, в несприятливі умови. [Іван:] <...> *Та я се жартую, братчику, бо й хто би доброму чоловікові радив таку **в'язю** собі **на шию селяти**?* (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 432).

– Г –

ГАБА Хвиля на гірській річці. Клекотом, шумами, *габами* збивалася вода на скелях та розсипалася сріблястими росинками аж на лице подорожніх (Р. Єндик. Звідки беруться мольфарі, 96); *В золотому піску, на крутих берегах, / Де габа плине безповоротно, / Буйнокрилий, могутній, вогнистий Пегас / Розгулявся лошам безтурботним* (М. Влад. В золотому піску, на крутих берегах, 11); *Похлюпоються через талби брудно-жовті габи* (М. Яновський. Коли йдуть сплави, 8); *Підійме-підійме на хребет і вдарить об камінь, закриє габов* (Г. Хоткевич. Злочин природи, 334); *О, гірше, далеко гірше. Борони, Боже, від отих загат на бистрих габах коло крутіжного плеса* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 546); *Потужили ми цвайки на дарабі та й кермами, як грудьми, боремося із габами* (Марко Черемшина. Марічку головка болить, т.1, 281); *Ніхто ніколи не дізнається її тайни, бо як лишень хто розгадає її, казав колись дідо, того вмиють зловлять потопельники, затягнуть на крутіж – і Ріка битиме в габи і чорне плиття* (П. Федюк. Ріка, 11); *Несподівано заскочила повінь, люті габи збили Марічку з ніг, кинули потім на гоц і понесли поміж скелі в далину. Марічку несла ріка, а люди дивились, як крутять нею габи, чули крики і благання і не могли врятувати* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 203); // у порівн. *Як габа по морі, так билось серденько* (Ю. Федькович. На могилі званого мого брата, 145); // образн. *З хвилюванням чекали моменту, коли дужі габи вирвуться з водоїмища, підхоплять їх разом з дарабами й стрілою полинуть по звивистій бистрині* (Ю. Боршош-Кум'ятський. Так було, 212); // образн. *Вода у Черемоші прожогом гнала. Швидко, з клекотом біла габами, що аж си пінула* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчик, 173); // образн. *Владзьо, задумавшись над чимось, а його сірі як шуліки очі дивились весь час на ті габи на Черемоші, що швиденько перебирали ногами* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 56); // образн. *Й мерехтять пелюстки, мерехтять! / Білий рай у сонячній габі!* (О. Слоньовська. Гойдалка в розквітлому саду, 76); // образн.

Що вкриє його густо снігова габа – він пріє під її вагою, дихає серпанковими мричмами, і білий килим зими розпливається у повітрі (А. Крушельницький. Рубають ліс, 350); // образн. *Він примахав звідкілясь, мабуть, з лісу, темна габа якого он бовваніє на видноколі, з'явився саме тоді, коли ватага знялася з нічного табору на вигоні пришиляхового села над Прутом <...>* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 5); // образн. *І стрепенулись, потекли по плечах, по білому кожусі довгі тороки, захвилювались темно-червоними переливами – габами* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 19); // образн. *Кульбаба, левад Магдалина / (Йй вітер розносить насіння), / Простерла в долоні габу* (Віра Вовк. Убогий квітник, 146).

ГАБА-ХВИЛЯ Те саме, що *габа*. *Бачила Леся і сріблясті габи-хвилі на порогах, і вертюхи-вири на бульбонах* (С. Пушик. Карпатське літо, 254).

ГАБОВ виг., ліс. Уживається як наказ лісорубам припинити спуск зрубаних дерев; стій. *Тут і там влітався у загальний гомін ще й інший голос: “Габов...”. Кричать у тому куті, дець далеко, ледве чутно. Але вправне вухо чує той голос тривоги, голос остороги, і голова повертається на всі боки, а бистрий зір глядить, чи не тут, часами небезпека* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 333).

ГАБУЧЬИТИ Непокоїти, мордувати. *Цего щезник габучьит на постели, а мене фурт до міста виріджеє; до адуката та й до адуката* (Марко Черемшина. Основини, т.1, 91).

ГАВРА, ГАВРА, ГАВОРА 1. Лігво ведмедя; барліг. *А як вдарив чудо-ранок в золоті литаври / – Заповзли громи сердиті у ведмежі гаври* (М. Карпенко. Повертає на “верем’є”, 146); – *Як ви хочете лишитися в селі Іваном Руснаком, а не якимось там ведмедем у своїй гаврі, у верху, то ви сьогодні мусите розбити спілку* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 199); *Лише один з них думав з гіркотою, розмовляючи в душі з оповідачем: Мой-мой! Коби-ж то так сталось... не крився б я з вами, хлопці, по ведмежих гаврях, не літав би через ніч верхами, не лишив би свого газ-*

дівства, як ти жупництва (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 84); *Назавтра стане верем'є, сонце залле гори, і тоді далеко не пройдеши, – вдень треба буде сидіти по хащах або десь по ведмежих гаврах, а вночі дертися вовчими стежками* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 29); *Ще повиті долини сніговими заметами, ще не виходить із своєї гаври ведмідь-вуйко, ще не скинули з себе кучеряву паморозь смереки, а земля вже обіймається з сонячним промінням, впиваючи в себе силу родючості, щоб дарувати її всьому живому* (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 26); *Ведмідь вийшов з гаври та блукав марний та голодний по полонинах* (Р. Яримович. Лови на готура, 59); // у порівн. *Сидів у тих Устеріках, як медвідь у гаврі, і куди простягнув лапу, текла кров, а принаймні плили сльози* (І. Франко. Гуцульський король, т.22, 497).

2. Велика яма природного чи штучного походження; вирва, берлога. *Звуки зливалися і линули високо-високо. Над гаврами і кичерами, над засніженими граждами, над усім білим світом* (М. Яновський. Зозулечка, 54); *Опришок виклав легво в якійсь гаврі, затягнув ї туди і положив на шкірах у повній тьмі* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 181); *А мої хлопці спокійно спали в гаврі, виставивши вартівника* (Р. Федорів. Жбан вина, 137); *Та є такі гаври, де сонце недосвічує. Туди в заклинаннях нечисть усяку відсилають* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 105); *А у понурій сиглі, що дихала із чорної гаври смутком затіни на поля, колоколили колоколи, та поцоркочували дзвіночки на маржині* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 24); // образн. *“Ади, скус му гавру зробив під тергачьков (гортанкою!)”* (І. Березовський. Худан, 25); // образн. *Такий великий, камінний цес мур, що очі його не завтякають обідрїти. Сам камінь і глина, самі роззявлені гаврі, саме руде залізо* (Марко Черемшина. Писанки, т.1, 216).

ГАВТУВАТИ див. ГАФТУВАТИ

ГАГА Гуска. // у порівн. *А так був мене вимастив у играшї муков, що була смих посїділа, єк гага <...>* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 314).

ГАДДЕ див. ГАДЕ

ГАДЕ, ГАДДЕ Збірн. до гадина 1. *Були у неї завинені в платок сушені головки з гаде сорокатою і чьорного; – “цим си, ади, підкурює тих злиденників, шьо їх мордує нечестта сила, шисєзлаби, та аби си запутерела в трїски та в болото”* (І. Березовський. Худан, 30); // у порівн. *Сегодни люди – гадде, а вона п'єтнаціть рік вірне робила* (Марко Черемшина. Чічка, т.1, 113); // у порівн. *А то куда ни глипнеш – усуди паски, писанки, бужениці та ковбаси – метерівки, єк гаде лежат* (О. Манчук. Великдень, 72); // у порівн., у колом. *Ой пиду я до тих панків, до панїкої хати, / Посїчу їх до одного, єк гаде прокляте”* (І. Березовський. Худан, 14).

◇ гаде сорокате – підступні, невдячні, зловмисні люди. *Ти сироти за него жінку та й діти, а він з тебе кров хоче пити. То нарід? То гаде сорокате!* (Марко Черемшина. Писанки, т.1, 215).

ГАДСР, ГАДЯР 1. етн., міф. Чоловік, який замовляє від укусу гадюк, або має владу над ними. *<...> ще є гадєр, вовкун, градівник, хмарник, верхоблюд, ще є віжлун і віжлунка, але найголовніший – баїльник, примівник, найсильніше діє примова, говорення, бай* (Т. Прохасько. Непрості, 86).

2. Те саме, що гадєрька. *Прїлий дух гнилих пнів, запах кладовища лісного йшов на них з пуці, де трухліли мертві смереки та гніздились погані гриби – гадяр і голубінка* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 219).

ГАДСРНИЦЯ етн., міф. Жін. до гадєр 1; жінка, яка замовляє від укусу гадюк, або має владу над ними. *Дві жінки – віжлунка і гадєрниця – обмили Анну і загорнули її в кольорові ліжники* (Т. Прохасько. Непрості, 17).

ГАДСРЬКА, ГАДЯРКА Різновид гриба, біла поганка. *А якщо у пакетуку, до того ж обірваному, з однією ручкою, дві сиройжки, одна з яких замаскована гадєрька – отруйна біла поганка, жменя лисичок, пів обгрізеного боровика, яким білка, глумлячись, з дупла кинула тобі в чоло, і один пиздек – старезний гриб, із чорною ряскою й білими на півпалець*

черв'яками, то мимоволі починаєш заздрити тому харкотливому Комбі, сусідові згори, який у дитинстві їв жменями свої гивенця, від того й грибар тепер від народження (Л.-П.Стринадук. У нас, гуцулів, 144); // у порівн. *Єзуїтські колеґії / Лиш повиростали / Як гадярки капаністи / Слотавого літа* (Ю. Федькович. У горах, 212).

ГАДЕЧКА Зменш. до **гадина**. // образн., зневажл. – *Вйо, каправки, вйо, гадечки, смага би вас втсла!* (Марко Черемшина. Парасочка, т. 1, 250).

ГАДЖУГА, ГАДЖЮГА, ГАЧУГА, ГАЧУГА, ГАЧЮГА Молода смерека або ялина. – *Дитино лісу, хто тебе, гаджуго, / Як звуть гуцули, зранив і коли?* (М. Карпенко. Гаджуга, 144); *А молоді гаджуги шануй, пригортаються твоїм дітям і внукам* (М. Яновський. Гірське серце, 85); *Мало їжджена, вкрита шуваром, заросла гаджугами, вона вилася вздовж берега гомінкого потоку, що пробивав собі шлях між крутими боками гір від Чорної гати до Терєблі* (В. Сичевський. Ча-к-лунка Синього Виру, 109); *Як полегчив [Митро] свій гнів, скочив поміж гаджуги і пропав* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 136); – *Ох, гаджуго, гаджуго, – промовляв до дерева, мов до людини, – така-с молода, а вже гинеши* (Р. Федорів. Жбан вина, 37); *Ховаючись у гаджугах, що росли біля її садиби, підповз до оборозу, на якому не раз сидів оберігаючи Довбуша під час його гостювання у Ксені* (В. Гжицький. Опришки, 252); *Раз дедя наші найшли під Довбушенков бербеницю під гачугов між корінєм і втішилиси, бо гадали, що то гроші* (Г. Хоткевич. Довбуш, 452); *Самі ж опришки стіною забудували отвір печери й обложили стіну зеленими гачугами, щоб на всякий случай замаскувати свій пробуток в Чорногорі перед ворожим оком* (І. Березовський. Худан, 61); *“Розкочтеси здовж попри плай і поховайте си в гачюги (чагарі) та майте си добре на гадці!” знова приказав нам Худан, а сам підійшов попід скелю на кінець вузької небезпечної стежки <...>* (І. Березовський. Худан, 21); // у порівн. *Микола стояв, як коли б грім вдарив в його, і зразу спалахнув, як суха гаджуга* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 174); // у порівн. *Добрий був*

газда: мав полонину, щось із вісімдесят маржин випасав, лісу мав добрий кавалок, толок коло хати доста, город такий, що варт, – там таке кукурудзе гнало, ік гаджуга (Г. Хоткевич. Камінна душа, 100); // у порівн. *Гадки б'ють голову, як гаджюги* (Марко Черемшина. Козак, т.1, 257); // образн. *Котивсь зеленими царинками, маленький і білий, наче банька кульбаби, безстрашно забирався у темний ліс, де гаджуги кивали над ним галузками, як ведмідь лабами* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 179); // образн. *Гаджуга стоїть поважна, насуплена; коли налетить бистріша хвиля й почне гру з корінням, гаджуга перехилиться над потік, гнівним оком кине, схвильована, стрепене головою-вершком – хотіла б спинити небезпечну забаву* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 390); // образн. *А темні гаджуги з білими чубами стояли як закам'янілі й дивилися на біле море* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 249); // образн. *Гаджуги дивилися на них і усміхалися до молодят* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 381).

ГАДЖУЖКА, ГАДЖУЧКА, ГАДЖЮДЖЬКА, ГАДЖЮЧКА, ГАДЖЮЧЬКА, ГАДЖУЧКА Зменш.-пестл. до **гаджуга**; молоденька смерічка або ялина. *Тепер уже пливли ковбки і ковбки, і десь поміж них проишмigne гаджужка, там вільха, вирвана водою із берега, там знов дараба <...>* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 396); *Висунувся, як рись з-поміж плит, відхилив мокрі галузки гаджужок, кинув очима довкола себе тай скочив поміж дерева і хаці* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 81); *Ставай коло отісі гаджучки, – показала рукою на молоду смереку, що перед інших виступила з узлісся* (Б. Загоруйко. Чорногора, кн. 1, 251); *Ловивси за коріне гаджюджюк, що гадев обліталоси коло каміння в мнєконьким моху* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 20); *Там сів на гаджючку й голосно закричав* (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 123); *Дек скочив поза плит, укев штири гаджючки та й вбив посеред царинки* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 83); *На кривім чубці, забганім з вершека молододі гаджючючки, куриє бакунтову люльку, випсану в дрибні колоски, з остров*

шишков, насаджуванов на накривці (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 118); *А старі ялиці та молоді гаджучки, єдині свідки їхньої розмови, перестали шуміти, затихли з великого дива* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 52); // у порівн. *Двадцять років тішитися нею, двадцять років дивитися, як вона росте, розвивається, набирається краси, немов та молода гаджужка, розростається, як та чічка, розцвітається* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 251); // у порівн. *А серед тої всієї незвичної обстановки тонесенька, гей гаджучка, чомусь радісна, чомусь усміхнена стояла молода їмость* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 31); // у порівн. *Бо й Доця була висока й струнка, як молода гаджучка, а що вже гарна, то й не казати* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 176); // образн. – *Деревини на хату шукаю. Маю хату будувати, а сим потоком, гедя казали, добра деревина на хати. – Ну що ж – знайшов? – Не знайшов-сми смереки, лиш одну гаджучку молоденьку, – і легінь розсміявся. Та шош ни знаю – ци її рубати ци так узети. Маруся не зрозуміла* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 64).

ГАДЖУЧКА див. **ГАДЖУЖКА**

ГАДЖІЮГА див. **ГАДЖУГА**

ГАДЖІЮДЖЬКА див. **ГАДЖУЖКА**

ГАДЖІЮЧКА див. **ГАДЖУЖКА**

ГАДЖІЮЧЬКА див. **ГАДЖУЖКА**

ГАДИНА, ГАДЯ, ГАДЬ 1. Гадюка, отруйна змія. *Шукала ліків для Василька, щоб загоїти рани на тілі, ледве врятувала Данилка, якого вкусила гадина* (М. Яновський. Наймолодший, 22); *Старцуне лецтій! Ану дівси-си! У церкві служби си праве, євангелія си читає, а вин дівку, мой, питає. А гадину ни попитавбис?* (О. Манчук. Храм, 62); *“Щоби пушка добре біла, витягали язик з гадини, ладан і вершки з дев’ятьох осик, відправляли над тим усім дев’ять Божих служб, потім тим усім обчерчували дев’ять раз пушку до-вокола...”* (В. Бойко. По голови... По голови..., 75); *Ну, але яка там чистота у лісі! Йо-йой... Там би гадину було видно наделеки* (В. Шкурган. Переказ, 106); // у порівн. *Лишень лизнула панського меду, відразу змінила*

шкіру, гейби гадина сороката (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 271); // у порівн. *І хто не знав, то й не сказав би та й не подумав, що звивиста, як гадина, і зелена, мов кобиличка, ріка, неприродно місячна смугастими стовпами, робить той дзвін тріснути надвоє* (М. Матіос. Солодка Даруся, 102); // у порівн. *“Давай гроші, старий!” – гримнув гуцул, – “бо ек дам зараз, то ти голову відсічу, ек гадині”* (І. Березовський. Худан, 8); // у порівн. *Ловивси за коріне гаджюдзьок, шо гадев облїталоси коло каміня в мнєконьким моху* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 20); // у порівн. *Гадинов в’ючя річка з зеленими смугами лишеласи глибоко в долинах* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 9); // у порівн. – *Йой, робітники мої велебні! – крикнула Варвара, ніби наскочила на гадину* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 323); // у порівн. *А за сей глум чортівське твоє серце / Насип’ю топленім я золотом, / Що аж сипітима, сипіти, як / Гадя та местна в моїх тут грудях!..* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 376); // у порівн. *Та правда нажариласи на сонечку цілу днинку, ек гадя, зато мала шо тхати телїпати* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 141); // у порівн., у колом. *Ой горівка п’єсі, / Горівка минесі: / Край мого серденька, як гадина в’єсі* (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 33); // образн. *У попереку сиділа кусюча гадина й жалила раз по раз смертельно й навїки* (М. Матіос. Нація, 6).

◇ **гадина сороката** – лайл. підступна, зловмисна людина. *Стали жиди їх спирати, плечима відтручувати. – Не тручий, гадино сороката!* – обрушилися газди (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 141).

◇ **гадині в очі штрикнути** – бути готовим на неймовірні вчинки, подвиги. *За отця-матір був би й гадині в очі штрик* (Ю. Федькович. Серце не навчити, 268).

2. *перен., зневажл.* Про огидну, підступну людину. – *Го-го-го! Гадина не жінка... Головку би тій милій втяти до порога* (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 28); *Нема ради: давай, а ні – б’є, запрутов, каменем. Ех ти, гадино погана* (М. Павлик. Юрко Куликів, 21); *Кажуть пани, що “хлоп – гадина”*,

а я вам скажу, товарише <...> (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 1, 383).

3. Те саме, що **гаде**. *Скрізь, од усього була небезпека, і треба було добре глядіти маржину од гадини, звіра і од відьом, які всякими способами потягали манну з коров та поминали худібку* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 205).

ГАДКА

◇ **гадки загупали в бубни** – дуже переживати, тривожитись. – *Я застороніла, попісніла. Стресло мене. Гадки загупали в бубни* (В. Шкурган. Переказ, 111).

◇ **гадка йшла** – думати про когось. *Усім про бабу гадка йшла і езиками обертала* (О. Манчук. Непростий мертвець, 49).

◇ **мати си добре на гадці** – бути пильним. *“Розсхотчеси здовж попри плаї і поховайте си в гачюги (чагарі) та майте си добре на гадці!” знова приказав нам Худан, а сам підійшов попід скелю на кінець вузької небезпечної стежки і, станувши за смерековим кущем, вигядав крізь гилля за жандармами* (І. Березовський. Худан, 21).

◇ **наволокти собі на гадку** – уживається для вираження подиву, здивування з приводу чого-небудь несподіваного, непередбачуваного і т. ін. *Коли б я міг був розуміти, проти чого він тото говорив! Хто був би навіть і на гадку собі наволік?* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 262).

◇ **піддавати гадку** – підказувати, підштовхувати до чогось. *Одні піддавали гадку, чи не піти їм поскаржитися до судового старости, а другі зараз відганяли ту гадку, бо знали, що староста має люту кров і як уздрить у дверях своєї канцелярії мужика, то у тім моменті гукає на возних, а тоді возні кидаються на чоловіка, як вовки, і виводять його надвір, але при тім виводі сягають під китар і під байбарак та й рахують йому ребра, аби більше не вертався та й аби усьому хрещеному мирові відраджував такої докучливості* (Марко Черемшина. Ласка, т. 1, 218).

◇ **задня гадка** – прихований, потаємний намір, умисел. *Вимочують фасулі до стрільби, / до войн кривавих в інтернеті кухні, / без*

гадок задних перлоси аби – / на мислі умні (В. Шкурган. Вимочують фасулі до стрільби..., 12).

◇ **ни сходити з гадки** – постійно думати про когось. *Казав, шо жити без мене ни годен. Шо з гадки 'му ни схожу* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 155).

ГАДКУВАТИ Думати, міркувати. *Гадкував за ню [лісову дівку] уводно, нім му си уповіла, і видів 'ї скріз* (О. Манчук. Лісова дівка, 43); *Бо ни оден молодець ци й жонатий чоловік нираз й довго гадкував за пишинов молодицєв, але ни смів єкос зачєтити її на бесіду* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 333); *... Гадкую, хто подаст горнеточко води, / бо... й за Єго столами – / кожде одиноко...* (В. Шкурган. Коли си прошумаєш, браччіку, 13).

ГАДЬ див. **ГАДИНА**

ГАДЯ див. **ГАДИНА**

ГАДЯР див. **ГАДЄР**

ГАДЯРКА див. **ГАДЄРКА**

ГАЗДА див. **ГАЗДА**

ГАЗДАЧ Те саме, що **газда** 1. *Синки багатих газдачів підсміювались над ним, але не дужє: боялись, щоб не ославив на все життя* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 68).

ГАЗДЕЧКИ див. **ГЕЗДЕЧКИ**

ГАЗДИК див. **ГАЗДИК**

ГАЗДИНИ див. **ГАЗДИНЯ**

ГАЗДИНЬКА див. **ГАЗДИНЬКА**

ГАЗДИНЯ див. **ГАЗДИНЯ**

ГАЗДІВСТВО див. **ГАЗДІВСТВО**

ГАЗДІВСЬКИЙ див. **ГАЗДІВСЬКИЙ**

ГАЗДОНЬКО див. **ГАЗДОНЬКО**

ГАЗДОЧКО див. **ГАЗДОЧКО**

ГАЗДУВАННЄ див. **ГАЗДОВАНЄ**

ГАЗДУВАТИ див. **ГАЗДУВАТИ**

ГАЙ, ГАЙТ, ГАЙ-ГАЙ виг. 1. Уживається для спонування до дії. – *Гайда, гай! Іди лиш та лагодь коні* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 259); – *Гай, припри писок* (В. Бабій. Запродана душа, 17); *Ну, гай, най буде лише два з повинною, бо таки спізна в суботу*

він розговіється (М. Матіос. Нація, 190); – **Гай**, най буде. Воля твоя, керую. Наливай-те (В. Андріяшик. Сторонець, 40); – **Гай**, до дна, 'би була думка одна! (В. Шкурган. Син, 50); **Гайт**, пр-р-р! Зле було мені, – випірнув захмелій Степан з-під виноградного укриття, – бо я спускався в кирницю, але вже тепер т-так добре, шо йой... (В. Шкурган. Кашкет, 67).

2. Уживається для вираження захоплення, жалю, співчуття, заклопотаності і т. ін. – *Я би таких ізнайшов побратимчиків, таких би легіників си вистарав, шо гай!* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 259); – **Гай, гай!** – кажу та й махнув, аби робити, як мені казано, бо я, знаєте, свого брата дома гірше боявся, як тепер не знати якого єнорала, – та й таки так і має бути, щоби молодший брат старшого боявся, – а може ні? (Ю. Федькович. Люба – згуба, 248); *А поки ще до того... Гай, гай!*.. (А. Крушельницький. Рубають ліс, 334); – **Гай-гай, нене!**.. (Р. Андріяшик. Сторонець, 142); **Гай, гай!** І тут і там – всюди треба обов'язково бути, нічого не поробиш (М. Капій. Країна блакитних орхідей, 6); – **Гай, гай!** Цить! Будь спокійним, Юро, Юрочку! (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 543); **Гай-гай**, були... а жодного на великому обійсті під Кринтою не залишилось (Б. Загоруйко. Чорногора, кн. 1, 325); **Гай, гай** тото-м ся напросила та намолила бувало дома: дайте мни хоть трохи до школи (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 29); *Ти кажеш: гай, гай, Незалежність прийшла / В претензіях вся, а гадали – в брильянтах* (О. Князький. Ти кажеш: гай, гай, Незалежність прийшла, 27); *Давненько то було, гай-гай, – підняв брови Штефан* (В. Шкурган. До серця, та не в пазуху, 198).

ГАЙ-ГАЙ див. ГАЙ

ГАЙДАМАШ міф. Ігрища, забави, танці лісових мавок. *Нявки свій гайдамаши справили в тиждень по Светій Неділі на Маснім Прислопі* (О. Манчук. Лісова дівка, 40).

ГАЙДЕЙ наст. Пастух, який доглядає стада великої рогатої худоби на **полонині**. *Корів та волів погнали гайдеї в інший бік*

(В. Гжицький. Опришки, 25); *Бовгарям, чи як їх ще називають – гайдеям, коло рогатої худоби куди спокійніше* (Г. Хоткевич. Довбуш, 138).

ГАЙДУК¹ Озброєний сільський поліцай. *Темної ніченьки безокої зібралися пушкарики, стрільці та гайдуки, повно у двір їх набилося.* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 110); *За Жельманом гарцювали в поношених, заляжених лоєм, вином і кров'ю каптанак п'ятеро бравих гайдуків, людей без роду і племені, які за надщерблений дукат служили орендаторові вже не перший рік.* (Р. Федорів. Жбан вина, 18); *Ти, Параско, лишайся, а ти, Олексо, тікай. Леда хвилина можуть впасти гайдуки, а я не хочу напасти за те, що передержував вбивника* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 21); *Надворі найперше кинулися в очі візок, запряжений парою коней, пан Колендовський та ще два гайдуки на конях* (В. Бабій. Запродана душа, 18); *Дрож проймає гайдуків, / Смерть прийшла по Юру. / Не рахують канчуків, / Багача натуру / З легкої його руки / Добре знають гайдуки* (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 15); *У нас, Йване, лише дідичі та гайдуки так хлопа бучками кирвавлять, а рівний рівного – боронь боже* (Б. Загоруйко. Чорногора, кн. 1, 72); *Твої предки, – казав далі Довбуш, – немало напанувалися, немало познущались твої слуги з кріпаків, немало сліз випустили твої гайдуки з бідного народу* (В. Гжицький. Опришки, 46); *Вдячна сегодська Нанашка передала Себастянові цілий звіринець, зроблений із сиру. Коня, барана, оленя, цапа, вола, тура і єдинорога натуральної величини привезли рожевоцоки і блискучі, але трохи вайлуваті моцурі з грубезними кістками, котрі служили у Нанашки гайдуками, сердюками, збуями, побійцями і мусили щодня куштувати всі сири і бриндзи на містечкових базарах* (Т. Прохасько. Непрості, 114); *Бруньовський наказував гайдукам зробити добрі гаранники...* (С.Пушик. Перо Золотого Птаха, 193); // у порівн. *Та й набереся від людей, як тот гайдук від дурних гуцулів, що процесуються* (М. Павлик. Пропаший чоловік, 79); // образн. *Спішу до тебе, опікуне мій чорногорський, / хочу тобі розказати, що я вже вмію*

гайдуків у полукіпки в'язати!.. (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 90).

ГАЙДУК² Танець, танцювальна фігура. Худан з radoців вікнун і підскочив у хаті та **гайдука** сів, відтак обняв Настю обома раменами, поцілував стару <...> (І. Березовський. Худан, 50-51); Бувало, аж **гайдука** сїдав, данцюючи (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 204); Крутились кругляка, присїдали **гайдука**, співали різні жартівливі плесївки (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 129); Аді, видите, їмстечки, я дїправди чуюся легким, але однако траба би мені ще зо три скрипці та й з десять флюяр, аби я присїв **гайдука** на підлозі (Марко Черемшина. Вєрховина, т.1, 201).

ГАЙДУЦЬКИЙ Прикм. до **гайдук**¹. – *Це Гомжїй Василь, – услужно розкрилося десять **гайдуцьких** глоток* (Г. Хоткевич. Довбуш, 285).

ГАЙДУЧНЯ Збірн. до **гайдук**¹. Без будь-якого опору віддала себе до рук **гайдучні** (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 170); **Гайдучня**, перешїптуючися, переглядаючися, почала розходитися (Г. Хоткевич. Довбуш, 214).

ГАЙДУЧОК Пестл. до **гайдук**². Крохмальчуків Янцьо аж упрів, так присїдає **гайдучка**, я хотїла, аби й Анна була при всїм, але тепер... (П. Павлик. Вихора, 248).

ГАЙНО Лігво ведмедея, гніздо, дупло, сховище. Шумить шваром полонина холодна, а з диких ланів, з **гайна**, встає на задні лаби ведмїдь, пробує голос і вже бачить заспанім оком свою поживу (М. Коцюбинський. Тїні забутих предків, 186); // у порівн. Я сховавси у дуплаву борту майже за самими плечїма дїдови, ск кунїця у **гайно**, тай видїв відтїв, шо дїдо робит (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 20).

ГАЙТ див. **ГАЙ**

ГАЙТА¹ зневажл. Жїнка легкої поведїнки. Відшукав у однім шинку: сидить, клятий, коло стола, перед ним оковита, а на колїнах, не до вас кажучи, **гайта** якась, обїдрана, боса (Ю. Федькович. Штефан Славич, 293).

ГАЙТА² див. **ГАТТЯ** 1

ГАЙТАЧ див. **ГАЙТАШ**

ГАЙТАШ, ГАЙТАЧ ліс. Зїткнення **дарабїв**. *Мабуть, є надїя розїбрати **гайташ**, бо всї гуцули там, на передніх дарабах* (Г. Хоткевич. Дарабов, 410); *Не дати себе заманити / Таємним зеленим оком / Крутежу під скельне лігво, / Стрибати при **гайтачї**...* (Вїра Вовк. На дарабі, 352).

♦ **в (ув) один гайташ (гайтаж)** – постійно, щоразу, завжди; раз у раз. *Бїдний же мїй світку! Відколи умер пес, схне моя голова в **один гайташ*** (Д. Харов'юк. Палагна, 536); – *Ти чоґо, Лєсю, п'яний?.. – А щоб ти так світ бачила, як я горїлку. – А чоґо ж в **один гайташ** вадишся і вадиш?* (М. Козорїс. Чорногора говорить, 84); *И говорит тай говорит у **один гайташ** и мїнути не стане* (О. Манчук. Челїдина, 55); *Вїн из злости аж смїєвси, але їкос так дико, шо аж мороз тїлом ишов від того смїху, тай **ув один гайтаж** ходором ходив по хатї так, ск тот жид, шо ни может у газди дешево худобину вицїганити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 153).

ГАКАР ліс. Вужївковий мотуз або дротяний трос (у пізніші часи), яким з'єднували частини в кількасекційному плотї. *Марїя спускалася заквітчанім плаєм до Синього Виру. На його чистїм плесї бокарашї в'язали **гакарями** дараби* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 38); *Ще трохи, і трїснуть **гакарї*** (М. Яновський. Коли йдуть сплави, 6); // у порівн. *Це вїн прислужувався і крутив ноги, мов дарабу **гакарями*** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 298).

ГАЛ

♦ **у (ув один) гал** – підряд, разом. *Бувало, ше ск лиш накатаєтусу дїтву у **гал**, тай из школи їх розпусит, то добре було* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 132); *А у Шкіндївський буковинї коло Шкіндиної хати під вікни майже **ув один гал** голосили, тужили двї довгї тримбїті, березовов коров увитї: “Ту-у-у гу-у-у гу-у-у-у ту гу-у-у”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 474).

ГАЛАЙ

♦ **на галай** – як-небудь; поспїхом. *Продана я ще не видїла; вїн кажуть недавнїсїнько з осьька вийшов... Та й хто то вґадав же-*

нитися так **на галай**, *Боже мя прости?! (М. Павлик. Вихора, 166).*

ГАЛАЙДАК *лайл.* Криклива людина. – *Ци може я маю стати перед тобов на коліна, галайдаку пустий (В.Шкурган. Кашкет, 68).*

ГАЛАЙКАТИ, ГАЛАЙКОТИТИ Кричати; голосно говорити. – *Ну то що з того? Треба піти гречно попросити, а не так галайкати на все село (Г. Хоткевич. Камінна душа, 34); – Холоди і хлопки! – галайкотіли карники (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 172); – Ждіт'ко, послухайте, ни галайкайте, доста белемотіти (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 22).*

ГАЛАЙКОТИТИ див. **ГАЛАЙКАТИ**
ГАЛАЙСВІТ

♦ **піти (полетіти) (в) галайсвіта (галасвіта)** – податися невідомо куди; світ за очі. *Я за нього піти піду – та лиш на те, аби від мене другої днини в галайсвіта пішов, не питаючи навіть куди (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 437); Ану, аби й тобі си лиш йикас дорога вирикала, ци ни полетів би й ти з хати гала світа? Виразу бес побіг так борзо, ек тот песючок, шо любить коло чужих бухний хаїти (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 193).*

ГАЛАЙСТРА *збірн.* Велике неорганізоване скупчення людей. *Третю добу на ногах через ту шляхетську галайстру, грім би її спалив (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 85).*

ГАЛАКАНЄ див. **ГАЛАЛАЙКАНЄ**

ГАЛАКАННЯ див. **ГАЛАЛАЙКАНЄ**

ГАЛАКАЮЧІ *Дісприсл. до галакати;* голосно співаючи, кричучи. *Найстарііший віком церковний беєкало, Трайкало, сідий гуцул, попростеньку огантаний в гуцульске фантєчко, смажний та чорний в лице, довгообразий, з розкудовчїним волосєм на голові, уже аж захрип, на всій рот мижи деками галакаючі (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 304).*

ГАЛАЛАЙКАНЄ, ГАЛАКАНЄ, ГАЛАКАННЯ, ГАЛАЛАКАННЯ Дія за значенням **галайкати**. *І злинули буйно, гучно, з криками, з гевканєм пістолів, з галалайканєм. Щоб одразу все село знало (Г. Хоткевич. Ка-*

мінна душа, 227); На його спів з деківської лавки відповідали йому деки своїм співом, галасуючі аж ни своїми голосами так пудно, шо то їх галаканє кріз вуха си промикало людем (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 304); Гойки, крики, галакання, вівкання, піворення, басом, сопрано, альтом, дзвінкими, пронизливими, захриплими, своїми й не своїми голосами – усім цим жила полонина (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 20); Усі ці звуки, наклики зміщуються, творючи якесь невпинне галакання (Г. Хоткевич. Довбуш, 138).

ГАЛАЛАКАННЯ див. **ГАЛАЛАЙКАНЄ**

ГАЛАПАЛА, ГАЛЬПАЛЬ *присл.* Як небудь, швидко, нашвидкуруч; безкарно. *Ти би хотів мо-о-о, аби я тобі отворив дорогу так, галапала? Ой, ти ни діждеш того (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 182).*

♦ **на гальпаль** – нашвидкуруч, швидко. *Зі співанки Олекса довідався, шо несподіваний приїзд молодшого сина сполошив старого багача, він на гальпаль кликнув старших своїх відземків і пішов за легінем назирцем (Р. Федорів. Жбан вина, 116).*

ГАЛЕМБЕЗА, ГАЛЕМБІЗА *етн., обряд.* Розваги, ігрища при небіжчикові під час **грушки**. *А нидалеко них, коло ватри, то старі й молоді мушініне так завзєто били галембези, шо аж на земню падали з таким голосним криком та реготом, шо з хати вибігало ціле посижіне дівитиси, ек вни всі лоском лежєли на земни (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 422); Ні грушки ніхто не бив, ні галембізи не йграли (О. Манчук. Непростий мертвец, 48).*

ГАЛЕМБІЗА див. **ГАЛЕМБЕЗА**

ГАЛИТИ 1. Радити. *“Піть гет, сараку, лиш ни гали таке тай ни здоймайси пусто, шо ти йго перекосиш”, – насміваючіси з него, видразу взєли йго косарі на кеп (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 374).*

2. Кричати, голосно говорити. *Деки так галили дуже в лавці, шо Иванчік нарешті забравси вид їх лавки, бо ни міг видержіти їх колоколіня коло своїх вух (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 306).*

ГАЛИЦА див. **ГАЛИЦЯ**

ГАЛИЦЯ, ГАЛИЦА Те саме, що **гадина** 1. *Де лазив? – Галицю полював, – відповів той простодушно, виважуючи на різкатій палиці чималу жовтоброху змію* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 38); *Зміюка, дитино, галиця, – відповів він. – Наші предки називали її царицею* (М. Яновський. Гірське серце, 103); *А цес пан галицу вбив!* (Г. Хоткевич. Чарівна палица, 452); // у порівн. *Микола здригнувся, як коли б його галиця вкусила* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 307); // у порівн. *Бесаги впали на землю, а вони зчепилися разом, попадали на землю і вилися як галиці* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 252); // у порівн. *А на самім дні під їхніми ногами сталевою галицею в'ється Черемош* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 81).

◇ **галиця, (гадиця) підкаменна** – лайл. Погана, зловмисна людина. *Галиця ти підкаменна! Поганка! – Згинь! Згинь!* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 54); – *Але чкай, галице підкаменна! Чкай, чкай!.. Ше я викугну ід тобі руки! Ше я не присилений! Ше муть ті кості йграти та й жили данцювати* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 114); *Бийте її, люди! Камінням бийте! Це вона всьому призвідниця! Гадиця підкаменна! Бийте!!!* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 60).

ГАЛУНКА обряд. Крашанка, фарбоване великоднє яйце. *То мені лише здається, чи ти справді згідна зі мною, що цього року у нашому селі таки буде справжній Великдень: свячена паска, галунки та писанки, а в церкві урочисто злине “Христос Воскрес!”, і ударить святково дзвін?* (М. Дзюба. Укриті небом, 119); // образн. *Червоними галунками давно забарився світ, нічні духи предавно вернули в ліси* (Р. Єндик. Камінна душа, 148).

ГАЛЬБА Скляний півлітровий кухоль (переважно для пива). *А в Миколи кров стукотіла вже живо, бо випорожнював другу гальбу з гараком* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 305); *Як хочеш мене почастувати, то постав гальбу пива* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 15).

ГАЛЬМАН Юрба, натовп. *Лиш конині дав їсти, лиш перехрестився, аби похарчува-*

ти, – а перед ним на другім боці за дорогою гальман народу і війська (Марко Черемшина. Перші стріли, т.1, 127).

ГАЛЬПАЛЬ див. **ГАЛАПАЛА**

ГАЛЬТ виг. Уживається як наказ припинити що-небудь робити; годі, облиш. *А я кажу: “Гальт!”*, *мусить погасити* (Г. Хоткевич. У корчмі, 420); *Лиш старший військовий не злюбив собі тоті зойки і голосно загрожував молодіям: – Гальт, баби, нащо дівку мальтретуєте?* (Марко Черемшина. Парасочка, т.1, 247).

◇ **нема гальту** – нема зупину кому-, чо-му-небудь, не можна зупинити, спинити кого-, що-небудь. *Одні на одних стріляють, шаблями проколюють, кров потічиною тече, нема “гальту”* (Марко Черемшина. На боже, т.1, 116).

ГАЛЯН див. **ОГАЛЬОН**

ГАЛЯПА лайл. Базіка. *Ти мені поговори, гальяпо!* – *Погрозливо замахнувся екекутор і попрямував до хліва* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 50).

ГАМАРНЯ зневажл. Будівля, хата. *А я вам шо казав, ек ше лишень зачели були клас-ти оту гамарню* [школу], *остатна би їм з нев година!* – *приповідав сердито Штефан Приськів* (Марко Черемшина. Хіба даруймо воду!, т.1, 58).

ГАМБАР Приміщення для зберігання зерна; комора. *Ни заглядав він купити хліба у жидівські гамбарі в Кутах та Косові, бо мав доста свого* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 140); *Тай на деків уже навіть бірше й ни хотів си дивити, аби сміхом ни зберати усий гріх з них, бо ни хотів бути записаним на буйволовій шквірі в чорта, ек ни оден хлоп у жидівськім рействі за набір хліба з їх гамбарів* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 306).

ГАМОВАНКА ліс. Невелика загата у вигляді річкового порога заввишки 50–60 см. з 3–4 колод, складених одна на одну і прикладених фашинням та камінням (служить для підняття рівня води в мілких і порожнистих місцях річки). *Та ось вона – гамованка. Озирнись, плотогоне, – чи все гаразд*

із дарабою? (С. Пушик. Дараби пливуть у легенду, 330); *Варташі розпалили вогні, палили спужу і робили гамованки* (Р. Яримович. Гуцульськими пляями, 49); *А ось і гамованка – невисока гребля, за якою на широкому неспокійному плесі гоїдалися довгі дараби* (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 84); *Як дістатися до гамованки? Там усе розкажуть* (М. Яновський. Коли йдуть сплави, 8); *Тато підняв руку і крикнув на всі гори: “Агов!” І два дужі чоловіки зі сплавконтори махом відкрили шлюзи гамованки* (П. Федюк. Ріка, 12).

ГАНА

◇ *ни було гани* – немає за що докоряти. *Тай дідови Іванчікови ни було гани за флору* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 32).

ГАНДРАБАТИЙ Довгоногий, незграбний. *Наче й не пускала гандрабата Явдоха плитки по селі, що Срібнарчучка вночі ховає косу під крисаню, переодягається за хлопа і розбиває разом з чорними хлопцями, а як сама Явдоха волочить з опришком, з Марком Кочерганюком, то ніби й нічого* (Б. Загуролько. Черногора, кн. 1, 356).

ГАНДРИ

◇ *бити гандри* – нічого не робити, марнувати час; ледарювати. *Ти пантруй, сарако, абис мала чім діти погодувати, а ни вулицями гандри бити* (О. Манчук. Право, 64).

ГАНИШ бот. Фенхель; дво- чи багаторічна рослина родини зонтичних, олію якої використовують у харчовій і парфюмерній промисловості, а також у медицині (*Foeniculum vulgare*). *Запах присмаженої на соняшниковій олії цибулі, пряно-кислий аромат квашеної капусти і яблук, м'ятноосвіжливий подих ганишу від огірків* (<...> (Р. Адріяшик. Сторонець, 131).

ГАНЦИКАТИСИ Сваритися. *Іванчік, то квапив на доїне, бо ни хотів через крішку молоцини ганцикатиси з ватагом тай доберати вури з депутатом* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 342).

ГАНЧУВАТИ Псувати. *Недарма в нас кажуть: ганчувати дерево гріх. – Гріх ганчувати, а нищити – ще більший* (М. Яновський. Гірське серце, 88).

ГАНЬЧИК Невелика прибудова з площадкою і східцями та покрівлею біля входу в будинок. *Дві хати – правачка і лівачка. Горішня звернена до полонини. Долішня – до подоля. Перед хатою – ганьчик* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 78).

ГАНЯ див. ГАНЯ

ГАПТАХ присл. 1. Навитяжку, не рухаючись і не розмовляючи; струнко. *Бо ті гей шибеника скували, бо ті “гаптах” тримали* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 136).

2. у знач. виг., військ. Уживається як команда, що вимагає стояти виструнчившись, навитяжку, не рухаючись, не розмовляючи. *Кажут: гаптах, попе, зраднику, кацабо!* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 136).

ГАРАЗД присл. Досить; достатньо, багато. *Кому буде гаразд, – мовить солодко Іван, – а кому ліцитація на маєток* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 207); *От і прийшов та й став просити до столу, а тото вже таки гаразд пізно було* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 248); *А чуй, Ю', ше є гаразд цієї чімериці* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 45).

ГАРАК, АРАК Ром. Ану, – крикнув *Продан на жидівку, сідаючи за порожній стіл, – горівки сюда, меду, гараку, оковитки, закуски – всего, що маєш!* (М. Павлик. Вихора, 215); *Чіму би не панило, коли то у них файний футраш: самі м'єса, та кава, та гарбата, та гараки, та цукри, та шо душа забагає* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 44); *Тимчасом в корчмі відбувалася шумна okazія. Шляхтичі пили і розливали горілку, пиво, вино і гарак* (І. Березовський. Худан, 84); *В коршмі казав дати собі пива з гаракком, закусков і розсівся за столом* (М. Козоріс. Черногора говорить, 302); *Пили горівку, а після горівки “гарак” ікийс, ци біда го виділа, ек воно си називає: у дерленці ек двацять сапін дерет* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 340); *Піду до священика й запираю. Ніби не від усього... від горівки тільки... Та ще від руму... араку...* (Г. Хоткевич. Ранок, 430).

ГАРАТИКА Чолов'яга, здоровань. *При вході в хорони, коло черсака, оден жвавий летінь, гожий гаратика, вадивси з єковс*

пуравов дівков (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 439).

ГАРБАТА, ГЕРБАТА Чай. *Вечерю ми закінчили липовов гарбатов з медом* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 66); *Нам ще якоїсь гарбати, цукор у нас є* (П. Федюк. Збуй, 80); *Чіму би не панило, коли то у них файний футраш: самі м'єса, та кава, та гарбата, та гараки, та цукри, та що душа забагає* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 44); *Навіть до гарбати гуцул додає перцю* (Г. Хоткевич. Гуцул, 355); *Нічого страшно-го, поп'єте гербати з м'яти і медунки, і все обійдеться* (М. Дзюба. Укриті небом, 188).

ГАРБУЗ наст. Різновид полонинського пастушого дзвінка. *Хор полонинських пастуших дзвінків ділиться на голоси, наче академічна хорова капела <...>. Гарбузи – звужені донизу, мають грудний звук* (С.Пушик. Перо Золотого Птаха, 220).

ГАРБУЗЄ

◇ **гарбузе безчесне** – зневажл. про негідну, непорядну, безчесну людину. – *Най шезне, йке гарбузе безчесне! Вчера діти за ним кицками метали, то просивси, єк мала дитина, а сьогодні він до воська на бесіду перший!* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 140).

ГАРГАЧКА див. ГЕРГАЧЬКА

ГАРДЕГАТИ, ГАРДИКАТИ 1. Сваритися, кричати. *Дідо, єк роздражена пирга, жєсно на мене визвіривси приїденими зубами: «Игій на те, єк я си верг. Пек ти та осина. Ти-и-и, штранєнику охаблений. А ти чьо мене пужієш? Пужі-і-іла би ти біда голов страшна та велика, єк ти мене пудно перепудив. Ти-и-и, опришку проклетий. Мо-о-ой. Забери ми си з перед ичь, абих те й ни видів, бо зараз из те отут грузь заведу». Шо далі гардегав дідо, то я не чув, бо так, єк лошек з-перед медведя на полонині, задуднів я у хату* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 25).

2. Продовжувати. *Идітко ви гет з вашими грабівниками, – гардегав полегоньки Шумей на вирмін, запльовуючі їм очі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 167); *Вже навіть музиканти розійшлиси, а ми собі гарди-*

кали отуда (Л.-П. Стринадюк. А кємуєш єк то було!, 95).

ГАРДЕШИСТИЙ Балакучий. *Підристки гордо пірилиси, похажуючі помижи чєлідь, та так докучєли чєліди, шо аж ниодна здуфална молодиця на них хякнула та гєтнула (єк на виднишєта), позираючі нишьком – з-перед своїх чьоловіків – за файними, гардєшистими мушіньми, шо їм си вдавали* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 76).

ГАРДИКАТИ див. ГАРДЕГАТИ

ГАРЕН Який може, має сили і здатність виконувати, робити що-небудь; годен, годний. *Коли-с не гарєн робити, то газдов не будєш, письма бериси* (Марко Черемшина. Карби, т.1, 35); *Скажи-ко хоть одно словечко, бо я не гарєн сам обігнатиси* (Марко Черемшина. “Грушка”, т.1, 67).

ГАРЕЦ див. ГАРНЕЦ

ГАРІГА зневажл. Бешкетник, шибеник. *Семен єк й насмїшковувався, гаріга (хоть на другу днину виходив від Федя капєлюх)* (М. Павлик. Ребенщукова Тєтяна, 33); *А він справив ся, гаріга, до Одокійчукового Петра, та все, як опалєнник, то вгору, то вдолину, а я біжу за ним гєй тот пєс* (М. Павлик. Ребенщукова Тєтяна, 31).

ГАРМІТКА бот. Ромашка лікарська (*Matricaria chamomilla*). *Та й зараз полонина сєє барвами – синїми, голубими, червоними, жєвними, білими... З тих барв можна ви-класти райдугу. Тут і гармітки, і снігурки, і невістки, і пишні крижєвки* (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 114).

ГАРНЕЦ, ГАРНЕЦЬ, ГАРЕЦ 1. Дерев'яний посуд для молочних продуктів, дїжєчка об'ємом 4–8 літрів. <...> *а на дерев'яних полицях уперемїш із бєрбєнїцями з гусянкою й гарцями зі сметанами темніли круглі боки медівників і пампушок, фаршированих сливовим повидлом* (М. Матїос. Нація, 163); *Бабо, грїй до весни свою старість, / Маси бринзу та лютої гусянки гарнець, / Тож сиди – нічого тобі не станеться* (Т. Мельничук. Благослови, мати, 103).

2. Дерев'яний черпак, міра сипких тіл. *Три гарці нам горіхів та грибів, / І пряди-*

ва льняного ще три мотки... (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 67); *А старий тобі до гарця червоних віна ще й ноги цілував би, не то що, бо у нашому селі нема таких дурнів, щоби їх кортіло за мамону собі чорта на голову брати* (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 432).

ГАРНЕЦЬ див. ГАРНЕЦ

ГАРОС Вовняна тканина з кольоровим візерунком. *Дівчину з якого вона села, впізнавали по вишивці, по узорах. А молодицю – по бесагах, по гаросах* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 72).

ГАРС присл. Гаразд, добре. – *Єк си маєте, Йва? – Гарс, шо ви май* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 229).

ГАРУВАННЯ Дія за знач. **гарувати**; процес тяжкої виснажливої праці. *Ніби її гарування з ранку до ночі було гріхом* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, єк то було!, 96).

ГАРУВАТИ див. ГАРУВАТИ

ГАРЧИК див. ГАРЧІК

ГАТА

♦ **та й гата** – уживається для підтвердження вичерпності сказаного; та й усе. *А так нема корови – як би й не було. Чудо – та й гата* (М. Матіос. Солодка Даруся, 114).

ГАТКИ див. ГАТКИ

ГАГТЯ, ГАЙТА 1. виг. Окрик, яким повертають коней праворуч. *Давай! Но, Карий! Гаття! Гаття, малолітражний* (О. Кундзіч. Верховинець, 259); *У передку воза сидів Павло. Він щосили поганяв коні, покрикував: “вішта... гайта!”* (С. Скляренко. Карпати, кн. 2, 107); *Нам весело, Марійка летить з коня у рів, Галю – інший буйногривий скидає з плечей, лише я з останніх сил тримаюся за гриву мого прудкуна: “Гайта, вішта, віо вперед, тпру, дай ногу, цурік!” – покеровують малі вершинки вже пізно ввечері, лементуючи на півприсілка* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, єк то було!, 115).

2. у знач. присл. У правий бік, направо. *Мчали коні, намерзлі кицьки летіли з-під копит, лунко били по передку саней, Муругий брав собі і “вісьта” і “гаття”, ніби то в Юри* (Р. Іванчук. Юра Фірман, 98).

ГАТЬ ліс. 1. Гребля у верхів'ї річки для створення запасу води, призначеного для сплаву плотів. *У вісімнадцять літ він уже гонив дараби з найнебезпечнішої гаті на Сухому* (У. Самчук. Гори говорять!, 14).

2. Запас води, пущеної з утвореного за допомогою греблі водоймища, для сплаву плотів. *Але женемо раз з-під Чивчина дараби. Щоправда, бідуємо тими мівкими бродами, але за Путилівкою доганяє нас гать. Тепер ми собі пануємо, тепер китарики наопашики накидаємо, люльки собі куємо, а кермами лиш ледь-ледь повертаємо <...>* (Марко Черемшина. Марічку головка болить, т.1, 281); *У вівторок пускають гать* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 191).

♦ **хоч гать гати** – дуже багато, велика кількість кого-, чого-небудь. – *В Заломистім є файні молодиці. Багато: хоч гать ними гати* (М. Яновський. Гірське серце, 19).

ГАФТУВАТИ, ГАВТУВАТИ Поручитися за кого-небудь; заставляти, віддавати що-небудь у заставу кредиторів для забезпечення одержуваної позички. *А твій дьидя, звідки грошей візьме, бо ти кажеш, що він буде гафтувати* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 229); *Ви, газдики, взяли від мене фаршуси. Але аби ви знали, що я, май, підписався у гадуката в Косові, що я гавтую своїм маєтком за ці гроші та ще й на штраф, ніби на таке обикодування підписався* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 106).

ГАЧА, ГАЧЯ Одна штанина, холоша. *Одна нога в чоботі, друга – в личанім ходаку; одна гача дублена, а друга – сива; на лудині латка на латці; а на голові голомшива шапка, що ї, мабуть, у Садигурі на якімсь там жидівським сміттю найшов* (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 440); *То знов болючьо ловивси спаренов пушков за гачю, або утихомирев біль пушки у кудлатим волосью на голові* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчик, 28).

ГАЧІ етн. Верхні чоловічі штани з дмотканого сукна, зазвичай пофарбованого в червоний або чорний колір. *Пастух високий, але сильно збудований чоловік, у чорній ви-*

вареній у маслі сорочці, таких же *гачях*, аби “нужся си не запложувала”; на голові умащена крисаня віковичної давності, у зубах люлька (Г. Хоткевич. Довбуш, 126); *Гачі дати?* То в мене вни онні – ци я му ходити без штанів, га-га-га... (Г. Хоткевич. Довбуш, 240); У гражду увійшов дід, легонько ступаючі ногами, шо були обути у постолі-свинсцьки, волоками оборсані, у чорні онучі та крешені *гачі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 25); А тобі, Богдане, ось мої парубочі *гачі* і сорочка вишивана (В. Сичевський. Вернісь, Ружено, 202); Скинув *гачі* й обернув їх навиворіть і зловив як головатицю в сак (Р. Єндик. Торонке мальфування, 67); До столу подаватимуть дівчата у вишиваних кофтах, а під час обіду гостям приграватиме капела, складена з народних інструментів і... музик в постолах та червоних *гачах* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 1, 65); Молодий за той час позбирався якось та обтріпав із піску *гачі* та киттар (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 55); Коломیا мовчки дивилася як гуцул у червоних *гачах* ішов шляхом у гори, у гліб смерекових лісів карпатських (О. Кундзіч. Верховинець, 231); Тай чи міг я тоді захистити її наївну чистоту від насмішників у мундирах, циніків, коли я сам був обмундирований у вишиті сорочки та *гачі*, та череси у дві долони (П. Федюк. Ностальгія за скрипкою, 16); А лудине: киттарі вишивані, старі й нові, жіноча гугля, чоловічі кресані, шапки, *гачі*... всяке домашнє багатство (А. Крушельницький. Рубають ліс, 195); Був одягнений як на гуцульське весілля: у червоні *гачі*, обмотані внизу сірими вовняними онучами, у жовті постолі, білу сорочку, вишивану на грудях та на рукавах, і киттар, кольоровим сап'яном мережаний (В. Гжицький. Опришки, 45); Вмився, розчесався, взяв нову сорочку, черлені *гачі*, писані постолі, широкий черес, киттар цвітний, кресаню з трісункою тай пішов до церкви (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 18); Дорогою нога розпухла так, що не могли стягнути *гачів*, прийшлося розпорювати (У. Самчук. Гори говорять!, 14); Опришки були багато повбирувані, у яскравих червоних *гачах*, у дорогах чорних

сардаках наопашки – з великими червоними китицями, а на столі, поруч з пугарчиками, лежали перед кожним крисані, поприкрашувані барвистим павиним пір'ям (Л. Качковський. Довбушева пісня, 80); Легкі вишиті капчури, ремінні постолі з вигнутими догори гострими носками, суконні *гачі*, киттар, виляний гостроверхий капелюх – ось і вся його одежа, якої він уже не зніматиме аж до самої зими (Я. Стецюк. Крутий плай, 47); Так тоді й шаровари прийдеться міняти... на *гачі*, а жупанину – на кептар. Геть чисто погуцулюся (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 95); Два вівчарі ведуть перед. Червоні *гачі* мірно розпинають повітря, од руху киває на ході за кресанею квітка (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 193); Така ж зелена грива спадала йому на плечі, ховала киттар, червоні *гачі* й постолі, тепер Олена здогадувалась, чому ніхто не міг бачити в горах Діда (Р. Федорів. Жбан вина, 28); Мав на собі черлені *гачі*, ноги одіті в чорні, черленою волічкою обрублені капчури (Р. Яримович. Юра Михасевий, 37); Пан свої шукає *гачі*, / Страх трясє за плечі: / – Не вбивайте... я віддячу, / Дам коштовні речі (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 44); Виходит до не сарака в лісі часом, ек її тримбітов закличю і віносит ми небога вірану сорочку те й *гачі* (І. Березовський. Худан, 12); Він узав з вішака домоткану білизну, *гачі*, кептарик, рипучий ремінний черес, подзьобаний мідними капсулами (Р. Андріяшик. Сторонець, 17); Челідина, отак снісько, ек кутюга – фостом меле тай зуби шкірит, лиш дівиси, ек за *гачі* тебе ймила (О. Манчук. Дохторє, 69); У подвійному кільці осібно стояв у хлопських *гачах* і в облямованій кунциєю кунтуші пан Сташек; у змориках його обличчя сиротливо тремтіли дві сльозинки (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 243); Пошию тобі черлені *гачі*, куплю кресаню з навами, дублені постолі, файний каптарик – ото буду мати легініка (М. Козоріс. Чорногора говорить, 164); Франц, вбраний у вишиту сорочку, черес і червоні *гачі*, склав руки на грудях, тримаючи хрест з двох олівців, зв'язаних пучком полонинських трав (так придумав Лоці) (Т. Прохасько. Непрості, 69); Йой, уважєй: / *гачі* нові – / на-

пис на брамі борший від пса (В. Шкурган. Не шкодуй капелюха, 10); Сходились жовніри-гуцули, по можливості хто одягав крисаню, хто киттар, хто кольорові **гачі** (І. Пільгук, Пісню снує Черемош, 155); // у порівн. *Перепускав послідню і тоді казав: “Аби тобі нічого так не шкодило й аби не була така урячна, як мої **гачі** ніхто не уріче”* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 78); // у порівн. *Сідайте, будете за боярів! – сказав Юра переляканий і червоний, як крашені **гачі**, до опришків, – а ви вибачайте!.. – додав тихим голосом до боярів* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 78).

◇ **в гачі вбрати** – перехитрити. *Що таке веселе з'їв-єс, пане втамане? – Нічо, нічо. То я так. То я тому, шо-сми Юрішка в **гачі вбрав**, – а сам уже рвався вперед, уже не міг витримати* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 302).

◇ **богач без гач** – ірон. щедрий. *Диви, який ти щедрий, Андрію!.. **Богач без гач**, як кажуть гуцули* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 94).

◇ **мудрий, єк Гершкові гачі** – ірон. надзвичайно мудрий. *Ади, які **мудрі, єк Гершкови гачі!*** (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 14).

◇ **накласти повні гачі** – зневажл. дуже злякатися. *А що? Оден лише Довбуш си із'євив та й, видиш, присів панок. А Коби так, не дай Боже, їх кілька си з'євило – ого! **Наклали би пани повні гачі!*** (Г. Хоткевич. Довбуш, 277).

◇ **наробити в гачі** – зневажл. перелякатися. *Ой, то ниньки в Станіславі станеться переполох. **Нароблять пани в гачі*** (Р. Федорів. Жбан вина, 133).

◇ **трясти гачами** – зневажл. лякатися, боятися, тремтіти. *Не **тряси гачами**, Хайку, – сказав Пістолетник, обійшовши навколо орендаря. – Тамка, – кивнув на двері, – свої* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 162).

ГАЧІ-КРАШЕНИЦІ, ГАЧІ-КРАШЕННИКИ, ГАЧІ-КРЕШЕНИЦІ, ГАЧІ-КРЕШЕНИКИ *етн.* Штани з пофарбованого в червоний колір домотканого сукна; червоні сукняні штани. *Сардак метляється на плечі, а **гачі-крашениці** червоніють так, що поди-*

вितись з Чорногори, той то буде видно – гуцул до Коломиї йде (О. Кундзич. Верховинець, 223); *А ось за цього крейцара купиш полотна та пошиєш своєму легіневі **гачі-крашеники**, бо йому вже скоро до дівчат, а дівки, соколику, то такі: у кого **гачі** фарбовані, той і легінь* (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 146); ***Гачі-крашениці**, здоліни підкочені тай пишно вишиті* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 149); *Зібрані – як навичі в кри-санях із високими наголовниками, у блехах, у **гачах-крешениках**; на грудях ремені порошниць, тобівок, густо вибивані* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 141).

ГАЧІ-КРАШЕННИКИ див. **ГАЧІ-КРАШЕНИЦІ**

ГАЧІ-КРЕШЕНИЦІ див. **ГАЧІ-КРАШЕНИЦІ**

ГАЧІ-КРЕШЕНИКИ див. **ГАЧІ-КРАШЕНИЦІ**

ГАЧІТИ Утискувати, пригнічувати. *Австрія шораз, то гірше все **гачіла** горєн. Потискала шораз то сильніше своїми клішьями гуцулів* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 145).

ГАЧУГА див. **ГАДЖУГА**

ГАЧУґА див. **ГАДЖУГА**

ГАЧЮґА див. **ГАДЖУГА**

ГАЧЯ див. **ГАЧА**

ГАСЕЧКА Зменш.-пестл. до **гашка**. // у порівн. *І стали се / Вни [дві дівчини] **вितись-звиватись**, / Знай дві **гашечці**, дві срібні, / І вділ поваляться, / І витися...* (Ю. Федькович. Шипітські берези, 220).

ГАШКА Гадюка, змія. // у порівн. *Від тої бесіди Довгий аж зоригнувси, **гашков** протєгси попід берфелу почерез ватришиє, тай зачєв знов из серця на Иванчіка лиші похожувати попри передну стіну у ватернику, зазераючи на ню так, єк би чоґос на ній шукав злісними очіма* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 264).

ГВАВТУ див. **ГВАВТ**

ГВАЛТ див. **ГВАВТ**

ГВАЛТОВНО присл. Раптово, несподівано. *Як мурашки, в одну хвилину, перелякані,*

побуджені *гвалтовно*, повилазили *опришки* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 182).

ГВАЛТУВАТИ див. **ГВАВТУВАТИ**

ГВЕР див. **ГВЕР**

ГВІЗДЬ Цвях. // у порівн. *Нараз йойкнула, начеб на острій гвіздь станула* (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 177).

ГЕ, ГЕ-ГЕ-А 1. част. Уживається в питальних реченнях для підкреслення запитання. *А як пустить нас із торбами його дедьо, – розперся б нашою кривою! – то буде нам ліпше? Ге?..* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 192); *Ге? – спитав Юра, втупивши свої мутні старечі очі у внука, немов не міг вийти з подиву: як такого не знати* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 173).

2. виг. Уживається для вираження здивування, привертання уваги. *Ге, погода сьогодні буде файна... сонячна... он як тікає туман...* (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 125); *Ге, ото пастух у мене був... бігме, такого не найдеш нині...* (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 117); *Ге-ге-а! Уже дійсно справив похорон Юріштан свої жінці – на вчудіє!* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 318).

ГЕВКАТИ Стріляти, бахкати. *Високо зивалася заблудша птиця, перелякано трипочучи крильми, а опришки гевкали з пістолів в огонь і дико кричали* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 197); *А тому – данцювали так, що єми у долівці вибивали, з тіла шішинаєтий піт іллев: дівок шарпали – аж кожухи тріскали; гукали – аж у череві боліло й стіни си розсідали, а вже що з пістолів гевкали!..* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 124); *А жеби кріс дуже не гевкав і остро не бив, на тото є інший спосіб* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 39).

ГЕВКНУТИ Однокр. до *гевкати*. *Тогди треба заладувати той порох у кріс і гевкнуди ним* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 40).

ГЕ-ГЕ-А див. **ГЕ**

ГЕГНУТИ див. **ГІГНУТИ**

ГЕДЬО див. **ДЄДЬО**

ГЕЗДЕ 1. присл. Тут, осьде. *О-о-о вже знов летет за мною! ...уже гезде..., – тай пручеючіси, то дико смієвси, то пудно похмурев-*

си, та, стискаючі кулаки, сік ними ничістий силі, злим духам та всім чьортам в очі, так сваречіси з ними, шо аж хрип (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 418); *Ади, хло, ниполедви нашія здобич гезде!* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 217); *Ага, гезде, гезде, гезде! Так, небого! Тепер ходи з нами!* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 456); *Гезде мала клявза, – завважив Юра* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 85); *Й гезде водичка солодка!* (Л.-П. Стриндюк. У нас, гуцулів, 165).

2. част. Ось. *Гезде вже десять рік, а я ще з ним не сходилася та й не буду...* (М. Павлик. Ребенцукова Тетяна, 40); *Я гезде не маю двох грейцарів на горівку, аби зайти коли з любаскою до корими; все під небом* (М. Павлик. Вихора, 211).

ГЕЗДЕЧКИ, ГЕЗДИЧЬКИ, ГОЗДЕЧКИ, ГАЗДЕЧКИ 1. Пестл. до *гезде* 1. *Ади, болото гездечки було, / А нині поле...* (Н. Стефурак. Спогад, 21); *Розкажи, ек то так сталося, що ми тебе похоронили, а ти гездечки сидиши – горівку п'єши* (П. Федюк. Людина з того світу, 103); *Нате, дивітси самі: аді ціле око поголубіло, гездечки знак, а відси йде білий рубець почерез саму середину ока та й не пускає днину насід* (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 100); *Та ти, доне моя, було взяти вперед букорію і задушити мене як пиргу, нехай би я собі з чистим лицем ліг гездечки на лаві* (М. Козоріс, Чорногора говорить, 88).

2. Пестл. до *гезде* 2. *Гездичьки приніс сми ти Йойлу, ади гине на столі. Давай оковитки, най го натру* (І. Березовський. Худан, 48).

ГЕЗДИЧЬКИ див. **ГЕЗДЕЧКИ**

ГЕЙ, ГЕЙБИ, ГИ, ГИЙ 1. спол. Уживається для приєднання порівняльних зворотів і порівняльних підрядних речень; наче, неначе, мов, немов, як, ніби; або для приєднання підрядних речень способу дії, додаткових, означальних. *На хатнім порозі сперла її Федорчучка, котра давно вже стояла в сінях, відхиливши двері, і дивилася на все, гей дурна* (М. Павлик. Вихора, 166); *Гора від того гуділа, здригалася, гей бубон* (М. Яновський. Зарва, 329); *Нас кликали писатися у спілку, ми збіглися, гей ті вівіці, як ватаг клик-*

не (А. Крушельницький. Рубають ліс, 326); Довбуш дивиться на гори, **гей** орел з висоти хмар, вдивляється в них і хоче збагнути їх нутро (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 15); Ти дихав, **гей** вітер над верхами, вільно і легко (М. Яновський. Вгадую твою текучу душу, 4); Мох набирає води, **гей** ліжник у дубилі, мочить ноги, переймає дрощами (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 80); Така, **гей** хрущик, маленька, як грудочка глини під тичкою, як маціцька каблучка межі стовпом та землею (Марко Черемшина. Бабин хід, т.1, 80); А як скернився даві почав вадитися, що йому такої жінки не гія, що не дбає за чоловіка, що спить **гей** камінь і не чує, як чоловік в двері гримає (М. Козоріс. Чорногора говорить, 41); Із тим золотом, **гей** у криницю шубовсьнули (Б. Бойко. По голови... по голови..., 61); Вже ранок сонце викотив з колиби / І точить дзвінко небом синьооким, / **Гей** вітер з гір біжить, бринять потоки / І піною зливають скельні скиби (Віра Вовк. Мандрівник, 49); Місько скоса поглядав на Василя, **гей** на дорослого, а Василько тримав марку: хмурих брови та спльовував крізь зуби (В. Шкурган. Різники, 216); – Еге, бартку... Щоб гостра, **гей** у Довбуша! – весело подивився на батька і раптово принишк (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 17); – Коби невісточку мала, заквітчала б, **гейби** святкову ялицю, посадила обік тебе, Юрасику, та й ніжки їй у зіллячку скупала (І.Пільгук. Пісню снує Черемош, 173); Він здавна все мене утискав, чиншиами обтяжував, панциною душив, а тогди, як вріпівся, **гейби** у гріб загнати запрягся (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 11); Спокійні, **гейби** цілу вічність отак просиділи (І. Андрус'як. Лесь (фрагмент самознищеного поезофільму), 124); А серби тихо, **гейби** зазімали (Ю. Федькович. Празник у Такові, 87); А я йду сночі, – оповідав Іван, – повз її хату та й дивлюся, – кочається шос кругле, **гейби** кашук (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 205); Півкало пруднувся увесь наперед і задував – заграв з усеї сили, **гейби** відгонив думку про дружину... (М. Павлик. Вихора, 190); От вичитував, так вичитував, **гейби** перед собою не дрібненький папірець тримав, а всі наші поля розгорнув

(М. Стельмах. Над Черемошем, 16); Все на них перемокло так, **гейби** весь час водою брили (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 61); Він тепер уже не той, що був колись. Так, **гейби** розум втратив (І. Боднарчук. Над Черемошем, 25); Такі хлопці – і не подобаються. Бачите, **гей би** коні регочуть (У. Самчук. Гори говорять!, 138); А нині натягнеш в неділю таке вбрання, **гейби** тобі косівський староста... (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 116); Печеніжин уже оговтався, люди осмілили, бо лихо на цей раз їх обминуло, пройшло стороною градовою хмарою, і хати виплеснули, **гейби** печериці (Р. Федорів. Жбан вина, 21); Розпався, **гейби** мжичкою дрібною, / Наш молодячий, наш барвистий світ (Віра Вовк. Горів Дрезден, 47); П'ють леґіні-явори хмільний трунок на здоров'я молодим, а он молодий клен уже хитається, **гейби** перепив (Ю. Боршош-Кум'ятський. Ви чули, як співає Говерла?, 226); Січуть так дрібно, так мелодійно, **гейби** золотими кульками кидав хто по кам'яних плитах (М. Козоріс. Чорногора говорить, 20); Лице металося, **гейби** розсипалося, а сухі руки моцювали курмем (Марко Черемшина. Дід, т.1, 42); Хай поцезнуть між нами високі / Гори, **гейби** казкові (М. Влад. Пошукай хоч краплину світла..., 47); Метався, метався Кола, **гейби** звір той лютий і спантеличений (О. Кундзіч. Верховинець, 246); Але Юрцьо Грицишин ще жив і звабно марив молодим сном, ніби він від кутського моста, що розправив різьбленого хребта поперек ріки, пливе у файному будинку, **гейби** у кораблі (В. Шкурган. Не перший раз, 210); А вно людем таки банно стало ви'тоо: ше ніде не був, ше нічо не видів, а вже брешет, **гий** пєс (Г. Хоткевич. Камінна душа, 303).

◇ **гей той казав** – уживається як вставна конструкція, яка виражає пом'якшення якого-небудь формулювання або вказівки на неточність його значення. – То щось на те подобає, що я, **гей той казав**, про образи, а ви про гарбузи, але як вже дуже дарованого боїтесь, то чого? (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 904).

2. част. Уживається для вираження неповної вірогідності, сумніву, непевності і т. ін. щодо висловленого в реченні. Поїхала би,

синку, з радної душі, – кажуть мама, – але **гей** не бізую (Ю. Федькович. Люба – згуба, 259); Ні! – каже, а сам так красно, трошки **гей** крізь плач, говорить (Ю. Федькович. Люба – згуба, 261); Як зелене море, / Хвилюються гори, / Й гора гору **гейби** з місця тисне (Ю. Боршош-Кум'ятський, Смереківі гори, 92); Все скрип та скрип – ну **гейби** промовляє, / Що царство гір гаджуга залиша (М. Карпенко. Гаджуга, 145); А Марії Базевії / Дали на фермі ... [картоплі], що там казати ... / **гейби** мали жінку на сміх... (Т. Мельничук. Не спиться мамі у ночі ці безконечні, 44); Ти, небого, **гейби** чогось перестрашена? (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 1, 106); Постоли і капчурі пірвалися, перенизувані сухозолотю запаски розлазилися, киттар почорнів **гейби** не знати, який старий був (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 23); Його великі, трохи розкосі очі ковзали по людях якось **гейби** ліниво, **гейби** знехотя (М. Матіос. Нація, 9); **Гейби** не жінка вона тобі, не в себе в хаті, а в передпокої при твоєму міському кабінеті, прийшла оце десь з гір чи долів за порадою та й чекає своєї черги разом з усіма (О. Кундзіч. Верховинець, 273); Файна ти, Юстино... – промовив тихо, і **гейби** винувато (Р. Федорів. Весільні ворота, 258); Онуфрій поглянув на коня **гейби** новими очима, в проміннях місяця Сивий і йому здався писаним красенем <...> (Р. Федорів. Жбан вина, 83); А далі спокійним, притишеним голосом **гейби** з книжки читала: – Мене силов віддавали... А я ни хотіла (О. Дучимінська. Казка гірської річки, 62); Нічого я сам не поставив, не загубив, дедик великих гараздів не мав, щоб аж їх закопувати, а мене **гейби** щось заставляло до роботи (Р. Єндик. Регіт Арідника, 22); Вони обоє **гейби** сваряться на розхрестю біля фігури у два голоси (П. Федюк. Ностальгія за скрипкою, 17); Ми пройшли крізь них / І, **гейби** скинувши з плечей храмові плити, / легко вийшли на самий верх, / і тільки тоді збагнули: / на землі була ніч (В. Герасим'юк. Пси Юрія Змієборця, 65); Баба примикала очі і перехиливала в долину голов та й **гейби** ховалась перед падучою згори скалою (Марко Черемшина, Карби, т.1, 38); **Гейби** не та сама ніч, тота різдвяна ніч, **гейби** вона ходила й говорила, гей тота церква у великий

храм (Марко Черемшина. Коляда, т.1, 230); Такою ти, Орисе, прийшла в наше село; **Гейби** зірка ясна! А зараз? (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 43); Габи-хвилі, налітаючи на берег, **гейби** плещуть язиками: “Захочу – втоплю... Розженусь – розіб'ю... Налечу – накрию... заглушу...” (М. Яновський. Коли йдуть сплави, 5); Сідлались коні, і суточками зеленим верхом ішов пишній похід та закосичував плаї **гейби** червоним маком (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 182); Ця думка мучила Кольця ще з малої дитини, а за нею, десь **гейби** в тумані, з'явилася й думка: то не жий (М. Павлик. Пропащий чоловік, 44); Після цих слів він **гейби** поменшав (М. Яновський. Штрихар, 84); Кілька кроків від шатра стояло двох, щось якби, як на першій погляд здавалося, чабанів, а біля них паслося у траві два **гейби** буйволи чи подібні до них сотворіння (М. Капій. Країна блакитних орхідей, 119); **Гейби** недавничко по сій стежці дід Василь провадив мене за руку, а з оцих корчів збирав мені малину... (В. Шкурган. Не пошкодуйте чесу, 171); Але і тут, **гий** цілий світ здурів; / скликают громовиці голоси / делековидних грибарів (В. Шкурган. У горах дощ, 25); Відчувалося, що **ги** зайшов до мене з іншим настроєм (М. Яновський. Зарва, 339).

ГЕЙБИ див. ГЕЙ

ГЕЙ-ГА виг. Уживається для вираження погрози, застереження. **Гей-га** – зухвало потряс топірцем над возом Дзвінчук (Л. Качковський. Довбушева пісня, 254).

ГЕЙ-ГОЯ виг. Пісенний ритмомелодійний вигук. Така моя доля, / Така долі воля, / Усе, що кохаю, / Навіки лишаю, / **Гей-гоя**, мої коні! **Гей-гоя** (Б. Лепкий. Бувайте здорові, т. 1, 61).

ГЕЛЕТКА див. ГЕЛЕТКА

ГЕЛЬГА див. ГЕЛЬГА

ГЕМАЙНИЙ військ. Рядовий. Сивий майор напереді, / За столом аудитор, / Штири шаржі, два **гемайні** – / Всі будуть судити / Арештанта молодого (Ю. Федькович. Дезертир, 192).

ГЕМБА див. ДЯМБА

ГЕМБЛЮВАТИ див. ГЕНДЛЮВАТИ

ГЕНДЕ, ГЕНДИ 1. присл. Там, ось там. Або тота молодиця у черленій фустці, що стоїть з тим сухоньким паном, бодай би си ни снів нікому. – Де? – Аді, **генде** коло плота (О. Манчук. Храм, 61); А чи не виділи ви ерку? Відшиблася від отари, цілу ніч шукаю. **Генде**, – Білий сказав, – кобилу сче (І. Андрусак. Лесь (фрагмент самознищеного поезофільму), 124); А якби, не дай боже, що до чого, то **генде** Юстина стоїть на варті, адить сперлася на одвірок і дивиться з сіней до великої хати (М. Павлик. Вихора, 185); Васи', кімуєш черешню у тети Маріки **генди** на лазах? (В. Шкурган. Різники, 216).

2. част. Ось. – *Шо бо ти така, Одокі? На шо, аби на тьї ззирали си люди. Тобі вже давно варто газдувати. Але тяр! Аді **генде** Гафія Жидикового Василя! Шо ми за газдиня? А віддала си у півп'ятнацьоти року. Та шо з неї? (Д. Харов'юк. Палагна, 538); Аді, перед часом постарів-сми си. **Генде** Никифір Грипинюків ше одного волоска не має сивого, то мій ровесник (Марко Черемшина. Лік, т.1, 76).*

ГЕНДЕЛЬ Торгова ятка. *Так тато зустрічав кожного з нас на порозі до хати, всіх, хто кудись мандрував, далеко чи близько, кому по дорозі траплялися магазини, **генделі**, де можна було щось прикупити, бажано – солодке, без сумніву, перш за все для тата (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 129).*

ГЕНДИ див. **ГЕНДЕ**

ГЕНДЛЮВАТИ, ГЕМБЛЮВАТИ, ГИМБЛЮВАТИ¹ 1. Торгувати. *Ще досадніше стало, коли навколо засміялися і хтось докинув, що навряд чи знайдеться такий дурень, який схотів би з Пугачем **гендлювати** (В. Гжицький. Опришки, 49); Я любасками своїми не **гемблюю** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 254); **Гимблювали** з опришками, тай помали тропіли їх горівок (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчик, 145).*

2. перен. Розмовляти, вести бесіду з ким-небудь. *Газди **гимблюют**, діти руют, баби вадетси, дитьтьо знаєт екої холери, слова Божого гляба учоти, такий, мой, гаркіт (О. Манчук. Храм, 58); Втворей, я ті кажу,*

*добром, бо ми си вже вкучило з тобою **гимблювати** на сльоті, – і знов бухнув постільцем у двері, що аж гримнуло, мов від гарматного стрілу (Г. Хоткевич. Камінна душа, 338).*

ГЕПТЕКА мед. Сухоти, туберкульоз. *Кинувся заробляти на лісових розробках у того ж Клумака, застудився, сам дістав **гептеку** (С. Скляренко. Карпати, кн. 1, 58).*

ГЕРБАТА див. **ГАРБАТА**

ГЕРДАН див. **ҐЕРДАН**

ГЕРДАНЕЦЬ етн. Зменш.-пестл. до **гердан**. *Ще й одягнула **герданець** на шию, / Хустку взяла, що дівочила в ній, – / Все понесла й продала в Коломиї / І залишилась в сорочці одній (Д. Павличко. Земля, 35).*

ГЕРДАНИК етн. Зменш.-пестл. до **гердан**. *Був день якогось свята і дівчина одягла, видно, все, що було в неї найкращого: чудову білосніжну вишивану сорочку, **герданик** на шию, яскраву, як квіти під хатою, запаску, пояс (С. Скляренко. Карпати, кн. 2, 123).*

ГЕРДАНОВИЙ Прикм. до **гердан**. // обр. разн. *А як він заспіває, то хата сріблом дзвонить, – а його **герданові** ручки засвічують зорі (Марко Черемшина. Парубоцька справа, т.1, 291).*

ГЕРДЬИВ див. **ҐЕРҐЕВ**

ГЕРЛАНКА див. **ҐЕРЛАНКА**

ГЕРЛИГА див. **ҐЕРЛИГА**

ГЕРЛО Прірва, глибока довга западина. *Всі перелякані грізним покликом, зривали з хребтів білі перини й кидали ними вниз в найглибші **герла**, бо стидалися, що спізнались (М. Козоріс. Чорногора говорить, 13); Загомніло, заклекотіло, понесло тисячною абомовнею, по всіх верхах, лісах, по полонинах та гірських **герлах** (М. Козоріс. Чорногора говорить, 29).*

ГЕРШТ Винуватець. *Клянуся щастям моєї милої дружини, що знищу Довбуша – **гершта** всіх безчинств і злочинів, пожирача достатків і субстанції покутської шляхти – або згину сам (В. Гжицький. Опришки, 41).*

ГЕРШТИКАТИСЯ зневажл. Задовольняти статевий потяг. *Ти, май, гуцуле, що?.. Та ти відчини свою макітру, та не думай про*

Маруську, як ти з нею в колибі **герштикався**, а то морду розіб'ю... (М. Козоріс. Черногора говорить, 120).

ГЕТНУТИ Відганяти кого-небудь вигуком “геть”. *Підристки гордо пірилиси, похожуючі поміжи челідь, та так докучели челіди, шо аж ниодна здуфална молодиця на них хякнула та **гетнула** (ек на виднишета), позераючі нишьком – з-перед своїх чьоловіків – за файними, гардешистими мушіньми, шо їм си вдавали (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 76).*

ГЕЦ

♦ **геца устругнути** – в'їдливо пожартувати; висміяти. – *Слухаю, пане братчику, – покірливо схилив голову збуї, а сам, либонь, метикував, якого б то **геца там устругнути** (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 17).*

♦ **без геців** – бути покірним, нічого зайвого не говорити, не вдаватись до злих жартів, витівок. – *А ти, збую, **без геців там**, – суворо застеріг сурдутовець спудея (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 17).*

ГЄЛА Яма, вибоїна, видолинок. *А хати ек не прониринут в землю! Такі **гєли**, такі вибоїни, хоть возом обертай! (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 184).*

ГЄЛЕТА Те саме, що **гелетка** *Ходи, хло', на струнку-у! Обганей вівці в кошеру! Ади, хромане лишиласи – скоч прижени! Полоч **гєлети-и!**.. Басарунок неси, кому кау? (Г. Хоткевич. Довбуш, 139).*

ГИ див. ГЕЙ

ГИБІТИ Мерзнути, замерзати. *З хатою-зимаркою, видно, діло вже не виїде. Напевне, доведеться **гибіти** до весни на якійсь полонині, у пастушій колибі... (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 242).*

ГИБЛІВКА Столярська стружка. *Але завше квапиться різьбити. / Нагле – постругав на **гиблівки** (В. Шкурган. За валилом змученої вовни..., 27).*

ГИБЛЬОВАНІЙ дієприкм. Виструганий. // у порівн. *От стала рівна, мов **гибльована**, стіна на дорозі, і потічок, що біг досі вузьенькою гадючкою, розливається тепер в широке плесо, з небом у воді блакитними, зі*

спокійними площами, з дрібоцьким шутром на дні (Г. Хоткевич. Камінна душа, 59).

ГИБНУТИ 1. Гинути, пропадати. *Забувши про любаса, що **гибів** разом з іншими наймитами у катуші, вона давала вітрові безсоромно задирати сорочку вище колін і оголювати принадну стрункість стегон (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 167); Якби не я був нагодився, то зо студені **гибли** і самі, і дитина (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 311).*

2. *перен.* Переживати труднощі, страждаючи морально; мучитися. *Ніхто в світі не сказав би, що се він, тот Василь, що за ним дівки **гибли**: аж очі йому потали в голову (Ю. Федькович. Люба – згуба, 255); А уночі, то таки я **гиб** иззострахе, так си дуже дуже прикро боев, аби вна й мене ни окаснуласи (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 40).*

ГИВ, АГИВ виг. Уживається для перекликання вночі або в інших ситуаціях, щоб знайти один одного; агов. *Гафіє, **гив**, а виходи з кліті! (Марко Черемшина. Козак, т.1, 257); Куме, **гив!** – крикнув він двічі своїм дрантивим голосом. – **Агив!** – відозвався кум. – А ждїт-ко (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 96).*

ГИВШКАТИ Лити, виливати. *Потик, світїчі паски, **гившкав** на ні водов, ек дожем (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 327); Тай зачев, так ек би з коновки, **гившкати** з хмар такий торонкий дожь, шо в хаті начес земню сповенив водов, так шо нігде було стати (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 420).*

ГИВШНУТИ Однокр. до **гившкати**. *Тов примівков обмивси цілий, до трох раз напивси її тай нев оббрискав цілу хату, а витак **гившнув** тої примівки до трох раз на вікна, на двері, а решту **гившнув** з коновки на видлю криз каглу на під, ничістий силі в зуби (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 201); Набутки майже би вдалися, якби один наш кум другому куму, такїж нашому, не **гившнув** цинівку холодної води, що була перед рукою другому прямо межі його витріщені очі (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 136).*

ГИДНО, ГИННО присл. Бридко, гідко. Мені вже було так **гідно**, що-сми хотів плюнути на цілу ту роботу і забратися скорше, ніж вони мали розбрестися (А. Крушельницький. Рубають ліс, 333); *Ск котра, то вробит таке стрепіхате, що **гинно** й погленути, бігме* (Г. Хоткевич. Кішня, 340).

ГИЙ див. **ГЕЙ**

ГИКЛИВИЙ Заїкуватий. *Ще Стефаник тішився, що – як Лагодинський пішов спочивати – вони почали всяко на себе виговорювати – бліндере, тідику, лунавий, бахуре, хухнавий, лопітливий, **гикливий**, бокозийнику, гулавцю, друкарнику, фаріоне, лихуне, данцівнику, олейнику, зайдею, джусе, торбею, перевіднику, верхівцю, сусе, бойку, лемку, гуцуле – та й поснули* (Т. Прохасько. Непрості, 60).

ГИМБЕЛЬ Теслярський інструмент для ручного стругання деревини; рубанок. *Розповідають у Яворові, що в свято навіть з довколишніх сіл приходили легіні поборотися з Юрком “на силу” або брали дворучний **гимбель**, яким **гимблювали** дошки на хату, й тягалися – хто кого перетягне* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 176).

ГИМБІЛЬ

◇ **гимбіль мати** (з ким-небудь) – мати клопіт. *Я з тов Палагнов Покритюковов уводно **гимбіль** мушу **мати**, бодай пропала би, ек мій чьоловік на війні* (О. Манчук. Право, 64).

ГИМБЛОВАТИ¹ див. **ГЕНДЛОВАТИ**

ГИМБЛОВАТИ² Стругати дошку рубанком. *Розповідають у Яворові, що в свято навіть з довколишніх сіл приходили легіні поборотися з Юрком “на силу” або брали дворучний **гимбель**, яким **гимблювали** дошки на хату, й тягалися – хто кого перетягне* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 176).

ГИМЗІТИ

◇ **гимзіють мурашки** – про відчуття внутрішньої тривоги, неспокою, страху. *Йиму зачели **гимзіти** від ніг до голови, в цілим йго тілі ікіс дивні **мурашки**, перебігаючі жехом йго серце* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 289).

ГИНДИК Індик. *Не покупився старий дукач ні на музики, ні на **гиндики*** (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 9).

ГИНДРИГАНЯ Розвага, забава. *Він десь собі найде оттуда горішами у бутині хлопдівку! А я що? Єму треба єкоїсь для роботи, а не до **гиндриганя*** (Д. Харов'юк. Палагна, 538).

ГИННО див. **ГИДНО**

ГИНЦУВАТИ Знущатися, збиткуватися над ким-небудь. *Як причепився до мене, цілий день **гинцує** і **гинцує**, дихати не дає* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 120); ***Гинцує** мною пусто-дурно, бо я нічого не винна ані тіцьки* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 43).

ГИНЬ

◇ **гинь треба** – дуже сильно потрібно. – *Шо за один будеш? – Я... з Богородчан. Звуся Нестором. – Чули-смо, опришків шукаєш? То правда? – Їх шукаю, **гинь треба*** (В. Бабій. Помста опришків, 6).

ГИР присл. Тут. *Лиш глухий Остафій не відозвався “**гир**” і не виходив зараз по прочитанню* (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 142).

ГИРІЧНИЙ див. **ГИРІЧЬНИЙ**

ГИРІЧЬНИЙ, ГИРІЧНИЙ, ГИРІШНИЙ Багатий, розкішний, пишний. *Упала під руки йиму **гирічьна** Люпайлюччина згарда, шо у петь редів кована, з мосєжних хрестиків* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 124); *Аж з других ґрунів та кичир було чути, ек газди, газдині та їх діточки набувалиси у Костюка на весілю, бо то весіле й на хвильку ни умовкало, тай пістоleta ни угавали варводити так грімко, шо аж земля си здригала, шо аж дим з пороху однов мраків укривав Костівський верх, бо то прото було газдівске весіле – **гирічне** та подуфалне* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 229); ***Гирішний** такий [хрест], під ним отік барвінок ловитси, правду, кажете, вітишко* (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 146).

ГИРІШНИЙ див. **ГИРІЧЬНИЙ**

ГИРІШКАТИСЯ Сваритися. *То нема шо, бадіку, на зайду складати, ти чій не дити-*

на, то знав-єс, шо з паном богом не траба **гирикатиси** (Марко Черемшина. Горнець, т.1, 108).

ГИРЯ, ГИРЯ Чуб, волосся. Васи! – а не мочєвбис **гирю** в горивці, але бис шьос ска-зав!” озвався з лави очайдух Дьордїй до одного з ватаги, що дрїмав над столом і оден скрутель його “**гирі**” мочився в стакані горівки (І. Березовський. Худан, 81); Уни гудували котів пирогами, навмисне до того перед вечерєв звареними, аби знати, котрі дівки виддадутси, а котрі зведутси. А котрі й посїдіют **гирями** нивидданими (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчік, 79).

ГИСТ, ГИСТЬ, ГИСЬ виг., наст. Окрик, яким підганяють овець, кіз. Бир, бир! Тва-а-а! **Гист!** – приспирували, обертали та підгонили за Гаджумов заду писаний ботей овец та кіз пидручні вївчєри (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчік, 352); Шо колоколив їх в згари, голосно виспївуючі, єлочєр, обвертаючі на стоїше в кошеу єлівник: Бир, Б-и-и-ир! Фїть-тва-а-а! **Гист, гість, гість!** Бир, бир! Тва! **Гист** (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчік, 352); **Гись! Гись!** – підганяє заду вївчєр. Вївці лїново згинають колїна, тремтять на тонких нїжсках і трусять вовну. – **Гись! Гись!** (М. Коцюбинський. Тїні забутих предків, 192); **Гись! Гись!** Вони бейкалися поміж отарами (дєхто їхав верхи), як ті пекельники – чорні, зарослі, обшарпані (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 236); Двоє йдуть впередї ботєя, один їззаду, підганяючи одсталєх покликком: **Гись... Гись...** (Г. Хоткевич. Довбуш, 137).

ГИСТЕЦ, ГИСТЕЦ мед. Ревматизм. // у замовл. Дєв’єть попів срібні / Усі братя рїдні / До схід сонця рано золотї служби служили, / За порожєного иршенєного Ивана / Молитви молили, поклони били / За здоров’є Бога-Сонце просили. / Золотї служби до схід сонця видслужили, / Усе лихе обполокали, обмили, / Стрїлу, **гистці**, вур, клик, вбрїд и насланє здоймили! (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчік, 29); // у замовл. Усі стрїли, болї, / Корчі, **гистці**, / Вур, клич, насланє, / Убрїд, пострїли / Вни рубали, стрїлєли, / З слабого вигонили (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчік, 450).

ГИШКИ тїльки у мн. Холодець. Написали, що обї прийдуть / на Рїздєво до матерї доньки. / Я б спекла їм свого-таки хлїба, / голубці зварила і **гишки!** (Н. Попович. Баба Анна, 65).

ГІД Рїк. Через попа трицїть **годїв** у церквах не був-сми та й сповїдати не сповїдавси, – признавався Митро Пужливий (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 144);

◇ **чорний гїд** – небезпечний рїк. Ворожила Василєві покїйничка неня, що приїде рїк плїдний на птаху і гаддя, – то або син сокотився, бо то **чорний гїд** (Марко Черемшина. Зрадник, т.1, 167).

ГІЙ див. АГІ

ГІ-Й див. АГІ

ГІЙКАТИ, ГІКАТИ Вигукуючи “гїй”, обурюватися, лаяти. Будут за мнов у пальці свистати, будут спирати та **гїйкати** (Марко Черемшина. Зведениця, т.1, 83); Бадїки розкривлювали лиця й нїбито соромно усміхались, а жїнки **гїйкали**, очї долонями закривали, лихословили та клятьбами молодичий сором рятували (Марко Черемшина, Поменник, т.1, 137); **Гїйкают**, шо ціни фуркнут вище (В. Шкурган. Гойкают, шо влада до весни, 33); Тай кажєу Микулї: Учїнїмси дес убїк, бо цєся гонїця, єк нас укупї заздрит, то завтра ціле село мет на нас **гїкати** (О. Манчук. Право, 65).

ГІКАТИ див. ГІЙКАТИ

ГІЛЯНЯ Назва корови. А чєлядь заводить за своїми голубанями, **гїлянями**: “Хто тебе тепєр мє доїти? Та ци за тобов приглянут, їк я пригледїла, ци тобї підстєлют, як я підстєлєла...” (Г. Хоткевич. Довбуш, 181).

ГІНБАРИТИ Спонукати, змушувати, заставляти. А бувало, єк приїдетси їмму зодновати єкус днину в хатї, а шє єк зачнет жїнка, бувало, їго **гїнбарити** до єкоїс роботи, то він таки увидьки гїб, бо ни мав до роботи нї волї, нї охоти (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчік, 273).

ГИСТЕЦ див. ГИСТЕЦ

ГИСТІВНИК 1. бот. Ялівець; вічнозелений чагарник з короткоголчастою хвоєю та ягодоподібними шишками (Juniperus). А ро-

жеве небо сміялося на сході, сміялися молоді світло-зелені пуп'яшки смерічок, старий гриб під корчем **гістівника** розсідався від заздрості і плював чорним дрібоцьким насінням услід (Г. Хоткевич. Камінна душа, 168-169).

2. мед. Водяний вивар з **гістівника**. – Се коби борсучого сала, то би натер. Лиш де го взети? Дає там му ватаг **гістівника** пити, а шо з того (Г. Хоткевич. Довбуш, 128).

ГІСТЬ див. **ГИСТ**

ГІСЬ див. **ГИСТ**

ГІЦКУВАТИ Примусово спродувати майно. *Гроші дай, а потому ще по судах ходи та по терметах. Та що, я буду його терметувати та **гіцкувати** аби свою истину відібрав* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 228).

ГІЯ 1. присудк. сл. Потрібно, треба. *Я раз присягав жінці, і другої мені не **гія*** (М. Козоріс. Чорногора говорить, 39); *Тому він мав би знати безліч дивних слів і словосполучень (катуна, повторював він, чому солдат у них катуна; чому фрас; чому **гія**?) і перевірити безліч речей стосовно гірського вівчарства, як і стосовно позашлюбних, ледь не потойбічних любощів* (Ю. Андрухович. Дванадцять обручів, 114); *Не похочувала Єленка, а відтак таки поглянула. Коли до шлюбу допустила, то не **гія** дідові противитися, не **гія** дідовим словом помітати* (Марко Черемшина. За мачуху молоденьку..., т.1, 265); *Марійка була у нас найшустріша, вміла все і всіх поставити на місце, але її не пощадили з вибором найменувань: Марійка у малинах, півник, курка, мультик, Шікіречка, Парандючка – це про неї, про всюдисуцу сестру, яка все знала, чула й бачила, навіть те, що не **гія*** (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, єк то було!, 129).

2. Метушня, натовп. *Там що за **гія**?.. / То куми з хрестин вертають: / Віра, милість і надія...* (Ю. Федькович. Гуцул-невір, 216).

ГЛАГОЇТИ, ГЛАЇТИ Заспокоювати. *Не смів я, брате, й **глагоїти** їй, а борше потихоньки на п'ялках навбір і як скочу, брате, уже з сіней, то трохи-м не морснувся чоллом до чола з Мар'янов, що бігла чогось до хати...* (М. Павлик. Вихора, 260); *Газди **глаї-***

ли і Дзіндзіля і Миколу (М. Козоріс. Чорногора говорить, 212).

ГЛАДУН Глечик (перев. для молока). *А при обіді за покійника Йван понакроював хлібів, приніс води, поналивав **гладуни**, понакривав джергами ослони, на вікні свічки позасвічував* (Марко Черемшина. Зарікайся мід-горівку пити, т.1, 277).

ГЛАДУНЕЦЬ Зменш.-пестл. до **гладун**. *На столі стояли тарелі з борщем, банушем, бринзою, **гладунець**, гусянки тричверткова-квадратова* (П. Федюк. Штабар, 35).

ГЛАДУНЧИК Зменш.-пестл. до **гладун**. *Щонайчільніші газди і газдині побули собі у діда, згадали небіжку, заговорили отченаші за її душу та й погасили свічки на **гладунчиках** з водою і поволі розходилися* (Марко Черемшина. Любість, т.2, 198); *Коли нанашка Гафія принесла Оксанці **гладунчик** молока і кулеші, дівчина лежала посеред землянки і в гарячому маренні кликала додому татка* (П. Федюк. Добрий поїзд, 66).

ГЛАДУЩИК Зменш.-пестл. до **гладун**. *Там лишень купка мертвого попелу, а на припічку ціла купа порожніх чавунів, горищиків, **гладущиків**, кулешинників* (Б. Загорюлько. Чорногора, кн. 2, 164).

ГЛАЇТИ див. **ГЛАГОЇТИ**

ГЛЕВК обряд. Великодня гра. *Два живі воробінчики ведуть пісні та забави, а ланцюжок жвавого **глевка** шнурює гамірне велелюддя, гейби одну велику сорочку зав'язує кутасиками* (В. Шкурган. Кілько сего світа, 161).

ГЛЕДЖАТИ див. **ГЛЕДЖИТИ**

ГЛЕМЕЙ див. **ГЛИМЕЙ**

ГЛЄБА див. **ГЛЯБА**

ГЛЄДАТИ

◇ **свічки гледати** – помирати. *Доки ти ту правду знайдеш, то вже, варе, й **свічки** тра **гледати*** (Г. Хоктевич. Камінна душа, 107).

ГЛЄДЖЕННЯ Дія і стан за знач. **гледжити**. *Котел був повний молока. Молоко підігрівали до **гледження*** (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 71).

ГЛЄДЖИТИ див. **ГЛЄДЖИТИ**

ГЛЄДЖИТИ див. ГЛЄДЖИТИ

ГЛИНА

♦ **гребсти собі глину** – прискорювати, наближувати смерть. *А ти, Петре, не вбивайси журав, не гребти собі глину, бо, аді, твій дедик через страждунок пожив смерти* (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 183).

ГЛИПАТИСЯ Дивитися, поглядати. *Та вже глипайся, глипайся, але дивися, бо вигляпаєш усі очі в люстро тай на відданицю не стане!* (М. Дзюба. Укриті небом, 175).

ГЛИПТИ Животіти, дихати. *Мамі дуже погано? Заледве глипють* (Р. Андріяшик. Сторонець, 6).

ГЛИПНУТИ СЯ Однокр. до глипати. *Хочете мати найфайнішу в селі дівку за невістку, а я би ся і в люстро не глипнув?* – весело доправлявся з матір'ю Іван (М. Дзюба. Укриті небом, 175).

ГЛИСТ-ЗДИКУТОР Те саме, що **здикутор**. *Данилка навіть роздирав сміх, коли уявляв собі, як би то дід Яків боровся з тим глистом-здикутором, що приходив за податком* (Р. Федорів. Дідове коріння, 305).

ГЛІГ див. **ГЛІГ**

ГЛІД, ГЛІТ військ. Ряд, стрій. *Другі бадіки за нього відозвались і показували йому на мизи, що має ставати до гліду* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 142); *Сердешній діти! / А хто отам межі ними / Аж у третім гліті. / Стоїть бідний, заплаканий?* (Ю. Федькович. Дезертир, 178).

♦ **ставати до гліду** – військ. служити у війську. *Ні, вуйко, та й куме, не кажіть того, – обізвся Ігнатів Іван, – бо тепер, як ми вже говорили гезде з ірценим Янцем та Іваном, тепер би ставати до гліду лиш на три роки, а давно, хло' – роки!* (М. Павлик. Вихора, 187).

ГЛІЖЯ див. **ГЛОЖЯ**

ГЛІТ див. **ГЛІД**

ГЛІТНО 1. присл. Тісно, один коло одного, впритул. *На йго загороді зачєли глітно вирикувати коровки, та так буйно чюхалиси волики у вугли граждий йго, шо аж вугли дрижєли вид їх чюханя* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 140).

2. у знач. присудк. сл. Тісно, людно. *Але я казав, вам, що там глітно, нема де шпильки опустити* (Марко Черемшина. Ласка, т.1, 222); *Дивлюси, а тут рихтельно, єк казав совет, єких 50 пар коней. Глітно, що пройти глеба, а христиснина не видати лиш самі бараби* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 50); *У корчмі Гершка було дуже глітно* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 306); *Пішли. На торговиці – не глітно* (М. Яновський. Наймолодший, 24); *Мені би ще п'ять раз принеси води, бо не встигну борзо, коло керниці дуже глітно, а за годину, коли хоч, зачекаю тя перед церквою* (М. Павлик. Вихора, 211).

ГЛОГОВИЙ Прикм. до гліг 'дикоросла колюча рослина' (глід, терен, шипшина тощо). *Дідо згріб з ковбка глогові клетчючки у наголовник крисані, узєв голубу квартиру з видобранов водов тай исправивси йти у хату* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 26); *А тепер, на Головосіка, все то витегав з тої тобівки тай палив їх тіла на глоговій ватрі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 191); *Та палять гуцули ватри глогові – від того маржині, кажуть, добре* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 29); // образн. *Но як доля глогова поранить тя – горе, / То вернися, мій брате, хоч би через море, / – А не пуцу тя більше світом ся блукати* (Ю. Федькович. На дорогу, 53).

ГЛОГОРОЖА бот. Шипшина (*Rosa canina*). // образн. *Забудь усе: сльозу і біль, / Гей, ярить глогорожу вітер!* (Віра Вовк. Радість, 100).

ГЛОЖЯ, ГЛІЖЯ Зарості, кущі глоду, інших колючих рослин. *А то, як блиснуло, то єму виділося, що ми близько, та й пускався до нас направі: в ями та гложя* (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 43); *– Снігу не було, було сонце, такік сєгодне, легонький морозец і... павутина висіла від цього гліжя до тої хати* (В. Шкурган. Переказ, 112).

ГЛОТА Скупчення людей, натовп; тиснява. *Розбезпечилися й собі бадіки й забагли доконче через глоту до війська протиснутися* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 141); *У корчмі, як при кожній ярмарковій порі, – глота. Шумно, гомінко, тісно* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 85); *Але бо й глота тут*

– *Боже!* (О. Манчук. Храм, 58); *У поли копав барабулі, жев збіже та лупив кукурудзи ночями коло бойків, аби заробити на зиму хоть трошки хліба мижги глоту у хату* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 134).

ГЛОТИТИСЯ, ГОЛОТИТИСЯ Товпитися, тіснитися. *Нарід глотиться, а шандарі кольбами у груди* (Марко Черемшина. На Купала, на Івана, т.1, 227); *А нарід так глотивси по бечку, шо аж ниодни билиси мижги собов* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 312); *Та й ні, щоби в хату збіглася вас сила теменна, щоби глотилися не до порядку, та й через плач як-небудь мене вмили* (М. Матіос. Нація, 238); *Тут товпилися зі своїми повістями домарі з гуцульських гнізд, яких Довбуш увільнив від орендарів і корчмарів; тут були хлопці з покутських, бойківських і подільських сіл, за кривди яких опришківська ватага пускала з димом панські палати і багацькі комори, карала смертю кровопивців і кривдників народних; тут голотилися вдови, сироти, скривджені суддями і попами, комірники, яким Довбуш помагав грошем* (Р. Федорів. Жбан вина, 311); // образн. *В інші роки на цей час полонинка глотилася зимуючою тут худобою і віцями, а нині через наплив шляхетського війська, холера б його взяла, весь товар ще у Черногорі тирлується* (Б. Загоруйко. Черногора, кн. 2, 167).

ГЛУШЕДЬ Віддалені, глухі місця. *Сперси аж над потоком Гранчаним, на зеленій ріжці, шо була серед лісової глушеди, екби икес первовічне дворишиє* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 295).

ГЛЬОНЬКАТИ Пити. // згруб. *Йванко сам раз бачив, як він за стодолюю гльонькав горілку просто з пляшки* (Р. Федорів. Євшанзілля, 199).

ГЛЮЗАВИЙ

♦ **глюзавий би ж був цему світ** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання кому-небудь поганого життя, біди. *Глюзавий би ж був цему світ, дай то Боже, праведне Сонечко, динко света та велика, запашна*, – аж за голов ловилася [баба] та билася руками по полах из нужди (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 31).

ГЛЮЗИТИ¹ Зволікати, тягнути. *Хоть у них нивеликі городи були, то однако прилагожєлиси изагоди, аби весну скінчєти разом з людьми, а ни глюзити з нев Бог знаєт докїв* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 115).

ГЛЮЗИТИ² Забруднювати. *Нашо глюзити посуду тай витак шї мити пив вечора післядь* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 163).

ГЛЯБА, ГЛЄБА присудк. сл. Годі, неможливо. *Гляба викоренити старі звичаї, бо гуцули ни слухают підшептїв їх* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 130); *І руки тепутиси, шо сїрник гляба засвітити* (О. Манчук. Без свічки, 30); *Хатї сорок шість, а дідові сімдесят років, то вже старому гляба діти до хресту держати* (Марко Черемшина. Черногора, т.1, 191); *Може, разів кілька витегали ми їх зі шнура, але оннаково гляба було встеречи...* (Г. Хоткевич. Почерез верхи, 440); *Де лиш кажуть, толока, весіле або похорон, там без Антося не обійшло би ся, а наймити його надовго на роботу у людей гляба: він ніколи не посидїв би довго на однім місці, все фуляє від одного до другого!* (М. Павлик. Вихора, 241); *То знаєш, Васиндо, криве дерево гляба направити...* *Хїба візьми сокиру й раз...* (М. Козоріс. Черногора говорить, 156); *Рад би вам помогти – та самі видите: гляба* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 367); *Зачекайте хвильку, хлопці! Тютюну гляба знайти!* (Б. Загоруйко. Черногора, кн. 2, 180); *Ви би, неню, перебралися до нас. Вам гляба самому жити. Вас нуда лоточить* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брїв Черемош, т.21, 426); *Ані, ек то счєста буває, шо через тих гайдий гляба присадибу минути, так гарче, шо покаїні* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 143); *То цілий день, ек у колєсі, гляба присісти* (В.Шкурган. Переказ, 34); *Глітно, шо проїти глєба, а християнина не видати лиш самі бараби* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 50).

♦ **і волоком гляба** (когось) **видти викігнути** – нелегко когось звідкись забрати. – *Тебе і волоком гляба було видти викігнути. Єкби я тебе ни взяла, ек суку, поперед себе, й ни гнала тхатї, то ти, гонєно, задрулив би*

из тов гоницев кудас на стайню або на обориг на сіно (Л.-П. Стринадук. У нас, гуцулі, 149).

ГЛЯГ *етн.* Закваска для молока, виготовлена з висушеного шлунка теляти чи ягняти. *Влітку візьмеш дрібочку ринзи, кинеш у миску з молоком, розведеш – і гляг готовий* (С. Пушик. Карпатське літо, 292); *Будеш мати з овець молоко, то треба усе його споживати, бо сам бринзи не наробиш: нема й посуду потрібного, глягу, зрештою, просто уміння* (Г. Хоткевич. Довбуш, 163).

ГЛЯГАНКА *зневажл.* Про слабохарактерну людину. *Як я могла віддати такий воді своє серце-вогонь? Такому нездалю. Мамалізі! Гляганці! Писарю нещасному!..* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 128).

ГНЕТ *присл.* Раптом, зараз. *Коли він [бог] встане, галічани?.. / Лиш не журіться – встане гнет! / Але тепер лишіть, най спить* (Ю. Федькович. Новобранчик, 108).

ГНИЛЕНЕВИЙ *Прикм.* до **гнилень**; червневий. *Сніг мете, як зимою. Завірюха! Коли саме захурделило, з чого б це раптом отак серед літа на розбуяну зелень і квіття, по вчорашньому гарячому сонцю? Гниленева зима, братчику козаче! Ає!* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 132).

ГНИЛЕНЬ *Червень.* *Уже заходить копень, а коли прощалася з милим у Лиликовій буковинці, гнилень був* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 8).

ГОВИРКУВАТИ, ГОВІРКУВАТИ *Розказувати.* *Говиркували, шо, може, сам й ни ходит красти, але нишком держит из злодіями руку так, ек то ниодні богачі роб'єт, шо про людске око ніби уїдают на злодійв, біду зводет, а потихонько помогают злодіям красти, бо переховуют злодійшину у себе* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 100); *Ще говіркували люди, ножа свого розбійницького переказав до церкви, – додає якийсь гуцул, на вигляд – не тутешній* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 35).

ГОВІНЄ *церк.* *Піст.* *А, аби гріха ни було, шо вже говінеє зайшло надворі, а вни ше їли скоромно тай гуляли в хаті, то вікна заткавницями позатикали тай далі набували-си* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 107).

ГОВІРКА *Розмова, бесіда.* *Ишла миж ними говірка про всекі речі, а найбірше про стрілецтво* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 173); *Єкби сокиру у мою кров утопила, так своїов говіркою баба нараз тежко моє серце поранила* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 48).

ГОВІРКУВАТИ *див.* **ГОВИРКУВАТИ**

ГОВКАЙТИСИ *Схаменутися, спам'ятатися.* *А то говкайтеси тай тпрукайтеси трохе. Цураха вам вид мене, бо й я чьоловік, ни дамси вам так борзо узети під ноги, ек то ви собі гадаєте* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 208).

ГОГОДЗИ *див.* **ГОГОДЗИ**

ГОГОЗИ *див.* **ГОГОДЗИ**

ГОГОЛІ

♦ **їсти гоголі** – голодувати, бідувати. *Збудешси чілідини, то хто за тобов ширітиме та й шкіритиси, а коровку ек відженеш від хати, то будь здоров. Хоч бери та їж собі гоголі* (Марко Черемшина. Більмо, т. 1, 97).

ГОДИНА

♦ **куца година** – період з обставинами, подіями, пригодами тощо, що завдають кому-небудь страждання, нещастя, горе. – *Ей-га, любко, та це вечоріє: біжу ж я! Бо мій ірщений як уздрить, та й буде мені куца година, ще й зіпре головонько бідна!* (М. Павлик. Вихора, 166); *Горами й долинами уже давно линула радість: знову прийшла панам куца година!* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 88); – *Ой, не... Не вмирав він, лиш си приховав. А прийде такий час, шо він знова устане, але тогди уже аж буде панам куца година* (Г. Хоткевич. Довбуш, 452).

♦ **аби (би) остатна(я) година** (комусь) **була** – *лайл.* *уживається як прокляття і виражає побажання смерті.* *Унавсми, люде добрі, у біду – най счезаєт таке! Аді, так міні си жінка минула, ек би харкнув. – Та вид чього си, Иванчіку, минула? – Вид чього? Вид тої медицини, остатна би 'ї година була* (О. Манчук. Дохторе, 68); *Николаїха передала Дзельманові прут, яким пригнала воли, на знак, що передає їх йому раз на все, Дзельман став себе прutom по хаявах бити і клясти,*

аби мадярам остатня година була, аби не діждали більше газдів забирати, аби їм рушниці позамокали, аби людські сльози побили (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т.1, 164).

ГОДИТИ Догоджати. *Мой, Пара, видиш, то моя любаска. Аби ти їй годила та й шанувала, а ні, то зуби геть виб'ю. Чула?* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 251).

ГОДОВАНЕЦЬ Утриманець, вихованець. *Бувало, дідо уводно прорікав вуйкови, аби вуйко, бездітник, брав мене до себе на годованця* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 47); *А я, кау, Шумеїв годованець* (Г. Хоткевич. Довбуш, 172); *В понеділок давідь скорневісми годованця та й кажу: – Петрику, підеш зі мною в раташ та будеш шкапет сокотити* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 50); *Баба стояла вже наперед хати і визирала годованця* (Марко Черемшина. Карби, т.1, 32); *Юра Шикманюк, став як кажуть гуцули, Мошковим годованцем* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т.21, 432); *Так і пасинок – годованець. Кине гражди, маржину, полонини – все, що дістане тут у спадок, одиурається його, старого вітчи-ма, та й подається на доли...* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 19); *Якби то не вік, прийняв би собі годованця, зробив би з нього господарську дитину* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 216);

◇ **бути на годованцях** – бути на утриманні, вихованні когось. *Що багато дітей служать в інших родинах, працюють з ранку до ночі в лісі, на полі, в стайні, бувають на годованцях й доглядають старих людей, щоби ті потім, якщо швидше не заженуть в гріб отих бідних дітей, переписали на них хату, стайню, присадибу, щоби ті мали де жити зі своїми майбутніми гулящими жінками чи чоловіками-п'яницями* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 125-126).

ГОДОВАНЄЧКО Утримування, годування. *Але ше заки шо буде, поїдемо, Єленко, до деді, до нені подякувати за весілочко, за годованєчко, за вихованєчко із маленької лялечки до білявенької ярочки, а від ярочки до молодички* (Марко Черемшина. За мачуху молоденьку, т.1, 266).

ГОДОВАНКА Жін. до **годованець**; утриманка, вихованка. *І рідній дочці ніхто кращого весілля не справить, як вони своїй годованці* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 56); *Годованка їх глуха Василина, пішла в ліс шукати овець, а ті гадали, що вона тікає...* (М. Матіос. Нація, 91).

ГОДОВАНСТВО Утримування, виховання. *А теперечки, ек я учюв ше й бабину бесіду про мене, то міні видразу видбритиласи гадка про годованство у вуйка, хоть ек шіре про це мислив дідо* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 48).

ГОЗДЕЧКИ див. **ГЕЗДЕЧКИ**

ГОЗДУЛЯ Воша. *Шо то за гоздуля? – питаю си. А Хариниха: То є воша* (Г. Хоткевич. Потомок Довбушів, 461).

ГОЙ *зневажл.* Назва християнина євреями. *Тут він спорядить ще одну корчму, най гої п'ють паленицю, най упиваються, най їм світ чорніє* (Р. Федорів. Жбан вина, 19).

ГОЙ-БОЙЧУКІВЕЦЬ *зневажл.* Те саме, що **гой**. *Тому, як міг, обшахровував темних гоїв-бойчуківців (останнім часом ставало все важче це робити), грабував і піддавав розору тих, хто ставав йому на заваді, хто намагався перехопити опришківську здобич; через спілку з Бойчуком намагався зберегти від Бойчука свій, так у недалекому майбутньому свій, фільварок* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 164).

ГОЙ-ГА *виг.* 1. Уживається як оклик при звертанні. *Гой-га! – Миром, братчики козак! – Чи дужі? Як ночували?* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 131).

2. Виражає піднесення, захоплення чи зневагу. *Гой-га! – вигукнув Микулка. – На Говерлі ще такі сніги, що ну!* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 36); *Гой-га! Їли би таких вотаманів пси у середу під четвер* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 292).

ГОЙ-ГАКАТИ Вигукувати в такт танцю “гой-га”. *Як веретенились на місці, дим з-під постолів курився, а гой-гакали, гілля в лісі, мов од вітру, шуміло, гнулося...* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 257).

ГОЙКАННЯ Дія за знач. **гойкати**. *Під Буковцем вигравали музики, шугали гуки-пе-*

регуки, вівання, іхання, **гойкання** (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 209).

ГОЙКАТИ Вигукувати “гой”, кричати, гукати. *Я кликав школярку, **гойкав*** (М. Яновський. Фреска на стіні, 348); *Сани і підсанки скавічать по мерзлій вчовганій дорозі. **Гойкають** “газди”* (У. Самчук. Гори говорять!, 7); *Шо, Пилип’юку, **гойкаєш**? Шо тобі не до шмиги? – визвірив очі Дзвінчук* (В. Бабій. Запродана душа, 20); ***Гойкают**, шо влада до весни* (В. Шкурган. Гойкают, шо влада до весни, 33).

ГОЙКИ Те саме, що **гойкання**. **Гойки**, крики, співи, галакання, вівання... (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 20).

ГОЙКНУТИ Однокр. до **гойкати**. *Зате, як виїхали на луку, на відкритий простір і сонце – ураз ожвавіли. **Гойкнули**, свиснули* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 221).

ГОЙНИЙ 1. Який заслуговує поваги, користується повагою; поважний. *Першою наважилася би найсмівливіша, **гойна** баба, якій море по коліна* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 116); *Колись мій прадід, молодий і **гойний** легінь, і натрапив у лісі на циганів, що стаборилися на поляні* (М. Дзюба. Укриті небом, 57); *Пішли мене куди хочеш, ватажку, я сповню твоїй приказ, бо й чорта не боюся і за свої вчинки не завстидаюся перед твоїм **гойним** товариством!...* (І. Березовський. Худан, 20); *Ні я тобі любою челядинкою не стану, ані ти мені любим мужем і газдою **гойним*** (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 173); *Бо побратими-верховинці знали, та й козаки вже мали нагоду переконатись у тому, що ватаг чоловік **гойний** і щедрий* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 242).

2. Багатий, розкішний. *Сіна цього літа видалася **гойні**. Стояли як ліс густі* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 3); *Але який наш Юрій не мудрий був, а одного діла, однако, не міг второпати, – а то те, відки єго вітця на таке **гойне** та суге життя стає* (Ю. Федькович. Жовнярка, 332).

ГОЙНО присудк. сл. Щедро, багато, розкішно. *А се й винце! Угорське! Так, угорське!.. / У неї **гойно**, виджу. / Та й для чого ж / Би не? Для чого не? Штефан багач був* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір

і знахарський хрест, 406); *Сідають на довгі лави / До горіхового стола, де **гойно** / У посуді склицевім / Пахне свята вечеря* (Віра Вовк. Свята Вечеря, 355).

ГОЛАК *зневажл.* Злидар, голодранець. *Але багачі на поріг мні не пустють, псами затровлют: Шуруй, **голаку**, шуруй, громацкый торбею!* (Марко Черемшина. “Грушка”, т.1, 65); *Тьма усе позакривала: і низькі гуцульські хатки, і високу церкву, і голодних **голаків**, і маржинку, і... тіло старого Чюрея перед його хатою* (Марко Черемшина. Дід, т.1, 42).

ГОЛИЙ

◇ **голий, як хлист** – дуже бідний. *Бо Юра був **голий, як хлист**, – ні кола, ні двора, ані рога крутого. Тільки й багатства, що станом високий та серцем широкий* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 8).

ГОЛИЦЯ Гола, незалісна гора, гора не вкрита лісом. *Жиди з міста позабиралися сидіти попід ліс, то під **голицю** (горби в нас такі). Хати позамікані – місто пустісіньке* (М. Павлик. Юрко Куликів, 26).

ГОЛОВА

◇ **схне голова** – хто-небудь перебуває у стані розумового напруження від думок, турбот, галасу і т. ін. *Відколи умер пес, **схне** моя **голова** в один **гайташ*** (Д. Харов’юк. Палагна, 536).

◇ **бракуєт у голові** – про розумово обмежену, тупу людину. *А з того, шо вона уводно торкотіла, ек жонва у дерево, шо: “Він дурний”, “Він згулавів”, “Йиму шош **бракуєт у голові**”, то з того він лиш смієвси* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 106).

◇ **стрілити у голову** – несподівано спасти на думку. – *Ет, мало шо хлопіві **стрілить у голову**, – вже гнівавсь полковник* (Р. Федорів. Жбан вина, 190).

◇ **лупати в голов** – відчувати головний біль. *“Ни боюси я, дідоцку, шо вна міні ни поможет, бо вже ми помогла. Видразу перестало **лупати в голов**. Тай вже так ни шпилеєт навіть у вуха, ек шпилело перед тим”, – урадувано говорив тот чоловік* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 452).

◇ **вломити голов з пустоного коня** – закохатися (в когось) безрозсудно, необдуманно, здуру. *Виберала любаса рівного собі, бо ни хотіла мати устид, ек би си шош визнало на ню, шо вна вломила голов з пустоного коня* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 315).

◇ **по голові мотатися** – постійно, весь час виникати у свідомості кого-небудь. – *Ха-ха-ха! – зареготавсь старий Павун. – І мені се від оногди по голові мотаєсь* (Ю. Федькович. Жовнярка, 332).

◇ **гейби праником в голову вдарив** (кого-небудь) – дуже вразити, приголомшити кого-небудь неприємною несподіванкою. *Ми глуп у вікно, а то оборіг горит. Мене гейби праником в голову вдарив, а чоловік вибігає й кличе мене, бо вже й хата ймиласи* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т. 1, 164).

◇ **дістати закрут голови** – стати божевільним, збожеволіти. *Часок стояла вона з роззявленим ротом, бліда, здавалось, що з-під її ніг висунулась опора – земля, що вона дістала закрут голови, полетіла кудись в бездонну пропасть, від котрої її ніхто не здержить, не врятує...* (М. Павлик. Вихора, 191).

◇ **голову втерти** – покалічитися або вбитися. *А витак, коли я шукаючі [сокиру] голову собі мало ни втру, то той дітчик пидверже мені вкрадене* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 37).

ГОЛОВАТЕНЬ бот. Волошка карпатська (*Centaurea carpatica*). Там і тую, невісточку, **головатень**, кучерявець, нитота, грань, брустурник – все то помічні зела (Г. Хоткевич. Довбуш, 172); Розбродились полонинами, шукаючи серед їх барвистого розмаїття помічне зілля: підойму, омегу, тою, невісточку, **головатень**, кучерявець, брустурник, грань (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 338).

ГОЛОВАТИЦА, ГОЛОВАТИЦЯ Лосось дунайський, таймень. *Поблискували згорда до сонця й струги. Де-не-де було видко й хетру головатицу* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 173); *Се, певно, головатиця! – буркнув він і, не надумуючись довго, при-*

сів напочіпки, доторкаючись полами сіряка до поверхні води, і таланнув обома руками наосліп у воду (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 455); *Пили, а поміж ковтками токаю, венгрижчини, гданської і галицької горілки, вілянівського пива і медів-дубняків чотирма десятками ротів уминали копчену, нашипиговану часником ведмежатину і оленину, троцили смажених індиків і тетеруків, уплітали фаршированих пстругів і заливних **головатиць**, обгризали розрубані надвое кабанячі голови, цілі баранячі гомілки, телячі ребра...* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 171); *Але от почулося дихання весни. Десь вона, може, вже й прийшла молода красуня, махнула осяяними своїми шатами, а від того помаху полізла трава з землі, налилися бруньки на дереві, поворушила хвостом **головатиця** під каменем* (Г. Хоткевич. Довбуш, 403); *Та й в інші дні улов був невеликий: траплялося кілька бичків, часом **головатиця**, схожа на щуку* (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 98); *Повільні **головатиці** поважно вибілювали дно, прилягаючи до каміння* (Р. Єндик. Звідки беруться мольфарі, 96); *Юра блукав своїм сумним поглядом по бистрих водах ріки, залітав думкою на кожну кручу, на кожний гоц, що його переплив на своєму віку, під кожну скалу залітав думкою, де то: перейдеш або лишишися навіки в круті-жсі годуватимеш своїм білим тілом пструги та **головатиці*** (А. Крушельницький. Рубають ліс, 191); *Звичайно, що в Черемоші водиться (принаймні тоді водилася) не лише королівська форель, яка має на Гуцульщині свою одвічну назву – пструг (слово, мабуть, утворилося від “струга”, себто давнього човна з цільного дерева), але й зеленава на хребті, з фіалковим відтінком, червонявими плавцями та сріблястими боками і черевцем **головатиця** або головач (лосось дунайський)* (С. Пушик. Карпатське літо, 265); *Бігував нироз він и за стругами та за **головатицями** утинував аж у головиці Білої й Чьорної ріки* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 101); // у порівн. *Ватаг шпигує Івана й нічого не помічає, хіба його муку, як крутиться легінь, мов **головатиця** в саку* (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 130).

ГОЛОВАТИЦЯ див. **ГОЛОВАТИЦА**

ГОЛОВАЧ Те саме, що **головатица**. Тут риби більше, ніж у Криворівні, бо сюди не запливає дунайський лосось – **головач**, який розганяє форель – пстругів (С. Пушик. Карпатське літо, 262).

ГОЛОВАЧІ Колективне прізвисько мешканців передмістя Косова Москалівки. Там засідають за стіл на відході, самі май **головачі** та свої... а я... Бери вже їх божя мати з їх заводинами!.. (М. Павлик. Вихора, 259).

ГОЛОВИЦА, ГОЛОВИЦЯ, ГОЛОВНИЦЯ Джерело. – Се треба знати, де в одній купі б'є дев'ять **головиц**. Звідти з кожної **головици** набрати по дев'ять ложок води (Г. Хоткевич. Довбуш, 131); Тої днини ходив він перед заходом сонця в толоку аж три рази видбрати воду з дев'ятьох **головиц** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 20); На Благовіщення посадив у місці чорногорського зілля і кожного вечора підливав водою з дев'ятьох **головиц** (Р. Єндик. Торонке мальфування, 69); [Соя:] Твій батько дома? / [Чора:] Не ще. От тепер / Що відвела його до **головиці** (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 362); Потім, кружляючи пуцею навколо першого джерела, він знайшов ще дві **головиці** (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 232); Дійшов я до головного джерела, найпотужнішого, яке від самого народження не схоже на інше, бо вже там, у землі, воно росло сильнішим. Це потужне джерело в одних селах називають **головницею**, а в інших – **головницею** (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 39); // образн. Прут – то зрадник – ренегат. Родиться на Гуцульщині, в силу вбивається на Гуцульщині, бере наприкінці соки з найчистіших **головиц**, обкрадає гуцульські жерела, а потім несе той нектар у чужі землі й мішає з брудом міст чужинецьких (Г. Хоткевич. Довбуш, 119); // образн. Не лише знав, де лежать приховані на чорну годину гуртові гроші, а й ті потаємні **головиці** являються, з яких витікають ріки народних сказань (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 84); // образн. Де були очі та рот, то там такі **головиці** стали, що з них уводно булькала мо-

ровиця, бо лиш такий грішний був покійний (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 424).

ГОЛОВИЦЯ див. **ГОЛОВИЦА**

ГОЛОВКАТИЙ Різновид елементів узорів різьбярів. *Льчастим, головкатиим* письмом назвали узори різьбярів (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 185).

ГОЛОВНИК Убивця, злочинець. А Дарадуда, то так само біда, **головник**. Ни поклонивси й Олексієви, лиш задражнив ше йго (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 443); Ива', Иванчік у моїх очех, то такий маленький **головник**, шо міні самому навіть ни єлоси ним собі руки поганити (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 465).

ГОЛОВНИЦТВО Убивство. Кров ми у серци застила, так був смих си верг, шо дідо зараз **головництво** наробит (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 38); Добре, – каже, – я зараз готовий. Ти жовняр: наробиши **головництво** – марне загинеш, а за кого? (Ю. Федькович. Побратим, 302); Хлопцям наказав **головництво**, а сам мало не скував бартку в крові (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 352); Ото буде радості людям! Люде! Не дайте – **головництво**! Ех, люди ви, люде!.. (М. Павлик. Юрко Куликів, 19).

ГОЛОВНИЦЯ див. **ГОЛОВИЦА**

ГОЛОВСКИЙ Прикм. до назви населеного пункту Голови. А Луцьо йго вимотав від старого **головського** вїта Доникового Гриця (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 271); Дивиласи крадьми попід чільце на **головску** й річкову челідь, угадуючі, шо вни про ню гадают тай шо йй важет (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 241).

ГОЛОВЦЕ, ГОЛОВЦІ тільки. у мн. Мешканці села Голови. Найбирише фірманкували тюдівце, брустурице та ріцкани, але фірманкували вирменам и жебівце, тай дес и **головце** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 170); Або на одинокого Добоша, чи то Баюрака, чи на Бойчука, гейби на бога, покладаються, або, як **головці**, тільки самі себе боронять, або терплять, як криворівські калаї (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 359).

ГОЛОВЦІ див. **ГОЛОВЦЕ**

ГОЛОД

◇ **голод калюхе порет** – про стан, коли немає що їсти, хто-небудь голодує. *Тай казала, “що з гонору, ек у кишках кавкаєт? Шо з слави, ек голод калюхе порет? Отогди добрий гонір, ек у калюхах ни гримит голод”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 140).

◇ **у калюхах ни гримит голод** – про стан, коли хто-небудь ситий, нагодований. *Тай казала, “що з гонору, ек у кишках кавкаєт? Шо з слави, ек голод калюхе порет? Отогди добрий гонір, ек у калюхах ни гримит голод”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 140).

◇ **як є хліб і вода, то нема голода** – про мінімум засобів, необхідних для прожитку, існування без голоду. – *Мушу купити хліба й солі. Як є хліб і вода, то нема голода* (С. Пущик. Перо Золотого Птаха, 14).

ГОЛОКОЛІННИК *зневажл.* Обірванець, обідранець, голодранець. *Коби ми лиш вийти! Перетерплю вже я, а з цього, – так ми дай, боже, до завтра діждати, – ні один і не понюхаєтє нічо, голоколінники ви якісь: хіба бих не Продан* (М. Павлик. Вихора, 209).

ГОЛОМОРОЖА Замерзла земля, не покрита снігом. *Тогди ни треба си квапати з сінокосами, бо отави ни будет через то, шо корінь вимерзне у голоморожях* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 60).

ГОЛОТИТИСЯ див. **ГЛОТИТИСЯ**

ГОЛОШИНСЬКИЙ Прикм. до назви населеного пункту Голошина. *Він внутрішньо відсахнувся, гадаючи, що вчепиться розцілювати та пригортати, а відтак залемнтує: “Вернувся!” – на весь Сторонець і на всі сторонці – путилівські, усть-путилівські, селятинські, голошинські...* (Р. Андріяшик. Сторонець, 5).

ГОЛУБАНЯ Корова сивої масті. *З довірливим риком тяглася до нього його біланя, або голубаня, висувала теплий червоний язик і разом з сіллю лизала руки* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 206); *Ідуть понурі бугаї, поводячи безсмыслено-дикими кривавими очима, смиренні голубані, вівці ботейми шурхаються то в один бік, то в другий <...>* (Г. Хоткевич. Камінна душа,

325); *Чи дзвіночками корови – ніжні голубані, / Та мелодія зненацька зринула нізвідки – / Лиш були ліси і гори тому диву свідки* (М. Карпенко. Повертає “на верем’є”, на добру погоду, 146).

ГОЛУБЕЦЬ Прикраса на образ у вигляді маленьких голубів. *А газдині давали лад всередині хати: мили столи, лавиці, ослони, мастили припічки, опецьки, учічковували образи зіллям, та писанками, та голубцями; робили “дідів”, зв’язуючи кукурудзяні шульки у гушму хвостами та рівенько внизу обтинаючи чівки, відтак, поплівши з шумеління кіски, завішували на “безариках”* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 43); *В маленьких, старих полічках, ані одного полумиска, ані одної мисчинки напоказ: хата не білена, не підведена начорно, тільки помазана, якось глеєм, стіни голісінькі: ані образів затиканих зілем та голубцями, як у Юстини, ані дзеркальця, замість грядів – одна жердка порожнісінька...* (М. Павлик. Вихора, 253).

ГОЛУБИТИ

◇ **голубіти из серця** – дуже сильно нервувати, злитися. *Але дідо ни ошюхавси. Далі їй глумивси: “Вірою за кобилу білую”. Баба аж голубіла из серця, а він, сміючись, торанив* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 37).

ГОНВЕДИ *перев. у мн., військ.* Угорські солдати часів Першої світової війни. *Вогонь світить, гей велика свічка, та й показує, як гонведи талан з села виносять, як Гуцулію за горло тримають* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала, т.1, 168); *Ти коли відходиш, Юро? – питає Талайдан! Ще тиждень погуляю й доста. До гонведів? Та ніби. Все одно куди* (У. Самчук. Гори говорять!, 26).

ГОНВЕДСЬКИЙ Прикм. до **гонведи**. *Панотець дякує Дзельманові за постіль і переховок і береться відходити домів, але Дзельман заступив йому дорогу, поклав палець у зуби і сичав та йойкав, що панотцеві не вільно на крок ніде ступити, коли життя йому миле, бо гонведська жандармерія ще людей перехопує* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала, т.1, 163).

ГОНДЕЧКИ *присл.* Там, он там. *А баба перебігає їх очима та й шукає другого стов-*

на, аби при ньому другим наторопом відкашлятися. – **Гондечки** стоїт [стовп], такий моцний, такий високий! (Марко Черемшина. Бабин хід, т.1, 82).

ГОНИХМАРНИК міф. Чорт, який володіє даром відвертати хмари. Він [чорт], як ніхто, має так багато імен: дідько, сатана, біс, диявол, щез би, пекун, щезник, пан, він, той, рогатий, пек йому, осина, осинавець, хвостатий, окаменюшник, злий, скаженів би, пропасник, дьябол, хованець, інклюз, інклюзник, злий дух, чортяк, юрчик, біда, шашок, **гонихмарник**, шатан, люцифер, домар... – та чи нечисту силу перерахуєш! (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 217).

ГОНИЦА, ГОНИЦЯ 1. зневажл. Жінка, що перебуває в позашлюбному зв'язку з чоловіком, любовниця; жінка сексуально непристойної поведінки. *Тай люб'ю, аби я мушшїнина зачетила, а ни аби він мене оббирав собі на гоницу* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 314); *Тай кажу Микулі: Учінімси дес убік, бо цєся гониця, єк нас укупі задрит, то завтра ціле село мет на нас гікати* (О. Манчук. Право, 65); *Єкби я тебе ни взєла, єк суку, поперед себе, й не гнала тхаті, то ти, гонєю, задрулив би из тов гоницев кудас на стайню або на обориг на сіно* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 149).

2. Назва корови у період парування. // у порівн. *Світїчі своїов красов, обмарила йго тай так опелюскаласи, єк гониця богая, коли загадаєт си літити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 405).

ГОНИЦЯ див. **ГОНИЦА**

ГОНІЙ лайл. Чоловік, що перебуває в позашлюбному зв'язку з жінкою, любовник; чоловік сексуально непристойної поведінки. *Єкби я тебе ни взєла, єк суку, поперед себе, й не гнала тхаті, то ти, гонєю, задрулив би из тов гоницев кудас на стайню або на обориг на сіно* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 149).

ГОНІННИК наст. Помічник вівчаря, який заганяє овець для доїння до **струнки**. *Бистро займають місця пастухи на своїх вїблєках у струнці. Наймолодший – це го-*

нінник – вже озброївся в прут і то доконче з листям (Г. Хоткевич. Довбуш, 139).

ГОНІР, ГОНОР 1. Чванливість, пиха, бундючність. *Ходит уводно з розплєним ротом єк задзобєлена, аби то кождий у неї злотні зуби видів. Йй га! Що мині за гонір!* (О. Манчук. Право, 66); *Бідні жє, як церковні миші, а гонору, хоч одбавляй...* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 13).

2. Честь, гідність. *Я думала, що прийшла з панів з гонором, а то мені таке панство, що... Тебе нічого не обходить...* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 1, 411); *Але був певний, що і жінки теж не зречеться, хоч би з самого гонору* (В. Гжицький. Опришки, 55); *Вже давно Герико зауважив, що то не той Іван, що за сотик ішов на найпоганіше діло. Тепер він лише дивиться, чи вийде з гонором* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 200); *Він ніби оправдовувавси, гонорічиси: “Бо ади й з того церковного братства чоловік ни маєт нієкої инчєї користи, лиш гонір. Тай лиш через тот гонір служит церкві”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 310); *Решту отаксували тай продали людем, а уторговані гроші за коледницькі колачі обернули на церкву, бо решта коледників ходило у коледниках безплатно – за гонор* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 93); – *Учитиси там було за гонор* (В. Шкурган. Переказ, 92); *Для мене то був неабиякий гонор, щойно закінчивши другий клас, пуститися в таку далеку мандрівку* (Л.-П. Стринадюк. А кемусш, єк то було!, 24).

♦ **мати гонір** – бути гідним, шанованим. *Уже тогди стариня мала з йго стрілецтва гроші на хатні видатки. А він мав гонір* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 132); *Видий, ти єкас таздиня і гонір повинна мати* (О. Манчук. Без свічки, 30).

♦ **вести гонор** – підтримувати реноме, репутацію кого-небудь. *Сільський Дзельман гейби став за газду для війська. Бігає й розказує бадікам, де стояти мають. Свому синові гонор веде, дорогу робить, щоб не завалєвся, щоб черевички не заболотив, бо то адвокат, голова велика, судом і містом тряє* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 140).

◇ **сховати гонор до кишені** – забути на якийсь час про почуття гідності. *Отак їжджу від села до села, переборюючи в душі дивне почуття незручності, заходжу на чуже подвір'я, розпитую. Розумний тебе зрозуміє, що ти хочеш зберегти скарб народний, та люди є всілякі. І ти наказуєш сам собі: **сховай гонор до кишені** (С. Пушук. Перо Золотого Птаха, 91).*

◇ **шенувати гонір** – поважати кого-небудь. *“Перебачайте... даруйте... Прошу вибачити на цим слові... **Шенуючи** ваш гонір...” Навіть “шенуючи слухи ваші”... Всіма цими й ще безконечним числом усяких інших формулок гуцул пересипає свою бесіду не тільки з ким вищим себе, а й з рівним (Г. Хоткевич. Довбуш, 84).*

ГОНОР див. **ГОНІР**

ГОНОРИТИСЯ Гордиться. *Ті й так гоноряться, що одиначки-багачки, а суди збігаються, як бджоли на квіти (Л.-П. Стринадук. А кемуєш, ек то було!, 117).*

ГОНОРНИЙ Прикм. до **гонор** 1; пихатий, чванливий. *Ціле село си радувало, а я ходив гонорний межи людьми ек когут з великим фостом (О. Манчук. Без свічки, 31); Мой, Пара, не будь така гонорна. Що ти мені за така велика пані?.. (М. Козоріс. Чорногора говорить, 110).*

ГОНОРОВИЙ Прикм. до **гонор** 2; гідний, достойний, порядний. *А дідови ніхто би си криви не дорізав, так єму гірко: ловив за буженицу, а дитьто єму руку до стегна приклав тай ше до скої гонорової молодиці (О. Манчук. Великдень, 75); Третього разу бідняк постановив: “Хай я буду дідом, але гоноровим” (С. Пушук. Перо Золотого Птаха, 145).*

ГОНСЬОР Дворова в'язниця. *Навіть страждання молодого незнайомого гуцула, що конав у “гонсьорі”, не вивели її з стану важкої апатії (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 171).*

ГОНТ див. **ГОНТА**

ГОНТА див. **ГОНТА**

ГОНТАЛЬ Великий цвях. // у порівн. *Але якось попав не на добре місце, бо з вориною*

хтось кинув суху тернову гіллячку, і я саме на неї наскочив босою ногою, і здоровенна терняка вбилася мені в п'яту, мов кавалок гонталя (І. Франко. Терен у носі, т. 21, 387).

ГОНТОВИЙ див. **ГОНТОВИЙ**

ГОПАДРАЛ лайл. Голодранець. *Гопадрали ви! Я вас учитиму (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 443).*

ГОПАСУВАТИ Стрибати, танцювати. // образн. *Корнелія стояла спиною до гука, й навколо неї гопасували водяні бризки, переливаючись у місячному світлі сріблом і діамантами (М. Магіос. Нація, 134).*

ГОПАЧЯ виг. Виражає спонування до танцювання. *Гей-гоп, гопачя! Йкий данцівник годний! (Марко Черемшина. Карби, т.1, 33).*

ГОПКА Страва з картоплі, перемішаної з кукурудзяною мукою. *Пригадую, що з гір до села привезли багато вражень і нову страву. Вона мала комічну назву “гопка”. Як виявилося “гопка” – це не що інше, як картопля, перемішана з кукурудзяною мукою і так варена (С. Пушук. Перо Золотого Птаха, 88).*

ГОПЦЮВАЛЬНИК Танцюрист. *А коло ширшало, люднішало, втягуючи в свою дuku стихію все нових гопцювальників (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 258).*

ГОПЦЮВАТИ Танцювати. *Палагочка – душка. Затялася в живу шкіру. І гадаєш не гопцював? Бігме, мусив! А се добрий знак, Марку? (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 234).*

ГОРА-КИЧЕРА Те саме, що **кичера** 1. *Із-за кожної гори-кичери і тут і там, скрізь повсюди чимраз, то все більші й ширші горни-велети темно-синіх, аж чорних хмар (Д. Харов'юк, Смерть Сороканюкового Юри, 541).*

ГОРБАТКА див. **ГОРБОТКА**

ГОРБОТКА, ГОРБАТКА етн. Вид жіночого одягу типу плахти, витканої з вовняної пряжі. *Недільні сардаки і горботки пахли ще зимою, скринями з нетоплених світлиць, талим снігом з верховин і першою студеною травою з альпійських лук (Р. Андріяшик, Сторонець, 39); Коли я козі роги не виправлю,*

то можете мене в **горботку** убрати та до жидівської дитини у мамки дати (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 432); // образн. Дитина неньчиної гідки, / тими ж руками лагідно / гладила камінні **горбатки**, / ек найрідніші, мамині... (В. Шкурган. Камінь притулився до дерева..., 17).

ГОРГАНИ див. ГОРГАНИ

ГОРДЕЛИВИЙ Який має про себе надмірно високу думку і зневажливо, звисока ставиться до інших; пихатий. Тут приймилися зараз за діло: помолилися богу, прочитали, що вже там треба було, заручили молодих, та й не цуралися з ними повечеряти; такі се в нас панотчик не **горделиві** були – не так, як тоті нові панотці, що лишень що зо семінарії повилазять, а тут уже й бога не хочять знати, не так, аби вони з нами, простими мужиками, жили (Ю. Федькович. Люба – згуба, 263).

ГОРЄЧКА мед. 1. Висока температура тіла. // у колом. Усі дівки на гуляню тай на гулянечку, / лиш моя си розболіла, лежить на **горєчку** (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 75).

♦ **молоти, ек у горєчці** – говорити нісенітниці. – *Ий, ти вже собі хлиснула тай мелеши, ек у горєчці* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 74).

2. Тиф. В ту холодну воєнну зиму багатьох **горєчка** скосила (М. Яновський. Надвечір'я, 10).

ГОРІ присл. Догори, вгору. *Нараз вбігла до хати Юркова донечка і сказала: “Єкас жинка їде конем **горі** плаєм”* (І. Березовський. Худан, 80); *Аби-сте си тогди доробили, коли вода **горі** піде, аби-сте си на своїх дітєх такого діждали!* (Марко Черемшина. Дід, т.1, 40); *Спіркували, галасували, у запалі мало не брали один одного за барки, а все вирішив ватаг: “**Горі** Ясенова поставимо”, – сказав, як зав'язав. Усі дружно погодились* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 229); *Пустилися **горі** лісом через корчі, поміж смереки* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 21); *Куди ж ти, сину, справився? Домів чи **горі**? Нікуди. Іду світ за очі* (Р. Єндик. Звідки беруться мольфарі, 95); *Будь здорова, моя кедро, / Нім*

горі ся вернуть ріки (Ю. Федькович. Будь здорова, 222); *Ой **горі** селом, **горі** потоком* (Р. Федорів. Жбан вина, 84).

♦ **перевернути світ горі дном** – здійснити неймовірні подвиги, вчинки заради когось. *Усе зробив би для тебе – увесь світ **перевернув** би **горі дном!*** (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 52).

♦ **як вода горі піде** – ніколи. – *Аби ти тоді доробився, **як вода горі піде!*** (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 42).

ГОРІШАМИ присл. Верховинами, високогірськими місцями. *Він десь собі найде оттуда **горішами** у бутині хлоп-дівку* (Д. Харов'юк. Палагна, 538).

ГОРН Мисливський сигнальний ріжок. // у порівн. *Ген, ген високо-далеко сині, темно-сині хмари. Здіймаються вони із-за отих гір високими **горнами**, лімними сторонами далеко-високо попід небосклін* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 540).

ГОРНЕЦ Горщик, у якому готували і зберігали їжу. *Тобі траба такої газдині, аби тобі на голові горшки була. За кождий раз, ек прийдеш з корими, то оден **горнец**. Або ти на чілідину, або чілідина на тебе верже* (Марко Черемшина. Горнец, т.1, 107); *Тра взети сліпця та й рапавку, покласти у **горнец** та й спечи на ватрі* (Г. Хоткевич. Довбуш, 131); *Думают, шо ек найшли у стодолі жстребло від вовни і **горнец** у дротєнці, то й пивниця повна такого добра* (В. Шкурган. Барабулі, 71).

ГОРНІТКО Малий горщик. *Таже я, неборята: принесла-м вам **горнітко** квасенького молока від вуйни, дівчатка* (М. Павлик. Вихора, 175).

ГОРОДКИ

♦ **палити городки** – міф. ворожити, передбачати долю, спалюючи вуглини чи куски дерева. *На припічку **палили городки**, аби знали, хто маєт того року умерти, та палили аж до поза опівніч коло опеца на припічку кужелі, аби знати, хто з ким ек за поправді та за шіро любитси* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 79).

ГОРОДНИК Лопата. *Дзьобак приніс сокиру і чокан. Я – мішок і **городник**. Але не*

весь інструмент ми пустили в рух (М. Яновський. Черевики, 37); *Треба було добре помучитися, помахати сапою над головою, городником, аби згодом з-під глини пробилися перші паростки* (Л.-П. Стринадюк. А кему-ещ, ск то було!, 48).

ГОРШЕ див. ГОРЩЕ

ГОРШЕТКО Зменш.-пестл. до **горщє**. *Ци у живний вівторок у вечер палет вогні на полях тай ци приносить Дідови в офіру кукуцик хліба й горшєтко води?* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 130).

ГОРШОК-ВАРІННИК Те саме, що **варінник**. *Недалечко під корчем ліщини горить ватра і смажить почорніле листя на ліщині. На грані розміщені горшки-варінники. Той, що з голубцями, то сипить; той, що з начинкою, то пищить-піворить і від часу до часу із самого дна викидає пару* (Марко Черемшина. Основини, т. 1, 86).

ГОРЩЕ, ГОРЩЕ Кухлик, маленький горщик, горня. *Мився посуд у шафці та в намиснику: усі тоті миски, глеки, черсаки, боклаги, горщєта, пугарі, блєхівки, колачі, що так вигідно виснуть на руці, аби мож і наливати, й випивати* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 43); *А ви тих піціцьких їгид у лісі до ночі будете шимрати, тай усе одно навіть дно горщєсти ни вкриє* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 142).

ГОСКИТИ

♦ **госкіть здорові** – компонент етикетної формули привітання в гуцулів. *Дай, боже, щістя, дідочку-у!* – кричала втіворот. – **Госкіть здорові** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 172).

ГОСПІДКУВАТИСЯ Молитися, звертатись до Бога. *Жінки вдарили в долоні й вимахували головами одна на одну, а відтак хрестилися й госпідкувались* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 134).

ГОСПОДАР

♦ **ставати на господаря** – розпочинати господарювати. – *Годі вже, годі, – каже староста. – А тепер іди собі домів, женися та ставай на господаря* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 314).

ГОСПОДАРНИЙ Хазяйновитий. *А дівка – як сам знаєш; та до того тобі така господарна, що пари їй нема* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 252).

ГОСТЕЦ, ГОСТЕЦЬ мед. Ревматизм, артрит. *Ає, занедужилоси. Гостец, видеє. Ломит ноги, крижі. Хирбет – гет цілком усього ломит* (Г. Хоткевич. Довбуш, 128); *Моя мама ніколи тої днини ні прєла, ні шила, аби гостець руки їй ни тєє тай аби біда маржинку ни тицькала* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 115); *Він вийшов на хатній поріг, через розхристану сорочку-мазанку шкребучи то однією, то другою рукою нажалені блохами боки і кривлячись од болю в попереці: знову клятий гостець доймає, намагався зігнути в дугу кремезне, жиливе тіло гуцула, котрий у своїй господі хіба що перед образником гнувся* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 10).

ГОСТЕЦЬ див. ГОСТЕЦ

ГОСТИНЕЦЬ Великий битий шлях, дорога. *Бадіко, – кажу я та й справляю на гостинець, адіть!* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 244); *Але ж бо розїздили тут дорогу за ці роки! Прямо як гостинець* (Г. Хоткевич. Довбуш, 220); *Низовий вітер з Черемошу студив чоло, попірхував ніздрями Гнідий над проваллями і темними вибоїнами на гостинці* (Р. Андріяшик. Сторонець, 127); *Опришки не стали більше дослухатися – швиденько заквапились на гостинець* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 219); *Стримавши гнідого, повернув з гостинця на “біржу”* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 31); *Стоїть Фрозина під світанковою капличкою коло церкви – й не знає, чи ще молитися, чи вже ні: бо лежать обабіч каплиці білі кам'яні хрести, зведені з-перед людських обійсть і гостинців, перехресть і проклятих місць...* (М. Матіос. Нація, 89).

ГОСТИТИ

♦ **тай гости здоров** – уживається для вираження чисі-небудь безпорадності; нічого не вдієш. *Єкби Джюнді був ни удав играти до колєди, то тот би си був ни повстидає тай нікого би си був й ни побоїв – видредити скрипичьника й серед колєди з колєдників, тай гости здоров. Пропало. А вид такого*

устиду Боже крий кожного (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 71).

♦ **лихо гостити** – не шастити у чомусь. *Бо вертатися не можна – лихо будемо гостити* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 25).

ГОСТІ

♦ **старатися за гості** – опікуватися гістьми. *Глаш сидить против Калини, я свого Василя посадив против Марії, а сам пішов братові помагати; бо брат, знаєте, не мав при столі сидіти, але за гості старатися, – така вже в нас, бачите, поведінка* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 250).

ГОТАР Границя, межа між двома селами; перевал. *Цес вітер вієв із-за готару, від Руської Полени* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 73); *Запалилисмо смолеків, би пантрувати худібку, бо за готарем лая вовків почыла свою музику* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 72).

ГОТКА, ГОТКА Самка глухаря, тетерука. *На полонині моруг зазеленівси, заспівали потета, затокував готур, затєвкали готки, зацвили всекі бриндуші, бендеки зачєли гучіти* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 73); *Курки (готки) ночують на землі, в куцах і виходять на поляни до когутів в часі токування* (Р. Яримович. Лови на готура, 60); // у колом. *Нима води на лотоках, бо випила готка, / Йика була, така будет, бідашка солодка* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 243); // у порівн. *Книзь за столом у білий тугли згорда позерав на людий, а коло книгині поводивси, ек готур на смереці коло готки* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 240).

ГОТОРИТИ Лаяти, гавкати. *Рув би товар, тай готорили би гайди на звірака* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 338).

ГОТУР, ГОТУР 1. Глухар, тетерук. *Иванчік вертав з стрілецтва на готури* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 269); *Пусто і дико було на тих лісових кладовищах, забутих богом й людьми, де лиш готури гутіли та вились гадюки* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 190); *Раз-єм ви-*

дів, як готур налетів на домашнього когута, вдарив крилом, цей бідний аж скрутився (М. Яновський. Гірське серце, 26); *Подумала, може, олень продирається крізь зарості до води, бо бачила не раз здалеку, як гордо ніс він туди свої крислаті роги, або, може, великий готур* (В. Гжицький. Опришки, 68); *Хруснула десь гілка, крикнув готур, з-під вивертня зірвалася й пострибала догори серна* (У. Самчук. Гори говорять!, 260); *Є тут пугачі та сови, є жовни – дятли, готури (глухарі), тетерюки, круки, ворони, зозулі, жайворонки, сороки, сойки, обібки, куріпки, дрозди, перепелиці, циглики, горобці і навіть ластівки* (С. Пушик. Карпатське літо, 279); *Раз навесні пішов я марта за готуром та став під скалов* (М. Римар. Білий слон, 24); *Лови на готура були трудні, бо птиця була надзвичайно чуйна, і найменша необережність, або хрупіт зломаного сушу полохали її* (Р. Яримович. Лови на готура, 59); *Лісами робив на куниці та білиці поколодти та торгла, а навіть на готури він прибагав робити сильця* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 156); *Краще я піду з кресом, може готура вполюю* (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 122); // у порівн. *Книзь за столом у білий тугли згорда позерав на людий, а коло книгині поводивси, ек готур на смереці коло готки* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 240); // у порівн. *А я сим рожанцем, – не без гордості піднесла лук догори, – недавно двох полювальників, гейби готурів, нанизала* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 252); // у порівн. *А молодий газда з Ясенова бачив перед собою звичайнісінького гуцула – високого, костистого, жиливого, трохи кульгавого; такого собі незнайомого газдика, що, підпивши, фудується, готуром ходить перед односельцями, виспівуючи: “Головачу-Головино!..* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 85); // у порівн. *А відтак грає у вебову тилинку, а відтак кує, як зазуля, а відтак клекотить, як готур* (Марко Черемшина. Зарікайся мідгорівку пити, т. 1, 279).

2. Пир'я глухаря, тетерука, яке гуцули використовують як прикрасу на **кресані**. *Оби-та тонкою жированою бляхою крисаня була зачічена готурами й павичами, дармовиси*

й китиці бовталися по боках (Г. Хоткевич. Камінна душа, 63); *Але тої днини, то й він гонорово вбравси до церкви. Крисаня з готуром. Навхрест порошниці. На лівий бік через плече – дзьобня під “ріжком”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 329); *Та він між ними, мов орел між птахами. Як потрясе готуром, дівчата мліють, як гляне, то кожній здається, що на неї, з котрою заговорить, то та тремтить з радощів, як лист трепети і розпливається в щасті* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 19).

ГОТУРКА Зменш.-пестл. до **готка**. // об-разн. *Пошепки, зі злим присвистом виклала, як би вона, дурна баба, робила лапанку тоїй красній пташиці, якої так бракує серед дідичевих готурок* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 159).

ГОТУРОВИЙ Прикм. до **готур** 1. *Тільки легкий вітер похитував готуровим пір'ям на верху його широкої крисані* (І. Березовський. Худан, 34); *Зелено-жовто-червоним квітчастим вовняним шиттям мінілися жаб'ївські ярвані кептарі, а космацькі – латунним золотавим уцяцькуванням сяяли, а розтоцькі – ряснотою квіття з червоного сап'яну пишались, а ясенівські – оправленими у мосяжні наперстки дармовисами маяли; вовняні штани – крашениці, сердаки і байбараки густою червонявістю спілої калини ясніли, пазухи сорочок – весняністю полонин яріли, нашийні турецькі хустки – гарячими трояндами теплокраїв нашіли, ретязі і череси золотим ряхтінням, а готурове і котервакове пір'я над крисанями – рожайстими веселками спалахували* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 217); *Як ішов у село межі люди, то зривав квітку і закосичував нею крисаню, хоч гуцули запихають за огаљон пір'я птахів (готурове пір'я найкраще)* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 170).

ГОТУРОЧКА Зменш.-пестл. до **готурка**. // у порівн. *Ади, він як готур, а вона – як готурочка* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 58).

ГОФ Двір, подвір'я. *Віку могого й так небагато, а тілу однаково гнити чи отут на цвинтарі, чи там де-будь на тюремнім*

“гофі” (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т.21, 451).

ГОЦ Пороги у гірській ріці; водоспад. *Ухопить вода, понесе просто на кашицю, на величезне остре каміння, що інженери динамітом розсаджували, а далі на ревучий гоц, – навіть кістки цілої в чоловіці не лишились після такої мандрівки* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 454); *Несподівано заскочила повінь, люті габи збили Марічку з ніг, кинули потім на гоц і понесли поміж скелі в долину* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 204); *Верхи дримають у мряках, а Черемош шумить і переливає через гоц срібну, блискучу хвилю* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 70); *Впадаючи до Черемоша, біленькою ниткою губиться Річка серед клубків піни і водяних валів Ріки. Клубки на гоцах розплескуються в рялищах кашиць* (Р. Єндик. Звідки беруться мольфарі, 88); *Юра блукав своїм сумним поглядом по бистрих водах ріки, залітав думкою на кожну кручу, на кожний гоц, що його переплив на своєму віку, під кожну скалу залітав думкою, де то: перейдеш або лишишся навіки в крутіжжі годуватимеш своїм білим тілом пструги та головатиці* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 191).

ГОЦКИ присл. *Навприсядки. Як гуртом присідали гоцки – гора вгиналася, а схоплювались – пружно й високо підкидала їх* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 257).

ГОШТРА Гілочка зі зсохлим листям. *Їла фою з смереча, рост из бучя, гризла кору з дерев та скубла з-пид зими швар й гоштри з афинників* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 133).

ГРАБНИЙ Який має сильну пристрасть до кого-, чого-небудь; ласий на щось, охочий. *Чельид така грабна на всякі відомості, що вона спить і знає, що в десятій хаті робиться* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 81); *Бачиши, ці покорчені пальці. Це вони все надбали. Ой грабні вони до роботи були* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 32).

ГРАБНО Присл. до **грабний**. *Або гадаси, святецький, що так грабно було мені віддавати Параску?* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 39).

ГРАБОВЕЦЬКИЙ Прикм. до назви населеного пункту Грабівці. *Говорили, що після грабунку грабовецького попа мав Довбуш піти ще до ляховецького, бо про нього теж казали, що він дуже скупий* (Г. Хоткевич. Довбуш, 235).

ГРАДІВНИК *етн., міф.* Людина, яка володіє даром відвертати грозові хмари. *Олексій так си здоросно прокашлав, шо аж у цілій коршмі задзвонило, помаленьки докінчуючи свою бесіду, а градівник, хоть аж си мінив з ніколисти, то однако тернів Олексієви* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 185); <...> *це є гадер, вовкун, градівник, хмарник, верхоблюд. це є віжлун і віжлунка. але найголовніший – байльник, примівник. найсильніше діє примова, говорення, бай* (Т. Прохасько. Непрості, 86); *Про Григора Нечесаного з-під Максимця, що майже на межі із Закарпаттям, лісник Зеленчук розказував: мольфар, градівник, градобур, бурівник, хмарник, тобто відвертає градові хмари* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 47).

ГРАДОБУР Те саме, що **градівник**. *Про Григора Нечесаного з-під Максимця, що майже на межі із Закарпаттям, лісник Зеленчук розказував: мольфар, градівник, градобур, бурівник, хмарник, тобто відвертає градові хмари* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 47).

ГРАЖДА див. **ГРАЖДА**

ГРАЛІ див. **ГРАЛІ**

ГРАМОТИКА Товчений часник із оцтом і сіллю. *Я не жертую, ото файна робота, горівки це десь там найдеся по порційці; молоко, кулешу зараз жінка зварить та мандибуряну юшку – та й готово весіле. Що ті це треба?.. Хіба це грамотики на закусанє? Ба є й грамотика! – додав він жартом* (М. Павлик. Вихора, 173).

ГРАНАТИР *військ.* Гренадер; солдат або офіцер добірних піхотних чи кавалерійських частин, спеціально підготовлений для ручного гранатометання. *Мене дано до гранатирів до першої компанії, до третього цугу, що по квартирах собі стояв* (Ю. Федькович. Сафат Зінич, 297).

ГРАНИЧАР *військ.* Прикордонник. *Тот теребилюлька від граничарів? – Той-той, зе-*

ленюк із Попадюкового ґруня (Марко Черемшина. На купала, на Івана, т.1, 225).

ГРАНЬ¹ Розжарені вуглини, жарини. *Вигребла з печі трохи грані, присунула до пекучих вугликів горнятко, аби віск розтоплювався* (М. Яновський. Косиці на писанках, 89); *Колись давно полонинський ватаг кидав грань вівцям під ноги й промовляв: “Аби-сь мала, овечко, таке гаряче серце, як гаряча ватра, яку переступаєш!”* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 6); *Грань йому на черево сипали, аби виповів, де гроші сховав* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 234); *Микола плюнув з досади і запихкав живо люльку. А вона погасла за той час і мусів протичкою пошпортати та прикинути грані* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 122); *Тоді поважно ворушив вогнище, вигортаючи грань, самовпевнено поглядав навколо, бо знав, що в нього обличчя задимлене, як у справжнього спузаря* (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 40); // у порівн. *Від Жельманового дотику Маруна пробудилася, липкі руки орендаря обпекли, як грань, вона з силою відитовхнула його від себе; Жельман розпластася на долівці* (Р. Федорів. Жбан вина, 91); // у порівн. *Червоний був, наче грань* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 62).

◇ **чужими (чюжими) руками грань вигортати (замітати)** – користуватися результатами праці інших. *Погляд, яким почастивав його Борис, сказав молодому Заваді все. – Чужими руками грань вигортати? (Рина Вільде. Сестри Річинські, кн. 2, 492); Ни вірив слугам тай служницям, бо казав, шо чюжими руками лиш добре грань замітати, а ни на ні спускати кутане худоби, бо худоба – то газдівський маєток* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 102).

ГРАНЬ² *бот.* Ісландський мох; петрарія (*Cetraria islandica*). *Там і туя, невісточка, головатень, кучеревець, нитота, грань, брустурник – все то помічні зела* (Г. Хоткевич. Довбуш, 172); *Розбродились полонинами, шукаючи серед їх барвистого розмаїття помічне зілля: підойму, омегу, тою, невісточка, головатень, кучерявець, брустурник, грань* (Б. Загорюлько. Чорногора, кн. 1, 338); *Набрали вни там зілля, єкого лиш сами хотіли:*

джінджюри, змиєвони, оливнику, пидойми, матригану, збурівнику, одолен-зіля, полонинської **грани** та всекого инчого зіля дуже голвного тай ни до одного діла помичного людем тай худібці (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 362).

ГРЕБІНКА, ГРЕБІТКА Пристрій для збирання чорниць. *А для тебе флюяра без дна і я ... / З гребінкою на ягоди, луб'яком / І глечиком з усниками нам двом ... / Тільки трісульки, Васильку, купи!* (Віра Вовк. Бальда про упиря, 221); *У третьому відерку афин було майже по вінця: зелених, з листям і бадилям. Бо набирали ми їх гребітками, дерев'яними, з металевими штицями черпаками, на які нанизувалася всяка всячина* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 15).

ГРЕГІТ див. **ГРЕГІТ**

ГРЕГІТНИЙ див. **ГРЕГІТНИЙ**

ГРЕДА див. **ГРЕДА**

ГРЕЙЦАР див. **ГРЕЙЦАР**

ГРЕЙЦЕР див. **ГРЕЙЦАР**

ГРЕЙЦІР див. **ГРЕЙЦАР**

ГРЕДА, ГРЕДА, ГРЯДА Горизонтально підвішена жердка чи перекладина для одягу або інших речей. *По вечери Иванчік розбравси, бо в курненці ставало так тепло, шо аж було душно, постолі розморозував пид припічком, а онучі, гачі, та сардак вішев схнути у греди* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 195); *А відтак здіймала з себе пояс і перев'язувала греди у куті, над ложем супружеським* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 44); *Баба лагодиласи печі буришеники. Здоїмила піківне корито з гредий верх постелі, поклала його на передну лавицу, пид середній сволок* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 27); *В маленьких, старих полицках, ані одного полумиска, ані одної мисчинки напоказ: хата не білена, не підведена начорно, тільки помазана, якось глєсм, стіни голісінькі: ані образів затиканих зілєм та голубцями, як у Юстини, ані дзеркальця, замість грядів – одна жердка порожнісінька...* (М. Павлик. Вихора, 253); *Кругом стаї, мов місяці вповні, висіли на гредях, в чистому зрібному полот-*

ні, будзи. Білі, мов сніг, – свіжі, а прижовклі – достиглі, висохлі (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 71).

ГРЕДКА, ГРЯДКА Те саме, що **грєда**. *Скинула китар на гредку, поправила нову черлену фустку на голові* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 232); *А ти, Єленко-душко, не затинайся та й не норовися, бо ти тепер газдиня понад усе село. Грядки повні, скрині ковани, кліть порожного клинка не має, миски в полицях не містятся, кафлева піч всякої страви знає, лиш жити, лиш газдувати* (Марко Черемшина. За мачуху молоденьку..., т.1, 264).

ГРИВИЙ Сіро-жовтий (про масть). *Коню сивий, коню карий, / Коню білий, коню гривий, / Ци я й нині нещасливий?* (Ю. Федькович. Вечором, 40).

ГРИЖА, ГРИЗА 1. Клопіт, журба, гризота. *Єго з вітівства дурно-пусто скинули, а любчык мій з тої грижі, з того туску... Та й голосила, та й лице йому мокрим рушником обтирала* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 145); *Забгато всієї грижі на одну голову* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 294); *Отже, в чім грижа, коли тебе любить? – питає. – Чи вже перестав любити, хоче до іншої старостів посилати?* (О. Кобилянська. В неділю рано зілля копала..., 131); *Єму прийшов на думку Дмитро Туманюк, що з грижі розпився та вмер під плотом* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 162); *У мене до того інтересу нема... – мляво перебив. – Маю свою грижу* (М. Магіос. Солodka Даруся, 95); *Иванчік поклав флоєру глухєм кінцем на коліно, а на головний конец пидпер бородов тежку з гризи свою голову тай, полохливо поглинаючі очіма, дививси він так сураво на тот вугол грани, ек тот порхей кінь, шо чогос си вержет* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 197).

2. Сварка. *Та й меже собов аби вміли в мирності жити, аби не було у стаї псекуване та гризи усєкої. Такі у мене пастухи* (Г. Хоткевич. Довбуш, 165).

3. перен. Про людину, яка завдає клопоту, жури. [Иван:] *Коли так, то будемо собі шваграми усі три, як тут стоїмо. Бо я люблю*

Олену, а Стефан – Сеню. Старий би з радості душі їх за нас дав, але каже, що доки **гризи** з хати не збудеться, то й одну з молодших не віддасть (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 432).

ГРИЖИТИ СИ Журитися, мати клопіт, клопотатися. *Нашо-сте си, ненько, грижіли чорними днями, нашо-сте си годували синими синцями?* (Марко Черемшина. “Грушка”, т.1, 66); *Казав, що ек мут хотіти йиго годуванці мати грунт, то най йиго викуповують від жидів, а він ни дурний си тим грижіти* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 274).

ГРИЖЛИВО присл. Журливо, клопітливо. *Грижливо почухавси в свою кудлату голову, тай так нев сердито покрутив, що аж на ній волосє вітром си розвієло* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 259).

ГРИЗА див. **ГРИЖА**

ГРИЗОТА

◇ **гризота значить** – страждати, гризтися, переживати. *Ади... уже й тебе гризота значить* (Б. Загорурько. Чорногора, кн.2, 217).

ГРИМКИЙ, ГРИМКИЙ Гучний, голошний. *Фалив Гриця Доникового, що в него, бувало, були завжди **гримкі** набутки* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 274); *Ану це в Греччино (то такий город під лісом), там у черешні вивелися кашевки (так звуть у нас білицю), як імеши і принесеш нам сюди живою, то куплю пістоля, **грімке** таке, що годі* (М. Павлик. Ребенцукова Тетяна, 32).

ГРИНДЖОЛИ див. **ГРИНДЖОЛИ**

ГРИНЯВСЬКИЙ Прикм. до назви населеного пункту Гринява. *В першій не могла піднятися на цю високу гору в **гринявських** Карпатах, бо приїжджали Іван Франко з двома супутниками, бо писала поезії та листи, бо “це таки не зовсім кашель минув і напади раптового безсилля не бувають”, – бо “розтягла собі трохи якийсь мускул в носі, впавши порядно (таки все коло того фатального місця, де й при Вас падала)” – дізнаємося з листа Франкові до Криворівні* (С. Пушик. Карпатське літо, 283).

ГРИПС Таємний наказ. *Грицька залишала в селі з особливим завданням: час від часу*

*зустрічався на перевалах з якимось людьми, приймав і передавав **грипси*** (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 18).

ГРИС див **ГРИС**

ГРИДУШКА Одна з передніх частин киптаря, оздоблена нашивками зі шкіри та китичками з суканої шерстяної пряжі. *І хлопчика, малого Олексика, немає, що любив так влізти батькові на коліна й бавитися **грідушками*** (Г. Хоткевич. Довбуш, 228); // образн. *Маржину нема що **грідушками** шовковими дивувати – вона того не потребує* (Г. Хоткевич. Довбуш, 443).

ГРИМ

◇ **аби громи** (кого-небудь) **убили** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання кому-небудь смерті. *Пішли в церкві заповіді, пішла селом догана: – А він знає розлюбити та й знає здурити. – Йому перли під ногами, а він їх толочить. – Він із цвіту лиш мід істиває <...>. – Аби його всі **громи убили!*** (Марко Черемшина. Парубоцька справа, т.1, 292).

◇ **грім** (когось) **спалить** – лайл. те саме, що **аби громи убили**. – *Борше! Борше повертайтесь! – як гаранник, цьвохкав голос вїта над головами села. – А ти, здихля, чо стоїш? **Грім** тя **спалить!** Борше!! – затрешкав це дужче гаранник, бо через ріку верхи чвалав дідич* (Б. Загорурько. Чорногора, кн.1, 278).

◇ **грим би** (когось) **спалив** – лайл. те саме, що **аби громи убили**. *У деяких селах на Гуцульщині замість заклясти: “<...> А **грим би** кі **спалив!** <...> батькували чарівним словечком “Будувавбисси!”* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 140).

◇ **най** (когось) **громовиці б’ют** – лайл. те саме, що **аби громи убили**. – *Але зачкай, **най** те **громовиці б’ют!** – і реготали обоє, як два фавни* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 168).

ГРИМКИЙ див. **ГРИМКИЙ**

ГРИМКІШЕ присл. Вищ. ст. до грімко ‘гучно, голосно’. – *Курило Сівчук дома? – **грімкіше** крикнула фігурка* (Марко Черемшина. Святий Николай у гарті, т.1, 54).

ГРІМНИЦЯ Громова блискавка. // образн. *У статечно-неквапливій розповіді Івана Жупника били й кресали сліпучим вогнем лихі **грімниці**, а тут, на поляні, глибокий, тихий вечір, зоряне небо, пригасаюча ватра, круг якої – сидьма й лежма опришки* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 83).

ГРІХ

◇ **гріх на гріх закегати** – збільшувати, примножувати гріхи. – *А ви не молитися до церкви приходите, а **гріх на гріх закегати**. З вами нема доброї бесіди ані раз* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 78).

ГРІХУВАТИ СИ Боятися гріха. – *А що саме треба зробити? – запитав Богдан. – Приповідаять різне. Та тепер люди **гріхують си** так робити* (М. Римар. Білий слон, 38).

ГРІШ

◇ **гріш робить копу** – збагачуватися, заощаджуючи на елементарному й цінуючи його. *І він уже згідливо аскав, виявляв підкреслену цікавість до материних научань, аж рота розкривав, слухаючи її мудрування про те, яким робом можна буде розбагатити, як статок чинить достаток і **гріш робить копу**, а сам аж совався на лаві, наче від сверблячки* (Б. Загорулько. Черногора, кн.2, 222).

ГРОМАДИТИ Згрібати сіно. *Всі пішли на царинку **громадити** сіно, а нас залишили удвох у хаті* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 114).

ГРОМАДІЛЬНИК, ГРОМАДІННИК

Той, що громадить сіно. *Гірська сіножать; за сценою чути спів зближаючихся **громадільників**, що вневдовзі зі всіх сторін виходять вони на сцену, сіно громадячи* (Марко Черемшина. Несамовіті, т. 2, 181); *Тимунь він бізівно спросив на тоту толоку шош поверх п'ятьдесят косарів та понад трийцять **громадінників**, бо хотів у двох-трох днях закіскати усі свої трави, аби вітак ни сушити собі голов ціле літо з кішнев* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 363); *Чи не замало для такої громади косарів й **громадінників*** (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 113).

ГРОМАДІННИК див. ГРОМАДІЛЬНИК

ГРОМАДІННИЦЯ Жін. до **громадінник**; жінка, що громадить сіно. *На широкій мельниковій царині, що з неї з одної, з п'ятеро сін ідет, барвна купа **громадінниць*** (Г. Хоткевич. Кішня, 340).

ГРОМОВИЦЯ 1. Те саме, що **грімниця**. *Коли йшлося про худобу, овець, зустріч сина з матір'ю, сонце, усміхався і схвально кивав головою, на недобре – витівки нявок, **гromовиці**, як це приверзлося Василеві Гаркуші, – махав руками і вигукував: “Пріч! Пріч!”, а нарешиті, закликавши усіх до тиші, вирік урочисто: – Люди гречні! Газди ірцєні! Тутка бути новому оседкові! – показав на почорнілу, згаслу за ніч ватру* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 234).

2. Дерево, у яке вдарив грім. *Видгашена перший раз у живний четверть викручєнов живов ватров из ошкалька **гromовиці**, шо в ній на Благовішишнє розплодив искров грому живий нічний вогонь Перун* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 118).

ГРОШИКИ

◇ **грошики збити** – відкладати потроху, заощадити гроші. *Ой буду прясти теменької нічки, / Та й буду прясти не ївши, без свічки, / Аби лиш **грошики збити**, / За тебе, синку, заплатити / у цісаря молодого – / чи схоче мало, чи схоче много* (Ю. Федькович. Золотий лев, 95).

ГРУЗ див. ГРУЗЬ

ГРУЗЬ, ГРУЗ В'язке болото, трясовина. *“Ой слабий, сла-а-абий, и то тежко слабый», – говорив смутно тот чоловік з черсака, идучі почерез задвіре **грузьов**, боронити Иванчіка від котюзи* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 413); *Деь з-під **грузів** тоненьким зигзагом струїтьєся синенький димок, наче хисткий свердлик вверчуєтьєся в повітря* (Г. Хоткевич. Пожарище, 342); *То **грузь** із поточини і з онтої кичери загатила ріку* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 367); *За Красником, де нині лісництво, дорога не просихає. “**Грузи**” – називаєтьєся це місце* (С. Пушик. Карпатське літо, 254); – *Уже іс*

витаčila у **грузи**, нехарнице! (Л.-П. Стрина-дюк. А кємуєш, єк то було!, 55); // образн. [Трабанти:] *Втікайте!! Чорт!.. Чорт!.. / [Іван:] Щонайлютіший – / Котрий пресподне вами ме гатити, / Аж доки зовсім го не загатить! / А гой, ви, гуцулі, – на прах, на **грузь** / Змієве се гніздо!..* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 386).

♦ **місити** (кого-небудь) **як грузь** – сильно побити когось. *А скажіть, як мені бути, як я бачу свого газду може раз на тиждень, та й тоді він **місить** мене, як **грузь*** (М. Козоріс. Черногора говорить, 89).

♦ **грузь** (з кого-небудь) **зробити** – те саме, що **місити як грузь**. *Молодиці пальці закуса-ли, всім горлом кричали і Саїнку скубли, гей курку. Аді, розпатрошимо ті, **грузь** з тебе **зробимо*** (Марко Черемшина. Парасочка, т. 1, 247).

ГРУНИК див. **ГРУНИК**

ГРУНИЧОК *етн.* Зменш.-пестл. до **груник**. *Галас покотився селом, розбрівся по **груничках** і затих* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 47).

ГРУНСЬКИЙ Прикм. до **грунь**. *Минулі храми, не тільки такі як нинішні, а й усі сільські свята, що збирали молодий квіт до церкви і співами й музиками завихрювалися ген по **грунських** оседках, були для неї більмом на оці* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 58).

ГРУНТ див. **ГРУНТ**

ГРУНТЕЦЬ див. **ГРУНТЕЦЬ**

ГРУНТИК див. **ГРУНТИК**

ГРУНЬ див. **ГРУНЬ**

ГРУНЬЧИК *етн.* Зменш.-пестл. до **груньник**. *Самі відаєте, як на сьому **груньчику** щоосені на Покрову я розлучався з легінями, що ходили зо мною через літо* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 357).

ГРУШКА *етн., обряд.* Зібрання рідних та знайомих у хаті покійника, щоб віддати йому шану, під час якого старші люди моляться і згадують небіжчика, а молодь у сінях грається в жартівливі ігри. *Сивий Ілаш запікав мовчки залізо і помагав майстрові дереви-*

*ще хрестиками карбувати. Легіні і дівчата сходилися на “**грушку**”* (Марко Черемшина. “Грушка”, т. 1, 65); *Ні **грушки** ніхто не бив, ні галембзи не йграли* (О. Манчук. Непростий мертвец, 48); – *Певне пушкарі десь близько вганяють, що так борзо ушили, – сказав Микулка. – Навіть на **грушку** не лишилися* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 47); *А то тепер звичаю “**грушки**” вже нема, то нема чого коло тіла веселитися* (М. Матіос. Нація, 242); – *Не може Смеречук бути князем, бо він прийшов на “**грушку**” в старому кептарі, – шепочуть на вухо послам* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 53).

ГРЯДА див. **ГРСДА**

ГРЯДКА див. **ГРСДКА**

ГУБА

♦ з **губий та в груди** – вислів, яким відвертають від себе прокляття. // у замовл. *“З **губий та в груди**. Твій рик криз гудзицу промик. Твої кльєтби до мене ни мают моци та путері. Ху-тфі, зчєзни. Ху-тфі, пропади. Ху-тфі”*, – *клав дідо напровєске видразу оборону вид себе тай робив против бабиної кльєтби обертин, бо чєс на чєсі ни стоїт. Может бєшість закльєсти у таку хвилю, шо таки направду то си может стати. А так, то най си їй станет, шо вна зичіла їму* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 31).

♦ **битися по губі** – мовчати. <...> *Та Марічка, коли хочете знати то, гей би наша вишнянська свята. З нею чудо сталося, а ви, вуйночко, такий сон розповідаєте... – **Бийся по губі**, Анно, ти ж перша не віриш у жодні чуда!..* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 1, 348).

♦ **піти** (кому-небудь) **в губу** – ставати чиеюсь власністю; дістатися кому-небудь. *Тепер мадяри стратяють газдів, а ужитки **підуть** Дзельманові **в губу*** (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала, т. 1, 160).

ГУБИ тільки у мн. 1. Загальна назва істівних грибів або різновиду грибів. *Докив ще були в лісі **губи** – їли сирівцем, хоть кільки набралися від побережників* (М. Павлик. Юрко Куликів, 25).

2. Страва з грибів. *Слідували, одна за одною, дванадцять страв: пишенця з маком*

і медом, голубці з кукурудзяних круп, з часником і олієм, гриби, біб, оселедці, пироги з повидлом, бараболі з олієм і цибулею, фасоля зі сливками, квашені сегленки, варені губи, звані свічками, з олієм і часником, варені сливки, а вкінці – вар із яблук та грушок (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 122).

ГУГЛЯ див. **ГУГЛЯ**

ГУДЖИНАТИ СИ Поневіряться. *Олексій побратим Савин Микулай, то наколи зоречки, пишов до попа в село наймити подуші видзвонити Олексієви, аби си ни гуждинала скрізь тудя Олексієва душа, куда він за свого життя ходив* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 423).

ГУДЖИНАЮЧІ Дієприсл. до **гуджинати си**. *Голосила, нарікаючи перед усіма на діда, шо уна пропадаєт, вічно сама за кожодісеньким журичіси та скрізь гуждинаючи собов* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 101).

ГУДЗ див. **ГУДЗ**

ГУДЗАР Великий вузол на мотузку, шнурку тощо. *У руці дебеляка другий рушник, на кінці великим вузлом зав'язаний. Розмахуючи ним, він сліпма кинувся на той скрекіт, а “сорока” шась межі людей, та туди, де їх найгустише, “сліпець” – за нею, щосили мастив замашином гудзарем кого куди влучить. Натовп – урозтіч. Гамір, сміх...* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 57).

ГУДЗИЦЯ див. **ГУЗИЦЯ**

ГУДЗИЧІНИКИ тільки у мн., згруб. Те саме, що **гачі**. *А витак з хорім вибіг на дорогу, зтег из ніг гачі тай зачев з усеї сили махати гудзичіниками на хмари* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 175).

ГУЖВА, ВУЖВА 1. Кільце, скручене з гілля, яким скріплюють кілки в огорожі. *Їхав вузькою доріжкою, огороженою з обох боків воринням зі стрілистими жердями зв'язаними у верху смерековими, подібними до колачів, гужвами* (Р. Яримович. Юра Михасевий, 38); *Особливої потреби в цьому не було, але Анна хотіла оживити якнайбільше слів, необхідних тоді, коли такі огорожі є – тари, заворине, гужва, бильця, кечка, спиж* (Т. Прохасько. Непрості, 32).

2. ліс. Сплетений з гілок, лози шнур, яким скріплюють стовбури дерев при сплаві, плоти. *А там, стоячи по коліна в крижаній воді, промоклі до кісток бокораші в'язали гужвою дараби, ладнали до них опачини, щоб скаженим потоком спустити до тартака* (С. Скляренко. Карпати, кн. 1, 137); *Такий був сильний удар, що розірвало вужви, але другим кінцем таки сперлася [дараба] до кашіці* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 394).

ГУЖВА-КОЛАЧ Те саме, що **гужва** 1. *Дві високі смереки, які обчимхав господар і обкорив, а між коли поклав довге колене дерево – вориння, кілля, зв'язані гужвами-колачами з пареної смеречини* (С. Пушик. Карпатське літо, 249).

ГУЖЕВКА див. **ВУЖЕВКА**

ГУЗ див. **ГУДЗ**

ГУЗАР, ГУЗАРЬ, ГУЗИР, ГУЗІР Товстіший кінець стовбура. *А то був знак, шо в тім році в його житю зайдет екас зміна, й то на гірше, а ни на ліпше для него, бо бечка була гола у вершек, а ни у гузареви* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 313); *Рубають смереки, валять їх вздовж границі то вершаками, то гузарями до себе* (Г. Хоткевич. Довбуш, 130); *Петро підложив цапіну у вершик, а Михайло у гузарі* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 51); *Нехотя зупиняється ковбок, хвиля запінилася під гузирем, вперед поволі-поволі повертає вода – і от уже, упокорений, слухняний, ковбок іде, куди тягне його джига* (Г. Хоткевич. Повінь, 324); *Копали по вуглах майбутньої хати ями, засипали їх камінням, трамбували його гузирями стовбурів, що правили за довбні, викладали з плитняка стовпи, на які мали лягти підвалини споруди* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 235); *О, ті бирні стояли, як їх впилили, а ця третя впала та й оперлася на цю гузирем, а на оту вершком* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 337); *Обернув ків гузирем д'горі, забив уже вершеком на то місце, де був гузір* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 20).

ГУЗАРЬ див. **ГУЗАР**

ГУЗАТИСЯ Робити щось поволі, зволікати. *А но-ко набере наголовник сороківців,*

– і бачачи, що той не поспішає виконувати веління, повторив: – **Набери, не гузайся** (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 368).

ГУЗИР див. ГУЗАР

ГУЗИЦЯ, ГУДЗИЦЯ, ГУДЗИЦА зруб. Зад, сідниця. *А тут уже румунські буки грають йому як не “гуцулку”, то “аркан”, та все по гузиці, та все по вже синій від польських палиць гузиці* (М. Матіос. Солодка Даруся, 101); *Курочка: Ану, тільки пальцем торкнуся котрий моєї гузиці...* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 2, 262); *Нам, гуцулам, не всякий раз вдається піти далеко від хати й не промокнути, не те, щоби до нитки, але так, аби панталони добре прилипили до литок й гузиці й від скапування холодних крапель дощової води при початку дражливо лоскотало у загинах під колінами, далі свербіло не до витримку, а вже після їдкоого чухання через штанину – з’влялися блинди, почервонілі плямки на шкірі, як після укусу носатого комара, який цілу ніч надокучливо дзижчить над вухом <...>* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 143); *Та взув дід онну ногу, ісадив на земню, а на столец поклав другу ногу взувати та й каже: “То сми н’етьох із’езав, а ше коби і цих н’етьох із’езати, а тогди покладу голого щербана голов гудзицев на грань”* (Г. Хоткевич. Каміння душа, 258); – *Аби ти, панчику, привітний і ласкавий, міг мене в гудзицю-цілувати* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 19); // у колом. *Ой здибав я під смереков / Одну молодицю, / Треба було підкладати / Камінь під гузицю!* (М. Дзюба. Укриті небом, 44).

♦ **погойдати гудзицу** – зруб. піти. – *Таке йойкаласи та божкаласи... Наплела там итири міхи арештантів тий погойдала гудзицу д’хати* (В. Шкурган. Син, 58).

♦ **то** (кому-небудь) **в гузице** – зруб. хто-небудь тим зовсім не переймається. – *Та Гануся вже роками кегаєтси з Козутиком. То вже всі братчику знають. И шо думаєш, їм то в гузице* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 166).

♦ **в гудзицю дуги** – зруб. підлабузнуюватися. *Не те, що ті [маміні свояки] “підтирали сраку” у колгоспі, “лизали зади” ко-*

муністам, дули їм у гудзиці і самі ставали такою ж наволоччю, яка готова була маму рідну продати за дурну славу (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 33).

♦ **поцілуй ми в гузицю** – лайл. уживається як лайка. – *Йой! Фарійонка ти лецта! – Агій, скажена! – Мідниця ти з корча! Через тебе вони го затратили! – Поцілуй ми в гузицю* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 183).

♦ **голов гудзицев бриндзю бити** – зруб. вести звичний спосіб життя для простого гуцула, бідувати, господарюючи. *Не до того я навик за ціє роки. Б’ю, н’ю, стрілею, дівки люб’ю – то ми любо! То моя робота, а не голов гудзицев бриндзю бити* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 251).

♦ **твій рик криз гудзицу промик** – зруб. ніщо не діє, не впливає; марні старання. // у замовл. *“З губий та в груди. Твій рик криз гудзицу промик. Твої клетьби до мене ни мают моци та путері. Ху-тфі, зчезни. Ху-тфі, пропади. Ху-тфі”, – клав дідо напро-всеке видразу оборону вид себе тай робив протів бабиної клетьби обертин, бо чес на чесі ни стоїт* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 31).

ГУЗИЧИНА Зменш.-пестл. до **гузиця**. *За що ви мене били, тату? – запитала Даруся увечері, коли очі висохли від сліз, а гузичина перестала пекти* (М. Матіос. Солодка Даруся, 20).

ГУЗИШНИК

♦ **протирати гузишник** – довго перебувати де-небудь. *Ти думаєш, що протирати гузишник в буфетах, то вже верх щастя?* (П. Федюк. Штабар, 36).

ГУЗИР див. ГУЗАР

ГУК' етн. Водоспад. *На гуках* [вода у Черемоші] *розпорскувала срібними холодними краплями води аж на лиця подорожними* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 173); *Вона ходила-ходила поперед Грицеві хати, очікуючи Продана; потім мимохить пустилася була топитися в гук, де тихої ночі на всю околицю шумить сперта вода...* (М. Павлик. Вихора, 270); // образн. *Дедем шос жите пообертало, ек повінь ковбок: пройшов гуки май-май по світах* (В. Шкурган.

Майте на увазі, 176); // образн. *З переляком розглядалися довкола себе розмріяні смереки, глухли дзвіночки розсипані по барвистих полонинах, насторожилися **зук**і потоків і річок* (Р. Єндик. Регіт Аридника, 11); // образн. *Напоєна дощами, річка множить свій клекіт, хлюпає піною, хмуриться глибокими плесами, підстерігає на **зук**ах* (М. Яновський. Коли йдуть сплави, 5).

♦ **горів гук** (комусь) – хтось має сильне бажання. *Кажут, що над Джюндов, бувало, аж билиси молдованки, тимунь йшму так шоліта **горів гук** тудя бічі на кішню, бо про инче, ретенно, йшго тудя ни перло ити, бо в него гроші завше були* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 138).

ГУК² Рило (у свині). *Ану забори свий **гук** из корита, бо зараз вьсо розсиплеш и шо меш жерти, гадино, ти!* (Л.-П. Стринадюк. А кемуеш, ек то було!, 55).

ГУКЛЯ лайл. Повія. – *Лайдацько, **гукле**, омразо, лецта!.. Отік медведиці на злодія своїх дітей, кинулися молодиці на Парасочку* (Марко Черемшина, Парасочка, т. 1, 247).

♦ **гукля виволана** – лайл. жінка легкої поведінки, повія. – *Аби тебе бола втєла, ти **гукле виволана**, чіму не дуєш?* (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 176).

ГУЛАВЕЦЬ Чоловік, який не вмє стримуватися, володіти собою. *Ще Стефаник тішівся, що – як Лагодинський пішов спочивати – вони почали всяко на себе виговорювати – бліндере, гідіку, лунавий, бахуре, хухнавий, лопітливий, гикливий, бокозийнику, **гулавцю**, друкарнику, фаріоне, лихуне, данцівнику, олейнику, заїдею, джусе, торбею, перевіднику, верхівцю, сусе, бойку, лемку, гуцуле – та й поснули* (Т. Прохасько. Непрості, 60).

ГУЛАВИЙ, ГУЛЄВИЙ Нестриманий, який не володіє собою; дурний, придуркуватий. *Замовксми та лиш гадкую: – Най си преч каже, екий варівний та **гулавий** цєс чоловік, абис дїтьчий був та на дїтьтє бес перейшов!* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 51); *Маржсина швидше притягує до себе струм, особливо зіпрїла, розпаїшла, **гулава*** (Л.-П. Стринадюк. А кемуеш, ек то було!, 16); // у порівн. *Боже, ратуї! Помилуй...*

*жінко... діти... Святвечір... белемотів, ек **гулавий*** (О. Манчук. Заробок, 18); // у порівн. *Дівки забули за долю, ек **гулаві**, закітіли за легїнями видоймати у них орантє, зїваючі по зимі голим тілом* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 61).

♦ **гулєві гроші** – гроші, які не зароблено працею, а отримано без особливих зусиль. *Ти ніколи не надїєси на **гулєві гроші**. То гроші непевні. Легко прїйдут – легко підут. Оті, шо запрацував-єс своїм горбом – то лиш твої* (Г. Хоткевич. Довбуш, 128).

ГУЛАВИТИ Сходити з розуму, дуріти. *Лютічіси, аж встікала, так шо Иванчік гадав, шо вна згулавіла, носічіси понід хату. Радувавси, шо вна си вже раз добре на него насердит тай зчєзнет від него навїки. Але вна ни **гулавіла** тай ни зчєзала від него нікуда* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 434).

ГУЛАВО присл. Нестримно. *Гулаво вдарили хмарові ломі-сторони оден у оден. Ех, коли не блисне, аж страх-диво!..* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 541).

ГУЛЄВИЙ див. **ГУЛАВИЙ**

ГУЛИТИ Манити, приваблюючи (чимось), обіцяючи (щось). *А ти все **гулила**, / Що він хлібця нам принесе, / А мені знов брилю / З шовковою політичков* (Ю. Федькович. Дезертир, 200); *Потому, як нагулявся вже з Тетянов, то **гулить** мене: зажди лиш, каже, небоженьку, я тобі це задурно не схочу. Ой-боє!..* (М. Павлик. Ребенщукі Тетяна, 31); [Купало] *Птахам яєчка у гніздах вигрїває, дівчатам ягоди у кошелі мече, дїтвору грибами в росу **гулить**, зіллю силу дає, папоротин цвіт збирає* (Марко Черемшина. На Купала, на Івана, т.1, 227); *Дідо смїєвси д'міні своїми синими глибокими очима, жєслив мене своїм зором за серце й притєгав ид собі. **Гулив** у старовіки* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 120); *Але бо чим ти мене **гулиши** на міняїла?* (В. Шкурган. Ти позавидував (!) мені на смеречину (?), 27).

ГУЛІЧІ Дієприсл. до **гулити**. *Одної днини Паршєк з Минделиком, косивскї купці, цілу Божу днину намучіли діда, **гулічі** в него воли, але він однако ни давси їм обтуманити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 55).

ГУЛЬКА

♦ **аж по саму гульку** – надмір чого-небудь, дуже багато. – *Все маєш у мене, хіба лиш зозулиного молока... – Маю, Штефане. Аж по саму гульку маю* (Р. Іваничук. Побий мене, 53).

ГУЛЯТИ Танцювати. *Тепер же, братчику мій сердешний, будуть зараз молодих виводити надвір гуляти* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 263).

ГУЛЯТИ-БАЮВАТИ Те саме, що **баювати**. // образн. *Отепер вільний наш широкий Чорний Черемош. Гуляє він собі хвилями, струями, скоками, габами геть-геть. Гуляє-баює, як гуцул-легінь з топором по храму, весіллю* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 543).

ГУМНО Тік з господарчими будівлями біля житла. *На йордан, на великдень ні свою хату, ні гумно свяченою водою не кропи, бо розлючуся і дочасно скручу тобі карк* (Р. Федорів. Жбан вина, 61).

ГУНЦАТИ Неприязно, сердито казати, говорити; сварити. *Зразу я ни показувавси йиму, боевси, аби знов ни гунцав* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 25).

ГУНЦВОТ *зневажл.* Бешкетник, брехун, пустун. *А то раз гунцвот, – добріючи, дивується комендант* (Марко Черемшина, Коляда, т. 1, 232); *Вони, гунцвоти, панські підданці, гуляють хоч би що, а він мусить критися від них у куцах, дарма, що війт і газда з газд* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 265); – *А такі гунцвоти, ек ви два, або й менчі – дес укралиси тий підлізли...* (В. Шкурган. Переказ, 94); // лайл. *Обдарував-м тебе силою, поглибив уміння чинити зло, втовкмачив таємниці підступу, розширив поле зради, напхав хитрїстю, мої пекельні професори навчили тебе інших мудрих штук, а ти, гунцвоте, маючи такий скарб, наважився відступити від Дзвінчука?* (Р. Федорів. Жбан вина, 176); // лайл. *Мовчить, гунцвоти!* – гарикнув Тишківський і запросив гостей до салону (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 77).

ГУНЯ Верхня одежа з домотканого грубого, переважно нефарбованого сукна. *Дівчина в постолах, у новій гуні і накинутій*

поверх китарика товстїй вовняній хустці відчинила хвіртку і пильно дивилася на них зеленкуватими очима (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 366); *Старий веде історію села, починаючи з того часу, коли села між гірськими лісами з кожної хати платили старостам по три куницї, дві курки, два будзи, дві деревини, гуню, ліжник, попругу, десяту частину від бджіл, двадцятку від свиней і волів...* (М. Стельмах. Над Черемошем, 60); *Сивуватий, але міцний ще, широкоплечий чабан, натхненним обличчям, що дуже нагадував Сегіня, стояв на полонині у сірій кошлатій гуні, у розбитих постолах, у темній крисані-лоївці* (С. Скляренко. Карпати, кн. 1, 104); *Я побачив вилиту з металу постать енергійного чоловіка, що в гуні, у вузьких штанах з домотканого полотна, в постолах та широкому капелюсі впевнено йде вперед* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 212).

ГУРМА Юрба, гурт людей. *Блисло в кількох місяцях світло, пішов попри землю дим, глухо роздався гук з пістолет, і далеко на поховастім полі показалася Юстині гурма людей* (М. Павлик. Вихора, 180); *Лежєв на запашній отаві, ек мертвий, вп'єлений очіма в цілу хмару красних жіночих лиць, шо то низрахованов гурмов, ніби стадо пташок, крутилиси в повітря наокола колешні, приданцювуючі та приспівуючі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 349); *Анна, а за нею й Осипко попростували за людьми до майдану, де зібралася велика гурма народу біля домінікальної управи – канцелярії* (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 12).

ГУСАК

♦ **пекти гусака** – обряд. різновид ігор, забав при покійникові під час **посижіння**. Цілу ніч тривають різні ігри: “беруть шлюб”, “мелють муку” (один легінь, лежачи обличчям униз на стільці, молотить зі споду поліньцями, а всі легіні щипають його й дають понюхати дівчатам, “чи добра мука мелеться”), або діляться на дві групи, виймають з вориння гужєву й перетягаються, хто кого перетягне, або “печуть гусака” (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 52).

ГУСИЙ Гусячий. <...> вони [галузі знань] *усекі – корові, кінцькі, коточі, песії, курічі, гусії, жабії, рибії, мишині. до усекої живини, що из кожної живини уживає густ. ще є гадер, вовкун, градівник, хмарник, верхоблюд. ще є віжлун і віжлунка. але найголовніший – баїльник, примівник. найсильніше діє примова, говорення, бай* (Т. Прохасько. Непрості, 86).

ГУСКА¹ Щільно збита грудка солі. *Баба поклала на стів колач, хліб кислий, на него два колачі плетені, з пшеничної разової муки, й гуску соли, а збоку – велику лосну свічку* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 65); *З того боку, де прийдуть колись у новій хаті образи, стоїть під столом цебрик з водою; на столі три бохонці чорного хліба один на другім, а побіч гуска солі, фляшка з таким, як вода, напитком і груба лойова свічка* (Марко Черемшина. Основини, т.1, 85); *Ось за гуску солі завинив і вже не показувався* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 324).

ГУСКА² Невеличка фігурка-гуска з тіста, яка використовується для оздоблення святкового хліба. *А хіба святковий хліб кожна мати не готувала, мов окремий твір? Вона виробляла на ньому дивовижні “гуски”, загничувала в печі, аби був рум'яний, як легінь вродливий* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 190).

ГУСЛЕНКА, ГУСЛІНКА, ГУСЛЬИНКА, ГУСЛЯНКА *етн.* Спеціально заквашене густе кип'ячене молоко. *Ближні гуцули забирали д'хатам своїх кривних, знайомих, гостей з других сіл, але більшість, маючи зі собою все потрібне для храмування – як гусленку, бриндзю, масло, мед, різні-різніські кулешінники, бурешінники, голубці, а також обов'язкову прикрасу святого храму – добру посудину з горішков, – ця більшість розсипалася знов-таки по цминтариську, і там, серед зелених могилок, під захистом хрестів та смерічок, ішов правдивий гуцульський храм* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 84); *Тут були бринза, бануш, гусленка і молоко, хто яке хотів* (В. Гжицький. Опришки. 164); *Он путини на молоко, бодні на гусленку... І ватра... Над нею верклог... І кітел, зави-*

шаний на кужбі... (Б. Бойко. По голови... По голови..., 30); У тоти дни приходило до діда й багато бідничії брати на роботу скороми: масла, бриндзи та гуслінки (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 13); *Тут їй насипали гуслінки* (М. Яновський. Служниця, 28); *Сам не нап'юси жентиці, хоть би мені слина вапном стала, а перед Николаєм Ліваком збанок гуслінки покладу і крисаню здойму, лиш аби покушів єї, такий господар грешний, такий гість годний!* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала, т.1, 164); *– Нераз мені в голові крутивси стів: такий – без кутів, круглий, а на нім колач, тарчік гуслінки, рахва масла і миска з пирогами, посипаними з бринзов, – парує на всу хату!* (В. Шкурган. Переказ, 98); *– Коби вже, коби – зідхали люди, – а то скорому ні крихти, вже тогідня гусльинка давно минулася, вже нема ні зерна бриндзі, а калюх голодний скорчився як джорина й хоче своєї правди* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 159); *Коло такого поточка якась добра душа лишала горнятко або коновочку гуслянки* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 190); *Від входу по кутах ватарника стоїть посуд: путні на молоко, бодні з гуслянкою, жентицею – загалом усе те, що вживається щоденно* (Г. Хоткевич. Довбуш, 150); *<...> пробують себе серед чужих речей, у чужих звичках, оглядають альбоми з чужими знімками – або з мовами – приходять у пастушій стаї на полонинах – говорять не по-гуцульськи – просять молока, жентиці, гуслянки, вурди, будзу – слухають, як гуцули намагаються їх зрозуміти, що говорять між собою про них* (Т. Прохасько. Непрості, 98); *Зварила свіжу кулешу – виложила на кружок та подала на стіл гуслянку і бриндзу* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 90); *Затим дістають з бесаг бербениці з голубцями, пирогами і гуслянкою* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 154); *Зачерпне кухликом з гарчика сметани, посьорбає гуслянки – та й уже* (Я. Стецюк. Крутий плай, 56); *До гуцульського столу майже щодня подають гуслянку. До праженого молока додають загусу (старої гуслянки), і стоїть воно в дерев'яній бербеничці. Найкраща, найгустіша гуслянка з букової діжечки* (С. Пушик.

Перо Золотого Птаха, 87); – *Ану, мой, парубоцтво чесне, слухайся свого газди, бо він гусянки вам на вечерю не дасть* (Р. Федорів. Жбан вина, 54); – *Я гусянки вже випив! І до ріки ходив, купався!* (М. Римар. Білий слон, 93); *Бабо, грій до весни свою старість. / Маси бринзу та лютої гусянки гарнець, / Тож сиди – нічого тобі не станеться ...* (Т. Мельничук. Благослови, мати, 103); *Вуджена дичина, ковбаса, маринади; начинка м'ясна, начинка овочева; бринзя, гусянка; варення малинове, вишневе, з чорниці; засмажені на сметані опеньки, солені боровики...* (Р. Андріяшик. Сторонець, 18); *...а на дерев'яних полицях упереміш із бербеницями з гусянкою й гарцями зі сметанами темніли круглі боки медівників і пампушок, фаршированих сливовим повидлом* (М. Матіос. Нація, 163); *Марія начерпувала в полумисок гусянки, аби чоловік не йшов від хати голодним* (М. Яновський. Штрихар, 79); *Він прогодує корівчину, яка лишилася їм при хаті, він прогодує цілу родину тою ложкою молока та гусянки* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 173); *Одні перш за все хотіли їсти і перешуквали полиці, бербениці з бриндзею, путини з молоком і бодні з гусянкою* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 63); *На столі стояли тарелі з борщем, банушем, бринзою, гладунець, гусянки тричверткова-квадратова* (П. Федюк. Штабар, 35); *Коли Лаврін з'явився на кухню випити холодної гусянки, економ навмисне накотився на нього <...>* (Б. Загоруйко. Чорногора, кн.1, 184); *Газдиня витягнула з печі свіжоспеченого на капустанім листку кукурудзяника, наповнила ракву маслом та бриндзею, щільно заднила коновчину гусянки, взяла три дерев'яні ложки, все завинула в білу з черлено тканими пасами скатерку і вложила до другої половини бесаг* (Р. Яримович. Юра Михасевий, 38); *Можє, гусянки дати, / Гезде вурда й кулеша, / Бринза з банушем стинут в мисках* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 139); // у колом. *“На Великдень віносила свиченої паски, / Не мав ше я вирнішої вид неї любаски. / А вна мене, ек прийду, гусянков честує, / А вна мене вічісує і сто раз цулує”* (І. Березовський. Худан, 14); // у порівн. *Вісім неділь*

тому Іларії засватав Гафтинякову Анну. Білу – як ранній туман, свіжу – як молода гусянка, недоторкану – як опівнічна вода (М. Матіос. Нація, 193).

ГУСЛИТИ Заквашувати кип'ячене молоко для гусянки. *Хіба дес поклали лиш йкус фантину у ній, аби постоїла тим чесом, або гусянку в бербеницях у ній уліті гуслили, бо там холодно й чисто було* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 81).

ГУСЛІНКА див. ГУСЛЕНКА

ГУСЛЬІНКА див. ГУСЛЕНКА

ГУСЛЯНКА див. ГУСЛЕНКА

ГУСТ див. ГУСТ

ГУТИТИ див.ГУТІТИ

ГУТІРКА Розмова, бесіда. *Почалася широка гутірка про спілкові справи, про бутин, про доставку харчів* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 331).

ГУТІТИ, ГУТИТИ 1. Створювати, видавати протяжні, одноманітні звуки, шум, гул; гуготіти. *А чесом з Чьорногори звівалиси такі буйні вітри, шо гутіли понад кичерами так, ек би млини в небі мололи* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 116).

2. Токувати. *Треба було чекати, аж когут знову зачне свій весільний спів (гутити) і знову підходити малими скоками на віддаль стрілу. Стріл був тяжкий, бо кулею, а ціл слабо видно на досвітку* (Р. Яримович. Лови на готура, 60).

ГУТОРИТИ див. ГУТУРИТИ

ГУТУРИТИ, ГУТОРИТИ Розмовляти. *“Тфі”, – плюнув, устидливо усміхаючиси, – “шкода лиш було мого заходу”, – махнув байдужно руков тай пропихаючиси, ек бурсук, кріз джемори, гутуриє шош сам из собов, ек дикий голубец у глухех гучях, тай радуючиси красній весні-житю разом з пташками, славив велике, праведне Сонце – Бога держителя світа* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 304); *Про що це гуторять краяни, з якими подорожує до Сторонця? Спочатку не вникав у ті розмови, бо увагу полонили весняні краєвиди, торжество перемоги в природі, де все живе буяло і квітло* (І.Пільгук. Піснює Черемош, 170).

ГУЦУЛИК *етн.* Кінь гуцульської породи. Довбуш думав, що будь-який з цих “**гуцуликів**” опришківську службу ніс би справно, вони не бояться ні кам'яного бездоріжжя, ні весняної поводи, вони б гинули від кулі чи від списа героїськи, мовчки (Р. Федорів. Жбан вина, 82); Якщо не шевцював у себе в Кутах, то ходив від села до села, від одного підхмарного обійстя до другого, возячи в бесагах на старому **гуцулику** сякий-такий крам: голки, швайки, згарди, пацьорки, ковтки, чепраги, файки, букурійки, металеві “постоли” для заступів, спіжовий посуд та інші вироби кутських вірмен (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 225); – Усі матеріали наверх завозили, навантаживши на гуцульських коней, “**гуцуликів**”, а багато що і на плечах (М. Римар. Білий слон, 121).

ГУЦУЛИК-КІНЬ *етн.* Те саме, що **гуцулик**. Ми з Молодієм не раз бачили, як потоками з полонин сходять тлусті отари, табуни, пливуть – вилискують проти сонця **гуцулики-коні** (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 272).

ГУЦУЛЯ *збірн.* Гуцули. **Гуцулія** – то все родичі – ті до тих ходять на храм, ті до тих (Г. Хоткевич. Довбуш, 198); Василь сягнув до дзьобеньки, виймив з неї жовту як воскова свічка сопілочку, притулив дуло до уст і по хаті в мить розяглося таке ядерне щебетання сопілочки, що аж видко було, як в **гуцулії** дрогали нерви до гуляння (І. Березовський. Худан, 15); Отож і нині **гуцулія** чекала “писаного” храму (Б. Загорулько. Черногора, кн.2, 43).

ГУЦУЛКА *етн.* Вид танцю і музика до нього. – **Гуцулки, гуцулки!** – крикнув старший дружба (М.Павлик. Вихора, 189); – Мой, Циганчуку! ано-ко вріж мі до танцю, най загамбаю! – Ає! І мені вже жижики дрижать! Ану, давай аркана! – Ліпше **гуцулки!** Для Палагночки-душки! (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 252); Брязнули цимбали нову **гуцулку** (У. Самчук. Гори говорять!, 17); Музика бриніла в кожній долині, чоловікам запирало дух у грудях, як вони розносили у своїх дужих руках молодіці під час млісної **гуцулки** (Р. Єндик. Черногорські шуми, 116); Музики врізали **гуцулки**. “Чорні хлоп-

ці” пішли в танець (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 78); І забувають. А чабан зі скуки / З лози вербової сопілку змайстрував, / А ввечері сопілку взяв у руки, / Сів під вербою й “**гуцулки**” заграв (М. Марфієвич. Сопілка, 17); Бережіться, котрі босі, – / “**Гуцулка**” іде!.. (М. Влад. Гуцульське весілля, 83); Йому уявлялось, як Гафійку пригортає у рвійному танці – “**гуцуліці**” якийсь інший легінь – галантний, ніжнорукий, з дипломом у кишені (М. Яновський. Танець дараби, 44); Та й ніхто так не затанцює **гуцулки**, як він, ніхто не знає стільки гуцульських співанок (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 94); Утрьох заграли “**гуцулку**”. Не було такого, хто б стримався, аби не танцювати (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 108).

◇ **кишки гуцулку витанцювують** – про стан голодної людини. В кишені пуста, і **кишки “гуцулку” витанцювують** (А. Хлістова. Олекса Довбуш, 117).

ГУЦУЛКА-ДРІБУШКА *етн.* Те саме, що **гуцулка**. // образн. А Микита – голова непокрита. / Голова непокрита – Микита. / Він маестро весіль і толік. / <...> І Микита – голова непокрита, / Сіє **гуцулку-дрібущку**, мов жито (Т. Мельничук. А Микита – голова непокрита, 41).

ГУЦУЛОЧКА *етн.* Зменш.-пестл. до **гуцулка**. Але за мить обидві вже танцюють **гуцулочку**, одягнуті в найяскравіші зразки традиційної народної ноші (Ю. Андрухович. Дванадцять обручів, 136).

ГУЦУЛ-ХЛОПАК Те саме, що **хлопак**. [Степан:] Ковпак – дурак, Ковпак – лайдак, я візьму його на гак! / Я не Ковпак, я не дурак, а простий собі **гуцул-хлопак**. Але я тепер прозрів: були москалі, саджали на палі (І. Боднарчук. Над Черемошем, 46).

ГУЧІТИ Дзичжати. На полонині моруг зазеленіли, заспівали потета, затокував готур, затєвкали готки, зацвили всекі бриндуші, бендеки зачели **гучіти** (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 73).

ГУШЕМКА Зменш.-пестл. до **гушма**. У лівій руці держєв **гушемку** иванського зіля, градений чепелик, громовицку тріску тай гадєчу пацирку, шо роздобув її від мальфа-

ра Олексія, а правов руков видгаиував живої ватри, потрібної до чішиіня стрілецького строю, тай потрібної йиму против наслая й ничістої сили (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 189).

ГУШКАННЯ Дія за знач. **гушкати**; штовханина. Тай так моцно над тим буком у руках “бога” й “чорта” мотосканивси народ, шо аж хати си стресали вид того їх **гушкання** собов у стіни так дуже, шо аж здавалоси, шо й Олексієво мертве тіло на задній лавици в хаті вид того си здригало, тай шо разом з усіма людьми він свойов мертовов усмішков смієвси на тим посіжінню з свої смерти, бо дух йиго ни умер, а жив далі мижи людьми, тай разом з ними веселивси на тім своїм посіжіню (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 421).

ГУШКАТИ Штовхати. **Гушкав** кулаками у плечя тай глумивси йиму, ек він бегекав

савтирю (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 128).

ГУШКАТИСИ Штовхати один одного. – Аби стало ящиків. Учєра тут таке творилоси. **Гушкалиси**, сварилиси, обзивалиси (Л.-П. Стринадюк. А кємуєш, ек то було!, 20).

ГУШМА Жмут, пучок. А газдині давали лад всередині хати: мили столи, лавиці, ослони, мастили припічки, опецьки, учічковували образи зіллям, та писанками, та голубцями; робили “дідів”, зв’язуючи кукурудзяні шульки у **гушму** хвостами та рівненько внизу обтинаючи чівки, відтак, поплівши з шумеління кіски, завішували на “бегариках” (Г. Хоткевич. Камінна душа, 43); Я простягну йому **гушму** цупких аркушів, повириваних з альбомів та викроєних з великих ватманських паперів (М. Яновський. Там, де хмари ночують, 12).

– Г –

ГАВЕРЛУВАТИ Бути пустим, ніким, нічим не зайнятим; пустувати. *А тепер, то вже майже нима в нас у горах й п'єди земні, аби гаверлувала, бо майже всю земню пани забрали та "камара" запосіла* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 389); *А так, то уна [хата] цілий рік пусто гаверлувала* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 81).

ГАВОРА див. ГАВРА

ГАВРА див. ГАВРА

ГАДЖУЧКА див. ГАДЖУЖКА

ГАЗДА, ГАЗДА 1. Господар; добрий господар. *Гай-гай – пішов у ліс ладити шухи та й не вернувся газда молоденький* (О. Дучимінська. Мати, 64); *Кілька овець, що паслися разом із чередами Гаврила (так називався газда), децю з одежі, кілька мисок та горшків у хаті, це все його майно* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 5); *Старий Соколюк – розумний і поважний газда* (М. Дзюба. Укриті небом, 10); *Ой пішли, пішли, Козо-небого, / Насіяв газда пшениці много...* (Я. Ярош. Меланка – чесна газдиня, або як Іцка зрадила Коза, 163); *Він газда з двома синами й чотирьома внуками* (Р. Єндик. Пояс чеснотливості, 194); *На майданчику біля церкви, під не розвинутими ще яворами, стояв гурт простоволосих газдів* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 2, 509); *Навіть ни запретає за собов бирліг на постели, так єк то си годит у газд робити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 44); *Що не хочу кого, а бога людського! Ані маєтного газди, ні Бойчука з бордюгом червоних, ані пана знатного* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 56); *Хіба нема в вас сумління нападати бідних газдів, що вам не бажать ніякого лиха* (І. Березовський. Худан, 11); *А ще кілька годин чужої хати, чужої жінки, чужого тепла – і то не знаєш, чи сільський винюхувач, а чи та сільська красуня, а чи сусід, а чи тої красуні любас, чи сам газда вже не пішли тебе зраджувати Дідушкові* (Б. Бойко. По голови... По голови, 74); *Наступного дня, зараз по скінченні праці, я пішов до газди на Лазах, до Юри Михасевого* (Р. Яримович. Чигун, 67); *Покійний дід Микола, чоловік баби Марійки, файний*

газда, але з проклятою й францавою нату-рою, мало не втопилися <...> (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, єк то було!, 26); *Я бачив, як дужий молодий газда забивав остроєви в землю, камінням укріплював її, від землі робив подення, аби сіно не тягнуло вологу, не пліснявіло* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 8); *У таку годину добрий газда собаку не вижене* (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 138); *"Зрештою – хто мені може в моїй церкві розказувати? Я ту є газда – і газда!"* (Г. Хоткевич. Довбуш, 81); *Павло Тиснянець став господарем, газдою* (С. Скляренко. Карпати, кн. 1, 163); *Одного разу легінь попросив газду заплатити йому плитою, що лежала під порогом* (М. Яновський. Гірське серце, 9); *Батько її вівчарив у місцевого газди Кришуняка, старий помер <...>* (Р. Федорів. Маріка, 55); *Але ні, Дзвінчук поважно правив конем і видивлявся якого-небудь значнішого космацького газду, щоб привітати того зі святом, і на небо не задивлявся* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 30); *Ранком Олекса побудив своїх товаришів іще лише світало, бо газда казав, що сьогодні це можуть стати на полонинах* (Г. Хоткевич. Довбуш, 118); *А це що за газда, / Що так засмутився, / Гостей не приймає?* (М. Влад. Гуцульське весілля, 79); *Найдорожчим гостем зустрічають газди в цей день ватага – чарівника полонини, що заступив тепер правдавнього отамана, який водив гуцулів на сміливі вчинки, боронячи рідні гори й долини від напасників-чужинців* (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 26); *Ще б пак: сьогодні неділя і газда послав її по ягоди* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 7); *Були тут колишні газди* (В. Гжицький. Опришки, 23); *Стаю на скелю / за яку зайшло сонце, – / бачу першого. / Це володар Кознески, / великий газда Повх* (В. Герасим'юк. Єзавель, 125); *Здає ся буде тому з тридцять кілька років, їк Василь Проданюк був у газди Центелюка у Дземброні, и він єму сесе сам розказував, вітак Василь розказував у селі, і я то сам чув від него, шо Центелюка прапрадідо Матей за такі гроші горішню церкву поставив* (М. Римар. Білий слон, 39); *Коли завалилася майже столітня власть Нанашки,*

до бару часто вламувалися обвішані крісами і порохівницями збуї нового **газди**, які гасали горами, накидуючи свої звичай (Т. Прохасько. Непрості, 122); *Затихли кроки. Скавулів пес, якого газда утихомири владним окриком. Штефаниха збирала зі столу, прислухалася* (В. Шкурган. До серця, та не в пазуху, 204).

♦ **добрі газди** – про порядних господарів. *Наливала Штеневі другу і третю порційку, бо “у добрих газдів зуживаєси не менче трьох...”* (В. Шкурган. Кашкет, 65).

2. Чоловік, голова родини. *Тай зайшов він у хату, ні добрий вечір не сказав, ні Славайсу, але есос так дивно загалакав, шо аж газда з постели схопив, а діти ек сиділо шош там шестеро на лавице під вікном, усі наголов подули на піч за комин* (О. Манчук. Француз, 36); *Але коли газда каже, що про це вольно говорити, то вже най буде так...* (М. Матіос. Нація, 11); *А вже коли закрутилася в хаосі тіней голова кожної гонти, аж попрлипало зо страху до стіни не помічене ніким павутиння, коли газди, газдині і газдівські діти привітали народжену в яслах єврейську дитину, аж тоді виніс він по жмені куті маржсині і челядині, а потім став на порозі своєї хати спиною до образів та челядників і голосно закликав нічних лісових духів: – Ідіть до нас куті їсти!* (І. Андрусак. Реставрація снігу (повість-метафора), 151).

3. Чоловік, доросла людина. *Всі мали чим захоплюватись – від газдинь і газдів почавши, а на дітях скінчивши* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 217); *Ану, дивітси, – каже, – до Василенькової колешині зайшли газда з газдинев тай хотєт споганити* (О. Манчук. Право, 65); *Пишилиси, та ніби соромилиси перед газдами й газдинями, аби їх фалили, шо вни ше поцтиві та поредні дівчєта* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 76); *Зо всіх боків виступають молоді легіні і старі газди* (У. Самчук. Гори говорять!, 128); *Гонять газди з палицями, / Гомін горами лунає, / А медвідь заліз до ями, / Поснідав і спочиває* (Б. Лепкий. Лови, т. 1, 52); *Та то почерез тебе, газдо, у дитчїм би твоя голов була, пишов Михайло з сєго свїта* (О. Манчук. Храм, 62); *На обличчях газдів та газдинь*

буїна гірська природа вже на порозі церкви змивала слід того останнього хреста, що з привичною побожністю клали на своє чоло з того боку порога, і наливала очі вогнем, а губи дунким сміхом (М. Козоріс. Чорногора говорить, 29); *Ватра палала, блискала на всю хату і освічувала то Федорчука, що сидів коло самої печі, коло дверей, то надутого Янця, то Івана Николаїшиного і ще якихось газдів* (М. Павлик. Вихора, 173); *– Чиї ви будете, дїтво? Якого газди? – поцікавився чоловік* (М. Матіос. Солодка Даруся, 22); *Біля церковної огорожі поприв'язувані засідлані коні – ними прийшли газди й газдині з далеких верхів* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 147); *Ішли ми плаєм, потім за водою. / – Чи дужі, газдо? – привітався хтось, / І дід кивнув поважно головою* (Н. Стефурак. Спогад, 21).

4. Одружена особа стосовно до своєї дружини. *Буде, таточку, моїм газдою Олекса, або звінчаюся із Прутом! – випалила Марічка* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 66); *Похоронила вона з парадю свого газду, як годиться, і щойно тепер зрозуміла, як це гірко одинокій жінці і як нерозумно поступила, що замолоду не взяла когось на виховання* (Рина Вільде. Сестри Річинські, кн. 2, 167); *Чи він кохав Палагну? Така думка ніколи не займала його голови. Він газда, вона газдиня, і хоч дітей у них не було, зате була худібка – чого ж більше?* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 206); *Один газда, переконавшись, що таки дійсно піп ходить до його жінки, ужив звичайного средства прозрівающих рогоносців – сказав, що йде до Жебїйого за орудов, а сам заховався в смеріче так, що міг бачити одразу і плебанію, і Черемош, і свою хату* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 9); *Гей, Грицю, Грицю... будучий ти мій газдо, схаменися завчасу, щоб не нарікав колись...* (О. Кобилянська. В неділю рано зілля копала..., 76).

ГАЗДИВСКИЙ, ГАЗДІВСКИЙ, ГАЗДІВСЬКИЙ, ГАЗДІВСЬКИЙ 1. Прикм. до **газда** 1. *Ой ні, декувати Богу, – погадав я собі видразу, – я газдивска дитина. Маю си де діти у свої старині* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 46); *Та аби то екис газдівський*

[любас], тоби жєлю ни було, але таке лєцтовишише. Єкбис **газдівска**, то би си з таким ни заходила (О. Манчук. Право, 66); **Фалив Педлєшка**, шо він добрий сторож **газдівско-го** дому (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 12); **Це старенька Василичина** мати всім порядкувала – хотіла, щоб весілля було старосвітське, **газдівське** (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 57); **Уже малєньку** придавив йиго тежкий **газдівський** тєгарь (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 134); **Газдівські** собаки будилися, і скомліли, і вили, а вівці на сусідніх царинках блєіли (Марко Черемшина. “Грушка”, т.1, 65); **Дідови** колєдував **газдівську** колєду (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 86); **І ще не зустрічали** старого щоп’ятниці у містечку на ринку за рідним **газдівським** крамом: від меду в дерев’яних бербеничках до виправлєних на куваді зношєних кінських ухналів (Р. Іваничук. Дім на горі, 5); **Семен Корпанюк** сватав **газдівську** дівчину Параску (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 172).

2. Прикм. до газда 4. **І думки збіглися** раптом з усіх усюдів, і з ранніх дитячих і з лєгінських і з **газдівських** літ і так сперлися юрбою в голові, як люди в церковних дверях, і кожна з них кричала своє, а він у тім гаморі не міг нічого розібрати, бо щось коло серця колєло (М. Козоріс. Чорногора говорить, 87).

♦ **діло газдівське** – так буває. **Ми жили** з ним у взаєморозумінні й злагоді: йому дєсь не виходило прийти, мені дєсь не виходило бути злагідною. **То таке – діло газдівське** (Л.-П. Стринадюк. А кємуєш, єк то було!, 127).

ГАЗДИВСТВО див. **ГАЗДІВСТВО**

ГАЗДИК, ГАЗДИК 1. Пєстл. до газда 1. **Подєкуймо, брачіки, цєму газдикови** за цєс харчєнок тєй за файне винцє, тєй не пиймо бильше аби сми си голови не замотєличили (І. Березовський. Худан, 12); **Рано, єк уже йти, Довбуш каже:** “Дивиси, **газдику**, аби хлопец твій – а у Оліне був малий хлопчїше – аби хлопец, – каже, – не йшов у сад, бо одєн з моїх лєгінів згубив нїж” (Г. Хоткевич. Довбуш, 237); **Ви газдик** бізівний, нєвжє ж вам не позичуть кїлька сот? (М. Козоріс. Чор-

ногора говорить, 189); **Газдики** запобігливі піддєбрюютьє і присипляють, аби не чинив з ними сурово, по справєдливості, коли провинятьєся (М. Яновський. Легєнда про громову бартку, 100); – **Він не пускав сина** до тєбє, хоч і рвавєся хлопчїсько, хтїв **газдика** мати на осєдку, а не добощука в лісі (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 225); // ірон. **Й ти такий самий газдик**, єк оттот твій дєдик пишний та вєлєбний, у лиці би ви були одєн одному, єк мнє тєжко оба гризєтє (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 193).

2. Пєстл. до газда 3. – **Ой, дє ж я, газдики** з вами їду, коли-сє не годна! (Марко Черемшина, Бабин хїд, т.1, 81).

3. Пєстл. до газда 4. **Гуцулка** можє, вміє і мусить все вміти: прєсти, ткати, вишивати, обходити худобу, дітєй, чоловіка. **Копати** грядки, садити буряки, брукву, картоплю, капусту, моркву, горох, бїб і вські роздєробиці. **Громадити** сїно, носити копиці, знати самогон, а потім ним частувати до ранку п’яних кумів свого **газдика** (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 144).

ГАЗДИНИ див. **ГАЗДИНЯ**

ГАЗДИНЬКА, ГАЗДИНЬКА 1. Пєстл. до газдиня 2. **“Пан отчіку єсний!** – аби не смєрека вбила, єк бих кому за то сказав, тєй, ади, ота **газдинька**, моя нєні, нікому не скажє, бо й її би за цє запутєрєли!” (І. Березовський. Худан, 53); – **Дїдусю! Газдинько!** Дякую вам (У. Самчук. Гори говорять!, 207); **Ни сєрдьтєси, газдинько**, ми вашєму Міхайлові оскомини ни зробимо (О. Манчук. Храм, 62); – **Бєрїть, газдинько**, файно мє грати вам (М. Яновський. Наймолодший, 25); **Газди** розв’ючували конєй, лєгєні рубали смєрїччя, стєгали його до тих місць, дє мали заводнитись ватри, **газдиньки** видєбували з бєсаг кулєшінники, лєжки, пугарі (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 45).

2. Пєстл. до газдиня 3. – **Тєпєр ти, моя газдинько** мїла, чїчко пишна – вєрховинська королєво (А. Хлистова. Олєкса Довбуш, 11); **Гадалосєя – гєй, коби то я газдинькою** була в тім ластів’ячїм гніздї! (Г. Хоткевич. Камінна душа, 92); **Я знав його.** / Щоранку він вставав / і йшов шукати чуркало у лісі, / **газ-**

диньці лиш своїй казав: / – Не бійся. Прийду. (В. Шкурган. Я знав його..., 92).

ГАЗДИНЯ, ГАЗДИНІ, ГАЗДИНЯ, ГАЗДИНІ 1. Жін. до **газда** 1; господиня. *Отак просиділи ми може з годину, ек надійшла газдиня* (О. Манчук. Без свічки, 30); *Газдиня витягнула з печі свіжоспеченого на капустянім листку кукурудзяника, наповнила ракву маслом та бриндзєю <...>* (Р. Яримович. Юра Михасевий, 38); *Наша Меланка – чесна газдиня, / припічок мис, лавицю білить...* (Я. Ярош. Меланка – чесна газдиня, або як Іцка зрадила Коза, 98); *Газдиня – не газдиня, якщо не вміє поратися біля хати, давати всьому ряд, ще й своїх доць привчати до господарки* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 54); *Був би оженився зі Софією, що у лікарки, то газдиню мав би* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 74); *Я умру, а ти будеш газдиня на все село* (Д. Харов'юк. Полагна, 537); *Зайшов до хати, завітавси, сів, шос говорив, а витак питає, чи догадуютси, чого прийшов. Газдиня відповідає, шо будут чути, аби сам казав...* (В. Шкурган. Логіка, 187). *Пес аж ланци зриває, так сіпається до колишньої газдині, що злодієм підсувається до загороди* (Р. Єндик. Торонке мальфування, 66); *Але стара Фенчучка не забуває ряду в газдівстві, бо вона вже двадцять рік і один газдинею* (Марко Черемшина. Злодія зловили, т.1, 72); *Шанували його, гідний газда був, файно діти вивінував, добрі з них газди і газдині* (О. Дучимінська. Трембітали трембіти, 113); *Та роздобудь у якої газдині шмат полотна, треба перев'язати рану* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 22); *Над дахом курився дим: газдиня, мабуть, ще не впоралася з полуденком* (Р. Федорів. Жбан вина, 19); *Газдиня дрімає, / Музика не грає...* (М. Влад. Гуцульське весілля, 79); *Ти ще молода, файна і дужа. І газдиня порядна* (М. Яновський. Гірське серце, 148); *Мабуть, про це подбала газдиня Буркута Теофіля Лакуста, яка десять років, як вже задувалося, наймала “Заклад купелевий”, а потім опікувалися ним чиновники* (С. Пушик. Карпатське літо, 276); *Звичайно стара газдиня перша встає. А діти заспали* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 12); *Газди*

немає! Останнього газди! Одна тепер газдиня над злиднями і горем, єдина розпорядниця над смутком і печаллю (С. Складенко. Карпати, кн.1, 317); *На коломийському ринку газдині з села Великих Ключів продають молоко з гудзами* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 87); *Тривожно було їй, колись першої красуні, а потім першої газдині на селі, слухати, як рузкукувалася перед хатою вночі зозуля* (П. Федюк. Нічна зозуля, 14); *А ще він каже, що не годиться такій жінці, як вона, красуні, газдині багатій, бути любаскою* (В. Гжицький. Опришки, 154); // у порівн. *Ксьондзи, ек ксьондзи, бегекают собі полегоньки, молетси, цулюют один одного у плечі, крутетси коло престола, ек газдині коло груби, кадет та кротет кропилом уже куда видет* (О. Манчук. Храм, 59).

2. Жін. до **газда** 3; жінка, людина. *Загуділи газдині, мов бджоли у вулику: – Ає, його газдівство все при ньому* (А. Хлистова, Олекса Довбуш, 66); *Газди й газдині слухали й дивувалися* (У. Самчук. Гори говорять!, 182); *Та не тільки з-за води задрять сторонські жінки вишнянським газдиням* (Прина Вільде. Сестри Річинські, кн. 1, 344); *І тому тепер, забачивши, що молодіці купою стали йому на дорозі й чекають, о. Василь хитрим способом хотів обминути газдинь, але вони посунули за ним* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 16); *Біля церковної огорожі поприв'язувані засідлані коні, ними прийшли газди й газдині з далеких верхів* (Б. Загоруйко. Чорногора, кн. 1, 147); *Хліб був домашній, запаиний. – Сам я не печу, газдиня з села мені приносить* (М. Римар. Білий слон, 82).

3. Жін. до **газда** 4; дружина. *А газда уже ніц не каже, лиш си підсмішуєт. Газдиня стала серед хати і ні суда, ні тудя тай дивитси то на пана, то на мене, то на свого чоловіка* (О. Манчук. Француз, 36); *Не одна вдовиця і навіть дівчина мріяла увійти в його дім газдинею, не одна заміжня надіялася стати його любаскою* (М. Дзюба. Укріті небом, 8); *В мене осьмеро дрибненьких, теї Євдошка, моя газдині, така годна чілідина, ек твоя ирцєна; тека файна й тека чємна* (І. Березовський. Худан, 12); *Тут, Юрку, твоя газдиня передала щось попоїсти*

(В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 48); – Ну, Пара, я хіба до тебе, аби ти була мені **газдинею** та й аби хата не скучала за тобою (М. Козоріс. Чорногора говорить, 182); *То вже будуть наші набутки, газдине* (Р. Іваничук. Дім на горі, 10); *Чи він кохав Палагну? Така думка ніколи не займала його голови. Він газда, вона газдиня, і хоч дітей у них не було; зате була худібка – чого ж ще більше?* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 206); *Він залицявся колись до Федорової сестри, але вона була газдиня* (І. Андрусак. Реставрація снігу (повість-метафора), 144); *Ви, бадіко, не втручайтеся в родинне життя, коли там газдиня є, – гордо відрізала Олена і так повернулася, що аж люди захиталися вздовж усієї лавки* (М. Стельмах. Над Черемошем, 82).

ГАЗДИТИ Звертатися, говорити до когонебудь, вживаючи вокатив **газдо** 1. *Федько споважнів, та, позераючи здуфално в маковіщу, зачев и собі протів Иванчіка газдити: “Ой так, газдо любий, це ти правду кажеш. Тапер постало дуже тежко за доброго наймита, бо то все фалчине та фігляве поробилося”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 312).

ГАЗДІВКА Те саме, що **газдівство**; господарство. *Або вид кого шо тай кілька взети, бо він вів цілу газдівку на стаї тай за всьо то йму голов схла* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 340); *Бабі си здавало, шо то лиш уна з вуйком тай вуйнов степенила усу газдівку, за усим си журила тай гризла* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 101).

♦ **розсідатися на дві газдівки** – мати, крім жінки, **любаску**. *Нелегко розсідатися на дві газдівки. Через довгих шість років мама дізнається, що тато любився з Майєю* (Л.-П. Стринадюк. А кемуеш, ек то було!, 34).

ГАЗДІВСКИЙ див. **ГАЗДИВСКИЙ**

ГАЗДІВСТВО, ГАЗДИВСТВО, ГАЗДІВСТВО 1. Господарство; селянська садиба – хата разом з господарськими будівлями та городом. *Радувалиси їм, бо дідо вірив, шо дотів си добре діст на газдівстві тай йму си добре поводит, доків кортит людий при-*

ходити до него у гості (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 68); *Дякуй Богу, що голову накрисеш та на добре газдівство підеш!* (М. Дзюба. Укриті небом, 8); <...> *Рахувати, з газдівства, з достатків перейшла на кулешу з росівницею* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 6); <...> *Цебто народ наш завжди був зайнятий газдівством, маржиною, жінкою, дітками, а владу, політику робив за нього хтось інший, хтось, хто турбувався цим і бажав вам усім лише добра...* (У. Самчук. Гори говорять!, 125); *З протилежної сторони вже надходив місяць, щоб як вірний ватаг, коли тазди нема вдома, сокотити газдівство* (Р. Яримович. Чигун, 68); *Служить він уже якийсь час, обізнався добре з газдівством, з таздами, але зберігає чуйність, щоб у потребі втекти на румунський бік* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 25); *Нікому доглянути хату, газдівство* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 548); – *Гарно тут у вас. І в хаті чисто, і ціле газдівство вірцеве* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 97); *Газдівства свого немає і про нього не думає* (В. Гжицький. Опришки, 121); *Газдівство потребувало вічної праці, життя маржини так тісно в'язалося з його власним життям, що витісняло всякі інші думки* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 206); *Про газдівство годі було й думати* (Я. Стецюк. Крутий плай, 48); *Прийде пора женитися старшому братові, то йому добре поведеться в окремому газдівстві* (М. Яновський. Далеке саяво, 303); *Маму колись мав, газдівство своє, хоть маленьке кажуть, а все-таки своє: хатку та грядки, та й ще мав здоровіє, заробити міг* (М. Павлик. Юрко Куликів, 18); – *Чиє се обійстя... – он то на невисокій горі, з стогами сіна близько хати? – спитав, указуючи на газдівство, де зоставив внука* (О. Кобилянська. В неділю рано зілля копала..., 21).

2. Те саме, що **газдованє**. *Але тато рвучко підняв голову: – Бійси Бога, Йва', – закричала мама, куда й'му до цього братиси?! – Нічо'-нічо'... Я в його роки уже на хліб зароб'єв та й шос на газдівстві розумівси* (В. Шкурган. Різники, 212); *Рушили з дому вже по обіді, а все через те, що мама не пус-*

кала скоріше. **Газдівство** – найсуттєвіше в її житті (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 24); *Але стара Фенчучка не забуває ряду в газдівстві, бо вона вже двадцять рік і один газдинею. Вона бере в одну руку в'язочку паші, а в другу дійницю та й іде на царинку ід білуні* (Марко Черемшина. Злодія зловили, т.1, 72).

ГАЗДІВСЬКИЙ див. ГАЗДИВСЬКИЙ

ГАЗДОВАНЄ, ГАЗДУВАННЄ Дія за знач. **газдувати**; господарювання. *Так по-тріскали, що й не пам'ятаю ще такого на своєму газдованю, та все по ружах та по ружах пішло* (М. Дзюба. Укриті небом, 128); *За нове господарюваннє! - За нове газдуваннє!* (М. Стельмах. Над Черемошем, 128); – *Тепер ти сам видиш іке газдованє: сад викорчували – бо їм, ади, нерентабельний* (В. Шкурган. Солодкі яблука, 87).

ГАЗДОВИТИЙ Хазяйновитий. – *Я свою спирати за Івася не буду. Парубок ваш, видко, і газдовитий, і розумний* (В. Шкурган. До серця, та не в пазуху, 202).

ГАЗДОНЬКО, ГАЗДОНЬКО Пестл. до **газда** 1. *Хотів би-м газдоньку, видіти, як би-с їх прогодував* (Р. Федорів. Жбан вина, 81).

2. Пестл. до **газда** 4. *Чи здогадувалася, що її газдонька любий накидає оком на чорнобриву, а може, й у шпарку підгляділа, як той стояв перед нею як благов її любощів, обіцяв озолотити, вивінувати кавалком ґрунту, як той дідич криворівнівський, що тримав у своїх покоях отару любасок і збезщещеним дівчатам дарував людську землю* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 57).

ГАЗДОЧКО, ГАЗДОЧКО Те саме, що **газдонько** 1. – *Йой, газдочки наші, порадо наша!* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 112).

ГАЗДУВАТИ, ГАЗДУВАТИ Господарювати. *Осівси, лиш тежко зитхнув, говоречи: “Ек так будим газдувати, то борзо ни будемо нічьо мати”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 53); *А Семенкова віддаласи у двадцять років, та газдують нівроку файно. Хоть би і я ще так!* (Д. Харов'юк. Полагна, 537); *Хлоп дужий, як ведмідь і, замість газдувати та дітей доховуватись – марну-*

ється осьтак (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 133); *Ще за моєї пам'яті у Жуковій кметі газдували на цалих ролях, теперка всі зійшли на чвертки або люженими стали* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 12); *Хай буде по-твоєму: не буду газдувати, але й ти не будеш панувати* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 19); *Коли не хочеш газдувати, то візьми з собою в гори!* (В. Гжицький. Опришки, 158); *Штефанку недовго лишилося газдувати* (Я. Стецюк. Крутий плай, 62); *Правда, не було так на чому вже й газдувати* (Г. Хоткевич. Довбуш, 64); – *...Ек теперки тут тета газдує?.. Вже відколи навіть не виділа мамину молодшу сестру. Щось родиною хмарне перебігло – чужилиси без видимої причини* (В. Шкурган. Не пошкодуйте чесу, 172).

ГАЙДА Собака. *Умлі ока, ек білиця у смереку из-перед стрільця, вихопивси я високо у кіле з перед гайди* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 10); *Напився, шибайло, тай хотів перти серед ночі кудись у рипу, ще й гайду з собов тягнув* (І. Андрусак. Лесь (фрагмент самознищеного поезофільму), 123); *Ані, ек то счєста буває, шо через тих гайдий гляба присадибу минути, так гарче, шо покаїні* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 143); // у порівн. *Ни бреши! Іків би ти ни знав? – ек гайда, злісно гаркнув дідо на мене* (П. Шекерик-Доників, 14); // у порівн. – *Брешиш, ек гайда. Усі ви хлопи брешетє, ек стій тай дивиси* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 22).

◇ **гайда пуста** – лайл. підступна людина. *Але гайда пуста – ни бійси, у тої добрі очі, бодай би скапали – задріла нас, вїточьку* (О. Манчук. Право, 65).

ГАЙДЕ Мале собача. *Зате по присадибах бігають й гавкають, подеколи на людей присідають, кусають за литки, ловлять за ноги, латрають, виють, завивають, гризуть й загризають, гаркають й гарче, а подеколи – скавуле: гайди, пси, псєта, пирги, борюхи, гайдєта, шєні, шінєта, котюги, котюжєта* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 142).

ГАЛА Те саме, що **гадина** 1. *Казав він, шо досвіта на Благовішшєне вилізаєт уса гала из земні наверх, шо там сиділа запре-*

тана цілу зиму від Здвижіння до Благовішшїня (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 111); *Ни можна ні кроїти ані шити сорочки, аби си в них борзо гала ни плодила* (П.Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 50); *Тай аді ші галу смих виділа у джїмрях* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 141).

ГАЛКА Кістка цукру. *Місю, я не знала, що ти таки дурний. Як прийде мама, я скажу, аби тобі ніколи більше галку не давала* (М. Дзюба. Укриті небом, 93).

ГАЛЬОПУВАТИ Поспішати; бігти швидко, галопом. *Треба йти швидше, бігти, гальопувати!* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 13).

ГАЛЯРЕПИ бот. Бруква (Brassica napobrassica). – *Давно моя мама садили вогірки тий цісі... – ікіс галярепи* (В. Шкурган. Переказ, 90).

ГАНЦ присл. Зовсім, цілком. *Приїхали ми під першу скалу, а мій пан облишивси ганц* (О. Манчук. Француз, 35); *Хіба, що уна ганц дурна, а тогди, брате, тобі таки світ ни солодкий* (О. Манчук. Челїдина, 56).

ГАНЦИГАТИ Гавкати. – *А я стою і гадаю, хто це... Дивлюси – у черленому, а пес ганцигає... Сама? Нівроку-нівроку..., – обнімаючи один живіт, кривилася по-дитячому, – а це со, не хотіло лисетиси?!* (В. Шкурган. Не пошкодуйте чесу, 172).

ГАНЧОВИТИЙ Із дефектом. – *Ми проти них були ек... ницого сорту, ек ікіс ганчовиті* (В. Шкурган. Переказ, 99).

ГАНЯ, ГАНЯ Хижий птах, схожий на шуліку, каня. *Дер у бучю та в смечю гнізда ворон, чяйок, шпаків, гань та половиків* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 131); *Ганя – це теж орел, але ловить гадюк, і гуцули називають його паскудною птахою* (С. Пушик. Карпатське літо, 279); // у колом. *А зарїжу кугутика тай зарїжу ганю, / Бо цісе вже по весілю, тай по видританю* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 246).

♦ **глипіти так, ек ганя дожоу глипит** – сильно чогось хотіти, очікувати. – *Тай нашо ми годованці так борзо брати? Хіба на то лиш, аби вічно глипіли так, ек ганя дожоу глипит, аби я чім прудче задер ноги оттуда*

в Дїдушкову Рїчку на цвинтар (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 48).

ГАР Заглибина у дереві, паз, видовбаний рївчик. *Особливої потреби в цьому не було, але Анна хотіла оживити якнайбільше слів, необхідних тоді, коли такі огорожі є – гари, заворинє, гужва, бильця, кечка, спиж* (Т. Прохасько. Непрості, 32).

ГАРУВАТИ, ГАРУВАТИ Тяжко працювати. *Чьоловік гарует на світі ціле житє, ек вів у ермі. Нираз ни маєт коли й сісти, а ни то си виспати* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 44); *Хоть ти не калїчка, але ти богацька одиначка, тобі не гарувати, не крїрвати з молодюками* (Марко Черемшина. За мачуху молоденьку..., т.1, 272); *Волив би рам'я носити на плечах, пити саму жентицю і глитати твердий малай, гарувати чорно без святої неділі, тільки б прочесати своєю Банею Березовською, як он чешуть перед його очима вівчарі, бовгарі, козарі, свинарі, конярі...* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 238); *От газдував, як і інший порядний: гарував коло свого господарствичка, маржинку якусь кутав* (Г. Хоткевич. Довбуш, 64); *Лише прийшли такі часи, що я мусив забратися у бутин і тут весь день при роботі; як Божя днина – не знаю, що живу. Так гарую* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 381); – *Ми кеженько смих гарували, але и вміли набуватиси* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 120).

ГАРЧІК, ГАРЧИК етн. Невеликий дерев'яний посуд для молочних продуктів (молока, гусянки, сметани тощо). *Витак відгасив ватри на видобраній воді у гарчіку й насипав тої видгашеної ватри до того мазила* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 57); – *Не раз мені в голові крутивси стів: такий – без кутів, круглий, а на нім колаць, гарчік гуслінки, рахва масла і миска з пирозами, посипаними з бринзов, – парує на всу хату!* (В. Шкурган. Переказ, 98); *Коло нього, мов колесо, лежала на дощі кулеша, покраяна на грубі золоті скиби, а далі – вуджена баранина, біле сало, білий солодкий будз, покраяний в кружала, миска бриндзі, раква масла, гарчик гуслянки, глечик жентиці, тертев па-*

руючої вареної в лушпинні бараболі (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 71); *Зачерпне кухлик з гарчика сметани, посьорбає гусянки – та й уже* (Я. Стецюк. Крутий плай, 56); *Невістка вложила в бисаги три книші, кусак солонини, вузлик бринзи і ракву масла, та й гарчик робленого молока* (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 193); *Дівки сиділи на гарчиках коло великої скрині* (М. Павлик. Вихора, 244).

ГАТКИ, ГАТКИ тільки у мн. Нижні чоловічі штани. *Тут ніби граєт перед нами німого ци дурного, а відтак чюхай си, брате, в потилицу, ек те так заодну нічь вічістит, шо лиш тебе у одних гатках і сорочці лишиш* (О. Манчук. Француз, 36); *Він роздививси добре усюди, а відтак скегнув із себе, не дивуйте, гатки і набрав грошей, шо лиш міг, та й пішов д'хаті* (Г. Хоткевич. Довбуш, 455); *Відьму не мож уловити, ані убити, у руки би її не ймив. Лиш челядина може її имити полами сорочки, а чоловік гатками* (М. Римар. Білий слон, 88).

ГВАВТ, ГВАВТУ, ГВАЛТ виг. Виражає заклик про допомогу або передає страх. *Скостеніла й друга рука. А обудився за який час – гвавту-у... Біда й побіда... Оба боки мертві <...>* (Г. Хоткевич. Довбуш, 271); *Витак зразу зайшли мадяри, ші гірші, ек тоті німці. – Йой, які це погані! Най Бог боронит! Ади коло хати, в хаті... тебе штуркают, б'ю палицев. Гвавт!* (В. Шкурган. Переказ, 95).

◇ **гвавту (гвалту) кричєти (крічєти)** – кликати на допомогу. *А ек раз маскаль від тебе тікав, то аж гвер загубив і гвавту зо страхи кричєв* (О. Манчук. Без свічки, 31); *– Я тобі отутечкі дітми клинуси, шо екшо зараз ни випровадиш своїх колет шо до лабки з хати и ни дасте нам нарешиті задріматити, то я буду отутечкі зараз опівночі гвалту кричєти, аби чули усі люди* (Л.-П. Стринадук. У нас, гуцулів, 147).

◇ **на гвалт** – нагально. *Два дні бубнарі-оповісники ходили ясенівськими долами й верхами, від оседка до оседка, розносячи дідичів наказ: у п'ятницю зранку всім робітним підданім збиратися на гвалт з сокира-*

ми, джаганами, заступами (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 274).

ГВАВТУ див. **ГВАВТ**

ГВАВТУВАТИ, ГВАЛТУВАТИ Галасувати, сильно кричати. *Чого гвавтуєши? Агій на тебе, та ось де я!* (М. Дзюба. Укриті небом, 181); *А коли прочумався та дізнався, гвалтував несамовито, плакав, тоді спіймав коня і погнав десь...* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 177).

ГВЕР, ГВЕР військ. Рушниця, гвинтівка. *Самі люде: гвере поскладали вперехрест, скинули мундуре: самісінькі люде* (М. Павлик. Юрко Куликів, 24); *А ек раз маскаль від тебе тікав, то аж гвер загубив і гвавту зо страхи кричєв* (О. Манчук. Без свічки, 31); *Носив топір, і кріс, і гвер, / як носиш вуса* (В. Герасим'юк. Серпнева імпровізація на два лади, 85); *Кладу в бесаги хліб, тютюн і сало / (Що мав, те взяв. А гвер дадуть мені!)* (О. Слоньовська. У хаті кумовій (такій порожній!), 97); *Шукай дівчат, верзи дурниці / чи корч трагічного провидця, / співай про сім іржавих гверів, / лиш не схиляйся при папері* (І. Малкович. Купи рум'янку – рум'яніся..., 96); *Я розповів, як москаль вибив мені з рук гвера, а штиком вцілівся мені у груди* (Р. Яримович. По могилах сліду не остало, 15); *– Йде лісник, убраний у зелену форму, з гвером на плечах* (В. Шкурган. Переказ, 106); *Утер собі і личенько, / Утер си і гвер... / Кров точиться по мармурі. / А жовняр умер* (Ю. Федькович. Рекрут, 53); *Хто в Боже свято візьметься за гвери* (М. Матіос. Нація, 12); *І це, напевно, молодий Крицуняк Йосип теж почепив гвера на плече, зібрав ватагу до себе подібних і ревізує бабам скрині, маєтності свої впізнає...* (Р. Федорів. Маріка, 68).

ГЕЛЕВО зневажл. Живіт, череву. *Ек поховали неню, то пішов сми в гори і приставсми до тих шьо панам гелева порют і гроші від них забирают* (І. Березовський. Худан, 52); *Ни пішов би собі дес на бік, аби люде ни виділи, але тут свої гелеви наповнюєт, шо мало очі ни повіскакуют* (О. Манчук. Храм, 62).

ГЕЛЕТКА, ГЕЛЕТКА, ДІЛЕТКА 1. Дерев'яна посудина (перев. для зберігання мо-

локопродуктів, сипучих продуктів). *Мой, цілу гелетку червінців гелнув на стіл!* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 110); *Був се старший парубок довгопільський, син старої Хороцованихи, що за єї казали, що вона свої сороківці ділеткою міряє* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 246).

2. Одиниця, міра ваги, що дорівнює 25 кг. *Ишов він раз у полонину Гаджину тай ніс из Бистреця на плечох без припочівку путину вид бриндзи тай у ній три гелетці муки на пастирі, та лише напнув на плаю під Гаджіннов пересадити ногу почерез колоду, а з-під колоди фоснув на него медвідь* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 164); *А в стодолі бракувало декілька гелеток віска в засіках* (І. Березовський. Худан, 17); *А є у вас у полонинах під Гутиком такий, Головач си назива, шо у него голова пудна: у мірну гелетку завелика* (Г. Хоткевич. Довбуш, 108); *Те, що брав цілими кірцями та гелетками, то ще дець там карбував та й то не все, бо вхопиш не раз та й забудеш закарбувати, а тих фунтів, що брали люди з дому, того вже не закарбуєш* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 187); *Недалічко набоці стоїть в'язка нових смерекових коновок, кошіль з лижками і бесажки з гелеткою кукурудзяного зерна та й смугляве сідло з попругами* (Марко Черемшина. Чічка, т.1, 109).

♦ *отск у гелетці маку спарувалися* – дуже вродливі. *Йї, що вже файні та файні обоє!* *Отск у гелетці маку спарувалися!* – говорила поштарева Гафія (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 60).

♦ *єкби дітьки гелетку гороху на лици відмолотили* – жарт. густо вкритий пігментними цяточками на шкірі; надзвичайно рябий. *Я того пана знаю. Кажут, шо то сендзя зи Львова. Великий багач тай великий злодій. Таке сухоньке єк кужівка тай'ше ребий до того, єкби дітьки на лици єму гелетку гороху відмолотили, але шо то за когут, то пари єму нігде нима* (О. Манчук. Храм, 61).

ГЕЛЕТЧИНА Зменш. до *гелетка* 1; дерев'яна посудина для зберігання молокопродуктів. // у замовл. *Буду золотого хлопця*

муравля посилати / Манну збирати, / Путини розбивати, / Гелетчини розтикати. / Де стоїте, де пасете, де воду п'єте! Буду вам манну обертати, виддавати... (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 111).

ГЕЛЬГА, ГЕЛЬГА ліс. Різновид важеля, подібний до *цапини*, який використовують для пересування або підтягування колод. *Люде несли за Гору на конех вирмена сафіян та свічки, а з-за Гори зносили кукурудзи, чюмови тітіню та усеку крамишню <...> та залізник: сокири, пили, сапи, капці до дерев'єних плугів. Залізні чявуни та мідні кітли. Залізні коли, гельзови та коси* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 170); *Леся бачила лісорубів з сокирами, пилками, гельгами, сапінами, коли вони йшли на роботу, бо в бутин треба такі іти або конем їхати, а з гір можна вертатися на плоти-дарабі* (С. Пушик. Карпатське літо, 281).

ГЕНДЕЛИК Те саме, що *гендель*. *Хочеться все на світі обговорити, всім кісточки обмити. Пропозиція зайти в невеличкий, продимлений генделик* (Л.-П. Стринадук. А кемуєш, єк то було!, 64).

ГЕРГАЧЬКА, ГАРГАЧКА Горло, гортань. *Ади, єкус му тавру зробив під гергачьков (гортанкою)!* (І. Березовський. Худан, 25); // у порівн. *Коли ж розбере Діда мілосць (зловтішно усміхнулася сама до себе, уявивши молодого, вродливого Дідушицького, який в її очах був зараз найстрашніший і найгрізніший), вона переріже йому горло, як готурові гаргачку* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 188).

♦ *заткати гергачьку* – згруб. замовкнути. – *Малабис, стара, лице, та бис мала раз, та бис си заткала гергачьку отов порцієв вид горівки, та бис не бляяла, єк єрка кручена <...>* (І. Березовський. Худан, 81).

ГЕРГЕВ, ГЕРДЬИВ, ГІРГОВ Горщик для приготування їжі. *Коло нього, мов колесо, лежала на дощі кулеша, покраяна на грубі золоті скиби, а далі – вуджена баранина, біле сало, білий солодкий будз, покраяний в кружала, миска бриндзі, раква масла, гарчик гусянки, глечик жентиці, гергев паруючої, вареної в луштині бараболі* (Р. Яримович.

Гостина на Чивчинській полонині, 71); *Гердыв* не митий від вчєра і кулєшір, пометиньнї по колїна, а спуззино скрїзь, що пальцем пиши, а вона, коби їй буката хлїба і ведро скорому, та й отченашї молала би (М. Козоріс. Чорногора говорить, 262); *Тимчасом Маруся витрясла на стїл горячу кулєшу з гургова* (горшка) і поставила побїч кулєші повну миску пахучої бриндзи (І. Березовський. Худан, 13).

ГЕРДАН, ГЕРДАН етн. Жїноча прикраса, мережка з бїсеру у виглядї стрїчки, якою прикрашають шию або голову. *Напохватї отруйнї стрїли, / гаки – наорленї орлами. / Блакитнї очї у царївен / і золотї гердани* (І. Малкович. Таврїя, 54); *Надївали на шїї гердани з дрїбних намистин-пацьорок, навїшували шелести і клокічки, відтак тягаристї дворяднї і триряднї згарди давнїх дукатїв або срїбних хрестикїв* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 44); *Уже бесїду урвали, хустки на головах поправляють, гердана і пацьорки на грудїх порядкують* (Марко Черемшина. Парасочка, т.1, 246); *Рукави пацьоркованї / Гердани, що над бровами, / Вже для мене мальованї снї* (Вїра Вовк. Золотї підкови, 71); *Гадав-сми, що і всерединї, під червоною хусткою, під навїшеними на шию герданами і пацьорками, під срїблом прикрас усе таке файне і миле, як зверху* (М. Яновський. Гірське серце, 162); // у порївн. *Блїстїла рїчка, як гердан, / Гей Черемош, а не Йордан* (Вїра Вовк. Благовїщення, 72).

ГЕРЛАНКА, ГЕРЛАНКА, ДЄРЛЄНКА Горло, гортань. *А єк привезли без нїг із Косова, то він дивитси на гори та й каже: “Ци я черепашка, ци червачок марний, шо вже не буду горами ходити?” – та єк не уфатит від салдата пушку, єк не поцїлит себе у саму герланку!* (Марко Черемшина. Село вигїбає, т.1, 185); *Пили горївку, а пїсля горївки “гарак” ікїйс, ци бїда го видїла, єк воно си називає: у дєрлєнцї єк двацїть сапїн дерет* (Г. Хоткевич. Камїнна душа, 340).

◊ **дерти на усу герланку** – з великим напруженнєм кричати, галасувати. *Лїше мене послухати і тихо лежєсти, бо то нїц не можєт, шо мєш си дерти на усу герланку* (О. Манчук. Без свїчки, 30).

ГЕРЛИГА, ГЕРЛИГА наст. Вївчарська палиця з закарлюкою. *А пес не дурний, горївками не заливаєтьсє – сам не йшов і Пїлипа не пускав. Ну, той його тогди герлигов по плєчах – і хрєбет переломив* (І. Андрусєк. Лєсь (фрагмент самознищеного поезофїльму), 123); *Високїй, старїй, але чорновусїй, ішов він розмїрено, викидаючи поперєд себе довгу герлигу* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 243); *А назавтра, коли Ранок знову вїкотив на небо сонцє на горї, на полонинї вжє стояє, спершїсь на герлигу, чабан* (Р. Федорїв. Євшан-зїлля, 193); *Молодий пїдпасич почав одганяти псїв, а пастух з усього розмаху хльоснув герлигою бугая по лобовї* (Г. Хоткевич. Довбуш, 126).

ГЕЧИЛУВАТИ Пригошати, частувати. *А навїть, то так си була вдала їмму її примївка, шо єк увїйшов з ватєрника в хату, то пофалив її перед домашиними, шо вна є дуже добра примївниця, тай тимунь при вечєри за столом, її величяючи, гєчилував горївков, переварєнов з медом* (П. Шекєрик-Доникїв. Дїдо Иванчїк, 466).

ГИГНУТИ, ГЕГНУТИ зруб. Загинути, вмерти. *От їк качєня: пристолочи мєзильним пальцем, а воно лиш гїгнет* (Г. Хоткевич. Камїнна душа, 118); *А їк цєс проклетюк гїгнет, шо мене вигнав, то рєтенно си не дадуть, бо цєс мє мати на тїм свїкї найбїршу трєпоту* (Г. Хоткевич. Камїнна душа, 159); *А де ж твїй байстрючок? Гєгнує?* (У. Самчук. Гори говорять!, 241).

ГИРГОВ див. **ГЕРГЄВ**

ГИРЯ див. **ГИРЯ**

ГІГЬО див. **ДІДЬКО**

ГІДИК див. **ДІДИК**

ГІЛЕТОЧКА Зменш.-пєстл. до **гєлєтка** 2. // образн. *Най си зважї гїлєточку волї / Поки в жиллах течєт житїє / і дрїмают в музєях пїстолї* (В. Шкурган. Дї’ жию <...>, 40).

ГІТЬКО див. **ДІДЬКО**

ГІЛЕДЖІНИЙ дїєприкм. Який виготовлений шляхом пїдквашування вмістом шлунка малого тєляти – глєгу (**глягу**). – *А я дес зроб’ю глєджїного сиру, такоого, єк уни*

люб'є, тий підберу їм стареччини... А ші, бойє, дес є пара коновочок від гуслінки... (В. Шкурган. Барабулі, 76).

ГЛЄДЖИТИ, ГЛЄДЖІТИ, ГЛІДЖИТИ, ГЛЄДЖАТИ, ГЛЄДЖИТИ, ГЛЄДЖІТИ Робити сир за допомогою глегу – вмісту шлунку маленького теляти, яким підквашують молоко. *Кидаючи боком погляди в сторону діда, Василь думав: певно якийсь головний і великий мольфар та примівник з діда, що людей зо світу зганяє, воду гледжисть, молоко в кров замінює, громи в руках тримає* (Р. Єндик. Звідки беруться мольфарі, 96); *У тих сторонах жили такі мольфарі, шо воду гледжіли* (П. Шекерик-Доників, 173); *Я був у стаї сам і гліджив молоко* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 67); *Цілу днину обходить маржину, годує, доглядає, доїть корови, гледже молоко, аж вакар з дива виїти не може* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 256); *Зара' молоко гледжіють, та роб'є будз, та несут до церкви разом з колачами перенними* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 35); *Ідім, мейси дивити, єк молоко гледжіют* (Г. Хоткевич. Довбуш, 151).

◇ **аж гледжіла си слина в роті** – про сильне, неймовірне відчуття спраги. *Іванчік був так страшно розигрітий, шо аж з него пара схувала, а так схотілоє було пити, шо аж слина в роті йому си гледжіла. Ни мав навіть чім плюнути* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 381).

ГЛЄДЖІТИ див. **ГЛЄДЖИТИ**

ГЛІГ, ГЛІГ Дикоросла колюча рослина (глід, терен, шипшина, тощо), зарослі цієї рослини. *Вин тих шандарів єк заведе в глігі, та їх обскоче з своїми легінєми, то їх до одного вішкварит.*” – сказав опришок Товстюк, що добре знав конокрада Топірчука (І. Березовський. Худан, 43); *Штефан приніс давини з-під маржини, підкладав під гліг, а жінка тримала скінку з вогнем* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 30); // у замовл. *Пишов черлене дерево, гліг рубати, мене пороженого застерігати* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 202); // у порівн. *Звіваються напроти них клятьби Гушпанихи колючі, як гліг* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т.1, 165).

ГЛІГАТИ Ковтати. // образн. *Берега шкода: повінь куснями глігає.* (В. Шкурган. Берега шкода: повінь куснями глігає, 38).

ГЛІМЕЙ, ГЛЕМЕЙ Скалистий верх, густий ліс у кам'янистих горах. *Лівим рукавом сорочки утерав піт з лиця, бо упрів, дзифаючи з долин у глімей* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 23); *Або розишукував ягнят, шо раз за разом щезали з настівника, блукаючи глемєями, аби натрапити на лішу пашу* (М. Яновський. Остання здобич, 61).

ГЛІДЖИТИ див. **ГЛЄДЖИТИ**

ГМІНА Сільська управа. – *А тут, де теперки войскомат, тут була гміна. Тут уредував Лепкалюк, ші йкієс Вовчак був* (В. Шкурган. Переказ, 96).

ГОВДОВАНЯ Бешкетування, витівки, дебоширування. *Єк лиш старі из хати, так Іванчік видразу узевси до говдованя* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 124).

ГОВЕНЬКА

◇ **вербова говенька** – зруб. розумово обмежена, тупа, нерозумна голова. *Но то уважєєй, ни забудь, вербова говенько, – усміхаючіє, наказував Дарадуда <...>* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 451).

ГОВІТИ Утворювати одноманітно-деренчливі звуки; фуркотіти. *Верклог, прив'язаний розкрутом до стіни, изхелений кужбов з берфели над ватришем говів, єк кінь умучіний. Ждав на ватру, Божу искру* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 15).

ГОВНЯ

◇ **на свою (нерозумну) говню** – на шкоду собі. *Понапиваетиси тай вигоїти ші шош отутечки собі на свою говню* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 144); *Тато брав сокиру, відбивав одну вертикальну перегородку й звільняв дурненьку тваринку від задущеня, яке вона собі придумала на свою нерозумну говню* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, єк то було!, 111).

ГОГА Змія. *Аби гого ни мала моци й пугтері на йго таздівстві поганити людий й маржинку, то він увечер перед Благовішінєм, бодаючи иглов голову чесноку раз*

коло разу, за кожним разом закликав гадю: “Виліз лой ци лошка? / А ци вуж ци вужи-ця? / Ци білий, а ци чьорна, / Ци зелена, ци черлена, / Ци сива, ци тарката, / А ци кіндак, ци кіндачка? / Усіх їх вогненими иглами забодую <...>” (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 111).

ГОГОДЗИ, ГОГОЗИ, ГОГОДЗИ, ГОГОЗИ тільки у мн. 1. бот. Напівкущова вічнозелена рослина; брусниця (*Vaccinium vitis-idaea*). Кучерява зелень **гогозів** і афин запустила своє коріння у глибінь моху, а зверху сипнула росою червоних та синіх ягід (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 180); По узбіччях гір високих плакали тумани, / Аж на красні рододендри, на квітки – **гогози** / Покотились рясно-рясно, мов перлини, сльози (М. Карпенко. Повертає “на верем’є”, на добру погоду, 146).

2. збірн. Ягоди цієї рослини. Заграй ми’, цигане, заграй – / ще м’ не загнувси. / На Гидзі **гогодзи** збирай, / запеклий джусе (В. Герасим’юк. Серпнева імпровізація на два лади, 84); <...> Франциск ходив після промальованих ночей пити ранішню каву з яєчним лікером <...>, яка іноді закінчувалася пізньою вечерею з грибової зупи, печеної кукурудзи з пастою із пстругів, бобом у терновому сосі, замороженим філе мідянки з тертими **гогодами** і калганівки, двох – трьох кварт калганівки (Т. Прохасько. Непрості, 116); Дурманила й п’янила [полонина] своєю силою й могутністю. Своєю свободою й просторами. Своїми лісами й полями. Своїми афинами, **гогодами**, малиною, ожиною (Л.-П. Стринадюк. А кемуеш, ек то було!, 20); Днем ходять по лісі, збирають афини, гриби, **гогози**, або кладуть ватру і гріються біля неї (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 23); Кілько людей літом полює за малинами, **гогодами** (М. Яновський. Гірське серце, 31); Гора вітає, чим може: ховаються ягоди під листям, чорніють уже афини, і **гогодзи** вже пристигають – один бік білий, а другий червоний (Г. Хоткевич. Д’горі, 315); Знаходив ожини, **гогози**, пив воду з потоків і тим живився (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 204); // у порівн. Щось далеке, дурманяче, як запах **гогоз**, ворухнулося в серці Олекси (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 237).

ГОГОЗИ див. ГОГОДЗИ

ГОДЗ збірн. Маленькі дрібні істоти або предмети; дрібнота. “Єк сми уздрів твої, ади, гіти тей оту маленьку, шьо те цулувала”, – говорив Юфим, – “то так не, ади іміло за серце, шьо не мигсми слова віказати”. В мене, ади, дома текий самий **годз** дрибний ск у тебе. <...> В мене осьмеро дрибненьких <...> (І. Березовський. Худан, 12).

ГОЇТИ Робити, діяти, займатися якою-небудь справою, діяльністю. Він чув криз сон, шо вна шош нидобре **гоїт** йшму коло голови (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 466); Лизнув ни лизнув я тої сметани тай борше свиснув из хати за дідом, подівитиси, шо він туда лісами **гоїт** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 19).

ГОНТА, ГОНТ, ГОНТА етн. Покрівельний матеріал у вигляді дощечок довжиною приблизно 60 см, один край яких загострений, а другий має паз. Там була церковця **гонтами** побита, соломов пошита (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 37); Підлог нема, стелі лиш кавальчик, побитий **гонтом** дах уже погризли небесні щурі (Г. Хоткевич. Недобудована плебанія, 351); Хто тепер буде мені косити, хто буде в бутин ходити, хто буде **гонти** робити (Марко Черемшина. Бо як дим підоймається, т.1, 253); А в кого є готові дралиці та **гонти**, нехай привезе (М. Козоріс. Чорногора говорить, 60); В чорнім котлі кипить вода, дим збивається вгорі, під дах, і влітає крізь **гонти** (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 201); Тривкий смерековий зруб, критий **гонтами**, з сильним дерев’яним помостом (У. Самчук. Гори говорять!, 6); Тепер яворівська церква покрита бляхою, а тоді була під **гонтами** (С. Пушик. Карпатське літо, 240).

ГОНТОВИЙ, ГОНТОВИЙ Прикм. до **гонта**. Були хати тесані, побої **гонтові**, вишневі сади, були повні перебіїці, повні цари... (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 175); **Гонтовий** дах задимів, затріщав, взявся полум’ям (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 184); Між хатою і кузнею – широка й висока брама з **гонтовим** дашком. Заїзд як заїзд... (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 15).

ГОРГАНИ, ГОРГАНИ тільки у мн., етн.

1. Довгасті хребти гір. // образн. Сонечко викупалося у ріці й сіло собі на **горганах** на смеччині, та й заглядало їмостям у личко попід парасольки, та й скоботало їх на голих грудях, та й ручках голих (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 207).

2. Кам'яні брили. Оскільки дерева було обмаль, більшість будинків будували з сірих плит кам'яних виступів, які в деяких місцях називаються **горгани** (Т. Прохасько. Непрості, 33).

ГОРГОШІ тільки у мн. Плечі. – Це моя найтяжча робота, бо мій чес сам не переходит, і мушу 'го нести на **горгошах**, поки лажу (В. Шкурман. Переказ, 88); А я у тата на **горгошах**, стрімко вниз, ще двадцять хвилин – й ми на місці (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 11).

ГОТКА див. **ГОТКА**

ГОТУР див. **ГОТУР**

ГРАДУС мед. Термометр. Тай приносить одної днини той **градус** – аді, знаєте, дес у селі вид жидівки дістала (О. Манчук. Дохто́ре, 68).

ГРАЖДА, ГРАЖДА етн. 1. Гуцульська садиба; житловий комплекс (будинок і господарські приміщення), обгороджені високим парканом. Понад **граждов** хетро пролетів половик (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчик, 15); В одному з тих сіл пишалась на високому ґруні **гражда** Танасія Батинюка, заможного гуцульського газди (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 13); Мав свою господарку, **гражду**, був жонатий зі старшою від себе вдовою (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 48); Коні вже звиклися з господарем, і коли спинився навпроти **гражди** Дзвінчуків, віжок не в'язав, а закинув на кульпак – віз і коні напоготові (Б. Бойко. По голови... По голови..., 70); Вміли доглядать овець / Будувати **гражди**. / Хліб не завжди був у них, / Але пісня – завжди (Д. Павличко. Золоторогий олень, 381); Посходили з верхів та вікочувалиси із села у Юрову **гражду**, щоб віддати останню прислугу доброму сусіді, гідному газді (О. Дучимінська. Трембітали трембіти, 112); У **граждах** – мальовані скрині, /

В легенди розписані печі (Віра Вовк. Черемош, 241); Вона б жаждала лежати в нього на грудях щоночі, та чи він її колись не попереджував, що опришки **гражди** не будуть, жито не сіють?.. (Р. Федорів. Жбан вина, 119); З бука на один бік було видно всю їхню **гражду** – велике Шандрове господарство, обнесене здоровим тесаним деревом і високою різьбленою брамою... (М. Матіос. Нація, 71); Лишень ще раз зупинився мимоволі, коли поминав останню космацьку **гражду** – посидок Штефана Дзвінчука (Л. Качковський. Довбушева пісня, 17); Та чим ближче підходив до вітцівської **гражди**, тим навальніше полонили його думки-тривоги (М. Яновський. Легенда про грошову бартку, 96); Серед такої розмови вийшли оба мандрівники на верх до **гражди** (Р. Єндик. Звідки беруться мольфарі, 101); А итабар влетів в свою **гражду**, зіскочив з коня, побіг у шопу, вхопив під пахву жовтий осиковий кайлик і грабову довбню і так само скаком вертався (П. Федюк. Штабар, 39); Там, вище межі бору, самотіло його обійстя: велика стара **гражда**, що впиралася наддашиям задніх притул у круте узгір'я, кладені з товстих протесів стайні і комори, з тонких – кучі та причілкові притули, мов кліцями, чіпко охоплені за боки високою глухою огорожею, зводячи, скріплюючи усі будівлі в єдине ціле, у чорну, неприступну кріпость (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 200); **Гражда** – це ціла дерев'яна фортеця, замкнений комплекс громадських будівель: вона служила надійним захистом від розбійника, злодія, татарина чи звіра. Вона лише вогню боялася (С.Пушик. Перо Золотого Птаха, 166); // у порівн. Газдівство Курочок обгороджене високим парканом з дашком з цинкової бляхи, наче старовинна **гражда** (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 2, 264); // образн. Благословить не бога бося / рукою відгорнувши **гражди** / і ми підем в Галапагос / спокійно / гордо / і назавжди! (І. Андрусак. Повернення в Галапагос, 103); // образн. Покійна опустить дитя в ліжечко й наступної ночі знову з'явиться в брамі перед заблуканою в горах **граждою**, щоби нагодувати дитину молоком (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 151).

2. Спеціальний тип огорожі у вигляді високого суцільного дощатого паркана на Гуцульщині. *Й, нивмиваний навіть, шворкнув з хати кріз **гражди** надвір* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 44); *Брати сиділи, як і тоді – хата в хату, подвір'я в подвір'я, але Штефанове обійстя відгороджувалося новою **граждою** з колодами, як у церкві, випутилося те все вищ і вгору – розбагатів* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 70); *Тому Ботей був завше насторожі: тримав кутюг добрих, зброя завше набита, хата в **гражді** – цілий фестунок!* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 228); *На царині між церковною **граждою** і поповим домом уже виднівся в тіні буків і ялиць кінний загін* (О. Кундзіч. Верховинець, 251); *Лісникова садиба на гуцульський манір обнесена глухою **граждою**, але згори подвір'я мов на долоні* (В. Сичевський. Вернісь, Ружено, 366); *А як намістили ватага, скринула брамою **гражди**, з козубнем за плечима подалася через царину до лісу* (Б. Загоруйко. Чорногора, кн. 2, 20).

ГРАЛІ, ГРАЛІ тільки у мн. Залізні вила з чотирма зубами (для гною). // у порівн. *Чогось дідова рука її давить, гей **гралі**, чогось дідові слова її морозом поминають* (Марко Черемшина. За мачуху молоденьку, т.1, 264).

♦ **гралі замочити** – вбити. *Йой, дитино моя люба, я би й сама **гралі** в нього замочила, але то не так просто, як тобі здається* (М. Дзюба. Укриті небом, 93).

ГРЕБІТКА див. **ГРЕБІНКА**

ГРЕГІТ, ГРЕГІТ 1. Щебінь, дрібне каміння. *Від часу, коли Марусяк був тут по раз останній, минуло багато місяців, і тепер внизу, там, де вхід, набралася ціла купа тонкого **греготу**, бо то плите, зсуваючися з висоти, розбивалося на дрібні кавальчики, і того тільки тепер нагорнуло си, що й лопатов би не відгріб* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 346); *Під ногами шарудів **грегіт*** (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 112); *Скрізь **грегіт**, каміне* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканокового Юри, 544); *Глибоченні вирви і кручі, кінцесвітні пущові ломи на Білій горі – так нарекли грунь, бо зсувища вивернули з його нутра світло-сірий, вапняковий **грегіт** – по-*

чали заростати молодою зеленню, а прибережний укіс поступово перетворився у болото (Б. Загоруйко. Чорногора, кн. 1, 274); // у порівн. *На запасах у золотих і срібних нитках миготіли дрібні шматки сонця, на заллятому сонцем обличчі виглядали очі, як дві нори в **греготі**, з яких віє холодом* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 39); // у порівн. *Тай повну жменю тих дукатів, ек би **греготу**, верх у кубку, навіть ни рахуючі їх <...>* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 244).

2. Кам'янисте поле. *Ну, а гуцулові, як маржинка не ведеться, то все одно як кінець. Що, **грегіт** йому вродить?* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 257); *Там, знов, **грегіт**, кам'яниста царинка, що сіна на ній не вкошиш, бо, ади, косу збавили від першого змаху, хіба що маржину паси* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 170).

ГРЕГІТНИЙ, ГРЕГІТНИЙ Прикм. до **грегіт**; кам'янистий. *Саме то на варівкмі місці, на **грегітних** камінях, штицях-кременицях, під старим лісом, вивергли хвилі мерця-трупа* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканокового Юри, 550); *Фуркнула з воза Єленка і дзоркнула чобітками на **грегітному** подвір'ю та й, не зволяючи себе оглядати, побігла в хату* (Марко Черемшина. За мачуху молоденьку..., т.1, 267).

ГРЕЙЦАР, ГРЕЙЦЕР, ГРЕЙЦАР, ГРЕЙЦЕР, ГРЕЙЦІР, КРЕЙЦАР Австрійська дрібна розмінна монета. *Аді, дес тото віпросило пару **грейцарів** тай до горівки беретси* (О. Манчук. Храм, 62); *Танцює легінь, н'є вино, силе музикам **грейцарі*** (У. Самчук. Гори говорять!, 17); *Верг ім лиш по **грейцерови** у дзвінки, але березі, то поклав сороківця на хрест* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 90); *Врадять, бувало, хлопці: “Шпуряй, кажуть, вгору штири **грейцарі**, а як упадуть так, а так, то ти меш свинарем”* (М. Павлик. Ребенчукова Тетяна, 32); *За **грейцар** хоче, аби му на золотім тарелі давали* (Г. Хоткевич. У корчмі, 415); *Вишпортував з череса останній **грейцар** й вибирався до адвоката* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 254); *Вигасло, умерло, щезло, не проміняне ним ні на карати, ні на **грейцар**, в душі*

лиш скімлило дитя жалю до всього суцього, часами зривалося на ридання, годі було таке серце збагнути, щоб вгомонити (Р. Андріяшик. Сторонець, 157); *Продавець, щиросердно б'ючи себе в груди, голосно заявляє, що його товар, звичайно, вартує значно більшого, але він уже пускає таньо, бо, видно, покупець трапляється файний, а так би ніколи не попустив і на **грейцер*** (Л. Качковський. Довбушева пісня, 140); *І то не пошкодував **крейцара** писареві, що так файно розписав ту цидулу* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 17).

♦ **ни загрів би си** (в кого-небудь) **грейцер** – хто-небудь не матиме грошей. *Ни дай то Боже, аби когос зазуля заковала без гроший. Цілий рік **ни загрів би си** в него **грейцер*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 113).

♦ **розпродувати (розпродати) небо на грейцарі** – зрадити. *Ще більше, як треба, – / І пузатих, і тузатих, / І таких, що **небо / На грейцарі розпродують!***.. (Ю. Федькович. З округків, 131); <...> *Не встигнете **розпродати небо на грейцарі**, їуди* (Р. Андріяшик. Сторонець, 138).

♦ **погнутий крейцар** – те, що не має жодної ціни; ніщо. *У цього людиска є жінка і діти... Та й голова його нічого не варта – пани за неї не дадуть і **погнутого крейцара*** (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 165).

2. Гроші. *Ни було де тогди **грейцера** заробити, бо суда ни було зарібків* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 137); *Так письма береси, що паничів учьит і старині **грейцір** посилає* (Марко Черемшина. Карби, т.1, 35); *Ви ж знаєте, як тепер тісно за **грейцір***. Нібито й се є й те є, а за **грейцір** дуже скрутно (М. Козоріс. Чорногора говорить, 26); *Заробив ти **грейцар** чи ні, а хоч скоринкою маєш затулити рота* (М. Стельмах. Над Черемошем, 77); *Як до виборів, то – ади, газди! – якби то їм давали заробити який **грейцар**, то йшов би вибирати* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 212); *Давно бувало гульки на гульки; на весілю по тижневі, то зароблялося файний **грейцар**...* (М. Павлик. Вихора, 192); *Покинь! Одружимось колись, / Аби **крейцарі** завелись!*.. (Олександр Олесь. Ніч

на полонині, т.2, 218); // образн. <...> *Женися, Юрику, бо грошики лічиш, а **грейцарі** сплять* (Р. Андріяшик. Сторонець, 132).

ГРЕЧНИЙ, ГРЕЧЬНИЙ, ГРЕЧНИЙ Чемний, поважний. *Газди **гречні**, але й горді. Хоча всі знають чого прийшли, ким й по що були запрошені* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 164); *Люди **гречні!** Газди ірцени! Тутка бути новому оседкові! – показав на почорнілу, згаслу за ніч ватру* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 234); // у коляд. *Ой уни ишли, питаючіси, / Допиталиси доброго газди. / Доброго газди, **гречьного** пана / **Гречьного** пана, пана Івана* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 83).

ГРЕЧЬНИЙ див. **ГРЕЧНИЙ**

ГРЕЧЬНО присл. Чемно, поважно. *У діда дуже **гречьно** приймали прихожих* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 68).

ГРИНДЖОЛИ, ГРИНДЖОЛИ тільки у мн. Саморобні дерев'яні сани для дітей. *Дивлюси, коні добрі, та ред на конях нездатний, а сани – та екіж то сани – наші **гринджоли** ліпші* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 50); *Бувало, чи у річці бовтатися, чи птаху з дупла дерти, чи ховзатися, чи **гринджолами** спускатися – все ми разом, все ми у приятельстві* (Марко Черемшина. Марічку головка болить, т.1, 280); *Тогідної зими дерев'яні **гринджоли** тріснули і розпалися, наскочивши на купину* (М. Яновський. Конюшина для козулі, 74); *Дивилися “На добраніч, діти”, слухали про всілякі події у світі. Відтак баба розказувала малим про себе: як була дитиною, як сама ходила з **гринджолами** у Сенчин берег, як робили на спуску лід, а баба Сенька посипала піском, і приходилось заново поливати водою спуск* (В. Шкурган. Чоботи, 227); // образн. *Тоді з-за хмар летять старі **гринджоли** / Серед небесних порошин-світл* (Віра Вовк. Свят-Микола, 41).

ГРИНДЗИТИ Смітити. *Ни квапси. Помали їж, абес си ни захлинув. Тай ни **гриндзи** кришок из хліба на земню під стів, бо проклинет те Божий хлібец* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 19).

ГРИС, ГРИС Висівки, борошно грубого помолу (перев. для годівлі худоби). *Їли вони*

багато й усе, що родилося на городі, грядці, варилося в чавунах: чир з **грису**, білі буряки, картоплю, недоїдки, катляфаси, помя від миття посуду (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 108); Аді, заходила до мене німої Марічки дівка та каже, що вони лупину боришки з **грисом** мішають та такі боришники печуть (М. Козоріс. Черногора говорить, 148); Але мене цікавило, як робляться фарби для розпису писанок. Розповідали, що “жовтило” – з кори яблуні-дички, якщо виварити кору та ще гірських трав додати; на “зеленило” йшов житній кислий **грис** (дерть) та луска із соняшника; дубова кора – темна фарба, чорна вільха добра на фіолетову (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 186); // у порівн. Вовк не встав, але зашкірився до неї, гейби кобила до **грису** (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 2, 673).

ГРОНЗАТИЙ Який має велике обличчя. Портрет в бабиній хаті на стіні. Її мами і сестер маминих. Високочолі, **гронзаті**. Погляд сміливий, твердий, загартований. Широкоплечі жінки, що ледви помістилися на світліні (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 96).

ГРУНИК, ГРУНИК *етн.* Зменш. до **грунь**; невисока гора, пагорб. А було підбічі вид дедикових хатий лиш трошки д'горі на **груник** Савківку, то відтів уже було видко понад Білу Річку, аж на полонину Скупову. (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 9); Є це розкішна місцевість на **грунику**, коло лісу, майже під Петросом, звідки також чудесний вид на Говерлу (У. Самчук. Гори говорять!, 5); Ще Черногора вся була в снігах, і, піднявшись трохи вище на **груник**, можна було бачити блискучі шапки, і в лице повівав прозорозимний вітер, а внизу вже так потепліло, що хоч купайся (Г. Хоткевич. Камінна душа, 40); Опришки тінями ковзали з **груника** на **груник**, розкидаючи по стежках червінці... (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 140); Поки плентався на свій **груник**, балакав сам до себе (Р. Федорів. Таїна, 183); Поминути б**груник**, і далі – потоком у ліс (М. Яновський. Надія на шаблю, 14); На **грунику**, / повному орліх прелюдій, / Дивилася хата у далеч – віки, / Жила там горянка, захопле-

на в будень. / Писала свої золоті писанки (М. Пилатюк. Писанка співає, 21); Пропали ліси, пропали у хмарах полонини, тільки якісь паришиві, облуплені **груники** то тут, то там, та такий мене туск схопив за серце, що був би скочив з воза й втікав, і втікав (М. Козоріс. Черногора говорить, 118).

ГРУНТ, ГРУНТ 1. Власна земля, земельний наділ. Робив їм записи на **грунта**, подана до циркулу, а ек шош було дуже важного, то й писав їм просьби навіть до самого найснїшишого цісаря (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 125); Не така ти бідна, як говориш, бо і хата в тебе своя, і **грунт** (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 46); У них ні паски, ні мнеса, ні хати, ні **грунту** (О. Манчук. Великдень, 74); Лази є моєю дідівщиною, а маржина – чи то домашна чи лісова, що пасеться на моїм **грунті**, є моєю (Р. Яримович. Чигун, 68); Тут вони набули собі кусник лісового **грунту** і розвели мале господарство (І. Березовський. Худан, 29); Може, ваші діди-прадіди колись не поділили **грунти** (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 86); Люде позаставляли у жидів усе: **грунта**, хати, а за лудину усяку – то й не згадувати (М. Павлик. Юрко Куликів, 25); **Грунт** си лишив, а що з того, ек на нім біди багато (Г. Хоткевич. Пожарище, 343); Дума ти можеш тільки про свої відрізані сорок п'ять моргів і про те, щоб дорізати своїм колишнім наймитам по два метри **грунту** (М. Стельмах. Над Черемошем, 38); Куриндаш переписав на себе його **грунт** за борги, які зробив ще батько (Я. Стецюк. Крутий плай, 48); На цьому світі – кожному своє: одному – **грунт**, другому – політика (Р. Федорів. Тисяча кроків, 21); – То як хто, як той Іван або й Танасій дістане в спадщину **грунти** й царинки та полонини, то вдвоє їх стільки залишить дітям (А. Крушельницький. Рубають ліс, 351); Од злиднів галицький мужик / Втікає за море мусів, / А патріот гріб **грунт** і зиск, – / Лиш він – не коша Русі (В. Атаманюк. Давно було, 82); Чи здогадувалася, що її газдонька любий накидає оком на чорнобриву, а може, й у шпарку підгляділа, як той стояв перед нею, як благав її любощів, обіцяв озолотити, вивінувати

кавалком **грунту**, як той дідич криворівнівський, що тримав у своїх покоях отару любасок і збезчещеним дівчатам дарував людську землю (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 57); *Може, **грунтом** їм москалі віддячили?* (М. Матіос. Солодка Даруся, 122); – *Мама тогди робила у Николи Лепкалюка, а моя сестра Анна пасла 'му корови у Волійци на їх **грунтах** (такі пасла пару років по цілім літі до студеної осені, що була перемерзла у пастушіню, і 'ї обкидали чиріки)* (В. Шкурган. Переказ, 107); *Відколи найстарша його донька Анничка вкалічила, відтоді Параска дуже лоточить його. А то її верх у хаті, бо вона на дідизнині, а він лишень “на **грунті**”, тому мусить угоджати* (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 96); *Йце вчора він хоч про людське око був господарем, властителем хати і **грунту** отам унизу над Черемошем – маленької хати і трьох прутів **грунту**, – а все-таки мав щось, мав де притулити голову* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т.21, 424); *Сів собі на **грунті** оседком і сидить сам-самісінкий, і все життя, і все, що в нім, сам собі творить* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 84); *Ти не гадкуй собі, що я так з легким серцем дивився на те, що ти пішов собі від мене, з мого **грунту*** (А. Крушельницький. Рубають ліс, 274).

♦ **сидіти на грунті** – господарювати, обробляти землю. – *...Хто ниньки я? – вигукував. – Люжняк! Ніщо!.. Хробак земляний!.. Був-см кметем... не бозна-яким багачем, а все ж кметем, бо **сидів на грунті**...* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 11).

2. Верхній шар землі. *Важко було копати в кам'янистому **грунті**, і братська могила була готова аж надвечір* (В. Гжицький. Опришки, 178).

ГРУНТЕЦЬ, ГРУНТЕЦЬ Зменш.-пестл. до **грунт** 1. *Ади, і діти коло хати, і маржинка, яка не є, і **грунтець**...* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 222); *Адже знаєш, хату й **грунтець** я записав Мошкові, більше не маю що роздавати, а голіруч я вам не потрібний* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т.21, 436); *Вона так за свій **грунтець** дбає...* (М. Яновський. Служниця, 32); *Сміється панок, / Каже мені: “Заячук про-*

*дає / Добрий **грунтець**: виїжджає в Канаду, / Править сім сот – я позичу вам радо* (Д. Павличко. Земля, 35); *Гадаєш, що й тобі **грунтець** перепаде?* (Р. Федорів. Тисяча кроків, 19).

ГРУНТИК, ГРУНТИК Зменш.-пестл. до **грунт** 1. *Бодай тя! Є й з чого заплачати. Мій покійник скупив добрий **грунтик*** (Д. Харов'юк. Полагна, 537); *Деда з ненею померли. **Грунтику** було там, каут, трішки – так брати дедеві забрали гет* (Г. Хоткевич. Довбуш, 156); *Ой, забрав же він, забрав моє добро: пішов **грунтик**, та заллялася грижа* (М. Павлик. Ребенщуківа Тетяна, 41); *Ти, чоловіче, ходиш по заробітках, аби **грунтику** прикупити, щось до господарки пристарати, а твоїй жінці нічо' не в голові* (М. Яновський. Грицишина хата, 260); *Сюди проходили з **грунтиком**, полонинкою, царинкою, маржинкою, а звідси, часом, дибали корчмаревими годованцями, віддавши йому в заставу не лише настаране працею майно, а й душу* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 154).

ГРУНЬ, ГРУНЬ етн. 1. Вершина гори, гора; гірське пасмо. *І хлопці всі встають. Ідуть гуртом пляями, / Процають мовчки знов смерековий поріг. / А матірня сльоза пливе, пливе слідами – / На **грунях**, на верхах біліє перший сніг* (О. Бабій. Гуцульський курінь, 37); *То знов каскадою сміху розсипалися, того сміху яким дівчата легінчика на музиках карають за те, що дутка білого у цимбали веречи не хоче, щоб “данець” йшов даліше, того сміху щиро сердешного в якому “віккання” легінчиків вчувається, що голосним гомоном відбите о **груні** стихає по волі по зарінках* (М. Капій. Країна блакитних орхідей, 28); *Іде Довбуш **грунями**, верхами і вишов на Грегит* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 24); *Дедикові хати, статочні збудованя, були побудовані у занодзі мижги **грунями** й лісами над бистро шумнючов річков* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік. 8); *Птаха з **груня** на **грунь** перелітала, а ворони на дзвіницю сіли і закрякали* (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 212); *І хоч яка пригноблена вона була, той вид снігу верхами **грунів**, повище лісів, там, де **груні** спливають із небозводом, викликав у її душі давню ра-*

дість і втіху (А. Крушельницький. Рубають ліс, 348); *Одного разу він покинув свої корови і подряпавсь на самий **грунь** (верх)* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 180); *О, якби палиця могла розповісти про практичного багача, який підтирався нею, коли ходив крутими кичерами й **грунями**, як карав нею і мирив, як залишався з нею наодинці, наче зі щоденником...* (С. Пушук. Перо Золотого Птаха, 189); *Сонце на гори чоло схлило / Та й заховалось в темному лісі. / Ген димлять гори, в тумані схили, / І впливає з-за **груня** місяць* (Ю. Боршош-Кум'ятський. Малюнок, 77); *А встану... Де дівся той сон? / Розтанули сині гори!.. / Ні плаїв, ні **грунів**, ні сосон!.. / Тільки степ та простори* (Д. Загул. Отчизно дорога, 616); *Хмари сунули вже юрмою, погасили всі зорі і опускались усе нижче й нижче, чіпляючись уже по **грунях** верхів смерек* (М. Качковський. Довбушева пісня, 244); *Трах-тах-тах! – / По **грунях**, по лісах / Сміється білозубо блискавиця* (В. Зубар. Карпатський грім, 20); *Чи на **грунь** каміння зносиш, / Купчиш хмари на чолі, / Чи у долів ласки просиш / І плазуєш по землі?..* (Олександр Олесь. На зелених горах, т.1, 225); *– Тату, тату, – підбігла до господаря дворічна Світланка, – а ти завтра візьмеш мене в **грунь**? Я дуже хочу верхом на конику їхати* (П. Федюк. Звір з людським серцем, 53); *Ви нам сили і радості зичте, / Як ночами – мигтіння вогнів, / Тому душі поранені кличте / До бескидів своїх і **грунів*** (О. Стрілець. Обпалена троянда, 144); *Аж ось одного дня по кичерах, по **грунях**, / Як вихор, рознеслась недобра новина: / Наїхали в село озброєні румуни. / Чого потрібно їм? Чого? Невже війна?* (М. Марфієвич. Галата, 56); *Добре знав Золоторіг / Всі **груні** і скали, / І ні разу віці з ним / В лісі не зблукали* (Д. Павличко. Золоторогий олень, 390); *Хто, здавалося б, наважився іти такої ночі в горах, крізь ліси, через високі **груні** спускаючись в глибокі урвища і видираючись із них стежками над безоднями?* (С. Скляренко. Карпати, кн. 1, 197); *Єлена взяла хлопчика, побігла до сусідки й попросила поглядіти, а сама не пішла селом, а видряпалася відразу на **грунь** і побігла наздоганяти чоловіка* (Г. Хоткевич.

Довбуш, 68); *Але як гадюкою закрутились вздовж Прута блискучі залізні прутки колії, як поміж зелені **груні** загуркотіли машини, – з того часу всяка напасть почала лізти на гори* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 76); *Ми пішли косити / за **грунь**. А нам навстріч несли трембіти / чоловіки з присілка – хтось помер* (В. Герасим'юк. Ранкова пастораль, 95); *Вона слалася подвір'ям до перелазу, спускалася на берег потоку і, перескочивши його, здиралася поміж смереками на крутий **грунь*** (В. Сичевський. Вернісь, Ружено, 140); *Несуться вони хвилястим крутіжем геть-геть понад гори, верхи, **груні**, скали, все далі й далі десь там в далеку й широку світову далечинь, і зникають нехотячи, пошенки, тихо-тихонько* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 541); *Таким способом він посилав бурю й град на кам'яністі **груні**, де ніщо не пасеться* (В. Гжицький. Опришки, 26); // у порівн. *Під натиском отого вітру буйні водні хвилі – як розколосане узгір'я, як вигнуті хребти **грунів*** (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 547); // образн. *Третя дня відпочити / За **грунем** лягає* (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 16); // образн. *Засоромилися горді **груні**, / І круті плаї запаленіли, – / Парубоцька втома їх вразила...* (М. Влад. З добрим ранком, 17); // образн. *Загубіло високе небо з краю в край, сполоснуті в десяти водах **груні** запарували прозорими, рожайстими туманами, помолоділо чепурилися перед небесними люстрами, причісували леготом зелені коси, веселково ряхтіли коралами роси* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 88); // образн. *Гей, що ж за краса Красноїля. Розляглося село над річками, над їх зеленими беріжками, **грунями** обвилосся, лісами закосичилося, царинками усміхнулося* (Р. Єндик. Регіт Аридника, 9); // образн. *Підказував фарби їй місяць на **грунях**, / Далекі й високі тривожні зірки, / І сонця веселка, і вмитії вруна, / В ясній полонині крилаті чічки* (М. Пилатюк. Писанка співає, 21); // образн. *А коли ранки та вечори починали завивати **груні** у молочні перемітки, а з верхів сходила осінь, підмальовуючи у різні кольори листи на деревах, тоді скочувалися з полонин долів* (О. Дучимінська. Трембітали трембіти,

115); // образн. З протилежної сторони вже надходив місяць, щоб як вірний ватаг, коли газди нема вдома, сокотити газдівство. Засвітив від останнього соняшного промінчика свою округлу ліхтарню, виглянув несміло з-поза **груні** і чекав терпеливо, щоб ліхтарня добре розгорілася, бо світила ще дуже блідо (Р. Яримович. Чигун, 68).

♦ **проминати за груні** – минати, спливати (про дні). *Наче коні, дні за днями / Проминали за груні, / Виріс Довбуш під вітрами, / Ще не знав, що для борні* (В. Григорак. Скарби Довбуша, 7).

♦ **коли рак на груні свисне** – ірон. уживається для вираження повного заперечення змісту речення. – *Я з свого кріса воробцеві в око віцлю. – Як він, дурний, у тебе під носом сидітиме. А я своєю “туркинею” й за мило його дістану. – Коли рак на сьому груні свисне!* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 298).

♦ **присісти чужі груні** – забрати чуже у свою власність. *До кого приходили із проханьнями поробити отому газді, бо присів чужі груні, повіяся нечесно, забрав чуже, то він має за свої недобрі і наглі діла розплатитися, може, навіть і своїм життям* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 41).

2. Вершина невисокої гори, невисока гора, пагорб, на якому розміщали гуцульську садибу. *Хто б не їхав дорогою, зараз питає: “А чия це така гарна вілла на груні?”* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 21); *Але той ревізор не з добра наймив собі на найближчій груні хату, не з добра вечери на гармонії грає* (Марко Черемшина. На Купала, на Івана, т. 1, 225); *Воно простяглося аж попід лісисті схили гір, виплеснуло свої осідки на груні та кичери* (В. Сичевський. Вернісь, Ружено, 147); *Вони залишили на полонинах овець, залишили в борознах плуги, а на зрубках сокири й сунули валами на грунь, де тулилася Цимбалістова хижка* (Р. Федорів. Жбан вина, 102); *А он його грунь, а на йому темною плямою розсілася Миколава хата* (М. Козоріс. Черногора говорить, 310); *Пахоці гір несуться з вітром геть / Аж до небес прозорих, синіх, / По грунях й*

узбіччях порозкидані хатки (Ю. Боршош-Кум'ятський. Шовкова косиця, 64); *Я правди не скажу – збрешу, що виріс син / Ідесь собі побіг – повіявся із дому... / Куди?... Напевно, рвати на груні полин* (Т. Мельничук. Зломане весло, 95); *На груні, приклавши руку до сивих брів, стоїть дід Степан, а над ним тріпоче крильцями і співом ранній жайворонк* (М. Стельмах. Над Черемошем, 190); *Юзиха, на два груні дальше від нас* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 26); *А Гриць оце, на груні, співає їй весільних пісень...* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 172); // образн. *Тут мій атол / на ньому моя садиба / не палата / престіл на груні / звідки видно / галери що плинуть до сонця* (Віра Вовк. Тут мій атол, 393); // образн. *З верхів: грунями, пляями та стежечками спливали гуцулки й гуцули в долини до церкви, писаними в цвитучій червонно білій мак гурмами та довгими ретами, ек би то віці – писані ботеї з полонин у село по розлученнях сходили* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 73).

3. Пасовище, сіножать на схилі гори. *Там, правда, випасалися літом наші коні, але, знову ж таки, на нашому груні, який межував з Кринтою* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 25); *Стежка то скрадалась в смеречині, то вихоплювалась на отави і бігла почерез грунь* (В. Шкурган. Не пошкодуйте чесу, 171); *В той день вони довго гуляли над озером, сиділи на теплих дошках Чорної гаті, згадували, як разом пасли чужих телят по грунях над Синегір'ям, як пекли картоплю, як приносив Іванко для неї всякі ласоці і неодмінно казав: “Відгадаєш загадку, дам тобі ягідку”* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 12); *За селом, по грунях – буйні трави. Сіна на зиму можна багато взяти* (М. Яновський. Співанка-доля, 355).

ГУГЛЯ, ГУГЛЯ *етн.* 1. Верхній безрукавний одяг нареченої або нареченого із домотканого білого сукна. *Книзь, убраний до вінчення – в білу гуглю, засів за стів на задній лавиці, під образами, разом з своїми друзьбами тай матками, а наокола стола посідали тоти гості, шо йшли з ним до вінчення, тай у боєрах за книгинев* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 220); *За три дні весілля!*

В коморі хліби, колачі, коровай; нові хустки, китпар, сердак, **гугля** нова; вже й музики грають (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 77); Вона у білій **гуглі**, а він у новій-новісінській довгій манті – наче правдиві князь із княгинею (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 156); Не говорять серезки леліткові / Мерехтінням на віях / На дармовисах погляд застиг, / На **гуглі** чужої дівчини (Віра Вовк. Баляда про опришкову любку, 206); За скрипшиниками княгиня, на білому коні, у білій **гуглі**, в золотих запасах, з блискучим чільцем на голові (М. Козоріс. Черногора говорить, 21); Витягалось найкраще лудіння (одежа), нові крашениці, писані кептарі, череси і табівки, багато набивані цвяхом, дротяні запаски, черлені хустки шовкові і навіть пишина та білосніжна **гугля**, яку мати обережно несла на цінку через плече (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 182); На Гуцульщині молодого одягали до шлюбу у вовняну манту, а молоду в **гуглю** (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 256); А лудині: китпарі вишивані, старі й нові, жіноча **гугля**, чоловічі кресані, шапки, гачі... всяке домашнє багатство (А. Крушельницький. Рубають ліс, 195); 3-під білої **гуглі** виглядали шиті золотом ризи (В. Сичевський. Вернись, Руже-но, 155); // у порівн. Смереків ліси убралиси в білий шней, ек молодета до вінчення у білі **гуглі** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 72); // образн. Боже, Боже, що це з нею? / Мавко, Мавко, на кирею / Вітер **гуглю** принесе (Олександр Олесь. На зелених горах, т.1, 225); // образн. День вбрався у білу-білу **гуглю** (М. Яновський. Зозулечка, 52); // образн. Зелені гори, убравшись у білі **гуглі**, прислухались чуйно, як дзвеніло на небі золото зір, мороз блискав срібним мечем, потинаючи згуки в повітрі, а Іван простягав руку у сю скуту зимою безлюдність і кликав на тайну вечерю до себе всіх чорнокнижників, мольфарів, планетників всяких, вовків лісових та ведмедів (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 207).

2. Верхній одяг, плащоподібна накидка із саморобного сукна. Невістка убрала діда швиденько і верх китпаря та чирчикового петика накиннула ще й сиву **гуглю** з чирчи-

ковим ковніром і бовтицями (Марко Черемшина, Верховина, т.1, 193); Під сірою **гуглею** лежав, витягнувшись, Довбуш (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 240); Маруся була схвилювана. Встала, тугше загорнулася в **гуглю** і пішла. Далеко-далеко... (Г. Хоткевич. Камінна душа, 189); Довбуш, накульгуючи, мовчки скинув мокріські сардак і **гуглю**, потому неквапом підійшов до ватри, сів, не дивлячись ні на кого, і так само без жодного слова взяв простягнену догідливим Іваном Рахівським букатку кулеші (Л. Качковський. Довбушева пісня, 202); Опришки сплять покотом, покривавшись **гуглями** (Р. Федорів. Жбан вина, 157); Вимився, зачесався, чомусь ще **гуглю** накинув й подався через гору до Ясіня (У. Самчук. Гори говорять!, 30); // у порівн. А біла хата на горбі, / Мов господиня в **гуглі**, / Запалює у вікні / Першу зірницю (Віра Вовк. Маївка, 341).

ГУДЗ, ГУДЗ, ГУЗ 1. Предмет переважно круглої форми, що служить застібкою в одязі або використовується як прикраса. Груба шкіра покриви тобівки та пас були прикрашені витисканим орнаментом та мідяними **гудзами** (Р. Яримович. Юра Михасевий, 38); Червоний сердак, недбало кинений на одне плече, весь отікав від сухозлоти блискучих металевих прикрас, дорогоцінного чи, в усякім разі, сяйливого каміння в **гудзах**, на шнурках, грідушках (Г. Хоткевич. Довбуш, 257).

2. Вузол на мотузку, шнурку, нитці. Легіні вхопили Довбуша, мов кліщами, він не пручався, легіні були молоді, руки мали моцні, іншого разу не вирвався б Довбуш, тепер він і не пробував, хотів дечого навчити своїх полонинських побратимів, терпеливо ждав Штефана, який почав вив'язувати на ремінному батозі **гудзи**: один **гудз**, другий, третій... (Р. Федорів. Жбан вина, 55); Е-ей, тільки **гудзів**, та всі такі тугі! (Л. Качковський. Довбушева пісня, 210); // у замовл. На мотузці нав'язано **гудзи**: Не **гуз** вийжу, а рот вийтові, аби не кривдив мене. Не **гуз** вийжу, а руки здирхутрові, аби не годен був грабувати мене (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 44); // у замовл. Та й Пилипко аби наді мнов тогди силу везє та й мені дитину ізробив, ек си зо мнов ізвінчєє, а доки си не звінчєє, то аби ми

так нічого не зробив, їк я цес **гудз** зав'езала, а він самий си не розпустив, так аби мені дитину не зробив (Г. Хоткевич. Камінна душа, 74); // образн. *Шкодував, що на світі нема такої ватри, в яку можна кинути свої душевні гудзи, щоб очистити і оздоровитись* (Р. Федорів. Опришкова криниця, 209).

◇ **гудза на свою голову** – зайві клопоти. *Він гудз на свою голову й без неї знайде* (М. Матіос. Нація, 13); – *Гудза на свою голову хочуть, а на сраку – румунського бука. От що хочуть* (М. Матіос. Солодка Даруся, 54).

◇ **мокрый гудз розв'єзувати** – то мож і ніхті поломити – про ситуацію, коли можна й не досягти бажаного результату. *Юстині трохи відійшло, та й Штефаниха, накроївши хліба, підсунула ближче: “Мокрый гудз розв'єзувати – то мож і ніхті поломити”*, – подумала собі (В. Шкурган. До серця, та не в пазуху, 203).

ГУДЗИЦА див. **ГУЗИЦЯ**

ГУДЗУМАНИК Вузлик. *На видхідним дав Гердлічка Олексієви поредну мериндю тай затис у жменю йиму гудзуманик червонних* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 162).

ГУМАК Гумовий чобіт. *Свиня незадоволено хрюкає, ловить маму за гумаки, відбиток іклів залишається на правому гумівці* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 55).

ГУМОВЕЦЬ Те саме, що **гумак**. *Свиня незадоволено хрюкає, ловить маму за гумаки, відбиток іклів залишається на правому гумівці* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 55).

ГУСТ, ГУСТ Смак. // образн. <...> *де тежко / Богови / безгрішному вгорі, / де густ*

п'єнкий / на волю / лиш приспали / і чоловікови скрутніще у журі (В. Шкурган. Ти позавидував (!) мені на смеречину (?), 26).

◇ **мати (уживати) (свій) густ** – добре розбиратися в чому-небудь; розумітися на чомусь. *непрості різні, набути всіх знань комусь одному неможливо, але кожен вибирає певні галузі знань. залежно від рис. вони усєкі – корові, кінцькі, коточі, песії, курічі, гусії, жабії, рибії, мишині. до усєкої живини, що из кожної живини **уживає густ**. це є гадер, вовкун, градівник, хмарник, верхоблюд. це є віжлун і віжлунка. але найголовніший – баїльник, примівник. найсильніше діє примова, говорення, бай* (Т. Прохасько. Непрості, 86); *Але він **мав свій густ** і приймав на увагу не людей, з котрими буде мати діло, а полонину: нараз починав почувати симпатію до тої чи іншої полонини і тогди брався ватажити на ній* (Г.Хоткевич. Камінна душа, 187).

ГУША

◇ **зав'язати в гуші** – спосіб завивання хустки. *Голова покрита великими гуцульськими хустками, **зав'язаними в гуші**. Волосся переплетене червоною ниткою* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 96).

ГУШЕЧКА Зменш.-пестл. до **гушка**. *А ек кінчев примов'єти до голови вид стріли, то робив три дев'єтині **гушечок** з трібногo, лєного повісма, ни засукуючи їх* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 384).

ГУШКА Пучок оброблених конопель або льону, готовий до прядіння. *Так спалив усі три дев'єтині повісменених гушечок, й ек допалив послідну **гушку**, то здоймив Иванчікови з голови запаску тай сказав <...>* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 386).

– Д –

Д' прийм. До. – *Ходи 'д бабі, Петрику, ходи борше, лиши діда!* (Марко Черемшина. Карби, т.1, 32); *Всі глянули д півночі і ждали* (М. Павлик. Пропачий чоловік, 81); – *Мико!.. Ходи д'мені, брачку!..* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 200); – *Отож вийшли вони на пляц, а пан і каже до хлопа: “Ти з чим, каже, вийшов д'мені на поєдинок?”* (В. Гжицький. Опришки, 56); *Давав її їсти наперед тим душам, що прийшли д'нам до вечері, аби й уни разом з нами вечерали усеї страви, що була злагожена на тот вечер* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 66); – *Виходьте д'мені, їмостечку, на ступу ніч благовіщене: мемо ворожити вбоє, – казав Митро і підморгував, підкивував головою, мовби любаску кликав до себе на ніч. – Зрештою, хто знає... хто знає... Усеко на світі...* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 25); *Деда, поважний і посоловілий від горілки, сидів на покутті і, попахкуючи черепінкою, говорив: – Ану, вошивці мої, не мовчіть під столом, ану, накликайте мені д'хаті дробу* (Р. Федорів. Жбан вина, 138); – *Обоє ми, відав, подуріли сьогодні. Але мені треба іти д'хаті. Давно вже у нас сплять. – Не йди, Анничко, не йди! Що ж я тут сам один робитиму?* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 41); *А Петрунко не то, що ни пізьмує, а ші у весіле узев і добру торбу їсти-пити вініс д'стаєнці. Каже: “Діду, нате кептар, абис-те не мерзли, а це Ауріка передала, бо вашу гордість, майте на увазі, уважєє. Уздрите, шо мете її любити”* (В. Шкурган. Майте на увазі, 178).

ДАВАНЬ, ДАВИНЬ 1. Місце, де годують худобу взимку. *Ни любив навесні громадити за маржинов на даванях потолочі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 102).

2. Сіно для годівлі худоби, залишки сіна від згодовування. *Треба було водно промітувати сіна в оплогах вид зимий тай терти давани маржині, хотівше, аби маржина сіно ни замішувала у зими* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 98); *Штефан приніс давини з-під маржини, підкладав під гліг, а жінка тримала скіпку з вогнем* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 30).

ДАВИНЬ див. **ДАВАНЬ**

ДАВІ, ДАВІДЬ присл. Вранці, дуже рано. – *Мені розповідала даві Юриха за тебе, Одокі. Ти собі дівчина око-двадцять. Нема що казати, чвала на всі дівки. Преці ж хоть мала-бих невістку* (Д. Харов'юк. Палагна, 537); – *Та коли бо, Петрихо любенькі, щоб був не казав мені, що любить. А то вам так, що землю їв, так присягався. А тепер цілими днями і ночами нема. Приходить даві п'яний і береться за бійку. Гинчує мною пусто-дурно, бо я нічого не винна ані тицьки* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 43); – *Війшла даві в притулу Хима, глянула на ягнета та як сплесне в долоні “Йі! Які вони файні!”* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 205); *В понеділок давидь скорневсми годованця та й кажу: – Петрику, підеш зі мною у раташ та будеш шканет сокотити* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 50).

ДАВІДЬ див. **ДАВІ**

ДАЙКАТИ Просити, випрошувати. «*Та ти, Федю, ни будь дурний! Послухай-ко ти мене тай ни дуже ти так цего застав'єй дайкати в жінки писанку, бо це ворог* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 330); *Навіть малі хлопці-підристки, то вже пробували дайкати писанок тай рвати їх навіть и в матері чєліди, а ни лиш у дівчет* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 332).

ДАЛЕ присл. Майже, мало не. *А то минуло рік, ба й два, злість мене бере, що й ґрунтик є, і хати збудував, і роблю-роблю, стараю, стараю, а все то попадеся чужим пустим, боже мя прости, д рукам, бо гезде вже дале п'ятнадцять рік, а дітей – як нема, так нема* (М. Павлик. Вихора, 259).

ДАЛЕЧКО, ДАЛІЧКО Зменш. до **далеко**. *Наздогнав її вже далечко* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 295); – *А розумно, хло', говорить! – завважав Крохмалюків Янцо, впинившися далічко від Юстини. – Чи як ти кажеш, куме, а?* (М. Павлик. Вихора, 260).

ДАЛІЧКО див. **ДАЛЕЧКО**

ДАНЕЦ, ДАНЕЦЬ Танець. – *То, – китів Павло, – то, шо твоя Настуня достигла, єк*

паперівка, і доки ти під ту єблуну прийшов... Та я сам пам'ятаю. Але що тобі смішно-му казати?! – ... Що тебе у **данци** лишила на забаві – і я пам'ятаю. – Відив ціле село пам'ятає (В. Шкурган. Логіка, 189); Тут, однак, про ніякі жили не йшлося – залишалося притупувати й собі, подригувати плечима, дурнувато всміхатися та вдавати, що все це йому неабияк подобається, бо він такей до **данцу** бестрий цьо йой (Ю. Андрухович. Дванадцять обручів, 219); **Нас в данци не роз'єднати, / Як в житті, ніколи. / Серцем видимо: Карпати / З нами стали в коло** (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 59); **То знов каскадою сміху розсипалися, того сміху яким дівчата легінчика на музиках карають за те, що дутка білого у цимбали веречи не хоче, щоб "данець" йшов даліше, того сміху щиро сердешного в якому "вівкання" легінчиків вчувається, що голосним гомоном відбите о ґруні стихає поволі по зарінках** (М. Капій. Країна блакитних орхідей, 28); **Часом, як десь в гостині розворушить уже вогнева горівка гуцульську кість, лютий данець розігріє кров догорєча, а руки мимоволі йкось хапають сусідку за всякі недозволені місця, – пробує хто підсунутися й до Олени** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 226); **Трюху – дзвінко піворе в данці дівки, / Шо є сили собі тропотє парубки** (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 139); // у порівн. **Пішли хлопчіца у ліс та нанесли сушинику, сучче, та віворотів, та уклали такий великий ватран, єк непричком оденок сіна. Розгнічували вогонь від обіду до вечора, тай не побізували. Що огонь імеси, то подує вітер, закрутит єк у дідчий данец, роздує дим по полонині, розмече головні, а сніг загасит** (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 72); // образн. **Учере я не знав, / шо наша віра / обернеси на данец вітрічка... / Супіритси і сідаєси шкіра / на совісти / народу-простачка** (В. Шкурган. Довірливий туман (мій співбесідник), 18); // образн. **В тихі трави ляже вітер, / То в данци верхами... / Смерековий, добрий світе, / Син твій за скарбами** (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 16); // образн. **На гіллі зазуля кує... – Таку пишну долю мені вікувала-с, таку делікатну! Грудий тримаєси, плекати**

го маю. На ввес вік! – Буде мні флетівня здибати, буде си питати: „На котрім тото данци така парубія грешна, шо ті затичку дала?”(Марко Черемшина. Зведениця, т.1, 83).

◇ **брати у данец** – запрошувати до танцю і танцювати. – **Йй-га! Старий газда, а розуму не має. Як була на весіллі, то й мусила данцювати. Не мала ж вона ховатися у мишачу діру, як її у данец брали** (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 177).

◇ **піти у данец** – танцювати. **Дружби пішли “у данец” зі своїми дружками** (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 60).

◇ **розводити данец** – те саме, що **піти у данец**. // у колом. **Зарикала голубаня / У середу вранці, / А хто буде розводити / Без легінів данці?** (Г. Хоткевич. Довбуш, 181).

ДАНЕЦЬ див. ДАНЕЦ

ДАНЄ Страва, їжа. **Властиво кажучи, всі ті старання були цілком даремні, бо однаково, роз'їхавися з празника, попаді будуть судити й пересуджувати кожну дрібницю: і сос був пересолений чи недосолений, і сукня була комічна, і дань було мало** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 85).

◇ **данє дати** – заворожити, причарувати. **“Мабуть же, шо ні. А як ні, то чого ж її треба? З Олексов шос ізробили, данє йке му там дали, ци єк, бо ходит замислений, все про шось думає. Вже й до господарства не такий, іще кудись ходит, хлопці до нього якісь з'являюти. Та все потихеньку балакают, та все так, аби я не чула, – ой...”** (Г. Хоткевич. Довбуш, 201).

ДАНСЕР Те саме, що **данцівник**. – **А дансери будуть? – Ще паням треба казати?** (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 204).

ДАНЦІВНИК Танцюрист. – **Гей-гоп, гопачя! – Йкий данцівник годний!** (Марко Черемшина. Карби, т.1, 33); **Ще Стефаник тішився, що – як Лагодинський пішов спочивати – вони почали всяко на себе виговорювати – бліндере, гідіку, лунавий, бахуре, хухнавий, лопітливий, гикливий, бозозийнику, гулавіцу, друкарнику, фаріоне, лихуне, данцівнику,**

олейнику, зайдею, джусе, торбею, перевіднику, верхівцю, сусе, бойку, лемку, гуцуле – та й поснули (Т. Прохасько. Непрості, 60).

ДАНЦОВИШШЕ міф. Місце, де **нявки** здійснюють свої танці. На **данцовишшя** опередь Іваном з нев ходив, на нявчині розійгри і вартував на боці, аби дикун їх з-ненападу не попав (О. Манчук. Лісова дівка, 43).

ДАНЦУВАТИ, ДАНЦЮВАТИ 1. Танцювати. – Ой, ні, пано Марто! Він же з ніким іншим сьогодні не **данцував**, лиш із дружкою (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 58); *Горами покотився тяжкий удар грому. "Най гримит, най трицит," озвався Худан – "заслоним сердаками викна і мем **данцувати**, поки перестане"* (І. Березовський. Худан, 13); *На набутках, весіллях, гуцулка має дивитися лише на свого чоловіка, **данцувати** лише з ним, а коли він запрошує до данцу іншу челядину, то смирно сидіти на боковій лавці й з невимушеною усмішкою спостерігати як той викручує свою куму у данці, а та шкірється, близенько тулється до нього й він щось сороміцьке шепче їй у вушко* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 149); *А тому – **данцювали** так, що єми у долівці вибивали, з тіла шішинацетий піт іллев; дівок шарпали – аж кожухи тріскали; гукали – аж у череві боліло й стіни си розсідали, а вже що з пістолів гевкали!..* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 124); // у колом. *А молодіці покиували пальчиками на пушкарів і выводили їх з розуму: Ой я хочу **данцувати**, а ви, люди, чуйте, / А ви, старі, розходітси, молоді, ночуйте* (Марко Черемшина. Перші стріли, т. 1, 130); // образн. *"Калинко моя вирненька та моя солоденька!" – озвався Худан. "Довкола мене, душецько, смереки аркана **данцюют**, світ ми си ворочет, коло серца не велит, так, ек бих умирати мав!" – Йди, душко до нені, тей приходіт суда обі, абих не згинув сам у лісі"* (І. Березовський. Худан, 39); // образн. – *Але чкай, галице підкаменна! Чкай, чкай!.. Ше я викегну ід тобі руки! Ше я не присилений! Ше муть ті кості йграти та й жили **данцювати*** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 114); // образн. – *Ой возьму я тебе [цісарський параграф], ой іму в свої руки, ой будеш **данцувати** у моїх руках як дівка в ду-*

жих легінських... Та такого аркана заданцуємо, що тільки бартки, май, будуть блискати... (М. Козоріс. Черногора говорить, 295).

2. *перен.* Бути підкаблучником, перебувати в повній підлеглості у дружини. – *Але ж ти, Мико, онуча раз онуча. Взяла тебе жінка за чуба та й крутить та й гинцує, а ти дурний **данцуєси** коло неї й чужого байстрюка пантруєси. Та нехай такого газду шляк трафить, що ним жінка орудує* (М. Козоріс. Черногора говорить, 242).

ДАНЦЮВАТИ див. **ДАНЦУВАТИ**

ДАНЧИК, ДАНЧУК Пестл. до **данец**. *вівці мої вівці / я ваш панчик / зрівть собі по конюшинці – підем у **данчик*** (І. Малкович. Напередовець, 110); // образн. *Предивні думки місили голову, рубали **данчуків**, посвистували, віворили, шепотіли, віддалялися й знову вертали, нагло вривалися* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 9).

ДАНЧУК див. **ДАНЧИК**

ДАРАБА етн., ліс. Пліт, збитий з кругляків, який сплавляють по ріці. *Але женемо ми раз з-під Чивчина **дараби*** (Марко Черемшина. Марічку головка болить, т. 1, 281); *Бутинів тогди ни було. Цуги ни возили, за **дараби** так само ни знали* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 138); – *То ви знали декого з тих опришків? – запитав я. – Ото! Чи знав? Таже то мої ровесники були. Чи раз ми вкупі **дараби** гонили на Вижницю, чи раз і в шинку пожартували! Всяко бувало* (І. Франко. Гуцульський король, т. 22, 495); *Ви самі бачите не раз і не два, з якою лютістю кидаю **дарабами**, скільки їх потороцив під Сокильським* (М. Козоріс. Черногора говорить, 18); *Або, ек то, знаєш, не хотіли мені у фірмі жиди гроші за **дарабу** віплатити і ек ти си за мнов уступила – темуєси?* (О. Манчук. Без свічки, 31); *А тепер я сиджу на тому ж місці, де ще колись малим спостерігав, як батько вів **дарабу** і не бачу тієї грізної, всемогутньої Ріки, а натомість, внизу дзюркотить невелика річка, яку можна і вбрід перейти* (П. Федюк. Ріка, 11); *Чорний Черемош, як батько, збирав усі річки та потічки в своє корито і котив з повагою сіро-зелені маси води, несучи на хвилях п'ятиталбові **дара-***

би, керовані сильними руками молодих легінів-керманців (Р. Яримович. Лови на готура, 59); – А ви, може, з **дарабами** вибираєтесь до Вижниці та дивитесь, чи багато води в Черемоші? – засміялась Анниця (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 33); Не одна дівчина виплакала очі, дожидаючись Юркової **дараби**, що, немов вітер, проносила Терблею (В. Сичевський. Чаклунка Сянього Виру, 7); Танаско знає, що **дараби** ось-ось покажуться згори, і тому бере розгін до річки (М. Яновський. Коли йдуть сплави, 5); Доведеться хлопці-молодці в'язати **дарабу** (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 293); Весняні повені тут не бувають такі страшні, як оці – вліті. Весняні, вони тут робочі, допомагають сплавити ліс із гір, женуть **дараби** з відважними плотогонами, а ці, середлітні, породження циклонів, потопи, що бурхливо ревуть серед уже зеленого світу, – вони тільки стихія, руйнація, лихо (О. Гончар. Циклон, 237); Коли сплавливали **дараби**, вудити рибу марно, вона забивалася під каміння, і ніякими приманками не витягнеш її (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 98); Така привалило **дарабою**, коли дитині було дванадцять років... (М. Магіос. Солодка Даруся, 81); Е-е-е-й, дай мені спокій! Я вже сам не знаю, що станеться з отсим моїм сплавом, з отими **дарабами** (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 543); У вісімнадцять літ він уже гонив **дараби** з найнебезпечнішої гаті на Сухому (У. Самчук. Гори говорять!, 14); – То було не раз намучуся, набідоюся, поки зіб'ю **дарабу** – тиждень мине, більш тижня (А. Крушельницький. Рубають ліс, 242); А коли одинак, правлячи **дараби** Черемошем, раптом загинув у шаленні Сокільського, сподівання й надії розвіялися, мов дим од погаслої ватри (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 17); “Куди нам, Калинко, тепер утікати?” “За мнов!” сказала Калина й побігла доли понад ріку до кількох **дараб**, що колибалися від бурі на воді привязані до берега ріки (І. Березовський. Худан, 75); Запам'ятаймо цей день, запам'ятаймо цю подію: 11 серпня 1979 р. Черемошем пропливла остання **дараба** (С. Пушик. Дараби пливуть у легенду, 237); “На **дарабу!** разом з нами! / Поруч

– з кермою в руках! / Погуляєш з плавачами / По бурхливих бурунах” (Олександр Олесь. На зелених горах, т.1, 218); А лежить тут Гринь, мій родич, / Що **дарабами** теж правив. / Тут, в тім місці, на гілляці / Сам себе життя позбавив (Б. Лепкий. Хрест на кручі, т.1, 54); Керманцем на **дарабі** / Оминати хитрі закрути, / Гострі каменюки на скоках / Річки, де спливають роки (Віра Вовк. На дарабі, 352); Глибина завжди небезпечна. / Мілина – і **дараби** стають (М. Влад. Глибина завжди небезпечна, 50); Колис ти марив / про стримкі **дараби**, / поплисти міг голоден, впорожні (В. Шкурган. Років отара..., 37); Раптово розвіяла мереживо мрії **дараба**, що понеслась по воді (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 176); На мілководді, перед Діловим, особливо загрозливо й суворо ревла ріка. Тут, на звиві, скелі нависали над рікою, як стіна. Не одна **дараба** розбивалася, не один дарабаш загинув (Ю. Боршош-Кум'ятський. Так було..., 215); // у порівн. – Туго... туго дуже, – простогнала Маруся. – Нічо, нічо... вно си втрисе дорогов, – шепотів Бідочуків. Це він прислужувався і крутив ноги, мов **дарабу** гакарями (Г. Хоткевич. Камінна душа, 298); // у порівн. Єк би **дараба** на габах бистрої ріки, похитувалиси коледники, три рази підходічі під викна хати й три рази назад відступаючіси плесом, поцоркочуючі дзвиночками на бартках, играючи у скрипку, та тримбітаючи в тримбіту (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 82); // у порівн. Минали дні, як по річці **дараби**; / Женці скосили наш ланок вівса, / То й Буковина спалахнула вся / В пожарах бука, мідно листі граба (Віра Вовк. Спомин, 79); // у порівн. Тобі кортіло... / скочити на ковбки на валу / і себе, / як нависну **дарабу**, / вдарити у здіблену скалу – протаранити її, незграбну (В. Шкурган. Що так мучиш зголодніле тіло?, 13); // образн. **Дараби**, ви, немов літа, / Назавше сходите в долину (М. Влад. Дараби, 45); // образн. Настане повінь – і **дараби** прокинуться до життя (А. Крушельницький. Рубають ліс, 191); // образн. Уздовж берегів ріки дримають **дараби** і ждуть великої води (А. Крушельницький. Рубають ліс, 191); // образн. Я вже знала перелетять **дараби**, під вечір спаде вода, і по

всій річці зарябнуть кам'яні брили (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 83); // образн. *Все так само буде Черемош нести запінені хвилі свої і бити ними в скелю під Сокільським, кипіти у Воротцях, тріпати **дараби** гуцульські на рвучких хребтах білогнівних. Говерла покриться шапкою снігу і довго не зніме її.* (Г. Хоткевич. Довбуш, 439); // образн. *Гуцульщина вільною буде! / Несли води **дараби**...* (О. Василяшук, Гуцульські струни, 50).

ДАРАБАНИТИ Втрачати рухливість, стояти нерухомо, ціпеніти. ***Дарабанів** довго під середнов смереков, бо ни міг си так довго зважити зробити то головне діло, шо уводно йиго на него потенькувало, бо ни так то легко було себе переломити, ек си прийшло вже до того, ек то він перед тим собі гадав* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 296); – *Поклав крисаню на голов, тай **дарабанів**, ек стовп, серед хати* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 471).

ДАРАБАШ *етн., ліс.* Сплавник, плотар. *Десь луна прокотилася в ґрунях, / Вечір в горах розлив фіолет... Слідить пильно очима красуня / **Дарабаша** стрункий силуєт* (Ю. Боршош-Кум'ятський. Понад Тисою хилється з кручі, 45).

ДАРАБ'ЄТКО Невеличкий пліт, яким за допомогою жердини переправляються з одного берега ріки на другий. *Олекса пішов шукати дараби. Дійсно єсть. Тільки не дараба, а **дараб'єтко** якесь недоношене. Ледве-ледве можуть поміститися двос. Але добре хоч така* (Г. Хоткевич. Довбуш, 415).

ДАРАБКА *етн., ліс.* Зменш. до **дараба**. *Звіци отакі мацюцькі **дарабки** йдуть* (Г. Хоткевич. Дарабов, 401).

ДАРАБЧИНА Те саме, що **дараб'єтко**. *Іде за яким справунком гуцул і нараз стане над Черемошем, заслухається вічним шумом, задивиться, як із того боку на цей на мацюпінській **дарабчині**, невміло соваючи дрючком у воду, переправляються дві дівчини – і мов два цвіти малинових розцвіли посеред спінених, сердитих хвиль...* (Г. Хоткевич. Довбуш, 120).

ДАРМОВИС, ДАРМОВІС *етн.* Китиця або кулька з різнобарвних вовняних ни-

ток, якими прикрашали верхній одяг, пояси. *Довго якось не міг тому повірити, не міг того собі уявити, що Олексика нема і ніколи вже не буде. Немає Олексика... Вже не попросить показати, як ходить ведмідь, вже не злізе на коліна й не буде бавитися **дармовисами** кептаря* (Г. Хоткевич. Довбуш, 362); “*Туди к бісу!*” ***дармовисом** зачепив за клямку. “Най тобі з твоїм автотом! Нема в світі краще, як пішки ходити!”* (О. Кундзіч. Верховинець, 272); *Тоді вона вишила на ньому кольорові візерунки, нашила клаптики козлової шкіри, оздобила китицями та **дармовисами*** (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 107); *Шумей був так само гоноровий чоловік, страшна пумфа. На нім лиш сардак був так обшурений, ек колис на Олексі Довбушу, мосежними рекезками тай гудзики й **дармовиси** у сардаці в него були из сухозолотьов* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 163); *Звичайна гуцульська ноша свідчила, хто він: кептарик не прикрашено **дармовисами**, побляклі від сонця кольорові гачі, добре топтані постолы остругвами, як для дороги, пов'язані, крисаня, як водиться, оздоблена павиним пером, що торкається аж до кучерявого темно-каштанового непричесаного волосся* (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 8); *Не говорять сережки леліткові / Мерехтінням на віях / На **дармовисах** погляд застиг, / На гуглі чужої дівчини* (Віра Вовк. Баляда про опришкову любку, 206); *В зірочках крисаня / Та ще й **дармовиси**... / Де твоє кохання, / Добре придивисе* (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 48); *...Але заждіт, / мої опришки гожі, / бо зладувала вам на лютий час / по рубцакови / і харчів, / і ноші, / й... благословіні, / й, навіть **дармовис*** (В. Шкурган. Кудя розцінкані надвір у вітер?, 35); *Він [Данило Ковач] був одягнутий як на свято: вишиваний гарячими нитками киттар із **дармовисами** прикривав його плечі, зелена крисаня із синьою пір'їнкою за шнуром збита була набік, широкий, жовтої шкіри черес облягав штани* (С. Скляренко. Карпати, кн.1, 9); // у порівн. *Його рука то автоматично нап'ялює на ніс золоте пенсне, то знімає, і тоді воно теліпається на золотім ланцюжку, прив'язанім до чорної оксамитової*

жилетки, наче **дармовис** (Прина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 660); // образн. і *серце ватажка / дармовисом побрязкує / у моєму намисті* (Віра Вовк. Дзвінка, 308); // образн. *Вітерець бавився жовто-червоними дармовисами* накинутаго на плечі сардака, забирався за комір мазанки, приємно лоскотав ніздрі (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 122); // образн. *Хоч як твої слова б не заплелися, / А як бездумно – гріш таким ціна. / Гуцул про них сказав би: – Дармовиси... / Що означає: красива зайвина!* (М. Карпенко. Хоч як твої слова б не заплелися, 143).

ДАРМОВИСИК *етн.* Пестл. до **дармовис**. *Зате вже крисанічка-солом'єнка цалком новісіцька і, мов золото, на сонці поблискує, а дармовисики си бовтають* (Г. Хоткевич. Злочин природи, 333).

ДАРМОВІС див. **ДАРМОВИС**

ДАТ *паст.* 1. Кількість молочних продуктів, яку громада платить власникові **полонини**. *Він, то мусів за літо видати: мішенникам бриндзу на вівці, плату пастирям, депутатови дат за полонину тай собі лишити скором у плату за ватагованне післідь угоди, зробленої навесні депутатом* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 340); *І синіє Полонина, / І радіє “депутат”:* / *Збережеться вся маржина / І великий буде дат!* (Олександр Олесь. На зелених горах, т.1, 217).

2. Кількість молочних продуктів, яку отримує кожний власник овець. *Ватаг уже видразу наказував мішенникам, коли вони мають ввійти в полонину за бриндзов на свій дат* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 344); *За законом полонин, вівця чи корова може згинутти, але дат з неї, що його мусить віддати ватаг восени, не пропадає, і як мав ти за кожний міртук молока дати бербеницю бринзи восени, так і маєш. Отже, ніяк не вигідно ватагові, щоб у нього пропадала худоба* (Г. Хоткевич. Довбуш, 134); – *Ватаг уже на горах, та й люди згоджені... А дат буде добрий, бо трави великі* (В. Гжицький. Опришки, 7).

ДАТОК Те, що підноситься як дар, пожертвування. *Проте золотом і сріблом не сів, як його попередник на опришківському*

ватагуванні Василь Баюрак, але й не закопував у землю все, що через руки пройшло, як дехто з споборників, тримав у сховку захинований кітлик червоних про всяк випадок, глибоко у душі носячи думку про нове газдівство, яким збирався під старість знову десь заклопотатись, якщо катівська сокира до цього не загаздує над його головою; з свіжих пайок здобичі вділяв убогим і скривдженним, віддавав на харчі й напитки для ватаги і до цих датків часом інших штабових залучав (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 242).

ДАХІВКА Покрівля, покрівельний матеріал. – *Не чув я нічого про дахівку та про целгу* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 217); – *Поляк їхав на тракторі з причепов, ади возив ту дахівку, а ми (одні у вагоні, другі надворі) – увихаємось* (В. Шкурган. Переказ, 98).

ДАЧКА Податок. *Нас на панцину не гнали, ми рубали в скарбовім лісі, гонили скарбові дараби Черемошем і платили дачки – платили, що зажадала фервальтерія, та й так жили. Але ми не жили, а тремтіли весь той час, бо над нами висіло одно страшне і невідоме: устеріцький пан* (І. Франко. Гуцульський король, т.22, 497).

ДВА

♦ **ні дві ні три** – зовсім несподівано, раптово, зненацька. *Дивно якомсь стало: і не змерзла, і не дрожить чогось, як від вітру лист... Коли чує – лусь по плечі: Продан! І ні дві ні три: – Ба ці бис пішла, – каже, – за мене, Юстино?* (М. Павлик. Вихора, 179).

ДВАГРЕЙЦЕРОВИЙ Вартістю два **грейцари**. *У Кознена баба з вуйком займила тоти воли на ермарок до Косова. Я це добре памнєтаю, бо уни обоє винесли міні по колачкови двагрейцеровому пригісного з міста* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 55).

ДВІЙЧЕСТИЙ Який складається з двох частин. *Двійчестими* дверми, криз пиддаше коло ватерника, убіг я у тражду на задвіре перед хати (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 12).

ДВОЄНИЦА Дві спарені свічки. *Взєв воскову свічку двоєницу в руку тай скорим ходом тишов разом з сином Лесем робити*

деревишиє свому найзавзетішому в житю пізмакови почерез стрілецтво, Шкінди (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 473).

ДВОРЕЦЬ Вокзал. – Так, я бачив вас у Рахові на **діврці**. Тоді я від їжджав до війська (У. Самчук. Гори говорять!, 107).

ДЕБРА, ДЕБРЯ Стрімке, заросле кушамми узбіччя понад гірські потоки; непрохідний ліс у горах. Птахи у піддашу, а маржинку і коні у **дебрах** я спрятав, лиш бербеничка бринзи, та й око горівки, та й кашук тютюну в потайнику постивають (Марко Черемшина. Козак, т.1, 251); Але як прийшла справжня зима, коли вже овець ніде було пасти, сніги бездонні замели єдиний вихід із **дебри**, отже, зробили непотрібним навіть труд вартування – поволі-поволі нуда почала прокрадатися до гурту (Г. Хоткевич. Довбуш, 402); Що то ще тепер? А бувало то ховати би ся, як заяцеві від стрільців у лісах та **дебрах** – за нашої пам'яті до воська ловили (М. Павлик. Вихора, 187); Ти хіба щойно з **дебри** (Р. Федорів. Карби, 142); Данило сідає осторонь від них на широкім камені, що повис над роззявленою **дебрею** (К. Малицька. Малий гуцулик, 15); Спочатку ми його стереглись, бо, кажуть, чужа душа – темний ліс, згодом хлопці звикли до нього, навіть охрестили господарем **дебрі** й, буючи у тих краях, навідувались до його колиби (Р. Федорів. Жбан вина, 133); З кочергою та віником стоїть на городі, й хмара обходить село, висипає град на ліси, на скелі, у **дебри** (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 48).

ДЕБРСЬКИЙ Прикм. до **дебра**. Вірила й Єлена у всецілющу силу **дебрської** криниці; тому, коли Олексик захворів, метався в жару, а ніхто нічим не міг допомогти, – рішила махнути рукою на всякі небезпеки й піти (Г. Хоткевич. Довбуш, 359).

ДЕБРЯ див. **ДЕБРА**

ДЕБРЯ-КАБАЧ Те саме, що **дебра**. Має ж він право добре виспатися після таких поневірян по **дебрах-кабачах**? (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 218).

ДЕБЯ присл. Ледве. Нема села, лиш цвинтар, а край цвинтаря одноока трупарня **дебя** дише на морозі... (Марко Черемшина.

Село вигибає, т.1, 176); **Дебя** видніє ще ота хвиля-габа, що несе його на дарабі ніголовно у безвісті (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 547).

ДЕВ'ЄДЕСЕТЬ, ДЕВ'ЄТЬДЕСЕТЬ Дев'яносто. Я вже, Богу дякувати, маю **дев'єтьдесет** років без один і не годен так скакати по хаті, ек хожу (О. Манчук. Без свічки, 30); // у замовл. У тімне даю вам **дев'єдесет** иглий: Золотих, вогнених! Й заклинаю та забороню вас від цієї манни й худоби – Вид року до віку. На віки віков амінь! (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 59).

ДЕВ'ЄТИНИЙ Який складається з дев'яти. Так спалив усі три **дев'єтині** повіснених гушечок, й ек допалив послідну гушку, то здіймив Иванчікови з голови запаску тай сказав <...> (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 386).

ДЕВ'ЄТЬДЕННИК евф., міф. Нечиста сила, чорт, якого висиджують дев'ять днів. Казав, що розказував йому головний мальфарь Олексій из Пласкої на Буковині, що східної суботи ек би везе перше єйце з-під писківки, вимастив його вузлом й сам аби си вимастив сажев тай то єйце аби поклав собі під ліве плече й так аби пересидів голий за коменом на печі **дев'єть** день ни вмиваний, ніївше й ни моліси Богу, то висидів би «**дев'єтьденника**» – «його» изчез би (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 562).

ДЕВ'ЄТЬДЕСЕТЬ див. **ДЕВ'ЄДЕСЕТЬ**

ДЕЖШЕ присл. Більше. А довкруги лісам наказувала, аби тихонько шуміли, аби село **дежше** не тривожили, аби його голубили, йому біль з серця відоймали (Марко Черемшина. Село потерпає, т.1, 123).

ДЕЙ виг. Гайда, бігом Аби вже й голуби за дурня мня мали!? / Ви того, пся пари, не діждете чей! / Хапаю сокиру – за птахами: **дей!** / Забіг я у хащу <...> (Ю. Федькович. Трафунок, 72).

ДЕЛИНА Груба жердина, лата. // збірн. Обійшли всі покої, пооглядали всі кути на дворі і на обійстю. Там мучилися ще ті, яких Злотницький казав убити на палі. Арешт розбили, **делиння** порозкидували на всі сто-

рони і пішли собі з двора (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 46).

ДЕЛІКВЕНТ юр. Правопорушник. *Повіщу того деліквента серед міста за ребро і триматиму на шибеніці доти, доки вороння й чорна галич не рознесе його тіло до тих місць, до яких сягають чутки про його чорні розбої, доки вітри й гірські дощі не вибілять його оголених кісток* (В. Гжицький. Опришки, 42).

ДЕЛІНЬ присл. Далі, потім. – *Се треба знати, де в одній купі б'є дев'ять головиц. Звідти з кожної головици набрати по дев'ять лижок води. Ту воду нести до стаї лиш так, аби не розсипав та й сі не обзирає. Делінь урубай дев'ять трісок сліпого дерева* (Г. Хоткевич. Довбуш, 131); *Зразу, то він си ни розумів, чого йго кріс зачєв мнєко бити, але делінь нарозумивси, тай зачєв си про це радити у мудрійших стрільців вид себе* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 157).

ДЕЛІЯ Ведмежа або вовча шуба. – *Де ріки текли, так і текти будуть. Що з того, що наші старі речі позазивано новими іменами. Батьки називали “делія”, а тепер кажуть “бекета” або “чуя”. Давніше називалося “ферезія”, а тепер “керєя”.* (Г. Хоткевич. Довбуш, 272).

ДЕЛЬКОТІТИ Трястися, тремтіти. *Ноги їм делькотіли* (Р. Федорів. Жбан вина, 278).

ДЕМНАТИ Припрошувати. *Бесіда мила, козацька; брат та ватажні парубки гостеньків усе демнають, усе просять, ньєнка такі раді, що аж богу святому моляться, а Ілаш топиться таки, дивлячись на свою Калину, а вона знов гине, дивлячись на його* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 250).

ДЕНЦІВКА етн. Сопілка з денцем. *По вечері сьогодні довго всі не спали, бо Яків усіх смішив. До того ще й музикант він: і на скрипку, і на флюяру, на денцівку, монтелєв – на усяку тобі музику. Співаночок таких вимудрує, що пукати від сміху* (Г. Хоткевич. Довбуш, 162); *Є ще денцівка в Антося* (М. Яновський. Після зливи, 64); *Думка його верталася до тих часів, коли хлопцем сокотив маржину та вівці на Стайках та грав у денцівку* (Р. Яримович. Джуфко, 56); *Саме*

в цю мить задули вівчарі в трембіти, заграли денцівки, флюяри, ляснули постріли з пістолів, задзеленькали мосяжні дзвіночки на шиях корів і овечок, заголосили жінки, заговорила маржина всіма голосами, і ця симфонія наповнила усю долину (В. Гжицький. Опришки, 15); *З досадою кидав денцівку і слухав інших мелодій, що жили в ньому, неясні і невловимі* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 180); *Сопілка – душа верховинця. Сопілок є багато – дерев'яні й залізни. Мала – «фрілка», двійниця – це «міштелівка», є пицівка, «денцівка», флюяра, дудка, «тилінка»...* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 107); *Та ще й чарівну флюєру з денцівкою золотою мав Олекса Довбуш* (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 16); // образн. *На Просічьках у протєж тужила денцівка: «А ни треба ми казати – сама собі знаю, / Шо молодов я нагрішу, старов си покаю»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 24).

ДЕНЦІВКА-СОПІЛКА Те саме, що денцівка. *Тато ніколи й нікуди не йшов без денцівки-сопілки на десять дірок* (Л.-П. Стринадюк. А кємуєш, єк то було!, 66).

ДЕНЦІВОЧКА Пестл. до денцівка. *Сопілочки, денцівочки, флюяри і фрєла, / хто купує, як подує, буде му весело* (Ю. Шкрумєляк, Довбушева сила, 127).

ДЕНЬ

♦ **замити дни** – спричинити смерть. *Инчєму, то Шкіндя з Довгим вжє би були давно замили дни, єк би си були так напосідали завзєто, єк то си вни насідали на Иванчіка* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 436).

ДЕНЬКА Робочий день; поденна праця. *Хоть пишов був Иванчік між косарів косити, але вжє ни докосив він деньку на тій толоці. Пишов д'хаті, бо пудно лупало та шпигало йго в голов, тай ни перєставало в ній шуміти, а у вухах дзвонити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 383); *– Навіть не могли сказати, скільки прийде при виплаті за деньку* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 326); *Коли Іван йшов до когось на деньку, брав із собою Дарусю, садовив у тінь, давав луцити квасолю чи кукурудзу, а сам колов дрєва чи косив, чи закладав вориння, і руки йому спі-*

вали без музики (М. Матіос. Солодка Даруся, 68); *Правда, платили робочим за деньку* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 27).

ДЕНЬКОВА субст. Те саме, що *денька*. *Такого дня сидів Дзіндзіль з Миколою в ванькирі й балакали про бутин. Дзіндзіль намовляв стати у нього кероном. – Ви розумісте. Це не те, що ви йдете на денькову і хтось там буде вами настигувати. Ви собі газда на весь бутин* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 98).

ДЕПУТАТ етн., наст. Власник або орендар *полонини*, управитель *полонини*. *Олексу Куриндаша кликали депутатом, як усіх власників полонини* (Я. Стецюк. Крутий плай, 49); *Порожня, стара, почорніла стая дихала ше погіднов згуров сажі на ватага та депутата, шо перші прийшли д'ній* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 336); *Николай пішов до свого коня, здіймив із тарниці багаж, приніс до стаї та поклав у куток аби при нагоді депутатові пригїсті передати* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 71); *Ватаг і пастухи zostалися з маржиною депутата* (В. Гжицький. Опришки, 162); *Був “депутатом” – так тоді називали головного управителя полонини, що збирав худобу від селян на літній випас* (С. Пушик. Карпатське літо, 288); *І синіє Полонина, / І радіє “депутат”*: / *Збережеться вся маржина / І великий буде дат!* (Олександр Олесь. На зелених горах, т.1, 217).

ДЕРГА див. **ДЖЕРГА**

ДЕРЕВИШЩЕ, ДЕРЕВИЩЕ Домовина. *Робив деревишше, мой, цілу днину, бігав з метром то в хату, то з хати, мірев, примірев, а ек стало готове то не міг ніяк там бабу запакувати, бо ї ноги екос на поверх петь цалів довші стали* (О. Манчук. Непростий мертвец, 48); *Взєв воскову свічку двоєнищу в руку тай скорим ходом пішов разом з сином Лесем робити деревишше своему найзавзетїшому в житю пізмакови почерез стрілецтво, Шкинди* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 473); *Тут є той ліжник, що його і Іван призначив на деревище собі, як смерть прийде з косою, тут є і Пара-*

щин ліжник (А. Крушельницький. Рубають ліс, 195); *Йому здавалося, що тоті людські руки на той світ його стручують, у деревище кладуть* (Марко Черемшина. Лік, т.1, 78); // у порівн. *Якось мені так жаль Параски, так мені банно за нею, як коли б поклав її в деревище* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 31).

ДЕРЕВИЩЕ див. **ДЕРЕВИШЩЕ**

ДЕРЕВЦЕ етн., обряд. Прикрашена верхівка смерічки – атрибут весільного обряду. *Близка родія тай сусїде, то вже в понедівнок увечер разом з музикантами поприходили на вбиране книзєвого деревця* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 220); – *Добре – каже, що-м здібала! Я мала любко, повертати до тебе, але мені би Юстинко, бічи деревце рядити – без мене би там не обїйшлося* (М. Павлик. Вихора, 165); *Увіткнуте у весільний калач смерекове деревце замаяне теж, як на весїлля – різнобарвними повїсемцями вовни і вовняними волїчками та білим гусячим пухом* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 45); *Паперовими квітами та стрїчками завітчують їх [вершки смерічок] – одне деревце приб'ють на ворота, а менше поїде з короваєм* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 254).

ДЕРЖЄВА Утримання, доглядання. *Пишно дозерали маржинку ми цілісенький день, бо дідо казав, шо на Василїний Светий вечер по опівночі є така мїнута, шо уся маржина на світі говорит так, ек люде. Тогди уся худоба фалит або клинет газд за їх держєву* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 79).

ДЕРЖИК Вісь для колїс. *Тота колїсниця не дуже ї важка, а до Менделїниної хати таки недалїчко. – Еї, не дуже вона важка, та ї не дуже легка, видїв-єс, шо то саме залїзо: штиці залїзнї, держик залїзний, лиш на колесах зверхи шос таке, ек пампух. Прото мудрація!* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 44).

ДЕРИЛИЦЯ зневажл. Горлопан. *“Ая! Ба ще що?! – воркнув Продан. – Певне, хотїлисте, абих вивчився на попа?” “На попа як на попа, а на дяка!” – “На старця, на дерилицю, на попового слугу! – воркнув Продан. – А будь, не маєте мя чим вигодувати, що за-*

хотілося церковних балабуків!” (М. Павлик. Вихора, 219).

ДЕРТИ Копати (картоплю). *Отже, вона дерла буришку* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 342).

ДЕРУН Той, хто вимагає або домагається чого-небудь примусом, погрозами, насильством; здирник. *А свій дерун – то гірш чужого* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 186); *«А я гадав, що за цю роботу він захочет від нас корову... Я знаю! Таке насланє, ек ми йго два захотіли зробити на Иванчіка, то дорого коштує, тай то ше в Дарадуди, а Дарадуда, то добрий дерун»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 366).

ДЕХІРО присл. Спритно, делікатно. *А вна, то була така видважна, шо вночі, то умикаласи потайки д'нему в хату на піч, лиш робила то так дехіро, шо крім него, то ніхто більше її ні видів, ні чув* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 405); *Одні проговорювали, шо, може, він крадет, лиш так дехіро, шо годі покіптити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 100).

ДЕХТИНЕЦЬКИЙ у знач. ім. Мешканець села Дехтинець. *Тому тото мій брат, бувало, – він був старшим парубком у селі, – скоро прийде неділя перед красним храмом, скличе з церкви всіх легінів до себе та дає їм порядок: ти, Федоре, каже, підеш з тими против довгопільців, а ти, Андрію, знов з тими підеш мені встріть дехтинецьким, і так далі, – так вам уже рознаює красно, шо другий з письма так не удав би, поки світа* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 242).

ДЕД див. **ДЕДЯ**

ДЕДЕВИЙ, ДЄДИВИЙ, ДЄДИНИЙ Прикм. до **дедьо**. *Иванчік виразу зачев шукати за дєдевов стрюбов, бо вже з маленького пудно тєгло йго до креса* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 123); *“Такий то вже, куме Іване, настав тепер світ, шо молоді мудріші за нас, старих” згадалися йому слова дєдевого сусіда* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 324); *– Прошу вам за дєдеву душу! – тремтів у весняному повітрі її голос* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 182); *– А ти взагалі дес таке видів?! Не видів?*

То мовчи! Такої дєдивої ласки мало хто видів (В. Шкурган. Паперовий човник, 223); *А тепер розкладай усе те, руйнуй, шо дєдини руки будували* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 195).

ДЄДИВИЙ див. **ДЄДЕВИЙ**

ДЄДИК, ДЯДИК І. Пестл. до **дедьо** І. *На нього не ждали ні сьогодні, ні завтра, ні через рік звичайні, прості людські радості, не ждала тепла постіль і люба жінка, його не обійматимуть дитячі рученята, ніхто не назове дєдиком* (Р. Федорів. Жбан вина, 66); *– Де ти вічно валандаєшся? – сердито докоряла мати. – Чисто в дєдика вдався. Його-м ніколи дома не виділа, і ти такий. Пропадеш, як він пропав через свою дурну голову* (М. Яновський. Гірське серце, 64); *– Та ви, дєдику, розговорилися, – промовив з легким докором син, – а забуваєте, шо в нас сьогодні робуча днина* (І. Франко. Гуцульський король, т.22, 495); *– Дєдику, дєдику... Шош дідо нічо не говорють!* (Г. Хоткевич. Трембіта, 337); *– Вже все, Васильку? – питає батько сінка, котрому подавав постолі з онучами. – Все, дєдику! Ваш сардак та й сорочка, ненин киптар, опинка та й сорочка, наші кожушинки та й сорочічки, обі вертіці, вузлик муки, бербеничка з огірками, Анниччина фустка та й ваші, аді, постолі* (Марко Черемшина. Святий Николай у гарті, т.1, 56); *Замкнувсми очі та лежу ек неживий. Напудилиси ладувальники та цугарі. Скричили, а потому ек не зверецит та заголосит Петрик-годованец, ек то щине, ек му хто лабу притолочит: – Ретуйте, людоньки добрі, ой ретуйте, дєдика міні вбило. Ой дєдику солоденький, ой дєдечку злотний. Шо я му робити, ек д'хаті вертати та нені казати? Ой людоньки ретуйте!* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 51); *Утечю гет віців удолини до свого дєдика так, шо й видіти ни мут коли* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 42); *– Дочко. – Шо, дєдику?* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 59); *– Дєдику наш дорогий, чо ви нас лишиєте?!* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 182); *Лєдвє відтягли Юру, його сина, шо рвався з грузького берега, щоб дєдика рятувати* (Р. Єндик. Регіт Арідника, 21); *– Я присягаю вам, дєдику, – Василь*

замовчав, прислухавшись до стуку свого серця (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 59); *Декую тобі, господарю мій дорогий, дедіку наш золотий* (О. Манчук. Заробок, 17); – *Дедіку!* – *звернувся до батька, що сидів біля столу, напнувши на носа окуляри, читав газету* (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 53); *Дедіку!* *Неня казали, аби їх тут не хоронити, а забрати у наші верхи* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 215); *Дедіку, голубе мій, як я вас прошу, як я вас молю, рятуйте мене!* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 274); *Плачу, дядику, за вами...* (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 177).

2. *Дорослий чоловік взагалі. – Та гей, людоньки гречні, людоньки чесні, дедіки солодкі, та порятуйте мене, обороніть від гайдуцьких псів!* (Р. Федорів. Жбан вина, 21).

3. *перен. Цісар. Поучєв людий про нові права, шо ураз приходили до него из губернії, тай из самої Відні, вид найєснійшого дедіка* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 126).

ДЕДИКОВИЙ Прикм. до **дєдик** 1. *Лєгінь уважно вдивлявся в пооране, як нива скибами, зморшкувате Дідове лице і... і впізнавав у його рисах дедікові риси, мамині очі, небіжчика діда ніс...* (Р. Федорів. Жбан вина, 48).

ДЕДИНИЙ див. **ДЕДЕВИЙ**

ДЕДЬО, ДЄДЯ, ДЬИДЬО, ДЬИДЯ, ДЯДЬО, ГЕДЬО 1. *Батько. А я навіть й до деді ни повертав від церкви, так борше лемсав до діда, аби там ни втратити коледники* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 77); *Відстав від хати, відпав від деді, від мамі і від усіх людей* (О. Манчук. Лісова дівка, 43); – *Де', дедю, завтра прийдуть до нас пані, казали, шо принесут ліки нашій Настуньці, – щєбетав маленький Петрик Бросяків* (Марко Черемшина. Хіба даруймо воду, т.1, 63); – *Василина? Чого ти тут? – До вас... – воронове пасмо розсіялось на все чоло. Насторожена. – Я прийшла... Я прошу, аби ви на дедю до суду не подавали* (М. Яновський. Там, де хмари ночують, 19); *Дедю, дайте мені одну корову!* (Ю. Федькович. Серце не навчити, 267); *А більше в неї нічого не було, крім краси і страху перед великим світом, а тим світом проманджала вона від дитин-*

ства до дівочтва, від румовища вітцівської хати до Штефанових світлиць, від самої війни донедавна ходила з села в село і все розгубила по дорозі, навіть образ розстріляного мадьярами дедя (Р. Іванчук. Побий мене!, 54); – *Ей-де – сусіди. Дмитро будувавси, а я, єк найменчя, коло деді лишиласи. А в Єворові жєє наша фїйна. – Файно!* (В. Шкурган. До серця, та не в пазуху, 199); *Михась розпитує про здоров'я, про те, як зимував, цікавиться, якої допомоги потребує дедьо: може, дров натягати чи на городі щось посадити* (Я. Стецюк. Крутий плай, 66); *А біля явора, обіпершись згорбатілими плечима об стовбур молився німо до сонця старий вівчар Бойчук – Марічин дедьо* (Р. Федорів. Маріка, 62); *Її дедьо завзявся. Як сказав, так став лагодити її до вінчання із Петром* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 378); *А Юра на це: “Мій дід бив медведів, мій дедьо оленів, та і я буду. Ті всі ліси були колись христєнськї, але христєни о ліс не дбали, то забрав австрїйський цісар, а тепер Польща каже, що то її ліси. Я маю більше право до полювання, як ляхи”* (Р. Яримович. Юра Михасєвий, 39); *Дедьо збудував для свого молодшого з сухого, рубаного перед Рїздвом дерева, заустив оліфою, покритв жовтою, як воцина, гонтою, посипав житом, “аби мешканє було щїсливим”* (П. Федюк. Звір над хатою, 9); *То вже батько – тато, дедьо, лельо, а мати – неня* (С. Пушик. Карпатське літо, 241); *Він, гуцульська дитина, такі очі має; цієї весни відшукав мартівку під снігом аж на Буковці. Тримав її засушену голову для своєї потреби, бо дедьо обіцяли на святого Іллю привезти з Мармороського Сигота мадьярську стрільбу* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 42); *Сини, похитуючи головами, знай, шептали, що “дедьо”, певно, не переживє сеї ночі* (І. Франко. Терен у носі, т. 21, 376); *Дедьо померли. А Юра, посватавши струнку Васюту, став таздою* (О. Дучимінська. Трємбітали трємбіти, 116); *3 Криворівні вони зараз по Спасі розійшлися, щоб за тиждєнь зїтїся. Вже для роботи. Довбуш із Баюраком знали, де Бойчук коротатимє тиждєнь. Сон тяжкий наснивєся. Що неня з дедьом кличуть домів... Ой, як хотїлося додому.*

Пішов од рідних недобре (Б. Бойко. По голови... По голови..., 73); Радісно і Довбуцуку, / Проситься сопілка в руки: / Днів пройшло вже скільки, / Рідної домівки, / Деді ї нені він не бачить, / Про скарби ї не думав наче... (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 12); – Єк днювали, **дедю**, – привітався Грицько. – Слава... – важко видихнув старий. – Навіки... Чого так довго не приходив? (В. Сичевський. Ча-клунка Синього Виру, 29); Й тяжко оплакуємо ми, гуцули, відхід від нас людини на той світ, глибоко переживаємо втрату діда, баби, когось з родини: не дай, Господку любий та добрий, **дедю**, маму, сестру, брата (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 172); Та файно, **дедю!** Дивіться, що файно, і не тиснуть (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 89); – Кайтеся люди! Та доки це вони спатимуть?! А вставайте, дівки! – свято велике сьогодні. Тобі ж, Анни' до кооперативи треба йти та купити дечого, бо **дедя** із Петром ітимуть завтра з маржинию в полонину (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 37); – Я за цалий світ не знаю, лиш знаю, що тої мерзи у нас тут, у горах, давніше не було. Дідо мій, ніби дедів **дедя**, тот ми вповідав, що не було панів у нас, та ї не цулували-сми у руку жєдної ленки (Г. Хоткевич. Довбуш, 88); – А єк туди **дедя** та неня? Здорові? –Здорові, Богу декувати! Що май коло вас понизками? (Д. Харов'юк. Палагна, 535); **Дедя** не було. Василь був байстриюком (Р. Єндик. Звідки беруться мольфарі, 85); Побігла з новиною до **дедя** (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 6); – Має прибути **дедя** в гості? – Боляче вкололи слова Анну (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 25); **Дьидя** гримав кулаком у стіл і погрожував Петрикові, що його утопить, бо пустий, бо хоче багато їсти (Марко Черемшина. Карби, т.1, 32); А Параска схопилась і так, як стояла, кинулась до дверей, вибігла на двір і плачучи побігла до **дьиді**, а в грудях щось гатило з такою силою, що мусіла придержувати міцно рукою, аби не розскочилась (М. Козоріс. Черногора говорить, 147); – Я з дому бідний, хоч не такий дуже, бо їсти було що. Ходив на зарібки тай ще додому гріш приносив. Як лише легінем став, зачав ходити до дівки. **Дьидеві** вона не вдалась,

бо була бідна і він заборонив мені до неї ходити (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 68); Ох, **дядю**... корови... Ой Боже мій, Боже! / Мене щось у грудях боліло... / Зібрався вставати – пропало – не може, / Душа заридала, в очах потемніло (В. Лімниченко. Пастух, 16); Я ще вашого **гедю** пам'ятаю. Який то був опришок гідний та файний (В. Гжицький. Опришки, 8); // у порівн. А третій – Спаса в Криворівні, де ввадили знову йти. На першу Пречисту... Отаман мені, як **дедьо**, Я його знову так закликав. Усі засміялися. Голосно і зичливо. Не так, як потім козаки (Б. Бойко. По голови... По голови..., 71).

♦ **рідний дедьо не впізнає** – надзвичайно сильно. – Або як летить віковична ялиця: один непевний її рух – і ти вже ніби ї не був, і **рідний дедьо** тебе не впізнає, так вона тебе потре; <...> (А. Крушельницький. Рубають ліс, 228).

2. Дорослий чоловік взагалі, дядько. Бий, лови, держи медведя! / Клич людей, подай рушницю! / У сараки **дедя** Федя / З колешині пірвав телицю! (Б. Лепкий. Лови, т. 2, 52); В вікно найперша зиркнула Марічка: / – О, **дедьо** Йван приїхав, **дедьо** Йван! (А. Малишко. Франко в Криворівні, 412).

ДЕДЯ див. **ДЕДЬО**

ДСКА

♦ **припасти комусь до дєки** – сподобатись. Єк Ботівска дівка несла на проріз з церкви «Матку» з трома инчими дівками, то Дмитруш ише си ліпше на ню додивив тай уна ише ліпше **припала** йиму до **дєки** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 213).

ДСКОВАТЬ, ДЯКУВАТЬ, ДЄКУВАТИ

1. Лексичний компонент етикетної формули привітання або прощання у гуцулів, що відображає подяку. «Боже помагай», – привітавси він з косарями. «**Дєковать!** Най и тобі Бог помагаєт, Иванку», – гуртом всі, крім Обарінчука, відповіли косарі (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 375); – Ци дужі? – **Дєкувати**. – Колесо, чоловіче добрий, Прут мені скинув з воза. І не спам'ятався (Б. Бойко. По голови... По голови..., 60); Пом'яв [Чугайстер] задоволено круглий живіт, розгладив на грудях волосся й почав процатись.

– *Дековать* красно за танець... – ідіть здорові (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 222).

2. у знач. ім. Подяка. – *Осьде прислала тобі Марія ширинку. Він лиш усміхнувся й затовк її собі за ремінь. “Се щось дуже дешевий дякувать”, – гадаю я собі та й від’їхав* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 260).

ДЕКУВАТИ див. **ДЕКОВАТЬ**

ДЕРЛЕНКА див. **ГЕРЛАНКА**

ДЖАГАН, ДЖАґАН Кирка, кайло. *Завше йому руки пухли від колючок, а плечі горбатили від сокири і джагана, та мусив він терен корчувати: був це його талант і хліб насущний* (Р. Федорів. Жбан вина, 287); *Два дні бубнарі-оповісники ходили ясенівськими долами й верхами, від оседка до оседка, разносячи дідичів наказ: у п’ятницю зранку всім робітним підданам збиратися на гвалт з сокирами, джаганами, заступами* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 274); *Прийшли бандити в рогатих шапках. Принесли джаґан і лопати. Вкопали яму, вкинули тіло хлопця і закопали. Зарівняли землю та притрусили сухою травою, щоб сліду не було* (Р. Яримович. Полонинська смерічка, 45); // образн. *Руки на цимбалах джаґанів, / Руки на скриках / Погострених кіс, / Руки на стиках / Білого плуга, коня і пісень* (М. Пилатюк. Трач, 16).

ДЖАГАНИЩЕ Держак *джагана*. *Коли земля і камінь “з’їдали” залізний дзьоб джагана або ламалося дерев’яне джаганище, приносив синові нове, викуте у кузні знаряддя – не міг дивитися, як син марно вибивається з сил* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 326).

ДЖАґАН див. **ДЖАГАН**

ДЖАЗА-МАНТЕЛЯЗА Музичний твір, якому властиві поліритмія, темброва своєрідність, колективна імпровізація. // образн. *о низеньке старе піддашшя / з шурхотливими маракасами осиних гнізд / у яких здавна дзумкотіла / маленька гуцульська джаза-мантеляза* (І. Малкович. Трохи гуцульської джази-мантелязи, 70).

ДЖВЕНДІТИ, ДЖВІНДІТИ, ДЖВІН-ПІТИ, ЖВІНДІТИ *зневажл.* Безперервно

дорікати, докоряти, нарікати, словесно висловлювати невдоволення, претензії. *“Тузінки ни заляпай, / Тай тобівку из пліч мо’скігни”, / Джвєндит мужови жінка, / А той вус потирає, / Си любенько всміхає й / П’є до кухарки, шо черлена в лице* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 139); *«Страх погана на сумлінє, слих би їй пропав. То джвєнда. Водно лиш джвєндит* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 106); *Вічно за будь-шо джвєнтіла* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 47); *– Не все, не все зразу! Ви робіть і поменше жвєндіть!* (М. Дзюба. Укриті небом, 102).

ДЖВІНІТИ див. **ДЖВЕНДІТИ**

ДЖВІНДА *зневажл.* Людина, що *джвєндить*. *«Страх погана на сумлінє, слих би їй пропав. То джвєнда. Водно лиш джвєндит* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 106).

ДЖВІНДІНЯ Дія за знач. *джвєндіти*. *Брешеш, пустий брехуне!» – видцепнув Шкіндя, ек забогато йому було того джвєндіня* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 261).

ДЖВІНДІТИ див. **ДЖВЕНДІТИ**

ДЖЕМОРА, ДЖЄМОРА, ДЖІМРІ Густі зарості, гущавина, заросле чагарником місце. *Не сподобалося Софії у безлюдній глушині високогір’я. Вона відверто призналася: – Я в цих пуцах, в цих... джєморах не витримаю* (М. Яновський. Гірське серце, 165); *Ватаг пішов до свого колеги; він пасе воли сьогодні жолобом – це була кітловина між двома горбами, по сусідству. Звичайно він пасе у джєморах, у гущавині з невисоких кущів, де вола видно й він не може відблукатися. Але сьогодні перемінив пашу* (Г. Хоткевич. Довбуш, 129); *Смієласи у джєморі золотоволоса нявка* (О. Манчук. Лісова дівка, 45); *«Тфі», – плюнув, устидливо усміхаючиси, – шикода лиш було мого заходу», – махнув байдужно руков тай пропихаючиси, ек бурсук, кріз джємори, гутуриє шощ сам из собов, ек дикий голубец у глухех гучях, тай радуєчиси красній весні-житю разом з пташками, слаєє велике, правєдне Сонце – Бога держителя світа* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 304); *Потім ще довго ходили бовгарі бердами зі своїми собаками вівчарками*

й шукали маржину у непролазних чагарниках й **джімрях** (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було, 15).

ДЖЕНДЖЕРИСТИЙ *зневажл.* Гордий, пихатий, чванливий. // образн. *А ти, хто ти? Такий собі – бомжа! / Адміністратор квітки дженджеристий...* (Т. Девдюк. Невдала втеча з концтабору бандури, 97).

ДЖЕРГА, ДЖЕРГА, ДЕРГА *етн.* 1. Грубе домоткане рядно, ковдра з вовни, тканина в кольорову смужку, якими застеляють ліжко. *Вже давно скінчилася забава, вже під пасматистими джергами гості позасипляли, а Іванчик з боку на бік перекидається й заснути не може* (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 126); *Устелили корчугу пластом та фойов, сів Михайло на корчугу, поклав на коліна склимаковану фелегу, занесли мене лігма та поклали на корчугу, а голову на фелегу, прикрили джергою та Петрик пігнав коні* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 52); *От сьогодні однако неділя, поїхав би у Довгополе відвідати... Василя... – а се доказала вам уже насилу, та й схвала головку в джергу* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 253); *Він накрив сонну Матронку під саму шию джергою, а сам, накинувши таку-сяку одіж пішов у хороми* (М. Матіос. Солодка Даруся, 150); *Вона хуленько роздяглася, кинула святкове вбрання на жердку і схвалася під джергою* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 135); *А на столі, покритому джергою, лежав білий-білий батько* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 26); *Діти лягли на ліжку, на перетерту траву, вкрились старою джергою* (С. Скляренко. Карпати, кн.1, 109); – *Любі сусіди, – мовив до них, коли всі посідали перед його хатою на стільчиках, колодах або й так просто, на мураві, а він сам напівсидів-напівлежав на джерзі й подушці, порадьте мені що!* (І. Франко. Терен у носі, т. 21, 337); *Ти спиши в джергах та в подушках, а він на студенім плиттю сокотить тебе і талану твого!* (Марко Черемшина. Перші стріли, т.1, 127); // образн. *Жіноче голосіння з юрби завіває, бадіків теплими дергами вкриває* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 144).

2. Грубе домоткане рядно з конопель або вовни, яким вкривають коня. *Коли невістка побігла у хату, дід став за нею накликати, аби винесла також джерги, бо треба буде попасати і коні накривати. Невістка передала дідові гроші і підстелила крашені джерги а тоді дід пригадав собі, що не взяв ключа від воза* (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 194).

ДЖЕРЕЛО-ГОЛОВИЦЯ Те саме, що **головица**. *На північно-західнім схилі гори Поменіці б'є джерело-головиця, з якого починається неспокійна оця річка* (С. Пушук. Карпатське літо, 249).

ДЖЕРЕЛЬЦЕ-ЧУРКАЛО Те саме, що **чуркало**. *На долину мимо княжої криниці збігає стежечка. Якийсь подорожній – бородатий дідуган – нахилився, ловить губами джерельце-чуркало, що вибиває просто зі схилу, з-поміж трави. Неповдалі подорожнього лежить його ноша – вовняна тайстра, повна різьблених дерев'яних орлів: мабуть, несе кудись наївним туристам на продаж* (О. Гончар. Циклон, 152).

ДЖЕРЕМУГАТИ *жарт.* Говорити. *«Ласа, мо-о-о! – по-ромунски, назбитки, джеремугав Гаджума на псів. – Мирджі Ла стая! Нуї си вой латри ла газда!»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчик, 353).

ДЖЄВЛЮГА *зневажл.* Урядник. *Єк виріжела йго жінка до Станіслава сидіти тай верталаси д'хаті, то в Коломії спуталаси з одним джєвлюгов, тай за тото дістала вид того панка трийціть сороківців* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчик, 150); *Але ану, ци хто из джєвлюг йго хоть назбитки запитавси, шо він то несет* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчик, 159).

ДЖЄМОРА див. **ДЖЕМОРА**

ДЖЄНДЖУРА див. **ДЖИНДЖОРА**

ДЖЕРГА див. **ДЖЕРГА**

ДЖЕРУЖИНА *етн.* Те саме, що **джерга**. *Досвіта на Великдень, єк устав Іванчик з постелі, то на земню верг стару джеружину, аби босими ногами ни стати перший раз на голу земню, бо вліті робили би си набої на ногах* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчик, 324).

ДЖИНДЖОРА, ДЖІНЖУРА, ДЖІН-ДЖЮРА, ДЖЕНДЖУРА бот. 1. Тирлич жовтий (*Gentiana lutea*), тирлич крапчастий (*Gentiana punctata*). *Цвітуть едельвейси, рододендрони, цілющий тирлич – джінджора і ще багато різного зілля* (С. Пушик. *Перо Золотого Птаха*, 56); *Самі знаєте: рідкісне зілля тирлич, по-нашому джінджора, – то ліки. Лиш у Чорногорі росте. І то ще треба вміти знайти, принести і знати, як з ним обійтися, аби не пропало...* (М. Яновський. *Гірське серце*, 63); *А скільки тут квітів! І якась джінжюра, і підойма, і зозуліні чоботи, і багато інших, які, за повір'ям, мають неабиякі лікарські властивості, не менші, ніж знаменитий жень-шень* (Я. Стецюк. *Шумить Черемош*, 114); *Набрали вни там зілля, екого лиш самі хотіли: джінджюри, змисвони, оливнику, пидойми, матригану, збурівнику, одолен-зілля, полонинської грани та всекого инчого зілля дуже головного тай ни до одного діла помичного людем тай худібіці* (П. Шекерик-Доників. *Дідо Иванчік*, 362); *Поближче до неба, птахів й джєн-джюри, цілющого кореня, що ріс на схилах гір й до якого непросто було дібратися* (Л.-П. Стринадюк. *А кемуєш, ек то було!*, 20).

ДЖІГА ліс. Гак, за допомогою якого підтягують дерево на воді. *Нехотя зупиняється ковбок, хвиля заінілася під гузирем, вперед поволи-поволи завертає вода – і от уже, упокорений, слухняний, ковбок іде, куди тягне його джїга* (Г. Хоткевич. *Повінь*, 324); // образн. *Стрункі, мов витончені, ноги – аж залюбуватися на них, руки звинні і довга джїга грає в руках* (Г. Хоткевич. *Повінь*, 324).

ДЖІМРІ див. **ДЖЕМОРА**

ДЖІНДЖЮРА див. **ДЖИНДЖОРА**

ДЖІНЖУРА див. **ДЖИНДЖОРА**

ДЖОЛОМІЙКА жарт. Сопілка. *Вхопив поглядом свою втішницю джоломійку* (М. Яновський. *Гірське серце*, 70).

ДЖОМБА зруб. Корова. *«Бреши ти, ек ми ни даєш. А я ни брешу», – затроскотіла лото вна, – «бо я чула, ек ти, примов'єючі своїм джомбам, відбрав манну в людських*

тай моїх коровок (П. Шекерик-Доників. *Дідо Иванчік*, 392).

ДЖОРИНА Шкварок. // у порівн. *А ти, сарако, щось геть подалася, скорчилася як джорина. Держися, май Лежбіто, а то от-от Пилипівка, а там м'ясниці, хто знає, може який любас навинеться* (М. Козоріс. *Чорногора говорить*, 82); // у порівн. – *Коби вже, коби – зідхали люди, – а то скорому ні крихти, вже тогідня гуслінка давно минулася, вже нема ні зерна бриндзі, а калюх голодний скорчився як джорина й хоче своєї правди* (М. Козоріс. *Чорногора говорить*, 159).

ДЖУРИТИ Текти, витікати. *Ви лише покалічені, бо кров з ноги джуристь на траву* (С. Пушик. *Перо Золотого Птаха*, 25).

ДЖУРКАЛО див. **ЧУРКАЛО**

ДЖУС 1. міф. Чорт. *І доки плова не впаде, / і грім не гримне, / запеклий джус мене знайде, / й мені на дрімбі / зіграє гори і ватри, / трембіти й скали. / Не вмри – шепочу – не згори, / бо нехар з нами* (В. Герасим'юк. *Серпнева імпровізація на два лади*, 84); // у порівн. *Адіть, які йому вирости вуса, як у джуса* (С. Пушик. *Перо Золотого Птаха*, 92).

2. перен. Людина, яка уособлює зло. *Ще Стефанік тішився, що – як Лагодинський пішов спочивати – вони почали всяко на себе виговорювати – блідере, тїдику, лунавий, бахуре, хухнавий, лопітливий, гикливий, бокозийнику, гулацю, друкарнику, фарїоне, лихуне, данцівнику, олейнику, зайдею, джусе, торбею, перевіднику, верхівцю, сусе, бойку, лемку, гуцуле – та й поснули* (Т. Прохасько. *Непрості*, 60); – *Що? Ти гадаєш, що він такий, як ти джус? Чи ти знаєш, що він би усіх, скільки нас тут є, одним махом чах-чах тай як не було! Не гадай, що він такий, як перший ліпший з нас* (Г. Смольський. *Олекса Довбуш*, 74).

3. тільки у мн. Колективне прізвисько мешканців села Яворів. *Яворівці дотепер називаються джусами* (С. Пушик. *Карпатське літо*, 240).

ДЖЮГАТИ, ДЖЮґАТИ, ДЮГАТИ, ДЮґАТИ Короткими різкими рухами штри-

кати, колоти кого-, що-небудь. *Сам того не помічаючи, забрідає глибоко в воду, міряє оком і – джюгає, мов оса ужалила, в гузир ковбка* (Г. Хоткевич. Повінь, 324); // образн. *Захотілося лягти, простягнути ноги, а що важливіше – схватися під ковдру. Хай би та відьма дюгала вату, а не його серце* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 15); *"Вернешисі", – дюгав [ножилом] йиго дідок* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 183).

◇ **джюгати словом** – дошкуляти кому-небудь, досаждаючи репліками, зауваженнями. *Джюгала назістріть діда ничемним словом: «Ачюй, шо дурний белемотит. Ніби то шош поможет, шо ти бластамутиш. Ого. Аби так біда жила», – тай махнула сердито руков йиму перед лиця* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 30).

ДЖЮГНУТИ Однокр. до **джюгати**. – *Він спав, а тепер убираси, вже, віді, лагодитси йти 'д вам на контролю, та тіму я прибіг дати вам знати. Сокотітси, дедіку, не спіт, аби кольбов не джюгнув* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 49).

ДЖЮГАТИ див. **ДЖЮГАТИ**

ДЖЮГНИЙ Акуратний. *Була вбута в крашені капці, вишиті в ічка, та в джюгні постільці-варгованці, з маленькими тварцями та шюпними дзюбчіками-моршками* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 329).

ДЖЮПИНІТИСИ Поводитися так, щоб справляти на кого-небудь гарне враження; гордитися, пишатися. *Тай вни данцували по-старовіцки, помаленьки покивуючіси в данцях так, шо на них би були ни змокріли сорочки на плечох, хоть би були й цілий тиждень данцували. Але джюпинитиси, то старі діди джюпинилиси, ловили навіть и молоду челідь у данец, приспівуючі йй* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 226); *А дівки на видданю джюпинилиси против легінів, шо ни дай то Боже. Пишилиси, та ніби соромилиси перед таздами й таздинями, аби їх фалили, шо вни шє поцтиві та поредні дівчєта* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 76).

ДЖЮРДЖЯ

◇ **йти (йти) на джюрджю** – робити напекір. *А у кождим ділі, то він такий крутий,*

ек то дерево круте, шо й десітьма клинами ни розкоlesh. Він пудно завоїстий та захищений, ек тот штуб, шо кумбуковато виріс на вітрах під полонинами. Ціле житє йдет зо мнов на джюрджю. Усе робит міні навиворіть тай назістріть так, ек би то назбитки робив (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 193); *Мижи ними майже ніколи ни було доброго слова, любої розмови. Уни двоє мижи собов уводно ишли на джюрджю* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 141).

ДЗБАН

◇ **так довго дзбан воду носить, аж ухо урветься** – про події, ситуацію, явище і таке інше, що тривають до певного моменту, випадку тощо; не вічно. – *Не надурно то дєсь у церковних книгах записано, шо так довго дзбан воду носить, аж ухо урветься. – Задоволено подивився, шо всі слухають та продовжував: – казав мені фірман панотця, шо панотець казали Юрі: “Ви, Юро, сокотіться, того вам не треба, ви тазда, а то можете собі біди напитати. Поляки дуже люті на вас”* (Р. Яримович. Юра Михасевий, 39).

ДЗБАНЧИК

◇ **до часу дзбанчик воду носить** – те саме, шо **так довго дзбан воду носить, аж ухо урветься**. – *Ей, то до часу дзбанчик воду носить!* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 38).

ДЗВІНСЦЬКИЙ Прикм. до назви населеного пункту Дзвиняч. *А хтось із таких, шо більше буває долами, оповідає, шо там обібравси йкийс Лєсько. Перший напад був на пана Петровського у Живачеві. Зрабували вни того пана, йшли на Солотєну. У дзвінецькій сизлі у густі дебри стали, аби припінчнути й попасоватиси. Зачєли ділитиси – ой га!* (Г. Хоткевич. Довбуш, 104).

ДЗВОНІТИ

◇ **дзвонити бз...ми** – про відчуття страху; бути дуже переляканим. *Бадіки ковтали палицями в землю й докінчували: – Ек заступник віта на твого сина уру має, то ти собі, Митрику, бійси, кілько хочєш, але села не рунтай, челіди не положи. Ми не з тих страшків, шо їм, вибачте, бз...ми дзвоніют* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 138).

ДЗЕМБРОНЯ-ГЛУХОМАНЬ Пуща. Кутські купці чи господарі не побоялися навіть опришків, коли вже тоді збудували коло мінеральних джерел, у цій далекій **дземброні-глухомані**, два будинки і приїздили сюди влітку на відпочинок і лікування (С. Пушук. Карпатське літо, 269).

ДЗЕР наст. Сироватка. Молодші беруться до прятання: той полоще дійниці, той поніс псам їсти, той свиням. – *Шо єм нині? – Дзеру. – Дай дзеру.* – Там, у бербениці бери (Г. Хоткевич. Довбуш, 142).

ДЗЕРІВНИЙ наст. Призначений для дзеру. Бере цідило – шматочок полотна – вибирає туди сир і дає стікати. А керлибу з путини виливає у **дзерівний** котел, доливає туди малу коновку молока і вішає на кужбі над ватрою (Г. Хоткевич Довбуш, 151).

ДЗЕРНО

♦ **як сліпий курці дзерно** – за чужий рахунок, чужим коштом, задарма. – *Пусте тобі, Юсипку, в голові! Таже то чоловік, віді, не з крем'я, а вночі передрегне ті наскрізь. Раз лучилася дурничка, як сліпий курці дзерно, та й тото аби гріх, то єк би то було? Аді, зажий здоров!* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 43).

ДЗЄВКАТИ *зневажл.* Говорити, розмовляти. – *Ти, хло', не пискуй дуже, а роби, що тобі велят. Пашия там є, то вже ти не бреш. А тобі не подобаєси, що там близько ніхто не пасе та й нема з ким тоді дзєвкати* (Г. Хоткевич. Довбуш, 148).

ДЗЄМА, ДЗЯМА 1. Рідка страва; юшка. – <...> *Я міг до чорта з'їсти того, що мені смакувало, але що була б собі подумала пані Бровко, якби я замовив на вечерю колючу фасолю чи мандибурку з дзємою?* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 11); *Марічка поставила перед ними круг з мамалигою і кітлик з дзємою* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 190).

2. *перен.* Щось рідке, що нагадує юшку. *Бадіка Танасій, що йшов позаду, пристанув на хвилину, виймив із уст люльку, поковтав нею по цибусі, вицідив «дзєму» з вушка, поправив протичкою перегорілий жуужіль мар-*

котки та й доложив губки, щоби ліпше курилося (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 97).

♦ **смакував би-с дзєму з-під** – *лайл.* уживається як прокляття і виражає побажання випити сечовини тварини. *Смакував би-с дзєму з-під!.. – просичала наостановок Юстина і поступилася, даючи дорогу та й “слово” своєму чоловікові* (В. Шкурган. Кашкет, 61).

ДЗЄМКА Пестл. до **дзєма** 1. – *Хто знає, може, і зайда вже минувси, бо він, брачіки, стеревив усю курку, покійничька лиц дзємки покушила* (Марко Черемшина. Горнець, т.1, 97).

ДЗИГАР¹ див. **ДЗИГАР**¹

ДЗИГАР² див. **ДЗИГАР**²

ДЗИГАРНИЧКА, ДЗИГАРНИЧКА 1. Трубка, за допомогою якої курять цигарки; мундштук. *Збишко, немов десь горіло, покваном роздягався до сорочки. Шанц похмуро дивився собі під ноги, курив з дзигарнички, плював під ноги і поміж плювками та затяжками: “Отаке-о в сорок першій мені живого брата закопало. Двацять і один рік... Керував би облавою я, повідтинав би їм голови – та й фертик. На дідька лисого то всьо везти на Воркуту!”* (Б. Бойко. Остання надія, 164); *“Ну, й з дивацтвами дівки в цій родині, хоч приставляй до них сторожа, аби самі собі не нашкодили”, – подумав добродушний Тимофій, ховаючи в кишеню дзигарничку* (М. Дзюба. Укриті небом, 48).

2. Коробка для цигарок. *Того разу Чеплюк подарував мені інкрустовану горіховим деревом, відполіровану до м'якого слява сигаретниці (він сказав – “дзигарничка”)* (М. Яновський. Голуба парасоля, 314).

ДЗИГАРНИЧКА див. **ДЗИГАРНИЧКА**

ДЗИГАРОК див. **ДЗИГАРОК**¹

ДЗИГАР¹, **ДЗИГАР**¹ Великий годинник, зазвичай настінний або на вежі ратуші. *А було це за самоврядування Соломки, / що котив перед собою живіт, як бочку пива. / Хоч снилася бургомістрові вежа з дзигарями, / п'яв на його магістраті сусідський півень* (І. Калинець. Дитинство, 15); *До Чермериці виразно <...> докотилися удари ратушевого дзигаря* (Р. Федорів. Карби, 109);

Василь знов уже впився і знов уже спить; Миколай має тисячу орудок і ходить із жінкою по місті, приносячи до корчми то **дзигар** якийсь стінний, що був тут у напрямі, то курят пару у кошику, то ще там щось (Г. Хоткевич. Ранок, 431); Заклунна в Темнім Гаю жила тепер самісінька, корови вже не тримала. Сама дуже писката і молодою була вельми гарна на вроду, мала і чоловіка гарного та ще й золотого. Що взяв до рук – із того щось дуже добре виходило. І музика, і в крамниці торгував, і кравець, і **дзигарі** старі лагодив (Б. Бойко. Остання надія, 177); // образн. З великою цікавістю і душевним трепетом теж заглиблювався у внутрішній, так і незбагненний ним хід квіткових **дзигарів**, відчуваючи якусь одвічну велику спорідненість і взаємозв'язок себе, людини, з усіма зелами, птахами, дикими тарпанами, звіриною, комахами, рибами... (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 44).

ДЗИГАР², **ДЗИГАР²** Цигарка. – І добре робите! З цієї забавки ніц доброго. Ану дивітси, як виглядає Ілько, – і того розуму, що має, й'му стає, аби не пити і не курити. Ніби колис з него збиткувалиси **дзигарями** та горівок і спудили так, що в рот би не везв. Зато має свіже лице, якби дотепер цицку ссав... (В. Шкурган. Кілько цього світа, 162); “Нічого дорогого не везу,– вдаючи, ніби нікого не боюся, відповідаю. – От мило, **дзигарі**, горілку” (М. Яновський. Зустріч з містом, 272).

ДЗИГАРОК¹, **ДЗИГАРОК**, **ЗИГАРОК** Годинник. Пустила оба **дзигарки** мижси образами на стінах, аби клепали, тай знов си вернула д'бабі помогати кутатиси на коледники (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 81); Питаю: “Маріччко, ци тобі там ни студено? Зачікай, – кажу, ни тікай”... Але уна відповідає: “Ти носиш **дзигарок** на руці, мірієш старість і не знаєш, шо то пуста робота. Вікінь 'го у скалу! Бери свій міх і мочуйси у радости, бо я тепер водно коло тебе, найтепліший світку ти мій” (В. Шкурган. Майте на увазі, 179); Саме тоді на **дзигарку** вдарила десята година (М. Павлик. Вихора, 214); – Але на самім почетку попаццла з німцем: завів нас там до роботи, справ'єс

на **дзигарок** тий питає: “Фарштейн? Фарштейн?” (В. Шкурган. Переказ, 97); Але **зигарок** на стіні став викукувати свої години, та й кітка втекла (Марко Черемшина. Козак, т. 1, 253).

ДЗИГАРОК² Цигарка, самокрутка. Узєла я, знаєте, тот таршук, закрутила **дзигарок** тай глип у долини, а відти оцєся газдиня идет собі поволеньки лиш похитуєтси (О. Манчук. Право, 65).

ДЗИГАРЧІК Зменш. до **дзигар²**. А я кажу Микулі: Микулко пишній, ци нима у тебе на **дзигарчік** тітіню закурити? (О. Манчук. Право, 65).

ДЗИНДЗИГАТИ зневажл. Теліпати. “Ск нас потопиш, то ми потопельники!... Перекинемси в опирів і те вірвем криз каглу з комори тей те приташиєм цуди на хмарах, і те повісим на тоту вербу, шьо на ній сидишь. Ану помацай, на котрій гиляці хоківбис **дзиндзигати** постолами?” – доскулював Юркови шибеник, кучерявий Іван, котрий ніколи в житті не засмутив ні себе, ні кого другого (І. Березовський. Худан, 78).

ДЗИНЬГРА Дощ зі снігом і вітром. Тягло, одного року вбрання на мені розіпріло, стало розітатися від мряк та **дзиньгри** (М. Яновський. Співанка-доля, 354).

ДЗИФАЮЧІ дієприсл. Важко піднімаючись. Лівим рукавом сорочки утерав піт з лиця, бо упрів, **дзифаючі** з долин у глимєй (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 23).

ДЗОРКНУТИ Брязнути, клацнути. – Ю'! а ти здурів, ци шо тобі таке? Таже то панич! – боязко і соромно уговкував Лукин. Жандармські ланцюжки **дзоркнули** і вमितь впилися в Юсипові руки (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 50).

ДЗЬОБЕНКА, **ДЗЬОБЕНЬКА**, **ДЗЮБЕНЬКА** етн. Зменш-пестл. до **дзьобня**. ...Та як минуло їх итири, п'ета си зачєла, – темної ночі дощової стукав у віконечко молоденький жовнєрочок, а стара неня виходила, **дзьобенку** наладовану виносила, пістолєта мосєндзові, рушничку набивану (Г. Хоткевич. Камінна душа, 56); Потому дістала з **дзьобенки** калиточку, кинула туди часник і прошептала: “Аби ти був лютий, як

часник”, додала вугілля з ватри: “Аби тебе ніхто так не урік, як не може печі уречи, аби тебе нічого не ловилося, як не ловиться печі; щоб погані очі, що на тебе задивляються, так перегоріли, як угля перегоряє” (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 13); *Газда* взув добрі постолі, взяв старий киттар, через плечі перевісив ташку, за ремінь ухав два набиті пістолі, закинув короткий кріс через плече, поверх того вдягнув сердак тай не дуже пізнати, що озброєний. У **дзьобенку** поклав два боклажки з дрібним і грубим порохом, взяв у руки бартку і казав те саме робити Олексі (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 26); *От* нині їх свято, проводи, надавали ми на цвинтарі писанок повну **дзьобенку**, тільки, як ні одному жонатому, видно, що мене люблять, а це до добра не йде (М. Павлик. Вихора, 233); *Як же* здивувався, коли, вилізиши на самий вершечок, побачив **дзьобенку** з рештками їжі (В. Гжицький. Опришки, 85); *У* правиці тримала мисливський лук, при боці замість дівочої **дзьобенки** – старий шкіряний сагайдак зі стрілами (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 247); *Найстарший* ніс трембіту, а наймолодший – **дзьобенку** з гвіздям, молотками, кліщами і пилу, скручену в коло (О. Дучимінська. Трембітали трембіти, 116); *Ой, дівчино* чорнокоса, / *Обіткала* тебе ньєнка, / *Не дивися* так зукоса, / *Що пуста* моя **дзьобенка!** (Віра Вовк. Черемош, 240); *Семен Худан* виймив з **дзьобенки** воскову свічку і козубець смоли. Запалив свою свічку від тої, що горіла на столі і крикнув до товаришів (І. Березовський. Худан, 9); *Збивав* косу з кісєти, складав у стару **дзьобенку** кушку, клевец, бабку, мусак, брусе до коси, брав то все на плечя, тай шов разом із другими косарями у Рус Молдовицу, шо йшли туду на косовицу грошии заробити (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 137); *Добрий Єгер* сідає на лежанці, з воринного палька знімає **дзьобенку** з припасом: кладе на долоню скибу хліба з котлетою, запиває з термоса кавою (Р. Федорів. Таїна, 182); *Він* лежав горілиць і своїм тілом привалив **дзьобенку**. Він завжди ходив з такою тайстрою, де носив документи, тютюн, люльку та інше парубоцьке причандалля (П. Федюк. Леон Поп’юк, 128).

ДЗЬОБЕНКОВА субст. Елемент орнаменту, який нагадує, символізує дзьобик. *Через* інішість розміру, конфігурації, кольору і швидкості тьма знаків нагадувала неправдоподібну мішанину різних комах. Упізнавалися драбинки, клинчики, півклинчики <...> ільчата, **дзьобенкова**, хрестата, зубкатенька, плетінка, чиновата, княгинька, ключкова, кривульки, крапочки, стріпата, прилата, очката, павукова, чичкова, глукова, лумерова, буклажок, тайна, черешньова, малинова, вазонк, пагонець, парасочки, вітрячок, бендюги, гачки, медівнички (Т. Прохасько. Непрості, 46).

ДЗЬОБЕНЬКА див. **ДЗЬОБЕНКА**

ДЗЬОБЛИНКА етн. Зменш.-пестл. до **дзьобенка**. *Брат* випроводжав тітку аж против Устірік, та також вернувся, діставши від Каліни вже красну та красну шовкову хустку на шию (це й сьогодні її має), а мені знов дала премудру **дзьоблинку** міцкову та й запрядач делікатний (Ю. Федькович. Люба – згуба, 252).

ДЗЬОБНЯ етн. Невеличка торба з вовняної тканини, полотна чи шкіри, яку носили через плече. *А газда* – тот прикрашує стіну: чисто винуцував топіріці, тобівки старовіцькі блеховані, порошніці, гарпанники, які фاینіші **дзьобні**; дав порєдок стрюбі – отим кресам, пушкам та пістолетам, бо будуть у роботі через цілі сетки, а поки що мають хату закрасити; повісив ред конечий на клинках, тарниці зі стрєменами, аби кожне виділо, що не без шап’єти си жие (Г. Хоткевич. Камінна душа, 43); *Але* тої днини, то й він гонорово вбравси до церкви. *Крисаня* з готуром. *Навхрест* порошніці. *На* лівий бік через плече – **дзьобня** під «ріжком» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 329); *Лукин* утихомирився, коли зачув, що «панич» лагодиться на контролю; він сховав фляшку у **дзьобню**, взяв трембіту у руки і лише півголосом притакував товаришеві (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 49); *Тимчасом* Палагна витягла із **дзьобні** капустяний барабуляник, переломила надвоє, дала половину Одокії, а решету лишила собі. *Ідуть, харчують* та одна на другу поглинують (Д. Харов’юк. Палагна, 536); *Він* ще

і банки не заробив, не приніс дьидеві в хату, а у него **дзьобня** за десятку, а у него бартка за десятку, а на шії шовкова хустка. Та коби де посиджіння, коби весілля, а до роботи, ого... (М. Козоріс. Черногора говорить, 152); Узяв у **дзьобню** букату сиру, малая на дорогу, вложив за черес пістоля, в руки узяв топірець і за хвилину вже зник у жерепі за стоїщем (В. Гжицький. Опришки, 52); Олекса сів на краю довжелезного стола, виняв з **дзьобни** кусень буреника і грудку бриндзі тай став їсти. В хаті настала мовчанка, що нагадувала йому недавні хвилини волі в цигановій хаті (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 25); Іван теж дістав нову крисаню і довгу **дзьобню**, що біла його по ногах (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 182); Тим часом молодший видобув із своєї невідступної **дзьобні** цирулицькі кліщики, старі і порядно заржавілі, і, приступивши до мене, просив дозволу помацати хорого зуба (І. Франко. Гуцульський король, т.22, 492); ... Я ще там не ночував. / – Збирав у **дзьобню** попадом харчі / і ніс лице щасливе освіжити (В. Шкурган. Я знав його, 92); Парубки вже знають свою службу: ще до опівночі повстають, повибричуються, поприбираються, як лицарі, плоски в **дзьобні**, колачі в бесаги, посідають собі на гарні сідлані коники та гайда зустрічати сторонське парубоцтво, як уже там від брата розказ мали (Ю. Федькович. Люба – згуба, 243).

◇ не того риба, хто дзьобне, а того, у кого вона в дзьобні – не досягши мети, не хвалися про здійснення свого наміру, бажання. А ба! Так видно судилося! Не їх мала бути риба, лише моя. Недаром кажуть: **не того риба, хто дзьобне, а того, у кого вона в дзьобні** (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 458).

ДЗЮБЕНЬКА див. ДЗЮБЕНКА

ДЗЯБЕЛ, ДЪЯБОЛ міф. Нечиста сила, чорт. Хіба що тому Довбушу **дзябли** помагають (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 88); Він [чорт], як ніхто, має так багато імен: дідько, сатана, біс, диявол, щез би, пекун, щезник, пан, він, той, рогатий, пек йому, осина, осинавець, хвостатий, окаменюшник, злий, скаженів би, пропасник, **дьябол**, хованець,

інклюз, інклюзник, злий дух, чортяк, юрчик, біда, шашок, гонихмарник, шатан, люципер, домар... – та чи нечисту силу перерахуєш! (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 217).

ДЗЯБНУТИ Встромляти, втикати щось гостре в що-небудь. – Ну-ну-ну, не штрикай, бог би тебе мав! Ади, де тебе **дзябнув!** – мовив він, водячи другою рукою по хребті головатиці (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 456).

ДЗЯД зневажл. Злидар, голодранець, жєбрак. А ти ще май краще вигадала! Видиши гонор там, де другі люди лиш паленіли би зі встиду. Своїх старцями називаєш, а за чужого “**дзяда**” хочеш доньку віддати (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 74).

ДЗЯМА див. ДЗЕМА

ДИ див. АДИ

ДИВИТИ СЯ Дивуватися. Славне Підгір'є, що ся маєм крило, / В шовковій траві спати ся клонило, / Бо світле сонце в гори ся сховало, / Би десь у морі личенько скупало, / А завтра рано знов нам засвітило, / І знов ся щастю нашому **дивило** (Ю. Федькович. Вечір на Підгір'ю, 43).

ДИВНИЦЯ Диво. [Ростидуб:] Це немала **дивниця!** (В. Зубар. Вітрова донька, 168).

ДИЖМА 1. Зиск, користь. Я до них з карабіном, а Казик мені ваше позвоління перед очі тиць: не важся, – каже, тих хлопів арештувати, бо то мої спільники, – я вистарав позвоління, а вони мають колядувати, то буде і мені, і їм **дижма** (Марко Черемшина. Коляда, т.1, 232).

2. Відсоток, приріст, збільшення. І за кривду поспитаєм / У братів лукавих. / Із **дижмов** нам вертатимуть / Кров нашу пролиту (Ю. Федькович. З окрушків, 126).

ДИЙ

◇ **дий го кату** – вигук, що виражає здивування. – За Гафійного свояка... За москалівського Продана... – Ей, **дий го кату!** Або ж вийшов з воська?.. Н-не! (М. Павлик. Вихора, 168).

ДИЙКО част. Та й. – **Дийко**, Одокійкодушко! Кажі нені! Єкби... то перекажіть (Д. Харов'юк. Палагна, 538).

ДИК Дикий кабан; вепр. *Обзерав тоту дивну шотину. Вна була цілком така, ек та, шо ростет у диків на хорбаці, лиш ріжнिला-си тим, шо була з обох кінців навхрест розколена* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 396); // у порівн. *Бо ті гуцули – то як дики. То такий зіпсований нарід, що поняття переходить* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 74).

ДИКУН 1. Те саме, що **дик**. *Адже, хоч і молодий був, а знав кожну скелю, перехід звірів, назвав би те місце, вимостив на дереві сідало і сидів би там, поки не вбив дикуна* (С. Скляренко. Карпати, кн. 1, 133).

2. *етн., міф.* Те саме, що **чугайстер**. *З ліса біг старий дикун. Усій оброслий, ек кутюга, у широкім ремени тай з порожнім бурдюгом* (О. Манчук. Лісова дівка, 41).

ДИЛЬКОТІТИ Дрижати, тремтіти. *Здоров чоловік був, а нараз ноги під ним почали дилькотіти, голова трястися, пам'ять його покинула, їсти відхотілося* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 440).

ДИМ

♦ **один дим та й нитка** – уживається на позначення дуже швидкого руху. *І його просять, і лісничого просять, щоб дозволив Фірманові повозити їх на санях по тих нетрях, де пішому – один дим та й нитка* (Р. Іваничук. Юра Фірман, 95).

♦ **за димом не видно, за громом не вчуєш** – без свідків. *У нас справа швидка: з креса та в груді – за димом не видно, за громом не вчуєш* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 248).

ДИМАЛО Сечовий міхур у тварини. *Усу свою добич зношував на ріжену серед лісів у порожню, стару курненку з маленькими виконцями, шо були замість шклий застанені свинечьми дималами* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 195); // у порівн. *Иванчікови аж дух затело в грудех, бо ни міг видорвати очій вид того пудного ката, шо зачєв си надувати, ек димало, на него в поду так грізно, шо аж шерсть шийтков йиму на хорбаці вставала* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 444); // у порівн. *Була надута, ек свинече димало на таршук, дуласи, ек білий потрух у горшюку, из серця на діда, шо через него йї*

ни йшло заредом кутанє коло печі (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 28).

ДИМНИК Комин. *Видів і у колибі коло ватри, ек си гріла, коло себе, ек спав у димнику, ек з димом д'гори вілітала і смієласи д'нему* (О. Манчук. Лісова дівка, 43).

ДИСЬКЕ присл. Достеменно, точно. *“Е, знаю я тепер диське, шо будемо зле гостити...”* (Г. Хоткевич. Потомок Добушів, 463).

ДИТИНС Дитинча. *Ек схочеш, / розкаже, / де ї син уродивси – / вуйко Дмитро, коваль... / А тогди дитинє: / ек забрали з-під серця і світ похиливси, / ек сім років плекала / хіба-шо імне.* (В. Шкурган. Ривноваги нема!, 30).

ДИТИНСЧИЙ Прикм. до **дитинє**. – *Ильку, Ильку, головко моя дитинєча... – жалисно проказує приземиста Тониха. – Ого, то вічна дитина, – підтримує Тониху балакуча Василінчиха* (В. Шкурган. Кілько цего світа, 164).

ДИТКОВЕЦЬКИЙ Прикм. до назви населеного пункту Дитківці. – *Ровту зібрав чоловік трицік. Були там Микулеки три брати – Семань, Іван та Гарасим; Хабараки були з Дитковець та ше оден легінь Дмитр – то все піддані дитковецького пана* (Г. Хоткевич. Довбуш, 99).

ДИХАВИЦЯ мед. Астма, задуха; задишка у тварин, птахів. *Сторож доповів йому, що він увесь оббитий, що в него гарячка й вічна дихавиця, – Продан аж надто добре зрозумів, що раз назавше стратив здоров'є й кару* (М. Павлик. Вихора, 217); *Одні старіли – їх відводили на здачу, одні діставали дихавицю, задихалися, не могли йти в горб* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 111); *П'ята Ворона, що постаріла на панському замку, нічних струн не чула, летіла ворона спішно, хоч і мала дихавицю, сіла ворона на шибенюцю* (Р. Федорів. Жбан вина, 250).

ДИХАВИЧНИЙ мед. Який хворіє на **дихавицю**, астму. *Кахикає, аж заходиться, – дихавичний* (М. Павлик. Юрко Куликів, 20); // у порівн. *З предівними бисажками на лівим плечю, зібганий, помаленьки йшов горі дорогов, кашлючі, ек дихавичний кінь* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 172).

ДІ див. АДИ

ДІВИЦА

♦ **лісова дівича** – міф. те саме, що **нявка**. Але найголовнішим світом Розійгри є для нявок, тих красних, майже ніколи невидимих голим оком **лісових дівич**, шо то вни на Розійгри в полудне полюют на сп'ючих мушишн тай хапают їх у сні в безвісти на своїх коханців – любих любасів (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 349).

ДІВКА Дівчина. А ще вам скажу, що тоті чотири післанці, що стоять з братом, називаються стрільці; бо вини мають таку службу, що скоро яка сторонська **дівка** надійде, так вони їй зараз на віват мають стріляти, відтак відводять її два аж у цвинтар, а тут чекає вже моя старша сестра та веде у церкву святу, де знов середуца сестра жде, аби її красно де постановити (Ю. Федькович. Люба – згуба, 243); І якийсь тот Юра... от не знати, який си вдав. Таке було понуре йкесь, не гляне, не заговорить. І не любили того Юра ні **дівки**, ні легіні-товариші, та й він якось від усіх бокував. Вибрав собі службу коло панів та й там коло них усе пробував – у Кутах, чи шо; мало й д'хаті навідувався (Г. Хоткевич. Камінна душа, 104); – То байка, бадіку Ю', але тото, шо ме тємити, ек за чілдінами шниріти. Аді, чув-сми, ек тої неділі фаливси у коримі, шо, каже, нема такої **дівки** в селі, аби їго не любила (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, с.44); Жельман підмітив колись, як **дівка** полоскалась у потоці (Р. Федорів. Жбан вина, 91); **Дівки** й легіні держет поне-дівнок за долю (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 50); Отець спіритуал каже: це для того, щоб кожна **дівка** встигла, коли вона не попівського роду, нагребти по родичах п'ять тисяч корон кауції... (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 207); – То чому ховається? – Ховається, бо ще й тепер непевна життя! – Ніхто їй життя не відбирав і не відбере! Хочемо знати і мусимо знати, де дівся “він”? – То вона йому до розказу? Він хлоп, а вона **дівка**. Пішов, куди хотів! (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 71); – Кайтеся люди! Та доки це вони спатимуть?! А вставайте, **дівки!** – свято велике сьогодні. Тобі ж,

Анни' до кооперативи треба йти та купити дечого, бо деда із Петром ітимуть завтра з маржинию в полонину (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 36); А що робити чоловікові, коли в нього ні ґрунту, ні маржини? Або йди в бутин рубати ліс, або наймайся до багатого покутського газди. За такого й порядна **дівка** не віддається (Я. Стецюк. Крутий плай, 48); – Ти, **дівко**, забула, що я властитель полонини, а не холодної печі? – люто ступив крок наперед Палайда, і його вузькі колючі очі, як ножами, шаткують обличчя дівчини (М. Стельмах. Над Черемошем, 33); А може, ти, **дівко**, газдівського хлопа собі шукаєш, а не роботи? (М. Матіос. Нація, 116); Дзвінчук при з'яві **дівки** охочише заговорив із заїжджим купцем, показав із вікна, де сидять батьки: – Там, під Джугрином (Б. Бойко. По голови... По голови..., 69); – Не видиш, який ситий? – обізвася насмішкувато Штефан, в душі милуючись поставним сином. – Аж розпирає. Декувати **дівці**, що наніч д'хаті нагнала... (В. Шкурган. До серця, та не в пазуху, 205); На третій день вони прощалися уранці, / Харчів, хто міг, узяв з собою на три дні, / І рушили на шлях гуцульські новобранці, / Осталися **дівки** та матері смутні (М. Марфієвич. Галата, 56).

♦ **в дівках посвіті** – не вийти заміж. Ти збіжи, збіжи вниз, небого, аби **в дівках не посвіла**, бо що я винен, що від віку ми тут, і від віку наш рід відлюдний... (Р. Іванчук. Дім на горі, 7).

♦ **сиділа дівка та й висиділа дідька** – дочекатись до чогось поганого. – Так, так... **Сиділа дівка та й висиділа дідька**. – Та що ви, тітонько, все на Юру та на Юру! У прийми йде, то вже, певно, любить (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 11).

2. Дочка. – То не дивуйтесь, бо я теж дивуюсь, а мати сердяться: “Ростеш, **дівко**, ек з води, а хто тепер корову пастиме?” – точнісінько передала голос Василини, наморщила чоло, і раптом голубі очі, сліпучі зуби, круглі щічки і єдина ямка на них заходили таким сміхом, що й Сенчук починає труситися від реготу (М. Стельмах. Над Черемошем, 26).

ДІВКА-НІЧНИЦЯ міф. Те саме, що **нічниця**. Легіням докладно розповідав про **дів-**

ку-нічницю або **бісицю**, що може заманути молодого у безвість (М. Яновський. Гірське серце, 66).

ДІВКА-ОДИНИЦА Те саме, що **одиниця**. // у колом. *І він [Власійчук] відкашельнув та почав співати: Не бери-ко, легінику, дівку-одиницу: / Бо мут тобі зазиратти котюги в полицю* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 171).

ДІВМІТИСЯ Додуматися, здогадатися, утвердитись у думці, переконатись. *Тепер уна діємілася, що бог, на котрого всі покличуться, німий, і усім серцем зненавиділа тата, маму, попа, бо д Янцєві вна ніколи не мала серця* (М. Павлик. Ребенцукова Тетяна, 37).

ДІВОЙКА Дівчина. – *Опришка гойного, бодай він ніколи на зле місце ногою не ступив. – Бодай його куля ворожа минула, а тебе дідичева ладанка. – Ой, дівойки, скобочитесь!* (Б. Загоруйко. Черногора, кн.1, 355).

ДІВОЧКА Пестл. до **дівка** 1. – *Звідки ти така, дівочко? – спитав Юра. – Хто ти єси? (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 14); А дівочки вам не розпусні, ні! – навіть і ні в той бік, що мами ззаду дивляться та лиш собі на носі карбують, кілька би тото донецчі кулаків дома усипати, або таки ще дорогою, вертаючи з храму, а храм у нас ведеться через цілих три дні, то на-збирається кулаків тих май-май!* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 247).

ДІВУЛИЦЯ Згруб. до **дівка** 2. *Сам у хаті своїх трьох дівулиць маєш, то краще за ними пускай очі, а не пасеш чужого...* (М. Матіос. Солодка Даруся, 59).

ДІВЧИНА-ЛІСОВИЦЯ міф. Те саме, що **лісовиця**. *Чув про царя ведмедів, що витанцьовує з дівчатами-лісовицями* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 155).

ДІВЧИНИШЄ Зменш. до **дівка** 1. *Мачуха, лакома якнайборше випхати пасербицю з хати, обома руками ухопилася за хліб, нашурхала свого чоловіка, дали згоду, післали за дівкою, але – щось уступило в дівчинише. Затялася, та й затялася і, хоч ти її по букаті рубай, шаламкотить одно: не хочу й не*

піду, ріжете мене по кавальчикові (Г. Хоткевич. Камінна душа, 104).

ДІВЧУР Дівчина-підліток. – *Тето, кємуєте мене тамо, серед скали? – Де ні?! Кімую добре. У селі ші й тепер дітним наказують, аби на сєсю бєрду не чипірилиси. Ти дівчуром така була уритна, шо тебе би паском не нагодував... Лиш дєдя в'євав за тобов – за своїм мїзинком* (В. Шкурган. Не пошкодуйте чєсу, 173).

ДІГНАТИ перен. Словами, діями, вчинками вивести когось із терпіння, рівноваги; дійняти, допекти. *Може, я вам дечим коли й дїгнала, то вибачайте і не згадуйте, та будьте здорові! – закінчила вона і побігла* (М. Павлик. Вихора, 168).

ДІД, ДІДО етн., обряд. Купа з хворосту, залишків сухого листя, картопляного бадилля, яку спалюють у Страсний тиждень як уособлення Бога холоднечі. *А разом з сумерком ночі взєв из хати налагожену писанку, сирений колачік, кукуцик хліба, гуску соли й горшєтко води. Та з ватєрника узєв живу ватру, заховану в ошкалок громовиці, тая разом из своїов родинов пишов на город пониж хати, верх старого дворишия, палити того дїда, шо налагодив йго там до палєння оперєд заходом сонця з сухого рїшия, даваний, листя та буришини* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 316-317); *Иванчік з великим завєтєм йшов палити того дїда – бога студєни, того запєклого ворога Бога-Сонця, прокєтого Марка, шо то шороку, єк лиш свєтий Пєтро передєст ключі вид літа Дмитрїєви, то він тогди затєгаєт шє бїрше лєдами на тїм мїдєним току в тридєв'єтїй земни й вєраєтси шє в бїльшу силу, в таку пудну силу студєни, шо єк поціпит з прєсподного морозами, то наша матїр-земня затєвдаєт грудєв* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 317).

♦ **ГРІТИ ДІДА** – обряд. обряд, що полягає в поминанні предків, під час якого розпалюють поминальне вогнище у Страсний тиждень і, утворивши коло навколо вогню, пританцьовують за ходом сонця і тричі вигукують «Грійте діда!», «Грійте діда!», «Грійте діда!». *Помав гадку й у хаті, аби чєлїдє*

доста напекла кукуців та наробила сирені колачики й налагодила писанок дітві, ек мут в живні дні приходити до них **гріти діда** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 316); – Дедю! А вере Петро сьогодні знов покладе ватру і будемо **“гріти діда”**? – питали оба хлопчики – шостирічний Василько і п’ятирічний Иванчик (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 15); – *Йі-де!* Це лиш у Велику середу **“грітють діда”**, а ви щодня хотіли б гріти (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 15).

ДІДИ тільки у мн., міф. Тіні по темних кутках; нечиста сила. Всіх, всіх запрошуюю: і мавок, і блудів, і домовиків, і **дідів**, і коминарів, білих та чорних лас, і лісовиків, і потопельників, і мольфарів – усіх, усіх (П. Федюк. Самотня зірниця, 62).

ДІДИЗНИНА Спадщина після смерті діда. Відколи найстарша його донька Анничка вкалічила, відтоді Параска дуже лоточить його. А то її верх у хаті, бо вона на **дідизнині**, а він лишець «на ґрунті», тому мусить угоджати (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 96); Як був молодшим, то більше ввижалося, що живе тут у Насті і що разом збирають яблука у саду, а чомусь рідше – що на його смоднянській **дідизнині**. Може, тому, що дітьми пастушили разом навпроти її хати, а пізніше – парубком носив вечори через зарінок на здибанку (В. Шкурган. Не перший раз, 208).

ДІДИК 1. Дідусь. – *Не бійтеси, дідику та й бабко, ек купите мені стрільбу, то я тоті карби вистрїлюю шо до лаби!* (Марко Черемшина. Карби, т.1, 34).

2. бот. Жовтозілля звичайне (*Senecio vulgaris*). І сіно пахне конюшиною, деревієм, перстачем, пискавцем, **дідиком**, побородником, нечуйвітром і всіляким зелом, на яке ці гори багаті (С. Пушик. Карпатське літо, 280).

ДІДИНЕЦ Подвір’я. *Кортіло видіти, ек будут усі табори наокола церкви та в попа на дідинци плесати та співати* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 73); *А хто це ни виконував, то того ловили пушкарі тай на дідинци оперед мандатора ложели на лавку, тай били буками тільки, кілька присудив*

мандатор (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 160).

ДІДІВСТВО збірн. Біднота. *Розумів дукка, що з того чиниу йому не перепаде ані тинфа, бо все дістанеться дідівству* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 63).

ДІДО див. **ДІД**

ДІДОРНЯ зневажл. Дім для людей похилого віку. *А віддай його в дідорню* (М. Матиос. Нація, 66); *І ніц вже мого нема тут. Усе її [старості]. І я – її поки робити можу, а не зможу – відвезуть у дідорню, здихай, бабо* (П. Федюк. Нічна зозуля, 15).

ДІДЬКО, ДІТЬКО, ДІТЬТЬО, ГІТЬКО, ГІПТЬО міф. Чорт. Він [чорт], як ніхто, має так багато імен: **дідько**, сатана, біс, диявол, щез би, пекун, щезник, пан, він, той, рога-тий, пек йому, осина, осинавець, хвостатий, окаменюшник, злий, скаженів би, пропасник, дьябол, хованець, інклюз, інклюзник, злий дух, чортяк, юрчик, біда, шашок, гонихмарник, шатан, люципер, домар... – та чи нечисту силу перерахуєш! (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 217); *Вімалював, знаєте, на тім страшнім суді Бліндера, ек си у пеклі из дітьтьом цулуєт* (О. Манчук. Фіглі, 24).

◇ **де дідько карк зломить** – непрохіді місця. Він знову проклинав тих, хто примусив його тинятися такими нетрями, **де сам дідько** чорногірський **карк зломить**, ночувати без ватри, сікти зубами від студіні, а ще більше від страху; голодувати чорно, живлячись тільки ягодами свербиусу, і тепер, щоб зовсім не охлянути, зубами рвати сире м’ясо... (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 211).

◇ **тішитись, як дідько цьвочком** – невинправдано, безпідставно радіти. „Най дурний **потішиться** надією, як **дідько цьвочком**, а я його за ніс поводжу.” (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 139).

◇ **дідьки беруть** – сильно гніватись, драгуватись. *Микулку аж дідьки брали* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 129).

◇ **що дідько ногу би проглинув** – важко зрозуміти, усвідомити, з’ясувати що-небудь або розібратися в чомусь. *І сварні йшли за сварнями, бійки за бійками – таке заколоту-*

лося, **що й дідько ногу би проглінув** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 339).

◇ **най же би тобов дідько дуби возив** – ірон. уживається як прокляття (за формою), але виражає захоплення кимось. – *Ну, вже й Юрчик, сто телиць му тівнятих. А най же би тобов дідько дуби возив, екий цес Юрчик* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 258).

◇ **дідько би** (ким-небудь) **ригав** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання загинути від нечистої сили. – *А дідько би такими опришками ригав! Шо коби йшов із ровтов, – усіх би виловив! Ек курет повихапував бих!* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 184).

◇ **дітько (гітько) взєв (вхопив)** (кого-небудь) – хтось помер. *Але на кони, то він вже ни годен був сидіти. Злагодили з серстеника ношу, тай штири пастирі взели на плечох йго в ноши в село. Але й на ріку живого ни донесли, бо серед плаю взєв йго дітько* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 359); *Ни бійси, бабу гітько ни вхопит* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було, 96).

◇ **де дітьтьо (гітьо) каже добраніч** – віддалене, глухе місце; глухомань. *Володя озирнувся довкола. Звідси відкривався вид на галявину, де вони вчора сиділи ввечері. Зліва була альтанка, якою вони презирливо знехтували. Ще б пак! Приїхати туди, “де дітьтьо каже “добраніч” і сидіти в альтанці?! Нізащо* (М. Римар. Білий слон, 94); – *Мамо, а шо це таке Перкалаба? Де це таке? – Далеко. – А де гей? На кінці світу, країня точка. Де гітьо добраніч каже* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було, 68).

◇ **гітьо носить** (ким-небудь) – ходити невідомо-де; шукати пригод. *Понапиваєтиси тай вигоїти ші шош отутечки собі на свою говню. Кілько вами гітьо буде носити. Щез би, пропав* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 144).

ДІЗДРИТИ Доглянути. *А тато і мама кажуть, і в воську вже відбулося своє, і коло господарства робити вже далі нікому, бо тато і мама знемоглися, а служниця й слуга не діздрять добре нічого* (М. Павлик. Вихора, 239); *Ади у Петрунєків дитина зайшла у сніги тої зими, уже замерзала, уже була,*

ек нежива, розтирала горівков на ходу в машині, в шпиталь привезли студене, ек кочен – думали, шо по-всему... – Петрунєчка волосі на собі рвала, бо не діздріла... (В. Шкурган. Син, 51).

ДІЙМА Сила, потуга. – *Ой, дайте, браччики, покі’!* – казав який-небудь гуцулик, приймаючи озабочено-приятельський тон. – *Там такого пушкаря набито, шо от ік у бербеницю. Та й виджу я, шо нема тої ді-йми у вас, аби Косів узети* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 289).

ДІЙНАР паст. Вівчар, який доїть овець. *Він видразу сказав депутатови, шо на струнки з ним доїти вівці маєт завжди сидати шість дійнарів, хотівше, аби вівці завжди були добре й борзо здоєні тай ни хєбнули борзо молоко* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 345).

ДІЙНЕ у знач. ім., збірн., паст. Дійні вівці. – *Чо пхаєшся з кіньми? Чо си пхаш, кац! Ци не знаєш, шо дійник має йти вперед? – А ти там шо – єлівник подав меже дійне? В охоп дай! Єлівник в охоп... – Ходи, хло’, на струнку-у! – Обганей вівці в кошеру!* (Г. Хоткевич. Довбуш, 139).

ДІЙНИК збірн., паст. Дійні вівці. *Тоти мішенники, шо мали багато овец, то зачєли видразу доїти. А тоти, шо мали мало дійника, то зразу лиш сиділи на струнках, бо вни мали доста чєсу здоїти по пару своїх овечок, доків свої ботеї передост богачі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 341); – *Чо пхаєшся з кіньми? Чо си пхаш, кац! Ци не знаєш, шо дійник має йти вперед?* (Г. Хоткевич. Довбуш, 139).

ДІЛ 1. Долина. *Жив у Космачі циган (так називали тоді коваля) славний на всі гори і села, який умів зробити такий кріс, що ніколи не хибнув і знав він так замовити чужий, що хоч набити, не вистрілить, лише вода з нього потече. Не був він космацький, але зайда з долів. У Космачі осів, оженився і мав діти* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 9); *По горах, долами й верхами, тяглися святочно прибрані люди* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 182); *Ще треба сільських людей по долах* (А. Крушельницький. Рубають ліс,

189); *Тоді поклав на старе ватрище підкову, що її приніс із собою з долів, і проказав: – Ти вже доста піхана й бита, але ще не горена, тепер маси горіти – піхати й топтати тебе вже ніхто не має!* (В. Гжицький. Опришки, 10); *А “неотесані” гуцули ті “суки смерекові”, як прозивають їх долами, – ніяк не могли зрозуміти Кольцевого батька, що взявся був проповідати їм патріотизм, то є всіма силами хотів їх допевнити, що він те саме, що й вони, що він їх щиро любить і що задля того й вони повинні любити его* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 78).

2. Вершина гори. *І голос відоб'єсь ділами, долами, / Плаєм по рокиті / І підуть до церкви в недільку рано / Сльозою умиті* (Ю. Федькович. Дикі думи, 215).

ДІЛЕВШИНА, ДІЛЕНИНА, ДІЛЄВЩИНА Поділ майна, здобичі тощо. *Поредно розплесували коледники так, що аж понад вечір робили ділевішину* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 93); *Люде ще дужче, як уперед, кинулися до діленини... Господи, що то я навидівся й начувся тут* (М. Павлик. Вихора, 264); *Узєли, що взєли у того пана, а витак посідали, дурнеки, таки тут, близонько, на ділєвщину – борзо грошей тїли. А пан не був дурний та зібрав п'єдєсеть люда та й далі за хлопцями* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 262).

ДІЛЕНИНА див. ДІЛЕВШИНА

ДІЛЕТКА див. ГЕЛЕТКА

ДІЛЄВЩИНА див. ДІЛЕВШИНА

ДІЛНИЦЯ див. ДІЛЬНИЦЯ

ДІЛО Дія у драматичному творі. *Трагедія в п'яти ділах* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 340).

♦ **не ваше псяче діло** – що-небудь не стосується когось, не має відношення до когось. *І не ваше псяче діло, що робиться в чийй хатї ночами* (М. Магіос. Солодка Даруся, 72).

ДІЛЬНИЦЯ, ДІННИЦЯ, ДІЛНИЦЯ Загорожа для худоби, зроблена переважно зі зрубаних смерек, гілля, хмизу. *Йди ти, – каже, – туду й туду, а там є дві дільниці, зїходєт ци докупи, а третя так фист по-*

кегла униз. Там найдєш велике камінне, а під тим камінєм шукай полїбїчка (Г. Хоткевич. За Юріштаном, 518); *Зі своєї схованки ми попрощалися з батьком до завтра і пішли пригнати корів з-під дїнниці* (дїнниця – огорожа пасовиська з повалених одна на одну смерек) (П. Федюк. Рїка, 12); *Особливо хитрїсть його виявляється ось в чїм. Обгороджується стойбище на полонинах не звичайним воринням, а так званими дїнницями* зломів смерек. *Рубають смереки, валять їх вздовж границї то вершаками, то гузарями до себе. Суччя на тих смереках обтинають укїсно, лишаючи довгї шпїці. Цї шпїці стирчать в усї боки, а між ними постає зрубанє суччя, там сохне й стає хрупким* (Г. Хоткевич. Довбуш, 130); *Вирубала молодї ялички. Запрїгши Білозїра, постягала їх під лїсову стїну. Зробила з них дїнниці, як на справжнїй полонині* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 5); *Толоки позарубованї дїнницями та стряпавими ломовицями в усїлякі узори: барткато, ичккато та кривульковато, єк розкїшнїй, коверцовий гуцульський лїжник* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 10); *Багато чесу зблавучїли – уже і нїчє на земню руку клала – заки її коло дїлницї захопили, бо вона гей би далше тїкати хотїла* (О. Манчук. Непростий мертвец, 51).

ДІННИЦЯ див. ДІЛЬНИЦЯ

ДІПРАВДИ присл. Справді. *Єк послухав я вуйну й втихомиривси, то дїправди низавеликий чєс на печі усе утихло* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 43); *Та дїправди правду кажу* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 140).

ДІСТАТИ Вистачити. *Ти ж подїли, синку, аби на тиждєнь дїстало* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 41).

ДІСЬКИ присл. Зараз, тепер, сьогодні. [Секретар:] *Я ж думаю, / Що лучче єзуїтом дїськи бути, / Як ним лишє зватися!* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 356).

ДІТВА збірн. Діти. *Дїтву аж шкіра свербїла, аби чїм борше до них прїїшли коледники* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 78).

ДІТНИЙ Який має дітей. – *Кобись була хоть дітна, то най би-с ждала рік-два, але ти ще й раз сама не собов не була!* (Марко Черемшина. Зарікайся мід-горівку пити, т.1, 277); *Дивилися на дитинча и чудувалися: невже я, легінь, як кедр полонинський, був отаким червонявим, немічним, карячногим жабеням? Жонаті й дітні, згадували своїх...* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 331).

ДІТОЧИЙ Дитячий. *А гості казали йому соромитися за таке м'яке діточе серце* (Марко Черемшина. Карби, т.1, 34).

ДІТЧИЙ, ДІТЬЧИЙ

♦ **у дітчий голос** – дуже далеко, на край світу. *Нічю собі! Та це дес, певно, на край світу ми зібралиси. Тай у дітчий голос.* – *А я був ше дальше у цих керунках* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 28).

♦ **абис дітьчий був та на дітьте бес перейшов** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання позбутися когось. *Замовксми та лиш гадкую: – Най си преч каже, екий варівний та гулавий цес чоловік, абис дітьчий був та на дітьте бес перейшов!* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 51).

ДІТЧИК міф. Те саме, що **дітько**. *У та-та нечистий також не раз крав сокиру та інші причандалля для лісу. Тато злився, обзивав його. Шукав повсюди своїх інструментів. – Я ек того дітчика дес попохоплю. Знов франца вкрала в мене топорище* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 37).

ДІТЬКО див. **ДІДЬКО**

ДІТЬТЬО див. **ДІДЬКО**

ДІТЬЧИЙ див. **ДІТЧИЙ**

ДМУТИСЯ Ображатися, дутися. – *Не дмуться на тебе тепер сільські товаришки? – запитав – Не дмуться, діду* (Б. Бойчук. Остання надія, 169).

ДНИНСКИ див. **ДНИНСЬКИ**

ДНИНСЬКИ, ДНИНСКИ присл. Весь час, цілими днями. *А як собі тепер живють? Боже, сохрани та заступи від такого! Та той її, куме, й пальцем не кине, бо простий та й таки добрий чолов'яга, а, не сказавши й слова, піде геть від хати і про-*

падає десь днинськи, аби лиш не дивитися на мерзу, боже мя прости! (М. Павлик. Вихора, 262); *Що буде там днинськи робити?* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 13); *Жінки слухають, не дивлячись ув очі одна одній, і лиш Семениха Петра Діциного тихо прошепотіла чи то собі, чи невістці Сілтисового Федуся, що сиділа поряд: – Ага, наговорювала й'му на усіх, аби не пішов; вітримала півліта днински коло корови та свиний, поки фіїна не прийшла і за руку не забрала його* (В. Шкурган. Кілько цего світа, 165).

ДНИСЬ присл. Сьогодні. *Стрічай, як звечоріє... Я днись додому вертаю! Стрічай!* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 8).

ДНЮВАТИ

♦ **як (єк) днували (днювали)** – лексичний компонент етикетної формули привітання у гуцулів. – **Як днували**, куме *Танасійку?* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 218); – **Єк днювали**, дедю, – *привітався Грицько.* – *Слава... – важко видихнув старий.* – *Навіки... Чого так довго не приходив?* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 29); – *Ви вдома, дедю? Як днювали?* – *видихнула поривисто до Кіф'яка.* – *Гадала-м, ви самі сидите, як завше...* (М. Яновський. Гірське серце, 29); *Увечері, коли зустрічаються закохані: «Як днювала, пишна чічко?»* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 5).

ДОБАМБІРИТИ Отримати негативні для себе наслідки через заняття **бамбірнем**. *«Бамбір! Бамбі-і-ір, біда би ти голов бамбіррила, ти бамбірю пустий. Ти добамбіриши дес туда ше колис так добре, шо утрет ти біда, туда бамбірічі, й в'ези, лиш найдут те, заков'езлого, дес під колодов у шпирлі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 292).

ДОБИТИ Відшукати, знайти. *Пішла до сусіди, / Щоб гарненько порадитись, / Як дальше робити / І де би то невісточку / Багату добити* (Ю. Федькович. Циганка, 158).

ДОБОШЕВИК, ДОБУШЕВИК етн. Опришок. – *А-а!.. шляк його трафить! – раптом вибухнув надривно.* – *На горло зітну дерилюда! Спалю! Не хочу мняти в собі! Не хочу – й шлюс! Спалю, а сам – у добошеви-*

ки! До Бойчука! Не хочу мняти в собі! Волю погинути! (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 14); *Через неї газдівство кинув і вічним добушевицом став* (Б. Загорулько. Черногора, кн.2, 271); – *То ми раз опришки! То ми раз легіні! То ми раз чорні хлопці, добушевици!* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 184).

ДОБОЩУК *етн.* Те саме, що **добошевик**. – *Він не пускав сина до тебе, хоч і рвався хлопчисько, хтів газдика мати на оседку, а не добощука в лісі* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 225).

ДОБРИНЯ *Добра, чуйна, щира, спокійна людина. Він червачька не настолочив, єк мід, добриня був, його кльєба ні заклін не досегали, але горечка мачки забагає!* (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 178).

ДОБРИТИСИ *Налагоджувати з кимось добрі стосунки. // образн. Давай добритиси з оцим доцем, аби не змив нас в океан* (В. Шкурган. У горах дощ, 25).

ДОБРИТКОВ, ДОБРИТКОВ *присл.* Подоброму. *Дідо добритков напминав мене: «Абес, синку, уже варувавси мене бірше пужіти, бо то шкідливо міні* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 25); *А єк Иванчік єв си вагувати, шо дієти, тогди вна зачєла йго добритков підходити: “Ану, сараку, ти сам скажи, єк то мет виглядати мижи людьи, єк я буду набуватиси на одній толоці, а ти на другій? <...>”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 373).

ДОБРИТКОВ *див. ДОБРИТКОВ*

ДОБУТОК *Приплід. Жінки везли немовлят в дитячих візочках з цілим своїм добутком. Босі, пилюкою замазані діти з плачем доганяли своїх мамів.* (Р. Яримович. По могилах сліду не остало, 13).

ДОБУШЕВИК *див. ДОБОШЕВИК*

ДОВ *прійм.* До. *Єк я згадував коли про ню, то міні видразу здоймалоси волосє на голові д'горі тай шов студений мороз по цілим тілі, вид голови дов ніг* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 40).

ДОВБУШ *етн.* Сміливець. // ірон. *Щось тиснуло у грудях, але свиня на те зловісно висолопила язика. Василько вперше зовсім*

близько стояв біля смерті. Через якийсь час ніби осмілів. Тато з дідом повставали, бо ловити вже не було чого. – Ну шо, “добуше”?.. Тепер ти закімував, чого ковбаса не рохкає? Чоловіки знов повеселіли. (В. Шкурган. Різники, 214).

ДОВБУШЕВИЙ *Прикм.* до Довбуш. *Колі Себастьяна через пару годин відпустили, і він знову йшов до Мокрої через Кьонінгсфельд і спішив до Анни, то ніяк не міг врозуміти – чому все так легко і безболісно відбулося. Чи тому, що відразу сказав фольклористам, де шукати добушеві скарби (про різні цінності варто признаватися швидше, ніж почнуться тортури – вчив він Анну) <...>* (Т. Прохасько. Непрості, 133).

ДОВБУШЕНКА *етн.* Опришківська схованка. *А єк ни рибарив, то вид рано до вечера з хлопцями на зарінках понад річков мурував из каміня та піску добушєнки. Доснагу такі опришківські комори, єк їх видів, ходічі у афини, на Синицях* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 131).

ДОВБУШВЕЦЬ *етн.* Те саме, що **добошевик**. *Світанок застав добушівців на високій полонині* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 73); – *Опришки – що там казати, добушівці* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 111).

ДОВБУШІВСТВО *етн.* Опришківство. *Всі ті, чії давні й недавно розкорінені роди шанували добушівство і зналися з ним* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 45).

ДОВБУШІВСЬКИЙ *Прикм.* до Довбуш. *І про незлічимі скарби добушівські, комори, котрими засіяні всі верхи Гуцульщини і котрі, єкби си втворили, то би світ весь закутили* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 189).

ДОВБУШУВАТИ *перен.* Бешкетувати, пустувати. *Позадь цєв бійков Иванчік довго ни міг сісти, так йго боліло тіло, але про тото він не переставав добушувати* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 125).

ДОВГ *Борг.* *Хатку віднаймили жидам за довг: пішов хлопець і мама у найми до попа, він до худоби, мама – до всего* (М. Павлик. Юрко Куликів, 20); *Але, дасть Бог, він ще обтряє його від тої погані, від тих*

миршавих **довгів**, – подумав, повен надії на кращі часи (А. Крушельницький. Рубають ліс, 175); *Лиш овечки бляють, і травичку полють, та тішуться, що непродані, перебули богородичку, що за довги не пішли марне на ніж* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 133).

ДОВГАЛЬ *зневажл.* Високий, міцний, здоровий чоловік. – *Абис знав, довгалю, як хвалитися, що нікого не боїся, бос найдужчий! А ти, Єленко, уже знаєш, хто май дужчий?* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 132).

ДОВГОПІЛЬСЬКИЙ Прикм. до назви населеного пункту Довгопілля. Дід обернувся на **довгопільську** дорогу, Василь рушив за ним (Р. Єндик. Звідки беруться мольфарі, 95); *Йому приказували, що то кріс переходив з роду в рід ще від старого довгопільського ватамана Півчука* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 271); *Був се старший парубок довгопільський, син старої Хороцованихи, що за єї казали, що вона свої сороківці ділеткою міряє* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 246); *Трьох ксьондзів наймив: свого, довгопільського, устеріцького й есенівського. А на похороні великим дивом люди дивувалися, великим чудом чудувалися!..* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 318).

ДОВГОПОЛЕЦЬ Мешканець Довгопілля. *Тому тото мій брат, бувало, – він був старшим парубком у селі, – скоро прийде неділя перед красним храмом, скличе з церкви всіх легинів до себе та дає їм порядок: ти, Федоре, каже, підеш з тими против довгопільців, а ти, Андрію, знов з тими підеш мені встріть дехтинецьким, і так далі, – так вам уже розпаює красно, що другий з письма так не удав би, поки світа* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 242).

ДОВЕРГНУТИ Докинути, додати. *То вже їк я до того до терха своїх пару постолів довергну, то видів коневі ви' того не буде кєжше* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 96).

ДОВЖОК Зменш. до довг. *Не віддастси довжок, возмеси чужу форостину, залихословитси – та й вже є, вже тото у бога карбовано* (Марко Черемшина. Карби, т.1, 38); *Шо тут робити, думаємо собі, три-*

цять левів – то не грейцір, ані два, а ми мали у паскуди вже передний довжок (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 102).

ДОВІДНИЙ Який добре веде господарство; хазяйновитий. *Дивилиси, котра єка за довідна газдиня в дому?* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 240).

ДОВКРУГ присл. Довкола. *Усі за покотом плакали. Челядь перервала «грушку», в хоромех і коло одвірків сльози рукавами обтирала. Чорні стіни здригалися, луску жалю з себе скидали. Плачі наперхали зів'ялими чічками на Глашку, а смерть їх на сивім волоссі довкруг тварі уклдала, терновий вінок сплітала. Гейби під важким бервеном у землю потавала пишина, та годна, та гречна газдиня робітна* (Марко Черемшина. «Грушка», т.1, 68).

ДОВЛЕГУ

◇ **довлегу смієтиси (у сміх)** – дуже сміятися, реготатися. *На набутках, то вни з Юріштаном сієли грішми по земни, єк зерном по ниві, тай смієлисци довлегу з своїх лобасок, єк уни си били над тими грішми, збєраючі їх из земні* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 274); *А я з того довлегу у сміх, аж поземни покотивси, та видразу уєв ми фіст* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 24).

ДОВСТРІТУ, ДОВСТРІТЬ присл. Назустріч. *Довстріту* їмивси дідови за шию, аж завис на їго широкіх грудех (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 25); *Довстріть мене ув один заскок хітом летіла велика, біла дідова пужла* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 10).

ДОВСТРІТЬ див. ДОВСТРІТУ

ДОГІНЧЛИВИЙ Який постійно докоряє, гудить. *Буде зо мнов, шо буде, а я знаю, шо лісна, то файна молодичка. Пишина чічка. Привітлива, лоба, мила, ни така оприсклива та догінчлива, єк мій флуд Єлена* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 431).

ДОГЛУПУВАТИСЯ Допитуватися, намагаючись збагнути. – *Тото у тім краю дают ніби імне хаті так, єк у нас христїнина кличут? – доглупується старий Федір недовірчиво* (Марко Черемшина. Основини, т.1, 93).

ДОГУРИТИ Образити, допекти. Скажеть, може, я кому з вас **догурив** і сам про те забув, а він носить на мене гнів у серці? (І. Франко. Терен у носі, т. 21, 377).

ДОГА Клепка, опукла поздовжня дощечка у бочці. Наметала їх у накривчесту коновочьку из перекладуваними сливинов **догами** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 94).

ДОГОбУВАТИ Під'юджувати, кпити. Здавалоси йому, що й тепер зачєв його Олексій так досадно **догобувати** словами, єк тогди, коли учів його (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 300); Але Иванчік ни трабував тим, шо Обарінчук на него си юшив, бо ше **догобував** весело його <...> (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 378).

ДОДАНЦУВАТИСЯ перен., ірон. Програти судовий позов, втративши всі витрати на нього. – Ой, **доданцувався** ти, Миколайку, **доданцувався**, – говорив сам до себе, – ще таких музикантів собі наймив, що шкіру з тебе злутили (М. Козоріс. Черногора говорить, 255).

ДОДРИБЗАТИ Дошкандибати, дійти. – Давай пересапнемо. – На Кедроватій. – То хоч перезуюсь. Диви, як онуча висолопилась. – **Додрибзаси** і так! – ще й розсміявся, сяннувши сліпучо білими зубами (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 90).

ДОЗЕРАТИ див. **ДОЗИРАТИ**

ДОЗИРАТИ, ДОЗЕРАТИ Доглядати, пильнувати. А старий Іван Довбенків приймив її туди, аби **дозирала** ґрунту і аби не було шкоди, бо то від них далічко (М. Павлик. Вихора, 252); Старий **дозирав** нас, як свої діти, а найдужче вже тішився, що ми знали поволоськи (Ю. Федькович. Штефан Славич, 287); Ой, добру-сте, небожета, неньку мали, та коби-сте були **дозирали**. Та й гіркий сьвіт тобі, Гнатку, буде, шо вигибают добрі люде. Багачі ті не приймуть, не будут говорити: «Віді, ти голоден, Гнатку, на-ко тобі теплої кулешки. Віді, тобі ноги позапухали, на-ко тобі постільці чоловічі. Віді, тото сьвітце велике, на-ко тобі масельця на голову» (Марко Черемшина. «Грушка», т.1, 65); Пишино **дозерали** маржинку ми цілісенький день, бо дідо казав, шо на Васи́ліній Свєтій вечер по

опівночі є така мінута, шо уся маржина на світі говорит так, єк люде (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 79); – Таже садили, поливали, сапали, збирали, – одним словом, так **дозирали** [огірки], так плекали шо би добрий врожай був, 'би було шо продати й заробити, йкус копійку на прожитє! (В. Шкурган. Переказ, 90); То того шо я добру ватру в печі розклала й **дозирала**, ні на крок ни видходили від печі... (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 162); // образн. Край щляху смерека / Вітами хитає... / ... Витяглась, / завмерла: / “вівці” **дозирає** (В. Шкурган. Гуцульське село, 25).

ДОЗНАКИ присл. Достоту. А нетрудний мені шепоче: «То, – каже, – Відня». Тримаю я фурт ту карту від депутата в руках, та й сама не знаю, де я. Але єкийс великий пан з шаблев хап за карту, та й мене на віз, та й замкнув. А тото ні віз, ні бричка, **дознаки** таке, єк панька хата (Марко Черемшина. Основини, т.1, 92).

ДОЇДАТИ Те саме, що **докучєти**. – Ну, ну, лиш не дай ти мені покій! І бігме, що тебе зараз запакую до арешту, будеш видіти – лиш **доїдай** ти мені багато! (Ю. Федькович. Штефан Славич, 286).

ДОЇННИК наст. Той, хто доїть корів; дояр. Телята побачили корів і рвуться у своїх загородах, мечуться доокола розсік. Корови теж непокояться – і ото їм дають басарунок. Це спеціально накошена трава, яку їсть корова і стоїть тоді спокійно. Бистро засідають **доїнники** до роботи, і скоро характерне цюркання пахучих струй молока заповнить повітря (Г. Хоткевич. Довбуш, 139).

ДОЇХАТЬ Покарати, наказати. Да знали вони інишим способом, як нам **доїхать**, коли хто з нас прогрішисть (Ю. Федькович. Опришок, 321).

ДОЙКА збірн., наст. Те саме, що **дійник**; дійні вівці. Гаджюма того літа був дуже гордий, бо мав шош п'єтьсот самої **дойки** у тім мішіню, то мав шо того літа пасти тай обвертати на полонині. Красне то мішіне було (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 345); А я сказав: “Вере то єлівник ци **дойка**” (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 360).

ДОЙНА Тужлива румунська пісня. – *Йде з кіньми в полонинку на ніч, то лиш коні спутає, вже скік до Сайнки, копила колише, дойни волоскої співає.* «Вона, сарака, – каже, – сама, газди не має» (Марко Черемшина. Парасочка, т.1, 244); *Довго приспівували опришки, легенько гуляли в хаті старого шляхтича Андрія при звуках дзвінкої сопілки. Час до часу випивали по чарці вина й закусували хлібом і ковбасою та кулешою з бриндзєю. А як втомилися то й посідали на лаву, щоб відітхнути. Як спочивали, то сопілка вигривала сумну-тужну “дойну” думу...* (І. Березовський. Худан, 15).

ДОКИВ, ДОКІВ присл. Доки. *Докив* це були в лісі губи – їли сирівцем, хоть кілька набралися від побережників (М. Павлик. Юрко Куликів, 25); *Як у верхах сидять газди, то май опівночі встають, бо докив си вми-ти, докив си прибрати, докив газдиня дівкам волосе опоредит, то вже, диви си, час і до церкви* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 46); *Не знаю, ци смію я так говорити, лиш доків не ходив мій Олекса суда, дотив був людина йк людина* (Г. Хоткевич. Довбуш, 204).

ДОКИНУТИ

◇ **пальцем докинути** – учинити якнайменшу спробу скривдити, образити, побити і т.ін. кого-небудь. – *Що ти з своїм чоловіком! / Стефанові я не раджу / Тебе й пальцем докинути* (Ю. Федькович. Добуш, 77).

ДОКІВ див. **ДОКИВ**

ДОКІНУТИСИ

◇ **й пальцем ни докінутиси** – не заподіяти кому-небудь ніякої, ні найменшої кривди, образи. *Та шо тут дієтси? Шо є? Ива, ике вам чудо? Ти чого ківаш дівчет? Лиши йх.* – *Я шй й пальцем ни докінувси* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 153).

ДОКІПТИТИ Зрозуміти, збагнути. *Навіть то вже й сама Єлена ни могла ніск докїптити, чому то вже він раз ни підет туду, у Плоску, до того свого бога, Олексія, шо то так уводи гал сушив та клопота в її про него голов* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 404).

ДОКОНАТИСЯ Переконатися. *Він не журиється нічим, хоть чув уже від слуг, що хліба та всякого добра в них вже меншало, і хоть слуги доправлялися вже у єго мамі своєї симбрилі та й хотіли йх покидати, бо бачили, що вже із церкви нічо ані не капне, і доконалися запевно від людей, що Кольцевого батька ніяк вже назад не прийме громада* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 63).

ДОКУЧЕТИ Повторюванням, однамітністю дій, слів і т. ін. неприємно вражати; докучати, набридати. *Підристки гордо пірилиси, похожуючі помижі челідь, та так докучели челіди, шо аж ниодна здуфална молодиця на них хякнула та гетнула (єк на виднишета), позераючи нишьком – з-перед своїх чьоловіків – за файними, гардешистами мушіньми, шо їм си вдали* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 76).

ДОЛЕГЛИВІСТЬ мед. Недуга, слабкість. *А, може, екраз тебе Бог надніс у цу хату, аби ти шош поміг Олексієви, бо він ни одному поміг в долегливості* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 414).

ДОЛИЩЕ Те саме, що діл 1. // образн. *Його погляд покотився долищами.* У темряві вечора вирізьблювалися зелені свіжі царинки, вкриті, мов килимом, травичкою, від чорної, мало що не синявої зелені коструба-того лісу (А. Крушельницький. Рубають ліс, 169).

ДОЛІВ присл. Вниз; внизу. *А коли жан-дарм попровадив уже Юсипа долів дорогою, тоді Лукин “по правді” розповідав бадікам цілу пригуду* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 52); *Пливи, пливи, синє пірце, / долів за водов, / А я собі, молоденький, / човном за тобов* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 296); *А долів – там зими май-май* (Г. Хоткевич. За Юріштана, 473); *Я й стрик, глухий Петро, збили ще досвіта чотири-тابلуву дарабу в Жаб’ї і, скоро надійшла осінь, рушили долів Черемошем* (І. Франко. Терен у носі, т. 21, 378); *Пішов Василь із Юрком долів дорогою, посвистуючи на нових товаришів, щибуючи бучками вітки смерічок* (Р. Єндик. Звідки беруться мольфарі, 87); *Зоряли ранні зорі, як сестра Катерина дала знати*

Василині про несподівану смерть покійного Юри. Василина як се вчула, то мало що не вмерла в зворушенню, з жалю та переполоху. Борзо-борзисько дала Василька малого до Зятинюха Івана, а сама духом **долів**, в погоню за своїм Юрою (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 549); *Поснідали, забрали зі собою ватага тай зійшли долів у Жабс. Вертали з великим вдоволенням, що їх похід увінчався, хоч не повним, то великим успіхом* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 64); *А коли ранки та вечори починали завивати ґруні у молочні перемітки, а з верхів сходила осінь, підмальовуючи у різні кольори листи на деревах, тоді скочувалися з полонин **долів*** (О. Дучимінська. Трембітали трембіти, 115); – *Ші коби й я правнуки дочікав. Банно, шо баба моя не змогла, – скліпав Горданчин. – Але снитси ми зчєста, так що видимоси. Позатого тижня присниласи, гейби здибаємоси у горах, але я йду д'гори, а в'на **долів**. Така красна, так легонько йде, ек по повітрю* (В. Шкурган. Майте на увазі, 179); *Середина полянки вирівняна, мов тік, а сира глина із вирівняного місця розсипалася [в] суміші із камінням **долів** аж по сам камеральний окіп. Тут має стояти Семеншина нова хата* (Марко Черемшина. Основини, т.1, 85).

ДОЛОШКА Долоня. *Неня як учули, що Ілаш уже посватаний, та й з ким, та й як, – такі уже раді, що аж богу моляться та в **долошки** плещуть, бо вони, знаєте, Ілаша дуже навиділи зроду* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 256).

ДОМАР, ДОМАРЬ 1. Чоловік, що працює вдома; той, хто залишається на господарстві, господарює. *Тут товпилися зі своїми повістями **домарі** з гуцульських гнізд, яких Довбуш увільнив від орендарів і корчмарів; тут були хлопці з покутських, бойківських і подільських сіл, за кривди яких опришківська ватага пускала з димом панські палати і багацькі комори, карала смертю кровопивців і кривдників народних; тут голотилися вдови, сироти, скривджені суддями і попами, комірники, яким Довбуш помагав грошем* (Р. Федорів Жбан вина, 311); – *Я сам би, братчику, подався в опришки, так дедьо заказали. **Домарєм** при собі тримають. Ка-*

жуть, волос ще не обрубаний (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 43).

2. Мешканець села, який прибув на **полонину** за **бриндзою** від своєї дійної худоби, що тут випасається, або навідати когось. – *Та декую... бирше не тра... Шо ти їх кіко нароби? – А продаю. **Домарі** купуют. І баранці, і колачіки. Колачіки роздают за померші душі, шо вмерли без сповіді, дес у лісі ци ек* (Г. Хоткевич. Довбуш, 157).

3. *евф., міф.* Чорт, який допомагає в домашньому господарстві. *Але вни всі розказували, бувало, шо **домар** лакім був у порожних зимарках та стаях на полонинах пужіти нічлігарів, але то він з ними лиш си любив драчкувати назбитки, аби мав си з чого посмісти тай розвеселити собі душу на самоті, а ни збиткувавси так остатно з людий, ек сеї ночі позбиткуваласи нічїста сила з Іванчіка* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 203); *Він [чорт], як ніхто, має так багато імен: дідько, сатана, біс, диявол, цез би, пекун, цезник, пан, він, той, рогатий, пек йому, осина, осинавець, хвостатий, окаменюшник, злий, скаженів би, пропасник, дьябол, хованець, інклюз, інклюзник, злий дух, чортяк, юрчик, біда, шашок, гонихмарник, шатан, люципер, **домар**... – та чи нечисту силу перерахуєш!* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 217).

ДОМАРС Зневажл. до **домар** 1. *Але загальний тон корчми – було першенство чорних хлопців, їх вищість над сими “**домарєтами**”, шо ради вигід спокійного життя терплять стільки понижень, шо не знають вільних бажань і вільного їх задоволення* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 227); *Опришки поставали поруч з гордим виглядом і зверхньо підсміюються над **домарєтами**, шо якогось паршивого орендарка завпудились, а ще топірці в руках тримають* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 65).

ДОМАРИК Те саме, що **домарс**. – *Що сі стало, **домарику**? – безпечно звієся Довбуш на срібні стремена* (Р. Федорів. Жбан вина, 275).

ДОМАРИТИ 1. Працювати вдома, господарювати, поратися по господарстві. – *Ек же си маєши, Катеринко? Ек си газдує, **до-***

марит? Ци калачі добрі та булочки? – і підходив, мов тигр підкрадався (Г. Хоткевич. Камінна душа, 307); «Та бо я тепер нічо ни п'ю, тай ни маю чого повертати в коршму, а ше рідше до церкви хожу, бо за мене ходет молодета тай стара, а я **домарю** коло хати», – трохи онимаючиси, відповів Іванчік (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 311); – Кажу ж, хто хоче йти з нами, най іде, хто не хоче, най **домарить** (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 358); Єк вернувси Іванчік у хату, тай примов'єв собі ше раз до схід сонця, то йму виразно показало на воді, шо то ни був хатний чорт-домар, тот шо лаким у порожних хатах **домарити** тай пужіти людий, лиш то був злий дух – нічїста сила, наслане (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 203); Дід на печі **домарит**: / шї ту / люльку смоче – вуса дошмалює, / мене пантрує, / закїв росту (В. Шкурган. На дідовій печі олені б'ютьси, 36).

2. Залишатися на чиемусь господарстві, виконуючи найнеобхідніші роботи, поки господарів нема вдома. Лиш не припізнюйся дуже, абись проспалася, бо завтра тобі, небого, **домарити**, обїдець зварити... (М. Павлик. Вихора, 167); – Вельми дякую за комплімент. Бо, підкований досвідом своїх камратів, я міг би в Дзвінчука **домарити** і до судного дня, коли б не стрілила 'му в голову забаганка згладити зі світу Довбуша (Р. Федорів. Жбан вина, 177).

ДОМАРИНС Дія за знач. **домарити** 2; догляда за господарством, коли усі йдуть з хати. А ти ввечер єк си ни покватиши вернути вид Шкинді, то жди мене там, бо я єк си вкутаю, то зберуси тай з нівістков приїду на посїжїне. А на **домарїне** впрошу когос вид Семнена (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 473).

ДОМАРЬ див. **ДОМАР**

ДОМАТОРКА Жінка, яка доглядає за господарством. На другий день рано Настя купила собі того самого коника від його, бо знала, що цей коник легко несе і найнявши собі **доматорку**, зібралася тай поїхала в Микulichин до "Юрчихи" передати їй гостинця від її мужа, "Юрка" (І. Березовський. Худан, 59).

ДОМІВ присл. Додому. А як їхали попри цминтар, то Дмитро гейби зі сну пробудився і показував сухою рукою на могили. – Брачіку Про', аді, де мій лік! – Усіх нас туди повиносют, пляцу є доста, – потверджував Прокіп і дальше то кляв, то припрошував шкану, аби їх скоріше везла **домів**, аби цілого дня не стратив (Марко Черемшина. Лік, т.1, 79); Музика там стоїть з одним післанцем, а друга з другим, – бо ми, бувало, усігди по дві музиці кличемо, – зачинають відгравати на пригіст; а жид, що стоїть з двома непочатими барилками при братові, то лиш усміхається, клятий, бо знає, що так і з порожніми бербеницями верне **домів**! (Ю. Федькович. Люба – згуба, 243); Пишли [Шкиндя з Довгим] **домів** (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 267); – Чи ніти **домів** і стати бити ту нехтолицю, але так, щоб їй аж печінки відстали: нехай каже відразу усю правду (А. Крушельницький. Рубають ліс, 262); Хвала богу, що на сьому окошилось, що ти **домів** приклигав, синцю (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 215); Вертає десь **домів**: поля зелені, збіжа аж до самого Косова (М. Павлик. Юрко Куликів, 24); – Таке то. Старий ціле життя корпав, а як клапне, все пропаде, розберуть, проп'ють. Ти може чого хотїла? – Ні, нічо. Треба йти **домів**. А то вернеться, не застане і знову ме вадитись (М. Козоріс. Чорногора говорить, 42); Йой, Богданку, чом не йдеш **домів**? (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 319); З Криворівні вони зараз по Спасі розійшлися, щоб за тиждень зійтисся. Вже для роботи. Довбуш із Баяраком знали, де Бойчук коротатиме тиждень. Сон тяжкий наснився. Що неня з дедьом кличуть **домів**... Ой, як хотїлося додому. Пішов од рідних недобре (Б. Бойко. По голови... По голови..., 73); Ми скоро повернули **домів**. Тут було багато війська. Військові коні стояли поруч наших у стайні, та поприв'язувані до плотів. (Р. Яримович. Останні Моїкани, 28); – Біжи, Дми', по мого кожуха. Підемо, браття, **домів**. Хай їм чорт (У. Самчук. Гори говорять!, 23); Ідуть сюди... дивись, благаю: / Йому нічого не роби... / Її примусь **домів** вернутись, / Але, крий Боже, не забий (Олександр Олесь. Ніч на полонині, т.2, 227).

ДОМІВСТВО Господарство. *І таки пра-вистиму тя піхотою до самої Сучави. А ти як гадала, зараза куревська! Й за цим разом не залишу на домівстві...* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 12).

ДОНИНЬКИ присл. Донині, до цього часу, досі. – *Я і дониньки, ватажку, ріки й озера вичерпую оцими долонями і доню-чічку свою шукаю* (Р. Федорів. Жбан вина, 312).

ДОНЯ

◇ **лісова доня** – міф. те саме, що **нявка**. *Мати Олена вірила, вся Верховина вірила, що гори і нетрі не гудуть пустою, заселені вони лісовими донями, блудами, яскинями, арідниками та іншим нечестивим плем'ям* (Р. Федорів. Жбан вина, 39).

ДОПАЗИТИ Док. до **пазити** 2; доглянути, допильнувати. // образн. *Днинка Божя їх усокотит та допазит так, що будут си самі красні віці вести* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 55).

ДОПАНТРУВАТИ Док. до **пантрувати** 1; допильнувати, спостерегти. *Я уже по-через кілька ночій допантрував, що він навіть си з постелі спануєт і питає руками на-окоз себе, єкби когос ловити хотів* (О. Манчук. Лісова дівка, 41).

ДОПЕВНЮВАТИ Переконувати, запевняти. *Кортіло бадіків також через ояан подивитися на неприятеля, але комендант не зволяв і сердився, коли бадіки допевнювали, що ті чорні дими здіймаються з вогнів, які розіклали хорватські ландштурмісти сусіднього села собі на загіток* (Марко Черемшина. Перші стріли, т.1, 126).

ДОПЕРВА

◇ **а що ж доперва** – а тим паче. *Скоро зима. Довга, сніжиста, гірська зима. Навіть у селі глибокі сніги роз'єднують гуцульські хати одну від одної на багато місяців – а що ж доперва у горах?* (Г. Хоткевич. Довбуш, 396).

ДОПОМАГАТИСЯ Домагатися, просити. *Возьми ж 24 леви срібні та заплати боржій рудому, аби ні в кого нічо більше не допомагався: лиш так хіба би міг скапати штокгаузу, інак ні* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 293).

ДОПРОВАДИТИ Док. до **провадити**; довести когось. // образн. *Смішком чарунку-повістунку / вратує місіць молодий, / бо допровадит до воріння, / де віщій сон бужєє (...Знай!) / і від завлєги / аж до днини / справ'єє молодецький бай* (В. Шкурман. Най зацвите ші раз у ватрі..., 21).

ДОР див. ДОРА

ДОРА, ДОР обряд. 1. Набір продуктів, які освячують на Великдень. *Обі з нивітков кроїли на крузі, оперед полицного вікна, по кавалкови паскавника, сира, солонини, ковбасий та бужениці тай укладали кавалками в доренник дору на свечіне* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 324); *В шпари помижи кавалки дори втихали варені лулені єйця* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 324); *Тепер почала його опоряджувати. На сам спід дору поклала хліба, худоб'єної паски, сира букату, ковбасу, ракву з маслом, солонину, яйця, а між ними сире одно – бо то проти згаги добре* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 46).

2. Шматок посвяченої паски або невеличка пасочка, якою гуцули взаємно обділюються, вітаючи з Великоднем. *Паламар навив цілий оберемок витиць і тепер продає; люди купують, ліплять на паскевники. Обділюються всі взаємно дорою з приговорами, з бажаннями всього найкращого, з ласкавими усміхами, цілючи одно одного по руках* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 47).

ДОРАЗУ присл. Відразу. *Єму навіть прийшла на думку єго мати, але таку думку він доразу від себе відкидав і навіть боявся єї, та й тепер він звернув свою увагу на дівочі слова: “Спасай мене!”* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 51).

ДОРЄННИК див. ДОРІННИК

ДОРІДНИЙ Добірний. *Він у товаристві дорідної, як і сам, половини смакував начиненою рибою; черги дожидалися курка із чорносливом, ряд вазочок із фруктами, тістечками та спіненими вершиками з цукром* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 156).

ДОРІННИК, ДОРЄННИК етн., обряд. Дерев'яна посудина, у якій несуть святити продукти на Великдень. *Пішла винесла дорінник із комори. Е – то не простий до-*

рінничок був! Брат Анничин, що у Космачі сидить, канцер був до таких работий: таке вдасть, як схоче, що вже раз. А над цим **дорінником** сидів був щось місяців чотири – але ж бо й виробив! Хоч би королівна сама несла паску до церкви у сім дорінничку, то би си не повстидала! (Г. Хоткевич. Камінна душа, 46); Попик разом із сходом сонця зачєв светити паски, але доків видправив на цвинтари коротку видправу, то люде пови-тегали з бисах паски, порозтикали **доренники** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 327).

ДОРІННИЧОК етн., обряд. Пестл. до **дорінник**. Брат Анничин, що у Космачі сидить, канцер був до таких работий: таке вдасть, як схоче, що вже раз. А над цим дорінником сидів був щось місяців чотири – але ж бо й виробив! Хоч би королівна сама несла паску до церкви у сім **дорінничку**, то би си не повстидала! (Г. Хоткевич. Камінна душа, 46).

ДОРНИК Ручний інструмент для пробивання отворів у метали, шкірі тощо; пробійник. Взяв клевець і таки почав цяцькувати. Параня побачила, що то менший розмір як на Якимнюка, та й делікатні навіть дівці. То були готові чоботи. Олесь брав **дорники** один за одним і вибивав візерунок на халявках. Баба лиш кліпала (В. Шкурган. Чоботи, 228).

ДОРНЬІНКА етн. Різновид сокири з довгим топорищем для стинання великих дерев (їх гуцули привозили з Дорни-Ватри). Десь біжить уже хтось, підіймаються дрімлючі у холодочку постаті, скорше цюкає запізнена сокира, і бог зна, звідки виповзають над Черемош постаті керманичів. Зі шварами, з кілем і вічною нерозлучницею “**дорньїнков**” (Г. Хоткевич. Дарабов, 387).

ДОРОГА

♦ **йти у три (дві) дорозі** – йти нерівно (про п’яну людину). “Ота онде йде аж у **три дорозі**, не так, як я, в одну – подумав він собі, заздівши Мар’яну, що крутилася по саду та шепотіла: “Юстино, Юстино, бійся Бога! – Ци би то така вже зроду, а ци з багатсва й розкоші, бо старий небіжчик, Лисан, багач був, кажуть на ціле село, ци

жура яка? Досить того, що відколи-м гезде в Косові, то ніхто ще не видів Мар’яни цілком розумної та тверезої – усе п’яна, усе п’яна!..” (М. Павлик. Вихора, 259); “Ади, ек тишино у **дві дорозі** идет війт від горівки” (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 233).

ДОРОЗУМІВАТИСЯ Додумуватися. А тепер прийшов такий час, шо би пити молоко від аптики – **дорозумівався** і собі Прокіп (Марко Черемшина. Лік, т. 1, 78).

ДОРОШІВСЬКИЙ Прикм. до назви населеного пункту Дорошів. – А взимі молочене в’їдає. Кождий має копу змолотити в тижні. День малий, а снопи великі, не раз і два дні оден мусиш молотити. А ту єнчі всекі роботи. Отсе **дорошівським** жидама дерево возили... (Г. Хоткевич. Довбуш, 294).

ДОСВІТА присл. Дуже рано, перед світанком, на світанку; вдосвіта. Другої днини **досвіта** поїхали в місто; а установивши у заїзній корчмі коні і наказавши парубчаків, що з ними фірманив, аби на візок уважав, пішли до церкви, до самої катедрі, де владика службу божу правив (Ю. Федькович. Жовнярка, 335); – А може би, їх, прецінь, зараз замкнути? – Зараз як зараз, але **досвіта** буде можна (Марко Черемшина. Коляда, т. 1, 233); – Ти шо, Васи’, помагав різати? – Та збудили ші **досвіта**. Траба було комуз затримати і кров імити. – А ти си не пужієш крику? – Ніа. То бігом си ріже. Лиш траба моцне серце мати (В. Шкурган. Різники, 216).

ДОСНАГУ част. Саме, якраз. Уна **доснагу** так вигледала, ек тоти лісни, шо про ні ніраз люде розказували у дедевим мліні, бувало, говиркуючі мижі собов про лісни та їх ворогів, диких людий-дикунів (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 42).

ДОСОКОТИТИ Док. до **сокотити**; допильнувати. Але казав дідо, шо то так тежко **досокотити**, ек тежко **досокотити** напоротин цвіт на Івана Купала (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 80).

ДОСТА присл. Стільки, скільки треба; багато; досить. Та яке кому діло на весіллі до молодой? Хіба що молодому, а людяма аби музика грала та вина було **доста**, а весело-

щів повна душа у кожного (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 10); *Тоді поклав на старе ватрище підкову, що її приніс із собою здолів, і проказав: – Ти вже доста піхана й бита, але ще не горена, тепер маєш горіти – піхати й топтати тебе вже ніхто не має!* (В. Гжицький. Опришки, 10); – *Вуйно, кілька років цій хаті? Видко, що стара доста, але ші моцна і файна – май-май!* (В. Шкурган. Сойка, 194).

2. у знач. присудк. сл. Хватає, вистачає. *Груди сопіли. – Доста. Твоя слабкість тяжка, розумієш? – Розумію, проше чесного дохтора (Марко Черемшина. Лік, т.1, 77); Вже би й досить, а Олекса все рубає. Йому хочеться, щоби ватаг здивувався, виїшовиши, й сказав: “Ого, скільки ти нарубав! Я й не знав, що ти такий молодець...” Так не сказав ватаг. Він сказав: – Доста, доста. Се ти мені ту на два нни нарубав (Г. Хоткевич. Довбуш, 151); – Чому не горить ватра!?” – крикнув він до когось дико. – Доста, що вона під тобою горить... – відповів хтось дошкульно, але не погрозливо, не дуже зло (Б. Бойко. По голови... По голови..., 34); Олекса чомусь мовчав, не втручався до розмови. Тільки, коли Геник, рішуче підвівшись, буркнув: “Ну, доста... А то як на зборах...” – він кашлянув і промовив: – А чого ж? (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 117); – Нізащо забив! – Коби то одну її! – Доста терпіти! (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 149); Ти аби не вишукав кого, не оскорбив, не бвив та справедливо жив на світі – то доста з тебе (М. Павлик. Ребеншуква Тетяна, 34); Доста такої страшної. Давайте веселой (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 22); Доста вже бесіди слухати (Л. Качковський. Довбушева пісня, 191).*

♦ **доста того** – уживається для узагальнення раніше сказаного. *От постягали з них ба коралі, ба монества, ба пояси, ба баюри, доста того – посмішили дівчат (Ю. Федькович. Серце не навчити, 268); А брат з ватажними парубками так зиваються, та частують, та припліскують, та додають охоти, в одно гуля та гуля, а топірчик і не дотикається його, в одно понад головою шумить, аж старі люди дивуються, а Калина вам – справді калина; лиш що калина*

в гаю цвіте та не говорить, а наша Калина і цвіте, і сміється, і говорить, і моргається подеколи з Плашком, часом і засоромиться трошки, бо легінь не знає вже годі та часом щось і скаже, що й сам не знає, що він казав, – ну, пропав, та й доста того, – се вже й сліпий далі узорів би, не так ми (Ю. Федькович. Люба – згуба, 247); – Лиш не важеся цього казати! Розумієш? Доста вже того, що виробила, що рідну доньку занепастила, і що Юра почерз тебе у світ пішов. Ще лиш бракує, абис шандарам сказала, хто співав. А співав непогано! Усю правду виспівав – і їм, і тобі, моя газдине пишина! (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 174).

ДОСТАТКУ присл. Точно; достоту. *А в церкві панночка, як не тота: і губки запишила, і голову склонила, і так щире-щире молиться з книжечки – достатку свята (М. Павлик. Юрко Куликів, 21).*

ДОТАЧАТИ Приеднати, додати. *Відбрала ти в мене життя трохи, але най уже я тобі сей кавальчик дотачаю (Г. Хоткевич. Камінна душа, 218).*

ДОТЕК Достаток. *Маржинка була правуча, манниста. Красні хліби си родили. Ув усім був дотек (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 14).*

ДОТЕКТИ Вистачати. *Розпитувалися одни в одних, ек з сіном стоєт? Ци дотекнет сіна до зеленої паші? (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 306); Бірше сидів у хаті за коменом на печі, бо через старість ни зудалував совпати такими зимами западними за звіринов. А він, бувало, лиш зими глипів. Але тепер дотекло йому її (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 99).*

ДОТИВ присл. Доти. *Не знаю, ци смію я так говорити, лиш доків не ходив мій Олекса суда, дотив був людина йк людина (Г. Хоткевич. Довбуш, 204).*

ДОТРЕМБІТАТИСЯ Долинути. // образн. *Душа баби Одокії / Переселиться в трембіту – / І дотрембітається до нас (М. Матіос. Нація, 175).*

ДОФТОРЬ див. **ДОХТОР**

ДОХОВУВАТИСЬ Виховувати. – *Ніколи не є запізно, чоловіче! Я так і знав, що з*

тебе будуть ще люди! Бо де хто таке бачив? Хлоп дужий, як ведмідь і, замість газдувати та дітей доховуватись – марнується осьтак. Та й Катерина твоя – молодиця була, як писанка, а ти знівечив її, по чужих хатах тепер ходиш (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 133).

ДОХТИР див. **ДОХТОР**

ДОХТОР, ДОХТОРЬ, ДОХТИР, ДОФТОРЬ мед. Лікар. Може, дуже нездужаєш? Я йду, замельдую, Аби пішли за **дохтором** (Ю. Федькович. Дезертир, 180); – А чулисте, що дес у світі дитині, най си преч каже, косарков відтяло руку, а **дохторі** на-чес пришили – і рука жива! (В. Шкурган. Син, 51); **Дохтором** би платити, задурно і вони не схиляться д чоловікові (М. Павлик. Юрко Куликів, 26); *То попереk ї болит, або почеревина ї найшла, або скус инчу хоробу собі вишукаєт, шо и дохторь би такої ни вігадав* (О. Манчук. Челідина, 55); – Чула я раз, як газди говорили: “Під **дохтира**, ади моцного конє давайте, бо будь який угнетси під таким дужим хлопом” (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 24); *Я зладжу візок, сідайте, поїдемо до Жаб’я до дофтора* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брив Черемош, т. 21, 437).

ДОХТОРСЬКИЙ Прикм. до **дохтор**; лікарський. Однак не помогло ї це, бо як тільки Кольцо, борючись із покусами, хався **дохтоської** рецепти – д нему сей час приходила Кохановська, як же зміг він slučajно відвернутись від неї, до него лізла з покою крізь стіну пані професорова (М. Павлик. Пропащий чоловік, 96).

ДОХТОРЬ див. **ДОХТОР**

ДОЦОТНО присл. Точно, сумлінно, прискіпливо. Таке, видите, у них земні нема багато, а шо є – каменисте, тий мус було улішувати. – Це в’ни робили поредно, **доцотно**. Давали міндобрива (В. Шкурган. Переказ, 106).

ДОЦОТУВАТИ Робити роботу за когонебудь. Из таким газдов ни сушиєт собі голов жінка из слугами по надвірю, бо це все **доцотует** добрий газда сам (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 100).

ДОЦОТУВАТИСИ Прискіпливо з’ясувати, уточнювати. «А я вам обом раз кажу, шо ек Біг даст, так будет», – намахуючі ї собі кулаком ув очі Довгому, Иванчік з ним **доцотувавси**, – «Кажи, шо я вам винен? Хто кого почєпаєт – я вас, ци ви мене? (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 210).

ДОЧИНІННЯ, ДОЧІНІНС Клопіт, морока. – Роками вже не маю спочинку з цим лісом. **Дочиніння** за **дочинінням**. Від ходінь ноги деревіють, через сутички вже злості бракує (М. Яновський. Гірське серце, 149); *А раз мав він дочїніне из медведем на риби в Мосїрним, на Шикманах* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 158).

◇ **мати дочїніне** – мати клопоти. Тай депутати вже зачінали магулити газдів з худобами, кождий у свою полонину. Статочних, поредних газд, то на вирви просили кождий у свою полонину з маргов, аби ни **мати дочїніне** на полонині з цілов гурмов мішенників бідних, шо то їх самих бірше повиходит на полонину, ек повигонєт маржини (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 307).

ДОЧІНІНС див. **ДОЧИНІННЯ**

ДОШКА

◇ **до гробної дошки** – до кінця днів, до смерті. *Що я тут пишу, то я не пишу небиліци, але кавалок мого життя, мого так красного та любого тривку, що годі його буде й до гробної дошки забути* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 260).

ДОШКАР Робітник, який покриває дах драницею. “То **дошкарі** дошки потужуют на дахах”, – шепнула міні вуйна, сміючіси (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 67).

ДОШКРОБАТИ

◇ **дошкробати до живого** – сильно допекти. – Я те **дошкробаю до живого**, – підкрикувала мачуха. – Я си дошкробаю, шо підеш за першого похатєя-латанника (Г. Хоткевич. Камінна душа, 112).

ДОШМАЛЮВАТИ Закінчувати смалити. // образн. Дід на печи домарит: / ши ту / льюлку смокче – вуса **дошмалює**, / мене пантрує, / заків росту (В. Шкурган. На дідовій печі олені б’ютси <...>, 36).

ДОШТИМУВАТИ Підібрати, припасувати, прилаштувати щось до чогось відповідно до розміру, форми і таке ін. – *Не забудьте Люсці доштимувати гудзик на курточці – загубила дес, поки лазили тут по деревах. А може, їй прийдеси усі перешити з-за одного?..* (В. Шкурган. Барабулі, 72).

ДОЦІВНИЦЯ Мжичка. *А тут іще до того й дощик почав моросити. Та хоч би дощ, одвертий, щирий, а то таке, доцівниця якась. Трусить, як через полотно, зате обіцяє трусити так днів два* (Г. Хоткевич. Довбуш, 415).

ДРАБ *зневажл.* Негідник, обідранець, босяк. [Довбуш:] *Але з ватер мисливських стали замки, / З товаришів – кати, з братів – тирани, / Що посіпак та драбів понаймали, / Аби дідизного господаря, / Що в світі халаш за гостя вас приймив, / В ярем убрати та в рабський кайдан!* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 345); – *Чи не ти той драб, що з постолу кулешу їть? – захихикала любаска* (А. Хлистова Олекса Довбуш, 238); *Невелика, звичайно, честь для нього, обтяженого лицарською славою старого ремінтаря, змагатися з гуцульським драбом, але, чорт забирай, було б приємно, якби шляхта сказала: – Регімент Збігнева Ляковського доконав збуїця* (Р. Федорів. Жбан вина, 194); – *Віз маю повний, опришків не чути? – Дали си з ними раду. Пару їх тамтого літа пустилися рабувати. Але їмили. Загнали до Коломиї. Не знаю, де поділи драбів* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 79); *Над майстрами був, теплі хати будував – теплу паміть людем лишив. Душу взяли за твердий характер: не схотів робити, шо ті драби намов'єли. Мав свій гонор! ... Дедєм шос житє пообертало, єк повинь ковбком: про-йшов гуки май-май по світах* (В. Шкурган. Майте на увазі, 175); // лайл. – *А ти, драбе, чого ступу лишив? – різко повернувся він до наймита* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 89); // лайл. – *А ти шо мені легіні пуджїїш, драбе ти їден? Ти мені меш легіні пуджєсти? – і крутив убїк* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 184); // лайл. *Дяк якусь задрипанку в долині знайшов, жидівку чи цю. Олена скипіла. Чекай мені. Дїстанеш ти, драбе, молока* (У. Самчук. Гори говорять!, 10).

ДРАБИ *тільки у мн.* Бокові частини воза, драбини. *Спровадили вояки фіру, вергли в драби віта й поїхали його дїм перетрясати* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 145).

ДРАБУГА 1. *зневажл.* Те ж саме, що й драб. *Котрийсь з драбуг вхопив коновку з водою і заходився гасити в печі вогонь* (Р. Федорів. Жбан вина, 21); *Або справді народ зрозумів, що йому був би корисний млин на Вишнянці, або драбуги змовились удавати доброзичливих* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 236); // лайл. *А Максим, скося глипнувши темними очима на голоси, ще й підцвѣохнув зі злим присвистом: борше обертайтеся, драбуги!* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 11); // лайл. *А тебе, драбуго, – знову до наймита, – за таке збиткування бог скарає!* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 14); // у порівн. – *Твій син гниє у криміналі. Як злодій. Як драбуга* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 267).

2. *перен.* Лис. *Юра перечислив їх, позаглядав у всі кути, чи не притаївся де лис; він, драбуга, не дивиться, що ще люди крутяться, – такий сміливий, що прошигне у біду днину, поцупить курку і скрутить їй голову* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 176).

ДРАГАНІСТИЙ Високий, здоровий. *Кіннота напереді, коло дороги на левадах пристановляється. Драганісті коні, гей змії, витягаються, згорда ступають, головами вимахують, гейби з собою розмовляли* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 139).

ДРАГАР Поперечний сволок. – *Ти чув, що казав вуйко Михась? – ударив лунко об драгар суворий голос батька. – Чув... – не одразу бовкнув Василь* (М. Дзюба. Укриті небом, 36).

ДРАЖНИКОТЮГА Прізвисько персонажа твору. *Бо бігай, торлою собов, гризиси, а до того шє тебе всі називають «дражнікотюгов», «кісткогризником», тай від жінки в хаті нима гаразду, єк утружений наверниси д'хаті* (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчік, 276).

ДРАНИЦЯ *етн.* Колота дошка (довжиною 1-1,5 м, шириною 15-18 см) для покриття даху. *Оструб, як і хатений, лиш вікон немає й стелини, а просто на острубі кізли, на*

них дах із **драниць** по обидва боки. І димаря нема, в одному й другому причілках діри для виходу диму – й годі (Г. Хоткевич. Довбуш, 149); *Надворі випогодилося, тай потискав такий мороз, шо аж **драниці** на дахах тай кора на бучю пукала вид него* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 200); *Наче віхола покотилася горами, сипонула градом об старі **драниці** даху, зафікала повз вікно* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 36); *Опришки навіть без відома і дозволу Худана порадилися між собою, нарубали в лісі сухих бервен (бальків) постягали їх волоком кіньми над річку нище комори і за кілька днів поставили в лісі простору хатину, вкрили її **драницями** та смерековою корою і приложили плоским камінням-лупаком, а шпари в стінах щільно позатикали мягким мохом* (І. Березовський. Худан, 60); – *Бо то знаєте в мене над стайнею **драниці** зовсім погнили, та й буря тамтого тижня до решти поломилася, – продовжував егомось* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 59); *На дах піде в'язка старих **драниць**, що стоять окремо, приперті до корча* (Марко Черемшина. Основини, т.1, 85); *Хата велика, крита **драницями*** (А. Крушельницький. Рубають ліс, 193); *Одні пилять, обчімхують галуззя, другі вже зносять камінь на підвалини, майстри тешуть, мірять платви, крокви, інші знову колять **драниці** на дах. Робота горить, усі звиваються, як мурашки на муравлиці* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 52); *Робота горіла... Бо ж її двигав люд, що виріс у диких пралісах – це можна сказати і про січовиків, адже на берегах Дніпра, Орелі і Самари такі товці-діброви, яких пошукати треба; люд, що знав, котре дерево придатне до будови, до слупів, протесів, дощок, лат і **драниць**; руки якого не відвикали і ніколи не відвикнуть од головного предківського знаряддя верховинця – сокири* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 235); *Засновигали доріжками й стежками люди, виходячи з своїх почорнілих, критих **драницями**, обставлених грубезним воринням, осель* (І. Пільгук. Пісню снує Черемш, 12); *“Зимом раз я в гори їздив, браття, / Було мені **драниць** потрібно й лаття* (В. Зубар. На косовиці, 17); // у по-

рівн. – *Молодий ти керон, Мико, та й Дзіндзіль до тебе з ошуканством іде, – говорив підстаркуватий гуцул в полинялому петеку з лицем мов **драниця**. Але Микола дивився на нього згори та й радив йому не найматися, коли йому мало* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 103); // образн. *Хазяїв нема – але й павуки не приживуться, нічого їм тинятися по суглобах чужих легенд і переказів, нічого дерти на шмаття ці білі фіранки – йона все ще живе і все ще родить, і артерії під **драницями** все ще бринять* (І. Андрусак. Йона (новела), 131).

ДРАНКА 1. Сорочка (стара, подерта). – *Рештий завше тєгне ноги за собов, єк бервена, – прожартував дехто. – Бо хавтури залізли йому в ноги; най би я так блавучив, то бих **дранки** на собі не мав, – злобно прикинув хтось із гурту* (Марко Черемшина. Основини, т.1, 86); – <...> *Хоч чвертку панського поля посідав, й то благо... а став лужним. Гультяєм! Ає, от-таким, – шарпнув на грудях розхристану **дранку*** (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 11); *От одружився, бо треба, щоб хтось у хаті був і **дранку** виправ, бо дьидя відпаював і гнав геть з хати* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 68); // у порівн. *Синє небо дотикалося до лісів, просвічувало крізь їхні вершки і творило сітку, наче подерта **дранка*** (О. Дучимінська. По ранніх росах, 83).

◇ **дранка латана** – бідняк, убога людина. – *Аби я тобі копилюка ерстив? Аби я з тобов за стів сідав? А йди ж ти **дранко латана**. Машир мені з хати, ти, кашкетнику рогатий!* (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 192).

2. *етн.* Те саме, що **драниця**. *Будинок під **дранкою**, вікна широкі – вже перероблені новими господарями* (С. Пушик. Карпатське літо, 250).

ДРАНКАВИЙ, ДРАНТАВИЙ, ДРАНИТИВИЙ 1. Подертий, зношений. *Другої днини дали мені урльопас, дали кабат **дранкавий**, дали мантліну стару-стару та дєраву та й пустили* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 306); *Уже видів себе у хаті, видів жінку, єк розєзувала бурдюг и дїтворію*

у **дранкавих** сорочінах, ек очіма поводи́ла маминими руками, ци ни вітегнет їм шош пригісного (О. Манчук. Заробок, 17).

2. Одягнений у старий, поношений, нікудишній одяг. *Ходет помижси люде з порожними бесагами голодні та дранкаві* (О. Манчук. Великдень, 74); *Як уздрів дрантиво́го чоловіка або цундраву челядину, зараз притискав 'д собі свою шкіряну валізу і ловився за теркатий плац та його заціплював* (Марко Черемшина. Хитрість, т. 2, 204).

◇ **рот дранкавий; бути дранкавим (дрантавим) на рот** – про язикату людину, яка говорить зайве. *А мене так шош текло, абиси з перед цеї безишєсти сховати, бо у тої рот дранкавий ек решето, нічо си в нім ни задержит, хоть би 'го ек запечетав* (О. Манчук. Право, 65); – *Пощо ж бити? – Таку вже натуру маю. Лиш я не б'ю так, от пусто-дурно. Лиш ек писката дуже та на рот дранкава. Але ж бо тогди й б'ю!* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 94); *Дивні пригоди знав, та мало кому розказував. Не був дрантавий на рот і ніколи низенької бесіди не мав* (Р. Єндик. Черногорські шуми, 115).

ДРАНКАВКА Те саме, що **дранка** 1. *Шо вберет мене чоловік у сорочку у дранкавку, із ніг постолі ізвержет, запасчину йку гнилу очепит, та й з тим мені оперед бога ставати* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 315).

ДРАНОЧКА Пестл. до **дранка**. *Дідо у вилатаній драноци, оперезаний в широкий ремінь на п'єть прєжок* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 25).

ДРАНТАВИЙ див. **ДРАНКАВИЙ**

ДРАНТАВКА зневажл. Обірванка, незможна дівчина. *Казали, що йому вітер з голови скоро вивієси, бо спутався з дрантавков, а міг взєти собі газдівську дівку і обростися господаркою на все село* (М. Яновський. Палагна, 70).

ДРАНТЄ, ДРАНТІ збірн. 1. Одяг. *Та лиш зачєли дівки наслухати, видків учюют голос, бо виттив мали би прийти тих мнесниц старости на ні, а легіні оба, у тот раз штрикли у дриворуб, захапали дівоче дрантє тай погасили з тим у пїтьму ночі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 61); *Ци, може,*

лежимо, по цілій днині у перинах. Інтересно, хто вам дрантє жмачє, за вами прибирає, коли ви насвините (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 153).

◇ **дрантє** (з кого-небудь) **буде летіти** – погроза розірвати кого-небудь на шматки. *А який там дїтьтє товчєси? – питаю. – Кажси, а то як пуцу вївчарів то дрантє з тебе буде летіти* (Р. Яримович. Юра Михасєвий, 41).

2. Поношений одяг, поношенє взуття. *Здогад шарпнув серце баби Парані, але дід так зловісно дивився...– Олє-єсику...– Давай другу ногу! Та-ак. Та підойми до холєри цє дрантї!..* (В. Шкурган. Чоботи, 228).

ДРАНТИВИЙ див. **ДРАНКАВИЙ**

ДРАНТІ див. **ДРАНТЄ**

ДРАНТОГУЗ лайл. Лайдак, пройдисвіт. [Василь:] *А ви дрантогузи! Ви лихолатники! Ви дідоводи! Ви – пєсього батька сини!* (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 443).

ДРАНЧІНА Здрібн.-пестл. до **дранка** 1. *Мині си здавало, шо то вни з мене насмівалиси, шо я ув один гайтаж укривав полами дранчіни голі коліна, боронічіси з-перед досадних мух* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 15).

ДРАТИ 1. Те саме, що **дерти**; копати картоплю. *Вид Здвижїня, то вже зачєли копати буришку у єму, й то приквп'єючі драли, бо баба шовєчїра воркотїла, аби пазити борше на надвїрну роботу, бо казала, шо до Покрїв уся городнина знадвїря повинна бути запрєтана, бо Покрова лакома уже покривати земню білим покровом – зимов* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 54).

2. Грабувати. – *Ов?.. А то ви, газдо? – Я. А се ви? А шо то, варє, кєгнетє? Відєй, драли кого? – А ви шо несєтє?* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 230).

ДРАЧА Здирство, грабунок. *Спохмурнів Василь. Що тут єврєсві треба? Коли єврєй іде до крескенина, то вже напевне з лихою думкою: драча якась нова ци бїда го знає, що вни вже там, жиди з панами, вигадали* (Г. Хоткевич. Довбуш, 239); – *Лиш глипне,*

махне руков та й: “Пашов, – каже, – кулешу їсти” – додав Гриць Климів. – То не по правді, куме Штефа! – То **драча**, куме Гла! – **Драча! Драча!** – відгукнулись бадіки. Дехто затиснув кулак і мовби намірявся ударити спільників тої “**драчі**”, дехто сплеснув в долоні і заломлював руки (Марко Черемшина. Хіба даруймо воду!, т.1, 61).

ДРАЧКА Податок. *А вже найдужче боявся, щоб ще не накинули нових драчок* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 188).

ДРЕВКО *етн., обряд.* Те саме, що **дереvence**. *Ще неодмінно робили туристи фотографії весілля: молоду і дружок – із вінцями на головах, у запасках, чобітках; молодого й боярів – у крисанях, з чересами, топірцями; весільного свата – з **древком** в руках* (С. Скляренко. Карпати, кн.1, 69).

ДРИБНО *присудк. сл.* Байдуже. – *Та я тамечкі, ту бойчу, всю в сторону поскладав. Аби не рипалиси бирише. <...> – То файно, є чим фалитиси. Ви ніколи ни годні, ек люди. Мені **дрибно**. Ви цим не журітси, мамочко. Я собі знаю* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 155).

ДРИВА

♦ **йти в дрива** – заготовляти дрова. *...Видит, шо я жеспавий, видит, шо я годен / ше раз запрегтиси фист / й ше раз **йти в дрива*** (В. Шкурган. Берега шкода: повінь куснями глігає, 38).

ДРИВОРУБ *Дровігня.* Вуйна тишла дров у **дриворуб**, аби було чім запораїти пічь, бо то си ни годило, аби почerez нічь зівала низапораїна пічь (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 30); *Дідо докінчував робити єворове кіє в **дриворубі**, шо служив и за ватерник* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 14).

ДРИГОТИ

♦ **мати дриготи** – тремтіти з переляку, перелякатися. – *Що, пани жовнірики, **дриготи** маєте? Маркотно? Видите, вибрались по наші душі, а он кілька своїх позбулися, – повів похмурим поглядом по трупах, якими були захаращені й митна стежка, і узбережжя Варатина, і сам потік* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 215).

ДРИЖАКИ, ДРИЖКИ

♦ **дрижаки ковтати** – тремтіти, трястися від страху; боятися. *Я перед Господом **дрижаки не ковтаю**. Я фіглі йому строїв, аби-с знав!* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 267).

♦ **дрижіки (дрижаки) лов’є (беруть)** – про відчуття страху, моторошності, що з’являється у когось. – *Так памнітаю тот час. Ади згадала, і **дрижіки лов’є*** (В. Шкурган. Переказ, 94); *Вівчарі, що, здається, нічого на світі не бояться, перед нечистим **беруть дрижаки**, бо кожен з них пам’ятає десятки оповідок про глумлення арідників над хрещеним людом: темне життя додавало сили темному лякові* (Р. Федорів. Жбан вина, 46).

ДРИЖКИ див. ДРИЖАКИ

ДРИМБА 1. *етн.* Щипковий музичний інструмент, який складається з арфоподібної скоби та пружинки, що вібрує. *І серед цього захмеленого содому хтось раптом заварнякав сороміцької коломийки, а в іншому краї товпища ще солонішої, ще гідкішої доплели, хтось ногою у землю вдарив, а нога безвладна, лютого аркана їй не закрутити, не завихрити, аби другій нозі поміч дати, хтось затягнув Добоша молоденького та й затнувся мляво, а хтось **дримбу** у губи взяв, але її гудіння потонуло у ярмарку суголося* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 281); *Відбувши своє, вернувся назад до Косова і пішов на баню до зварича, бо приходилось грати на **дримбі** або в кулак* (М. Павлик. Вихора, 190); *Хіба нормальна людина буде отако сидіти посеред білого дня і слухати, як дурний у **дримбу** грає?* (М. Матіос. Солодка Даруся, 38); *<...> насипав у торбину солі, дав сірників, сунув у руку **дримбу** – музикальний інструмент, на якому тут більше грають жінки* (Я. Стецюк Крутий плай, 51); *Іншим часом молодь танцювала б під звуки флюяр і **дримб**, співала б опришківських пісень. Але зараз ні в кого не було охоти веселитись* (В. Гжицький. Опришки, 170); *Мені здавалося, що **дримб** нема ніде, лише в Карпатах, а тепер знаю, що в Середній Азії майже в кожній республіці грають на **дримбі*** (С. Пушик. Перо Золотоного Птаха, 186); *Анна не вмiла читати*

і писати, зате щодня передивлялася малюночки в Лярусі. Музику вона чула лише у виконанні курортної капели і ще гуцульських флюярів, цимбалістів, гусярів, трембітарів. Сама грала лише на **дримбі**. Коло рисувала бездоганно, але складала його з двох симетричних половин (Т. Прохасько. Непрості, 29); Якщо забути про нескінченність, він нагадував Сашкові гуцульський ремінь, який він сьогодні побачив на святковому базарі в Краснику. Там сьогодні був Храм, і продавали дивовижні речі: сирних коників, **дримби**, народний одяг. Самі гуцули були святково вдягнуті, веселі (М. Римар. Білий слон, 23); Тут гули **дримби** / Їй мов золота риба, / Вона радісно билася в інших саках (Т. Мельничук. Перепели, 123); Сопілка, трембіта, цимбали, **дримба**, скрипка, бубон – все живе, все постійно оновлюється, мов нескінченна ріка: У суботу, в самий вечір, / Новина ся стала, / Якась гарна дівчинонька / Хлопця зчарувала (Ю. Боршош-Кум'ятський. Гуцульщина, 184); Ліг би та й вмер так-о собі франці, – / Та хто його зна, є на тім світі танці? / **Дримба**? Сопілка? На скрипочці гра? / А раптом, не дай Біг, відправлять у рай? (О. Слоньовська. Космацька феєрія, 68); // у порівн. Листки дрижать **дримбами**, / Граб обтрясається з червінців, / Черемош – сумом по ріні. / (Віра Вовк. Флюяра, 341); // образн. І доки плова не впаде, / і грім не гримне, / запеклий джус мене знайде, / і мені на **дримбі** / зіграє гори і ватри, / трембіти й скали. / Не вмри – шепочу – не згори, / бо нехар з нами (В. Герасим'юк. Серпнева імпровізація на два лади, 84); // образн. Під **дримбу** Ches задиханий завмер (В. Шкурган. Ти... позавидував мені на смеречину, 27); // образн. А смерть сиділа на воринні та й грала на **дримбі** (П. Федюк. Пам'яті Тараса Мельничука, 113); // образн. Балакали **дримби**. Плакали сопілки (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 217).

2. перен., зневажл. Про сварливу жінку. Жельман тільки боявся, аби дівка не наробила рейваху на все гумно: приїде з Станіслава Сара, злі язика донесуть на пана, тоді стара **дримба** зчинить гвалт (Р. Федорів. Жбан вина, 91).

ДРИМБАЛІСТ етн. Той, хто грає на **дримбі**. Обидва сопілкарі та **дримбаліст** аж пританцьовували навколо товаришів-музик (Л. Качковський. Довбушева пісня, 228).

ДРИМБАТИ етн. Грати на **дримбі**. Тоді, коли до бару зайшов сліпий з дитиною, вона не курила, лиш грала з растаманами у слова і **дримбала** реті (Т. Прохасько. Непрості, 112).

ДРИЧКУВАТИ СИ, ДРИЧЬКУВАТИСИ, ДРУЧЬКУВАТИСИ Дражнитися. Але й Шкиндя з Довгим у тот час ни так-то дуже твердо почепали Іванчіка. Уни **си** бірше з ним лиш **дричкували**, ек на правду його почепали (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 172); Дідо довлегу смієвси з баби, **дричкувавси**: «Ой так, сарака, кажут, шо доків курка зерно найшла, то з розуму зійшла, тай коби ти, сарака, ни зійшла з розуму, доків вибелемотиши свої очінаші» (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 37); **Дручкувавси** зо мнов, випробовуючі мене, ци я гей твердий, ци ни дуже, на студінь (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 45).

ДРИЧЬКУВАТИСИ див. **ДРИЧКУВАТИСИ**

ДРІБ, ДРОБЛЯ, ДРОБ'Є, ДРОБ'ЄТА, ДРОБ'ЯТА збірн. 1. паст.Вівці, ягнята. – Та шо ж бо вас вночі пригнало? – Пригнали мні нужда та неволя та смучі мадяри. Аді, обсіли хату, забрали коні, маржину, **дріб**, а навіть ерчета забрали, та й доньку вінка збавили, збавив би їм біг долю, та й пішли (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т.1, 163); Ци всіх можу запамнетати? Прокіп Ковбаса ше був, видши? То газда був, у Вербіжі сидів. Ма штири воли, корів п'єть, **дробу** – а такой ходив у в опришки (Г. Хоткевич. Довбуш, 100); Понагонили худоби, коней, **дробу**; гуцули ще позносили бриндзі, сира усякого, масла, коновок, ложок; а ткачі монастирські поросходилися по станціях до жидів ждати з полотнами на людей і на пряжі від людей (М. Павлик. Ребенцукова Тетяна, 36); Тут стояв уже старший вівчар Данило Вовк-Устеріцький, високий, широкоплечий, а біля нього кілька вівчарів до овець, гайдеїв до товару, стадар до коней, яловицир до ялового **дробу** і баранів, телячир до

телят, козар до кіз (В. Гжицький Опришки, 14); *Господарки було не стільки, щоб дуже, але вже трохи було: корова, свиня, кури, троє товару **дробу*** (М. Матіос. Солодка Даруся, 92); – *Війтові сказав, щоб він собі мав до діла з **дробом** та з маржинов, а про людей най би його голова не боліла, самі ся зарадим, – це так* (О. Кундзіч. Верховинець, 238); “2) *Худобі наші не маємо, не волам, не коровам, ни **дробли**, нийакої наші худобі не маєме, хоч хто яку хворостяку лишив од війни. <...>*” (У. Самчук. Гори говорять!, 184); *А в декого то заберуть і ту грядку коло хати, і хату, і то **дроб’є**, що коло неї крутиться* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 207); – *То слухайте, газдо, що я вам іскажу. Приймаю штири рублі й бовт. Даю вам штири бриндзенки бриндзі за рублі, а за бовт півбриндзенки – кємуєте? Не єк за бовт, а єк за півміртука. Одну бриндзенку-сте ви взєли. То маєте зара від мене дістати півчварта бриндзенок бриндзі, відлучсїте собі свої **дроб’єта** й йдїт ід хатї, аби я вас ту на полонинї у себе бирше не видїв* (Г. Хоткевич. Довбуш, 163); *Нетерплячі **дроб’єта**, яким прибувало молоко, пруться з загороди у струнку, щоб їх швидше здоїли* (М. Коцюбинський. Тїні забутих предків, 196); *Дбали хазяїки й про те, щоб **дроб’єта** на полонинах були жєвавї та жадїбнї, як оси, щоб вишукували найкращу пашу й давали найбільше молока* (В. Гжицький. Опришки, 5); *Заодно там і **дроб’єта** обїйде* (М. Яновський. Служниця, 27); *Терпеливо, спокїйним ходом ступала маржина, калатаючи глухими дзвїнками, і бїгли **дроб’єта*** (О. Дучимїнська. Трембітали трембіти, 116); – *Як же ви даєте собі раду з маржинкою? Найгїрше – **дробєта** розбїгатимуться на боки, – турбувалась Василина* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 43); *Ген-дєсь далеко від лісу доходив звук соплки. Це грав Іванко-приймак, що сокотив **дробєт**, що сночї зїйшли з полонини. Грав гуцульської та так тужливої, як невесеюю є доля круглого сироти* (Р. Яримович. Юра Михасєвий, 38); – *Де ж ти, мой, хло’, волочишся, що так пізно пригонїш маржину до стаї? Боюся, чи не відпасєш ти коли і її і **дроб’єта*** (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 118); – *Чи*

*яка звїрина не калїчить людей та не забїрає в них **дроб’ят** та маржинки* (М. Крушельницький. Рубають ліс, 362); *Вряди-годи і чимраз дужче в її душі прокидалося щємке бажання мати своє обїйстячко, а на ньому хатину ясну, стаснку з маржинкою і Білозіром, притули з **дроб’ятами**, комору, повну всякого добра, оборози з пашєю* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 5); *Мов діти, плахту смикають **дроб’ята**, / й співає Анна пісню їм без слїв* (Г. Турелик. Ти запїзнилися, радосте неждана, 69).

2. М’ясо ягняти. *Будила шинки, ковбаси, пєкла **дрїб*** (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 166).

3. перен. Дїти. – *Їжте та лягайте спати, мої **дроб’єта**, – сумно сказала мати, поставивши на стїл миску з картопляною щєрбою* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 22); *Далеко за лісами, за верхами на волоському березї Білого Черемоша в Довгополї залишив чоловік п’ятнадцятеро синїв і доньок. **Дробу** дрїбно-го. Самим надбаного* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 331).

ДРІБНИЗНИЧИЙ Дрїбний, низький. *Я люблю, аби були великі і пишні квіти, а не якєсь **дрїбнизниче**, – викидає оберемок айстр на стежку* (М. Матіос. Солодка Даруся, 10).

ДРІБОНЬКИЙ, ДРІБОЦЬКИЙ Дрїбнєнький. *Суха трава спалахнула. Затрїщали, закрутилися на вознї **дрїбоцькі** галузочки, закруївся дим* (Г. Хоткевич. Камїнна душа, 31); // образн. *Вдарить дєверима опуцєної колиби, задєре дуб на застайці, свисне... і зав’ються, затанцюють **дрїбонькі** зламанї гїлочки високо в повітря, засвистять жєалїбно самотнї покиненї духи лісовї, а голодний вовк стане на горбї, весь дрїжачи від зимних вітрїв, і завєс...* (Г. Хоткевич. Камїнна душа, 195).

ДРІБОЦЬКИЙ див. **ДРІБОНЬКИЙ**

ДРІБОЦЬКО Присл. від **дрїбоцький**; дрїбнєнько. *Назбирати зїлля юрочка, а витак до мурашковиня до того, що то на благовїщенє закопуєт ци уссчїна. Тото си вибирає і даєт ци сїль з тов булков маржинї, а до того ше **дрїбоцько** посїчет ци тот цвіт* (Г. Хоткевич. Камїнна душа, 34).

ДРІБУЧИЙ Який виконується дрібними кроками з притупами (стосовно танцю). // у колом. *Один по одному підходили до телефону, вигукували щось веселе, котрийсь навіть приспівав: “Ой **дрібуча** коломийка, дрібуча, дрібуча!..” І, нарешті, дядько Яцько, той легендарний для неї мореплавець, що буйнував юнаком на палубі серед океану, виривав стерно та бився з агентами, – екзотична “людина в кожусі”... (О. Гончар. Циклон, 215).*

ДРІБУШЕЧКА *етн.* Коломийка. “*А потім не то проговорила, не то проспівала **дрібущечку**...*” (Г. Хоткевич. Камінна душа, 231).

ДРІБУШКА 1. *етн.* Назва танцю. *Зимову кров, застоюла й застуджену, не перемінив на другу в розривних танках, не заспівав любовної співанки, танцюючи **дрібущки** перед скрипкою, не задрижав перед розмилюваним оком любаски (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 116).*

2. Дрібно заплетена косичка. // образн. *Дівчина сіла собі на горб, / На брови насунула хмарний гриб; / “Хіба помириться?” – думав вітер. / Але вона заплітала веселку в **дрібущку** / Й дивилася через річку (Віра Вовк. Баляда про вітер і дощ, 212).*

ДРІМЛИТИСЯ Про стан людини, за якого їй хочеться спати. *А тут так мене і тисне щось коло серця, неначе п'є що мене за серце; і **дрімлеться** мені, неначе я п'яний, абоцо, а я нині і кришечки хліба в устах не мав, не то що (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 308).*

ДРІТЬ Дріт; люрекс. *Запаски густо перетикані **дріттям**, наче посипані сріблом (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 16); Юриштан, хетро похмурючі брови, говорив: «Коби си лиш уни двоє извінчели, а витак ни бійси, Ива, шо твоя розвезенка ни прилюбит мого сина. Тай я увакую її, ек би си пробувала шош физати, бо арапник вид чого?» – При тих словах потрес так остро арапником Иванчікови опередь ич, шо аж **дріть** зацоркотіла в арапниці (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 152); // у порівн. Ни видко було такої густої сітки плотів, ек те-*

*пер, шо то обшили гори, екби **дрітьов** горшюк (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 144).*

ДРОБ'Є див. **ДРІБ**

ДРОБ'ЄТА див. **ДРІБ**

ДРОБ'ЄТКО *змени.-пестл., перен.* Дитячко. – *Тремтиш, **дроб'єтко**? Перший раз звідав панцької ласки? – шамкотів Охрім (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 25).*

ДРОБИНА Найменша дрібна частинка чогось, дрібка; крапля. *Ой то ж коле, то ж то крас, / Аж душу з тіла витирає! / Водиці, люди, хоть **дробину**, / Водиці – йой, мій боже, – гину!.. (Ю. Федькович. Товариші, 60).*

ДРОБЛЯ див. **ДРІБ**

ДРОБ'Я Ягня, вівця. *Він на своєму довгому віку не вдарив ні коровиці, ні теляти, ні конини, ні навіть **дроб'яти** (А. Крушельницький. Рубають ліс, 360).*

ДРОБ'ЯТА див. **ДРІБ**

ДРОВІТНЯК Обрубок колоди для розколювання на ньому дров. // образн. *Але то не я – / терпен терпец. / Єк урвеси – / будете саракі: / ме підгарлі кушіти живець, / бартка ме кусати **дровітняки** (В. Шкурган. Гойкают, шо влада до весни, 33).*

ДРОТЕНКА

♦ у **дротенці** – обплетений дротом. *Думають, шо ек найшли у стодоли жстребло від вовни і горнец у **дротенці**, то й пивниця повна такого добра (В. Шкурган. Барабулі, 71).*

ДРУГАР ліс. 1. Довге тонке дерево. *Тут лежить платва, буде дванадцять метрів завдовжки, а вісім цілів завгрубики у верхку, там рівно ж така сама довга кроква, лише на два цілі тонша, там грубий ковбок, вдвоє грубіший, ніж інші, там замітниця, там знов **другар**... (А. Крушельницький. Рубають ліс, 334); Бо є одна лиш всемогутня і безконечна сила – от та, що пре всі оті ковбки, кльоци, платви, **другарі**, замітільниці (Г. Хоткевич. Життя, 327).*

2. Основна частина **керма** плоту у вигляді довгої тонкої колоди. *Бачила, як плотогони скручували талби, робили стільці, на яких ходять керми з дощок, а саме весло назива-*

ється **другарем** (С. Пушик. Карпатське літо, 281).

ДРУЖБА обряд. Один із основних учасників весільного обряду – товариш молодого, що бере участь у весільному обряді. *Можливо, і Іван Федюків там буде за дружбу, бо живе у сусідстві з Соколюком* (М. Дзюба. Укриті небом, 28); – *От журюся! Ви вже маєте кожний свою дружбу, а я ще не маю. Та й не знаю, кого би то собі взяти?* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 317); // у колом. *«Изгоріла старостая, уваласи кужба, / Пролиласи киселиця, ни мет їсти дружба»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 239).

ДРУЖБІВСЬКИЙ Прикм. до **дружба**. *На місячнім світлі, як на долоні, ясно й рідко видніються заводини, улискуються раді і всміхнуті дівочі й діточі лиця, очі, зуби; пацьорки, коралі з білими сороківцями, жовтими церковними медаліками на дівочій й жіночій шії, мосьондзові гудзики й бляшки, огнива й протички, що теліпаються коло ремінів багатих танцюючих парубків, червоні бинди на солом'яних, з дубельтової плетінки і пави на чорних вовняних **дружбівських** капелюхах* (М. Павлик. Вихора, 195).

ДРУЖИНА 1. Одружений чоловік у стосунку до своєї жінки. – *Дружино моя дорога! – мовить лагідно Марічка, смирна, вся віддана йому* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 384).

2. обряд. Весільні гості нареченого. *Рипів на весь рот мов півень з прижмуреними очима. А позаду ціла весільна **дружина**. Стариня і гості у нових петеках, в крисанях і перах, у черлених гачах, а жінки в шовкових хустках, в цяцькованих китарах, в золотих та срібних запасах та в черлених постолах з делікатно викрученими носиками* (М. Козоріс. Черногора говорить, 22).

ДРУЖКА обряд. Одна з основних учасниць весільного обряду – товаришка нареченої, що бере участь у весільному обряді. *Зараз після Петра взяла вона шлюб з Василем. Брала, як годиться удові, у будній день, скромно убрана, без **дружок** і бояр* (Грина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 173); // об-

разн. *На свят-вечір я виходив, і звав, і прохав, і клявся тобі, градовий володарю, з твоїми боярами, **дружками**, світивками, з твоїми внуками, сватами, дудульниками і скрипичниками, щоб і з тобою в злагоді жити, в мирності набуватися* (Р. Єндик. Звідки беруться мольфарі, 103).

ДРУК зневажл. Лайдак, нероба, волоцюга, гуляка. [Катря:] *Але доки ще мене стане, то не мете ви мені гави ловити та про **друків** небиліці плести!* (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 434); *А аби йкий був біденький, а наколи оженивси, то він видразу газда си рахуєт, а ни **друк*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 114); *“А ек си мет уна те допитувати, де си він дів, то ти скажи, шо закортіло **друка** курити, тай він пишов за гору – у Луги – за чомовами до люльки, а маржинку саму лишив, друцига на полонині”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 165);

ДРУКАРНИК Те саме, що **друк**. // зневажл. *Десь зараз зявилися легіні й стали її перемовляти. “Ідеши за старого, що хіба ватру піддувати буде!” “Ідеши за клабушника, що селами ходить!” “Ідеши за **друкарника** гикливого, що місця собі не находить!”* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 76).

ДРУЦИГА Зруб. до **друк**. // лайл. *А ек си мет уна те допитувати, де си він дів, то ти скажи, шо закортіло друка курити, тай він пишов за Гору – у Луги – за чомовами до люльки, а маржинку саму лишив, **друцига**, на полонині»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 165); *Була, ек у забій, шо дідо ни газда – **друцига** пустий* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 101).

ДРУЧЬКУВАТИСИ див. **ДРИЧКУВАТИСИ**

ДРЯШПАНИТИСИ Підніматися нагору, лізти, чіпляючись за що-небудь; лазити, карабкатися. *А вин сам малюєт собі кожоді днини, **дряшпанитси** по стінах, а свєті то такі єму з-пид руки віходєт, ек живі* (О. Манчук. Фігілі, 23).

ДРЯШПАТИСИ Дряпатися. *Рвет собі волосє з голови, рвет фанте на собі, кулаки гризєт, **дряшпаєтси** по лицу и товчет головов у одвірки* (О. Манчук. Челідина, 54).

ДУБ

◇ **дубом бес задубів** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання замовкнуті навечно. “Заткайси раз на тій печі, **дубом бес задубів**” (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 39).

ДУБЕЛТОВО присл. Подвійно, вдвоє. Обложив васько **дубелтово**, велів закласти деревом брами (Г. Хоткевич. Потомок Добуша, 463).

ДУБЕЛЬТОВИЙ Подвійний. На місячнім світлі, як на долоні, ясно й рідко видніються заводини, улискуються раді і всміхнуті дівочі й діточі лиця, очі, зуби; пацьорки, коралі з білими сороківцями, жовтими церковними медаліками на дівочій й жіночій ший, мосьондзові гудзики й бляшки, огнива й протички, що теліпаються коло ремінів багатих танцюючих парубків, червоні бинди на солом'яних, з **дубельтової** плетінки і пави на чорних вовняних дружбівських капелюхах (М. Павлик. Вихора, 195).

ДУБЛЕНТИ СИ Вилискувати, м'яко блищати, відсвічувати. Дідо з вуйком квапили борше закладати оплоти у царинках, аби пускати віці й товар та корови у царинки на свіжу пащу, бо толоки повипасали так, що лиш **си дубленіли**, ек лисиці (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 53).

ДУБЛЯНИК Кожух з дублених шкір. Лише Бойчуку не спалося. Накинувши **дубляник** на плечі, сидів під кедром з рушницею на колінах (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 319).

ДУГА Веселка. // образн. На зеленій млаковині / **Дуга** воду п'є (Ю. Федькович. Ілем, 125).

◇ **де ж** (хтось) **годен дугу на небі ізмірити** – про щось неможливе. Абих на тій правді діждав ще свої внуки подружити. Бо **де ж я годен дугу на небі ізмірити**, або цвіт у маю ізлічити, або верем'ячко в косовицю оком Perezдріти, а хоть ріку запашиної ночі зорям із ший здіймити (Марко Черемшина. Верховина, т. 1, 203).

ДУДА Манжет сорочки. Ось яворівська дівчина в сорочці з обшивкою і **дудами**, що сягає аж до колін (С. Пушик. Карпатське літо, 243).

ДУДУЛЬНИК Той, хто грає на дуді. На свят-вечір я виходив, і завів, і прохав, і клянявся тобі, градовий володарю, з твоїми боярами, дружками, світивками, з твоїми внуками, сватами, **дудульниками** і скрипичниками, щоб і тобою в злагоді жити, в мирності набуватися (Р. Єндик. Звідки беруться мольфарі, 103).

ДУЄВИЦА Віхола. Третей днини під вечір зірвалася **дуювица**, надула хмар, почьив падати дощ та перемінівси у сніг. Як ми зазнали маржинку у кошыру, а бутей у загороду при стаї, то ішов уже такий пластоуец, що світа не було видко. Ще дужче постуденіло, та зчинилася поледице, на чьсок перестало падати, та не на довго, бо знову почьилася віхола, ек на Відорші (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 72).

ДУЖИЙ 1. Сильний, міцний. Тихо підійшла під вікно й заглянула. Сидить її Олекса на дерев'янім кріслі у поповій хаті. Такий красивий у своєму гірському наряді, **дужий**, смілий (Г. Хоткевич. Добуш, 69); А найдужше такий він сам: «Сватай, – каже, – Деманову Маріку, то **дужя** дівка, обхайт тебе та й хлопця». Абих був знав, що таке буде, то бих був не женивси, доки віку-життя мого (Марко Черемшина. Раз мати родила, т. 1, 46); – Аби-м такий **дужий** був, що-м файно придумав, – тишився Жельман, спостерігаючи, як мовчки відкланяються хлопці і задкують до брами (Р. Федорів. Жбан вина, 89); Ти ж не молоденький грибок! Не в тій молодецькій формі, в якій почувався **дужим** і всюди сам давав раду, ще й іншому залюбки помагав (М. Яновський. Гірське серце, 4); Що не запитують, а він все ні, тай ні. І хто знає, чи не був би викрутився, бо хлоп **дужий**, що не знати які муки видержав би тай крутити добре знав (Г. Смольський. Олекса Добуш, 64); – А звідки ж ти вертаєш тепер до мами старенької з **дужими** та файними легінями? (П. Козланюк. Похорон, 122); – Хоч і сумна це хвилина, й не годиться сміятись, але я скільки разів побачу доктора, такого великого й **дужого**, верхи на малому гуцульському коникові, ніяк не можу стримати сміху (М. Остромира. Над бистрим Черемо-

шем, 24); *А тоді, в той похмурий час, нафту з тих же криниць чотири дужих хлопи витягали цebraми ту "чорну воду", зливали її в дерев'яні бочки, вивозили у Печеніжин, де була нафтоперегонна фабрика* (П. Федюк. Рунгурська трагедія, 125); *Брався Семенко найпершим – / З Ясенів легіник: / Дужий і в усьому впертий, / Аж упрів угідний!* (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 22); – *Богд́а'! – Мирó'! А моцний?.. – Отако!.. Тримай!.. – Мой, дужий ти зробивси на Галиних харчах! – І ти, нівроку, бугай. ...Та пусти, ліпше ходім – поможеш завдати* (В. Шкурган. Паперовий човник, 218).

2. Здоровий, неушкоджений (про органи тіла). – *Попробуйте, озміт та й закрийте її дуже око, а кварівливим най си дивит на то, що я скажу* (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 100).

◇ (як (єк)) дужі (дуженькі), чи (ци) дужі (дужі-здорові) – етикетна формула привітання у гуцулів. *Чи то ви там, дядичку? Здорові, дужі?* (Ю. Федькович. Побратим, 301); – *Дужі, газдине? – став у двер'ях, виставивши наперед себе солідну жовтошкіру валізу* (М. Яновський. Палагна, 67); – *Шо дієш, Анничко, дужя? Еге-ге, та ти нівроку, ек я вижу, вже дівочиши, у заплітках уже!* (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 99); – *Боже помагай!* – крикнула Катруся щосили. – *Дужі?* (В. Шкурган. Не пошкодуйте чесу, 172); – *Як дужі, Трохиме?* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 308); – *Як масиєся молодонку? – промовив перший дід. – Добре здорове! Як дужі?* – відповідає і питає Довбуш (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 37); *Рипіння брами він не почув, а як Світозара вже поминула його, привітавшись "Як дужі, дедю?", аж тоді скинув головою, розігнувся, взяв з уст мосяжну бляшку, що тримав наготові під маленький молоточок* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 59); *Скальник привітався: – Як дужі, газдо?* (М. Яновський. Гірське серце, 175); *Ну як, Маріє, дужа?* (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 56); «*Єк дужі, дідоцьку?*» – криз плач привітавси я. «*Гаразд ек ти дужий, легіню*», – весело сказав дідо, беручі мене на коліна пестити, цулував приліпачько в лице (П. Шекерик-До-

ників. Дідо Іванчик, 12); *Дідич спитав його: – Єк дужі?! Привітала їх Анниця. – Гаразд! Єк, май, ви?-* відповіли (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 37); – *Єк дужі?* – *Гаразд, миром, ек ви? Привіталися* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 70); – *Як дуженькі, Іване?* – несподівано з ним зіткнулася знайома жінка (М. Яновський. Гірське серце, 57); – *Чи дужі-сте?* – *сусід-гуцул пита. – Миром! Як ви?.. А чи маржинка дужа?* (Б. Радиш. Гуцульщина, 18); – *Чи дужі, – традиційно віталися і кожен тиснув руку. – Розкажи, ек то так сталося, що ми тебе похоронили, а ти гездечки сидиши – горівку п'єш* (П. Федюк. Людина з того світу, 103); – *Слава-су, ци дужі, дьидю?* – *Навіки... Та, дужий, дякувать, – що скажеши, Пара?* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 40); – *Чи дужі, прошу панства? Як ярмаркували?* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 347); – *Чи дужі-сте, тазди?* – *І тазди дужі, та й ми нівроку* (І. Андрусак. Лесь (фрагмент самознищеного поезофільму, 124); *Ишли ми плаєм, потім за водою. / – Чи дужі, газдо?* – *привітався хтось, / І дід кивнув поважно головою* (Н. Стефурак. Спогад, 21); – *Єк си маєте, панство? Ци дужі?* (В. Гжицький. Опришки, 45); – *Чи дужі?* – *Декувати* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 60); – *Як днювали?* – *вітається Сава Сайнюк, теж ведучи за повід низькорослу гуцульську шакапину. – Гаразд. Ци дужі, Саво?* – *І не питай, Юстине. Сам не відаю: чи конячку веду здавати, чи решту свого здоров'я* (М. Стельмах. Над Черемошем, 127); – *Чи дужі ви, Маріко? /... Бог поможе* (В.Шкурган. – Ци дужі ви, Маріко?...), 61); – *Чи дужа, Пара?* – *ішов до неї усміхнений* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 131); *Подумаси, велике діло: привів парубок із сторонського боку мале, вертке, мов яцірка, але незмінно тихе і мовчазне дитиня, яке не те що кривого – ніякого – слова, окрім „Дужі-здорові?“, „Боже помагай!“ і „Днюйте з Богом“ нікому не скаже* (М. Матіос. Солодка Даруся, 87).

ДУЖІТИ Виздоровлювати. – *Ми тут договорюємоси дужіти, а ви...* (В. Шкурган. Син, 52).

ДУМКУВАННЯ Дія за знач. **думкувати**. *Отак гадкували і Лилики по дорозі до фільварку, здвигали плечима, не знаючи, що й думати, а хирлявий, але вправний на язык-Степан як і завжди, виснував з **думкувань** загалу: “Мой, що нам мізки трудити! маємо на те Держка, най сам трудить”* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 274).

ДУМКУВАТИ Роздумувати, розмірковувати. – *Як Михайло **думкує?** – глянув Довбуш на козака* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 117).

ДУМКУЮЧИ Дієприсл. до **думкувати**; роздумуючи, розмірковуючи. *Тоді він догадався, що треба частіше вживати того певного способу, що ему нароїв о. кахетит і почав сповідатися щоднини, та й щоднини грішити, і то не раз, а два, три, ба й чотири рази, **думкуючи**, що це тільки до завтра – завтра буде даровано все...* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 96).

ДУПОТІНС Дія за знач. **дупотіти**; тупотіння. *І бажалося йому тепер лише одного: щоб усе це гарканє, та пияцтво, та **дупотіне** скінчилися вже нарешті, та взяв би він сю дорогу свою теркілу д'хаті, міцно двері притулив від заздлого людського ока і почав би нове життя* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 122).

ДУПОТІТИ Тупотіти (ногами). *Вимодували усєке. Баби, як кобиліці, **дупотіли** ногами й такі співаночки ховзкі вигукували, що сало капало* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 124).

ДУРЕНСТВО Дурість, глупота. *Згуста, єк **дуренство** запальне, / “свят-верховники” захороводі, / в собі замикає шос мене <...>* (В. Шкурган. Гойкают, що влада до весни, 33).

ДУРЕНЬКО *зневажл.* Дурень. *Немолодий вже був, до сорока вже одходило: абшит кажуть, дали, значить вислужив у воську, а люди звали глухманом, **дуреньком** та німаком і либонь ци недумком, хто його розбере?...* (М. Павлик. Юрко Куликів, 17).

ДУРИЛИЦЯ *жарт.* Горілка. *Ба, ци не буде гріху, брачіку Луки!, шо ми скоромимо-*

*си оцев **дурилицев?***(Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 43).

ДУРІЙКА

◇ **занюхати дурійки** – випити горілки, напиться. – *Йой! ачей уже **дурійки занюхали!** Кара божжа! – з розпачем вдарила руками в пелену та й спохватилася, що перед чужим парубком без запаски* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 68).

ДУРІШКИ тільки у мн. Пустощі, веселощі. – *Водно їм потакуєте, а то росте не до роботи, а лиш до **дурішків*** (В. Шкурган. Барабулі, 73).

◇ **дурішки провадити** – пустувати. – *Але як мете так-о **дурішки провадити** від почетку, то переказу не буде!* (В. Шкурган. Переказ, 90).

ДУРЛЕНИНА *паст.* Хвороба овець; вертіж. *Казав дідю, шо давнішше уся чєлідь у п'єтниці ни прєла, аби вівці на **дурлєнину** ни крутилиси, так єк уни веретєном у руці крутєт* (П. Шекерик-Доників. Дідю Иванчік, 51).

ДУРЛЕПА *зневажл.* Дурєпа. – *Єй ти, **дурлєпо!** Я шє маю скєгнути тобі тоту, шо стєгаєтси, та покласти жєрєбец!* (Г. Хоткевич. Дарабов, 398).

ДУРНЄК, ДУРНЬИК *зневажл.* Те саме, шо **дурєнько**; дурєнь. *Приказували, шо лісна найбірше си ловит тих людий, шо сами на самоті куріют по стаях на полонинах та бутинами в колибах, або нисмілих **дурнєків**, таких, шо мают охить на чілідину, але її зачєпити ни мают видваги, тай тих людий, шо ни мают доброго життя из своїми жінками* (П. Шекерик-Доників. Дідю Иванчік, 142); *Аді, бачиши, як скорчились, одігнути пальців не можу. А чому?.. Бо працювали на тебе, **дурнєйку**, від ранку до вечора і праця їх так покорчила, як те коріння берези, шо скали чіпляється* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 298).

ДУРНЄКОВАТИЙ Прикм. до **дурнєк**; дурнуватий. *Біньо, високий мушишинин, трохе кривошийкий, трохе **дурнєковатий**, а так поволи ходив, єк вів* (П. Шекерик-Доників. Дідю Иванчік, 127).

ДУРНЄЧОК *зневажл.* Зменш. до **дурнєк**. – *Єй, іди гєт, **дурнєчку**; коби він лиш*

суди прийшов, то я йому джюгну. Братіку Лукинку, слухай-ста, ми йому покажемо (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 49).

ДУРНЬИК див. ДУРНЄК

ДУФАТИ 1. Покладатися на кого-, що-небудь, довірятися кому-, чому-небудь. Там господь, казали, в його тра дуфать! / А ми ж не **дуфали**? (Ю. Федькович. Дезертир, 189); А зрештов, смага йиго знаєт, шо він з нев дієт? Прото – пустий пусте робит. Я в то ни **дуфаю**, тай тимунь тим ни трабую. Й ти у то ни **дуфай**, бо то пусте. То дідо дурний, тай дурне робит (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 18); “Багач **дуфає** на свій маєток і ні за яку спілку не хоче чути; бідний у своїх клопотах хотів би мати бодай пораду людську!” – відповів йому Михайло (А. Крушельницький. Рубають ліс, 211).

2. Дбати, клопотатися про кого-, що-небудь. Кажут, шо тота йиго жінка, то така була красна, шо понад ню ни було крашиєй в горах. Він пудно в ню **дуфав** тай її гирічно уберав (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 150); – Гой-га! Вотаман!.. Ти мені вотаман? Та я йк ватагую – десіт тисіч овец під собов маю, – то не вмів би десіт баранів провести? Лиш я в тото не **дуфав** та й не **дуфаю**, бо я си називаю Юрчик Неклопота Голова. Їкби я свою гóлов заклопота, – був би з мене перший газда на всі гори. Лиш я того не хочу (Г. Хоткевич. Камінна душа, 258).

ДУХ

◇ **нагнати духу** – налякати когось. Мой, ото **нагнав** панам **духу**! Ще ж тільки оком засягнув, а вже з переляку тхорами засмерділи. Ади, як гикавка сіпає! (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 347).

◇ **заперти дух у собі** – принишкнутити. Війт, що дотепер **запер** був **дух у собі** і проникав очима жовніра та пантеличився і завертав свої гадки від жовнірового лиця, розпізнав свого сина по голосі акуратно і, зібравши всю силу, підоймався із мерви (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 182).

ДУЧКА Яма, нора, діра. Прокотили колони, та витегли мене з єми через **дучку**, поклали на сніг, розцінкали фанте, почали натирати снігом. Не скоро отворивси

очі, та почавси стогнати та бітькатиси (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 52); А хлопці стоять навкруги мене, кождий собі палицев в своїй **дуци**, подивляються на мене та лиш усміхаються (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 32); А під плитою медвідь у **дуци** лаби собі потирає (Марко Черемшина. Марічку головка болить, т.1, 281).

ДУША, ДУШЯ

◇ **покласти в душу** – якнайкраще віддячити. Віці дали молоко чисте, без стригатів, тай вернули йиго так, шо в стаї ватаг аж підскоків з радости, ек уздрів назад повну пуну молока, так, ек вна була повна з весни. Иванчіка ватаг з депутатом за тото, то би були в **душу** поклали. (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 358).

◇ **завітрили людські душі на жир** – позбавити життя. [Секретар:] Але ти / Не любиш там баритися, де кров. / Та **людські душі** ти на **жир** **завітриш**! (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 351).

◇ **гуляй душа на всю губу** – розваги і веселощі без обмежень. Щедрий купець-вірменин віддячився товариству барилом оковитки, ватаман з виторгу скупо сипнув жменю срібла в рахунок заробітку... і **гуляй душа на всю губу**! (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 9).

◇ **як одну душу** – лише один, єдиний. Доньок не дав їм бог був, а сина мали лиш одним одного, **як одну душу**, але за тото й хороший собі був, прехороший! – чорнявий, кучерявий, а зростом хоть так невеличкий, але складний, мов якого князя син (Ю.Федькович. Штефан Славич, 281).

◇ **наробитиси й по душу** – багато напруцюватися. Є доста часу **наробитиси й по душу** за цілу Божу днину, коби лиш хрестенин хотів поправді робити, тай путерував (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 295).

◇ **засахсонювати душу в ніверті** – занепастити життя. Він вагувавси, котру з них послухати: ци тоту, шо у водин талант юдила йиго стрілити законом у Христа, ци тоту, шо мучила вічно йиго сумліне, аби плюнув на мару й ни **засахсонював** навіки свою **душу**

в ніверті (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 295).

◇ **душа у заскні** (у кого-небудь) – хто-небудь неспокійний, переймається чим-небудь, переживає про що-небудь. *У кого є омаль сіна, то вже вид самих Покрів душа йму у заскні, ек дотегнути маржинку до Юрія* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 56).

ДУШІЧКА

◇ **ой душічко ж ма нешіслива!** – виг. уживається у стані розпачу, горя, біди. – *Я йду, а так вже темнічко си ізробило, а вна, сука, вибігла, кричит: “Ой, ретуйте!.. Ой бідочко!.. Ой душічко ж ма нешіслива!..”* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 78).

ДУШЯ див. ДУША

ДЬИДЕЧОК Пестл. до **дєдьо**. *А в Коломиї цілком загубився... Іду, підіймаю ноги, гадаю, що на грунь лізу, а ноги кудись униз, як у прірву, пац, пац по тих плитах, що у місті на тротуарах. Дьидечку мій рідний, гадаю, отут мені кінець* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 119).

ДЬИДЬО див. ДЄДЬО

ДЬИДЯ див. ДЄДЬО

ДЬЯБОЛ див. ДЗЯБЕЛ

ДЮГАТИ див. ДЖЮГАТИ

ДЮГАТИ див. ДЖЮГАТИ

ДЯДИК див. ДЄДИК

ДЯДИЧКО Те саме, що **дьидечок**. – *Чи то ви там, дядичку? Здорові, дужі?* (Ю. Федькович. Побратим, 301).

ДЯДУНЬО Пестл. до **дядьо**. *Ох, дядю, дядуню... віддайте крисаню! / (І вмилось обличчя сльозами). / Душа же ридала: “Миханю, Миханю, / Крисаня – останій дарунок од мами!”* (В. Лімниченко. Пастух, 17).

ДЯДЬО див. ДЄДЬО

ДЯКУВАТЬ див. ДЄКОВАТЬ

ДЯМБА, ГЕМБА

◇ **тримати дямбу на заперті** – зруб. замовкнути, перестати говорити. – *Іди, стара курво, до хати, вари чоловікові кулешу і тримай свою дямбу на заперті!* (М. Матіос. Солодка Даруся, 52).

◇ **гембу напхати** – зруб. нагодувати. *А то як тепліше, то й їсти так не хочеться, а як холодно, то тільки й дивився, чим би гембу напхати* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 149).

– Е –

ЕЙ-ГА *виг.* Уживається як оклик у звертанні. – **Ей-га**, любко, та це вечоріє: біжу ж я! Бо мій ірщений як уздрить, та й буде мені куца година, ще й зіпре, головонько бідна! (М. Павлик. Вихора, 166).

ЕРСТИТИ *обряд.* Здійснювати над ким-небудь обряд хрещення; хрестити. – Аби я тобі копилюка **ерстив**? Аби я з тобов за стів сідав? А йди ж ти дранко латана. Машир мені з хати, ти, кашкетнику рогатий! (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 192).

– Є –

ЄВІРЧИК Зменш.-пестл. до явір. // у пісн. – *Несіт мене в Кидровату: ой там стоє дві єлиці – то дві мої ба й сестриці; стоє там два євірчики – то ди мої два браччики... Беріт же мня на топори, несіт же мня в Чорні гори* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 194).

ЄВОРІВСКИЙ, ЯВОРІВСЬКИЙ Прикм. до назви населеного пункту Єворів (Яворів). *Баба вдосвіта на Видорші здоймила з-пид образів трійцу єворівської роботи, мудро вирізану в пишні узорі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 96); *Але веду я його сутками та рагашиями до яворівської Захарини* (Марко Черемшина. Козак, т.1, 254); *Яворів межував верхами з Криворівнею, той потік біг, власне, з яворівського боку – це все наводило на думки* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 75); *Бо сама красна, як ніхто з ясенівських дівчат. І з криворівських, і з устеріцьких, і яворівських, і жаб'ївських. Бо на всі гори пава* (Б. Загорулько. Черногора, кн.2, 9); *І можливо, що для цього святилища яворівські ремісники робили різьбу, металеві вироби, вишивали, ткали* (С. Пушик. Карпатське літо, 240).

ЄГОМОСТИК церк. Пестл. до єгомость. *А де-сте іхаєте, єгомостику?..* (Г. Хоткевич. Потомок Довбушів, 461).

ЄГОМОСТЬ церк. Священик, піп. *Так дуже любить пастушити. Однак ніхто не хоче взяти його за пастушка. Прийшла була з другого села тітка, що служить там у єгомостя, та й завела його до багача Кречуна, чи не взяв би до маржени* (Марко Черемшина. Злодія зловили, т.1, 70); – *На коліна! На коліна: єгомость ідуть* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 32); – *Що скажете? – питає єгомость спокійно, ніби він зовсім не знає, чого той прийшов* (М. Козоріс. Черногора говорить, 25); *Кольцо заголосив не своїми голосами, слуги вибігли просити людей, аби розійшлися, бо єгомость стали бити їмость...* (М. Павлик. Пропаший чоловік, 59); – *А отой старий, наш близький сусіда: він пишеться інакше, Освіцінський чи як там, а в селі всі називають його Мандриком. А його син Іван – то вам не треба ніякого циркулика, такий майстер зуби рвати. З усіх гір*

до нього йдуть, навіть єгомості приїздять (І. Франко. Гуцульський король, т.22, 491).

ЄГР, ЯГЕР 1. військ. Солдат особливого стрілецького полку. *І то не лиш інфантеристи, але і драгони, і єгри, і канонери, що у Боснії на війні були і тепер урльоп подіставали* (Ю. Федькович. Жовнярка, 335).

2. ліс. Лісник. *На хазяйстві в них давно не було корови-молочанки, а все ж кожного ранку Данило, оглядаючись на ягера, косив траву на прилуках у лісі, набивав оборіг* (С. Скляренко. Карпати, кн.2, 128).

ЄДЕРНИЙ Запальний, грайливий, веселий. *Иванчік був до усього охочій, єдерний* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 141); *Челідь таки гибла зазерати з хати криз вікна на коледників, ек за файно плесали та йкі гей за єдерні?* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 82); // образн. *Єдерними очима подививси на людий тай зачев знов охічно пити з Иванчіком нидопиту горівку* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 186); // образн. *А святий Юрій ек розимок свої вісні брами, то вилетіла на світ, ек ластівка, єдерна весна* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 117).

ЄДЕРНО Присл. до єдерний. *Молоденька, ек цвітка на еблінці, книгиня з-за стола метала на всі боки єдерно головков, ек смірочка* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 241); *Витогодилоси небо над цілов долинов Черемоша тай над ріков загріло єдерно сонце, топило в ріці град* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 187).

ЄДИНАК Єдиний син; одинак. – *Хіба-те не чули, кумко? А єдинака Попадюкового Семена з Соколівки. – Йой! Та то ж газда з-поміж газд – той Попадюк* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 48); *Яких пісень співала Юлина над своїм єдинаком, якими пахучими квітами учічковувала коліску, у яких травах купала, якої долі просила для нього у пана бога, про те хіба тільки мати і може знати* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 41).

ЄДИНЧИК Пестл. до єдинак. *Ой синку мій, єдинчику мій, соколе, / Пігнав тя цісар за кордун у поле* (Ю. Федькович. Золотий лев, 94).

ЄДНАНКА Плата за заподіяну кривду. [Тодір:] *А кому по гаранникові дісталось, най буде ласкав приймати від мене по десять червоних єднанки або кілька сам хто схоче, лиш най вибачає, бо я цьому і сам не рад, як бих не рад у пекло дістатись* (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 441).

ЄДНОРАЛ, ЄНЕРАЛ, ЄНОРАЛ військ. Генерал. – *Бо він ше не трафив на свого! Я бих йому з-за ніхоть не тернів. Мой, я був у тісарськїм ваську, а там не такі голови, ек це, самі єднорали, та фебрі, та капітани, але ніхто мні пальцем не кине* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 46); – *Раз казав – стояти мус! – крикнув єднорал* (М. Павлик. Юрко Куликів, 22); – *Що, може на шильдваху буду стояти? – Настоявся при войську перед єдноралами, а перед чельдинською запаскою таки не буду ходити, аби ви всі й виздыхали* (М. Козоріс. Черногора говорить, 111); *Вийшли муштруватись / Перед паном єдноралом* (Ю. Федькович. Дезертир, 178); – *Панове міністрове, архієпископи, єпископи, каноніки, професори, єнерали, офіцери, урядники, жандарми, поліціянти, купці, п'яниці, шулі, злодії і розбійники!* (М. Павлик. Пропавший чоловік, 101); *Господи! – то ж то вже єї обзирають з усіх боків! – от так лиш нас єнорал на муштрунку обзирає* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 244).

ЄЙ-БО вставн. сл. Уживається для підтвердження достовірності висловлювання; дійсно, насправді. – *Ади, єй-бо, дідо з верха!.. Тежко мені!.. Вийди борше!..* (О. Кундзіч. Верховинець, 282).

ЄК

♦ **єк днювали** – компонент етикетної формули привітання у гуцулів. – *Єк днювали, дедю, – привітався Грицько. – Слава... – важко видихнув старий. – Навіки... Чого так довго не приходив?* (В. Сичевський. Ча-кунка Синього Виру, 29).

ЄЛИКО присл. Наскільки. *Треба обдумати, як то все зробити. А то ще два-три таких безрезультатних нападів – і хлопці розбіжаться. А тут думка така, щоби не тільки не зменшувати ватагу, а навпаки – єлико мога її збільшити. Треба робити новий набір – а в ім'я чого?* (Г. Хоткевич. Довбуш, 329).

ЄЛИТИ Бути до лица, личити. *Йї то вбранє йому дуже єлило* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 329).

ЄЛИТИСИ Личити, годитися. *Але Шкинди тай Довгому це робити ни єлилоси, бо уни оба своїх пізмаків тай противників завжде звертали з ніг лиш мальфами* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 211).

♦ **так єлосі** – про невідворотність чогось; так мало бути, статися. *А що Богові сподобалось взяти його у такому віці – на це нема ради. Божий параграф... Так єлосі* (О. Дучинська. Трембітали трембіти, 113).

ЄЛІВКА наст. Ялова вівця. *«То шо ж тобі дати за твою службу» – «Давайте мені на кожний тиждень вина по бочівці й єлівку»* (Г. Хоткевич. Довбуш, 109).

ЄЛІВНИК наст. 1. збірн. Вівці, які ще не дають приплоду; ялові вівці. *Старий вівчер, Гаджьома, то лиш ходив на мірі від одного мішенника до другого на струнках тай рубив собі на раваши, кілька в котрого мішенника було дійних овец, кілька єлівника, єрок та баранів?* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 341); – *Чо пхаєси з кіньми? Чо си пхаєси, кац! Ци не знаєш, шо дійник має йти вперед? – А ти там шо – єлівник подав межи дійне? В охоп дай! Єлівник в охоп...* (Г. Хоткевич. Довбуш, 139).

2. Загорода або хлів для молоді, ще недійної худоби; кошара. – *Маєш телетник на телета – я й на зимки го держу. Се кіннок на коні, ци сказати – стаднарка. А ту у мене єлівник. А то – куча на свині... А далі бовгарка на подій корів. Се у нас, у Жєб'ю, так називають* (Г. Хоткевич. Довбуш, 154).

ЄЛНИЙ Славний, достойний, гречний. *Тай гадаю, шо бес си ни помилила, ек бес си з Иванчіком полюбила. Бо він файний, єлний чоловік, гоноровий стрілець* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 314); *Притивси зором до годної молодіці, єкби в спеку до холодної води в головици, бо то була єлна жінка* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 308).

ЄЛОВ'ЄГА наст. Вівця, яка перестала бути дійною. *А йк війшов у четвертий раз, а тот чоловік пасет вівці. Та й каже: «Єї, пане Головачу... Кіко ви разів у мене були, та й я не міг вас видіти та й погостити. Ік лас-*

ка ваша й охвота – виберітси **єлов'єгу** їдну або хоч і дві» (Г. Хоткевич. Довбуш, 109).

ЄЛОЧЕР, ЯЛОВИЧЬЕР наст. Пастух ялових овець. «Співаночки мої любі, де я вас подіну? / У високій полонині по швару посію», – що колоколив їх в згари, голосно виспівуючі, **єлочер**, обертаючі на стоїше в кошєру єлівник... (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 352); Тут стояв уже старший вівчар Данько Вовк-Устеріцький, високий, широкоплечий, а біля нього кілька вівчарів до овець, гайдеїв до товару, стадар до коней, **яловичьер** до ялового дробу і баранів, телячьєр до телят, козар до кіз (В. Гжицький. Опришки, 14).

ЄНЕРАЛ див. **ЄДНОРАЛ**

ЄНОРАЛ див. **ЄДНОРАЛ**

ЄНЧАТИ Скиглити, кричати, плакати. «Жінки ади пухнуть з голоду. Діточки **єнчать**, гейби з тебе печінки виймає» (У. Самчук. Гори говорять!, 182).

ЄРЕНА

◇ **лісова єрена** – міф. лісова дівка, яка гупулів заводить у безвісті. // образн. – Нащо?.. Щьизник її знає. Якось так шукав, шукав, шукав та й під руку підвернулася. Ба ці верє знав, що візьму таку **лісову єрену**, що цілий день заводить та піворить (М. Козоріс. Чорногора говорить, 68).

ЄРКА, ЄРЧЕ, ЙИРКА, ЯРКА наст. Річна вівця до окоту; молода вівця; ягня. – І газди дужі, та й ми нівроку. / Дивно. Якись такі... Аж містичні. / – А чи не виділи ви **єрку**? Відшиблася від отари, цілу ніч шукаю. / Генде, – Білий сказав, – кобилу сє. / Ссала. Кінь ревниво обзирає, але не смів зачіпати (І. Андрусак. Лєсь (фрагмент самознищеного поезофільму), 124); Підходили і вовки, а раз навіть вовк ухватив був **єрку**, але кутюги і вакарі, як зачьили гнати то відбіг її. Покалічив її сараку – зломив їй ніжку. Ми хотіли дорізати, але Михайлик не дав (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 72); Старий вівчєр, Гаджьома, то лиш ходив на мірі від одного мішенника до другого на струнках тай рубив собі на раваши, кілька в котрого мішенника було дійних овець, кілька єлівника, **єрок** та баранів? (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 341); – Він, ади, мудрі-

ший, котрий старий. Він наловит стропу моху у кожду лапу та й так іде верх ломів. Мох сучєє не ломит, та й не чути медведя. А лиш переліз через дінницю, тоді одразу кидає мох, хапає вівцю ци там **єрче** й кікат. Тогди вєже хуч і наробит ломоту, хуч і пробудит пєсів та людєй, то вєже му оннаково. Тогди вєже медведя не заєре й не їме жядна сила... (Г. Хоткевич. Довбуш, 130); А ту єє маржинка, дєсь **йирка** вкотитьєся та треба їй щось підкинути, так що страх цього року обмаль (М. Козоріс. Чорногора говорить, 149), Білі **ярки**, забившиє у холодок під смєреку, дивились дурними очима... (М. Коцюбинський. Тині забутих предків, 184).

ЄРКИЙ Завзятий, запальний, беручкий. Йї чудо! Йїкий игручий та **єркий** до играшок, а я єкраз такого люб'ю (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 314).

ЄРОВАНІЙ, ЯРОВАНІЙ Оздоблений, прикрашений кольоровими плетеними косичками, шнурочками, шкірою і т. ін. Я сховав гроші про зазулю у кішеньку з лівого боку в **єрованим** кіптарику, що був на міні вуйнин, бо свого файного кіптарика ише тогди ни мав, й утік у хату (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 114); Зелено-жовто-червоним квітчастим вовняним шиттям мінлиєся жаб'ївські **яровані** кєптарі... (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 217).

ЄРЧЕ див. **ЄРКА**

ЄРЧЄТА, ЄРЧІТА, ЙИРЧАТА, ЯРЧАТА збірн. 1. наст. Ягнята. – Та шо ж бо вас вночі пригнало? – Пригнали мні нужєда та неволя та смучі мадяри. Аді, обєіли хату, забрали коні, маржину, дріб, а навіть **єрчєта** забрали, та й доньку вінка збавили, збавив би їм біг долю, та й пішли (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала, т.1, 163); А в касарню як нас нагнали, акурат, як тих молодих **йирчат** перший раз у полонину, а воно випулить дурні очі й дивитьєся кудись, само не знає куди й нічого не бачить (М. Козоріс. Чорногора говорить, 119); Які би вона співанки складала коло своїх бріцьбок і **ярчат**! (М. Матіос. Нація, 138); Одні відрятовували **ярчат**, узєвши їх собі на коркові, другі двєгали важкі бєсаги... (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 236).

2. перен. Діти. Худан гукнув до дітей: «Гей, а мете ви тихо, **єрчіта!**» (І. Березовський. Худан, 10).

ЄРЧІТА див. **ЄРЧЕТА**

ЄРЧТИНА М'ясо ягняти; ягнятина. «Що це таке?» – запитав я опришків. «То, ади, «вуйко» занюхав, варе **єрчтину**, шьо си пражит на рожнах; хочє з нами харчювати», – спокійно відповів Худан, підсміхаючись. «Єк го, мой, зара справиш, тей віспиши на єго шкірі цієї ночі, то мемо знати, шьо ти, брє нам пара опришок» (І. Березовський. Худан, 23).

ЄРЧУК, ЄРЧЮК наст. Річний, молодий баран. // у порівн. Глигнув на небо, а то в облаках крутитси такий орев, єкби добрий **єрчук** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 269); // у порівн. Нираз ишов вид церкви такий кривавий, єк тот **єрчюк**, шо викривавитси у бійці з баранами (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 127).

ЄРЧЮК див. **ЄРЧУК**

ЄСЕНІВСЬКИЙ, ЯСЕНІВСЬКИЙ Прикм. до назви населеного пункту Єсенів (Ясенів). Срібнарчук Семен **єсенівський**. Його брати газди, але вони забрали все собі, а йому нічого не дають, і хлопець тиняється, воші годує. Цєс так само піде. Ой га! Хлопці будут – не тра багато й шукати (Г. Хоткевич. Довбуш, 220); Трьох ксьондзів наймив: свого, довгопільського, устеріцького й, **єсенівсько-го**. А на похороні великим дивом люди дивувалися, великим чудом чудувалися!.. (Г. Хоткевич. Камінна душа, 318); Не те, що зажерливе панство, як ото криворівнянський, жаб'ївський і **ясенівський** дідичі, котрі заради забави настрілювали цілі купи оленів,

кіз, диків, ведмедів, зайців (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 7).

ЄСНИЧКА, ЄСНИЧЬКА настл. Жінка, ясна пані. «**Єсничько** чесна тей файна! – дайко нам пугар» попросив ввічливо Худан (І. Березовський. Худан, 11); // ірон. «Юрку! Їми тоту **єсничку** за попереk тей держи абиси не фиркала, а ви решта легіні, простєгніт го на помості телевом до стелі! Він зараз синне дукатами, єк бобом, єк му на телево накапаємо смоли кипючої» – крикнув від порога ватажок Семен Худан, легінь за всіх наймолодший але й за всіх дужець (І. Березовський. Худан, 9).

ЄСНИЧЬКА див. **ЄСНИЧКА**

ЄТИ Почати. Єк **єло** зорєти, то цвинтар уже майже цілком заповнився пасками, людьми та кіньми (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 325); // у пісн. **Єли** шандари легінів на війну гонити, / Бєк поїхав до Лондону рятунку просити (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 238).

ЄТИ СИ Починатися. Знехотя, скриплючи усіма сугавами, здвигнулася дараба з місця, **єла си** подавати, але помалічку дужє (Г. Хоткевич. Дарабов, 381).

ЄЧМІННИЙ Прикм. до ячмінь, виготовлений з ячменю. Казав, шо увечєр перед Уведениєм дівка, котру кортит си виддати, місит гола у хаті напів з **єчмінної** муки, а напів из соли коржик (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 61).

ЄШХОР Тритон; саламандра плямиста. У хаті мижи людьми завівси пудний писк, бо з-під печі зачєв вилізати на хату всекий гад: рапавки, єшєрки, гадя, а навіть зачєли лізти **єшхори** та слимбужі з своїми хатками на плєчах (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 420).

– Ж –

ЖАБІВЦІ, ЖАБ'ЇВЦІ, ЖЄБІВЦЕ тільки. у мн. Мешканці Жаб'є (нині селище Верховина). <...> *Пам'ятаєш, як тебе перейняли жабівці зі сталінками й ти сам, вихопивши вориння, їх на всі вітри порозганяв* (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 132); *Приїхали жаб'ївці похоронити краяна Сороканюкового Юру. Всі вони захоплені смутком, жалем, тривогою... Василина ломить собі руки, плаче, голосить...* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 551); *Найбирише фірманкували тудівце, брустурице та ріцкани, але фірманкували вирменам и жєбівце, тай дес и головце* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 170).

ЖАБ'ІВСЬКИЙ, ЖЄБІВСЬКИЙ, ЖЄБ'ІВСЬКИЙ, ЖИБІВСЬКИЙ 1. Прикм. до назви населеного пункту Жаб'є (нині селище Верховина). *Бо сама красна, як ніхто з ясенівських дівчат. І з криворівських, і з устеріцьких, і яворівських, і жаб'ївських. Бо на всі гори пава!* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 9); *«Аж тепер ти не втечеш, пташкун!»* – крикнув жаб'ївський газда (С. Пушик. Карпатське літо, 251); *Найбільш затривожився наш славний жаб'ївський господар, робітник і керманіч Сороканюків Юра, його жінка Василина, донька Івана Гердеджука, та їх п'ятирічний хлопчик-легіник Василько* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 543); *Бо то у нас жомнір ночював один захожий. Та й оповідав, як був кудас далеко, то стояв ув онного старого діда. А тот дід питавси, звідки він є родом. А тот жомнір ніби жєбівський* (Г. Хоткевич. Довбуш, 115); *Видко було, що вна хетра пташка була, прот жєбівска дитина* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 241); *Звідси добре видко увесь жєб'ївський бік* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 348).

2. у знач. ім. Чоловік, який народився (проживає) в Жаб'є. *Знаєш, жінка того жибівського, май, мудріша була від тебе. Оце фіглява була жінка* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 108).

ЖАБ'ЇВЦІ див. **ЖАБІВЦІ**

ЖАЛИВА бот. Кропива (*Urtica dioica*). // у порівн. *Його ніби жаливою попарив* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 369).

ЖАЛУВАТИ Жаліти. – *Шкода мені вас, – жалує капітан, – ви хлопці годні* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 306).

ЖАНДАР Жандарм. *Вибіг надвір – аж тут ведуть його два жандари з накрученими багнетами, а з ними йде рудий той парубок, що його Штефан тогді оборонив від смерті* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 293); *То що ж буде? Канчуком чи, може, буком почастиє пан жандар?* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 19); *Шлют жандари помежи люде, як купці на ермарку* (О. Манчук. Великдень, 75); *Набіжать жандари з Жаб'я, зіб'ють ровту коло Мошкового шинку, будуть кричати, радити, висилати людег на ріжні дороги, але я вже буду далеко* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т.21, 451).

ЖАНДАРИК Пестл. до жандар. *Ми обіздрились – а мій жандарик молоденький стоїть нам за плечима, але лиш у мундирі, без зброї, та й паличка в руках* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 315).

ЖАНДАРСЬКИЙ Прикм. до жандар. – *Але я чув, що ти любиш битися? Небоже!.. – та й справив на свою нагайку дротяну, що, мабуть, в два сажні жандарські* (Ю. Федькович. Опришок, 323).

ЖАС Жах, страх. – *Чого ж бо ти плачеш, дитинько мила? / – А, ненечко-утко: котюга вкусила! / – Коли від котюги такий тобі жас, / То це ти на світі заплачеш не раз* (Ю. Федькович. Дитина, 43).

ЖАСНИЙ, ЖЄСНИЙ Страшний, жахливий. *Бачив леваду, могилами укриту, червоною луною збагрену; чув жасні стони карбованих кістяків голих, пізнавав їх і плавав* (Марко Черемшина. Карби, т.1, 35); *А доки це й на них впадуть / Жасні божі суди, як на того предателя* (Ю. Федькович. Наші «Старі», 231); *А ви, легіники мої, запам'ятайте собі, що зрада – це жєсна погань і най-ко Бог святий сокотить від неї кожного ирщеного* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем,

118); *Йому відхотілося їсти, в голові шуміло, в горлі пекла вічна згага, руки й ноги тряслися, сон йому не брався, а як часом було засне на хвилину, то його мучать такі страшні та «жесні» сни, яких він перед тим не видів ніколи і після яких звичайно прокидався напруго, з криком, весь облитий холодним потом* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 435).

ЖАСНО, ЖЕСНО присл. Страшно, жакливо. *Мечесь у племінь, котра жасно бухає і палає і аж до останку іскрами сипле* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 375); *Дідо, ек роздражена пирга, жесно на мене визвірівси приїденими зубами* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 24).

ЖБИР Стрімка кам'яниста гора; гострий кам'янистий верх гори, скелі. *Гуцули кажуть: іти в жбир – це іти до дуже крутої гори* (С. Пушик. Карпатське літо, 287).

ЖБИХАТИ Бити струменем (про рідину). *Сторонські якісь люде помогли занести Янця на полянку, а ему так жбихає кров і з рота, і з носа, як з джуркала – ледве зостановили якось...* (М. Павлик. Ребенщуківа Тетяна, 29).

ЖБИХНУТИ Однокр. до жбихати. *«Триста тридцять і три!» аж крикнув Кольцоо глухим голосом, і ему здалося, що він щоднини пропускає людського поту й крові по 333 днів, в голові му пльонталися мільйони важких людських днів, котрі він прогайнував у Відні за два роки, кервою залляло ему серце, его здавило в грудях, кров му жбихнула до голови, він схопився з ліжка, то є тільки підвівся...* (М. Павлик. Пропаший чоловік, 45).

ЖВАЧІТИ Говорити, базікати *Хлопці! А що жвачіте?* (Г. Хоткевич. Потомок Довбуша, 463).

ЖВИНДІТИ див. **ДЖВЕНДІТИ**

ЖДАЛЬНЯ мед. Лікарняний передпокій. *Доктор Боронич заглянув до ждальні* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 224).

ЖДАНКА Очікування. – *Що вам, Юрку? – питають мама. Півгодини жданки.* –

Нічо, каже потихоньки і спроквола (М. Павлик. Юрко Куликів, 17).

ЖДЕПНУТИ Вдарити. *«Єк ждепнет, – що му скажеш? – гадав собі кожний. І відступалися пріч. – Дай біді покі»* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 310).

ЖЕБИ 1. спол. Приєднує підрядні речення мети; щоб. – *Ти, Баюраче, – шептав Олекса, – візьми мою бартку, жеби вона не ржавіла без бою, жеби слава опришківська не вмирала разом зі мною* (Р. Федорів. Жбан вина, 309); – *А ще я передав кам'яних справ майстрові, жеби тебе звістив, що робота по скінченні оплатиться належно, – сказав Довбуш* (Р. Федорів. Жбан вина, 259).

2. част. Уживається для вираження сумніву у можливості або припустимості чогонебудь; щоб. – *Я? Ов-ва! – розсміялася голосно і ядуче. – Ачез з подрі ти внав, легінику, що белендиш таке. Жеби я тебе кликала?., хіба б не мала що робити! – і знову стьобнула сміхом* (Б. Загорюлько. Чорногора, кн.1, 68).

ЖЕЛАТИ Бажати. *Та й Зельмана за неосторожність кляли, та й дідові наглої смерті желали, та й із злості аж поплакували. Шпотаючись, вийшов до них злісний і за голову взявся* (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 212).

ЖЕНЄПИН, ЖИРЕПИН бот. Ялівець (*Juniperus communis*). *Усілекі купелі прибагали: з женєпину, жерепу, з шишок, з смерекової фої, з муряховини разом з муряхами та купали в набраній трині з сіна оплотами* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 383); *Стежкою, утоптанною вівцями, ми пройшли попри кілька смерек без кумбуків та жирєпинів і вийшли на полонину* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 70).

ЖЕНТИЦЯ, ЖИНТИЦЯ наст. Сироватка, яка виділяється під час виготовлення сиру. *З-під накриття ватарника завалував і поповз над землею дим – там Дарина, Максимова онука, гріла жентицю наймитам на сніданок* (Б. Загорюлько. Чорногора, кн.2, 12); *Лежать полонинські пси-кудлані, чекаючи жентиці* (С. Пушик. Карпатське літо, 292); *Дзельман бився в груди: – Аді, сам не буду їсти, а Николаєви Лівакови бо*

він у мене варт, він чоловік у мене! Сам не нап'юси **женници**, хоть би мені слина вапном стала, а перед Николаєм Ліваком збанок гуслінки покладу і крисанню здойму, лиш аби покушив єї, такий господар грешний, такий гість годний! Сам не буду спати, а Николая піду ночями шукати (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т.1, 164); *Старий Улас намочив ногу у теплій **женници** й почав натягати* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 90); *Ліки в плящині стоять на столі, / А на стільці біля хворої – глеки / Із молоком і **женницею*** (Д. Павличко. Земля, 31); *Одні перш за все хотіли їсти і перешукували полиці, бербениці з бриндзею, путини з молоком і бодні з гусянкою. Пили молоко, коштували гусянку, їли сир, будз, навіть свіжий, що стояв на піддаші, з якого текла ще **женниця**, переїли* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 63); *Все воно – чорні лавки і стіни, ватра і дим, будз, бербениці й **женниця**, – все воно близьке і рідне, на всьому спочила його тепла рука* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 197); ***Женниця** збігала* (Я. Стецюк. Крутий плай, 73); *На столі, застеленому скатертю, лежав бурішинник, зарум'янений як гарна дівчина, пахучий свіжою бульбою, кукурудзою та припаленим капустиним листком. Коло нього, мов колесо, лежала на дощі кулеша, покраяна на грубі золоті скиби, а далі – вуджена баранина, біле сало, білий солодкий будз, покраяний в кружала, миска бриндзі, раква масла, тарчик гусянки, глечик **женници**, тергев паруючої, вареної в душтині бараболі* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 71); – *Дай мені **женници** напитися!* – ні з того ні з того не попросив, а роздратовано наказав Ханча (М. Дзюба. Укриті небом, 60); *Послухавши втікачів, їх нагодували, дали свіжої кулеші з бринзою, теплої **женници**, ватаг дав обом на дорогу по добрій грудці будзу і показав їм шлях, який сам хотів* (В. Гжицький. Опришки, 100); *Вурда – це той же сир, але такий, що виділяється вже тільки під впливом тепла. Це гірший гатунок. Вурду складає ватаг у друге цідило. Сироватка з-під вурди – це вже останній продукт. Називається **женниця**. Її дуже люблять гуцули й п'ють замість води. П'ють самі, роздають*

прихожим людям додому, але її стільки, що решту віддають худобі – телятам, коровам, свиням, псам (Г. Хоткевич. Довбуш, 151); *Вечеря з сиру, масла, молока, вурди, **женници**, милозвучні звуки сопілки, вібрування дужих, стриманих голосів* (Л.-П. Стринадюк. А кемуеш, ек то було!, 34); *З коров'яого й овечого ранішого молока ватаг витєє з путини красний будз сира тай поклав його в полотнене цідило на чопі в стіні, аби стрєхав від **женници**, поків піде на встоюване, на подрю* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 339); *І вони прибігли, невспівши з себе скинути / довгі полонинські сорочки, залосні, / випарені в **женници**, / що стояли лубом, / не пропускаючи ні доцу, ні вітру <...>* (В. Герасим'юк. Єзавель, 124); // у колом. *Чорногора хліб не родить / Не родить пшеницю, / А годує синів своїх / Сиром і **женницею*** (М. Стельмах. Над Черемошем, 67).

ЖЕНУВАТИ Заважати, бути перешкодою кому-небудь. *Попадає вже їх не **женувала** більше, і говорили при ній все, так що Марусі треба було тікати куди подалі та й сидіти там, доки не настане ніч, доки не свисне опришок, кличучи Марусю до брудного логова* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 252).

ЖЕРВА, ЖЄРВА Злий собака. – *Тепер озміт добрі кайлаки, щоби було чим перед **жервами** боронитиси, – каже Николай, – аби нам двійниця не пошърпали* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 70); // у порівн. *Дивлюси, а совет лютий, ек **жерва**, біжит д'міні. Думаєми, що бартков вергну в него* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 50).

ЖЕРДКА Горизонтально підвішена чи прикріплена переклада, на яку вішають одєжу. *З полонника, шо висів коло печі на **жердці**, узєв кремїнь, векелїю й кресело* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 123); *Над ліжком **жердка**, завїшана киттарами і сердаками* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 193); *Батьки спали в іншій кімнаті, а старші брати і сестри дивилися телевізор. І «Весна» загорїлася, з нею ще й одїж, яка висїла на **жердці*** (Л.-П. Стринадюк. А кемуеш, ек то було, 87).

ЖЕРЕБ див. **ЖЕРЕП**

ЖЕРЕП, ЖЕРЕБ бот. 1. Гірська карликова сосна (*Pinus mughus* Scop.). Скінчився ліс. *Ти стає все важче. / Вже позначають кам'янисту путь / Сосни гірської непролазні хащі, / Яку гуцули жерепом зовуть* (М. Карпенко. З верха на верх, 141); *Іванчік знав на відосовни під Попіваном в жерепах такі місця, що ніколи світа ни заходила тудя худоба на пашу. Тай будь-котрий чоловік би був тудя ни поваживси пити, лиш ишов тот, що знав у тоти жерепах входи* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 362); *От де всі оті «Нечисті місця», «Прокляті озера», «Чортівські доли», «Дідчі верхи», всі зарослі непроходимим жерепом страшні полонини, зі схованками для ведмедів, вовків, диких кабанів і опришків!* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 170); *Слуга дав загадки. Пан прикликав Івана і загадує: – Скажи мені, Іване, чому високо в горах росте жерепа, а не смерека, тай звідки взялися ті два брати на місяці?* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 42); *Серед покритих сивиною лук ледь-ледь білів плаї, що круто вився із гори, оббігаючи темні плями куців і каміння і, розігнавшись по галявині, зникав у заростях жерепу, щоб змією вислизнути і запетляти із другого боку* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 139); *Навіжена, в гори не пнися, Де жерепа і дике каміння. / – Там же свавільні Горгони: / Вигуки небокраю!* (Віра Вовк. Баляда про опришкову любку, 205); *Стріляти готура можна було на западі, або на току. Побачити його було трудно, бо нормально перебував він у вищих полосах гір, вище засягу лісу, ховаючися в непроходимих жерепах* (Р. Яримович. Лови на готура, 60); *То вже тра знати та й знати дорогу. А не знаючи, легко і в пропаск упасти, і на того великого наскочити, і так у лісі заблудити або в жерепах. Є, тудя бийно йти незнаючому* (Г. Хоткевич. Довбуш, 116); *Замість лісів тепер слався землею жерепа, чорний килим повзучих смерек, в якому плутались ноги, і мхи одягали камінь зеленим шовком* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 190); *Олекса сидів на галявині посеред непрохідного жерепу, в місці неходженому і негіданому, сидів і ... писав* (Р. Федорів. Жбан вина, 218); *Це ще не були, власне, полонини, а густа смуга карлуватої сосни жерепу,*

серед якого попадалась і подекуди кедрина (В. Гжицький. Опришки, 19); *Трохи нижче, між камінням, ростуть карликові сосни – жереб і схожі на кругленькі тарілки куці ялівця* (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 114).

2. Те саме, що **женєпин**; ялівець (*Juniperus communis*). *Так пахне на сонці розпечений жерепа, / А мухи, пташки і дзвіночки-музики* (В. Атаманюк. В поросі споминів, 92); *«...що погрозливо кипіли під самим небом, перетворюючи карпатський жерепа / на ефірну мазь, / мовби ховала від самого Бога, / завше оповиваючись найтемнішими хмарами, / та хіба можна від Господа щось утайти?!»* (В. Герасим'юк. Поет у повітрі, 6); *Він лежав, скритий куцем жерепу, на крихітному виступі, щохвилини ризикуючись зірватись униз* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 66); *Почалася нещадна війна з будяччям, з поодинокими куциками колючого жерепа, із заростями сухої папороті* (М. Яновський. Між лісорубами, 293); *То низько по землі стелився колючий жерепа* (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 43); // образн. *А Піп-Іван загорнувся в жалобну ризу, витрясав з корчів жерепу клуби пахучого кадила і правив свою утрєню сам, одинокий та мимрив щось собі під ніс беззубим ротом* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 19).

ЖЕРЕПИЩЕ Зарості жерепу. *Кралися зворами, блукали жерепищами всю ніч під Юрія і весь наступний день* (Р. Федорів. Жбан вина, 148).

ЖЕРЕПНИК Те саме, що **жерепище**. *А як підійшли до лісу, розсипались, пропали поміж жерепником, поміж дрібними гаджугами, і в лісі стало тихо* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 114).

ЖЕРЕПОВИЙ Прикм. до **жерепа**. *Шурхнули у сховану серед жерепових заростей вузьку щілину – мов не було їх* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 99); *Вишинетесь, подихаєте смерековим повітрям, жереповими смолами і забудете, що слабували* (М. Яновський. Гірське серце, 129); // у порівн. *Йде селом вереск, зойк і гомін, гей вітер жереповими корчами* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала, т.1, 151).

ЖЕРСТКИЙ Злий, в'їдливий. *Згадала, як колись мочила тютюн три дні в молоці,*

цідила молоко через вістря коси і варила в ній осине гніздо з осами, “аби був собака гострий, як коса, а **жерсткий**, як оса” (В. Гжицький. Опришки, 80).

ЖЕРТЮГА Згруб. до **жердка**; велика груба жердина. *Йкос я там умисне віготувавсми сімшіжневу латву, жерстюгу* (Г. Хоткевич. Дарабов, 401).

ЖЄБЕРИНА Слизька маса, що утворюється па поверхні стоячої води. *Говорив, шо ек жеби нароб'єт жєберину до Теплого Олекси, то весна будет студена й нирівна. Тота жєберина ше мусит замерзнути по Теплим Олексі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 109).

ЖЄБІВСЬКИЙ див. **ЖАБ'ІВСЬКИЙ**

ЖЄБІВЦЕ див. **ЖАБІВЦІ**

ЖЄБ'ІВСЬКИЙ див. **ЖАБ'ІВСЬКИЙ**

ЖЄБОВАН лайл. Уживається як лайлива назва жителя Жаб'є (нині селище Верховина). *Крізь зуби, лиш трошки приїдені, процідив: – Жди-и-и, ти-и, цигане пустий! Жєбоване проклятий.* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 260).

ЖЄВКАТИ Колоти, викликати почуття болю, що нагадує укол. // образн. *А очіма масними, то так, ек кіточка, дивиласи йиму просто в очі, шо аж у серця йиго жєвкало вид того її палкого зору* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 394).

ЖЄВКО присл. Дуже швидко. *Йшов-сми жєвко. Так кемую, шо не бути сегонне погоні аж 'ді тут. Може, завтра* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 135); *Ти не бариси, а жєвко іди у раташ та там ладуї дерево* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 50).

ЖЄЛОБА Уживається як звертання до покійника у голосінні. // у голосін. *Доньки із служби надходили, руки і ноги нені цілували, як зазулі, голосили. – Чіму до нас, ньєнко, не заговорите, чіму на нас не подивитеси, наші мозілі не позавиваєте? А в котру онь доріжку, ньєнко, вибираєтеси, відків вас визирати маємо? – Ньєнко наша солоденька, чічко наша тишина, жєлобо люба* (Марко Черемшина. “Грушка”, т.1, 66).

ЖЄЛЬЦЕ Жало. *У тій тобівці держєв він усєкі стрілецькі кавалки, й то такі, шо*

будь-хто таки й боєвси до них чєпнути, хоть би навіть він був и позволев на тото. У ній були гадєчі жєльця та ліновишия (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 156).

ЖЄРВА див. **ЖЕРВА**

ЖЄСНИЙ див. **ЖАСНИЙ**

ЖЄСНО див. **ЖАСНО**

ЖЄЧІ Стріляти, палити з вогнепальної зброї. *Підпалила ровта хату. А хлопці – шо робити? Давай борше єму копати у хаті. Та викопали єму, ізсипали гроші, зарівнєли землев, а витак, ек уже си ймила на добре хата та й хтіла си валити – ік не пішли жєчі, ік не пішли стрілетити раз по раз, то, може, й не знати кілько люда перекалічили, а самі таки втекли у тім диму, у тім заворосі* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 262).

ЖИБІВСЬКИЙ див. **ЖАБ'ІВСЬКИЙ**

ЖИВИНА Жива істота, тварина. *Коли ж тато, дивлячись з лави у вікно, завважав, шо сусіда пішов до коршми і що вже, слава Богу, не чути буде якийсь час його крику, то Продан не скінчивши їсти, вихопився надвір і, як скажений, з утіхи зачав бігати коло господарства, оглядати кожну живину, дрібницю, стеблину...* (М. Павлик. Вихора, 231).

ЖИВО присл. Швидко. *І своїми грудьми на дитину дихали, аби росла живо, аби сили набирала, аби на ню муха не сідала* (Марко Черемшина. Добрий вечір, пане-брате!..., т.2, 9).

ЖИВОТИНА Те саме, що **живина**. *Усі поклонєлиси сходячому Сонцю, праведному Богови. Шіре цілуєчі Божу Матір – святу землицю, били поклони до схід сонця; декували Господу Богу-Сонечькови, шо дозволил у мирности, радости шєсливо нічьку переночувати, днинки дїждати, уздріти знов свете, праведне, велике Сонце, йкому си радуєт цілий світ й уся животина на ним* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 46).

ЖИВОТТЯ Життя, проживання. *Відтак пояснив ще вїт панотцеві, шо тих сім газдів, за якими плаче чєлядь, задовєжилися були у Дзельмана через широкую герланку, а відтак за довги запродали йому свою землю і весь свій талан, а собі лиш ужиток до живоття лишили* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т.1, 160).

ЖИГАЛО Шило; розпечений залізний стержень для випалювання по дереву, пропалювання дірок. // у порівн. *В тій хвилі почув пекельний біль, гейби був хто пхав крізь него розпечене жигало*, – і він мимохіть пробудився (М. Павлик. Пропащий чоловік, 159); // у порівн. *Нараз шош так болючо тенькнуло йго в серця, екби в него розигритим жигалом сунув* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 197).

ЖИЖЖЯ збірн. Ті, хто відчувають голод, постійно голодують. // у порівн. *Тай дали би ші тій егоді трохи добути, аби уна добре достигла, а ни ек жижжя збирати зеленуги* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 141).

ЖИЛА-Б'ЮЧКА анат. Вена, у якій пульсує, б'є кров. *Адіви! о! о! о! лоскіт, шум, – ох шум! – кажу вам, такий шум, що волос стає горі назустріч чола, кров у жилах-б'ючках застигає, серце дрожить-каменіс, душа мре...* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 542).

ЖИЛАВНИЧЬОК етн. Невеликий хліб з ячмінної муки. *Тої днини ни давали нічо бірше їсти, крім сирої капусти, заправленої хреном та пореженої олієм, барабулі, печериці із сільов тай тоненький ечмінний жилавничьок, такий, ек жидівська наска, затовстий, посолений сільов тай потиканий здрібна лижков* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 108).

ЖИНТИЦЯ див. **ЖЕНТИЦЯ**

ЖИНТИЧКА наст. Зменш.-пестл. до **жинтиця**. *Ек вергла в кітлі жинтиця пергу, тогди всипав в жинтичку солодкого молока* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 339).

ЖИРЕПИН див. **ЖЕНСПИН**

ЖИРОВАНІЙ Інкрустований металом. *А до того ще як уберуться, бувало, у кармазин та в жировані порошниці та стануть собі гостинцем гуляти, то дівчата якраз усі у вікнах* (Ю. Федькович. Серце не навчити, 266).

ЖИРУВАТИ Здійснювати активну життєдіяльність у пошуках харчів; набирати жиру (про тварин). *Знав, що дикі свині жирують улітку вночі, а вдень відпочивають, взимку ж, навпаки, вдень пасуться десь на*

жолудях та буковому насінні, а вночі сплять (В. Гжицький. Опришки, 190).

ЖИЧИТИ Постіпати. *А ше Бистрець! А ше д'горі кіко!.. Йй-га-а... Тра жичити. Посадив Марусю під смерекою, а сам пішов і довго його не було* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 173).

ЖИЧЛИВИЙ Удачливий, щасливий. *Мамцю, моя мамцю, то-с ми не жичлива, чому-с ми в пана бога щастя не впросила?..* (Б. Загорюлько. Черногора, кн.1, 325).

ЖІДНИЙ Спраглий. *Ей, та у нього ста-ток, чого вона жідна?* (М. Дзюба. Укриті небом, 131).

ЖІПАВИЙ Енергійний, беручкий, активний. *Доста вже Янцьо жіпавий та палкий до всего, але Семенові пари не було* (М. Павлик. Ребеншукова Тетяна, 31).

ЖЛЬОКАТИ Похапцем пити. *Ти, мой, де був на храму, що так жльокаєш воду? – питала вона тоді зі злості* (Марко Черемшина. Злодія зловили, т.1, 71).

ЖОВНА-ДЯТЕЛ Те саме, що **жонва**; дятел. *Є тут пугачі та сови, є жовни-дятли, готурі (глухарі), тетерюки, круки, ворони, зозулі, жайворонки, сороки, сойки, обійки, куріпки, дрозди, перепелиці, щиглики, горобці і навіть ластівки* (С. Пушик. Карпатське літо, 279).

ЖОВНСР див. **ЖОВНІР**

ЖОВНСРОЧОК Зменш.-пестл. до **жовнір** 1. *А коли не вдалося і ставав легінь жовнерочком, – тікав при першій же можливості і ставав дизентиром* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 108).

ЖОВНІР, ЖОВНСР, ЖОВНЯР, ЖОМНІР військ. 1. Солдат, вояк. *Від тоді, як Дід прислав у двір жовнірів, лютує, гейби навіженний* (Б. Загорюлько. Черногора, кн.2, 54); *Довбуш метнувся надвір. Двох жовнірів запримітив одразу. Ті про щось стиха балакали коло брами* (В. Бабій. Помста опришків, 14); *Ми замовили обуву, та викупити не мали за що. Жовніри не мали одіння. Уніформи були подерті* (Р. Яримович. Останні Могікани, 31); *Летить вітер понад полем / Бадилячко ломить, / Лежить жовнір під вербою*

/ Голівоньку клонить (В. Атаманюк. Думка, 24); Там військо, **жовніри!**.. (Л. Качковський. Довбушева пісня, 10); Не кпяти з Микити, від себе зачйти. Забули ви, як у Гриневі ішли опришки на **жовнірів** з патиками і хлоп'ячими козиками? (Р. Єндик. Камінна душа, 151); – Злякав вас? – спитав він просто, як давнього знайомого. – Не. – так само просто відповів **жовнір** (О. Кундзіч. Верховинець, 242); **Жовніри** чигали за кожним деревом, за кожним вуглом хати (Б. Бойко. По голови... По голови..., 64); Коло брами стояло двоє **жовнірів** на варті (Г. Хоткевич. Довбуш, 391); Перед касарнею стояв на варті **жовнір** (В. Гжицький. Опришки, 44); Штефан теж воював, був австрійським **жовніром**, стріляв у того, на кого вказував цісар (Я. Стецюк. Крутий плай, 48); Коли, хто і скільки правив по той бік ріки, Михайло не дуже знав, але знав точно, що за його пам'яті муштрували там люд польські пани та іще шандарі чи **жовніри** (М. Матіос. Солodka Даруся, 97); Сам Продан переконався, що справді мало знає воськову службу, котрої, хоть письменний, він навмисне не хотів узятися так, аби го зробили «голоколінником», що зорить лиш на «дурничку» від простих **жовнірів**, бо сором багацькій дитині брати від других, може й бідних цілком... (М. Павлик. Вихора, 209); Тут не дощами, а слізьми / Обмите скрізь каміння сіре / Чії тут не були **жовніри**, / Якої не було чуми?! (Д. Павличко. Тут не дощами, а слізьми..., 24); Стара польська приповідка: «Бронь до води, сам до ясу» найкраще ясовує воєнну вартість тодішнього польського **жовніра** (І. Березовський. Худан, 5); Ледь живого передали польським **жовнірам** (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 91); **Жовніри** по-чорному мордували повстанців (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 196); Пушкарі ек виходили фасувати гроші до Коломиї, то ек **жовніри** (Г. Хоткевич. За Юріштаном, 472); Я стану **жовніром**, ти будеш рани перев'язувати, в тебе пальці, як пелюстки, і нас не болітимуть рани (Р. Федорів. Маріка, 65); Лиш онде **жовняр** в світлі луни / На слуп приперся, гей до труни... (Ю. Федькович. Святий вечір, 54); Голодні, задихані, бігають **жовняри** за другими, як пси на польованю! (М. Павлик.

Юрко Куликів, 22); Бо то у нас **жовнір** ночовав один захожий (Г. Хоткевич. Довбуш, 115); // у порівн. Стомлена довгою дорогою, багацька маржина лежала в загородженій стаї, пси-вівчури походжали навколо, як вартіві **жовніри** (Р. Федорів. Жбан вина, 40); // у порівн. Так само, як у тобі ще сидить **жовнір**, так у них живе невільник (Р. Андріяшик. Сторонець, 175).

2. тільки у мн. Служба у війську. Деда Ярини з **жовнерів** польських не вернувся (М. Яновський. Служниця, 28); Потім – до польського війська в **жовніри**. / Там офіцери – недолюдки злі – / Били за те, що він хлопської віри (Д. Павличко. Земля, 32)

◇ бути у **жовнерах** – служити у війську. Божечку мій, – кає, – божечку мій любий! Ше йк був-сми ше у **жовнерах**, та й загнали нас далеко на Вгорцину, та й стоєв я у онного діда (Г. Хоткевич. Камінна душа, 341).

◇ запутерети до **жовнірів** – примусово віддавати служити у війську. Ми віреклиси своїх хатів, бо лехи й німота за нами пазет, аби нас до **жовнерів** запутерети. А ек пани нас вігнали з наших хатів, то ми теперечки в чужі заходимо (І. Березовський. Худан, 12).

ЖОВНІРИК військ. Пестл. до **жовнір** 1. Федькович подумав: «Які ж ви милі, прости мої **жовнірики**...» (Р. Андріяшик. Сторонець, 59); Будуть лізти **жовнірики** на рожен – паліть у лиця з крісів (Р. Федорів. Жбан вина, 149); Бойчук усміхнено озирнувся на хлопців: мовляв, таки йдуть **жовнірики** по свою смертеньку! (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 208); Перед Ярополком не виправдувався, тільки як гаркнув «З ким говориш?!» – **жовнірик** так і сів (О. Кундзіч. Верховинець, 222).

ЖОВНІРНЯ військ. Збірн. до **жовнір** 1. Горіла не чуга на Магурі, напевне, сільські оседки, на Слупейці запалені **жовнірнею** (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 114).

ЖОВНІРСТВО, ЖОВНЯРСТВО військ. 1. Служба у війську. І тільки молодий Дмитро Марусяк нічого не боїться. Він одинак, а ще до того десь там чи у Косові, чи у Кутах деда має пана знайомого, – так той пан на свій гонір безпечив, що Дмитро буде віль-

ний з того **жовнірства**, хоч би його й забрали помилково (Г. Хоткевич. Камінна душа, 110); *І чи можна дивувати тому тлумачеві, чому продався до жовнярства за три срібні леви* (Р. Андріяшик. Сторонець, 96); *Тисячу падало, а один вхопив місце попа, другий урядника, третій професора, четвертого пхнули до жовнярства <...>* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 101).

2. Збірн до **жовнір** 1. **Жовнірство** вгрузло в землю (Р. Федорів. Жбан вина, 150).

ЖОВНІРСЬКИЙ військ. Прикм. до **жовнір** 1. *Вона знала жовнірські пісні* (Р. Андріяшик. Сторонець, 40); *Тоді з ратуші статечно виступили і теж попрямували до місця страти, тільки не між жовнірськими шеренгами, а поза ними, семеро старостинських і гродських заприсяжних субделегатів, членів магістратського суду з бургграфом на чолі* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 30).

♦ **бігати сірим вовком на жовнірській кобилі** – ревно, самовіддано служити у війську. *Її син був уже зрілим мужем, мав років за тридцять, якби вгомонився та не бігав би сірим вовком на жовнірській кобилі, вислуговуючи ласку пана гетьмана коронного, то, певно, став би вже батьком* (Р. Федорів. Жбан вина, 143).

ЖОВНЯР див. **ЖОВНІР**

ЖОВНЯРИСЬКО військ. Згруб. до **жовнір** 1. *Забувся кепкувати дворян, безличий трут, / Зухвали жовняриська поклони богу б'ють* (Ю. Федькович. Як то співак проклинає, 70).

ЖОВНЯРСТВО див. **ЖОВНІРСТВО**

ЖОВТАЧКА мед. Жовтяниця. *Никола умер на жовтачку; а Настя лишилася вдовою з своєю одиначкою – дочкою Калиною* (І. Березовський. Худан, 29).

ЖОВТИЛО Барвник (фарба) для розпису писанок жовтого кольору. *Але мене цікавило, як робляться фарби для розпису писанок. Розповідали, що «жовтило» – з кори яблуні-дички, якщо виварити кору та ще гірських трав додати; на «зеленило» йшов житній кислий грис (дєрть) та луска із соняшника;*

дубова кора – темна фарба, чорна вільха добра на фіолетову (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 186).

ЖОВТІЛЬНИЦЯ мед. Те саме, що **жовтачка**. *А внизу живуть його діти, – додав зморений жовтільницею сивий лісоруб, що й очей не звів на Федьковича, прислухаючись до розмови* (Р. Андріяшик. Сторонець, 160).

ЖОЛІБ Ущелина в горах. *Деко́трі бадіки знали й ту гору, й ту долину й дивувалися: – Мой, брє, таже то жоліб, то межи скалами, було йму раз патороч зробити, аби не налазив на села, – каже один* (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 140).

ЖОЛОБИНА Те саме, що **жоліб**. *Не було ні в жолобині, ні по її боках ані дерев, ані хаців, навіть трави тут не засівалися* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 391).

ЖОМНІР див. **ЖОВНІР**

ЖОНА Дружина, жінка. *Триматиму жону твою в себе доти, доки сам не прийдеши і не даси на письмі й на ділі волі селянам* (В. Гжицький. Опришки, 48).

ЖОНВА, ЖОНОВА Дятел. *Це край, де мовкне спів флюяр / під жонови жертвоний стукіт, / де так подібні до хлоп'ят / худі баранчики / і буки* (І. Малкович. Передкарпаття, 128); // у порівн. *А Довгий, так ек жонова у дерево дзюбком, довбав словом його сумліне* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 261); // образн. *Береза поволі чахне, / аж поки одного ранку / не скрикне заплакана жонова: / Вона умерла – наша біла мати* (Т. Мельничук. Чага, 28).

ЖОНОВА див. **ЖОНВА**

ЖУЖЕЛИЦЯ Попіл. // образн. *То море мужицької розпуки у землі піниться, клекопиться, переварюється і на жужелицю перепалюється...* (Марко Черемшина. Його кров, т. 2, 17).

ЖУРА Журба, печаль, смуток. *Лиш ти си не жура. Бо жура не на наше коліно, а на сусіцьке* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 335); *Мемо журу свою запивати: ви, що-сте дурно працювали, ми, що дивимося на вашу біду* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 309).

ЗАБАВА Громадський будинок, збірня. *Як підходив до забави, краєм неба, поза шпиль, десь понад Коломию зі сходу пролетіло багато літаків* (О. Кундзіч. Верховинець, 263).

ЗАБАВКА Іграшка. *Я знов кричу: “Дурно, корову бий! Таже вперези її буком!” А він... лиш сів тий заплакав: сидит, рує, що й забавков не вговтаєш. А потому зараз засміявси, й по всему. Тий шо ти з ним будеш робити?* (В. Шкурган. Кілько цього світа, 164).

ЗАБАВЛЯТИ образн. Розважати. *Тиша колише задумані гори. На далекій кичері забавляє флюярою своїх овечок чарівник бовсар* (В. Баблик. Вернись на Білу недею, 57).

ЗАБАГРЕНИЙ дієприкм. Закривавлений. // образн. *Бачив леваду, могилами укриту, червоною луною забагрену; чув жасні стони карбованих кістяків голих, пізнавав їх і плакав* (Марко Черемшина. Карби, т. 1, 35).

ЗАБАГТИ Захотіти. *Єкби не телевізори, то взагалі мірели би світ від нашого села до Соколівки. – Най си пречкаже! Ш-штефане... – Тої самої, самі-сте забagli, аби вже сказати* (В. Шкурган. До серця, та не в пазуху, 206); *– Я маю верх на хату, – потягнув своєї Штефан. – Забагнут – дам. Можу віріхтувати. Тай близко мої хати файний пляч е! Можут і комус другому дати на будову... А най би собі своє мали. Трохи ми, а трохи в’ни самі...* (В. Шкурган. До серця, та не в пазуху, 203).

ЗАБАНУВАТИ Док. до банувати; засушувати, зажуритися, затужити. *Не дай, Госпидку, аби тепер єкий чоловік надворі спав, або за дівков забанував* (О. Манчук. Лісова дівка, 40); *І забанував я на батечка свого* (Ю. Федькович. Опришок, 323); *– Ая! Давно тебе не бачив. Забанував за тобою* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 207); *Забанувало з болю серце – мусив-таки змиритися* (М. Яновський. Штрихар, 84); *Хто вгадає, скільки б ця мука тривала, якби Гарасим не взявся малювати вогненно квіти на коновці: дуже вже чоловік забанував за волею – за*

луками, на яких випасав коней, за полянами лісовими (Р. Федорів. Жбан вина, 292.); *Пролежавсми чотири неділі у шпиталю, а ексми міркував, що совет мене призабув, бо дохтір телефонував д’нему, що ледве чи я видужію, а страх єк ми си навкмило, та забанувавсми за верхами, то тогди файно роздекувавсми з дохторима* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 52).

ЗАБАРНО присудк. сл. Довго. *Суходолом через верхи або митною стежкою понад рікою було і небезпечно, й забарно; дарабою серед ночі теж нелегко, але швидко, а головне – на засідку не напорєшся...* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 270).

ЗАБАШИТИ Забавити, потішити. *Але Иванчік сказав: «Та ні, я вже ни буду клепатиси, бо до чого пізно прийшов смих, а ше єк у клепаню міні прійде час, то шкода, шо лиш пусто йшов смих на цу толоку. Хіба лиш на то, аби косарів Шкінди забашити з клепанєм* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 377).

ЗАБЕФЕЛЮВАТИ Наказати, повідомити. *Оподалік знов інші бадіки відгадували причину, чого військо в гори зайшло й одпочиває: – То не буде инак, лиш наш тісарь добрий, землі не хоче, забефелював: пардон* (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 140).

ЗАБИНЧЄТИ Заревіти, замукаги (про велику рогату худобу). *Вуйко казав, шо чюв під колешнев, шо корова забинчєла. Дідо видповів, шо йму си будет вести рогова маржина того року* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 66).

ЗАБИРАНИЙ Візерунчастий, витканий узором. *І парубки нічого собі хлопці – кремські, охочі; але ні один межи ними вже так не храбрував, як один рудий високий парубок у тоненькій забираний сорочці* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 287).

ЗАБІГАЧКЕ зневажл. Про дурну, нерозумну людину. *– Я з такими дурніковатими людьми, єк тотя моя тєща, й тєсть – ну тєсть ші йкої ни йшло, жити не буду. То забігачке, сарачі. З ними нема шо заходити* (Л.-П. Стринадук. У нас, гуцулів, 159).

ЗАБІГЧИ Забігти. – *Рахувати, неприятіль був у дирці, лиш було і заткати, – перездоганяє другий. – Так, гейби з керниці пив воду, лиш було погань забігчи та й трутити, – виводить третій* (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 140).

ЗАБІЗУВАТИ Док. до **бізувати**; змогти. „<...> Але доків ми си будем свого держати, то дотів уни нас ни **забізуют** изнишиіти <...>” (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 86).

ЗАБЛАВУЧИТИ Док. до **блавучити**; занепасти. *Адїть варстати викинулося з хати, робота геть **заблавучила**, що й на податок не заробити, головка бідна, ще й люди поприходять і позабирають пряжу, що й не буде вже, впадоньку, заробку сего року...* (М. Павлик. Віхола, 283).

ЗАБЛАХМАНИТИ Притлумити, загуманити. *Хоть ек розумно говорив йму голос душі газди, то він ни побідив у нім над голосом душі стрільця, бо зависливий голос стрільця підніс у нім голов, ек пожериста гадина, **заблахманив** йго розум и переміг над голосом газди* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 297).

ЗАБЛЯЯТИ Док. до **бляяти**; забекати. *А коли врешті показалися люди і підняли угору довгі трембіти, позолочені сонцем, щоб привітать полонину серед синіх верхів, коли **забляяли** вівці і шумливим потоком залляли всі загороди, ватаг впав на коліна та підняв руки до неба* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 192).

ЗАБЛЯХУВАТИ Закувати в кайдани. – *Але обійстя давно не їх. Пусткою. За пару кроків – рогачка. Вони з подвір'я ока не спускають, бо там ніби скарб. Чей же хтось по нього має прийти? А як на рогачці запримітять? **Забляхують*** (Б. Бойко. По голови... По голови..., 65).

ЗАБОВВАНІТИ Почати виднітися, показуватися здаля. *Сонце вже хилилося до заходу, коли за маревом **забовваніла** чорна гора з камінним фестунком на ній* (В. Сичевський. Вернісь, Ружено, 178).

ЗАБОЖИТИСИ, ЗАБОЖИТИСЯ Приягтися Богом у тому, що сказане є правдою.

– *Хлопці, та ви шо? Всякий у вас знає Нестора Павлюка. Можу **забожитиси**, на коліна стану перед вами. – Він у пориві укляк* (В. Бабій. Помста опришків, 7); – ***Забожися**, що не будеш. – Бігме, не буду* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 287).

ЗАБОЖИТИСЯ див. **ЗАБОЖИТИСИ**

ЗАБОМБУРЕНИЙ Насуплений, похмурий. *Сердита, **забомбурена** сиділа [баба] на припічку* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 47).

ЗАБОРОЗДИТИ Нашкодити, зіпсувати. *Навів Иванчіка на дорогу, шо треба дієти, аби мочи хоть-кому плюнути у юшку, хоть у чім **забороздити** та хоть-кого добре усколобити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 174).

ЗАБОРОНЯТИ міф. Ритуальними діями і замовляннями захистити худобу від хвороб, втрати молока і т. ін., насланих на неї нечистою силою, **мольфарамі, чередінниками** тощо. *Ек **заборонив** и застеріг дідо усу свою маржинку й манну перед ничістов силов, так ек то си годило робити, й застерігати перед таким головним роковим светом ек Уведеніє (бо чередінники перед кождим таким светом чередуют манну й казет людску худібку, скоро лиш си її ни **заборонит**), пишов, шош шепотечі сам из собов, у хату* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 59).

ЗАБРІШТИ Почати світати. *Бувало, ек лиш міціцько **забрішит** на зорі, то Иванчік уже зберавси до школи* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 131).

ЗАБУТИ

◇ **забути, як заорати** – зовсім не пам'ятати. *Як моя умирала, то я не помнівси, то **забув-сми, як заорав**. А Самарка каже мені вчора, шо то все горнец* (Марко Черемшина. Горнець, т. 1, 107).

ЗАБУТІТИ Док. до **бутіти**; заревіти. *Тогди Арідник був си так торгнув из того крісла, шо аж земля задрижсела, а то гов! <...> Тогди він у тих ланцах так пудно из злости **забутів**, шо аж си гори розпадали* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 130).

ЗАБУХТУВАТИ юр. Записати у кадастр, боргову книгу. *А він узєв мене за рам'є та*

кажет: – Затемтеси, Миколо, що у шпита-лю нема здорових, тільки слабі. Я вас зба-даю, а я вже виджу, що у вас горечка, бо ві-дав пук вам череп та маєте поломані ребра. Я то мушу у книгу **забухтувати** та до вашої сільради подати (Р. Яримович. Розповідь цу-гаря, 52).

ЗАБУХТУВАТИСЯ юр. Док. до **бухту-ватисяся**; записатися у боргову книгу. *Ти гля-ди, не принеси мені до неділі півсоточки, то я прийду заберу у тебе сіно і отаву та ще й **забухтуюся** з цілим довгом на твоїй хаті та й таки зараз подам на ліцитацію* (А. Кру-шельницький. Рубають ліс, 181).

ЗАВАГУВАТИ СИ Док. до **вагувати-си** 1; завагатися. *Умовк, бо шош **си завагував**, так екби вагувавси над тим, ци сказати то Ботикови, шо гадав, ци ні?* (П. Шекерик-До-ників. Дідо Иванчік, 255).

ЗАВАЙДИЧИТИСИ Док. до **вайдочити-си**; занепокоїтися. *«Дай ми вже покій з та-ким бізованєм», – **завайдичивси**, – «бо ек би си ти був ни наніс, то отота проклеть була би мнє дотратила до решити»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 270).

ЗАВАРВОДИТИ Док. до **варводіти** 1; загомоніти. // образн. *Гомин видбивси у киче-ри. **Заварводив** долинами. Загуркотів прова-лами у найгілбиших ізворах* (П. Шекерик-До-ників. Дідо Иванчік, 117).

ЗАВАРУВАТИ Док. до **варувати**; збе-регити. – *Боже, **заваруй!** Ой, горе, людоньки. Ой, лихо велике, – стогнала базатьма голо-сами й ніби розривалася хата* (С. Скляренко. Карпати, кн. 1, 134).

ЗАВАТАГУВАТИ паст. Док. до **ватагу-вати** 1; стати **ватагом** 1. *Довбуш має один план, а хлопців малувато. Але Баярак не може ж так кинути скотину, тому питає: – А з худобов? – Дамо знати на сусіцьку по-лонину, аби прийшли та й **заватагували*** (Г. Хоткевич. Довбуш, 387).

ЗАВАТРА паст. Тимчасова будівля для пастухів на **полонині**. *Безшумно у своїх по-стільцях іде Лукен до застайки, чи як він частіше називає – **заватри**. Архітектура проста. Похилений дашок із луб'я на чоти-рьох стовпчиках. Бічна стіна одна – зі сто-*

рони пануючих вітрів, але й та вся в дірках – аби видко було (Г. Хоткевич. Довбуш, 144); *Проказавши цю давню молитву, Федір Што-ла зняв сардак, кинув у кут, обійшов **заватру** і загнав навідліг сокиру в стіну* (В. Гжиць-кий. Опришки, 10).

ЗАВАТРИТИ Запалити. // образн. *Сонце вже давно похилилося з полудня. Незабаром воно **заватрить** зубчатий гострокіл лісу* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 7).

ЗАВЕДІНКА Традиція; так прийнято. *Знає ж він, що жіночка з усією щирістю до нього, без слів знає, бо душа душу чує, сер-це серцю вість подає, а словами того не го-вориться – не в **заведінці** таке* (О. Кундзіч. Верховинець, 220).

ЗАВЕДІЯ Призвідник витівок, душа то-вариства під час застілля. *Замолоду, то він був у головського війта пушкарем и то було йиго житє, бо він любив бути в Гриця До-никового за пушкаря, бо то був гоноровий чоловік. Набудливий. А при набуткови був великий **заведія*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 273).

ЗАВЕЛИЦЯ

♦ **бути (мати) у (великій) завелиці** – бу-ти в пошані, поважати, шанувати. *А Довгий так нустрив йиго, шо аж підсміхавси: «Тепер Иванчік у Костюка на весілю є у **великій завелиці**, а ни ти, аді Дми'? Ти пий аді воду. Ци чуєш, Дми'? Ми лиш таки вже утікаймо з цего весіля, бо тут вже ни наш верх, а Иванчіків, слих би му пропав так, ек попів вид вітру на верху»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 262); *Мене у діда **мали у за-велиці**, бо в них ни було дітий* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 12).

ЗАВЕРНУТИСЯ Повернутися. – *Капі-тане, **завернися!** – / Птаха нужду нам воро-жить. / – Хто то каже? – крикнув Довбуш. – / Головою най наложить! – / Та й ухопив за пістоля. – / Осьде стою, пане-брате, / Ще раз кажу: **завернися!** / Осьде груди – мож стріляти* (Ю. Федькович. Добуш).

ЗАВЕСТИСЯ Прорахуватися. Так мір-кував собі Йойлик і не журився можливіс-тю нової гостини опришків. *Одначе Йойлик **завівся** в своїх роздумваннях, бо тої самої*

ночі, нім ще засвітало, опришки знов обскочили його корчмину. В корчмині тоді блимало тільки одно бліде слітло каганця на полиці (І. Березовський. Худан, 46).

ЗАВЕТИТИ Перевершити. «Та ек би я ни знала! Добре знаю. То Люпайлюків Иванчік. Чудо – ни чоловік. Бо ходь він вже трошки материй, бо коло петьдесетка йому будет, то йому нічо ни значіт, бо до челіди шє такий уритний, шо у любаскованю, то ретенно может він ходь-ского годного молодека **заветити**» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 313).

ЗАВ'ЄЗУВАТИ

◇ **зав'єзувати ціпи** (з кимось) – вступати в інтимні стосунки (з кимось). <...> А тепер, ек я **зав'єзую** вже **ціпи** з тобов, то й поготів ни буду трабувати легати з нев спати <...> (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 395).

ЗАВЗЕТУН Завзятий чоловік. У товаристві [Шкиндя] лепкий та нитєжкий на бесіду чоловік, лиш був **завзетун** великий. Осовитий до кожного діла. Видважний та кріцовитий... (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 206).

ЗАВЗИВАТИСЯ Закликати, просити. [Гайдук:] Заразом **завзивається** вас, щоби-сьте якнайскоріше явилися перед світом староством (Марко Черемшина. Несамовиті, т. 2, 196).

ЗАВИВАТИ обряд. В'язати хустину на голову молодій як компонент весільного обряду, який символізує набуття статусу одруженої жінки. Пізно вже вночі матка з дружками тай книзь з дружбами повели у кліть **завивати** книгиню, молодичіти її. А за ними набиласи повна кліть челіди, бо всіх кортіло **завивати** новачку тай видіти, ек їй буде слити завитій (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 246).

ЗАВИДІТИ Док. до **видіти** 1; побачити. – ... Треба ще перед сонцем, бо то би не файно було, якби хто **завидів** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 33).

ЗАВИЗНИЙ

◇ **завизна година** – про погану погоду з довготривалими дощами, зливами. «Варко

завизної години», – заклопотано сказав він [дідо]. «А ви по чьому це пизнаєте?» – запитавси, позераючи й собі на есне небо, шо сло си пержити в баранковаті хмарки, ек прибрескле молоко, вурдічіси на ватрі. «По отій перзі на небі видко, шо у облаках високо є буря й вна борзо, за день-два, приженет до нас слоту», – сказав дідо, тикаючи д'горі палцем (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 15).

ЗАВИСТЬ Заздрість. А за зброю його ясну й не споминаю нічо, бо аж **зависть** мене бере (Ю. Федькович. Штефан Славич, 282).

ЗАВИТА дієприкм., обряд. Із зав'язаною на голові як в одруженої жінки хустиною. А за ними набиласи повна кліть челіди, бо всіх кортіло **завивати** новачку тай видіти, ек їй буде слити **завитій** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 246).

ЗАВИТАТИСЯ Привітатися. Поки **завитався** і зачив говорити – вздрів знимку (В. Шкурган. Син, 58).

ЗАВИТЄЧКО

◇ **дрімнеє завитєчко** – про різноманітність і багатогранність елементів оздоблення одягу. Дяки галасали, стараючися перекричати один одного, бо то гонір бириший – маймай високо, понад усі деки голосом повести; а при тім виверчували, завивали мотив, роблячи його подібним до гуцульської вбері, де все кручене, верчене, здоблене. Любить гуцул «**дрімнеє завитєчко**» – така вже його вдача (Г. Хоткевич. Камінна душа, 84).

ЗАВИВКАТИ Док. до **вівкати**; закричати, заверещати. Кілька разів приходив ведмідь, а раз то навіть штрик у кошьиру елівку брати. Та ек кутюги забрехали, вакарі ухватили всеку посудину, ек закалатали, заревли, **завівкали**, затримбітали, то не лиш бурінник, а й щизник злек би си (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 71).

ЗАВІДНИЙ Довготривалий. А Дарадуда, збиваючи гудзи мижи очіма, моршів глібокими, грубими зморшками чоло, хмарив помали, ек небо на **завідну** слоту, лице, шо попаленіло, ек небо перед заходом сонця на вітер (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 455).

ЗАВІЗ, ЗАВІЗЬ Зсув ґрунту, каміння, поламаних і вивернутих із корінням дерев на дорогу внаслідок негоди. *На нашим боці, то цілу Єблоніцу знесло тай на кришечки поломило та побукатувало гладкі царинки. Тай куди си оком ни подівив, то скрізь завози наробило* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 432); *Бо такий то був тогди пудний вітролом, шо в Черногорі таку велику завізь зробило, шо аж нев на Шибеним одзеро загатило* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 432).

ЗАВІЗЬ див. **ЗАВІЗ**

ЗАВІЙ 1. Вада деревини: звивисте розшарування волокон, косошарість. // у порівн. *Зашитий на всі боки, ек тот буковий завій, шо ни может йго ймити ні з одного боку клин* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 436).

2. перен., міф. Про людину, яка знає як і вміє захистити себе від насланих чар, ворожби тощо. *А Иванчікови, то ни могли цілком втерти роги, лиш потрохи їх зшібали, бо й він си вид них добре вмів боронити тай махати, бо він був великий завій* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 436).

ЗАВІРИТИСИ, ЗАВІРИТИСЯ Гнівню дивитися, насупитися, сердитися. – *Іду я з картов надолину, а там до мене знов пан з шаблев ек не глипне, ек не завіритси. Я прошу, ци не знає, де Василь сидит, а він шос шверготит, але так, ек не христенцим єзиком* (Марко Черемшина. Основини, т. 1, 93); *Війтове лице перекивилося з болю, а очі завірилися* (Марко Черемшина. Село вигибає, т. 1, 182).

ЗАВІРИТИСЯ див. **ЗАВІРИТИСИ**

ЗАВІРЮВАТИ Закочувати очі доверху. *Стали брати гуцула та й терхівку ід Никифоровій хаті. Він торгався і рвався ід шкані і завірював очима* (Марко Черемшина. Чічка, т. 1, 111).

ЗАВІТРИТИ Відчути за запахом, який доносить вітер. *Але вони його завітрили здалека і, як на злодія, заскавучали-завили лячно на весь кут, хоть і не зривалися з місця і не бігли до царської дороги, ніби боялися, аби тимчасом не висунувся хто з-за*

вугла і не вхопив, що від хати (М. Павлик. Вихора, 221); *Можуть схованку завітрити* (М. Яновський. Служниця, 30).

ЗАВ'ІЗАТИ

◇ **зав'ізати** (кому-небудь) білий світ – змарнувати комусь кращі роки життя, зробити їх безрадісними (через нещасливе заміжжя, одруження). *“Йой, Артурчіку, – сказала одна з них йому на вухо, – жель тебе, легінику солоденькей, шо-с вдовицу взев, не одна би дівка за таким файним танцуристим пішла, а ти си білий світ зав'ізав, сарако!”* (Ю. Андрухович. Дванадцять обручів, 219).

ЗАВЛЕГИ Пізно ввечері, коли лягають спати. *Смішком чарунку-повістунку / вратусе місяць молодий, / бо допровадит до воріня, / де віщий сон бужее (...Знай!) / і від завлеги / аж до днини / справ'єє молодецький бай* (В. Шкурган. Най зацвите ші раз у ватрі, 21).

◇ **у (добрі) завлеги** – близько півночі. *Через роботу, то легав він спати завжде у добрі завлеги* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 196); *Тому у великому клопоті знайшовся отець Кралевич, коли раз увечері, так уже “у завлеги”, нараз постукав хтось. Ну то ж у попівському домі це не дивно: може, вмирає хто або як* (Г. Хоткевич. Довбуш, 253).

ЗА́ВОД Вид, тип чого-небудь. – *Е, треба підтримати [смереку]. Це з доброго заводу, небагато вже у нас таких лишилося. Треба підтримати* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 131).

ЗАВОДИНИ тільки у мн., обряд. 1. Етап весільного обряду – вечір напередодні весілля, вінкоплетення. – *Добре, – каже, – що-мтя здибала! Я мала, любко, повертати до тебе, але мені би, Юстинко, бічи деревце рядити – без мене би там не обійшлося! – бо й с: ти підеш на заводини* (М. Павлик. Вихора, 165); *Ой, баді, а чи то в мене весільні заводини сьогодні, а чи то мій Юра легеням-побратимам храм парубоцький справляє?* (П. Козланюк. Похорон, 126); *І прийшов з нев раз теж на весіле – на заводини* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 185).

2. Етап весільного обряду – заведення молодого та молодої і їхніх гостей за весільний

стіл. *Музики грали заводини, староста за руки вів гостей до застілля, а я сидів і слухав скрипчину тугу* (П. Федюк. Ностальгія за скрипкою, 16).

ЗАВОДИТИ 1. Голосно плакати, голосити. *І приповідала [Калина], і заводила, і зачиналася* (Марко Черемшина. Зарікайся мід-горівку пити, т. 1, 276).

2. Починати грати на музичному інструменті. *На стільці против столів сидять музики та заводять, як то звичайно перед вечерею, якоїсь волоської туги, що аж серденько топиться, а коло печі пораються неня аж з трьома кухарками та ладять страву* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 250).

ЗАВОДИТИСЯ Відбуватися, діятися, чинитися. [Дружба:] *Це би і на комедії ніхто не доказав, що там у церкві заводилось!* (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 441).

ЗАВОЗЬМИТИСЯ

♦ **як завозьмися** – вперто наполягати на своєму. *На толоці в нас була Тетяна, а Семен як завозьмися: мусить бути музика та й мусить* (М. Павлик. Ребенщуківа Тетяна, 31).

ЗАВОЇСТИЙ Впертий, затятий, дуже відданий якій-небудь справі. *Тай тимунь то ціла церква сповідників була така цікава видіти, ек мет тот молоденький попик сповідати того старого, завоїстого стрільця, шо кріс у него був дорожший від усеґо на світі. Того, шо ніколи ни вмивавси звиклов водов, лиш водов з відгашенов на ній ватров. Шо ни моливси до того Бога, шо попи наказували до него молитиси, лиш до свого Бога-Сонця, тай то по своєму, по-старовіцки, та шо лиш на мальфах жив?* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 284).

♦ **завоїста занора** – дуже вперта людина; упертюк. *Був бес добрим чоловіком, лиш то біда, шо ти упертек. Завоїста занора. Ни хоч в нічїм їм попустити. Тай ни хочеш си їм добровільно з дороги вступити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 455).

ЗАВОЛАТИ Покликати. *Бо завтра – хто знає, / Чи котрого до рапорту / З нас не заволає, / – Щоб не сварив!* (Ю. Федькович. Дезертир, 186).

ЗАВОЛОКА Зайда, заброда, прибудда. *Він призначався для непокірних і боржників, для підозрілих заволок та іншого непевного люду, але газда часом замикав туди і свою челядь* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 15).

ЗАВОРИНС Те саме, що **воринє**; огорожа з довгих жердин, прикріплених до стовпців. *Особливої потреби в цьому не було, але Анна хотіла оживити якнайбільше слів, необхідних тоді, коли такі огорожі є – тари, заворинє, гужва, бильця, кєчка, спиже* (Т. Прохасько. Непрості, 32).

ЗАВОРІТНИЦА див. ЗАВОРІТНИЦЯ

ЗАВОРІТНИЦЯ, ЗАВОРІТНИЦА Жердина, якою закривають ворота, прохід у плоті. *Меланія припнула Гнідоґо до заворітницї, постукала до матері у вікно, мовляв, усе зробила, як велено, і ніби внесла до осідку рух життя* (Р. Андріяшик. Сторонець, 23); *Дві дівчини сперлися на заворітницю, шепочуться, а потім враз дзвінко, розкотисто регочуть, відкидаючися тулубами* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 68); *Я одразу придумав для нього зневажливе прізвисько – Драбинякі, перехилившись через заворітницю, махнув бичем, аби нагнати Драбиняка геть, та він ані руш* (М. Яновський. Надія на шаблю, 10); *Спершись на заворітницю, стоять Сава Сайнюк і Юстин Римар* (М. Стельмах. Над Черемошем, 139); *Саме ж місто Анна сказала обгородити прозорими зигзагуватими гуцульськими огорожами з довгих смерекових лат – воринням. Входилося до міста справжніми воротами-розлогами, розсуваючи заворітницї* (Т. Прохасько. Непрості, 32); // у порівн. *Стоїт просто, ек їка паня. Так якби заворітницю прожерла* (О. Манчук. Великдень, 73).

ЗАВОРОХА Метушня, суєта. *Святї угодники... за ділами божими, у заворосї, в суєтї мирській... Забув, зовсім забув про вас, Аничко* (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 149).

ЗАВСІДНИЙ Повсякденний. *«А витак, ек си ни виддаст тих мнесниц дївка», – говорив, сміючиси, дідо, – «то на Пушишїне йдет до церкви, зібрана попростеньку, майже у завсїдним фантічку»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 95); *На роздоріжжі між*

показним, облаштованим на французький лад двором діди́ча і чорною, приземкуватою панською корчмою зібралася сила люду. Душ триста. Обшарпані **завсі́дні** кептарі, латані, мокрі од роси холошині, загойдані запаски, вилиняли перемітки, зім'яті крисані, облізли клапані, гостроносі постолі, що колись окремо на кілочку висіли, а тепер і останньому шкуратяникові не знаді́бні (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 275).

ЗАВТЕ́К, ЗАТЕ́К Достаток, матеріальна спроможність. *За столи, вид застівного ви́кна до постелі вздовж задної лави́ці укладені, клали їсти рід за родом, уважаючи, аби роди, полудь їх **завте́ску** тай гонору, сідали докупи за стів. Ни мішели солому з колосем – бідничію з богачнев, бо то си так ни єлило робити, бо кожда кляса мала свою очередь, коли сідати за стів, тай на котре місце сідати за столом (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 229); Уно було зроблене тай скликане позадь газді́вского стану тай **зате́ску** так, ек то си годило йго зробити на Костівський рід тай богацтво, бо Костюк був перший газда на всі Голови, а третій богач з реду у Річковій парафії, бо першим богачем був Петро Панкевич, а другим Декеца Жолобі́вський (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 211).*

ЗАВТЕ́КАТИ, ЗАТЕ́КАТИ, ЗАВТЯ́КАТИ Могти, спромогтися; дати змогу. *На полонині моруг зазелені́вси, заспівали потета, затокував тотур, зате́вкали тотки, зацвили всекі бриндуші, бендеки зачели гучіти. Полонинка так закосичилася, ек кнегиня до шлюбу. Худі́бка та овечки зачџили доїтиса, щосми не **завте́кали** молока попрятати (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 73); У першу ж неділю, “вівбравши-си, скільки достатки **зате́кали**”, вирушили супруги. Олекса чомусь був надзвичайно веселий. Жартував, що от вони, мов справжні які пани, ідуть у гості до сапогі́вського священика (Г. Хоткевич. Довбуш, 201); Від весни до пізної осені нирав лісами, пер, ек серн, куда очі лиш йго **зате́кали** видіти (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 131); Тимунь то и таке старе, шо то єму уже руки тресутси из старости, але ек ше хоть трохи пунтерія **зате́каєт**, то идет до церкви, ходьби*

*и на колінках прийшлося лізти (О. Манчук. Великдень, 72); Також передні зуби попідростали йому замість тих, що повипадали ще за дьиді. Та що ж! Горішня губа не **завтя́кає** їх накрити, тому кривиться йому на вулиці дітвора і прозиває його «вишкі́ренім» (Марко Черемшина. Злодія зловили, т. 1, 69).*

ЗАВТЕ́КТИСИ Змогти, спромогтися. *Лиш **завте́клисмо** с тим укутатиса, дивлюсиса, а то несе совета, а щизбис! Такий лютий, що аж почерленів. Прийшов просто д'міні та так прискіпавси д'міні, ек ріпек до кожуха (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 51).*

ЗАВТРИ́ЧКО присл., пестл. Завтра. – *А йк весело, то тра нам іще поговорити. Вийди сюда **завтри́чко** о цій порі, і я вийду (Г. Хоткевич. Камінна душа, 95).*

ЗАВТЯ́КАТИ див. **ЗАВТЕ́КАТИ**

ЗАВ'Я́ЗАННЯ

◇ «дай боже на зав'язання!» – уживається як побажання для початку успішної роботи. *Про це усі гаразд знали, і тільки головний тесля гукнув: «Дай боже, газдо, на **зав'язання!**», притьма заходилися лаштувати серед хати стіл з дощок, а другий за межею підвалин, кладучи дошки на ковбки, замість лав підкочуючи смерекові стовбури (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 250).*

ЗАВ'Я́ЛИТИ Заболіти, защеміти, стиснути. *Єго [Кольця] ще дужче **зав'ялило** коло серця (М. Павлик. Пропаший чоловік, 48).*

ЗАГАВУ́РИТИ Загавкотіти. *Великий волохатий кутюга **загавури́в**, аж захлинався. Якби вирвався з кліті, то ніхто би не зміг вборонитися від нього (П. Федюк. Осіння багрянниця, 90).*

ЗАГАДА́НИЙ Задуманий, замріяний. – *Чо-с, мила, задумана? Чо-с, любко, **загадана?** – і обняв Марусю, ззаду підійшовши (Г. Хоткевич. Камінна душа, 195).*

ЗАГАДА́ТИ Задумати, планувати щось на майбутнє. *А хоть тоту дуритиму, / Котру **загадаю**, / А вженитися вже мушу, / Щоб мовчали люде (Ю. Федькович. Циганка, 158).*

ЗАГАС́НИЙ дієприкм. Зачинений. [Секретар:] *Ле аби ворота / Не **загасні** були!*

(Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 378).

ЗАГАЇТИ Затримати. – *Іванишко, сестричко, та й ти, Місику, не гнівайтеся, що-м вас так загайла; побудьте ще трохи зо мною, не лишіть мене, нещасливу, не забуду вам, – шепотіла крізь плач Тетяна* (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 29).

ЗАГАЇТИСЯ Зворотн. до **загаїти**; затриматися. *А крий же, Господи, від такого та заступи! Та й та датися так упити? Та загайтисся так! Таже то вже йому давно час було йти на Москалівку! Коли ся виспить перед шлюбом? Адить – розвиднеєся!..* (М. Павлик. Вихора, 276).

ЗАГАЙДУКУВАТИ Танцюючи **гайдука**, вигукувати в такт «гайдук раз», «гайдук два», «гой-га», «гой-га». *А той, гойкнувши на всі гори, а той, розігнавши коло до нікуди, загайдукував гучно: – Гайдук раз!* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 256).

ЗАГАЛАЙКАТИ Док. до **галайкати**; загалакати. *Відтак, обернувшись, голосно загалайкав* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 252).

ЗАГАМБАСАТИ *жарт.* Потанцювати. – *Мой, Циганчуку! Ано-ко вріж мі до танцю, най загамбасаю!* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 252).

ЗАГАМУШТИСИ Змішатися, об'єднатися. *Нарід ек загамушєвси разом из коледниками, шо повиходили від попа, то так голосно закерекорив, ек вівці на полонині, шо перший раз змішєютси докупі, в одно міші-не* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 131).

ЗАГИМЗІТИ Док. до **гимзіти**; заметушитися, заворушитися, закишити. *Одного ранку повставали в діда, наколи зоречьки. Загимзіли, ек мурахе у купині, рушєючі кожде до свої роботи* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 44).

◇ **(аж) мурашки загимзіли** – 1) про відчуття себе молодим, дужим, здатним на дії, властивим молодим. *Иванчік уважно йго слухав, а він, гірко усміхаючись, говорив: «Прийшла покуса – весна, а старому загимзіли мурашки в тілі. У старім толубі ожив молодечій порив. Заскобитала й старого*

у серци стрілецька кортечка (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 271);

2) про відчуття страху, переляку. *Иванчікови по тілі аж мурашки загимзіли від Шкиндиної погрози, бо він добре розумів, чім уна для него пахла* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 210).

◇ **аж у п'стах загимзіло** – дуже міцна (про горілку). *Великан стоєв на однім місци, широко розгатараджєніми ногами, а д'жидови лиш викрутив свою теньгу голов на довгих в'єзех, тай застогнав: «Жиде, покладь оперед пана Олексія на стів квартиру горівки. Але дивиси, покладь такої, аби від неї аж у п'стах загимзіло. Чюєш?»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 180).

ЗАГИРИТИ Занапастити, погубити. [Василь:] *Загирили вороги твоє життя, але тебе, наш друже, нам не загирили* (Марко Черемшина. Несамовиті, т. 2, 187).

ЗАГІНКА Місце згину руки в лікті чи ноги під коліном. *От спіткнувся Марусяк на повалену лавицю загінками, одно коліно підігнулося, і він упав* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 244); – *Та по вас ще й нині се видко, Олексіку. Ади, як вам загінки трясуться* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 346).

ЗАГІРСКИЙ Прикм. до загір'я; який стосується місцевості за горами. *Кутські вирмени вели велику торговлю з загірськими купцями* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 169).

ЗАГЛАГОЇТИ, ЗАГЛАЇТИ Док. до **глагоїти**; заспокоїти. *Ви би, Михайлику срібний, якось заглагоїли дитину* (М. Матіос. Солодка Даруся, 112); *Тетяна ж це хоть попестить і заглагоїть мій плач та жаль, а Семен знов свої: – Мі! Ану ще в Греччіно (то такий город під лісом) там у черешні вивелися кашевки (так звать у нас білицю), як імеш і принесєи нам сюди живого, то куплю ті пістоля, грімке таке, що годі! Меш видіти!* (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 32); *Позавчора такої моралі вичитав Павлові Мацьковому, що я ледве того заглаїла* (М. Дзюба. Укриті небом, 176).

ЗАГЛАДА Загибель, смерть. *А потім і на нього самого вона знайде загладу, щоб по-*

садити на газдівство себе і Степана, жити з ним, як бог приказав, багатіти, плекати маржину і дітей... (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 168).

ЗАГЛАЇТИ див. ЗАГЛАГОЇТИ

ЗАГОДИ, ЗЗАГОДИ, ЗАГОДЯ присл. Передчасно, завчасно. [Іван:] *Чого такі смутні та недовольні, бабечку? **Загоди**, ей-богу, **загоди**!* (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 435); *Бо вони не могли йти в село шос купити. Бо скоро би си лиш котрий опришок показав – ого! В оменті би го ймили. Тимунь опришки мусилиси старати **загоди** собі на зиму* (Г. Хоткевич. Довбуш, 112); *Рехтував він собі **загоди** таку табору коледників, аби йшму ни було устиду пити з нев за березу* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 71); *І маржина окутана, і косарі до сонця покладуть положу, ще до вечора і сінце скидають. А скидають **загодя**, поки ще вечірні роси не вкриють землю* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 214).

ЗАГОДЯ див. ЗАГОДИ

ЗАГОЛЦУВАТИ Заходити. [Курій:] *Та як до вас **заголцувати**, коли вас дома ніколи нема* (Марко Черемшина. Несамовиті, т. 2, 193).

ЗАГОРЕНИЦА

◇ **загоріти на загореницу** – вчадіти. // у порівн. *Баба з вуйком и вуйна спали так твердо, ек би **загоріли на загореницу*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 42).

ЗАГОРОДА наст. Огороджена ділянка на випасі для літнього утримування або ночівлі свійських тварин. *Решта мішенників, шо лишилиси в стаї, то пишли в ліс: рубали там смерече, кололи ворине тай закладали кошери на вівці та городили **загороди** на маргу, аби вліті пастирі мали спокій з обгорожес кошерий* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 339); *Вхід до **загороди** був з двох боків: зі сходу сонця вів із царинки, а на протилежному боці виходив на друге подвір'я, на якому колись стояли в колешні у зимову пору корови, ба й конина* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 175); // у порівн. *Плешиют у долони та иржут ек кобили у **загороді*** (О. Манчук. Храм, 61).

ЗАГОСПІДКАТИСЯ Узивати до господа, промовляти «госпідку». *Один патентар скочив був, підбіг, **загоспідкався** і, заточившия колесом, упав у траву* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т. 1, 154).

ЗАГОТУРОВАНІЙ дісприкм. Прикрашений пір'ям **готура**. *Багував я його не раз у крисані, **заготурованій** серед групи легінів під церквою, завше буйних, завше зневажливих – дійсний тип молодості, молодой безшабашності, в котрій так багато життя, шо вона й не дивиться на його дрібниці* (Г. Хоткевич. Марод, 369).

ЗАГОШИТИ Заспокоїти. *Скарживси вуйні, шо дідо пусто-дурно на мене виваливси, ек на йогого остатника. Вуйна **загошила** мене* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 25); *Хто знаєт, шо за головництво би си було виробило на тим весілю, ек би си в ту бійку були ни вмішели люде, шо в тот час горівку ни пили, бо зарічливі вид неї були, бо лиш уни три: Иванчік, Дмитро Шкіндя й Довгий, виділи й розуміли, ек та бійка зайшла, то и змогли її **загошити*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 236).

ЗАГРЕБСТИ Поховати. *А як я, браття, вже застину, / То **загребіть** мя під калину* (Ю. Федькович. Зіле, 92).

ЗАГРИЗЕНИЙ Заклопотаний, зажурений. *Гейкали та йойкали довгими голосами й по головах бились, шо такі, гей довбня, тяжкі, такі невдогадливі, такі **загризені*** (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 147).

ЗАГРІТОК Обігрів. *Кортіло бадіків та кож через ояан подивитися на неприятеля, але комендант не зволяв і сердився, коли бадіки допевнювали, шо ті чорні дими здійсмаються з вогнів, які розіклали хорватські ландштурмісти сусіднього села собі на **загріток*** (Марко Черемшина. Перші стріли, т. 1, 126).

ЗАГУЛИТИ Док. до **гулити**; заманити. – *Мой, бре, було його ста **загулити**, були бих'го буччєм убили, – додає інший* (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 140); [Іван:] *А знов не ти, користуючи з того Гидкого бранця там, сеї ночі / У твій мерзкий халаш го **загулила** / Аби або єго у сіль імити, / А як не – то Соїним / Го зваром напоїти?* (Ю. Федькович.

Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 403); *Єк зачев си він забогато мішеєти ни в своє діло кутским левізорем, то уни йиго загулили в Кутах на шиньк тай так йиго там пообертали у своїх руках, шо мало шо живого пустили ид хаті* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 154).

ЗАГУС етн. Стара гусянка (невелика кількість), яку додають в кип'ячене тепле молоко, для приготування гусянки. *До праженого молока додають загусу (старої гусянки) і стоїть воно в дерев'яній бербеничці. Достигає гусянка не менше, як добре пиво львівської фірми зі знаком якості...* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 87).

ЗАГУТАТИ Заспокоїти, втішити. – *Єк ми плакали! Єк ми згризлиси!!! Нічо' нас загутати не могло* (В. Шкурган. Переказ, 111).

ЗАГВАЛТУВАТИ Закричати, зарепетува-ти. *Жиди загвалтували, жидівки заповірили на весь голос* (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 140).

ЗАГЕГАТИ Видавати звуки, властиві гусям. *А як гуси загегали, овечки забляля, коровки замукали, то Иванчик вже сидів в білій кожушинці на возі коло деді і минав хату* (Марко Черемшина. Бо як дим підіймається, т. 1, 235).

ЗАГЕР Суперечка, конфлікт. *«Пустіт мне д'ним! То пси, а ни люде, бо єкби вни чьо варт, то єк маот зо мнов єкийєс загер, то най би си зо мнов самим й мірували, а ни смішили всіх почерез мене» <...>* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 253);

♦ **зайти у загер** – конфліктувати. *Відколи Иванчік зайшов у загер из самим Дарадудов, то ни мав ні вночі, ні в день чістої години. Єк ніч-день клав вид себе оборону протів насланя, бо ни знав, коли может сказити йиго Дарадуда. Мавси на осторозі, бо знав, шо то своє слово, шо сказав йиго йиму на видході, то ни покобзуєт ніколи. Коли-тогда нагадаєт йиго йиму* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 465).

ЗАГЛЄДЖІНИЙ Дієприкм. до **загледжіти**; заквашений за допомогою глегу (**глягу**). *Унесла з кліти свіжо загледжіний сир тай чістенько вимитий, накривчестий, писаний*

дорєнник на дору (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 323).

ЗАГЛЄДЖІТИ Док. до **гледжити**; заквасити молоко на сир за допомогою глегу (**глягу**). *Шепотіли мижи собов, шо він ни лиши знаєт до стрюби, її розмовити та замовити, але может навіть так само воду загледжіти, єк и сам Процьо Дарадуда з Граблина ци Олексій з Плоскої* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 283).

ЗАДАВИТИ Повісити, заповідати смерть. *Петро докинув, що з Лепшієвим Иваном разом парубочив, а Анничка повістувала дальше: – А Василя Федуневого задавили наші на дубі коло каплиці, бо він їм виніс коновку молока, а вони казали, що він шпигун* (Марко Черемшина. Село вигибає, т. 1, 185).

ЗАДАВЛЯЧКА мед. Задуха, астма. *Ні, краще вже пан превелебний побуде на своїй фарі, у нього справді починається смотолока чи задавлячка* (С. Скляренко. Карпати, кн. 1, 297).

ЗАДАРАБАНІТИ Заніміти, заціпеніти. *«Ой так! Він! Добре собі це затєм, ци чуєш, Дми'?» – гнівно крикнув Довгий на Шкіндю, шо задарабанів був на хвильку так, єк би оглух, бо аж ни зараз сердито видворкнув: «Таже чую», – тай далі мовчєв, єк би го шош заніміло* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 261).

ЗАДВІРЄ Подвір'я. *А часом то и на задвірє ше вікучюєт тай водит попид вугли, єк свиню за вухо, шо витак зо штири дни на ногах ни годен стоєти* (О. Манчук. Дохторє, 69); *Двійчєстими дверми, криз пиддаєє коло ватерника, убїг я у гражду на задвірє перед хати* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 12).

ЗАДЕНКА Задня чи передня частина скрині (у возі). *Андрій взяв Орєста під пахви, підтягнув до передньої задєнки* (П. Федюк. Дорога додому, 95).

ЗАДЕНОК перен. Сідниці. *Стара плєскала малого по «задєнку», і він розрепетувавєя* (Р. Федорів. Маріка, 78).

ЗАДЕРЖІТИ Затримати, притримати. – *Про мене, най каже, – повторила решта. – Шо-сми синів та внуків під кулю дали, шо*

остатний фіст на форшпани **задержіли**, шо маржинку й сінце для воська тримаємо, то за то село тратити? (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 138).

ЗАДЕРІЙ Бешкетник, задирака. – *Махай, задерію*, поки цілий (Б. Загорулько. Чорного-ра, кн. 2, 147).

ЗАДЗОБЕЛЕНИЙ Загнузданий. // у порівн. *Ходит уводно з розпеленим ротом ек задзобелена*, аби то кожний у неї злотні зуби видів (О. Манчук. Право, 66).

ЗАДИХАЧКО присл. Задиחנו, важко ди-хачоци. «*Бо то ми його пислали*», – *нацвікуючі сердито палцем ув очі Иванчікови*, казав *задихачко Довгий* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 209).

ЗАДІЛІ прийм. Для, задля. *Шкода такої постелі заділі него* (О. Манчук. Заробок, 19); *Чинилиси, шо отек би й ни потребували тим, бо тогди трохе слобіднійше було в горах заділі стрільців, ек тепер. Ніоден зайдей ни смів зачепити головного стрільця ані мальфара, бо боевси, аби йиму ни нагнали кози на міст, бо давні стрільці й мальфарі – то головні люде були, а ни такі кулешисники, ек дес тепер є, шо й третої ни розуміют* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 159).

ЗАДНЕНИЙ Із вставленим другим дном. *Юрко відвалив камінь з пригнилої тертиці на даху і витягав із задненого поду одежину та подавав Василькові і Петрикові, що бігцем заносили її в хату* (Марко Черемшина. Святий Николай у гарті, т. 1, 56).

ЗАДРОЖАТИ Затремтіти, затруситися. *Господи, як мій Василь не почервоніє, як мене не вхвратить за руку, а відтак як не **задрожить!** – аж я переполошився.* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 246).

ЗАДУЖІТИ Перемогти. *То вин бився из самим вовком, боронив отару овец. Вовк такі ни миг **задужіти** его* (Л.-П. Стрина-дюк. А кемуєш, ек то було!, 112).

ЗАДУРА

♦ *задура стала в голові* – притупився розум, загуманилась свідомість. *Йиму **задура** стала в голові, шо ни зрозумів, шо дієти* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 299).

ЗАДУРНО присл. Безплатно, безкоштовно. *Людям, заете, не вольно нічо **задурно**: заплати злісному, то будуть і дрова, і губи, і малини, і ожини, а ні – то плечі не твої, і до криміналу упхають: на все в них є право!* (М. Павлик. Юрко Куликів, 25).

ЗАДУФАЛІСТЬ Пихатість, зарозумі-лість. *А ці справді мучили Продана: зициркував і бив його фрайтер, капрал, офіцер, капітан... Сам оберит прибіг раз на коні і накричав, і всі старші запіяли в один голос, зачали жалуватися на Проданове неучтво, супротивність, **задуфалість*** (М. Павлик. Вихора, 209).

ЗАЖДА Злий умисел, підступний план. [Довбуш:] *Але если він хитрість перехитрить / І душеловицю в ту саму сіль, / Що **зажда** їй скверна на него верже, / Име, – Оце у мене муж ся називає!* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 361).

ЗАЖЕЧИ Запалити. *Виймив люльку, **зажог** губку / Та й вийшов із хати* (Ю. Федькович. Циганка, 158); *Юра витяг отепер тютюн і папірки з ремня, скрутив цигар, запалює. Ніяк **зажечи** сірник, загас оден, гасне другий. Ба сяк, ба так, ну запалив* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 546).

ЗАЖИВАТИ Вживати. *Він **заживав** лікарство, чув, що йому лішиє, руки й коліна перестали трястися, а йти до лікаря то знов треба наслухатися проповіді та й заплатити хоч корону* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 438).

ЗАЖОНД Будинок місцевої влади. *Он у Спасі на Табориці є чертак, у Зелениці Онуфрак віт поставив чертак на Фешковім городі, над водов. Але му того мало – будеє касарні йкіс муровані. Самий видів-сми. На Валех проти **зажонду**, трохи повисше. Там має бути ніби восько ціле. А то все проти тебе, Оле. Сокотиси, ой, сокотиси. Перечкай де* (Г. Хоткевич. Довбуш, 413).

ЗАЗВАТИ Покликати. [Воевод:] *Пани! Та де ж відважний той стрілець, / Що, важучи душев, супругу мою / З огню ми виніс? Предці ж я его / **Зазвав** до себе? не?* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 342).

ЗАЗДРИТИ 1. Побачити. *Тай кажу Микулі: Учїнімси дес. Убік, бо цєся гониця, ек нас купї **заздрит**, то завтра ціле село мет на нас гікати* (О. Манчук. Право, 65); *Чорніє дах стаї, крутяться обриси пастухів. Обходить боком стаю, щоб не **заздрїли** його, обережно ступає, щоб не занюхав пес і не забрехав* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 83); – *Та то на фотографії, – удавано перечила Перцовичева, – на фотографії лишень твар видно, а душі там не **заздрїш**.* – *Ай не скажи, вся душа на пїску написана* (П. Федюк. Давайте заспіваємо, 47); *Ни боєвси я, шо дідо мене почюєт, бо він був таки гаразд приглухей. Я боєвси, шо він может мене **заздрїти**, ек би нинадїйно глигнув назадь себе* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 20); *Сонце вже заходило. Приходжу на її полонину. А вона стояла перед колибою і **заздрїла** мене* (М. Козоріс. Черногора говорить, 123); *Пан директор Ржондзіцький колишеться, як бочівка, коридором, а коли **заздрів** адвоката з бадїками, швидко зайшов до своєї канцелярїї і луснув за собою дверми так, аж весь суд здригнувся* (Марко Черемшина. Ласка, т. 1, 221); – *Я то **заздрїла** не раз, бо брали мене поробити їм порєдки в хатї або помити дївочї мештики, черевики, чоботи* (В. Шкурган. Переказ, 107).

2. Заглянути. *І так, я, любко, знаю, що не ведєся менї так, бо тепер він коло танцю, надворї, а як, не дай боже, **заздрить** до кухні, то й знов біда готова* (М. Павлик. Вихора, 249); *Роздївїмося повсюду, / **Заздрїм** в кожду хату* (Ю. Федькович. Я не дивуюся..., 230).

ЗАЗДРИТИСЯ Подивитися. *Монастирські парубки маслили всю цю співанку, умисне вставляючи свої різкі [слова], на Проданове парубоцтво, гей ноші під тих, котрих хотїли пошпотати до землі, що всі танцюючі **заздрїлися** на себе сердито, що в їх грудях зриваєтьсє дєсь буря, котрою дєсь уже рушаєтьсє з мїцних нїг ї падає комїть головою нїби весь танець, заводини, весїлє, нїби все життя Проданове, Юстинене, її родичів, і їй зробився великий жаль, що все це – через неї* (М. Павлик. Вихора, 196).

ЗАЗИВ Заклик. *Насамперед вихопився з гурту один бадїка. Підїйшов лото пару*

*ступнів, пристанув, оглянувся, чи не їдуть за ним їнші, і, гейби на **зазив**, викликував голосно: «Мой брє, воду нам украли!»* (Марко Черемшина. Хїба даруймо воду!», т. 1, 61).

ЗАЗУБ Пастка на лисиць. *При входах у лисєчі нори робив **зазуби** на лисів* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 20).

ЗАЗУБЕЛАТИ Загнуздати. // образн. – *Будьте зобашині, Митрику, але ви все на попа сукритили за тотї партїї. Може то таки ви єго так **зазубелали**?* (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 136).

ЗАИРЗАТИ Заїржати. // у порївн. *Єк би кїнь на полонинї **заирзав**, так нараз голосно зарєготовавси дідо з печї на всу хату* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 35).

ЗАІНТАБУЛОВАТИ юр. Залишаючи у спадщину, зробити відповідний письмовий документ; відписати. *Дїтям мусить лишити чистий маєток, готовий грїш, село, землі, ліси, полонини подїлити, **заїнтабуловати*** (А. Крушельницький. Рубають лїс, 204).

ЗАЇХУВАТИ Виявляти зверхнїсть; порядкувати, розпоряджатися, командувати. *Та шо з того, шо він си нїби ни давав їй **заїхувати**, коли однако уна потраф'єла їйго добре словами угризати. Золила їйго словом, ек зола сорочьку* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 141).

ЗАЇЦ, ЗАЯЦ 1. Заєць. // у порївн. *Я зотрахе свис у хату, ек **заїц** з-перед лиса* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 67); // у порївн. *Пужливим прозвало його село тому, бо відмалку мав великі вуха, а лице стягнене в клубочок, гей у **заяця**. Заким став говорити, то обзирався на всі боки, схильовався, клав на губи палець і казав “Цїтьте”* (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 133).

2. обряд. Рїзновид їгор, забав під час **поснїжїня**. *Одни сїдали на лавиці або стоєли збитим гуртом у хатї тай помогали смїєтиси тим, шо продавали та купували «**заїця**» коло полиц на лавици, або ї сами прилучувалиси д'ним до «**заїця**»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 421).

ЗАЙГРАТИ Заграти. // у колом. – *Ой, заграла флоїрочка, **зайграла** флоєра, / пишла би я данцувати, шоби ни стоєла* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 66).

ЗАЙДЕЙ 1. Людина, яка прибула, прийшла звідки-небудь, нетутешня; чужак, прибула, нетутешній. *Через якогось писарчука. Зайдею загірського, камінь йому в груди!* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 211); *«Не сердься. Олесіку, – шептала. – виманив у мене той зайдей твої вироби... Хата опорожніла»* (М. Яновський. Танець дароби, 72); *– Що то має бути? Єкийс смаркач буде старшим людем курвий завдавати. Та добро би свій, а то зайдей єкийс* (Г. Хоткевич. Довбуш, 174); *Ні оден зайдей ни смів зачепити головного стрільця ані мальфара, бо боевси, аби йому ни нагнали кози на міст, бо давні стрільці й мальфарі – то головні люде були, а ни такі кулешєники, ек дес тепер є, шо й третої ни розуміют* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 159); // лайл. *Грай собі, зайдею, фартушанкам своїм, а моя газдиня твої гри не чує. А ти шо против неї?* (Марко Черемшина. На Купала, на Івана, т. 1, 225); // лайл. *Та я тобі зараз дам таку оскомину, шо тогіднов пасков ригнеш, зайдею пустий* (О. Манчук. Храм, 62).

2. Прізвисько персонажа твору за опозицією “місцевий – немісцевий”. *Ще Стефанік тішився, що – як Лагодинський пішов спочивати – вони почали всяко на себе вигорювати – бліндере, гідіку, лунавий, бахуре, хухнавий, лопітливий, гикливий, бокозийнику, гулавцю, друкарнику, фаріоне, лихуне, данцівнику, олейнику, зайдею, джусе, торбею, перевіднику, верхівцю, сусе, бойку, лемку, гуцуле – та й послули* (Т. Прохасько. Непрості, 60).

ЗАЙМИТИ Відправити, відпровадити. *Але чи дівчата вже забагато нагрішили були, чи таки бог уже так дав, – прийшла рекрутація, Штефана остригли та й займили до Чернівців; більше вже його ніхто дома не видів* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 281); *Очі видять, що москаль переміг штурмом, бо вранці займив свого неприятеля горами навперед себе, як ровта недострілену звірину* (Марко Черемшина. Після бою (фрагмент), т. 1, 172).

ЗАЙОЙКАТИ Почати йойкати. *Проте Дідушка не було там, тільки жінка зі служницями несамовито зайойкали при появі*

озброєного опришка (Л. Качковський. Довбушева пісня, 183).

ЗАЙТИ Розпочатися. *А в крайнім кутку сталася ціла драма. Зайшла з того, що жебракча зачала дорікати своєму сусідові багатством: – Та встид би-с мав на прошечу дорогу сідати* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 80).

ЗАКАЗАТИ Док. до **заказувати**; заборонити. *І хто ж мені того на світі закаже, / Як сонце загасне, як нічка наляже, / Аби я потиху на лаві не сів / Та й оком сльозавим докола не вів?* (Ю. Федькович. Ой нічка то тиха, 56); *Як комендант зачув з-перед вікон коляду, обрушився дужє і кинувся до постерункового: – А то по-якому? Таж я всему селу заказав колядувати, лиш одному Казикові Тиєццкому дав позвоління!* (Марко Черемшина. Коляда, т. 1, 232); *– Та я би рада дати їй шо хоч. Такого би їй пійла зварила, шо сам би не наївси, але ж доктор заказав... Вже гадаю, де бірше вагую: чимос ратувати чи тримати надію?* (В. Шкурган. Сойка, 193).

ЗАКАЗУВАТИ Забороняти. *«Мій дедя ніколи ни заказуєт робити по заході сонця надворі. Ни сербуєт Сонце, тай ни кажєт, шо це є гріхово»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 14).

♦ **десятій відтепер буде заказувати** – сильно застерегти від чого-небудь. *Я би був і не подивився, але то нещастє моє, божє мя прости, з отим фулєєм, з Гафієв, що де лиш яке весіле, туди вна мусить потечися, аби пре-м знала що її смерть!.. Та й дав же я їй нині, дав! Такого-м їй, брате, всипав парника, – це за хлівом, опрїч сіней, – що й десятій, відай, відтепер буде заказувати!...* (М. Павлик. Вихора, 258).

ЗАКАМАРОК Куток, закуток. // у колом. *Бо кувала зозулиця в кожнім закамарку: / Нема в світі над то личко, нема над Одарку!* (Марко Черемшина. Світляній панночці Одарці, донечці славної авторки «Шестикрильця» в незабудь, т. 2, 36).

ЗАКАПАРИТИ зневажл. Док. до **капарити**; занедбати, занехаяти. – *Пора тепер узяти в свої руки те, що інші закапарили* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 314).

ЗАКАПЕЛЮШЕНИЙ У капелюсі. // образн. *Водно у життю загулене шос / присвоїт хтос, / стане тобов / **закапелюшеним** шій закосиченим пір'єм / forever* (В. Шкурган. Не шкодуй капелюха, 10).

ЗАКАПРАВЛІЙ дієприкм. Закислий (про очі); хворий на кон'юнктивіт. ***Закаправлі** очі накрилися повіками, із-проміж закушених ненакритих зубів тече піна. Дуже мучиться...* (Марко Черемшина. Чічка, т. 1, 109).

ЗАКАТРУПИТИ Закатувати, замордувати. – *Хтось з Шкрібляків однак **закатрупить**. – І. поклавши руку на подарований козаком пістоль, що стримів за чересом, різко додав: – Таку смерть ніхто не прощас. Смерть за смерть!* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 49).

ЗАКАЦУБНУТИ Замерзнути. – *А мате-рі його гарбуз з таким леговищем. Як у льодовні **закацуб**, – покректуючи. Розгинався Варакута* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 110).

ЗАКЕРВАВИТИ Закривавити. *Перев'єзали міні голову раматом. Рамат **закервавило*** (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 52).

ЗАКЕРЕКОРИТИ Почати керекорити; загомоніти, загалакати. *Нарід ек загамушев-си разом із коледниками, шо повиходили вид попа, то так голосно **закерекорив**, ек вівіці на полонині, шо перший раз змішютси до-купи, в одно мішине* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчик, 77); // образн. *З-за кичер сонечко вставало, / **Закерекорив** ліс...* (Ю. Федькович. Доля, 218).

ЗАКЄЖИТИ Завагітніти. // у замовл. *Та й аби я так не могла від Пилипка **закєжіти**, їк перехінна дорога та й не може си з морем споїти* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 74).

ЗАКЄМИТИ Док. до кємувати 1; запам'ятати. *Дорогі краєни, чесні таздове і чесні таздині! Вібачте, ек щос не вгодивсми, та я написав то, щосми **закємив** та єксми бізував* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 75).

ЗАКЄТИЧИТИ Прикрасити, приборати, завітчати. ***Закєтичила*** [трисвічник] коло-

сєм сч'меню та пшениці (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчик, 96).

ЗАКИ, ЗАКИМ, ЗАКІВ 1. присл. Поки. *Пройшовши кільканадцять кроків Сіміренковим бульваром завернув біля музею Терещенка в бічні вулички, бажаючи пройтися трохи пішки, щоб успокоїти розбурхані до краю нерви **заки** дійде до дому* (М. Капій. Країна блакитних орхідей. 30); *Не відав і того, що за його Настею увихався Петро з Вербовців і селом саме “носили її в зубах” за так лиш, що черга до неї дійшла – і то її зачіпало. Бо відповіла нараз рвучко: – Декую, Юрцю. Ще **заким** годна і щодня, і шночі. Аби й надалі так. Будь і ти здоров!* (В. Шкурган. Не перший раз, 210).

2. спол. Поки. *Та ек ухоп'ю мого Петрія за обшивку, ек бевхну під пліт, то ше си належав, **заки** встав, ає* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 185); *Та **заки** перейшли половину дороги, потемніло, а на горах, куди ми вспіли зайти, дощ перемінився в сніг. Зацумів густий ліс, заскрипіли дерева, закрутило снігом* (Р. Яримович. Лови на готура, 61); *Та **заки** мене вб'ють, то кількох з них поклада* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 118); *Та ось миттю, відкинувши топірець, збігав уже гуцулик в долину, і **заки** пани очу-няли з тривоги, стояв при них з капелюхом у руці, неначе й нічого не було* (К. Малицька. Малий гуцулик, 16); ***Заки** йому се брат розказував, вийшли сестри з церкви, узяли свою Калину (так вона звалася) попід руки і повели на базар, а брат моргнув на парубків, та ну ж усіма й собі на базар за дівками* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 245); *В Рокиті треба їм буде розтаборитися в недоступно-му місці й подождати день-два, **заки** Худан не загостить до села Березівської Бані і там від своєї молодої любки не розвідає про те, скільки жандармів “волочиться” в Березовах, а скільки і в котрих сторонах шибається їх в погоні за опришками і рекрутами...* (І. Березовський. Худан, 28); ***Заки** розглянувся у широких сінях і підійшов під двері, що отвіралося двома половинками, вчув таку бесіду: “Як добре піде, то ти Лейбо найбільше на тім заробиши!” Як лише підступив під двері і отворив, розмова раптом урвала-*

ся (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 24); – *Ти знаєш, як я гірко коло того дерева, коло тих дараб напиньгався дотепер, **заки** я їх вздрів з-під Чівчика, не доходячи Балтагула, аж там на Жаб'ю під Слупейкою (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 545); – Чому дедик про цей знак ніколи не говорив? А може? Таж перед смертю з усієї сили намагався щось сказати, **заки** вона розчавила його гливною стопою (Р. Єндик. Регіт Арідника, 23); **Заки** вони спали, припасовуючи кості до м'якоті, і кості до костей, і м'якіть до м'якоті, їхні черепи безперервно доторкалися якимись нерівностями (Т. Прохасько. Непрості, 35); Пужливим прозвало його село тому, бо відмалку мав великі вуха, а лице стягнене в клубочок, гей у зацяця. **Заки**м став говорити, то обзирався на всі боки, схилювався, клав на губи палець і казав „Цитьте” (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 133); **Заки**м головні коледники коледували в попа, то на дідинці нарід мижі собов голосно готорив про усекі справи (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 76); Дід на печі домарит: / ші ту / люльку смокче – вуса дошмалює, / мене пантрує, / **заків** росту (В. Шкурган. На дідовій печі олені б'ються <...>, 36).*

◇ **заки** що – до цього часу. **Заки** що зойк, виск, ревіт, гармидер і вереск підоймалися, гей вогонь у сухім сіні (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 142).

ЗАКИМ див. **ЗАКИ**

ЗАКИНУТИСИ Піти, розійтися. *А газди донькам говорили: – Не плачте, небожета, бо не підведете нені! – Ви хоть сироти, то межі людьми **закинетеси**, але старий саняку що зробіть? – умішався майстер (Марко Черемшина. “Грушка”, т. 1, 66).*

ЗАКИТИЧІТИСИ Зворотн. до **закєтичїти**; **заквітчатися**. // образн. **Закитичїла-си** чїчьками вже й найвишїя Чьорногора тота, що ше до нидавно на її голові стоєла глібоко насунена біла шепка зими (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 118); // образн. **Йїго** царинки й пасовиска густо **закитичї-лиси** китицями маржинки (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 140).

ЗАКІВ див. **ЗАКИ**

ЗАКІМКУВАТИ див. **ЗАКІМУВАТИ**

ЗАКІМОВУВАТИСИ Запам'ятовуватися. – *У біді бігом **закімовуєси**. Я такі слово за словом „лапала” на мах (В. Шкурган. Переказ, 97).*

ЗАКІМУВАТИ, ЗАКІМКУВАТИ Док. до **кімувати**; **запам'ятати**. – *Доручєю тобі порахувати шо є <...> Напровсеке! **Закімував?** (В. Шкурган. Солодкі яблука, 84); – *Хлопці, хлопці, без гармидеру! – здіймає руки Мирослав. – Не запалюйтеси: наразі й мені це здавалоси вар'ятством. Але Петре, слухай суда: це тра' зробити (!), аби й діти **закімували** (В. Шкурган. Паперовий човник, 222).**

ЗАКІН церк. Святе Причастя. *Отсгаючиши вид сповіди, в церкві сховавси, єк злодій, в кут поза мушинські двері, тай відтїв лиш поглипав нипевними очїма на престїл в захрестїю, де був схований у кілісі **закїн** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 282); *Иванчік здригнувси з задуми тай блїдий, єк труп, вклек до **закону**. А єк піп на райських дверях, пидносїчі в руках золотий кіліх з **Божим законом** напротїв себе, згадав розбойника й злодія, то Иванчік мало шо ни обимлів (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 289).**

ЗАКІННИК церк. Той, хто причащається. *Паламар подав з престола **закїнникам** хрест цулувати. **Закїнники**, цулуючи йїго, подавали з рук до рук одні одним (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 289).*

ЗАКІС Косїння. *А хто ше ни задужїв на траву до Богородиці, то на Лукотворенного робив толоку на **закїс** трави, бо вид Лукотворенного, то трава уже ни ростет, лиш схнет на стеблї (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 52).*

ЗАКІСКАТИ Покосити, скосити. *Тимунь він бізївно спросив на тоту толоку шош поверх п'єтьдесєть косарїв та понад трийцїть громадїнникїв, бо хотїв у двох-трох днях **закїскати** усі свої трави, аби вітак ни сушити собі голов цїле літо з кішнев (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 363).*

ЗАКЛАДНИЧКА Заручниця. – *О... Це добре... Вона у мене буде за **закладничку**.*

Матиму чим пригрозити отому збуєві. Зрештою недовго погуляє молодчик – скоро зателіпається. І вона певне з ним (Г. Хоткевич. Довбуш, 360).

ЗАКЛАНЦАТИ Почати **кленцати**; заклацати. *Кождому ледом по харбаці перетягло, аж зуби закланціли, ек у голодного вовка* (О. Манчук. Лісова дівка, 42).

ЗАКЛЕБУЧЕНИЙ, ЗАКЛЕБУЧЕНИЙ Загнутий, гакоподібний. *Механізація не складна. При серединній стіні стоїть у петлях верклюг – то є стовп, що може крутитися на своїй осі. Від нього йде роздвоєне коліно, і в тих вилках ходить кужба чи берфела – досить груба, витесана з дерева пластина з дірками. Вона, як то кажуть гуцули, **заклебучена**, має на кінці клебуку, крюк, що на нього вішається котел* (Г. Хоткевич. Довбуш, 150); *Червоні, вовняні, чорними волоками обвиті капчурі і постольці **заклебучені** на зграбних ногах* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 51).

ЗАКЛЕБУЧЕНИЙ див. **ЗАКЛЕБУЧЕНИЙ**

ЗАКЛИНУТИ міф. Промовляючи магичні заклинання, діяти на кого-, що-небудь, підкорити своїй волі або чаклунській силі; закласти, заморозити, зачарувати. *Навіть хоть де на поли, то він можез имити гадину, бо ек лиш си подивит в її очі своїми очіма, то гадина видразу станет так тихо, екби він її заморив, тай тогди з нев робит, шо хочет, бо доків її ни розклинет, то вна ни кенетси з того місця, на котрім він її **заклинет*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 381).

ЗАКЛІН міф. Заклинання. *Він червачька не настолочив, ек мід, добриня був, його клетьба ні **заклін** не досегали, але горечка мачки забагає!* (Марко Черемшина. Село вигибає, т. 1, 178).

ЗАКОВАТИ

♦ **зазуля заковала** (за якоюсь ознакою) – міф. за уявленнями гуцулів ознака, за якою закувала зозуля, буде виявлятися впродовж цілого року. *«Зазуля, шо тогид на Ивана Купала затихла ковати, сегодне, наколи зорі рано, заковала знов голосом весни на цілий*

*Божий світ. <...> **Заким си ни учоєт перший раз зазулю навесні, то з хати на двір нійше ни можна йти, аби **зазуля** голодного ни **заковала**, бо цілий рік був би голоден»** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 113); *«<...> **Ни дай то Боже, аби когос **зазуля заковала** без гроший. Цілий рік ни загрів би си в него **трейцер**»** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 113).**

ЗАКОЛОТИТИ Розсварити. // у колом. *Бодай би ти, красна квітко, голубенько цвіла, / **Що ти в мені в хаті любість та й **заколотила***** (Марко Черемшина. Параска, т. 2, 42).

ЗАКОЛЬОХАНДРЮВАТИСИ Затримуватися, занедбувати що-небудь. *Газдиня за тот час, шо чоловік за ню кутаєтси, пазит борше инчу роботу на газдієстві. **Ни **закольохандрюєтси** ні з предінєм, ні з шитєм та латанєм старого дрантя, ні з тканєм*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 100).

ЗАКОМАШИТИ СИ Запаморочитися. – *Чекайте, браччики, чекайте... **Бо ми **си** в голові **закомашило**...*** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 292).

ЗАКОМНЄДИТИ Повалитися, упасти. *Орев у повітру остро скрутив. Замахав здрібна крильми, тратічі рівновагу у лету, **закомнєдив** разом з єгнетком на земню. А Иванчік біг на то місце, де він упав* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 269).

ЗАКОНИТИ церк. Причащати. *Оперед ним стоєв піп з золотим кіліхом в руці тай лижечков из законом. Отворив рот, піп йіго **законив**, але він ни прожер тот закін, бо ек лиш проминув йіго піп, то у тот раз, крадьми з-перед усіх людий тай попа, виплював він Божий закін у платинку, ховаючі йіго з правого боку в кишеньку кіптарика* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 290).

ЗАКОНИТИСЯ церк. 1. Причащатися, висповідатися перед смертю. *Рано вчула, а вобіда **законилася**, а з сонечком пішла на тот світ до сина у гості* (Марко Черемшина. За мачуху молоденьку..., т. 1, 262).

2. *перен.* Вступати у статеві стосунки. – *А не чули'сте, Гафійко люба, це правда, що*

Їлена **законилася** цієї ночі Цвичком? (М. Матиос. Солодка Даруся, 44).

ЗАКОНТЕТУВАТИ Задовольнити. Дзельман обняв панотця і шепотом допевнив йому, що він капрала сам **законтетує**, бо панотець варт у нього великі гроші (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т. 1, 158).

ЗАКОНІОВАТИ церк. Причащати; сповідати перед смертю. – На жаль, так, пане Дзельман, но будьте ласкаві послужити мені свідком. Очернено мене, що я вчора їздив верхом у Вільшинське, де появилися були російські стежі, – а я їздив верхом на Копилашів верх **законювати** хорого Драгирюка (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т. 1, 158); – Нема ксьондза, поїхали хору якусь **законювати** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 216).

ЗАКОНІОВАТИСЯ церк. Причащатися. – Чого нападав на Дзвінку? – Така смерть була мені писана! – відповів Довбуш. – Що належить вчинити християнській душі перед смертю? – Я вже сповідався і **законювався** в той час, як пустився на тоту дорогу! (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 94).

ЗАКОСИЧЕНИЙ, ЗАКОСИЧИНИЙ Дієприкм. до **закосичити**; завітчаний, прикрашений. На дівочих косах горять вінки, крисані хлопців **закосичені** луговим цвітом (М. Стельмах. Над Черемошем, 175); З дверей будинку вийшли два чоловіки – молодий, червоновидий у крисані кольору побурілого до темноти листя, **закосиченій** маленьким віялом сойчиного пір'я, і досить літній, вусатий, з глибокими зморшками на обличчі, яке, видно, добре загартували вітри (М. Яновський. Гірське серце, 14); Другим віночком лавок від дзвіниці вздовж паркана аж до повбираних гробів із **закосиченими** хрестами і далі від гробів, каплички та вхідної брами знову до дзвіниці – більше газди. А на широкому подвір'ї чічками вільно порозсипалася малеча (В. Шкурган. Кілько цього світа, 161); Поверх писаного китаря, перевішана була нова тайстра. Біля нього бардка, та **закосичина** крисана (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 156); Ладно сосниною всі **закосичені** – / Всі до одніського, всі як один. / Трошечки п'яні всі, замогоричені, /

Бо на прощаннячко пили за ринського / Деда, і мама, і син (О. Бабій. Гуцульський курінь, 37); // образн. Духмяний запах торішніх трав змішувався з димом, тонким ароматом перших бруньок, солодкуватим духом паруючого на полях гною, п'янкими пахощами **закосичених** весною лісів (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 64); // образн. І коли вирвався на Різдво до батьків, / то був **закосичений** величезною кількістю ножиць, / які були розкидані по цілій хаті (Т. Девдюк. Ножиці, 51); // образн. Маю сонце **закосичене** / І найкращий стяг, / Маю небо я і соняшник, / Маю простір для звитяг... (М. Пилатюк. Маю сонце **закосичене**, 11).

ЗАКОСИЧИНИЙ див. **ЗАКОСИЧЕНИЙ**

ЗАКОСИЧИТИ Заквітчати, прикрасити. А **закосичте** їх файно, панно Марто, аби стражникам та шандарам душа радувалася (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 138); **Закосичив** його зрізаною з кептаря вовною ще й блакитним тирличем, золотавим нечуйвітром, червоним головатим ключником та іншим полонинським квіттям-зіллям замаїв, обкуруив замість ладану живицею і закопав той хрест посеред обстовпованого камінням, утрамбованого довбнями підхаття (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 235); І тепер я барвінок збираю, могили **закосичую**, барвінок синім цвітом цвіте, у мого Митра були сині очі (Р. Федорів. Жбан вина, 25).

ЗАКОСИЧИТИСИ, ЗАКОСИЧИТИСЯ Зворотн. до **закосичити**; завітчатися. А одного разу я нарвав букет бузькового вогню і йшов додому. Вона зустріла мене і просила дати тільки одну квітку. Коли не дам, моя хата згорить. Так люди кажуть. <...>. – Дай лиш одну, я **закосичуюся** (Р. Іваничук. Бузьків огонь, 66); // образн. Розлучався, аби навесні, коли розів'ється бучок і полонина **закосичитисься**, знов здібатись тутка на легінівському роїнні (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 357); // образн. Глилав на них зачудовано, бо розпізнавав лише смереки, смереки мали колючі лапи, а ці **закосичилися** в шелестливе м'яке листя і вбралися у білі

сорочки (Р. Федорів. Таїна, 172); // образн. На полонині моруг зазеленівси, заспівали потета, затокував готур, затєвкали готки, зацвили всекі бриндуші, бендеки зачєли гучіти. Полонинка так **закосичиласи**, єк кнегиня до шлюбу (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 73).

ЗАКОСИЧИТИСЯ див. **ЗАКОСИЧИТИСИ**

ЗАКРАСИТИ Прикрасити. *А газда – тот прикрашує стіну: чисто випуцував топірці, тобівки старовіцькі блеховані, порошници, гаранники, які файніші дзьобні; дав поредок стрюбі – отим кресам, пушкам та пістоletам, бо будуть у роботі через цілі сетки, а поки що мають хату **закрасити**; повісив ред конєчий на клинках, тарници зі стременами, аби кожне виділо, що не без шкан'єти си живе* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 43).

ЗАКРАСТИ Вкрасти. *І кожух свій мусив продати; але сардаки оба ще стоя – коли не **закрадуть** у похорон, то понаходиш* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 305).

ЗАКРІРВАТИ перен. Заробити тяжкою працею, кривавицею. *«Не дурна я, – кажу, – мати діти: сама ледве **закрїрваю** на себе, не то би на діти», – зеленить усе піднапила Параска (на неї казали в нас чоловіки: дика)* (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 40); [Оден дружба:] *Да коби лиш багачько, бо то за кожного обіцяв нам по червоному, а червоні сьогодні не валяються, треба їх **закрїрвати** – хоть би і гаранниками* (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 442).

ЗАКРУТ, ЗАКРУЧ Поворот. *От уже на **закруті** коні...* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 51); *В хвилі, коли поїзд сповільнив на **закруті**, Джуфко плечима витиснув вікно і відбиваючись ногами, вискочив через нього* (Р. Яримович. Джуфко, 54); *Він знає усі **закрути** на Черемоші, усі скоки, усі мілкі місця* (С. Пушик. Карпатське літо, 281); *Споро й круто гребучи кермою, Бойчук збивав дарабу з небезпечного **закруту**, аби не знесло й не посадило її на прибережну кам'яну мілину* (Б. Загоруйко. Чорногора, кн. 2, 275); *А як нікого не було в шинку, Юра сівав при відчиненім вікні, або на сінешнім порозі, або*

*на призьбі перед коршмою, глядів на дорогу, що йшла перед самими дверима, числив прохожих, що йшли дорогою, проводжав очима верхових або возових проїжджих аж геть до **закрута**, де вони ховалися за стрімкою скалою <...>* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 430); *То вправо, то вліво збочує нагло **закрут** отої вільної гуцульської ріки* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 542); *Валуни, водоспади, **закручі**. Рве й пинить потік, ревом реве, люто налітає на пороги й, розбившиися на безліч бризок, хльостко сипле ними в очі керівників* (У. Самчук. Гори говорять!, 15).

ЗАКРУЦЕННЯ Клопіт, турбота. – *Та єсть вибаченє! Єсть вибаченє! Правда, нема що казати: **закруцєній** перед весілем багато!.. каже Іван Ігнатів, а Крохмалюків Янцьо все рвєся до сіней та кричить: – Гафію мені лиш покажіть, жінку Гафію!..* (М. Павлик. Вихора, 184).

ЗАКРУЧ див. **ЗАКРУТ**

ЗАКУТАТИ Переїняти чинює роботу на себе. – *На тобі, пак, – каже, – Яків Нестерюк вже мене **закутало** за тебе. – Як-то **закутало**? – питаю. – Отак **закутало**, що твою роботу переймило на себе* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 312).

ЗАКУЦІЯ Стягнення заборгованості. *От і вибрав нас фельфебер 20 мужа та й післав з одним капралом у того село на **закуцію**; а ми з Штефаном такі уже раді, що собі трохи на волі погуляємо – позаяк тото вже у війську й воля!* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 287).

ЗАКУЧІЮВАТИ Відпровадити. *Але до кого єго **закучювати**, міркую, аби мене від сего пишнека гет відчипив, тай аби я вже з ним ніскої крутенції не мав* (О. Манчук. Француз, 37).

ЗАЛАВ'ЯТИ, ЗАЛОВЛЯТИ Упадати. *Жінки розплакалися, а Тетяні стало жаль, що й рідна мати єї не пожалує, але ще й **залав'яє** коло ворога* (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 38) *Так, щоби люди не говорили, що відіслав чоловіка на смерть, а сам **заловляє** до молодиці* (М. Матіос. Солодка Даруся, 135).

ЗАЛАВ'ЯЮЧИ Дієприсл. до **залав'яти**; упадаючи. – *Та боле, каже, залав'яючи коло зятя, Петриха Ребенцукова, боле, що на тім стало... Не дай, боже, чого – каліцтво...* (М. Павлик. Ребенцукова Тетяна, 36).

ЗАЛАГОЖЕТИ Підготовлювати, заготовляти. *Кров из свиний, вирізаних на Игнатія, сушив й її переховував, а витак цілий рік потрошки давав тої криви коровам у соли, аби чередінники й відьми ни мали моци й пугтері у коровок манну чередувати. Він знав досконало залагожєсти на Игнатія коровам тоту кров из сільов* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 62).

ЗАЛИВАННЯ Вид техніки керамічного розпису, пов'язаний із покриттям предмета рідкою кольоровою глиною. *Ріжкуванням, заливанням, ритуванням називають кераміки розписи своїх виробів* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 185).

ЗАЛІГ Застава. – *То дай заліг, – каже вїйт, – або підпишися на ґрунт* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 321).

ЗАЛІЖКА 1. Заклад, парі. *Кругленький, як булочка, свідок поправляє собі шовкову шириньку на кругленькій ший, а другою рукою обіймає Романів стан і дивується: – Ая, хло', заложився з Митром Попенюковим, шо ти виштрикнеш, та й шо з того, програв заліжку!* (Марко Черемшина. Писанки, т. 1, 215); – *Я того не любл'ю заліжок. Раз видів на храму, ек одному на спір в отакий-о горнець накришили хліба, накидали бужєниці, голубців, ґуслінки, студинцї, салама́хи всекої, навіть бурійшїніка – розмішєли з горівков, і той, майте на увазі, цєсу сириматтирку ззів* (В. Шкурган. Майте на увазі, 176); // образн. *Де стада ржуть, де соколи, де вірли співають, / З буйним вітром у заліжку козаки літають* (Ю. Федькович. Україна, 47).

♦ **йти в заліжку** – битися об заклад; закластися. *Слово за словом – і Олекса йде в заліжку, що восєни, коли всі підуть з полонини, він вернеться серед ночі й принесе берфєлу, на якій буде покладєно знак, що се іменно та. Всі були страшенно заїкавлєні, чи зробить мара що Олексі* (Г. Хоткевич. Довбуш, 176).

2. Застава. – *Ви не вдержалися при контр-акті – заліжка пропадає* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 287).

3. Схованка. *Чи він, бувало, до мене прибіжить, чи я до него: говоримо, сміємось, радимось, полюємо або посідлаємо собі коники – та гайда в заліжку!* (Ю. Федькович. Побратим, 299).

ЗАЛІМ Виступ, карниз. *Як рись скочив він у найбужчому просмику за камінний залім і як тільки показалася одна постать – важкий топір опустився вділ* (Р. Єндик. Регіт Арідника, 45).

ЗАЛЛЯТИСЯ

♦ **заллялася грижа** – хтось зазнав смутку, жури, тривоги. *Ой, забрав же він, забрав моє добро: пішов ґрунтик, та заллялася грижа* (М. Павлик. Ребенцукова Тетяна, 41).

ЗАЛОВЛЯТИ див. ЗАЛАВ'ЯТИ

ЗАЛОГА військ. Охорона, озброєна група людей, яка охороняє когось, щось. *Принципал Сікорський, що нині був старший над вартою, і жовнір Войцєх, високий, маслакуватий чолов'яга, якого залага жартома за м'який характер звала Святим Войцєхом, відірвались від прорізів бійниць* (Р. Федорів. Жбан вина, 189); *А тут, разом з обсерваторією, якщо вже в спостереженні за зірками й погодою уряд бачить таку необхідність, треба було побудувати і військовий об'єкт. Тепер виходить, що ми, військова прикордонна залага, сидимо у вас, науковців, у гостях* (М. Римар. Білий слон, 54).

ЗАЛОЖИТИСЯ Закластися. [Василь:] *Ти не віриш, брате? Заложімся!* (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 447).

ЗАЛОМ Місце в лісі, де був бурелом; дерева, повалені вітром, бурєю. *Корови мають пастися на полях, незарослих рівнинах, або ріжжями та прєлуками у лісі. Впрочім рогату худобу пасуть і в заламах, де багато поломленого й поваленого бурєю лісу. На коні інша місцевість, на вівці інша, на свині інша, і все це ватаг мусить знати* (Г. Хоткевич. Довбуш, 135); *Корів та волів погнали гайдеї в інший бік – на поля, ріжжі, на залами в лісі, де добра, м'яка паша* (В. Гжицький. Опришки, 25).

ЗАЛУБНІ тільки у мн. Сани. Кожного разу їхала з Михайлом до церкви у нових, на зелено помальованих залубнях, та цебетала до нього, наче б оце тільки вертались від вінчання (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 131); *І чого це на подвір'ї немає залубнів, тільки посліджене місце залишилося по них?* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 2, 19).

ЗАЛЯМАТИ, ЗАЛЯМИТИ Забрати, хапнути. Кождий зависливий хрестенин, то хотів би скнайбірише для себе залямати, а другий, то най здихаєт під плотом (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 388); *Що залямите з-перед дітей або жінки, та й бігом – у коршму до Лейби* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 111).

ЗАЛЯМИТИ див. **ЗАЛЯМАТИ**

ЗАМАСНЄ Прикрашення молодими деревцями певного місця. Гек скочів поза пліт, укєв штири таджючки та й вбив посеред царинки. З того замасня говорилося проповідь. Гуцули потисли тудя і збилися такою лавою, що нею хияло, як хвилею на морі (Г. Хоткевич. Камінна душа, 83).

ЗАМАСНІЙ, ЗАМАЯНІЙ 1. дісприкм. Прикрашений. Увіткнуте у весільний калач смерекове деревце **замаяне** теж, як на весілля – різнобарвними повісемцями вовни і вовняними волічками та білим гусячим пухом (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 45).

2. перен. П'яний. – *А дід? – Сам веде. Панство зачмерушене, а він гейби и не пив. Жовніри також замасні* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 209).

ЗАМАЛИМ

◇ **замалим не** – ледь не. *І всі ці оповідання не робили жодного враження на Олексу, а більше приводили його в гумористичний настрій. Раз замалим не били Олексу старі газди за таке посмішковування* (Г. Хоткевич. Довбуш, 172).

ЗАМАРОКА Запаморочення. [Чора:] (прийшовши по хвилі тяжкої **замароки** до себе) *Се де я? Й шо казав він?..* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 375).

ЗАМАРУДЖЕНИЙ Схвильований. – *Це, куме Штефа', то... то... хіба... даруймо, – відізвавсь по хвилі замаруджений* Ілаш. – *Та я также так міркую, куме Іла'* (Марко Черемшина. Хіба даруймо воду!, т. 1, 63).

ЗАМАЯНІЙ див. **ЗАМАСНІЙ**

ЗАМЕЛЬДУВАТИ, ЗАМЕНДУВАТИ, ЗАМИНДУВАТИ Док. до **мельдувати**; повідомити, заявити, зголосити; донести. *Потім забрав усі дванадцять бордюгів, поховав між каміння, а сам пішов до мандатора і замельдував, що от я, такий-то й такий-то, замордував на яворівських толоках дванадцять опришків – прошу мені за тото нагороду* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 87); *Треба когось такого, щоб не виказав, бо цей, як тільки угледить, одразу замельдує і оком не моргне* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 54); *А потому пішов до мандатора, замельдував, що він сам-один спровадив тільки опришків* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 41); – *Завтра, я замельдую тебе до крайсфізика – воськового дохтора, до того, що скрізь при асентерунку <...>* (М. Павлик. Вихора, 204); *Сам на себе замельдує до постерунку, піде до ратуші, най з ним чинять, як хочуть і що хочуть* (В. Бабій. Остання коломийка, 33); *Може, дуже нездужаси? / Я йду, замельдую, / Аби пішли за дохтором* (Ю. Федькович. Дезертир, 180); *Одні з гурту притакували Юркові, а другі – невгавно слухали бадіки Штефана, що оповідав дальше: – Спер я губков дитині кров, відшукав у терміттю палець та й несу його до профецирки, най дивитси. «Я прийшов, – кажу, – замендувати вам, пані профецирко, шо мій Андрійко вже до школи не ме ходити»* (Марко Черемшина. Хіба даруймо воду!, т. 1, 59); *На другий день рано заминдували слуги мандаторови, шо шонайкрайші штири корові в него у стайні перевернені горілець, а вишня в них так испрутили, шо молоко з дійків сикаєт аж дов стелю так, ек би из сикавок* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 160).

ЗАМЕЛЬДУВАТИСЯ Зворотн. до **мельдувати**; зголоситися. *На другий день рано Продан замельдувався хорим; не пішов на зицирку, а коли по обіді, власне всі зібралися*

в касарні, Продан зібрався в третій годині і вийшов на місто (М. Павлик. Вихора, 205).

ЗАМЕНДУВАТИ див. **ЗАМЕЛЬДУВАТИ**

ЗАМЕТІЛЬНИЦЯ¹ Заметіль, хуртовина. А сніг чимраз вище до віконця добирається. Припирається до стіни, підвіяний **заметільницею** (О. Кобилянська. В неділю рано зілля копала..., 53).

ЗАМЕТІЛЬНИЦЯ² ліс. Те саме, що **другар 1**; довге тонке дерево. Бо є одна лиш всемогутня і безконечна сила – от та, що пре всі оті ковбки, кльоци, платви, другарі, **заметільниці** (Г. Хоткевич. Життя, 327).

ЗАМИНДУВАТИ див. **ЗАМЕЛЬДУВАТИ**

ЗАМІТАВКА Дерев'яна кочерга (переважно для загрибання жару в печі). Єк роз'юшена медведиця, сануласи д'нему из **замітавков** у руках тай ирвала нев йиго, куди лиш засегла. По цілим тілі синці наробила, так йиго обвалила **замітавков** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 161); *Издавна й досі скачуть ми в очах **замітавки**, кочерги, полина, праники, граблі, вила, горшки, що летіли в голови людські...* (М. Павлик. Вихора, 264).

♦ в **замітавках** – місце біля печі, де стояла лопата, кочерга і т. ін. *Увійде бувало до хати, стане в **замітавках** і дниськи би перестояв, спустивши голову і перебираючи в руках свій старий капелюх: такий несміливий* (М. Павлик. Юрко Куликів, 17).

ЗАМІТНИЦЯ ліс. Те саме, що **другар 1**; довге тонке дерево. *Тут лежить платва, буде дванадцять метрів завдовжки, а вісім цалів завгрубшки у вершку, там рівно ж така сама довга кроква, лише на два цілі тонша, там грубий ковбок, вдвоє грубіший, ніж інші, там **замітниця**, там знов другар...* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 334).

ЗАМЛІЛЄК зневажл. Невмілий, невправний, недбалий господар. *Ни лупилоси лице йиму за ню устидом опередь людьми. Пизначньо було, шо коло тої маржини ходив сам газда, й то добрий, а ни **замлілєк*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 102).

ЗАМНОГО присл. Забагато. *Беріть собі, а я маю, / Ще й **замного** маю* (Ю. Федькович. Дезертир, 182).

ЗАМОВ'ЄСТИ міф. Замовляти. *Навчів **замов'єсти** й розмов'єсти пістолета та креси, чістити стрілецький стрій, споганити чужу стрюбу, аби лихо біла. Розказав, котрі пости в року маюот постити стрільці та котрої днини восени треба чістити стрюбу, та зачинати стрільчїти, аби стрільцеви цілий рік веласи звірина* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 174).

ЗАМОГТИ Перемогти, побороти, пересилити. *Ше ни було такого чьоловіка на світі, аби на жінку **заміг*** (О. Манчук. Челідина, 56).

ЗАМОРЬХУВАТИ міф. Зачаровувати. *А мав на палаці у себе черівницю, шо всіх **заморьхувала** і всігди тому панові всьо сказала, шо му треба було* (Г. Хоткевич. Потомок Довбушів, 462).

ЗАМОТЕЛИЧЕНИЙ див. **ЗАМОТЕЛИЧИННИЙ**

ЗАМОТЕЛИЧИННИЙ, ЗАМОТЕЛИЧЕНИЙ, ЗАМОТИЛИЧЄНИЙ Очманілий, запаморочений. *Діти поїдали оченятами **замотеличину** вуйну, аж поки хтось з сміливіших, який, певно, вдома начувся про Ксеню лихих слів, не пояснював* (Р. Федорів. Карби, 128).

♦ **замотиличений у голові** – очманілий, нерозумний. *А ти, єк єс є **замотиличена** у голові, то собі й далі таков будь. Слухай попа, тай ти мусиш єго слухати, бо ти оттака зарозумна, єк отот чїп, шо генде стримит у дверьох* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 106).

♦ **як (гейби) замотиличена вівця** – нерозумний, дурний. – *Ану не веретенься, **гейби замотиличена вівця!*** – *гримнув на нього Пістолетник* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 163); – *А ти, Явдо, припри собі свою зубу, не сердь мене. – А мені такої не хочеться, бо ти дурний, як **замотиличена вівця**. Бо ти кажеш, що Дзіндзіль хоче з тебе ґрунт зрабувати, а я тобі кажу, що ні, що ти дурний* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 242).

ЗАМОТЕЛИЧИТИСИ

♦ **замотеличитиси голову** – очманіти, втратити розум, глузд. *“Жийте (пийте) здорові панчіку, на здорове, жийте, тей не*

марикуйтеси, шьо сми вам спати не дали,” – сказав Худан і подав чарку Андрієві а сам піднявся зза стола і промовив до опришків: “Подєкуймо, брачіки, цему газдикови за цес харчунок тей за файне винце, тей не пиймо більше аби сми **си голови не замотеличили**” (І. Березовський. Худан, 13).

ЗАМОТИЛИЧЕНІЙ див. **ЗАМОТЕЛИЧИНІЙ**

ЗАМРІЙТИ Замерехтіти. Сів собі на якімсь там притулку, в очах **замрїло**, за серце йміло (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 308).

ЗАМУЦОВАНІЙ Зміцнілий, сильний, вирослий. Уже майже гет позаполікували люде трави опередь Першеї Богородиці, бо тогди саме є добре трави **замуцовані** й чес їх екраз косити (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 52).

ЗАНЕХАРЕНИЙ Брудний. У суботу увечер кожде повинно си обмити, зчесати, а навіть скупатиси, бо казав дідо, шо хто це не виконуєт, то маєт ниспасний грїх, бо пид неділю ни можна спати **занехареному** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 51).

ЗАНІХТИЦЯ мед. Гнійне запалення під нігтем; задерга шкірка коло нігтя. Нидобре у суботи ніхті обрубувати на пальцьох, бо **заніхтиці** си роб’єт (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 52).

ЗАНОГА Низина між горами; улоговина. Дедикові хати, статочні збудованя, були побудовані у **занодзі** мижи грунями й лісами над бистро шумнюцьов річьков. <...> Вид дедикових хатий було видко лиш на тоту скалу тай на ліс верх неї. У тій зашепетині вигледало так, ек у полібичьку, шо з него нікуда инде ни видко, лиш у небо, тимунь коло дедикових хатий було міні скучьно (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 8).

ЗАНОРІЙ Упертий. <...> Тай еке, відав, з-за життя фігляє та **заноре**, таке будет, бізівно, й по смерти фігляє та ничємне, слїх би му пропав (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 292).

ЗАНЮРЕНИЙ Похмурий. // образн. Гатилиси кутами **занюрені**, пудні діди. Пуду

ми вид них давало. Привижувалоси, шо протєгают з кутів чьорні руки за мнов (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 26).

ЗАОПИХАНІЙ дієприкм. Товчений. // у порівн. Тямиш, який був кремезний, ані волосочка сивого не було, хоч мав уже понад шісьдесять літ. А тоді, як устав по тім сидженню, то був сивий, як лунь, поморщений, зломаний, мов у ступі **заопиханий** (І. Франко. Гуцульський король, т. 22, 499).

ЗАОХОТУ присл. Без наказу, прохання, за власним бажанням. – Якби я не каліка, бригадире. То пішов би так, **заохоту**, – важко повернув язиком Дзьобак (М. Яновський. Черевики, 35).

ЗАПАД Осідання тетеруків (**готурів**) на верхів’ях дерев для ночівлі. Вчасною весною відбувалося парування і тоді **готури** злітали під вечір на полянки серед лісу, або на сумежні полонини. З великим шумом осідали на високі дерева. Звідти назва “запад”. На **западі** вечером мисливець обсервував, на яких деревах ночують **готури**, щоби досвіта, як пічне токувати на дереві, або злетить і токує на землі, стріляти (Р. Яримович. Лови на готура, 60).

ЗАПАДАЖТИ СИ Триматися, бути, перебуватися. Вин жєслував бідноту тай любив їм помогати, чім лиш міг. Хотів, аби все икос **си западажло** тай жєло на цім світі (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 13).

ЗАПАДНИЙ Сніжний, багатий снігами. Вид Уведеня имила зима таки добре. Упала майже у коліно. Дідо лежєв за коменом на печі тай гоноривси Батановому Толукови, шо прийшов був до него просити волів тєгнути дров з ліса, казав, шо він шє у літі казав усім, шо сєго року будет зима дужє пізно, але за тото будет **западна** й остра (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 60); Минула зима була гостра та **западна**. На довгі місяці закула в ледові кайдани гордий Черемош. Грубою верствою снігу вкрила Карпати та заспала по покрівлі гуцульські тражди (Р. Яримович. Лови на готура, 59).

ЗАПАДНИЦЯ Замаскована яма-западня, пастка (перев. на ведмедя, вовка). // у порівн.

Коби запопали мене в полі, гейби на долоні опинився перед ними, а в твоїй гуці, лісе, сховався як блоха в кожусі. Спасибі тобі за те, але прошу тебе, милосердного, не будь мені, як **западниця** буває для звірини (Б. Загурулько. Черногора, кн. 2, 83).

ЗАПАМ'ЯТАТИ Забути. *Десть тьмує як баба дівкою була. Може запам'ятав що, га? Ану ще на грейцір, старигане... Та то кожної божої днини, як не стане на казання, як той піп, та й каже, та й каже, як з книжки вичитує* (М. Козоріс. Черногора говорить, 32).

ЗАПАРІ

♦ **запарі зайшли** (кому-небудь) – хтось відчуває гострий біль у пальцях від морозу. *Підходжу, а мій Николка кинув сокирку та й вимахує руками, скаче козачка та дзеленькотить зубами: **запарі** му **зайшли**, бідненькому* (М. Павлик. Вихора, 170).

ЗАПАСТИ СИ

♦ **бодай си запала (запала би си)** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання пропасти, шезнути. *Тому й стара Настя завжди потішала свою одиначку: – “Не бануй Калинко, вин повернеси до тебе, косичьку мою файну, не покине. Вин дес, сарака, скитаєси в горах і пантруєси вид шандарив, аби го, душько, не ймили до жовнер тей не видвели до тої їкоїс Франції; шиєзлаби тота Франція, та аби пропала, шьо вна не може си найсти наших файних легінів, а бере їх, тей бере собі, з наших гір, **бодай си запала!**”* (І. Березовський. Худан, 32); *Ой не мед та ше й не солодкий буде їй у тих у гараздах, **запали би си*** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 120).

ЗАПАСЧИНА Жіночий поясний одяг з двох полотнищ (тканий з вовняної пряжі). *Якби не зеленілася перебакирена на голові хустка, не білівся подолок і пазуха та не червонілася заду **запасчина**, то ніхто би, відай, і не вгадав, що це жива яка людина* (М. Павлик. Вихора, 177); *Завше при здибанні з ним у пралісі берези розливають у ньому ніжність, повертають у молодість, коли він, легінем цікавим будучи, підстерігав, як купалися в Потоці дівки – білі і голі, без клаптя **запасчин*** (Р. Федорів. Таїна, 181).

ЗАПЕРТИЙ перен. Недоступний, неможливий для проходу; закритий. – *Вертайся в село до мами, бо мені туди дорога **заперта**, а я піду в світ! Піду на волоський або загірський бік, там наймуся і буду служити* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 24).

ЗАПЕЧЕНИЙ Засмаглий. *Кидає Василе косу і гоцькає хлопця та радіє, що таке воно тверде, таке **запечене**, таке волохате* (Марко Черемшина. Зрадник, т. 1, 168).

ЗАПИРИТИ зруб. Виявити бажання, захотіти. *«А чьорт їго знаєт, чьо? А зреитов, иди та питайси в него, ек так те дуже **запирило** то знати», – сердито відворкнув їй Лесьо, тай забравси їй з-перед ич, аби пусто дурно ни золила їго* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 292).

ЗАПИШНІЮВАТИ Прикрашати. // образн. *Лиш чорнобрива Калина Несторієва не відзивалася, жалем серце обсотувала, сумом твар **запишнювала*** (Марко Черемшина. Карби, т. 1, 36).

ЗАПІВКАТИ Почати видавати пискливі звуки. *Розскачилися капрала від коменданта і обскачили газдів та й **запівкали** голосними півкавками* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т. 1, 152).

ЗАПІВОРИТИ Почати **піворити**; заверещати. *Жиди затвалтували, жидівки **запіворили** на весь голос* (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 141).

ЗАПІЗВАТИ Покликати. ***Запізв**у тебе до старшого судії і до старшого цісаря* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т.21, 441).

ЗАПІЗМУВАТИ, ЗАПІЗЬМУВАТИ Док. до **пізмувати**; розізнитися, розсердитися. *За тото уни пудно **запізмували** на него тай зачели си напосідати, аби доконче дати си їмму ознаки* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 195); *Арідник за тото насмерть **запізмував** на Бога, тай зачев лихо мислити на Него* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 130); *Хтось в очі був з ними добрий, аби ті не **запізмували** і не поробили так, аби той лиш ноги отуда задрав, а поза ненавидів, кляв тяженько, бажав їм смерті у муках і карі*

(Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 38).

ЗАПІЗНАТИСЯ Познайомитися. *Що-правда, після того, як запізналася з циганкуватим Степаном, не раз зарікалася, що востаннє любасує із свекром, що триматиметься одного Степана, але заповітні наміри знову і знову штовхали її на блуд* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 168).

ЗАПІЗМУВАТИ див. **ЗАПІЗМУВАТИ**

ЗАПІКАНИЙ Запалений. *Юра Михасевий чекав, курив запікану файку* (Р. Яримович. Чигун, 68).

ЗАПІКАТИ Запалювати. – *Файного, діду, онуку маєте, коби здоров був! – Тото у мене господар, діда ввечір роззуває, люльку дідові запікає* (Марко Черемшина. Карби, т. 1, 33).

ЗАПІТИ, ЗАПІЯТИ 1. Заспівати. *А коли старий Павун, здивований таков неспівітов красов, потакнув головою, тогді ліварник занів чудесної пісні про жовняра-каліку, – а то таким дзвінким, чистим, милим та жалібним голосом, що і ока у світлиці не було, аби не сплакало; навіть і писар – Павунів «батько» – оце скривився, а п'яний дяк аж засланився лементуючи* (Ю. Федькович. Жовнярка, 333).

♦ **кури запіют** – смерть настане. *Мимоволі приходила у голову думка: “Ну, як устане, та розвернеться, та дасть раза! Таже й кури запіют”* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 186).

2. перен. Заговорити. *Сам обершит прибіг раз на коні і накричав, і всі старші запіяли в один голос, зачали жалуватися на Проданове нещучтво, супротивність, задуфалість* (М. Павлик. Вихора, 209).

ЗАПІЯТИ див. **ЗАПІТИ**

ЗАПЛЕСАТИ етн., обряд. Док. до **плесати**. *В него ек ишов хтос у коледники, то раз мав бути коледник, а ни йкийс чірохлепник, шо ни умів ні заданувати, ні заплесати або навіть ни умів й добре рот отворити тай у коледі лиш бинькав замліло, ек биндек увосени* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 70).

ЗАПЛІТКА Кісник з кольорових вовняних ниток, стрічка для коси. *Марічка теж вже ходила в заплітках, а се значити мало, що вже готова й віддатись* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 185); *Таке молоденьке, як то гусятко, що мохом поростає. Ще груди наверх добре не повибігали, ще клуби на боки не розкололися. Ще біляві косиці заплітків не замагають* (Марко Черемшина. За мачуху молоденьку..., т. 1, 265); *В баби гет розпелехатиласи голов, ек у відьми на Лисій горі в бійці з упурями. Плечіма висіли розбиті заплітки* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 39).

ЗАПЛУГА Зв'язок. – *Будемо сі годити, будемо запивати могорич, та й будемо дивитись, бо таке, що не вкусиш, як яблуко, та й кинеш, бо то на ціле життє заплуга є* (В. Гжицький. Опришки, 204).

ЗАПОБІЧИ Запобігти. *Відки стає, то й стає (думає він собі, бувало), але на довгий час его ні стане, та ні на добрий кінець не доведе; для того треба що-небудь діять, аби сему лиху запобічи* (Ю. Федькович. Жовнярка, 332).

ЗАПОВІСТИ Замовити. – *...Граба буде підлоги заповісти наперед. На столоване і на гуліне... – Це йо, – згодився з жінкою Штефан. – Це ловити наперед, бо теперечки весіль багато. У нас за музиками лекше. А підлоги – це йо!* (В. Шкурган. До серця, та не в пазуху, 203).

ЗАПОМОГТИСЯ Розжитися, розбагатіти. *По дорозі Олекса запомігся в коні, бо то ж уже не гора. Це тут кінь не помагає, а в'яже; там, на долах, із конем ліпше. Але коли розвідався ближче, то показалося, що взяти Рушеля не так-то легко* (Г. Хоткевич. Довбуш, 349); – *Як не пам'ятаєш? А кілька тих жовтих, давніх, ще цісарських, золотих... копійок, що ти випросив у своєї баби і приніс мені. Я відразу купила за них кукурудзяне збіжжя, ми з дітьми запомоглися, врятувалися. Голод відтрутили* (М. Яновський. Далеке сяйво, 307).

ЗАПОПАСТИ Знайти, розшукати. [Василь:] *А я на збитки сюди, у Заставну, пішов нібито на обзорини: може би, хоть тут*

яке диво **запопасти** – богдай з одним оком (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 431).

ЗАПОРА ліс. Дерев'яна дамба у вигляді довгого й вузького зрубу, порожнина якого наповнена камінням. *Ну, а ота бистро-буйна вода славного, чорногірського Черемошу клетотить, шаліє, реве, своїм горлом хоче тут-тут пожертви, ликнути світ, півсвіта. Рве скали, лупає берег, нищить заповори, нівечить все, все, все, геть-скрізь нема мілини* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 547); // образн. *Нові води, що надпливуть із горища, лише обдивляться, що тут діє та заповора, здивовані, обкрутяться коло кожної каменюки і шубовснуть у нове русло, продерте у березі поточини* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 390).

ЗАПОРАТИ Помити, одягнути, нагодувати і т. ін. дитину. – *Ти розбудив. Хіба можна було спати! Такого шуму наробив-єсь! Запорала дітей та й пішла на дзвін* (О. Кундзіч. Вєрховинець, 260).

ЗАПОСІДАТИ Займати, володіти. *Натесами на смеречю видпайовував вид прелісу собі крису ліса, тай то вже було навіки Боже тай йиго, бо тогди ше пани в горах над земнев ни панували, лиш панував над нев оден Бог, праведне Сонечко, тай тоти люде, шо її запосідали* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 145).

ЗАПРЕЗЕНТУВАТИ Відрекомендувати. *За кілька день Продан здогонив обершита і, забувши навіть **запрезентувати**, наставив з соткою руку й промовив: – Просили тато та мама, та й я вас прошу покорне абишит...* (М. Павлик. Вихора, 207).

ЗАПРЕНДЕЛИТИ Йти поспіхом. *Схопивси з перелаза тай футким ходом **запренделив** в долину на Білу Ріку* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 437).

ЗАПРЄТАНИЙ дієприкм. Знесений в комору, погріб і т. ін. *Вид Здвижїня, то вже зачели копати буришку у єму, й то приквап'єючи драли, бо баба шовечїра воркотїла, аби пазити борше на надвїрну роботу, бо казала, шо до Покрїв уся городнина знадвїря повинна бути **запрєтана**, бо Покро-*

ва лакома уже покривати земню білим покровом – зимов (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 54).

ЗАПРЄТАТИ Прибрати, навести порядок. *Навіть ни **запрєтав** за собов бирліг на постели, так ек то си годит у газд робити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 44); // образн. *Аді, ек начесок **запрєтав** штуку у калюх* (О. Манчук. Храм, 62).

ЗАПРЄТАТИСИ Сховатися. *Єк ладувальники відскочили, то я рвонув так, що зрушивсми єких 5 ковбків. Ковбки поточилиси. Я штрик, та **запрєтавси** у ту відолину, а ковбки поверх мене* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 51).

ЗАПРІДАТИ Заробляти прядінням. *Таже-сте виділи, шо лиш травица показаласи, то й я вже не дома, люцку маржінку в полонині сокочу, а покійниці пушками **запрїдала**, діти кутала!* (Марко Черемшина. “Грушка”, т. 1, 67).

ЗАПРІТИТИ Увіткнути, запхати *А коло колиби лежав якраз добрий кімак. Вхотив я, **запрїтив** у шпару, як натисну, а двері трїс і відскочили* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 124).

ЗАПРОВАДИТИ Спрямовувати, скеровувати що-небудь у певному напрямку; спроводити. *Прокїп узяв одною рукою за дишель, а другою за узду і, накликаючи „ци”, **запровадив** фіру під сам паркан у закуток докторського подвїр'я, щоби проходим не заваджати* (Марко Черемшина. Лік, т. 1, 76).

ЗАПРОСИНИ тільки у мн., обряд. Етап весільного обряду, під час якого молоді запрошують на своє весілля. *Як там того вечора в нас далі діялося, не маю що розказувати, бо самі здорові знаєте, як на **запросинах** діється: п'ють, гуляють, говорять, жартують, фіглі роблять – що більше й робили б?* (Ю. Федькович. Люба – губа, 259).

ЗАПРОШЄТИ СИ Зворотн. до **запрошяти**; запрошувати себе. *Може і ви до себе, / гей-би гїсть, / у двері гримали, / **си запрошєли** в гості...* (В. Шкурган. Чомус гірчит не в роті..., 15).

ЗАПРОШЯТИ Запрошувати. // у замовл. *«Прошу тебе до тайної вечері, / Білий царю!*

Водений чьорнокнижнику! / Тепер маю право тебе до тайної вечери зазивати. / **Запроишти** й закликати, а вітак ни пускати! (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 54).

ЗАПРУТА Палиця. Нема ради: давай, а ні – б'є, **запрутов**, камінням (М. Павлик. Юрко Куликів, 21).

ЗАПРЯДАЧ Дерев'яний інкрустований гудзик. Брат випроводжав тітку аж против Устірік, та також вернувся, діставши від Калини вже красну та красну шовкову хустку на шию (ще й сьогодні її має), а мені знов дала премудру дзьоблинку міцкову та й **запрядач** делікатний (Ю. Федькович. Люба – згуба, 252).

ЗАПУКАТИ Постукати. Став Химчек під вікном, а як зачати – не знає. **Запукав** у вікно, лиш несміло, несвобідно, мовби до хати на ніч просився (Г. Хоткевич. Камінна душа, 228); Тогді замикав Кольцьо двері від їмості і від кухні, і оба вони вчилися й говорили доти, доки не **запукав** до покойових дверей пан професор (М. Павлик. Пропащий чоловік, 92); Нові бербениці й барильця німують в кутку, хоч тільки **запукай** до них – і обізветься голос, що там живе (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 40).

ЗАПУСНИЙ

◇ **запусний понедівнок** – церк. перший понеділок Великого посту. Цілу ніч си набували: їли, пили та данували до білої днини в **запусний понедівнок**. А, аби гріха ни було, шо вже говіне зайшло надворі, а вни ше їли скоромно тай гуляли в хаті, то вікна заткавницями позатикали тай далі набувалиси. Гріха си ни боєли, бо в хаті ише ни було днини (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 107).

ЗАПУСТ Густі молоді зарості. Входимо у смерековий **запуст**. Тут затишніше. Молоді ялинки поприсідали вітами аж до м'якої грубої верстви снігу (У. Самчук. Гори говорять!, 93).

ЗАПУТА Завада, перепона. На цій дорозі лиш одна ми **запута** була – старовіцкі Доникові хати <...>. Я мав страх, бо всі люде говорили, шо в цих порожних хатах сидит «тот», изчез би, тай пужієт людий (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 9).

ЗАПУТЕРЄТИ Силою спровадити, віддати; застосувати до когось силу. “Не бануй на нас, шлехтичю чесний. Ми, ади, лиш хотіли вімацати, ци в тебе є гроші”, – відповів Худан. “Ми віреклиси своїх хатів, бо лехи й німота за нами пазєт, аби нас до жовнерів **запутерєсти** (І. Березовський. Худан, 12). “Пан отчіку чесний! – аби не смерека вбила, ек бих кому за то сказав, теї, ади, ота газдинька, моя нені, нікому не скаже, бо й її би за це **запутерєли!**” (І. Березовський. Худан, 53).

ЗАПУТЕРЄТИСИ

◇ **аби си запутерєсла в тріски та в болото** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання пропасти, шезнути. Були у неї завинені в платок сушені головки з “гаде сорокатога і чьорного; – “цим си, ади, пидкурює тих злиденників, шьо їх мордує нечєста сила, шиезлаби, та **аби си запутерєла в тріски та в болото**” (І. Березовський, Худан, 30).

◇ **аби си стємило та аби си запутерєло** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання пропасти. “**Аби си стємило та аби си запутерєло**, ек ми з Калинов тутєчкы сами бидуємо,” – жалувалась Настя (І. Березовський. Худан, 35).

ЗАРА присл. Тепер. – Думаю: **зара** заражуси з старим братом – такі 'го сусід (В. Шкурган. Солодкі яблука, 86).

ЗАРАЗ присл. Відразу, негайно. Я **зараз** побіг до нашого ритмайстра (Ю. Федькович. Побратим, 301).

ЗАРАЗІМ присл. Відразу, зразу. [Микола:] А уряду, любко моя, я б і **заразім** не боронив, коби лишень він був добрий, а то погуба села (Марко Черемшина. Несамовиті, т. 2, 184).

ЗАРАЗІСЬКИ присл., нестл. В той самий момент, негайно. А дівки, бувало, скоро лиш учули, що Штефан у нас, – ого! – **заразіськи** найдуть собі діло до сестри – до одної або до другої (Ю. Федькович. Штефан Славич, 282).

ЗАРАНІ присл. Заздалегідь, наперед. – Хай би харчів прислав, – порадив Штола, – харчі слід заготовляти **зарані**, бо потім буде пізно (В. Гжицький. Опришки, 62); Та, влас-

не, і не потребував він так уже реально проявляти свою силу: кожний **зарані** згоджувався, що вона є, лиш подививши на Юрчика (Г. Хоткевич. Камінна душа, 186).

ЗАРАНОК 1. Ранкова годівля худоби. На Василений Светий вечер, то вид самого досвідку ми оба з дідом додавали маржині гаразд їсти сіна й на **заранки**, й на наденки тай на вечерю (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 79).

2. Корм, сіно для ранкової годівлі худоби. А кромі того обходив сам маржину й кутав усе надвірне кутанс: доїв зарань-вечер корови, давав їсти й поїв у хлівах в одну міру маліг, дозерав вівці на окочиню, давав маржині **заранки**, наденки й вечері на поли коло оплотів, плечіма носив климаки сіна маржині на нічліги, робив воду у коритах, головицях и керницях (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 102).

ЗАРАНЬ-ВЕЧЕР присл. Раннім вечером, засвітла. А кромі того обходив сам маржину й кутав усе надвірне кутанс: доїв **зарань-вечер** корови, давав їсти й поїв у хлівах в одну міру маліг, дозерав вівці на окочиню, давав маржині заранки, наденки й вечері на поли коло оплотів, плечіма носив климаки сіна маржині на нічліги, робив воду у коритах, головицях и керницях (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 102).

ЗАРВА Зсув ґрунту, що утворюється після тривалих дощів. Як урвався сильний вітер, зачав ліс валити. Гора від того гуділа, здригалася, гей бубон. Потім обіч посунулася, **зарви** поробилися (М. Яновський. Зарва, 329); Ми всі причаїлися в своїх засідках, і справивши дула крісів в сторону **зарви**, нетерпляче вижидали надїзджаючих панських сторожів-жандармів, щоб їх над пропастю привитати горячим оловом з наших цівок, скоро тільки покажуться на скрутї вузької стежки (І. Березовський. Худан, 21); Місями зіб'ються в одну загату – вона спиняється, піниться, колотиться, продирається поміж кам'яну загату і стрімкі урвисті береги потоку, рве землю, шутер, нову **зарву** проде-ре і летить з побідним усміхом униз (А. Крушельницький. Рубають ліс, 390).

ЗАРВАТИ Поривчасто, різко почати рух; рвонутися. А мене щось текло. **Зарвав** я кіньми та й прилітаю 'д хаті (Марко Черемшина. Козак, т. 1, 257).

ЗАРИНДЗУВАТИ *паст.* Скваснити молоко за допомогою **ринзи** для виготовлення сиру. Правдивий гуцул не підганяє свого часу, не гарячкує від нетерплячки, бо знає: як має вівця окотитись, то вона окотиться, як **зариндзує** молоко, то буде й сир, як має прийти літо, то воно неодмінно прийде, і тоді треба буде пасти товар, косити сіно, ставити хати, збирати ягоди й гриби в лісі, давати лад настриженій вовні... (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 235).

ЗАРІБНИЙ Який живе не з власного господарства, а з заробітків за наймом. А от у Рознові умер **зарібний** чоловік, лишив зарібницю, дрібні діти і одну-однісіньку козу, що закріпляла молоком голодні діти; піп за похорон видер остатню козу, – що не напросилася тота бідна вдова, не націлувалася попові рук та ніг! (М. Павлик. Юрко Куликів, 20).

ЗАРІБНИЦЯ Дружина **зарібного** чоловіка. А от у Рознові умер зарібний чоловік, лишив **зарібницю**, дрібні діти і одну-однісіньку козу, що закріпляла молоком голодні діти; піп за похорон видер остатню козу, – що не напросилася тота бідна вдова, не націлувалася попові рук та ніг! (М. Павлик. Юрко Куликів, 20).

ЗАРІЗ

◇ **піти, як на заріз** – зробити, вчинити всупереч власному переконанню. Тетяна здалася була на Бога та й **пішла, як на заріз**... (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 37).

ЗАРІНОК 1. Пологий берег річки, вкритий рінню. А ск ни рибарив, то вид рано до вечера з хлопцями на **зарінках** понад річков мурував из каміня та піску довшуєнки (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 131); І тьма людей вже на **зарінку**. / Піп святить воду (О. Василяшук. Йорданська вода, 65); В одному селі знайшов-таки тіло. Його вже витягли на **зарінок**, але він не пізнав в ньому Марічки (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 204); – То вже йди, – лагіжніше скавав дід. Але пам'ятай: самою рікою. Якщо

переступиш межу, сам знаєш, що тебе чека-
тиме за одно зерно граду на **зарінку** (Р. Єн-
дик. Звідки беруться мольфарі, 106); // у по-
рівн. Здавалося, що його думки, народжені
в її присутності, від її зворушення, пройма-
ють світові океани і безконечності, а без неї
його життя залишилося життям молюска
під замишлюю плиткою на **зарінку** Путилів-
ки (Р. Андріяшик. Сторонець, 147); // образ.
Габа зелена б'є **зарінками**, / Оновлюєть-
ся з ручаїв, / Ростить дуби, ялини, граби...
(М. Влад. Дараби, 47).

2. Рівне місце біля річки, поросле тра-
вою; лука, пасовище біля річки. А як нікого
не було в шинку, Юра сідав при відчиненні
вікні, або на сінешнім порозі, або на призьбі
перед коршмою, глядів на дорогу, що йшла
перед самими дверима, числив прохожих, що
йшли дорогою, проводжав очима верхових
або возових проїжджих аж геть до закру-
та, де вони ховалися за стрімкою скалою,
або, коли на дорозі було пусто, впирав очі
в широкий, шумний Черемош, що здоровен-
ною гадюкою закручувався зараз за дорогою
по широкім **зарінку**, розливався насамперед
широким бродом, а далі, проти самої корш-
ми, стіснений скісно вбік здоровою кам'яною
кашицею, звужував свою течію, бився серди-
то о стіни кашиці, бурлив та клетотів, та
рвався бисто наперед, щоб кільканадцять
кроків нижче закрутитися широким виром,
розлитися широкою та глибокою кубанею,
а ще нижче утворити гучний запінений гоц,
де стіснена прибережними скалами і перега-
чена дерев'яним язом вода, сказано ревучи,
кидалася запіненою лавою на якого півтора
метра вниз (І. Франко. Як Юра Шикманюк
брів Черемош, т. 21, 430); Та й то вона его
тільки й виділа, що в монастирській церк-
ві та вранди-годи на музиках, на **зарінку**,
що межі Москалівкою та монастирським
(М. Павлик. Вихора, 179); Вона його вкра-
ла, на поповому **зарінку** в барвінку сховала
(В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру,
58); Тільки снилося мені: я виходжу / Вран-
ці на рідні **зарінки**: / Може... Може, серця
я одмолоджу / Пов'ялі, пожовклі сторінки...
(В. Агаманюк. І снилося мені..., 119); *Шо
то, на **зарінку** заділі вас уже пляцу ни стало?*

(О. Манчук. Храм, 62); *Підемо на **зарінок!** –
мовив Олекса Довбуш (Л. Качковський. До-
вбушева пісня, 218); *То знов каскадою сміху
розсипалися, того сміху яким дівчата легін-
чика на музиках карають за те, що дутка бі-
лого у цимбали веречи не хоче, щоб “данець”
йшов даліше, того сміху щиро сердешного в
якому “вівкання” легінчиків вчувається, що
голосним гомоном відбите о ґруні стихає по-
волі по **зарінках** (М. Капій. Країна блакитних
орхідей, 28); *Ніби на підтвердження невід-
воротності того, що насувалося, десь за
Горішньою Клифою червоніше запаленіло
небо, вставала вогняна хмара, щось глухо
загримало, а як зачало вечоріти, на **зарінку**
розвернулися гармати (М. Яновський. Надія
на шаблю, 11); *Через кільканадцять хвилин
такої страшної плавби Юрко завважив
недалеко перед собою з правого боку ріки
широкий відомий йому **зарінок**, зрідка за-
рослий старими вербами, а далі під скелею
вкритий лозиною та вільховим лугом (І. Бе-
резовський. Худан, 76); *Чомусь уявляв себе
косарем, котрий вистругав до стеблини свій
зарінок і міг тепер вткнути розпашилим
лицем у підрізаний рунок, міг розпласта-
тися в знемозі і слухати, як потріскує під
сонцем молоде сіно (Р. Федорів. Карби, 105);
*З лелечатами по **зарінку** / Бігав навзаводи.
/ Раптом побачив жінку / У темній заводі
(Д. Павличко. Впали на мене чари..., 216);
*Гей, мої корови й воли круторогі, / Гей, гей,
на **зарінок**, у поле! / Я трошки пристану на
краю дороги, / Нехай одпочину, бо в грудях
щось коле (В. Лімниченко. Пастух, 16); *Дедя
відумер її тут кавальчик ґрунту і хату на
зарінку, котру вона віднаймала якомусь газ-
ді і раз на рік приїздила побирати чини та
поглянути взагалі на свій обшар двірський
(Г. Хоткевич. Дві дячихи, 364); *Як жовніри
дедю на **зарінок** тратити повели, то неня
перестала плакати та й долонями лускати
і вергла собою на землю перед хатою та й
умирала (Марко Черемшина. До деді, т. 2,
211); *А на **зарінках** озивався бубон, / Запро-
шував і кликав у танок (Б. Радиш. Село, 8);
*Ясні верети простели / На царини, густі **за-
рінки**, / Щоб квіти, як ітимеш дзвінок, / Були
тобі за постолі (Віра Вовк. Гуцульській***********

Матері Божій, 75); // у порівн. *Та Петро не слухав, і розмова, як повинь: то гризла вузькі береги, то затоплювала широкі зарінки, аби знов зібратися у кам'янистому міжгір'ї і люто заревіти* (В. Шкурган. Паперовий човник, 222); // образн. *Гірше слуг у жорстокого пана / всі боялися Йвана, / що гранатами рибу глушив. / ...Затоптали давно барвінок, / і в зажурі зарінок, / де він хрест над собою лишив* (В. Шкурган. Пастухи знаходили гранати..., 22).

ЗАРІНОЧОК Зменш.-пестл. до **зарінок** 2. // у колом. *Ой, кувала зозулиця та на заріночку, / Ой, зійшовси рід із родом та н'є горілочку* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 58).

ЗАРІЧЛИВИЙ Який дав зарік, обіцянку не робити чогось. *Хто знаєт, шо за головництво би си було виробило на тим весілю, ек би си в ту бійку були ни вмієшли люде, шо в тот час горівку ни пили, бо зарічливі вид неї були, бо лиш уни три: Иванчік, Дмитро Шкиндя й Довгий, виділи й розуміли, ек та бійка зайшла, то и змогли її загошити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 236).

ЗАРОБОК Праця, на яку наймається хтось з метою заробити, підробити; заробіток. *Тата майже ніколи нема дома, мама на зарібках коло жидів* (М. Павлик. Юрко Куликів, 20); – *Хлопці, знаєте, що я би вас пусто-дурно не кликав... Але тут така справа... Зо трицять років тому Богданів т-тато завербувавси на зарібки і... вернувси аж тепер. Ну... просто поїхав – і... ек би пропав* (В. Шкурган. Паперовий човник, 222).

ЗАРУТИ 1. Заревіти. *Тихо-тихо, нечутними кроками наближається вечір. Товар'є заруло десь далеко на дорозі, уїдають котюги* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 68); *Нараз чують, як зарула маржина* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 263); // образн. *А генерал як зарує, як запіниться...* (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 328).

2. перен. Голосно заплакати; заридати. *Аж як зарую бувало на всю толоку, то тогді вже мене пускають, і я назад біжу до Тетяни і до Семена* (М. Павлик. Ребенщуква Тетяна, 32); – *Від того гаразду, що на*

вас спілка наложить, ще не один з вас зарує так гіренько, що вся хвоя ме обсипатися до землі і земля від вашого плачу затрясється (А. Крушельницький. Рубають ліс, 210); *А на се як зарує, як припаде до своїх синів, як стане цілувати! Господи милий, господи праведний!* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 264); *Ой, вилинули з Станіслава біленькі кури, пустили ба й голосочок, а від того голосочку зарули сиві мами, заголосили дівчата, тяжко заридали молоді молодіци* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 108).

ЗАРЬКА Трав'яниста рослина родини тирличевих, із яскраво-рожевими квітками; золототисячник (*Centaureum*). // у порівн. *Лице, геї зарькою мальоване, на бачках обертається, під шовковим вусом замикатється, як братчиків цвіт* (Марко Черемшина. Парубоцька справа, т. 1, 289).

ЗАРЯДЕЦЬ Управлінець. – *Що вам біг дав, де ж вона пусто стоїть? Там прецінь відбуваються забави всіх злісних і зарядців, коли приїде панство із дирекції зі Львова на полювання, – там всі наші забави відбуваються, там пани з усіх гір і аж від Чорногори з'їжджаються, та й бавляться, та й набуваються, аж душа радується, аж вся верховина здригається* (Марко Черемшина. Верховина, т. 1, 208).

ЗАСАХСОНИТИ Занапастити. *В нім обизвалиси голосно цілком противні собі єго дві душі. Він вагувавси, котру з них послухати: ци тоту, шо у водин талант юдила йиго стрілити законом у Хреста, ци тоту, шо мучила вічно йиго сумліне, аби плюнув на мару й ни засахсонював навіки свою душу в ніверті* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 295).

ЗАСЕРЕКОВАТИТИ Покритися настом (про сніг). *Просяться часом легіні, щоб пустив Олекса до села. – Хуч на два дні. Ади, засерековатіло та й серенами мож переко-натиси, шо не пізначно. Але Олекса невмолимий і не пускає нікого* (Г. Хоткевич. Довбуш, 403).

ЗАСИПАТИ Заливати. *Помирилися, помолитися щиро богу небесному, староста поклав на стіл аж шість мисок великих грітої з медом горілки та став частувати,*

я знов з братом крою колачі, неня подали страву на стіл, парубки чаркують порціями – аж любо, а дівок силою **засипають**, котра не хоче випити (Ю. Федькович. Люба – згуба, 250).

ЗАСИТИТИ Нагодувати. – *Знав-сми зайди послухати, знав-сми жінку заситити, а не знав-сми горщок з хати вікинути. Тіму-сми лайдак, п'єнюга остатний* (Марко Черемшина. Горнець, т. 1, 108).

ЗАСІ, ЗАСЯ, ЗАСІЙ виг. Уживається як присудок у знач. н е м о ж н а; з а с ь. *Тобі засі до мене, обгойдо пуста!* (О. Манчук. Право, 65); *І най би жила без шлюбу, якби піп не дав (бо вони мають усякі ключки, аби лиш люде мучилися), а мене най би громада і камінем прикидала, лиш від неї – зася* (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 34); *Ба не зася, кажу: хлопець мій та й я за него плачу!* (М. Павлик. Пропаший чоловік, 84); – *А того, що газду убив, на суд не веде?* – *Вам засій від того, пся кров, собача!..* (Марко Черемшина. На Купала, на Івана, т. 1, 229).

ЗАСІГНУТИ Засягнути. *Займила дівчина корову у лучку, а там дес пасли Манчулові воли, та ек сипули корову, та й ріг пішов. Ця дурна взяла боронити, та й, аді, віл **засігнув** рогом під саме око* (Марко Черемшина. Більмо, т. 1, 102).

ЗАСІЙ див **ЗАСІ**

ЗАСКОЛОБИНА Ущелина. *Гірськими засколобинами біліють ще сніги, але вже запоорошені, вже не такі студені, вже від погляду сонця гинуть, вже не будуть морозити дітей у колісці, маржину в колішні, рубачів бутинами, газдів у дорозі, птаху на смереці, кленів у воді* (Марко Черемшина. Ласка, т. 1, 219).

ЗАСКОРОМИТИ

♦ **душу заскоромити** – з'їсти м'ясного, скоромини. *Раптом він побачив у руці Кручука кусень м'яса. Ковтаючи слину, присікався до нього: дай та й дай, мовляв, **душу заскоромити*** (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 112).

ЗАСКУЛИТИ Примружити. *Ти й тут, ади...заскулив праве око* (В. Шкурган. Коли си прошумаєш, браччіку?, 13).

ЗАСЛАБНУТИ Захворіти. – *От скажеш їм, що я **заслаб** чогось та й поїхав додому* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 251); *Мріяли, мріяли і геодезисти, і геологи, і ми з Настею Семенівною не раз мріяли, як ваш дід Амвросій **заслаб*** (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 76); – *Може, підіть самі і скажіть їм, що я **заслабла*** (М. Дзюба. Укриті небом, 154).

ЗАСЛУТИТИ

♦ **заслутило вуха** – хто-небудь оглух. *Параска дивилась на його мовчки. – Чи тобі **вуха заслутило**, питаю?..* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 146).

ЗАСНІЯТИ Засяяти. *А у монастирі / Воскових світич сімсот засняло; / Черці, черниці моля ся з псалтирі* (Ю. Федькович. Празник у Такові, 87).

ЗАСНІТИТИСЯ, ЗАСНІЧИТИСЯ Запастися, пропасти. [Микола:] *Ти видиши, голубко, що все в жидівських руках було, що ціле село байдужно **заснічилося** в п'янстві та робить сором цілому народові нашому!* (Марко Черемшина. Несамовіті, т. 2, 184).

♦ **коли б ще малою була заснітилася** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання померти ще дитиною. – *Та нащо народилась я на той світ, та нащо? Та **коли б ще малою була заснітилася**... А то дочекалася, дочекала. А то мені чорна та темна година. А то дивлюся на кару божу... Дольньо моя, дольньо* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 264).

ЗАСНІЧИТИСЯ див. **ЗАСНІТИТИСЯ**

ЗАСОКОТИТИ Док. до **сокотити** 1; убезпечити, вберегти. *Така бесіда виразу **засокотит** чоловіка від лісни, зчезла би, бо він си виразу спам'єтаєт* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчик, 143).

ЗАСПОСОБИТИ Посприятити. [Довбуш:] *То **заспособ** же так, аби з княгинев / Я говорив!* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 348).

ЗАСТАЙКА наст. Тимчасова будівля для пастухів на **полонині**; прибудова до **стаї**, де сплять вівчарі. *Було гірше в **застайці**, та все-ж не так дуже зле* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 23); *Безшумно у своїх постільцях*

іде Лукен до **застайки**, чи як він частіше називає – **заватри**. Архітектура проста. Похилений дашок із луб'я на чотирьох стовпчиках. Бічна стіна одна – зі сторони пануючих вітрів, але й та вся в дірках – аби видно було (Г. Хоткевич. Довбуш, 144); На полонині була велика стая з просторою клітою, були кошари, були **застайки** (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 70); В **застайках** коло худоби на кошерах пастирі та мішенники бурили великі ватри цілу ніч, аби вночі ни страшно було худобі вид звірака (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 337); Тиша і холод обіймають його. Десь в загородах диха худібка, збились вовною вівці, слабо блищать біля **застайок** ватри (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 202); Від ватагової ватри брали пастухи жар і несли до своїх **застайок**, кидали торішнього сіна в кошари худобі, та довго не могли заснути (С. Пущик. Карпатське літо, 291).

ЗАСТОРОПТИ Оторопіти, отетеріти. – «Таки знаю, – кажу та й витігаю з дзьобні Андрійків палец. – А дивіт!» А вона глипнула та й **засторопіла**. Поблідла та й ані дихне... (Марко Черемшина. Хіба даруймо воду, т. 1, 60); ...А того дня скраз в полудне відкивс прилетів оден снаряд. Нараз бевхнуло, в акурат, за стінов. Шиби повилітали, а після вибуху залопотіло: падали довкола дошки, кавалки глини. Ми **засторопіли** (В. Шкурган. Кілько цего світа, 167).

ЗАСТУПКА Сходинка. І до того всего, – каже дідо, – було дванацік **заступок**, вірубаних у скалі з долини. Але нас ек вісипало за раз там дванацік тоти гроші у то корито, то ек ми вити йшли, то усі тоти капки за собов позасипали, аби незначно було, куда ми іно лізли (Г. Хоткевич. Довбуш, 115); // у порівн. Тежко він ишов до тої сповіди, ступаючи, ек в **заступки**, бо здавалоси йму, шо то ни идет він до сповіди, а в пропасть, так пудно ни мав охоти та видваги до неї йти, бо ни був він одної гадки шодо стріліня законом, так, ек тот заїц на роздорожишших, шо женут йго гончі пси (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 282).

ЗАСЯ див. **ЗАСІ**

ЗАТЕПЕТИТИСИ Затрястися. А часом такий страх вержет, шо аж зуби задзвонет ек клепало, шо аж шкіра **затепетитси**, ек листок осиковий (О. Манчук. Лісова дівка, 42).

ЗАТЕРАТИ Залучати до роботи, завантажувати. Лиш мене ни консерували ні до скої роботи, бо я був ше малий. Ни хотіли **затерати** малого роботов. Желували (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 44).

ЗАТЕРКА, ЗАТІРКА Страва, зварена на молоці або воді з розтертого в дрібні кульки борошна з водою. Поки жінка гріла вечерю та готувала свиням **затерку**, Орест вишов на ганок, сів на сходи і наслунав ніч (П. Федюк. Звір з людським серцем, 53); **Затірку** без молока нести також не годиться (М. Матіос. Солодка Даруся, 24).

ЗАТЕРЛИГАТИ Зайти, доплентатися. Лікар поклав палець на чоло, як би щось пригадував собі, вийняв книжечку й хутко написав щось до неї і, пилуючися в хату, сказав від нехотя завести хорого до покою. – Ек увести, то введу. Христинин ше й сам **затерлигає** (Марко Черемшина. Лік, т. 1, 75).

ЗАТЕРХАТИ Навантажити, нав'ючити. Прийшлисмо під Чивчин, **затерхалисмо** статок (худоба) на тарниці (деревяне сидло), перебрилисмо ріку та плаєм подалисмо в полонину. Полонина лиш місцема зазеленіла, та ми міркуємо, що то вже по св. Юрію, земличка вже парувала, то і травичка скоро рости пічне (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 72).

ЗАТЄВКАТИ Заворкувати. На полонині моруг зазеленівси, заспівали потєта, затокував готур, **затєвкали** готки, зацвили всекі бриндуші, бендеки зачєли гучіти. Полонинка так закосичиласи, ек кнегиня до шлюбу. Худібка та овечки зачєли доїтиси, щосми не завтекали молока попрятати (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 73).

ЗАТЄК див. **ЗАВТЄК**

ЗАТЄКАТИ див. **ЗАВТЄКАТИ**

ЗАТЄМИТИ Запам'ятати. <...> А то є вірна правда, ану лиш собі її **затємте** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 105); – Аді,

черева ні раз не видко! – Відки буде черево, коли тот торбей старецкий стебла наші не має? Я ше був приземком, як-сми го **затємив** (Марко Черемшина. Чічка, т. 1, 111).

ЗАТИЛЛЯ Місце позаду інших, у кінці приміщення. *Та й так молилася вдовиця Семениха на самому затиллю. Ой, молилася, до землі припала, землю цілувала, опадами завертала* (Марко Черемшина. На боже, т. 1, 115).

ЗАТИМ присл. Потім, після того, після цього. *Затим дістають з бесаг бербениці з голубцями, пирогами і гусянкою* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 154); *І, „Слава Й’су!” тихо прорік, / затим похитав головою: / – Файний, / правнуче, ти / чоловік <...>* (В. Шкурган. Ші сночі шукав еливця..., 16).

ЗАТИЧКА

♦ **затичку дати** – зробити покриткою, спокритити. *На гіллі зазуля кує... – Таку пишну долю мені вікувала-с, таку делікатну! Грудий тримаєси, плекати го маю. На вес вік! – Буде мні флетівня здибати, буде си питати: „На котрім тото данци така парубія грешна, шо ті затичку дала?”* (Марко Черемшина. Зведениця, т. 1, 84).

ЗАТІЛЬКО част. У поєднанні з часткою хіба посилює обмеження; тільки. *Церква в нас красна дуже та убрана: образи святі всі під золотом та під сріблом, лиш затілько хіба, що тісно, – таки тісно, що в храму лиш стариня та дівчата входяться всередину, а парубки хіба що світло постановлять та служби віддадуть, відтак мусять виходити надвір та чекати водосвятія; але легіні, коби здорові, не конче й журяться про се, де б вже мав правду дівати! – вони зроблять вам дорогу від церкви аж на гостинець та чатують, як яка дівка приходить* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 244).

ЗАТІРКА див. ЗАТЕРКА

ЗАТКАВНИЦЯ Заслінка до вікна, віконниця. *А, аби гріха ни було, шо вже говіне зайшло надворі, а вни ше їли скоромно тай гуляли в хаті, то вікна заткавницями позатикали тай далі набувалиси. Гріха си ни боєли, бо в хаті ише ни було днини* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 107).

ЗАТКАТИ Закривати отвір, засуваючи в нього щось. *І півгодини часом б’ється о. Василь, поки зрозуміє, що “загоріло дівчинише, бо каглу завчєсу заткали”* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 15).

ЗАТО присл. Натомість. *От тому ж то то сидять наші легіні та дівки на зимні Николи красненько дома та дозирають хати, а стариня сама собі здоровенько храмує. Як же зато дасть бог дочекати весних Николів, то вже стариня сидить дома, а молодіж пускають у храм* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 242).

ЗАТОКТИ Засунути. *Іван заток пістоля за ремінь, а сам пішов до Василя – слеза йому в очах закрутилася* (Ю. Федькович. Серце не навчити, 268).

ЗАТОЧИНА Невелика затока. *Мило було продиратися між куцями ліщини, крислатими буками, колючим смеріччям, любуючи на кожнім кроці все новими й новими фантазіями вибагливого потоку, малими водоспадами, озерцями, заточинами* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 54).

ЗАТРАТИТИ Док. до тратити 1; забрати життя, знищити, убити. – *Йой! Фарійонка ти лецта! – Агій, скажєна! – Мідниця ти з корча! Через тебе вони го затрапили!* – *Поцілуй ми в гузицю* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 183); [Курій:] *Затрапили мені сина* (Марко Черемшина. Несамовиті, т. 2, 195).

ЗАТРАТИТИСИ, ЗАТРАТИТИСЯ 1. Тратити в певній кількості на що-небудь (про гроші, кошти). *Уперед фист мене лютів і душу вимотував. Такий ворозкий: перебирає роботами, озметси за одно, вже й затрапитици, а витак хтос слово наперек скажє, а цей бовдур діло вергне* (В. Шкурган. Майте на увазі, 177).

2. Втрачатися, пропадати, зникати. – *Ти чия? Чийого роду? Відповіла, холодно блиснувши очима: – Світового! – Як то – світового? – А так. Затратився десь...* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 51).

ЗАТРАТИТИСЯ див. ЗАТРАТИТИСИ

ЗАТРЕМБІТАТИ, ЗАТРЕМБІТИТИ, ЗАТРИМБІТАТИ Почати трембітати; зграти на трембіті. – *Видєв, їсти хочєте,*

а я не маю що вам дати. Най уже прийдемо вечір ід стаї. Недовго вже – туй-туй **затрембітають** (Г. Хоткевич. Довбуш, 128); **Затрембітали** трембіти на усі гори. Трьох трембітарів подають сумну звістку, що на цес бік переставився Ілаків Юра (О. Дучинська. Трембітали трембіти, 112); **Можна б витягти трембіту й затрембітати** на всі гори (Я. Стецюк. Крутий плай, 51); **Вечором затрембітає** ватаг у трембіту, тоді зганяють маржину у стойце, а коли скінчиться подій, збираються всі пастухи в стаї біля ватри (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 8); **Кілька разів приходив ведмідь, а раз то навіть штрик у кошьюру слівку брати. Та ек кутюги забрехали, вакарі ухватили всеку посудину, ек закалатали, заревли, завівкали, затримбітали, то не лиш бурінник, а й щизник злєк би си** (Р. Яримович. Гости́на на Чивчинській полонині, 71); // образн. **Там що за гія?.. / То куми з хрестин вертають: / Віра, милість і надія... / О! Я тим затрембітаю!** (Ю. Федькович. Гуцул-невір, 216); // образн. **Зашуміли смерекові віти, / Затрембітали на кичерах трембіти, / Загуділи бубни та цимбали, / Що кордони вже нарешті впали, / Що одвічна мрія буковинців збулась – / Буковина ворогів своїх позбулась** (М. Марфієвич. На зеленіх горах, 74).

◇ **затрембітати по** (кому-небудь) – хто-небудь помер. **Якби так соте прокляття здійснилося – умить затрембітали б по Танасієві** (А. Крушельницький. Рубають ліс, 362).

ЗАТРЕМБІТИТИ див. **ЗАТРЕМБІТАТИ**

ЗАТРИВКІЙ Заміцний. **Усі вони живо з собою розмовляють про будову хати. Одні пригадують собі, як вони свої хатки ставляли, як матеріал роздобували і як затривкі їх хатки** (Марко Черемшина. Основини, т. 1, 86).

ЗАТРИМБІТАТИ див. **ЗАТРЕМБІТАТИ**

ЗАТРИШШЄТИ Затріщати. **Причювало-си йиму, шо зчєзники укрєвлю з хати здоймають, так шош затришшєло на поду, а надворі, то звєласи така фіфоло, шо аж хата**

у вуглах рипіла (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 202).

ЗАТРОПОТІТИ Забарабанити. **Затропотів тарабанчик, / Горністи зарули. / Я схопився – до кучерів, / – Би-с думав: не були!** (Ю. Федькович. Думки, 100).

ЗАТРУТИТИ Запхнути. – **Вгине біда і по грошах. Ти, Іване, – скомандував Бойчук, – пильнуй баби, аби не здиміла, ти, Миха, забий вікна кобками, аби світло не кликало свідків, а ти, Шумею, затруть молодякові калюх досередини і зашиш. <...> Я йду в кліть і як скінчиш, бра, коло вікон, скакай за мною** (Р. Єндик. Камінна душа, 156); **А слугу положили на лаві та узєли си му калюхи зашивати: затрутили, перебачаєте, кишки му всередину, знайшли голку, нитку та й зашили** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 208).

ЗАФАЙКУВАТИ Почати **файкувати**; закурити. **Зафайкувала собі й Василина, раз по раз затягуючи носом схлипи** (М. Матіос. Солодка Даруся, 109).

ЗАФАНТУВАТИ Док. до **фантувати**; забрати речі за несплачений борг, податок. – **“Тьфу на таке, – кажу, – таже мій Андрійко відрубав собі палец”. – “То ніц, – каже, – най собі про мене ногов пише, – платім!” Я вже вбєзсебивси та й кажу: „То ек тото школа вже старша від восьька?” – “Старша ци не старша, платім”, – каже. Беру я та й платю, аби не зафантували** (Марко Черемшина. Хіба даруймо воду!, т. 1, 60); **Чим він діти нагодує, / Як минеться бульб остаток? / Що буде, як зафантує / Секвестратор за податок?** (Б. Лепкий. Лови, т. 1, 52).

ЗАФАРИНІТИ Док. до **фаринити**; одурити. – **Ти мені ще двісті банок не додав, бо зафаринив за якісь продукти, яких я не видів і не брав, а з пилами, то ти добре знаєси, що не моя вина** (М. Козоріс. Чорногора говорить, 211).

ЗАФАСУВАТИ 1. Те саме, що **вифасувати** 1. – **Да я, – кажу, – зафасував два леви срібні, мені доста буде** (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 307).

2. **перен.** Отримати термін покарання. – **По кілько ви тоді зафасували?** – **По місяцєві,**

добрітко наша добра! (Марко Черемшина. Ласка, т. 1, 222).

ЗАФЕЛЕНОК *зневажл.* Поріддя, виронок. – Не потрібую я такого вулишника, най би ше мені потег шо від хати та злезентировав, та й шукай вітра в полі. Я свої достатки сам собі обкутаю, а то пустий зафеленок, – гримнув Кречун на Юрову тітку. А Юра напудився та й утік з подвір'я, ще заким багач виговорив своє (Марко Черемшина. Злодія зловили, т. 1, 70).

ЗАФІВКАТИ Почати **фівкати**; засвистати. Наче віхола покотилася горами, сипонула градом об старі дралиці даху, **зафівкала** повз вікно (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 36).

ЗАФІФІФКАТИ Почати свистіти. Затанцював смичок у дрижачих руках, **зафіфіфкали** сопілки (А. Хлистова. Олекса Доббуш, 107).

ЗАФОЙДАНИЙ Брудний, зношений. На роздоріжжі між показним, облаштованим на французький лад двором дідица і чорною, приземкуватою панською корчмою зібралася сила люду. Душ триста. Обшарпані завсідні кептарі, латані, мокрі од роси холошні, **зафойдані** запаски, вилинялі перемітки, зім'яті крисані, облізли клапані, гостроносі постолі, що колись окремо на кілочку висіли, а тепер і останньому шкуратяникові не знадібні (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 275).

ЗАФРАХТУВАТИ Винайняти. – Як вам платять? – Несогіри. Та жити ніде. Сам я з Глибокої, на неділю доїжджаю до дітей, а тут **зафрахтували** дерев'яні блощичники, нема від кліщів спасу (Р. Андріяшик. Сторонець, 9).

ЗАХАЛАНДРАГАТИ Нерозбірливо заговорити. А він, знаєте, став, подівивси на мене і шош так **захаландрагав** та й руками замахав, що я си від него трохи відступив (О. Манчук. Француз, 35).

ЗАХАРАМАРКАТИ Заморочувати, задурювати голову кому-небудь, навмисне робити що-небудь незрозумілим, заплутаним. Вже доста шахраї жиди, але попи – то такі туманники, що нема їм пари, бо жид як бере від людей гроші, то хоть що то дасть:

у горло ци там у жменю, а попи **захарамаркають** людям якось не по-розумному, напудять людей богом та й неклом, та й дуплять з них лико, та й ще учать других, молодих полів: дри, кажуть, хлопа, як вербу, зідреши одну шкіру – друга поросте... (М. Павлик. Ребенщуківа Тетяна, 34).

ЗАХВОРУВАТИ Захворіти. Я нарешті вже рад був, що його зтягнув у хату, бо би був ще **захворував**, серце моє (Ю. Федькович. Штефан Славич, 289).

ЗАХІД Буття. – Правда, панотче, що бог! – утяв Василь, а сам так і повеселів. – Він дав чоловікові для його **заходу** і веселість, і скрипку, і пістоля, лиш аби знав він, коли чим орудувати (Ю. Федькович. Люба – згуба, 263).

ЗАХОДИТИ(СИ) (СОБИ), ЗАХОДИТИСЯ 1. Входити в стосунки, мати справу з кимось. – Дивітси, багачі! Най **си** варуєт кождий із нами **заходити**! А котрий **си** не встережет – буде й йому, як цьому Месі (Г. Хоткевич. Доббуш, 354); – То з Доббушем **заходить собі** твоя жона? (Л. Качковський. Доббушева пісня, 138); – Я тільки опришок. Мушиш знати, з ким **заходишися** (Р. Федорів. Жбан вина, 111).

2. Накривати стіл, частувати. – Не **заходьтеси**, прошу вас, я не на гошишіні йшла... Йой, Штефанихо, нашо тільки всекого, – згійкала до господині, котра вносила і розкладала на столі тарелі з бриндзою, салом, квашеними огірками, гусянкою (В. Шкурган. До серця, та не в пазуху, 201).

ЗАХОДИТИСЯ див. **ЗАХОДИТИ (СИ)**

ЗАХРУПОСТИТИ Захрумкотіти. – Або в штокгавзі не люди сидя? – Печатки [на поштової пачці] тільки **захрупостили**, а Хрестикові остались у руках дві книжці, в червоний сапіан оправних, а ще до того і гарно назолочених (Ю. Федькович. Кобзар і жовняри, 319).

ЗАХТІНКА

◇ **взєла захтінка** – захотілося. – Русначки си навкемили. **Захтінка** **взєла** ше й лецької керви (Г. Хоткевич. Камінна душа, 172).

ЗАЦОРКАТИ Постукати. Я **зацоркав** у склянку, запросив, аби вийшов надвір, тай

кажу що мене найшло і аби мене заратував (О. Манчук. Француз, 37).

ЗАЦОФАТИСЯ Відступити назад. Він ще встиг подумати, що Довбуша з-під лісу, живого, занесли до корчми, і жид дав Олексі чогось напитися... Матей чомусь **зацофався**, сказав: – Така, дивіться, наша вовна. Ходіть до вікна. – Добра. Завтра сторгуємося (Б. Бойко. По голови... По голови..., 77).

ЗАЧЕМЕРИТИ, ЗАЧЕМЕРИЧИТИ

♦ **зачемеричити (зачемерити) памороки (голову)** – позбавляти кого-небудь здатності ясно і чітко мислити або тверезо і реально ставитися до чого-небудь. “А ми порадили б, – не побажав лишатися в тіні Рабин, – підсунути збуйцеві дівку, розуміється, файну, розуміється, смачну, яка б **зачемерила** йому голову, справила б на злу дорогу...” (Р. Федорів. Жбан вина, 181); Будуть люди дивитися і подейкувати: мой, здурів хлопський син, слава йому **голову зачемерила**. Ади, свою подобу, мов король який, на верхах підхмарних закопує (Р. Федорів. Жбан вина, 264); Докія стояла, як громом вражена, ніби трутизни трупної ковтнула, мовби регіт панський **зачемеричив** їй **памороки** (Р. Федорів. Жбан вина, 299).

ЗАЧЕМЕРИЧИТИ див. ЗАЧЕМЕРИТИ

ЗАЧЕМЕРУШЕНИЙ Сп’янілий. – А Дід? – Сам веде. Панство **зачемерушене**, а він гейби и не пив. Жовніри також замаєні (Б. Загоруйко. Чорногора, кн. 1, 209).

ЗАЧЕРТИ, ЗАЧСРТИ Однокр. до **зачсрати**. – Та бих си дивив, ек хто п’єт. Ек котрий злігаєт черевом та й дудлит води дуже, – то не мій. А ек котрий скочив не скочив на камінчик, та **зачер** водиці жменев, та хлиснув не хлиснув, а сам таки борше біжить за мнов, – то ми си вдав, бо то правдивий опришок (Г. Хоткевич. Камінна душа, 260); Приказуют, шо на одній требі **зачер** піп лижков юшки з миски, а то лиш самі бураки, солонини ані кавальчика (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 126).

ЗАЧСРАТИ Зачерпувати. А Глаш лютував дальше: – Або по правді, що в моїй керниці води нема, відколи в школі викопали керницю? Сьогодні йде моя Палагна **зачсрати**, а то

сухо, ек на приділку. Міркуйте собі, люди!.. (Марко Черемшина. Хіба даруймо воду!, т. 1, 61).

ЗАЧСРТИ див. ЗАЧЕРТИ

ЗАЧСТАТИСИ церк. Заприсягтися в церкві від пиття горілки. А зразу, то молоденький попик ни хотів мене приймити до церковного братства через то, шо я пив горівку. Тай через то братство я **зачстатвси** навіки від неї, пропала би (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 309).

ЗАЧІНАНС, ЗАЧІНАНС обряд. Етап весільного обряду – день (або дні) напередодні весілля, вінкоплетення. “Абисте були ласкаві приходити сегодні на **зачінанє**, увечері на заводини, у суботу на весіле, а в неділю на пропій” (В. Гжицький. Опришки, 231); «Просив вас деда з мамов тай я вас прошу, абесте були ласкави до нас на весіле прийти в понедівнок увечер на **зачінанє**, а у вівторок на весіле», – тай тогди цулувавси з усіма тими, шо їх кликав собі на весіле (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 218); Ек уже було убрane книзеве деревце, то у вівторок тай у середу сходиласи далша родія тай запрошені гості вже з колачями на **зачінанє** весіля. А у четвер рано сходилиси вже на весіле тай на виреду книзеви решта гостей (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 220).

ЗАЧИТАНИЙ церк. Який присяг у церкві більше не пити горілки. Він один з цілої громади був тверезий, бо був **зачитаний** та й треба було комусь тверезому говорити з егомостем (М. Козоріс. Чорногора говорить, 24).

ЗАЧІНАНС див. ЗАЧІНАНС

ЗАЧПОК

♦ **в зачіпок зашитись** – сховатися від людей. – Ти там була? – А що ж мені – **в зачіпок зашитись**? (О.Кундзіч. Верховинець, 260).

ЗАЧПРАТИ Засягати, брати. Нікто нікому ни боронив засідати ґрунт. Кождий **зачірав** собі тільки ґрунту, кільки лиш хотів (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 144).

ЗАЧІЧЕНИЙ, ЗАЧІЧСНИЙ дієприкм. Прикрашений. Обвита тонкою жированою бляхою крисаня була **зачічена** готурами

й павичами, дармовиси й китиці бовталися по боках (Г. Хоткевич. Камінна душа, 63); // образн. *Уна [весна] була ціла чічками зачі-ченена* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 118).

ЗАЧІЧЕНЕНИЙ див. ЗАЧІЧЕНИЙ ЗАЧЬСТИ

◇ не кпити з Микити, від себе зачьсти – повірити у власні сили. – *Не кпити з Микити, від себе зачьсти. Забули ви, як у Гриневі йшли опришки на жовнірів з патиками і хлоп'ячими козиками?* (Р. Єндик. Регіт Арідника, 151).

ЗАШЕЛЕВІТИ Зашелестіти. *І зелені пюра на стусованім капелюсі зашелевіли* (Ю. Федькович. Жовнярка, 336).

ЗАШЕПЕТИНА Улоговина. *Боршевіла [зима 'сніг'] навіть у найгірших затінках. Розфлекала й на найвищих полонинах. Топилася й в найгірших зашепетинах* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 117).

ЗАШЕПЕТИНКА Зменш.-пестл. до **зашепетина**; улоговинка. *А витак [сонце] благословило все що чімраз то менчі гори. Загрівало у кождісіньку зашепетинку* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 45).

ЗАШІНКА, ЗАЩІНКА Зав'язка біля коміра сорочки. *Газдині йшли мовчки. Одні намагалися пригадати собі свій сон із останньої ночі, аж зашінки на собі рвали; другі гадки свої збирали й перемірковували ще раз вийтишину бесіду, кінці її докупи складали* (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 148); *Тріснула защінка, вужем мигнула крайка і мов з-під землі виринуло туге тіло молодичі і втікло у вишивані складки сорочки* (Р. Єндик. Торонке мольфування, 72).

ЗАШОЛОМОТИТИ Заворухитися, зашурхотіти. *Нараз зачюли, ек під пічюв шош так зашоломотіло, шо уни си аж вергли. Глигнули під піч, а там, болень, вирмене сидет, збиті у стропок, ек куретка* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 167).

ЗАШПОТАТИСИ Спіткнутися. – *Я сам кажу, аби світивси тот камінь, де він зашпотавси, були би-сми й не виділи дудочок* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т. 1, 44).

ЗАШТРИКНУТИ

◇ **заштрикнути у біду** – потрапити в скрутне, безвихідне становище. – *Дивітси, люди, покаянїє та й аби-сте дітям своїм за-казували підносити руку на пана вахміця. Дивітси, шінуйте пана вахміця, аби-сте котрий не попацили таке, ек Юсип. Майте розум, панове газди, не подуфальтеси, не лихословте, бо за пана вахміця гостра кара. Аді, Юсип заштрик тепер у біду, та й не знати, ци вийде з припону!* – заговорив вїйт до гурту, показуючи рукою на Юсипа (Марко Черемшина. Раз мати родила, т. 1, 51).

ЗАШШІБАТИ Захищати. *Страху їм ни було перед йковс тривогов, бо сохранив їх первовічний ліс, тай тимунь давні горени шенували тай зашшібали ліси. В тих прелісах темріли слобідно чорні гірські хлопці – гуцульські опришки так, ек риба у воді* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 145).

ЗАЩІНКА див. ЗАШІНКА

ЗАЯЦ див. ЗАЙЦ

ЗБАВ'ЄТИ Псувати, шкодити. *А відтак поперекладали тоти примівки на турецьку мову, а з турецької на волоску, а з волоскої на нашу, тай оттак то, Ива', головні примівки Бог знает з еких далеких країв зі всходу до нас замандрували, тай и ми ними ратуємо або збав'єємо людий, худібку та манну в коровок* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 388).

ЗБАВИТИ Док. до **збав'єти**; зіпсути, нашкодити. «<...> З таким ватагом, то варт літувати, бо здает ми си, шо ніхто в него ни потрафит збавити худібку на полонині?» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 337); *А всі вгадували, що сьогодні він годен увійти в це село і збавити людям храм* (Марко Черемшина. Перші стріли, т. 1, 128).

◇ **збавити вінка** – позбавити цноти до шлюбу. *Аді, обсіли хату, забрали коні, маржину, дріб, а навіть ерчета забрали, та й доньку вінка збавили, збавив би їм біг долю, та й пішли* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!”, т. 1, 163).

◇ **Боже збав** – уживається для вираження застереження від чого-небудь лихого, небажаного і неприпустимого. – *Ну, тий вже:*

“то” вийшло надвір – таке злосне, таке на-супирене та неприступне, що **Боже збав** (В. Шкурган. Солодкі яблука, 86).

ЗБАВЛЯТИСЬ Звільнятися від кого-, чого-небудь небажаного; позбавлятися. – *А ти нащо ножів збавляєш би?* – обізвася мій брат до Василя (Ю. Федькович. Люба – згуба, 258).

ЗБАГТИ Збагнути. – *Хто би збаг,* – кажу, – *що з моїм братом сталося!* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 309).

ЗБАДАТИ мед. Оглянути хворого. *Я вас збадаю, а я вже виджу, що у вас горечка, бо відав пук вам череп та маєте поломані ребра. Я то мушу у книгу забухтувати та до вашої сільради подати* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 52); *Відищуає такий пан Савицького, тиче йому п'ятдесятку, а може й більше, в руки, щоб той тільки збадав коня* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 2, 271); // образн. *Семен Клевець тоді сказав, що пани “інздінери” хочуть “збадати” дідове болото* (Р. Федорів. Дідове коріння, 305).

ЗБАНОВАНИЙ дієприкм. Засмучений. – *Та він такий уже збанований, що з браку маминої пазухи, до будь-чиєї припав би, – понеслося від гурта туристів* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 193); *То ходимо тогди страшно смутні, збановані й сплакани, й лиця на нас нема, й на очі нікого ни видимо* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 172).

ЗБАНОК Глекоподібний глиняний або металевий посуд для води, молока, квасу і т.ін. *Ледве допросився, щоб пустили його до княжни, яку на відміну від її матері Теофілії Яблоновської, вважав доброю. “Я відкуплю вам той збанок”.* <...> (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 351); *Коли Анна принесла їм збанок на зашклену галерію, де у мідній пічці палилося пообрізуваним галуззям винограду, то Себастьян попросив, щоб вона трохи затрималася і показала – що видно через це вікно* (Т. Прохасько. Непрості, 8); // образн. *Е ні, гайну я лучче на базар до Косова / Й куплю у збанках писаних / мальовані віки* (Т. Мельничук. Зраст, 81).

ЗБАНОЧОК Зменш.-пестл. до **збанок**. *І закосичені збаночки / Биндами, зіллям, пацьорками* (О. Василяшук. Йорданська вода, 66).

ЗБАНУВАТИ Сумувати, горювати. *І, як оком моргнути, вїт замовк і поваливси на свою постіль, гей перепилений явір, а син шукав його руками і оправдувався, що свої очі лишив тісареві під Раранчем. – Не збануйте, дедуку, на мене, шос-ми прийшов ід вам сліпцем темним, невидючим, аби вас відознати* (Марко Черемшина. Село вигибає, т. 1, 182).

ЗБАНУВАТИСЯ Засумувати за кимось. – *То пані за мною збанувалася, – позіхнув підстаркуватий опришок* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 141).

ЗБЕЗСЕБИТИСЯ див. **ЗБЕССЕБИТИ СИ**

ЗБЕСЕБИТИСЯ див. **ЗБЕССЕБИТИ СИ**
ЗБЕССЕБИТИ СИ, ЗБЕЗСЕБИТИСЯ, ЗБЕСЕБИТИСЯ Те саме, що **вбезсебитис-**си; втратити розум, самовладання. *Ватра вигасла в печі шо й до искри, йго то все так приголомшило, шо він був си аж отек збесебив, преч би си казало. Аж ни зараз спамнетавси, де він є тай шо си з ним уді-сло* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 201); *Видите, там понизше велика скеля і наглий скрут води. Сороканюків Юра збезсебився* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 547); *Там, чула я не раз, як оповідали: блискавка влучила в одного ватага, шо збесебився в громах й дощах перевозити залізні баки з молоком, й уже ніякі сили, ні лихі, ні добрі, його були не сперли* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 16).

ЗБИДЗКАТИСЯ див. **ЗБИЦКАТИСИ**

ЗБИТ Достаток, розкіш. *Лиш слуп оден голосить, який тут раз був збит, / І той уже попукав – туй-туй ся повалить* (Ю. Федькович. Як то співак проклінає, 70).

ЗБИТКУВАТИ Кривдити кого-небудь. *“Триценьку мий файний та мий добренький,” просила Настя – май си на гаці і пан-*

труй, аби тот мий зєть не збиткувавси над моев Калинов, – бо вна в мене она, ек отот місець на небі. Не дай її, Гриценьку, бідну сироту **збиткувати**... (І. Березовський. Худан, 58); *А Катерину, бідну сиротину, не на те я вигодувала, аби Гнат, почерез тебе, збиткував її!* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 71); – *Тебе, аді, гей збиткує твоя Марічка!* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т. 1, 45); *А Довбуш наказав пана: “Дивиси! Ек будеш людей мучити та збиткувати, то я тебе ще найду, хоч бес і в Туреччину сховавси. А тогди вже май інакше поговоримо”* (Г. Хоткевич. Довбуш, 331); *«А збую, а опришку, ти мені мою дитину меш збиткувати!..»* (М. Павлик. Юрко Куликів, 21); *Брат Іваночко – трохи старший хлопець. / З Олексиком, як два дубочки, схожі. / Я з Іваночком мав би добрий клопіт, / Слабкішого той збиткувати зможе* (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 9).

ЗБИТКУВАТИ СИ, ЗБИТКУВАТИСЯ Знущатися над кимось. *На бідну бабу й здохлек гавкне і усека пеня зачетит та й си збиткує...* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 81); *А нігди дошки і на лік нема, а й з мерця годі си збиткувати* (О. Манчук. Непростий мертвец, 48); *И нам бабам спокійніше, заступитци за нас, ек хтос’ буде з нас си збиткувати* (Л.-П. Стринадюк. А кемусш, ек то було!, 74); *Пани борзо повилазили із сховків, ну будувати катуші, а тоді збиткуватися. Обкалалися пушкарями, смоляками. І де могли, голосили: “Самі видите. Нема вже ваших опекунов, нема збуя Бойка, схизмата. Ми збуйові дух випустили і слух затерли...”* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 61); *Крім того, я наслав на людську маржину слабість і паришу, висушував вим’я, витолочував жито, обвіював злим вітром молоді пари – і вони розсварювалися, прилюдно збиткувався над молодіцями, задираючи їм спідниці, водив блудом дітлахів у лісі, спокушував вечорами відданиць...* (Р. Федорів. Жбан вина, 179).

ЗБИТКУВАТИСЯ див. **ЗБИТКУВАТИ СИ**

ЗБИТОК *перев. у мн. ЗБИТКИ 1. Пустощі, витівки. *Папоротин цвіт і чортівські**

збитки *обертом переміщувалися в голові Юри* (Р. Єндик. Регіт Арідника, 26); *З рушниць стріляли в вікна мамі, / Вели війну, мов козаки. / Навіть для збитків, Боже милий, / У баби хату підпалили* / (О. Бабій. Гуцульський курінь, 41).

◇ **зробити збитка** – покепкувати, покпирити. *А ніч, збиточниця, зробила збитка. Почала тихо, навипиньках відходити, бо від сходу вже скрадався день* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 52).

◇ **брати на збитки** – насміхатися, кепкувати. *Хто би такого господаря, як пан Дмитро Федуняк, брав на збитки?!* (М. Матіос. Нація, 158).

2. Шкода, зло. <...> *тай тимунь нарешиті ни побоевси отверто відповісти Юріштанови в очі, шо ни даст свою дівчену за йго сина, бо дівчена ни хочєт за него йти, а він їх десєть ни маєт, аби силував йти за того, за кого їй нєлюбо. Видходічі, Юріштан, то ише си з-поза гражди видгрожував на Іванчіка, шо він йго попамнетаєт за ці збитки* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 439). *Видко він нєв [дівчиною] згидував, а вна свєсла до Дарадуди, аби си йму виддєчєти за тот збиток* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 439).

◇ **зробити (чинити) збитки (збитка)** – нашкодити, зробити зло. *Здогадувався, хто міг йому збитки чинити, але непослух мисливців особливо не захмарив настрою газди* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 86); – *А знаєш, Єленко, кортить мене Михайлові збитка зробити!* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 110).

◇ **на збитки** – на зло. *Опришок, на збитки, одразу зупинявся* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 168); // *у колом. Заграйте ми музиканти в єворові скрипки, / Та най я си погуляю ворогам на збитки* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 58); *Ану, брате, та вит’ємо і собі по чарці, ворогам на збитки!* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 251).

ЗБИТОЧНИЦЯ Жін. до **збиточьник**. // *образн. А ніч, збиточниця, зробила збитка* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 52).

ЗБИТОЧЬНИК Пустун, жартівник. «Ці фігли вже давно ми вишуміли з голови. Минулиси. Колис и я був такий **збиточьник**, ек ти отеперечьки – пустеку пустенний», – Його старечі очі усміхнулиси молодечо (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 25).

ЗБИЦКАТИСИ, ЗБИЦКАТИСЯ, ЗБИДЗКАТИСЯ 1. Забігати, заметушитися від укусу овода (про худобу), згедзатися. *Так, то моя корова, вона збицкалася, бо спека велика, муха тне, побігла в темну стайню до жіночої нені, або що?* (Марко Черемшина. Зрадник, т. 1, 168).

2. *перен.* Завередувати, упертися, стати примхливим. *А най на невістку сяде муха та най вона збицкаєси, та й пішов Орфенюків талан межи псярство, бо він у тестаменті її весь свій маєток записав* (Марко Черемшина. Верховина, т. 1, 197); – *На маєш! А що, Галина на тім весіллю збидзкалася, чи що?* (М. Дзюба. Укриті небом, 74).

ЗБИЦКАТИСЯ див. **ЗБИЦКАТИСИ**

ЗБИГЛЕНЄ, ЗБИГЛЕНЯ Передчасно народжена недоношена дитина. *Тимунь тоти жінки, шо мають збігленєта, то ек шош роб'єт тої днини надворі, то на самі полудне присідают ту роботу, сідаючі мовчки на голу земню, аби присісти в ній навіки свої збігленєта перед злим духом* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 348); **Збігленят** і вмерлих у Юр'яни було багато: *Ілько, Марічка, Васютка, Йванко, Петрусько, Дмитрик, Танасій, Василько, Штефко, Філіп, Анничка й Докійка* (М. Матіос. Нація, 7).

ЗБИГЛЕНЯ див. **ЗБИГЛЕНЄ**

ЗБИГНУТИСЯ Збігтися. *На той галас збігнуться святії – / Сава, Тома, Дмитро, Николай* (Ю. Федькович. Співанки, 235).

ЗБИГТИ Передчасно народитися недоношеною (про дитину). *Дмитрик, Філіп, Докійка, Петрусько, Танасій і Стефко умерли до року. Решта дітей збігло. Правда, вони на дітей і не дуже були схожі* (М. Матіос. Нація, 8).

ЗБИЖЕЦЬ Утікач, дезертир. *Найпевнішим приютом для таких збіжців були гори Карпати. Сюди втікали парубки підгірiani*

і тут приставали до гурту таких же дезертирів гуцулів (І. Березовський. Худан, 7).

ЗБИЗУВАТИ Док. до **бізувати**; змогти. *Та й таке говорут, шо я не збізую того повторити* (Г. Хоткевич. Довбуш, 336); – *Не викручуйся, Юро! Вже я знаю, чому ставлю тебе на березу. Лиш ти один збізуєши заступити Власійчука, бо лиш ти один знаєши стільки коляд, що й він* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 112).

ЗБИРУВАТИ Док. до **бірувати**; змогти. *Най її ще раз так спір возьме, най упаде на дорозі, то не збірує встати. Але най ніч за очі вхопить, най фіра над їде, най собака навернеться, то й пощіку з баби не буде* (Марко Черемшина. Бабин хід, т. 1, 81).

ЗБИЧ Узбіччя. *Іде Довбуш грунлями, верхами і вишов на Грегит. Із Греготу спустився збочем* по під Білу Кобилу у потік Бережницю і над Черемошем став. *Тут скрутив ліворуч долів рікою, перейшов Криворівню і до Ясенова зайшов. Минув одну хату, другу тай при самій дорозі здибає коршму* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 24).

ЗБЛАВУЧИТИ Док. до **блавучити**; згаяти. *Багато часу зблавучили – уже і нічь на землю руку клала – заки ї коло дільниці захопили, бо вона гей би дальше тікати хотіла* (О. Манчук. Непростий мертвец, 51).

ЗБОЇТИ Док. до **боїти**; закипіти. *Купив там муки, кілька йиму було треба на кулешу, й доків збоїв окріп, то він уже був з муков назад у Чьорногорі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 128).

ЗБОЙНИК Розбійник. *По один бік ножа вижолоблено було (мабуть, пізніше) слова: / Іван Довбоцук, славний збойник / Горській, перед смертю своєю / Зложив той резак в церкві Беняшки* (Г. Хоткевич. Довбуш, 250).

ЗБОЧЄСТИЙ Похилистий. *А я зашінкав на грудех кожушок й забив руки по під плечя в кожушок тай лиш смівєси хетро з вітру, шо шелестів у травах та игравси пишно з цвітучєми чічьками на розлогих, збочєстих царинках* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 45).

ЗБРУДИТИ Забруднити. – *Циганочко-волошечко, я кругав'я вбив, / А він мені ран-*

тух-полу кров'ю да **збрудив** (Ю. Федькович. Циганка, 155).

ЗБУЙ Розбійник, грабіжник. *Коня, баяна, оленя, цапа, вола, тура і єдиногого натуральної величини привезли рожевоцокі і блискучі, але трохи вайлувати моцурі з грубезними кістками, котрі служили у Нанашки гайдуками, сердюками, збуями, побійцями і мусили щодня куштувати всі сири і бриндзи на містечкових базарах (Т. Прохасько. Непрості, 114); – Хайм – не Соломон! Хайм – червак земляний, блощиця мізерна... – топтав, толочив себе принизливими словами і гарячково думав про інше: сам наслав збуїв на Мортка – сам викуплю (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 166); – Перепрошую вельмишиановного пана управителя. Щоб переловити збуїв, потрібне військо, – втягнув безшию голову в плечі пан Юзеф (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 103); Тепер кожний новий день приносить лихі вісті: там орендаря обібрали, як липку; там шляхтича чернь стратила; тому дідичеві руської віри збуї спустили штани і вспали двадцять гарячих буків; у тій місцині маєток з димом пішов; у тій – хлопці по стебліні рознесли (Р. Федорів. Жбан вина, 86); – Агій на тебе. Вже збуї тобі снеси і привиджуються, – схлинула коротким смішком Марічка і тихо додала. – Та ж сам пан Колендовський на тебе очікує (В. Бабій. Запродана душа, 17); Так само тоді, коли сам коронний гетьман хирлявий Браніцький наскріб універсал на знищення "Бойчукових збуїв" і прислав дві тисячі коронного війська (Б. Бойко. По голови... По голови..., 46); // лайл. «А збую, а опришку, ти мені мою дитину меш збиткувати!..» (М. Павлик. Юрко Куликів, 21); // лайл. О горе, чорний збую, піб'є тя наша кров, / Аби-сь ти більше слави на світі не найшов! (Ю. Федькович. Як то співак проклинає, 70); // лайл. ...Усі ті, що так боялися, придуть і насміються... Пани прибіжать подивитися... Зарегоче і штовхне чоботом: – "А що, опришку, ти, єден збую, лотре, псякрев, гайдамако! Будеш панів розбивати? Будеш? Будеш?" (Г. Хоткевич. Довбуш, 442); // у порівн. Минули ті часи, як ти міг барткою ко-*

гось лякати. Як збуї, як розбишака! (А. Крушельницький. Рубають ліс, 329).

ЗБУЙСТВО Розбійництво. *Довбуш прикитів до смішинки очима і серцем, вона заслонила собою і день, що догоряв червоною ватрою на шпильях кафедрального собору, і ката Козловського, якого панство зустріло оплесками, мов прославляло звитяжного лицаря, і заглушила смішинка карбовані бездушні слова вироку, в якому судова лава ухвалила винного Федора Бизара карати смертю: для придушення збуїства і на пострах іншим ... (Р. Федорів. Жбан вина, 126).*

ЗБУЙЦЯ Те саме, що збуї. *"А ми порадили б, – не побажав лишатися в тіні Рабин, – підсунути збуїцеві дівку, розуміється, файну, розуміється, смачну, яка б зачмерила йому голову, справила б на злу дорогу..." (Р. Федорів. Жбан вина, 181); – <...> Зрозумійте, нарешиті, – козаки не просто дикі збуїці. Вони здатні збунтувати все покурське хлопство (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 189); – Ти думаєш, нам не відомі твої зальоти зі збуїцями? (Л. Качковський. Довбушева пісня, 96); – Треба збуїці відтяти хвоста, щоб скоріше йшла (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 228).*

ЗБУРІВНИК бот. Лікарська рослина, зілля, що використовують для лікування триперу (*Sichorium intybus*). *Набрали вни там зілля, єкого лиш сами хотіли: джінджюри, змиєвони, оливнику, пидойми, матригану, збурівнику, одолен-зілля, полонинської грани та всекого инчого зілля дуже головного тай ни до одного діла помичного людем тай худібці (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 362).*

ЗБУТИ Позбутися кого-небудь. – *Ні, ні, – кажу я, – ти мене так не збудеш: уповідай, що таке (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 314).*

ЗБУШНО присл. Наполегливо. *Тогда Костюк збушно кричев на дїбраних з шонайкрайших тазд на тим весілю шинкарів: «Го-о-ов! Хльо-о-в', шинка-а-арі-і-і, ни спит мо-о-о!» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 224).*

ЗВАГА Розсудливість, розважливість. – *Що з нами виробляєте, пани наші любі та*

гожі, оборонці наші путерні? – Дайте-ко **звагу**, погодіт кришку, пани тісарські! (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала, т. 1, 153).

ЗВАДА Незгода, сварка. – *І мені даруй. Сам підгоріле погризу. А якщо хочеш знати, – додав по короткій паузі, – то мене в козаки пшионяна каша благословила. – Ану розкажи! – аж підскочив Циганчук-Скрипка, радий з того, що спалахові **звади** кінець* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 295).

ЗВАДКА Те саме, що **звада**. *Ми з вуйнов душилиси, сміючиси з баби, шо почіпала діда до **звадки*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 29).

♦ **ставати до звадки** – сперечатися, сваритися. *Він играв, співав, а з бабов рідко коли **ставав до звадки*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 33).

ЗВАДЛИВИЙ Сварливий. *Але він вже ни трабував ні тим, шо вна лопотіла, ні нев самов, бо у своїм серци він мав уже другу жінку – любу Марічку, а ни її, остудну та вічно **звадливу*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 315).

ЗВАДУН зневажл. Сварлива людина. *Иванчік добре уже знав парсуну своїй Єлени. То вічний **звадун** був, а шо він на Головосіка ні з ким ни хотів си перечіти, тимумь увійшов у хату, аж ек мало вже сонце заходити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 194).

ЗВАР Напій із зілля, вживання якого призводить до смерті. [Іван:] *А знов не ти, користуючи з того / Гидкого бранця там, сеї ночі / У твій мерзкий халаш го загулила / Аби або его у сіль / Імити, / А як не – то Соїним го **зваром** напоїти?* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 403).

ЗВАРИЧ Солевар, робітник, який виварює сіль з ропи. *Тато, кажуть, **зварич** був, вік звікував усподу, сонця божого не видів; надсадився – ді роботів і вмер от, як кожний **зварич*** (М. Павлик. Юрко Куликів, 18).

ЗВАРОЧОК Пестл. до **звар**. [Соя:] *А як тобі для твоего стрільця / **Зварочку** треба буде...* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 363).

ЗВАР'ЮВАТИ Збожеволіти. – *Йой, **звар'юю** від того дурня. – Та чого ж я “дурень”, Стащуню? Хочу допомогти тобі* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 2, 733); – *Почекай. То, може, пан Каньовський того... **звар'ював?*** (Р. Федорів. Жбан вина, 251).

ЗВАТЕРКУВАТИ Розкласти вогонь, розігріти вогнем. *Хтос на долинах наловит тих полін (ади-о!), / **зватеркує** піч і зварит кулеші (а чо'ні?); / ме фалити моченку, ме фалити день...* (В. Шкурган. Берега шкода: повінь куснями глигає, 38).

ЗВЕДЕНИЦЯ Покритка. *Він поглянув на **зведеницю**, її плечі зоригалися від здавленого, німого ридання, з-піддолонь спливали сльози горя і сорому* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 335); *Прокуратна копила має! Кіски хусткою накриває, у долонях лице мочить, гей підвалена птаха, боїться. **Зведениця** копила несе!* (Марко Черемшина. Зведениця, т. 1, 83); *Отут була хата мого діда, а отам, коло грушки, ще одна хата, це він каже аж тоді, коли ми згубили відлік лісам, розпочавши із Качурівського. Знаєш, як та грушка зовється? Шушеренка. Бо у тій хаті жила **зведениця** – худа, як засушена. Хто її зробив дитину – бог знає, хоч у нас ці речі завжди добре відомі* (І. Андрусак. Реставрація снігу (повість-метафора), 139); *Нема тепер зичливості межі людьми, хлюбється село **зведеницями**, ми здовжилися, розпилися* (Г. Хоткевич. Жаль за горами, 376).

ЗВЕРГТИ СИ, ЗВЕРГТИСЯ Відрікатися. – *Шо? То я мав би зі свого вотаманського слова **си звергти**? То я тебе сам із'єжу, а таки віддам. Бери ю, Штефане! Бери, не бій си. Я ті ї гет цалком дарую* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 256); *Остання відвага вступає в серці молодіці. Вона знає, що опришок свого слова не **звержеться** хоч би тому лиш, що його сказав* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 24).

ЗВЕРГТИСЯ див. **ЗВЕРГТИ СИ**

ЗВЕРЖЕНО Скинуто. *Йому зробилося аж боляче, коли Иван Корбуль – це його бартку було **звержено** – підійшов до небораки і висмикнув з-за череса пістоль – так казали правила змагання* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 301).

ЗВЕРТИ Скинути. – *Єк ти вспів змикетити, шо на яблінці – амба? – Сам не знаю. Шос мене само зверло, такік струтило... – Йой, Богу декувати! Бес теперки знав, шо маєш мудрого й відважного янгела при собі! То він тебе з дерева скігнув* (В. Шкурган. Солодкі яблука, 81).

ЗВИННИЙ Меткий, спритний. *І загалом він був здоровий хлопець, а діяльне життя на полонинах зробило його звинним, метким. Уже він не знав таких однолітків, які могли б з ним боротися. Що був дужий, то дужий, але й брав ще звинністю* (Г. Хоткевич. Довбуш, 168); – *А чия бартка звинніша? – А моя! – враз стрепенувся Бушук-Пістолетник, зблиснувши світлим лезом над головою* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 299).

ЗВИННІСТЬ Абстр. ім. до **звинний**; спритність. *І загалом він був здоровий хлопець, а діяльне життя на полонинах зробило його звинним, метким. Уже він не знав таких однолітків, які могли б з ним боротися. Що був дужий, то дужий, але й брав ще звинністю* (Г. Хоткевич. Довбуш, 168).

ЗВИННО Присл. до **звинний**; спритно. *А вона наближалась легко й хураво, дарма, що плече обтяжували наповнені чимсь рябі бесаги, звинно переступала через смерекові стовбури, здавалося, густа трава сама стелилась під її зграбні, гостроносі постолці* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 247).

ЗВИРІТИ Очманіти, одуріти. *Муха так втяла Василеву чорну корову, що корова звиріла. Виломила собі риг, бовтаючи головою по яслах, урвала курмей і побігла лісом настрімголов через військо, через шанці одні й другі, через дрін, геть аж на Попадюківський верх* (Марко Черемшина. Зрадник, т. 1, 168).

ЗВИЧ Звичай. *Через то мало хто йому си поправді сповідав, аби він його ни безчестив, але до сповіди йшов, бо то був такий звич, шо до неї треба було пити раз у рік оперед Великоднем* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 284).

ЗВИШ прийм. Понад. *Молодший Освіцінський привітався також. Се був статний чорнявий гуцул, звиш 40-літній, уже давно*

жонатий. З його постави і рухів було видно, що він привик обертатися з усякими людьми і певний себе, знає свою вартість (І. Франко. Гуцульський король, т.22, 492).

ЗВІДКИВ присл. Звідки, з якого місця? – *Ой, шкода би була... А ти звідкив, молодичко файна?* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 64).

ЗВІДТИВ присл. Звідти, з того місця. – *Кобих так здоров! Що брав звідтвив двоє сін, а то – ні віхтя, Митро слухав те ніби рівнодушно, але зморшки весело грали у нього на лиці* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 26).

ЗВІДУНКА Розвідниця. *Анна була вродженою звідункою. Уміла всюди пройти, все побачити, все запам'ятати і, що найрідкініше, докладно описати* (Т. Прохасько. Непрості, 82).

ЗВІЄТИСИ Звіятися. *Причювалоси йиму, шо зчезники укрівлю з хати здоймают, так шош затришишело на поду, а надворі, то звієласи така фіфоло, шо аж хата у вуглах рипіла* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 202).

ЗВІЗДА 1. Зірка. – *Приїхати в Святошин?... Скажи, Ігоре, що це такого сталося, що могло би дорівнати обручкам в носиках Муринок? Чи може яка нова звізда вродилася й ти справлятимеш хрестини або яка комета хоче своїм хвостом полоскотати нашу стару земельку?* (М. Капій. Країна блакитних орхідей, 8); *Чи мине Олексу кара? / Наперед хто знати може... / Звізди, звізди – це тривожить* (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 26); *Там-сям, у сугорбах, білілися трохи дужче людські хати, а посередині, в Косові в місті, червоніли муровані з цегли жидівські дома та блищали де-не-де верхи хрестів і звізди, ніби сороківці, заховані в жидівських та богатирських скринях...* (М. Павлик. Вихора, 179); // у коляд. *Же – ой, як зйду звечора зізна. / Же – звечора – зізна на небі звізда, / Же – зрадуються ми коники в возі. / Же – коники в возі, гістя в дорозі* (П. Федюк. Людина з того світу, 98); // образн. *Біленька звізда на небі закрутилася, та й поточилася, та й упала на дорогу і в порохах згасла* (Марко Черемшина. Верховина, т. 1, 212).

♦ **в звіздах смотрити** – передбачати, провіщати за зорями. *Лиш одна душа на світі*

мала у неї і ласку, й пошанівок: стара баба Ця, що зерном ворожила да в **звіздах** **смотрила** (Ю. Федькович. Безталанне закохання, 327).

2. Прикраса у формі зірки. *Маруся двоїлася, слухаючи й дивлячися. Виростали таємні образи нерозгадані з вогняних язиків, трицало і гілля, оповідаючи казку передсмертну, і билися лицарі, криваві королі поблискували скіпетрами, і мінилася **звізда** на безціннім уборі молодій цариці* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 33); // у порівн. *Ідуть вони, минають Сигіт тай під вечір до Золотої Бані наближаються. Вежа світить, іскриться, як би хто золоту **звізду** повісив* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 34).

3. **обряд**. Зірка, з якою ходять колядувати. *Оце сидів він біля стола та обліплював різнокольоровим папером **звізду*** (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 121).

ЗВІЗДОЧКА Зменш.-пестл. до **звізда** 1. *...Ясна нічка в Чорногорі, / світить місяць з **звіздочками**. / З легінями тисяч двісті / квапять Добуш облазами* (Ю. Федькович. Добуш, 75).

ЗВІЗДУЛЬКА Чорна вівця з плямою білої масті на лобі. *(Учора Григір спостерігав зворушено, як опришок лебедів, як промовляв до овець, коли ватаг з маришевської полонини дозволив йому вибрати на заріз пару перехідок). Забрів у велику чорно-сіру турму, як гречкосій у свій хлібний лан, мовби усіх обняти прагнув. Одну назвав **звіздуюлкою**, другу жовтанею, а ще інших ріжкулями, снігурками, сивульками, де й бралися в нього ті голубливі слова* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 92).

ЗВІЙ Звивина. *У куті на деревляному ліжку лежала пані. Блідо-рожеве лице її майже ховалося серед білих, як сніг, покривал, лише чорне, довге волосся розкинулось **звоями** по пухких подушках* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 55).

ЗВІР, ІЗВІР, ІЗВОРА *етн.* Ущелина, вузька долина між горами, урвище. *Не могла вдержатися у хаті – вийшла надвір, стала коло стіни і вслухалася у ті дивні, таємні голоси, що долітали до неї від ріки, із **зво-***

ру потоку, з далеких сусідніх ґрунів (А. Крушельницький. Рубають ліс, 345); *Одного разу навмисне при козакові пожурих його дарунок до глибокого **звору*** (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 129); – *Гей, Смоляре-бідако, і ви, побратими вірні, і ви, добрі духи гір, лісів і **зворів**, кличу вас нині на гостину* (Р. Федорів. Жбан вина, 142); *“Кінець, Іване! Це твоя остання дорога... – перше, що згарячу мелькнуло у свідомості. – І ніхто не буде знати, в якому **зворі**, у якій пуці, під якою кам'яною брилою спочине твоє молоде й дуже, замордоване тіло* (М. Яновський. Гірське серце, 93); *Боялися підступу і більше туди не вертали. Пішли у верх лісом, далеко, і там у **зворі** серед старезних смерік, над джерелом води, вибрали місце. Він зрізав дві розсохи, вбив у землю, поклав на них победрину, наклав скісно до землі поперечок густо одну біля одної, надер кори, вкрив зверха і стайка готова* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 23); *Далі – полонини Балцатул, Томнатик, Туркул, Брескул, Кукул. Прізви, **звори**, завалля, ґруні, яри – усе тут пахне землею, травою, лісами, сонцем і водою; усе тут має свою вічну красу, усе надохане духом повного життя* (Ю. Боршош-Кум'ятський. Гори мої Карпатській, 182); *Гуцули повели опришків до **звору*** (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 149); *В долинах рік та на гірських узбіччях сніг уже стопився, але лежав ще в карпатських **зворах** і на пасмі Чорногори* (Р. Яримович. Лови на готура, 59); *Полонина Скоруниний теж посилає воду до Черемошу, але чомусь Сушаркою назвали цей **звір*** (С. Пушик. Карпатське літо, 256); *Між горами в глибоких **зворах**, у прірвах мряки стояли, в ковбирі блищала ціла, незаймана вода, камінь десь лунко котився з гори, знайшов собі місце в улозі і ліг там – навічно, потік рівно шумів на гуках – шум той широко стояв між землею і небом* (О. Кундзіч. Верховинець, 219); *Юра знав кожну закутину, кожний **звір**, плаї. Любив усюди бути, все знати* (О. Дучимінська. Трембітали трембіти, 114); *“О кровиночко моя! / Там, де в **зворі** поміж хвої / Сім ялиць в одну зрослись, / Є та зброя, від якої / Буду гинути колись”* (В. Григорак. Скарби Довбуша, 22); *Одного*

туманного світанку, коли вони поверталися зі здобиччю в своє лігво, їх біля **звору** перепинив Пилип Наремба (М. Стельмах. Над Черемошем, 37); *Тож тепер ти, Олексіку, пензлюю цими зворами, як отой гайда, та й завертай до гурту цих дурних баранів – а вони не завертаються* (І. Андрусак. Лесь (фрагмент самознищеного поезофільму), 123); *Ще з дитинства вона стільки наслухалась про неї: це їй ім'я матері лякали дітей, говорили, немовби знається вона з чортами, упирами та відьмами з Синього Виру, ... а в очах її синіх така страшна сила криється, що дівчата, як поглянуть у них, – плачуть, а хлопці одразу у встік впадають, бігають за нею, немов навіжені, по лісах і зворах...* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 73); *Стояла весна, мов навіжена від кохання дівчина, вона бігала кичерою, махала білими в цвіту руками, обцілована ніжним леготом, пускала в танець разом із смерічками, падала в траву, гасала горами, зворами, билася молодими грудьми в людські оселі, завітчувала душу* (П. Федюк. Дорога додому, 95); *І тут, доки зір засягне, високі гірські шпилі, ліси, долини і звори* (І. Франко. Терен у нозі, т. 21, 377); *Часом сопілка в горах / Заплаче, заквилить, / А Черемош по зворах / Шумить, шумить, шумить...* (Б. Лепкий. Ніч над Черемошем, т. 1, 49); *Край Довбушевого звору, на маленькій трикутній поляночці, не заяці скублять траву, а стара Семениха кладе хату* (Марко Черемшина. Основини, т. 1, 85); *Серце рвалося туди, до тих тасмних гір, полонин далеких, незвіданих скель та ізворів, повних тасмниць гірських озер і всякого іншого дива чарівної Чорногори* (Г. Хоткевич. Довбуш, 118); *Довбушу Космач говорить: / – Дзвінка йшла не раз в ізвори...* (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 70); *Раптом над МENCHУЛОМ, як величезна стріла, мигнула сліпуча блискавиця, ніби у барабан вдарило над горою, гучна луна покотилась полонинами та ізворами* (С. Склярєнко. Карпати, кн.2, 24); *З глибокого ізвора долітав до мене вічний шум потоків* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчик, 20); *На долину опускались ізвором* (В. Сичевський. Вернісь, Ружено, 370); *І от в ізворі, де звелися стіни / зелено-сірі, наче*

окис міді, / тече він, Чорний, як смола-киплячка (В. Зубар. Чорний потік, 20); *Смерть похнюплена подибала з сіней, ген в ізворі причаїлася, може, на щось ще сподівалась, а Опришко, що тільки був приголомшений, опам'ятався* (Р. Федорів. Опришкова криниця, 211); *Зелена моя Буковино, сині мої гори, холодні мої ізвори! Хіба мене рука моя забула б, щоби я вас забув!* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 260); *Розпатланий Бундзяк вискочив з пліснявого підземелля, обвів очима нетрі дикого ізвору* (М. Стельмах. Над Черемошем, 117); *– Та шукали ми, – кажуть, – мамо, твого Юрика молодого цілих три дні і три ночі, та всі, бачите, потоки та ізвори скелясті за ним перепорнали* (П. Козланюк. Похорон, 123); *Вниз западалися боки гори у глибокі чорні ізвори, звідки родились холодні потоки, куди не ступала людська нога, де плекався тільки бурий ведмідь, страшний ворог маржини – “вуйко”* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 189); *До полудня присиджував в ізворах, думкуючи та списуючи то життя своє зганьблене, то чуже – не краще* (Р. Андріяшик. Сторонець, 53); *На сірому тлі це недавно зелених горбів проступали вже чорними плямами ярки та ізвори, чорніли сажею зарості недавно ще зелених куців, зливався з ніччю ліс* (В. Гжицький. Опришки, 221); *Витєглисмо чоловіка зі снігу, та так сарака злексі, що му на чис мову відійшло. Та ніц си му не стало – Богу декувати – лиш потовксі, та така гуля ек ейце на голові му віштрикла. Щєстє, що не вергло чоловіка у ізвору, бо булобиси з него ніц не залишило* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 51); // у порівн. *Сонце уже піддерлося височенько, але не сягало промінням ні за високий частокіл, ані попід дашки і піддашия гражєди, не нагрїло скельного плиття, яким усуціль було викладене подвір'я – в ньому, як в ізворі, ще панували похмурність і ранковий холод* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 59-60); // образн. *Так стояли – / Червонїли гори, / Посхиливши лисї голови над звори, / Поки сонце не всміхнулось: / З добрим ранком!* (М. Влад. З добрим ранком!, 17); // образн. *Чуєш мене? Багряні захід і схід / пізньої осени. Ти і вона – прозорі. / Грегїт стоїть проти неба – тем-*

ний, як міт / про полеглого Бога в небеснім **зворі** (В. Герасим'юк. Чуєш мене? Багряні захід і схід...", 108); // образн. Плекало волею ці **звори**, / а звіра – кров'ю – щоб напився, / щоб гордими лишались гори / й хоч хтось в цім світі не скорився... (І. Малкович. Військо, 34); // образн. Тут від природи обшир любові, / тут відпрадавна ласка в основі, / серце саме витинає узори – / допомагають смерекові **звори** / рідної мови (В. Шкурган. Зовсім не важко, хлопчику-цвяшкуну..., 45); // образн. І вже ластівки в'ються навколо серця, лоскочуть крильцями, щебечуть над ним, пурхають та й пропадають у глибоких, темних, глухих **ізворах**, а серце котиться, котиться за ними – та й не може наздогнати... (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 105).

ЗВОДИТИ Витворяти щось непристойне. Коли б хоть горілки був пив, то ще не дивувався б тоді, а то й горілки не кушав, а таке **зводить**, що сміх і людям уповідати (Ю. Федькович. Люба – згуба, 251).

ЗВОЛЯТИ Дозволяти. Кумки, що сучуть з клоччя гноти і обліплюють їх притопленим, м'яким воском, не **зволяють** бадіці переходити по під гноти (Марко Черемшина. Основини, т. 1, 87); Рада би я ручку дати – Не **зволяє** стара мати (Ю. Федькович. Безталанне закохання, 328).

ЗГАЙТУВАТИ Вполювати. – Щоби готура **згайтувати**, мене треба прохати! Глянув Іванчик, за корчем коло готура – Настуна! (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 123).

ЗГАНЧУВАТИ Зганьбити. – Чи, може, вас мороз **зганчував**? Певно, би й замерзли давно, якби дрижати не вміли? – звернувся уже до парубків, посміхаючись, Соколюк (М. Дзюба. Укриті небом, 36).

ЗГАР Випалене або вигоріле місце в лісі. Пас у **згарах** – вигорілих лісах, посеред каміння, з-між якого видно було тільки козячі голівки та чути було, як тріщить під ратичками сухе ломаччя (В. Гжицький. Опришки, 26);. Бо до долоні навряд чи коли заглядає, а на полонині щодня мусить визначити пастухам, де їм сьогодні пасти: кому у чегір, де ще є густо туршуків, кому у **згари** та ломі, тобто такі місця, де можуть пастилися лише

кози (Г. Хоткевич. Довбуш, 134); Ліворуч підносилася гора стрімким склоном, праворуч тягнулася глибока долина, звідки доходив шум води. Він перейшов **згар** і знову в ліс входить, що важко його приголомшує і будить наново спомини (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 82); Третього дня після бою зв'язав вітер, і захололий **згар** ожив (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 81); А може й знала, бо ек инак могла суда потрафити, у такі ліси далекі, у сизли та **згари** (О. Манчук. Лісова дівка, 43); Тоді вночі, то перший раз у наших горах так прорідли первовічні ліси, що куда були праліси, то туди лиш **згари** з глибокими виворотями полишались (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчик, 432).

ЗГАРДА, ЗГАРДА *етн.* Жіноча прикраса ший з намистин, монет і металевих хрестиків. Від приємно-лоскітливого приторку дівчина стрепенулась, сміючись, і на огрудді в неї дзенькнула **згарда** – важке сягнесте намисто з срібних і золотих монет (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 22); Була тонесенька, тендітна, вінок на голові й **згарди** на ший тяжким терхом гнули її донизу (Р. Федорів. Жбан вина, 269); Мене засліпив блиск твоїх **згардів** (М. Яновський. Гірське серце, 162); Іван дивувався Палагні. Вона і перше любила пишно вбиратись, а тепер наче щось вступило у неї: навіть у будень носила шовкові хустки, дорогі й писані мудро, блискучі дротяні запаски, а важкі **згарди** гнули їй шию (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 214); І струни грали. Гуцулочку в танець брали. / Чорняву, у **згардах**, Марічку (О. Василасук. Гуцульські струни, 50); А коли буде дівчина молодницею, то носитиме на голові перемітку, та ще й хустиною перев'яже, і кожух загорне, і на шию навішає всілякі намиста, хрестиків, золотих та срібних монет – а це **згардою** зветься (С. Пушик. Карпатське літо, 243); – Ає! То би ти в уплітках було файно та в **згарді** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 14); – Добре, що я не пустила їх до того дерев'яного чомайданчика, що під куферком спретаний. Там є шос і знимок, і бабині **згарди** з пацьорками, і паперів за контрибуцію та за позики... (В. Шкурган. Барабулі, 76); Упала під руки йому гирічяна Люпай-

люччина **згарда**, шош у петь редів кована, з мосежних хрестиків (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 124); *Попереду їде староста з прапором. За ним княгиня на білому коні. Її лице біле, як лелії цвіт. На шиї в неї щирозлота **згарда** в три ряди* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 34); *А жінка – гуцульська красуня, одягнена у найкращий одяг, ішла наче пава, злегенька побренькуючи **згардами** із дукачів* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 20); // образн. *На горах припочивала, черлений пояс розперізувала, керваві **згарди** над селом розстелювала, ясні коси розплітала, перловими хмарами розвивала, гребенистими руками неба досягала* (Марко Черемшина. Село потерпає, т. 1, 121); // образн. *Ти склав у русло, наче дівчина придане, / Свят-Юрив і Свят-Іванів, / Вінки й обличчя, обрамлені **згардами**, / Цвяховані череси, рогові порохівні, / А разючі вогні топірцевого вістря / Краяли твоє люстро* (Віра Вовк. Черемош, 239); // образн. *Мокнуть церковні велети, їхні голоси спускаються з небес, покидають вовнисті хмарки і вже різними барвами граються на землі: розкидаються червоними биндами по плаїках, руськими кучериками в'ються попід верхи, кованим сріблом стеляться Річками попід скелі, гарячо-жовтим полум'ям б'ються Магурою, золотом скапують просічними пляями Голів, зеленастими **згардами** замаюють Зміянки, косицями вкривають Калавуру* (Р. Єндик. Пояс чеснотливости, 195).

ЗГАРДЕГАТИ Док. до **гардегати** 1; накричати. *Кріцовитий то був дідок. **Згардегав** на пса, а мнов війнув, ек онучьков, з кіля на земню* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 432).

ЗГАРЕЦЬ Вигоріле місце в лісі, поросле травою. – *Бігме, бадічко, цілий **згарець** вам скошу, – кажу я. А самий такий утіиний, гейби мене хто на сто коней посадив був* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 258).

ЗГИБІТИ Згинути, пропасти. // образн. *Цвикував би усіх / смерековими темами / на красу і любов, на маржину і ліс. / Поки **згибіє** сніг – Бог верем'є приніс – / поки зайде зима поза стаями теплими* (В. Шкурган. Цвикував би усіх смерековими темами..., 20).

ЗГІЙКАТИ Док. до **гійкати**; вигукуючи “гій”, насварити. *Стараяси виєснити єму, що того не бізую, а він ек мене **згійкав**: – Ти саботуєш Советський Союз, бо ти куркуль* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 49); *Газди скочили боками на дорогу і **згійкали** на жовнірів, що стріляють до людей, як до звірів* (Марко Черемшина. Перші стріли, т. 1, 131); // образн. *Ліси похитали головами і **згійкали** на тоту чорну тінь, що з берега стрілом найдрібнішу ніч прострілила...* (Марко Черемшина. На Купала, на Івана, т. 1, 227).

ЗГІРДНИЙ Зневажливий. – *Чымний він у мене, годний син, – хвалився по його відході старий. – Слова мені **згірдного** не каже, стравою не догонить, до роботи не силує. Дай йому боже на дітях потіху!* (І. Франко. Гуцульський король, т.22, 495).

ЗГЛОДАТИСЯ Стертися. – *Та вже коли кажете ножі робити, бадіко, то кажіть ретязі нові робити, бо в моїх геть низки рвуться – так **зглодалися*** (Ю. Федькович. Люба – згуба, 258).

ЗГЛОЧЕНИЙ Скупчений. *Прилітає на коні комендант жандармерії з відділом воjakів і жене просто на **зглочений** наповн* (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 142).

ЗГОВОРИТИ Домовитися. – *Ти, Іване, підеш завтра до Р... – наймешся у старого Донди на піврік. Я вже з ним **зговорив*** (Ю. Федькович. Опришок, 321).

ЗГОЛОВ'Є див. **ЗГОЛОВИ**

ЗГОЛОВИ, ЗГОЛОВ'Є Узголів'я. [Гриць:] *А що вже їй гарно постелив, то аж мені самому за нев банно! На борону – стара дірява веріточка, у **зголови** – кулак: спи, голушко, коли тобі, голодній, хочесь! Та коби хоть давав спати!* (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 443); – *Може, водиці би подать? / – Не хочу, – а **зголов'є** зладь!* (Ю. Федькович. Доля, 217).

ЗГОЛОДЖЕНИЙ Який голодує тривалий час. – *А ші доста **зголоджена** була, бо шо мені давали в дорозі в тих лагерьх – капусту ікоїс, дві-три кришеници тий хліба таки-то кавальчик* (В. Шкурган. Переказ, 98).

ЗГОЦКАТИ Попідскакувати, поскакати. *Так би вдарив п'єтами! / Так би плаєм згоцкав, / навіть по повітряю из верха на верх* (В. Шкурган. Гадці-забаганці – фєрттик (з гриком знаеси)..., 22).

ЗГРЕБЛО Скребло, скребниця. *Потім виніс з стайні щітку і згребла, які смерділи потом Сумирної Кобильчини, відчинив дверцята вольєри <...>* (Р. Федорів. Таїна, 167).

ЗГРІБНИЙ, ЗРІБНИЙ Виготовлений зі згрібів – низькосортного коротковолокнистого прядива, груботканий. *Сестри знов сидять собі надворі, на призбі, та – от як тото вже дівкам заряд – регочуться, та судять других дівок, що в храму були: ба ся мала зрїбну сорочку, ба ся мала подерті чоботи, ба та не знала гуляти, а на тій урвали хлопці морщиня, ба друга знов випила порцію горілки відразу (ніби вони не п'ють, лиш аби ніхто не видів!), ба ся знов сьак, ба та знов так, – от що й робили би більше?* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 253); *За ним здоровий, як стіна, блідий цимбало в воскових черевиках в білих чесаних портяницях попід зрїбну сорочку, в старім засмальцьованім киттарі та в криساتім солом'янім капелюсі з простої плетінки* (М. Павлик. Вихора, 194).

ЗГУЛАВІТИ Док. до **гулавіти**; збожеволіти. *Простий чоловік міг футко від такого співання згулавіти* (О. Манчук. Лісова дівка, 40); *Лютічиси, аж встікала, так шо Иванчік гадав, шо вна згулавіла, носічиси попід хату* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 434); *Далі туман. За ним табун коней, що женеться за нашою Каштанкою. Тато відганяє, кидає каміння, раз за разом піднімаючи руки над головою із криком: – Вію, ану пишли гет, бо я вас зараз. Ци ви згулавіли* (Л.-П. Стринадук. А кемуєш, ек то було!, 81).

ЗГУЛИТИ Док. до **гулити**; ошукати, обманути. *Ти мене вже раз згулила з тим, шо я пусто свічку вісвітів і зо три години коло тебе вістоєв* (О. Манчук. Без свічки, 30).

ЗГУРА, ЗГУРА 1. Сажа. *А він тогди каже: “Візьми ти, – каже, – іми мотиля, йкого-будь, та вирви му голов, а витак з лилика крила, та очі з миші та з кертини, а ви-*

так уломи вухо з голки та з обірничка денце візьми, а витак троха згури та ладану крішку та й усе тото змішеї, та найди тогидний воріх, шо то зиму перележів, та не зійшов, бо му чірвак середину виїв, та й тото усе поклади у вотой у воріх” (Г. Хоткевич. Камінна душа, 73).

2. Осад на стінах від диму, сажі в курних приміщеннях. *Порожна, стара, почорніла стая дихала ше погіднов згуров сажі на ватага та депутата, шо перші прийшли д'ній* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 336).

ЗГУСТА присл. Часто. *Згуста, ек дуренство запальне, / “свят-верховники” захороводі, / в собі замикає шос мене <...>* (В. Шкурган. Гойкают, шо влада до весни, 33).

ЗГАРДА див. **ЗГАРДА**

ЗГВАЛТУВАТИ Док. до **гвавтувати**; сильно закричати. *Старий згвалтував та пустив топорище, а сокирка відвинулася – та йому право в чоло* (Ю. Федькович. Хто винен?, 278).

ЗГУРА див. **ЗГУРА**

З'ДА присл. Сюди. *Іва', ану хо' з'да!.. Шо ти вчере польовому сказав, шо тот мені свинькнув на полозі?!* (В. Шкурган. Солодкі яблука, 77).

ЗДАЛИЙ

♦ **ні до чого не здале** – нісенітниця; яке не заслуговує уваги. *З вами нема доброї бесіди ані раз. Йкби-сте мали добрий розум, то би-сте не пащекували таке ні до чого не здале. Ади, йкі пересмішниці ми си поздавали!* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 78).

ЗДВИГАТИСЯ Надмірним напруженням, зусиллям завдавати шкоди здоров'ю; підриватися. – *Торік ви ще не такі були. Чи, може, де здвигалися при роботі, або перемерзли, або що?* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 436).

ЗДЕКУТНИК Те саме, що **здикутор**. *Він [Юра] кидався не раз на хвилі Черемоша, щоб раз кінець покласти усім своїм терпінням. Щоб уже не бачити здекутника у хаті, щоб жінка не морочила йому вже голови: муки нема в хаті, буришка впріла, не буде що*

взяти в рот узимку (А. Крушельницький. Рубають ліс, 224).

ЗДЕКУТОР див. **ЗДИКУТОР**

ЗДЕКУЦІЙНИК Те саме, що **здикутор**. Сам прийшов, як припекло, і зачав просити, аби му дати корець кукурудзів і п'ять банок на податок, бо діти гинуть з голоду і **здекуційники** пхалися до хати... (М. Павлик. Вихора, 230).

ЗДЕКУЦІЙСТВО Екзекуція, кара. А коли сплакани газдині домів вертали, то плач у собі затирали, по голові долонями лупали й одгадували причину, за що їх газдів найшло таке тверде **здекуційство** (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 146).

ЗДЕМНАТИСЯ Зустрітися. У неділю вертали вони від перепису худоби, поза кількоє, – Боже нас прости, – у них було, та й знов нехотячи **здемналися** по дорозі напротів шевця Юзя Грабишиного (Д. Харов'юк. Ліцитація, 539).

ЗДИБАВШИ дієприсл. Зустрівши. Але Мошко не спускав його з ока, пильно, хоч усе мов знехотя, розвідував про нього, а **здибавши** його іноді випадково чи то на дорозі, чи то на ярмарку в Косові, вітався з ним приязно, говорив з ним про всякі посторонні речі, обережно обминаючи зачіпати питання про те, як йому живеться у сина (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 430).

ЗДИБАНКА жарт. Побачення закоханих. Як був молодшим, то більше ввижалося, що живе тут у Насті і що разом збирають яблука у саду, а чомусь рідше – що на його смоднянській дідизниці. Може, тому, що дітьми пастушили разом навпроти її хати, а пізніше – парубком носив вечори через зарінок на **здибанку** (В. Шкурган. Не перший раз, 208); Як надіне білу вишиванку, / До Іванка спішить на **здибанку** (О. Василячук. Барви Карпат, 74).

ЗДІБАТИ, ІЗДІБАТИ Док. до **здибати**; зустріти. – А ви **здибали**? – відчула небезпеку Марічка. – Мені в лісі здалося, що коза на пастівник побігла (М. Яновський. Конюшина для козулі, 76); Бувало складалися до купи харчами з друзями, яких там **здибали**, сусідами, що пішли на полонину потайки

(Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 18); То вже дуже добре. Лиш я хтів би знати, най, так кажім, вни нас **іздиб'ют** де (Г. Хоткевич. Довбуш, 357); // образн. Що то є, що чужому борше щось таке розкажеш?! Ади й півгодини не минуло, як **здибала** буковецька асфальтівка верховинця Юрця Горданчиного з Луцюків та Ілака Семеночка Юстинчиного з Яворова, а вже так спізналися, що ховали люльки у роті та пахкали один тютюн (В. Шкурган. Майте на увазі, 175).

ЗДИБАТИ Зустрічати. На гіллі зазуля кує... – Таку пишну долю мені вікувала-с, таку делікатну! Грудий тримаєси, плекати го маю. На ввес вік! – Буде мні флетівня **здибати**, буде си питати: „На котрім тото данци така парубія грешина, шо ті затичку дала?“ (Марко Черемшина. Зведениця, т. 1, 83).

ЗДИБАТИСИ Зустрітися. – Ой, то вже роки, то вже роки... Йкос, и-и, з ним **здибалиси** у Косові (В. Шкурган. До серця, та не в пазуху, 198).

ЗДИКУТОР, ЗДЕКУТОР, ЗДИРХУТОР Збирач податків, екзекутор. – Чому не відзиваєшся, як тебе кличуть? – сердито спитала фігурка. – Та ек же ні? Я дома, проше ласки... – Будемо тебе забирати за податок... – Що ж дісти, проше ясного пана та й **здикутора** (Марко Черемшина. Святий Николай у гарті, т. 1, 54); Мій дедя не був **здекутором**, тай з усіма панамі сервус держав (О. Манчук. Храм, 61); А тут у нього щойно не видно **здекутора** за податок (А. Крушельницький. Рубають ліс, 186); // ірон. Не гуз війшу, а рот війтові, аби не кривдив мене. Не гуз війшу, а руки **здирхутові**, аби не годен був грабувати мене (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 44).

ЗДИРХУТОР див. **ЗДИКУТОР**

ЗДИХАВИЧИТИ Захворіти на **дихавицю**, задуху. Поїли водою, але не холодною, як корів, а літеплою, аби не простудилися, аби не **здохавичили** (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 108).

ЗДИХЛЯ лайл. Слабка, хвороблива, кволала людина. – Борше! Борше повертайтесь! – як гаранник, цьвохкав голос війта над головами села. – А ти, **здохля**, чо стоїш? Грім

тя спалить! Борше!! – затрешкав ще дужче гаранник, бо через ріку верхи чвалав дідич (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 278).

ЗДІЙМИТИ, ЗДОЙМИТИ Зняти. *А сам трутив його від коня, здоймив сідло та поніс у кліть, аби замкнути* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 251); – *Дід Василь, Царство йому Небесне, мене здоймив. Аж вид оттої смереки злізав д'мені по курмею. Тулив та розговорював, хоть сам дрижесв дужче* (В. Шкурган. Не пошкодуйте чесу, 173).

♦ **де ж** (хтось) **годен ріку запашної ночі зорям із шні здіймити** – про щось неможливе. – *Абих по тій правді діждав ще свої внуки подружити. Бо де ж я годен дугу на небі ізмірити, або цвіт у маю ізлічити, або верем'ячко в косовицю оком Perezдрити, а хоть ріку запашної ночі зорям із шні здіймити?* (Марко Черемшина. Верховина, т. 1, 203).

ЗДОЙМИТИ див. **ЗДІЙМИТИ**

ЗДОХЛЄК, ЗДОХЛЯК зруб. Квола, немічна, слабосильна людина чи тварина. – *А чо він прийшов, цей здохлек? Що йому тут треба? – озиваюсь невдоволено* (М. Яновський. Надія на шаблю, 10); – *Йй, цього здохляка ніхто не купить, аби й до вечора стояли, газдо!* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 150).

ЗДОХЛЄТА Збірн. до **здохлек**. // образн. *Ади твої здохлєта / шукают пити. / Ти, неборе, став... / Агій!* (В. Шкурган. Років отара..., 37).

ЗДОХЛЄЧЄ зруб. Збірн. до **здохлек**. – *Та й тото їм панит, брачіку Ю'; генде наїхало було того здохлєча так, шо аж, – та й потому кожде так відтановилоси, хоть бричем бриту* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т. 1, 44).

ЗДОХЛЯК див. **ЗДОХЛЄК**

ЗДРАЄЦЬ Розбійник. *Гурма озброєних здрайців стояла у Бойчука за плечима, а він, Кишиштоф, був, за звичкою, сам, бо добре розумів, що ніяка охорона не встереже його від розбійників* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 33).

ЗДРИТИСЯ Зустрітися, побачитися. *А вас, Янцю, дужче прошу не вказуватися вже*

ані до хати, ані не стояти тут, бо здриється з Проданом та й... от дали бисте вже покій, най би вже мирно кінчилися заводини... (М. Павлик. Вихора, 260).

ЗДРЯ Даремно, намарно. *Гадок у нього було небагато, але ті, які були, не дозволяли йому, як декому іншому, проявляти свою силу здря, без пуття* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 186).

ЗДУДУРИТИСЯ Здійматися вгору сторч. *Ударилася наша дараба у той турлаш та й здудурилася* (Марко Черемшина. Марічку головка болить, т. 1, 282); *Ріка більшає, розливається, ширшає далі. Ех, коли не надбігне хвиля... як не вдарить за нею турлаш ковбків-болванів з тридцять п'ять геть осе, то аж сплав дараб... як не здудуриється геть осе, то аж переляк оголомиує чоловіка* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 546).

ЗДУМІТИ СЯ Здивуватися, розгубитися. *А личенько таки лудить, / хоть го трошки снадь присіла; / Доста того, козак гожий – аж туркиня ся здуміла* (Ю. Федькович. Киртчалі, 84).

ЗДУФАЛНИЙ Гордовитий, самовпевнений, зухвалий. *Підристки гордо пірилиси, похожуючі помижги челідь, та так докучєли челіди, шо аж ниодна здуфална молодиця на них хякнула та гетнула (єк на виднишєта), позераючі нишьком – з-перед своїх чьоловіків – за файними, гардєшистими мушіньми, шо їм си вдавали* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 76).

ЗЕЛЕЙНИК мед. Знахар, травник. – *Видко, ви великий зелєйник, вуйку, – промовив і помацав на грудях біле садно від рани* (Р. Федорів. Жбан вина, 168).

ЗЕЛЕНЄВКА перен. Недосвідчена людина. *«Най то будет, шо я зеленєвка, але ви оба добре маитерейтєси, аби й ви ни позелєніли колис від мене», – поостривси сердито й Иванчік* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 404).

ЗЕЛЕНИЛО Зелена фарба. *Але мене цікавило, як робляться фарби для розпису писанок. Розповідали, що «жовтило» – з кори яблуні-дички, якщо виварити кору та ще*

гірських трав додати; на **«зеленило»** йшов житній кислий грис (дєрть) та луска із соняшника; дубова кора – темна фарба, чорна вільха добра на фіолетову (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 186).

ЗЕЛЕНЦІ тільки у мн. Мешканці села Зелена. Тимчасом із болот і запліснелих озер роздалися різкі свисти і темні постаті заповнили долини, щоб покарати красноільців і **зеленців** за їх буту зухвалу і змагатися за владу Аридника (Р. Єндик. Регіт Аридника, 41).

ЗЕЛЕНЮК Прикордонник. – Той шинк бере мені житє. Хлопи перепачковують собі нічма румунку через ріку і не дивляться на мою кориму, а **зеленюки** мають горівки стільки, що можуть у ній купатися, а ти, Зельмане, плати, небоже, скарбові патент і податки і лови мухи, як який павук! (Марко Черемшина. Верховина, т. 1, 206).

ЗЕЛЕПУГА Зелений, недоспілий плід (переважно яблука, груші). – А я до д'вечіру їв собі вилушки і шпурєвси **зелепугами** (В. Шкурган. Опришки, 182); *Тай дали би ши їй єгоді трохи добути, аби уна добре достигла, а ни єк жиєжєя збирати **зелепуги*** (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 141).

ЗЕЛІЗНИК збірн. Вироби із заліза. Люде несли за Гору на конєх вирменам сафіян та свічки, а з-за Гори зносили кукурудзи, чюмови тітіню та усеку крамшіну: єк широкі загірські ремені, закоченки крисані, так повскі, білі, з високими наголовниками; чєлідинскі жовті чоботи, шовкові фустки та **зеліжник**: сокири, пили, сапи, капці до дерев'єних плугів. Зелізні чявуні та мідні кітли. Зелізні коли, тельгови та коси (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 170).

ЗЕМНЄНИК Вид примітивного погреб-ба, схованка на зиму високо в горах у важкодоступному місці. – Ой браччики, браччики, – свідомо чи несвідомо звертав розмову на інший бік один з нечисленних прихильників Марусяка. – Ой, кєжко було зимувати цєсу зиму. Мав-сми **земнєник** в однім ув потоці – файний такий **земнєник**. Напретав-сми туда за літа усеєго: і муки, і бриндзі, і масла, і буджєнциий з єлівок, горівки. Визнала йкаєс біда за той мій ієховок та й відокрала

усє тото. Гєх, коби знав! Я би го... Я би му... (Г. Хоткевич. Камінна душа, 261).

ЗЕМНИК Льох. *Нащо мені, – каже, – посагу, нащо мені віна, коли в мене скриня грошей в **земнику*** (Ю. Федькович. Хто винен?, 277).

ЗЕРНИЦЯ Зоря, зірка. *Єк лиш на небі показаласи перія **зерниця**, то дідо набрав у велику дерев'єну миску потрошки кождої варі, разом їх було дванацять страв* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 64).

ЗЗАГОДІ див. **ЗАГОДІ**

ЗЗИРАТИСИ Дивитися з цікавістю, насмішкою, осудом. – *А буду в село входити, а люди на мене **ззиратиси** будут. Будут за мнов у пальці свистати, будут спирати та гійкати* (Марко Черемшина. Зведениця, т. 1, 83).

ЗИВМІТИ СИ Остовпіти, заніміти. *Гердлічка, то аж **си зивмів** из того чюда та дива. Ни знав, єк маєт перепросити Олексія за тото, шо був забив йго у катуш* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 162).

ЗИГАРОК див. **ДЗИГАРОК**

ЗИЗООКИЙ Косоокий. Далі, праворуч, буцматий, жовтаворум'яний і **зизоокий** – окатий Півкало в немащєних чоботях, в білих портянцях поверх сорочки, в зеленій підраній камізьельчині (М. Павлик. Вихора, 194).

ЗИК Жарт. *Там теж не бракувало вправних на **зик** жіночок. Хвилина – і вся гуцулія заходилаєа гомінкою реготнявою* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 65).

ЗИКНУТИ Спіймати. *Та я твого богая з тобов, суко, **зикну**, вилами протичу, сокиров зарубаю* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 148).

ЗИМА Сніг. *Оком ни змигнєш, єк ковбок тобі з очєй пропав, лиш **зима** тебе укрילה, єк горох у літі* (О. Манчук. Заробок, 16); *У нас, гуцулів, немає у вжитку слова сніг: йго замінює **зима** – для позначєннєя пори року і власнє снігу* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 135); *Верховинці не говорять, шо сніг упав, – **зима** впала* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 56); *У нас тут ружного можєс надивити. Зраннєя світло, чисто, файно – а з полуднє єк ударит плова з громами. Єк*

пілля дощ... Вімоцит гет пастухів і худобу. А перед ... у саму Петрівку крупа падала, а видтак зима. Ас... Таки зима йшла (Г. Хоткевич. Довбуш, 149); Иванчік помали йшов, совпаючи зимами, долини на кичіру, бо сонечко саме було в полудне тай так пишно пригрівало, шо годі си було подивити голим оком на зиму, тай він на ню й ни дививси, бо оперед ним з-поза кичири показувавси, скби з земні виростав, гордий привид Скупови, тай притегав своїов красов йго очі до себе (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 206).

ЗИМАРКА, ЗИМАРЬКА наст. 1. Хага на полонині для зимівлі. То таких ровт гірше боялися, як панів, і йшли в опришки. То ніби як? Зайде десь у полонину, в пусту зимарку, та й живе собі там, нічю заходить додому, набере там чого їсти та й знов іде, аби вороги не бачили (І. Франко. Гуцульський король, т.22, 494); Півзими живе відлюдно гуцул у зимарці – бо так на маржину ліпше; півліта живе відлюдно гуцул у полонині – бо так на маржину ліпше (Г. Хоткевич. Камінна душа, 28); Знайшов зимарку далеко від того місця, де вийшов на полонину (В. Сичевський. Вернись, Руже-но, 349); Малярчук був перед війною перший багач у селі, аж згинув на фронті під Раранчем, а жінка Одокія лишилася вдовицею і не уміла відгризатися, і через то вїт легко забрав її хату на приміщення постерунку, а її витрутив у лісі у зимарку (Марко Черемшина. Верховина, т. 1, 194); Через кілька днів він наблизився до маленької, припорошеної сніжком зимарки (М. Яновський. Останній стрибок, 234); Тепер, правда, теж уже запала осінь, бо гори палахкотять черленим полум'ям: у бездимній ватрі горять буки і граби, тужніють смереки, поміж ними скапуються жаринками-листочками білі берези, але Беркут пам'ятав, що Олексині хлопці повертаються з походів до зимарок сумними, безпісненними, вони немовби банували за красним літом (Р. Федорів. Жбан вина, 172); Легенька й голосиста, як гірський дзвіночок, Орися наповнила їх самоту зимарку теплом і радістю (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 17); Посеред спадистого, по-осінньому збляклого

простору стояла велика рублена зимарка (Б. Загоруйко. Черногора, кн. 2, 166); – Він не прогнівиться, – мовить Никола і підважує барткою двері до зимарки (А. Крушельницький. Рубають ліс, 377); – Бо ж то руські люди. Серце у них до всіх людей добре, тільки до недолюдків гнівом кипить. Шо його зробити, щоб уже наші вороги пішли туди, де дідько добраніч каже. – Приходили в зимарку? – А то ні? (М. Стельмах. Над Черемошем, 100); – <...> Скликано було люд з полонини, літнівок і зимарок, усі вірили в свого земного пророка, і розплився брезкливим снігом їхній страх перед Гуденісами, Айвасами, Флондорами – від Розтоків до Чорної поляни <...> (Р. Андріяшик. Сторонець, 7); А давно, то бували люде були, тай ни на одним прехтичні. Жили нираз сами полонинами из худобов та лісами на стрілецьтві, та в бутинах. Нираз спали у порожних стаях, зимарках та колибах (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 142); // образн. І не вгадав: до їхнього кубелечка весь народ наче повернувся очима, підійшов і нахилився над ним, навколо зимарки встала ціла Верховина, розвіяла туск Євдошин, – не впізнати жінку (О. Кундзіч. Верховинець, 279).

2. Стайня на полонині, де взимку утримують худобу. Зимарка! Багачі тримали свою худобу на осідках, у теплих стайнях, на луговому сіні. А бідняк радий був, коли чабан згоджувався тримати його худобу в зимарці – повітчині в горах, де з літа припасено було сіно з полонин (С. Складенко. Карпати, кн. 1, 244); Полонинами впали сніги – маржина на зимарці – в двох місцях (А. Крушельницький. Рубають ліс, 253); «Біжи-ко ти, – каже мій, – на зимарьку та бери воли і жени до Дзельмана» (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала, т. 1, 164).

ЗИМАРЬКА див. **ЗИМАРКА**

ЗИМНЕСЕНЬКИЙ Пестл. до зимний. Ой та нікому так, нікому, / Та як жовняру молодому!.. / У кабатинці, у реміню / Ходить шельвах по каміню, / Ой та по зимнім, зимнесенькім / У кабатиню тонесенькім (Ю. Федькович. Шельвах, 91).

ЗИМНИЙ Холодний. – Не біда. Моя плоть зазнає великої радості, хоч я їм чер-

ствий хліб і запиваю його **зимною** водою, – з філософським спокоєм мовив Адам і в ту ж мить знову спалахнув (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 24).

ЗИМНИК Те саме, що **зимарка** 1. – Але якби ви так сиділи у лісі, як я у **зимнику**, у хатці маленькій, якби ви так не бачили ліпшої страви, як хлиставиця з буришки й буришник, коли б вам хоч одну днину було так холодно й голодно, так огидно і бідно, як мені... (А. Крушельницький. Рубають ліс, 212).

ЗИМНО 1. присл. Холодно. – Чи не двохи ти любиш? – спитала нараз **зимно**, і дивиться проникливо на нього (О. Кобилянська. В неділю рано зілля копала...”, 145).

2. у знач. присудк. сл. Холодно. Довго не вистойи, **зимно** ниньки у лісі (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 206); **Себастьян** змерз у руки. Він відморозив їх у нічній Сахарі. Відтоді руки не терпіли рукавиць. **Себастьян** сказав **Францові** – а що мають робити піаністи, коли стає так **зимно** (Т. Прохасько. Непрості, 7).

3. у знач. ім. Холод, холоднеча. – Як же в таке **зимно** вибиратись у верхи? А це як метелиця зірветься, заблудити не важко, – зауважила пані Полянецька (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 79).

ЗИМОВНИК Те саме, що **зимарка** 1. Розпитувала газдиню, що роблять опришки взимі. – А що роб'ють? Оден у катуші сидит, шибениці чкає, другий гонит світами, біда го знає кудя, стає на службу у йкого газди та й служит, а ше йкий залегат у **зимовнику** дес (Г. Хоткевич. Камінна душа, 212).

ЗИРСТИТИ обряд. Охрестити. Баба цілу нічь коло дитини ока ни зажмурила, тай самого ни лишила, доків ни **зирстили** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 123).

ЗИЦИРІВКА перен. Повчання, виховання. «Від вас ратунку нема – тегаєте, де лиш що видите! Замість присокотити...» – Я й'му відразу урвав ту **зицирівку** (йкас така певність у мене зайшла), ка'у «Тихше-тихше – не на зборах!...» (В. Шкурган. Солодкі яблука, 86).

ЗИЦИРКА військ. Муштра. Аж тут, як грім серед ясного неба, серед самої спе-

ки й літньої роботи, впало **Проданові** йти до Коломиї, до **зицирки**. Знов може, война? (М. Павлик. Вихора, 203); **Оттак**, наприклад, **святий** **Иван** знає ред до води, **святий** **Петро** розумієт си на замках тай ключах, а **святий** **Юрій** цікавий лиш до васька тай до **зицирки** (О. Манчук. Святий Юрій, 12).

ЗИЦИРУВАТИ, ЗИЦИРКУВАТИ 1. військ. Муштрувати. Бувало, як **зицирують**, то шаблев мотлошать або каменем товчуть по морді – не питають, а тепер такі скрійні, та все: «Ану, мої діти (бодай – єс не діждав!), відважно, будем го мати на вечерю (ніби ворога)...» (М. Павлик. Юрко Куликів, 23); А ці справді мучили **Продана**: **зициркував** і бив його **фрайтер**, капрал, офіцер, капітан... (М. Павлик. Вихора, 209).

2. перен. Керувати, командувати. У нас, гуцулів, брати-гуцули муштрують, **зицирують**, школують, командують й прислужують своїми рідними, старшими й молодшими сестрами-гуцулками (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 151).

ЗІЖЖЕНИЙ Спалений, кольором близький до чорного, темний. **Юріштан** був високого росту, хортоватий, **зіжжений** у лице тай поганій на сумлінь (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 149).

ЗІЗДРИТИ Побачити. **Газдині** **зіздрили** на другім ґруні дідову княгиню з дружками у золоті та й стали співати про тоту дівчиноньку, що йшла доріжечкою, обсадженою виноградом, і заснула, а за нею йшли і рідний дедя, і рідна мати, і рідні браття, але ніхто не важився вломити винограду і єї збудити, лиш один її милий вломив китицю винограду і збудив її зі сну (Марко Черемшина. За мачуху молоденьку..., т. 1, 263).

ЗІЗДРИТИСЯ Дивитися, споглядати. **Всі** **зіздрилися** на молоду, здивовані. **Юстина** виділа це по лицю (М. Павлик. Вихора, 183).

ЗІЛЕСЕНЬКО Пестл. до зілє. Там дівка ходить в зілю / Та й **зілесенько** поле, / – Ой доле ж моя, доле, / За ню я ся застрілю! (Ю. Федькович. Чому?, 64).

ЗІЛЄ збірн. Зілля. От так сумувала **Олена** цілий тиждень; навіть і до церкви в неділю не йшла, але вимкнула в городі стебельце васильку, сіла собі під калину та й в одно

плакала та тулила-пригортала **зіле** до свого гарячого серденька (Ю. Федькович. Серце не навчити, 270).

ЗІПАТИ Кричати, горлати. *Уже давно перестав дивуватися своїм тупоголовим сусідам, товстошкірим консерваторам, що знають **зіпати** „Вогнем і мечем!”, але коли їх підтримує така людина, як Бене (так величав його на французький манер), коли за нетямами тягне досвідчений політик, який колись доклав своєї мудрості до вбивства Довбуша, даруйте, я шокований!* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 70).

ЗІПЕРТИ Припинити перебіг чого-небудь, перервати якусь дію, справу; зупинити. – *А мо, братчики, не **зіпremo** цалої хоругви? – легко вискочивши на камінь, широко кинув незахмареним поглядом на своїх споборників, яких поруч було півтора десятка, на Копілаші ще менші за скрутом митної стежки наготові з бардами – троє та під Буковцем – стільки ж. – Мо, не посилюємо?* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 208); *То як тісар письмо собі не **зіпре**, баталію зробіть* (Марко Черемшина. На боже, т. 1, 117).

ЗІПОНУТИ Однокр. до **зіпати**. – *Що за ідна?! – **зіпонує** люто, круто зупиняючи вороного перед самісінькою жінкою* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 224).

ЗІПРАНИЙ *перен.* Дієприкм. до **зіпрати**; побитий. // у порівн. *Та коли данцівник відтанцював своє, дід заводив такої жалибної, що усі гості надолину голови спускали, як птахи, дощем **зіпрані**, а баба глибоко зітхала* (Марко Черемшина. Карби, т. 1, 34).

ЗІПРАТИ *перен.* Побити когось. – *Ей-га, любко, та це вечоріє: біжу ж я! бо мій ірщений як уздрить, та й буде мені куца година, ще й **зіпре**, головонько бідна!* (М. Павлик. Вихора, 166).

ЗІПСОТИТИ Пошкодити, зіпсувати. *Ни було уже кому боронити Іванчіка, бо й мама була сердита на него за згарду, що він її **зіпсотив*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 124).

ЗІХОДИТИ ЦИ Наближаючись одне до одного, стикатися, зливатися; сходитися. *Иди*

*ти, – каже, – туду й туду, а там є дві дільниці, **зіходєт ци** докупи, а третя так фист покєгла униз* (Г. Хоткевич. Гуцульські образки, 473).

ЗІЦБАДИ *тільки у мн., мед.* Процедури. *А станіславівська дячиха, на свою чергу, оповідала, як делікатно переходила її хвороба, як їй лікар казав робити **зіцбади** двічі на тиждень і як вона для сеї цілі лазила в банях* (Г. Хоткевич. Дві дячихи, 368).

ЗІШПЕТИТИ Споганити. – *Вистарчить... Можна ж **зішпетити** не один фаетський циферблат. Та нам не страшно. Ми тут всі Сцили та Харибди знаємо. – А я сьогодні зустрів одну там в лісі, хоч малую* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 54)

ЗІШТРИКНУТИ Зістрибнути. *Розсердивсмиси, **зіштрик** я з корчуги, чотиром сторонским казав їхати позаду, а решиті завертати у порташ. Дорога в потоці вузька, що глеба сани обернути. Цофнути не годен, бо совет зі заду загородив дорогу більше саньми. Зчіниласи така каламанція най преч си кажет* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 50).

ЗІДЛИВИЙ В'їдливий. *Гей, та ж бо то на світі пусте село! Один одного в лижці води втопив би. Таке то все бідне, студене, а таке люте, **зідливе**, таке ненависне! Лиш кару скликає* (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 135).

ЗКАЗИТИ Привести до загибелі, знищити, загубити кого-небудь. *А хто хотів поблиску них стрільчїти, то мусів си їм поклонити, бо ек би був пишов їм назїстрїть серсти, то би були видразу йго **зказили*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 163).

ЗКАМУЗИТИ СИ Розхвилюватися. *Пудно ці Олексїєві слова вкололи Іванчіка в саме серце, до живого, так, що він аж **си зкаммузив**. Хвилювавси, що дієти, бо знов усекї гадки зачєли йму роєм бжїл летїти в голов. Аж таки дурїв від них* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 301).

ЗКЄТИ

◇ **зкєти бесїду** – мати розмову. *І сказав таке, від чого закипіла кров у жилах Олексї. – У Космачї був храм. І зїйшлися у Дзвінчу-*

ка, ніби у цього мого зетя, Мочернак микуличинський і Дідушка з Річки. Та й **зкєв бесіду** за тебе Мочернак. Вогорив, шо крайна пора тебе вбити, шо ні смолеки, ні пушкарі ніц не зроб'ют, докив не озмутси за цес справі самі гуцули (Г. Хоткевич. Довбуш, 411).

ЗКОЦЮБИТИСИ Зігнутися, зіщулитися. *Зострахе аж у куцуб'єчок зкоцюбивси, тай дринтічі ждав, шо то далі будет си діети* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 200).

ЗЛАБУДАТИ Збудувати. *Ми з татом перші на Пискавці злабудали сяку-таку хату* (П. Федюк. Леон Поп'юк, 129).

ЗЛАГОДИТИ Приготувати одяг, харчі і т. ін. в дорогу. – *А що, брате Йване, злагодили тебе?* – *поспитав, а сам палахнув, наче той племінь.* – *Злагодили тебе!* (Ю. Федькович. Побратим, 301).

ЗЛАДИТИ 1. Змайструвати, зробити щось. *Я би з тюрця павляного / Зладив човен та й весельце* (Ю. Федькович. О, чом, Дунай?... 214).

2. Те саме, що **злагодити**. *Я зладжу візок, сідайте, поїдемо до Жаб'я до дофтора* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 437).

ЗЛАДУВАТИ Те саме, що **злагодити**. ... *Але заждіт, / мої опришки гожі, / бо зладувала вам на лютій чес / по рубцакови / і харчів, / і ноші, / й... благословіні, / й, навіть дармовис* (В. Шкурган. Кудя розщінкані надвір у вітер?, 35).

ЗЛАНЦОВАНІЙ У кайданах. – *Йшли на Буркут та не знали дороги. Зустріли рижого Юзька, що то помагає “копам” наших ловити. Запитали його про дорогу, а він казав, що проведе їх. Вони ще й заплатили йому. І провів – просто в руки стражникам. А ті шандармам віддали. Сьгодні Бобак із тим малим вели їх, зланцованих...* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 113).

ЗЛЕЗЕНТИРУВАТИ Зdezертирувати. // *перен.* Втекти. *Прийшла була з другого села тітка, що служить там у єгомостя, та й завела його до богача Крегуна, чи не взяв би до маржини.* – *Не потрібую я такого ву-*

лишника, най би ше мені потєг шо від хати та злезентирував, та й шукай вітра в полі. Я свої достатки сам собі обкутаю, а то пустий зафеленок, – гримнув Кречун на Юрову тітку. А Юра напудився та й утік з подвір'я, ще заким багач виговорив своє (Марко Черемшина. Злодія зловили, т. 1, 70).

ЗЛЕЛТИ Дуже розсердитися. *Шкиндя з лютости таки злелів на Иванчіка, аж до криви зачєв їсти собі кулаки: «Їв бес їй шутку та калюше, йикого те коравого учінила, ни гнила би й там, де лежить, але я тебе розкорав'ю тай вимнекишу так, ек то си вимнекишуєт кораву шкіру з вола. А тепер кажу тобі отверто, шо вид сегодне сокотиси нас обох так, ек устєглих котюг»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 210).

ЗЛЕГАТИ Зібратися, зійтися. *Та питали си в тих, шо ходили в Бечкову на єрмарок до Кутів, ци шош гей плативси овечий єрмарок? Ци великий був згін овец, та ци шош богато злегло купців на єрмарок?* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 306).

ЗЛЕГТИ, ЗЛЯГТИ мед. Народити, розродитися. *По-чоловічому, соромлячись її, він крєкнув, закашлявся і проскрипів зичливо: – Аби легко зносила та й мирно злегла...* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 169); *Одному чоловікові злягла вночі жінка, так він, сердешний, не знав з радїц, що робити, але вхопив барилку та побїг у коршму* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 256).

ЗЛЕКТИ СИ Перелякатися. *Див'ют ци: ксьондз їхєє. Сперли го. «А де-сте їхєєте, єгомостику? А ксьондз си злек...* (Г. Хоткевич. Потомок Довбушів, 461).

ЗЛИЙ субст., евф., міф. Те саме, що **щезник**; чорт. Він [чорт], як ніхто, має так багато імен: дідько, сатана, біс, диявол, щєз би, пекун, щєзник, пан, він, той, рогатий, пек йому, осина, осинавець, хвостатий, окаменюшник, злий, скаженів би, пропасник, дьябол, хованець, інклюз, інклюзник, злий дух, чортяк, юрчик, біда, шашок, гонихмарник, шатан, люципер, домар... – *та чи нечисту силу перерахуєш!* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 217).

◇ **злий дух** – евф., міф. чорт. Він [чорт], як ніхто, має так багато імен: дідько, сатана,

біс, диявол, щез би, пекун, щезник, пан, він, той, рогатий, пек йому, осина, осинавець, хвостатий, окаменюшник, злий, скаженів би, пропасник, дьябол, хованець, інклюз, інклюзник, **злий дух**, чортяк, юрчик, біда, шашок, гонихмарник, шатан, люципер, домар... – та чи нечисту силу перерахуєш! (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 217).

ЗЛИШНІЙ Зайвий. [Секретар:] *О ти, боже провидіне, / Ти зовсім злишиє, відколи Лойола / То своє посадив на твоїй престів!* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 357).

ЗЛІСНА субст. Дружина лісника. – *А мій ніби не дурить злісну?* – *Може, дурить, а може, знає про злісного, та клин клином вибиває!* (Марко Черемшина. Верховина, т. 1, 200).

ЗЛІСНИЙ субст. Лісник. *Ще мають верики чистити, та й чисті складати у шухи, та й усе гниле дерево підпилити у латри, а потім ще й зруб вичистити у стропи, щоби злісний зайшов з побережниками і робітниками та й лише сіянку засіяв* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 334); – *А мій ніби не дурить злісну?* – *Може, дурить, а може, знає про злісного, та клин клином вибиває!* (Марко Черемшина. Верховина, т. 1, 200); *Людам, знаєте, не вольно нічо задурно: заплати злісному, то будуть і дрова, і губи, і малини, і ожини, а ні – то плечі не твої, і до криміналу упхають: на все в них є право!* (М. Павлик. Юрко Куликів, 25).

ЗЛІЦИТУВАТИ Док. до **ліцитувати**; продати з торгів, з аукціону. *Дав Майорко 600 левів, а відбирає «поверх тисячі». Та ще добре, що не зліцитував ґрунту* (Г. Хоткевич. Пожарище, 345); *А на людях? Ледве чи буде двацять таких хлопів, що він не міг би їх зліцитувати і пустити в одній хвилі з торбами* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 202); *Павун зараз другої днини, як его узяли під арешт, повісився, а его увесь масток зліцитували і громаді кривду поповнили* (Ю. Федькович. Жовнярка, 338).

ЗЛОГИ тільки умн., мед. Пологи. *Ляпайлочка ніколи си тим ни гризла, шо то*

може він обмінче, бо уна сама була головна мошя, то знала засокотити все, шо треба при злогах, аби бісиця ни підмінела дитину їй. При злогах у неї ціла хата була обкуруна зіями, й то головними, тай каганець цілу ніч горів у хаті, аби біда, зчезла би, ни могла їй підверечі свою скверну, а людску дитину ухотити собі (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 123); *Шість неділь у злогах лежала, то люлькала, пестила, якби так була знала на яке! А мене, Юстинко, от як тякало щось: не в голові було віддавання ані раз* (М. Павлик. Вихора, 250); *У той саме час, коли Иван уже спузарив, народився Василеві другий син, Олекса. Вже самі родини Олекси були дуже тяжкі і мати малоцо не вмерла при злогах* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 5); – *Стривайте, хлопці!* – *сказав Жупник. – Видите, он фляшку з борцем на вікні. І верені. Бігме, на злоги трапили* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 330); // у порівн. *Війойкуєтси, ек на злогах, голосит та качеетси по постели ек у клубок* (О. Манчук. Дохторе, 70).

ЗЛОДІЙШЕНА див. **ЗЛОДІЙШНА**

ЗЛОДІЙШНА, ЗЛОДІЙШЕНА збірн. Крадені речі. *Говиркували, шо, може, сам й ни ходит красти, але нишьком держит из злодіями руку так, ек то ниодні богачі роб'єт, шо про людске око ніби уїдают на злодіїв, біду зводит, а потихонько помогают злодіям красти, бо переховуют злодійшину у себе* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 101); *Ніколи в світі ни їв би, бо ек би попоїв хліба тай відтак обікрав того газду, то та злодійшена мусіла би си визнати, бо хліб би побив»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 460).

ЗЛОЖИТИ Створити музичний твір, пісню; скласти. *І пісеньку єму зложу / О дівчатах і о маю, / На цвинтарнім єму ложу / В струни шовкові заграю* (Ю. Федькович. На могилі мого брата, 67).

ЗЛОСНИЙ Сердитий. *Ой, злосна Юр'яна...* (М. Матіос. Нація, 21).

ЗЛОТИК пестл. Назва грошової одиниці; злотий. *Дві пари постолів мет коштувати 4 злотики, фустка б, то лишитси 25 злотиків* (О. Манчук. Заробок, 17).

ЗЛОТНИЙ *перен.* Дорогий, любий. – *Господь би з вас говорив, вуєчки тишині та злотні!* (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 139).

ЗЛЮБИТИ Облюбувати. *От і завтра можеш піти в Плоску та сказати собі робити пару ножів та й вилки, які сам злюбиш* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 258).

ЗЛЯГТИ див. ЗЛЄГТИ

ЗМАГАТИ(СЯ) Наростати, посилюватися. *Тот сивий співаченько на струнах як заграв, / То срібний его голос все вище ся змагав* (Ю. Федькович. Як то співак проклінає, 69); *Квиління, порскання і тріскіт свинячого дикого стада щораз більше змагалися. Ще раз оглянув Худан свій пістоль, причаївся на сіні і тихо ждав на свою добич. Грюкіт свиней вже чути було зараз за оборогом* (І. Березовський. Худан, 38).

ЗМАЛЕНЬКУ *присл.* Змалечку. *Батьки їх були собі сусіди, а вони товаришували собі ще змаленьку і страшно любилися, – бувало, ні кроку один без другого* (Ю. Федькович. Серце не навчити, 267).

ЗМАРГАНІЙ Вимучений, втомлений. *Не хворий, а дуже вже змарганій, бо ж днями і ночами в дорозі <...>* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 258).

ЗМАРКІТНІТИ Засумувати. *Дарма, що опришки – змаркітніли гості, як чули про псів, бо давно були з ними знайомі* (Р. Єндик. Камінна душа, 153).

ЗМАРКОТУВАТИ Те саме, що змаркітніти. *А Довбуш сидит, дуже змаркотував* (Г. Хоткевич. Потомок Довбушів, 461).

ЗМАСАКРУВАТИ Сильно побити. *Голова та все тіло було змасакроване* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 154).

ЗМАХАТИСЯ Втомитися. *Спішив я, аби пізно не було – змахався так, що й ніг не чую* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 49).

ЗМАЦІЦЬКА *присл.* Змалечку. *Я, сказати, ше-м не докладав. Ані раз. Бо я змаціцька при віцьох, та й я вже знаю* (Г. Хоткевич. Довбуш, 154).

ЗМАЦІЦЬКАВИТИ Змалити, зменшити можливості, стан, роль і т.ін. кого-небудь. – *Як її назвати? Є ж силою, бо противиться силі. Назвім її, цього ворога огидою, бо прагне вона змаціцькавити людину* (Р. Єндик. Звідки беруться мольфарі, 101);

ЗМАЦІЦЬКАТИ Те саме, що змаціцькавити. *«Ти си зачєв, хло', занато великим стрільцем робити, але ми тебе борзо змаціцькаємо. Ми оба з Шкиндев єк си озмемо до тебе без рукавиц, то раз-два утремо тобі роги»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 143).

ЗМАЦІЦЬКАТИСИ, ЗМАЦІЦЬКАТИСЯ Ставати меншим величиною, здаватися меншим, ніж насправді, змаліти; здитиніти. *А нявка си радувала, шо хлопец пішов блудом, шо остатну цетку криви уже з него вісисаєт, шо став слабій єк навутина, без свої гадки і без памєти. Змаціцькавси і затих єк здохле котє* (О. Манчук. Лісова дівка, 44); *Уже гєть маленька стала. Гєть здитиніла, змаціцькалася* (М. Матіос. Нація, 238).

ЗМАЦІЦЬКАТИСЯ див. ЗМАЦІЦЬКАТИСИ

ЗМЕРВІТИ

◇ **змервіти на мерву** – псуватися остаточно, ставати непридатним для вживання як їжі. *Газдині перечили і віщували дідові ще стільки винограду, що гаджючок в осіці, а газди підкліпували против себе і махали руками так, гєй на тую лунчину, що змервіла на мерву* (Марко Черемшина. За мачуху молоденьку..., т. 1, 263).

ЗМЕРЗЛЄК *збірн.* Обморожена худоба. *Дідо светкував Федора шоби ни мати змерзлєка мижи маржинков* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 108).

ЗМИЄВОН *бот.* Дягель лікарський (*Agchangelica officinalis*). *Набрали вни там зіля, екого лиш сами хотіли: джінджюри, змиєво-ни, оливнику, пидойми, матритану, збурівнику, одолен-зіля, полонинської грани та всекого инчего зіля дуже головного тай ни до одного діла помичного людем тай худібці* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 362).

ЗМИЛИТИ Помилитися. *Та провідника нам треба, щоб не змилити дорогу* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 78).

ЗМИНТРОЖИТИСЯ Стривожитися. // обр. разн. *Боле, що на тім стало!* сказала Мар'яна. *Бо, не дай того, боже, трохи-трохи лиш хибувало, а було би, най ся преч каже, геть зминтрожилося весіле: геть були зрунталися з-за стола* (М. Павлик. Вихора, 184).

ЗМИСЛОК ірон. Мудрагель. *«Та я знаю, що так. Біда, ни ти дурний! Ти вже добрий змислок, я знаю. Мині ни трохе наговоривси про тебе Довгий», – говорив трохе мнєкшим голосом Дарадуда, але в тій йиго говірці чути було шош потайне тай нишиіре* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 455).

ЗМІННИК Підступна людина. *Може, зхочєт єкраз і тобі помочі. Але з ним, то однако майси у гадці, хоть би й єк з тобов чємно говорив, бо то великий змінник* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 431).

ЗМІГУВАТИ Скидати, знімати. – *Чекай-но... Змітуй і сорочку...* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 181).

ЗМІШЄТИСИ Збентежитися, зніяковіти, розгубитися. *А Иванчік у тот раз змішєвси. Побілів у лице* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 326).

ЗМОТЛОЩИТИ Збороти, побороти. *Тепер парубоцтво геть зводиться, а настане вже, відай, дівоче царство, бо адіть, генде, скажу, одна Федорчукова Юстина змотлощила би того бог знає кілько!* (М. Павлик. Вихора, 188).

ЗМУДРУВАТИ Док. до **мудрувати**; обманути, перехитрити. – *Пане, бигме, дам усьо, шо лиш мете хотіти, лиш най я перший передь кождим светим помолюси. – Добре, – каже маляр, – уважай, абис мене ни змудрував* (О. Манчук. Фіглі, 24).

ЗМ'ЯЖДЖЕНИЙ Розгублений. *Прибув і Юриштан. Розбитий, зм'яжджений, бігає очима по землі* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 311).

ЗНАДВІРКУ присл. Знадвору. *А відтак він вийшов, закрутив дротом двері знадвір-*

ку, а хату запалив (П. Федюк. Василь Федюк, 134).

ЗНАДВІР'Я, ЗНАДВІР'Я присл. Те саме, що **знадвір'я**; знадвору. *Старий уніс у хату знадвір'я утрьє сплетені ліскові ризки* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 124); *Одні з хати крізь вікна, а ми знов відси, знадвір'я, – аж гори відзиваються, таке гримаємо!* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 262).

ЗНАДВІР'Я див. **ЗНАДВІР'Я**

ЗНАКОМИЦЯ Знайомий. *Заким головні коледниці коледували в попа, то на дідинци нарід мижси собов голосно гуторив про усєкі справи. Виталиси знакомиці* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 124); *А єк прийдет мій знакомиця, то й з кружком йиго пішло в церкві «на Боже» зберати* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 310); *Я якось оногди був там у знакомиці за полотнами та бувсмо на єго казаню; кажу вам, що трохи-м, боже мня прости, не плюнув та не вийшов з церкві, так він вам поганив дурних гуцулів!* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 81).

ЗНАМЕНЄ, ЗНАМНЄ наст. Знак власності на вусі вівці; мітка. *Газда почав доглумуватися, що, мабуть, він програв. Дивився по людях, шукаючи співчуття, але якось його не знаходив. – Чкайте... Єк же то... – А так. Прийдут пастухи в обід – розлучейте собі свої вівці. Котрі ваші знаменєта. Пічки* (Г. Хоткевич. Довбуш, 163); *– А які твої знаменєта? – Різани вуха* (В. Гжицький. Опришки, 161); *Тай озерав кожду вівцу поверхи, єк вна виглядаєт з лиця, та єка на ній вовна, бо то був такий головний вівчер, шо запамнетував собі видразу в голові кождого газди знамнє на йиго вівцях* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 342).

ЗНАМНЄ див. **ЗНАМЕНЄ**

ЗНАРЄДА Спорядження. *Уже тогди він мав усий стрілецький стрій й знарєду так, єк будь котрий старий стрілець* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 132).

ЗНАЧНИЙ Помітний, видний. *На лиці були значні лиш очі і ніс, бо решту кров засила* (О. Манчук. Лісова дівка, 44).

ЗНАШНО присудк. сл. Означає. – *Ци то до тебе приступило шо, Юсипку, ци ті розум*

відобрало? – питає один бадіка з гурту. – Це **знашно**, брачіки, що він не при розумі, – додає другий (Марко Черемшина. Раз мати родила, т. 1, 52).

ЗНЕМИДІТИ, ЗНИМИДІТИ Знебути, зникнути. *Набій блиснув у хоромях тай пропав, лиш так гавкнув, що аж сажя упала з стелі в курнєнці на земню, а пирга в тот раз так, ек би ї ніколи й ни було на хатним порозі, **знимиділа** з него, ек привид* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 205); [Секретар:] *Я розумію. А / Що з нештами?* [Маршалок:] *Обі напготові!* / [Секретар:] *Аби ж, як князь приїде, були зараз / Ми під руками!* / [Маршалок:] *Я розумію, а / Відтак **знемиділи*** (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 389).

З НЕНАДІЙКУ присл. Зненацька, несподівано. *Скажіт шош своєму синочку, бо я ек чимос' з **ненадійку** угаратаю, то буде видіти* (Л.-П. Стринадок. У нас, гуцулів, 153).

ЗНЕНАПАДУ присл. Зненацька. *Вибачайте, ви так **зненападу**, що й очам своїм не вірю* (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 149); – *Ніхто ж не ме знати. **Зненападу** ек ударити, то хуч не знати йкий фестунок мож узети. Хіба би лиш Золоту Баню не взяв, бо сокочена дуже* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 277).

ЗНЕНАРОКУ присл. Ненавмисне, ненароком. // у порівн. *Скоро ступила через поріг, глипнула ніби трошки, гей **зненароку**, по парубках, а відтак чим борше обернулася до дверей та й махнула ручкою: – Ходіть-бо, ходіть же! – а рученька в її, мов лелієнька* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 245).

ЗНЕХАРИТИ Засмітити, запакостити. *А ось курей Семен Корпанюк не терпів. – То лише траву мені **знехарить**, у город лізе* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 217).

ЗНИМИДІТИ див. **ЗНЕМИДІТИ**

ЗНИМКА Світлина, фотографія. *Анні подобалося фотографуватися, фотографувати її подобалося навіть тим, хто ніколи не фотографував. Не любив цього лише Себастьян. Тому збереглися тільки три **знимки**, зроблені і подаровані, очевидно, відвідувача-*

*ми. На одній з них Анні близько десяти років. Ця **знимка** найцікавіша* (Т. Прохасько. Непрості, 93); *Чуть не забула: був у нас якийсь молодець з податкової <...> тий пізнав на **знимці** твого товариша – на тій **знимці** з Афганістану, що на стіні...* (В. Шкурган. Син, 58); *прийшла жінка / побачила гарну гору зробила файну **знимку*** (Т. Девдюк. Прихід, 52); *Привезла **знимку** гробу і образ страхиття війни, де перекотився фронт* (Р. Яримович. По могилах сліду не остало, 20).

ЗНІВЕРТИТИ Підкорити, прибрати до своїх рук. *Зразу тоти шиньки, то держели самі гуцули, аж ек си пани май через горівку почюли бізівнішишими у горах, то аж тогди зачели закладати коло церквий по селах головні шиньки тай у них установ'єти своїх шинкарів, переважно жидів, бо знали, що найліпше потраф'єт **знівєртити** гори горівков жиди. И так помали пани за помочьов горівки тай жидів обсновали гори, ек павук, плотами* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 145).

ЗНІШШІ Останнє найменше яйце без жовтка, знесене куркою; зносок (за гуцульським повір'ям зі **знішші** можна під пахвою вигріти собі чорта). *А хоч, поофірю тобі **знішші**!?* / *Але си квап, 'би потемок не ймив* (В. Шкурган. Ти... позавидував мені на смєречину, 27).

ЗНОВ, ЗНОВА 1. присл. Ще раз, ще, удруге; знову. *І ввалювалися **знова** в хату, **знова** голодні, **знова** жадні* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 124).

2. част. Також, теж; до того ж. *А дівка – як сам знаєш; та до того тобі така господарна, що пари їй нема. Стара **зно** жона чесна та ані раз не фудульна* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 252).

ЗНОВА див. **ЗНОВ**

ЗНОРОВИТИ Док. до **норовити**; спричинити, викликати подразнення, свербіж. *В ідначку Иванчікови за того, що був **зноровив** йиго вівці вночі, то ватаг дав Иванчікови красний великий сирєний вікад на стіну в хату* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 344).

ЗОБАЧИТИ Побачити. *Приходжу на поле, де браття гуляють, – / Цимбалоньки ріжуть, скрипичники грають, / А дівчина моя – то ружа, то сніг; / Як я і зобачив – аж падаю з ніг* (Ю. Федькович. Ой вийду я з хати, 57).

ЗОБАШНИЙ Вибачливий. – *Ану, будьте зобашні, кумочку Тана', та й зайдіт на часок до мене* (Марко Черемшина. Більмо, т. 1, 97).

ЗОБИДЖАТИ Ображати, кривдити. *Заступитись за тестя вирішив? Так його ніхто не зобиджає...* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 49).

ЗОБИДИТИ Док. до **зобиджати**. – *Тоді він вже не міг би поскаржитись, що зобидили його* (Г. Гжицький. Опришки, 130).

ЗОЗУЛИН

◇ **зозулине молоко** – щось неможливе, неймовірне, недосяжне. – *Все маєш у мене, хіба лиш зозулиного молока...* – *Маю, Штефане. Аж по саму гульку маю* (Р. Іваничук. Побий мене!, 53).

ЗОЙКУВАТИ Голосно, несамовито кричати; зойкати. *Лиш дивиси, аби-с дес тої браги лигнув, аби ті очі заступило. – Та й аби дома зойкувати, неню й нас збиткувати, – додала найстарша донька, сльози обтираючи. – Ану, заткайси, небого, дьидя правду кажут, – зганьбив її майстер* (Марко Черемшина. “Грушка”, т. 1, 67).

ЗОЛОТНИК мед. Хвороба, біль черевної порожнини, попереку. *Відколи Тимофій прийшов на ґрунт Параски, то лиш один голий раз прийшлося йому нарікати на стежку. Тоді, як золотник їмив був його в попереці від того, що підіймав на траці сирий дубовий ковбок, і він хотів умирати. Тоді провадила його Параска до сповіді у церквцю за третій звір* (Марко Черемшина. Більмо, т. 1, 95); *Під цією смерекою Калина зробила постіль Худанові, а Настя розложила ватру і стала приготівляти свої ліки, щоб ратувати Худана від золотнику й від переполоху* (І. Березовський. Худан, 40).

ЗОМРАЖЕНИЙ дієпримк. Зганьблений, знеславлений. *Дідо розказував, що тоти дів-*

ки, що є зомражені й через то ни можуть си виддати, біжєт по опівночі до днини на Видорші до церкви й голі у дзвінниці мюот из середини дзвони видобранов на Видохрєстний Свєстий вєчєр перед заходом сонця водов з дев'єтьох головиц (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 95).

ЗОРЕШЛИВИЙ Зоряний. *Зорєшлива ніч* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрєст, 417).

ЗОРЕШЛИВО у знач. присудк. сл. Зоряно. *Доки ворожєка ворожєла – а надворі зорєшливо да тихо* (Ю. Федькович. Безталанне закоханнє, 328).

ЗОРЕТИ Світати. *Рушили досвіта, навколо зорєло* (Л.-П. Стринадук. А кємуєш, єк то було!, 28).

ЗОРУДАТИ Те саме, що **зорудувати**. – *А що ж, Цигрис-братє, як зорудав?* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 294).

ЗОРУДУВАТИ Зробити, поладнати щонебудь, залагодити. – *<...> А ви все зорудували?* – *Усе покупив, що лиш хотіли та ще й пригістного вєзу* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 105); *„<...> Я з того боку, з-за Черємоша, повід Жєб'я, Олєксїєв побратим Іванчік Люпайлюків, прийшов смих був до Олєксїя на пораду, тай ни знаю, єк зорудую, бо чую, шо слабїй?»* – *сказав Іванчік тихим голосом <...>*” (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 413).

ЗОСТРАХИ присл. Через страх, злякавшись; зострашу. *Люди дивуютьєя багачєвому щастю і зострахи минають багачькі лази та попасають на пісній громадськїй толоці, на купинах голого моху* (Марко Черемшина. За мачуху молодєньку..., т. 1, 271).

ЗПОРСНИТИ Розлити, вилити, розбризкати. *Третий раз видобрав у накривчєсту коновочьку й тоти обі воді поклав у хоромах пид каглу, наказуючі усім, аби си варували їмму тоту воду зпорснити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 57).

ЗРАВАШЯ присл. Слідом, безпосередньо за ким-небудь; вслід. *А ми далі говорили, єк би зравашия, за бабов молитви <...>* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 34).

ЗРАД-ЗІЛЛЯ бот. Парило звичайне (*Agri-
monia eupatori*). *Ось деревій, копитень,
зрад-зілля, митриган, дика квасолька, лас-
кавець, кучеряве зілля, самозелень, свічки
польові, будяки, ромашки, криве зілля, гори-
шок...* (С. Пушик. Карпатське літо, 280).

ЗРЕВІДУВАТИ Перевірити. // у пісн.
*А ек вони їх убили, дали ногам поля – / Ви-
їхала з Коломиї головна патруля. / Та ек вона
виїхала та зревідувала – / Відіслала телігра-
му аж до Станіслава (М. Остромира. Над
бистрим Черемошем, 119).*

ЗРЕЗИГНОВАНО присл. Відмовившись,
від попереднього переконання, зрікшись по-
передньої думки. *Петро зняковів, згорбився
дужче, пошкробав голову й говорив зрезиг-
новано: – Га, як такий цісарський параграф,
то нехай діється божя воля (М. Козоріс.
Чорногора говорить, 221).*

ЗРЄЧКА Зіниця. *Загубив, яко втратив. /
де відчай в зрєчках, / бо на твари пудра...*
(В. Шкурган. Не шкодує капелюха, 10).

ЗРИХТУВАТИ, ЗРІХТУВАТИ Приготу-
вати. *Годованец, щирий хлопчіще, що і влас-
ний не був би щиріший, урадувавси, що поїде
у ліс. Зрихтувавсми, ек належит, корчугу,
похарчувалисмо, взели полуденок, сіли на
корчугу та прийшли у порташ (Р. Яримович.
Розповідь цугаря, 50); Чекає, коли збереть-
ся він до неї, вбереться у вбрання, яке вона
зрихтувала йому ще при житті: сорочку,
вишиту низинкою на лляному, вручну зробле-
ному полотні (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцу-
лів, 150); Ци тут, ци в світі / уліті (!) сани
собі зріхтує... / В журу не впаде, ек у шкрупі-
ті (В. Шкурган. Скігайте з поду старі цимба-
ли..., 9); // ірон. Аж тепер бохлівським кро-
вопивцям-дерилюдам не минути кари. Він їм
таку соботку, такий сабаш зрихтує, що в
п'ятому коліні гикатиметься (Б. Загорулько.
Чорногора, кн. 1, 339).*

ЗРІБНИЙ див. **ЗГРІБНИЙ**

ЗРІЗНИЙ Призначений на заріз. *Ек за
добре котра вгудувала зрізні свині тої зими,
бо по солонині пизнати, ека то за приєзна
в дому таздиня (П. Шекерик-Доників. Дідо
Иванчік, 240).*

ЗРІХТУВАТИ див. **ЗРИХТУВАТИ**

ЗРОГОШИТИСИ Мати намір, наважи-
тися. *А ек ни стрілиши, то за то тобі й так
ні від кого ніскої кари ни будет бо то ніхто
й знати ни мет, крім тебе. «Але будет тобі
лиш вид себе самого вічно устид, шо хотів
ес стати чьоловіком. Зрогошивси, але через
страх ни став ес тим чьоловіком, шо хотів
ес ним бути» (П. Шекерик-Доників. Дідо
Иванчік, 301).*

ЗРУБ ліс. Місце, де був вирубаний ліс.
*Назад верталися зрубом, зриваючи най-
ближчі ягоди, і ще останній раз кохалися
там, де закінчувалися ожинники (Т. Про-
хасько. Непрості, 74); Здебільшого возив
Фірман лісничого на далекі обходи, лісників
деколи розвозив по дільницях, робітників під-
кидав на зруби до саджанців, а іноді доводи-
лося навіть з районним начальством проне-
стися гонорово серединою села до лісничів-
ки (Р. Іванчук. Дім на горі, 93); Потім він
метнувся по старому, вже зарослому чагар-
никами зрубіві і за кілька хвилин висипав на
край мого дощовика цілу пригоріцу червоних,
соковитих суніць (Я. Стецюк. Крутий плай,
106); Оповідав він, як одної неділі з полудня,
жінки і дівчата пішли на малини у зруб над
селом. Євдоха – вже не молода – відійшла
на край зрубу. Розхилила корчі малин, а тут
напроти її лиця – роззявлена паща ведмеда
який на другому боці корчів – ласував мали-
ни (Р. Яримович. Гуцульськими пляями, 64);
– Там на зрубіві, на зрубіві / Рубали наших синів
<...> (Віра Вовк. Суниці, 361).*

ЗРУВТИСИ Наплакатися, наревітис.
*Погленув на мене ек на мерце, що з єми виліз
та кажет: – Єй, мой, брє, бодай би вас, Ми-
коло, а тосте штуку зайграли, а ми злекли-
си та гадали, що ви справдешки обзвічені,
а сарака хлопчіще то так зрувлоси, екби вас
у деревище клали. Я лиш мавсми на гадці, чи
вас живим до Косова доведу (Р. Яримович.
Розповідь цугаря, 52).*

ЗРУНТАТИСИ Зрушитися. *Боле, що
на тім стало! сказала Мар'яна. Бо, не дай
того, боже, трохи-трохи лиш хибувало,
а було би, най ся преч каже, геть зминтро-
жилося весіле: геть були зрунталися з-за
стола (М. Павлик. Вихора, 184).*

ЗРУТИСИ Украй знесилитися внаслідок бляння. *Погріхувавси, шо то инак ни є, лиш то ватаг натер сільов руки тай зачев був норовити вівці в царках, аби си за ніч стерли тай зрули над сільов, а другий день «на міру» аби дали менче молока* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 301).

ЗСИТИТИ Призвести до загибелі, смерті; знищити. – *Шо, варе, з ним тепер удіють? – Ого! – Але? – Бігме, зсютют. Аді ек у середині чімхає анцавай, нема пардону, Цитьте!* (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 134).

ЗСУРАВІТИСЯ Зноровитися. – *Го-го... Як жінка зсуравіється, то гірше чим десять кобил...* (М. Козоріс. Черногора говорить, 126).

ЗТЕГЛИВИЙ Сором'язливий. *Нираз йи-го, бувало, у серця шош жєвкало тай в'єлило, ек він уздрів файну чілідину, але шо з того, коли він був зтегливої вдачі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 301).

ЗУБЕЛА Вуздечка. *Тож осідлай мене! – му каже Кінь. / – Зроби мені зубела в зуби* (Ю. Федькович. Кінь, 238).

ЗУБИ

◇ **зуби на клин** – не мати нічого їсти, голодувати. – *Бійтеся Бога, імосць, та по петрі треба буде про хліб думати... Як влітку не зажнемо... то взимку хіба зуби на клин...* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 2, 514).

◇ **кресати зубами** – бути розлюченим, дуже сердитися. – *Генде при дорозі. Такий чорний, лежить і зубами креше* (Марко Черемшина. Поменник, т. 1, 144).

◇ **сікти зубами** – мерзнути, тремтіти від холоду. *Він знову проклинав тих, хто примусив його тинятися такими нетрями, де сам дідько чорногірський карк зломить, почувати без ватри, сікти зубами від студіні, а ще більше від страху; голодувати чорно, живлячись тільки ягодами свербиусу, і тепер, щоб зовсім не охлянути, зубами рвати сире м'ясо...* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 211).

◇ **носити в зубах** – говорити про когось, пліткувати. *З радості хотів сам не відав чого. Чи від чоловіцтва набрався на поло-*

нинському відлюдді і не відчував, куди влучить той жарт? Не відав і того, що за його Настею увихався Петро з Вербовців і селом саме “носили її в зубах” за так лиш, що черга до неї дійшла – і то її зачіпало (В. Шкурган. Не перший раз, 209).

ЗУВАЖИТИ Зважати на когось, щось. *Куда розцінкани надвір у вітер?... / Побійси Бога та й мене зуваж* (В. Шкурган. Куда розцінкани надвір у вітер?, 34); [Тодір:] *Гості мої любі, гості мої дорогі! Усе вам розповім що й до крихточки, лиш будьте ласкаві сим часом мені зуважити – а не так мені, як моїй годині нещасливій, бо се так мусило статись, – я вже здогадуюсь, чому навіть!* (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 441).

ЗУВЕЗДЕ присл. Звідусіль. *Мало си шо цілий світ ни завалив від Арідникового гласу, а від того чесу у саму опівничь кожного року на Благовішшине зувезде, з цілого світа, злітаютьси чьорти, упіри, відьми, лісни, бісиці, градівники й вся ничіста сила, шо підлегаєт йиму, «изчез би», до него на репорт* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 130).

ЗУДАЛАТИ Док. до **зудалувати**; змогти. *Крим цих співанок, співав він веселих, кучеревих співанок так богато, шо й писарі би ни зудалали їх на папері переписати* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 33).

ЗУДАЛУВАТИ Могти. *Бірше сидів у хаті за коменом на печі, бо через старість ни зудалував совпати такими зимами западними за звіринов* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 99).

ЗУЗИ тільки у мн. Гучні забави, розваги. *На то казав їй жертом дідо: «Дівиси, сарак, абес ни упала у йкус побліку через зузи, бо уни тобі будут ше й сего року у голові шуміти. Тай нима диву, бо ти ше занадто молоденька молодінка. Саме кров буйна»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 67); *Прокомірзувалиси по верхах притаєні в тишині хати. Оживали. Вид зузив здригалиси. Вид данців помости ломилиси хоромами. Вид побожних коледий, жертівливых плесів й куражистих співанок аж дзвиніли стіни в хатах* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 78).

ЗУМАТИ Збожеволіти, зійти з розуму. *Одни си смієли, а другі желували, шо здурів, треті ирстилися: «Закрий, Госпидку, та засохрани кожного з нас вид такого дива. Ади, преч би си казало, чоловік на чесок зумав. Видко, шо йиму ни усі дома, бо ади йке виводит* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 176).

ЗУМІВАТИСЯ Дивуватися. Відтак *зумівалися* пушкарі: – Гей, хло', шо ті молодиці з нас роблют? (Марко Черемшина. Перші стріли, т. 1, 30).

ЗУМІЛИЙ дієприкм. Здивований, оторопілий. [Довбуш:] *(рве на собі кайдани і вивирає зумілому воєводи шаблю з пішви)* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 395).

ЗУМІТИСИ Док. до *зуміватися*; здивуватися. – *«Таки знаю, – кажу та й витігаю з дзьобні Андрійків палец. – А дивіт!»* А вона глипнула та й засторопіла. Поблідла та й ані дихне... – Ей, бадю, *зумілася?* – здивувався Глаш (Марко Черемшина. Хіба даруймо воду!, т. 1, 60).

ЗУРИТИТИ СИ Док. до *зурічувати*; набриднути. // у колом. *А я тебе, пишна любко, люблю та й цулюю, / Чому ми си не зуритиши, сам ти си дивую* (Марко Черемшина. За мацуху молоденьку..., т. 1, 274); *Був аж до по Риздвених светках. Але за тот час икос ніраз ми си ни зуритило було бути в діда, бо він башиє мене своїми бесідами* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 49).

ЗУРИЧУВАТИ Набридати. – *Я си нікому не зурічую, най і мене не чіпают* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 78).

ЗУСТРІЧИТИ Зустрінути. *В нас лиш ходя за ворота / Гостя зустрічати. / А на тії-то стороні / Хіба тя зустрічуть?* (Ю. Федькович. Сему-тому, хто цураєсь свого дому, 97).

ЗУХ Відчайдух, сміливець. *Батько у Василя був зух, господарство його нудило, й тягло більше опришківське життя* (Г. Хоткевич. Довбуш, 432).

ЗУШЬКАТИ Вигукувати «уш», «агуш», проганяючи курей. *Гримнула Боканючка две-*

рима, аж сволоки загули. Зушькала на курей, що під дверима скубтися позбиралися: ті з переляку залопотіли крильми, позлітали вище вікон (В. Шкурган. Чоботи, 226).

ЗЦЕПАТИ, ИЗЦЕПАТИ, ЗЦІБАТИ Раптово починати ляяти, сваритися, докоряти кому-небудь; накидатися. *В хаті, то йго Єлена ше довстріту зцепала на него, чога він таку охаблену бечку взєв з церкви* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 315); *Видгонисто изцепала на него* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 105); *Він зцібав на пса тай пєс, погавкуючи, вступивси їм з дороги* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 414).

ЗЦЄПАТИ Здоїти. // образн. *«Ни жури си, Джюндю, ти лиш цим, бо ни на то Костюк спросив гостий у свій дім на весіле, аби лиш їх зцєпати, єк овец на міру в полонині, у повниці, а по повниці аби си вни розбігли від него, єк ни дай то Боже, від єкоїс покритки* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 246).

ЗЦІБАТИ див. **ЗЦЕПАТИ**

ЗЦІКУВАТИ Накричати, насварити. *Але єк добре зцікувала Люпайлючка на свого Иванка, то він мусів пити до школи* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 131).

ЗЦУРІКАТИСЯ Податися назад, відступити. – *А ви, Петрику, знаєте, що сеї ночі козаки зцурікалися долів?* (Марко Черемшина. Козак, т. 1, 257).

ЗЦУФАТИ Накричати, нагримати. *Остро на ню зцуфав, грозічі сталенков перед ич: «Кайси ни кайси, а єк си стало, то заткайси. Куш, тай гони д'хаті!»* – Тай ни допустив він її в хату д'Дарадуді, пишли назад тудя, відків були прийшли (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 439).

ЗЧЕЗНИК див. **ЩЕЗНИК**

ЗЧЕРЕДУВАТИ міф. Відібрати молоко в корови шляхом чаклунства, чарування. *А нираз, то кликає мальфарів и в розоденцію, до себе, примов'єти коровам до манни, єк, бувало, вліті їх зчередуют на пасовиську відьми та чередінниці, аби привернути назад коровкам густе молоко, жовту сметану та туге масло* (П. Шекерик-Доників. Дідо

Иванчік, 283); // у порівн. – *Аді, кождому дай, купцеві дай, податок дай, секурацію дай, попові дай, адвокатові дай і дай, і дай, а тепер таке вермя настало, що ні заробити, ні з маржинки хісна, так як коли б її хто зчередував* (М. Козоріс. Черногора говорить, 257).

ЗЧЄЗНИК див. **ЩЕЗНИК**

ЗЧЄСТА присл. Часто. – *Ші коби й я правнуки дочікав. Банно, шо баба моя не змогла, – скліпав Горданчин. – Але снитси ми зчєста, так що видимоси. Позатого тижня присниласи, гейби здибаємоси у горах, але я йду д'горі, а в'на долів. Така красна, так легонько йде, ек по повітрю* (В. Шкурган. Майте на увазі, 179).

ЗЧИНКИ тільки мн. Приготування. *Давно бувало бесіда за бесідов, ходить парубок до дівки довго, потому обзорини, заповіді тягнуться три неділі, зчинки, нітвісти – що, що було коли надуматися і роздуматися, могло ся і розбити весіле...* (М. Павлик. Вихора, 245).

ЗШЕДИТИ Висміяти, взяти на кпини. *«А може то тобі Обарінчук так злагодив за то, шо ти йго в Шкинді на толоці гей занадто зшедив перед усим народом?» – Тай лиш кораво всміхнувси Довгий, шо на то скажет Иванчік* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 400).

ЗШИЛОФОСТИТИСИ, ИЗШИЛОФОСТИТИ СИ 1. Стривожитися, занепокоїтися, злякатися. *Мині від того всего так дало пуду, шо я ни знав, шо дієти из собов. Баба з вуйком и вуйна спали так твердо, ек би загоріли на загоренищу. Я зшилофостивси, шо тут дієти?* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 42).

2. Підлеститися. *Але Олексій ни такий квапний був, ни так то борзо давси він перпросити, бо ни на тото показав він панови свій знак, аби витак си изшилофостити опередь паном, ек то песе, що ни розумієт, криз котру дирку йиму пролізти в плоту* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 161).

– И –

ИГРАШКА Жарт, витівка. *Ий, чудо! Йи-кий игручий та еркий до **играшок**, а я екраз такого люб'ю* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 314).

♦ **на играшку** – жартома. *Тай поклада йиму руки на плечя, зачепяючі йиго **на играшку**, бо вздріла, шо він ни досмівав її зачепити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 394).

ИЗДЖЕРЕМУГАТИ Скупчитися. *Навіть хоть ікі є завжди видважні жєбівце, то тогди зачели були розбігатиси, лиш один Шкиндя ни вергси, ек над ним **изджеремугали** волохе, зміреючі в него своїми пушками* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 171).

ИЗІДОВИТИЙ Беручкий, завзятий. *Уна насвітї була **изідовита** до роботи* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 102).

ИЗИРЧСТИ Відповісти, сказати. *А Гирдічка, бувало, лиш си хетро из того засміет, махнет байдуже руков, тай фігляво **изирчет** Юріштанови: “Піш пан же пшепадро” <...>* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 148).

ИЗМЕРЗИТИСИ Остогиднути, спротивити. *Изразу, то ше пів біди лиха було, бо ходив й до школи, але витак, ек уна **си** йиму **измерзила**, то й цілими тижнями до неї не навертавси* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 131).

ИЗСУРАВЛЕНИЙ дієприкм. Норовистий. // у порівн. *Люде з коршми витрішишили си на него, ек **изсуравлені** коні* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 176).

ИЗТЕГЛИВО присл. Покірно, перелякано. *Дідо си пудно похмурич, тай визвіривси на мене: «А ти, шибенику оден, ни знаєш чьо?» «Ні – ни знаю», – **изтегливо** шепнув я* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 13).

ИЗТУРЕТИСИ Зважати, звертати увагу на щось. *Але борше клинет [баба] та вадитси. Нираз си так розгалакаєт, шо люде **изтурєютси** аж из других кичер та грунів* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 107).

ИЗФУШКОТИТИ Зашипіти. *У тот раз из рога фуужнув порох половиньов так, шо*

*мало їм усім очі ни повипарєв, тай лиш **изфушкотів** кутами* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 124).

ИЗЦЕПАТИ див. **ЗЦЕПАТИ**

ИЗШИЛОФОСТИТИСИ див. **ЗШИЛОФОСТИТИСИ**

ИЙ виг. Уживається, коли треба повернути чинсь увагу, покликати когось. *Ий, дєдику мій... Дєдику мій срібний, Дєдику мій любий...* (Р. Федорів. Жбан вина, 98).

И-ИЙ виг. Уживається для висловлення обурення, осуду. *И-ий! Встидайтєся, Дзьобаку, – відступив трохи далі Гаврило Худяк* (М. Яновський. Черевики, 35).

ИЛЕЙ церк. Мир. *Уно парит чорта гірше **илєю*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 175).

ИМЛЕНИЙ Дієприкм. до **імити** 1; схоплений. *Вид цих порожних хатий, покладених из колєного протєся у вугли, з маленькими виконцями, затканими заткавницями, з плоским дахом, наваленим камінєм, та **имленим** в ужвиці, тай из великим черсаком опередь хорім, нитрошки наївси я пудного страху, пробігаючі у вечеріх попри ні* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 9).

ИНАК, ІНАК присл. Інакше, по-іншому, не так. *Оподалік знов ініші бадіки відгадували причину, чого військє в гори зайшло й одпочиває: – То не буде **інак**, лиш наш тісарь добрий, землі не хоче, забєфєлював, пардон (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 140); Твої ровєсники вигибли, а ти чього дітем заважєси? Аді, Микитюків нема, Гєлєвичів нема, Красія убили, нікого нема. Тогди було **інак**, а тепєр **інак** (Марко Черемшина. Дід, т.1, 41); Тото лиш тепєр перейшли гуцули на біду, але з-за мого верем'я ще **інак** було (Ю. Федькович. Люба – згуба, 248).*

ИНКЛЮЗ див. **ІНКЛЮЗ**

ИНЦИНАТИЙ Лютий. *Ну й **инцинатий** мороз, – сердився Митро і переступав з ноги на ногу* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 136).

ИНЧИЙ, ИНШИЙ Інакший, інший. *А середушиший брат Федьо, тот, шо Джюндов йго звали, то був знов **инчеї** натури* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 135); *Давно із дому я пішов / І є вже в мене **инше** «дома», – / Життя нас виб'є, як солому, / І пустить з вітром стрімголов* (В. Атаманюк. Давно із дому я пішов..., 84).

ИНШИЙ див. **ИНЧИЙ**

ІРСТЄЧИСИ церк. Дієприсл. до **ірститися**; хрестячись. *Баба, **ірстєчиси**, напамішма из Божими словами клєла діда, на чім світ стоїт* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 37).

ІРСТИТИ СИ, ІРСТИТИСЯ церк. Хреститися. *Баба зачєла си до бійки рвати. Лєдвї її вуйко Лєсьо йкос уговкав, так си камузила на діда. З гирьков бідов докінчювала уна говорити очєнаші. Зачєла **си ірстити*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 37); *Та й я, грїшина, думала піти до церкові, але найко, най, коби лиш щасливо діждати, мемо видіти! – закінчила Федорчучка, відійшовши вже далеко від перєлаза, на горбок, і зачала **ірститися** та шєптати молитви* (М. Павлик. Вихора, 177).

ІРТ церк. Хрест. *Він [дідо] держєв у лівій руці чєпєлик вид граду, громову трїску й гадєчу пацїрку. У правій руці мав чєрпак, на однім держєску з двома **іртами** на видлю, до видбирання води з головиц, навмисне зроблєним до того* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 20).

ІРШЕНИЙ, ІРШЄНИЙ, ІРЩЕНИЙ, ІРЩЕНИЙ, ІРШЕНИЙ церк. 1. Хрещений, охрещений. *Та і я **іршений**. У неділі та у свєтки до церкви ходжу та молюси до свєтих образів...* (Р. Яримович. Розповідь пугаря, 49); *А вин **іршєний** вітєг повєн таршук тай даєт мені* (О. Манчук. Право, 65); *Нїхто з «**ірцєних**» людєй не повинєн бутї поза домом, бо тоді увєсь рік блукатимє* (М. Остромира. Над бистрим Черємошєм, 114); *За твоє здорєвлєчко, панчіку **ірцєний** (хрєщєний), аби смї прожїли до сто рік!* (І. Берєзовський. Худан, 12); *Тєпер маєм живий вогонь, а доки мє він горїти, нї звїр, нї сила нечїста не озьмєся маржїнки та й нас,*

***ірцєних**...* (М. Коцюбїнський. Тїні забутих прєдкїв, 191); *Най Бог свєятий сокотить усїх **ірцєних** від такогю панствя* (М. Остромира. Над бистрим Черємошєм, 177); *Шїнуючи чєсну голову панцїку, та й свєті образи, та й нас, **ірцєних**, ми спїмо на землї, а діти на лавїци* (Марко Черємшїна. Свєятий Нїколаї у гартї, т.1, 55); *Вїдно, сам пан бїг захотїв убєрегтї її від погїбєлї, а мєнє, **ірцєного**, від грїха* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 18); *// у замовл. Водичько свєтичько! / Тєчєш з високїх гїр, з глїбокїх нїр, / Усє лїхє обмиваєш, сама чїста проплїваєш, / Обмїй и мєнє, **іршєного** Івана, / Вїд вуру, пострїлу, клїку, / Наслєня й лїхогю чєсу* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 22).

2. у знач. ім. Той, хто сповїдує хрїстїянську віру; хрїстїянїн. *А ви, лєгїники мої, запам'ятайтє собї, що зрада – цє жєсна погань і най-ко Бог свєятий сокотить від нєї кожєного **іршєного*** (М. Остромира. Над бистрим Черємошєм, 118); *Ану скажї-ко, **ірщєний**, кїлькю ти самїй наймав службїв та акафїстїв – а попустило?* (М. Павлик. Рєбєнщукюва Тєтяна, 35); *Та **іршєні**, та будьтє такї ласкаві сїдати за столї, бо їндїчка вжє стїнє* (Л.-П. Стрїнадюк. У нас, гуцулїв, 164); *// образн. Особлїво верхня вєрствя річної тєчїї вїдалась Юрї дужє студєною і вїдразу обхопїла її ногї в тїм мїсці, де булї перєв'язанї волоки, рїзала там, мов острїми бритвами, стїскала обї ногї немїлосєрдно, мов тїсно закручєні залїзнї кайдани. Цураха на тєбє, **іршєна!** – буркотїв Юра. – Отосмї студєна* (І. Франко. Як Юра Шїкманюк брїв Черємош, т.21, 452).

ІРШЄНИЙ див. **ІРШЕНИЙ**

ІРЩЕНИЙ див. **ІРШЕНИЙ**

ІСПОРСКАТИ зруб. Сердїто вїдповїсти, накрїчати, нагрїмати. *На свїті будєт так, єк їзхочєт Господь Бог, любїй та солодкїй, бо то єго волє кермуєт свїтом, а нї твоє! Ідї гєт від мєнє! – **їспорскала** баба на нєго* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 105).

ІСТИНА Істина, правда. // перєн. Гроші. *Хто їому даєт грошєй? Якбї був людськїй газда, то можє хто й повїрїв бї їому та*

й позичив. Та коли він такий як той вітер. Гроші дай, а потому ще по судах ходи та по терметах. Та що, я буду його терметувати та гіцкувати, аби свою **истину** відібрав (М. Козоріс. Чорногора говорить, 228).

ИЧІ тільки у мн. Очі. – Тай я увакую її, ек би си пробувала шош физати, бо арапник вид чого? – при тих словах потрес так остро арапником Иванчикови опередь **ич**, шо аж

дріть зацоркотіла в арапниці (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 153).

ИЧЬКАТО присл. Нагадуючи очі; колами, кругами. // образн. Толоки позарубовані дінницями та стряпавими ломовицями в усілякі узори: барткато, **ичькато** та кривулькувато, ек роззкішний, коверцовий гуцульський ліжник (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 10).

– І –

ІБІГМЕ див. **БІГМЕ**

ІВАНІВЦІ тільки у мн. Мешканці села Іванівка. Коло воріт з'юрмилися *іванівці* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 73).

ІГІ див. **АГІ**

ІГІ-І-А-А-А виг. Уживається для передачі доброго настрою, піднесення. В тиші касарняної ночі шуміли смереки до болю, до муки любим віковичним шумом, трембіта звучала, і чувся призивний крик легінів: «*Igi-i-a-a!*» (Г. Хоткевич. Камінна душа, 127).

ІГІЙ див. **АГІ**

ІГІНЕ виг., наст. Уживається вівчарями для завертання вівці, яка відбилася від отари. – *Igine!.. Igine!..* – це кричить на таку, що відбилася. Не потребує її пса, бо сам поскаче й заверне (Г. Хоткевич. Довбуш, 138).

ІГРЕЦЬ етн. Місце на верху гори, де танцювали опришки. <...> і йому захотілося знову, як бувало, зійти на *ігрець* – на те місце, де танцювали опришки, – сісти там на горі, опертися ліктями у свої високі коліна і тепер уже добре, по-справжньому обдумати, що робити (О. Кундзіч. Верховинець, 225).

ІД прийм. До. Як ідеться попри царинку багача Кречуна, то понад поточину попри саме вориння зайдеться *ід* Решетаревій царинці, відтак *ід* Фенчуковій, а відтак під гору Клотічку (Марко Черемшина. Злодія зловили, т.1, 70); То як робив раніше в бутині, то поробив дві-три неділі та й зійшов на тиждень *ід* хаті (А. Крушельницький. Рубають ліс, 322); Ну, то чекай. Може, твоя буде правда, може, ше си навернет моє серце *ід* тобі, але сегонне – не руш мене (Г. Хоткевич. Камінна душа, 126); Никольцо обернувся лицем *ід* подушці і хлипає... (М. Павлик. Пропаший чоловік, 45); // у коляд. *Ід* цьому двору, *ід* веселому / Гей, дай Боже (П. Федюк. Свята вечеря, 86).

ІЗВЕРГНУТИ Скинути. Синку, *ізверж* тоте чуже. Скупаєшся. Я й луг для тебе щодня грію (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 215).

ІЗВІР див. **ЗВІР****ІЗВОРА** див. **ЗВІР****ІЗДИБАТИ** див. **ЗДИБАТИ**

ІЗДОЙМИТИСЯ перен. Повстати проти когось, піднятися. На другий день, як *іздоймилися* кобачькі мужики на Кольцевого батька, раненько обступили люди церкву з колами – то була неділя – і спирали кожного, хто ніс на парастач (М. Павлик. Пропаший чоловік, 62).

ІЗЛІЧИТИ

◇ **де ж** (хтось) **годен цвіт у маю ізлічити** – про щось неможливе. *Абих по тій правді діждав ще свої внуки подружити. Бо де ж я годен дугу на небі ізмірити, або цвіт у маю ізлічити, або верем'ячко в косовицю оком перездріти, а хоть ріку запашної ночі зорям із шії здійснити?* (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 203).

ІЗНАЙТИСИ Народитися (про дитину). – *А велика твоя сестра? – Менча мене. – А кіко має років? – Ци я знаю? Менше мене. Я вже на дерево лазив, єк вона у нас си *ізнайшла** (Г. Хоткевич. Довбуш, 131).

ІЗРАДИТИ Зрадити. А газдиню свою не хочеш видіти, синку? – *Ой ні, дедику, не хочю. – Ба через що, синку? – Сеї ночі вона мене *ізрадила** (Марко Черемшина. Верховина, т.1., 210).

ІЙ див. **АГІ****ІЙ-ГА** див. **АГІ****ІЙГА** див. **АГІ****ІЙ-ГІЙ** див. **АГІ**

ІК 1. присл. Як. *Шош... от *ік* цесе переважує* (Г. Хоткевич. Камінна душа); *От *ік* ніч настає, злітається до його хижі видно і такий рейвах піднімають, що аж гори хилитаяться* (В. Сичевський. Чаклунка Сичнього Виру, 17).

2. прийм. До. *А він дивиться, призирається – а далі як припаде *ік* залізним гратам, як заплаче-заплаче!* (Ю. Федькович. Хто винен, 279).

ІКІС у знач. ім. Якись люди. *Єко ото раз імили си тут *ікіс*, а я прибіг та й кажу: «А хто вам тут велів ловити си?»* (Г. Хоткевич. Дарабов, 395).

ІКРА Вим'я у вівці. *Сідай на сідець та мий тов водов кожді вівці ікру й перехресте. А шо зістане води – віднеси у таку скалу, де ніхто не може знайти, й там вилий...* (Г. Хоткевич. Довбуш, 132).

ІЛЬЧАСТИЙ

◇ **ільчасте письмо** – вид плоского різьблення на дереві. *Ільчастим, головкатим письмом назвали узори різьбярів* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 185).

ІМИТИ 1. Схопити, взяти. *Брат імив Глаша на руки, та лиш вдарився у стіну головою* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 264); *А ти прийшов д'мені, імив за руки та лебедів: «Нене! Ади. Селько сце ніцьо не їв»* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 120); // образн. *Йой, шо то весна! Імив би ю та й тримав в обидвоіх руках по вік вічний* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 25).

2. Зловити, силою зупинити кого-небудь, не даючи можливості піти, утекти; спіймати, схопити. *Пару їх тамтого літа пустилися рабувати. Але імили. Загнали до Коломій* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 79); – *Мі! Ану ще в Греччіно (то такий город під лісом), там у черешні вивелися кашевки (так звуть у нас білицю), як імеш і принесеш нам сюди живого, то куплю пістоля, грімке таке, що годі!* (М. Павлик. Ребенчукова Тетяна, 32); *Вже не один переловив його на крадежі, а я сам імив у своїй коморі* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 47); *Віддасте мені за княгиню живими й здоровими, не покаліченими й не битими тих двох легінів, що втікали до мене, а ви їх імили в горах, у лісі* (В. Гжицький. Опришки, 115).

◇ **імив страх** – стало лячно. *А мене імив такий страх, що вже й забула, що мій Василько має на війну йти* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 347).

ІМИТИСЯ З'явитися, взятися. *Скрізь: строминами, убочами, узліссям імилися таки зараз мраки* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 541).

ІНАК див. ІНАК

ІНКЛЮЗ, ИНКЛЮЗ, НИКЛЮЗ 1. міф. Чорт; нечиста сила. *Він [чорт], як ніхто, має*

так багато імен: дідько, сатана, біс, диявол, щез би, пекун, щезник, пан, він, той, рогатий, пек йому, осина, осинавець, хвостатий, окаменюшник, злий, скаженів би, пропасник, дьябол, хованець, інклюз, інклюзник, злий дух, чортяк, юрчик, біда, шашок, гонихмарник, шатан, люципер, домар... – та чи нечисту силу перерахуєш! (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 217).

2. *перен.* Про фальшиву, нещирю, лицемірну, підступну людину. *То цілий інклюз, ни баба була. Ув очі з тобов – липа в лип. Помаленьки, філяво з тебе душу вимотуєт. Здаєтси, шо до рани би її тулев, така ув очі чемна виглядаєт. А поза очі инчеї говорит* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 48); // лайл. *Ви оба великі фарійони, я це знаю, пусті никлюзи, Біг би вас побив на гладкій дорозі та покарав по вашій правді, иков иде те* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 210).

ІНКЛЮЗНИК міф. Те саме, що **інклюз**. *Він [чорт], як ніхто, має так багато імен: дідько, сатана, біс, диявол, щез би, пекун, щезник, пан, він, той, рогатий, пек йому, осина, осинавець, хвостатий, окаменюшник, злий, скаженів би, пропасник, дьябол, хованець, інклюз, інклюзник, злий дух, чортяк, юрчик, біда, шашок, гонихмарник, шатан, люципер, домар... – та чи нечисту силу перерахуєш!* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 217).

ІНО присл. Щойно. *І до того всего, – кає дідо, – було дванацік заступок, вірубаних у скалі з долини. Але нас ек вісипало за раз там дванацік тоти гроші у то корито, то ек ми вити йшли, то усі тоти капки за собов позасипали, аби незначно було, куда ми іно лізли* (Г. Хоткевич. Довбуш, 115).

ІНТЕРЕС Справа, діло (бізнес). *Ввесь гріш ціле життя був в інтересах: у лісі, в маржсині, сьгодні дістав – завтра втопив у новий інтерес, і знов ходить без гроша, доки інтерес не оплатиться* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 220).

ІНФАНТЕРИСТ військ. Піхотинець. *І то не лиш інфантеристи, але і рагони, і єгри, і канонери, що у Боснії на війні були і тепер*

урльоп подіставали (Ю. Федькович. Жовнярка, 336).

ІРЗАТИ Лунати. // образн. *Його голос ірзав* верхами і долинами, та біг лісами у село, та давав знати, що старий війт при молодій газдині охотою палає (Марко Черемшина. За мачуху молоденьку, т.1, 273).

ІРИЦЯ Вирій, щаслива країна. // у порівн. *О, яка би ти була щаслива за моїм Николайком! Жила би-с як на іриці. Ото би була пара* (Д. Харов'юк. Палагна, 537).

ІРСТИТИСЯ див. **ІРСТИТИ СИ**

ІРШЕНИЙ див. **ІРШЕНИЙ**

ІРЩЕНИЙ див. **ІРШЕНИЙ**

ІСКЕТИ див. **СКЕТИ**

ІСТИК Паличка з залізним наконечником для очищення плуга від прилиплої землі. *У Василя був істик в руках. З усього розмаху ляснув він тим істиком коня по храпах* (Г. Хоткевич. Довбуш, 282).

ІХКАННЯ Звуки, утворювані внаслідок вигукування "іх". *Під Буковцем вигравали музики, шугали гуки-перегуки, вівання, іхкання, гойкання* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 209).

ІЧКА тільки у мн. Елемент орнаменту, різновид візерунку. *Була вбута в крашені капці, вишиті в ічка, та в джюгні постільці-варгованці, з маленькими тварцями та шюпними дзюбчіками-моршками* (П. Шеке-рик-Доників. Дідо Иванчік, 329).

– і –

ЇВ-ГА виг. Ужив. для вираження емоційного стану. *Їв-га!* – *вівкала Мар'яна уже за сінним порогом* (М. Павлик. Вихора, 248).

ЇДУНЕЦ ірон. Ненажера. *Але був він й великий сміхованец, тай добрий їдунец. Тот ніколи ни стрюхнувси, хоть би йку велику миску-черу був поклав опередь него страв.* Бізував й за н'єтьох иззісти (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 126).

ЇЖНИЙ Охочий. *Вищукуєт [злий дух] чєліди любасів, а мушіінем любасок. Примілюєт їх одно д'одному, роб'єчі їх файними та їжними на лубу* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 306).

ЇМИТИСЯ Пристати, причалити. *Петро стояв при передній кермі, я вхопився за задню. Під полудне заплили ми до Ясенова і їмилися біля шинку* (І. Франко. Терен у носі, т. 21, 379).

ЇМОСТЕЧКА Пестл. до **їмость**. *Аби-сте нам здоровенькі їмостували, наші файні та молоденькі їмостечки золотенькі, – поправлявся дід укладно і швидко* (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 195).

ЇМОСТИЦЯ Пестл. до **їмость**. *Ой, болє, їмостице, болє! Болє від колиски, болє й від*

серпа. Ади, день в день ношусі з дитиною. Чужий вівсик жну (О. Дучимінська. По ранніх росах, 84).

ЇМОСТУВАТИ Бути **їмостею**. *Аби-сте нам здоровенькі їмостували, наші файні та молоденькі їмостечки золотенькі, – поправлявся дід укладно і швидко* (Марко Черемшина. Верховина, т. 1, 195).

ЇМОСТЬ Дружина священика, попадя. *Ой, того, небоженьку, у нас не буде, що в Кобаках! – похопила пискливим голосом їмость* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 89); *Заїхав дід возом перед самі вікна, а коли паничі зіскочили з воза, вийшов з хати комендант і казав робити місце на дві їмости, аби вигідно собі сиділи* (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 194); *А служниця вже знала в чому річ, бо ще вчора чула в кухні, де обговорювалися з їмостею всі парафіяльні справи* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 25).

ЇМОЦУНЯ Пестл. до **їмость**. *Ах, їмосцуню, їмосцуню, так бим ся смачно напив кави, але чорної, їмосцуню, чорної, бо мене так страшно болить голова, що трохи не трісне!* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 89).

– Й –

ЙИК спол. Якщо. *А ну-ко, Миколайку, а дай-но сюди честунок та клади на стіл, бо йик ти дьидя такому легіникові, що виставив он з пеленок таку ногу, гей чічка, то твій має бути честунок, – говорив кум Пилип...* (М. Козоріс. Черногора говорить, 180).

ЙИРКА див. **ЄРКА**

ЙИРЧАТА див. **ЄРЧЕТА**

ЙМАТИСЯ Братися. *Тай хотів би ще, щоби ніяка куля мене не ймалася* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 14).

ЙМИТИ 1. Брати, взяти. *Аби не ймила тебе навіть освячена куля, аби не втяла ні бартка, ані меч, аби не вразив ніякий трунок* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 226); *А той, що недавно прийшов, ймив ослінчика з-під ґруби й закрутив у повітрі* (М. Козоріс. Черногора говорить, 69).

◇ **ймити в попереці** – відчути, дістати різкий біль у черевній порожнині, спині. *Тоді, як золотник ймив був його в попереці від того, що піднімав на трачці сирий дубовий ковбок...* (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 95).

2. Схопити, спіймати. *Ймив лиш Марійку чи Василючку й так її закрутив, гей фургало* (У. Самчук. Гори говорять!, 7); *Щойно в цій хвилині Олекса відчув, як свобода досі безмежня раптом покидала його, він бачив перед очима гайдуків, що женуть за ним, щоби його ймити* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 21); *Даваласи видіти й не даваласи ймити* (О. Манчук. Лісова дівка, 43); *Коли відтак Кречуниха ймила теля за хвіст і за вуха та й так затягнула до ялівника, тоді встав Юра з-під вориння і став їти дальше наперед себе* (Марко Черемшина. Злодія зловили, т.1, 71); *– Де вуйко? Ймили? – Не ймили. Він ще сам ішов. А тогди ми з Василем несли. Повні постолі крові...* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 74); *Ади, ймили його і тримали у тім фестунку* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 33); *А ще міліція може тебе ймити і кинути в тюрму* (М. Дзюба. Укриті небом, 10); *Бандерівці ймили його та й закатрупили* (Я. Стецюк. Крутий плай, 67); *Бо, каже, Худан панів рабує, то ек го ймемо,*

то го повисимо на публіку, аби си всі люди каїли (І. Березовський. Худан, 35); *Бо скоро би си лиш котрий опришок показав – ого! В оменті би го ймили* (Г. Хоткевич. Довбуш, 112); // у колом. *Кували ми дві зазулі, дві разом завили; / А як вийшли до Бордючки, так Николу ймили* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т.21, 451).

◇ **ймити в руки** – підкоряти кого-небудь своїй волі, примушувати коритися. *Але то однако було, ци орлом упали, ци на лиці: уводно я був свинарем – вни були раді, що мене ймили в руки* (М. Павлик. Ребенщуківа Тетяна, 32).

◇ **як за очі ймило** – дуже темно. *А нам тільки й дороги, що блисне, а потому, як би за очі ймило – так темно та чорно* (М. Павлик. Ребенщуківа Тетяна, 43).

◇ **за серце ймило** (кого-небудь) – хтось відчув різкий біль у серці. *Сів собі на якімсь там притулку, в очах замріяло, за серце ймило* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 308).

ЙМИТИСЯ¹ 1. Спійматися, зловитися за щось. *Ймився руками землі й застогнав не своїм голосом* (Марко Черемшина. Дід, т.1, 42).

2. Те саме, що **ймитися**; пристати, причалити. – *А де ж хочеш висісти? – запитав я ще раз. Адже бачиши, що той берег тут усюди стрімкий, нема де ймитися* (І. Франко. Терен у нозі, т.21, 379).

3. Спійматися, втрапити у пастку. *Рибки не спіймаєш, хоть у водах утопися, але покладь вершuku або ятір, а вона сама ймеся* (Марко Черемшина. Хитрість, т.2, 205).

ЙМИТИСЯ² Гуснути, скисати (про молоко). *А я міркую собі, що, може, так випало, що забули поставити на квасне молоко або не було на гніздо, бо не ймилося, – усяко буває, люб'ятка, та буває!..* (М. Павлик. Вихора, 175).

ЙО, ЙО-О част. Так. *А шо, хіба чоловіка трудно убити? Йо! Плюнути* (Г. Хоткевич. Дарабов, 402); *Йо, срібняки за твою душу.. І ніде вже від того не дінешся* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 83); **Йо** – так

само радісно і трохи зверхньо кидає Василь (М. Стельмах. Над Черемошем, 64); *І вже теперка переконалася, що йо тоді-таки те сталося* (П. Федюк. Нічна зозуля, 15); *Добре набиве? – Йо-о, так, що її в лікарню взяли* (М. Яновський. Гірське серце, 123).

ЙО-О див. ЙО

ЙОЙ виг. Уживається для вираження різних емоцій, переважно суму, тривоги, розпачу, жалю; ой. **Йой**, не питай, козаче! Не додавай туск д душі (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 11); *Ох-х! Йой! Сумно, тривожно...* (Д. Харов'юк. Ліцитація, 540); **Йой**, панчіку чесний! Пан бог свідок, що все спла... (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 49); **Йой**, коби мені господь поміг іще хуч одну знайти, аби я так здоров, коли тобі у рот не запхаю (Г. Хоткевич. Ранок, 426); *Такий файний кавалір! Ходіть-но до танцю! – В житті ніколи не танцював. – Йой, ви жартуєте! Знаю, танцюєте, та ще як!* (О. Гончар. Циклон, 235); *За нас якби так дівка та супротив парубків, йой, крий її, господи, від тата та від мами! А ця й мене має за нічо...* (М. Павлик. Вихора, 266); **Йой**, прошу пана, лоскоче... *Борода* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 23); *Коли збили з ніг Андрія, старий Кадоб не витримав, закричав: “Йой, станьте! Бійтеся Бога!”* (Б. Бойчук. Остання надія, 163); *А в мене Михайло Гнатович персики хвалив. Дати тобі, Марічко? – Йой, не треба* (М. Стельмах. Над Черемошем, 71); *– Йой, – притьмом обернулася до нього, – як ви мене напудили!* (М. Дзюба. Укриті небом, 130); **Йой**, Олексику!.. (Л. Качковський. Довбушева пісня, 43); **Йой**, робітники мої велебні! – крикнула Варвара, ніби наскочила на гадину (А. Крушельницький. Рубають ліс, 323); **Йой**, а що ти людям доброго зробив? – не втримала слова Марічка (В. Бабій. Запродана душа, 23); *Водиці, люди, хоть дробину, / Водиці – йой, мій боже, – гину!..* (Ю. Федькович. Товариші, 60); **Йой**, голово моя, що маю діяти? (П. Федюк. Звір над хатою, 10); **Йой**, як довго було ждати (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 91); **Йой**, братчики, так у мене долоні сверблять, так ми хочеться взяти топірець гострий і карати кривду (Р. Федорів. Жбан вина, 45); *Хочеться в тюрмі сидіти? – Йой, не дай боже! – стре-*

пенується Белейович, виходячи з заціплення (М. Яновський. Гірське серце, 121); **Йой**, кажуть, то не є на добре – обгонити похорон (М. Магіос. Нація, 240); **Йой**, яка ж ти стала файна! (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 80).

ЙОЙКАТИ Викрикувати “йой” від болю, страху тощо. *Даремно рвали жили, даремно силкувалися, аж очі на лоб лізли, даремно збивали до крові об гостре каміння руки і коліна, даремно штовхалися, лютились один на одного, шлякували, матіркували, божкали, йойкали* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 277); *Йой, що ви! – Не йойкай, а слухай мене* (М. Стельмах. Над Черемошем, 109); *Потім вони з головою все рахували... що треба там. Генік все йойкає: то дорого, то витрати, то інше* (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 134); *Вуйко! – трошки не йойкнув Танаско. – Чи то не його покалічило?* (М. Яновський. Коли йдуть сплави, 8).

ЙОЙКІТ Дія за знач. **йойкати**; зойк. *А в Яворові тим часом єдиною вулицею, уздовж Рибниці, і розгіллями суточок, узгірними царинами і поточинами тривала несамовита гонитва за людьми: палашами й стріляною шаленіла лоть, шуғали крики, виск, йойкіт, розлягалася тупітнява копит* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 152).

ЙОЙКНУТИ Однокр. до **йойкати**; скрикнути, зойкнути. *Старий побрів стомленим зором уздовж вориння і враз сторонів, аж йойкнув од несподіванки...* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 49); *Жінки йойкнули і втікали, лиш жиди обступили довкола та й дивляться: а то лиш тіло товчеться по камінню і часом здихне, як із гробу* (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 41); *Дівчата вражено і недовірливо йойкнули, похитуючи головами* (М. Стельмах. Над Черемошем, 50); *Йой, зараз впаде в ріку, – йойкнула якась жінка* (П. Федюк. Людина з того світу, 105); // образн. *В шпиталю на подвір'ю жовняр варту ходить. / Що ступить – камінь йойкне, більше нич не чути* (Ю. Федькович. Трупарня, 62).

ЙОРДАН церк. Християнське свято Водохреща 19 січня. *На Йордан, на Великдень ні свою хату, ні гумно свяченою водою не кропи, бо розлучуся і дочасно скручу тобі карк* (Р. Федорів. Жбан вина, 61).

– К –

К прийм. До. Писанєчко дрібнесеньке, / Листочок – як сніг; / Склонив же він голівоньку / **К** столові на ріг (Ю. Федькович. Дезертир, 54).

КАБАТ військ. Верхній одяг **жовнірів** часів Австро-Угорщини. Юсип піднявся і знов упав на землю, а відтак знов піднявся, зібгався в каблук, прискочив до жандарма, вхопив напрасно за **кабат**, потряс ним і заревів нелюдським голосом: Раз мні мати родила! (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 50); Другої днини дали мені урльопас, дали **кабат** драклавий, дали мантилину стару-стару та драву та й пустили (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 306); Не гріють вас ті мишачі **кабати**, / Що вам пошла пані Яблуновська? (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 107); Данило, малий, десятирічний, лежить на розстеленому **кабаті** і дивиться в небо (Р. Федорів. Дідове коріння, 304); Запанувала тиша, здавалося, чути було биття сердець під забрудненими **кабатами** (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 130).

КАБАТИНА, КАБАТИНСЬ 1. військ. Пестл. до **кабат**. „Гей, брате милий, гей, чи чуєш? / Чого ти тутки так сумуєш / На **кабатині**, на зеленій / В кровавій красці закрашеній?” (Ю. Федькович. Товариші, 61); Ой та нікому так, нікому, / Та як жовняру молодому!.. / У **кабатинці**, у реміню / Ходить шельвах по каміню, / Ой та по зимнім, зимнесенькім / У **кабатиню** тонесенькім (Ю. Федькович. Шельвах, 91).

2. Жіноча кофта з простого матеріалу. Марилька страву носить. Горілку підливає, на ній яка-така **кабатина**. Але красу, як кажуть, і в ганчір'ї пізнаєш (Р. Федорів. Жбан вина, 183).

КАБАТИНСЬ див. **КАБАТИНА**

КАБАТИНКА Пестл. до **кабатина** 1. Ой та нікому так, нікому, / Та як жовняру молодому!.. / У **кабатинці**, у реміню / Ходить шельвах по каміню, / Ой та по зимнім, зимнесенькім / У **кабатиню** тонесенькім (Ю. Федькович. Шельвах, 91).

КАБАЧ Вибоїна (з водою або без води, переважно на дорозі); заглибина. – 3 Яворова

до мадярського хитара штири дні кінної дорози. Що за нетрі і **кабачі** у тотій Черногорі! (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 36).

КАБЗУВАТИ Неславити, паплюжити. Зібралися всі сімнадцять та й Федуся до суду завдали. – Най знає, як людям шкоду робити. – Най платить за вінок, за неславу. – У нас діти чемні! <...> – Буде він пам'ятати, кому дитину **кабзувати**! (Марко Черемшина. Парубоцька справа, т.1, 293).

КАВАЛІР Залицяльник. – А ти мені хто: чоловік чи **кавалір**? – А шо, не файний був би **кавалір**? – буфетник з хвацьким виглядом торкнув пальцем чорну щіточку своїх вусів. – Ніхто не каже: файний. Мов кіт, роз'ївсь, тільки мишей не ловиш... (О. Гончар. Маша з верховини, 454).

КАВАЛІЧОК, КАВАЛОЧОК Зменш.-пестл. до **кавалок** 1; шматочок. – Семеннишко, аби-с держела свічку скоса та й аби уся скапалася, – поучає старий сивий бадьо Федір. – Та й аби-сте гніт не сікали, бо він [чорт], цез би, буде радуватиси й **кавалічкам**, – поправляє Никифір (Марко Черемшина. Основини, т.1, 88); Ади, ади, щось не бачу я на домовині ні **кавалочка** скла, ні віконечка для душі... (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 27); – Поки дітвахи очі протрут, я вже їм смажу ріпи і колочу каламотку на **кавалочках** айви, або з афинами (В. Шкурган. Переказ, 117).

КАВАЛОК 1. Невелика частина чогось, шматок, кусень. Марфій випив горівку, взяв букату коржа тай **кавалок** солонини в руку ... (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 458); Пухнем голодні, як прийде весна, / Ділим на тиждень кулеші **кавалок** (Д. Павличко. Земля, 34).

2. Окрема частина чого-небудь, ділянка якоїсь поверхні, простору тощо. Я вже це не раз тобі казав, що, коли ти вже так узявся за нев, а вна за тобов, то живіте разом – адже припаде тобі на Бойкиничевім **кавалок** ґрунту, поставиш хату, і що ще вам треба? (М. Павлик. Ребенчукова Тетяна, 35); Гори згуста полатані чьорніючіми перелісками,

а місцями покриті, ек би чорним сукном. Великими **кавалками** смерекових лісів. Поплямлених зрідка зеленевов буковинов (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 10); *Щоразу виходила [мама] з хати з тими, хто збирався в дорогу. Йшла **кавалок**, руки в боки, щось наказувала, настановляла, перебирала в голові, чи все дала необхідне, чи що не забула* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 25); // образн. *Верти-кальні дощі – / найгостріші ножі / ріжуть плячок землі / на **кавалки*** (В. Шкурган. Верти-кальні дощі, 32).

♦ **добрий кавалок** – велика частина чого-небудь. *Ми уже пройшли добрий кавалок, тай скучньо мені стало так без слова йти і, гадаю, треба мого пана на бесіду счепити* (О. Манчук. Француз, 34).

3. Предмет, що входить до складу якогось спорядження. *У тій тобівці держев він усякі стрілецькі **кавалки**, й то такі, шо будь-хто таки й боевси до них чепнути, хоть би навіть він був и позволев на тото* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 156).

4. *перен.* Риба. – <...> *А на ріці я свій. Рибалив колись. Тепер і риби чорт має, а тоді метрові **кавалки** плавали* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 98).

КАВАЛОЧОК див. **КАВАЛІЧОК**

КАВАЛЬЦЮВАТИ Ділити на шматки. *А, яка-то ще здається поїжа межи людьми, як зачнуть ділити на грядочки, бо сего року, чую, дозволили **кавальцювати** на кілько хто схоче* (М. Павлик. Вихора, 264).

КАВАЛЬЧИК, КАВАЛЬЧІК 1. Те саме, що **кавалічок**. *Мачуха, лакома якнайборше випхати пасербицю з хати, обома руками ухопилася за хліб, нашурхала свого чоловіка, дали згоду, післали за дівкою, але – щось устопило в дівчинише. Затялася, та й затялася, та й затялася і, хоч ти її по букаті рубай, шаламкотить одно: не піду й не піду, ріжете мене по **кавальчикові*** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 104); – *Шо там раньше було – не знаю, але у великих кімнатах ці палатах були лужка з соломов, коци, подушки, на полудне давали **кавальчік** хліба до мисочки баланди* (В. Шкурган. Переказ, 109).

2. *перен.* Уривок, частина чогось (роботи, розмови тощо). – *Файний **кавальчік** роботи, погодився Павло. – всім варто спробувати* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 139).

3. у знач. присл. Трохи, мало. *На добре, газдиньки, бо скілько того життя? **Кавальчік!*** (М. Матіос. Солодка Даруся, 83).

КАВАЛЬЧІК див. **КАВАЛЬЧИК**

КАВКА Птах родини воронових із чорним пір'ям, блискучим на спині; галка. [Воевод:] *А стерво се запорняйте де в лісі, / Аби невинні круки та **кавки** / Не потруїлись ще!* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 412).

КАВКАТИ

♦ у кишках **кавкаст** – те саме, що **голод калюхи порет**; про відчуття сильного голоду. *Тай казала, „шо з гонору, ек у кишках **кавкаст**? Шо з слави, ек голод калюхе порет? Отогди добрий гонір, ек у калюхах не гримит голод”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 140).

КАВУЛЬКА Очищена від пагонів частина тонкого стовбура або товстої гілки, яку використовують як палицю; ціпок. *Бабин ціпок, зиклий до уваги і ласкавої назви „**кавувька**”, спересердя побив невинні листки напроти лавки* (В. Шкурган. Переказ, 93).

КАВУЛЯ *зневажл.* Велика грудка землі. – *Тра'зо два рази бити кіцки, а вже витак садити барабулю, бо бідашка ни вилізи з-під таких **кавуль*** (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 48).

КАВУШ 1. Видовбана дерев'яна посудина, якою зачерпують воду; дерев'яний черпак. *Вода випливала з джерела й спливала чуркалом до корит. Побіч стояв **кавуш**. Зачерпнули ладної води, напилися та й відпочили* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 70).

2. Дерев'яна мірка для зерна, четвертина **гелетки** 2. *Тай ни йшов уже він в поле до бойка, так ек йго дядя, за **кавуш** зерна глипіти роботи* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 140).

КАДКА Кругле цямриння з дерева навколо колодязя. *Продан оглянувся. Над **кад-***

кою навкруги поручя повнісько воськових, одні п'ють воду, другі стоять і шепчуть та жартують з коханками... (М. Павлик. Вихора, 211).

КАДОВБ 1. Частина від кореня до гілок; окоренок. *Підходили гуцули, оглядали як зарізаного кабана, а потім клали пилу на саму шию, і шар... шар... відлетіла патлата голова, тільки грубий кадовб зарився до половини в снігу* (М. Козоріс. Черногора говорить, 115).

2. *перен.* Висока чоловіча шапка. *У брамі показується лісок найжених багнетів понад темними шоломами вояків, а в їх середині струнка темна стать людини під чорним кадовбом на голові* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т.1, 161);.

КАЖДИЙ займ. Один із усіх, взятий окремо; будь-який з одного ряду; кожен. *Але не міг дослухатися свого, бо стариня пацькалася та нарікала на тяжкі роки, а дід згадував вправді давні, ліпші часи та кривдувався на теперішні так, як кожного вечора перед бабою кривдується* (Марко Черемшина. Карби, т.1, 34).

КАЗИТИ Ламати, псувати, нищити. *Відтак би трошки рад де відпочити [шезник], / Аби за раєм хвильку затужити, / Би нагадати, як колись там було, / Нім Боже слово з світлості го пхнуло, / Аби казити, терти мимо волі, / Проклявши Бога і проклявши долю* (Ю. Федькович. Вечір на Підгір'ю, 44).

КАЗУВАТИ Казати, повідати. „<...> *Добре казували старі люде, що чоловікові лиш дотів добре на світі, доків йиго люде пизнают тай величают, бо ек когос люде ни пизнают, то гіркий йиго світ*” (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 310).

КАЗЮКА *зневажл.* Те саме, що **вогняниця**; зла прикра жінка. [Сеня:] <...> *Бо де ж се є, каже, правда в світі, аби через одну казюку, через одну вогняницю двоім молодим вік занাপастити?* (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 433).

КАЇН

♦ *зійти на каїна* – стати вбивцею. *Через кого, як не через нього, заразу лєцту, я збавив оприську честь, зійшов на каїна, котро-*

го псами цькують (Б. Загоруйко. Черногора, кн.2, 211).

КАЙЛАК, КАЙЛИК 1. Шматок деревини. *Тимофій несподівано для себе втратив рівновагу і хитнувся. Падав на хаос трісок, дощок, кайлаків* (М. Яновський. Грицишина хата, 266).

2. Велика товста дерев'яна палиця; дрючок. – *Тепер озміт добрі кайлаки, щоби було чим перед жервами боронитиси, – каже Николай, – аби нам двійниць не пошьярпали* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській половині, 70); *А штабар влетів в свою гражду, зіскочив з коня, побіг у шопу, вхопив під пахву жовтий осиковий кайлик і грабову довбню і так само скаком вертався* (П. Федюк. Штабар, 39).

КАЙЛАЧЬОК Зменш. до **кайлак** 1. *Напилені кайлачьки колов дідо сокиров на такі клетчікі, ек біб, завеликі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 26).

КАЙЛИК див. КАЙЛАК

КАЛАБАНЯ Калюжа. *Гналися за однією коровою, яка стрімголов втікала по стрімкій, із вибоїнами, калабанями, де-неде добре утрамбованій тракторній дорозі* (Л.-П. Стринадюк. А кемуеш, ек то було!, 57); // *образн.* *Іван усміхнувся, зняв закурену крисаню, мацнув рукою по мокрому чолі і розтер на йому цілу калабаню* (М. Козоріс. Черногора говорить, 305).

КАЛАЙ Бідняк, убога людина. *Сюди приходили з ґрунником, полонинкою, царинкою, маржинкою, а звідси, часом, дибали корчмаревими годованцями, віддавши йому в заставу не лише настаране працею майно, а й душу. Не один останнім калаєм тут став* (Б. Загоруйко. Черногора, кн.1, 154); *Гуцули сміялися. Це говорив Ілько, калай, що зроду не мав нічого – ні сіна, ні маржини* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 26) – *Час би приборкати тих панів, як правив їх бартков Олекса Довбуш! – Правда, дій його кату! Калаї голови підняли!* (І.Пільгук. Пісню снує Черемош, 12).

КАЛАМАНЦЯ, КАЛАМОЦЯ Непорозуміння, метушня, безлад, розбрат, незгода. *Дорога в потоці вузька, що глеба сани*

обернути. Цофнути не годен, бо совет зі заду загородив дорогу більше саньми. Зчинилася така **каламаниця** най преч си кажет (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 50); Я не можу втратити своє, Курик колись зробив мені таку **каламоцію** в хаті, що я потепер без чоловіка лишилася (М. Матіос. Солодка Даруся, 122).

КАЛАМОТИТИ

♦ **каламотити голову** – дурити, морочити когось; баламутити голову. Як нова влада, Миську, приходить людям **голови каламотити**, то вона має бути степенна, спокійна, аби втихомирити народ... (М. Матіос. Солодка Даруся, 111).

♦ **серце** (кому-небудь) **каламотило си** – хтось подає ознаки життя. Ще **серцеси** у ній **каламотило**, але бесіди від него годі було дістати (О. Манчук. Лісова дівка, 44).

КАЛАМОТКА Мус, заколочений напій. – Поки дітвахи очі протрут, я вже їм смажу ріпи і колочу **каламотку** на кавалочках айви, або з афинами (В. Шкурган. Переказ, 117).

КАЛАМОЦІЯ див. КАЛАМАНЦІЯ

КАЛАННИЦЯ Жін. до **калай**; бідна, убога жінка. – Юрочку мій дорогий“ Чим ти від мене прогніваний? Що ти тепер наробив? Чо ти мене **каланницею** лишив (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 549); То їй найбіднішя **каланниця** зможет коровку визимувати поміжи люде їх сінцем (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 113).

КАЛАФУСКИЙ

♦ (в когось) **душа ни калафуска, хочет того, шо їй людска** – хтось такий, як прийнято серед людей. Тай жонаті того дня ни сиділи критко на приспах попід церкву, бо и вни крутилиси поміжи челідь за писанками, бо ек то кажут, и „в них **душа ни калафуска, хочет того, шо їй людска**” (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 332).

КАЛЄЧЕТИ

♦ **калєчють мрєчи** – стоять тумани, мряка. Та ще коли ясно кругом, коли бачиши хоч ліс чи верх, то все ж якось... **краще тобі. А от як „калєчють мрєчи”**. Як білим саваном похоронним окутають все, що не бачиши нічого

за два кроки перед собою і не знаєш, чи ти на краю пропасті бездонної, чи під стрімкою скалою (Г. Хоткевич. Довбуш, 123).

КАЛЩУН *зневажл.* 1. Каліка. – Коли ви так судите, то аби-сте були зобаши, як копилюки відтак того **каліцуна** в бердо скинут та й село зосоружут (Марко Черемшина. Інвалідка, т.1, 260).

2. *перен.* Щось неповноцінне, неважливе; підробка. Переживав Скальник, аби Дмитрусь не опустився до примітивних пустоцвітів, не зганьбив свого роду. Чи зуміє пошанувати високе мистецтво предків і відрізнити його від дешевих пірбок, **каліцунів**? (М. Яновський. Гірське серце, 54).

КАЛФА Керівник ватаги; ватажок, отаман, верховода. І заграє та кров чорна, / Уража, як море! / І будеш нев всіх дукарів / Поганих поїти / „Я – Довбушем? Не, **калфо мій!** / Ніколи у світі! <...>” (Ю. Федькович. Доля, 218).

КАЛЬВІН *лайл.* Безсердечний, жорсткий чоловік. Аді, збив, змісив її, як грузь, та й як почала в'янути, як почала та й поволі зів'яла. Десь почки чи легкі їй відбив. От **кальвін**... (М. Козоріс. Чорногора говорить, 281).

КАЛЬМАН *паст.* Помічник у **колибі**, який підтримував вогонь, слідкував за порядком на **полонинах** або лісорозробках. Ватаг з **кальманом** зубчатим брайом кришили будзи, солили та утовкали туго в бербениці (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 71).

КАЛЮХ, КЕЛЮХ *анат.* 1. Орган травлення людини, хребетних та більшості безхребетних тварин, що є розширеною частиною травного тракту; шлунок. – Аді, гєнде один прислонивси до студіңцу, тай уже мнет тото мнесо, тай тисне у хавки, аж си давит. <...> – <...> Аді, ек начєсок запрєстав штуку у **калюх** (О. Манчук. Храм, 62); – <...> Ти, Іване, – скомандував Бойчук, – пильнуй баби, аби не здиміла, ти, Миха, забий вікна кобками, аби світло не кликало свідків, а ти, Шумею, затруть молодякові **калюх** досередини і зашиї. <...> (Р. Єндик. Камінна душа, 156).

◇ **ненаїсний калюх** – *зневажл.* жадібна людина, яка не задовольняється тим, що має; ненаситна людина. *Я то прийшла вас просити, бо Микола вже радився зі мною за неї. Каже, що найгірше, то донці дали. – Бодай його.... Пізнати зараз ненаїсний калюх. Пхай в його, аж горлом вилазить, а йому все мало* (М. Козоріс. Черногора говорить, 41).

◇ **на голодний калюх** – на порожній шлунок, не поївши, натщесерце. – *Миколо, це ви його так угостили? – говорив сердито Владзьо. – Кожний чоловік має свою міру і повинен знати скільки лягти, та що він там випив, – пусте, тільки що на голодний калюх, – говорив байдуже Микола* (М. Козоріс. Черногора говорить, 307).

◇ **голод калюхе порет** – про відчуття сильного голоду. *Тай казала, „шо з гонору, ек у кишках кавкаєт? Шо з слави, ек голод калюхе порет? Отогди добрий гонір, ек у калюхах не гримит голод”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 140).

◇ **у калюхах не гримит голод** – про відчуття ситості, нагодованості. *Тай казала, „шо з гонору, ек у кишках кавкаєт? Шо з слави, ек голод калюхе порет? Отогди добрий гонір, ек у калюхах не гримит голод”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 140).

2. Частина тіла людини чи тварини, у якій містяться шлунок, кишечник, печінка і т. ін.; живіт. *Жандарм утік зі страху, а гуцул захпав кишки назад у живіт, у калюх, ади... прийшов додому, ліг на лаву, опорядив усю сім'ю, розпреділивши майно, і тільки під ранок помер* (Г. Хоткевич. Гуцул, 357); *Дати 'му. Сим гайдамацьким чоботом. Тільки раз. У старий келюх. І – доста. До ранку – задзвонять. Умер багатий – ходімо ховати, умер убогий – шкода дороги* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 82).

◇ **із калюхом** – *зневажл.* вагітна. *Ци ти му потрібна тогди будеш, із калюхом?* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 211).

3. *тільки у мн.* Внутрішні органи людини або тварини; нутроші. *А слугу положили на лаві та узели си му калюхи зашивати: затрутили, перебачаєт, кишки му всередину, знайшли голку, нитку та й зашили* (Г. Хотке-

вич. Камінна душа, 208); – *Як таким камінцем факнемо, калюхи з жовняриків полізуть* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 194); *А Мокан каєтьє гірко думками: – Коби я тоту катушу ше пересидів, то абих видів, що хлопа ріжут, як вепря, то не обізваєся, бігме, ні, ше буду кричати: келюхи з него сотайте, посічіт'го на дрібні кусні, бо правду кажє злісний, шо хлоп добрий лиш печений і солений!..* (Марко Черемшина. Писанки, т.1, 215); // у порівн. *Голосит, аж си заходит, так ек би ти з неї усі калюхи віпустив, або 'ї маму у смєреку завісив* (О. Манчук. Челідина, 54).

◇ **стинаєт у калюхах** – різкі болі в животі. *Вайдочівси [Олег Онисим'юків] лиш, шо його стинаєт у калюхах тай шочєс бігав надвір* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 89).

◇ **калюхи випустити та в дерку запахти** – *лайл.* уживається як погроза жорстоко розправитись з кимось. *І він сїдав покїрно, лиш важко дихав, а Олена тут же, мимоходом, приліпляла неудачливому претенденту таку латку або оповїдала таку подробицю з його життя, що всі помирали зі смїху, і п'яний тікав під загальний регїт із корчми, лаючися й відгороджуючися „калюхи випустити та в дерку запахти”* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 226).

КАЛЮХАТИЙ *перен.* Який має дуже випуклі, круглясті боки; широкий і присадкуватий в основі (про предмети). // образн. *Вілізла на бесаг калюхата паска тай вівернуласи д'горі хорбаков, ек єке поросє* (О. Манчук. Великдень, 73).

КАЛЮХАЧ *жарт.* Той, хто багато їсть, кого важко нагодувати; ненажера. *Джюнда насмішливо жєртував до дейких колєдників: „Кобєсте, сараки, отакі цікаві були й до колєди, ек до їди, отогди би були з вас добрі колєдники, а так з вас лиш добрі калюхачі, а ни колєдники”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 88).

КАЛЮШЄ

◇ **їв би їй штуку та калюше** – *лайл.* уживається як прокляття і виражає побажання смерті матері, яка народила негідну людину (злодія, ворога тощо) „*А я переверну й їйго*

[злодія], *їв би їй штуку та калюше, єкого ворога великого уродила на цес світ*”, – *поостиривши Иванчік, тай сердито говорив <...>* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 354).

КАЛЮШИТИ Убивати, знищувати. – *Ану слухай, – каже, – Юру можна найлекше над усі світлі пизнати. Вин усий зібраний по-воськовому, їхаєт на шапєти тай єшірку калюшиит* (О. Манчук. Святий Юрій, 13).

КАЛЮШНИК Убивця. – *<...> А у сорок дев’єтому цес „колега” змаскаличівси, й з тими калюшниками мені дєдо стовкли на саламаху... (В. Шкурган. Майте на увазі, 175).*

КАМАНАК Гуцульська шапочка. *Аж тут легінь набігає, / обдертий, невбутий <...> / І верг, нєне, каманаком / В шовкову мураву, / І впав лицем на могилу, / Нєначе без сили <...>* (Ю. Федькович. Доля, 217).

КАМАР див. КАМАРА

КАМАРА, КАМАР, КАМЕРА Державна власність, державне майно. *Насамперед упала на нас пропасть; учіпєвси нас фільвартір за ґрунт. „То, – каже, – камара та й камара, мусите корнєтєси звідси” (Марко Черемшина. Основини, т.1, 91); „<...> А тепер, то вже майже нєма в нас у горах и п’єди земні, аби гавєрлувала, бо майже всю земню пани забрали та „камара” запєсіла. <...>” (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 389); На Магурі нєма їх [людських хат] бїльше, лиш Тимофїйова сама одна, а довкола, куди оком кинути, все камар (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 95); А потім чєкає їх цє праця у зрубї. <...> Така була їх згода з камерою (А. Крушельницький. Рубають лїс, 334).*

КАМАРАЛЬНИЙ, КАМЕРАЛЬСЬКИЙ Державний. *Ни помїг тогди їмєу й сам мандатор Гердлічка, бо він [Юріштан] убив на-смерть у Єблоници через любаску камарального слугу (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 150); Він цє, крім усього, камеральські лїси закупити мусить уздовж Черемоша (А. Крушельницький. Рубають лїс, 204).*

КАМАТА Плата за несвоечасне повернення боргу. *Коли подужаю – а я жидовї від-*

роблю, цє й камату му заплачу (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 312).

КАМБУК Дерево, у якого зрубаний вершок і воно росте вишир. *Стоїть Чугайстер в пєклї мук, / Стоїть сумний, як бранєць, / В сльозах схилився на камбук / І дивитьсє на танєць (Олександр Олєсь. На зелєних горах, т.1, 221).*

КАМЕРА див. КАМАР

КАМЕРАЛЬСЬКИЙ див. КАМАРАЛЬНИЙ

КАМРАД, КАМРАТ Товариш по військовій службі; побратим. *Вїзьмуть побратими нєбїжчика, загорнуть у накидку або в шинєлю і опустять у чорну прїрву. Чи один мїй „камрад” навїки лишєвсє у тих триклятих Альпах (М. Яновський. Фреска на стїні, 343); – Вєльми дякую за комплімент. Бо, підкований досвідом своїх камратів, я мїг би в Дзвїнчука домарити і до судного дня, коли б нє стрїлила ’му в голову забєганка злагодити зї свїту Довбуша (Р. Федорів. Жбан вина, 177); – Камратє мїй нєщєсливий, – став я жалувати, – лїше би було, щоб ти своє серцє розрадєв (Ю. Федькович. Штефан Славич, 289); Ми хочємо, щоб ви розповїли вашим камратам, цю „чорні хлопці” нє розбїїники, нє вбївці (В. Гжицький. Опришки, 174); Навкруги йойканє: „Камрати любї, змилосєрдїтьсє надо мнов, добїїте мєнє”, – лєбєдїть нє один (М. Павлик. Юрко Куликів, 22).*

КАМРАТ див. КАМРАД

КАМРАТЧИК Пєстл. до камрат. *Ох, даїте ж ми, камратчики, / Подаїте ми, милї, / Подаїте ми з-за лужєчка / Флюяру кручену (Ю. Федькович. Нє знаю, 96).*

КАМУЗ

♦ на камуз – на дрібні шматки. *А дзвони – дзвони на дзвїниці ричуть, / Гєй лютї змїї, цю сє в купу кличуть, / Аби зухвальцю на камуз розпасти, / Котрий сє важєв писклята украсти, / – Так дзвони ричуть... (Ю. Федькович. Празник у Таковї, 88).*

КАМУЗИТИ СИ Виявляти почуття злості, роздратування; злитися, сердитися. *Баба зачєла си до бїйки рвати. Лєдвї її вуйко Лє-*

сьо йкос уговкав, так **си камузила** на діда (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 37).

КАНОН військ. Гармата. // образн. *Ой сонечко сходило, / Туманами си вкрило – / Канони грали, кровійов розливали, / Аби си не дивило* (Ю. Федькович. Під Маджентов, 35).

КАНОНЕР військ. Артилерист. – *Отут, май, на плацу, як на війні – я прото якийсь вояк, мой! Цісарська дитина, розумієш? При канонерах служив! Отут нам смерть обом!* (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 42).

КАНТИНА військ. Військова крамниця. *Йду я раз до кантини по ваксу й здибає мене Гредженюків Василь. Він вже другий рік служив* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 120).

КАНТІЧКА церк. Збірник церковних пісень. // у порівн. – *То такий [поменник], отік кантічка, у чорних рамцях, а насередині чорний хрест з трьома перехрестями* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 146).

КАНЦЕР Майстер. – *Е – то не простий дорінничок був! Брат Анничин, що у Космачі сидить, канцер був до таких робітотий: таке вдасть, як схоче, що вже раз* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 46).

КАНЦУР'Я збірн. 1. Дуже старий, подертний одяг; лахміття. *Те, що було колись професором Ізюмським, <...> тепер, згорбившись, куняло відсторонено в затінку під куренем в накинутім на плечі острьопаному, поруділому сіряці... <...>. Шамраючи губами, професор зосереджено щось креслив хмизиною по піску. Острівний архімед у канцур'ї, не одразу він і помітив Колосовського* (О. Гончар. Циклон, 126).

2. *зневажл.* Одяг загалом. *Вреїті паниченьки вздріли, що-м сильніша од болю. І Пшелуцький звелів винести перед шатро якусь скриню. У скрині сукні-адамашки. <...> Я тоді розсміялася. Хіба співці народу можуть лакомитися на канцур'я?..* (Р. Федорів. Жбан вина, 278).

КАНЯ Хижий птах, схожий на шуліку. *Дві великі кані, визираючи собі здобич, висіли над Михайловою хатою, що сусідила з Маріїною* (М. Матіос. Солодка Даруся, 126); *Дістав каню, трохи дрібного птаства – го-*

рихвістку, кропивника (М. Яновський. Гірське серце, 138); *Але каня, як велика паня: / “Ге, киги-киги-киги, / В мене жовті чобітки, / А кутас червоний, / Не ступлю в намул липкий – / Не ворона”* (Т. Мельничук. Каня, 69).

КАПАНИСТИЙ 1. Який має на собі плями, укритий плямами; плямистий. *Єзуїтські колеґії / Лиш повиростали / Як гадярки капаністі / Словавого літа* (Ю. Федькович. У горах, 212).

2. Укритий ластовинням; ластовинчатий (про людину). *Тут у городчику довгі столи, під смеречиною застелені, вгинаються, а за ними лицаті старшини співають зелені вина та моргають на Дзельманові русявки капаністі* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т.1, 151).

КАПАРАТИ, КАПАРИТИ *зневажл.* Недбало, невміло виконувати роботу. – *Диви, ек ти сапаєш? За тобов ззаду бурени ростут. Нашо так капарити* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 51).

◇ **капарати (капарити) свої дні (свій вік)** – жити безрадісно, нецікаво, у горі та нестатках. *Тримаються ще яко-тако найстарші з роду, а решта все або капарає при ткацтві, на грядці свої дні, або як миші порозлазили то ся на службу до панів та жидів, або на заробок світами...* (М. Павлик. Вихора, 264); – *Нащо тобі надумуватися, нащо тобі капарити свій вік, тобі треба газдині, а вона газдиня* (Марко Черемшина. Анничка, т.2, 202).

КАПАРИТИ див. **КАПАРАТИ**

КАПАРНИК *зневажл.* Поганий, недбалий господар. „*Сеї весни, то хіба лиш йкикий капарник* ни завеснуваєси до Николиних обсівків, така вна була рана, тепла, та погідна”, – *говорив Иванчік задоволено на Николини обсівки <...>* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 347); *Бути бабою Юзиха, клундею, мавником, найчастіше – шпаргалкою, старовіцкою людиною, в цьому житті доводилося не раз сестрі Галі, яка всіх називала байдужими, недотискими, капарниками, пустим дрантям* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 130).

КАПАРНИЦЯ *зневажл.* Жін. до **капарник**. *Та ви з-за нас живете, капарниці.* <...> – *Добре, що ви лиш себе рахуєте. Певно, ми мед лижемо. Ци, може, лежимо, по цілій днині у перинах* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 152).

КАПАРНО *присл.* Погано, не так, як слід, як хотілося б; у клопотах і нестатках. *Вірив, що хто дістанет сиду, повну й розвиту бечку, тому шесливо будет ити цілий рік. А кому припадет гола бечка, то капарно мет си жити, бо цілий рік будет мати икіс клопоти та нидотек* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 304).

КАПЕЛЮХ-КРЕСАНЯ, КАПЕЛЮХ-КРИСАНЯ *етн.* Те саме, що **кресаня**. *На автобусній зупинці місцеві люди з шанобливою цікавістю оглядали їхнє лісорубське знаряддя, карпатські тайстри, вишивані китарики та чорні гірські капелюхи-кресані на чоловіках* <...> (О. Гончар. Маша з верховини, 444); *Влітку майстер ходив, як і всі, в китарі та в капелюсі-крисані* (С. Пушик. Карпатське літо, 240).

КАПЕЛЮХ-КРИСАНЯ *див.* **КАПЕЛЮХ-КРЕСАНЯ**

КАПИСТРА, КОПИСТРА *Вуздечка без вудил для прив'язування коня. А сержант вхопив за капистру коня, потягнув його до вбитих партизанів* (П. Федюк. Гуцульська мадонна у весільній сорочці, 69); *А коні вже були поряд. Одні без копистер, інші – з ланцями, летіли до прірви.* <...> *Він [Іван] пригнувся до гриви і вже міцно тримав за копистру, немилосердно бив ланцом по морді* <...> (П. Федюк. Громоваця, 50).

КАПІВ *Мисливська собака.* // у порівн. *А перша думка говорила знову: – А надовго? Аді, прийдуть жандарми, аді, будуть гнати за тобою, як капови, будеш тікати вічно, як медвідь, що нашкодив в полонині, поки тебе попадуть і будуть вести на публіку цілому селові* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 314).

КАПКА 1. Маленька частинка якої-небудь рідини, схожа на кульку; крапля. *Я ти флешку вже доповню – / будеш ти ї пам'ятала! / Дві-три капці – буде доста, / так ми баба ворожила: / вже не пусто я ци-*

ганці три червоні заплатила (Ю. Федькович. Юрій Гінда, 80).

2. Ямка, вирубана у скелі (за допомогою таких ямок можна вибратися на верх скелі). *І до того всего, – кае дідо, – було дванацік заступок, вірубаних у скалі з долини. Але нас ек вісипало за раз там дванацік тоти гроші у то корито, то ек ми вити йшли, то усі тоти капки за собов позасипали, аби незначно було, куда ми іно лізли* (Г. Хоткевич. Довбуш, 115).

КАПОТА *Чоловіча куртка з домотканого сукна. Кольцо сів собі десь у задню лавку, і тільки що розглянувся по класі на студентів: паничів, міщанських, а найбільше хлопських синів в кожушках та капотах, котрих було найбільше в задніх лавках, аж тут влітає швидкий, як швайка, професор* (М. Павлик. Пропаший чоловік, 99).

КАПСЛЯ, КАПСУЛА 1. Запальник у патроні. *Ледви попи і учитель обізрили тоту зброю, а злісний вже набив капсюлю на коминок і стрілив в повітря* (Марко Черемшина. Бо як дим підіймається, т.1, 238).

2. Металева прикраса на шкірі, одязі. *Мав дідо чарівну сумку-товівку, прикрашену різними капсями* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 57); *Він узяв з вішака домоткану білизну, гачі, кептарик, рипучий ремінний черес, подзьобаний мідними капсулами* (Р. Андріяшик. Сторонець, 17).

КАПСУЛА *див.* **КАПСЛЯ**

КАПТАРИК *див.* **КЕПТАРИК**

КАПТУР *Частина ударного механізму в ручній вогнепальній зброї; курок. Шумеїв Фока мав вид того свого предіда, опришка, у спадку таких двоє красних опришківських пістолет, що каптури на них так світили вночі єсно, ек світло* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 168).

КАПУША *див.* **КАПУШЯ**

КАПУШЯ, КАПУША 1. Овеча воша. // у порівн. *А наші люде – то, май, кождей отими фіглями набитий, ек капушя кровю* (О. Манчук. Фіглі, 22).

2. Прізвисько персонажа твору. *Через те, що мама стригла вівці в той день, як мала*

народити Оксану, за нею шлейфом потягнулася наймення – білушя, **капушя** (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 131); – *Оксанка, отота капуша, страус, випулінка, ни хотіла мені послужитиси* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 154).

КАПЦІ тільки. у мн., етн. Вовняні шкарпетки, в'язані різнокольоровими нитками. *Була вбута в крашені капці, вишиті в ічка, та в джюгні постільці-варгованці, з маленькими тварцями та шюпними дзюбчіками-моршками* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 329).

КАПЧЕТИ Падати, литися краплями; крапати, крапотіти. *А ек на Стрічине капчели стріхе, то був знак, шо тепло перемогало на студинь* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 104).

КАПЧІКИ тільки. у мн., етн. Пестл. до **капці**. У сорочці біленькій, у запасках з сухозолоти, у постільцях черлених і **капчіках** вишитих (О. Манчук. Лісова дівка, 43).

КАПЧУРІ тільки. у мн. 1. етн. Те саме, що **капці**. *Жовтими й чорними волоками обшнуровували вовняні капчурі, затягали ремінці на зграбних постеликах* (Б. Загорулько. Черногора, кн.2, 44); *Зняв свої мокрі постели, а капчурі та онучі повішав сушити біля печі* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 87); *Легкі вишиті капчурі, ремінні постели з вигнутими догори гострими носками, суконні гачі, китпар, виляний гостроверхий капелюх – ось і вся його одежа, якої він не зніматиме аж до самої зими* (Я. Стецюк. Крутий плай, 47); *Запаски на ній дротяні, рукави сорочки писані, широкий пояс обхопив гнучкий стан. Капчурі, постели зі всякими вишубашками* (О. Дучимінська. Трембітали трембіти, 115); *Взяла пугар у руки, а Олекса, як сидів, перебіг її всю від закручених нісків на постелах, через червоні капчурі, перстень вільної ноги голої, по клаптикові сорочки, цеглястій запасці, грудях, шиї і на очах став* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 17); *Мої грубі, в теплих вовняних капчурах ноги, обнесли мене великим колом, перезулися в тверді цвяховані чоботиська й ось носять тут по кручах, скелях, носять прудко, бадьоро без*

протесту й нарікання (У. Самчук. Гори говорять!, 64); *Від часу до часу кидав сердитим поглядом на жінку, що сиділа на лаві біля вікна й вишивала нові капчурі* (М. Козоріс. Черногора говорить, 80); *Мав на собі черлені гачі, ноги одіті в чорні, черленою волічкою обрублені капчурі* (Р. Яримович. Юра Михасевий, 37); – *Мені неня купила нову запаску... і постели... і мережані капчурі... і...* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 183); *Ноги пріли в овечих шкарпетках, і він таки вирішив роззутися. А коли зняв капчурі, побачив, що ранки майже загоїлись* (М. Римар. Білий слон, 102); // образн. *З їх кучерів Твоя Мати пряде довгі нитки, / Тче тобі з них капчурі і чорно-білі бесаги / На дари від святих Трьох Царів* (Віра Вовк. Перед яслами, 74).

2. Постели. *Дерев'яний настил був до того же уже настільки гладко пошліфований незліченними зусиллями попередніх танцювальників, що Артурові ноги, цього разу в лискучих шкіряних капчурех, так і роз'їжджалися підступно на всі боки, аж годі було втямити, як йому дотепер вдається не загриміти на крижі посеред усього цього румовища* (Ю. Андрухович. Дванадцять обручів, 219).

КАПШЛІВКА Мисливська рушниця, у якій використовували патрони із запальником (капслею). *Иванчік мав два креси: оден то капшлівка, а другий – кременовий – старовітчена* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 159).

КАПШЛІВОЧКА Зменш.-пестл. до **капшлівка**. *Бувало, ек ишов Иванчік на стрілецтво на дрібну звір, то брав капшлівочку, а ек ишов стрільчіти на грубу звір, то тогди брав Штолин кріс* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 159).

КАПШУЧОК міф. Невеликий круглий волохатий колобок із світлом у середині, у який перетворюється відьма. *Ходить, ходить, аж дев'ятої ночі котиться щось маленьке, кругленьке та волохате по царинці зі світлом в середині. <...> Скинув гачі й обернув їх навиворіть і зловив відьму як головатицю в сак. Зловив, але як її заперти? В руки не можна, знову ж біда зпоміж*

штанок викочується. *Що піднесе гачі, капшучок виповзує і котиться далі, підскакуючи на грудках* (Р. Єндик. Регіт Аридника, 68).

КАРАБУШКА 1. Невелика коробка для зберігання тютюну, фарб, коштовностей та інших дрібних предметів; скринька. *При вході альтани стоїть сухий сивавий бадіка і батогом потрїпує себе по литках та, набиваючи мосяжну люльку жовтим тютюном з поданої срібної карабушки, усміхається під вусом, начеб сподївався чогось доброго* (Марко Черемшина. Анничка, т.2, 201); *Явідїишов зарисувати пожарище. <...> Де б, у якім би пустиннім місці не сїв ти із скринькою на колїнах, – за хвилину вже, хто й зна звідки, набереться повно дїтвори. <...> Я знаю, що йому [вартовому] кортить поглянути, що то пан робить з тов своєв карабушков <...>* (Г. Хоткевич. Пожарище, 345); // у порівн. *Я й без вуйниного казання маите-ревси ни бирложити, бо в баби ни лиш у хатї водно чисто й позамїтано, єк у карабушиці, але й понадвірю* (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчік, 19).

2. перен. Предмет, який зовнішнім виглядом нагадує коробку. *І йде, талапаючи болотом, о. Василь, за ним купка гуцулок і гуцулів з непокритими головами; один несе під рукою карабушку з дрібоцьким трупи-ком у нїй* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 325); *Як тотї хати вогонь перебудуть, то знак тому, що господарські, що село міць має. Та, відї, тотї карабушки не видержуть кулі, відї, розваляться і попелу не лишуть* (Марко Черемшина. Село потерпає, т.1, 122).

♦ **тра (треба) покрутити (добре) тою (тов) карабушкою (карабушков) (що на ший)** – треба добре подумати головою. *А тут тра ще добре покрутити тою карабушкою, як маси жити* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 222); *І коли б розмова йшла не про попадю, може, він і не роздумував би так довго. Але попадя! Се ни барабуля дуплена. Тут треба тов карабушков покрутити, що на ший* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 254).

КАРБ церк. Порушення релігійно-моральних догм, настанов і т. ін.; гріх (за уявленнями гуцулів, кожен гріх людини карбус-

ться, позначається на її душі, щоб на тому світі Бог міг їх порухувати та призначити покарання). – *А єк ми, Петрику, загинемо, то ти будеш за дїдову та й бабину душу давати, будемо менше карбів мати* (Марко Черемшина. Карби, т.1, 34); *Слухає Іванко, що вуйки говорять / і про що вуйни собі гомонять, / слухає тривожно, як згадає „карби”, / як гріх йде у душу карби записать* (О. Дучимінська. Черемош говорить, 95).

♦ **ставити на карб** – дорікати, вважаючи за гріх, за щось неправильне. *Нїхто з опришків не ставив на карб ватаговї те, що він цовечора зникав, мов привид, і всамїтнювався десь до ранку* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 320).

КАРБОВАНИЙ церк. Грішний, позначений гріхами. *Бачив [Петрик] леваду, могилами укриту, червоною луною забагрену; чув жасні стони карбованих кістяків голїх, пізнавав їх і плакав* (Марко Черемшина. Карби, т.1, 35).

КАРБУВАТИСЯ Мучитися, побиватися, відчуваючи свою провину. „<...> Тїльки й слави, що Довбуш. Тебе ось не вберїг...” „Не карбуїся, Олексику <...>” (Р. Федорів. Жбан вина, 277).

КАРБУЛЕНИЙ Який котиться. *А приїде повїнь – зіб'ються води, почнуть гримати карбуленї каменюки, гатити захопленї по дорозї ковбки дерева – гляди: там ухопило вїльху, там вода обїмила цілий їх острівчик, далї вкрила землю <...>* (А. Крушельницький. Рубають лїс, 393).

КАРВА лайл. Про погану, жадїбну, ненажерливу людину. *Тїй ураз дров мало, плоти лихо закладенї. Та карва би си ни нажерла* (Л.-П. Стринадук. У нас, гуцулів, 161).

КАРИШЄР військ. Карабїнер. *Єк були скїсь усари ци каришєри, забув-сми – на Жєб'ю, то лайтнат питав си Юрїшка: „А єк же ти своє військо збираєш?”* (Г. Хоткевич. За Юрїштаном, 474).

КАРНУВАТИ Мучити, мордувати. – *Ци ж не було від чого, любєтка, знїдїти та й зчорнїти? То н'єть рїк, єк один, карнувало мнї та й карнувало!* (Марко Черемшина. Основини, т.1, 90); *Навїть були такї, шо ра-*

дили від ув'єли примов'єти, але він ни ишов до примівників, бо знав, шо в йиго тілі ни закорениласи тілесна в'єль до чілідини, але душевна в'єль, на ску ни було инчого ліку, крім йиго сумліня, бо то вно йиго так **карнувало**, гризучі та мулічі в серця ек ніч так день так пудно, шо аж в'єв він цілим тілом так, ек в'єне скошена трава від сонця (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 282).

КАРОК анат. Череп. // образн. Він чує, як тисячі батогів цьохають над головою, розколюючи обважнілий раптово **карок** (М. Матіос. Нація, 201).

КАРУЦА Масивний візок на двох колесах із скринєю для перевезення гною, глини тощо. Учора змішала вона свою маржину, а сьогодні порядкувала за нею, збираючи в **каруци** гній, згортаючи солому, сіно, що його порозносила худоба по всьому подвір'ї (В. Гжицький. Опришки, 21).

КАСАРНЯ військ. Казарма. *Перед касарнею стояв на варті жовнір* (В. Гжицький. Опришки, 44); *Навчас „не ледарюй”, а сам палець об палець не вдарить; пащекує з амвона про милосердя, а сам з бідного останню копійку дере; навчас „люби”, а ненавидить кожного, кого обдурити не може; навчас не „обманюй”, а сам весь вік брехнею живе; проповідує „не убий” і благословляє смерть, висвячує касарні* (В. Сичевський. Вернісь, Ружено, 350); *Ось він уже коло касарень* (У. Самчук. Гори говорять!, 41); *На другий день рано Продан замельдувався хорим, не пішов на зицирку, а коли по обіді власне всі зібралися в касарні, Продан зібрався в третій годині і вийшов на місто* (М. Павлик. Вихора, 205); *Пушкарі мали свій фронт верхами гір понад дорогою, а ландштурмісти мали свою касарню серед села в канцелярії громадській* (Марко Черемшина. Перші стріли, т.1, 126); *Он у Спасі на Таборищі є чертак, у Зелиници Онуфрак віт поставив чертак на Фешковім городі, над водов. Але му того мало – будує касарні йкіс муровані. <...> Там має бути ніби васько ціле* (Г. Хоткевич. Довбуш, 413); *Поки залога за мурами жеде – / В тюрмі, арсеналі, касарні – / Збунтоване море кличе, гуде...* (М. Марфієвич. Напередодні, 30); *Відколи він опинився серед висо-*

ких мурів фортеці Вороняче гніздо, минуле для нього перестало існувати, полковник тільки знав день сьогоднішній, а в цьому дні побудка, молитва, військові справи перед касарнею, перевірка варті, обід, вечеря з традиційним пугарем угорського, сон... (Р. Федорів. Жбан вина, 188).

КАСАРНЯНИЙ Прикм. до **касарня**. *В тиші касарняної ночі шуміли смереки до болю, до муки любим віковичним шумом* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 127).

КАСЕТКА Коробка для зберігання в ній різних предметів. *Великі очі цікаво стежать за кожним моїм рухом, заглядають до касетки, силплять здогадами – що воно, та котре до чого, та скільки коштує, і говорять при тім несотворенні цифри* (Г. Хоткевич. Пожарище, 345); *Замовляють Петрові не лише дрібнички, але й файніші речі (для художніх салонів) – касетки, браслети, люльки, письмові набори* (М. Яновський. Голуба парасоля, 318); *<...> (той лікер насправді був спиртовим тогодем-могодем, але яйця для нього можна було вибирати самому: вони лежали у великій касетці – різних розмірів і забарвлень, крапчасті, однотонні, майже прозорі – позбирані у хащах жерепа яйця всіх видів гірських птахів <...>)* (Т. Прохасько. Непрості, 116).

КАТ

◇ **дній (дій) (же) його (го, єго, їх) кату** – лайл. 1) уживається для вираження досади з приводу чогось, незадоволення ким-, чим-небудь. *Гий, молодички... Де та Калинівка, дий його кату* (В. Сичевський. Вернісь, Ружено, 293); – *Телембаєся на жердці. Ех-х! йой-йой! – Дий же єго кату* (Д. Харов'юк. Ліцитація, 539); – *Або мій старий, сараки, у вас? – спитала Федорчучка потихіше. – У нас, коби здорові! Або що? – Ей, дий го кату! Не в Янця? – питає Федорчучка пошепки* (М. Павлик. Вихора. 176); – *Час би приборкати тих панів, як правив їх бартков Олекса Довбуш! – Правда, дій його кату! Калаї голови підняли!* (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 12);

2) уживається для вираження зневажливого ставлення до кого-, чого-небудь, неза-

доволення ким-, чим-небудь. **Дий його кату**, які то найми (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 28); – *Хіба ж ви опришки, дий його кату з такими опришками? Та з вас такі опришки, ек тот Голий Щербан, шо було під ним п'єть легінів, та й пішли вни онного діда бездітного драта* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 258);

3) уживається для вираження примирення, вимушеної згоди з чимось; нехай буде так, як є. – <...> *Думаю собі, може, на неприятіля засідаютьси, дий їх кату, це не наше діло. Входимо в хату, а мій заломив руки. Все сполокали, навіть лижки не лишили* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т.1, 163); – *О, дий его кату! Парубоча мама не пропала. Коби хліб, а зуби найдуться* (Д. Харов'юк. Палагна, 537).

♦ **не взяв** (когось) **кат** – хтось має до чогось хист, уміння. – <...> *А тепер уберися мені пишно та прийди сюда, щоби тебе обіздів. <...> Брат подивився по мені, та й не мав що й казати, бо до уборів не взяв мене кат* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 254).

КАТАНАШ Верхній святковий чоловічий одяг євреїв. *А у Гедалії хасини відбуваються. Жидів поназ'їдилоси повно!.. Та всі в дорогих катанаших із золотими гудзиками, у слішних поєсах кованих!* (Г. Хоткевич. Довбуш, 101).

КАТАНКА військ. Військова сукняна куртка. *В неділеньку вранці / Ідуть новобранці, – / А мій милий чорнобривий / У білій катанці* (Ю. Федькович. Рожа, 209).

КАТЛЯФАСИ тільки у мн. Рідкі харчові відходи; помії. *Їли вони багато й усе, що родилося на городі, грядці, варилося в чавунах: чир з грису, білі буряки, картоплю, недоїдки, катляфаси, помія від миття посуду* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 108).

КАТРАН 1. Шматок старої, зношеної тканини; ганчірка. *Пометків би був із свічків ни найшов нігде. Уна навіть у будні стерала із стін хати катраном порох* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчик, 19); *Мариня перестала бавитись волоссям, закрутила його недбало у вузол, попросила Павлину сі-*

дати, витріпала катрани, заходилась біля кухні <...> (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 410); // у порівн. – *Він і в нас літував, ші ек я до школи ходив... такий смішний – про той вибух лиш жертує, каже, шо то ек бабахнуло, то й'го з окомінка здоймали, що висів там, ек катран* (В. Шкурган. Кілько сего світа, 170).

♦ **вже треба здавати міняйлові на катрани** (когось) – хтось став непридатним для чогось, непотрібним. „<...> *І я – її поки робити можу, а не зможу – відвезуть у дідорню, здихай, бабо. Ти тут чужа. Вже тебе, бабо, треба здавати міняйлові на катрани. <...>*” (П. Федюк. Нічна зозуля, 15).

♦ **пропав, як катран із плота** – зник безслідно. *Робить із себе публіку на саме весілля, – розходилася стара Шваючка, прив'язуючи кужіль до билець постелі. – Пропала з хати, як катран із плота!* (М. Дзюба. Укриті небом, 18).

2. Жіночий одяг у вигляді шматка тканини певного розміру та фасону, який одягають спереду на сукню, спідницю, щоб запобігти їх забрудненню; фартух. *Схлипувала повитуха, підносячи до очей край чорного катрана* (Б. Загорюлько. Черногора, кн.1, 335).

КАТРАННИК Міняйло. <...> *на зап'ясті місяць або ніж / прожилок це стиigma катастрофи / і катранник зупинився між / тими що народжували строфи* (І. Андрусак. Карбонат літню, 39).

КАТРАНЧИК Зменш. до **катран** 1. *На тернині залишиться шматок червоної матерії, якого вона поночі не зможе знайти, а вранці поліцейські приведуть собаку, дадуть понюхати катранчика, і він запровадить їх аж на подвір'я* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 521).

КАТРАФІЙ бот. Жимолость (Zonicera). *Здавалося, що він готов лізти на найвищий верх, виставити розхристані груди, широкі, мов плити, й викликати на бій всіх лісовиків, цьизників, і той буйний полонинський вітер, що в горах гне катрафії, як стебла, а в низах перевертає з корінням старі буки та смереки* (М. Козоріс. Черногора говорить, 46).

КАТРИНКА Вид плахти, витканой з різнокольорових ниток. В картатому киттарі, вишитій сорочці з широкими рукавами, в гаптованій золотом **катринці** і жовтих ходачках, в які взуті маленькі ніжки, вона схожа на карпатську барвистolistу осінь, дарма що зараз – весна... (В. Бабляк. Вернись на Білу недею!, 58).

КАТУН, КАТУНА 1. військ. Військово-службовець сухопутних військ; солдат. Тому він мав би знати безліч дивних слів і словосполучень (**катуна**, повторював він, чому солдат у них **катуна**; чому фрас; чому гія?) і перевірити безліч речей стосовно гірського вівчарства, як і стосовно позашилбних, ледь не потойбічних любощів (Ю. Андрухович. Дванадцять обручів, 114); Але, Божечку ти мій, як це було усе давно, і нічого з тої давнини не зосталося: ні Тодорка, бо пішов небіжчик під мураву спати, ні колиски, бо колиска покололася, ні Іванка, бо виріс з Іванка **катуна** Ян Зборовський, і нема вже молоді Зборихи (Р. Федорів. Жбан вина, 146).

◇ **лиш штіль, катуна!** – тихо, замовкни! – А я ся з вами зачіпаю, ци що? – відворкнула гнівно Катеринка і втекла від печі на постіль та й заплакала. – **Лиш штіль, катуна!** – крикнув Ігнатів Іван, – не видиш, що старий май у хаті?!<...> **Ша!** – кажу (М. Павлик. Вихора, 174).

2. Жорстока людина. Либонь уперше за ціле півжиття наскрізь зажорстокіле Магдине серце озвалося жалем до чоловіка (який не був **катуна**, а все ж Богом даний) <...> (Б. Загорулько. Черногора, кн.2, 183).

КАТУНА див. **КАТУН**

КАТУШ, КАТУША, КАТУШЯ 1. В'язниця. Перше, що почав робити, впавши до Устрик, – це будувати новий величезний **катуш** і то такий, що аж дивувалися люди, будуючи, – чи не має новий мандатор гадки усю Гуцульщину засадити за ґрати (Г. Хоткевич. Камінна душа, 117); Якийсь вівчар пана Тишківського з Печеніжсина, Довбушук чи Довбуш, напав з пастухами на смоляків, що вели його брата Івана у **катуш** за борги податкові, розібрав їх і пов'язав та вже з братом почав на панів і багачів нападати

й награване бідності роздавати (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 77); Жовніри чигали за кожним деревом, за кожним вуглом хати. Смоляки нюхали кожного перехожого. І за найменшу провину, за найменшу підозру – до **катуша**, на палю (Б. Бойко. По голови... По голови..., 64); – У **катуш** шибайголову – скрутив руки Олексі (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 33); На краю села посеред полинового пустища горбився під череп'яним дахом брахманський **катуш** – довга присадкувата будівля, мурована з дикого каменю-плитняка (Р. Федорів. Жбан вина, 213); – А пан, як ти йому файно зробиш, не раз і добрий до тебе. – Або в **катуш**, – почувся несподівано чийсь іронічний голос. – На рік чи й на два (Л. Качковський. Довбушева пісня, 221); Іван Ганицький спровадив до **катуші** волонтерів Кобиліці й за брата Івана давав Йосипові-Юрію гроші на реальну школу (Р. Андріяшик. Сторонець, 111); Тогди Проциха сердито цепкала на Проця: – Та заткай-ко ти си це говорити, аби те й люде ни чули, бо ше через твої дурні побліки может мене Юрішко з пушкарями на остатне огниво в'езати та бити до смерти в **катуші** до приповідку за опришків (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчик, 122); І почали валитися / Ті **катуші** люті, / А на гробах поборників / Зелена, як рута / Стала воля виростати (Ю. Федькович. Осьмий поменник Тарасові Шевченкові на вічну пам'ять, 138); Не допустили до Марічки, лише через вічко в залізних дверцях підземної **катуші** побачив свою солодашку – ноги в дубах, вивернуті назад руки в дибицях, а сама зігнута, зломлена, за косу прип'ята головою до ніг. Боже! (Б. Загорулько. Черногра, кн.1, 351); А Мокан кається гірко думками: – Коби я тоту **катушю** ше пересидів, то абих видів, що хлопа ріжуть, як вепря, то не обізвуся, бігме, ні, ше буду кричати: келюхи з него сотайте, посічт'го на дрібні кусні, бо правду каже злісний, шо хлоп добрий лиш печений і солений!.. (Марко Черемшина. Писанки, т.1, 215); // образн. Іди. Убий в собі раба / і поруїнуй страху **катуші** (Г. Турелик. Іди, і говори, й зрадь, 176).

◇ **кинути (засадити, запакувати, оддати, садити) в (у, до) катуш (катушу) –**

ув'язнити. *Ніхто не міг поручитися, що, лігши спати поренним газдов, не встане опришкою; ніхто не міг поручитися, що завтра або й сьогодні уночі не прийдуть до тебе пушкарі, не скажуть, що ти опришок, не зв'яжуть, не кинуть у катуши* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 67); – *А як сі називає той легінь, що чужого коня допав, що чужою зброєю озброївся, в чужу вберю вбрався, що чужим, панським, розумом живе і рід свій винищує вогнем і мечем: одних убиває, других – у катуши на муки кидає, третім – обертає в курища хати* (Р. Федорів. Жбан вина, 147); *Гердлічка велів пригнати того газду до себе до Устерік і, ні слова не сказавши, навіть не допустивши його до себе, велів тої ж хвилі засадити до катуша* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 143); *Схопили мене смоляки, запакували в катуши, жінку з дитьми вигнали під пліт, як псів* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 146); – *Гей, слуги! – тупнув ногою Вілявч. – В катуши, запакуйте крамольника* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 6); *Убрали гарештанта в залізо та оддали в катуши* (Ю. Федькович. Сафат Зінич, 298); *До тієї катуші саджав „своїх” покарників та тих, що привозили йому бойчуківці* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 166).

♦ **як із катушу випущений** – змордований, виснажений. *На другий день Іванчік встав, як із катушу випущений. Очі стовпом стали, чорні кочела, мов млинське каміння під ними нависли, хода стала дрижача, непевна й важка* (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 131).

2. Знаряддя торгур, палиця, закладе-на під зав'язані руки, за яку підвішували ув'язненого. *Забрали газду, дали „катуши” під руки, сам Юріштан і крутив, аж поки кров не бризнула, – та й пігнали бідного чоловіка до Устерік, до пана мандатора* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 139).

КАТУША див. **КАГУШ**

КАТУШЯ див. **КАГУШ**

КАТЮГА див. **КОТЮГА**

КАУТ у знач. вставн. сл. Ходять чутки, поголоски; кажуть, розповідають. *Тепер по містох, каут, військо стоїт* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 289).

КАУЦІЯ Завдаток, частина грошової суми, що виплачується наперед як запурука виконання всіх зобов'язань. *Коли ти згодна – на Покрову, як дістану пояса, зашлю до тебе сватів. З осені нам уже дозволять заручини. Отець спіритуал каже: це для того, щоб кожна дівка встигла, коли вона не попівського роду, назрести по родичах п'ять тисяч корон кауції...* (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 207).

КАФЛЯ збірн. Керамічні плитки для личкування печей, стін будівель і т. ін.; кахля. *Шо, / хоч мінетиси на Цвіличчину кафлю? / Зробив би-с з печі-мазанки вівтар?* (В. Шкурган. Ти... позавидував мені на смеречину <...>, 27).

КАФТАНИК, КАХТАНКА Верхній одяг з довгими полами; сукман, жупан. *Уна й на будні ходила по-святчному, то в голубім, довгім, червоно обираним кафтаніку і в перемітці, хоть цю ношу наші жінки вже давненько покинули* (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 40); *Намість кіптарів, то носили кармазинові кахтанки з писаними гудзиками* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 149).

КАФТИЗМА церк. Розділ Псалтиря. *Дяк дочитує послідню кафтизму захриплим голосом. – Мньоца с-с-с-ина с-с-с-світого духа, амін!* – у один раз застогнали бадіки (Марко Черемшина. Основини, т.1, 89).

КАХТАНКА див. **КАФТАНИК**

КАЦ виг. паст. Уживається для відганяння коней. *І всі ці стада, всі ці відділи худоб'ячого війська течуть одночас з усіх боків в одне місце – до стоїца. <...> – Чо пхаєшся з кіньми? Чо си пхаши, кац! Ци не знаєш, шо дійник має йти вперед?* (Г. Хоткевич. Довбуш, 139).

КАЦЕНТИШ Приліжковий невеликий столик. *Правда, з того часу мала Одокійка встигла вирости, вийти заміж за таку особу, як дек в самім Станіславі, мала служницю, будзік на кацентишу – так звався малий столик коло ліжка, уживаний в разі потреби і на кришення закришки в борці* (Г. Хоткевич. Дві дячихи, 364).

КАЦЕРСТВО Відступництво. *Вільна мисль вільної людини стає кацерством, і хто допустить її в собі, – стане еретиком,*

хоч би достоїн був бути папою (Г. Хоткевич. Недобудована плебанія, 352).

КАЧЮЛОЧЬКА Головка маку; маківка. Баба тої днини ни дала міні урвати ані єблучько у саду, ані *качюлочьку* маку у гредці, бо казала, шо то головка, а шо є головков, то на Головосіки то гріх рвати (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 52).

КАША-ВОДЄНИЦА Те саме, що **водєница**. Кухарка давала їсти книзеві тай йго боерам, клала на стів за порядком їди: голубці, юшку, а на кінци *кашу-водєницу* з гуслінков (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 221).

КАШЕВОК Білка. Тетяна ж це хоть попестить і заглаоїть мій плач та жаль, а Семен знов свої: – Мі! Ану це в Греччіно (то такий город під лісом), там у черешні вивелися *кашевки* (так зуть у нас білицю), як імеш і принесеш нам сюди живого, то куплю пістоля, грімке таке, що годі! (М. Павлик. Ребенцукова Тетяна, 32).

КАШЕРНИЙ Добірний, вишуканий, найкращий, першосортний. А там їй буде так, ек у раю; екби-сте уздріли, екі там гаразди, то би-сте своїх очий забули. Шо покоїв, шо одежин, шо начіня, а шо їди *кашерної*, на світі *кашерної* (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 102).

КАШИЦЯ, КАШЦА, КОШИЦЯ, КИШИЦЯ *етн.* Дерев'яна або кам'яна загата по берегах гірської річки для захисту їх від розмивання. *Кашиці* все нижчають і нижчають, і все повніше, все кругліше підіймає спину Черемош (Г. Хоткевич. Повінь, 323); А як нікого не було в шинку, Юра сідав при відчиненім вікні <...>, впирав очі в широкий шумний Черемош, що здоровенною гадюкою закручувався зараз за дорогою по широкім зарінку, розливався насамперед широким бродом, а далі, проти самої корими, стіснений скісно вбік здоровою кам'яною *кашицею*, звужував свою течію, бився сердито о стіни *кашиці*, бурлив та клетотів, та рвався бистро наперед, щоб кільканадцять кроків нижче закрутитися широким виром, розлитися широкою та глибокою кубанею, а ще нижче утворити гучний запінений гоц <...>

(І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 429); *Гуцули прикипіли до керм, і пліт в'юнить між звивистими берегами, скрегоче, стугонить, черкаючи каміння і кашиці* (М. Стельмах. Над Черемошем, 156); *Впадаючи до Черемоша, біленькою ниткою губиться Річка серед клубків піни і водяних валів Ріки. Клубки на гоцах розплескуються в ряцях кашиць* (Р. Єндик. Звідки беруться мольфарі, 88); *В таких місцях береги були високі, круті; їх укріплювали загатою з товстелезних колод. Хлопець називав їх незрозумілим мені словом: кашиця...* (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 84); *Там аж три кашиці загородили собою гострі скелі* (С. Пушик. Дараби пливуть у легенду, 329); *Я нагнувся, аби відкрити уламок від кашиці, й шубовснув у воду* (М. Яновський. Там, де хмари ночують, 18); *Дараба надлетіла і з усієї сили вгатила в кашицю, що на ній стояла бер* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 394); *А коли зо всіх боків чув лиш те саме, рішив шукати тіла. Мусило ж прибитись десь до кашиці, десь люди мали його спіймати* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 204); *Поступово наростаючи, він покрив клетотання води на кашицях біля мосту і привернув до себе Богданову увагу* (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 342); // у порівн. *Вона минає в нас на лицях / і в став стола все тоне десь, / і, ніби Черемош в кашиці, / далекий жаль мій в стіни б'є* (І. Малкович. Вірші, які не повернуться в гори, 124); // образн. *Не бачите, як вони кашицями стиснули мої боки, що мені й дихнути тяжко, не то що погуляти на волі?* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 18).

КАШЦА див. **КАШИЦЯ**

КАЯТИСИ

◇ **кайси ни кайси, а ек си стало, то заткайси** – якщо вже щось трапилось, то пізно каятися. *Остро на ню зцуфав, грозичі сталенков перед ич: „Кайси ни кайси, а ек си стало, то заткайси. Куш, та й гони д'хаті!”* <...> (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 439).

КВАПНО *присл.* Поспішно, з нетерпінням. *Вимився, вчесався, убрався, як лицар який, <...> а сам уже не можу діждати,*

доки сестри бадіку уберуть та налагодять, щоби боржій їхати. Так тото **кванно** мені діялося, а про ніщо так, як про свою Аксенію, що її у весіллі певно вже побачу (Ю. Федькович. Люба – згуба, 259).

КВАРІВЛИВИЙ Недужий, хворий. – Попробуйте, озміт та й закрийте її дуже око, а **кварівливим** най сі дивит на то, що я скажу (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 100).

КВАТИРА

♦ **стояти на квартирі** – винаймати житло. – Я не раз, – каже, – у вас **на квартирі стояв**, от і пізналися (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 310).

КВАЦИТИСИ Кривитися, робити гримаси, виражаючи незадоволення, презирство, тощо. Зразу, то **квацивси** вид тих слів, ек від квасної гуслінки, так шо аж у лице соловів, а витак, то так си засвітили в него очі з голви, екби в пожеристої з корця (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 250).

КВЕФ Одяг. Зачели ділитиси – ой га! В жяден спосіб не можут миром. Кожний хапасси за обушки, за пістолета, шаблі, ладівниці, а фантя, **квєфів**, ади, тотих стежок, лудіння панцкового не хтє (Г. Хоткевич. Довбуш, 104).

КВОЧКА обряд. Поводир об'єднаних у ряд парубків у грі під час Великодніх свят. Тогді парубки постановили розбити дівочьку гру. Вибрали Продана за „дулевка”, дали йому в руки довгу лісову запруту, піймалися **квочки**, і швидко довгий-предовгий парубочький ряд, що йдучи наперед, крутився-висся, як гадина, то в один бік, то в другий „Ану, хло', буде; тепер – містом!” – і **квочка** посунула в місто на цісарську дорогу, а за нею з цвинтаря зірвалися всі хлопці й молоді чоловіки дивитися (М. Павлик. Вихора, 202).

КЕЛЕП, КЕЛЕФ, КЕЛИФ, ТЯЛЕФ етн. Різновид топірця, в якому замість сокирки дві кінські або вужині голови, повернуті в протилежні боки. Чи не в кожного по два пістолі за чересом, у руках або **келеп**, або **бартка** (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 54); А много прийде заплатитъ / Вам за сестру, мою царицю? / – По **келепу**, по порошницях!

– / Крикнули браття (Ю. Федькович. Циганка, 165); – Дею, нащо ви таке страшне робите? То зміюка буде? – Зміюка, дитино, галиця, – відповів він. – Наші прадіди називали її царицею... Вона нібито боронила людей. Її малювали і сипали з найдорожчих металів, нею прикрашали вбрання. Якщо предки вірили, що галиця оберігає людей від злих сил, то я також маю дбати, аби чоловік, який візьме в руки цей **келеф**, чувся в безпеці... (М. Яновський. Гірське серце, 103); А ще робили прекрасні **келефи** для чоловіків. І жінка-верховинка хотіла мати інкрустовану палицю (С. Пушик. Перо Золотої Птахи, 190); Полум'я грало мерехтливими відблисками у ледь притуманених зіницях, ряхтіло на вищених маслом пасмах чубів, на мосяжних рукоятях пістолів, топірців, **келефів**, на чепрагах, чересах і ретязях; від цієї срібно-золотої гри немов ширшало, вищало і яснішало осітлене коло, за межами якого стояв ліс і починалась ніч <...> (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 83); Ногавиці на ньому черчикові, як той жар, сардак чорний, бланений, сорочка рантухова, черес у п'ять пряжок, кресак у золоті та в павах, а **келеф** хороцівський такий уже, що такий! (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 317); Старий Лєсьо, підпиралючись на гострозакований, мосяжновий **кєлиф**, ішов статочно на попівство (М. Козоріс. Чорногора говорить, 24); Окротиласи аж тогди, ек її оперезав Хранійчук **тялефом** по попереці так, шо аж затав був її **тялеф** у поперек (П.Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 235).

КЕЛЕФ див. **КЕЛЕП**

КЕЛИФ див. **КЕЛЕП**

КЕЛТУНОК Харчі, їжа. – На добрім **келтунку** май відживит си. – Ой ні! Не може вже її жаден **келтунок** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 118); Поки мати розв'язувала бесаги та виймала свій бідацький **келтунок**, дід уже поставив на стіл молоко і сир, ще й шматок малайняника поклав (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 144).

КЕЛЮХ див. **КАЛЮХ**

КЕМА див. **КЄМА**

КЕМУВАТИ Тямити, пам'ятати. Але він собі **кємує** і не напивається, лиш опришкам

все підливає, ніби вони в него на храму... (Л. Качковський. Довбушева пісня, 41).

КЕП

♦ **кеп (кепи) зробити (бити, збити)** (з когось) – взяти на посміх, поглумитися з когось. *Та й так си сердито викрутив чорт на тій ріжси, шо цілу сутугу ліса собов втер, бо лиш так си сердито розгуляв, осина би му та пекіня через то, шо Иванчік такий великий з него **кеп зробив*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 303); *3 дурноватого, тай ше до того й кривого декового Матія, то усий нарид **кепи бив**, а дітва, то таки аж у непки скакала, такі з ним чюда зводила* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 132); *Пополудню післав старости до Крамаря, увечір бідну Софрону, не тямуюся від жалів та від розпуки, присилували – заручили, а у місяць по тім, на самого Петра, і задзвеніли гучні весілля у селі – одно у багатого Крамаря, а друге у гоїного двірника Павуна, котрий з писарем моргався та з бідного Юрія, „премудрого свого Соломона”, **кепи бив*** (Ю. Федькович. Жовнярка, 333); [Тодір:] <...> *Чи він лиш не думає збитки з мене збити, а з мого дому – сміх та публіку, – та й не прийти?* <...> [Катря:] *Тепер зараз мені йдїть та его ще красно просїть, бо справді ще оце **кеп** з мене **зїб’є!*** (Ю. Федькович. Як козам роги вправляють, 440).

КЕПТАР, КИПТАР, КИПТАРЬ, КИПТАР *етн.* Короткий кожушок без рукавів, пошитий із білої овечої шкіри, зрідка з козячої, зазвичай оздоблений орнаментом із кольорових ниток, шкіри, металу. *А може, нема нічого. Може, ніч затопила вже гори, може, зсунулись гори, роздушили усе живуще і лиш одно Иванове серце глухо калата під **кептарем** у безконечних мертвих просторах?* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 202); *Зелено-жовто-червоним квітчастим вовняним шиттям мінілися жаб’ївські ярвані **кептарі**, а космацькі – латунним золотавим уцяцькуванням сяяли, а розтоцькі – ряснотою квіття з червоного сап’яну пишалася, а ясенівські – оправленими у мосяжні наперстки дармовисами маяли* <...> (Б. Загорюлько. Чорногора, кн.1, 217); *Калина два*

*дні підряд провітрювала на обійсті джерги, коци, укривала, килими, хустки, запаски, сардаки, **кептарі** й усе, що могло бути видко здалеку – з гостинця...* (М. Матіос. Нація, 121); *Дівочька хустка, сорочка з найширшими вуставками, запаски, **кептар** – усе в момент було знайдено* (М. Яновський. Гірське серце, 78); – *Ади, болото гездечки було, / А нині поле... Може, їсти хочеш? – / Поволі дід бесаги розв’язав, / Зняв **кептаря**, сказав, аби сідала, / І житній хліб, і сіль, і ніж діставав, / часник і кусень перченого сала* (Н. Стефурак. Спогад, 21); *Весілля набирало темпу, розгорялося барвами паперових квітів, гаптованих **кептарів** та кожухів, заплетених струцинів та калачів* (М. Дзюба. Укриті небом, 37); *Художники, ті, що малювали Лесю Українку в Буркуті, то обов’язково – в гуцульському **кептарі*** (С. Пушик. Карпатське літо, 243); *Мов лелітки / **кептар**, / Зірки / розишли небо...* (М. Влад. Гори мої милі, 64); *Стрибають гуцули з каменя на камінь, як сарни; Михайло скаче, як ведмідь. Він уже майже огуцулився зовсім: в одежі нічого не зосталося степового, вбрав гачі, **кептар**, сардак* (Г. Хоткевич. Довбуш, 404); *Полатані дахи й запаски, / і кошелі та **кептарі*** (О. Василяшук. Латані Карпати, 13); *Вона знала: завтра прийдуть Кришуняки по неї, по її життя, щоб заплатити за оверки-ярочки, за **кептарі** вишивані, за хустки вишневі, за те, що була дружиною Григора* (Р. Федорів. Маріка, 61); *Як передати твій [Гуцульщино] солодкий чар, / Докладно не малюючи **кептар!*** (М. Рильський. Карпатські октави, 226); *Гуцул-чабан, гуцул-бунтар віддавна / Був і митцем великим водночас, – / Тому **кептар** чи писана крисаня / І до сьогодні так чарують нас* (М. Карпенко. Митці, 129); *Каже: – Діду, нате **кептар**, абис-те не мерзли, а це Ауріка передала, бо вашу гордість, майте на увазі, уважєє* (В. Шкурган. Майте на увазі, 178); ***Кептар** і риба в нім, ріка і протиріччя / порічка самоти і вовна блиску сурм / не ти себе прирік на віру і на відчай / на вицвілість і ціль на сумнів і на суть* (Т. Девдюк. Кептар і риба в нім, 35); – *А ти не думай, – відповіла суворо, – ти ліпше послухай – і розстебнула **киптар**, притисла*

його голову до грудей. – Чуєш, – шепнула, – під серцем б'ється наш син (Р. Федорів. Жбан вина, 115); Молодий за той час позбрався якось та обтріпав із піску гачі та **киптар** (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 55); – Боже милосердний, хоч би ти ся не обморозив... – пригорнула, сховала під полу **киптаря** синову голівку (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 142); За три дні весілля! В коморі хліби, колачі, коровай; нові хустки, **киптар**, сердак, гугля нова; вже й музики грають (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 77); Сонце гріло, що Василеві в **киптарі** було ще задушно (А. Крушельницький. Рубають ліс, 381); Ти звук до зрібної сорочки, що гріла, до вовнистого **киптаря**, що боронив тебе від найменших крапель (М. Яновський, Вгадую твою пекучу думу, 4); Сам ватаг теж виглядав святково. Навий **киптар**, вишита сорочка з червоною стрічкою (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 152); Я ще не вмів добре схоплювати змісту п'єси, я мало не плакав, що не міг дотепер розпізнати, хто з тих, одягнених у вибівані **киптарі** й завітчані крисані, – хто з них Довбуш (Р. Іванчук. Смерть Довбуша); **Киптар** вишиваний шовками, саф'яном, з якимись камінчиками по ньому, з позлітками (Г. Хоткевич. Камінна душа, 63); Вона не плакала нітрішки, / Кусала з болю кулаки, / Тверда земля була за ліжко, / Шортський **киптар** – за пелюшки (Д. Павличко. Мені приходять телеграми..., 18); Надів біло гарбований **киптар**, обшитий чорною смушкою, та прикрашений колірними трикутними кусками шкіри та волічковими косицями (Р. Яримович. Юра Михасевий, 38); На храм збираються гуцули; / Встають до ранньої зорі, / Виймають реміні, кресані, / Тобівки файні, **киптарі** (Олександр Олесь. На зелених горах, т.1, 214); Його струнка постать в короткім **киптарі**, широкім брилі і легеньких ходаках лиш маяла по вузькій стежині (К. Малицька. Малий гуцулик, 14); (Швидко одягається в **киптар**, білу, теплу хустку, біжить у сині, випускає з комори Подюка) (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 155); Стара, бувало, дує на неї, як на дорогий камінь; де коралі красні, де уставки мудрі, де **киптар** уписаний, де пояс славний – Олена

все дістала (Ю. Федькович. Серце не навчити, 269); Баба. В **киптарі**. У білій сорочці (Я. Ярош. Меланка – чесна газдиня, Або як Іцка зрадила Коза, 96); – Вже все, Васильку? – питає батько синка, котрому подавав постолі з онучами. – Все, дедику! Ваш сардак та й сорочка, ненин **киптар**, опинка та й сорочка, наші кожушинки та й сорочічки, обі верітці, вузлик муки, бербеничка з озірками, Анниччина фустка та й ваші, аді, постолі (Марко Черемшина. Святий Николай у гарті, т.1, 56); А позаду ціла весільна дружина. Стариня і гості у нових петеках, в крисанях і перах, у черлених гачах, а жінки в шовкових хустках, в цяцькованих **киптарях**, в золотих та срібних запасах та в черлених постолах з делікатно викрученими носиками (М. Козоріс. Чорногора говорить, 22); Був одягнений, як на гуцульське весілля: у червоні гачі, обмотані внизу сірими вовняними онучами, у жовті постолі, білу сорочку, вишивану на грудях та рукавах, і **киптар**, кольоровим сап'яном мережаний (В. Гжицький. Опришки, 45); Горобина, обжінки, біла хата, / Криничний зруб, гори гулкий пролом, / Сопух тяжкий, маржина небагата, / **Киптар** і кріс, земля моя, чолом! (А. Малишко. Франко в Криворівні, 410); Запашний **киптар**, / Мащена коса, / Та красуня пишиногуба / Жалить, як оса (Віра Вовк. Черемош, 240); Він був одягнутий як на свято: вишиваний гарячими нитками **киптар** із дармовісами прикривав його плечі, зелена крисаня із синьою пір'інкою за шнуром збита була набік, широкій, жовтої шкіри через облягав стан (С. Скляренко. Карпати, кн.1, 9); Ідучи позаду, крадькома голублю очима її світлу постать й шукаю найближчих порівнянь. В картатому **киптарі**, вишитій сорочці з широкими рукавами, в гаптованій золотом катринці і жовтих ходачках, в які взуті маленькі ніжки, вона схожа на карпатську барвистолисту осінь, дарма що зараз – весна... (В. Бабляк. Вернись на Білу недею!, 58); Продан і собі зачав лагодиться до весілля: вибрав дружбів; наказав їм, що треба; обідрив свою худобу, грунт і взявся перезирати своє лудіне: дві пари воскованих чобіт, три – постолів до обходу; пару суконних, нажов-

то задублених холошень на зиму і дві пари сподень з тонкого голубого воськового сукна – на неділі і свята; два новісінькі як галка, чорні сардаки, мало що понижче колін і дві петечини – на сльоту і до роботи; новий байбарак, новий червоними і зеленими ремінцями повишиваний **киптар** (М. Павлик. Вихора, 224); Мішав, колотив, тер людьми, як маком, примушував їх різноязико кричати, один з-перед одного навзаводи вихвалити на всі боки свій товар, закликаючи до яток, крамниць, склепів та ще й до вертепу, зятято, до сьомого поту виторговуючи найменший гріш, <...> як хотів, тасував лейбики, свити, **киптарі**, сутани, жупани, мундири, камзоли, вишиванки, бешимети... (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 8); Кожної неділі губить стежку коло Штефанової хати, але той ні її гордої постави, що легко і рівно має в повітрі, ні зеленкуватих очей з прихованим пеклом у кутиках, ні навіть розписаних **киптарів** не бачить (Р. Єндик. Торонке мольфування, 65); – Та що ви тут цяцькаєтесь зі мною! – роздратовано вигукнув, але, оглянувшись, побачив старого селянина у білому новому **киптарі** і вже м'якше закінчив <...> (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 375); Сходились жовніри-гуцули, по можливості хто одягав крисаню, хто **киптар**, хто кольорові гачі (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 155); Чіму ви не вбираєте драгтиву дранку, ек ідете до дому Божого, але берете білу чісану сорочку, та й фустку броцку, та й коралі, та й **киптарь** смушковий, та й постільці легонькі? (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 146); В тім то й привижєєси, / дзвонами калатає, / рве **кіптар** зисподу наглий буревій (В. Шкурган. Гадці-забаганці – фєртик (з гріхом знаєси)..., 22); // у порівн. Я вирізьбив цю твар. Мов зрушив прах. / Прийшли б вони в сльозах, та, що ридає, / серпневі ночі ці повивертає, / як вивертали **кептарі** в дощах: / щоб вовною – у хмарі, вітрі – крізь / грозу, що вранці сива, аж сирітська, / щоб вовну периу ту, що зветься міцка, / погладив ти, мій Господи, навскіс (В. Герасим'юк. Серпень за старим стилем, 72); // образн. Ади переходитиме рік за роком, та й не вздрить, як старість **киптар** на плечі накинє (М. Янов-

ський. Надвечір'я, 9); // образн. Ніч у **киптарі**, вишитому жоржинами, / – Молодиця розпалена в танці: / Розвіяна хустка, розтоптані постолі, / І намисто розірване бринить зорями (Віра Вовк. Гуцульська ніч, 342); // образн. На недавнє трембітання, на опришківський свист, на тяжкі удари дзвона ще стікався з усіх кутків народ, а майдан уже переповнився, в сутінках ночі він наче коливався, погойдювався барвистими кресаннями, **кептарями**, сардаками, байбараками (О. Кундзіч. Верховинець, 255).

КЕПТАРИК, КИПТАРИК, КІПТАРИК, КАПТАРИК *етн.* 1. Пестл. до **кептар**. Хустка її клинцем спадає на вишитий **кептарик**, вниз од **кептарика** яскравими тонами розцвітає картата плахта (М. Стельмах. Над Черемошем, 59); – Штефко скинув із себе **кептарик**, лишився лиш у сорочці і в сто разів перелатаних штанях (М. Яновський. Важка глина, 224); Й зодягнута була, як усі, бачені козаком, яворівські дівчата, але й одночасно різнилася від них. У білій плоскінній сорочці, з пишно, аж до ліктів вишитими уставками, поверх сорочки яскраво оздоблений **кептарик**, золтаво-коричнева запаска заперезана багато поцяцькованою мосяжними гудзиками букурійкою, такою, либонь, і одиначка наймаєтнішого газди не має (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 51); Екзекутор кивнув пушкарям – один стягнув зі старої **кептарика**, другий – зірвав запаску (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 49); Він узяв з вішака домоткану білизну, гачі, **кептарик**, рипучий ремінний черес, подзьобаний мідними капсулами (Р. Анріяшик. Сторонець, 17); І смішного колись Абрама Маїталера, який поверх лапсердака чомусь носив гуцульський **кептарик** із тонкої козячої шкіри, ретельно обмили... (М. Маріос. Нація, 47); Ось вона вже близько – боса, в **кептаріку**, рукави її сорочки ніжно біліють у тумані придолинку (О. Кундзіч. Верховинець, 270); Зоотехнік, уже не в плаці, а в коротенькому **киптаріку**, міряв щось широкими кроками і говорив з майстрами (Я. Стецюк. Крутий плай, 61); На автобусній зупинці місцеві люди з шанобливою цікавістю оглядали їхнє лісорубське знаряддя, карпатські тайстри, вишивані

киптарики та чорні гірські капелюхи-кресані на чоловіках <...> (О. Гончар. Маша з верховини, 444); Одна дала унучі, друга постолі, файно поморщені та пофарбовані, треті зложилися на **киптарик** із сернини: давно вже **киптарик** цей лежить готовий у кушніра, та все не було покупця (Г. Хоткевич. Камінна душа, 18); Тимчасом Калина роззула Худана з постолів, скинула з себе **киптарик** і обвинула ним його ноги, а сама закинула собі сердачок на плечі і скулилася на ліжку коло хворого (І. Березовський. Худан, 41); (Чорнява в старім **киптаріку**, теж з квітками) (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 57); Вбралася по-гуцульськи: дві запаски, постолі, тільки замість **киптарика** нап'яла фуфайку (Р. Федорів. Карби, 126); Дівчина в постолах, у новій гуні і накинутій поверх **киптарика** товстій вовняній хустці, відчинила хвіртку і тильно дивилася на них зеленкуватими очима (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 366); Звичайна гуцульська ноша свідчила, хто він: **киптарик** не прикрашено дармовисами, побляклі від сонця кольорові гачі, добре топтані постолі <...> (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 8); Я сховав гроші про зазулю у кішенку з лівого боку в ерованим **киптаріку**, що був на міні вуйнин, бо свого файного **киптарика** ише тогди ни мав, й утік у хату (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 114).

2. Зменш.-пестл. до **кептар**. У **киптариках** біленьких / Школярі ідуть зі школи <...> (Д. Павличко. Добрий день, 26); Поишу тобі черлені гачі, куплю крисаню з павами, дублені постолі, файний **каптарик** – ото буду мати легініка (М. Козоріс. Чорногора говорить, 164); Я сховав гроші про зазулю у кішенку з лівого боку в ерованим **киптаріку**, що був на міні вуйнин, бо свого файного **киптарика** ише тогди ни мав, й утік у хату (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 114).

КЕПТАРИНА, КИПТАРИНА, КЕПТАРЧИНА етн. Старий, зношений **кептар**. Біла хустка полотняна, / **Кептарина**, постолі (О. Василяшук. Мама, 19); Було взимку, в неділю, позбігаються босоніж по снігу, в одних сорочинах, розхристаних, з великими ногами по саме черевце, – лише в одно-

го якась драна **киптарина**, в одного міський лах на плечах, – постають у сутках під церквою і просять: – Дайте грейцар, дайте на хліб, дайте хлібця (А. Крушельницький. Рубають ліс, 353); – Е-е-е-е-е... – частить якийсь гуцулик, себе не пам'ятаючи. От стоїть собі у лісії **киптарині**, убогу свою пасчину тримає під пахов; може, зроду й не бачив коня на своїм подвір'ю, – а горить, усе забув, нічого не бачить (Г. Хоткевич. Камінна душа, 50); Дала йому **кептарчину** „зо всім” / (А треба було, беручи одержу, / Відповісти: „Беру лише те, що виджу!”) (О. Слоновьська. Космацька феєрія, 67).

КЕПТАРЧИНА див. **КЕПТАРИНА**

КЕРВА анат. Червона рідина, яка, циркулюючи в замкнутій кровоносній системі організму, забезпечує живлення його клітин і обмін речовин у ньому; кров; // образн. Хто з води Чорногори – одна **керва** – / іде у землю. А з кожним хоть ледь живим / розрахується храмова голова, / стерши простір осклілим оком рудим (В. Герасим'юк. 1745 – петрівка, 16); // образн. – Русначки си навкемили. Захтінка взяла ше й лецької **керви** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 172).

♦ **красити кремень кервою** – проливати чинюсь кров під час бойових дій, убивати. – А коли деді й нені жалували своїх синів, що через неприятеля збавили себе храму і, не ївши, колінкують на скалах понад дорогою, тоді молодиці стали газдів перемовляти, аби вийшли з ними ід своїм дітям та й аби винесли їм страву і храмового пиття. – Най би легінів не млоїв голод попід серце. <...> – Най би їм молоді суставочки не залякали на камінних плитах. – Най би неприятели не **красив кремень** молодого **кервою** (Марко Черемшина. Перші стріли, т.1, 130).

♦ **залляло серце кервою** – охопило сильне хвилювання. „Триста тридцять і три!” – аж крикнув Кольцо глухим голосом, і єму здалося, що він щоднини пропускає людського поту й крові по 333 днів, в голові 'му пльонталися мільйони важких людських днів, котрі він прогайнував у Відні за два роки, **кервою залляло** єму **серце**, єго здавило в грудях, кров му жбихнула до голови,

він зхопився з ліжка, то є тільки підвієся... (М. Павлик. Пропащий чоловік, 45).

♦ **ссати людську керву** – тяжко визискувати, експлуатувати людей, народ. *От є і хатка, і ґрунтик: відкись узялася... і мама десь, і тато і сіль десь навіть людська... нема десь ні попа, ні панів, і корчмарі десь роблять, як і люде, – не ссуть вже людської керви...* (М. Павлик. Юрко Куликів, 24).

КЕРВАВИЙ

♦ **кервава праця** – тяжка праця. *Ті люде так ласкаво обходилися з ним, а він тепер їть їх робучі дні, їх керваву працю* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 59).

КЕРВАВИТИСЯ *перен.* Відсвічувати червоним багряним кольором; червоніти, кривавитися. *Була вже ніч, ніч під Юрія Зеленого, верхи розцвіли десятками ватр – аж кервавилося небо* (Р. Федорів. Жбан вина, 147).

КЕРВАВИЦЯ, КРИВАВИЦЯ 1. *анат.* Те саме, що **керва**. – *А ви чо' стоїте! – кервавицею пловався Штефан. Не видите, що вашого газду мордують?* (Р. Федорів. Жбан вина, 57).

♦ **смоктати (жерт) кервавицю (кривавицю)** (чиюсь) – тяжко визискувати, експлуатувати кого-небудь. – *<...> Що є тут Розенкранц? Чорти його знають, звідки присунувся сюди, розставив свою павутину й смокче нашу кервавицю* (У. Самчук. Гори говорять!, 26); – *І що ж вони робили? – Жерли нашу кривавицю і страхали нас, запивали паленкою і знову страхали* (М. Стельмах. Над Черемошем, 62).

2. *перен.* Щось нажите, здобуте тяжкою працею. *А гуцули муть їм грозити: – А ліси і царинки наші, бо тут ми з дідів, прадідів, а ви, сарачьита, беріть торби і йдіть на свої панські гаразди, а не на людську кервавицю* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 318); *Олена закам'яніло споглядала, як обертається в купу мотлоху і трісок її кервавиця, як сичить, пирскає, борючись з водою, добрий хатній вогонь* (Р. Федорів. Жбан вина, 21); *Годі ж бо й свою тяжку кервавицю давати дурно, у них і так не багато достатків, худоба цього року вигибла, вісик град вибив...*

(К. Малицька. Малий гуцулик, 16); – *Мовиш, челядино, кров на сих червоних? Ади, яка дивина! – спершу, мов здалеку, долітав до неї, відтак поруч лунав суворий голос Бойчука. – Тепер гроші всі, як не в крові, то в кервавиці. Ає!* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 250); *<...> Був я крайній бідак, біду з жінкою і дітьми тягнув, як віл своє ярмо, а з кривавиці нашої пливли панові гаразди, гейби весняна вода* (М. Стельмах. Над Черемошем, 77).

КЕРВАВКА Закривавлена сорочка внаслідок фізичного покарання людини, яка її носила. *Беріт сорочки кервавки, що-сми з людей здирав, беріть столи, з люцької шкїри морцєні, беріть ремені з люцьких жил...* *Шо карав-сме люде, то тепер мене пан Бих покарав за всі рази раз* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 321).

КЕРЕГВИТ Сміх, жартівливі верески. *Вуйна вернуласи у хату, сміючіси. Весела. Казала, шо з-пид сходу сонця чула керєгвит – сміхе та піворіння* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 67).

КЕРЕКИР Гамір, галакання, верески. *Я був уже пониж дворишя, тай рвав зеленими царинками, ек олінь лісами, вдолини на річку, просто до дєді, мижи дїтву у керєкир* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 49).

КЕРЕКОРИТИ 1. Розмовляти, спілкуватися, гомоніти. *Тай и в стаї горїла велика ватра, бо ватаг, депутат, старіший вівчер та багато мішенників допізна керєкорили при ватрі в стаї* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 337); // образн. *Жаби на березі ся грїли / Та й керєкорили – звичайно, як жаби: / Про смучі бузьки, про шваби* (Ю. Федькович. Засць, 238).

2. Голосно розмовляти, галакати. *Веселий вертався я у хату. У пиддїбкї біг. Керєкорив, ек колокіль колоколив. Спївав та гойкав, шо аж ми си рот ни стулев* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 46).

КЕРЗАКИ, КИРЗАКИ *перев. у мн.* Чоботи з кирзи. *Що у котроїсь у куферку краці сорочки, попружки, запаски; на жєрдках – сардаки, кожухи, під тапчанами – постолї, кирзаки* (Л.-П. Стринадук. У нас, гуцулів, 160); *Кєрзаки лопоте, / Постолї лєдь тор-*

кають помосту (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 139).

КЕРИННЯ Безладна купа. *Гриць убігає; він мече всі миски з стола у вікна, у котрих і одної шибки немає.* [Василь:] *Що мама оце наварила та напекла за керинню, що ми би від неї і до доби вигибли?* (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 433).

КЕРЛИБА наст. Рідина, яка виділяється під час згортання молока та при утворенні з нього кислого молока й сиру; сироватка. *Тепер його можна додавати до молока, що ледь тепле, помішувати, і воно незабаром перетвориться на сир і сироватку – керлибу* (С. Пушик. Карпатське літо, 292); *Під впливом тепла й мікробів „ринзи” на очах робиться диво дивне: молоко „ловитси”. Поволі, але безперестанно виділяється сир, а те, що зостається, перестає бути молоком, а стає керлибою* (Г. Хоткевич. Довбуш, 151).

КЕРМА, КЕРМО ліс. Пристрій для керування рухом **дараби**; стерно. *Ще далі покалічить осичину прибережну, зломить керму на прип'ятій дарабі, – і так, де не повернеться* (Г. Хоткевич. Життя, 332); *Світло густих блискавиць давало Юркові спромогу орудувати кермою так, щоб не вдаряти дарабою о скелі і не розбити дараби та не запропастити в кипучих водах себе і цілу ватагу* (І. Березовський. Худан, 76); *Тільки недавно Онуфрієві дозволили власну керму* (М. Яновський. Танець дараби, 44); – *На дарабу! Разом з нами! / Поруч – з кермою в руках! / Погуляєш з плавачами / По бурхливих бурунах* (Олександр Олесь. На зелених горах, т.1, 218); *У тім нестямнім страху штрик Сороканюків Юра на передиу дарабу, котра ще не розбилася цілком. Хапнув він, бідник, за керму, кермує-кермує щомога, б'є до берега та кричить не своїми голосами <...>* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 547); *Вони застигли біля керм, сторожко і міцно, мов казкові богатирі* (М. Стельмах. Над Черемошем, 157); *Отже, керманич ставав за кермо на першій талбі також раз на тиждень* (С. Пушик. Дараби пливуть у легенду, 328); *І ми на дарабі. Течія несе нас між*

кам'яними берегами. Керманичі пильнують, щоб не налетіти на кам'яний виступ чи на міліну. Керма в надійних руках (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 157); *Було у весняну повінь він рук не чує своїх, він з ніг падає, коли налягає на кермо, а керма з рук не випускає, а поміж дикі скелі лиш перелетить* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 191); *Бринить цимбалами ріка, / А легіні аркан танцюють. / Плече – в плече, кермо в руках, / Аж серце в'яне у гуцулок* (М. Влад. Дараби, 45); *Загрибає кермом, а воно в його руках, мов прут, вигинається* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 7); // образн. *Не бачите, як вони [люди] кермами переїцють мене [Черемоша] по спині, як кодовчуть білу гриву легкої піни на мойому синьому дзеркалі* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 18).

КЕРМАНИЦЬКИЙ ліс. Прикм. до **керманич** 1. *А сьогодні він немає нічого, крім того, що на собі, крім отсього старого сардака, широкого череса та важкої керманичької сокири за чересом* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т.21, 424).

КЕРМАНИЧ 1. ліс. Той, хто керує **дарабою**. *І блисне різжок молодого місяця над кичеров, задзвонить маржина дорогою калаталами, а над рікою керманичі розведуть велику ватру* (Г. Хоткевич. Жаль за горами, 374); *З-за повороту випливла дараба. Як і на тих, що бачила раніше, два керманичі* (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 85); *Керманичі – брати Федір та Юрій Попович, Юрій Куриндаш і Михайло Несторук – прикрасили смерічками останній пліт* (С. Пушик. Дараби пливуть у легенду, 327); *Може, самому стати керманичем на дарабі, щоб збагнути всю суворість життя плотарів?..* (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 210); – *А що ти робитимеш завтра, Юро? – Із дарабами йдемо, з Гнатом та Іваном, у Вижницю. – За керманичів будете?* (М. Остромира. Над бистрім Черемошем, 39); *Керманичем на дарабі / Оминати хитрі закрути, / Гострі каменюки на скоках / Річки, де спливають роки <...>* (Віра Вовк. На дарабі, 352); *Найбільш затривожився наш славний жаб'ївський господар, робітник і керманич Сороканюків Юра, його жінка Василина, донька Івана*

Гердеджука, та їх п'ятирічний хлопчик-легіник Василько (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 543); *В'язальники та керманичі* покинули *готовити плоти та табли* (Р. Яримович. Джуфко, 57); *Він хоче стати міцним легінем з широкими, як двері, плечима та з руками, мов залізні гаки, бачити себе поруч з вуйком – найліпшим керманичем на дарабі* (М. Яновський. Коли йдуть сплави, 5); *Хисткий вогонь, а найбільше чистий, незрадливий слух допомагають керманичам не збитися з течії* (М. Стельмах. Над Черемошем, 157); *Знаєш, Юро, я був тоді найгірший забіяка в селі і найліпший керманич на весь Черемош* (І. Франко. Терен у нозі, т.21, 378); *На Черемоші теж: коротка часина тихоплаву – і знову повинева струнка вихоплюється на бистринь, і знову дараба летить, аж хвіст задньої талби віялом розпускає. А керманич, як заведений, увихається* (Б. Загорулько. Черногора, кн.2, 275); *Я, керманич з Черногори, / Маю добру славу – / Знають мене сині гори / Й хлопці з лісосплаву* (М. Влад. Гуцульське весілля, 83); // у порівн. *Пустився, як керманич у люту повінь Черемоша без керма, без надії на який-небудь порятунок* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 224).

2. *перен.* Поводир, керівник. *Вже добру вістоньку сніговія / З Карпат несе: / – Гей, буде Ісус Гуцулії / Керманичем!* (Віра Вовк. Ісус-Керманич, 73); *Найвища пора збиратися до роботи, а головний керманич, душа цілої спілки, мовчить* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 267).

КЕРМУВАТИ 1. *ліс.* Керувати, управляти *дарабою*. *Другою дарабою кермував Юра Гордійчук, третьою – Іван Гребенюк* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 46); *Кермують три богатирі – / Краса і гордість гір високих* (М. Влад. Дараби, 45); *У тім нестямнім страху штрик Сороканюків Юра на передшу дарабу, котра ще не розбилася цілком. Хапнув він, бідник, за керму, кермує-кермує щомога, б'є до берега та кричить не своїми голосами <...>* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 547); *В кипіння хвиль, усе в гривастій піні, / Неначе в море – чайка на льоту... / Тоді кермуйте, плотарі-*

легіні, / Тримайтесь міцно, хлопці, на плоту! (М. Карпенко. На сплаві, 132).

2. Спрямовувати діяльність кого-, чого-небудь; бути на чолі когось, чогось; керувати, управляти всім. – *На світі будет так, ек изхочет Господь Бог, любий та солодкий, бо то его воля кермуєт світом, а ни твоя! Иди гет вид мене!* – *испорскала баба на него* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 105).

КЕРОВНИЦА Кермо, руль велосипеда. – *... Седиш зара' на ровер, греблі – на керовниці, або – шнурками до рами; поїдеш в Улогу (знаєш, де наше скошене!) і обернеш сіно* (В. Шкурган. Кашкет, 64).

КЕРОН *ліс.* Керівник лісозаготівельних робіт. *Кола, упереджений і ладний вбачати в кожному, хто носить польський мундир, недоброчишливого шляхтича, наче наразився на ці лагідні сині очі і трохи був спантеличений, а жовнір ніби чекав, чого вимагатиме цей понурий, із значним обличчям гуцул – керон чи начальник якийсь місцевий* (О. Кундзіч. Верховинець, 242); – *Аби ти, сину, трьох речей не робив: По-перше – аби ти в корчмі не ночував. По-друге – аби ти мав розум в голові і не заводився з любасками. По-третє – аби ти не пхався в бутину у керони* (М. Козоріс. Черногора говорить, 298); *Домашню господарку лишав на жінку і челядь, а сам брався за більші „мужицьку” працю. Був кероном від цугів та заробляв незле* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 48).

КЕРОН-ЦУГАР *ліс.* Керівник *цугарів*. *Пригадалася мені одна розповідь Николая Ш., керона-цугаря, цебто провідника. Оповідав мені своєю гуцульською говіркою, якою я постараяся передати його розповідь* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 48); *Разом зі мною ішли, інший зеленський тазда Николай Ш. – керон-цугар і один побережник* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській половині, 70).

КЕРТИНА, КЕРТИЦЯ 1. Кріт. *Та й аби так Пилипко не мав мені пугтері дитину зробити, ік цес воріх не має сили навесні сходити, а я би тогди ви'него дитину мала, ік цес мотиль ме літати, цес лилик ме цего мотилія ловити, а миш цими очима видіти,*

а **кертина** з тов мишов си бити, а згура у цій шкаралуці горіти, а дівка цев голков шити та й цим оборінком реміне прикрашети (Г. Хоткевич. Камінна душа, 74); // у порівн. **Кертиною** проточив би скалу, барткою полупав би її на букати, не дав би мені загинути... (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 173); // у порівн. *В соплки грають вівчарі, / Чи вигриваються на сонці, / Чи сплять кертицями в норі / Нещастя станеться – нікого!* (Олександр Олесь. Ніч на полонині, т.2, 232).

2. мед. Короста. – Диви, до чого дійшла американська наука, – промовив Дмитро й заходився дряпати груди, – а баба Степанида каже, що це **кертина**, і примусила мене до схід сонця голим по землі качатись (С. Склярєнко. Карпати, кн.1, 211).

КЕРТИЦЯ див. **КЕРТИНА**

КЕРТОВИНА Купка землі, вигорнута кротом з норі на поверхню. *Ворожив, що ек танет зима навесні, а кертовина є у шульках (є шульки у кертовинах из глини), то того року є велика урожє на барабулі й взагалі на гредки, та усю городину* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 110).

КЕРТОВИННЯ Збірн. до **кертовина**. *Приємним шелестом оповідала щось півзгоріла жовта трава, якийсь звірок юркнув між кертовинням, киваючи задом в галоні* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 266).

КЕЧЕРА див. **КИЧЕРА**

КЕЧІРА див. **КИЧЕРА**

КЕЧУЛА Гостроверха смушева чоловіча шапка. *Василь Волошинєць відшукав свою, загублену в нурті бою кечулу – гостроверху смушеву шапку, потім звів до купи драгунських коней <...>* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 216).

КЕШЕЛИЙ Який має сірий колір. *Ой сумнєнькі долиночки / Та будуть веселі, / Як вижєне чорнобрива / Волики кешелі* (Ю. Боршош-Кум'ятський. Пісня, 24).

КЄВАТИ, КИВАТИ, КІВАТИ, ТЄВАТИ Рухати, чіпати, торкати кого-, що-небудь. *По заході сонця навіть у головицях стає вода ничіста. <...> Треба жити так, ек приказуєт Сонце: – Ділай по надвірю, поків на те*

грію. Засветило сонце роботу, то ни можна її кєвати. По ночях навіть варко ходити, бо старші люде приказували, шо „нічь своє право маєт” (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 17); *Страх не любив злодійства. І нас так учив, аби не кєвати нічо* (Г. Хоткевич. За Юріштаном, 483); – *Дурна сила [сини]. Ці лиш би си товкли, людий перепадали й кєвали за пусто* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 152); *Грійте си, кладіт си ватру, лиш нічого ми не кивайте* (Г. Хоткевич. Пожарище, 348); *Зіскочив з саней до Манчукових волів і шмагнув по них корбачем. – Не кивай волів! – підскакує з буком Манівчук* (У. Самчук. Гори говорять!, 13); *І пан нас не кивав, і ми йому шкоди не робили* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 221); *Але ек чьоловік учений і у Львові на керівній роботі, кажет мені, чьо тепер йкос так обертают, ніби німець з совітом разом войну зачєли у світі? Таже підписували то-той договір, аби не ківати один одного, і поки німець не прийшов – тут ціхо сиділи...* (В. Шкурган. Кілько цєго світа, 166); – *Я моцно вдарив, ші й сказав, шо уб'ю, ек буде маму ківати* (В. Шкурган. Опришки, 182); *Ти чого ківаси дівчет? Лиши їх* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 153); *Лиши їк меш ізнаходити, – на рани божі, не тєвай, бо біда би була й на тебе, й на мене* (Г.Хоткевич. Камінна душа, 342); – *Не тєвай, не тєвай, злодіяко, – прогув на подвір'ї густий бас, але пес, зачувши голос хазяїна, ще лютіше почав кидатися на хвіртку* (В.Сичевський. Вернись, Ружєно,148).

◇ **пальцем не кивати** – не торкати, не доторкатись ні до чого. – *Та видиши, шо у нас біда, нема шо в губу взєти, слухай, небого, пана! Та й аби-с нічо не кинула у покоях. Ци локишини, ци балабухи, то ти очі зажмури, а нічо пальцем не кивай, їсти там будєш мати по уха, голодом не меш ходити* (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 103).

КЄГАТИ Узєвши кого-, що-небудь у руки або навантаживши на себе, переміщати, доставляти кудись; носити. – *Зато то кращє, аніж до опивночі твою мерву кєгати* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 142).

КЄГАТИСИ зневажл. Мати з кимось любовні стосунки. – *Та Ганнуся вжє роками*

кегаєтси з Козутиком (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 166).

КЕГЛО, ТЕГЛО Робоча худоба в господарстві – коні, воли. *А Тимофієві й поготів се не в голові. Нащо йому дороги, коли нема що возити та й “тегла” нема! Свою пилу винесе він і стежкою, як іде до схід сонця на трачку різати ковбки* (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 95).

♦ **отакє з корови кєгло, єк із баб восько** – з жінок погані, ніякі воїни, як із корови тяглова сила. – *Бо то ви, баби, все за мушійнину ховаєтеси: ми і до воська, ми і до рала... а тепер пани вас навчют. Ше й до воська мут брати.* – **Отакє з корови кєгло, єк із баб восько** (Г. Хоткевич. Довбуш, 94).

КЄЖКА, ТЄЖКА Вагітна, яка перебуває у стані вагітності. *А Маріка все говорить, говорить. І про те, що у них у селі жінка мала вісімдесят і сім років та й привела дитину; і про те, що їх сусіда-газдиня має „двацять і троє дітей, і двацять і четвертим кєжка”* (Г. Хоткевич. Дарабов, 403); – *Олена Николина знов кєшка! – Би Бог крив! Тай уже иким по рахунку?* (Л.-П. Стринадюк. А кємуєш, єк то було!, 82); *Єк жінка тєжка, то не маєш права свої жінки ударити* (Г. Хоткевич. За Юріштаном, 472).

КЄЙЗА Вид сиру, який має неприємний запах. – <...> *Щосуботи три кругленькі боханці хліба, там пару бараболь (забула вже по кілька на кожного), трохи масленки тий кєйзи – такого смердечого сирку* (В. Шкурган. Переказ, 99).

КЄЛАВИЙ зневажл. Неповороткий, повільний; невихований. – *Ну ти й кєлавий, чоловіче! За стів сідаєш – кашкет з голови здоймаєш... Так? – Ну?! – А вода, що – не рівня хлібови? – Т-та йо... Але коло криниці – то не за столом!* (В. Шкурган. Кашкет, 62).

КЄЛИ тільки у мн., мед. Грижа. *То була тєньга смєрека, шо лежєла отако на двох поперечинах. Василь взєвси і ни видів, шо бахур під самий кєнец підсунув ковбчєк... Тий підоймив. Тий на-дир-вав-си! Помучив-си єкийс нешісливий єс, а тогди хто кєли реперував? Нихто* (В. Шкурган. Майте на увазі, 177).

КЄМА, КЄМА, ТЄМА Запас вражень, що зберігаються у свідомості і можуть бути відтворені; пам'ять. *Так-от, вибравши після вказівок „кєми” двох щасливих людей, з ними треба зробити „живу ватру”* (Г. Хоткевич. Довбуш, 132); *А витак на „вазі” / найти фасочку гідну – / зривноважити кєму / на ріднім горбі* (В. Шкурган. Ривноваги нима!, 31); *Чому би я вас не забезпечував? Знаєте добре, шо я ваш сільський чоловік, а не зайда. Але видите, який горами тертус, не одно мені тепер на голові, а я хочу знати дознаки, чи кого з вас не забув, не пропустив з тєми* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т.1, 153).

♦ **у кєму** – втямки. *І старий Митро, пихкаючи люлечкою, повагом, зі свідомістю висоти функції говорив: – а ци у кєму вам, люде добрі, та ци у памнєть – єк сми тогид вам говорив: запасайте, люде, трави худобов, спізнуйте косіне – най дзелєнь Божє не рос-тєт борзо, аби не вдарили студєни, плєти та й гляба тогди косити?* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 25).

♦ **спадати на кєму (кєму)** – покладатися на розуміння, відчуття. *А спадьте на кєму, на христовому цвинтарі нехриста ховають* (В. Сичєвський. Чаклунка Синього Виру, 27); *А далі – знайти двох щасливих людей. Коли наші хлопці пробували допитатися, яким же критерієм мають оприділитися ті щасливі люди, то не могли добитися точних вказівок. – Єк кємуєш! На кєму, ади, тра спадати...* (Г. Хоткевич. Довбуш, 132).

♦ **приїде шос до тєми** – згадається. *Агій! / Ти плачєш під оцєв трєпетов, / єк би тебе хто прутом вєперєзав!? / Мой-мой, цє добре! / Приїде шос до тєми!* (В. Шкурган. Років отара..., 37).

КЄМКУВАТИ Те саме, що кємувати 3. *І як уже наближалася бранка, кожний легінь, котрий кємкував, шо його мають на приміті, – уже був на сторожі, чєкав, надслухав* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 108).

КЄМП Прірва, урвище, стрімкий схил гори. *Усєки буває: бицкавка гонит, драпатєси дес скалами, бердами, кємпями, то и може сарака попастиси у зуби рисєви,*

вовкови або и ведмедиви (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 33).

КЕМУВАТИ, КИМУВАТИ, КІМУВАТИ, ТЕМІТИ, ТЕМУВАТИ, ТІМУВАТИ, ТЯМИТИ, ТЯМУВАТИ, ТЬМИТИ, ТЬИМУВАТИ 1. Зберігати в пам'яті, не забувати; пам'ятати. *Я так си, знаєте, зрадував, шо уже ни кемую, кількосми єму тих „отченашів” віказав, але ретенно було їх бирше, ек належалоси, тай упідскоки д'хаті* (О. Манчук. Святий Юрій, 14); *Та в'онно... а я вже не кемую, ек у мене тот камінь у руці си знайшов...* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 82); *А кемуєш, ек то було!* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 7); *Як стали оба перед командантом, зміркували оба про що йде тай не признаються. – Забув! То давно було! – Не кимую! Ті місця давно травами і лісом поросли!* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 59); *– Тето, кемуєте мене тамо, серед скали? – Де ні?! Кімую добре. У селі ші й тепер дітим наказуют, аби на сесю берду не чипірилиси* (В. Шкурган. Не пошкодуйте чесу, 173); *Довго люде їх обох тємили* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 148); *– Ви мене тємуєте? – спитала покірно. Бронко натужив усю свою пам'ять, але, на жаль, це симпатичне лице не будило в ньому жодного спогаду* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 245); *Ій на тебе!.. Ти мене вже раз згулила з таким, шо я пусто цілу свічку вісвітив і зо три години коло тебе вістояв. Тємуєш? Ек ти очіма перевертала та ек тебе натєгало, а видтак уснулас* (О. Манчук. Без свічки, 30); *– ...Ні, Василько так не скаже. Ше трошки і розкажу йому подібну бувальщину, аби добре важив на слово, аби тімував...* (В. Шкурган. Не перший раз, 210); *– А ви тямите цю співанку, бадічку?* (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 202); *Адіть, давно, я тямую, то було в канцелярії щось два ци три пани, а тепер їх більше, як сто: судаторів, та писарів, та підписарів, та нотарушів, та нітвісти-чого!* (М. Павлик. Пропаший чоловік, 82); *А тепер на цьому лану працював тільки один комбайн. Поплив... Поплив... Це йому сумно, бо колись, тямить, було людно*

(С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 37); *Тямуюєш, який був колись аркан? / Тямуюєш, яка в корчмі бійка? / А на весіллі твоім коломийка? / Тямуюєш? Ану, дрібочи, дрібочи!* (О. Слоновьська. Космацька феєрія, 67); *– Чув я, що за кукурудзянку по п'ять грейцерів, а я, бігме, в Жабю брав по чотири як золото. Та то як гори горами, я не тямую такої ціни* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 224).

♦ **тьимувати до гробової дошки** – пам'ятати до смерті, до кінця життя. – <...> *Лише, любенькі, як він у хаті, не заходіть. А то мала б такий казус, що тямувала би до гробової дошки* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 44).

2. Мати на увазі, враховувати; пам'ятати. – *Ой га! – крикнув. – Най же тепер кемує, хто має кемувати, шо я сесу барточку в ручках тримаю!* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 57); *– А ще й то вам треба тямити, що ті, з якими ви тепер підете, будуть вашими сторонниками* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 316); *– А ти, Миколо, тямуй, шо молодість скоро минає, скоро кров втихає, приходить старість, коли треба станути там, коли треба рахунок здавати, а тоді що? – питає грізно піп* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 141).

3. Розуміти, усвідомлювати, відчувати. *Штефан відійшов трохи і уважно стежив – в який бік більше хилиться дим з курища. Стоп! вівся в усі боки, але так, здавалося, що наvertsає от ік би бирше на Волощину. Кємував собі з того Штефан, що на там-тім боці, за ріков, тра пробувати* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 31); *Та кемую, шо чорне – то гріх* (В. Шкурган. Ди' жию <...>, 41); *Нічого не свідомий, та це й проти такої сили, я відложив бартку і кріс, а вони кинулися тоді на мене й били. Так били, що я не кимувал, чи я мертвий, чи я живий це?* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 67); *– Шос я цего не розумію. Тємлю так, шо ек давси спокусі під ноги, то правдивої поредности ні до одної жінки не меш мати* (В. Шкурган. Логіка, 188); *– Ну ек ти, Сусаче, і це згадав, то нагадаю тобі, шо штири роки ти при войску був, а я рівно на штири роки від*

тебе молодший. **Темуєш**? (В. Шкурган. Логіка, 189); **Дідо видразу темував** по тому, що зима вже борзо уступитси літови з дороги (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 104).

◇ **Бог його тьмує** – невідомо що. *Прийшов уночі пізно додому, здається, був п'яний. Гримав у двері, я не чула... Щось воркотів та й ляг. А як скернився даві почав вадитися, що йому такої жінки не гія, що не дбає за чоловіка, що спить гей камінь і не чує, як чоловік у двері гримає. Та й ще щось плів... **Бог його тьмує*** (М. Козоріс. Чорногора говорить, 41).

КЄЦКА, КИЦКА, КІЦКА 1. Грудка землі. *Мчали коні, намерзлі **кицки** летіли з-під копит і лунко били по передку саней, Муругий брав собі і „вісьта” і „гаття”, ніби то в Юри (Р. Іванчук. Юра Фірман, 98); Вчора діти за ним **кицками** метали, то просивси, ек мала дитина, а сегодне він до воська на бесіду перишій! (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 140); – Тра'зо два рази бити **кіцки**, а вже витак садити барабулю... (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 48).*

◇ **піти під кєцку** – померти. *Вона не звинувачувала й не проклінала свою долю. Не скаржилася на синяки, набряки від чоловікових штурханів. Як він не намагався витрусити з неї життя, йому так і не вдалося. **Пішов перишій під кєцку*** (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 97).

2. **обряд**. Грудка землі, яку використовували в обрядодійствах на релігійне свято Юрія проти **чередінниць**, відьом. – *І то всюда будуть ті вогні тримати аж до півнів? – А всюда. Бо то відьма ласа сеї ночі ходити за молоком та й гет би зопсувала корову анінацо. Ото Штефан пішов такоже проти черідінниць кидати **кєцков**. Бо вона, відьма тота, страхат ци, ади, того та й гляба їй приступити. Штефан відійшов убік. Брав заготовлені “**кєцки**”, оббивав їх сухим сіном, запалював і кидав кілька було сили вниз по царинці. -І-і-і-хха!.. кричав при тім таким голосом, що не треба було бути й відьмою аби перелякатися (Г. Хоткевич. Камінна душа, 33).*

КЄЧЕРКА Зменш. до **кичера** 1. „<...> Але з тобою, буде рахунок потім, а тепер піди у ту **кєчерку**, що верх Грицака, озми дванаціт пригірш червоних та й віднеси тій одові на тоті діти” (Г. Хоткевич. Потомок Довбушів, 461).

КЄЧІРА див. **КИЧЕРА**

КЄЧКА Зав'язь, якою прив'язують жердини до колів, коли роблять **вориння**. *Входилося до міста справжніми воротами-розлогами, розсуваючи заворотниці. Особливої потреби в цьому не було, але Анна хотіла оживити якнайбільше слів, необхідних тоді, коли такі огорожі є – тари, заворинє, гужва, бильця, **кєчка**, спиж (Т. Прохасько. Непрості, 32).*

КЄШКА див. **КЄЖКА**

КИВАТИ див. **КЄВАТИ**

КИЛА Центнер. *Пів **кили** [кукурудзів] мет коштувати 22 злотики (О. Манчук. Заробок, 17).*

КИЛАВІ тільки у мн., у знач. ім. Колективне прізвисько жителів с. Город Косівського району. *Не раз збиралися москалівські парубки, ба й деякі чоловіки, бити самовільця Продана; не раз навіть засідали на него з кілем за корчами, як йшов пізно додому, але як побачили, що все це – „пуста байка”, і особливо, як він їх заспокоїв, що не забере до себе всіх дівок, що він тому цілком не винен, що до него липнуть, і що, нарешті, ще гірше буде, як хто за це буде кривитися й дутися на него, то парубки й чоловіки покинули воювати з Проданом, а натомість стали, під його проводом, як один муж, против „пиєнишних” – міських, „**килавих**” – городівських і „хлистиків” – монастирських парубків (М. Павлик. Вихора, 231).*

КИМАЧИНА Дрючок, патик. *Злізь-ко, Марічко, та піди за хату, може, ще там найдеш яку **кимачину**, затопиши в печі! – сказала Маріка до дівчини, що підвела голову та дивилася з печі на гостей (М. Павлик. Вихора, 252).*

КИМУВАТИ див. **КЄМУВАТИ**

КИНДІТИ Бути надміру ошадливим; скупитися. *Тимофій переклав руки навхрест*

та й обернувся до дровитні, усміхаючись: – Тепер не будеш, небого, **киндіти**, насадиши під лomadжем, хіба би-с мні на тот світ вирідила! Але Параска мовчала. Сперлася на острову, на котрій сушилися два глиняні вірнички, і банувала за донькою (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 106).

КИНУ́ТИ, КІНУ́ТИ 1. Заворухити, рухнути. – <...> Теперки мушу ніби дивуватися або хоть бровов чи руков **кінути** <...> (В. Шкурган. Син, 50).

2. Док. до **кєвати**. Та видиш, шо у нас біда, нема шо в губу взети, слухай, небого, пана! Та й аби-с нічо не **кину́ла** у покоях. Ци локишини, ци балабухи, то ти очі зажмури, а нічо пальцем не кивай, їсти там будеш мати по вуха, голодом не меш ходити (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 103); – Їде йкис, або німка – стає, лишеє ровер – і той стоїт день, два, три..., тиждень. Витак прийшов, закинув собі ногу і поїхав. Ніхто би того ровера не **кінув!** (В. Шкурган. Переказ, 105).

КИНУТИСИ Постати, зародитися, з'явитися. – Ану, жди-ко, жінко, – перервав Тимофій, – аді, я просив кума, най би обіздрили, ци то **кинулоси** її більмо, преч би си казало, ци ска примха (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 99).

♦ **а ни кинувбисси!** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання смерті. У деяких селах на Гуцульщині замість заклясти: „А шляг би кі трафив! А кров би кі залила! <...> **А ни кинувбисси!** <...>” батькували чарівним словечком „Будувавбисси!” (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 140).

♦ **та аби я ни кинувси** – уживається як запевнення у правдивості сказаного. Рідко обходилося й без того, аби челядь, доводячи свою правоту, <...> не божилася у святій правді оповіданого, б'ючи себе при цьому у груди кулаком правиці: „<...> **Та аби я ни кинувси**, що отутечкі з вами по правді. <...>” (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 140).

КИПРІТИ Освіжатися, відходити. – Поки вбернене [сіно] буде **кипріти** – таки глигну в смерічник! А в берізнюк трупітніка гозму – най всушитси до Різдва (В. Шкурган. Кашкет, 60).

КИПТАР див. **КЕПТАР**

КИПТАРЕВИЙ Прикм. до **киптар**. // образн. Тихо проситси до слова / теплий сніг. / Карпатський сніг. / В узголів'ю Єгорова / смушком **киптаревим** ліг (В. Шкурган. Тихо проситси до слова теплий сніг..., 23)

КИПТАРИК див. **КЕПТАРИК**

КИПТАРИНА див. **КЕПТАРИНА**

КИПТАРЬ див. **КЕПТАР**

КИРЗАКИ див. **КЕРЗАКИ**

КИРИНИТИ Смітити, забруднювати. // образн. – Ая, ви ходіть, ходіть! Чоловік трафив у біду, а ви **кириньте** тут пльотками та робіть зборища, аби ще Євдокію туди потягли! (М. Дзюба. Укриті небом, 210).

КИРИННИЙ Брудний, неприємний (про роботу). <...> „то не пусто-дурно Юстинов так „сіпнуло”, – покмітив собі, – „цего в селі наймали робити **киринні** роботи: то вікіцкати в стаїни й порозмітувати на присадибі гної, то, вібачте, здохлятину закопати або вічерпати з виходка...” (В. Шкурган. Кашкет, 61).

КИРИНЯ Сміття, бруд. Мати Оксана лежить у гарячці на постелі, біля неї маленька дитиночка пищить неповита; скрізь **кириня**, ій-богу! (Марко Черемшина. Керманич, т.2, 26).

КИРКА-ДЖОГАН Те саме, що **джаган**. Підстаркуватий Максим з'явився на Глинниці навмисно, аби не дати змоги Зваричам витягнути ноги з нестатків і тримати їх в залежності від себе. Він підняв **кирку-джоган** і вимогливо розпорядився: – Я спускаюся копати. Ви маєте тягнути. Від мене дістанете, що належиться. Розплачуся з кожним. Згода? (М. Яновський. Важка глина, 227).

КИСЕЛИЦЯ Рідка страва з варених слив та кукурудзяної муки. // у колом. Вихривсь уже з молодичею, як і всі, то ближчало, то віддалялось її розпашіле, щасливе обличчя, всміхався на покуті біля молоді молодий, дивно схожий тонковусістю на потемнілого Мамая, ціле юрмище живих усміхнених мамай танцювало по стінах, вигоцувало по хаті: Як я тоту коломийку / Зачую, зачую, / **Киселицю** висербаю, / В горицику танцюю! (О. Гончар. Циклон, 236).

КИТВА Якір, пристрій для утримання на місці суден, плавучих маяків тощо у вигляді металевого стержня з лапами, які чіпляються за ґрунт. // у порівн. *Лиш бранець в касарні високо-високо, / Високо в віконці сидить. / Як то човенце без китви, весельця / Та буря туряє, мете, / Так думка полоха зарізане серце, / Терновий вінець му плете* (Ю. Федькович. На могилі званого мого брата Михайла Дучака у Заставні, 145).

КИТИЦЯ *етн.* 1. Прикраса з кольорових ниток на одязі. *Обвита тонкою жированою бляхою крисаня була зачічена готурами й павичами, дармовиси й китиці бовталися по боках* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 63).

2. Прикраса, букетик із квітів. *Ск позолотила вінок, то пришила йиго до книзевой шепки з правого боку, пришиваючи з обох боків вінка на шепку по дві з бервенку визолочені китици* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчик, 219); // у порівн. – *Рятуї, – застогнали Біла Кобила, Великий і Малий Погар та Магура і, вирвавши кількасот смерек, перекинули їх через Кринти мов великанську розсіпану китицю, прохаючи помочі в Чорногори і приносячи їй дар* (Р. Єндик. Регіт Алідника, 12).

3. Гора, вершина якої покрита лісом. *Грунь-гора, на вершині якої розкинулося поле вліво та вправо, а хребет голий; на кичері купка дерев росте – китиця, тобто закосичена гора* (С. Пушик. Карпатське літо, 254); *Ще сонце не сходило, як до вїйтового двору рушили з гірських оседків мішанники. Ближчі вже дісталися до його брами, коли інші ще тільки спускалися з кичер, китиць, розчолин, женучи живі чорно-білі потоки, щоб і собі влити їх у велике озеро, яке хвилювалося на майдані перед вїйтовою господою* (В. Гжицький. Опришки, 13); – *На китиці отара овець, а на кичері – нікого* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 128).

КИЦКА див. **КЄЦКА**

КИЧЕРА, КИЧЕРЯ, КИЧЄРА, КЕЧЕРА, КЕЧІРА, КЄЧІРА, КИЧИРА, КИЧІРА, КІЧИРА, КУЧЕРА, ТЕЧЕРА, ТЕЧІРЯ, ТІЧЕРА *етн.* 1. Гора, завичай стрімка, поросла лісом (крім вершини); висока гора, вкрита

лісом. *А навпроти Юриної хати, по тім боці ріки, стремить у хмари висока кичера, вкрита мало що не від ріки аж до верху старим смерековим лісом* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 170); *А довгими зимовими вечорами, коли сонце о другій вже закотиться за кичеру і лиш ранок востаннє ловить бліді снопочки холодних променів, сідала Маруся в кухні – бо там найтепліше – і, вишиваючи, слухала довгих, безконечних оповідань баби Гафійки* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 20); *Не знати, чи то вічний шум Черемошу і скарги гірських потоків, що сповняли самотню хату на високій кичері, чи сум чорних смерекових лісів лякав дитину, тільки Іван все плакав, кричав по ночах, погано ріс і дивився на неню таким глибоким, старече розумним зором, що мати в тривозі одвертала од нього очі* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 178); *Спускались плями від своїх осідків, що ліпились по околишніх Грунях та високих кичерах, виходили назустріч від села* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 26); *Побував на дальній околені, / На високій кичері зеленій, / Надививсь на рідну Верховину, / На красу гуцульську миловидну* (М. Марфієвич. На зелених горах, 74); *Ще би панів не так боявся, як своїх людей. Бо тоді у нас як було: кривда кому, один одного побив, покалічив або й забив, – бо нарід буйний був, – ого, вже покривджений або його рід біжуть на кичеру, трембітають до своїх, збивають ровту та й ідуть мститися* (І. Франко. Гуцульський король, т.22, 493); *Він рвучко звернув на стежку, що вела на гору, і хоч стомився після далекої подорожі, а вгору важко було йти, все ж намагався швидше видертись, вийшов на одну кичеру, збіг у долинку за нею, піднявся на другу кичеру, пройшов лісом і опинився на прилуці* (С. Склярєнко. Карпати, кн.1, 90); *А коли вже пускав коріння десь на присілку або на високій кичері, коли вже здавалося, що засвітило сонце у бідацьке віконце, він, вільний горянин, знову потрапляв, з хатою і худібкою, политою потом царинкою і жінкою, з усім, що було при ньому і на ньому, в магнатські чи орендареві реєстри і люстрації, якими здирали з нього сім шкір <...>* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 307);

Орест спрагло впивався очима в тихий серпанок смерекового лісу, перебігав з **кичери** на **кичеру**, з ґруня на ґрунь, з дерева на дерево і аж здригнувся від несподіванки: недалеко від дороги-копанки самотньо стояли в білім цвіту дві черешні, розквітлі від коріння до верхків (П. Федюк. Дорога додому, 95); Я оповім Костричу, як не відділяючи казки від правди, я змалку нипав кам'янистими **кичерами**, щоб у котромусь місці підвартувати Лісну (М. Яновський. Лісна, 13); Жінка блукала по кам'яній ґриві **кичери**, вимикаючи кропиву (Р. Федорів. Жбан вина, 26); По два боки мілкого навесні і повноводого влітку, але незалежно від пори року, завжди гомінкого і спішиного Черемоша, між горбів і **кичер**, немов у глибокій жіночій пазусі, гніздилися двоє гірських сіл з однаковою назвою – Черемошине (М. Магіос. Солодка Даруся, 97); – То пожалійте своє серце. Чого вам з таких **кичер** спускається? Скільки років маєте? (М. Стельмах. Над Черемошем, 119); Спереду, ген аж коло **кичер**, над оседками стояли димові стовпи, підпирали погідне небо (О. Кундзіч. Верховинець, 241); Тихо дримали гуцульські хати – і ті, що при дорозі, і ті, що на самотніх **кичерах** (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 180); – На китиці отара овець, а на **кичері** – нікого (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 128); Ще сонце не сходило, як до в'їттового двору рушили з гірських оседків мішанники. Ближчі вже дісталися до його брами, коли інші ще тільки спускалися з **кичер**, китиць, розчолин, женучи живі чорно-білі потоки, щоб і собі влити їх у велике озеро, яке хвилювалось на майдані перед в'їттовою господарою (В. Гжицький. Опришки, 14); Сльоза дитинства з ребра Сокільсько-го: / Мій Черемош, мій Черемош... / Єднання ялинної ночі й туману / Між **кичерами** на лігві глиці, / Вірлиними крилами мріяє (Віра Вовк. Черемош, 238); Дід Молодій живе аж ген-ген під **кичерою** (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 12); Тиша колише задумані гори. На далекій **кичері** забавляє флюярою своїх овечок чарівник бовгар (В. Бабляк. Вернись на Білу недею!, 57); На **кичері** лисій, виходячи з тіні, / Збирались опришки, відважні легіні, / Стискали міцніше в руках топірці – /

Витали їх вільні, стрімкі вітерці (В. Зубар. Гнів Черемоша, 61); – Спи, Юро, пишний товаришу наш, та не засинай дуже твердо, слухай-прислухайся, як наша воля гомінко ще задзвонить горами та **кичерами**!.. (П. Козланюк. Похорон, 124); Вибереться Довбуш на високу **кичеру**, погляне на долини й пісню заспіває (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 15); – Поможіть ми, браття, / Занести жертву сю у мій халаш, / Відтак – на чорногірській **кичері** / Му викопати ґріб!.. (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 420); Слово за словом та й бисажки таскали терх на **кичерю** та на ґруні ід пушкарям, мисливим стрільцям (Марко Черемшина. Перші стріли, т.1, 130); Як одержимий перебігав з **кичері** на **кичерю**, любовні співанки виспівував, любаску до себе принаджував <...> (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 128); Кепкуваласи з моїх босих ніг, але я тим ни трабував, дививси, ек красно сонце сходило з-поза довгих ґрунів, високих **кичер**, темних лісів, що вічно видсвіжують своїм запахом повітре (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 45); На пооране змориками предовгувате, з хворобливою блідістю обличчя лягли перші холодні промінці сонця, що саме випиналось з-за Ромкової **кечери** (Я. Стецюк. Крутий плай, 52); Подогонили Білоголового з его легінями дес під однов **кечіров**, та й зачеласи бійка (Г. Хоткевич. Довбуш, 107); <...> Витак зачели сходитися до него легіні то по два, то по три, ба з інної **кечіри**, ба з другої та й найпреталоси нас сорок і три (Г. Хоткевич. Довбуш, 406); А навесні зазеленіє **кучера**, / на ній зацвіте горобина (М. Магіос. Нація, 175); – <...> А витак водив би їх [побратимчиків] горами, **течерами** та скалами, шо ні раз би через воду не переводив (Г. Хоткевич. Камінна душа, 259); „Любить це? Чи, може, тільки лоте горе погнало бідолашну через **тічери**, гори, ліс?” (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 114); // у порівн. Звуки злітали орлами над тучами, / гей понад **кичери** (М. Пилатюк. Олексина скрипка, 19); // у порівн. – Тай из нами, коледниками, дай Боже намногаліт, Иванку, – обзивалиси оба коні, Чекайло тай Олета, Онисим'юкові сини, шо несли, аж угинаючіси, наповнені коледов

бисаги на плечьох, такі верховаті, ек **кичіри** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 84); // у порівн. Але чи то руки їхні стали неслухняні, чи цимбали у них були глухі, з неспівучого дерева творені, бо чув Олекса, що мелодія нікого за серце не брала, мелодія пливла мимо людських сердець, як птахи летять мимо **кичер** (Р. Федорів. Жбан вина, 105); // образн. Місяць-легінь / У золоченій крисані / Зблід-стомився / на космічному гулянні / І за **кичеру** подався на спочинок (М. Влад. З добрим ранком!, 17); // образн. **Кичіри** дрімали у задумі. Чорний ліс моршів брови (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 20); // образн. Як доходили до Зеленчуків, то сонце сіло вже на **кічиру**, а з Іванової хати через невеличкі вікна виривалася на верхі гомінка розмова вже нетверезих гостей (М. Козоріс. Черногора говорить, 236).

2. Вершина гори. Над річковов долинов та над кітловинами Білого й Чорного Черемоша, від Скупови по Круглу, Деречок, Буковинські Кичіри, Писаний Камінь, Ігрец, Бубки та по Костричу лежєла фалдистим помостом сірава густа мрєч, укриваючі широчезнов рівнев, ек одзеро, всі долини й кітловини, виповнєючі їх собов помижси гори аж по самі береги сино темно виднокруга так, шо лиш дес-ни-дес визирали з сірої мраки шпилі гір – **кичири**, отек би ніби голови заклетих королів, шо то цілим своїм тулубом аж по самісеньку шию купалиси в сухім сиватим мори мраки (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 370); Щоб справді побачити гори, у гори треба йти пішки. І все вверх. <...> Дертися кудись на **кичери** йому не хотілось (М. Рymar. Білий слон, 106); Грунь-гора, на вершині якої розкинулося поле вліво та вправо, а хребет голий; на **кичері** купка дерев росте – китиця, тобто закосичена гора (С. Пушик. Карпатське літо, 254).

3. Те саме, що **оседок**. Сидить собі на своїй „**течірі**” і говорить так, як на цій „**течірі**” говорили дід її, й прадід, і всі попередні покоління на тисячу літ назад. А що на другій „**течірі**” говорили „май інакше”, то о. Василь часто попадав впрост в розпуку (Г. Хоткевич. Камінна душа, 15).

КИЧЕРА див. **КИЧЕРА**

КИЧЄРА див. **КИЧЕРА**

КИЧИРА див. **КИЧЕРА**

КИЧІРА див. **КИЧЕРА**

КИШИЦЯ див. **КАШИЦЯ**

КИШІ

◇ **киші скрутило** – різкі болі в животі. Видиш, уже з перепуду **киші скрутило**, бо скривився, гейби від різачки. Де й гонор шляхетський дівся (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 347).

КИШЛО-ГАЗДІВСТВО Господарство. Кажу лишєнь, що якби вам прийшлося так гірко змозоленими, порепаними руками приобрити сяке-таке **кишло-газдівство** на притулок у старості, то заплакали би й ви так само тривожно великими сльозами, як отся Василина, жінка Сороканюкового Юри (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 545).

КІБЗУВАТИ Міркувати, знати. Тепер ми кажемо вам нарозумне: хочете коло книжки степенити, то їдьте до шкїл, а ми послїдну дранку з себе здоймемо і будемо вас бечувати, а як **кїбзуєте**, що не маєте тої волі, то вертайте назад 'д хаті і не калїчте ні нас, ні себе самих! (Марко Черемшина. Бо як дим підоймається, т.1, 239).

КІБЦУВАТИ Упадати біля когось, залицятися. Попівни піджсимають губки і не хочять їсти, кавалери **кїбіцують** і до поту стараються якнайодосконаліше наслідувати шляхотські маніри, а іноді, мов каменюкою в лоб, садять якимось dowсірет (Г. Хоткевич. Камінна душа, 86); **Кїбіцує** навколо матері, мов той жеребчик мишастий. Дивитися гідко. Мати ніби на те не зважає, а все ж... Її, мабуть, приємно, що панотець все до її рук передав, ключницею величає... Сукню нову справив, подарунки мало не кожної неділі підносить (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 154).

КІВАТИ див. **КЄВАТИ**

КІВАТИСИ, ТЕВАТИСИ Рухатися, ворушитися. – Та будь тихо і уважно: ек місіць візирне з-межи хмар – затаїси і не **кївайси**, бо долини до неба рухливе кидаєси в око (В. Шкурган. Солодкі яблука, 79); А він

так си верг того медведя, шо забув навіть за свій кріс, але видко було, шо й медвідь перепудивси, бо пару хвилин так сидів крітко, шо й ни **тєсавси** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 158).

КІВНА, ТІВНА Яка виношує в собі плід; тільна (про корову). Бувало, що **кївна** корова у передчутті пологів ховалася у непролазних лісах (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 107); – Аді, кумочку, ніхто таке не видів та й не чув: упхав нам тогід наперед Дмитрі теличку та й каже: “Телиця **тївна**, ек прийде за три неділі теле, то будете мати скором у хаті, а по році займемо на ермарок, та шо буде поверх вісімдесят левів, то ваше” (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 101).

КІВНИТИ Запліднювати, робити **кївною**. Малих бичків (їхній появі на світ, як і появі хлопців, раділи чомусь більше) залишали на вигодівлю. Громик, Гаврилко (родився на Гавриїла), Буцик, Ласійко, Красій, Левко, Жорик, Гудзик (з великими карими очима) вже готові ламати плоти, вириватися у присадибу, місити грядки, городи, жувати випрану одіж, що сохне на парканах, бігати за телицями, **кївнити** їх <...> (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 107).

КІВНИТИСИ Паруватися з биком (про телицю, корову). – Наша Ружєна сьогодні **кївниласи**. Нарешті (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 58).

КІВОК

◇ **бити кївки** (на когось) – міф. під час ритуальних дій з метою знищення людини забивати в її умовну подобу кілки. Олексій із її сліду зробив навагдаь її подобіє, тай изигнав її из світа, хоть уна може й ни винна була, бо казали, шо він ек **бив** на ню **кївки**, то ни бив на винного, але на ймне, на її особу (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 135).

КІКАТИ Утікати, поспішно відступати. Він [ведмідь], ади, мудріиший, котрий старий. Він наловит стропу моху у кожду лапу та й так іде верх ломів. Мох сучче не ломит, та й не чути медведя. А лиш переліз через дінницю, тоді одразу кидає мох, хапає

вівцю ци там ерче й **кїкат** (Г. Хоткевич. Довбуш, 130).

КІКО, КІЛЬКО, КОЛЬКО, ТІКО, ТІЛЬКІ, ТІЛЬКО, ТІЦЬКИ, ТІЦЬКО

1. займ. Скільки. – **Кіко?** Я витріщаю очі. Він мене питає – скільки? (Г. Хоткевич. Чарівна палиця, 453); **Кілько** хочу, кажеш? (Л. Качковський. Довбушева пісня, 154); – Добре, добре, ходім. Петруньку, ти відквив дизнавси, шо ми тут? – ...А **кілько** цього світа?! (В. Шкурган. Майте на увазі, 180).

2. займ. Стільки. – <...> Аби ж мав **колько** гріхів, як листу, як звізди на небі, буде йому Бог душу простити, як буде вмирати, буде йому Матка Божя конец голови стояти... (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 153); Таже він на щось учився в школах **тількі** роки? (М. Павлик. Пропаший чоловік, 82); // Уживається у функції співвідносного слова в головному реченні. **Тіцько** сми їх напретає, шо вже, ади, йк тот повідає, мокрий дощу си не боїт (Г. Хоткевич. Камінна душа, 96).

3. у знач. присл. Наскільки, у якій мірі. Ривноваги нема! / Ні учере... / Ні завтра... / Й **кілько** совісти аж не вмножеш на рази, / твій загублений день і загашена ватра – / впадут в прірву межи образі (В. Шкурган. Ривноваги нима!, 30); // Дуже багато, часто. Тому йшли тількі ночами, оглядаючися тривожно. Спали неспокійно і взагалі потихеньку нарікали на Олексу, що повів у чужий край, наражаючи на стількі небезпек. – У себе дома ми вже ой га би **кїко** стресли (Г. Хоткевич. Довбуш, 298); – **Кілько** так трафляється, шо обсядуть опришків смолки, варту понаставяють, хоч умирай (Л. Качковський. Довбушева пісня, 197).

◇ **ані тіцьки** – дуже мало. Мого **ані тіцьки** немає! – Гринь склав пальці руки пучками докупи, показуючи цим, що його вини й дрібки не набереється. – **Ані тіцьки!** (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 101).

◇ **тіцьки, що чорного за нігтем** – те саме, що **ані тіцьки**. Нима за мнов неправди навіть **тіцьки, що чорного за нігтем** (О. Дучимінська. Трембітали трембіти, 118).

4. у знач. присл. Стільки; так багато, у такій великій кількості. Ми-бо **тілько** вже гуля-

ли, а пригоди не зазнали (Г. Хоткевич. Камінна душа, 191); – *Я бо тобі не казала, Маріє, аби ти тільки не гуляла?* – *Та Марія, кажу, – і кроку сьогодні не зробила в танці. Чого-бо й ви ще від неї хочете?* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 250); // Уживається у функції співвідносного слова в головному реченні. – *Шо з того? А важив житєм я тіко, кіко й ти. Й мене би кулька не минула. Та й шибенечка би не минула, екби впав у руки* (Г. Хоткевич. Довбуш, 349).

5. присл. займ. Скільки; уживається в значенні сполучного слова: а) у підрядних реченнях з'ясувальних. *Та вже не можу вам і сказати, кіко знайшли, – а шо вже лудіння, ліжників, сукна, фантя ружного-преружного позабирали, то нене моя рінна!..* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 208); *А дівочки вам не розпусні, ні! – навіть і ні в той бік, що мамі здаду дивляться та лиш собі на носі карбують, кільки би тото донечці кулаків дома усипати, або таки ще дорогою, вертаючи з храму, а храм у нас ведеться через цілих три дні, то назбирається кулаків тих маймай!* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 247); *Ану, скажи-ко, ірщений, кільки ти самий наймав службів та акафістів – а попустило* (М. Павлик. Ребенцукова Тетяна, 35); – *Маємо здоїти нашу корову и змірити, кільки уна дає молока* (Л.-П. Стринадюк. А кемусш, ек то було!, 31); б) у підрядних реченнях міри або ступеня. – <...> *А важив житєм я тіко, кіко й ти. Й мене би кулька не минула. Та й шибенечка би не минула, екби впав у руки* (Г. Хоткевич. Довбуш, 349);.

6. у знач. спол. Як тільки. *Кільки місяць молоденький / Край моря зомліє, / Кільки серце нагадає / Літа молодії, / Спом'яне тя душа моя, / Брате мій, Іване* (Ю. Федькович. Дезертир, 169).

7. у знач. част. Лише. *Чи се правда, чи не правда, не знаю вам уповісти, бо вона мені своїми сороківцями, не хвалилася, але тільки знаю, що понад неї не знайшлося багача на всі наші гори, – а мала вона двох синів: одного Глаша, що ми за него говоримо, а другого Василя, що з ним прийшов* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 246).

◇ **та й тільки** – уживається для підтвердження вичерпності сказаного; та й годі. *Аж тут, дивлюся, їдуть сутками два парубки, один рижим, а другий карим, а самі поубирані, що краще й не може бути на світі, – пави, та й тільки* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 244).

КІЛЄ, КІЛЯ збірн. 1. Грубі палиці, кілки. *А просинця добре рубати кілє до плотів, бо то кілє є дуже тверде, а на Луки добре садити чеснок-лук, бо метси файний родити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 54); – *Чотири люди несли труну на кілю, обв'язану петельками* (Д. Харов'юк. Ліцитація, 540).

◇ **запав би си на голім кілі** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання смерті. – *Ає, та сми робила усе, їк він казав, та, ади, ношу цес горіх, запав би си, й дотепер, на голім кілі* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 74).

2. Те саме, що **ворина** 1. *Довстріть мене ув один заскок хітом летіла велика, біла дідова пужла. Навіть ни знаю, коли я, зострахе, виштрик на шістьвориновий пліт. <...> Дозерала мене, аби я куда з кіля ни втік, тай по разови кавкала: „гав...гав...гав”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 10).

КІЛІХ церк. Келих, у якому готують і зберігають Святе Причастя. *Отезаючіси від сповіди, в церкві сховавси, ек злодій, в кут поза мушинські двері, тай відтів лиш поглинав нипевними очіма на престіл в захрестію, де був схований у кілісі закін* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 282).

КІЛЬКО див. **КІКО**

КІЛЯ див. **КІЛЄ**

КІМАК Дрючок, патик. – *Слухай, Явдо, не будь гонорна і відчини, бо нещастя буде... – Може буде, але кому, – не знати... Я тобі кажу, забирайся до дїтька – вона мені. А коло колиби лежав якраз добрий кімак. Вхопив я, запрітив у шпару, як натисну, а двері тріс і відскочили* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 124).

КІМНЄ анат. Тім'я, верхня частина голови людини від лоба до потилиці. *Знов три рази хукнув на воду. Три рази плюнув на*

відлю. *Витак покушів води з менчеї голубої кварти з трьох боків три рази. Изсипав видгашеної ватри собі на кїмнє. Обмивавси вид усеґо лихого діла, поганого чесу. Усекої нехари* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 30).

КІМУВАТИ див. КЄМУВАТИ

КІНВА 1. Металева або дерев'яна посудина з дужкою для носіння і зберігання води тощо; відро, коновка. – *А куди, легіню? – питає молодичка пишна, кароока, біжа з кінвами по воду, та й стала* (Ю. Федькович. Опришок, 322).

♦ **люнуло, як з кінви** – дуже сильно, потоками (про дощ). *Надворі люнуло, як з кінви* (М. Павлик. Ребенцуківа Тетяна, 20).

2. Міра, що дорівнює вмісту цієї посудини. – *Що тобі не запрагнеться хоч краплі – та що краплі! – цілої кінви меду?* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 25); – *А розливаєся [горілка], то най розливаєся! – відповіла голосно Мар'яна. <...> – Штири-м кінви її [горілки] купила, та й ще куплю і десять, як буде треба!* (М. Павлик. Вихора, 186).

КІНДАК Різновид змії. // у замовл. *Аби тоґа ни мала моци й путері на йиґо газдівстві поганити людий й маржінку, то він увечер перед Благовішінєм, бодаючи иглов головку чеснику раз коло разу, за кождим разом закликав гадо: – Виліз лой чи лоїшка? / А ци вуж ци вужиця? / Ци білий, а ци чьорна, / Ци зелена, ци черлена, / Ци сива, ци тарката, / А ци кіндак, ци кіндачка? / Усіх їх вогненими иглами забодую: / У зуби, у жельця, у хавки, у вочі... <...>* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 111).

КІНДАЧЬКА Самка кіндака. // у замовл. *Аби тоґа ни мала моци й путері на йиґо газдівстві поганити людий й маржінку, то він увечер перед Благовішінєм, бодаючи иглов головку чеснику раз коло разу, за кождим разом закликав гадо: – Виліз лой чи лоїшка? / А ци вуж ци вужиця? / Ци білий, а ци чьорна, / Ци зелена, ци черлена, / Ци сива, ци тарката, / А ци кіндак, ци кіндачка? / Усіх їх вогненими иглами забодую: / У зуби, у жельця, у хавки, у вочі... <...>* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 111).

КІНЕЦЬ

♦ **доїхати кінця** – опуститися на саме дно; втративши все, здеґрадувати. – *<...> Сам... як той бовкун, лишився. Такав у корчму від того туску. А небавом ще й дідич чвертку ґрунту забрав до фільварку, аби доїхати мені кінця... лужним зробити!..* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 12).

КІННОК наст. Стайня для коней на полонині. *Полюбувавишия кумбуками, ватаґ повів Олексу загалом по стоїщу <...>: – Маша телетник на телста – я й на зимки го держу. Се кіннок на коні, ци сказати – стаднарка* (Г. Хоткевич. Довбуш, 154).

КІНУ́ТИ див. КИНУ́ТИ

КІНЦЬКИЙ Який стосується коней. *непрості різні. набути всіх знань комусь одному неможливо. але кожен чомусь вибирає якісь певні ґалузі знань. залежно від рис. вони усекі – корові, кінцькі, коточі, песії, курічі, гусії, жабії, рибії, мишині. до усекої живини, що из кожної живини уживає густ* (Т. Прохасько. Непрості, 86).

КІНЬ-ГУЦУЛИК Те саме, що **гуцулик**. *Одного пополудня появился у селі якийсь партизанський кінний заґін на ґарних конях-гуцуликах* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 264).

КІПТАР див. КЕПТАР

КІПТАРИК див. КЕПТАРИК

КІР-ЗІЛЛЯ Зілля, яке має лікувальні, маґічні властивості; чар-зілля. – *Кір-зілля є помічне, лічницке. Воно росте між великими камінными на полонині Баласинаса* (М. Рymar. Білий слон, 40).

КІС Чорний дрізд. *Десь у крутії ґлибкій долині, ґризучи каміння, телесувався, шумів Черемош, але сюди навіть луна його дужого голосу не долітала, а близький гучний спів коса видавався комариним пискотом, кволим і загубленим серед цієї первісної глушини* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 230).

КІСЄ Держак коси. *Не потрібно було гострити леза, направляти кісє і потім змагатися за можливість вести перед* (Л.-П. Стринадюк. А кемусш, ек то було!, 52); *Водно вишукував собі икус роботу: ек*

ни йшов з кресом у ліс, то боднари́в. Робив кушки, **кісета** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 99).

КІСТКОГРИЗНИК Прізвисько помічника війта. – *Бо бігай, торлюй собов, гризиси, а до того ше тебе всі називают „драженикотюгов”, „кісткогризником”, тай від жінки в хаті нима гаразду, ек утружений наверниси д'хаті* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 276).

КІТ

◇ **коти дерти** – сваритися, псувати стосунки. *Одні казали, що він котел грошей викопав, другі знов – що він нетрудному записався, треті – що він на велику лотерею виграв <...>; а лиш старі господарі мовчали та головами покручували, але нічо не казали, бо у Павуна, бувало, і урядники гостя, і попи, і пани. А з таким чоловіком годі собі **коти дерти**, бо і нестямишся, коли тебе козу пасту заставлять* (Ю. Федькович. Жовнярка, 331).

◇ **сховати си котови під фіст** – не вправдати сподівань. *А ек на Стрічине капчели стріхе, то був знак, що тепло перемогало на студинь. Літо переборювало зиму.<...> Того року ни будет страху, що рана весна ше **си сховаєт котови під фіст*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 104).

◇ **так си бою, ек кіт лою** – зовсім не боюся. – *Тай шо, шо два?! Ти гадаєси, шо може я си тебе напудила, ци що?! Фе-е-дю! Та же я си тебе **так бою, ек кіт лою!** У н'єті те ни чую! Ади Фе-е-дю-ю-ю! – січучи кулаками, приступала щораз то ближше д'нему, кричала* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 391); *Аді, **так си вас бою, ек кіт лою*** (О. Манчук. Храм, 60).

◇ **що кіт начхав** – дуже мало. *Зарібку приносив Янкель з тих далеких мандрів **що кіт начхав**, але крутився, як муха в окропі, тягнув лямку, тернів і дякував предвічному, що не зробив його жебраком* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 225).

КІТА Квітуча рослинність. *Аби-сте повсихали керниці, джерела, / Камінєм поставали, без **кіти**, без зела!* (Ю. Федькович. Як то співак проклинає, 70).

КІТЕЛ, КОТЕВ *паст.* Велика металева, переважно округлої форми посудина (з відкритою верхньою частиною) для варіння їжі, кип'ятіння води тощо; котел, казан. *Є верета, під нею хвоя, сіно. Он миски, сіль. Он путини на молоко, бодні на гусленку... І ватра... Над нею верклюг... І **кітел**, завишаний на кужбі... (Б. Бойко. По голови... По голови..., 30); – **Ні кітли** гарячої води, ні важкі бервена, ні трусливі сторожі, відважні числом, не спинили б мене, якби ще кільканадцять чорних хлопців. **Гай!** (Р. Єндик. Камінна душа, 148); – *Як вернеш, то Довбуш буде ше у нас, то лиш іскажи, шо я просив, аби моїх **кітлів** та рушниць не брав. Най їде, шо хте, най б'ют баранів – то все байка. А без **кітлів** та рушниць я каліка* (Г. Хоткевич. Довбуш, 421); – *Йі-га! Ото хльо-о-ов', кобес ми лиш **кітли** з старостаї ни виметав, шо смих те ни послухав, пустеннику пустенний!* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 303); *Та й дзерівний **котев** кєзнут* (Г. Хоткевич. За Юріштаном, 483).*

КІТЕЛ-ЗЕРЕНИК *паст.* Котел для сироватки, дзеру. *Тай варив у великім міденім **кітлі-зеренику** на верклюзі верг ватри вурду з жинтиці. Ек вергла в кітлі жинтиця перегу, тогди всипав у жинтичку солодкого молока* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 339).

КІТЛИК 1. *паст.* Зменш. до **кітел**; малий казанок або горщик (переважно для кулеші). *Розклала ватру і повісила на триніг **кітлик*** (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 22); – *<...> А коли ти заспівав, я зауважив, що кожен з гостей у танці підходить до мідного **кітлика** на окремому столику і вмивається* (М. Римар. Білий слон, 97); *Довбушиха мовчки поставила на стіл **кітлик** із бурешкою* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 6).

2. Міра, яка дорівнює вмісту казанка або горщика. *Проте золотом і сріблом не сіяв, як його попередник на опришківському ватагуванні Василь Баярак, але й не закопував у землю все, що через руки пройшло, як дехто з споборників, тримав у сховку зацинований **кітлик** червоних про всяк випадок, глибоко у душі носячи думку про нове газдівство, яким збирався під старість знову десь заклопотатись, якщо катівська сокира до*

цього не загаздує над його головою (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 242).

КІТЛИЧОК *паст.* Зменш. до **кітлик** 1. *Тогда Иванчік бравси до порайня: навертав в куті верклюг берфелов на ватру, на берфелу вішев дугов міденій кітличок, варив у ним єчмінну кулешу, а в спіжачку смажив мнєсо з оленя або серна* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 195).

КІТЛОВИНА Улоговина. *Он розступилися гори, кітловину зробили, а в кітловині тій велике озеро* (Г. Хоткевич. Довбуш, 440); *Хата лежала в незалисненій кітловині* (Р. Яримович. Джуфко, 58); *На розлогих полонинах, коло заметий в кітловинах, сині бриндуші гет допізна по Юрію, здрібна покліпуючі вид подиху вітру, плакали над зслизаючюв зимов* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 118).

КІТЬ-КІТЬ Уживається у знач. присудка зі значенням 'котитися, крапати'. – *Це мій син, – кажуть батько, а сльози їм лиш кіть-кіть по білій бороді* (Ю. Федькович. Побратим, 300).

КІЦКА див. **КЄЦКА**

КІЦЬКО-ТІЦЬКО *присл.* Трішки, небагато. *Вірив, що хто робит на Уласія, то в него мусит бути йкєс каліцтво мижи маржिनюв, богдай кілько-тіцько* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 107).

КІЧЕТИСИ, КІЧИТИСЯ Злучатися, паруватися (про тварин) *По Уведенію мене майже нікуда ни пускали з хати, бо казали, що опередь Ників кічетси вовки й ходєт лаями, то бійно, аби де мене самого ни спопиндали тай ни розторгали* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 60); *Якщо на ньому був особливий наріст – буде добра корова, якщо на кінчиках ріжки тоненькі – також знак про те, що у цієї телічки хороше майбутнє, що Лисуна, Поляна, Фасуля, Чорниця, Горгіна, Писанка, Павурена (з шерстю на вухах) колись будуть кічитися, телітисся, й саме вони стоятимуть тихо й спокійно, коли мама на толоці смикатиме їхнє вим'я* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 106).

КІЧИРА див. **КІЧЕРА**

КІЧИТИСЯ див. **КІЧЕТИСИ**

КІЧКА Передня і задня частина воза з колесами без верхньої частини, виплетеної з лози або збитої з дощок. *Узєли опришки найбиршого дуба, поклали на задню кічку від воза, примоцували ланцями* (Г. Хоткевич. Довбуш, 331).

КІЧНИЙ Пов'язаний із злучанням, паруванням у тварин. *У кічний період бики нюхом чули, яка корова була готова до запліднення* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 58).

КІШ

♦ **ймити як гаками мороз у коші** – дуже сильно заморозити. *Увиденія потис так морозами, шо земля видразу кітков зацеконіла <...> Воду имив ек гаками мороз у коші. Видразу стали на воді саморідні ледєні переходи* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 62).

КІШНИЦЯ Ділянка полонини, призначена для косіння. *Ни було в них багато повироб'юваних кішниц, тай ни було на чім держєти багато маржини* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 134); *Дєсь під Копілашем лїс раптово закінчився, і Шумєям відкрилася їхня кішниця – не така вже й велика, але, як казав сам газда, май пишна полонинка* (Б. Загорулько. Черногора, кн.2, 166).

КІШНЯ 1. Косіння та збирання трави; косовиця. *Просив води, а подати було нікому, бо всі на кішні, маленька внучка дєсь порося годує надворі* (Г. Хоткевич. Трємбіта, 337); *На тот їх набуток приходили наші косарі, бо тазди виберали собі там косарів, хто кого хотів. Там и токмилиси на кішню* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 138); – <...> *сказати Анні: готуй толоку. / – Буду по чужих хатах варити і зносити на кішню? / Будєш* (В. Герасим'юк. Сигла, 21); *В день її народження мусив лишатись дома – тато зробив толоку на кішню* (В. Шкурган. Син, 48); // *образн.* *Не тото буря, що лїса не скорчувала, не тото кішня, що коси не вищєрбила, не тото бійка, що душі не згубила, але тото битва, що горами мечє, але тото різня, що кєрвою дєбри мулїть, але тото баталія, що в один мах людєй в шухи складає* (Марко Черемшина. Село потерпає, т.1, 122).

2. Час, коли косять і збирають траву; кошовиця. *Рано на Івана Купала, то земля купаласи вже в літніх холодних росах буйних пристигаючих до кішні трав та фалюючого збіжжя* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 362); *Кішня! Гуцульські жєнива! Любить гуцул цю пору* (Г. Хоткевич. Кішня, 339).

КІЯНЯ Кирка. *В один раз стають капрала село згонити. Малий чи великий, старий чи молодий, жінка чи дівка, най бере рускаль та кіяню, най іде шанці копати* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т.1, 151).

КЛАБУШНИК 1. *зневажл.* Бідняк, старець, жебрак. *Десь зараз з'явилися легіні й стали її перемовляти. „Ідеш за старого, що хіба ватру піддувати буде!” „Ідеш за клубушника, що селами ходить!”* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 76).

2. *тільки у мн.* Колективне прізвисько жителів села Ясенів (від клубука – палиця із заокругленою ручкою). *Тут ясенівці прозиваються клубушники, бо носять криві палиці, кутські – „облупикотюги”, бо лупили шкіри з собак на бубни, а вірмени в Кутах робили добру шкіру на взуття; соколівці – „козоголівці”, бо тримають кіз, а жаб ївці – „бичколути”...* (С. Пушик. Карпатське літо, 248).

КЛАДБИЩЕ Кладовище. *Забираним коверчком / Домовину гарно вкрили / Та й вєнесли на кладбище* (Ю. Федькович. У легіня, 214).

КЛАМ

◇ *єк прийшло клам д'нам* – настала скрута, безвихідь, труднощі. *А тепер, єк прийшло клам д'нам, то в їйго серци зівєси страшний бій цих їйго двох душ* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 295).

КЛАНЦАТИ, КЛЕНЦАТИ Клацати зубами, кусати. *Свиня незадоволено хрюкає, ловить маму за гумаки, відбиток іклів залишається на правому гумівці. – А ти, францо, ші кланцаєши мене. Паршивчено! Лиш жєрєш без міри* (Л.-П. Стринадюк. А кємуєш, єк то було!, 55); // образн. *Небо хмарами кланцало на гори, сумом тінїй укривало то ліси, то царинки* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 14); // образн. *Воєнний час клєнцав на кожнім вуслі, на кожнім плаю гострим*

вовчими зубами (М. Яновський. Наймолодший, 24).

КЛАНЦАТИЙ, КЛОНЦАТИЙ 1. *зневажл.* Зубатий. *Підкинув-єс мені сина такоґо кланцатого, такоґо опришка, шо дєдєм помітує, вільми дєдю чістує. “Ти пужливий коропузе, каже, – тїни своєї бїйси!”* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 135); *Охаблено пужїли мене тоти клонцатї та губатї обличя клюконосих помичьників ничїстої сили своїми привидами* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 41); *Дитинство недитяче, не безневинне й наївєне, не безпосереднє й усмінене на весь беззубий рот <...> До болю гнітюче, у страхах й переляку: мерця, собаки у мїй зрїст, потїм ще однієї: слинявої, клонцатой <...>* (Л.-П. Стринадюк. А кємуєш, єк то було, 9).

2. Який має виступи у формі гострих зубців. *Коцкают великі бутинцїкї сокири, играют кланцатї довгї пили, стогнут струженї груди, мїгают прудко бужєні колибєнов ватров жилаві руки, бо під боком Рїздво Хрїстове* (О. Манчук. Заробок, 16).

КЛАНЯ Полукіпок снопів у полі (перев. до 30 штук). *Бо ж треба їому було якийсь раз в життїю дванадцятїй снїп зжати, та й зв'язати, та й у кланю скласти, та й якийсь раз горб перекопати, та й обсапати, та й хлїбом обсїяти* (Марко Черемшина. Їйго кров, т.2, 17).

КЛАПАНЧИНА *єтн.* Те саме, що *клапаня*; зношена *клапаня*. – *Клапанчина старєнька. Я ї сам не дуже лакїм на вбєрї, бо вбєря їсти не дасть* (Г. Хоткевич. За Юрїштаном, 487).

КЛАПАНЯ, КЛЕБАНЯ, КЛЕПАНЯ *єтн.* Чоловіча зимова шапка із сукна, облямована лїсячим хвостом та підбита баранячим хутром. *Старий гуцул смикнув з голови клапаню, зігнувся в поклонї перед паном, але той, не звертаючи уваги на підданця, майнув повз нього, мало не зачєпивши чоботом схилєне плєче* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 31); *Прийде такий бойко під скалу, скине клапаню, перєхрєстїтси, та шєпчє „Отченашї”, доки не перєїде повз скали, а тоди знов перєхрєстїтси, заки наложит*

клапаню (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 49); *То йк потис го мороз, то він віддав свою крисаню йкомусь пастухові, а замінив на клапаню* (Г. Хоткевич. За Юріштаном, 473); *Вона підняла голову і, щось пригадуючи, вдивлялася в заросле обличчя, наполовину прикрите лисячою клебанею* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 230); *Яків заліз у воду вище колін, заглянув попід печеру і побачив під коверняками верби лисячі окрайки гуцульської клепані* (І. Березовський. Худан, 94); – *А що маю казати? – спитав хитро і напустив на очі лисячу клепаню* (Р. Федорів. Карби, 130).

КЛЕБАНЯ див. **КЛАПАНЯ**

КЛЕВЕЦЬ, КЛЕВЕЦЬ Молоток, ручне знаряддя ударної дії – металевий або дерев'яний брусок, насаджений під прямим кутом на держак. *Збивав косу з кісести, складав у стару дзьобеньку кушку, клевец, бабку, мусак, брусе до коси, брав то все на плечя, тай ишов разом из другими косарями у Рус Молдовицу, шо йшли тудя на косовицу гроший заробити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 137); *Красноільський отаман, кремезний, середнього росту гуцул, заклавиши руки за спину, і випнувши череве, міряв кроками обійстя, на дворищі гримів-лунав гриміт клевиців і дзвін сокир, скрізь увихалися робітні люди, вони обертали Дідушкове дворище в маленьку фортецю: клали високий паркан, будували вежу сторожову, прорізували стрільниці* (Р. Федорів. Жбан вина, 225); *Гуцул вхопив полонину, / Мужик ханнув поле, / Циган – клевець та ковало, / Дяк сів серед школи* (Ю. Федькович. Співак, 136); *Ція розсміялася була, а він вхопив клевець та й ударив жінку в голову коло вуха* (Марко Черемшина. Парубоцька справа, т.1, 293); *Ще не було забави, / на котрій би тебе / ударили в лице; / і ти / ще не віддав / розмашисто в тісняві / безтямним від злоби / підсунутим / клевицем* (В. Шкурган. Так мало – мало днів..., 59); // у порівн. *Орев держєв за ногу Луця пазорами, єк циган клішиями зелізо, валив у ню дзьобком, єк клевицем у наковань так дужє, шо аж її кривавив* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 269); // образн. *Хтось владно розірве повітря, / неначе цвяхом стане сам: / усім клевицям / підставить вістря /*

і продірявить їх бедлам (В. Шкурган. Здається, все ще має статись..., 100).

КЛЕВЕЦЬ див. **КЛЕВЕЦ**

КЛЕВЦУН *зневажл.* Низька на зріст, присадкувата людина, незграба. – *Не смійтєся, судці та й газди файні, бо я свій встид вже згубила з тим клевицуном брехливим* (Марко Черемшина. Інвалідка, т.1, 260).

КЛЕВЧИК Ударний пристрій, схожий на молоток, який використовують для гри на цимбалах. *Довбуш не договорив, думка блискавкою спалахнула в мозку, він ухопився за неї, як потопаючий за соломинку, вихром скочив до хижі, зірвав зі стіни цимбали, тицьнув їх старому на коліна, поміж посинілі пальці встромив клевичики, пальці клевичиків не тримали, цимбали зсувалися з старечих колін* (Р. Федорів. Жбан вина, 108).

КЛЕГО, КЛЕЙГОВ (КЛЕЙ ГОВ) *виг., ліс.* Окрик-попередження про падання зрубаного чи зрізаного дерева, про спуск дерева згори; увага, стережися. *Ще далеко не доходячи до того місця, де пилили дерево, почув глухі оклики: “Клего!..” „Клего!..”* То був знак, що паде віковична смерека до землі (А. Крушельницький. Рубають ліс, 333); – **Клейгов!** – *перехоплюються їхні голоси через ущелину* (М. Стельмах. Над Черемошем, 72); **“Клейго-о-ов!”** – *кричав звідти і пускав смеречину* (Г. Хоткевич. Д'гори!, 315); *З-за ріки долинами крики лісорубів: “Гой па! Гой враз! Клей гов!”* (С. Пушик. Карпатське літо, 281); *Їх по три будет рубати одного бодєка, тай мут кричєти: “Клей гов! Варді на долині”, – так єк ми тепєр кричїмо, тай сокотимоси, єк рубєсмо у лісі икус первовічїну барусу* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 128).

КЛЕЗНУТИ Вдарити, влучити, вражаючи (про вогонь, блискавку). – *<...> Хтів Ілля-пророк забити біса та як клезне огненным перуном у грунь, аж гора розшиблася, і на тому місці озеро постало* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 36).

♦ **Перун би вас клезнув** – *уживається як прокляття і виражає побажання смерті. – Перун би вас клезнув! Не маєте на чім помститись, то ви на моїх чічках!* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 57).

КЛЕЙГОВ (КЛЕЙ ГОВ) див. КЛЕГО

КЛЕЙСТРОВИЙ Який ґрунтується на застосуванні клею. *Он, д'горі, на ослоні музики: жовтаво-чорний, як скрипка, сухий Скрипник, в воскованих чоботях, в міських споднях поверх сорочки, в темній з жовтими гудзиками камізельці, в сивім **клеїстровім** капелюшку* (М. Павлик. Вихора, 194).

КЛЕНИЦА бот. Клен (Acer platanoides). // у колом. *Ой кує ми зозулечка, сіла на ліщину, / Підкликав Семен Андрія: – Ходім в Волощину, / Ходім-ко ми в Волощину межі чужі люде, / Гаразд тобі я винайду, гаразд тобі буде. / Ой кує ми зозулиця, сіла на **кленуцу**, / Ой они си вібирали з дому у п'єтницю. / Єк они си вібирали в п'єтницю із дому / Недалеко вони зайшли, лиш у Бервінкову...* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 319).

КЛЕНУТИ

◇ **кленути оком** – поспати. *Аж дес попівночі порозходилиси спати, де би си хто був міг примістити, аби хоть трошки до зір **кленути оком*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 337).

КЛЕНЦАК Гострий виступ у вигляді ламаної лінії на якомусь предметі; зубець. *Вздрів **кленцаки** обруча. Не кажучи нічого, вдарив по них обухом. Іржаво клацнули зубасті половинки <...>* (М. Яновський. Коношина для козулі, 78).

КЛЕНЦАТИ див. КЛАНЦАТИ

КЛЕНЦИ тільки. у мн., анат., зневажл. *Зуби. Я тобі **тоти кленци** повітовкаю, шо ни меш си мати чім шкірити до мушин* (О. Манчук. Право, 66).

КЛЕНЦКОТІТИ

◇ **кленцкотіти зубами** – дуже боятися, бути охопленим страхом. *Але єк ишов д'столови з тов горівков, то клав її оперед дідика з таким страхом, шо аж **зубами кленцкотів*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 178).

КЛЕНЦУВАТИ Закувати в кайданки й вести під конвоєм. – <...> *Кажут: **гаптах, попе, зраднику, кацабо.** <...> Жінки сперхнули. – Не радуйтеся, Митрику, чужій кривді, то нам усім смучя година б'є. <...> – То не*

*я кажу, то вояки так попом **кленцували**, оправдувався зі стидом й поправив кресаню* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 136).

КЛЕНЬ Головень. – *Га-га-га! – реготався суддя, побачивши рибу і не дуже й розбираючи, що се не пстружки, а **клені*** (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т.21, 462).

КЛЕНЬОК Зменш. до **клень**. *Мошко попробував іще останнього способу, післяв обох своїх наймитів у ріку, і їм справді удалося зловити сачком пару **кленьків*** (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 463).

КЛЕПАНЯ див. КЛАПАНЯ

КЛЕТЧІК Частина, відділена, відколена, відрубана, відрізана і т. ін. від чогось; шматок. *Напилені кайлацьки колов дідо сокиров на такі **клетчіки**, єк біб, завеликі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 26).

КЛЕТЧЮЧОК Зменш до **клетчік**. *Дідо ззріб з ковбка глогові **клетчючки** у наголовник крисані, узєв голубу квартиру з видобранов водов тай исправивси йти у хату* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 26).

КЛЕЦ, КЛЬОЦ ліс. Те саме, що **віблек**; кругла колода. *Наладували на корчуги гору **клеців**, набили бігунів на ланцугах* (Р. Ярмівич. Розповідь цугаря, 51); *А штабар влетів в свою гражду, зіскочив з коня, побіг у шопу, вхопив під пахву жовтий осиковий кайлик і грабову довбню і так само скаком вертався. <...> – Та я що, не найшов би в себе якого **кльоца**, що ви аж д'хаті летіли? – питає газда* (П. Федюк. Штабар, 39); *Величезний дрюк тягне їх самих у воду, і гнеться, і хляється, і якось усе так виходить, що **кльоци** щасливо пропливають мимо братів* (Г. Хоткевич. Повінь, 324); *Він сидів тихо, трохи скулений на кінці **кльоца** і якось так залюбки вдівлявся в хлюпання зеленкувато-сірої каламутної води поза дарабом, що, бачилось, не бачив нічого іншого довкола себе* (І. Франко. Терен у носі, т.21, 379); // у порівн. *Як **кльоцями**, бухнув Андрій ногами у землю і сам на свою чергу ухопив обома руками опришка за шию* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 244).

КЛЕЧАЛЬНИЙ

♦ **клечальна неділя** – церк. Зелена неділя, день Святої Трійці; з цим днем здавна пов'язувався початок літа, тому воно сприймається як свято зелені. *Вечір дав Бог тихий та милий – сказано – клечальної неділі* (Ю. Федькович. Серце не навчити, 266).

КЛЄБУКА, КЛЯБУКА 1. Стрижень, загнутий на одному кінці; гак; крюк. *Вона [берфела], як то кажуть гуцули, заклебучена, має на кінці клебуку, крюк, що на нього вішається котел* (Г. Хоткевич. Довбуш, 150).

2. Палиця із загнутою ручкою; костур. *А рано батько одягав свою дерев'яну ногу, бо його рідна десь примулена у Віслі, брав з кута клябуку (різьблена палиця) та й виходив з хати* (П. Федюк. Ріка, 11); *Сидить край дерев'яного ліжка з клябукою – палицею в руці, на яку підпирається й галасує своїми й не своїми голосами* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 103).

КЛЄБУЧКА Зменш. до **клебука** 2. *В руках клебучка, і взагалі вся істотка оця дрібонька, безрадна й несміла, серед сих пишних гір, на тлі сих незглибимо зелених тонів була таки дійсно дисгармонією* (Г. Хоткевич. Поліціян, 358).

КЛЕНЧЕТИ, КЛЯНЧІТИ, КЛЯЧІТИ Стояти на колінах. *Ми кленчели бабі за плечіма й за нев рубили молитви, а уна голосно на всю хату шіре молиласи Богу <...>* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 33); *Як тільки взяв до рук Кольців катехізм, та що Кольцеві він за це не казав нічого, а мужицьким та міщанським хлопцям, котрі робили те саме, казав то клянчіти, ба навіть замикати їх* (М. Павлик. Пропаший чоловік, 88); *Слідом за тим прискочила до Юри, що клячів і ссав без пам'яті, вхопила за волосся та й перевернула горілиць назад* (Марко Черемшина. Злодія зловили, т.1, 72).

КЛИК Вигук, що кличе, закликає; заклик. // образн. – *Шо, упала? Упала? Пустіт кров, ратуймо! Ратуймо христинина! Ножея! – озвалися наполохані клики* (Марко Черемшина. Чічка, т.1, 110).

КЛИМАК В'язка, клунок. *А крім того обходив сам маржину й кутав усе надвірне*

кутане: доїв зарань-вечер корови, давав їсти й поїв у хлівах в одну міру маліг, дозерав вівці на окоціню, давав маржині заранки, наденки й вечері на поли коло оплотів, плечіма носив климаки сіна маржині на нічліги, робив воду у коритах, головицях и керницях (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 102).

КЛИМАЧОК, КЛИМАЧЬОК

♦ **звиватиси (корчітиси) в климачок (климачьок)** – згортатися в клубочок від болю, страху. *Нараз Дарадуда так си йойкнув, шо аж Иванчік перепудивси, шо си йиму стало? Дарадуда так звивси в климачок, ек потовчена гадина, та аж зубами заскрегінцав з болю* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 462); *Зострахе я лелів ек лист на трепеті. Шо міг, то заривавси вуйні під бік, ховав голов аж у пазуху собі. Прикривавси ліжником, у міціцький климачьок корчівси, ек слимбуш у скаралупу* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 41).

КЛИМАЧЬОК див. **КЛИМАЧОК**

КЛИФА етн. Стрімка, схожа на купол гора, покрита лісом. *Посвіжіли обочі, високі клифи, навіть яруги* (М. Яновський. Служниця, 29); *Запугукав пугач на клифі* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 79).

КЛІМБРА ліс. Металева скоба, що скриплює колоди. *Ще й збирали людей з кіньми, сокирами, клімбрами, ломиками, пилами. Ризували, тягали, звозили на долину дерево. Правда, платили робочим за деньку* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 27).

КЛІТЬ Приміщення для зберігання зерна, продуктів харчування, хатніх речей тощо; комора. *З двох боків хатий кліти, кліпали на мене почьорнілими из старости дверми* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 12); *Здіймав бербениці з бриндзою та заносив до кліти* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 249); *Настуня пішла спати у кліть, а Иванчік лишився в хаті* (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 140); *Василь знітився, сказав, що то він дивився, чи кутюга не вистрибнув з кліти, аби він не покусав когось* (П. Федюк. Звір над хатою, 10); *Я побіг у кліть та й виношу пістолета, а тут такий рад, що на*

моїм таки стало; бо я знав, що Василь зроду за зброєю таки аж гине (Ю. Федькович. Люба – згуба, 258); Зойкнула, спалахнула щоками, засоромлено югнула повз нього до **кліті** і вже з-за дверей шпигонула словом: – *Чо' прилемзав?* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 68); *На полонині була велика стая з просторою **клітою**, були кошари, були застайки* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 70); *Бо то у нас, знаєте, ек прийде екес свето, то кожде, аді, вікігнет дес из **кліти** ракву передтогідного масла, такого лютого, шо ек би крішку его поклав найпушишому коневі під фіст, то залетів би без попасу до Косова* (О. Манчук. Храм, 58); *Забачивши тепер Псовича у брамі, він швидко скочив у **кліть** і, засунувши за собою двері, став пильно прислухатись* (В. Гжицький. Опришки, 83); *Але так кортить знати, чого це вуйна Анна викликає дівочок, як вона сама їх називала, до себе у **кліть**, комору при літній, із дерев'яним, почорнілим від дощів і сонця, дахом* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 97).

КЛОКІЧКИ тільки у мн. Намисто, бусинами якого слугували сухі плоди клокічки пір'ястої. *Надівали на шії гердани з дрібних намистин-пацьорок, навішували шелести і клокічки, відтак тягаристі дворянні і трирядні згарди давніх дукатів або срібних хрестиків* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 44).

КЛОКІЧКОВИЙ 1. Прикм. до **клокічки**; рівний, красивий, як намисто. // образн. – *Проси віта, аби не пускав погань в село, аби 'д газдам **клокічкові** зуби не шкірила, а він плечі докупи та й насмішкуєси* (Марко Черемшина. Парасочка, т.1, 244).

2. міф. Зроблений, виготовлений із пагона клокічки пір'ястої (клокічкова палиця використовується в обрядодійствах проти укусу змії, для відвертання граду тощо). У неї в сінях хати під каглою була повна скриня зі всіляким зіллям, корінцями та ріжними знахарськими причандалами; ось як: – **клокічкова** палиця, про котру говорила жінкам, „шьо нев сим раз розигнала сми гаде, ек си кусало”. Цєю палицею Настя відвертала градову тучу від села (І. Березовський. Худан, 29).

КЛОНЦАТИЙ див. **КЛАНЦАТИЙ**

КЛОНЦУЛІ тільки у мн., анат., зневажл. Те саме, що **кленци**. – *Раз ти кажеш – ціхо будь, бо зараз вилетєт ти оттоти **клонцулі** з хавок тудя, куда не треба. Ціхо! – то й я аж пидшитрик зострахе на припічку* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 31).

◇ **вискірєсти клонцулі** – зневажл. розсуюваючи губи, розтуляючи рот, відкривати, показувати зуби; шкіритися. *А нивеликі, гадєчі, пультаті ййго [чьорта] очі вічно миготіли то суда, то тудя, ек човник на кроснах у руках ткалі при тканю, фігляво си усміхаючі д' Иванчікови. То знов шо чєс **вискірєв** свої великі, екби в коня, **клонцулі** на сивого, великого заїця під плечєм* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 299).

КЛОПОЦІЯ Жах, неспокій та хвилювання, зумовлені чим-небудь; клопіт, неприємність. *Жах і тривога уступали й утікали з бадіків високо, аж на церковний хрест, що видить їх всю пригоду і зуміваєтьса та чудуєтьса, що і такі газди мають **клопоцію*** (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т.1, 154).

КЛОТІЧКА Палиця з клокічки пір'ястої – дерева, подібного до горобини. *Анничка хотіла дізнатися докладніше про ту **клотічку**, а баба відкликкала її набік і пояснювала: – Таже видиши, шо він сліпий, а сліпцунови шо найбільше треба, ек не палиці? Коби я його дозимувала, а навесні лиш покладу при дорозі – та й не переїмо того хліба, шо люди намечут* (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 186).

◇ **падєтьса клотічка** – випадає жебракування. <...> *Ворожска казала, що Петрові падєтьса жсолудь. А Кіца казала, що то куля <...>. Баба хвалилася, що біда навчила її також ворожити і вона знає, що Петрові **падєтьса клотічка**. Анничка хотіла дізнатися докладніше про ту клотічку, а баба відкликкала її набік і пояснювала: – Таже видиши, шо він сліпий, а сліпцунови шо найбільше треба, ек не палиці? Коби я його дозимувала, а навесні лиш покладу при дорозі – та й не переїмо того хліба, шо люди намечут* (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 186).

КЛУНДЯ Прізвисько персонажа твору. Бути бабою Юзиха, **клубнею**, мавпиком, найчастіше – шпарталкою, старовічкою людиною, в цьому житті доводилося не раз сестрі Галі, яка всіх називала байдужими, недотискими, капарниками, пустим дрантям (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 130).

КЛЬОЦ див. **КЛЕЦ**

КЛЬОЦКИ, КЛЮЦКИ тільки. у мн. Вид галушок з тіста, з домішкою вареної картоплі. – <...> Дякувати Богу і за те, що є: колись **кльоцки**, колись пелениці, колись з маком, колись з таким, тай що робити? (М. Дзюба. Укриті небом, 176); // у порівн. З великого хвилювання він душився власними словами, наче недовареними **кльоцками** (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 237).

КЛЮЦАНИ тільки у мн. Колективне прізвисько жителів с. Ключів. Але повернемося до прізвиськ. <...> Ключівські – „**кльоцани**”, або їх ще прозивають „молонтьо тай кулешка”, бо вони великі майстри виробів з сиру і молока (П. Федюк. Рунгурська трагедія, 126).

КЛЮЦКИ див. **КЛЬОЦКИ**

КЛЮЧ-ЗІЛЄ міф. За народним повір'ям, чарівне зілля, що дає силу відмикати будь-які замки. Там є й **ключ-зілє**, що ек би йиго дістав та закопав собі в долонь, то до котрого замку лиш би си дотенув, тот би си видразу сам розмик (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 175).

КЛЮЧКА Перешкода, завада в якій-небудь справі; зачіпка. І най би жила без шлюб-бу, якби піп не дав (бо вони мають усякі **ключки**, аби лиш люде мучилися!), а мене най би громада і камінем прикидала, лиш від неї – зася (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 34).

♦ **шукати собі ключки** – шукати собі зачіпки, приводу до конфлікту, неприємностей. – А ти, братчику Трохиме, не **шукай** собі **ключки**! Не ти п'єш при моєму столі, не ти меш платити. А нашими заробітками не журиш <...> (А. Крушельницький. Рубають ліс, 308).

♦ **зайшла така ключка** – так сталося; так склалися обставини. – Но-о-о, а видиш, шо

перше я правду то говорив, шо то будь-кого то ни можна зачепати, бо кожда зачепка, то своє право маєт, – догінчливо сказав Копил. – Та шо робити, коли **зайшла** тому була **така ключка**, шо то я мусів зробити, – уперто видрізав Іванчік (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 442).

КЛЯБУКА див. **КЛЄБУКА**

КЛЯБУЧКА Те саме, що **клябука** 2. *Нараз верг гачі оперед себе на дорогу тай своїв **клябучков** перехрестив три рази хмари, а витак вид'єзав присилений на ремінци до чєпраги, коло ременя, нискришиливо зроблений з вістря коси на Светий вечер досвіта чєпелик вид граду, тай зачєв ним січі на хмари* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 176).

КЛЯВЗА, КЛЯУЗА, КЛЯВУЗА ліс. Споруда, що перегороджує річку або інший водотік для затримання руху води та її збору (перев. для сплаву лісу); загата, гать. *Коли там дєсь, на Белтагулі, на Шибенім озері, на Перкалабі, за світами дєсь підіймають **клявзу**, – Манашка зі своєю Сурою студять холодці, печуть хліби, готовлять усяку гуцульську снідь, бо будуть керманічі сьогодні* (Г. Хоткевич. У корчмі, 412); *Але відколи прийшли прусаки і почали з гір пускати дику плавачку та потому **клявзи**, відтоді в Черемоші головатиць мало, та й то малих; на три, на чотири п'яді – то вже геть велика рахується* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т.21, 457); *Трицали під напором води **клявзи** озер* (Р. Яримович. Джуфко, 57); *А потому випускають ціле озерце води із **клявзи**, щоб потік мав силу нести дерево на доли* (М. Яновський. Коли йдуть сплави, 7); – *Гєзди мала **клявза**, – завважив Юра* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 85); *Коли я підійшла до нього, він охоче, хоч і з лєдь помітною погордою всєзнаючої людини, почав пояснювати: на **кляузах** (так зветься висока, з дерева і каміння, гать у верхів'ї ріки, де збирають воду) підняли важкі заслони, і нестримні потоки ринули вниз, піднімаючи береги, підхоплюючи з собою все, що попадається...* (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 84); // у порівн. – *Те, що ми знаємо, – мов піна на **кляві**. Шумує, кипить, здається, в долині потік вкриє, а – дивись – вода пли-*

ве чиста, як сльоза (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 113); // образн. *Що так мучиш зголодніле тіло?.. / Говори, мой хлопче, говори: / клявузу у грудях отвори – / най приймає світ* (В. Шкурган. Що так мучиш зголодніле тіло?.., 13).

КЛЯВУЗА див. **КЛЯВЗА**

КЛЯЙСТЕР 1. В'язка, липка рідина; клей. // у порівн. *Таку давав кукурудзянку, що тільки чир можна було варити, а кулеші ні, бо була як кляйстер* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 223).

2. перен. Поганої якості, в'язка кулеша. – <...> *Я знаю, що я собі на Миколів рахунок узяв додому перший раз чи п'ятнадцять чи двадцять фунтів [кукурудзянки], уже не тьмую, а другий раз тридцять. Але газдиня мене мало з хати не вигнала, бо кулешіра не могла відмити від того кляйстру* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 224).

КЛЯМКОВЕ у знач. ім. Вид податку. *Повеселишав Довбуш, <...> і знов спохмурнів, почувши про нові податки. – Ледве тиждень тому оголосили клямкове, а оце вже й пецове, – хитав головою Данило. – То ще й клямкове? – Так. Має гуцул платити і за те, що не може достойно прийняти в своїй хаті пана, коли той чесом до нього зайде, і за те, що печі палить* (В. Гжицький. Опришки, 19).

КЛЯМРА Пряжка, застібка. За широким, бляхованим золотом чересом зі срібними клямрами стирчали пістолі й чудової роботи ніж, через плече навхрест – торба й довгі порошинці, на голові – крисаня з навиними перами, а в руках – топирець з німецької сталі (В. Гжицький. Опришки, 45).

КЛЯНЧИТИ див. **КЛЕНЧЕТИ**

КЛЯУЗА див. **КЛЯВЗА**

КЛЯЧІТИ див. **КЛЕНЧЕТИ**

КМІТ, КМІТЬ Кмітливість. *Доки не покаже свого сприту, кміту, відваги й героїства, доки не погляне смерті в вічі* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 70).

♦ **мати кміт** (до чогось) – розбиратися в чомусь, бути обізнаним у якійсь справі. *Юзеф Ягодзінський швидко зметував – тоді ще його голова мала кміт до господар-*

ських справ – пропозиція фактора вигідна, і він без зайвих балачок пристав на неї... (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 126).

♦ **кинути** (на когось) **кміть** – запримітити, звернути увагу на когось. *І, подумавши трохи над тим, де би взяти жінку, Продан зараз зупинився на Федорчуковій Юстині. Він давно вже кинув на неї кміть, давно вже був певний, що й вона його має на оці і що одно одного так не втече, як завтрашня днина <...>* (М. Павлик. Вихора, 233).

КМІТЬ див. **КМІТ**

КНЕГИНЯ, КНИГИНЯ, КНЯГИНЯ

Жін. до **книзь**; наречена. *Що котрий куда си поверне, то так на нім то усе звонит і цоркотит ек на кони, що до вінчення кнегиною веде* (О. Манчук. Француз, 34); *Книзета сіли за стів; книзь на передну, а книгиня на задну лавицю, на зав'єзках лавиц, аби си їм ціле житє в'єзав у дому гаразд, дотек тай діточки* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 262); *Та кобих так хоть знала, ци любить она его?.. Бо щось спустила в землю очі і невесела сиділа під образами... Ну, та то звичайне, як усі княгині!..* (М. Павлик. Вихора, 178); *Вона завжди уявляла собі, як то Анниця – пишна княгиня, сидітиме зі своїм князем-Юрою, на покутті, а вона, Доцька – дружка, з Іваном – дружбою, сидітиме біля них* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 176); *За скрипшиниками княгиня, на білому коні, у білій гуглі, в золотих запасах, з блискучим чільцем на голові* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 21); – *Лишень у нас така установа: кождий легінь перед шлюбом мусить з торби хліба з'їсти, з каменя води спити. – А як це?.. – Опришком обіратись! Бордюг червоних княгині принести. А ні – то по шлюбі!* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 69); *Користали одні і другі, але все-таки кождий хотів бачити князя, княгиню, хотів подивитися, як багачі бавляться і тому під хатою такий натовп* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 27); *У горах живе віковічна традиція: коли ти, легіню, женишся, то князь, княгиня й дружби з дружками повинні їхати до шлюбу хоч на позичених, та на конях* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 171); *Вона не сестра Василеві. Вона його дружиною стане. <...>*

– Марічко, моя люба **княгиня**, чітко моя пишна... (А. Крушельницький. Рубають ліс, 384); // у порівн. *Полонинка так закосичилася, як княгиня до шлюбу* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 73); // у порівн. *Вона у білій гуглі, а він у новій-новісінькій довгій манті – наче правдиві князь із княгинею* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 156); // у порівн. *Приїхав-сьмо... А що це в нас, чи празник єкий нині, Євдохо? Бачу, й ти ось княгинею... – Я?.. – зняковіла, оглянула себе <...>* (О. Кундзіч. Верховинець, 273); // ірон. – *Та най пази себе, сука. Чоловіка загнудачіла. <...> Навіть післядъ того, як смерека впала єму, біді, на ногу й чуть не видирвала, та княгиня ни пошкодувала єго* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 161).

КНЄГІНЬКА Особа жіночої статі, яка має привілейоване становище в суспільстві; пані. *Кітине прибуття не було тут особливо бажаним. <...> – Вітаємо вас, княгинько! Що вони собі бажають? Светичко наше увидіти? Біду нашу?* (У. Самчук. Гори говорять!, 207).

КНИГІНЯ див. **КНЄГІНЯ**

КНИЗСТА тільки у мн. Наречені, молода пара. *Книзстам до вінчення шити вінки ни может ані дівка, ані одовиця, ні другий раз видданиця, ані тота жінка, шо шитє вінки умерлим* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 218).

КНИЗЬ, КНЯЗЬ Наречений. *Книзь, убраний до вінчення – в білу гуглю, засів за стів на задній лавиці, під образами, разом з своїми друзьбами тай матками, а наокола стола посідали тоти гості, шо йшли з ним до вінчення, та й у боєрах за книжнев* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 262); *Спустивши в землю голову, як усі князі, Продан ішов кудись з зажмуреними очима, сподіваючись, що гей-гей Бог дасть якось* (М. Павлик. Вихора, 225); *Вона завжди уявляла собі, як то Анниця – пишна княгиня, сидітиме зі своїм князем – Юрою, на покутті, а вона, Доцька – дружка, з Іваном – дружбою, сидітиме біля них* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 176); *Користали одні і другі, але все-таки кожний хотів бачити князя, кня-*

гину, хотів подивитися, як багачі бавляться і тому під хатою такий натовп (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 27); *За нею князь на сивому огері, що перебирає гонорно ногами, як дівка в танку* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 21); – *Тимко справді став її князем* (Р. Федорів. Карби, 152); *Кладе до примірки ногу, кладе на копито білу ніжку його княгиня, але нічого дівчина не говорить, бо за чоботи буде платити не князь, а її батько* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 89); *Ради щастя /я тебе придумую / – стелю в ноги килимом Карпати... /неймовірно /хочу князем / стати / лиш для тебе* (В. Шкурган. Ради щастя я тебе придумую..., 120); // у порівн. *Вона у білій гуглі, а він у новій-новісінькій довгій манті – наче правдиві князь із княгинею* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 156); // образн. – *Мій князю, моя ти дружину! Я в хаті з туги в'яла, з жалю никла, з горя сохла, таяла, а ти не забував про мене ні на хвилинку* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 382); // образн., у голосін. – *Йой, синку мій, синку, куди ти си вибираєш, такий молоденький?! Яке ж я тобі сумне весілля справляю? <...> Який же з тебе князь сумний! <...> Йой, хто ж то мені тепер полекіість дасть?* (Б. Загорюлько. Чорногора, кн.1, 45).

♦ **обирати князя** – обряд. одна із обрядових ігор при тілі покійника під час **посижія**. Той „обряд при тілі умерлої” ліг у повість „Тіні забутих предків” <...>. Цілу ніч тривають різні ігри: беруть „шлюб”, „мелють муку” <...>, „печуть гусака”. <...> **Найцікавіше, коли „обирають князя”** (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 53).

КНИШ 1. Пиріг, замішаний на вареній картоплі та муці, начинений зазвичай **бриндзою**, сиром, капустою тощо. *Та не спостиг я ще сісти, а вона борше викаєє **книші**, єсшницю з печі та й дає мені їсти <...>* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 201); *Баба спекла з єчмінної муки **книши** из бриндзов* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 55); – *Ану, гей, пане газдо, до церкви **книші** нести!* (М. Павлик. Пропаший чоловік, 74).

♦ **ліпша из свої печі росівниця, єк з чужеї печі книші** – краще своє, хоч і погане,

ніж навіть дуже добре чуже. *Нидурно то кажут старі люде, що ліпшия из свої печі роcівниця, ек з чужей печі книшиі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 48).

◇ **маєш, Гандзю, книш** – немає чого дорікати; сама винна в тому, що сталося. – *Я просила, щоб паннунці вийшла собі з кухні, так ні! Приси, а воно упреться тобі, як теля, а тепер маєш, Гандзю, книш!* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 415).

◇ **одного тіста книш** – дуже схожі між собою в чомусь, перев. негативному; однакові (про людей). – *І теж лях, Ясю? – в'їдливо запитав Варакута опасистого міщанина. – Ні! Ні! Русин я!.. – Одного тіста книш, матері твоїй гарбуз* (Б. Загорюлько. Чорногора, кн.1, 348).

2. *тільки у мн.* Про розкіш у наїдках. – *Єк любиш, – кидай свого попа, йди вночі суда – я вже му тримати коня недалічко, подамо си на Чорногору! На простори полонинські!.. А йк-єс усмакувала в **книшах** та в саландарах попівських – декую ті за свою пайку, решту най піп доїдат* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 155).

КНИШЕЧОК Зменш.-пестл. до **книш** 1. – *Для тебе спекла з калиною **книшечок**. Сідай до столу* (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 29).

КНИШИК Зменш.-пестл. до **книш** 1. *Завтра рано прийдеши до мене з твоїов пре-краснов жовнярочкою у місто, але аби мені хоть півкопи пухкеньких **книшиків** напекла – ти ж знаєси, як я їх люблю* (Ю. Федькович. Жовнярка, 337).

КНИШОХАП лайл. Той, хто живе за чужий рахунок; нахлібник. – *Ах, ти, **книшохапне** якийсь, – крикнув Продан, – навчив-єс ся від тата хапати з людей, і тут єс лиш на то звис! Ні, вже хіба ти будеш сидіти в штокгаузі, як розкажу, а я – не дочеканє твоє...* (М. Павлик. Вихора, 215).

КНЯГИНЯ див. **КНСГИНЯ**

КНЯЗЕНЬКО Пестл. до **князь**. // у пісн. *Ой, рано-пораненько / Поведу до церкви мого **князенька**; / Там він до шлюбу стане, / Там при всіх людях присягне* (М. Павлик. Вихора, 269).

КНЯЗЬ див. **КНИЗЬ**

КО част. Уживається в наказових реченнях, переважно при дієслівних формах наказового способу для пом'якшення наказу, надання розмові відтінку невимушеності і т. ін. *А приходіть-ко завтра на голубці, вуйно, та повбійскаємося, однако прийдеся сидіти дома самій: усе то збираєся завтра до церкви, бо в монастирі, кажуть, буде шлюб!* (М. Павлик. Вихора, 177); – <...> *Ану-ко, підкладайте цесу ватру своєв ручков: маєте руку шєсливу, та й через вас Біг нам маржинки, ади, примножит* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 30); *А ви, легіники мої, запам'ятайте собі, що зрада – це жєсна погань, і най-ко Бог святий сокотить від неї кожного иришеного* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 118); – *А внеси-ко, Андрійку, Бог би тебе уквив, дідові дровець у хатчину, внеси-ко, Андрійку, внеси, най дід накладе собі ватерку* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 175); – *Ану-ко, досігайте, душко, ану, так, ек дома, ану, будьте ласкаві! – припрошує вона кожного зокрема, а найдужче вже принукує кумки-помічницї, що за кожним куснем утирають і запишнюють губи* (Марко Черемшина. Основини, т.1, 90); – *А подивись-ко, де Василь дівся, – каже брат, – я й ні в тот бік, як він вийшов з хати* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 251); – *Біжіт-ко, хлопці, додому, там тато ваш, – занулася і додала в часі, – заслабли* (П. Федюк. Річка, 12); *благослови яриле / взяти брата на вила / рожанице мати / помози поховати / а приси-ко лелю / мою душу хмелем* (І. Андрусак. Каїн (фрагменти з поеми), 89); – *Ану, дай-ко сюди, небого, той віник – я тобі зараз покажу!..* (Я. Ярош. Маланка – чесна газдиня, або Як Іцка зрадила Коза); – *А ну-ко, Миколайку, а дай-но исюди честунок та клади на стіл, бо йик ти дьдя такому легіникові, що виставив он з пеленок таку ногу, гей чічка, то твій має бути честунок, – говорив кум Пилип та намагався жартом затерти неприємне враження* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 180); – *Лєсю, ану бей суда, тай тєгни ко, синку, міні оттоти пістолета з води, най я їх пообзераю, ци вже в них видмокли набої, ци ише ні?* (П. Шекерик-Доників.

Дідо Іванчик, 164); – <...> *Йди-ко* ближче... (В. Шкурган. Різники, 214); // у пісн. *Ой не шуми, луже, дуже, перестань-ко, вітре, / Ба хто моїй дівчиноньці слізюньки обітре* (І. Березовський. Худан, 28).

КОБ, КОБИ *спол.* 1. Уживається для приднання підрядних умовних речень; якби, коли, коли б. *За таку, як ти, коб я був молодший, душу закласти не пошкодував би* (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 202); *Люде мали ще єдину надію на васько. “Коби го, Господи, вхопило, – казали вони, – там його чей навчатъ розуму!”* (М. Павлик. Вихора, 219); *Коби ти мене любив, то може... – додала задумливо* (Р. Федорів. Весільні ворота, 258); *Коби знав – не смів би отак з матір'ю розмовляти* (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 171); – *Іду, – кажу, – коби лиш бадіка хотіли пустити* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 253); – *Коби ще оцей грунь, що за потоком, та й ще один – та й будемо на місці* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 374); – *І заїхав би, коби вищі були двері, а то немає охоти нагинати голову* (М. Стельмах. Над Черемошем, 52); – <...> *Коби сила, ластовицею полетіла б* (С. Скляренко. Карпати, кн.1, 222); *Та же ті правду вповів, що коби гроші мав, то вже нікого й просити, лиш би сам купив, йка си вдала* (Г. Хоткевич. Злочин природи, 333); *Коби хоч де побачитися, наборзі до себе всміхнутися, легше стало б серцю, що б вже там і не було – а так... тобі журитися?* (О. Кобилянська. В неділю рано зілля копала..., 136); – <...> *Коби ви побачили, які топірці і пістолі вирізує старий Мардас, є на що подивитися!* (К. Малицька. Малий гуцулик, 18); – <...> *Коби не я, обшукали б і... в них закони суворі* (Я. Стецюк. Крутий плай, 77); *А вдова стала коло печі, та так собі руки на грудях заклала і віповідає: – Я би, Михайлику, вже за тебе доньку дала, коби-с мав хоть чвертку ґрунту...* (В. Шкурган. Логіка, 187); *Подивиси, які царинки генген під верхом, ек золото, є де кохати маржинку, коби лиш кому* (Д. Харов'юк. Палагна, 537); // у колом. *Коби річка не ширічка, я би не бродила, / Коби Ігнат не був файний, я би не любила* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 47); // у колом. – *Сиджу з вами,*

Іване, і співати хочу: „Коби-м знала, мій миленький, що я твоя буду, / випрала би-м сорочину від чорного бруду” (М. Яновський. Гірське серце, 174); // у колом. *Ех, коби ся бучок розвивався і та Чорногора, / Не одна би спорожніла багацька комора* (В. Гжицький. Опришки, 199).

2. у знач част. Уживається на початку простих речень для вираження сильного бажання здійснення того, про що в них говориться; якби, щоб. – <...> *Бачите, в нас ніколи не було пана, і наша громада незвична, неввічлива, не знає поведінки з панами, то коб якого лиха не трапилось...* (О. Кундзіч. Верховинець, 221). *Коб тільки в тім раю не було чути людського плачу, не було видко людського горя...* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 54); *„Коби борше вже приходив. Коби ті ромуни не виділи”, – думала, притискуючи кулаки до грудей* (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 91); – *Знаєш, хлопче, є така французька поговорка „Коби молодість знала, коби старість могла”* (Прина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 390); *Ах, коби то казка, коби обернулись в Оману той журний посол по дорозі, той шалений лет конем, оця могилка...* (Р. Федорів. Жбан вина, 279); *Коби ще хоть ґрунтик який-такий, а то дали віно грішми, гроші протринькалися, корчмар вже собі поставив хати за людську працю, а ти бідуй та бідуй, та й то не знати, коли вже раз кінець буде тій біді?!* (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 30); *Коби знала, що вже більше ніж півроку гризе його душу сумнів, мов той хробак, точить серце неспокій* (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 212); *О, коби Тетяна була зараз з усім призначалася. Ба... Коби!* (О. Кобилянська. В неділю рано зілля копала..., 168); – *Коби то до тієї школи не така миля, – чухається старий* (У. Самчук. Гори говорять!, 8); *Мольфар Злотник такі верстачки примудрував, такі узори витискував – най фабричні сховаються. Золоті, кажу вам, мав руки. Коби мені його здібності!* (М. Яновський. Голуба парасоля, 320); – *Потерти ще трішки, Гнате! Ади, адвокат казав, що вже недовго сидітимеш. – Та коби вже раз звільнили!* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 151);

– Ніхто. Хлопці мовчатимуть, – оглянувся на візників, які, пересміюючись, стояли позаду. – **Коби** тільки Палайдиха на все село не задзвонила (М. Стельмах. Над Черемошем, 179); – <...> Тут саме вербувальник приїхав, дехто з наших вже підписався. **Коби** й ти з ними разом (С. Скляренко. Карпати, кн.1, 59); – Мені **коби** діждати кінця війни! Аби не бачити крові, смертей!.. Серце заживе... – потішав я себе (В. Бабляк. Вернись на Білу недею!, 67); **Коби** до роботи такі хуткі, як до миски! (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 14); – **Коби** лиш щасливий був та бартку гуцульську тримав у жмені! (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 166); Забули плюскіт синької кринички, / З якої п'ють і вівці й голуби, / Черствий шматок, овсяні кладенички, / Тут заробити б шеляга **коби**! (А. Малишко. Франко в Криворівні, 410); ОКСАНА (з поспіхом збирається, щоб вийти з хати, поки батько з'явиться): Оце наші батьки! Такі патріоти. Так багато говорять, а як прийдеться до діла, **коби** хтось другий, аби тільки не ми... (І. Боднарук. Над Черемошем, 14); У пазуху ховав би тіті хмари, коло серця їх грів би. **Коби** влазилися, **коби** серця не розмяцкали! (Марко Черемшина. Карби, т.1, 31); – Йкас надія втворилася – **коби** лиш дочікати (В. Шкурган. Переказ, 107); **Коби** лише всюди люди були людьми (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 68); – **Коби** знайти ту зачаровану бартку... (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 42); // у колом. Микола всміхається до брата, навіть підморгнув. А тим часом у юрбі хтось затягнув: „<...> **Коби** пани свині пасли, вийти завертали” (О. Бабій. Остання коломийка, 39).

◇ **коби свиня роги мала** – про щось неможливе, нездійснене. – Вмер, бо йому смерть прийшла, а вам конче хочеться, щоб його „комунисти вбили”. Недарма кажуть, що „**коби свиня роги мала**” (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 148).

◇ **коби здоров (здорові)** – уживається для висловлення побажання здоров'я; щоб був здоровий, хай буде здоровий. *Файного, діду, внука маєте! **Коби здоров!*** (О. Дучимінська. Черемош говорить, 95); – *Жартуйте, молодички, **коби здорові**, – посміхнувся Михайло,*

– а я у церкву йду (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 20); – *Ого, вже, братчику, **коби** ми здорові, а Семена та й Янця Шуполишиного вже нема! – каже Янцьо, дігнавши нас* (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 43); *Церква в нас красна дуже та убрана: образи святі всі під золотом та під сріблом, лиш затільки хіба, що тісно, – таки тісно, що в храму лиш стариня та дівчата входяться всередину, а парубки хіба що світло постановлять та служби віддадуть, відтак мусять виходити надвір та чекати водосвяття; але легіні, **коби здорові**, не конче й журяться про се, де б вже мав правду дівати! – вони зроблять вам дорогу від церкви аж на гостинець та чатують, як яка дівка приходить* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 244).

КОБИ див. КОБ

КОБИЛИ тільки у мн. Тичкова квасоля з великими плодами (Phaseolus). *Це спить квасоля – „**кобили**” / – і тут не бачиться секрету* (І. Малкович. Сонет із торбинкою квасолі, 105).

КОБИ-ТО Те саме, що **коби 2**. – *Та **коби-то** я міг, – промовить, бувало, а сам ляже на ліжко – тужить* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 292); – *Нічого, нічого, я вам вашу жилу з-під землі дістану, Анничко. Буде і у вашій водичці місяць купатися, буде, газдинько. – Ой, **коби-то**. Ходіть-но, Іванку, до хати полуднувати* (П. Федюк. Штабар, 35).

КОБИТА, КУБИТА 1. Особа жіночої статі; жінка. – <...> *Ти не дивись, що в неї ще грудей нема... ха-ха... Покажи йому, Маню, що вмієш. Видиш, фраєр незвичний до **кубіти**...* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 387).

◇ **кубіта є кубітою** – ірон. про нездатність, неспроможність жінки логічно, твердо мислити. – *Я тоді змовчав при жінці, бо **кубіта є завжди кубітою**, але про себе чомусь подумав: **цьом та й люблю*** (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 675).

2. Велика, кремезна жінка. *Ото була діствітільно жінка! **Кубіта!**.. Не те, що ця підстрижена маглівниця...* (Я. Ярош. Меланка – чесна газдиня, або як Іцка зрадила Коза, 103).

3. Жінка, коханка. – *А що газдику, йдете сьоговечір до **кобіти**? – А чого би не йшов?! – То пан газда має любку? – Маю, най мені здорова буде* (М. Матіос. Солодка Даруся, 103).

КОБЛАНКА Піжмурки, вид дитячої гри. // образн. „*Це вони, одержимі мурахи, обліпили тоді згорьоване тіло Гаврила Пиртонтонка, вони проникали під шкіру і бавилися **кобланики**, маленькі лукаві шибеники, вони щосили тупотіли безліччю вередливих ніжок, вони чимдуж бігли тунелями сонних артерій до худого істеричного серця, і там, еники-беники їли вареники, вибирали лічликою того, хто має, закривши очі, метрономити до десяти...*” (І. Андрусак. Реставрація снігу (повість-метафора), 148).

КОБЛИНА Податок на священика, який збирають з селян. *З нас збирають щороку конгру попам, а самі попи однаково деруть з нас заборонену ніби **коблину*** (С. Складенко. Карпати, кн.1, 97); *А мені все те не потрібне, ні **коблина**, ні селендарі* (В. Сичевський. Вернісь, Ружено, 307).

КОВ

♦ **ков** (кого-небудь) **утинає** – хтось мерзне, когось морозить. *Дала цілий ред новісенького убрання, аби там ни ходив голий та аби си мав у шо перебрати, аби го **ков** ни **утинав*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 427).

КОВАЛО Залізна або сталева підставка певної форми, на якій обробляють метал, кують металеві вироби; коваadlo. *Гуцул вхопив полонину, / Мужик хапнув поле, / Циган – клевець та **ковало**, / Дяк сів серед школи* (Ю. Федькович. Співак, 136).

КОВБА Те саме, що **ковбок** 1. *Час від часу гримотіли десь підхоплені бистриною **ковби**, об берег шаруділи викорчувані водопіллям пеньки* (Р. Андріяшик. Сторонець, 64).

КОВБИР, КОВБІР Глибока водойма зі спокійною водою. *Між горами в глибоких зворах, у прірвах мряки стояли, в **ковбір**і блищала ціла, незаймана вода, камінь десь лунко котився з гори, знайшов собі місце в улозі і ліг там – навічно, потік рівно шумів на гуках – шум той широко стояв між землею і небом* (О. Кундзіч. Верховинець, 219);

*На синих плесах, глибоких **ковбірах** та крутіяхх тємріло повно нересниц* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 173).

КОВБИЦЯ Відрізаний шматок колоди, на якому рубають дрова. – *Візьми, синку, – сказав Юхим, підводячись з **ковбиці** і ставлячи миску на ослін* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 15).

КОВБИЧОК, КОВБЧИК, КОВБЧІК

1. Зменш. до **ковбок** 1. *По дорозі трапився потічок. Сіли на **ковбички** біля води, напилися* (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 41); *То була тєньга смєрека, шо лежєла отако на двох поперечинах. Василь взєвси і ни видів, шо бахур під самий кєнец підсунув **ковбчїк*** (В. Шкурган. Майте на увазі, 177); // образн. *Великий, та дужий, та й смїлий, і шляхотний, міг би собі вигідно серединою плисти, на м'яконьких хвїлях колихатися, користати з послуг **ковбків** і **ковбчїків**, але не захотів* (Г. Хоткевич. Життя, 330).

2. Зменш.-пестл. до **ковбок** 2. *Та й неня ісадили го з постелі на малий **ковбчик** таки коло постелі* (Г. Хоткевич. За Юріштаном, 489).

КОВБІР див. КОВБИР

КОВБОК 1. ліс. Колода; те саме, що **віблек**. *Почорнілий від старості **ковбок** давав підставу догадуватися, що його впуцено в стїну, бо хоч як старо виглядала хата, він видавався ще старшим* (Р. Єндик. Регіт Арідника, 23); *Єк ладувальники відскочили, то я рвонув так, що зрушивси єких 5 **ковбків**. **Ковбки** поточилиси* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 51); *Котрий відки – а все до мене: „А я вам, пане Іване, на зиму 100 **ковбків** маю своїми волами привезти!”* (Ю. Федькович. Побратим, 303); – *Тото буде так, проше пана, шо кум, віді, порушивси при трачці, бо то є усїлякі **ковбки**, один лекший, шо двох-трєох возме, а другий такий, шо й десєтьох йго не підойме, – набилував Прокїп лікарєві* (Марко Черемшина. Лік, т.1, 77); *Довге смєрєчє падаєт на верьху одна коло другої, єк спєчі діти, а коло них из сокирами, єк різники з ножєями, лупєт кору обгорєні бутинарі. <...> **Ковбки** співають, свишиють и плачють то тонєнько, єк струна, то товсто, єк бугай* (О. Манчук. Заро-

бок, 16); *З усіх тих лісів, що над Пробійною, пускають на воду ковбки і вони самі вже пливають аж до Черемоша* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 85); *І не міг надивуватися, чого то так радіють ті, що то в бутині робили, як дерево складають у мигли, як десятки ковбків чи платвів, наложених одні на одних, пишаються золотистою громадою* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 334); *Уся ріка зачервонілася від тисяч ковбків, що аж ясніють на каламутній воді* (Г. Хоткевич. Життя, 327); *Доокколо розлилася вода-повинь. Несе ніголов'ю бистро, скоро всяку всячину: ковбки, дараби, сплави, корчі, смереки, <...> д'гори, назустріч воді, ба сая, ба так* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 542); *Черемош бурлив каламутні хвилі, ніс на собі тисячу ковбків з такою легкістю, немов сірники, перекидав через гоц, розбивав кашицю, ломив береги і робив на закрутах з ковбків спір, стискав їх докупи, піднімав угору, мов грізні барикади* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 277); *Про своє безсоння (гейби причувався Близнюків знайомий голос, відлунювали удари ковбка, що котився у стромину), нічні видіння і роздуми нікому ні слова* (М. Яновський. Гірське серце, 40); *Зарібку / мало бути вище міри: / державні ковбки... / злодійка-вода...* (В. Шкурган. Зарібку мало бути вище міри..., 70); *Стефан Кирилюк, Семен Бушук-Пістолетник, Гринь Кручук, Дмитро Ковальчук і ще з десяток молодців залюбки брусували кругляки, кололи їх на протеси, ковбки – на короткі дощички* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 241); *І борошно з продуктами привези, і ковбки притягни, й гній вивези на саях зі стайні на грядки для удобрення* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 27).

2. Відрізаний шматок колоди, призначений зазвичай для рубання дров, складання на нього чого-небудь, сидіння на ньому тощо. *А біля колиби лежав якраз добрий кімак. Вхопив я, запрітив у шпару, як натисну, а двері тріс і відскочили. Вона сидить на ковбку й регочеться, а котюги на мене* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 124); *Нехитра споруда: два стовпчики злучені победриною, та ще сидець або ковбок* (С. Пушик. Карпатське літо,

292); *В стаї поклав він відро з молоком на ковбок рівно з путинов на молоко, вкритов полотненим цідилом* ((П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 342); *Кат виступає з бардов. Єго помічники принося ковбок* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 392); *Умить потемнів, вчепився запаленими від сліз очима в гуцула, що куняв на ковбку під дровітнею* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 49).

КОВБОК-БОЛВАН Те саме, що **КОВБОК** 1. *Ех, коли не набігне хвиля... як не вдарить за нею турлаш ковбків-болванів з тридцять п'ять <...>* (Д. Харов'юк Смерть Сороканюкового Юри, 546).

КОВБЧИК див. **КОВБИЧОК**

КОВБЧИНА Те саме, що **КОВБИЧОК** 1. // образн. *Але йшов недалеко ковбчина. Великий, та дужий, та й смілий, і шляхотний, міг би собі вигідно серединою плисти, на м'яконьких хвилях колихатися, користати з послуг ковбків і ковбчиків, але не захотів* (Г. Хоткевич. Життя, 330).

КОВБЧИК див. **КОВБИЧОК**

КОВЕРЕЦ, КОВЕРЕНЕЦЬ, КОВЕРЕЦЬ Килим зі взорами. *На коверці ружжі / Виткала черлені, / В голубім розвіллі / Золоті олені* (В. Зубар. У світлиці, 14); *Хата красна, нова, білена, попід стелю образи премудрі, а все браними рушниками позапінані, стіни коверцями оббиті, а стіл та ослони усе мальовані* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 288); *Покій обиштий, прехорошо умельбований, на підлозі коверенець, підлога воскована...* (М. Павлик. Пропаший чоловік, 60); // образн. *Надворі уже було видко добре осінь. З дерев падали на земню довгі, пудні тіни. Сади й буковини усміхалися старостев. Прикривалися жовто-зеленим коверцом* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 49).

КОВЕРЕНЕЦЬ див. **КОВЕРЕЦ**

КОВЕРЕЦЬ див. **КОВЕРЕЦ**

КОВЕРНАДЖИТИСИ Приділяти кому-небудь занадто багато уваги, часу; панькатися. – *То му, брє, топором голову відсічь, теї не ковернаджитиси з нехрестом, – радив третий* (І. Березовський. Худан, 47).

КОВЕРЦ Різнобарвне вишиття; узір на ліжнику. *Крешениці цвітно закрашені, а онучі, вишиті в коверці, були темно закрашені* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 329).

КОВЕРЦОВИЙ Який має візерунки; візерунчастий. *Візок був із двома сидженнями, застеленими взористими коверцовими ліжниками* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 17); // у порівн. *Толоки позарубовані дінницями та стряпавими ломовицями в услякі узори: баркато, ичькато та кривульковато, ек розкішний, коверцовий гуцульський ліжник* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 10).

КОВНЯ Викорчуваний трухлявий пень. *Збирає, збирає, аж дивиться, якийсь бадіка порастєтьє коло замуленої вербової ковні* (Марко Черемшина. Керманич, т.2, 29).

КОВПІТ Курява, порошок. *Весь ковпіт на неї сідає, вся дорога їй під ноги паде, все сонце її пражить* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 139).

КОВТАТИ Бити, стукати. *Деда ковтати сухим пальцем дитині у чоло, а мама і сестричка Марійка цілували його у ноги* (Марко Черемшина. Добрий вечір, пане-брате!, т.2, 9).

КОВТАЮЧИ Дієприсл. до **ковтати**; стукуючи. – *Навчимо ми тебе, оприський бахуре, ти, гайдамако з діда-прадіда, ти, ти!* – *кричав професор, обернувшись д хлопцеві і ковтаючи єго чиколонком в чоло так сильно, що хлопець подавався головою взад за кождим ударом* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 74).

КОВТКИ *перев. у мн.* Прикраса, яку чіпають за мочку вуха; сережка. *Обережно, щоб, бува, не порвати, він розщепив чепрагу, зняв з шиї згарди і пацьорки, повиймав з вух ковткі* (Б. Загорулько. Черногора, кн.2, 171); *А на жінках та дівках жидівських золото, отих ланцухів, нашийників, ковтків, коралів, перел – ой га-га!..* (Г. Хоткевич. Довбуш, 101); – *Чому без нічого? Я везу паням довгі золоті ковткі з брильєнтами* (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 204); *Запнута у старосвітську турецьку хустину (тепер*

уже не виробляють таких), вона могла б пройти і невпізнана, якби не подзвенькіт кованих у срібні обручки венеціанських коралів та циганських золотих ковтків (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 521); *Шо купила собі новий кожух, фустку и ше ковткі злотні* (О. Манчук. Челідина, 55).

КОГУТ, КУГУТ 1. Свійський птах із червоним гребенем на голові, пишним хвостом та шпорами на ногах; півень, самець курки. *Дворище спало: спали гайдуки на варті, спали жовніри під оборогом, спали конюхи, спали пси і когути* (Р. Федорів. Жбан вина, 95); *Тут уже на зорях запіяв когут, сфоскали й затупотіли ногами коні, рикнули воли, корови й телята, ніби будили слугу, аби вже гнав їх на пашу <...>* (М. Павлик. Вихора, 234); – *<...> Всіх когутів вилапали ми з Параскою, бо до живого допекли вже – Мартині квіти геть випорпали* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 206); *Кури ни своїми голосами зкодкодакали, розлітаючіси у дири попид підсіне, де котра могла, лиш когут стоеє на задвірю нагороїжений до бійки з половиком, видважно пококочуючі: – Ко-ко-ко* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 15); – *Когуті пють, – спокійно сказав побратим* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 352); *Когут накокоїжився і сваритьєся на незнайомого чоловіка* (В. Шкурган. Соїйка, 195); *Зазоріє – мов задурманіє. / Зазоріє – когути спохоплятьєся* (Г. Мельничук. Лада, 134); *А то, сама знаєши, як було когута різати. Декотрому перетнеш горлянку – і по всьому, а інший з відрізаною головою вирветьєся тобі з рук та оббризкує кров'ю ціле подвір'я* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 181); *Поклали йому в труну ще одну смертевну свічку, сказали, щоби передавав на тому світі Катеринці, а він, покійничок, вадився з нею все життя, знаєши, як то по сусідству буває: то когут не ту курку потопче, то сусідська корова конюшину в городі щипне...* (М. Матіос. Нація, 233); *Ходи, аж не здохнеш в нечистім десь краю, / Де дзвони не дзвоня, не піє когут <...>* (Ю. Федькович. Новобранчик, 107); // у замовл. *Сам я чув, як твоя мама примовляла, коли корова наша заслабла <...>: – <...> Ідіть собі там, де пси*

не добріхують, де когути не доспівають, де люди не доходе (М. Яновський. Гірське серце, 62); // у порівн. Ціле село си радувало, а я ходив гонорний межи людьми, ек когут з великим фостом (О. Манчук. Без свічки, 31); // у порівн. – Дай сюда свічку! – крикнув Кольців батько, зачервонівся, як когут, і пустився від тої жінки відбирати з пазухи свічку (М. Павлик. Пропащий чоловік, 57); // у порівн. – Я тебе, проклятуцого, обпарила б, мов когута, – жінка плеснула на офіцера злегка розбавлений окріп (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 181); // у порівн. Бо ек вис утік то бих те під землев віднайшов і бих ти голову видсік ек когутови <...> (І. Березовський. Худан, 20); // у порівн. А я кукурікаю когутом / І вівцями пасуся білими (М. Влад. Три слова, 7); Або звелять лотрові вилізти на дерево і кугутом піяти (Р. Федорів. Жбан вина, 251).

◇ **п'ють треті когути** – настає світанок. **П'яли в селі треті когути** (Р. Федорів. Жбан вина, 274).

◇ **докив когут не запієт** – до настання світанку. – Тра підкладати цесу ватру, аж докив когут не запієт, бо то, ади, проти чередінниць, проти відьмий тотих (Г. Хоткевич. Камінна душа, 33).

◇ **когути на північ п'ють** – настає північ. **Когути вже на північ п'яли, як вернувсм д'хати** (Р. Яримович. Юра Михасевий, 37).

◇ **ек перші когути запіли** – після настання півночі. А я заорімав аж тогди, ек перші когути запіли по опівночі, бо аж тогди мині поправді полекішло на души (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 43).

◇ **червоний (жовтий) когут** – пожежа. Але не чула Анничка, як учив Довбуш ратаїв і пастухів науки війни, як велів ватажкам робити панам і дукам гірке життя: най їхні маєтки співають червоні когути, най їхні дні прошивають кулі, най їхні ночі світяться бартками опришківськими (Р. Федорів. Жбан вина, 71); А над чийсь дахом затріпотів крилами жовтий когут вогню (М. Яновський. Надія на шаблю, 14).

◇ **пустити червоного когута** – підпалили. А тепер, легіні, пустіть червоного когута під стодоли і оборози, най усе згорить

доценту, най тут пани більше не гніздяться! – крикнув Довбуш (Р. Федорів. Жбан вина, 97).

◇ **запіють червоні когути на дахах** – пожежа охопить будинки, згорять будинки. – Це ви собі, ватажку, пусто не гадайте, що замок впаде. Густо стирчать ворожі голови на мурах, не перебити нам їх, ні перебитися крізь них. Не запіють червоні когути на дахах, день биком вискакує на небо. Тікаймо, бо з головами лишимось під цими проклятими мурами (Р. Єндик. Камінна душа, 146).

◇ **там зле ся діє, де не когут, а курка піє** – там немає добра, де жінка керує, а не чоловік. [Мольфар:] Там зле ся діє, / Де не когут, а курка піє! (В. Зубар. Вітрова донька, 123).

◇ **щоб тя залісні когути носами дзьобали, щоб коти гребли лапами, пси гризли зубами!** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання смерті. А згорів би ти, збісілий пес! А щоб тя залісні когути носами дзьобали, щоб коти гребли лапами, пси гризли зубами! (С. Скляренко. Карпати, кн.2, 116).

◇ **на Гуцульщині когут на три держави піє** – один народ під владою трьох держав. Из часів розквіту контрабанди збереглося прислів'я: на Гуцульщині когут на три держави піє... Бо ж була Гуцульщина розділена між буржуазними Польщею, Румунією, Чехословаччиною (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 83).

2. тільки у мн. Пера глухаря, півня, якими оздоблюють кресаню, капелюх. У нас, знаєте, носять на кресанях дороги угорські когути, та тому я його й питав (Ю. Федькович. Люба – згуба, 261); Прибігли мадяри з такими когутами на голові і зачели палити хату (П. Федюк. Михайло Іванів, 131); Ти подивися, май, на такого легіника, як він іде до церкви, на його лудину. Аді, на крисані тих когутів, що десь з Гамерики (М. Козоріс. Чорногора говорить, 152).

3. перен. Жандарм (австрійські жандарми носили на головних уборах оздоби з півнячих пер). – <...> Він вартує церкву, а дома дес „когут” газдує! – додав керманич, що

простягнувся на камінню, поправив у головах кожушину і обернувся на другий бік (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 45).

4. *перен.* Той, хто упадає коло жінок; залицяльник, зальотник. – *Таке сухоньке єк кужівка тай ше ребий до того, єкби дїтьки на лиці єму телетку гороху відмолотили, але шо то за когут, то пари єму ніде нима* (О. Манчук. Храм, 61).

КОГУТ-ГЛУХАР Великий птах із родини тетерових; глухий тетерев, глухар. *Пожижевською полониною бігають олені, внизу ходять ведмеді, навесні тут токують дикі когути-глухарі* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 56).

КОГУТЕК Те саме, що **когут** 3. *А цес когутєк дес переночував у него та й над зорями прийшов ід нам на контролю* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 52).

КОГУТИК, КУГУТИК 1. Зменш.-пестл. до **когут** 1. – *Мамо, ми маємо це нині роботу. – Яку? – здивувалася мати. – Варити з когутика юшку...* (Б. Бойчук. Остання надія, 190).

2. *перен.* Хлопець-забіяка. *Той зелений когутик Джемиджук має рацію, нинішня осінь вихопила з ватаги доброго побратима Василя Полейчука з Шешор, перед Станіславською ратушею був четвертований Андрусь Лаврів із Зеленої...* (Р. Федорів. Жбан вина, 122); *На приходському горбику засіли петлюрівські козаки та приспівували переїжджаючим полякам <...>: Янткі, Анткі, Андрухи, когутики – петушки* (Р. Яримович. Останні Могікани, 34).

3. *тільки у мн.* Курок вогнепальної зброї. *Висмикнув з-за череса пістоль. Звів когутики* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 180); *Звів у пістолети оба когутики, аби бути напровсеке готовим, бо хто знаєт, хто то міг уночі увійти в хату, єк двері ни були обзамикані, тай з пістолем у руці ждав, хто то увійдет у хату – ци Довгий, ци може, єкийс ворог?* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 364); *„Ає. Аби-м були у парі, як сесі цівки, – торкнулася пальцями воронованих стволин двостріла. – А веселими, як сесі личенька божі, усміхаючись, повернула пістоль руків'ям <...>. Потім клацнула курками. –*

І вострими, як сесі кугутики” (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 359).

КОГУТКИ *перев. у мн.* Те саме, що **ковтки**. *Анничка станула коло дьиді і запишилася. Голову схилила додолу, заціпила уста, личко мимохить прикрасила міною засоромлення, правою рукою „когутки” на вусі обертала, а лівою сорочічку мнула* (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 99); *Медвеже сало перетопили та позливали в нові коновочки, щоб мали чим доволі світити а также, щоб мати острый огонь для топлення ріжних металів, з котрих опришки виливали обручки (перстені), когутки (кульчики до ух), ручки до ножиків та всіякі інші складні мосяжні вироби* (І. Березовський. Худан, 62).

КОЄЦ Клітка-ящик для перевезення або утримання свійської птиці. // у порівн. *Сташку могло б це обходити в якійсь мірі те, що стосувалося б подій у Нашому, але що там, бозна-де, сталося таке, що в них ніколи не станеться (спробували б вони прогнати Гольдштрома з його фабрики, так завтра ж виглядали б з-за ґрат, як кури з „койца”!), то яке їй діло до того?* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 457).

КОЖДІСЬКИЙ *займ.* Абсолютно кожний, кожний без винятку; кожнісінький. *А я твоїм вже боярам й дари приладила: / Кождїському по рантусі, / Ще й по рушникові!* (Ю. Федькович. Керманіч, 221).

КОЗА¹ Видовжена, обмежена чим-небудь частина якоїсь поверхні, простору, що вирізняється на загальному тлі; смуга. *Ще поки бралися до роботи, то обходили, обзирали ліс, та й в міру того, які дерева та й яка сила в кожній партії, розтісували собі „козу” – пояс на сто до двісті кроків ширини* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 332).

КОЗА²

♦ **посадити до кози** – ув'язнити. *За сюю річ посадили Фудора на два роки до кози, а пан скористав з неприсутності й забрав мало не весь ґрунт Фудорів* (Г. Хоткевич. Потонок Довбушів, 457).

КОЗА³

♦ **заставити козу пасти** – позбавити господарства і зробити наймитом, змусити до

виконання чорної роботи. *Одні казали, що він котел грошей викопав, другі знов – що він нетрудному записався, треті – що він на велику лотерею виграв <...>; а лиш старі господарі мовчали та головами покручували, але нічо не казали, бо у Павуна, бувало, і урядники гостя, і попи, і пани. А з таким чоловіком годі собі коти дерти, бо і нестямишся, коли тебе козу пасти заставлять* (Ю. Федькович. Жовнярка, 331).

◇ **нагнати кози на міст** – створити комусь якісь перешкоди, спричинити клопоти, пригрозити. *Ніоден зайдей ни смів зачепити головного стрільця ані мольфара, бо боевси, аби йму ни нагнали кози на міст, бо давні стрільці й мольфарі – то головні люде були, а ни такі кулешеники, ек дес тепер є, шо й третої ни розуміют* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 159).

◇ **ни боїтси коза вовка, доків ни вздрит, а ек уздрит, то ни своїми голосами верешіт – ни-и-и ме-е-е не-е-е** – про хвальковитих, але боязливих людей. *“А то ни боїтси коза вовка, доків ни вздрит, а ек уздрит, то ни своїми голосами верешіт – ни-и-и ме-е-е не-е-е, – тай таке з Карпов”, – покеккуючіси з ватага, говорив Фока, <...>* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 338).

КОЗА-ДУТКА Народний духовий музичний інструмент з суцільної козячої шкіри. Музики з Устріск прийшли на храм з своїми славними **козами-дутками**, білоберізіці – з мальованими флюярами, а Томук – з громовими трембітами, щоб, коли встане сонце і всі вслякнуть на молитву, сумну вість оголосити горам... (Б. Загорулько. Черногора, кн.2, 49).

КОЗАР, КОЗАРЬ наст. Пастух кіз. Тут стояв уже старий вівчар Данило Вовк-Устеріцький, високий, широкоплечий, а біля нього кілька вівчарів до овець, гайдеїв до товару, стадар до коней, яловичар до ялового дробу і баранів, телячир до телят, **козар** до кіз (В. Гжицький. Опришки, 14); *Волів би рам'я носити на плечах, пити саму жентицю і глитати твердий малай, гарувати чорно без святої неділі, тільки б прочесати своєю Банею Березовською, як он чешуть*

перед його очима вівчарі, бовгарі, козарі, свинарі, конярі... (Б. Загорулько. Черногора, кн.2, 238); **Козар** сміється очима до своїх кіз (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 196); *– А ви самі там були? – запитав лісника Сашко. – Так, був. Я був козар, пас кози* (М. Римар. Білий слон, 113); *– Віо, гайда, гей! – гукають, / В роги грають стадарі, / Козарі з крісів стріляють, / Дзвінко свищуть вівчарі* (Олександр Олесь. На зелених горах, т.1, 217); *Швидко вівчарі, козарі, бовгарі ставали до стоїца, вигонили худобину на пасовисько* (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 39); *Ййму обичєвси депутат и ватаг, шо цу шкочу поповнит козарь, бо ни виказавси на розлученю, де си діли кози* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 53).

КОЗАРЬ див. **КОЗАР**

КОЗЕЛ Кроква. *Оструб, як і хатений, лиш вікон немає й стелини, а просто на острубі кізлі, на них дах із драниць по обидва боки* (Г. Хоткевич. Довбуш, 149).

КОЗЕЛЬЦІ тільки у мн. Елемент орнаменту. *По зелено-голубій яворівській манишці впізнав сестрину роботу – любила козельцями і баранячими ріжками стелити* (Б. Загорулько. Черногора, кн.2, 216).

КОЗИК Рогатка. – *<...> Забули ви, як у Гриневі ішли опришки на жовнірів з патицями і хлоп'ячими козиками?* (Р. Єндик. Камінна душа, 151).

КОЗОГОЛІВЦІ тільки у мн., зневажл. Колективне прізвисько жителів с. Соколівка. Тут ясенівці прозиваються клубушники, бо носять криві палиці, кутські – „облупикотюги”, бо лупили шкіри з собак на бубни, а вірмени в Кутах робили добру шкіру на взуття; соколівці – „козоголівці”, бо тримають кіз, а жаб'ївці – „бичколупи”... (С. Пушик. Карпатське літо, 248).

КОЇТИ Заспокоювати, присипляти. *Ой леліяла го [сина], колисала, / В шовкове пір'є спати клала, / Волоськов піснев го коїла, / Росов дунайськов го поїла* (Ю. Федькович. Золотий лев, 93).

КОЙ-ЯК присл. Сяк-так, як прийдеться, абияк. *Кой-як, кой-як* оскільки уміли, *перев'язали ногу* (Г. Хоткевич. Довбуш, 248).

КОКУЦ, КУКУЦ *етн., обряд.* Невеликий хлібний виріб, який дають за упокій душі. *А газди виносили кокуци та обдаровували дівчу, а дівчаткам давали до того ще й сіль лизати, приговорюючи: – Лижит-ко, лижит, дівочки! Може би так Бог дав, аби нарік мої овечки чинили єгнички (Г. Хоткевич. Камінна душа, 43); Тепер вони почорніли й похилилися так, як тота стара Лимбавка, що то сама проживає в старій, розваленій калабуді та живе тими кокуцями, що за отченаші їй люди дають (М. Козоріс. Чорногора говорить, 113); Помав гадку й у хаті, аби челідь доста напекла кукуців та наробила сирені колачики й налагодила писанок дівці, як мут в живні дні приходили до них гріти діда (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчик, 316).*

КОКУЦАР, КУКУЦАР *обряд.* Дитина, якій у Страсний тиждень під час обрядодійства “гріти діда” господарі давали кокуци. *Кокуцарі бігали з галасом та реготом селом, ставали вряд під хатами й кричали щодуху: “Грійте діда, – дайте хліба! / Аби вам овечки / Аби вам єгнички!” А газди виносили кокуци та обдаровували дівчу <...> (Г. Хоткевич. Камінна душа, 42); А старші, то вже ни ходили, бо си боєли, аби й їх так, як малу дівчу, ни прозивали кукуцарями (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчик, 321).*

КОЛЕСО 1. Ланцюжок людей у формі кола. *Позсилелиси за руки і гуєли колесом високої, аж трава си від вітру стелила. <...> Усе шомінута екас нова нявка з ліса си уповидала і до колеса си силела (О. Манчук. Лісова дівка, 40).*

2. у знач. присл. Колом, утворюючи таку криву. *Позсилелиси за руки і гуєли колесом високої, аж трава си від вітру стелила (О. Манчук. Лісова дівка, 40).*

КОЛЕШНИНА Те саме, що **колешня** 1. *І дід скорчився під колешниною на в'язці мерви, аби спати, але очі не зажмурюються, у голові вариться <...> (Марко Черемшина. Дід, т.1, 40).*

КОЛЕШНЯ 1. Господарське приміщення для утримання свійських тварин; стайня. *Гірськими засколобинами біліють ще сніги,*

але вже запорошені, вже не такі студені, вже від погляду сонця гинуть, вже не будуть морозити дітей у колісці, маржину в колешні, рубачів бутинами, газдів у дорозі, птаху на смереці, кленів у воді (Марко Черемшина. Ласка, т.1, 219); Вуйко зо мнов понадвірю вид самого ранку гудував маржину сільов, сіном й стелив колешнями та хлівами соломи, худоба тої ночі спала на мнєкім й чістим (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчик, 277); Та ти гадаєш, шо я, єкби хотіла собі шош з Микулов мати, тобих пишла у хату, а ни у колешни, вібачте ми за слово, єк кутюга (О. Манчук. Право, 66); Десь-не-десь виткнеться хата на горбі, оборіг якийсь або колешня – і знов нема нічого (Г. Хоткевич. Недобудована плебанія, 350); Бий, лови, держи медведя! / Клич людей, подай рушницю! / У сараки дедя Федя / З колешні пірвав телицю! (Б. Лепкий. Лови, т.1, 52); Вхід до загороди був з двох боків: зі сходу сонця вів із царинки; а на протилежному боці виходив на друге подвір'я, на якому колись стояли в колешні у зимову пору корови, ба й конина (А. Крушельницький. Рубають ліс, 175); Подалися далі, до закинutoї колешні, куди влітку забігає, ховаючись від оводів, маржина (М. Яновський. Увечері, коли стогнав ліс, 280).

2. Будівля для зберігання сільськогосподарського реманенту та різного майна; повітка. *Мусів заглянути до стайні, вичистити гній з-під корови, подивитися в яслі, чи є сіно. Відтак гладив біланю тай ішов у колешню. Там знову мусів знайти не на місці сокиру або пилу, клав їх на своє місце тай ішов у танки (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 86); Хутір гарний, двори великі; комори, стайні, колешні – усе під побоями, усе нові (Ю. Федькович. Опришок, 322).*

КОЛЕДА *обряд.* Винагорода за колядування. *Були такі хати, шо він до них навіть й ни хотів повертати, бо знав, шо уни навіть надвір ни винесут коледу, а ни то приймили би у хату коледників (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчик, 89).*

КОЛИБА 1. *етн.* Тимчасова будівля для лісорубів, пастухів, зроблена з дерев'яних колод. *Забута, зруйнована колиба. Цеглі,*

що з них зложені її стіни, погнили, обросли мохом і маленькими деревцями (У. Самчук. *Гори говорять!*, 260); *Правда, є ще друга дорога до колиби, мой, безпечена, але далека й тежка* (О. Манчук. *Заробок*, 16); *Чабан Сегінь сидів перед ватрою не на широкій полонині, а в задушливій низькій колибі, двері до якої також було завішано рядном, щоб, крий Боже, не пробилось світло* (С. Склярченко. *Карпати*, кн.2, 100); *Лісоруби ночують по колибах, де й харчуються, і від негоди там ховаються* (С. Пушик. *Карпатське літо*, 281); *Та то вони знали, що як він легінем був, – не раз на полонині в колибі ночували* (М. Козоріс. *Чорногора говорить*, 45); *В перших літах свого існування хоронила колиба чабанів багача Івана Дуба, що не лиші літом пробували тут, доглядаючи по пасовиськах і полонині товар і коні, а іноді і зимою, коли цього вимагала господарська потреба* (О. Кобилянська. *В неділю рано зілля копала...*, 37); *А як прийшов останнього свого літа до його полонинської колиби, з своїми найближчими братчиками, стомлено ліг горілиць на землю і заспівав тієї, що з душі не сходила <...>* (Б. Загорюлько. *Чорногора*, кн.1, 87); *Так от, у таку покинену колибу і архікнязь попав* (Г. Хоткевич. *Блуд*, 448); *Нираз спали у порожніх стаях, зимарках та колибах* (П. Шекерик-Доників. *Дідо Іванчик*, 142); *– Пусту вовку в колибу, – лютував ватаг* (А. Хлистова, Олекса Довбуш, 37); *Цілу довгу зиму прожити під голим небом у колибі – і хіба то ватра зогріє ноги, як намерзнуть за цілу днину в снігах та на морозі* (А. Крушельницький. *Рубають ліс*, 189); *Бо далиси фасулі узнаки / (тичкують кожде напозад колиби) / і німби / накидають на тички / з прицілом, / ніби...* (В. Шкурган. *Вимочують фасулі до стрільби...*, 12); *Завмер бутин. Погасли ватри в колибах* (Р. Яримович. *Джуфко*, 57); *Княгиня Єва довго не могла звикнути до нової обстановки, хоч опришки збудували їй окрему колибу, навіть з вікном, чого не мали в своїх колибах* (В. Гжицький. *Опришки*, 53); *Ватаг заклопотано підійшов до тогорічної колиби, похитав головою* (І. Пільгук. *Пісню снує Черемош*, 37).

2. Ресторан, кафе, стилізовані під гуцульську колибу. *Напевне, це в дитинстві був*

у Яремчі з мамою і татом. Вони приїжджали, гуляли по сувенірному ринку, стояли над водоспадом, їли в колибі, а ввечері поверталися додому (М. Римар. *Білий слон*, 36).

КОЛИБЄНИЙ Прикм. до *колиба* 1. *Коцкають великі бутинці сокири, играють кланцати довгі пили, стогнут стружені груди, мигають прудко бужені колибєнов ватров жиливі руки, бо під боком Різдва Христове* (О. Манчук. *Заробок*, 16).

КОЛИВО *обряд*. Обрядова страва, яку дають на поминках (варена пшениця, заправлена медом чи цукром, іноді з маком. *Шикманюкова Марія та Онуфрійчукова Докія несли у нових, писаних мисках похоронне коливо – варену пшеницю з маком та медом* (М. Остромира. *Над бистрим Черемошем*, 216).

КОЛИСАР *Малий* за віком, той, кого ще гойдають у колісці. – *А куда ти, хло', з тим колисарем вибравси, ци лиші ни в полонину? – довстріту запитавси Шумей у Шкінді, насміваючись з него, що він з таким малим хлоп'єм вибравси в полонину* (П. Шекерик. *Доників. Дідо Іванчик*, 163).

КОЛИСОЧКА-ВОРОЗОЧКА *Дитяча* коліска, підвішана на мотузки. // у *колом*. *Та згадай, Іване, оту співанку, де „колисочка-ворозочка”, коліска з горіха, / колишеться в колісочці татова потіха* (Р. Федорів. *Жбан вина*, 154).

КОЛІДЕ, КОЛОДЕ *збірн*. *Стовбури зрубаних або повалених дерев. Стомився так, що впав би та й лежав без руху – а він усе біг і біг лісом, д'гори, д'гори, ломлячи віти, як ведмідь, скачучи вовком через каміння, через гниле коліде, через трупи смерек і буків* (Г. Хоткевич. *Камінна душа*, 130); // у *порівн*. *Та й п'ють, та й п'ють, та й п'ють, та допилися до того, що де хто був, там упав, там і спав. Порозкидалися по толоці, гей коліде* (Г. Хоткевич. *Камінна душа*, 87).

КОЛІТКА *Пристрій* для замикання дверей, воріт; замок. *Лице ззавидка Михайло відвів дитину до куми Марії, замкнув браму і хату на колітки, застав вікна, обв'язав Мотрончиною косою лавицю у найдавший від дороги кімнати, поклав її на коліна і взяв*

у руки австрійський ремінь (М. Матіос. Солодка Даруся, 134).

КОЛІЧОК Дерев'яний стрижень, закріплений у чому-небудь для вішання одягу тощо; кілочок, вішалка. *Впрочім не кожний і пхався до середини, хіба вже як відбувалося там щось занадто урочисте, – тоді тислилися, завішуючи в притворі на колічках крисані й топірці <...>* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 79).

КОЛІЯ 1. Ряд з'єднаних між собою залізничних вагонів, що рухаються за допомогою локомотива; поїзд. *Такого народу синюлоси з тої колії, що рахунку тому не було* (О. Манчук. Француз, 34).

2. Лінія з двох паралельно прокладених рейок, призначена для руху поїздів; залізничне полотно. *Але як гадюкою закрутились вздовж Прута блискучі залізні прутки колії, як поміж зелені ґруні загуркотили машини, – з того часу всяка напасть почала лізти на гори* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 76).

КОЛНИК Запічок. – *Добре здоров'є, – відповів Ботик, сідаючи на колник припічка, аби мижми молодети зав'єзалоси так родинне гніздо докупи, ек у хаті є зав'єзана піч* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 216).

КОЛОДА¹ наст. Частина реваши, яка залишилась у депутата, ватага. *А депутат, що стоєв коло ватага з равашиями, зсиленими докупи на мотузку, рубив на Иванчіковим раваши тай на своїй колоді вид равашия за оден міртук вдоєного молока одну бербеницу бриндзи в шіснайціть міртуків* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 342).

КОЛОДА² Смуга хмар на горизонті. *А за колоду / Лягало сонечко спочить* (Ю. Федькович. Керманіч, 221).

КОЛОДЕ див. КОЛІДЕ

КОЛОДКА наст. Те саме, що колода¹. *Вставай на зорі, лягай, коли стемніє, а часто пасеш і уночі, бо першої днини доїла овець „на міртук”, і „депутат” цілу селянку колодок сховав до того дня, коли буде розлучення стад і прийдуть власники овець з ревашиями по розрахунок* (С. Пушик. Карпатське літо, 292).

КОЛОКІЛ, КОЛОКІЛЬ етн. Бляшаний плесканий дзвінок із глухим звуком, який вішають на шию корові чи вівці. // у порівн. *Йго завжде було чути в церкві так, ек у лісі колокіл на худобі, бо він до одного заговорив, до другого засмієвси, з инчим привитавси* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 310); // у порівн. *Веселий вертавси я у хату. У підбрики біг. Керекорив, ек колокіль колоколив* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 46).

◇ *ек би у колоколи йграти* – дуже голосно, гучно. *Тай, шляк би 'ї трафив, та би 'ї ни минув, ек зачела си смієти, та так дуже, ек би у колоколи йграв* (О. Манчук. Право, 65).

КОЛОКІЛЬ див. КОЛОКІЛ

КОЛОКІЛЬЦЕ етн. Вовняна кулька у вигляді дзвіночка на жіночому весільному головному уборі молоді. *Боже, яка пишна була Анна! Лиця їй здалеку не видно, але такий на ній вишитий сардак, стільки на ній веселих хусток з тороками, віночків, палених вовняних колокілець над чолом і зелених стрічок...* (М. Матіос. Нація, 199).

КОЛОКОЛИТИ 1. Дзвонити. // у порівн. *Веселий вертавси я у хату. У підбрики біг. Керекорив, ек колокіль колоколив. Співав та гоївкав, шо аж ми си рот ни стулев* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 46).

2. перен. Співати. *Аек приходила їм кортечка заспівати, то співали їх [співанки] на всій рот, полонинами за вивцями ходічі. Колоколили їх дівчєта й молодіці, в городах літом роб'єчи, тай співали їх разом усі – мушиїне й челідь, в данцях на весілях, та толоках* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 137).

КОЛОМИЄЦЬ Житель міста Коломия. *Хоч як не тісно було, однак всадовили колломийця поміж себе, наточили йому коряк оковитої* (Б. Загоруйко. Чорногора, кн.1, 10).

КОЛОМИЄЧКА Пестл. до колломийка 1. *А Цюперяк не здавався і проспівав ще однієї колломієчки* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 204).

КОЛОМИЙКА 1. етн. Коротка, найчастіше дворядкова пісня, кожний рядок якої

складається з 14 складів, з цезурою після восьмого складу, з жіночою римою. *Мару-ня, мабуть, бачила Жельманів страх, але вдавала, що це їй не обходить, стояла, схилившись на одвірок, дивилась на Жельмана порожніми очима, до яких він давно зник, а губи її сплітали коломийку: Ой то ми ся, посеструню, парубок сподобав, / Що 'го кури не доїли, когут не додзьобав* (Р. Федорів. Жбан вина, 90); *Коломийки йшли одна за одною, усе веселі та гучні, але Штефан не слухав їх* (Я. Стецюк. Крутий плай, 67); *І серед цього захмеленого содому хтось раптом заварняжав сороміцької коломийки, а в іншому краї товпища ще солонішої, ще гидкішої доплели, хтось ногою у землю вдарив, а нога безвладна, лютого аркана їй не закрутити <...>* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 281); *Я катався на його машині, потім ми разом коломийки співали* (М. Стельмах. Над Черемошем, 24); *Як тупне, як крикне коломийку, як присяде – ходором йде корчма, іскри летять* (У. Самчук. Гори говорять!, 16); *Років до двадцяти п'яти бігав він по весіллях, хвацько грав у бубон і співав таких коломийок, що про них ніхто й не чував на селі* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 68); *Коли перші співали до захрипу побожні пісні, то молодь переплітала їх світськими, часто не зовсім пристойними коломийками, за якими слідували сміхи й хихи* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 69); *Хто вміє стільки коломийок? / Хто так прикаже до ладу? / Іхто так палко поцілує / В уста гуцулку молоду?* (Олександр Олесь. На зелених горах, т.1, 214); *Микола раптом заспівав коломийку: Коломийку заспіваю, як ми веселенько; / Коломийку заспіваю, як болить серденько* (В. Бабій. Остання коломийка, 38).

2. *етн.* Музика до цієї пісні. Але музики не вгавали – марші перепліталися з *коломийками, коломийки* з мазурками; за мазурками сунув чередою натовп жінок, дідів, підлітків, усіх тих, кому не знайшлося місця на возах і хто не мав возів (Р. Федорів. Тисяча кроків, 26); *Грачі добули з комори свої скрипки та цимбали і почали зразу вигравати свої повільні тужні думи й коломийки <...>* (І. Березовський. Худан, 28); *То весілля у не-*

ділю... / Плеще в Тисі вал. / Тне гуцульську коломийку / Скрипка і цимбал (Ю. Боршош-Кум'ятський. Рахів у неділю, 84); *– <...> Вихривсь уже з молодницею, як і всі, то ближчало, то віддалялось її розпашіле, щасливе обличчя, всміхався на покуті біля молодої молодий, дивно схожий тонковусістю на потемнілого Мамаю, ціле юрмище живих усміхнених мамайв танцювало по стінах, вигоцувало по хаті: Як я тоту коломийку / Зачую, зачую, / Киселицю висербую, / В горцирку танцюю!* (О. Гончар. Циклон, 236); *Малий Тулайдан, брат Гната, сидить під колибою й грає, замість коломийки, бурхливого копака* (У. Самчук. Гори говорять!, 258); *– А ви знаєте, панове, що Фредерік Шопен застосовував у своїх творах мелодіку українських дум і коломийок? – перервав подальше знайомство з учителькою Августак* (Р. Андріяшик. Сторонець, 31); *З якогось потайного капелка / прорвалася дрібонька коломийка, / на щастя калачі спеклися в селах, / весільної заграв старий музика* (Н. Попович. Весілля, 81).

3. *етн.* Гуцульський парний, а також масовий танець, основною фігурою якого є замкнене коло. *Вона навіть притупнула ногою, як тоді, коли літала у вихрястій коломийці, і навіть торкнулася сухими пальцями губ, ніби й досі на них жеврів поцілунок одного легія* (Р. Федорів. Тисяча кроків, 8); *Тямуєш, який був колись аркан? / Тямуєш, яка в корчмі бійка? / А на весіллі твоїм коломийка? Тямуєш? Ану, дрібочи, дрібочи!* (О. Слоньовська. Космацька феєрія, 67); *Ой легонька коломийка, / Легонька, легонька. / А від тої коломийки / Болить головонька...* (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 153).

4. *перен.* Клопіт. *Вурцига виписав голові першосортного лісу на будівництво. Дерево оформив як таке, що його ніби пошкодили короїди. Дешево обійшовся Королюкові будинок. – За це голова дивиться крізь пальці на Грицеві грішки – підхопив думку бухгалтерки Скальник. – <...> От яка коломийка!* (М. Яновський. Гірське серце, 125).

КОЛОМИЙКА-ГУЦУЛКА *етн.* Те саме, що *коломийка* 3. Були випадки, що вмирили від „аркана”, від „коломийки-гуцулки” (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 216).

КОЛОМИЙКАР Той, хто складає коломийки. *В Ясенові нема поля, но самі вигони, / В Ясенові нема хлопців – самі макогони! – відказала коломийкареві своєю співанкою* (Б. Загоруйко. Черногора, кн.1, 261).

КОЛОП'ЄНИЙ Прикм. до **колопні**. *Бери мене в колоп'єну хату, бери мене на голу биду – буде біда тота шестєм для мене...* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 105).

КОЛОПНІ тільки у мн., бот. Коноплі (*Cannabis*). // у замовл. *Єк лиш я причек, то видразу уздрів у дриворубі криз шпару у стіні, шо там голі дві дівці при слабенькім світлі лоєного каганця шош так сієли руками по дриворубі тай голосно примов'єли: «Андрію! / Я колопні сію. / Шкорожу їх своїми моршіньми, / Шоби шкородив мене чьоловчюк своїми грудьми. / Допоможи ми й так изроби / Шоби цих мнесниц було би весіле»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчик, 61); // у порівн. *Буря ломила ліси так, єкби колопні, стелила їх лоском так, єк косар траву стелит* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчик, 177).

♦ **данцювати на колопні** – танцювати, щоб вродили добрі коноплі. *Пишла ціла хата данцювати на колопні, окрім діда* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчик, 90); *Але за тото играв так охчєчно у флоєрку до данцу, шо навіть й баба з Манашиківским Леньком пишла данцювати у хаті перед припічюком на колопні* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчик, 69).

КОЛОСОЧКИ *перев.* у мн. Елемент орнаменту різьбярів, який за зовнішнім виглядом схожий на колосочки. *Льчастим, голюккатим письмом назвали узори різьбярів. Прочитують мистецтвознавці „сонечка”, „кучері”, „пиєничку”, „ширинки”, „колосочки”* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 185).

КОЛОТ Непорозуміння, колотнеча. *Видко, межи ними був якийсь колот через його невістку, видно, щось там коїтьєся, та не знати що: чи комендант сам кинув око на невістку, чи гилить її комусь?* (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 197); *Тай через лісну мижи ними був майже уводно колот, бо Єлена була доконче наважиласи видбити вид него лісну, але було фе розлучіти його з нев, бо вна прилипла д'нему, єк на смереці до*

луба смола (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчик, 433).

КОЛОТІВКА *перен., зневажл.* Голова. – *Злазь, бо я тобі зараз тоту колотівку оставу до решити пообмикаю* (М. Дзюба. Укриті небом, 92).

КОЛЬБА Прикладь вогнепальної зброї. *То, зважєєши, Юсипку, тісарська дитина, муніцію має, одно-друге, загатит ті кольбов, та й не дихнеш навіть, або скєє ті, та й гний на старість у гарєшиті* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 46); *Привели місцевого яворівського селянина. Мав зв'язані руки, і двоє конвоїрів підганяло його кольбами* (Р. Яримович. По могилах сліду не стало, 13); *А пан Штефан все'дно вціляв його раз по раз то кольбою, то чоботом, то навідліт кулаком* (Р. Федорів. Карби, 121); *Фашист щось крикнув і вцідив хлопця кольбов* (М. Яновський. Наймолодший, 26).

КОЛЬКА

♦ **кольки зловлять, кольками йме** – сильно, різко заболить живіт. *Основне – не переїдати, не їсти більше за всіх, а найосновніше – не з'їдати все самому, бо може вдути, живіт лопнути, скрутити в кишках, зловити понос, кусок в горлі застрягнути, стати в шлунку, кишки злипнутися, кольки зловити* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 164); *Диви бо кольками кі йме* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 163).

КОЛЬКО див. КІКО

КОЛЬПОРТАЖА Розносна торгівля (газет, журналів, книжок). *Для того, щоби добути концєсію на право одкриття книгарні, треба надзвичайних кваліфікацій, кольпортажа книжок є річю безуслівно заборонею, і для здобуття собі такого права треба порушити гори* (Г. Хоткевич. Почерез верхи, 435).

КОЛЮХАНДРИТИ Затягувати, затримуватися. *На стаї ватаг играв у тримбіту, аби навертали віці за струнки на доїне, бо ни хотів допізна колюхандрити з кутанєм у стаї* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчик, 337).

КОЛЮЧНИК бот. Будяк (*Carduus*). *Закошичив його [хрест] зрізаною з кептаря вов-*

ною ще й блакитним тирличем, золотавим нечуйвітром, червоним головатим **колючником** та іншим полонинським квітцям-зіллям замаїв, обкуруив замість ладану живицею і закопав той хрест посеред обстовпованого камінням, утрамбованого довбнями підхаття (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 235).

КОЛЯСТРА Молозиво. – *А я принесла гезде трохи колястри. Корова в четвер вполжилася в Цюцюринового Янця, та прислали може би їй [Анні], небозі, полегшило, – шептала Гафія, розвиваючи з хустки горне. – А ви ж звідки знають, що Анна заслабла?* (М. Павлик. Вихора, 278).

КОМАНИЦЯ бот. Конюшина (Trifolium). – *Але я чув, Юстинко, що в твоїй столі доді і серед зими літо, навіть команиця цвіте проти місяця* (М. Дзюба. Укриті небом, 43).

КОМАР

♦ *що комар начхає* – дуже мало. – *Не приймаю я твоєї ради!* – *осік ватаг Григора. – Букварем нічого не відіси. – Відію, – переконано сказав козак. – Що комар начхає! Ає* (Б. Загорулько. Чорногора. кн.1, 324).

КОМАШНЯ обряд. 1. Поминальний обід під час похорону. *Олексієви на комашню зішлася сила силенна народу, ни питаючи тим, ци мет йиго ховати піп, ци ні, бо це мало навіть кого й обходило шо* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 424); *Не трембітали по ньому трембіти, не побивалася ньєнка, не голосили плакальниці, не збиралися усі Устеріки на нічне посидження, не завихрювалася ватрами і гомінкими молодіжними грищами комашня* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 356); *Треба буде тепер з попом заговорити, з паламарем, з деком, ємку копати, у дзвони дзвонити, трембітати, посіжінє, похорон, комашня...* (О. Манчук. Без свічки, 32); *Де то колись таке було, щоби на комашні пити давали?* (М. Матіос. Нація, 246).

2. Страви, які готують на поминки. *Тай сама мусіла діздрити, ек си варила комашня її чоловікови, тай сама у великим горю мусіла злагодити то все, шо було потрібно Олексієви в йиго далеку дорогу* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 423); *Федір, небіжчиків*

батько, літній, високий, зігнений раптовим лихом чоловік у старому кептарі, важко човгаючи розтоптаними постолами по траві, на дерев'яній таці розносив жалобникам комашню: горнята молока і обарінки (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 48).

КОМЕНДЕРУВАТИ Керувати, командувати. *Маси жінку, але хіба на то, аби у постели лижєла тай тобов комендерувала и гарькала на тебе* (О. Манчук. Челідина, 56).

КОМЕНЮШ Шкільний підручник. *Та й були би казали: – Мой, хло', Йва', читай, саянку, глибоко тоті коменюші, може би-с на злісного вивчився!* (Марко Черемшина. Бо як дим підіймається, т.1, 235).

КОМИНАР міф. Чорт, який живе в комині. *Всіх, всіх запрошуюю: і мавок, і блудів, і домовиків, і дідів, і коминарів, білих та чорних лас, і лісовиків, і потопельників, і мольфарів – усіх, усіх* (П. Федюк. Самотня зірниця, 62).

КОМИНОК Металева трубка для кулі, снаряда, у дно якої вставляється капсуль; гільза. *Ледви попи і учитель обізріли тоту зброю, а злісний вже набив капсулю на коминок і стрілив в повітря* (Марко Черемшина. Бо як дим підіймається, т.1, 238).

КОМИНЯР Сажотрус. *Робити не вмє, хіба би пішов де за коминяра або пси бити, та й бо й до того ще треба науки!* (М. Павлик. Пропаший чоловік, 85).

КОМІНЬ див. КОМІТЬ

КОМІРНЕ субст. Орендоване житло. *Батько Олексин був такий бідняк, що не мав навіть своєї хати і жив у комірнім* (Г. Хоткевич. Довбуш, 217); *Він був такий бідний, що навіть власної хати не мав, а жив у комірнім в одного марковецького богача* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 5); *Були б у комірне пішли, а потім хату збудували та жили б якось* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 194); *Най тебе чужі біди не обходять, за своєю хатою не бануй – підємо, Оленочко, в комірне* (Р. Федорів. Жбан вина, 28); *Ніхто з сільських не хотів брати в комірне чоловіка, в якого так тасмниче хати горять* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 61); – *Тільки відають Карпати, / Як люблю я ві-*

рно, / Та не міг тебе я взяти... / Жити у **комірнім** (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 46); Колись я був газда, бідний, але мав і жінку, і дітей двоє, і господарство яке-неяке. Лиш жив у **комірному**: не міг ніяк на свою хату стягнутися... (Л. Качковський. Довбушева пісня, 144).

КОМІСНИЙ військ. Військовий. – Маю ще онде в торбині дві парі шмаття **комісно-го** та кілька щіточок – хіба то беріть <...> (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 312).

КОМІСНИК військ. Хліб для військовиків; військовий хліб. А тим часом підсушував собі сухарів з **комісника**, уробив постолі, бо знав, що в чоботах далеко не зайде, а в постолах – хоч і дві доби буде йти не присідаючи, то нічо (Г. Хоткевич. Камінна душа, 128).

КОМІТЬ, КОМІНЬ

◇ **КОМІТЬ (КОМІНЬ) ГОЛОВОЮ (ГОЛОВОВ)** – униз головою, сторч головою; нестримно вниз. От тут, тут, тут! – а сам бебех по через гложя **коміть головов** (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 43); Чи такому Миколі дуже важко ймити мене десь на плаю і пустити **коміть головою** в пропасть? (М. Козоріс. Черногора говорить, 272); Уповільнюють швидкість і тілом розпластаним, / й лапками, / Та **коміть головою** злітають на плеса / підмерзлих стежин (О. Слоньовська. „Culpalevis”, професоре, „Culpalevis”, 25); Монастирські парубки маслили всю цю співанку, умисне вставляючи свої різкі [слова], на Проданове парубоцтво, гей начі під тих, котрих хотіли пошпотати до землі, що всі танцюючи заздрілися на себе сердито, що в їх грудех зривається десь буря, котрою десь уже рушається з міцних ніг й падає **коміть головою** ніби весь танець, заводини, весіле, ніби все житє Проданове, Юстинине, її родичів, і її зробилося великий жаль, що все це – через неї (М. Павлик. Вихора, 196); Запізно, братчики, було. Все пішло **коміть головою** (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 12); Труби вже грають, а він летить **коміть головою**, щоби скоріше зійти на долину (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 36); В полудні на сонячних узбіччях гір ще старі гуцули парили кості до сонця, мов літом, але як

тільки сонце схилялося вниз і золотою раковою врзувалось в вершок гори, тоді з Черногори, з тих льодових проваллів, що ніколи не тануть, зривався сердитий холодний вітер, як газдівська котюга з ланцюга на ніч і з роззявленою мордою летів **коміть-головою** вниз і розсівав такий холод, що навіть легіні мусять щільно запинати петеки, аби мурашки не бігали по спині (М. Козоріс. Черногора говорить, 96); Опришки попадали з дараби **комінь головою** у воду між каміння (І. Березовський. Худан, 76).

КОМОН Кінь. // у порівн. Душе ти моя – схаменись! / До Бога не тобі літати / Тим **комонем** прудококрялатим (Ю. Федькович. З округків, 126).

КОМОННИК Людина, що їде верхи на коні; вершник. Траплялось, що **комонники** з протилежних закутків шляхетських маєтностей повідомляли про одночасну помсту опришківську, ніби Довбуш був сторукий і стокрилий (Р. Федорів. Жбан вина, 303).

КОМОРНИЦЯ Мешканка орендованого житла. Ще не перегризують один одному горлянки за твою **коморницю**? (Б. Загорулько. Черногора, кн.2, 34).

КОМПАНІЯ військ. Рота, військовий загін. – Оце, кажу, – часловець для фіра Стихаря з 15 **компаній**, коли знаєте (Ю. Федькович. Кобзар і жовняри, 319); Навіть і попроцатись не пускали, але звеліли відразу йти до **компаній** (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 303).

КОНАНЄ

◇ **бодай їм таке легке конанє, як мені житє моє** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання нелегкої смерті. Та й мене збавили... **бодай їм таке легке конанє** було, **як мені житє моє!**.. (М. Павлик. Юрко Куликів, 17).

КОНАР, КОНАРЬ Груба гілка дерева. А тобі, гаджюго, ще гай-гай **конарі** розпускати, щоб під ними пастух в негоду сховався, щоб під ними вівці спочили (Р. Федорів. Жбан вина, 37); Рись на **конарах** дерев грівся на сонці (Р. Яримович. Лови на готура, 59); А з ними упарі йде скрипін та стогін грабових **конарів** та плач смерекових велетнів

(А. Крушельницький. Рубають ліс, 263); *Ось уже й знайоме обійстя: добротні стовпи загорода, посивілі лати, поодинокі постарілі яблуні, висока, з незбагненно переплетеним гіллям груша в кількох метрах від хати, гігантська черешня з могутніми конарями* (М. Яновський. Гірське серце, 48); *Опришки, котрі приволокли конар сухой смеречини, додали їй свого добродушного сміху* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 132); *Опришки, помагаючи оден другому на потемки, в сам час повилазили на розлогі конарі стародавніх верб* (І. Березовський. Худан, 77); – <...> *Я ші раз піду на цу, де ми були, ші полізу на той кострубатий конарь, а ти піди на білу солодку повід потока, шо за паперівок* (В. Шкурган. Солодкі яблука, 78); // у порівн. *Фіра виїхала на дорогу, колеса підстрибували на камінні, гойдалися на возі спереду і ззаду, як ворони на конарі* <...> (Р. Федорів. Маріка, 87).

КОНАРЬ див. **КОНАР**

КОНГРА церк. Платня священослужителям від уряду. *З нас збирають щороку конгру попам, а самі попи однаково деруть з нас заборонену ніби коблину* (С. Скляренко. Карпати, кн.1, 97).

КОНЕЧНЕ присл. Конче, неодмінно, обов'язково. [Василь:] *А се для доброї долі та до милого тривку конечне так і треба – аби обоє одної гадки були; бо що з того, що він буде сякий, а вона така, або вона сяка, а він такий?* (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 435).

КОНСК Кінський послід. *Під час сльоти заводить гуцулі сюди свої коні – і в попівськїм салоні лежать тепер купами конєки...* (Г. Хоткевич. Недобудована плебанія, 351); *Та, Боже прости, конєками ему рот затикали* (О. Манчук. Храм, 62).

КОНЄРУВАТИ, КОНІРУВАТИ 1. Командувати, керувати, управляти. *Йї бідничія зазерала на книгиню та на її лице, міркуючи по обличю, ци добра, ци зла будет на бідних?* <...> *Сеймували мижи собов, ци гей дуже будет бідними конєрувати на роботі?* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 240); – *Ми робимо кожний сам по собі, хто мною має тут*

конірувати! (А. Крушельницький. Рубають ліс, 333); – *А хто ж ще до них пристав? – Хто ж, ек не тоті стріліці, тоті опришки, що є їх лиш п'ять, а конірують цілим селом* (Марко Черемшина. Коляда, т.1, 233); <...> *З ночі ревак на увесь рот. Аж серце застигало від страху. Слухай-бо! – От-то, щез би, арідник так ним конірує* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 544).

2. Турбувати, змушувати, чіпати. *Лиш мене ни конєрували ні до єкої роботи, бо я був шє малий* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 44).

КОНЄЧЯ Кінський послід, розведений з водою. *Або розведіть коняків з водою та й влійте у рот конєчя, як не буде чим висцятися* (М. Матіос. Солодка Даруся, 17).

КОНИКИ перев. у мн. 1. Елемент орнаменту писанок, який нагадує, символізує коня. *Це були ті елементарні символи, які Францові вдалося познаходити у орнаментах писанок з усіх кутів Карпат. Через іншість розміру, конфігурації, кольору і швидкості тьма знаків нагадувала неправдоподібну мішанину різних комах. Впізнавалися драбини, клинчики, півклинчики, <...> бечкова, сливова, барабулька, гільї, перекотиполе, коники, баранчики <...>* (Т. Прохасько. Непрості, 46).

◇ **коники показувати** – вередувати. – *Що? Такий стариган? До відзєня? Можете йому переказати, що я кланяюся низько. – Вона завернула до сіней. Але стара Кукурбиха схопила її за коси. – Ану марш мені до людей! Я тобі дам коники тут показувати!* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 672).

2. етн. Фігурки у вигляді коня, яку виліплюють із сиру гуцули. *Вони з'їли по кілька гуцульських коників, виліплених із сиру, і заварили чай з листя всіх ягід* (Т. Прохасько. Непрості, 27).

КОНІРУВАТИ див. **КОНЄРУВАТИ**

КОНОВКА 1. Те саме, що **кінва** 1; металева або дерев'яна посудина з дужкою для носіння і зберігання води; відро. *Ранком підводився ще до того, поки день брався ткати свою ясну пряжу, прокидав перед хатою стежку, рубав і носив до хижі дрова, ха-*

нав **коновки** і квапився до джерела по воду (Р. Федорів. Жбан вина, 139); *В однім гурті йдуть в заклад... і п'ють із спеціальних пугарів, що в кожний влязуть по півгарця. В другім, попустивши паси, дудлять прямо з коновок* (Г. Хоткевич. Довбуш, 288); – *Тут і дрова, і коновка на воду, і глечики, – дивувався Борис* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 134); *Від навколишніх рухів гоїдалися червоні язички свічок, тремтіло плеско води у коновці, ворушилося райдужне павичеве пір'я на весільній крисані, що лежала поряд з легінською барткою* (Б. Загоруйко. Чорногора, кн.1, 45); – *Йой, ні! Напоказ! Бо навіть моя Оленка не повірить, що є буряк більший за коновку* (М. Стельмах. Над Черемошем, 110); *Не дочекався ти повернутись під дах з гонтівки / Нюхати вовчого вітру, що дме з полонини, / Та зачерпнути коновкою в палених квітах / Води йорданської з рідного Черемоша* (Віра Вовк. Трени для Миколи, 347); *А ще серед ночі хтось викрутить з Жупникової криниці повнісіньку коновку води, а тоді, вирвавши кілок зі стовпця, пустить корбу. Валок аж свище з коновкою уповні. Коновка бухкає в криницю, як підземний ядерний вибух* (Б. Бойчук. Остання надія, 188); *Брала, мабуть, воду, бо стояли онде, обіч дерев'яного орнаментованого чудернацькими квітами по краях і вже померзлого цямриння, дві повні коновки* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 18); *Стіл застелений скатертю, коло дверей дві дерев'яні коновки з водою, узористо випалені* (Р. Яримович. Юра Михасевий, 41); *Усі люди розійшлися з маржиною, спузар пішов з коновками по воду до джерела <...>* (В. Гжицький. Опришки, 61); *Біліла жінка. І ще біліла чиясь коновка. І пахло з коновки молоком* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 75); *Носить він коновками що носить, лє її на колеса, а млин як не молот, так не меле* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 211); *Дунусів жеребець Опришок нервово пряв вухами коло Миколайчика, а мама Катерина – зодягнута, як до вінчання, <...> несла почерез обійстя дерев'яне відро – коновку – з водою* (М. Матіос. Нація, 72); [Дід Іван:] *(До Гафійки). Дитино чемна, дай мені водиці...* [Гафія:] *(швидко бере*

коновку). *В цю мить, дідусю, принесу з криниці...* (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 65); // у порівн. *Очкур довелося розрізати – і ціле відро крові одразу хлюпнуло на долівку, мовби хто коновку вбернув* (Г. Хоткевич. Довбуш, 248).

◇ **вилити коновку студеної води на голову** – справити сильне враження на когонебудь, зворушувати, неприємно вразити. *Жельман здригнувся, згадка про Довбуша була коновкою студеної води, яку незнацька вилили на голову* (Р. Федорів. Жбан вина, 86).

2. Невеличка дерев'яна посудина з одним вухом зазвичай для води або іншої рідини чи харчових продуктів. *Він шнідав, їв гуслінку з коновки за столом, заким уваритси варя* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчик, 47); *У дворі Герика Пельца витягнув з бесаг ракву з маслом, коновку з бринзою і торбину сушених чорниць* (Я. Стецюк. Крутий плай, 51); *Опришки виклали на брилу, що правила за стіл, копчене сало, бринзу, ковбаси, хліб; поставили барильце з горілкою і дерев'яні чарки. – А чи не знайдеться у вас, хлопці, більшого наперстка <...>. Перед ним поставили коновку* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 56).

3. у знач. присл. Як з коновки, сильно. *Доц поливав коновками і цебрами, Олекса підняв угору руки і завмер, слухаючи, як потоки води, ті самі потоки, що перед хвилиною в високості били громами, ласкаво і щедро промивали його чуб, спливали по тілі, змивали леп, пил, щоденні гризоти, напували бадьорістю, і Олекса відчував, як під гірським дощем росте його тіло, як наливаються силою м'язи, як ширишають груди...* (Р. Федорів. Жбан вина, 47).

КОНОВКАР Той, хто виробляє і продає коновки. *Перший раз в життю вертав коновкар до домівки сам-саміський* (Марко Черемшина. Чічка, т.1, 112); *Ложкар, соплкар, коновкар та поवादатор з гайдалакою на диво легко дають себе оточити озброєним і прямують у хвіртку* (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 131).

КОНОВКАРИХА Дружина коновкаря. *Улітає до хати назад коновкариха і з пере-*

пудженням поглядом питається голосом, що прочуває розпуку: „А Чічка де? Ти сам?” (Марко Черемшина. Чічка, т.1, 114).

КОНОВОЧКА, КОНОВОЧЬКА 1. Зменш. до **коновка** 1. Медвеже сало перетопили та позливали в нові **коновочки**, щоб мали чим доволі світити, а також, щоб мати острій огонь для топлення ріжних металів, з котрих опришки виливали обручки (перстені), когутки (кульчики до ух), ручки до ножиків та всілякі інші складні мосяжні вироби (І. Березовський. Худан, 62); [Дівчинка:] (підійшла з **коновочкою**, нашла в кухлик молока) *Нате, дядечку, напийтесь, молоко прислали мама...* (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 177); – *А я дес зроб'ю гледжіного сиру, такого, ек уни люб'є, тий підберу їм старечини...* *А ші, бойє, дес є пара коновочок від гуслінки...* (В. Шкурган. Барабулі, 76).

2. Зменш. до **коновка** 2. *І робить Герасим оці коновочки, посилає крадькома мученикам у катівні, щоб і вони пили на здоров'я, щоб воля їм снилась, щоб ланці рвались* (Р. Федорів. Жбан вина, 292); *Тручючі одні одних, набували з проріза води у флешки, беривки, чітури й коновочьки* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 98); *І дід скорчився під колешиною на в'язці мерви, аби спати, але очі не зажмурюються, у голові вариться:* <...> – *Я ночі не досиплев, їсти не доїдав, аби лишень 'д хаті шо прискоробити. Тепер шо робиш, то не твоє, не маєш права. – За коновочьку маєш, діду, межі очі, аби-с знав, ек працу пропивати* (Марко Черемшина. Дід, т.1, 40).

КОНОВОЧЬКА див. **КОНОВОЧКА**

КОНОВЧИНА Те саме, що **коновочка** 1. Видобували з чересів широкі, вкладені лезом у дерев'яні колодочки бритви-бричі, наводили їх на козацьких осьолках, декотрі гострили ножі-чепелики, Гаркуша і Легкоступ – шаблі, Іван Горпиняк, хоч і не наймолодший був, але мав найдовші ноги, приніс з полонинського джерела **коновчину** води (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 296); *Газдиня витягнула з печі свіжоспеченого на капустанім листку кукурудзяника, наповнила ракву маслом та бриндзею, щільно заднила коновчину гусян-*

ки, взяла три дерев'яні ложки, все завинула в білу з черлено тканими пасами скатерку і вложила до другої половини бесаг (Р. Яримович. Гуцульськими пляями, 38).

КОНОВ'Я Те саме, що **коновка** 2. *Саме пси знайшли в лісі живого Довбуша, знайшли, коли вже світало. Знайшли Довбуша і конов'я з молоком* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 80).

КОНТ

◇ **і конт** – кінець, смерть. – *Я не буду з ним довго... Крикну – стій! А як не послухає – бах і конт* (Г. Хоткевич. Довбуш, 215).

◇ **та й конт** – та й уже; і все, кінець. – *Олекса Довбушуків казав, що не піде на варту до жида. – Ек же тото?.. – А так. Сказав, що не піде, та й конт* (Г. Хоткевич. Довбуш, 182).

КОНТЕНТНИЙ, КОНТЕТНИЙ, КУНТЕТНИЙ Який відчуває задоволення, вдоволеній, задовольнився чим-небудь. – <...> *Людам, як половину дати, то будуть контентні, бо їм все і всюди пропадає* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 186); *Вони будуть контентні самі з себе, їх не буде гризти сумління, бо недурно вони проживуть на світі* (М. Павлик. Пропаший чоловік, 157); – *А нама-ацав би тебе! Певно, шо мав да-ати, ші й додати, би-с був контентним, 'би на правду стало зле...* (В. Шкурган. Кашкет, 67); – *Вчера Василина Пасемкова йшла до міста, а перед містом стоїт варта та й каже: гов! Показує вона паппорт від віта, а варта тим не контетна* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 137); *А він був дуже кунтетний тим, шо йго фалили за стрілецтво* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 132).

КОНТЕНТУВАТИ Задовольняти сексуально, догоджати. – *Той опришок йому щоднини жону контентує, а він того і не знає* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 120).

КОНТЕТНИЙ див. **КОНТЕНТНИЙ**

КОНТИНА Храм. *А священик-старець ходить по святій контині, / Молить слави Запорожу, щастя Україні* (Ю. Федькович. Україна, 48).

КОНФІТУРА Варення. – *Екби знала, шо-сте прийдете, то шос би ліпшого при-*

ріхтувала, а так... Але маю **конфітури** (В. Шкурган. Переказ, 89).

КОНЦЕНТРАРИ тільки у мн., військ. Набір на військову службу. В недовгому часі румуни забрали чоловіків відповідного віку на **концентрари**. Одне слово, мобілізували підданих румунської держави на війну. Точніше, в її армію (М. Магіос. Солодка Даруся, 131).

КОНЧІ присл. Конче, обов'язково, неодмінно. Але **кончі** кум буде дома заводити, аби ші ни бивси (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 162).

КОНЮХАР наст. Той, хто доглядає коней; конюх. // у порівн. Кажуть, що лісна ніколи би си не вселепила тих мушишін, шо вни ни є стеєливі до челідини, тих, шо уни зачеп'єт будь-котру челідину, тай перемінують челідьов, єк **конюхарі** кіньми (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 143).

КОНЯР наст. Те саме, що **конюхар**. Найвеселіший народ **конярі**, або як їх це називають – **стадарі**. Се аристократи полонини. От кому добре! Хоч як паша далеко, а йому все одно. „Сидитси на шкапе та й їхає” (Г. Хоткевич. Довбуш, 138); **Волів би рам'я носити на плечах, пити саму жентицю і глитати твердий малай, гарувати чорно без святої неділі, тільки б прочесати своєю Банею Березовською, як он чешуть перед його очима вівчарі, бовгарі, козарі, свинарі, конярі...** (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 238).

КОПЕНЬ Серпень. Уже заходить **копень**, а коли прощалася з милим у Лиликовій буковинці, гнилень був (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 8).

КОП'Є Холодна зброя у вигляді гострого металевого наконечника на довгому держаку; спис. // образн. Анничка помагала, але в душі з тим Васильком із коляди, що **коп'єм** поле оре, стрілами сіє і лучком волочить, не була (Р. Федорів. Жбан вина, 143).

КОПИЛ зневажл. Позашлюбна дитина; байстря. – Як тобі буде здаватися, коли по сусідству буде рости і бігати твоя дитина, люди будуть називати її **копиллом** та на тебе пальцями тикати (М. Дзюба. Укриті небом, 78); Одні з них блукали попід плотами з не-

любими **копилами** на руках, інші гамували муку і сором горілкою, треті вмیرали в зашморгах і в річкових плесах, четверті ставали навек повіями (Р. Федорів. Жбан вина, 92); Прокуратна **копила** має! Кіски хусткою накриває, у долонях лице мочить, гей підвалена птаха боїться. Зведениця **копила** несе! (Марко Черемшина. Зведениця, т.1, 83); “Анничка з Устерік (бозна від кого) / спородила **копила**”... (Т. Мельничук. Зраст, 80).

КОПИЛЄ Зменш.-пестл. до **копил**. Гори землі не тримаються, увесь світ гойдається, в колісці колишеться. – Ку-ку! Ку-ку! Хе! Моє **копилє!** (Марко Черемшина. Зведениця, т.1, 84).

КОПИЛИЦЯ зневажл. Позашлюбна дочка. – Ох, ти **копилице** загоріла! Аді, твою матір покрив якийсь мазур польський! На себе дивися! (М. Дзюба. Укриті небом, 185).

КОПИЛЬЧАК зневажл. Те саме, що **копил**. – У кожному селі плачуть за ним **копильчаки**... (Л. Качковський. Довбушева пісня, 137).

КОПИЛЬЧЫ зневажл. Те саме, що **копил**. – Та це – не до вас кажучи – **копильчы**... Не має тата... (О. Дучимінська. По ранніх росах, 84).

КОПИСТРА див. **КАПИСТРА**

КОПИТКО

◇ **грати копитками** – швидко бігти, мчати, нестися. // у колом. Вже ми коник вороненький / **копитками йграє** / А стрімними підківками / Мураву вриває, / А фостиком золотеньким / Сліди замітає (Г. Хоткевич. Камінна душа, 153).

КОРАВИЙ 1. Шорсткий, зашкарублий. // у порівн. Шкиндя з лютости таки злелі на Иванчіка, аж до криви зачєв їсти собі кулаки: „Їв бес їй штуку та калоше, йшого те коравого учінила, ни гнила би й там, де лежит, але я тебе розкорав'ю тай вимнекшу так, єк то си вимнекиует **кораву** шкіру з вола <...>” (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 210).

2. перен. Упертий, непокірний (про людину). „А хоть и нам зараз й оттут перед вас покочю свої роги, то однако вам обом кажу, шо вас си ни бою, тай ни маю навіть

и в п'єті, а ни токма в голові, ваші погрози". Шкиндя з лютости таки злелів на Иванчіка, аж до криви зачев їсти собі кулаки: „Ів бес їй штуку та калюше, їйкого те **коравого** учинила, ни гнила би ї там, де лежить, але я тебе розкорав'ю тай вимнєкшу так, ек то си вимнєкшуєт кораву шкіру з вола. А тепер кажу тобі отверто, шо вид сегодне сокотиси нас обох так, ек устеклих котюг" (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 210).

КОРАВО Присл. до **коравий** 2; непокірно, переможно. Дідок **кораво** усміхнувся: „Але градовий цар уже потемив, шо я отсес погар перевернув", – він аж зареготівси, – „тай знаєш добре, шо оце значіт. Ни видержит він довго. Ой ні <...>" (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 178).

КОРБАЧ Прикріплений до держака мотузок або ремінець, яким поганяють тварин; батіг, канчук. Книзь **корбачем** бив пид книгинев коня, женучі її гордо наперед себе, показуючі здуфално всім тим, шо хотіли були взети її собі за жінку, шо відтепер він вже лиш до неї пан, а бірше ніхто <...> (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 237); Зіскочив з саней до Манівчукових волів і шмагнув по них **корбачем** (У. Самчук. Гори говорять!, 13).

КОРДАЧ Плетений шнур із вовни (для оперізування). Тоту вовну Єлена відразу спрела, висушила, зцістрила на гребени, тай так борзо спрела, шо Иванчік ше до схід сонця виплів з неї собі **кордач**. Оперезав їйго на себе пид сорочков, на голе тіло, аби вно їйго цілий рік ни боліло, бо тот **кордач** є добрий протів болечок. Бо ек часом розгуляютси в чоловіці болечки, то лиш ним їх перев'їзати, то видразу гавкнутси. Тай маєт тот **кордач** велику силу в собі до пасення овец у полонинах, тимунь носет їйго на голім тілі в полонинах ціле літо головні вівчєрі (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 322).

КОРЕЦЬ Центнер. – <...> А торік, як була засуха, єгомосць дали тобі три **корці** бульби і півкорця жита на відробок? (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 513); Сам прийшов, як припекло, і зачав просити, аби му дали **корець** кукурудзів і п'ять банок на

податок, бо діти гibli з голоду і здекуційники пхалися до хати... (М. Павлик. Вихора, 230); – <...> За цих шість років підріс новий Лошак і порядкує на солеварні, відай, ще ліпше за свого дєдо. <...> І щоднинки вичитує кожному, кілько той мусить ще **корців** солі нарубати, аби мав бодай на букарку кулєші на вечерю (Л. Качковський. Довбушева пісня, 64); Та яка не є бідна земелька, я з неї збирав по тридєсять **корців** житечка (Б. Загорулько. Черногора, кн.2, 247); // у порівн. А він забув навіть поздоровкатися і сів на лаві так важко, як коли б ніс на плечах **корець** кукурудзи (М. Козоріс. Черногора говорить, 87).

КОРЗАКИ, КОРЗАНИ перев. у мн. Старе, зношене взуття. Бадіки чаляпають своїми **корзаками** по грузькій улиці і радіють, шо із зими робитьса каша, а в їх надією помальовані очі зазирають руді та лісі, гей обголені, хребти гір і пригадують їм, шо дєсь за третіми горами йде в цей край весна, яка потребує їх сили і роботи (Марко Черемшина. Ласка, т.1, 219); – Е, ні! Візьми мої **корзани**, – і витяг зі скрині старі, поморщені постолі, – і одягни капчурі (М. Римар. Білий слон, 91); Газдиня ще спала, коли Ярина схопилася з лавиці, насунула на ноги розбиті **корзани**, найшла в потемках хустку (М. Яновський. Служниця, 27).

◇ з старим **корзаном** годі сідати за новий стів – усьому свій час. – Але старі ни давалиси, бо навіть діди з бабами в данцях, легонько видбрикуючі ногами, ніби випералиси наперед молодєків. Але то їх охотованє, то вже нікуда було, бо з старим **корзаном** годі вже сідати за новий стів. Їх буйність видцвітала, зачінав її присідати вже мох старости (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 226).

КОРЗАНИ див. **КОРЗАКИ**

КОРИТНИЦА мед. Пронос. Так само усї хатов смієлиси з Олєги Онисим'юкового, бо він так допопоїв у колєдниках, шо при кінци колєдників ни міг уже нічєо їсти. Вайдовчівси лиш, шо їйго стинаєт у калюхах тай шочєс бігав надвір. Смієлиси з него, шо він у колєдниках **коритницю** дістав (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 89).

КОРНЄТИ, КОРНЯТИ, КОРНЬИТИ Будити зі сну. *Я зачев тогоди її **корнєти**, тер-масаючі руков заволоси. Вуйна сонно воркнула <...>* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 42); – *Він **корнєє**, **корнєє**, а ми не гонні. От ік би змора посіла* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 15); *Тато хотіли **корняти**, аби ляг добре* (М. Павлик. Юрко Куликів, 24); *Чобан хлопців **корняє**: / – Гей ви, хлопці, молодці* (Ю. Федькович. Циганка, 164); *Допізна сидять, а рано, що їх секманич **корняє**, що їх **корняє** – ані в гадці. „Ми робимо кожний сам собі, хто має тут мною конірувати! <...>”* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 333); – *<...> Зрештою я не буду відчиняти. Не буду. Другі газди поночі не волочуться, але припочивають і не **корньють** чельид поза-північ* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 48); // образн. *Вісне сонце, висриваючі матір-земню, **корнєло** її до життя* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 112).

КОРНЄТИСИ, КОРНЄТИСЯ 1. образн. Прокидатися. *Ніч придавила землю, аби не **корнєлася*** (Марко Черемшина. Дід, т.1, 42).

2. Іти геть, забиратися. *Насамперед упала на нас пропасть; учіпивси нас фільвартір за ґрунт. „То, – каже, – камара та й камара, мусите **корнєтиси** звідси”* (Марко Черемшина. Основини, т.1, 91).

КОРНЄТИСЯ див. **КОРНЄТИСИ**

КОРНЯТИ див. **КОРНЄТИ**

КОРНЬИТИ див. **КОРНЄТИ**

КОРОВАР наст. Пастух, який доглядає стадо великої рогатої худоби на **полонині**. *Иванчік з **короварем** при депутатові подовів на міру свої корови* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 339).

КОРОВАРКА наст. Приміщення для корів на **полонині**. *Корови спали в **короварці**, товар у бовгарці, коні в стадарці, лишівці спали ботєями окроме в царках* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 337).

КОРОВА-ТИРОЛЬКА Корова тирольської породи. *Лишень Мочерначка вискочила на улицю, вбігла на Дзельманове подвір'я Гушпаніха і сповістила через Дзельмана старшинам військовим, що Мочернаки ждуть і виглядають москалів, бо передтогід*

*дістали від них високі коні і **корову-тирольку** і сім міхів білої муки-нульки* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т.1, 156).

КОРОВИЙ Який стосується корів. *непрості різні. набути всіх знань комусь одному неможливо. але кожен чомусь вибирає якісь певні галузі знань. залежно від рис. вони усекі – **корові**, кінцькі, коточі, песії, курічі, гусії, жабії, рибії, мишині. до усекі живини, що из кожної живини уживає густ* (Т. Прохасько. Непрості, 86).

КОРОГВА обряд. Весільна хоругва з п'яти чи десяти барвистих хусток, які пришивають до **древка**. *У гірських селах Прикарпаття та Закарпаття першого вечора роблять молодому або старості **корогву** – весільний прапор з п'яти чи десяти барвистих хусток, які пришивають до **древка**. Весь час **корогву** носить дружба або староста. Коли сідають за столи, то вона висить над головами молодих* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 254).

КОРОДА Купа будь-чого. *Серед ріжі склав велику **короду** злогового сучя, живов ватров розплодив у тій **короді** вічний вогонь* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 189).

КОРОДИТИСЯ Виявляти почуття злості, роздратування; сердитися. – *Знаєш... Якищо ти такий головастиий, то чеши сам! Якого біса сидиши? <...> – І чого б я **кородився**? Ти йому добра хочеш, а він тобі кольки* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 96).

КОРОЛИЦЯ бот. Ромашка (*Matricaria*). *Настало свято дерев і квітів. І лються тут легенди, балади, казки. В шаленім вітрі з'явилася **королиця**, окреслила навколо себе коло, щоб не мали сили шкодити дівчатам смертельник їдкий і чортополох <...>. Дівчата сідають серед квітів у траві, сплітають віночки й співають весільних пісень* (Ю. Боршош-Кум'ятський. Гуцульщина, 187).

КОРПАТИ Збирати, складати що-небудь до купи, заощаджувати. *Раз підвидів Бог, що Арідник **корпав** глини. Виносив її из глибини моря за ніхтями. Місив її тай ліпив з неї кукуцик* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 129); – *<...> Ану лиш поміркую те, сестрич-*

ко, кілька то треба крівати та **корпати**, а не дай Боже чого, і ґрунтик, і хата пропаде, бо грошей взялося на лихву, та й задурнісінько, бо то би вже однако проділося! (М. Павлик. Вихора, 247).

◇ **корпати гріш до грошя** – заощаджуючи, складати гроші. **Корнав гріш до грошя, тай маєтки скуповував** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 140).

КОРТЕЧКА, КОРТЯЧКА, КОРТЕЧЬКА Стан за знач. **кортіти**; бажання, прагнення, охота. **Ловивси за одвірок у хаті, у хоромях, або в черсаці, ци за ків у плоту, тай данував так, шо аж си постолі розлітали в шкредітки, ек го, бувало, натарапаєт та **кортечка** поохотуватиси** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 136); **Мужицька **кортячка** не така химерна, як панська, що не попуститься пана, доки не наїсться по саму шию того, чого вона якраз бажає** (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 98); // образн. **Але чугайстер у своїх руках / **кортечки** ниточку пряде** (В. Шкурман. У горах дощ, 25).

◇ **приходить кортечка** – з'являється бажання. **А ек приходила їм **кортечка** заспівати, то співали їх на всій рот, полонинами за вивцями ходічі** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 137).

КОРТЕЧЬКА див. **КОРТЕЧКА**

КОРТІТИ Відчуватися як потреба, бажання, прагнення; хотітися, бажатися. **Мене пудно **кортіло** знати, нашо вин тоти дві воді видобрав з головниц, але ни смів смих си у него питати, такий він був того вечера супавий** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 57); **А мені вже так давно **кортіло** мати ножик такий, що був бих і на край світу пішов за ним** (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 32); **А **кортіло** би мене знати, куда тобі дорога си постелит <...>** (О. Манчук. Без свічки, 32).

КОРТЯЧКА див. **КОРТЕЧКА**

КОРУНА Корона. **Без милого життя – гробом. / Пурпури, **коруни** / Нащо здались без милого?** (Ю. Федькович. З окушків, 132).

КОРУНКА Мереживо. **Дашкевичка сиділа в подушках, перебираючи намистини **корунки**** (Р. Андріяшик. Сторонець, 174).

КОРЧАГА Бутель. **Слово за слово, було випито все, що приготував для цієї нагоди Ігнат Косинський. Августин потрусив спорожнілу **корчагу**** (В. Сичевський. Вернісь, Ружено, 263).

КОРЧУГИ, КОРЧЬОГА, КОРЧЮГИ *перев. у мн., ліс.* Короткі міцні сани для перевезення деревини з лісу. **Оба з Петром вибрались із парою коней у верхи і стягали **корчугами** ковбки** (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 15); **Цуг (по-німецьки – поїзд) складався зі саней званих **корчугами**, наладованих деревом (до 15 кубометрів) і бігунів, цєбто клеців, прикріплених ланцюгами до **корчугів**** (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 48); **І тоді коли на верхах ватаги ліквідують своє полонинське газдівство, внизу в селі газди лагодять **корчуги**, кують чуфлінки в коваля, справляють ланцюги, сталять сокири, бо ось-ось сніг вкряє верховину й треба буде їхати в бутин цугарити** (М. Козоріс. Чорногора говорить, 97); **Їсти зварит, коло городів ходит, траву укосит, **корчюгу** полагодит и шлею на коня змиєт** (О. Манчук. Челідина, 56); **Довгими вечерами у Пилипівку вуйна з бабов прели кужелі, а дідо з вуйком робили **корчюги**, сани, віники до току <...>** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 56).

КОРЧЬОГА див. **КОРЧУГИ**

КОРЧЮГИ див. **КОРЧУГИ**

КОСИВСКИЙ, КОСІВСЬКИЙ Прикм. до назви населеного пункту Косів. **Одної днини Паршек з Минделиком, **косивські** купці, цілу Божу днину намучіли діда, гулічі в него воли, але він однако ни давси їм обтуманити** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 55); **Мистецтвознавці часто ілюструють свої книжки **косівською** керамікою** (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 79); **Обіцяв усіх **косівських** і кутівських, яблонівських дерилудів стрясти, а їхнє золото до її ніг вергти** (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 286); – **Герику, що казали **косівські** купці? – спитав Трохим, крикнувши від свого стола на цілу хату** (А. Крушельницький. Рубають ліс, 309); **І єму мелькнув у голові старенький **косівський** пан, котрий так лазить за своєю жінкою, як кіт за стеблом** (М. Павлик. Пропаший чоловік, 139); **Що то значить**

косівський суд? (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т.21, 439); *Всередині кімнати будуть прибрані гуцульською керамікою, косівськими ліжниками й килимами* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 64); // образн. *А навесні у лузі косівським / їдкого чебрецю вогонь / Розсиплю з згоди Бога* (Т. Мельничук. Зраст, 81).

КОСИТЕНЬ бот. Півники, ірис (Iris). *Ось деревій, коситень, зрад-зілля, митриган, дика квасолька, ласкавець, кучеряве зілля, самозелень, свічки польові, будяки, ромашки, криве зілля, горішок...* (С. Пушик. Карпатське літо, 280).

КОСИЦА див. **КОСИЦЯ**

КОСИЦЯ, КОСИЦА 1. бот. Квітка. *Жінка никала по ясній, усипаній косицями поляні: черлені скоров'янучі маки не збирала, сині блавати толочила, а серед зілля дрібен барвінок зривала, листок до листочка тулила й сплітала вінок* (Р. Федорів. Жбан вина, 25); *Влітку любуються косицями, що палахкотять у травах, восени – різномастким тлінням листу* (М. Яновський. Палагна, 68); *Виглянувши з-за гілля, уздрів юну циганку, що пригортала до грудей цілий оберемок косиць та зілля* (М. Дзюба. Укриті небом, 57); *А люди вийшли й стали вздовж доріг / У припливі щасливої тривоги, / Встеляючи косицями дороги, / Чекали визволителів своїх* (Д. Павличко, 1939 рік, 92); *Хто ж це в лузі рвав косиці? / Мабуть, мила білолиця / Там співала, квіти рвала, / У віночок заплітала...* (Ю. Боршош-Кум'ятський. У потоці при колоді..., 38); *В неділю виберусь до них у гості, принесу їм красних косиць, поговорю собі із ними і, заспокоєна, вертаюся до хати* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 299); *Мокнуть церковні велети, їхні голоси спускаються з небес, покидають вовнисті хмарки і вже різними барвами граються на землі: розкидаються червоними биндами по плаїках, русявими кучериками в'ються по під верхи, кованим сріблом стеляться Річками по під скелі, гарячо-жовтим полум'ям б'ються Магурою, золотом скапують просічними пляями Голів, зеленастими згардами замаюють Зміянки, косицями вкривають Калавуру* (Р. Єндик. Регіт Арідника, 195);

// у порівн. *Я ледве впізнавав тебе – виросла, файною, як косиця, стала* (М. Яновський. Фреска на стіні, 345); // образн. *Струміль нафти з дикою напругою виривався з глибини і розсипався угорі чорною косицею* (М. Яновський. Полум'я, 33); // образн. *А Василько найбирише ватру любить, / Говорить з нею... в самоті не лишить. / Витріскує гіллям – не то що в грубі – / Косицями черленими колише, / Мигливе світло кидає навколо* (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 8).

♦ **вдарило на косицу** – зазоріло, почало розвиднятися, світати. *Манив мене надвір схід сонця. Ск лиш трошки вдарило на косицу й наколи я уздрів кріз поличне викно маленьку смушку єсної зарі над Буковинськими кичірами, то я виразу си схопив з постелі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 44).

♦ **зірвати червону косицю** – позбавити дівчину цноти. – *Иди геть, чарівнице. Не зводь з розуму, – простогнав. <..> Твій маток, дівчино, – то честь біла і чиста, а я ненароком можу зірвати червону косицю, і ти збіднієш. А мені не женитися, мені не газдувати, мені не дітей плодити* (Р. Федорів. Жбан вина, 66).

♦ **шовкова косиця** – бот. едельвейс, білотка (Leontopodium alpinum). *На тих камінчиках едельвейси – шовкові косиці ростуть* (Р. Федорів. Маріка, 52); *То що з того? У вас шовкова косиця, в Альпах – едельвейс, а у нас – просто зірочка* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 23); *Тут городник дбав про культурні квіти, коли навколо цвіли дикі дзвіночки, іван-чай, ромашка, звіробій, кашка, арніка, тирлич і навіть шовкова косиця – едельвейс та червона рута* (С. Пушик. Карпатське літо, 271); *А глянь – на Близницях легкокрилий [вітер] шукає на струнах старої бандури пісню про шовкові косиці* (Ю. Боршош-Кум'ятський. Гірські вітри, 203); *Косиця шовкова... Окраса Шипинської землі... В народі її називають білоткою* (Р. Андріяшик. Сторонець, 24); // у порівн. *Перед очима в нього стояла Катерина, мов шовкова косиця: гордовита і не зовсім доступна, і це викликало азарт завойовування* (М. Дзюба. Укриті небом, 62).

2. Букет квітів, що чіпляють на споруду як знак завершення основних будівельних робіт. ... Коли буде поставлено дах на хаті, то майстри прибіють **косицю** (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 9).

3. Весільний букетик, переважно зі стрічками, який чіпляють нареченому, дружбам на святковий одяг. Він бачив, як ракети освітлювали бліде лице нареченого, і як велика весільна **косиця** одірвалася від кітеля і трималася лишень на одній стрічці (П. Федюк. Гуцульська мадонна у весільній сорочці, 68); В чім річ? А втім, дорогий друже, що не квапся в **косиці** вбиратися. Розбилося все на порох... (М. Яновський. Сорочка, вишивана бісером, 24); Дружки приколюють дружбам і боярам **косиці** й вимагають від них плати (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 255).

4. *перев. у мн.* Елемент орнаменту на вишивці, посуді, писанці тощо, який нагадує, символізує квітку. На плечі накинута киттар, **косицями** вишиваний (Р. Федорів. Тисяча кроків, 8); Надів біло гарбований киттар, обиштий чорною смушкою, та прикрашений колірними трикутними кусками шкіри та волічковими **косицями** (Р. Яримович. Юра Михасевий, 38); І переді мною відкрилася інкрустованими **косицями** багатогранна карафка, ніби вроджена із сливового дерева (М. Яновський. Голуба парасоля, 319); Це були ті елементарні символи, які Францові вдалося познаходити у орнаментах писанок з усіх кутів Карпат. Через іншійсть розміру, конфігурації, кольору і швидкості тьма знаків нагадувала неправдоподібну мішанину різних комах. Впізнавалися драбини, клички, півклички, <...> барвінок, **косиці**, вівсик <...> (Т. Прохасько. Непрості, 46); // у колом. Рукав'єта вишивані, черлена **косиця**, / Сночі була дівчинонька, тепер молодиця (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 67).

5. Гичка, листя коренеплодів. Флешу з тов водов, що яйця си варили, – від очей помагас; збоку натикала хрину з **косицями**, часнику і всього-всього, що треба (Г. Хоткевич. Камінна душа, 46).

КОСИЧИТИ Квітчати. // образн. Широко зітхнуть гори, Черемош запіниться, ви-

йде сонце і довше постоїть над землею. Їде! Їде Юрій! Ліси **косичить**, земля правиться, хором могутнім несеться клич: „Весна! Весна! <...>” (Г. Хоткевич. Камінна душа, 27).

КОСИЧКА, КОСИЧЬКА 1. Пестл. до **косиця** 1. // образн. Сіре небо, умийся мжичкою, / Вибілись, земле, снігами, / Вийте, вітрове, лугами, / Я зійду знову **косичкою** – / Першим тоном вічної гами (В. Атаманюк. Circulus vitae, 60).

2. *перен.* Вродлива молода жінка. Ця **косичка** – / Дзвінчука старого жінка? (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 137); Тому й стара Настя завжди потішала свою одиначку: „Не бануй, Калинко, вин повернеси до тебе, **косичьку** мою файну не покине. <...>” (І. Березовський. Худан, 32).

♦ **косичку потоптати** – те саме, що **зірвати червону косицю**; позбавити дівчину цноти. Ой Ксенько бідна, хто тобі повість, / Чи це правда, гола і страшна, / Чи тільки бреше хитрий сатана, / Що милий твій **косичку потоптав** / І на шляхетську рожу проміняв... (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 168).

КОСІВСЬКИЙ див. **КОСИВСКИЙ**

КОСІВ'ЯНКА Жителька Косова. Талановиті вишивальниці, спадкоємці **косів'янки** Ганни Герасимович створюють нові [узори] (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 79).

КОСМАЦЬКИЙ, КОСМАЦЬКИЙ Прикм. до назви населеного пункту Космач. – Дуже файні ці писанки! Видко, що в Космачі писані, бо понад **космацке** писання нима крашних писанок (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 334); Вдосвіта переляканий Дзвінчук вискочив з хати й підняв на ноги **космацьку** громаду (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 128); Другого дня вранці задзвонили дзвони в **космацькій** церкві і католицькій каплиці (В. Гжицький. Опришки, 252); – З дідів-прадідів есм роду **космацького** (Г. Хоткевич. Довбуш, 449); // образн. Темної ночі на перехресті доріг, мов підпила блудниця, замигала-закивала вікнами **космацька** корчма (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 130).

КОСМАЦЬКИЙ див. **КОСМАЦЬКИЙ**

КОСМИ

◇ **здибилися косми** – волосся стало дибки. *Несподівано в гудинні на голові Дзвінчука здибилися косми. Стефан з відкритим ротом скам'янів, мов статуя страху і мерзоти* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 239).

КОСТЬ

◇ **панцкої кости** – панського походження. *Бо я з панцкої кости. Мій дедя то був здекутором, тай з усіма панами сервус держев* (О. Манчук. Храм, 61).

◇ **кости поміснити** – побити когось. *А я каївси, зарікавси, на коліна перед тобов припадав бих, просив бих ті був, аби-с у мені **кости помісила*** (Марко Черемшина. „Грушка”, т.1, 67).

КОТЕВ див. **КІТЕЛІ**

КОТЕРВАКОВИЙ Тетеруковий, належний тетеруку. Зелено-жовто-червоним квітчастим вовняним шиттям мінілися жаб'ївські яровані кептарі, а космацькі – латунним золотавим уцяцькуванням сяяли, а розтоцькі – ряснотою квіття з червоного сап'яну пишались, а ясенівські – оправленими у мосяжні наперстки дармовисами маяли; вовняні штани-крашениці, сердаки і байбаракі густою червонявістю спілої каліни ясніли, <...> а готурове і **котервакове** пір'я над крисанями – рожайстими веселками спалахували (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 217).

КОТИК анат. Суглоб, що з'єднує ступню з гомілкою. *Ийкнула жінка, діти, ийкнув и він, бо допекла єму у **котику** права нога* (О. Манчук. Заробок, 18).

КОТИТИ Родити, народжувати. *Та от ми, шо вже у нашім у стані, у крискенцькім, та й то кезжо си трафлєє, шо вже ми привычні, – ади, по н'єтнаїть, по дваїть **котим*** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 211); *Дідо мав таку ворожку, шо єк того вечера увійдет у хату з чужих челїдина, то вивці мут **котити** самі єгниці, а корови мут положити самі телічки* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчик, 68).

КОТОЧИЙ Прикм. до кіт. *непрості різні. набути всіх знань комусь одному немож-*

*ливо. але кожен чомусь вибирає якісь певні галузі знань. залежно від рис. вони усекі – корові, кінцькі, **коточі**, песії, курічі, гусії, жабії, рибії, мишині. до усекої живини, шо из кожної живини уживає густ* (Т. Прохасько. Непрості, 86).

КОТЮГ див. **КОТЮГА**

КОТЮГА, КОТЮГ, КАТЮГА, КУТЮГА 1. Свійська тварина родини собачих, яку використовують для охорони, на полюванні і т. ін.; собака. *То бінний го [багача] обсапає, й сіно му зробит, і маржину перелітує, а єк узимі йди до багача, то він те у віконницю ме **котюгов** тровити* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 159); *А вона [дівка] зачинитья в колибі, дві **котюги** як вовки з нею, і ніяк до неї не доберуться [легіні]* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 123); *– А подивися, Марійко, хто йде. Відав чужий хтось, бо **котюги** люто бреиуть, – завважив Томашевський* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 41); *Назустріч йому весело кидається кудлатий **котюга**, довірливо третяся об коліна, а потім, спершишсь на задні лапи, віддано дивитья на нього темними розумними очима* (Я. Стецюк. Крутий плай, 50); *Глибокі віддихи сплячих притихли, вогонь присів у попелиці, тільки **котюга** жалісно заскавуліла, але тихо-тихенько, мов би мідяну нитку торкнула* (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 127); *Сидів при ватрі з вірними сторожками – **котюгами** та думкою летів у село, до старині* (О. Дучимінська. Трембітали трембіти, 115); *– <...> Дідич на мене, як за невиданою серницею полює, сільські **котюгами** цькують, лісною рахують, убійницею. А за віщо?* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 56); *Зате по присадибах бігають й гавкають, подеколи на людей присідають, кусають за литки, ловлять за ноги, латрають, виють, завивають, гризуть й загризають, гаркають й гарче, а подеколи – скавуле: тайди, пси, псета, пирги, борюхи, тайдета, шені, шінета, **котюги**, котюжета* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 142); *І знову при кожнім здоровенний **котюг** на довгій ремінній шворці* (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 342); *Сюди вже долинав гамір з майдану: ревли тривожно корови, бекали розбуркані вівці, іржали*

коні, гавкали **катюги**, покрикували пастухи (В. Гжицький. Опришки, 14); *Унадивси був той тулук, та почав щоночі навідуватися, аж раз ймили го кутюги та надерли з него клочьї та кровї пустили* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 71); *Навіть кутюги кістку йому носили, а він їв* (О. Манчук. Храм, 60); *Собак нема, мабуть, бо не гавкають. Як же то піп не боїться без кутюг жити?* (Г. Хоткевич. Довбуш, 69); *Відшукати то відшукали, але як до нього підступитися не знали, бо тільки підійшли до хвіртки, як до них кинулися два величезні кутюги, і так гавурили, що страшно було підступитися* (П. Федюк. Гуцульська мадонна у весільній сорочці, 69); *Єк молодечьок, біг борше боронити мене від кутюги, а хоть низадовго вже мав змінети й вісімдесятку, то йиму нічю ни значіло – одним бігом біг ми на поратунок* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 11); // у порівн. *Пудно сердито пофоскувала на него, єк кіт на кутюгу, аби він борзо коло печі кінчев свою біду діети* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 28); // у порівн. *Та бо ти отут ставай, де люде, а ни бігай боками, єк кутюга* (О. Манчук. Великдень, 72); // у порівн. *Перестріляємо усіх, єк кутюг!* (Г. Хоткевич. Довбуш, 89); // у порівн. *В полудні на сонячних узбіччях гір ще старі гуцули парили кості до сонця, мов літом, але як тільки сонце схиялося вниз і золотою ракою врізувалось в вершок гори, тоді з Чорногори, з тих льодових провалів, що ніколи не тануть, зривався сердитий холодний вітер, як газдівська кутюга з ланцюга на ніч і з роззявленою мордою летів коміть-головою вниз <...>* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 96).

♦ **отєк котюга на ланци** – позбавлений волі, можливості робити те, що хоче. *Молодек, куди захоче туди й скочить, а жонатий, отєк котюга на ланци* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 35).

♦ **де люде не ходєт, де кутюги не добріхуют, де звірі не ноцуют** – далеке, безлюдне місце, глушина, пуща. *А уна 'го водила, куда сама знала: і скалами, і бердами, і темними поточінами, де люде не ходєт, де кутюги*

не добріхуют, де звірі не ноцуют (О. Манчук. Лісова дівка, 43).

♦ **котюга собача** – лайл. уживається для вираження зневажливого ставлення до когось. – *А, марш ти, не підеш, котюга собача!* – сказала Іваниха, відхилиючи двері і відганяючи пса (М. Павлик. Вихора, 171).

2. *перен., згруб.* Про злу, жорстоку, недобррозичливу і т. ін. людину. *Він не варт нічого доброго. Такий котюга!* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 363); *Оточив себе цілою гвардією пушкарів, в кожнім селі понаставив нових котюг, а в сусідні Стебни отаманом пушкарським настановив праву свою руку, головного свого помічника і улюбленика – Юру Павличука Тихонюкового!* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 117); – *Дідичі, що ваші, що наші, – вів далі Бойчук, – кутюги скажені. Знаю я їхню... добрість...* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 256); // лайл. *На лаві лежала бліда Параска і великими очима дивилася на п'яного. – А ти, котюго, от-тут? Ба чому ти не віччинила?.. Ба чому?* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 47); // лайл. – *А проклетиця, котюго! Коли я вже Бога си домолю, аби на правду ті очі з лоба виперло, аби-с не дурила людеї преославних!* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 80).

КОТЮГАРСТВО *зневажл.* Перебування в церковному братстві, належність до нього. *Федько <...> тим, що належєв до церковного братства, то дуже гоноривси. Нираз хвальковато говорив: „Я, ади, уводно мушу крутитиси в тім церковнім котюгарстві, бо з церковної служби нієким Богом ни хотєт мнє випустити. <...>”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 309).

КОТЮЖЄ *Зменш. до котюга* 1. *Зате по присадибах бігають й гавкають, подеколи на людеї присідають, кусають за литки, ловлять за ноги, латрають, виють, завивають, гризуть й загризають, гаркають й гарче, а подеколи – скавуле: тайди, пси, псєта, пирги, борюхи, тайдєта, шєні, шінєта, котюги, котюжєта* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 142).

КОТЮЖИЙ *Прикм. до котюга* 1; який має злу, жорстоку, недобррозичливу вдачу.

Він по високе ни сегав, тай далеко ни шукав книгині, лиш дививси, аби вна була з добро-го плечя й газдівського роду, бо знав, шо на світі є три породи жинок: людска, **котюжя** тай свинска, тимунь він добре уважєв при женіню, аби ни трафити на **котюжу** або свинску породу, лиш на людску (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 139).

◇ **котюжий перелаз** – ласий до жінок чоловік, жіночий звабник, спокусник. <...> Федько мав тих любасок ни одну, а так богато, ек фоді та листу в лісі. Прото, про него всі говорили, шо він був „**котюжий перелаз**”, бо котру наманув, тоту ни минув (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 309).

КОТЮЖИНА Те саме, що **котюга** 1. Мусиш обходити туда царинками, дряпатиси штрейбанами тай плотами, аби не напала ика **котюжина** тай ни покусала (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 143).

КОТЮЖКА Зменш.-пестл. до **котюга** 1. Якби брехнула **котюжка** в сю хвилию – не знати би що робив (Г. Хоткевич. Камінна душа, 134); // у порівн. Я, ек **котюжка**, побіг й собі за дідом, нанитаючі, шо він мет робити (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 57).

КОХЛЯ Ківш, невелика посудина (перев. з довгою ручкою) для черпання чого-небудь; черпак. Василь подавав їй воду в **кохлі** (чогось захотілось їй саме з **кохлі** напитись), ніс її почерез голову Аннички, що сиділа на стільчику біля Петришиної постелі, одна краплина, нехотячи, впала дівчиниськові на шию (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 179).

КОЦКАТИ Створювати стук, шум під час ударів, поштовхів, коливань, розривів і т. ін.; стукати. Серед писку і глоти нестерпуче **коцкав** десь „млин” дерев’яним клеко-том згуків (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 227); – Зробіт мені педикор / на великий палец, / би не **коцкав** по підлозі, / ек піду у данец (В. Шкурган. Ти... позавидував мені на смеречину <...>, 26).

КОЦНУТИ 1. Однокр. до **коцкати**. І треба ж такого випадку, що на камінь вилізла змія, і знов, я мало здаючи собі справу, **коцнув** її тою ж паличкою по голові і знов удачно (Г. Хоткевич. Чарівна палиця, 453).

2. Убити, позбавити когось життя. – Та то я... Івана **коцнув**. – Навіщо? – старий одразу збагнув, яку халепу повісить йому на шию Грицько цим недоречним убивством (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 29).

КОЦЮБИТИСИ Тулитися. Бідничія бірше кутами стрипіла та понадвірю **коцюбиласи**, ек данцувала в хоробах, бо то прото було богацке весіле, а ни бідноти (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 230).

КОЧЄЛО Круг. На другий день Иванчік встав, як із катушу випущений. Очі стовплом стали, чорні **кочела**, мов млинське каміння під ними нависли, хода стала дрижача, непевна й важка (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 131).

КОЧЕРГА

◇ **стрипіти, ек прошак у кочергах** – почуватися зніяковіло, збентежено. Тай аж ни зараз остро воркнув до Иванчіка: „**Чо стрипиши, ек прошак у кочергах?** Сідай! На заважсєй ми. Генде під лавицев є стільчик” (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 445).

КОЧЄТИ Котити. – <...> Прийдут нас-тухи в обід – розлучайте собі свої вівці. Котрі ваші знаменета. Пічки. – Ає... Пічкаті мої... – Тож беріт та маршіруйте. – Але ж бо я не маю на чім вести дат... – **Кочете** собі. Вно з гори покотитси аж у долину (Г. Хоткевич. Довбуш, 164).

КОЧЄТИСИ Котитися. – Знав-сми зайди послухати, знав-сми жінку заситити, а не знав-сми горізок з хати вікінути. <...> Ге-е-ех! На черіпки пішов, чуєте? – Слухайте, слухайте, як черіп’є **кочєєси**, аби так біда відкочюваласи (Марко Черемшина. Горнець, т.1, 108).

КОЧІЛЦЕ 1. Коліща. Другий випорнав якесь **кочілице**, забавочку дитячу, і котить по обгорілій траві (Г. Хоткевич. Пожарище, 342); // у порівн. Людина ставала цілком безпомічною, „от ік **кочілице**” – можна було котити, як кулю (Г. Хоткевич. За Юріштаном, 466).

2. Круг, коло. Хвіст дараби завернуло, гримнуло ним так, що вия талби збілася в **кочілице**, задня керма хруснула, мов трісочка <...> (Г. Хоткевич. Дарабов, 391).

КОЧУВАТИ див. **КУЧЮВАТИ**

КОЧЬИН Стебло суцвіття кукурудзи без насіння, качан. // перен. *А відтак плескав сусіднього бадя по горбі на плечах і показував комендантові: „Паничю, з цієї парми не буде хліба, саме **кочьинє**, йкі таністри на плечях!”* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 143).

КОШЕЛАТИ(СИ) Осідати, оселятися, замешкувати. *У давнину тут була шира. Слобідно. Хто відкив зайшов, то спокійно **кошелавси**, де хотів, тай газдував* (П. Шекерик Доників. Дідо Иванчік, 144); *Побідив йго [Аридника] й за кару [Бог] струтив на тридев'яту землю, аби **си** він там **кошелав** и панував, а ни на Божим світі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 129).

КОШЕЧИЙ Котячий, кошачий. // образн. *Пес би ригав на твої слова, гадино ти з-під ілового коріння. А зійди лиш суда – я ті висмикаю тоті косиці **кошечі**, шо легіні по коримях недовисмикали* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 72).

КОШИЦЯ див. **КАШИЦЯ**

КОШНИЦЯ Виплетена з лози повітка біля хати для зберігання качанів кукурудзи. – *На тата впала **кошниця** і побило 'му ноги* (В. Шкурган. Переказ, 107); *Хай журиється той, що не має на окріп закинути, у Стефана тріцять **кошниці** ще від передторішнього збору* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 264).

КОШТУВАТИСЯ Витрачатися; робити витрати. – *Дайте спокій, вуйночко, не **коштуйтеся** даремно, бо то й так нічого не поможе* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 180).

КОШУЛЬКА Пестл. до **кошуля**. *Не бий, мамо, бо уранці / за тринадцять літ / ще раз буде на **кошульці** / від кісточки слід* (І. Малкович. Пісенька про черешню, 120).

КОШУЛЯ Сорочка. *Цілували їй руки, торкалися пальцями сивих кіс, обіймали, як рідну неньку, – палко й ніжно, товпилися, боячись штовхнути її, наступити постолом на босі ноги, забувши, що вони опришки, закривавлені робітники смерті, а не білі*

*недолітки у білих **кошулях*** (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 227); *Її килими і верети мають попит у замку, що кам'яною громадою стримить над новим Галичем, з її тонких білих полотен шують **кошулі** міські панночки, на її полотна вишивають відданиці весільні рушники* (Р. Федорів. Жбан вина, 294).

КОШУТ збірн. Сухе бадилля кукурудзи, кукурудзяне стебло. *Гафія, гійкаючи, відтягувала її [козу] від кукурудзяного **кошуту**, прив'язувала на кругляку* (В. Шкурган. Не пошкодуйте чесу, 173).

КРАДЕНИЦА Украдена річ. *Перед Юріштаном си була ни утайла ні одна крадіж, бо він потраф'єв кожду крадіж видкрити тай її вишукати, ек лиш хотів то зробити. Говорили про него й таке люде, шо ек ни було мижи людьми крадежей, то він сам ходив красти, а витак ту **краденицу** підмітував під газди, аби мати свіжу роботу тай мати притоку заберати собі людський мозіль* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 150).

КРАДЬМИ присл. Крадькома. *Вуїна на збитки пужіла мене, шо рано в запусний понедівнок у хату увійшло до них сім смолеків вартувати, ци хтос дес си **крадьми** ни поскоромит у говіне* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 108).

КРАСНИК Краянин, земляк. *Отенер уже **красник** мій не минет шибенічки – ек гадаєси, Катеринко?* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 286).

КРАСНИЦЯ Жін. до **красник**. *Красниці ми, обоє з Німецької Мокрої* (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 152).

КРАЙКА етн. Тканий пояс з кольорової шерсті. *Носили ми на Закарпаття тарниці (дерев'яні сідла), ложки, **крайки**, бруски для кіс* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 85); // образн. *Розхідник – опришок гір, / Виткав скелястий плай / У **крайки** гадючий мотив* (Віра Вовк. Убогий квітник, 146).

КРАК 1. Гілка. *Приходжу до гаю, осматрюю дуби – / Аж тутки на **краці** сидя си голуби* (Ю. Федькович. Трафунок, 72); – *Сила! – вдарив у бас Варакута. – Що **крак** – то козак, а де балка, то там сто, а то й усі двісті* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 137).

2. Зарослі кущів. Вид тої скали, поплямленої сивавими лішірями та порослої паршивими **краками**, покритої місцями зеленковатим мохом, було мині вічно лечьно (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 8).

КРАМСЬКИЙ Привозний, не місцевого виготовлення. Лишень що брат кинув на його, аби мовчав, аж тут виходить із церкви – дівка? – ні, не дівка, але хтось гадав би, що се якась царівочка до нас на храм прийшла, така собі пишна та убрана: чоботи червоні, сорочка рантухова, опинка волочкова на ній, пояси **крамські**, а коралів та монеста на шії! – може, на кількасот левів срібних (Ю. Федькович. Люба – згуба, 245).

КРАМШНА збірн. Товар, крам. Люде несли за Гору на конех вирменам сафіян та свічки, а з-за Гори зносили кукурудзи, чюмови тітіню та усеку **крамшіну**: ек загірські ремені, закоченки крисані, так повскі, білі, з високими наголовниками; челідинські жовті чоботи, шовкові фустки та залізник: сокири, пили, сапи, капці до дерев'сних плугів (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 170).

КРАНКАСА Каса для хворих. Далі, з гуцула беруть „на йкус дідчо „**кранкасу**”, з котрої ніхто ніколи не мав помочи ані на грейцар <...> (Г. Хоткевич. Дарабов, 386).

КРАПЕРЧАСТИЙ Укритий крапками; крапчастий. Лежить він горілиць, **краперчастий** такий, як би короста посіялася; то ему, кажуть, з осьька, від пороху, обшмалило, кажуть, цілого... (М. Павлик. Ребенщучова Тетяна, 29).

КРАСАВИЦЯ Вродлива дівчина, жінка; красуня. „Ти плачеш, моя душко? Чей же не на мене? / Вшак знаєш, **красавице**, що любі – не воля. <...>” (Ю. Федькович. До неї, 51).

КРАСАВИЧКА Пестл. до **красавиця**. „То не сокіл, то мій милий вороним літає!” / Та й схопилась **красавичка**, ліску відчиняє (Ю. Федькович. Україна, 48).

КРАСКА 1. Барва, колір. І сонячне проміння грає усякими **красками**, що незамітно зливаються в одне чудове сяєво (Марко Черемшина. Хіба даруймо воду!, т.1, 62).

2. Фарба. – Гей, брате милий, гей, ци чуєш? / Чого ти тутки так сумуєш / На ка-

батині, на зеленій, / В кровавій **красці** закрашеної (Ю. Федькович. Товариші, 61).

КРАСНЕНЬКИЙ Пестл. до **красний** 3. Аж підскочив панок з того ляку. І на Амвросія з криком та лайкою. А той: „А чекайте, паночку **красненький**, вона зараз ціла буде. Не хвилюйтесь...” (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 17).

КРАСНЕНЬКО присл., пестл. 1. Гарно, красиво. <...> Всі хуленько, всі борзенько, / Поубирані **красненько**... <...> (Р. Єндик. Пояс чеснотливости, 195).

2. Добре. Сьогодні вона веселіша, ніж звичайно. <...> Радіот діти, і вона собі радіє. <...> – Прошу пані, – промовив несміло Філіпко Бокатій, – нам тут так добре, що і йти не хочеться! – Дуже **красненько**, дорогі діточки! (Марко Черемшина. Хіба даруймо воду!, т.1, 62); А парубкам та дівкам що за храм без музики? <...> От тому ж тото сидять собі наші легіні та дівки на зимні Николи **красненько** дома та дозирають хати, а стариня сама собі здоровенько храмує (Ю. Федькович. Люба – згуба, 242).

КРАСНИЙ 1. Приємний зовнішнім виглядом; який відзначається гармонією барв, ліній і т. ін.; гарний. Хату Степан ставив **красну** (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 68); Тієї зими чорна хижка була йому палацом **красним**, бо Юстинка її веселила, а тепер вона скидається на понуру ведмежу гавру (Р. Федорів. Опришкова криниця, 206); Церква в нас **красна** дуже та убрана: образи святі всі під золотом та під сріблом, лиш затілько хіба, що тісно <...> (Ю. Федькович. Люба – згуба, 244); А от як прийде весна, як укриються верхи зеленню новою, позацвітають трави, як вилізуть гуцули зі своїх кожухів та розсиплються маком червоним по узгір'ях – от коли наші гори **красні**! (Г. Хоткевич. Камінна душа, 13); Адже писаний збанок служить до першої тріцини, найкоштовніший мосяж людям за забавку править, верета, якою б не була **красною**, однак веретою залишається <...> (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 231); – <...> Видно те було й по твою дедикові: що то за кучері мав **красні**, який хід рівний, яку поставу бутну і певну! (Р. Єндик. Регіт Арідника, 24); Тут

ніч сьогодні, певно, не настане, / такий іще гарячий небосхил / і так повільно котиться на діл / купальське сонце, **красне**, мов криسانی... (Г. Турелик. Ватагові цієї полонини, 13); – Ой, та шукай лиш, небого мамо, **красного** вбрання і лагодь файні калачі й короваї до вишиваних бесаг, бо будемо виряджати зараз твого Юру до невістки, княгині пишної та молодой (П. Козланюк. Похорон, 122); Тут весна, тут квіти **красні**, / Тут верхи стрімкі-зелені <...> (М. Марфієвич. Пахнуть квіти серед ночі..., 13); Над Чорним Черемошем росла у горах **красна** ялиця. Так народилося село Красноїлів (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 146); // образн. Осене, **красна** читанко, / Дай тебе прочитати (М. Влад. В ніч на Івана Купала, 20).

♦ **красний храм** – церк. храмове свято, яке відзначають весною (на весняного Миколая). А парубкам та дівкам що за храм без музики? <...> От тому ж тото сидять собі наші легіні та дівки на зимні Николи красненько дома та дозирають хати, а стариня сама собі здоровенько храмує. Як же зато дасть Бог дочекати весних Николів, то вже стариня сидить дома, а молодіж пускають у храм. От тому ж тото назвали у нас зимній храм чесний, а весняний **красний**. То й недурно його так і прозвали, – хто хоче відіти охоту та красу, то най лиш приходить до нас у **красний храм** (Ю. Федькович. Люба – згуба, 242).

2. Який має привабливу зовнішність, привабливі риси обличчя; вродливий. Тільки зараз вона як слід роздивилась її – **красна** дівчина, мов намальована (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 71); Хто б міг оповісти, про що думала тоді Маруня; може, думала про те, що сьогодні скінчилося її життя і тепер не буде в неї ні **красного** любка, ні щебетливих діток, ні людської шани? (Р. Федорів. Жбан вина, 92); Ой в ніч на Івана та й на Купала / **Красна** дівчина долю шукала (М. Влад. В ніч на Івана Купала, 20); – Ти куди, Анничко? Яка ти стала **красна!** (М. Яновський. Голуба парасоля, 315); І буде рости він здоровий, **красний** та розумний (Г. Хоткевич. Камінна душа, 13); – <...> А я волю такого, аби наперед знав, що з нами

і з нашими горами через вік буде, – з щирою радістю в очах розповідала богині, який її любко **красний** та який опришок відважний (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 291); – Я виджу ти **красна**, мов русалка, а дівчата **красні** я люблю (О. Кобилянська. В неділю рано зілля копала..., 61); Взєли мене дівчата одсгнені в біле лудинє та обмили з мене тирбу. <...> Та такі були **красні**, цом си не міг надивити (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 52); Ти озвалась, **красна** Дзвінко? (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 174); – Ага, говоріть собі, шкода було такої **красної** дівки (М. Дзюба. Укриті небом, 41); [Дівчата:] Хто ж та зоря ясна? То Анничка **красна** <...> (В. Зубар. Вітрова донька, 86); **Красна** як ласичка молодичка вже і в Петришкових очах дістала ніс по самі груди, але ще слабо борониться (Р. Єндик. Пояс чеснотливости, 198); А **красний** той Василь був – мой-мой! (В. Шкурман. Майте на увазі, 177); // образн. Мій смерековий краю, мій легіню **красний**, / Як нестерпно без тебе сумно завжди (Н. Стефурак. Як нестерпно завжди за тобою сумую, 46); // образн. „Червоний капчур, / Шкіряний постіл, / Ой, яка ти, чічко, **красна**, / Лиш клади у дзбан на стіл! / Запашний киттар, / Мащена коса, / Та красуня пиногуба / Жалить словом, як оса <...>” (Віра Вовк. Черемош, 240).

♦ **на красне завжди трасне** – краса все перемагає, здолає. – Ха-ха-ха... ой, з того молодого батяр, як з ключця батіг! Коби вже дав раду із своєю молодогою, а то сидить, якби до лави примерз. – Ей, ще рік-два та й ся, може, розмерзне. – Ага, говоріть собі, шкода було такої **красної** дівки. – О, **на красне завжди трасне!** – То таке дівоче, що бере хто хоче (М. Дзюба. Укриті небом, 41).

♦ **аби ріс здоровий, як та земля, красний, як та весна, а веселий, як сонце** – обряд. уживається як побажання дитині здоров'я, краси, гарної долі при першій купелі дитини повитухою. Зігнувшись над ночвами, на дні яких лежала біла шматка, вона легко занурила скоцюблене, червоне тільце у теплу воду, проказуючи співучо: „**Аби ріс здоровий, як та земля, красний, як та вес-**

на, а веселий, як сонце” (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 331).

♦ **аби молоді були красні, ек весна, острі до роботи, ек оса та бджола, а веселі, ек Великдень** – обряд. уживається як побажання молодим краси, працьовитості, щасливої спільної долі, коли благословляють молодих. *Аби молоді були красні, ек весна, острі до роботи, ек оса та бджола, а веселі, ек Великдень...* (П. Федюк. Гуцульська мадонна у весільній сорочці, 68).

♦ **вже приїхала, красна любко, до мого гумна; тато і мама просять тя до хати, будеш їх старість дозирати, будеш їм онуків родити, а чоловіка сокотити** – обряд. за давнім народним звичаєм, з такими словами звертається молодий до своєї нареченої, приводячи її в батьківську хату за невістку. *І ось тепер вона лежить пластом, а перед очима гойдаються чужі ворота, на тих воротах її Іванко знімає з сідла Ксеню Козутячку, знімає і каже: „Вже приїхала, красна любко, до мого гумна. Тато і мама просять тя до хати, будеш їх старість дозирати, будеш їм онуків родити, а чоловіка сокотити”.* Так він говорить Ксені, так повинен казати за старовіцьким звичаєм (Р. Федорів. Весільні ворота, 256).

3. Який має позитивні якості або властивості, цілком відповідає вимогам, заслуговує схвалення; добрий, якісний. *Дідо розказував, що другий день по Благовіщенню, на Благовісника, доліскі люде й підгірене ворожесть, що ек файна днина, то будет **красна** урожя на усий хліб* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчик, 115); – *Ади нема чого довго си всиджувати, треба си вступати і робити пляц...За **красний** світ і я з вами крапельку віп'ю* (В. Шкурган. Син, 50); *А як дочекалась весни й приїхала сюди, аж здивувалася, що могла одна зробити з мертвого пустирища таку **красну** сіножать* (Б. Загорулько. Черногора, кн.2, 5); – *То вип'єм за ці **красні** новини!* (М. Стельмах. Над Черемошем, 53); *Усе те люди **красних** становищ, з університетськими дипломами <...>* (Р. Андріяшик. Сторонець, 128); *Обвиклись тут уже в нас? – Атож. Щоправда, вербоматку ва-*

*лити тяжче, ніж смереку чи навіть бука, але ж платня **красна**...* (О. Гончар. Маша з верховини, 450); *Синя вічність... **Красна** вічність!.. / Й ми самі... Самі... Самі!..* (Т. Мельничук. Лада, 131); *Хоть йка була **красна** погода надворі, то тот вітрец вишював дождь* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчик, 23); *Бо ж попереднього дня, при **красній** погоді, не надаремно, кругом надлісництва, коси обсіли всі модереви, та свистали, аж у вухах ляцало* (Л. Яримович. Лови на готура, 60); *Прийшла бечкова. Погода **красна**. Небо ясне. Повіває тихий вітерець* (Д. Харов'юк. Палагна, 535); *Шо літо **красне!** / Шо зима погожя (!)* (В. Шкурган. Кудя розцінкані надвір у вітер?, 35); // у колом. *Співаночки мої **красні**, / Де я вас подію? / Ой у полі калиновім, / По полю розвію...* (Р. Федорів. Жбан вина, 68); // у порівн. *А Пречиста Діва / За столом сіла, / А за нею добрі люди – / Тобі доленьку судять; / Як золото, ясна, / Як весна, **красна**, / Як хліб, добра, / Усему світові подобна* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 255); // ірон. – *Поки що хай три дні кулешінники мнють та добре поміркують, – примирливо погодився ватаг. – О-о-о, то для легінів **найкрасніша** робота, – ховаючи посмішку, уципнув похмурий опришок* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 71); // ірон. *Ряба корова на очах худла і все менше та менше давала подою. Палагна знала, чия то справа. <...> Раз наробила такого крику, що Іван біг в загородку як навіжений і мусив одганяти од порога велику жабу, що намагалась перелізити у хлів. Але жаба раптом десь щезла, а з-за вориння скрипів вже голосок Химин: „Добрий вам вечір, сусідоньки **красні**... хе-хе...”* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 206).

4. у знач. ім. **красне**. Те, що має позитивні якості, властивості, заслуговує схвалення. – *Багато **красного** сказав товариши секретар, – безнадійно відкопилюються сухі уста Сави Сайнюка, – та до нас таке життя не загостить, бо вбога наша земля, як і ми* (М. Стельмах. Над Черемошем, 131); *В старих сандалях, волосяній рясі, / Ти йдеш крізь місто на гарячий брук, / Підносиш білість непорочних рук / Благословенням на брудне і **красне*** (Віра Вовк. До одного святого, 86).

КРАСНІШИЙ Вищ. ст. до **красний** 1. Повіз, а потім закаявся. Що їй не кажу, а вона одно: „Гарний, гарний Київ, а в нашому селі **красніше**” (М. Стельмах. Над Черемошем, 15).

КРАСНО присл. 1. Присл. до **красний** 1. Іноді хотілося йому пишно, **красно** убраться, заблискати золотом, засясти дорогоцінними камінцями і царем увійти до хати (Г. Хоткевич. Камінна душа, 141); Кепкувалася з моїх босих ніг, але я тим ни трабував, дививси, ск **красно** сонце сходило з-поза довгих ґрунів, високих кичер, темних лісів, що вічно видсвіжують своїм запахом повітре (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 45); А вони обидва сиділи щасливі і горді, повбурвані так **красно** й багато, що старі Довбуші за все своє довге життя ніколи навіть не виділи такої дорогої одежі (Л. Качковський. Довбушева пісня, 23); А Довбушеву кирницю скажіть **красно** вицимбрувати – кождий гуцул з-над Черемошу покаже вам, де вона є (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 163); // у коляд. Ой то ті stole **красно** накриті / **Красно** накриті, слчі скатерті. / На тих скатертях круті колачі, / Круті колачі, пиво варене, / Пиво варене, пиво зелене (П. Федюк. Свята вечеря, 86).

2. Присл. до **красний** 3. – Та чо', можна, – опам'ятався й почервонів. – Ти така файна, як писанка. І **красно** співаєш... (Р. Федорів. Жбан вина, 64); Того року він міркував узети в коледники на тримбіташя вуйка Леся, братского сина, бо той **красно** умів играти в трембіту (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 70); Олекса спокійний, слухняний, з усіми чемний, **красно** заговорить, привітає тай всі сподобали собі його (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 32); Ой, кобисте могли, то ми бих уже вам **красно** заплатили (П. Федюк. Штабар, 35); А до того **красно** озброєний, гуляв собі понад Черемошем, наче метелик (Р. Андріяшик. Сторонець, 4); Як хочете **красно** перехрамувати храм, конечно виберіться в Дідушкову Річку на Петра (Р. Єндик. Пояс чеснотливости, 193); А ще вам скажу, що тоті чотири післанці, що стоять з братом, називаються стрільці; бо вини мають таку службу, що скоро яка сторонська дівка надійде, так вони їй зараз

на віват мають стріляти, відтак відводять її два аж у цвинтар, а тут чекає вже моя старша сестра та веде у церкву святу, де знов середуща сестра жде, аби її **красно** де постановити (Ю. Федькович. Люба – згуба, 243); 'Би то **красно** зайти, / до одвірка чоло не розбити; / 'би в хоромах не стати й забути / а 'чо прийшов... (В. Шкурган. Би то браму з коня розщипити..., 8); Ми жили і не знали, що земля кругла, а в році дванадцять місяців, але ми радісно співали коляду своєму Богові, **красно** відбували свої весілля, спокійно вмирили (Г. Хоткевич. Жаль за горами, 376); Подякував дідові **красно**, а дід каже: „Йди рівняй світ, бери в багатих, давай бідним, та не проливай марно людської крові. <...>” (В. Гжицький. Опришки, 124); Щоночі кликав до хати за повні столи, хоч і можна було кавалок сира-хліба кинути на сіно, як псам. І за то **красно** дякували б (Б. Бойко. По голови... По голови..., 64); Семениха дякує йому **красно**, що прийшов, не гордувався, та й веде його за „стіл” на перше місце (Марко Черемшина. Основини, т.1, 87); [Баба Мряка:] Але за це повинен ти мені / Віддячитися **красно**, файно! (В. Зубар. Вітрова донька, 80); При нагоді щоразу підкине, як той позичив богів нібито для картини, розписку в сільрадї лишив, що все поверне, мовляв, це й подякує **красно**, а де то все? (О. Гончар. Тронка, 145).

◇ **красно дякую** (декую, дяковать) – етикетна формула, яка використовується для широкій, сердечній, люб'язній подяки. – **Дякую красно**, нанашку! – знову оволодіваючи власним щастям, відповів Довбуш (Р. Федорів. Жбан вина, 274); – <...> **Красно дякую** тобі, брате, од всієї роти (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 145); **Красно вам дякую**, пане Русин (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 161); Жупникові закортіло вийти за Бринем аж за ворота. <...> Проте провів тільки на сходи, сказавши йому в плечі: „**Красно дякую**” (Б. Бойчук. Остання надія, 190); – **Дякую красно**. Радий вітати пана президента (С. Скляренко. Карпати, кн.1, 77); – Та, **дякую красно**, – відпрошується Ільчиха, наче не він у неї, а вона в нього гостем була, – я собі отутечки на крайчику присяду (Прина

Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 108); – *Візьміть, Лесю Івановичу, – виносить Далецький з сусідньої кімнатки добірні золоті колоски.* – **Красно дякую** (М. Стельмах. Над Черемошем, 109); – *Славайсу. Помагайбіг, люди добрі. – Слава Богу. Красно декуємо* (В. Бабій. Помста опришків, 4); *Пом'яв задоволено круглий живіт, покrexтав, розгладив на грудях волосся й почав прощатись.* – **Дякувать красно за танець...** – *Ідіть здорові* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 222).

3. у знач. присудк. сл. Про почуття приємності, задоволення, яке відчуває хто-небудь. *Та дай йому на три рати на Покрову, на Стрітеня і на Спаса і все буде красно та файно та й могоричу вип'ємо* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 212); *Та запалим ватру, пишину, дивну, чудно гожу, щоби на три світа ясно, щоби красно, дивно щасно!* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 38); *Як-то красно було, коли вони сюди прийшли та дідові кланялися, а він їм присягу провів та з ватагом отієї води з скелі написся* (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 91); – *Добре вам тут на землі <...> палите собі люльки, п'єте горілку, любите жінок, купаєтесь у річках і росах... <...> У вас тут справді красно, – промовила Смерть* (Р. Федорів. Жбан вина, 100).

КРАСНОІЛЬЦІ тільки у мн. Жителі села Красноїлля. *Тимчасом із болот і запліснілих озер роздалися різкі свисти і темні постаті заповнили долини, щоб покарати красноільців і зеленців за їх буту зухвалу і змагатися за владу Арідника* (Р. Єндик. Регіт Арідника, 41).

КРАСОЛЯ Корова рябої масті, з білими плямами. [Мольфар:] (роздратовано) *Калинко! Чуєш? Я тебе найняв, / Щоб ти лиш гралася? Маржина де? [Калинка:] Куди! Верніться! Де пішли, красолі!* (В. Зубар. Вітрова донька, 77).

КРАТКА 1. Клітинка. *Він був гарно одягнений – сам високий та стрункий – на плечах у нього були новісінькі, вовняні бесаги, ткани у кольорові кратки* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 126); // образн. *Запам'ятаємо цю крапку, / що, наче куля з-за вугла, / пробила наскрізь аркуш в кратку – /*

нас розсудила, як могла (Г. Турелик. Останній лист, 94).

2. Елемент орнаменту писанок, який нагадує, символізує клітинку. *Це були ті елементарні символи, які Францові вдалося познаходити у орнаментах писанок з усіх кутів Карпат. Через іншість розміру, конфігурації, кольору і швидкості тьма знаків нагадувала неправдоподібну мішанину різних комах. Впізнавалися драбини, клинчики, півклинчики, триклинчики, сорок клинців, жовтоклинчики, зубці, кантівка, кратка, безконечна, півбезконечна, кучер, перерва, крижик <...>* (Т. Прохасько. Непрості, 46).

КРАШЕНИЦІ, КРЕШЕНИЦІ тільки у мн., етн. Штани з пофарбованого в червоний колір домотканого сукна; червоні сукняні штани. *Був уже не босоніж – у гуцульських постолах та ще й червоних вовняних крашеницях, лише драна козацька жупанина, а надто оселедець на свіжовибритій голові, різнили його від верховинця* (Б. Загоруйко, кн.1, 163); *Витягалось найкраще лудіння (одежа), нові крашениці, писані кептарі, череси і табівки <...>* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 182); *Олекса мацає на колінах потерті крашениці і з болем вслухається в голоси щедрувальників, що долітають з різних кінців села* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 45); *Мав на собі суконні червоні крашениці, як Довбуш, і постолі жовті, морщені, дорогі, сорочку, багато вишиту, киттар, мудро мережаний сап'яновими зубцями та китицями з волічки* (В. Гжицький. Опришки, 83); **Крешениці** цвітно закрашені, а онучі, вишиті в коверц, були темно закрашені (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 329).

КРЕВНЯК Родич. *Кревняки стиснули один одному руки і розтиснули пізьму в серці, подякувавши Юрі, весело пішли додому, співаючи <...>* (Р. Єндик. Регіт Арідника, 38).

КРЕВНЯЧКА Жін. до кревняк. Родичка. *Але коло неї пораяються ще інші челядини, її кумки та приятні кревнячки* (Марко Черемшина. Основини, т.1, 86).

КРЕДЕНЦІ

♦ **креденц пуцьки не має** – вульг. безпідставне звинувачення когось у тому, що є аб-

солютно неможливим, нереальним. – *Певно, що би було, а то на людей лупаються так, якби всі жінки винні, що в них кури не до-
ються, а всі хлопці – що ще **креденці пуцьки не має!** Мерзи куревські! (М. Дзюба. Укриті небом, 184).*

КРЕЙЦАР див. **ГРЕЙЦАР**

КРЕМИНАР, КРЕМІНАР, КРИМІНАР
В'язниця, тюрма. *А маю зогнути у **креминари**, а ти вже панувати не будеш! (Г. Хоткевич. Потомок Довбушів, 457); „Пустім мене! Я сам зараз їм обом оттам воду освечю за ці їх збитки! Я їх смерть, а вни мій **кремінари!** <...>” (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчик, 253); – Та дес тот найстаріший сидит у тебе, сидів би в **кримінари!** (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т.1, 164).*

КРЕМІНАР див. **КРЕМИНАР**

КРЕМСЬКИЙ Міцної будови тіла (про людину); кремезний. *І парубки нічого собі хлопці – **кремські**, охочі; але ні один межи ними вже так не храбрував, як один рудий високий парубок у тоненькій забираній сорочці (Ю. Федькович. Штефан Славич, 287).*

КРЕМ'ЯЗЕНЬ Чоловік міцної тілобудови, кремезний чоловік. – *Може бути! – пробасив **крем'язень** під загальний регіт (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 56).*

КРЕМ'ЯХИ тільки у мн. Дитяча гра в камінці. *Я он з нашою Гертрудою колісь у **крем'яхи** на вигоні гралися, на вечорниці разом бігали, такими подругами були, що й водою не розіллеш... (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 152).*

КРЕПІР Смерть. „*Осиротила-с мні, Чічка, та й жінку, та й діти, то тепер нам всім **крепір** буде!*” (Марко Черемшина. Чічка, т.1, 112).

КРЕПНУТИ Загинути. – *Це, хло', сам хамут, не конина, – каже один. – Та видко-си, шо хамут; незугарне було ходити та й **крепнуло**, – каже другий (Марко Черемшина. Чічка, т.1, 111).*

КРЕС, КРИС¹, КРИС Рушниця. *Досвіта на Головосіки пишов дідо з **кресом** своїми дорогами, на стрілецтво, а я з бабов дновав дома (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчик,*

*52); У нас справа швидка: з **креса** та в груди – за димом не видно <...> (Ю. Федькович. Люба – згуба, 248); *Іде їх дванадцять, як соколів, аж земля гуде. Усі в **кресах**, пистолях, порошницях і порожниках, з бартками в руках, а Довбуш попереду з мечем у руці (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 54); *А газда – тот прикрашує стіну: чисто випуцував топірці, тобівки старовіцькі блеховані, порошниці, гаранники, які файніші дзьобні; дав поредек стрюбі – отим **кресам**, пушкам та пістолетам <...> (Г. Хоткевич. Камінна душа, 43); – Знаєш що, Іване, я тобою тепер не требую. Йди спати. – Краще я піду з **кресом**, може тотура вполюю (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 122); *А коло брами на варті Іван Торунтєкєв: ув обох руках по пістолетові тай **крис** на плечах (Г. Хоткевич. Довбуш, 102); *А коли ще більший виросту, то візьму дедів **кріс** і буду боронити тебе від Сіроманців (Р. Федорів. Таїна, 168); *У тих коморах повно всякого добра: порошники, порошниці, топори, бартки, **кріси**, оливо, цина, порох, пістолі тай повні бербениці золота і срібла (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 94); *Чи **кріс** такий в опришків був колісь? (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 171); *Мов від дзеркала, відбивалося сонце від шабель, **крісів** та гарматніх дул (Р. Яримович. По могилах сліду не остало, 11); *Ну й прощався легінок з дедєм-ненев, брав **кріс** на плечі, бартку в руки і йшов зводити рахунки зі своїми й людськими кривдителями (Г. Хоткевич. Камінна душа, 108); *Не на буйногровому коні при чотирьох пістолях, **крісові** й бартці, не серед волів золоторогих, не в хмаровинні отар, стад, черед, не через вагу надбаних дукатів або твердість вийтівського берла, а отут, на порозі ще нової хати, він особливо твердо стояв на ногах, гордюючи своєю силою і славою багача (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 10); *Над різьбленим буквим ліжком, засланим вовняними ліжниками, висіли натерті до блиску топірці, тобівка, порохівниця, старовинний **кріс** і нова берданка (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 96); *Тимчасом Худан поскладав свою зброю на сволок під стріхою оборога, постелив собі сірачок під голову, досягнув зі сволока оден************

зі своїх пістолів, оглянув його, поправив **кріс** і простягнувся на сніні долілиць головою (І. Березовський. Худан, 38); *Стали й дивились [робітники] і не вхопили отих двох миршавих жандармів і не відобрали в них **крісів**, а самих не пустили із верха у прірву* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 114); *Той старовинний **кріс** – то лише дорога родова пам'ятка* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 195); *Дивлюсь: дві сарни з лісу: скік! / (Чому **кріс** не взяв на їх?)* (Олександр Олесь. Ніч на полонині, т.2, 202); *Глянув Олекса – в руках у нього не флюярка, а **кріс!*** (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 34); *І почати з того самого, себто з нічого... з самого початку. Так, якби-м знову мав вісімнадцять і йду лісом з тим **крісом**, коли прогнав батько...* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 67); *А наймолодші ті рекрути / Ще муштрувалися забавно: / „Позір. А випни, хлопче, грудь. / На плечі **кріс**. Ну справно”* (О. Бабій. Гуцульський курінь, 39); *– Давай сюди **кріс**, і пішли* (М. Яновський. Гірське серце, 177); *У відповідь Шугаєві / З **крісів** залунало* (Ю. Боршош-Кум'ятський. Микола Шугай, 162); *Носив топір, і **кріс**, і твер, / як носиш вуса* (В. Герасим'юк. Серпнева імпровізація на два лади, 85); *Коли не довірять мені Олекса **кріса** в руки, візьму скрипку, флюяру, дудку* (В. Гжницький. Опришки, 22); *О ні, заждіть, / На смерть мою заждіть. / Подайте **кріс!*** (Н. Стефурак. Гей, музики, грайте, грайте, 52); *Із вікна дивилася / на зелений світ / і бачила сина / у вербовій / крисані, у вишневій сорочці, / з **крісом**, на коні* (М. Аронець. Не плакала, 24); *– Священникам і їх дітям, як на мою думку, не слід брати **крісів** у руки...* (С. Скляренко. Карпати, кн.1, 306); *Закинув на плечі торбу, **кріс** і гайда* (У. Самчук. Гори говорять!, 82); *– **Кріс**, пістоль та й бартка, – відповідали сміливіці* (С. Пушик. Перо Золотої Птаха, 131); *За півтора року після черкесів Тисою Рівнею під час Брусиловського прориву знову прогарцював ще один – не менш дикий на грабіж – загін русаків, який, щоправда, великого людського погрому не чинив, але на бабів і жінок тримав нюх не менший, аніж **кріс** на ослабленого у війні австріяка* (М. Матіос. Нація, 40); *Горобина, обжінки, біла хата, / Криничний зруб, гори гулкий про-*

*лом, / Сопух тяжкий, маржина небагата, / Киптар і **кріс**, земля моя, чолом!* (А. Малишко. Франко в Криворівні, 410); *Хто жив, брав **кріс** / І йшов враз батько з сином <...>* (В. Атаманюк. Українське село, 11); *Коли завалилася майже столітня власть Нанашки, до бару часто вламувалися обвішані **крісами** і порохівницями збуї нового газди, які гасали горами, накидуючи свої звичаї* (Т. Прохасько. Непрості, 122); *Недаремно ж на майдан простують люди – хто піший, хто на коні, хто ніс бартку, а хто – **кріс** за плечима* (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 11); // у порівн. *Ой вижду я з хати та й стану гадати: / Коби то не зброя, не білі кабати, / Ой то ж би-м полетів, як куля, як **кріс**, / Де-м орлом родився, де-м соколом ріс* (Ю. Федькович. Ой вижду я з хати, 57); // у порівн. *Баба ходором ходила по хаті. Була набита гнівом, ек **кріс*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 28); // образн. *Навчи мене премудрості, навчи, / Моя сувора і ласкава Музо, / Навчи мене, життя, в руках тримати **кріс** / І **крісом** правді послужити* (М. Влад. Глибина завжди небезпечна, 61).

◇ **кріс** душу йиму маму мамину псом (**гачу**), (**кришило тай будет, а йиго ни будет**) – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання смерті. **Кріс душу йиму маму мамину псом**, – заклев Шкиндя сердито (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 262); *А Шкинди з лютости, то аж дихати ни дало, таки посоловів на Иванчіка з серця. Завзето процідив кріз зуби: «**Кришило тай будет, а йиго ни будет, кріс душу, йиму маму мамину псом гачу**», – тай заскреготав зубами так сердито, шо мало шо їх ни виломив* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 264).

КРЕСАК *етн.* Те саме, що **кресаня**. – *Благословіть, отче! – каже Василь, знявши кучму (бо в нас, знаєте, ходять молодий і дружби в кучмах, не в **кресаках**), а сам так і сплавав* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 263).

КРЕСАНЯ, КРИСАНА, КРИСАНЯ, КРИСАНЯ *етн.* Чоловічий гуцульський фетровий капелюх з прикрасами. *Тепер Іван був уже легінь, стрункий і міцний, як смерічка, мастив кучері маслом, носив широкий черес і пишну **кресанню*** (М. Коцюбинський. Тіні за-

бутих предків, 185); *А брат вам убереться в кармазин, кресаню з полами насуне на чоло, порошинці, удвоє через плечі, так і сяють <...>* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 243); *Було гікають на нього сусіди, жінка плаче, а він кресаню затисне на вуха, раки прив'яже і дивись – уже борюкається з дикими, спіне-ними хвилями* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 191); *На храм збираються гуцули; / Встають до ранньої зорі, / Виймають реміні, кресані, / Тобівки файні, киттарі* (Олександр Олесь. На зелених горах, т.1, 214); *На недавнє трембітання, на опришківський свист, на тяжкі удари дзвона ще стікався з усіх кутків народ, а майдан уже переповнився, в сутінках ночі він наче коливався, погойдувався барвистими кресанями, кептарями, сардаками, байбараками* (О. Кундзіч. Верховинець, 255); *Того дня одягнули ми найкраці сорочки, найновіші кожухи, найтишніше завітчані кресані* (У. Самчук. Гори говорять!, 19); *Мені довелося глибше натягти на очі кресаню і відступити назад у натовп* (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 372); *Браччиків схилило горе, / скинули кресані <...>* (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 64); *Тогди Федь чомно виступає наперед, здоймає кресаню, кланєєси* (Г. Хоткевич. Довбуш, 102); *Танаско впізнав би його здалеку по вибіленій сонцем кресані* (М. Яновський. Коли йдуть сплави, 7); *Всі люди ходять крадьки, похилені, а коли побачуть його, скидають кресані і держать так довго в руці, аж перейде тай цілують руки його, як попа у церкві* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 45); *Час від часу проходили люди, а що здіймали шанобливо кресані, то діди й собі відповідали тим же* (В. Шкурган. Майте на увазі, 177); *Гордий гуцул в кресані, / Гуцулки в фартухах* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 139); *Пропав у кліті ватажок, нема його, аж вносить у хату оберемок шовкових хусток із жовтими квітами, міднодротих запасок, як масло м'яких сукон, усяко писаних, премудрих ліжників, кресань і вибиваних тобілок* (Р. Єндик. Камінна душа, 157); *В кашкетах горяни колись не ходили, це вже тепер молодші згадують про кресані або капелюхи лиш у неділю* (Я. Стецюк. Крутий плай, 57);

В Гната хустка шовковенька – за кресанев ружа <...> (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 57); *Поки чоловіки йдуть собі під церкву і під нею завішують свої кресані, спирають палиці й топірці й, не вітаючись ні з ким, заходять до церкви, хрестяться, молять отченаші, жінки вишуковують затишне місце <...>* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 72); *Гнат лежав, одягнений у нове лудінне. Поверх писаного киттаря, перевішана була нова тайстра. Біля нього бардка, та закосичена крисана* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 156); *– <...> Пошию тобі черлені гачі, куплю кресаню з павами, дублені постолі, файний каптарик, – ото буду мати легініка* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 164); *Мушишне здоймали кресані з головий, а челідь низко клонила їх, побожно ирстєчіси* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 46); *Зісунув кресаню з чола аж на потилицю, наче б то вона, кресаня, заваджала його радісним думкам-мріям* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 42); *Доспівав Олекса співанку і зупинився перед газдою, чомно скинув кресаню, як годиться молодшому перед старшим <...>* (Р. Федорів. Жбан вина, 52); *За широким, бляхованим золотом чересом зі срібними клямрами стирчали пістолі й чудової роботи ніж, через плече навхрест – торба й дорогі порошинці, на голові – кресаня з павиними перами <...>* (В. Гжицький. Опришки, 45); *Юра при тій проповіді стояв, мов на розпечених шинах, зараз по херувимській пісні вийшов із церкви і, не здоровкаючись ні з ким, не обзираючись, затиснувши кресаню на очі, пішов до своєї хати <...>* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т.21, 434); *Навіть пір'я не ворухиться на гуцульських кресанях* (М. Стельмах. Над Черемошем, 121); *Обв та тонкою жированою бляхою кресаня була зачічена готурами й павичами, дармовиси й китиці бовталися по боках* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 63); *Дмитро Стельмащук скинув старі гумові чоботи, взув туфлі, одягнув вихідний костюм, взяв нову кресаню і направився в контору колгоспу* (М. Яновський. Зарва, 331); *Від навколишніх рухів гойдалися червоні язички свічок, тремтіло плеско води*

у коновці, ворушилося райдужне павичеве пір'я на весільній **крисані**, що лежала поряд з легінською барткою (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 45); Він був одягнутий як на свято: вишиваний гарячими нитками киттар із дармовісами прикривав його плечі, зелена **крисаня** із синьою пір'їнкою за шнуром збита була набік, широкий, жовтої шкіри черес облягав стан (С. Скляренко. Карпати, кн.2, 10); Ох дядю, дядюню... віддайте **крисаню!** / (І вмилось обличчя сльозами) (В. Лімниченко. Пастух, 17); Зелена **крисаня** павичами вбрана. А з-під неї кучері чорні та погляд орлиний (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 10); Тільки легкий вітер похитував готуровим пір'ям на верху його широкої **крисані** (І. Березовський. Худан, 34); Дванадцять яблук золотих / із-під снігів нам освітили / різдвяну ніч. / І вийшов неньо, / в **крисаню** їх зібрав (Г. Турелик. Дванадцять яблук золотих, 68); Цілюю Фросину очима здаля і вклоняюсь, знявши **крисаню** (В. Бабляк. Вернись на Білу неденю!, 64); Скігайте з поду старі цимбали, / Пуцуйте з лепу **крисані** борше (В. Шкурган. Скігайте з поду старі цимбали..., 9); В тебе бартка-блискавичка, / В блискітках **крисаня**, / Дівочкам і молодичкам / Снишся ти до рання (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 25); Сивоусі й безвусі гуцулики в перехняблених під негодами зелених **крисанях** зчужіло дзьобали двома пальцями зруділу бриндю з брудних платинок на колінах (Р. Андріяшик. Сторонець, 160); Кілька раз зирнув Продан з-під **крисані** навкруги <...> (М. Павлик. Вихора, 225); Пасе гусей в лужку малий Андрусик, / Плете **крисаню** в темному лужку (А. Малишко. Франко в Криворівні, 416); Гуцул. Киттар. Байбарак. Постоли. **Крисаня**, широкий шкіряний пояс (черес), тобівка (сумка). Топірець, пістоль (Я. Ярош. Меланка – чесна газдиня, або як Іцка зрадила Коза, 96); Спочатку – у торбу, відтак – у діряву **крисаню** (Л. Качковський. Довбушева пісня, 154); Я ще не вмів добре схоплювати змісту п'єси, я мало не плакав, що не міг дотепер розпізнати, хто з тих, одягнених у вибивані киттарі й завітчані **крисані**, – хто з них Довбуш (Р. Іваничук. Смерть Довбуша, 91); Раз якось Настуня за-

ходить коло печі, кулешу колотить, а Олекса **крисаню** на голову тай „добраніч” (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 19); Гуцул-чабан, гуцул-бунтар віддавна / Був і митцем великим водночас, – / Тому кептар чи писана **крисаня** / І до сьогодні так чарують нас (М. Карпенко. Митці, 129); Здалося: прийшли оба з Олексою, звишивані на них сардаки, гудзики і шнури з самої сухозлоті. **Крисані** з бляхами та павами (Б. Бойко. По голови... По голови..., 78); Вгадавши в ньому відважного ватага, поспішно зняли **крисані** і попадали на коліна (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 55); Світанок. Зморився. Став на горі. <...> Вітер під **крисанею** (І. Андрусак. Лесь (фрагмент самознищеного поезо-фільму), 124); Народна уява малює високого, плечистого, темноволосого, рухливого мужа, обличчя усміхнене, має гостре око, дзвінкий голос; на голові **крисаня** з пір'ям <...> (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 124); Незважаючи на морози й сніговії, Юрій тепер не одягав на голову **крисані** – так велить звичай віддавати шанобу померлій (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 180); **Ше** и **крисаню** тобі на голові вімалюєт, хотьби и без неї опередь него стоєв (О. Манчук. Фіглі, 22); // у порівн. Візьми мене із собою, як жасмин на **крисаню**, / Візьми мене, як синій місяць на свою цоглу (Віра Вовк. Мандрівник, 93); // у порівн. Ск пролюдні **крисані** в легінів закєтєченє трєсунками, так місцями позакєтєчєванє гори садками (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 10); // у порівн. Мов золота **крисаня**, підлітає над ґрунями сонце, розсипає тисячі іскринок (М. Яновський. Силач, 37); // у порівн. Тут ніч сьогодні, певно, не настане, / такий іще гарячий небосхил / і так повільно котиться на діл / купальське сонце, красне, мов **крисаня**... (Г. Турелик. Ватагові цієї полонини, 13); // образн. Заходить червона писанка, / Боровики ховаються під **крєсані** <...> (Віра Вовк. Вечірне, 339); // образн. Тільки мій сон / У солом'яній **крєсані** / Блукає між буками (Віра Вовк. Сон у солом'яній кресані, 355); // образн. Журавлі біля криниць / зняли срібні **крисані** / і застигли на мить: / із білої хати несе / у відрах дівчина сміх <...> (М. Аронець. Журавлі

біля криниць, 19); // образн. Місяць-легінь / У золоченій **крисані** / Зблід-стомився / на космічному гулянні / І за кичеру подався на спочинок (М. Влад. З добрим ранком!, 17); // образн. При місяці зачинав паламар, як святий Петро, церкву, / певний, що ніхто в світі краще заспівати не зміг би. / Увечері дід перед золотим язичком люстерка / з голови скидав і клав на дно скрині **крисаню** німбу (І. Калинець. Вечірня, 12); // образн. Ось і вересень в жовтій **крисані** / Веде полями осінь золоту (Ю. Боршош-Кум'ятський. Вересень, 112); // образн. Іде весна! Ви чуєте, Карпати?! Прокіньтесь! Підніміть свої білі **крисані** (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 61); // образн. З Широкого викочується соняшне ядро і ласкаво гладить Магурки; вони усміхаються, кивають привітно зеленими **крисанями** і жартом переморгують з Широким (Р. Єндик. Регіт Аридника, 9); // образн. Із вікна дивилася / на зеленій світ / і бачила сина / у вербовій **крисані**, / у вишневій сорочці, / з крисом, на коні (М. Аронець. Не плакала, 24).

♦ **скинути (здійняти) крисаню** (перед кимось) – 1) виказати повагу до когось. *Вся околиця вдячно здіймала перед тобою **крисані*** (М. Яновський. Приїзди, мамо!, 87);

2) потрапити в залежність від когось. – *Вони, Маріко, гадають, що знову в старі часи вернуться, – казав глухо, неохоче, мляво розжовуючи суху бринзу, – що знову **скину** перед ними **крисаню** і наймуся до них на службу...* (Р. Федорів. Маріка, 59); – <...> *Так душу дати, я її завжди дам, бо хочу, щоб я не перед людьми, а люди передо мною **крисаню** скидали* (Р. Єндик. Звідки беруться мольфарі, 98).

♦ **крисаня на волоссі здіймається, як оборіг** – хтось чогось дуже боїться. *Щоправда, Штефан теж мав страх переді мною, бо **крисаня на волоссі здіймалася, як оборіг**, але страх свій затаював, на лице випускав посмішку* (Р. Федорів. Жбан вина, 175).

КРЕСЕЛИНА Те саме, що **крес**. *„Ой так, синку. Це вірна правда, бо ади и я маю отту **креселину** низдалу, тай хоть я вже старечок, а вна юдит мене пити з не в ліси,*

богдай пуστοпаш пробігатиси” (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 270).

КРЕСИК Те саме, що **крес**. *А друцига пустий лиш из **кресиком** лісами играет узими* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 101).

КРЕСКЄНИН, КРИСКЄНИН Християнин. *Ей, Господенькові сетенькому вклоним си, шо дав нам таке веремнєчко файне, на свої на **крескєне** преославні си згленув!* (Г. Хоткевич. Кішня, 341); – *Єк були опришки – присідали панки та жидки, притихали, ади, та й не збиткувалиси над **крискєнами*** (Г. Хоткевич. Довбуш, 105).

КРЕШЕЛИНС військ. Частина **кріса**, на яку кріпиться ствол. *Утерли – в сто їх душ, – / І лож, і **крешелине**... / Свист як у лист! як у гаю-гаю-гаю! / Вже більше ані руш / З моїм **кресом!*** (Ю. Федькович. Співанки, 234).

КРЕШЕНЄК етн. Верхній короткий одяг із пофарбованого в червоний колір домотканого сукна; червоний сердак. // у порівн. *„Ти, сараку, маєш у своїм житю тепер велику запуту, любаску”, – єк то сказав йму Лелітка, то він так почерлений з устиду в лице, єк **крешенєк**, але тот тим ни питає* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 429).

КРЕШЕНЄК-СЕРДАК Те саме, що **крешенєк**. *А у зголови клала стару манту. Поверх неї **крешенєк-сердак**, а на то зверьхе клала свій кіптарик з плечь* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 40).

КРЕШЕНИЙ дієприкм. Фарбований. *У тражду увійшов дідо, легонько ступаючи ногами, шо були обуті у постолі-свинєцьки, волоками оборсані, у чорні онучі та **крешені гачі*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 25).

КРЕШЕНИЦІ див. **КРАШЕНИЦІ**

КРИВАВИЦЯ див. **КЕРВАВИЦЯ**

КРИВДА

♦ **поповнити кривду** – завдати ще більше збитків. *Павун зараз другої днини, як єго узали під арешт, повісився, а єго увесь маєток зліцитували і громаді **кривду** **поповнили*** (Ю. Федькович. Жовнярка, 338).

КРИВОРІВНІВСЬКИЙ Прикм. до назви населеного пункту Криворівня. Тут за важкими, довгими, груботесаними, зачовганими до полиску столами, під чорною, як ніч, стелею, що лежала на трьох товстених сволоках, перед діжкатим, пляшкатим, зваблним і клятим шинквасом, перед корчмаревими видупкуватими очима текло, вирувало й шуміло, як Черемош, життя гуцула. **Криворівнівського** і **сторонського** (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 154).

КРИВОРІВНІВЦІ тільки у мн. Те саме, що **криворівці**. Молодим легінем, що недавно перебрав газдівство від знемоцілого батька, він якось повертався з коломийських торгів та й заїхав разом з **криворівнівцями** і ясенівцями до корчми попоїсти і чарку перекинути (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 84).

КРИВОРІВНЯНСЬКИЙ Те саме, що **криворівнівський**. **Криворівнянських** трембітарів запросили до Києва на озвучання кінофільму (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 110); *Не те, що зажерливе панство, як ото криворівнянський, жаб'ївський і ясенівський дідичі, котрі заради забави настрілювали цілі купи оленів, кіз, диків, ведмедів, зайців* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 7).

КРИВОРІВНЯНЦІ тільки у мн. Те саме, що **криворівці**. Пістолетник одразу кинувся бійцем через поляну, бо вже розиукав очима серед **криворівнянців** свою матір (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 47).

КРИВОРІВСЬКИЙ Те саме, що **криворівнівський**. *А вже по цілій Косівщині з уст в уста передавалася пікантна новинка о тім, як попадає криворівська цілувала привселюдно Маруська на храму в Яворові* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 92); *Бо сама красна, як ніхто з ясенівських дівчат. І з криворівських, і з устеріцьких, і яворівських, і жаб'ївських. Бо на всі гори пава!* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 9); *Ксьондз криворівський хоче проповідь казати* (О. Манчук. Храм, 59).

КРИВОРІВЦІ тільки у мн. Жителі Криворівні. – *Треба було таки спалити криворівцям відьму-спокусницю, а то пожаліли,*

а вона, видите, не пускається свого (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 48).

КРИВУЛЄК Кривий кинджал. *Свиснув Худан в пальці і за кілька хвилин гурт опришків станув над трупом медведя. „Алес го, мой, почястував тим своїм шлєхоцьким кривулеком! Ади, скус му таввиз зробив під гергачьков (гортанкою!)”* (І. Березовський. Худан, 24).

КРИВУЛЬКОВАТО присл. Які нагадують кривульки; зигзагами. *Толоки позарубовані дінницями та стряпавими ломовицями в усілякі узорі: барткато, ичькато та кривульковато, ек розкішний, коверцовий гуцульський ліжчик* (П. Шекерик-Доніків. Дідо Иванчік, 10).

КРИВУНДРА зневажл. Крива, кривонога істота. *З гурту висунувся молодий, моторний щезник і пискливо заговорив: “Нашому кривундрі маємо за це подякувати, що ми з грізних сил перемінилися в уяві гуцулів у жалюгідні й смішні істоти”* (Р. Єндик. Регіт Арідника, 16).

КРИВЦЯ

◇ **а кривця (кров) би кі (нагла) залила** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання смерті. У деяких селах на Гуцульщині замість залясти: <...> **А кров би кі залила!** <...> **А кривця би кі нагла залила!** батькували чарівним словечком: „Будувавбисси” (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 140).

◇ **а кривця би в кі застила** – лайл. те саме, що **а кривця (кров) би кі (нагла) залила**. У деяких селах на Гуцульщині замість залясти: <...> **А кривця би в кі застила!** <...> батькували чарівним словечком: „Будувавбисси” (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 27).

КРИГА

◇ **піти як та крига весною на Черемоші** – померти. *Під хатою стерті корогви, а в хаті і в хорамах повно людей. Через малі шибки блимають горіючі свічки, в хаті дяк скрипливим голосом виводить похоронну пісню. Лесьо підняв догори сухі, жиливі, як засохлий жерепник, руки, спустив раптом*

вниз і вдарив об поли. – Ото діждався, ото потіху маю. **Пішла як та крига весною на Черемоші.** Та так якось, що не знати коли (М. Козоріс. Черногора говорить, 278).

КРИЖЕВКА бот. Трав'яниста рослина родини хрестоцвітих; крижівниця, хрестовниця (*Crucianella*). Та й зараз полонина сяє барвами – синіми, голубими, червоними, жовтими, білими... З тих барв можна виокласти райдугу. Тут і гармітки, і снігурки, і невістки, і пишні **крижевки**... (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 114).

КРИЖИК 1. Натільний хрестик, який носять як оберіг. Ще тремтячою од гніва рукою видобув з-за череса файку <...> і не помітив, як <...> з кишеньки череса зопалу висмикнув за ретязьок металевий хрестик. Уздрівши його, Марина зблідла. Точнісінько такий **крижик** носив Василько (Б. Загорюлько. Черногора, кн.2, 169).

2. Елемент орнаменту писанок, який нагадує, символізує хрестик. Це були ті елементарні символи, які Францові вдалося познаходити у орнаментах писанок з усіх кутів Карпат. Через інішість розміру, конфігурації, кольору і швидкості тьма знаків нагадувала неправдоподібну мішанину різних комах. Впізнавалися драбини, клинчики, півклинчики, триклинчики, сорок клинців, жовтоклинчики, зубці, кантівка, кратка, безконечна, півбезконечна, кучер, перерва, **крижик** <...> (Т. Прохасько. Непрості, 46).

КРИЖМА, КРИЖМО обряд. Біла тканина, яку дарують дитині на хрещення; у яку сповивають дитину хрещені батьки після обряду хрещення. – Як дівка учинит си дитину, а закопає її у землю в лісі, а та дитина перетриває сім рік у землі, то кличе вона хреста. Як хто учує та схрестит, то з неї не буде лісниця, як ніхто не вчує і не схрестить дитину, то робиться з неї лісна; **крижми** вона не має, перед її покритий, а зад – ні (М. Рymar. Білий слон, 87); У нас прийнято: коли ви потрапили до хати, де є немовля, то треба подарувати „**крижмо**” (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 127).

КРИЖМО див. **КРИЖМА**

КРИЖУВАТИСЯ Зазнавати мук, страждати як розп'ятий на хресті. // у порівн. Жовнірські мерці лежать вже голі травами та жолобами і покривленими головами отік відвертаються від бородатих санітарів. Отік вони на когось банують, отік скаргу у світ посилають, отік **крижуються** дуже (Марко Черемшина. Після бою, т.1, 174).

КРИЇВКА Місце таємного зберігання чогось або перебування когось; потайник, сховок, схованка. Тисячі а тисячі усіх отих кутків, закутків, **криївок**, схованок, невідшуканок дивилися на нього смішливо-чорними очима, розкривали чорні роти й показували язик щілини, діри, густі зарослі підкаміння... (Г. Хоткевич. Камінна душа, 345); Як тільки Владзьо черкнувся об смереки і проминув його, він тихо мов кіт вискочив з **криївки** і сильним ударом по голові, нанесеним ззаду, повалив Владзя на землю (М. Козоріс. Черногора говорить, 136); Та його тато був добре захланним газдою: не хотів залишати мадярам цілі бербениці бринзи, то і послав сина до хати принести до лісу, до їхньої **криївки** харчі, що залишилися в коморі (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 101).

КРИЇВКА-ПЕЧЕРА Криївка, облаштована в печері. – Будемо розходитись, легіники, – мовив Довбуш до опришків, коли й ті попрокидались і мовчазно поставали біля входу до **криївки-печери** поруч свого отамана (Л. Качковський. Довбушева пісня, 7).

КРИК

♦ ні крик ні гвалт – сильний крик, галас. А у Карадича – ні крик та ні гвалт на подвір'ю. – А там що таке? – питаю людей. – А Сафат Зінич застрілив молодого! – уповідають (Ю. Федькович. Сафат Зінич, 298).

КРИЛАЧКИ перев. у мн. Бокові колоди дараби. Вперше Марія порадила Юркові, аби кидав сплави після того, коли дараба скинула його у воду. Тоді деревом сильно гойдало, шарпало з одного боку ріки на другий. На скрутах „**крилачки**” зачіпали за береги (М. Яновський. Штрихар, 79).

КРИЛЬЦЯ-КИПТАРИКИ тільки у мн., перен. Крила метелика. Можливо, вважала їх дивними метеликами з білими **крильця-**

ми-киптариками, що пурхають то тут, то там поміж листям папороті (М. Яновський. Конюшина для козулі, 77).

КРИМІНАР див. **КРЕМИНАР**

КРИМКА Шапка із хутра кримської вівці. *І питалася, скільки тая полонина вартує, бо вона хоче собі восени нову кримку справити та й на м'ясниці у Варшаву поїхати* (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 209).

КРИС¹ див. **КРЕС**

КРИС² *етн.* Те саме, що **кресаня**. *Не відізвася ані словом, поклав крися на голову і без „бувайте здорові” вийшов з хати* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 21).

КРИСАЛЯ *етн.* Те саме, що **кресаня**. *З Бичкова, обтяжені гостинцями, вертали-ся керманічі додому. Несли з собою „кадило”, від молі, стракаті шовкові хустки для жінок, крисалі та всяке таке* (У. Самчук. Гори говорять!, 15).

КРИСАНА див. **КРЕСАНЯ**

КРИСАНІЧКА *етн.* Пестл. до **кресаня**. *Бо легінь таки й напавду був дуже красний: суті рум'яніці грали на здорових, темного кольору лицях, поблискували рівні зуби з-під вуса; набік кинена крисанічка відрізувала косу тінь на одній стороні обличчя, тоді як друга була розбарвлена сонцем* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 64).

КРИСАНІЧКА-СОЛОМЕНКА *етн., змени.-пестл.* Солом'яний капелюх. *Зате вже крисанічка-соломенка* цілком новісінька, і, мов золото, на сонці поблискує, а дармовисики си бовтають (Г. Хоткевич. Злочин природи, 333).

КРИСАНЧИНА-СОЛОМЕНКА *етн., змени.-пестл.* Те саме, що **крисанічка-соломенка**. *Малюки на слідуючій кашиці боряться з джигів. Василько шворкнув свою крисанчину-соломенку на кашицю, шурхає дрюком* (Г. Хоткевич. Повінь, 325).

КРИСАНЬКА *етн.* Зменш.-пестл. до **крисаня**. *Удають дорослих: спльовують крізь зуби, сикаючи; так само недбалим рухом поправляють крисаньки на головах <...>* (Г. Хоткевич. Дарабов, 385); // образн., у кол. „Туда будуть вівчирики білі вівці пасти, /

Будут мої співаночки за крисаньки класти” (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 352).

КРИСАНЬЧИНА *етн.* 1. Зменш.-пестл. до **крисаня**. *Отой каправенький [хлопчик] сміється найдовше <...>. Зате другий, повненький, кругленький, у крисаньчині з політків, – аж по отаві кладеться від веселога заразливого реготу* (Г. Хоткевич. Пожарище, 346).

2. Стара поношена крисаня. *Мишавя убога фігурка в подертій кожушині. Крисаньчина старосвіцька, і смальцю на ній стільки, що аж зашкарубла <...>* (Г. Хоткевич. Поліціян, 358).

КРИСАНЯ див. **КРЕСАНЯ**

КРИСАНЯ-ЛОЇВКА *етн.* **Кресаня**, виварена в лої. *Три чабани в крисанях-лоївках, туго застебнутих киптарях, при чересах – лежали біля ватри* (С. Скляренко. Карпати, кн.1, 94).

КРИСКЄНИН див. **КРЕСКЄНИН**

КРИСКЄНЦЬКИЙ Прикм. до **крискенін**; християнський. – *Чого мовчиш, суко, било би тобов у каміне та в плить, ек тим, шо б'єт? То, ади, раз не крискенцька дитина, шо їй не болит. Відьмене йкес* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 101).

♦ *най би вже го біда брала з-перед крискенцьких душ – лайл.* уживається як прокляття, виражає побажання пропасти, згинутти, залишити в спокої народ. *Ой, сину, новини за новинами. То мандатор новий в Устеріках. Лиш такий, шо най би вже го біда брала з-перед крискенцьких душ* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 136).

КРИШЕНИЦА Нарізані ножем фрукти, овочі або інші продукти. – *А ші доста зголоджена була, бо шо мені давали в дорозі в тих лагерьх (?) – капусти ікоїс, дві-три кришеници тий хліба таки-то кавальчик* (В. Шкурган. Переказ, 98).

КРИШЕЧКУ присл. Зовсім мало. – *Та ми вже розходимоси. Ші кришечку* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 144).

КРИШКА див. **КРІШКА**

КРІЛЬ Особа, що має титул монарха; король. *Мав наш найесніший король йкось*

войну із нерівним царем <...>. Пишет до поганого царя **кріль**, що буде посилати проти турецького поганого вояку одного жомніра (Г. Хоткевич. Довбуш, 108).

КРІПКИЙ Значний за силою, ступенем вияву. Скільки разів возьме **кріпкий** мороз, стільки разів віє холодний вітер та й навіває нову верству снігу (Марко Черемшина. Сльоза, т.2, 60).

♦ **кріпкий і на руку, і на ногу** – міцної тілобудови. Та й справді це був молодець! Рослий, стрункий, **кріпкий і на руку, і на ногу** (Г. Хоткевич. Камінна душа, 63).

КРІРВАНИНА Важка праця. Най би він заробив на днину 50 кр., то вийде – двісті день тяжкої гуцульської **крірванини** пропустив учора Коляцьо – за один день! (М. Павлик. Пропащий чоловік, 45).

КРІРВАТИ Важко працювати. Уже за всім роцибаюся сама, за нехоть він мені не допоможе: **крірваю** на тім верстаті і вднину, і вночі, аж мня скульбачило... (М. Павлик. Ребенщуківа Тетяна, 30); – Хоть ти не калічка, але ти богацька одиначка, тобі не гарувати, не **крірвати** з молодюками (Марко Черемшина. За мачуху молоденьку..., т.1, 272).

КРІС див. **КРЕС**

КРІСАНЯ див. **КРЕСАНЯ**

КРІСОВИЙ Прикм. до **кріс**. – А це хто? Він же не згинув від пострілу? – Авжеж не від пострілу, а від **крісового** прикладу, – сказав Вихор придивляючись до вбитого (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 271).

КРІС-СТРІЛЬБА Те саме, що **кріс**. – І Дідо подав Олексі гостру сокиру, а на її місце поклав **кріс-стрільбу** (Р. Федорів. Жбан вина, 49).

КРІТКО присл. Непорушно, тихо, спокійно. А він так си верг того медведя, що забув навіть за свій **кріс**, але видно було, що й медвідь перепудивси, бо пару хвилин так сидів **крітко**, що й ни тевавси (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчик, 158); Та дитьтьо, би его уже брав, аби то собі прийшло до церкви тай постоело **крітко**, ек Бог приказав (О. Манчук. Храм, 58).

КРІЦОВИТИЙ Міцний, сильний. Видважений та **кріцовитий** [Шкиндя], а ни така белега, ек Довгий, що лиш вічно був лінивий, остудний та видгонистий у товаристві (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчик, 206).

КРІШЕЧКА Те саме, що **крішка**. І як то можна було тікати від своєї крові, а все на **крішечку** такої маленької жінки, як Куричка, звалити? (М. Магіос. Солодка Даруся, 105).

КРІШКА, КРИШКА Невелика частина, мала кількість чого-небудь; дрібка. Ну тий, гадайте собі, дав міні аптекарь ту кроплю у такій маленькій флещиці, що з пушок 'ї не видно. Єкий кат, гадаю, мой аби таку **крішку** на тілке ділити! (О. Манчук. Дохторе, 70); – „Видиш (?), **крішка** цих грошів, а ші тре' соли купити, нафти купити, татові сірники і січену махорку...” (В. Шкурган. Переказ, 91); А він тогди кає: „Візьми ти, – кає, – іми мотиля, йкого-будь, та вирви му голов, а витак з лилика крила, та очі з миші та з кертини, а витак уломи вухо з голки та з обірничка денце візьми, а витак троха згури та ладану **крішку** та й усе тото змішей, та найди тогидний воріх, що то зиму перележів, та не зійшов, бо му чірвак середину виїв, та й тото усе поклади у вотой у воріх” (Г. Хоткевич. Камінна душа, 73); То й навертає Николка до свого сусіда близького, один грає, другий співає, й обидва цяпають по **крішку** люто: для настрою (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 67); – Сохрань Боже, – але єкби я від цієї [співанки] не зачав, то і тої не нагадав би, ану, погодіт **крішку**, а зараз мете чути... (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 202); Ади трохи наскубала смих руками, тай зразу таки ззіла ту **кришку** їгидок, бо то ни було шо тхаті нести (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 141).

КРОВ

♦ **кров пив би собі (би-с) із-за (з-за) нігтів** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання смерті. Не питают мого криміналу, але заговорюют мене, аби ж їх вів до Муська на горівку та на буженицю. **Кров пили би собі із-за нігтів** оці облесники ненаїсні (Марко Черемшина. Писанки, т.1,

215); – *Єго на царинці спрага пече: „Скочу, – каже, – до Сайнки за збанком на воду!” А пив би-с кров з-за нігтів, таже жолобец генде!* (Марко Черемшина. Парасочка, т.1, 244).

◇ **свав би-с кров, та би-с свав** – лайл. те саме, що **кров пив би собі (би-с) із-за (з-за) нігтів**. – *Свав би-с кров, та би-с свав!* – крикнула вона насамперед так само, як кричить на бичка-ласійка, як сей без її призову добереться до маминих діюк (Марко Черемшина. Злодія зловили, т.1, 72).

◇ **хай тебе нагла кров залле** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання смерті. *Хто перший склав зі слів такі речення? Не склав, а сплавив на своїх емоціях, на гніві!* – *Та хай тебе нагла кров залле!* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 42).

◇ **бити, щоб кров сикала** – жорстоко бити, до крові. – <...> *Ану взяти бидло і до пивниці, і бити, щоб кров сикала!* (Р. Федорів. Жбан вина, 251).

КРОВАВНИК Настій зі звіробою звичайного. *Десь у коморі є падиволос і кровавник. Треба випити* (М. Магіос. Нація, 19).

КРОСНА тільки у мн. 1. Ткацький верстат. *Стара Дугайха сиділа за кроснами, ткала сукню* (Ю. Федькович. Безталанне закохання, 329); // образн. *На арфах передвічних кросен тчуть барвисті мелодії килимів хитрорукі рапсоди з Косова, з Поділля, Полтавщини, з-під Києва* (М. Стельмах. Над Черемошем, 139); // образн. *І чим густішу пряжу ткала ніч на своїх кроснах, тим страшніше робилося Оленцю* (Р. Федорів. Таїна, 175); // образн. *Південні гірські схили ворухаються найніжнішим мереживом; тчуть його з м'якого золотистого снігу сонячні кросна, а скріплюють і фарбують легенький морозець і вечірні та ранкові зорі* (М. Стельмах. Над Черемошем, 139).

2. Підставки для різання дров; козли. *Брат Федусь припасовував на кросна тесані дошки* (М. Магіос. Нація, 70); *А в хаті на дубових кроснах лежав наш тато* (П. Федюк. Ріка, 12).

КРУГАВ Яструб, шуліка. “*Циганочко-волошечко, я кругав'я вбив, / А він мені рантхуполу кров'ю да збруднив*” (Ю. Федькович. Циганка, 155).

КРУГЛЄК, КРУГЛЯК 1. Те саме, що **віблєк**. *Під талбами шуміла, пробивалася поміж кругляки, вирувала вода* (М. Яновський. Танець дараби, 44); *Одні валжи смєреки, обтинали гілля, вершики, суччя, другі, підсоблюючи собі кіллям, спускали стовбури на галяву, де треті брали їх у рубанину: тєсали бруси, буковими клинами кололи кругляки навпіл, корували їх, зарубували вижолобини-гари, діри-каганці* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 235); *Була також чистенька, з кругляків, полонинська хата, з танку якої був вид на долину Черемошу та на Гриневські гори* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 70).

2. Кругла ділянка пасовища. *Гафія, гійкаючи, відтягувала її [козу] від кукурудзяного кошуту, прив'язувала на кругляку* (В. Шкурган. Не пошкодуйте чесу, 173);

3. *обряд*. Вид танцю, який виконують колядники. *А витак пишли круглека у пасіці дідови на бжьоли, аби си роїли. Зметали коледники свої шєпки й бартки на стропу у ногах дідови й бабі, шо стоєли у пасіці серед колеса мижки коледниками з горівков у беривці* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 92); *Крутились кругляка, присідали гайдука, співали різні жєртівливі плєсівки* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 129).

4. *обряд*. Мелодія до цього танцю. *Ни вгавали майже крики коледницьких таборий. Ни стихали голосні плєси, лунали круглеки, розливалиси по горах кучєреві співанки* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 78); *На подвір'ю заграв скрипаль кругляка* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 129).

КРУГЛЯК див. **КРУГЛЄК**

КРУЖЛІВКА Центрифуга, апарат для відокремлення вершків від молока. *Практику вже маєте, з кружлівкою вмієте давати собі раду, – пробував жєртувати Бобак* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 99).

КРУЖОК Дощечка, на яку викладають зварену кулешу. *Василь виколотив кулешу, викинув на кружок та й стали їсти* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 292).

КРУМЕНЦЮЮЧІ дієприсл. Зводзячи судомами. <...> *Але вже ни доказав то, шо*

мав сказати про тот хрестик, клябучку й чепелик, бо вже нічиста сила ни дала докінчити йому, пудно ним **круменцюючі** та розтегаючі його (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 418).

КРУМПЛІ, КРУМПЛЯ збірн. Бульби картоплі, що вживаються як їжа і як корм для тварин. Внесла з сіней бесаги, поклала туди паляницю вівсяного хліба та коновку молока квасного, трохи **крумплі**, ріпи, та цей мелайняної муки на токан <...> (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 41); Баба Ганна сіла, передихнула, почала чистити **крумплі** (С. Скляренко. Карпати, кн.2, 116); То ж послушайте, як картоплю називають у нашому краю: бульба, бурця, картопля, бараболя, боршишка, бараболя, біб, американка, ріпа, буля, мандибурка, **крумпля**... (С. Пущик. Перо Золотого Птаха, 72).

КРУМПЛЯ див. **КРУМПЛІ**

КРУНУТИСИ Кинутися, метнутися; крутнутися. **Крунулиси** хлопці зі сміхом, жартами кожний до свого добра (Г. Хоткевич. Камінна душа, 180).

КРУТЕНЦІЯ Клопіт, турбота. Але до кого его [пана] закучювати, міркую, аби мене від сего тишиєка гет відчіпив, тай аби я вже з ним ніскої **крутенції** не мав (О. Манчук. Француз, 37).

КРУТЕЦЬ Хвороба овець, яку викликають личинки стрічкового глиста, що потрапляють у мозок, внаслідок чого тварина кружляє в агонії; вертіж. // у порівн. *А ти, війте, крутисся, як тота вівця, що крутець має* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 85).

КРУТІЖ Вир (у річці), глибоке місце у воді. *А з шуму на воді, шо збивався на крутієжах, повставав Арідник – Архе Юда* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 128); *Великий жаль вхопив Івана за серце. Зразу його тягло скочити зі скелі в крутієж: „На, жери мене!”* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 204); // у порівн. *Ти добре радив, коли ж кляте, / Годі навчити було!.. Глав – / І, як у той крутієж, упав / У ті прокляті чорні очі!* (Ю. Федькович. Циганка, 153).

КРУТІЖ-ПЛЕСО Те саме, що **крутіж**. *На Ясеніві, право Петра Кутацука, сіла Ва-*

сила з братом Олексою над самою безодньою глибиною, над крутежем-плесом Черемошу, недалеко старого Мошка Краутгамера (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 549).

КРУТЬКАТИ СИ Ходячи туди-сюди, постійно перебувати де-небудь, біля когось; крутитися. – *Це нічо инче не є, лиш, аді, д'єкому з нас приходит лісна. Бо скажіт сами, чо уна маєт суда си крутькати. Аді, слідимо її, май, кожний день по цілому лісі, а сегодне навіть коло самої колиби і тосми на свої очі видів, єк крізь шпару у дверях зазірала* (О. Манчук. Лісова дівка, 41).

КРУЧЕНИК обряд. Весільний калач, випечений із крученого й переплетеного тіста. *Проходили молоді у хату під кручеником, під рушниками вишиваними* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 10).

КРЬО-НЕ виг., наст. Уживається для завертання кіз. *Відбігають убік кози, а за ними поклик: „Крью-не!.. Крью-не!.. А, не слухаєш?” – і важенький дубець летить у неслухняну питомицю, але рідко трапляє, бо коза вже хтозна-де* (Г. Хоткевич. Довбуш, 137).

КУБАНЯ Широка і глибока зі спокійною течією ділянка річки. *А як нікого не було в шинку, Юра сідав при відчиненім вікні, <...> втирає очі в широкий, шумний Черемош, що здоровенною гадюкою закручувався зараз за дорогою по широкім зарінку, розливався насамперед широким бродом, а далі, проти самої корими, стіснений скісно вбік здоровою кам'яною кашицею, звужував свою течію, бився сердито о стіни кашиці, бурлив та клетотів, та рвався бистро наперед, щоб кільканадцять кроків нижче закрутитися широким виром, розлитися широкою та глибокою кубанею, а ще нижче утворити гучний запінений гоц <...>* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т.21, 430).

КУБІТА див. **КОБІТА**

КУБКА Великий дерев'яний кубок для пиття води. *„Іва, я оттак люб'ю пити горівку прологом з кубки, а не слинити отак, єк ади слинит її моя стара порційков <...>”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 458).

КУБОЧЬКА Пестл. до **кубка**. // у колом. „*Ой кубочька, йка точена, озму ї за вушко, / Ти до мене, я до тебе – тий здорова, душко*” (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 137).

КУГУТ див. **КОГУТ**

КУГУТИКИ див. **КОГУТИКИ**

КУДЕЛЯ Прядиво або вовна, намотані на кужівку. *Баба прела чорний волос на запаски, уна таки ухлевала на лавици під куделев, сміючиси з мої причьки* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 18); *Так казала бідна вдова, / Та зашуміла, як дуброва, / Та й приклонила бідну голов / Під куделев, під мозолов* (Ю. Федькович. Золотий лев, 95).

КУДУМАНКА Убога хата; хижа, халупа. – *Бо-с газдиня була, бо-с талану пантрувала, у цій кудуманці вік свій коротала* (Марко Черемшина. “Грушка”, т.1, 67); *На околиці коло груника приліпилася кудуманка виданої в Ямну Олексиної сестри Юлії* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 232).

КУЄВИ тільки. у мн. Глухі місця, нетрі в лісах. *А ек приходила весна, то мав шо з куєвів носити д’хаті бужениці з оленів та серний, тай шкір з усякої дичини* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 159).

КУЖБА наст. Залізний або дерев’яний гак, прикріплений до **берфели**, на який вішають котел над вогнищем на **полонині**. *Верклюг, прив’езаний розкрутом до стіни, изхелений кужбов з берфели над ватришем говів, ек кінь умучиний* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 15); *Потім підтягнув до вогню обсмалену кужбу – дерев’яний гак, почепив на нього кітлик із сметаною <...>* (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 117); *При серединній стіні стоїть у петлях верклюг – то є стовп, що може крутитися на своїй осі. Від нього йде роздвоєне коліно, і в тих вилках ходить кужба чи берфела – досить груба, витесана з дерева пластина з дірками* (Г. Хоткевич. Довбуш, 150).

КУЖІЛЬ

◇ **палити кужелі** – міф. ворожити, визначаючи хто кого і чи щиро любить, спалюючи горстки прядива або вовни. *На припічку*

палили городки, аби знали, хто маєт того року умерти, та палили аж до поза опівніч коло опеца на припічку кужелі, аби знати, хто з ким ек за поправді та за шіро любитси (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 79).

КУКУРУДЗЯНИК Хліб з кукурудзяного борошна. *Газдиня витягнула з печі свіжоспеченого на капустанім листку кукурудзяника, наповнила ракву маслом та бриндзею <...>* (Р. Яримович. Юра Михасевий, 38).

КУКУЦ див. **КОКУЦ**

КУКУЦАР див. **КОКУЦАР**

КУКУЦИК етн., обряд. Невеличкий хлібний виріб, яким обдаровують **кокуцарів**. *А инчим дітем, то Елена вже сама давала кожному, шо їй попало під руку – ци писанка, ци колачік, ци кукуцик хліба* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 320).

КУЛАК

◇ **їсти (сікти) кулаки** (на когось) – сильно сердитися на когось. – *<...> Говори, ти, полонинский медведю! Буреннику проклятий, чого мовчиши? – їв кулаки на Иванчіка попик, а Иванчік мовчки лиш смієвси з него...* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 285); *Спочетку, то він [попик] и кричев, и чоботом тропав на Иванчіка, тай кулаки сік на него, а наприкінци сповіди, то так икос змнек, екби розигрітий віск, тай так ласкаво говорив з Иванчіком, ек та мама з тов дитинов, шо її шиіре любить* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 287).

◇ **усипати (надавати) кулаків** – побити кого-небудь. *А дівочки вам не розпусні, ні! – навіть і ні в той бік, що мами здаду дивляться та лиш собі на носі карбують, кілько би тото донечці кулаків дома усипати* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 247); *Та брат мені кулаків надавав би, що й до других Николів чув би <...>* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 251).

КУЛЕША, КУЛЕШЯ етн. Густа страва з кукурудзяної муки, варена на воді. *Посередині столу парувала кулеша* (В. Шкурган. До серця, та не в пазуху, 201); *Василь тим часом скинув бесаги, взяв топір, Тимофій*

дав йому поснідати, наклав **кулеші** в платину, бринзі... (А. Крушельницький. Рубають ліс, 333); Заварила свіжу **кулешу** – виложила на кружок та подала на стіл гусянку і бриндзу (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 90); Коли вода закипить, насипає кукурудзяної муки, і хвилин за п'ять **кулеша** готова (Я. Стецюк. Крутий плай, 56); Вкусив холодної **кулеші**, і мені так гірко стало, якби полину напився (М. Яновський. Черевки, 39); Параска сколотила **кулешу**, висипала на кружок і порізала її ниткою на дрібні кусні (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 83); А коли сонце заходить, ватаг виносить зі стаї трембіту і трубить побідно на всі пустинні гори, що день скінчився миром, що будз йому вдався, **кулеша** готова і струнки чекають на нове молоко... (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 198); Тимофій тим часом уминає **кулешу** з бриндзою, плямкаючи, як праником по воді (Г. Хоткевич. Дарабов, 400); **Кулешу** зараз жінка зварить та мандибуряну юшку – та й готово весіле (М. Павлик. Вихора, 173); Хижа курилася димом, вся околиця смачно пахла **кулешою** – гуцул варив полуденок (Р. Федорів. Жбан вина, 160); У козацькій душі не залишилося й краплини неприязні до цього чорнявого, стебелькуватого, гонористого гуцула, з яким уже й спав на торішньому сіні під оборогом, і їв з однієї миски густу кукурудзяну **кулешу**, і ходив до сільського попа, щоб той налив до каламаря чорнила (Б. Загоруйко. Черногора, кн.1, 40); Ще загодя, до снігів, звелів збудувати в пуці під Джерджою, на Зеленому Потоці хижку, набрати крупи на **кулешу**, ще чого нам треба, забрати кілька овець на панських полонинах (Л. Качковський. Довбушева пісня, 16); – Я маю букату **кулеші**, нанашка вчера нам принесла (П. Федюк. Добрий поїзд, 64); [Чорний:] – Їж **кулешу**, – подав миску (І. Андрусак. Лесь (фрагмент самознищеного поезофільму), 125); Хай за поману буде затірка / Їж **кулеша** з маминих Розтік (М. Магіос. Нація, 177); – Зготов нам на молоці **кулешу**, нашквар сала і бриндзу покладь на стіл! – приказав Худан (І. Березовський. Худан, 10); Ватаг варив таку ж **кулешу**, якою частувала Лесю Українку пані Лакуста в Буркуті, щоб

нагодувати пастухів, які вже були десь біля Луковиці (С. Пушик. Карпатське літо, 291); Насипала свіжої **кулеші**, але він відмовився <...> (В. Гжицький. Опришки, 21); Аді, у прикрий час мав би того масла на днину до **кулеші** (О. Манчук. Храм, 58); Пухнем голодні, як прийде весна, / Ділим на тиждень **кулеші** кавалок (Д. Павличко. Земля, 34); Коло нього [бурішинника], мов колесо, лежала на дощці **кулеша**, покраяна на грубі золоті скиби <...> (Р. Яримович. Гости на Чивчинській полонині, 71); Там на них чекала печена козуля й **кулеша** (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 99); Із великого міста / Нам прислали депешу: / „М'ясо шкодить здоров'ю! / Треба їсти **кулешу**!” (Я. Ярош. Меланка – чесна газдиня, або як Іцка зрадила Коза, 117); Старий сквапно взявся пити, прицмокуючи та прихвалюючи напій, якого не часто йому доводилося вживати при домашній **кулеші** (І. Франко. Гуцульський король, т.22, 496); На столі – ранішня **кулеша** (М. Яновський. Гірське серце, 70); А сам творець, попавши в вовчу зграю, / На хитрий торг не мавши талану, / В колибі жив, ошуканий до краю, / Радий **кулешу** бачити пісну (М. Карпенко. Митці, 130); Тай ніс кислий хліб у бисагах, аби з села на полонині дати пастирям пригісного, бо за це літо, то їм си приїдаєт полонинска їда: **кулеша**, бринза, вурда та сербанка (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчик, 351); Себастьян з Анною жили у Мокрій найпримітивнішим життям. Їли **кулешу** три рази денно, Анну кликали щепити яблуні (таку добру мала руку), Себастьян замовляв людям страхи (Т. Прохасько. Непрості, 95); Може, гусянки дати, / Гезде вурда й **кулеша**, / Бринза з банужем стинут в мисках (Л.-П. Стринадок. У нас, гуцулів, 139).

◇ **тепла кулеша** – безвольна, слабохарактерна людина; підкаблучник. – <...> А твій дедя – **тепла кулеша**, і все! Під постолом у своєї жінки сидить. Поважний, годний газда – люди шанують його, а жінка, отек віником, повертає ним, куди сама захоче (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 146).

◇ **можна кулеші зварити** (з кимось) – можна успішно розв'язати з кимось питан-

ня. *Степан залюбився в неї щиро, але голови не губив, був обережним і хитрим, в усьому слухав її, давав зрозуміти, що з ним можна кулеші зварити, якої тільки схоче* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 164).

◇ з (чиейсь) **муки може бути кулеша** – те саме, що **можна кулеші зварити** (з кимось). *Тай шкода би їй було лиш пусто гонір робити, шо на ню бив у старости аж из Голов Костюків син-одинак, а уна – бестія – ни пишла за него. А ек би повидів, шо з його муки може бути кулеша, то най таки видразу прибиваєт, коли в старости прийти <...>* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 213).

◇ **намішав кулеші, то тепер їж, що наварив** – наробив лиха, тепер страждай від цього. *А Танасій, лихий на Василину і на весь світ, а найбільше на себе самого, не втерпів, щоб не сказати: – Намішала ти кулеші, то тепер їж, що наварила!* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 168).

◇ **немає кулеші** (з чогось) – немає ніякої користі (від чогось); даремно, марно, без потреби. *Але з тої бесіди кулеші не було, бо Парасочка відповіла, шо хоть би мала гирев й посідіти, то в Юріштанів рід ни замішєтси* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 144).

◇ **багато кулеші треба з'їсти** – пройде багато часу. *Ще довго ждати, легінику, багато кулеші треба з'їсти, поки сиду в руках почувєш, а розум в голові* (Р. Федорів. Пароль „сонце”, 221).

◇ **чужя піч тай чюзя кулеша** – бути в когось на утриманні, на чийх-небудь харчах. *Чюв я отсу вуйкову говірку ни раз тай ни двічі, й тимунь ни дуже то мене так куражило йти до вуйка на годованці. <...> Я хоть малий тогди був, але ни бійси – добре повидів, шо то значіт чюзя піч тай чюзя кулеша* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 48).

◇ **мозолями на кулешу заробляти** – важкою, наполегливою, виснажливою працею заробляти на прохарчування, життя. – *В селі кипить. Кому квасно і солоно жилосьь, хто мозолями на кулешу заробляє, думают, як поєднати руки до спільної роботи* (М. Стельмах. Над Черемошем, 70).

◇ **сидіти на (чийсь) кулеші** – бути на чиему-небудь утриманні. *Куш ти вид мене! Шо хоч, напасте! Я ни сиджу на твоїй кулеші, але на своїй <...>* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 391).

КУЛЕШЄНИК див. **КУЛЕШІННИК**

КУЛЕШИНА Те саме, що **кулеша**. *Одну ватру ми клали, одну кулешину та й банушину їли, одну воду пили, ба це й один капшук викурювали* (Марко Черемшина. Марічку головка болить, т.1, 280).

КУЛЕШІННИК див. **КУЛЕШІННИК**

КУЛЕШІННИК, КУЛЕШЄНИК, КУЛЕШІННИК, КУЛЕШНИК 1. *етн.* Горщик, у якому варять кулешу. *Газди розв'ючували коней, легені рубали смеріччя, стягали його до тих місць, де мали заводнитись ватри, газдиньки видобували з бєсаг кулешініники, миски, ложки, пугарі* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 45); *Надворі вже добре вечоріло, коли Курилиха Сівчучка з маленькою донькою Анничкою розкопувала серед хати яму і видобувала з неї „начіне”:* два глиняні горшки, п'ять дерев'яних ложок, стільки ж червонявих мисочок і **кулешініник** (Марко Черемшина. Святий Николай у гарті, т.1, 56); *Видко, тобі сподобалося кулешініники мити, – жартівливо підморгнув козак* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 139); *Ближні гуцули забирали д'хатам своїх крєвних, знайомих, гостей з других сіл, але більшість, маючи зі собою все потрібне для храмування – як гуслєнку, бриндзю, масло, мед, різні-різніські кулешініники, бурешініники, голубці, а також обов'язкову прикрасу святого храму – добру посудину з горівков* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 84); *Семен давав сіна коровам (свиней годували жінки), йшов по воду, наливає води у кулешінік (така макітра з вушком) і варив кулешу* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 172).

2. *перен., зневажл.* Про людину, яка не має талану, здібностей до чого-небудь; нездара. – *Буде він пам'ятати, кому дитину кабувати! – То раз обмінник! – То раз кулешініник! – Смага би його втяла!* (Марко Черемшина. Парубоцька справа, т.1, 293); *Нюдєн зайдеи ни смів зачєптити головногo стрільця ані мольфарa, бо боевси, аби йму*

ни нагнали кози на міст, бо давні стрільці й мольфарі – то головні люде, а ни такі **кулешеники**, ек дес тепер є, шо й третої ни розуміют (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 159); <...> Тай тимунь ни фалюси, але я таки шош бірше знаю від отцих наших примівників примов'єти, бо це – то **кулешіники**, по бірший чєсти самоуки, дес по слову нахапкали від головних примівників, ек уни примов'єли, поскладали то докупи тай примов'єют, але то нікуда, та їх примівка (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 387).

КУЛЕШІР, КУЛІШЄР Дерев'яна лопатка, якою під час варіння мішають **кулешу**. З одної гілки скрипка грала, / З другої виїшов **кулешір** (О. Василяшук. Червоний чад, 56); – Але газдиня мене мало з хати не вигнала, бо **кулешіра** не могла відмити від того кляйстру (М. Козоріс. Чорногора говорить, 224); // у колом. „Ой ек бих си, хло, оженив господар бих, браті, / Порубав бих всі лавиці тай **кулішєр** в хаті” (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 242).

КУЛЕШКА етн. Пестл. до **кулеша**. В бербениці ще позістало троха горівки, бриндзі було досить, **кулешка** виїшла королівська – отже, обід був, ади, ек панцький (Г. Хоткевич. Камінна душа, 200); *Ото Марія ладна була щодня носити сусідам черепки з борщем чи товченими фасулями, жменьку **кулешки**, чи кусник сала, щоб тільки Іван не був голодний, щоби мав силу грати у дримбу* (М. Магіос. Солодка Даруся, 47); „Чьим маю, вас приймаю, дітоньки мої солоденькі. Хоч по грудочці **кулешки** та по шкварочькови сала, доцєгайте, мої любі! <...>” (І. Березовський. Худан, 54); – *То вам, неборятадіти, від вуйни, до тепленької **кулешки**!*. (М. Павлик. Вихора, 175); *Нині-завтра вернуться Максим з Лесем, привезуть збіжжя, спечемо коржиків, зваримо **кулешки**, не будемо постити* (М. Яновський. Танець дараби, 16); *Богачі ті не примут, не будут говорити: „Віді, ти голоден, Гнатку, на-ко тобі теплої **кулешки** <...>”* (Марко Черемшина. “Трушка”, т.1, 65); *Зварии свому Василькові **кулешки*** (А. Крушельницький. Рубають лїс, 378); – *А до **кулешки** на вечерю шо би-с*

хотів: мочєнку ци смаженку? Мочєнку би-х їли з гуслінков, а смажку – з квашеним вогірком (В. Шкурган. Кашкет, 60); – *Лиш глипне, махне руков та й: „Пашов, – каже, – **кулешку** їсти!”* – додав Грицько Климів (Марко Черемшина. Хїба даруймо воду!, т.1, 61).

КУЛЕШНИК див. **КУЛЕШІННИК**

КУЛЕШЯ див. **КУЛЕША**

КУЛІШЄР див. **КУЛЕШІР**

КУЛЬТЯ Залишок покаліченої або ампутованої руки, ноги; кукса. *Почну з того року, котрого мій дєдє приніс із фронту в рукаві **культю*** (М. Яновський. Сорочка, вишивана бісером, 24).

КУЛЬЧИК *перев. у мн. **КУЛЬЧИКИ***. Те саме, що **ковток**. *По обидва боки її обличчя час від часу виблискували **кульчики*** (М. Рімар. Білий слон, 60); *А тепер не б'ють у вуха **кульчики**, ади, та усєке?* (Г. Хоткевич. За Юріштаном, 476).

КУМА

◇ **голодній кумі просо на умі** – кожен живе тим, що його турбує. – <...> *Сниться мені, я вам кажу, ніби я дєсь королева. <...> А коло мене ніби має спати мій чоловік, рахувати, король... – **Голодній кумі просо на умі**, – відзивається дрібненька чорна молодичка <...>* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 348).

КУМБУК Низькоросле дерево, яке росте не вгору, а вишир через зрубану верхівку. *Дійсно, по стоїцу видно було багато невисоких смєрек, що їм їще в молодості було утято вершок. Така смєрека вєже не росте в височїнь, а розлягається вишир, стає крислатою, гїлчастою. <...> Ватаг аж наче любувався своїми **кумбуками*** (Г. Хоткевич. Довбуш, 154); *Лишень **кумбуки** сніговими шапками, як велетенські білі гриби, подекуди стирчать* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 243); *Стежкою, утоптанною вівцями, ми пройшли попри кілька смєрек без **кумбуків** та жирєтинів і виїшли на полонину* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 70).

КУМБУКУВАТО присл. Розлого, широко. „*На око він [Іванчік] виглядає мнєкий чоловік, погибачкий, але на правду то єго*

ніхто би не переиначив, ек на шош си поважит зробити. А у кождім ділі, то він такий крутий, ек то дерево круте, шо й десітьма клинами не розколеш. Він пудно завоїстий та зашитий, ек тот штуб, шо **кумбукова-то** виріс на вітрах під полонинами. <...>” (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 193).

КУМЕДІЯ

◇ **кроїти кумедію** – удавати з себе когонебудь, прикидатися кимось, лицемірити. *Тай ти, сарако, аж по цьому пизнаєш шо уна хотіла, тай почерез шо таку, мой, кумедію тобі кроїла* (О. Манчук. Челідина, 55).

КУМПАК Головний убір конусоподібної форми; ковпак. *Вилізав з кварти черлений чьоловік з черленим мечем у руці, у черленим кумпаці, у вусим черленим убраню* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 41).

КУМПАНИЯ Товариство, компанія. ... *Ади має кумпанію той Амвросій Стенчук з чортами та упирами Синього Виру* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 17).

КУНІШТИ Куняти. *Янцьо Шуполишин сидить підвитий хустков кунішіє, а п'яна Петриха все підходить єго, аби купив горівки...* (М. Павлик. Ребенщукова Тетяна, 36).

КУНТЕТНИЙ див. КОНТЕНТНИЙ КУПЛЕРКА

◇ **ставати на куплерку** – займатися звідництвом, звідникувати. – *Може пан знає які „ягоди” та мені закомунікує? – І овшій. От тут єсть одна молодиця... – Як ся називає? Завтра ж буде моя. – Її чоловік називається Довбушук Олекса. Зрештою, не маю наміру ставати на куплерку – то ж досить. Краще скажіть, які наші сіна цього року* (Г. Хоткевич. Довбуш, 213).

КУПНО Купівля. *Майже уводно жили на купленим хлібу. А шо ни було багато маржини на продаж, то усі хатов мусіли йти до богачів зароб'єти на купно хліба* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 134).

КУПЧИКИ тільки у мн., бот. Чорнобривці (*Tagetes patula*). *Перед вікнами санаторію цвістимуть марунка й купчики* – для народного українського колориту (Грина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 65).

КУРАЖ

◇ **доберати куражу** – набувати азарту. *Тай ише з гіршим завзетком наприкінці весіля крутилися колеса за колесами в швидких данцях, шо аж у мушині понад плеча волосе рихтіло, розвіваючіси. Мушиніне й челідь куражу доберали. Нічим ни питали, увидьки постолі драли* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 268).

КУРАЖИСТИЙ 1. Охочий, темпераментний. *Прото він був куражистий до челіди чоловік* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 142).

2. Жартівливий, сороміцький. *Єк Иванчік добре розгрівси коло ватри, а оленина єла морити спати, зачєло йго тогди шош млісно солодке натєгати так, шо почюв він у собі йшкус дивну любу пугерю, тогди играв у флосеру ише кучеревійше тай співав куражистих співанок, з придобашками <...>* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 200).

КУРАЖИСТО Присл. до куражистий 1. *Вна нишком усміхаючіси, погадала: „Аж отепер й я укорю свому Курлеєви, бо хоть покладу свій розум з цим легінем, та є з ким – ні жєлю, ні встиду ми не будет.” – Тай куражисто моргнула бровами на палкого легіна* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 228).

КУРАЖИТИ Хотіти, мати бажання. *Чюв я отсу вуйкову говірку ни раз тай ни двічі, й тимунь ни дуже то мене так куражило йти до вуйка на годованці* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 48).

КУРАШКА астр. Сузір'я Плеяди. *Ше из почетку самої осени ворожив, шо осінь будет пізна, бо на небі з осени ниборзо показуваласи курашка та помали й пізно зачінала сходити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 59).

КУРБАЛО Заглиблення у водоймі, у якому є зазвичай спокійна вода. *Вони робили собі курбало у потоці, глибоке місце, і, роздягшись, бовтались в нім, як двоє лісних звірят, що не знають, що таке сором* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 185).

КУРВА вульг. Жінка легкої поведінки; повія. *Я не бачила різниці між цютливими й*

курвами, розведеними, зведеницями, покритками, вдовами (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 35); *Та чоловіки услід Матронці навіть не прицмокують, як іншим курвам чи ласицям. А чому – ніхто ї сказати не годен* (М. Матіос. Солодка Даруся, 88).

2. Непорядна людина, негідник. *Вна [Сапайлиха], обносічі йиго навкола три рази на спаню мертвов кістков, так була дуже умертвила в сні, шо він аж тогди прошумавси, ек зачєла вна шкрептати йиму ножем долони на руках. Тай ек він си схопив, то так пудно на ню роз'юшивси, шо вна вже ни мала коли йиго звертати з ніг, бо серед ночі полетіла насторц головов з хати. А в хоромях, то він начесок так змолов курві, шо й писнути вже нієк було йї, бо аж чемері пукали йї у в'єзех, так пудно термосав він йї заволоси* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 466); – *Іва', ану хо' з'да!.. Шо ти вчере польовому сказав, шо тот мені свинькнув на полозі?! – Та, та-а... я нічо' <...> – Курва лецта! Коли вже вдавитси тими лисницями?* (В.Шкурган. Солодкі яблука, 77).

♦ **курва мама ваша була** – лайл. уживається як лайливий вираз. *Курва мама ваша була!* – кричав докторові у очі Цвичок. *Як ви йї не хочете лічити, то я сам буду лічити, а вас най совість замучить, як остатну нендзу...* (М. Матіос. Солодка Даруся, 63).

КУРВАР вульг. Чоловік, який має позашлюбні інтимні стосунки; розпусник. *Додому повертається гуцульська пара зі святкування чашенько, ні, таки завше, роз'ярена ревнощами, з криками, сварками, бійками біля плоту, перелазу, грюкотом дверей, з яких вилітають шиби, кросом навкруг хати – хтось когось наздоганяє, дає позавушників, обзиває, проклинає, клянеться і срати більше не сісти з такою біданкою, старчуком, курварем* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 149).

КУРВАРЕЧКА вульг. Пестл. до **курва** 1. // у колом. *“Ни кортіло мнє курварити, курваречков бути, / Лиш кортіло погуляти тай файно побути”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 225).

КУРВАРИТИ вульг. Вести розпусний спосіб життя, зраджувати чоловікові, дружині. // у колом. *“Ни кортіло мнє курварити, курваречков бути, / Лиш кортіло погуляти тай файно побути”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 225).

КУРВАРСТВО вульг. Розпушта, сімейна зрада. *І гуцул і гуцулка мають таку собі жилку до курварства* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 149).

КУРС

♦ **ек курет віхапати (повихапувати)** – переловити, як курчат. *Обскочив ринок, обістав своїми смолеками та й віхапав усіх, ек курет* (Г. Хоткевич. Довбуш, 104); – *А дідько би такими опришками ригає! Шо коби йшов із ровтов, – усіх би виловив! Ек курет повихапував бих!* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 184).

КУРИННИК Курник. // у коляд. *„У куринник курий”. / „Даруй Господи”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 88).

КУРІНКА Дія за знач. курити; куріння. *Але казав, шо добре зарікатиси східної суботи вид пійки, вид курінки, бо лиш тежше три східні суботи перетерпіти, то витак и на гадку ни мет падати ні пійка, ні курінка* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 52).

КУРІТИ Диміти. Приказували, шо лісна найбірше си ловит тих людий, шо сами на самоті **куріют** по стаях на полонинах та бутинами в колибах, або нисмілих дурнеків, таких, шо мають охить на чілідину, але йї зачепити ни мають видваги, тай тих людий, шо ни мають доброго життя из своїми жінками (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 142).

КУРІЧИЙ Який стосується курей; курячий. *непрості різні. набути всіх знань комусь одному неможливо. але кожен чомусь вибирає якісь певні галузі знань. залежно від рис. вони усекі – корові, кінцькі, коточі, песії, курічі, гусії, жабії, рибії, мишині. до усекі живини, шо из кожної живини уживає густ* (Т. Прохасько. Непрості, 86).

КУРКА

♦ **аби вас курка копнула** – жарт. уживається для вираження незадоволення ким-, чим-небудь, несхвалення чогось і т. ін. – *Аби*

вас, легіники, курка копнула (Р. Федорів. Жбан вина, 208).

♦ **воліти мати курку в руках, чим тете-рука в пуші** – краще синиця в руках, аніж журавель у небі; задовольнятися тим, що є, не претендувати на щось більше. **Волю мати курку в руках, чим тетерука в пуці, пане Кишиштоф** (Б. Загорulyко. Чорногора, кн.1, 191).

♦ **попасти в біду, єк курка в борщ** – потрапити в скрутне безвихідне становище. – <...> *А я знову попала в біду, єк курка в борщ*, – з серцем промовила Олена і швидко пішла назустріч Миколі Сенчукові (М. Стельмах. Над Черемошем, 160).

КУРМАН Те саме, що **курмей**; шнурок. „Був у неї „курман” (мотуз), що на нім давненько повісили на Бани Березівського панотця з дванацятьма опришками,” – це був у неї лік на любові... (І. Березовський. Худан, 30); „А ти, Семенку, малим на руках був, а Юрко біг, за спідницю тримався, і ви обидва плакали-голосили, а тато ваш на **курмані** тягнув за собою корову” (П. Федюк. Нічна зозуля, 15).

КУРМЕЙ Шнурок, мотуз. Туго скручений **курмеями**, Скальник лежав на холодному листі і не міг поворухнутись (М. Яновський. Гірське серце, 97); – *Хочу зсувати синові **курмей** – воривок потужний, щоб Іванко зробив з нього зашморг тугий і повисився*, – сказала третя жінка (Р. Федорів. Жбан вина, 26); *Виломала [корова] собі ріг, бовтаючи головою по яслах, урвала **курмей** і побігла лісом* <...> (Марко Черемшина. Зрадник, т.1. 168); *Уже жалкував, що не спекався зарази раніше: не турнув у провалля, не зарівав у пуці, не задушив **курмеєм*** (Б. Загорulyко. Чорногора, кн.2, 162); *Замкнув надвірні двері, стояв хвилину нерішуче біля порога, як коли б прив'язав його хто до него міцним **курмеєм** і він не може одірватися* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 316); – *Чи я го прив'єжу на **курмей**? Чи я го стримати годна?* (Г. Хоткевич. Довбуш, 116); – ... *А **курмей**, може, з дровітні перенести у піддаші на цвик, 'би не вологли та пріли?* (В. Шкурган. Кашкет, 60); *Та Анниця з-пид Обочі на весілю свої*

*доньки Галинки взяла **курмей** тай пішла вішитиси* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 163); // у порівн., образн. *Через короткий час все було готово. Замкнув надвірні двері, стояв хвилину нерішуче біля порога, як коли б прив'язав його хто до него міцним **курмеєм** і він не може одірватися. Микола принатужився з усієї сили... Старий **курмей** газдівської прив'язаности тріснув і Микола повернувся раптом і пішов скоро на плай* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 316).

♦ **курмей на шию та й авус** – повіситися. – *Таже-с уже діждавси, на, маєш! Аді, **курмей** на шию та й авус, та й най буде окаянє на все село* (Марко Черемшина. Дід, т.1, 41).

КУРМИК Зменш.-пестл. до **курмей**. Напопительма напхав в розвішканені гузарики сухої векелі, замотав ошкальок на середині **курмиком**, тай, держічі **курмик** за оба кінці руками, покручував ним ошкальок громовиці, опертий одним кінцем до протеса в стіні, а другим до берфели вид веркльога (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 188).

КУРНЄНКА Курна хата. Усю свою здобич зношував на ріжєну серед лісів у порожну, стару **курнєнку** з маленькими виконцями, шо були замість шклий застанені свинечєси дималами (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 195).

КУРНИЦЯ Те саме, що **курнєнка**. Йшли з підсліпуватих **курниць**, і статєчних митих гражд, з старих родових гніздовищ, шо обсіли цілі кичери, з самотніх новоселищ серед розкорчованого лісу (Б. Загорulyко. Чорногора, кн.1, 274); // у порівн. *Трикліній патриціїв, мов гуцульська **курниця**, потопав у димах* (Б. Загорulyко. Чорногора, кн.1, 185).

КУРОВАНКА Обчищення картоплі від лущиння. Вуйна на передній лавици коло полиц лупила при ватрі уварену буришку на круглу, до вечєрі. Весело си вискірєла д'міні. Кликєла й мене на толоку до **курованки**, але я ни йшов (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 27).

КУРЯТКО Курчатко. // у порівн. *Петрик ще ніколи не бачив тільки незнайомих очєй, щоби на нього дивилися. Вуйни досягали його руками і гладили, як біле **курятко**, аби зі со-*

бою освоїти (Марко Черемшина. Карби, т.1, 33).

КУСАК Шматок, кусень. *Бо дале вибрани й за побережника, сокотити ліс, відти знов прийшов ба грейцар якийсь, ба поміч від людей за вигоду, що позволяв брати з ліса ба дров, ба крадьки від злісного всякої деревні, а що бувало набереся **кусаків** солонини та наночується й набудеся взимі в людей, то знов цілком окреме!* (М. Павлик. Вихора, 263).

КУСИТИ Спокушати. *Він си ховаєт з-перед Бога у маковицу, тай, кепкуючися з него, через цілу Службу Божу вітів **кусит** на церкві людий до гріха усілякими модами* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 306).

КУСИТИСИ Неприязно, косо, вороже дивитись на когось, погрожувати комусь. *Дарадуда ни пишов за Иванчіком надвір, лиш з хати **кусивси** на него, намахуючі кулаками за ним навздогін, голосно викрикуючі: „Абес си так тріскав у плоти та в скали головов, ек ес тріснув дуже дверми <...>”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 463).

КУСТЕР

◇ **кустер горит** – є сильне бажання. *Рано на Видорші, ек идет піп воду светити на Ардан, то дівки засідают йиго у церкві коло двер. Крадьми лов'єтси йиму за опарат тай так переступают поріг из церкви надвір, аби си лиш мочи того року виддати. <...> Видко, шо лиш так пудно їм **кустер горит** виддаватиси* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 96).

КУТАНС, КУТАННЯ 1. Дія за знач. **кутати** 1, **кутатиси** 1. *Маєт час й у робітну днину посидіти, пообіськатиси з другов челідьов тай шош ниодно поговорити, про шош си довідати, завести пусті бесіди, бо за ню **кутанє** кутаєт чьоловік* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 100); *Була надута, як свинєче димало на таршук, дуласи, ек білий потрух у горішкы, из серця на діда, шо через него йї ни йшло заредом **кутанє** коло печі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 28); *Правда, що у нас у горах навесні нема вже тільки **кутанья**, як у поляниць чи, як то в нас кажуть, гречкосіїв, але робота все-таки*

є: ба плоти закладати, ба пересипати, ба одно, ба друге (Ю. Федькович. Люба – згуба, 259).

2. Дія за знач. **кутати** 2, **кутатиси** 2; догляд за свійськими тваринами. *Єк вуйко увійшов у хату знадвіря по **кутаню** й сказав дідови, шо вже вся худоба позагонювана в загородах й покутана, тогди дідо пишов з тим мазилом у загороду д'маржині* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 57); *Нарешиті покінчила роботу і почалося вечірнє „**кутанє**” на газдівстві* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 48).

◇ **здогадує за кутанєм товар** – худоба подає голос в очікуванні догляду. *Кажси: шо хоч? / Бо я бигме си квап'ю – / **здогадує за кутанєм товар*** (В. Шкурган. Ти... позавидував мені на смеречину <...>, 27).

КУТАННИЦА Доглядачка. – *А на кого ж мій кум свої лази здаєт, як не на свою **кутанницю**, жєслібницю цьиру?* (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 180).

КУТАННЯ див. КУТАНС

КУТАНО у знач. присудк. сл. – *Йо. Але вже бих йшли, бо дома ни **кутано*** (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 67).

КУТАС етн. Прикраса у вигляді китиці на гуцульському одязі тощо. // образн. *Але каня, як велика паня: / “Ге, киги-киги-киги, / В мене жовті чобітки, / А **кутас** червоний, не ступлю в намул липкий – / Не ворона”* (Т. Мельничук. Каня, 69); // образн. *Вона повільно розплющувала очі: барвистий **кутас** змітав дбайливо з її брови тривогу* (М. Дзюба. Укриті небом, 134).

КУТАСИК етн. Зменш.-пестл. до **кутас**. – *Приїхав-єсь? – поправила на привітання дармовиси в нього на грудях, розгладила **кутасики*** (О. Кундзіч. Верховинець, 273).

КУТАТИ 1. Виконуючи яку-небудь хатню роботу або займаючись якоюсь господарською справою, давати лад, порядок чому-небудь. – *І гроші вже маю. Лікарева паня дала мені, бо я наймилася в неї. <...> І як ти вернешся, то однаково ходитиму туди **кутати**. Бо нам грошей треба буде, аби купити децо д'хаті* (М. Остромира. Над бистрим

Черемошем, 137); *Жінка була йому згідна і добра в господарстві, давала лад усьому і все кутала* <...> (А. Крушельницький. Рубають ліс, 248); *Маєт час ї у роботу днину посидіти, пообіськатиси з друзів чєлідьов тай шош ниодно поговорити, про шош си довідати, завести пусті бесіди, бо за ню кутане кутаєт* чьоловік (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 100).

2. Доглядати за свійськими тваринами, обходити худобу; доглядати дітей, немічних, хворих і піклуватися про них. *Увечері перед Новим Роком Танасій з Анницею обайливо кутали маржину та давали досита їсти* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 134); *Він здав на неї маржину, що коло хати; вона кутає її* <...> (А. Крушельницький. Рубають ліс, 245); *Дідо ходив майже щоднини на стрілецьтво, а вуйко цілу Пилипівку кутав маржинку тай возив воликами з долин дрива ид хати* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 62); *І от який-небудь аматор легкої наживи вдень кутав собі маржинку, працював по господарству, а вночі підбирав верхне волосся під крисаню, а спідсподу трохи стриг і в такім виді йшов пробувати щастя* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 228); *Вранці Андрійчук прийшов „кутати маржину” і коли додивився, що я занеміг, дав мені напитися гарячого молока з маслом, навару якогось зілля...* (М. Яновський. Далеке сяйво, 301); *А ви-так я ші кутала худобу* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 162); – *Невістка маржину та й діти кутає!* (Марко Черемшина. „Грушка”, т.1, 67); – *А як ти слабував, хто тебе кутав?* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 314).

КУТАТИСИ 1. (коло чого) Виконувати яку-небудь хатню роботу, займатися господарськими справами, працювати по господарству, порядкувати, робити лад, порядок. *Щоб забула про гірке комірництво, була в своїй хаті газдинею, а поруч себе молодого газдика мала, який би порався біля товару, робив сіно, їздив на ярмарки, <...> а вона, як і приречено челядинському роду, куталась би по домівству: варила, смажила і пекла своєму газдикові сласні потрави, вишивала сорочку, терла коноплі, пряла на полотно і ліжники, обходила городовину, білицею зви-*

валася б по світлиці, аби панував у ній лад (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 5); – *Маруся у мене також зграбна: ліжники робит, вишиваєт, а кутаєси – то ші борше, ек я* (В. Шкурган. До серця, та не в пазуху, 202); *Василина Сороканюкова кутається в хаті, діє все, що треба, її душі тривожно, а серцю тужно-тяжко* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 548); *От Дмитро Сливчук кутається коло вориння* (Р. Єндик. Торонке мольфування, 69); *Параска кутається коло печі* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 193).

2. (коло кого-, чого) Доглядати за свійськими тваринами, обходити худобу. *Ото приходить ся мені бігати на їхнє газдівство, аби коло маржини кутатися та викіскати* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 155).

КУТІВСЬКИЙ Прикм. до назви населеного пункту Кути. *Обіцяв усіх косівських і кутівських, яблонівських дерилюдів стрясти, а їхнє золото до її ніг вергти* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 286).

КУТСКИЙ, КУТСЬКИЙ Те саме, що **кутівський**. *Зразу, то ця мандаторія підлегала кутській мандаторії* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 145); *Ідучи раз пізно вночі з-під Воскресінець (від молодиці) кутським передмістем, він почув <...> співи* (М. Павлик. Пропаший чоловік, 97); *У 1740 році Довбуш підступив до Косова й посилав погрози кутським багачам, що спалить місто за страчених опришків* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 124); // образн. *Яблуками та грушками, ще зеленими волоськими горіхами хвалилися кутські сади* (С. Пушик. Карпатське літо, 239).

КУТУРА Морока, клопіт. *„Але тебе злічити вид лісни, аби ти си її цілком скараскав, то дуже трудна на це рада, тай це леда єкий мальфар ни потрафит зробити, бо вижу по тобі, шо ти є слабої волі тай поданчливого мнекого серця чоловік до члідини. А тако-го чоловіка, то велика є кутура лічити вид лісни”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 430).

КУТЮГА див. **КОТЮГА**

КУТЮЖИНА перен., зруб. Те саме, що **котюга** 2. *Такої, брате, наговорит, шо ти*

далі сам зачінаєш собі гадати, що ти велика **кутюжина** и безшесть, лиш уна, саракка, чємна и з тобов лиш собі світ завезала (О. Манчук. Челїдина, 55).

КУТЮЖКА, КУТЮЗЬКА Зменш.-пестл. до **кутюга**. *А кутюжка моя подає голос* (Г. Хоткевич. Довбуш, 451); *На собачку не звертали уваги, бо то була дуже мала кутюзька* (Г. Хоткевич. Довбуш, 434); // у порівн. *'Би ши слово не впало, / забігло у браму меж люде – / меж людьми си прижило кутюжсков малов* (В. Шкурган. Би то браму з коня розціпити..., 8).

КУТЮЗЬКА див. **КУТЮЖКА**

КУФЕЛЬ-ДОРЄННИК етн. Те саме, що **дорєнник**. *Попик разом из сходом сонця зачєв светити паски, але докїв видправив на цвинтари коротку видправу, то люде пови-тегали з бисах паски, порозтикали дорєнники. Засвітили свічки тай, ждучі на свєченє, обзерали одни в одних паски, єк за файно спечєні. Ска гей за груба солонина та єк за файно уложєнні та убрані **куфлі-дорєнники*** (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчік, 327).

КУФЕР Дерев'яна скриня. *Панські коні трубили настаранє на зиму сїно, шляхетські солдатські роти випорожняли бєрбєнїці, бочівки, **куфри**, під мїтлу вимїталосє все із клїтей і стаєнь* (Б. Загорулько. Чорного-ра, кн.2, 115); *А за нею небїжчики – тато з мамою – лєдвє несуть лїжники, уберю, тягнуть **куфер**, щє ї кричать, аби пристанути та зачекати, бо посаг великий* (В. Шкурган. Не перший раз, 211); *Бувало, в неї ставало хлїба до нового ї грошики в **куфрі** про всєке стояли, а тепєр всюди пусто* (Марко Черемшина. Керманїч, т.2, 29); *Ксєня щє запитала, чи не боїтьсє, що потягнуть крам із воза, а він відповїв: крам замкнений на возі у **куфєрї*** (Б. Бойко. По голови... по голови..., 77); *Шафи ї **куфри** казали позамикати на ключ* (Р. Яримович. Сміхун, 21); *Він [Онуфрїї] підїйшов до старого, як світ, незграбно **куфєра**, підняв віко, якє хрипко заскавучало, і занїс над чорним його зівом лампу* (М. Дзюба. Укритї небом, 20).

КУФЕРОК 1. Зменш. до **куфер**; невелика скриня. – *Добре, шо я не пустила їх до того*

*дерев'єного чомайданчика, шо під **куферком** спрєтаний* (В. Шкурган. Барабулі, 76); *Повні **куфєрки** сорочок, полотна, попружок, кожухів, сардаків, постолів, фусток* (Л.-П. Стринадюк. А кємуєш, єк то було!, 98).

2. Чемодан. *Микола, молодий син, з **куфєрком** у руці* (М. Яновський. Зозулєчка, 57); *Тут вуйко складав рєчі. Вийняв із шафи дві унїформи. Одну розложив на кріслі, другу уложив до малого **куфєрка*** (Р. Яримович. По могилах слїду не остало, 11); – *Нї! Щє є **куфєрок** з білизною... Поццє менї єго? Запишу бїдному!* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 162).

КУФЕРОЧОК Зменш. до **куфєрок** 2. *Дивлюсє, кладе мїй пан **куфєрочок** на фіру, а там щось подзелєнькує* (Л. Качковський. Довбушева піснє, 88).

КУХТА Кухарка. – *Може мав яку **кухту**, що годувала його, – грубо зауважила Зоня* (Ірина Вїльде. Сєстри Рїчинські, кн.1, 326).

КУЦ лїс. Те саме, що **куцак**. *Он самою сєрединою рїки несєтьсє **куц*** (Г. Хоткевич. Життя, 329).

КУЦАК лїс. Коротка колода. *Тинятимєтьсє коло них самє тоді, як у веселїй і бистророзмїннїй грї будуть минати його там, сєрединою, і дурні **куцаки**, і гарні, стрункї та рївні платви, і всі, кого лиха доля не вбїла в бєрег, не пустила в камїння* (Г. Хоткевич. Життя, 329).

КУЦУБ'ЄК

◇ **складений у куцуб'єк** – зігнутий, з підтягнутими до живота ногами; скручений у клубок. *Я сидїв коло дїда без порток, простоволосий, лиш у дранчіні, на ковбку, **складений у куцуб'єк*** (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчік, 14).

КУЦУБ'ЄЧОК

◇ **у куцуб'єчок зкоцюбитиси** – скрутитиси в клубочок. *Зострахе аж у **куцуб'єчок зкоцюбивси**, тай дринтічі жєдав, шо то далї будєт си дієти* (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчік, 200).

КУЧЕРА див. **КИЧЕРА**

КУЧЕРЄВЕЦЬ, КУЧЕРЯВЕЦЬ бот. Ломикамїнь (Saxifraga). *Там і туя, невісточ-*

ки, *головатень*, **кучерєвєць**, *нитота*, *грань*, *брустурник* – *все то помічні зела* (Г. Хоткевич. Довбуш, 172); *Розбродились полонинами, шукаючи серед їх барвистого розмаїття помічне зілля: підойму, омегу, тою, невісточки, головатень, кучерявєць, брустурник, грань* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 338).

КУЧЕРІ *тільки. у мн.* Елемент орнаменту різьбярів, який за зовнішнім виглядом схожий на кучері. *Гльчастим, головкатим письмом назвали узори різьбярів. Прочитують мистецтвознавці „сонечка”, „кучері”, „пишеничку”, „ширинки”, „колосочки”* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 185).

КУЧЕРЯВЕЦЬ див. **КУЧЕРЄВЕЦЬ**

КУЧЕРЄВИТИСИ *перен.* Безпідставно пихато поводитися, чванитися, зазнаватися, показуючи важливість своєї персони. – *Від Бога... від Бога... А то від Бога, що перед домінією газда цілий ранок без шепки, а лиш вийде на підскіне йкий писарина, то тут газда хуч єкий поренний ци старший чоловік, сивий не раз, єк голуб, а б'є му поклін, тому писарині, д'землі, а тот кучерєвитси, ніби шо путне* (Г. Хоткевич. Довбуш, 190).

КУЧІРЄВКА Прізвисько персонажа твору за ознакою кучерявого волосся. *Найстарша сестра Олена отримала у спадок від молодших братчиків й сестричок вельми яскраві й жбурляючі назвиська, які й передавали суть сказаного: кучірєвка, пробійнівка, шкрумиха* (Л.-П. Стринадук. А кемуєш, єк то було!, 129).

КУЧМА Чоловіча зимова шапка. – *Адіть, бадіко, адіть – онде, право Кодоманки. Та й у кучмах – не видите? Адіть!* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 254); *Гуцули кидали свої кучми та крисані...* (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 52).

КУЧМАР Той, хто ходить у **кучмі**. – *<...> Хочеш, аби кучмарі знов нас минули?* (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 176).

КУЧІОВАТИ, КОЧУВАТИ Супроводжуючи, вести кого-небудь у певне місце. *Напротив зарі з викон видів я, шо він ишов икос скрадаючіси, потихоньки ступав босими ногами по студеній земни. Міні си*

привиділо, шо він когос кучюєт попри себе (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 42); **Кучюєт тебе у хату єк шандарь, покладе на постіль, стегне постолі и істочьки зараз зготовит** (О. Манчук. Челідина, 55); *Тягне Катрю з землі і кочує штовханцями оперед себе* (Ю.Федькович. Як козам роги виправляють, 443).

КУШАТИ, КУШТИ Пробувати щось на смак, на запах тощо. *Коли б хоть горілки був пив, то ще не дивувався б тоді, а то й горілки не кушав, а таке зводить, що сміх і людям уповідати* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 251); – *Ану і ви спробуйте, – дає Гринько пушку тютюну Франусековому сватові, що приїхав на свята із самого Львова. – Ви, певне, у Львові такого не кушили, – мружить дід очі, – сам кохаю і маю добрий, сортовий. Ану пахніт, єкий запашний!* (В. Шкурган. Кілько цього світа, 162).

КУШТИ див. **КУШАТИ**

КУШКА Посудина, у якій косар носить брусок. *Тепер у гуцула в руках коса, за поясом кушка, а в ній брус, а ще бабка з бабчарем, щоб клепати косу, а в жінки граблі та вила* (С. Пушик. Карпатське літо, 280); *Збивав косу з кісєти, складав у стару дзьобеньку кушку, клевець, бабку, мусак, брусе до коси, брав то все на плечя, тай ишов разом из другими косарями у Рус Молдовицу, шо йшли туду на косовицу грошии заробити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 137).

КУШКАТИЙ *перен.* Носатий, товстоносий. *Лицатий і кушкатий свідок штовхає Романа збоку і безпечить <...>* (Марко Черемшина. Писанки, т.1, 215).

КУШМАНСНИК Людина, яка носить звичайний одяг, а не гуцульський стрій. *„<...> Ти коледуй людем тих колед, шо тобі миліиши у душі, а ни тих, шо їх там хотет наверхі зайдеї тай усекі кушманєники, уни хотє знишиіти нашу первовічню віру, стародавні звичеї, нашу ношу тай нас самих. <...>”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 85).

КУШМАТЄ Звичайний одяг. *Від другий гуцулів ружнивси лиш тим, шо у неділі ишов*

до церкви убраний напів у гуцулське лудине, а напів у **кушмате**. Тай у церкві для гонору, шо він попівчюк, а ни простий хлоп – читав молитвеник (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 127).

КЦЬО-КЦЬ-КЦЬО виг. Те саме, шо

крьо-не. – **Кцьо-кць-кцьо!**.. – ласкаво закликає пастух яку вередливу козу, а сам хитро, боком наближається, щоб охнути коротеньким бучком швирка та хоч злість зігнати (Г. Хоткевич. Довбуш, 137).

КЬОЛЬКА див. **КОЛЬКА**

– Л –

ЛАБА 1. Нога тварини. *Раз навесні пішов я марта за готуром та став під скалов. Аж тут виходит медведицьи, а за не в два медведі. Медведицьи прийшла під пня смереки тай підвела си, ударила лабов по смереці, йик могла найвище посьгнуги, і відійшла набік* (М. Римар. Білий слон, 24); // у порівн. *Тоді не вішай рук, як вуйко лаби, / Аби душею й тілом не розкис, / Бо шлюз піднімуть – і плоти-дараби / З водою ринуть жолобом униз* (М. Карпенко. На сплаві, 132); // образн. *Років отара... / Гойкаєш і свищеш / на пса, 'би завертав; а сам женеш / зарослими плямями та узвишиім, / у берде схарапуджене. / Але ж – замучені... / В них гет обдерті лаби* (В. Шкурган. Років отара, 37).

2. перен., зневажл. Нога людини. – *Таже аєк! У того мантаря, шо шкуньгає на одну лабу, скривило би го ше на другу так, ек він мене скривив. Аді, кумочку, ніхто таке не видів та й не чув: упхав нам тогід наперед Дмитрі телічку та й каже: «Теліця тівна, ек прийде за три неділі теле, то будете мати скором у хаті, а по році займемо на ермарок, та шо буде поверх вісімдесеть левів, то ваше»* (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 101); *У Юрішка кипіло все всередині. От так би одну лабу пристолочив, а за другу би роздер на дві половичі, ек жебу!* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 233); – *Та, мо'йо. Діправди. Бирше такі й лабов своєв ни ступлю у таке велике боже светце* (Л.-П. Стринадук. У нас, гуцулів, 141).

♦ **вирізати (вистріляти, нищити) до лаби** – знищити до щенту. – *Гей, світку ти наш бідний, виріже нас до лаби, аби з нас пошіку не було!* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 132); – *Не бійтеси, дідику та й бабко, ек купите мені стрільбу, то я тоті карби вистріляю шо до лаби!* (Марко Черемшина. Карби, т.1, 34); – *Ой, война – людоджерка! Великий гріх буде мати Росія за Чечню, ой великий. Дивітси, шо уже п'єтдесеть років кожного шос болит і не перестас: то втворюєтси давні рани, то туск стискає груди... А шо цей бідний нарід завинив, шо його москаль нищит до лаби?* (В. Шкурган. Кілько цего світа, 167).

♦ **давати в лаби** – віддавати в залежність до когось; під владу, під гніт; під вплив кого-небудь. [Катря:] *Та бадечко міг би мене був сам укартати, а не такому розбишаци в лаби давати!* (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 437).

ЛАБКА¹

♦ **шо до лабки** – усіх до одного. *Я тобі отутечкі дітми клинуса, шо єкишо зараз ни випровадиш своїх колет шо до лабки з хати и ни дасте нам нарешиті задрімати, то я буду отутечкі зараз опівночі гвалту крічети, аби чули усі люди* (Л.-П. Стринадук. У нас, гуцулів, 147).

ЛАБКА² Пастка на тварин. *«А шош богато єс туда наловив куниц та лисиц?» – фігльаво підсміхаючіси, запитаєси Шкіндя. «Та шош наловив, тай ни гей», – викручуючіси, говорив Иванчік, – «бо цяся зима зразу ни була погідна полонинами на стрілецтво, бо западна була. Я хоть мав лабки, то однако годі було нев бродити, бо увалила по поєс* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 207).

ЛАБУЗ Листя і стебла городніх рослин. – *Шляжег би ті трафив! Ану!.. Т-тобі отавки мало?! Т-тобі ші траба лабузу?* (В. Шкурган. Не пошкодуйте чесу, 173).

ЛАБУШТАН бот. Аконіт (*Aconotum*). *В тихім плесі потічка, над яким горів чарівник сонячним світом та синів лабуштан низкою черевичків, жалібно кумкали жаби* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 185).

ЛАВИЦЯ Лава, ослін. *І повів Івана до стаї, де од порожніх бербениць, путин та голіх лавиць йшов запах пустки* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 191); *Ек витєгла баба тот хліб из печі, то дідо перед застівного викна коло лавиці на колінках виговорив над тим хлібом тристо раз «Вірую», и то ни виддыхаючі – одним итихом. «Вірую» він говорив, бо тов молитвов так само мож уліті сперти град, ек си її тепер виговорит тристо раз, так ек зговорив її він* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 63); *Отак, чи дещо инак, побріхували між собою гречні газдині про Михайла з Матронкою*

після недільної служби Божої, подовго набуваючись під церковними стінами, та вигріваючи гарячими крижками гладенькі прицерковні лавиці, та зігрівуючи безкостими язиками свої невтомні і чорнонебі від брехень роти (М. Матіос. Солодка Даруся, 89); Нікому доглянути хату, газдівство. Ану ж най спиндає якесь чорне лихо. Гасить вона світло. Лягає на лавицю під вікно, кулак у голови, лежить (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 548); Під бічними стінами ватарника йдуть широкі лавиці, настелені хвоєю, сіном, гіллям. Ліворуч – постіль ватага, цього полонинського генерала; праворуч сплять старші які або недужі пастухи, що не йдуть до застойок. Над лавами йдуть полиці та стоять миски, пляшки, сіль, ложки – таке усяке (Г. Хоткевич. Довбуш, 150); Одвернувся, сів біля вікна на лавицю (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 145); Вона доспала до люльки тютюну, вже не в перший раз побігла зором до того, хто сидів на лавиці, і якби так зримо не воскресло минуле, то вловила б, що той з валізою не настільки уважний, як намагається вдати (М. Яновський. Палагна, 69); Ще раз позириє по стаї. Стая як стая. Нутро поділене – ватарник і комора. Під стінами лавиці, полиці. Он постіль для ватага. Пішов, заточуючись. Помацає постіль. Є верета, під нею хвоя, сіно. Он миски, сіль. Он путини на молоко, бодні на гусленку... І ватра... Над нею верклог... І кітел, завішаний на кужбі... (Б. Бойко. По голови... По голови..., 30); Два солдати вхопили Орісю й кинули на широку лавицю, зірвали з неї весільну сорочку (П. Федюк. Аве Марія, 73); На подвір'я полетіли лавиці, кожух, образи, скриня (Р. Федорів. Жбан вина, 21); В кутку, за піччю, на двох лавицях лежали нові ліжники (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 16); [Батько:] Підожди, Оксано. Сядь, поговоримо. (Оксана сідає. Напличник тримає на колінах, очі потупила в землю. Батько ставить кошик з яблуками на лавицю, сідає біля столу. Марта стоїть у дверях, заломивши руки, дивиться то на Оксану, то на батька. Здалека доноситься гуркіт гармат, вчувається пісня... "Хто відважний, хай іде за нами...") (І. Боднарчук.

Над Черемошем, 15); – Де ж ви спите? – Шинуючи чесну голову панцку, та й сьвіті образи, та й нас, ірцених, ми спимо на землі, а діти на лавиці (Марко Черемшина. Святий Николай у гарті, т. 1, 55); Наша Меланка – чесна газдиня, / Припічок мис, лавицю білить... (Я. Ярош. Меланка – чесна газдиня, або як Іцка зрадила Коза, 98); На лавиці два коники, / Два коники з сиру (М. Влад. Мати, 30); Казав, шо мав поверез двацїть, а мавси на всі шїсдисеть. Так далиси взнаки австрійські сухарі. І дома голі лавиці застав. Йї шї розказував, що ек женивси, то за столом лиш шїсть пар гостей було, а харчу на столі – то теперки одному-двом би стало (В. Шкурган. Майте на увазі, 176); Деда лежав на лавиці, вбраний у найкраще (М. Яновський. Сорочка, вишивана бісером, 26); Та й така вже закипіла злість у його душі на того виродка, що, ади, щоб його сьогодні таки вздрів на лавиці, було б йому менше жалю, ніж від того, що мусить дивитися, як над ним збиткується рідна дитина (А. Крушельницький. Рубають ліс, 196); Біля лавиці, на якій востаннє припочив Юра, трїщать воскові свічки (О. Дучимінська. Трємбітали трємбіти, 113); А внук – / як хвиля, / по лавиці, / по землі, / кудись зникає, батька солдата / шукає (М. Аронець. Голуби на деревах, 11); // у порівн. Олексі ніколи не доводилось здибати подібних коней, вони скидалися на величезних ведмедів, на їх широких хребтах, як на лавицях, можна виспатись, їх грубі, негнучкі ноги орали землю (Р. Федорів. Жбан вина, 81); // образн. Смерекова лавиця / зацвіла веретою / і запахла у хаті / лісом, дощами (М. Аронець. Смерекова лавиця, 20); // образн. Я виджу, змучилися трохи... / На лавиці, покриті мохом, / Сідають хлопці в холодочку. / – Роками вас чекав, синочки, – / В збанках подає водиці. – / Пийте з нашої криниці (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 66).

ЛАВИЧКА Зменш-пестл. до лавиця. Обширні хорони у замку воєводи. Направо й наліво – ворота наротвір. У затиллі – двері, а перед ними – невеличка естрада. Спереду, по лівім боці, – лавичка на двох (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 340).

ЛАГІДКОВ присл. Лагідно. *Сів на наклад від ватри й, привалуючі в собі гнів, майже лагідков зачєв си розпитувати в Довгого, ек то було з розмов'юванєм пістолет* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 263); *Бо вна ек пизнала, шо ни грізьбов, а добротов йиго можна завжде змнекшити, та завжде лагідков йиго знов перемагулювала* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 435).

ЛАГОЇТИ Заспокоювати. *Гурт лагоїв його бесідою: – То причка, бадіку, та най си на цім текне, не відходи від розуму* (Марко Черемшина. Чічка, т.1, 111).

ЛАД

♦ **бути в ладу** – приготовлено. – *Ну, синку, колачі вам готові, та й горілка вже в ладу* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 259).

ЛАДКАНКА обряд. Обрядова весільна пісня. *Він хотів мати ладканки – весільні пісні* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 251).

ЛАДКАННЯ Дія за знач. ладкати співати весільні пісні. – *Чого-с, любко, згадала весільне ладкання?* (Р. Федорів. Жбан вина, 111); *Всі співанки, всі весільні ладкання, всі великодні гагілки, колядки й похоронні голошіння пропали під намулом небуття* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 75).

ЛАДУВАТИ Вкладати заряд у вогнепальну зброю. *Скоро вийдуть [молоді] – стрільмо ж два набой нараз, нехай буде братчикові мому да на славу! <...> Ладує Василь, ладує й я, як мали бесіду, але Василь, бачу, інак собі тоді ладував. От слухайте лиш* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 263).

ЛАЗ Сіножать; лука. – *Він теж есенівський, я го добре знаю. Паліїв Василь. Він з дедєм своїм повадивси за йкіс лази та й укїк із дому. Шос іше украв у деді, то тепер вертати нема ек* (Г. Хоткевич. Довбуш, 221); – *А на кого ж мій кум свої лази здасть, як не на свою кутанницу, жєслібницу щьіру?* (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 180); – *А то котра вже година, шо ти з торбов? Скос шї ніби темно?! Та й Коця не видно... – Той уже на лазáх. Та то вже усьо почімхало..., – вставив вуйко Петро. – Хіба ти не пускаєш свого до школи сегодне, або ек?* (В. Шкурган. Різники, 215).

ЛАЗОК Зменш. до лаз. *Ще лише через вориння перескочити, потім невеличкий лазок, потім ще вориння, потім рів, потім півперек дороги, ще через одно вориння, зіскочити зі стрімкого бережка на рїнь, і тут тобі й чистий, шумний Черемош* (І. Франко. Терен у носі, т. 21, 387).

ЛАЙ Сварка. – *Хавки в лаї вам перекривилиси, попереки вам переломилиси, – кричить суха Гушпаніха* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т.1, 150);

ЛАЙДАК зневажл. Ледар. – *Панове! Я до ваших справ не мішаюся, не мішайтєся, будь ласка, й ви до моїх. Може, у вас які хлопці інші, того не знаю, але у мене самі лотри, лайдаки, лїнюхи і злодії – і до них у мене мова одна – нагай* (Г. Хоткевич. Довбуш, 233); *Бо ж той лайдак якось узнає все, що в дворі діється!* (В. Гжицький. Опришки, 74); – *А та-а-а-ак. Пан біг вибрав у Адама одне ребро, а намісник божий, лайдак при законі, всі тобі повивертає* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 17); [Степан:] *Ковпак – дурак, Ковпак – лайдак, я візьму його на гак! Я не Ковпак, я не дурак, а простий собі гуцул-хлопак. Але я тепер прозрів: були москалі, саджали нас на палі* (І. Боднарчук. Над Черемошем, 46); – *О! То тільки лайдаки в такий гарячий день ловлять рибу. Порядні люди тепер у полі* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 239); *В хлопця з рота кривця... / – Ще по канчукові / Дайте лайдакові! / Мало, мало крові...* (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 15); // ірон. – *О, мой, мой! Лайдаку! Вже день, а ти спиши! Запых, як вуйко дєсь між смєреками в лїгвищі!.. Такими словами будить його вранці, забїгши після річки до чоловічого “курєня”, і хоч “лайдак” відвертаєтьсє, невдоволено щось мимрить спросоння, гнівитьсє удавано, проте як не помітити, що для нього візит Ярослави безсумнівно приємний* (О. Гончар. Циклон, 142); // у порівн. *Ти Ковпак, а я дурак. Ти мене вбий, з лиця землі змиї, бо я нічий, розумієш? Нічий! Нікого я не вбив, плетусь так, як отой лайдак. Скажи, чого мовчиш? Чому нічого не говориш?* (І. Боднарчук. Над Черемошем, 47).

ЛАЙДАЧКА, ЛАЙДАЧЬКА Жін. до лайдак; ледарка. // лайл. – *Брешеши, пометін-*

не! Хліб з чиєї землі їсте! Ви платили мені за ґрунт? Ще, *лайдачко*, кривавою юшкою обливатимеш мої порізані кавалки, а дехто і тілом своїм угноїть їх (М. Стельмах. Над Черемошем, 92); // лайл. – *Лайдачко*, гук-ле, омразо, лецта. Отік медведиці на злодія своїх дітей, кинулися молодиці на Парасочку (Марко Черемшина. Парасочка, т.1, 247).

ЛАЙДАЧЬКА див. **ЛАЙДАЧКА**

ЛАЙТНАТ див. **ЛЕКМАН**

ЛАКІВКА, ЛАКІШКА Ласощі. *А він їх, бувало, приймає, як дідич який: і стів сутий, і дорогі вина, і солодкі розолії, і запашині лікери, і ніт вісті які там ще прибаги та лаківки* (Ю. Федькович. Жовнярка, 331); *Чістий вивсений або єчьмінний корж у їх хаті був великов лакішков* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 134).

ЛАКІШКА див. **ЛАКІВКА**

ЛАКОЦІНКИ тільки у мн. Ласощі. – *Лиш слухай, куме, людей, коли ті кажуть! – каже Николаїшин Иван, відіймаючи Янцеві з рук капелюх Грамотика, ади онде товчесья для тебе замість весільних лакоцінків!* – додав він, жартуючи (М. Павлик. Вихора, 172).

ЛАНДАТИ Ходити, бродити, тинятися. – *Ади копаю... А сегороку літувала у полонині... А там так лило, що я мокра ландала за маржинов і гет застудилася... А Петро жідний – не годен тої горівки нажертиси: ади сночі прителіпавси п'єний, єк чіп...* (В. Шкурган. Не пошкодуйте чесу, 172).

ЛАНДРОВИЙ Мандрівний, який мандрує. *Казували, що він навіть из ландровими циганами ландровав* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 135).

ЛАНДРУВАТИ Мандрувати. *Казували, що він навіть из ландровими циганами ландровав* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 135).

ЛАНТЄЧКО Старий поношений одяг. *Старий Никольцьо, давного дека син, в лантєчко зібраний, дрімаючи в лавці, побинькував лиш по разови товстим, захриплим голосом, єк биндек* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 305).

ЛАНЦ 1. Ланцюг. *Тогди Арідник був си так торгнув из того крісла, шо аж земля задрижєла, а то гов! Тпррр – нима куда! Имилі ланци йїго у тим кріслі, єк би саморидні* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 130); *Скрипіла довга дубова перекладина з росохатими ручками, тріщав наіспанований ланц, моцувалися Цезорик зі Шевцем, дивився згори у нову криницю сам газда Соколюк і скрушино хитав головою* (П. Федюк. Штабар, 34); *Ватаг Ілько кам'янів, він розумів, що за такі слова пани згноять хлопа в ланцях, тому підбіг до юнака, замажав руками* (Р. Федорів. Жбан вина, 54); *Пєс аж ланци зриває, так сіпаєтьєя до колишньої газдині, що злодієм підсуваєтьєя до загороди* (Р. Єндик. Торонке мольфування, 66); *Якось розумієтьєя, що від цього треба втікати у воду. Вжє збираюєя скочити, але дивлюєя вниз і бачу натягнутий колючий ланц. Не сумніваюєя, що можу перелетити аж за нього. Але далі стою* (Т. Прохасько. Непрості, 53); *Шум, гук, блиски, громи мов у самому пеклі. Стогне земля, западаютьєя доли. Все кругом змішалось в один великий рев. Сам Арідник чорний, скажєний урвавєя з ланців і летить понад землю, а за ним усі чорти повтікали з пекла. Кінець світа прийшов* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 12); – *А ти, як виллєш свині, то почекай, аби вона з'їла. Бо інакше вифолькає рійкою з корита. <...> Вчора ввечері встромила ногу між ланци і була б задусилася, якби я не надійшла* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 244); *Стогнав народ у неволі / Довгими віками, / Плакав, ридав і моливєя / І дзвонив ланцями* (Ю. Боршош-Кум'ятський. Стогнав народ у неволі..., 35); // у порівн. *Молодек, куди захоче туди й скочить, а жонатий, отеєк котюга на ланци* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 35); // образн. *Прислила 'го д'собі єкимос невидимим ланцом, прислила 'му серце і душу* (О. Манчук. Лісова дівка, 44); // образн. *Як спомини жєлять! Гірше кропиви / Ввижаєтьєя в снах небіжчик Дідушко. / На хлопа, бувало, скоєа подивит, / Страх стисне горло ланцями і душитєя* (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 8).

♦ **ланц би** (кому-небудь) **шию в'їв** – лайл. уживаєтьєя як прокляття і виражає побажан-

ня неволі, запроторення у в'язницю. – *Але ж погадай, що говориши! Таже цес Марусек, ланц би му шию в'їв, лиш ізвів тебе та й кине. Лиш му си навкємиш, – і кине* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 210).

2. Земельна міра довжиною 30 м. *Голову у неділю мастить таков оливою, що за два ланци чути* (Г. Хоткевич. Гуцул, 335).

ЛАПАНКА Дія за знач. **лапати**. // образн. *Пошепки, зі злим присвистом виклала, як би вона, дурна баба, робила лапанку тотій красній пташці, якої так бракує серед дідичевих готурок* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 159); – *Опришка гойного, бодай він ніколи на зле місце ногою не ступив. – Бодай його куля ворожа минула, а тебе дідичева лапанка. – Ой, дівойки, скобочитесь!* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 355).

ЛАПАНКИ тільки у мн. Гра “лови”. Тоді вони зривались на ноги, як олені, бавились у **лапанки** (Р. Федорів. Жбан вина, 113).

ЛАПАТАЧЄ збірн. Лахміття; відходи з дерева. // перен. Про нікчемну людину; непотріб. *Тай любаса шукала завжди собі з нималого плечя. А на будь-ске лапатачє, то вна си й ни дівила, а ни то аби си була з ним любила* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 315); *Але напровсеке рехтував свою табору коледників, аби бути готовим, бо єк на Різдво упретси церковне братство тай шо чьолові газди з парафії, аби він, про старість, лиш таки йшов березувати, то він тогди ни хотів статиси сміхом без добірної табору коледників. А будь-йким лапатачєм ни хотів си смішити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 71).

ЛАПАТИ Ловити. *Довбуш прийшов до нього й каже: – Рибу лапаєш? – Ає, рибу. – А ти нас погостиш? – А чому ні? Погоциу. Я ше й дома маю* (Г. Хоткевич. Довбуш, 234).

ЛАСА

◇ **біла (чорна) ласа** – міф. різновид нечистої сили. *А у мене сьогодні весілля. Я стою лицем до лиця з сонцем і скликаю пречисту і нечисту силу приходити до мене на весілля. Всіх, всіх запрошуюю: і мавок, і блудів, і домовиків, і дідів, і коминарів, білих та чорних лас, і лісовиків, і потопельників, і мольфа-*

рив – усіх, усіх (П. Федюк. Самотня зірниця, 62).

ЛАСТЄ Пестл. до ластівка. // у порівн. *А я так щєбечу, як пташка в каліні, / Як ластє у маю, кую* (Ю. Федькович. На могилі званого мого брата Михайла Дучака у Заставні, 149).

ЛАСТОВИЦЯ Ластівка. // у порівн. <...> – *Коби сила, ластовицею полетіла б* (С. Скляренко. Карпати, кн.1, 222).

ЛАТАШ див. ЛОТОШ

ЛАТВА ліс. Жердина. – *Йкос я таки умисне віготував сми сімийжневу латву, жєрстюгу* (Г. Хоткевич. Дарабов, 401).

ЛАТВІЙКА Велетенська, широка каструля. *При таких походах, на цей раз до лісу, на цей раз нездалого, бо задоцило, бо небо затягнулося з усіх боків й країв, і таки линуло зливою, як з сорокалітрової латвійки (так у нас називають велетенську, широкую каструлю) <...>* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 143).

ЛАТЕР ліс. Складені у штабель дрова. *Щє мають вершки чистити, та й чисті складати у шухи, та й усе гниле дерево підпилити у латри, а потім ще й зруб ви-чистити у стропи, щоби злісний зайшов з побережниками і робітниками та й лише сіянку засіяв* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 334); *Воно, пак, сьогодні вже за тебе латри в лісі рубає* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 312).

ЛАТИР прийм. Поруч. *От їхав собі [Юрій] латир мене та сумував* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 262).

ЛАТРАТИ Безперестанно голосно гавкати, лаяти. – *Та ади Монах, тирга Андрія Гнатового, латрала цілу ніч, бігала тудя поточинами й присідала до ранку* (Л.-П.Стринадюк. У нас, гуцулів, 142).

◇ **латрала би** (кому-небудь) **біда на голлов** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання нещастя, біди. *Та ни латрай на мнє тільки, латрала би ти біда на голлов, таже ни оглух єс, чуєш, шо зараз иду* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 276).

ЛАХАБУНДЯК Прізвисько персонажа твору за його зовнішніми ознаками. *Василеві, через його доволі-таки помітну огрядність, активні очі, дістались в дорогоцінний подарунок [прізвиська] кабан-іклан, ведмідь, борюх, лахабундяк, вуйко Юрин, вуйтюк, торба Бистрецька, випуленск, Зорєна* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 129).

ЛАХИ збірн. Одяг. *А “декую” ніколи не скаже, так, якби не знав цього слова.. А ек не годен шос зробити, то лиш так засмієси, шо йой... А прати свої лахи може шодень: лиш сорочку вбрав – вже здоймає і пере* (В. Шкурган. Кілько цього світа, 170).

♦ **лахи дерти** – кепкувати, глузувати. – *Ви, бабоньки, можете лахи дерти на ній скільки завгодно, але що Стаха погана господиня – цього жодна з вас не може їй закинути* (Прина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 53).

ЛАХМАН Старий одяг. *І радувався внутрішньо, коли віддавали шану його лахманам, але горе було, як попадався чужосторонній чоловік і не пізнавав в старчुकів пушкарського отамана* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 141); *Старшенькі сповзли на припічок і, кутаючись у лахмани, потупотіли до дверей, двох меншеньких мати загорнула у дранку і винесла* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 180).

ЛАЯ Згряя, тічня. *Втратив усе – побратимів, вовчицю, вовчат. І життя втратило для нього сенс. І все ж з усіх сил покликав на поміч лаю. Може, то було каяття? Може, прощання?* (М. Яновський. Останній стрибок, 235); *Але ще сего Лис не доповів, / Як з лісу вибігає лая псів!* (Ю. Федькович. Кіт і лис, 237).

♦ **лаю за собою водити** – вести розгульне життя. *Дівку в селі, ану присилить, то урветься, до міста утече жиденята носити, лаю за собою водити* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 135).

ЛЕБЕДІТИ 1. Звертатися до когось ласкавими, ніжними словами. *Отік ловила тоті слова, котрими колись Петрикова баба до неї лебеділа, своєю невісткою називала* (Марко Черемшина. Карби, т.1, 36); – *Васильчику,*

легінику мій годний, орле мій бистрий... – лебеділа Марічка, дивлячись Василеві в очі (А. Крушельницький. Рубають ліс, 379).

2. Настирливо або слізно просити; жалібно молити. *Навкруги йойканє: “Камрати любі, змилосердїтьєся надо мнов, добийте мене”, лебедить не один* (М. Павлик. Юрко Куликів, 22).

ЛЕБОЙ вставн. сл. *Мабуць, либонь. – За якимсь ділом? – Ні, без діла. – Ну, так-таки без діла! Лебой, на базар?* (О. Кундзіч. Верховинець, 227).

ЛЕВ Грошова одиниця, назва австрійського гульдена. *Та й ксьондз, нема що казати, голосники мав добрі, гуцулія теж гула з охотою, хоч і не в лад, а багачі кидали до скарбонки цілими левами* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 7); – *Лиш добре не чов-сми кіко. За живого ніби тисєча левів, а за мертвого шос менче. То тепер жидки уфатилиси та й будут увихатиси. Не дуже довіруй, з ким маєш діло. Кристенін – і тот си лакомит, а тот доперва...* (Г. Хоткевич. Довбуш, 413); *Ця бесіда дуже вразила батька. Не знаючи військових порядків, він ще більше зачав підлачувати в канцелярії, аби визволити хоть тепер, але коли ті, забравши гроші, сказали, що хоть вони страх, як старались і будуть старатися, та все-таки то залежить тепер від старших, то Проданів тато дав йому 100 левів, аби тот “заткав” там горло старшим, і сам Продан розмінєв потайно у жидів свої сороківці і присяг кинути їм усе в лице й відкупитися* (М. Павлик. Вихора, 203); *Давно вже дука Вербовий хоче, щоб віддали Стенчуки Марічку йому у найми, бо ні одна сирітська доля не минала його рук, Але ні батько, ні дід не заряжуться на ті леви, що обіцяє за неї Мефодій* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 13).

ЛЕВІЗОР Ревізор. *Єк настали левізори до титиню, а він, Юрішко, си пхав до того та й ловив також людей* (Г. Хоткевич. За Юріштаном, 476); *Він зачєв виловювати тітінарів у горах тай виддавати їх панам у руки. За це пудно сердилиси на него кутські левізоре, бо уни діставали по носі від свої влади, шо ни уміли ловити так тітінарів,*

ек ловив їх Юріштан (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчик, 154); *Йик поклав Матей церкву, то здивувалася зверхність, відки бідолаха гроші взьив? А тоди ще в наших горах, розказували наші діди, не так було, в чобітках дес колис то левізор прийшов. Йик уздріли слід панича з обцасами, так оден другому давали знати. Тай завдали Матея до циркулу* (М. Римар. Білий слон, 39).

ЛЕВКО обряд. Великодня гра. – *Хлопці, нумо грати в скічки! – Краще в левка!* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 32).

ЛЕГВО Місце, приготовлене для спання, лігвище. *Опришок виклав легво в якійсь гаврі, затягнув її тудя і положив на шкірах у повній тьмі* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 181).

ЛЕГЕЙДА зневажл. Ледащо, нероба. *Ну, видно ся, тоді вже чоловік повидів май світа, бо кажім таки гезде, що кажім, а нема то для людей прахтики над осьько... цікавому та неліновому, бо пустому, не до вас мовлячи, легейді скрізь однако* (М. Павлик. Вихора, 188); *Оферма [Бронко], якого вчила танцювати, як каліку на ногах триматись. Легейда, яким ще вчора гралась, немов кішка мишкою* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 66).

ЛЕГЕНІВСЬКИЙ Прикм. до легінь. *Молода вдова так жагуче прагнула легенівського кохання, що сама прилітала до нього* (М. Яновський. Легенда про громову бартку, 100).

ЛЕГНЕВИЙ Те саме, що легенівський. // у порівн. *А руки бігають судорожно, пальці дрібоняють, а смик по скрипці вихилясом, скобоче регітливй струни, а вони заходяться тонким пискливим росм тонів, як дівчина від легневих скоботів* (М. Козоріс. Черногора говорить, 20).

ЛЕГНЕЦЬ див. ЛЕГІНЕЦЬ

ЛЕГІНИК див. ЛЕГІНИК

ЛЕГІНИНА Те саме, що легінь. // у колом. *Ой зацвіли черешеньки на цілу долину, / Біла мене моя мамка через легініну* (Марко Черемшина. Та не думай, Марусенько..., т.2, 41).

ЛЕГІНІСЬКО див. ЛЕГІНИСКО

ЛЕГІНСТВО Парубкування. *Відчував: обірвалося безтурботне легінство* (М. Яновський. Легенда про громову бартку, 96).

ЛЕГІНСЬКИЙ див. ЛЕГІНСКИЙ

ЛЕГІНСЬКИЙ-МОЛОДЕЦЬКИЙ Те саме, що легінський. *...Скочив легіник усюда, от де ти сидиш, лівов ручков си відбиват, правов ніжков по мохові ховзаючи си. А воріг кев уводно, геть посік-порубав – і впало тіло легінське-молодецьке, впоперек потоку упало, воду загатило* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 57).

ЛЕГІНЧИК див. ЛЕГІНЧИК

ЛЕГІНЧУК Те саме, що легіник 2. *3-перед його зору ніколи не пропадав юний вечір, коли він був легінчуком, а вона – зелене дівчинище* (М. Яновський. Гірське серце, 58).

ЛЕГІНЬ див. ЛЕГІНЬ

ЛЕГІНЬ-БРАТИК Те саме, що легінь 1. – *Я присягаю на цей топір вам, батьку, і вам, легіні-братики, що ніколи нікого не викажу, хоч би мене мучили, четвертували і палили в панській катівні. А коли б не дотримав присяги – най мене не мине сей топір і ця опришківська зброя на землі й під землею...* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 17).

ЛЕГІНЬ-ВІВЧАРИК Те саме, що легінь 1; парубок-вівчар. *Ці рядки будуть належити Павлині. Їй скаже їх легінь-вівчарик у шовковій полонині, але додасть, що на обох полах його сардака кров минулого кохання, його кров, тепер він воскрес, розшукавши свою Павлину* (Р. Андріяшик. Сторонець, 129).

ЛЕГІНЬ-МОЦАР Те саме, що легінь 1; парубок-силач. *Між людьми ходило чимало різних переказів, але достеменно відомо було тільки одне – започаткували його ще тоді, як на місці села шуміла пустиня, а гірняки сходилися на Камінь, щоб вианувати Головача – легеня-моцара, який забив біса і перший оголосив війну панам* (Б. Загорюлько. Черногора, кн. 2, 43).

ЛЕГІНЬ-ОПРИШОК Те саме, що легінь 1; парубок-месник. *Не раз йому траплялося сидіти на тому місці, де двісті літ*

тому танцювали **легіні-опришки**, – і сидів він там самотньо і дивився на свою Верховину та згадував Довбуша, якого куля не брала, тільки розплюскувалась об його груди... (О. Кундзіч. Верховинець, 221).

ЛЕГІНЬ-ОРЕЛ Те саме, що **легінь** 1. // образн. “На дарабах в повідь линуть / Тільки **легіні-орли**, / Тільки сміливі не гинуть / Серед темряви і мли!” (Олександр Олесь. На зелених горах, т.1, 218).

ЛЕГІНЬЧИК див. **ЛЕГІНЧИК**

ЛЕГКОДУШНИЧОК Те саме, що **подавничок**; невеликий хлібець, калачик, який дають за упокій душі. *Великих гараздів не мала – а в хаті у неї завше чисто; городчик у цвітах, у мачку, всюда чисто, всього доста: і скорому напретано, й солонинка перетримуєт ци, і шос напригісне, на простибіг завше є, **легкодушнички** там які, подавнички; дитина забіжить чужа – своїх дасть біг – то вже не вийде без яблучка, ци бобу, ци черешеньок, або там баранчика з сиру* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 224).

ЛЕГКОУМНО присл. Довіриливо. [Восвод:] *Відважний і великодушний нарід / Ті гуцули! / Одну лиш хибу має: / Що **легкоумно** кождому він вірить / І так ся попадає мимохить / У сить обмани* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 343).

ЛЕГОВИСЬКО Сон, спання, сплячка. // образн. *Чула, що він своїми сірими очима обмацує її цілу, від чола до ніг, чула як сковзнувся по очах, по устах, як скобоче груди через одхилену пазуху. І десь глибоко прокинулася самиця. Він пробудив її своїми яструбиними очима. І тепер вона зривалася з **леговиська**, заставляла Параску бути смілою, дивитися прямо у вічі* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 73);

ЛЕГОВИЩЕ Те саме, що **легво**. *Єк кінчаєси Гаджіла, више Кидроватої, то там зверхе є комора на чистім полі. Там є кагла. Дуже така кагла далеко йдет, але то нічо. Треба тов каглов лізти, аж ізлізеш у нашу кухню, шо ми собі їсти варили. А трохи далі з кухні піти, то там є наші **леговища**, де ми лежєли. А ше далі, то є комора і в ні шість путин грошей* (Г. Хоткевич. Довбуш, 172).

ЛЕГЕЙДОВАТИЙ Неповороткий. *В хату увійшов старий, нискришливий, **легейдоватий** чоловік, попростеньку убраний* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 458).

ЛЕГІНЕЦЬ, ЛЕГІНЕЦЬ Те саме, що **легіник** 1. // у коляд. *«Ой під дубом, під дубцем сидит дівка з **легінцем** / Сидит дівка з **легінцем**, накриласи рукавцем* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 92); // у колом. *Кличуть мовою пісні, мовою сопілки, мовою кохання: Ой якби не ті корови / Та й не білі віці, / Не прийшли би в полонину / Молоді **легінці*** (Ю. Боршош-Кум’ятський. Ви чули, як співає Говерла?, 225).

ЛЕГІНИК, ЛЕГІНИК, ЛЕДІНИК Пестл. до **легінь** 1. *“У нас, **легінику**, нема грошей, хочбись нас живцем порубав...”* – сказала певним голосом Маруся. *“Беріть собі від нас воли, корови, віці; що хочете беріть а життя не беріть, бо в нас дрібні діти”* (І. Березовський. Худан, 8); *Джуфка та того молоденького **легіника** не ховав отець, ні “проці” над гробом не казали, ні дяки “Вічная Пам’ять” не співали, ні дзвони не дзвонили, ані трембітарі не трембітали, ані навіть челедь не голосила, як належить ся небіжчикові* (Р. Яримович. Джуфко, 53); *Брався Семенко найпершим – / З Ясенів **легіник**: / Дужий і в усьому впертий, / Аж упрів угідний!* / (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 22); *„Йой, Артурчіку, – сказала одна з них йому на вухо, – жель тебе, **легінику** солоденькеї, шо-с вдовицу взєв, не одна би дівка за таким файним танцуристим пішла, а ти си білий світ зав’їзав, сарако!* (Ю. Андрухович. Дванадцять обручів, 219); *– Аби й за коси тя притягати мала – а таки віддам тебе **легіникові** за гонір* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 21); *Бачитиме день у день свого **легіника**, свою потіху, чутиме його милий голос* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 277); *– Що, **легінику**, прийшов, аби мене увидіти?* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 50); *Коли вже більше, здавалося, нікого не чекали, надбіг задиханий Близнюків Проць, домашній, ніжний **легіник**. Він не лиш зрубу не бачив, сокиру рідко в руках тримає* (М. Яновський. Гірське серце, 35); *Кола прязно усміхнувся, але зразу ж насупив брови і виправдався*

перед кимсь: “Бо смішно. Біжить за нею!.. **Легіник**, та й годі...” (О. Кундзіч. Верховинець, 243); – Візьміть так, – привітно простягнув **легіник** розписаний виріб (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 53); **Легінику**, та вже ось і мій синок Олекса... (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 86); Може, згадував, як давним-давно до нього прийшов учитися різьби молодий **легіник** Микола Кіщук (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 173); А коли зняли вже **легіники** чорного, як земляця, Юрового трупа з хури та простягли його на дубовій лаві у хаті – наче всі гори захитались од Василюшиного плачу (П. Козланюк. Похорон, 122); **Легіники**, як соколи, позліталися сюди, хизувалися хвацькою їздою на конях (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 34); До мене, **легіники**, до мене. / До моєї хати стежечка крутенька (Т. Мельничук. Перепели, 124); Чорногора хліб не родить – / Чорних **легіників** водить, / Красних **легіників** кличе / Ближче (М. Влад. Опришки, 13); Грає на трембіті / Сей **легіник** файно, / В золотій пшениці / Плаває комбайном (В. Зубар. Багата наречена, 9); – А їшк не буду кльисти, то буду просити: „Не бійтеси, **ледіники**, встиду вам не зроблю, на данец си не важу”. – А дівчытам буду наказувати: “Сокотітси мене, сестрички, бо-сми на перехід добра” (Марко Черемшина. Зведениця, т.1, 84); // у колом. А я свого старенького / шаную-шаную: / де зобачу **легіника**, / там і заночую (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 108); // у колом. Айбо у тій Америці правечко всудили, / Аби наші **легіники** тяжко не робили (С. Скляренко. Карпати, кн. 1, 62); // у колом. У явора зеленого / Широке май листє, / А у мене **легіника** / Та й до дівок цьистє / А до цьистє тай до долі / Коби це горівки, / У головці май весело, / Тогди лиш до дівки (М. Козоріс. Чорногора говорить, 22).

2. Зменш.-пестл. до **легінь** 1. – Васильку, Іванчику! А ходіть сюди, **легіники** мої! Ади няня вам пасочки спекла, – покликкала Василина своїх найменших дітей (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 16); А Івчина няня з трудом протискалася поміж людські плечі та клала на стіл що раз нові миски з їжею й просила гечно чесних газдів і газдинь, щоби гостились і не марикували собі та щоб були

вибачні. А люди дякували файно, вичищували миску за мискою і з'їдали груди хліба. А Йван теж припрошував, хоча ледво держався на ногах, бо хотів, щоб всі були вдоволені, бо це перше у него річіння та й перший **легіник** (М. Козоріс. Чорногора говорить, 237); – Ось що, **легінику**. Біжи до старого Латки, скажи йому: батько наказали, щоби-сьте зараз трембітали і щоби-сьте цілий вечір не переставали (О. Кундзіч. Верховинець, 247); Ще довго ждати, **легінику**, багато кулеши треба з їсти, поки силу в руках почувєш, а розум в голові (Р. Федорів. Пароль “сонце”, 221); Он скоро вже твій **легіник** вуса викохає, захистить мамку (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 145).

ЛЕГІНИСКО, ЛЕГІНИСЬКО Збільш. до **легінь**. Через хвилину з ревом протиснувся з двору якийсь **легіниско**. Здоровий. Реве як бугай (У. Самчук. Гори говорять!, 22); Такий **легінисько** виросте, що ну! (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 87).

ЛЕГІНИЧОК Пестл. до **легіник** 1. // у колом. Чи так у вас, єк у нас – мороз у Петрівку? / Заморозив **легіничок** під кожухом дівку (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 59).

ЛЕГІНСКИЙ, ЛЕГІНСЬКИЙ Прикм. до **легінь** 1; парубоцький. Мині закінчували жертом цу **легінску** коледу, аби я їм платив червонного за ту коледу, та абих їх честував за ню (П. Шекерик-Доніків. Дідо Іванчік, 87); І думки збіглися раптом з усіх усюдів, і з ранніх дитячих і з **легінських** і з газдівських літ і так сперлися юрбою в голові, як люди в церковних дверях, і кожна з них кричала своє, а він у тім гаморі не міг нічого розібрати, бо щось коло серця кололо (М. Козоріс. Чорногора говорить, 87); Від навколишніх рухів гойдалися червоні язички свічок, тремтіло плеско води у коновці, ворухилося райдужне навичеве пір'я на весільній крисані, що лежала поряд з **легінською** барткою (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 45); І я лиш на того, хто там **легінське** тіло / на муках рвав катівською рукою, / підняв смертельну зброю (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 134); Біжить старий **легінськими** кроками,

шорстку від приморозків дорогу штовхає позад себе (П. Козланюк. Похорон, 125).

ЛЕГІНЧИК, ЛЕГІНЧИК, ЛЕГІНЬЧИК

1. Те саме, що **легіник** 1. *То знов каскадою сміху розсипалися, того сміху яким дівчата **легінчика** на музиках карають за те, що дутка білого у цимбали веречи не хоче, щоб “данець” йшов даліше, того сміху щиро сердешного в якому “вівкання” **легінчиків** вчувається, що голосним гомоном відбите о груні стихає поволі по зарінках* (М. Капій. Країна блакитних орхідей, 28); – *І він, її **легінчик**, мусить там спочивати* (О. Дучимінська. Сумний Христос, 64).

2. *перен.* Коник. *Зараз, зараз, – промовив Лука до коня, як до людини, – зараз, **легінчик*** (Р. Федорів. Лука Трембітар, 267).

ЛЕГІНЬ, ЛЕГІНЬ, ЛЕДІНЬ 1. Парубок, дорослий хлопець. *Та лише зачєли дівки наслухати, видків учують голос, бо виттив мали би прийти тих мнесниц старости на ні, а **легіні** оба, у тот раз штрикли у дриворуб, захапали дівоче дрантє тай погасили з тим у пітьму ночі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчик, 61); *Де мені до вашого **Николайка!** Він собі **легінь**, а я що?* (Д. Харов'юк. Палагна, 536); *Ой годний **легінь*** (О. Дучимінська. Черемош говорить, 96); *Колись мій прадід, молодий і гоїний **легінь**, і натрапив у лісі на циганів, що отаборилися на поляні* (М. Дзюба. Укриті небом, 57); *Палають смрекові балани, пахне соломою, дим із сірим небом зливається, навколо муром газдїй **легіні*** (У. Самчук. Гори говорять!, 7); *Голос диктора: Споконвіку і назавжди: свого не цураймося. З'являється пляшка “Бальзаму Варцабича” на півекрану. На іншій половині екрану – усміхнений **легінь** і щасливі дівчата в його обіймах у ліжку* (Ю. Андрухович. Дванадцять обручів, 135); *Післанець пішов у Яблонів, а Довбуш вибрався з **легінями** на Борців до пана Злотницького. Прийшли в село серед білого дня і стали під двором. Брама висока і сильна* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 46); *Джуфка всі знали на Зеленому, та не тільки на Зеленому, а вздовж долини Білого та Чорного Черемошів, Джуфка знала ціла Гуцульщина. Знала його з часу гу-*

*цульського повстання проти Польщі в червні 1920 року. Тоді Джуфко – молодий гуцульський **легінь** проводив групою повстанців у Зеленому* (Р. Яримович. Джуфко, 53); – *Не вслухайся в ці голоси, бо в пошумах верхів і посвистах Синиць почуєш не буйно-дзвінний голос Довбуша, що юнацьких **легінів** до себе кличе, але стогін ранених гір* (Р. Єндик. Регіт Арідника, 9); *То такі відьми були, що хлопців молодих збивали з дороги: **легіні** довго лісами блудили* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 22); *На заході війна згасає блиском ватри. / На сході палахтить червоний, лютий гнів. / А до гуцульських сіл прийшли військові карти, / Щоб **легіні** пішли обороняти Львів* (О. Бабій. Гуцульський курінь, 37); ***Легіні** надію мають / З Довбушем боротись. / Нарівні не годні навіть – / Всіх бере за барки...* (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 22); – *Ровту зібрав чоловік трицік. Були там Микулеки три брати – Семань, Іван та Гарасим; Хабараки були з Дитковец та ше оден **легінь** Дмитр – то все піддані дитковецького пана* (Г. Хоткевич. Довбуш, 99); *Біля стайні сліпо шибався дебелистий **легінь** із зав'язаними рушником очима, а перед ним плигав-витанцьовував іншій, по зубчастій дощинці тріскою шаркав, скрекотав сорокою* (Б. Загоруйко. Чорногора, кн.1, 53); *От тому ж тото сидять собі наші **легіні** та дівки на зимні Николи красенько дома та дозирають хати, а стариня сама собі здоровенька храмує* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 242); *А **легіні** наші мов не видять, що дівчата в'януть* (Ю. Федькович. Серце не навчити, 266); – *То ви знали декого з тих опришків? – запитав я. – Ото! Чи знав? Таже то мої ровесники були. Чи раз ми вкупі дараби гонили на Вижницю, чи раз і в шинку пожартували! Всяко бувало. Адже Мирін Штола, той, що в Білоберезівці повісили, то близький був, отут із Стебник. До нашої церкви щонеділі ходив, він і весь його рід. А вийшло таке, що й повис. За марницю повис, він і ще три **легіні*** (І. Франко. Гуцульський король, т.22, 495); *Він тепер геть подався... **Легінем** був такий чворсткий та черлений, а ото, як я його бачив, то такий як шкабря став* (М. Козоріс. Чорногора гово-

рять, 156); – *Музики напоготові. Ану, чи село почує, які на нашій вулиці **легіні**?* (М. Дзюба. Укриті небом, 36); *За хвилю чуєш, як перелетіла, понеслася світами, трохи стає відрадініше і знов задуманий молодий **легінь** схиляється над зошитом і заглиблюється в числа* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 289); *Тепер Іван був уже **легінь**, стрункий і міцний, як смерічка, мастив кучері маслом, носив широкий черес і пишну кресаню* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 185); *Шпурляв у нього камінням, свистів, гойкав, вовк не дуже злякався, адже видів, що не мав **легінь** палиці, яка плюється вогнем* (Р. Федорів. Жбан вина, 38); *То була «б'єчкова неділя». **Легіні** з дівчатами так хльосталися на лузі, понад Терблею, що кожухи тріскали* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 12); – *Лишень у нас така установа: кожного **легінь** перед шлюбом мусить з торби хліба з'їсти, з каменя води спити. – А як це?.. – Опришком обібратись! Бордюг червоних княгині принести. А ні – то по шлюбі!* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 69); *Він хоче стати міцним **легінем** з широкими, як двері, плечима та з руками, мов залізні гаки, бачити себе поруч з вуйком – найліпшим керманичем на дарабі* (М. Яновський. Коли йдуть сплави, 5); *А крім цих трьох були ще Іван з Рахова – його дорадник і улюбленець, відважний, вродливий **легінь** <...>* (В. Гжицький. Опришки, 110); *Меланія Веховик знову до ранку спала зі слугою Юзиком недужим грижею, а десь на Бісковому скиті рубає смереки її чоловік, кажуть справдешиній **легінь*** (Р. Андріяшик. Сторонець, 155); *Було по Спасі, двадцять третій день серпня, сонце ховалося за горами. У корчмі сиділо кілька старих пияків, лотошили, диміли піпами, хвалилися один одному, як багато всього мають. А в кутку трохи чистішому розсілося кілька **легінів**. Перед тим, як приступити до ляди корчмаря, Бойчук завважив повну сум'яття парубоцьку постать* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 69); *Славний похорон був, сам Олекса зі своїми **легінями** дідові честь віддав* (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 91); *Але хто бачить, як Кола водить аркан, опришківський танець, як піджує, взявши*

*з **легінями** за плечі, хто чув, як двигтить і гуде земля під ними, той так ціпив кулаки, гейби когось розірвати хотів, а люди між собою говорили, що гуцул себе ще покаже...* (О. Кундзіч. Верховинець, 222); *Як везли стебнівські **легіні** мертвого Юру кременистою доріжкою в село, молочними верхами сумні трембіти трембітали* (П. Козланюк. Похорон, 122); – *То ти умієш, **легіню**, файно поспати, – дорікає другові* (М. Стельмах. Над Черемошем, 64); *Що то за красний **легінь** був!* (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 90); *Не треба знову думати, як зібрати якомога більше **легінів** під свою бартку, щоб затіяти яку-небудь велику справу – бо малі вже не пасують знаменитому ватажкові, як перекопати опришків і повести їх на якого-небудь пана: покарати за кривди, а не на простий грабунок, як з такою великою ватагою прошигнути попід носом у королівського війська* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 6); *По дванадцять літ служили цісареві наші **легіні**, а коли вернули до дому, то мусіли дали робити панщину польським панам* (І. Березовський. Худан, 7); *Перед нею височів ставний **легінь** з бляхованою барткою в руці* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 9); *До них підсідають **легіні**, газди і просять казку* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 15); *Ущемилося серце матері, коли побачила сина Івана в колі **легінів** і почула в пісні його знайомий голос* (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 14); *Під верхами розлилося кам'яне море, а в ньому безліч сховок і печер. Там сховані скарби опришків, Довбушевих **легінів**. Десь там похований і сам Олекса Довбуш, якого ні срібна куля, ні свячений меч не брали* (Ю. Боршош-Кум'ятський. Гори мої Карпатські, 182); *Пливе у даль на буковому плоті: / – Бувай здоров, **легіню**!* (А. Малишко. Франко в Криворівні, 424); *Іде непорочна ікона, / Несе в дзбані цілющу-живущу воду / Де поляг **легінь**, / Оживають померклі дзвоники* (Віра Вовк. Рожевогровий кінь, 340); *пили з глека три **легіні** / перед ними бахур / та на дні не бачив він ні / дідька ні цвяха* (Т. Девдюк. Пісний понеділок. Відчуті смак молока, 29); *Всі вулиці у Рахові – / Кольоровий рух, / А в **легінів** блиска топір, / Черес і кожух* (Ю. Бор-

шош-Кум'ятський. Рахів у неділю, 84); *Іде, жартує з ними легінь, / В руці у його топірець / І фист на збоченій кресані, – / Співак, музика і стрілець* (Олександр Олесь. На зелених горах, т.1, 214); – *Довбуш легінь файний дуже. / Та чомусь до вас байдужий, / Донечки зелено косі, / Ми ватажка смерті просим* (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 45); *В синьогорах тих чубатих, / Де шумлять гінкі ліси, / Де кружляє легінь – ватаг / Серед пишної краси* (В. Григорак. Скарби Довбуша, 4); *Де ватри палали – і вдень, і вночі / У похід збирались легіні – / Там вбогі, голодні тепер рубачі / Смереки рубують столітні* (М. Марфіївч. В Карпатах, 44); *На кичері лисій, виходячи з тіні, / Збирались опришки, відважні легіні, / Стискали міцніше в руках топірці – / Вітали їх вільні, стрімкі вітерці* (В. Зубар. Гнів Черемоша, 61); – *Легіні піднімуть мене на сміх, – / Несміло перечив голос, / В якому бажання земних утіх / Із гонором власним боролось* (М. Карпенко. Ходить сон коло вікон, 139); – *Ді-і-івки? – недовірливо промовив Лука Петрович. – Що ж це за дівка, котра такого легіня змогла налякати так, що він аж босий втік? Хіба, може, то не дівка була, а молодиця, а налякав тебе її чоловік з дрючком? Тоді добре, що хоч босий втік, а не голий!* (М. Римар. Білий слон, 85); *Перед хатами, де відбирають, ровта людей: усі міщане, із сіл, із гір ледінів поприводили, як волів на заріз* (М. Павлик. Юрко Куликів, 19); // у колом. *Ой кувала зозулиця та й у буков'єні – / Про кого ця співаночка? Про славних легінів* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 119); // у порівн. *Єк пролюдні крисані в легінів закритичювані тресунками, так місцями позакритичювані гори садками* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчик, 10); // у порівн. *Ростом і тілом, як правдивий легінь. Здається притаєна сила медведя сидить у ньому, а він благий і лагідний, як віця, вступався навіть слабишому і молодшому від себе* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 8); // у порівн. *Та плай – мов легінь – простяг до мене / Рамена дикі від сонця й бур; / – Пішла я тихо, як наречена, / І волошкову взяла журбу* (Віра Вовк. Волошковий рукав, 69); // у порівн. *Спішив, бо ранок з-за гори летів, / мов легінь мчав на*

конику ясному (Н. Попович. Спішив, бо ранок з-за гори летів, 14); // у порівн. *Чи не того легіт / Тут буя, мов легінь, / Що могутні гори / Піднімають зорі* (В. Зубар. Яровистий краю, 44); // у порівн. *Навіть його дівця тримається з дня на день (вона хропіла, як дужий легінь, і, либонь, снівся їй сонзагадка, що ... ходить гола, як спиця, й одружують її з сімастами молодцями, а їй того мало – їй хоч би тисячку)* (Р. Андріяшик. Сторонець, 105); // у порівн. *Освідчився, як легінь у потоці* (Р. Андріяшик. Сторонець, 156); // образн. *В цьому світі-дивосвіті / Будуть жито і пшениця – / красний легінь і дівця...* (М. Пилатюк. В цьому світі-дивосвіті, 23); // образн. *Дванадцять легінів, / Дванадцять місяців / В силі міряться... / Від Прута аж до Говерли / Гори в захваті завмерли* (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 29); // образн. *Мій смерековий краю, мій легіню красний, / Як нестерпно без тебе сумно завжди, / Як в розлуці з тобою я прагну припасти / До цілющого соку гірської води* (Н. Стефурак. Як нестерпно завжди за тобою сумую, 46); // образн. *Марічко-чичко, впаде сніг / І прийдуть ясні легіні* (Віра Вовк. Благовіщення, 72); // образн. *А з глибини гір і темних лісів / Шле вітання красуні Говерлі / легінь Піп Іван...* (Ю. Боршош-Кум'ятський. Гуцульщина, 64); // образн. *А від цього щезав сум, щезав туман і з золотих верхів сходив на гуцульські села усміхнений гірський легінь – ранок* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 20).

◇ **легінь на всі гори** – найкращий своїми якостями, властивостями і т. ін. парубок. “*Ге, паночку, ти тепер інакшої заспіваєси, а, головне, мусиш свою обітницю сповнити: відпустити на волю свого хлопа Штефана Дзвінчука. Знаєш чому, бо се тепер не просто Дзвінчук, твій кріпак нендзний, а легінь на всі гори. Самого Олексу Довбуша замів!*” (В. Бабій. Запродана душа, 18).

2. *перен.* Хлопець, дитина чоловічої статі. *Петрикові обарінки давали, називали чемним легінем* (Марко Черемшина. Карби, т.1, 33).

ЛЕГУН Людина швидка, легка у ходьбі. *Приказували, що аби йкий був скорий кінь, то би си був з ним ни зривнав ані у ходу, ані в бігу, такий то був легун. Рано, ек лиш сон-*

це сходило, то він уже був на Устеріках. Цілий день був коло мандатора, а двечеру знов ишов до Кутів (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 146).

ЛЕДА присл. Щойно, тільки-но. – ...*Вели рускі конвоєм на два боки: леда ставали перепочити і гайда далі* (В. Шкурган. Переказ, 109); *Вже сягнув рукою по голуба та нагадав собі, що зараз пізнають. Глянув крізь вікно на світ і настрашися. Йому видалося, що стоїть на височеннім стовпі з каміничків тай леда рух убік, і він провалиться разом з вежею. Зійшов вдолину і став на залізному помості* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 35).

ЛЕДА ДЕНЬ присл. Ось-ось. *Тоті розварені сніги леда день спливають у бистрець і втечуть у море, а на їх місці зазеленіють левади і луки та й прикличуть зазулю, аби бадіків щастям дурила* (Марко Черемшина. Ласка, т.1, 219); – *Та як же ж то самій, як ми гезде леда день застигнемо?* (М. Павлик. Вихора, 267); – *Тимчасом дідови, ади, вже недовго дивитисі на боже сонце... Вістарчить і так. Вже й так згасне леда день* (О. Дучимінська. По ранніх росах, 82).

ЛЕДА ХВИЛИНА присл. Те саме, що леда день. – *Ти Параско лишайся, а ти Олексо тікай. Леда хвилина можуть впасти гайдуки, а я не хочу напасти за те, що передержував вбивника* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 21).

ЛЕДА ЩО займ. Будь-яка, яка-небудь дрібниця. *Жінка гарна, дуже молода і така ніжна, як квітка в вазонку і леда що шкодило їй* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 51).

ЛЕДВИ част. Навряд, мало вірогідно, сумнівно. – *Єк кажем?* – *Ой, відив плакали бірше... – Ледві.* *Але мій дід таки на правді стояв: ми від жінки, з жінки почевси на́рід, а шо тегне чоловіка до неї, як мотиля на світло, – на то природна сила* (В. Шкурган. Логіка, 187).

ЛЕДЕШО присл. Майже. *Скоро осінь перебігла, / Скроні гір морози білять. / Дедю ледешо не видно / З провіантом від Дувіда, / Мав би він прийти з братами, / З обома*

Джамиджуками (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 50).

ЛЕДІНИК див. **ЛЕГІНИК**

ЛЕДІНЬ див. **ЛЕГІНЬ**

ЛЕДОВИЙ Льодяний. // образн. *Паду, ек сніп, на груди найсолодші, / такік ця мла, / на первісні стоги. / Зневірений ші раз хрещуси: / Отче, / змести из серця ледові сніги* (В. Шкурган. Довірливий туман (мії спивбесідник)..., 18).

ЛЕЖА мед. Хвороба. *Але лежа держала його гаками і не пускала* (Марко Черемшина. Село вигибас, т.1, 182); *Вже ніхто ни гадав ув оден раз, шо він переднітси, тай окриес з тєжкої лежі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 383); *Як смереку, втяло горе, / На лїжнику в лежі. / Над старим схилились гори / В скорботній одежі* (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 18); *У хаті, шо приклякла до горба, / самітня жінка в лежі нерухома. / ...Він жолібець провів через хороми – / цебер прилаштував – / і є вода* (В. Шкурган. Я знав його..., 93).

♦ **упасти у лежу** – захворіти. – *Випрода-ла я, шо було не було, та й годую адукатів. Прийшлоси відтак, упав покійничок у лежу, а я всему раду дай. Цего щезник габучьит на постели, а мене фурт до міста виріджєє; до адуката та й до адуката* (Марко Черемшина. Основини, т.1, 91); *Бо ні в Тисовій Рівні й ніде інде, ... й ні з якими іншими людьми ще не траплялося такого дива, щоб здорова з вечора людина на ранок упала в лежу, три роки лежала сном, ...а тут не на Великдень і не після ворожби, а просто так, на очах ...невістки, ... але такі пішла своїми ногами до порога, ніби подибувлькала після нічного сну до виходку* (М. Магіос. Нація, 36).

ЛЕЖІ тільки. у мн., ліс. Колоди, з яких вимощують поміст на березі ріки для опускання деревини у воду. *Троє з них, трясуци вовною вивернутих кептарів, дебелим кіллям підважували довгі, без єдиного сучка смерекові „штуки”, підкочували їх до затовчених у ринь лежів і з дружним вигуком спускали до води* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 31).

ЛЕЖКА Місце, у якому ховаються в укритті. *Ще ніколи перед зимовим заляганням у лежку не приводив він на Чорний Грунь таке мале число чорних хлопців* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 357).

ЛЕЙБАН Те саме, що **лейбик**. *Але Богдан лише зітхнув сумовито і щільніше закутався у лейбан* (В. Сичевський. Вернісь, Ружено, 290); *Завжди клав її у внутрішню верхню кишеню лейбана, перевіряв, чи не випаде, і незабаром зникав за Кєчіркою* (Л.-П.Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 66).

ЛЕЙБИК Суконний або в'язаний з вовни верхній одяг без рукавів. *Мішав, колотив, тер людьми [ярмарковий дух], як маком, примушував їх різноязико кричати, один з-перед одного навзаводи вихвалити на всі боки свій товар, закликаючи до яток, крамниць, склепів та ще й до вертепу, зятято, до сьомого поту виторговуючи найменший гріш, присягаючи всіма богами і матерями, лаючись, регочучи, бідкаючись, кленучи, щоб бодай за полушку та поживити душку, раз за разом під'юджував хоч умерти а якомога товщу шкуру здерти, підохочував ошукувати, обцибушувати, обциганювати, обшаляювати свого і чужого; як хотів, тасував лейбики; свити, китарі, сутани, жупани, мундири, камзоли, вишиванки, бешмети...* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 8).

ЛЕКМАН, ЛАЙТНАТ військ. Лейтенант. – *Здорові були, пан лекман!* – *Дай вам боже, пани!* *А що ж там?* (Ю. Федькович. Кобзар і жовняри, 318); *Єк були екїс усари ци каршери, забув-сми – на Жеб'ю, то лайтнат питає си Юріштана: “А ек же ти своє військо збираєш”* (Г. Хоткевич. За Юріштана, 474).

ЛЕЛИЧ бот. Вільха зелена (*Alnus viridis*). *Продиратись маржині тут було важче, ніж у лісі, бо з жерепом густо ріс кардуватий яловець-женєпин і лелич, що подекуди разом з шитком та омегою утворювали непролазну гушавину* (В. Гжицький. Опришки, 19); *Після перших островів лелича з'явився ще один карликовий куц. – Дивіться, чорниці! – вигукнув Роман. – Але ягід немає...* (М. Римар. Білий слон, 146); *Нема на полонинах повзу-*

чих беріз, але під полонинами – непрохідне криволісся вільхи зеленої, яку леличем називають (С. Пушник. Перо Золотого Птаха, 10); // образн. *А лелич при долині / Мов чобітки червоні / у росі морозній / І плакав <...>* (Т. Мельничук. Прибій, 120).

ЛЕЛІСНЬКА Зменш.-пестл. до лелія. // у порівн. *Скоро ступила через поріг, глипнула ніби трошки, гей зненароку, по парубках, а відтак чим борше обернулася до дверей та й махнула ручкою: – Ходіть-бо, ходіть же! – а рученька в її, мов лелієнька* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 245).

ЛЕЛІТИ Хотіти, бажати. *А дівки, то так леліти пити за него, лиш він си ни квапив женити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 212); *Він лиш гадав, ек видзифати д'хаті на Люпайлівску Кичіру, так був пудно зголоднів. Аж ноги йому в'євали з голоду, бо лелів їсти* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 464).

ЛЕЛЬКО, ЛЄЛЬКО Пестл. до лельо. *Отой жандар, Грицько Вербовий, що мого лелька забив!* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 36); // у колом. *Ой не плач-ко, ти мій лельку. / Не плач же за мною – / Не усе я забираю, / Мій лельку, з собою* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 122).

ЛЕЛЬО Батько. *А вже батько – тато, дядьо, лельо, а мати – няня* (С. Пушник. Карпатське літо, 241); – *Оце якби на них Добуш!* *Правда, лелю* (О. Кундзіч. Верховинець, 247).

ЛЕМАКА Ломака, дрюк. – *Помагай біг молодьку!* – *каже перший. Стає і скидає з пліч лемаку на землю шторцом догори* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 37).

ЛЕНИК Плата. – *Я кажу це протів того, – говорив дальше Лукин, – що, аді, тебе “когут” сушит; живцем поклав би ти в землю, якби міг. Він фасує леник, то тому йому обрік грає, а ти що* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 48).

ЛЕПЕТА Голова. – *Як Польща може тепер гнобити нас, українців, коли вона ще не так давно сама була під царським гнітом? Треба трохи й лепетою думати, люди, а не,*

як папуги, повторяти чужі слова... (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 226).

ЛЕП'ЄНИЙ Брудний, вкритий лепом. – *А би ви не обзивалиси, екби у вашу кирницю тручели леп'єне шматі тий “ловили рибу” оцим воловодом???* (В. Шкурган. Кашкет, 67).

ЛЕЩАТА тільки у мн. Лижі. – *На жаль, не вживаю такого ідеального способу подорожування. Літом мандрую по горах пішки, а в зимі – на лещатах.* – *Добре їздите на лещатах?* – *живо зацікавився* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 76).

ЛЕЩАТАР, ЛЕЩЕТАР Лижник. *Коли ж почали пропадати лещатарі і прислана поліційна комісія зацікавилася Себастьяном (надто часто зниклих лещатарів востаннє бачили якраз у “Шо йо то йо”), то растамани самі вислідили банду розбійників, які скидали лещатарів в урвище, а їхні дороги лижі, черевики, годинники і фотоапарати перепродували у туристичних поїздах на станціях з польського боку* (Т. Прохасько. Непрості, 114); – *На лещатах їздите?* – *запитала.* – *Авжеж! Ще й мушу похвалитись, що з мене непоганий лещетар* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 77).

ЛЕЩЕТАР див. **ЛЕЩАТАР**

ЛЕЩЕТАРСЬКИЙ Прикм. до **лещата**; лижний. – *Мій друг радив мені йти іншою дорогою – хоч дальшою, зате певнішою Чи це можливе?* – *Авжеж! <...> Може вдасться мені ще когось звербувати, щоб це виглядало на справжню лещетарську прогулку* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 77); *Знала, що Богдан приїхав уже на святі ферії, то й хотіла звербувати його на цю “лещетарську прогулку”* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 79).

ЛЕКОВИШШЕ Страховисько. *Дониково сукровише висувало свою тонку, ек папутину, руку криз листє на корчіку опередь печіри й, потєвуючі палцем, гулило мене д'собі у печіру. Вид того лековишя міні пуду давало* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 8); *Відав, шо й уни ни схотіли записати навіки свою душу оттому лековишню, хоть ікі вни є оба великі песіголовини?* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 302).

ЛЄЛЬКО див. **ЛЕЛЬКО**

ЛЄНКА *зневажл.* Нероба, непотріб, пан, ледащо. *Коли я давніше говорив було гуцулам, що хочу вертати з ними почерез Буковец, вони лиш підсміювалися: очевидно, в їх практиці ще такого не трафлялося, і вони мало вірили, що йкас “ленка” може того витримати* (Г. Хоткевич. Почерез верхи, 434); – *Такий старцун, такий торбей громадський, така ленка дрантива мене в куми забагає!* (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 192); *На Олексійв похорон, то піп за жадні гроші ни хотів пити. Навіть ни позволив йиму подуші дзвонити <...> “Отто пустий макогін <...> Мо-о таже він хочет нам такого дорогого чоловіка, ек Олексій був у нас, по йго смерти споблічити? Хочет поховати під плотом, ек повішенника? <...> Ни дамочи пустій лєнці позбиткувати над нашеві віров”* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 424).

ЛЄРВА, ЛЬИВРА, ЛЯРВА згруб. Повія. *Молодиці старшому поклонились, уста зашишили і оправдувались: – Це, проше ласки пана капітана, це не дівка, – це, вибачьте, лєрва* (Марко Черемшина. Парасочка, т.1, 247); *Мовчить, мамо, бо... Де ви були, коли ця лєрва...* (Р. Федорів. Тисяча кроків, 13); *Жінка також натренована у цій справі: з повним правом гаратає чоловіка каструлями, покришками від каструль, сіпає за волосся, копнякує, дає в морду, плює в очі, якщо той заграв із якоюсь лярвою і не одною* (Л.-П.Стринадюк. У нас, гуцулів, 148); // *лайл. Параска вовчицею кинулась в кут, вхопила сокиру в руку й пустилася до Митра. – А тобі, льивро паськудна, зась від мене. Тобі що до того?.. Що, може, маю йти до тебе по папшорт? І, ти фльондра не газда, бо якби ти був газдою, то не впускав би бугаїв до своєї жінки* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 110).

ЛЄРВУВАТИЙ Прикм. до **лєрва**; схильний до подружньої зради. – *Слухай, Маланко лєрвувата, хочеш жити – тікай. Та не там твої двері. Сюди, зі мною! Втечеш, де схочеш. Я – кіньми. Я...* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 57).

ЛЄСТИЙ див. **ЛЄЦТИЙ**

ЛЄХОВЕЦЬКИЙ Прикм. до назви населеного пункту Ляхівці. – *Єк ішов Довбуш із Ляховец, над ріков над Бистрицев, лапав рибу Василь Василюк, господар лєховецький* (Г. Хоткевич. Довбуш, 234).

ЛЄЦТАК *зневажл.* Найгірша, **лєцта** людина. – *Та чого держити мене?! І так не побіжу за таким лєцтаком, що не має відваги з бардкою до очей станути. Був би я показав йому, хто май дужчий, хоч і кров чурить із мене. Але та сука гадала би, що за неї, ади, б'юся* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 132).

ЛЄЦТИЙ, ЛЄСТИЙ Найгірший, пустий (про людину), останній. *Не кривдуйси на мні, моя Чічка, не кривдуй, що ти упаласи в пусті руки, у лєцтий рід!* (Марко Черемшина. Чічка, т.1, 110); *І ще почерез кого – почерез таку лєцту, так там Гнат збив уночі Катерину, що вся вона, отек сукно, чорна стала* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 73); // лайл. *Та заткай же 'ї рот, бабо лєцта* (О. Манчук. Храм, 59); // лайл. – *Йой! Фарійонка ти лєцта!* – *Агій, скажена!* – *Мідниця ти з корча!* – *Через тебе вони го затратили!* – *Поцілуй ми в гузицю* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 183); // лайл. – *Йой! Гадя. Така лєцта. Покігласи туду у джмірі* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, єк то було!, 81); // лайл. *Курва лєцта! Коли вже вдавити си тими лисницями?* (В. Шкурган. Солодкі яблука, 77); // лайл. *А чи тобі, нензо лєста і курво остатна, мозіль не зробився на отій твоїй поморщеній штуці після весілля у Ріжні тої неділі, коли підфітькувала ногами на сїні коло цимбалїста, аж смереки ся жмурили з устиду, не то, що люде?* (М. Матіос. Солодка Даруся, 40).

ЛЄЦТОВИШШЄ *зневажл.* Те саме, що **лєцтак**. *Та аби то єкис газдівський, тобі жєлєю ни було, але таке лєцтовішшє* (О. Манчук. Право, 66).

ЛЄЦЬКИЙ Прикм. до лях; польський. – *Русначки си навкємили. Захтїнка взєла ше й лєцької керви* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 172).

ЛЄЧЧИНА *ліс.* Кермо плоту у вигляді весла своєрідної конструкції. – *Коби був лєч-*

чїнов бірше тримав... Такий з него керманич (Г. Хоткевич. Дарабов, 402).

ЛЄЧЬНО *присудк. сл.* Страшно. *Вид тої скали, поплямленої сивавими лішірями та порослої паршивими краками, покритої місцями зеленковатим мохом, було міні вічньо лєчньо* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 8).

ЛЄШНЯ Збірн. до лях (лєх). *А там, на Вкраїні, гайдамаки... То так, дивиси, стиснемо з двох боків лєшню, шо трїснет, єк вуша на гребінці* (Г. Хоткевич. Довбуш, 209).

ЛЄШУВАТИ, ЛЯШУВАТИ 1. Чагувати, стежити, підглядати. *Я мислив, шо хоть він си боїт показатиси дідови на очі, то однако, приваблений дідовими словами сєго вечера суда, может легко лєшувати попод викна* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 67); – *Видиши, іке наше? – говорив ватаг. – Тепер великого шєстє треба, аби усу худобу мав назад. Котра розчєхнулася, котра ногу вломила, бо то ж бігло, сиротє, у потемках. Котре так загналося, шо гляба видишукати буде. Може, хїба у ннину, єк не задерє медвідь. Бо то він, я вже знаю го поведінку, буде тут лєшувати – ци би не вдаласи удругє штука* (Г. Хоткевич. Довбуш, 159).

2. Ганяти. *Газдині з дїтьми та богом у кліті ночувати, а газді лісами ляшувати* (Марко Черемшина. Козак, т.1, 256).

ЛЄШУЮЧІ Дієприсл. до **лєшувати** 1; стежачи. *Через ототу мізерійку мижи поте-ти, шо лиш дінницями водно шєт, лєшуючі за гадев, аби її заклєсти, шоби биршия ни виросла* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 114).

ЛИВАТИ Уживати у мовленні слово “ливати”. *Хоч у нас, гуцулів, нема тих “лити” й “розливати”, затє ми ливкаємо, ливаємо, вилвкємо й гившкаємо* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 136).

ЛИВКАТИ Уживати в мовленні слово “ливкати”. *Хоч у нас, гуцулів, нема тих “лити” й “розливати”, затє ми ливкаємо, ливаємо, вилвкємо й гившкаємо* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 136).

◇ **ливкати генделями** – *зневажл.* зваблювати чоловіків, виставляючи, показуючи,

демонструючи груди. – *А знайш, куме, мо'я зара дістану у диню, бо то таке, ти такі дужчий за мене, тай одно-друге, тудя-сюда, аді сам розумію, але такі скажу, шо маю, такі скажу, а шо, ну а шо: їкби твоя Ганька отуда не ливкала скрізь генделями, ни кліпала до чиліди, ни зазірала у очі, ек бісиця, ни виливувала своєю гузицев перед кожним хлопом, то ти би отакої ни гивикав у мене водов, ти би отакої ни казивси отутечкі (Л.-П.Стринадук. У нас, гуцулів, 137).*

ЛИВКНУТИ Влити. <...> і сушені на дереві вишні намочити у сливовиці, варити у воді зі сметаною, додати олії, солі. Паприки, поналивати у миски, в кожну порцію ливкнути велику ложку горілки і їсти, поки дуже гаряче (Опріч обов'язкових складників, Анна втопила в зупі весь смажений сир) (Т. Прохасько. Непрості, 133); – *...Маю, Віталіку, добрий грушевий узвар, ливкнути вам у горні? (В. Шкурган. Переказ, 88).*

ЛИГНУТИ див. **ЛИГНУТИ**

ЛИГАТИ, ЛИКАТИ Ковтати. – *Ліпше лигай ту слину, аби-с її назад не лизала! (М. Дзюба. Укриті небом, 98); Витівка подобалася. Зібралось коло. Почалося вихиляння. Пан Адам Рількавич сім разів ликав і все не міг попасти. Так і кинув, бо... почало вилитися назад. Кубок перейшов до других рук (Г. Хоткевич. Довбуш, 287).*

ЛИГНУТИ, ЛИГНУТИ, ЛИКНУТИ Однокр. до **лигати**; ковтнути. – *Ви, любетка, не пиліт мого серця, бо я вже силлений. Ек-сми свою газдиню поклав на лавицу, то моя мірка перевершена, більше ані писнути не сьмію. Але я вам скажу, аби-сте мні не судили. Ніби тото ми в гараздах тільки чєс крїрвали, нібито було коли гідне слово до себе заговорити? Таже-сте виділи, шо лиш травица показаласи, то й я вже не дома, лючку маржинку в полонині сокочу, а покійница пушками запрїдала, діти кутала! Я принесу восени той грейцір 'д хаті, а то ек слина, не гарен оплатитиси. Йди оброблюй жидовію цілу зиму, – ніч ті відведе, ніч приведе. А шо твоя газдиня їла, не питайси, ек твої діти ходють, не дивиси. Лиш дивиси, аби-с дес тої браги лизнув, аби ті очі заступило (Марко*

Черемшина. «Грушка», т.1, 67); // образн. *Ну, а ота бистро-буїна вода славного, чорногірського Черемошу клетотить, шаліє, реве, своїм горлом хоче тут-тут пожертти, ликнути світ, півсвіта. Рє скали, лунає берег, нищить запори, нівечить все, все, все, геть-скрізь нема мілини (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 547).*

◇ **язик лигнути** – втратити здатність говорити від хвилювання, злості і т.ін. – *Чого замовк, якби-с язык лигнув? Не маєш що сказати? (М. Дзюба. Укриті небом, 65).*

ЛИЖНИЧІНА етн. Старий зношений ліжник. *Він, лежчі долівлиц на твердих лодвах постелі, загорнений у стару і виглодану лижничіну, ліново прижмурєв очі, а йго жінка Єлена, шо спала коло него по вид стіни, вергла йму стару фелегу на ноги, аби ни змерз, зажмурила сперед свєкрухе очі, ніби хропла, удавала, шо спит, аби стара ни корнєла її борше до кутаня (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 192).*

ЛИКАТИ див. **ЛИГАТИ**

ЛИКНУТИ див. **ЛИГНУТИ**

ЛИКО

◇ **лупити лико** (з когось) – визискувати. *Вже доста шахраї жиди, але попи-то такі туманники, шо нема їм пари, бо жид як бере від людей гроші, то хоть що то дасть: у горло ци там у жменю, а попи захарамаркають людям якось не по-розумному, напудять людей, луплять з них лико, та й других, молодих попів: дри, кажуть, хлопа, як вербу, зідреш одну шкіру – друга поросте... (М.Павлик. Ребенщукова Тетяна, 34).*

◇ **тоди лико дерти, ек си дере** – тоди дівку віддавати, ек хто бере – про своєчасність виконання кожної справи. *“Тоди лико дерти, ек си дере – тоди дівку віддавати, ек хто бере” – повістували старі люди (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 54).*

ЛИЛИК Летюча миша, кажан. *Хмари накрили зорі, маржинка притаїлася по оборах, тільки сови, лилики і вся нічна нехарь затріпотіли у повітрі, запугали, застогнали (Р. Єндик. Камінна душа, 188); А в хаті діда*

Луки сновигали зловісні тіні. Хитали рудим гіллям віковічні ялини, перегукувалися сови в кронах, беззвучно літав, ледь не чіпляючи за волосся, **лилик**. Дідо розповідав серйозно про якісь середньовічні речі. Закопані діти, нехрещені душі... (М. Римар. Білий слон, 87); // образн. Сумерк намагався разом з **лилика-ми** через вікна влетіти досередини вілли, але зеленюки метнулися і в одну мить розсипали снопи світла через усі вікна та й паням личка закрасили, груди підоймили, ніжки відслонили, ніздря розтворили, очі запалили (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 209).

ЛИНВА Міцна мотузка або ланцюг, яким прив'язують рубель на возі або використовують в інших господарських потребах. Відтак почав тягнути начиння до печі і всякі господарські причандали: і корита, і **линви**, граблі, вила, відтак ліжники, бесаги – словом, все, що надбав за пушкарювання, що купував жінці у Косові, Коломиї ба й в далекім Станіславі (Г. Хоткевич. Камінна душа, 313).

ЛИПА

◇ **липа в лип** – про людину, яка в розмові з кимось щира, відверта, викликає довір'я. То цілий инклюз, ни баба була. Ув очі з тобов – **липа в лип**. Помаленьки, фігляво з тебе душу вимотуєт. Здаєтси, шо до рани би її тулев, така ув очі чємна виглядаєт. А поза очі инчеї говорит (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 48).

ЛИСКАВКА Блискітка. Червоні, вовняні, чорними волоками обвиті капчурі і постольці заклебучені на зграбних ногах. А на смаглявій шиї, на грудях і **лискавки** яскріють, і пацьорки венеціанські мінятьсє, і згарди із золотих і срібних монет подзенькують, і разки різнобарвних кораликів шелестять (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 51).

ЛИСНИЦЯ Яблуко з дички або дуже квасне яблуко. – Курва лецта! Коли вже вдавитси тими **лисницями**? (В. Шкурган. Солодкі яблука, 77).

ЛИФА

◇ **єк жидівська (жидівска) лифа** – дуже швидко. – Га-а! Дівка, кумочку, росте, **єк жидівська лифа**. Аді, вже на головосіки вісімнаціттий рочок! (Марко Черемшина. Біль-

мо, т.1, 99); «Но-но, таже дівки так ростут борзо, Иванку, **єк жидівска лифа**», – засмієвси Ботик (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 215).

◇ **лифу дерти** – визискувати. – А як там, Миколо, твій процес з Дзінділем? – питає хтось з гурту. – А як... Нехай його шляк трафить... Він гадає, що я дам йому попусту, що він з мене буде **лифу дерти**. Ой, бігме, що ні (М. Козоріс. Черногора говорить, 238).

ЛИХО

◇ **мемо лихо гостити** – біда буде. Раз прийшов комендант: “Завтра все по одной... на второй этаж...” тудя й тудя. Дочікалиси ранку, а то кожда боїтси йти. – «Йой, відив **мемо лихо гостити!**» (В.Шкурган. Переказ, 111).

ЛИХОЛАТНИК лайл. Той, хто викликає огиду, відразу; лиходій. [Василь:] А ви дрантогузи! Ви **лихолатники!** Ви дідоводи! Ви – песього батька сини! (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 443).

ЛИХОМИСНИК зневажл. Людина, яка задумала, замислила щось лихе, недобре. // лайл. Иванчік осовито схопивси з лавиці, остро видтинаючіси: «Скришит мене ци ни скришит, міні вже все одно, Дми', але я гадаю, шо то так ни будет, єк ви собі то, оба **лихомисники** прокляті, мислите. Бо я маю надію на праведне Сонечко, на днинку світлу, шо ви міні нічо ни годни подієти – ни скришите мене ничістов силов, бо міні стоїт на помочі и вночі, и в днину праведне Сонечко (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 265).

ЛИХУН Прізвисько персонажа твору за його внутрішніми якостями; лиха людина. Ще Стефаник тішився, що – як Лагодинський пішов спочивати – вони почали всяко на себе виговорювати – бліндере, гідіку, лунавий, бахуре, хухнавий, лопітливий, гикливий, бокозийнику, гулавицю, друкарнику, фаріоне, **лихуне**, данцівнику, олейнику, зайдею, джусе, торбею, перевіднику, верхівцю, сусе, бойку, лемку, гуцуле – та й поснули (Т. Прохасько. Непрості, 60).

ЛИЦЯЮЧИСЬ дієприсл. Залицяючись. // образн. Переморгувалися, **лицяючись** до місяця-молодика, зорі (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 108).

ЛІВАРНИК Лірник. *А коли у Павуна по-вниця тилась і люди его дарами дарували, то увела у широку тисову, турецькими коверцями обиту світлицю прекрасна, прехороша дівчина уже сивого, як голуб, ліварника, уклонила низенько «князеві» і запитала покірно щebetливим голосочком, чи би не можна єї вітцеві заспівати* (Ю. Федькович. Жовнярка, 333).

ЛІВАЧКА Кімната з лівої сторони від входу. – *Це я! Параска пізнала по голосі Олексу. – Хто в хаті? – Сама! Стефан пішов у полонину, а мама вже сплять у лівачці* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 83); *Вся біда градом серед жнив упала на Гуцулію з сих дверей, порога, з сього поду. Дивився Бойчук на приспу, на якій тоді мусив стояти Олекса під вікном. Приспа з грубого віблека. Дві хати – правачка і лівачка. Горішня звернена до полонини. Долішня – до подоля* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 78).

ЛІГАР Дерев'яний брус, до якого прикріплюється підлога. *Потім розклав біля хреста ватерку і тоді – то значив на оббілованому дереві навугленим шнуром, де гуляти сокирам, а де заганяти клини, то відміряв колоди і протеси на стіни, одвірки, сволоки, лігари, то допомагав закопувати кізлі для трачів-пилярів, то сам вимахував над стовбуром своєю бардою* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 235).

ЛІЖНИК етн. Домоткане ворсисте вовняне покривало з візерунком. *З плечей дівчини упав на голови бадіків кусень старого ліжника, і гола дівчина схилилася, щоби піднести одинокий свій загіток. Їє кудлаті чорні косиці закрили її круглу молоду твар, а її груди, як дві грушці, звисали із синіх ребер над бадіковими головами* (Марко Черемшина. Село вигибас, т.1, 176); *Таже, до дідчої матері – це ж все його! І хата оця, і ліжники, оті дорогі убори, і тонка сорочка, і це вутле молоде тіло, так довго ждане, такою ціною куплене, таке красиве...* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 125); *Всередині хороми, наліво кухня з великою піччю – в ній широке ліжко, застелене пухкими ліжниками, з самої вовни, з добром яскравих фарб* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 193); *Відв'язували*

похапцем коней від паркана, жінки закидали високо ноги через тарницю, наміщувались на м'яких ліжниках і заголювали пухкі ноги повище колін (М. Козоріс. Чорногора говорить, 29); *І ми сидимо собі в хаті, я розказую газді за свою біду, а пан роззираєтси по стінах, дивити на образи, на ліжники* (О. Манчук. Француз, 36); *Вуйна стелила увечеріх на голі лодви примнецьканий, але ше однако мнекий ліжник з чьорної овечьої вовни, у білі бартки витканий* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 40); *Одкинула теплий ліжник і встала на ноги. Іван ще спав, піч позіхала в кутку чорним отвором паці, а під нею сумно дзвенів цвіркун* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 209); *Ще є п'ять ліжників, сувої сукна, полотно, вовна, три бербениці бринзи, дві бочівки меду, вуджена оленина...* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 13); *А тобі, донечко, я онде ліжника приготував* (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 20); *Коли побратими-односельці лагодили Проця в дорогу, загортаючи в ліжник, щоби укласти в кузові машини, Скальникові здалося, ніби юнак посміхнувся гірко і прощально, жаліючи, що від їжджає сам, а решта залишається, не знаючи горя* (М. Яновський. Гірське серце, 39); *Я зразу відчула запах диму, – адже він виходив у двері. Попід стінами стояли широкі лави, на них валялася стара одежа, смугасті ліжники* (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 116); *– Я запну, пане Касіяне, – присадкуватий, немов бербениця, Качмала здирає зі скрині ліжник, намотує його на руки і водночас походя запихає під кожушок хустку господині* (М. Стельмах. Над Черемошем, 91); *Муку міняли на хустки, килими, ліжники, сапи, борони, сокири та інші потрібний крам – і з того жиля* (М. Магіос. Нація, 111); *Вистелить підлогу ведмежими шкурами, а ліжко, на якому спатимуть, – дорогими ліжниками та пуховими подушками...* (В. Гжицький. Опришки, 155); *Всередині кімнати будуть прибрані гуцульськими домотканнями, гуцульською керамікою, косівськими ліжниками й килимами* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 64); *Марічка покклала на підлозі ліжники, накидала подушок і обмостила ними дитя* (А. Хлистова. Олек-

са Довбуш, 236); *Ще й нині розказують, як Дзядзьо привіз Коржинським, до тих, в яких була й Леся, свої “шкіряні пушки”, але до плебанії він не поспішив, бо побачив на воринні новесенький ліжник, що провітрювався, і пішов туди* (С. Пушик. Карпатське літо, 260); *В середині сиділи два ватажки, Жолоб і Пискливий. Вони поскидали з себе сердаки, розстелили їх на траві і казали сипати кожному те, що хто награбував. Кидали на одну, срібло, золото, коралі, перли, гроші, а на другу, матерії полотно, сукні, ліжники, свити, жупани. Оба ватажки порядкували речі тай забиралися ділити добычу* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 28); *Повернувшись до Відня на початку літа, Карл-Йозеф Цумбруннен привіз дерев'яного лакованого орла, пару косівських ліжників (один для своєї дівчини) і пачку сигарет “Ватра”* (Ю. Андрухович. Дванадцять обручів, 15); *Кожного понеділка о п'ятій ранку прокидається, вилізати з-під теплої ковдри чи ліжника і йти на автобус із замерзшими вікнами* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 53); *Пропав у кліті ватажок, нема його, нема, аж вносить у хату оберемок шовкових хусток із жовтими квітами, міднодротих запасок, як масло м'ягких сукон, усякописаних, премудрих ліжників, кресань і вибваних тобілок* (Р. Єндик. Камінна душа, 156); *На Різдво, уранці, їхали до церкви у залубнях, застелених узористими ліжниками* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 123); *Від неї до попередньої стіни вмістилося розлоге ліжко, а над ним жердка, завішана ліжниками, кожухами, петками та різним шматтям* (У. Самчук. Гори говорять!, 6); *Худан гукнув до дітей: “Гей, а мете ви тихо, ерчіта!”* (ягнята). *Діти зараз замовкли на приказ такої непевної пістунки. Тільки глухе хлипання чути було зпід ліжників на постелі і з-за комина на печі* (І. Березовський. Худан, 10); *Крізь дошки підлоги, як день поник, / Мороз добиравсь до тіла. / І навіть вовняна ковдра – ліжник – / Не скоро мене зігріла* (М. Карпенко. Ходить сон коло вікон, 139); *Під вікном стояла скриня. У правому дальньому куті знаходилися ліжко, вкрите ліжником, з горою вишиваних подушок на ньому.*

Справа коло дверей дрімала піч, облицьована кахлями, що зображали сценки з побуту гуцулів. З-під стелі звисали в'язки трав. Пахло гарно: димом, молоком, теплом, кашею (М. Римар. Білий слон, 82); *Спина знята зблизька. Справа від неї видно в глибині кадру маленького коня, який стоїть значно далі від камери. Коник-гуцулик досить старий – кращого тоді не залишилося після державної бранки коней до Боснії – але дуже сохраний. Замість сідла – вузький довгий ліжник* (Т. Прохасько. Непрості, 40); *– Печеруки з Соколівки? – скоро перепитав Штефан. – ...Одного чоловіка я знаю. Ви чесом, и-и, ци не маєте родини у Єворові, а самі, и-и, ци не ліжники тчете? ...Відив, Дмитро* (В. Шкурган. До серця, та не в пазуху, 198); // у порівн. *Перед її очима розстелилася долина, ніби зелений ліжник, гей срібло усипаний місячним світлом, причеплений з заходу до лісу, з півночі до монастирських, з полудня до москалівських горбів* (М. Павлик. Вихора, 179); // у порівн. *Толоки позарубовані дінницями та стряпавими ломовицями в усілякі узори: барткато, ичькато та кривульсько-тато, ек розкішаний, коверцовий гуцульський ліжник* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 10); // у порівн. *Прикривала ніч потемком гори, ек мама прикриваєт ліжником дитину на добраніч до сну* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 24); // у порівн. *Густа, краплиста, холодна мряка глухо облягла його. Мов накрила зверху мокрим ворсистим ліжником, під товщею якого глухнули і падали, ще не піднявшись, і далекий Черемоша шум, і близьке півняче кукурікання, і тенькання дзвіночків на шиях худоби, що рушила попаски цариною, і скрипи Шумеевих гражд* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 10); // у порівн. *Навіть, знаєте, дек, шо уже не одну совтирю читав, запросив пару газд, аби з ним коло баби сиділи тай книжку ему держали, бо казав, шо букви з неї гет віскакуют, ек блихи з ліжника, коли сонце пригріє, і читати не годен* (О. Манчук. Непростий мертвец, 48); // у порівн. *– Але ж бо корчися і крутишся, хло', як ліжник у валілі, – кинув хтось з-під джерги* (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 126); // образн. *Північ застала далеко за Синиця-*

ми. Серед пущі. Непроглядна, глуха таємнича, вона обступила вершинцю стовбурами велетенських ялиць так щільно, що, здавалося, протиснутись між ними неможливо, накрила її зверху товстими ліжниками гілля, щоб жодна скалка місячного проміння не проникла всередину, не освітила мандрівниці стежку-сліпанку, щораз перетинала її поваленими деревами-мертв'яками, ведмежими гаврями або бездонними кручами і тяглася й тяглася без кінця-краю (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 284); // образн. Від густого зеленого рясту не було видно навіть торішнього листу. Здавалося, то там, то там, хтось скинув на землю величні біло-зелені волохаті ліжники (П. Федюк. Присуд, 20); // образн. За валилом / змученої вовни / сивий ліжник усміх затаїв, / його барви від живих до чорних / заховав у серці Яворів (В. Шкурган. За валилом змученої вовни, 27); // образн. Великі каменюки, але зрадливі дуже і непевні. Поставиш ногу, гей на острі, встелені високим пухким мохом, манять до себе, гей м'які подушки на постелі. Вони принадні для ока, розстелений ліжник, а вона потопас в ньому глибоко, що помочі кличеш (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 61); // образн. Як смереку, втяло горе, / На ліжнику в лежлі. / Над старим схилились гори / В скорботній одежі (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 18); // образн. Незадовго білий ліжник на оцих незнайомих, таких довгих полях потоншає, знидіє, просочиться в землю, зцідиться в яруги, потече під ногами (М. Яновський. Біла сіль, 17).

ЛІЖНИКАРИТИ *етн.* Виготовляти ліжники. – Ой, то вже роки, то вже роки... Йкос, и-и, з ним здибалиси у Косові. Таки поговорили собі. То він і казав, шо дома жінка ліжникарит, а сам столерує. А шо збиравси їхати у Єворів до родини, то я і закімував. А далеко-сте від Дмитра жиєте? (В. Шкурган. До серця, та не в пазуху, 198).

ЛІЖНИЧОК *етн.* Пестл. до ліжник. А неня вже постіль постелила, теплий ліжничок приготвила – і спить так солодко-солодко (Г. Хоткевич. Камінна душа, 129); А Маруся дрімала вже, угрівшися під ле-

геньким ліжничком, усміхаючися крізь сон (Г. Хоткевич. Камінна душа, 59).

ЛІЙ

◇ **ні лій, ні масло** – безвольна, безхарактерна людина; ні те, ні се. – Нічого не каже-те, то й неня робить, що хоче. А твій дедя – тепла кулеша, і все! Під постолом у своєї жінки сидить. Поважний, годний газда – люди шанують його, а жінка, отек віником, повертає ним, куди сама захоче. <...> Та й ти стала тепер, **ні лій, ні масло**. “Неня кажуть це, та неня не кажуть того” – нараз такою послушною донею стала. А якби неня казала тобі у Черемош скакати, то скакала би? Кажі! (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 146).

ЛІКОТЬ Міра довжини, що дорівнює 60 см. Він обтяжує тіло, заважає, підпирає рану, але Іван і гадки не має звільнитися від нього, як звільнився ще за Яворовом від бордюга-заплечника: у ньому лежало сало, бринза, тютюн, кілька ліктів кармазину та інші добутки, а черес дукачами начинений (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 84); // образн. Перебрала Єлена всіх дівчат, усіх молодих жєнщин свого села, всіх приміряла до чоловіка – ні... нема нічого. А відчуження преціжє с. Чує його Єлена! Вона могла би сказати навіть, скільки ліктів воно шириною (Г. Хоткевич. Довбуш, 66).

◇ **показати почому лікоть табаки** – провчити. – Ей, іди гет, дурнечку; коби він лиш суди прийшов, то я йому джючну. Братіку Лукинку, слухай-ста, ми йому покажемо. – Таки так, шо **покажемо**, най знає, **почому лікоть табаки** (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 49).

ЛІМ Хмиз; поламане гілля. Довкола споконвічні смереки підперли небо, старезний лім хрускотить під ногами, недалеко розляглася страшина скала, над цілим яром нависла, неначеб доступ до чогось замикала (Р. Єндик. Регіт Арідника, 29).

ЛІНОВИШШЄ Шкіра змії, яку скинула гадюка і якій гуцули приписують надприродну силу. У тій тобівці держєв він усекі стрілецькі кавалки, й то такі, шо будь-хто таки й боевси до них чєпнути, хоть би на-

віть він був и позволев на тото. У ній були гадечі жельця та ліновишия (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 156); Гадечьми ліновишиями обтерав усий свій стрілецький стрій, аби си йго ни держело все ничісте наслане й злагода так, ек ни держитси ліновишиче гаді (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 190).

ЛІСАК Той, хто живе в лісі. // у порівн. А ек настанет весна, то вже до самої осени тегаяси лісами так, шо навіть и ночую туда, ек правдивий лісак (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 278).

ЛІСАР ліс. Лісник. Корчми стояли тоді і в Топільчому, і коло Бистриця, і дві корчми знаходилися в Зеленому, де зупинявся на нічліг не тільки мандрівник якийсь, а й лісар чи полонинська людина (С. Пушик. Карпатське літо, 255).

ЛІСИ-ТЕМЕЇ тільки у мн. Віддалені, безлюдні, непрохідні лісові масиви. Вони не могли удвох з Квіткою знайти дорогу в лісах-темеях і вийти на полонину – з ними йшов очевидно лісничий, а ще, можливо, й Лакуста (?), а ще – хтось із тих людей, хто приносив до Буркута полонинський набіл, ще гості буркутські... (С. Пушик. Карпатське літо, 283).

ЛІСНА субст., етн., міф. Лісова дівчина, яка, являючись чоловікові, може змінювати зовнішність на подобу його коханої, і причаровує його. Мало си шо цілий світ ни завалив вид Аїдникового гласу, а вид того чесу у саму опівничь кожного року на Благовішишине зувезде, з цілого світа, злітаютси чьорти, упири, відьми, лісни, бісиці, градівники й вся ничіста сила, шо підлегаєт йму, «изчез би», до него на репорт (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 130); Ти ни знаєси, біднику, шо то ни є правдива жінка, а лісна, зчезла би, тай то ни проста лісна, будь ека, шоби си була сама тебе на самоті без челідини вселепила, а головна, нибоже, лісна, бо наслана тобі з пізми твоїми пізмаками почерез стрілецьтво! (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 429); Иван знає, шо то лісна, а не Марічка (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 195); Ми і на лісну маєм лік

(О. Манчук. Лісова дівка, 42); А шо вже робити з тими лісними, шо то виводять його душу за цілу ніч по такій глушій, у якій навіть не доводилось йому бувати, - не знає (А. Крушельницький. Рубають ліс, 215); Дівчата й молодиці бачили в ній свого найзапеклішого, найнебезпечнішого ворога – спокусницю, розлучницю лісну, шо до смерті закохує не лише хлопців, а й жонатих (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 54); – Як дівка учинит си дитину, а закопає її у землю в лісі, а та дитина перетриває сім рік у землі, то кличе вона хреста. Як хто учує та схрестит, то з неї не буде лісниці, як ніхто не вчує і не схрестить дитину, то робиться з неї лісна; крижми вона не має, перед її покритий, а зад – ні (М. Римар. Білий слон, 87); // у порівн. Уна доснагу так виглядала, ек тоти лісни, шо про ні нираз люде розказували у дедевим мліні, бувало, говиркуючі мижи собов про лісни та їх ворогів, диких людей-дикунів (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 42); // у порівн. То парит ек вогонь, студит ек мороз, кусат ек кутюга, то корбичет ек лісна (О. Манчук. Челідина, 54).

ЛІСНИЦЯ 1. етн., міф. Те саме, що лісна. Ще живуть полохливі лісниці, шо іноді обертаються в красивих дівчат і полоняють жадібне серце юнака (Ю. Боршош-Кум'ятський. Гуцульщина, 185); [Марічка:] То, значить, тут лісниці танцювали? (В. Зубар. Вітрова донька, 85); Донечки зеленоокі, / Донечки мої лісниці, / Де такі є чарівниці? / Доні вчули деді голос, / У печері стали в коло (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 45); А ще дав із собою в мішечку трішки зілля, такого, яким Андрія обмивав. – Це – одилен. Його бояться лісниці. – Шо мені з ним робити, я ж не пам'ятаю, шо казати? (М. Римар. Білий слон, 87).

2. Те саме, що лісничівка. “О-он моя хата. Тричі загавкай псом і чекай під лісницею” (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 237).

ЛІСНИЧІВКА Оселя лісничого. А у кого ж то буде тота забава другої кляси? – Може, у мене, може, у лісничівці, а може, навіть у господаря (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 205); Тут лучка, невеличка царин-

ка і **лісничівка** (Г. Хоткевич. Блуд, 447); *Сіли за Себастьяноюю спиною, Франц час від часу дивився на них, бо був уважним. Поклав на стіл мачете, з яким ходив до серба Лукача, прорубуючись через жереп, що невпинно підростав довкола лісничівки* (Т. Прохасько. Непрості, 79).

ЛІСОВИЦЯ *етн., міф.* Те саме, що **лісна**. – *Кажуть: ліс сам садиться, а пантрують його молоденькі лісовиці, нявки понашому* (М. Яновський. Гірське серце, 58); // *образн. Там в Мольфара сидить / Три громи на плечі, / Чешуть коси дощем / Лісовиці* (Б. Радиш. Черемош купає місяця, 24).

ЛІСУН *етн., міф.* Те саме, що **чугайстер**. *І лісун, що без тіни був зроду, / Тремтячи, озиравсь навкруги, / І Русалки ховались у воду, / І під ними тряслись береги* (Олександр Олесь. На зелених горах, т.1, 219).

ЛІТАВИЦЯ *зруб.* Повія. – *Тепер, може, біда утре голову, може, в землю пропаде, з села потечеси!* – *Та літавиця масногуба!* (Марко Черемшина. Парасочка, т.1, 249).

ЛІТЕПЛИЙ *Теплий.* *Поїли водою, але не холодною, як корів, а літеплою, аби не простудилися, аби не здихавичіли* (Л.-П. Стринадук. А кемуєш, ек то було!, 108).

ЛІТИТИ СИ *Виявляти статеву охоту* (про корів). // у порівн. *Світлічі своїов красов, обмарила йго тай так опелюскаласи, ек гониця богая, коли загадаєт си літити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 405).

ЛІТНІВКА 1. Будівля, де влітку зупиняються пастухи. <...> *Скликано було люд з полонин, літнівок і зимарок, усі вірили в свого земного пророка, і розплився брезкливим снігом їхній страх перед Гуденісами, Айвасами, Флондорами – від Розтоків до Чорної поляни* <...> (Р. Андріяшик. Сторонець, 7).

2. Літня кухня з кімнатою, де господар зазвичай живе влітку. *Вона з цікавістю дивиться на сусіда, що має великий будинок, а ще будує у дворі “літнівку”.* Тут комора з одною кімнаткою, де влітку вариться й смажиться, аби пара не йшла в нову хату, бо стіни мокріють. <...> *Практичний селянин на прикру годину має літнівку, щоб «молодим дати спокій»* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 33).

ЛІТОВИШШЄ див. **ЛІТОВИЩЕ**

ЛІТОВИЩЕ, ЛІТОВИШШЄ *паст.*

1. Місце перебування худоби на **полонині** влітку; літне пасовисько. – *З Яворова до мадярського хитара штири дні кінної дороги. Що за нетрі і кабачі у тотій Чорногорі! Я ти кажу, браччику! На Гнатисі такі жерепові бори, такі жерепові пастки – чоловікові вірна смерть! Але й файні літовища на полонинах для маржинки, овечат і безрогої худобинки* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 36).

2. Літній випас худоби на **полонинах**. *Мішєнники вже мішають маржинку, умовляються про день виходу до полонини, на літовище. І приходить він нарешті, той божий день. Познімають кресані мужчини, моляться. І потім найстаріший командує: – У божий час. Рушєймо!* (Г. Хоткевич. Довбуш, 180); *Почався хід полонинський. Маржина гуцульська йшла на літовище* (В. Гжицький. Опришки, 15).

3. Отара овець, яку випасають влітку на **полонині**. *“Єк так, то тобі зараз буде зроблений для овець обертин так, що ти шє на вечер будеш у Гропі на доїню овець. <...>”* *“Но, то видиши, що я ни брешу, бо мій слуга ади вже скочів надвір, на перевідки, аби зараз міг міні сказати у ватернику все, що то си стало з Фочіним літовишиєм”*, – *поважно сказав то Малиш Иванчікови тай, весело всміхаючиси, говорив далі: «Міні богато про тебе, Ива’, говорив Олексій з Плоскої, але дотепер, то я тебе, хло’, ни знав лично»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 356); *Наоперед літовишия, задерачі писки у верх тай шош нюхтєчі в повітря, бігли два тенгі волоскі пси* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 351).

ЛІТОРОСТЬ *Пагін, молода гілка.* *На другий день до полудня зібралася вся “шляхта” на врочище біля церкви в Бані березівській і кожний до бійки охочий приніс з собою гнучку березову гіляку з довгими літоростями.* З цілого здвигу шляхтичів шляхоцька старшина вибрала сто мужів і поставила їх в два ряди напроти себе ряд до ряду (І. Березовський. Худан, 67).

ЛІТУВАЛЬНИК *паст.* Той, хто перебуває на **полонині** протягом літнього сезону, випасаючи худобу. *Ватаг, старший на полонині, виходив з літувальниками й худобою на альпійську луку, відчиняв двері стаї і вітався з нею* (С. Пушик. *Перо Золотого Птаха*, 5).

ЛІТУВАНЄ див. **ЛІТУВАННЯ**

ЛІТУВАННЯ, ЛІТУВАНЄ *паст.* Дія за знач. **літувати**. *У такий час рідко можна було зустріти в лісах людину, на деяких полонинах уже почалось літування* (В. Гжицький. *Опришки*, 212); *Тоти газди, шо ни мали своїх полонин, то вже міркували мижчи собов, у котру би то їм полонину йти з вівцями та козами на літуване* (П. Шекерик-Доників. *Дідо Иванчік*, 307).

ЛІТУВАТИ *паст.* Випасати худобу на **полонині** влітку. *Та обкурюючі димом з голеньки громового дерева, шо кліла йму в руках, з живов ватров, засокочював себе, ціле стоїшиє тай всу полонину разом з усев людсков худібков, шо на ній мет літувати, вид усего зла, лихого чесу та нічистої сили* (П. Шекерик-Доників. *Дідо Иванчік*, 336); *Крім п'ятох прихатніх, четверо літувало з товаром на полонинах, а два погнали плоти до Вижниці* (Б. Загорулько. *Чорногора*, кн. 2, 16); *Не одну ніч, особливо відтоді, як Василь пішов літувати з багацькою маржиною на полонини, вона провела навколішки перед образами, випрошуючи в божих угодників ласки, щоб вони змилосердилися і відстрочили Жельманові відвідини* (Р. Федорів. *Жбан вина*, 19); *– Як літували?* (А. Хлистова. *Олекса Довбуш*, 119); *Де та його пушка? Вже йому без потреби? Дали си з нами раду. А наплодилося нових Дідушків, Мочернаків, Дзвінчуків... Диви, тільки в нього четверо дітей. Доньок повинував. Славний газда... Син менший літує – пасе маржину на полонині. Старший пасе корчмареву доньку. Ще одне коліно Дзвінчуків... (Б. Бойко. *По голови... По голови...*, 82); *Оповідав нам дід Микола, який свого часу не один рік літував на полонині Кринта* (Л.-П. Стринадюк. *А кемуєш, ек то було!*, 112).*

ЛІХТАРНЯ *Переносний газовий ліхтар. Із-за кутських гір сходов уже місяць, кида-*

ючи проміне на Городівські гори – на Косів відбивало тільки слабеньке світло, а попівськї будинки та сад були цілком у темноті, тільки дужче темряво горіла на яблінці ліхтарня (М. Павлик. *Пропаший чоловік*, 78); *Зелена ліхтарня світила над вивіскою, що запрошувала до господи Анни і Михайла Москви* (С. Пушик. *Карпатське літо*, 235); *Велика юрба з ліхтарнями мовчки посунула за ним на сільський цвинтар, що розлігся у старій соснині на Круковій горі* (П. Федюк. *Людина з того світу*, 105); // у порівн. *– Накрий-ко, кумко, дівці задницю рубом, найми не світит, ек ліхтарня!* (Марко Черемшина. *Село вигибає*, т.1, 178); // у порівн. *Що се було? Мошкові здавалося, що в його нутрі живе щось окреме, незалежне від нього, щось сильне, остре, жорстоке, що водить його очима по сих словах і обертає важку болочу машину в його голові, а та машина, мов чародійська ліхтарня, освічує найтайніші закутки, найглибші безодні його нутра і показує йому там усяку погань, усякі страховища і всякі кари* (І. Франко. *Як Юра Шикманюк брів Черемош*, т.21, 468).

ЛІЦИТАЦІЯ Дія за знач. **ліцитувати**; примусовий продаж майна. *– Та ек же без образа в хаті, проше ясного пана? – падькався Курило. – Не осоружте нам хату, комісарю чесний, – заводила Курилиха. – Шкода гаданя! Ще й хата піде на ліцитацію, як не заплатиш податку, я права не скасую, – гримнув пан екзекутор і вийшов надвір. – Присяжні! До Гриця Саїна!* (Марко Черемшина. *Святий Николай у гарті*, т. 1, 56); *Грунт піде на ліцитацію, таки зараз, – а шо дадут, без хати?* (Г. Хоткевич. *Пожарище*, 345); *Направо Ігровець, Тарночка, Біла Кобила, а наліво синіли Синиці. А он його грунь, а на йому темною плямою розсілася Миколова хата. І раптом перед очима мелькає суд, ліцитація* (М. Козоріс. *Чорногора говорить*, 310); *А тут нараз прийшла ліцитація на весь грунтець і на хату* (А. Крушельницький. *Рубають ліс*, 179); *А в селі відомо як! Покличе пан староста бохтара, накаже йому: <...> “Ти, Савку, вибубни, що в суботу буде ліцитація майна в Михайла Чона”* (С. Скляренко. *Карпати*, кн.1,

112); // у порівн. *Дехто з сільських поводився тоді ніби на ліцитації: брав, бо то куркульське, ніс до себе, бо то багацьке, а потім мусив віддавати* (Р. Іванчук. Дім на горі, 5); // образн. – *Боже! Боже! Ще вчора казав я єму: «Не тривожся, Семене! – кажу.– Пани з дворів виходять. Ліцитація знає своє право»* (Д. Харов'юк. Ліцитація, 539); // образн. *Для вас його доля – суцільна ліцитація* (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 324).

ЛЩИТУВАТИ Продавати з торгів, з аукціону. *Корівку-молочанку ліщитували, дали бохтар вибубнив, що приїхав екекутор* (С. Скляренко. Карпати, кн.1, 92); *Там вивели батька з дому, / Там сина катують, / Від того беруть корову, / Добро ліщитують* (Ю. Боршош-Кум'ятський. Микола Шугай, 162-163).

ЛЧЕЦЬ мед. Лікар. *Бойчук сам наказав-везти його туди, бо там серед ченців нібито є вдатний лічець, щорятує спаскуджених кулею людей* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 359).

ЛІЧНИЦЬКИЙ мед. Лікувальний. – *Кірзілля є зілля помічне, лічницке. Воно росте між великими камінними на полонині Баласинаса. Моя баба має се зілля, дає його віццьим, йик вони крутьи си і голову задерут до гори і бляют, то сатана ними так крутит* (М. Римар. Білий слон, 40).

ЛІШПР Лишай. // образн. *Вид тої скали, поплямленої сивавими лішірями та поросої паршивими краками, покритої місцями зеленковатим мохом, було міні вічно лячно* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 8).

ЛОВАЧ Фізично сильний чоловік, який у складі команди таких же чоловіків за винагороду виловлював по гірських селах придатних до служби у війську часів Австро-Угорщини молодих хлопців. *Були в горах «ловачі» – сильні мужчини, яким цісар платив за те, що нападали на гірські села, ловили молодих легінів і через гори переправляли за Тису, а вже звідти гнали рекрутів далі* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 83).

ЛОВИТИ(СИ), ЛОВИТИСЯ Чіплятися. *Не так-то скоро діло діється, як говориться, – каже стара приповідка, – але старого Павуна і приповідка не ловиться*

(Ю. Федькович. Жовнярка, 333); *Най лиш добро тебе ловиться* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 117); // у замовл. – *Аби тільки було маржини, кілька має бути попелу з цього курища... аби жедні уроки маржинки нашої не ловили си, ек сего глогу нічого си не ловит...* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 31).

2. Зсідатися (про молоко). *Під впливом тепла й мікробів “ринзи” на очах робиться диво дивне: молоко “ловитси”. Поволі, але безперестанно виділяється сир, а те, що зостається, перестає бути молоком, а стає керлибою* (Г. Хоткевич. Довбуш, 151).

3. Займатися (про вогонь), загорятися. [Довбуш:] *А тут пожар в кімнатах ловиться!* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 349).

ЛОВИТИСЯ див. **ЛОВИТИ(СИ)**

ЛОГАЗА Ячмінна крупа. *Ви певно хочете сказати про харчі?.. Ну, що ж, не можна, аби люди були без харчів. Харчі я буду вам доставляти в рахунок платні: кукурудзяну муку, солонину, логазу, що схочете і ви будете варити собі всі в воросі і воно дешевше буде* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 99).

ЛОДВА Дошка. *Навперед хати сидів на ослоні згорблений майстер, поковтував бардою і збивав деревище. – Чотири лодві та й доста!* (Марко Черемшина. «Грушка», т.1, 64); *Блимав слабим блиском на обличчя світців, намальованих на грубих лодвах, що аж почьорніли из старости на застівній стіні* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 27); *На Йванових очах ватаг брався зробити живу ватру. Він у розколену деревину запхав губку. Один кінець патики припер до одвірка стаї, а другий до лодви, яку ось притримував настух. Губка терлася до одвірка і почала фушкати димом. І до сходу сонця вони вклякли і заговорили за ватагом Отченаш...* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 33); *Ще навесні ватаг знайшов сиру букову губку, виварював її у лузі, сушив, а тепер запихає в розкол патики, якого одним кінцем упирає до одвірка стаї, а другим – до лодви, яку притримує вівчар, і вже ремінь на тому дрючку, і вже за один кінець ременя тягне ватаг, а за другий – настух* (С. Пушик. Карпатське літо, 290).

ЛОЖ Приклад рушниць. Утерли, в сто їх душ, / І лож, і крешелине... (Ю. Федькович. Співанки, 234).

ЛОЖА

◇ **хлопської ложі** – селянського походження, роду. Не було кращої і поважнішої дівки на ціле Монастирське, як Ребенцукова Тетяна: ніхто би був не сказав, що вона **хлопської ложі** (М. Павлик. Ребенцукова Тетяна, 31).

ЛОЖЕТИ Класти. А ек було видко на танку мандатора ци мандаториху, або Юриштана, то подорожний мусів ити простоволосий аж ид дворови, цулувати їх у руку. А хто це ни виконував, то того ловили пушкарі тай на дідинци оперед мандатора **ложели** на лавку, тай били буками тільки, кілька присудив мандатор (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 160).

ЛОЖНИЦЯ Те саме, що **лож**. – Отут **ложниця** твого кріса має п'ятку, а на тоту п'ятку залізний постіл одитий. Ає? (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 39).

ЛОЇВКА наст. Вівчарський капелюх, змашений лосем. Люди, яких він шукав, недавно ще носили чабанські **лоївки** або ж крисані бокорашів чи лісорубів, витерті кептарі, череси (С. Склярєнко. Карпати, кн. 1, 49); На них [чабанах] були **лоївки**, добре змащені крисані, що не промокають під найбільшим дощем (С. Склярєнко. Карпати, кн. 1, 187).

ЛОЙШКА Отруйна змія. // у замовл. «Виліз лой ци **лоїшка**? / А ци вуж ци вужиця? / Ци білий, а ци чьорна, / Ци зелена, ци черлена, / Ци сива, ци тарката, / А ци кіндак, ци кіндацька? / Усіх їх вогненими иглами забодую: / У зуби, у жельця, у хавки, у вочі (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 111).

ЛОЙ Самець отруйної змії. // у замовл. «Виліз **лой** ци **лоїшка**? / А ци вуж ци вужиця? / Ци білий, а ци чьорна, / Ци зелена, ци черлена, / Ци сива, ци тарката, / А ци кіндак, ци кіндацька? / Усіх їх вогненими иглами забодую: / У зуби, у жельця, у хавки, у вочі (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 111).

ЛОК

◇ **дійти на свій лок** – вчасно дозріти. – «Ади, це добрий знак, шо сего року будет

дуже добре політе. Усе **дійдет на свій лок**: сівбина, городнина й трави. Нічьо ни умерзнет на стеблі (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 112).

ЛОМАГА Суха товста гілляка. // образн. Братчіку Іванічку, таже вона тобі могла би бути за внуку, таже ти стара **ломага** проти такої чічки! (Марко Черемшина. За мачуху молоденьку..., т.1, 269).

ЛОМАДЖЕ, ЛОМАДЖЯ, ЛОМАЖІ Збірн. до **ломага**; ломаччя – Це ласка божя, жінко, коби лиш пан узев, аби не задрів більма. То би-сми, небого, жили! Тогди йди у ліс по **ломаджє**, ек у свій город! (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 103); “Гай, гай, лише не журітьсья!” – поміркувала собі Іваниха і, скінчивши скребтати мандибурку, пішла топити в печі, бо дівчата вже понаносили до сіней води, і тепер саме що унесли в хату **ломаджя** з криком та реготами (М. Павлик. Вихора, 171); – Хто й коли збирав то **ломажі** – ми ні разу не бачили (В. Шкурган. Переказ, 106).

ЛОМАДЖЯ див. **ЛОМАДЖЕ**

ЛОМАЖІ див. **ЛОМАДЖЕ**

ЛОМИ тільки. у мн. 1. Непрохідні місця з повалених дерев (перев. смерек). Отже, ніяк не вигідно ватагові, щоб у нього пропадала худоба. Значить, треба знати чари. Але й без чарів – скільки ж то справді мусить знати ватаг. Насамперед знає полонину краще своєї долоні. Бо до долоні навряд чи коли заглядає, а на полонині щодня мусить визначити пастухам, де їм сьогодні пасти: кому у чегір, де ще є густо туришуків, кому у згари та **ломи**, тобто такі місця, де можуть пастися лише кози (Г. Хоткевич. Довбуш, 134); Ще далі – і вузька дорога перейшла в широкий плай, що вився по узбіччях та **ломами**. Ще далі – і плай повужчав, стала з нього стежка, ледве помітна в травах. А ще згодом щезла й стежка – і хлопці опинилися самі серед зломів, згарищ і скель (Г. Хоткевич. Довбуш, 121); Квапився через дебри, через **ломи**, звори і багна (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 46).

2. Хмиз, сухе гілля, суччя у загорожі для худоби на **полонині** (дільниці). – Він, ади,

мудріший, котрий старий. Він наловит стропу моху у кожду лапу та й так іде верх **ломів**. Мох сучче не ломит, та й не чути медведя. А лиш переліз через дінницю, тоді одразу кидає мох, хапає віцю ци там ерче й кікат. Тогди вже хуч і наробит ломоту, хуч і побудит псів та людей, то вже му оннаково. Тогди вже медведя не запре й не йме жядна сила... (Г. Хоткевич. Довбуш, 130).

ЛОМОВИЦЯ Поламане вітром дерево. Толоки позарубовані дінницями та стряпавими **ломовицями** в услякі узорі: *барткато, ичькато та кривульковато, ек розкішній, коверцовий гуцульський ліжник* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 10).

ЛОПАТКА обряд. Рідновид гри при небіжчикові під час **поси́жнія**. Сивий Глаш запікав мовчки залізо і помагав майстрові деревице хрестиками карбувати. Легіні і дівчата сходилися на «грушку». Уклякали коло тіла, відшептували молитви, а потому борзо смуток скидали і в хоромах гралися жмурка та **лопатки** (Марко Черемшина. «Грушка», т.1, 65).

ЛОПІТЛИВИЙ Прізвисько персонажа твору за його внутрішньою якістю; надмірно балакучий. *Ще Стефанік тішився, що – як Лагодинський пішов спочивати – вони почали всяко на себе виговорювати – бліндере, гідиду, лунавий, бахуре, хухнавий, **лопітливий**, гикливий, бокозійнику, гулавцю, друкарнику, фаріоне, лухуне, данцівнику, олейнику, зайдею, джусе, торбю, перевіднику, верхівцю, сусе, бойку, лемку, гуцуле – та й послули* (Т. Прохасько. Непрості, 60).

ЛОСКОМ присл. Безладно, хаотично. *Опришки, п'єні, **лоском** спали у хаті так твердо, шо нічьо ни чули, шо си з ними дієт* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 147); – «...» *Я переказав Юркові Зарічному, а він вже, самі знаєте. Будьте вибачні, що залишу вас самого. Мушу до пацяти подивитися, бо, адіт, пішла й кинула все **лоском*** (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 209).

ЛОТОКА Жолоб, по якому тече вода до млинового колеса. *Сумно подивився на сердачину, похитав головою і поклигав над **лотоками** до греблі, щоб зупинити ступу* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 88); // у по-

рівн. *Чути якийсь шум за поворотом. От мовби вода на **лотоках**. Але звідки ж тут у дідька млин може си взєти? Тут же його з передвіків не було* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 300); // образн. *Серед смерік на горбі білий двір гонорується понад селом своїм блискучим дахом, на який сонячне проміння спливає **лотоками** і купає голубів, що розпустили синьо-жовті та біляві крильця і упрівають в тому сонячному плесі* (Марко Черемшина. Анничка, т.2, 201).

ЛОТОЧИТИ, ЛОТОЧІТИ 1. Лаяти, гризти, постійно надокучати причіпками, докорами, лайкою. *Відколи найстарша його донька Анничка вкалічила, відтоді Параска дуже **лоточить** його. А то її верх у хаті, бо вона на дідизині, а він лишень «на ґрунті», тому мусить угоджати* (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 96); [Василь:] *Бо як стане тя **лоточить**, / То вивалиш тільки очі, / А як швидко де не бризнеш, / То й тусанів гарних лизнеш!* (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 430); – *Ой вже раз кажу, – мовив Іван Павлів, – що дурні люди: мучити дно одного та **лоточити**, не досить вже нас їсть усяка погань...* (М. Павлик. Ребенщуківа Тетяна, 34); *Нинавидів їх, медведями називав та кождої неділі, бувало, в церкві на наказанню такий покай виводив на людий та так їх **лоточів**, шо люде аж утікали з церкви, або затикали вуха собі пальцями, аби ни чути, ек він їх остатно ни за одно **лоточів**, а найгірше через мальфарів тай мальфи* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 284).

2. Украй знесилювати кого-небудь, завдаючи фізичних або душевних мук; вимучувати. – *Ви би, неню, перебралися до нас. Вам гляба самому жити. Вас нуда **лоточить*** (І. Франко. Як Юра Шикманок брів Черемош, т. 21, 426).

ЛОТОЧІТИ див. **ЛОТОЧИТИ**

ЛОТОЧКА Зменш.-пестл. до **лотока**. // перен. Жіночий статевий орган. // у колом. [Гуцул:] *Ой, чия ти, дівчиночко, чи не капельмайстра? / Грудинета, як горнета, **лоточка**, як тайстра...* (Я. Ярош. Меланка – чесна газдиня, або як Іцка зрадила Коза, 119).

ЛОТОШ, ЛАТАШ бот. Калюжниця болотна (*Caltha palustris*). *Ага! Як мудрій і на-*

лежить господині, / Між **лотошу** квасний щавіль зрива, / Тож заготовивши зелену цю приправу, / Вона сьогодні зварить борщ на славу! (В. Зубар. Весняні октави, 50); *Наскільки нам легше лишити жало в серці друга, / Піднести камінь на брата, / Рвати бездумно **латаш** і викидати / Прив'ялий перед порогом хати!* (Віра Вовк. Тореадори і герої, 107).

ЛОТОШИТИ Дармувати, гаяти час. Було по Спасі, двадцять третій день серпня, сонце ховалося за горами. У корчмі сиділо кілька старих пияків, **лотошили**, диміли піпами, хвалилися один одному, як багато всього мають. А в кутку трохи чистішому розсілося кілька легінів. Перед тим, як приступити до ляди корчмаря, Бойчук завважив повну сум'яття парубоцьку постать (Б. Бойко. По голови... По голови..., 69).

ЛОТР зневажл. Негідник, розбійник, грабіжник. – Дати бидлові волю – означає, ще більше розплодити гультяїв, **лотрів** і ребелізантив. Мало ми їх маємо? (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 177); – *Панове! Я до ваших справ не мішаюся, не мішайтесь, будь ласка, й ви до моїх. Може, у вас які хлопці інші, того не знаю, але у мене самі **лотри**, лайдаки, лінюхи і злодії – і до них у мене мова одна – нагай!* (Г. Хоткевич. Довбуш, 233).

ЛУБ Кора. Вдарить дверима опущеної колиби, задерев'янув **луб** на застайці, свисне... і зав'яються, затанцюють дрібонькі зламні гілочки високо в повітря, засвистять жалібно самотні покинені духи лісові, а голодний вовк стане на горбі, весь дрижачи від зимних вітрів, і завис... (Г. Хоткевич. Камінна душа, 195); – *Гірка наше добро в колибі, на камені, на **лубі** та на хвої* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 333); *Коли засуvom перекивав течію, знов помітив у воді зогніле листя, **луб** і галуззя* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 88); *Перев'язували його черленов ниточков, аби по днині видіти, який за одітий та за правий ків натрафили у потемку, бо така доля їх має бути. Ск ків одітий у **луб**, то книзь буде багатий* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 61).

♦ **ставати (стати) лубом** – затвердіти (пробрудний або виварений одяг). *А впереді сього*

*війська с'яйливого – обідраний жебрак. Шепка на нім – страшилице якесь без форми й без кольору, замащена, що аж **лубом стала**; сардак був, здається, колись крашений, але тепер трудно було би те сказати; гачі з дірками, а постолі й онучі як взує нові, то так і носить, не здійсмаючи, докив не потліє то на ногах* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 141); *І вони прибігли, не вспівши з себе скинути / довгі полонинські сорочки, залосні, / випарені в жинтиці, / що **стояли лубом**, / не пропускаючи ні дощу, ні вітру – / так і примчали з усім блянням і трембітанням, / із ревищем рогів і вовчим завиванням – / прилетіли, здичавілі й задимлені!* (В. Герасим'юк. Єзавель, 124).

♦ **єк муха взимі за лубом** – дуже сумирно, надзвичайно тихо. *Він, докив си ни умоцнив тай ни випрехтикував гуцулів, то так сидів тихо, **єк муха взимі за лубом*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 146).

ЛУБ'Є, ЛУБ'Я Збірн. до **луб**. Підходила і вовки, а раз навіть вовк ухватив був ерку, але кутюги і вакарі, як зачбили гнати то відбіг її. Покалічив її сараку – зломив її ніжку. Ми хотіли дорізати, але Михайлик не дав. Зложив її ніжку у **луб'є**, та так нев опікувавси, що подужіла, та й моцна вівца си зробила (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 72); *Як сьогодні, пригадує собі, що він застав у своєму осідку: стара хатчина з дірявим побоем – що пери усього треба було **луб'ям** її вкривати, ніж було жінку до неї вводити* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 241).

ЛУБКА, ЛУПКА зневажл. Старий знищений головний убір. *Фанте, що раз його убрав на себе, то бувало, докив його ни роздер, то ни зверг из своїх плеч. Був завжди попросту зібраний. На голові носив укус обглодану **лубку*** (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 149); – *Ото-во видиши? Ш-шо то-во? – Свою **лупку** видиши? Бери і манджай! “Обезброєний” Федьо стріпнув над ровом мокрого кашкета, а викручував його вже по дорозі* (В. Шкурман. Кашкет, 64).

ЛУБ'Я див. **ЛУБ'Є**

ЛУДА Облуда, омана, брехня. *А ти [тиран] поблід, бо проверглись / На всій свя-*

тій Русі / Зачаровані сини її, / Що закляті спали / Під нечистов твоїов **лудов** / Поверглись, устали... (Ю. Федькович. Осьмий поменник Тарасові Шевченкові на вічну пам'ять, 139); Усюди обман, скрізь брехня – усе, чим жив, для чого працював, на що надіявся, в одній хвилині **лудюю** стало (А. Крушельницький. Рубають ліс, 248).

ЛУДЖЕННЯ див. **ЛУДИНС**

ЛУДИНА див. **ЛУДИНС**

ЛУДИНС, **ЛУДИНА**, **ЛУДИНІ**, **ЛУДИННЯ**, **ЛУДИНС**, **ЛУДИНС**, **ЛУДИННЯ**, **ЛУДЖЕННЯ**. Одяг, вбрання. *Смерком уже перебрався Кольцо (він мав до перебору старее лудине) і вибіг надвір таки босий і без шапки* (М. Павлик. Пропаший чоловік, 78); *Казав дід, що приказували старики, що ек би си хтос дев'ять суботий ни мив, ни чеса, ни бривси й ни перебравси у чісте лудине, то дев'ятої суботи уже би си показав йиму «тот» – пураха би му вид нас* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчик, 52); – *Такий легінь, <...> і мусить вивернути на собі все лудине, навіть постолі* (В. Гжицький. Опришки, 164); *А лудине: киттарі вишивані, старі й нові, жіноча гуля, чоловічі кресані, шапки, гачі... всяке домашнє багатство* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 195); *Взели мене дівчата одсгнені в біле лудине та обмили з мине тирбу. Наділи на мине білу сорочку та поклали у білу мезку постіль. Та такі були красні, щом си не міг надивити. Пролежавсми чотири неділі у шпиталю, а ексми міркував, що совет мене призабув, бо дохтір телсфонував д'нему, що ледве чи я видужсію, а страх ек ми си навкмило, та забанувавсми за верхами, то тогди файно роздекувавсми з дохторима* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 52); [Дружба:] *Не плачте, панночко, їде ваш молодий! Да – шанувавши чесні столи та дари божі – борше на якого божевільного похожий, як на молодого, – так гарно прибравсь! Одна нога в чоботі, друга – в личанім ходаку; одна гача дублена, а друга – сива; на лудині латка на латці, а на голові голомшива шапка, що ї, мабуть, у Садигурі на якімсь там жидівськїм сміттю найшов* (Ю. Федькович. Як козам роги виправляють, 440); *Вони як раз ті старі*

газдині, що чують смерть за плечима і лагодять собі лудину, аби було в чому лягти в останній раз на лаву, так само вони лагодяться і всі понадягали на себе білі пухнаті плахти, спустили їх від самої голови донизу по плечах (М. Козоріс. Чорногора говорить, 113); *Іван сидів на задній лавици під образами у такій лудині, у скій був тогди, коли смерть покойну зафатила і говорив примівки від уроків, бо Парасочька уже єму дві ночі си снила <...>* (О. Манчук. Непростий мертвец, 49); *Люде позаставляли у жидів все: грунта, хати, а за лудину усяку – то й не згадувати* (М. Павлик. Юрко Куликів, 26); – *Так, бо той Михайло Єлинчук, що долів у Смодному його родина живе, був колис добрим батером. Він бив свого тата, і тато його зрікси. Так шо Михайло нічо' не мав: ні притулку, ні навіть доброї лудини. В той час село й'го боялоси: міг безкарно зробити зло йке хоч* (В. Шкурган. Логіка, 186); *Лудині тобі файне пристараю* (М. Яновський. Служниця, 28); *Йду я до комори, а двері не замкнені. Я всередину, а тут на лудинню спить Василько й Калінка, а газдині та й Анничьки даст біг!* (Марко Черемшина. Козак, т.1, 257); *Як стояла – скочила в хату, збрала своє лудиння* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 259); *Ходив у гуцульському “лудинні”, а лист пролежав у шинелі більше місяця* (Р. Андріяшик. Сторонець, 94); *Доц перепадав невпинно днями і ночами. Прийшов найгірший для них час. Пролюднє лудиння Параски подерлося. Сорочка чорна, з дірами вже. Постолі і капчурі пірвалися, перенизувані сухозолотю запаски розлазилися, киттар почорнів гейби не знати, який старий був* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 23); *Наспівував він про те, як підступно ізтяв легінь легіня за красне лудиння, розривав пісню, вклинцьовуючи в неї подумки те, що гнало сон від нього на траві, на ліс...* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 319); *День був чудовий, і всі понадівали найліпше своє лудине* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 77); *Хтіла би-с файно си носити – такого ті лудіня мудрого вистараю, шо най цісарова сі сховає* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 154); *Всі вони одяглись у нове лудине* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 16); *Юра вийшов*

з комори, зодягнений у святочне **лудіне**. Мав на собі черлені гачі, ноги одіті в чорні, черленою волічкою обрублені капчурі (Р. Яримович. Юра Михасевич, 37); Коли мирно минула й друга заповідь, то Продан і собі зачав лагодитися до весілля: вибрав дружбів, наказав їм, що треба, обіздрив свою худобу, ґрунт, господарство, нарубував дров і взявся перезирати своє **лудіне**... (М. Павлик. Вихора, 224); Заголосила Катерина, як довідалась, що забрали Гната. Поплакала кілька днів, а там подякувала за службу, зв'язала своє **лудінне** у клунок і пішла до своєї хати (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 135); Зачели ділитися – ой га! В жяден спосіб не можуть миром. Кожний хапаєси за обушки, за пістолета, шаблі, ладівниці, а фантя, квефів, ади, тотих стєжок, **лудіння** панцкового не хтє. То й си сварут, кричот... (Г. Хоткевич. Довбуш, 104); Фудульна Палагна, що звикла шість день на тиждень робити і тільки в свято одпочивала, пишаючись красним **лудінням**, сердито дорікала за його примхи (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 206); А як раз замочишия в **лудінні** по груди, то мушиш уже раз коло разу грітися в студеній воді (А. Крушельницький. Рубають ліс, 241); – Доста! – здолавши знаду, звелів ватаг різко. – Лиши його, Гриню. Пан купець запрошує нас до Львова, а ти з нього **лудінне** стягаєш (...) (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 350); Газдині порозбігалися попід куці, витягають святкове **лудіння** з бесаг, обтирають запорошені ноги, взувають постолі і чепуряться (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 153); Надвечір Довбушучка стріла другу стару жінку. Вона теж була в темному **лудженні**, й мала чорне лице, і мала чорні руки, і сива коса гнула її додолю (Р. Федорів. Жбан вина, 26); // у порівн. Так було колись, так і залишилося тепер, бо неділя це інший день, інакший світ, інакше сонце світить, інакше сходить, інакше заходить. Все веселе, ясне, всміхнене, чисте, як їхнє **лудіння** чисте, нове, свіже, що весь тиждень у скрині лежить, а лише у свято і неділю празникує (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 18).

ЛУДИНИ див. **ЛУДИНСЬ**

ЛУДИНКА Пестл. до **лудіне**. Занепаз тато, до тижня вмер. Що було в хаті **лудинки**, мама попродала – попові за похорон, ще й зав'язалася робити ему (М. Павлик. Юрко Куликів, 20).

ЛУДИННЯ див. **ЛУДИНСЬ**

ЛУДИТИ Манити, приваблювати. До світлиці уступає / молодець хороший, жсвавий: / Вус маленький, око каре, волос красний, кучерявий, / А личенько таки **лудить**, / хоть го трошки снадь присіла (Ю. Федькович. Киртчалі, 84); Вечером завжди горіла охоронна ватра перед бісницями. Не раз підходили д'ньому, **лудили** д'собі, але він сокотився (О. Дучимінська. Трембітали трембіти, 115).

ЛУДИНСЬ див. **ЛУДИНСЬ**

ЛУДИННСЬ див. **ЛУДИНСЬ**

ЛУДИННЯ див. **ЛУДИНСЬ**

ЛУЖКО Ліжко. – *Шо там раньше було – не знаю, але у великих кімнатах ци палатах були **лужка** з соломов, коци, подушки. на полудне давали кавальчік хліба до мисочки баланди (В. Шкурган. Переказ, 109); Ще тиждень тому цукор, вода, дріжджі, половинчастий жовтий горох й не увяляли, що разом створюють такий шедевр для оп'яніння до кондиції, до наспівування-верзіння із заплітанням язиків: “А я вписви, кілька траба, тай заліз під **лужко**” із ще безглуздішим продовженням “Я Никола – ти Никола: оба ми Николи, тебе били коло церкви, мене – коло школи” (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 112).*

ЛУМАР 1. Число, лічба. “Скі ви, чоловіче, дивні, та то ліпше, ек ваша дитина буде знати **лумара**. Тепер скрізь треба письма, а у воську шо буде робити ваш Андрійко?” (Марко Черемшина. Хіба даруймо воду, т. 1, 60).

2. Номер будівлі в адміністративних реєстрах. – *А бери жс, старий Чюрею, курмей на шию, най молода Чюретина наживаєси! – Таже ти **лумаря** не маєси, ти си в нічим не пишєш (Марко Черемшина. Дід, т. 1, 41).*

ЛУНА¹ Місяць. *Лиши онде жовняр в світлі **луни** / На слуп приперся, гей до труни, /*

Сльозаве око в небо зносить / І ніби звізди о щось просить (Ю. Федькович. Святий вечір, 54).

ЛУНА² Заграва. // образн. За третьою горою небо позіхає. Луна йому вночі спати не давала, гранею ребра припікала, лице черленила (Марко Черемшина. Село потерпас, т.1, 121).

ЛУНАВИЙ Прізвисько персонажа твору за його внутрішньою якістю; короткозорий. Ще Стефаник мішився, що – як Лагодинський пішов спочивати – вони почали всяко на себе виговорювати – бліндере, гідиду, лунавий, бахуре, хухनावий, лопітливий, гикливий, бокозийнику, гулавицю, друкарнику, фаріоне, лихуне, данцівнику, олейнику, зайдею, джусе, торбею, перевіднику, верхівцю, сусе, бойку, лемку, гуцуле – та й поснули (Т. Прохасько. Непрості, 60).

ЛУНДИГАТИ

♦ **лундигати ногами** – дуже повільно ходити, рухатися (від утоми, хвороби, старості). “Але скийс казав, доків чоловік живий, то все живої хочет. Таке й моє, бо доків ще бізую лундигати ногами, то лундигаю, тай ек то кажут, без баламути світ ни збути, а без смерти ни вмерти” (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 270); Від того часу Иванчікови зачело так дуже легчести, шо він борзо потемедвиси тай зачев лундигати ногами по земни (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 386).

ЛУНЧИНА, ЛУНЧИНА Будь-що минулорічне (сіно, сало, бриндза). Газдині перечили і віщували дідові ще стільки винограду, що гаджючок в осіці, а газди підкліпували против себе і махали руками так, гей на тую лунчину, що змервіла на мерву (Марко Черемшина. За мачуху молоденьку..., т.1, 263); – Яка ж бо ти дивна, Одокі! Таж у мене, Богу декувати, капуста ще передтогідня... Солонина лунчина. Бужениці, не снила би си, це від покойного повна. За пите нема страху. Дудьо дасть за три десетці до грошей (Д. Харов'юк. Палагна, 536); У новій хаті баба злагодила на столу, укритім вовнєнов скатертвов, тканов у чорно-білі бартки, коледницький колач – кавуш зерна, два кислі

хліби, пишениший разовий плетений колач, на шух загрубий кусак солонини, ше передтогідної лунчини (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 81); Додавайте достатком сіна, кільки лиш бізуєт їсти. Й так доста лунчний повистоюєтси у людий оплотами на нарік (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 104); // у порівн. Я звертаюсь до тебе, / як лунчина – ветха трава – / перестояне сіно, / що й марта охоти не має (В. Герасим'юк. Я звертаюсь до тебе..., 88);

ЛУНЧИНА див. ЛУНЧИНА

ЛУПАК Колотий неотесаний камінь. // образн. Недолугі часи загнали Федьковича між гірські лупаки, в безгомінний запуст – ніби спокутувати за те, що був дитиною Великої весни, не потримав у руках решици поруч з мужніми і нескорено-зламаними (Р. Андріяшик. Сторонець, 9).

ЛУПАКОВИЙ Прикм. від лупак. // образн. Як це не тверда гранітна скеля, а просто – лупаковий облаз, що сам від себе осипається і грозить і нам, і тій дорозі, по якій йдемо, – сказав доктор Боринич (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 30).

ЛУПАТИСЯ Тріскатися. – Ой ви, гори кремінисті, чіму не лупається? (Марко Черемшина. Зрадник, т.1, 171).

ЛУПАЧЬКИЙ Дуже болочий. // у замовл. Водице-Арданице! / <...> / Обмий її [душу] вид омрази: / Жучьої, болучьої / Смертевної, пекучьої, / Скіпачької, лупачької! (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 21);

ЛУПИНА Шкірка картоплі. Аді, заходила до мене німої Марічки дівка та каже, що вони лупину боришки з грисом мішають та такі боришники печуть. Диви ходить між люди і просить, аби лупини дали. Або то вона одна (М. Козоріс. Чорногора говорить, 148).

ЛУПИТИСИ

♦ **лице лупит(си) (лупається)** (кому-небудь) – хтось червоніє від сорому. Ни лупилоси лице йиму за ню устидом опередь людьми (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 102); Обарінчук зачев згуста косов махати, тай здрібна, а ни поступно за нев ступати,

тай шочес зачев си острити, пишчучі брусом косу, так шо ни за великий чесок виверг йиго з ручки й найзаднійший косар Мицкало, довлегу сміючіси з него, шо він лишивси позадь косарями плоти рахувати, а Обарінчукови, то лиш **лице си лупило**, шо він з передного косаря став задним, тай то гет делеко позаду косарів візси за ними (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 379-380); – <...> Половину маєтку віддав би, якби можна відвернути оце лихо від Анниці. **Лице мені від сорому лупається** (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 175).

◇ **у лиці би ти був** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання чогось лихого. *А Довгого, то так роз'юшило, шо він довшє ни стерпів Шкинди, фоскаючі сердито з-поза веркльога, єк медвідь з-поза колоди, брызжав докорами: «То твої сестри, Єленин чоловік – Иванчік – ни гнив би, розмовив жєбівцем пістоleta. Ає, у лиці би ти був. Гм, гм. То йиго робота, кости би му стирчєли з гробу, єк нас сєгодня тєжко зосмішив»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 261); *То простєник. А то адиви, єк тот си ді нарозумив! Добре пишов підладь, у лиці би ти був. Наробив нам аді такого устиду, шо вжє ни годни сміх си вид него умити ніколи* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 261).

ЛУПІЙ *зневажл.* Здирник, крадій. Пізніше, як притисли пани бідний нарід на долах, він тєж кинувся рятуватись у горах, бо тут тоді не було нинішніх **лупіїв** (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 51); // лайл. *Бойчук суворо зламав кошлаті брови. – А ти, лупію?.. – Най пан-біг боронить! лєдвє з душею вихопився. – Бачу. Аж єгомостєву парасолю з перепуду поцупив* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 303).

ЛУПІХАН Шибеник, бєшкетник. *Ото хло' – сєгодня велика біда повстала на світі... гірко жити. Ой бигмє шо гірко, бідкома тєжка та солоня... Тай єк би ні? ... Гм. Гм. Ану подіви си ти... Такий великий лупіхан, а він ни знаєт пошінувати стародавну віру* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 14).

ЛУПКА див. **ЛУБКА**

ЛУПЛІНКА Здирання кори зі зрубаних дерев; обкорування. – *Ого, шо мене напашнувавси Николайко. Він зимі бутинами, а літом у луплінци. Прийде лиш хіба на урочисті свєтки д'хати* (Д. Харов'юк. Палагна, 536).

ЛУС виг. Уживається як присудок за знач. **луснути** 1. *А я ні дві, ні три та лус у писок Івана Гренчукового, так бих щє, дай ми божє по тій правді, до завтра прожив!* (М. Павлик. Ребенщукєва Тєтяна, 39).

ЛУСКАВКИ, ЛУСКАВЦІ 1. тільки у мн. Жіночі прикраси ручної роботи на руку. *Хотілося бути таким суворим до себе і рєтєльним, як дідо Дмитро. Прагнув, щоб у руках якнайивидише спалахнула бартка, хотів перевершити дідові лускавці у вигляді казкових зміїв, вимудровував тонкі персні* (М. Яновський. Гірське серце, 102);

2. Дрібна розмінна монєта. *Продан сягнув у кишеню, витягнув жємєню лускавок і, кидаючи жєдівці межє очі, крикнув: – На тобі!..* (М. Павлик. Вихора, 216); *Та й по всєму! Бо й є щє: Маріка пхє Антосєві в руку щось итири лускавці за то, що копав яму, – його навмиснє ніби дєсь відшукали у житях, бо викопати таку яму, на то трєба було Антосєвої сили...* (М. Павлик. Вихора, 280).

ЛУСКАВЦІ див. **ЛУСКАВКИ**

ЛУСКАТИ 1. Бити, вдаряти. *Максим відхляв завішані над постіллю верєти, за якими вмирала від тєжких пологів жєна, і не просив рятувати її, просив рятувати сина: – А лускайте 'го, кумо Катєрино, по задєнку, бийтє, аби вдихнув люфту* (Р. Федорів. Маріка, 78); – *То не дурно мені сєї ночи мої дєдьо приснилиси! Дєс вєсіллє роблют, менє віддають. Нє данцуют, ні! А всє по свєлоці лускають та лускають...* (Марко Черємшина. Поменник, т.1, 147).

2. Утворювати глухі, різкі звуки, схожі на розриви або тріскання чого-небудь. *Пістоleta лускали у сумєрк вєчірній* (Марко Черємшина. Перші стріли, т.1, 130).

ЛУСКОРІХ Товкачик, пристрій для розколювання горіхів. *Бартки, люльки, крєсала, чєпраги, пряжки, лускоріхи – чого лиш нє перейшло через мої руки* (М. Яновський. Гірське серце, 32); *В навих крилах щастя лє-*

тять, / Срібне віно в коморі снить: / Пасківник, раква, ще й **лускоріх** / І брусок для твоєї коси, / І для мене коряки, / Вареха і бербениця і ти... (Віра Вовк. Баляда про упиря, 221); // образн. Промов давньою мовою / Барток і **лускоріхів** / Хай кахля за кахлю / Розкаже світові / Білу правду (Віра Вовк. Заклинання, 367).

ЛУСНУТИ 1. Однокр. до **лускати** 1. Я розсердився і як **лусну** її [жінку] топірцем у голову, аж вона без тямі покотилася на землю (І. Франко. Терен у нозі, т. 21, 384).

2. Однокр. до **лускати** 2. В лісі **луснув** стріл і розшумівся понад Красноліссям та й шумом ударив у вікна вілли (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 212).

ЛУТАВИЙ 1. Несерйозний, духовно обмежений, легковажний, пустий (про людину). Чекали урочисто і дуже хвилювалися: не дай, Господи, її суджений буде якийсь **лутавий**. Але ж ні, казала ж бо донька, що вчиться він курсом вище на її агрономічному факультеті (П. Федюк. Давайте заспіваємо, 47).

2. Неслухняний, впертий; непривітний. – Люб'ю їх дуже, але як то таке негаздівске – шляг траф'єс. Нераз непослушні, не **лутаві**, а нераз...Не знають рідку, не розуміють волі – тимой роб'є збитки (В. Шкурган. Барабулі, 74).

ЛУФКО Олівець. Дочка Манаціна, озбросна в **луфко**, пише прізвища всіх гуцулів в мельдункову книгу – і так якоб смішно виглядає ся поліційна печаливість в сих передвічних стосунках (Г. Хоткевич. У корчмі, 432).

ЛУЧАТИСИ, ЛУЧЕТИ(СИ) Траплятися. – Та **лучаєси** єму дівка аж із Єсинова, файна та й багачка (Д. Харов'юк. Палагна, 536); Нираз так **си лучело**, що й переночював разом із людьми, на комашини п'ючі цілу ніч, а нибощик ждав у деревинишети надворі. А нираз **лучелоси** й так, що як несли мерця попри шиньк, то поклали мерця на дорозі, річі поприперали до кіля в плоту, а сами, разом з попом, пішли пити у шиньк (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 125).

ЛУЧЕТИ(СИ) див. **ЛУЧАТИСИ**

ЛУЧИТИСИ, ЛУЧИТИСЯ Однокр. до **лучатиси**. – Пусте тобі, Юсипку, в голові! Таже то чоловік, віді, не з кременя, а вночі передрегне ті наскрізь. Раз **лучиласи** дурничка, як сліпий курці дзерно, та й тото аби гріх, то як би то було? Аді, зажий здоров! (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 43); – Єй, таже то, видкося, що таке наше! – відозвалася Федорчучка. – Та я би рада якнайліпше, бо чи то й мені не дитина та не дитина, як кажу? Лиш коби її **лучилася** така добра доля, господи!.. (М. Павлик. Вихора, 267).

ЛУЧИТИСЯ див. **ЛУЧИТИСИ**

ЛУЧИЦЯ-ФАКЕЛ Те саме, що **лушниця**. Риба ця [форель] доростає в Черемоші до метра довжиною і важить до тридцяти кілограмів, і на неї йшли рибалки вночі з **лучицями-факелами** і тризубими остами (С. Пушик. Карпатське літо, 266).

ЛУЧИТИ Поєднувати. Поклав на стів молодого деревце, затикаючи його криз колач в оден хліб із деревцем молододі, зв'єзуючі їх докупи, в'єзав він тай **лучів** навіки в спільне житє молодят (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 258).

ЛУЧЧЕ Присл. до **луччий**; краще. – Ненечко, ох, ненечко моя, не топить мене за нелюба! Або **лучче** встромить ніж у серце – та ліпше мені буде (Ю. Федькович. Хто винен?, 276); Хто б він не був, а **лучче** нам – мовчати (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 72); Гульк – і на боввані розійшились кружальця – / знак, що осягли ми знову невмируїсть. / Але ж ти, Марено, наді мною зжалься: / візьми мене **лучче**, візьми мене **лучче** (І. Калінець. Топлення Марени, 56).

ЛУЧЧИЙ Вищ. ст. прикм. добрий; кращий. А може, нас попи твої / Так тільки дурили, / Що другий вік у могилі / І **луччая** доля? (Ю. Федькович. На могилі званого мого брата Михайла Дучака у Заставні, 152).

ЛУШКА Постіль. // ірон. На поперечину й каміння покладено кілька валогів, тобто просто поколених стовпів смерек. На валозах суччя, фоя, сіно, мох, і така вийшла постіль, що куди тобі! Довкола застайки прокопано рівчак. – Аби вода не йшла у застайку, аби не підпливти водов. Підпливти,

може, обитатель застайки і не підпливе, але що перший-ліпший дощ промочить його **“лушкун”**, то се факт (Г. Хоткевич. Довбуш, 144).

ЛУШНИЦЯ Смолоскип; в'язка колених довгих сухих трісок, яку використовували для освітлення. Про то він розказував так: «Раз восени пішло їх кілька мушин на струги. Один світив **лушницею**, другий бив остами струги на терлі, третій носив на плечох у тайстрі наловлені струги, а медвідь потихоньку прикравси, виторг тайстру из стругами тай пропав у потемку ночі (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 158); Слуги з **лушницями** уходя з лівого боку (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 340); Иван знімає зі шворня опачину, запалює **лушницю**, кладе на плече і стоїть із нею, наче Прометей (М. Стельмах. Над Черемошем, 157); // у порівн. Блискавки ув один гайтаж, перешиваючі хмари, так світили, ек уночі рибарі **лушницями** на рибі (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 182).

ЛЫВРА див. ЛСРВА

ЛЪОКАЙ Слуга, лакей. Одні казали, що він котел грошей викопав, другі знов – що він нетрудному записався, треті – що він на велику лотерею виграв, четверті – що він собі коло покойного барона, у котрого давно за **лъокая** служив, великі дуже гроші склав; а лиш старі господарі мовчали та головами покручували, але нічо не казали, бо у Павуна, бувало, і урядники гостя, і попи, і пани, а з таким чоловіком годі собі коти дерти, бо і нестямишся, коли тебе козу пасти заставлять (Ю. Федькович. Жовнярка, 331).

ЛЪОНТ

♦ **ХОДИТИ ЛЪОНТОМ** – бути безпритульним, нічим не займатися, бути без нагляду. По відоріцах умер йому дьидя, відтак за дьидем не забарилася няня, а відтак забрали жиди усю відумерцину. Сім неділь без одної **ходить** уже малий Юра Приймаків **«лъонтом»**, і ніхто його не питає, чи їв він, чи спав, чи має сорочечку. Ніхто ані раз! (Марко Черемшина. Злодія зловили, т.1, 69).

ЛЪОС 1. Доля. То не чоловік, а перекопиполе. Сьогодні тут, а завтра там. Тюр-

ма вже давненько плаче за ним, а який тоді свій **лъос**? (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 730); А вин витак узев і уженувси з нашов меншов: уговтав, шо ніхто й не знав. – Видко – **лъос**?! – Йо! Відтегли з-під стріхи, а то під ринву всадилося... (В. Шкурган. Майте на увазі, 177).

2. Жеребок. Краєм ринку попри дорогу двома шпалерами стоять столи з булками, ковбасами, гарячими кров'яними “кишками”, содовою водою, молитовниками, священним зіллям, а ще далі – стенди з католицькими виданнями, а на самому кінці – продавці **“лъосів”** з морськими свинками та папугами (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 301); // образн. До невагомості думок / вклякає доземне тяжіння / і вже, здається, / новий крок / можливий з **лъосу** ворожіння (В. Шкурган. Примхливий вечір..., 20).

ЛЮБА Кохання; любов. Казали люди, що такої **люби** ще не видали. Не бачили і не чували, щоби так банували за собою легінь і дівчина. Мати бачила своїм досвідним оком, що любляться тай вже про весілля думає, газди в хаті потребує (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 19); Нічо так чоловікові віку вже не укоротає, як та **люба** (Ю. Федькович. Люба – згуба, 242); А уни двоє, ек чоловік из жінков, у родинним життю чулиси дуже нишесливими, бо мижи ними ни було такої **люби**, ек уна би повинна мижи вінченими бути (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 141); Ще дивіться, через таку **любу** згине чоловік (М. Матіос. Солодка Даруся); 'Би то браму з коня розціпити, / втворити, ек груди, / на охить та на вдих, на **любу** – / на почеток обнов (В. Шкурган. Би то браму з коня розціпити..., 8); // у порівн. На, бери цю пушку та пильнуй її, як свою **любу**... (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 89); // образн. Бо думали ми, що погнала легіника молода кров файної дівчини та шовкової **люби** собі шукати, гадали ми, що побрів молодяк смілий якось найкращої калини шукати на сопілку та заблудився... (П. Козланюк. Похорон, 123); // образн. Його розкудовчине, рідке, просиве волосє, шо рихтіло аж понад самі плечя з голови, скобитало мене по твари. Вічно замислені сиві очі його мене половінев

люби обсіпали (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 12); // образн. – *Не бійся, не втече!* **Люба** міцніше швари прив'язала її до тебе (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 47).

◇ **суха любя** – несправжня, віртуальна любов із **нявкою**. *Та нираз сам до себе казав, що «най Бог заборонит від сухої любі й тому, що в корчі сипит, бо євна любя ніколи би так ни збавила чоловікови життє, єк суха любя* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 348); *А однак мижи тим всим зілем ни було такого зіля, аби си був він міг ним злічити від сухої любі з Марічков, бо суха любя – то гіршя й вид найтежшеї слабости* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 362).

ЛЮБА-ЖУРА Сумна, печальна любов. Далі подумала, що треба йому все дарувати і, не згадувати за то, що вийшло меж ними, тільки звітатися з ним, що так давно не виділася, і пожалувати-потішити, далі розпитати, як йому там жилося у воську і що то такого сталося з ним, що так нагле помарнів; тут знов сказати, що то нічо, що вона йому не возьме за зле; зараз за цим розказати свою **любу-журу**, просити, заплакати-заголосити перед **Проданом** (М. Павлик. Вихора, 198).

ЛЮБА-ЗГУБА Нешаслива любов, любов без взаємності. *Аж схуд і почорнів від тієї любі-згуби* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 130); *Воля-неволя, любя-згуба, плач крізь сміх і жаль до могили...* (Р. Андріяшик. Сторонець, 111).

ЛЮБАС Коханець. *Поважні газди вели поважні бесіди. Де-не-де по купках переговорювалася найновіша подія тижня: любас забив на смерть чоловіка своєї любаски* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 78); *Шебетали їх собі нираз любо й солодко по дві особи у купці, – любас из любасков, обчепачіси під смереков у лісі на мнєкім шовковим моху, попиваючі у воросі, аби лиш люде ни виділи, мід-горівку...* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 137); – *А видиши, то вже, видно, його пан-біг так підводив під свою кару. Так його ослітив, що лиш у руки брати, як того птаха в сільці. Він тішився молодю*

жіночкою, а не знав, що то за чічка. А вона вже перед шлюбом мала собі любаса в Кутах та й по шлюбі дурила старого дурня, що влізло (І. Франко. Гуцульський король, т.22, 499); *Десь перед десяти роками Лесьо був на ярмарку в Косові. В той час невесело жилося йому. Лєсиха, гаряча гуцулка, ганяла з любасами плями та полонинами та висиджувала по кориммах, а йому приходилося самому пильнувати господарства* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 34); *Хто знає, якби не та брехня в її житті, – чи не була б вона, як інші, з любасами водилася і аж тоді неславою його вкривала?* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 252); *Ти своїм дітем будеш терланку мастити тай любасам, але ни мені* (О. Манчук. Право, 65); *Коли б захотіла мати любаса, узяла б Юру, але Палагна була фудульна, її силком не візьмеш* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 211); *Отой, що тогди палив на забаві очима молодого козака, набивається до неї в любаси, а вона його відтрчує* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 34); *Як Кривуля натякнув, що Калина має любаса, Тимофієві поступово спання відібрало* (М. Яновський. Грицишина хата, 260); *Зі Стефаном помирилася і він перейшов до неї жити. Підлягав їй у всьому, не як її чоловік, але слуга і відразу погодився з тим, що Довбуш її любас, а вона його любаска. Був удоволений з того, що зробила ласку і поєдналася з ним* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 80); *А решта все пусте, того усім стає, а як комусь і мало, то подивися навколо – не один тазда любаску має, а таздиня – любаса* (М. Дзюба. Укриті небом, 88); *А ще кілька годин чужої хати, чужої жінки, чужого тепла – і то не знаси, чи сільський винохувач, а чи та сільська красуня, а чи сусід, а чи тої красуні любас, чи сам тазда вже не пішли тебе зраджувати Дідушкові* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 74); *“Що це на нього вітер з другого боку повіяв? Ще й любисток не вкпітв а вже любас прилетів! Почекаєш – не великий пан!”* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 167); – *Залишайся, княгине, зі своїм любасом, а ти, князю, з тестем!* (В. Гжицький. Опришки, 95); *По-перше, цікавило його, чому ця бабнота танцює суто*

чоловічий танець. По-друге, якої сраки вони крутяться саме навколо нього – їм що, своїх беззубих **любасів** не вистачає. По-третє, коли все це закінчиться (Ю. Андрухович. Дванадцять обручів, 218); *Головне, заводити любаса на стороні так, аби ніхто не знав і не здогадувався про його екзистенцію* (Л.-П. Стринадюк. А кемуеш, ек то було!, 32); // у колом. – *І заспівала неголосно, з якоюсь розважливистію: Дай ти, боже, здоров'ячка. / Дай ти, боже, віку. / Насамперед любасові, / Відтак чоловіку...* (Я. Стецюк. Шумить Черемош, 99).

ЛЮБАСИК Пестл. до **любас**. *А все через вихвалання любасика поміж людьми, що має ту і ту газдиню, того-то і того газди, пишну й солодку любаску, яка любить лиш його, а свого чоловіка в сраці має, з яким лиш бідує, і разом з ним лиш того, що одна газдівка, що вже багато всякого настарали разом, бо й діти ще не вирости, бо зрешти, хто його такого ворозкого буде витримувати крім неї дурної* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 147).

ЛЮБАСКА Жін. до **любас**; коханка. *В сю ніч вовком голодним ввірвався він до своєї любаски, лякаючи молодичу безумством страсті і шаленими своїми вигадками* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 146); *Шебетали їх собі ніраз любо й солодко по дві особи у купці, – любас из любасков, обчепачіси під смереков у лісі на мнєкім шовковим моху, попиваючі у воросі, аби лиш люде ни виділи, мідгорівку* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчїк, 137); *То було інші бодай нажилися, бодай набулися зі своїми любасками – і вони не мають кривди* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 356); – *А чого ж ти п'єш воду, коли-с не путерній? Напив би ся пива! – Та добре тобі говорити! А мені ж хто прише з дому, коли ні роду, ні плоду, ані нічого... Я гезде не маю двох грейцарів на горівку, аби зайти коли з любаскою до коршми* (М. Павлик. Вихора, 212); *І простяг руки до неї... так Палагна стала любаскою Юри* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 214); *Чи здогадувалася, що її газдонька любий накидає оком на чорнобриву, а може, й у шпарку підгляділа, як той стояв перед нею як благов її любощів, обіцяв*

озолотити, вивінувати кавалком ґрунту, як той дідич криворівнівський, що тримав у своїх покоях отару любасок і збезщещеним дівчатам дарував людську землю (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 57); *Як плай повернув у смерековий ліс, вдарило на неї ароматом розпаленої живиці. Роздувала широко тонкі ніздрі, втягала в легкі гірське повітря і чула, як вливається в неї живка верховинська сила, така, що старих дьвідів робить молодими огерами й тягне до чильдинських пахук, що плодить любасів і любасок і заставляє їх гнати одно за другим, як буйних оленів осіню і диких вовків зимою* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 51); *Загадковий голос начебто нашептав, щоб сокотився, бо його може продати жінка, тому любаски не мав* (М. Яновський. Гірське серце, 11); *Хоч його Анниця була не багатшою за нього, хоч гомоніли в селі, що вона була любаскою розтоцького вїта, Штефан на все махнув рукою і повів дівку до вінця* (Я. Стецюк. Крутий плай, 48); *Лише один молодик забарився, цілуючись з любаскою, і за це був покараний* (Р. Федорів. Таїна, 185); *Зі Стефаном помирилася і він перейшов до неї жити. Підлягав їй у всьому, не як її чоловік, але слуга і відразу погодився з тим, що Довбуш її любас, а вона його любаска. Був удоволений з того, що зробила ласку і поєдналася з ним* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 80); *Тоді мені виглядало – ватаг старий, а в голові ще любаска. А що маю тепер на тій, вже своїй межі?* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 52); **Любаска** з приємністю відчула своїм холодним тілом бурхливу силу Довбуша (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 160); *Горда, прекрасна, зарозуміла, сильна і владна любаска Довбуша, найвродливішого легіня на всі Карпати, в душі немовби боялася цього мізерного парубка з постаттю хлопчика, а вже, безперечно, відчувала величезну перевагу його розуму* (В. Гжицький. Опришки, 22); *А решта все пусте, того усім стає, а як комусь і мало, то подивися навколо – не один газда любаску має, а газдиня – любаса* (М. Дзюба. Укриті небом, 88); – *Та коли я народився, ти став гостем удома. Ночував у любасок то в Усть-Путилі, то в Устьярїках, бачили*

тебе з дівками на хребтах і на полонинах... (Р. Андріяшик. Сторонець, 13); *Дітей на стороні не мав. Любасок також* (М. Матіос. Нація, 230); – *Забігала Явдошка, любаска Василева. Видно, його шукала...* (С. Скляренко. Карпати, кн.1, 252); *А я – любив. Я вмів любити. / Я вмів віддатися сповна. / І якщо славлю якусь мить я – / Лиш ту, коли була ВОНА – / Любаска, жінка, баламутка* (Т. Мельничук. Хвилина, 109); – *А він мене не послухає, прошу пана доктора. – Так? То він у вас такий бутний? – Ади такий, що не послухає. – То, може, в нього любаска є, коли він не хоче жінки слухати?* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 2, 662); *Як одержимий перебігав з кичері на кичерю, любовні співанки виспівував, любаску до себе принаджував: Ой, бідашко, бідащице / Ой, бідашко, чічько / Та постели постілечку, / Аби нам ширічько. / Ой бідашко, бідащице, / Бідашко чічена...* (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 128); *А по тому ще одна: “Єк ми на тебе довго чекали, Артурчіку дорогенькей, на кого полишеє нас, любасок майкраціш!”* (Ю. Андрухович. Дванадцять обручів, 220); – *Ай, зіпсованого уже не псує, а ші ї розумит, – пустивши повз вуха про куму, одказав Павло. – Ади по собі знаю. А в життю треба мати любаску. Поки шанталавий не ходиш, поки... Ади... жінку не переступиш! – розговував вечірню тишу Павло* (В. Шкурган. Логіка, 188); *Саме тоді, але вже на зворотному шляху, він ближче зазнає її, свою любаску, стосунок з якою триватиме не один рік* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, єк то було!, 32); // у колом. *“На Великдень віносила свиченої паски, / Не мав ше я вирнішьої вид неї любаски. / А вна мене, єк приїду, гусленков честує, / А вна мене вічісує і сто раз цулує”* (І. Березовський. Худан, 14); // у порівн. *Дзвінчук злиться: “Не годиться, / Чом всміхаєшися, зрадлива, / Як любаска, Довбуцику?”* (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 25); // у порівн. – *Виходьте д’мені, їмостечку, на сету ніч благовіщене: мемо ворожити вбоє, – казав Митро і підморгував, підкинував головою, мовби любаску кликав до себе на ніч. – Зрештою, хто знає... хто знає... Усеко на світі...* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 25).

ЛЮБАСКОВАНЄ, ЛЮБАСКУВАННЯ
Дія за значенням **любаскувати**. *А Иванчік, єк сам приказував, то мав велику охить на челідину, але онимавси зачепити її навіть на бесіду, а ни токма на любаскованє* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 143); *А цимбал, то аж так икос дивно йграв, єк играют на нім лиш нявки на Розійгри, ваб’єчі д’собі на любаскованє молодих людий у ліси* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 257); *«Та єк би я ни знала! Добре знаю. То Люпайлюків Иванчік. Чудо – ни чоловік. Бо ходь він вже трошки материй, бо коло петьдесетка йиму будет, то йиму нічо ни значіт, бо до челіди ше такий уритний, шо у любаскованю, то ретенно может він ходь-єкого годного молодєка заветити»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 313); *Але гуцул й дотепер твердо стоїть на тому, що йому можна любаскувати з чужою жінкою і не одною, а його жінка не може бути з чужим чоловіком, ні з одним, ані раз. Та й добре газдівство тримається на доброму любаскуванні: всі любляться, всім від того добре – й тяжка робота від ранку до вечора йде гладко* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 149).

ЛЮБАСКУВАННЯ див. **ЛЮБАСКОВАНЄ**

ЛЮБАСКУВАТИ, ЛЮБАСУВАТИ
Бути **любасом**, мати інтимні зв’язки поза сім’єю. *Але гуцул й дотепер твердо стоїть на тому, що йому можна любаскувати з чужою жінкою і не одною, а його жінка не може бути з чужим чоловіком, ні з одним, ані раз* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 149); *Провини за тобою не бачу, але й любасувати у ватазі не дам. Або з нами, або з нею!* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 142); *Щоправда, після того, як запізналася з циганкуватим Степаном, не раз зарікалася, що востаннє любасує із свекром, що триматиметься одного Степана, але заповітні наміри знову і знову штовхали її на блуд* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 168).

ЛЮБАСОЧЬКА Пестл. до **любаска**. *“Калиночко моя румнененька, ласичко моя гладенька, любасочько моя солоденька! – Най не свитий Отец Николай пібе-покарає, най не нинішна петночька свита засліпит,*

ек я си на другу подивив, видколи сми вид тебе пишьов!” (І. Березовський. Худан, 34); “Прийшьовсми до те ниніка з дружбами; з оцим, ади, легінем і ше з одним шьо поїхав в долину за пан-отцем. Ненечько! Абис не марикуваласи на не, шьо беру вид те Калину, мою **любасочьку** милу” (І. Березовський. Худан, 51).

ЛЮБАСУВАТИ див. **ЛЮБАСКУВАТИ**

ЛЮБЕТКА, ЛЮБ'ЯТКА тільки у мн. Уживається як особлива форма лагідного звертання до співрозмовників; любі мої. – Тото, **любетка**, не наша голова до такого розуму ей де!, тото очима траба би їсти (Марко Черемшина. Карби, т.1, 36); Жінки не притакували майстрові, лиш за сиротами мовчки уступалися, а Глаш підніс скривлене лице і виливав свій жаль, як гать крізь прірву. – Ви, **любетка**, не пиліт мого серця, бо я вже спилений. Ск-сми свою таздиню поклав на лавицу, то моя мірка перевершена, більше ані писнути не сьмію. Але я вам скажу, аби-сте мні не судили (Марко Черемшина. «Грушка», т.1, 67); – Дековать вам, **любетка**, файно за добре слово та й за вашу ласку, що помогли-сте ми скараскатиси, дух світій з нами, щезника. То так ми тепер легко, ек бих си на світ народила! (Марко Черемшина. Основини, т.1, 90); Щось там поскладали по п'ятчині, чи як, та й уже собі гадкують, що цілий світ перевернуть. Го, го! – То ще, **люб'ятка**, надвое ворожила (А. Крушельницький. Рубають ліс, 210); – Ой-бо й є... Кровійов я плакала, **люб'ятка**, не сльозами: забери вже мене, господи, з цього світу або дай яку полегишу, – а нічо не помагає, хіба би самій на себе наложити руку... (М. Павлик. Ребенщуківа Тетяна, 29).

ЛЮБІСЬКИЙ Любий. – Йой, за що, панчіку **любіський**? – заблагали “ведмеді” (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 77); – Здоровіські були, панчики! – закричав Баярак, задерикувато вимахуючи крисанею. – А скуштуйте, **любіські**, горішків! (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 162).

ЛЮБКО, ЛЮБЦЬО Коханий хлопець або чоловік. – <...> А я волю такого, аби наперед знав, що з нами і з нашими горами через вік буде, – з щирою радістю в очах роз-

повідала богині, який її **любко** красний та який опришок відважний. (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 291); А дівчина метнулася навстріч поляні, хотіла ще раз поглянути на свого **любка** (Р. Федорів. Жбан вина, 69); Та я ж би була, вуйночко, цілими днями й ночами чіпіла на морозах і берегла **любка** від нелюдів... (П. Козланюк. Похорон, 123); Не раз цілими місяцями виглядала Калина свого **любка**, заки він мов зпід землі зявився. Часом прибіжить з ліса а часом тільки наче яка мара появиться на вершкуні величезної каменюки, що стояла в лісі вище Настині хати... Щоб Худанови дати знати, що він може безпечно прийти до Настині хати, Калина встромлювала старий горнець на кіл перед хатою (І. Березовський. Худан, 31); До цього всього Василь цілий був гріхом. В ньому згустилися дурманні випари чагарнику, що в ньому сходилися колись **любко** та **любка** (Р. Єндик. Звідки беруться мольфарі, 85); – Що ти привіз для мене, **любцю**? – млосно прошепотіла звабниця (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 160); // у колом. У відповідь задзвеніла пісня любові: Не спала я сеї ночі, / Не спала, не спала, / Цілу нічку коло вікна / **Любка** визирала (Ю. Боршош-Кум'ятський. Гуцульщина, 186); // у колом. Пішов **любко** у опришки на итири неділі, / Геї, принесе своїй любці сороківці білі (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 70).

ЛЮБУВАТИ Любити, кохати. А сокіл вже на подвір'ї, дівчину **любує**; / Вна го хоче посварити – годі, бо цілує (Ю. Федькович. Україна, 48).

ЛЮБЦЬО див. **ЛЮБКО**

ЛЮБ'ЯТКА див. **ЛЮБЕТКА**

ЛЮЖНИЙ Який не має власного господарства і постійного житла. – Люжняк! Ніщо!.. Хробак земляний!.. Був-єм кметем... не бозна-яким багачем, а все ж кметем, бо всидів на ґрунті... Хоч чвертку панського поля посідав, й то благо... а став **люжним** (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 11).

◇ **мняти в собі люжного** – миритися із своїм становищем бідняка без власного господарства і постійного житла. Раз рука від «михайлика» тремтить, не жди від неї во-

яцького чину. Будеш ти, чоловіче, й далі **мня-ти в собі люжного...** (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 14).

ЛЮЖНЯК Найбідніший кріпак, який не мав власного господарства і навіть постійного житла. – ...Хто ниньки я? – вигукував. – **Люжняк! Ніщо!.. Хробак земляний!..** Був-єм кметем... не бозна-яким багачем, а все ж кметем, бо всидів на ґрунті... (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 11).

ЛЮЗОНА міф. Русалка, водяна німфа. Надивившись і на полонини розлогі, безкраї, і на густі сигли непробитні й дико суворі, обглянеш з усіх боків і гуцульський оседок самітний у відлюдній тишині і чуєш там співаночку дівочу, як стане дівча на березі, само серед безконечностей лісових, серед височенних донебесних гір, та й вигукує на всі простори, аж відляски йдуть, аж нявки і **люзони** з-під каменя визирають роззікавлені і змовлюються утопити колісь дівчинише (Г. Хоткевич. Черемош, 320).

ЛЮЗУВАТИ військ. Змінювати. Вийшли муштруватись / Перед паном єдноралом / Або на полудне / Пішли варту **люзувати...** (Ю. Федькович. Дезертир, 178); *Пішов фрайтер молоденький / Стойку **люзувати**, / За ним іде облюзунок* (Ю. Федькович. Дезертир, 203).

ЛЮНУТИ Полити (про дощ). *Надворі **люнуло**, як з кінви* (М. Павлик. Юрко Куликів, 20).

ЛЮСТЕРКО Зменш.-пестл. до **люстро**. *Кулецу варила, а на стіл клала **люстерко**, Василів гострий брич, пензель цетинястий* (Р. Федорів. Жбан вина, 42); // у колом. *Маша-венгерка – звали її в плавнях. І коли після роботи хлопці-лісоруби з урочища Темного, що приходять купатись до плавневої річки Бузулук, жартівливо заводять на тім березі: *Ой венгерко, венгерко, венгерко, / Позич мені **люстерко, люстерко...** – то кожному, ясна річ, неважко догадатись, що це співається про неї, про Машу з верховинського лісохімзаводу* (О. Гончар. Маша з верховини, 443); // образн. *Вона зачерпнула не коряком, не горнятком, зачерпнула пригорцею, зачерпнула і втопила очі в червоне від полум'я**

*водяне **люстерко*** (Р. Федорів. Жбан вина, 216); // образн. *Сонце прощалося з землею. Його слабкі промені ледь-ледь пробивалися через смерекову гущавину, але Марко ловив його пригасаючі скалки водяним **люстерком**, і воно спалахувало райдужно, мовби усміхалося йому* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 232); // образн. *При місяці зачинав паламар, як святий Петро, церкву, / певний, що ніхто в світі краще заспівати не зміг би. / Увечері дід перед золотим язичком **люстерка** / з голови скидав і клав на дно скрині крисаню німбу* (І. Калинець. Вечірня, 12).

ЛЮСТРО Дзеркало. – *Хочете мати найфайнішу в селі дівку за невістку, а я би ся і в **люстро** не глигнув? – весело доправлявся з матір'ю Іван* (М. Дзюба. Укриті небом, 175); // у порівн. – *Чого так зрив на мене? Наче господи прости, – перехрестився похапцем, – того увидів. – Не того, а себе в тобі, – зізнався Григій щиро, уже передчуваючи, що скаже Адамові. – Буває ж таке, поглянеш на когось іншого, а свою парсуну, як у **люстрі**, побачиш* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 383); // у порівн. *Тут шуварі темно-зелені, / Іриси й верби при воді / Й задивлені у себе клени, / Неначе в **люстрі** молоді* (Віра Вовк. Над ставом, 53); // у порівн. *Спираючись на руки, Григій нахилився до плеса і, мов у **люстрі**, вгледів відображення свого лица* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 113); // образн. *Розкинувши руки, дивилася у чисте **люстро** неба і бачила себе найпишнішою рожею серед рож* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 9); // образн. *У приземкуватому, замішлому цямринні, як у рамці, **люстром** блищала неглибока вода* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 113); // образн. – *Не вдивляйся довго в річку, / Затуманитись може голівка. / – Обертаю це **люстро** прозоре / У шалену крутіж чорнозору!* (Віра Вовк. Баляда про опришкового любку, 205).

ЛЮТЕР Зла, жорстока людина; люципер. [Старий гуцул:] *Був **лютер** на весь світ! / Я знав его. Але і тяжко ж бо / Го господь покарав: одної ночі / Щез безвісти, і кажуть, що го чорт / Живцем у пекло вхопив* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 384); – *Ходи, – ка-*

жуть **лютри**, – бо пута вже куті (Ю. Федькович. Новобранчик, 107).

ЛЮТИЙ 1. Гострий, різкий на запах. *Бо то у нас, знаєте, як прийде есес сето, то кожде, аді, вікинет дес из кліти ракву масла, такого лютого, шо як би крішку его поклав найпушишому коневі під фіст, то залетів би без попасу до Косова* (О. Манчук. Храм, 58).

2. Скрутний (про час) ...*Але заждіт, / мої опришки гожі, / бо зладувала вам на лютий час / по рубцакови / і харчів, / і ноші, / і... благословіні, / і, навіть дармовис* (В. Шкурган. Кудя розцінкані надвір у вітер?, 35).

ЛЮТРУВАТИСИ Булькотіти. – *Та ніби і я не гину за нев [горілкою], але як бог дав, то най лютруєси в кишці, шкода, аби вивітрувала* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 45).

ЛЮТЬ Сильний холод (про погоду). *Входили у хату мушіне з намерзлимими бровами, закислимими вусами та в присєдених инєєм шєпках. За ними йшла чєлідь, обмерзла, єк кочєни з капусти – вид великої люти надворі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 68); *А взимі вид води тєгла така лють, шо аж иноді морозом таки кришило* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 9).

ЛЮФТ, ЛЮХТ Повітря. *Три рази покєгли люфт у себе і похилили си...* (Г. Хоткевич. За Юріштаном, 489); *Максим відхилєв завішані над постіллю верєти, за якими вмирєла від тяжких положів жєона, і не просив рятувати її, просив рятувати сина: – А лускайте 'го, кумо Катєрино, по задєнку, бийте, аби вдихнув люфту* (Р. Федорів. Маріка, 78); *Навіть пани ототи, шо попрїїхували на свїжий люфт, пантрують за дівчєтами та молодицямми, а котра їм си удаст, то зараз на путєграфію берут тай дарунки дають та чєстуют усєким* (О. Манчук. Храм, 60); – <...> *Люфт маємо добрий, але хлїба нема. Водов самов не відєржєси в тілі душа* (У. Самчук. Гори говорять!, 207); *Мені здавалося, що його дразнить моя особа: йому,*

тяжко зморєному, може, досадно було дивитися на мене, панка, що от іде собі шпєцерком, свїжєго “люхту” заживає собі, так шєлєно тяжко працювати (Г. Хоткевич. Почерез верхи, 434); *Але, єк єкийєс казєв: дуріють, бо мають з-за чєго дуріти, а на свїжим люхті то шє гїрше йде їм дур до голови* (Марко Черемшина. Раз мати родила, т.1, 43).

ЛЮФТНИК Курортник. *Ану, дивітси, єк коло колодєзя обступили люфтєники єкує дівку тай на путєграфію берут* (О. Манчук. Храм, 61).

ЛЮХТ див. **ЛЮФТ**

ЛЯКА Гумілак. *І вона подала Юрі свїє срібний, по-мистєцьки виконаний перстєнь, з інкруєтаціямми з рїзнокольєрової ляки* (М. Остромира. Над бистрим Черємошєм, 52).

ЛЯКАНИЦЯ Перєлякана жінка. – *Що зробити цїй лякєницї? – кряхтєв кєзарлюга, утримуючи панну* (А. Хлєстова. Олєкса Дєвбуш, 91).

ЛЯЛЬКИ тїльки. у мн. Паперові авєстрїєські гроші. *Тоді Дзіндзїлє вербує людєй, токмїтьєся з ними, дає форшуси, кидєє сині ляльки на стїл, а людєи загортають їх покєроблєними, дрижачимми рукамм, дєщо ховають в ширєких чєресєх, а дєщо пропивають зараз в коршмї, бо без мєгоричу не можєна* (М. Кєзоріє. Чорногора говорить, 97).

ЛЯМА Рїзновид ткєнини. *Другі попівєські жінки ходять у перкалєх та цєйгах, а у мене нєломєм шєвкєв, та крєпєстєнинєв, та крєп-марєкєнєв, та жєоржєтєв, та золотєї лямми* (Марко Черемшина. Вєрховина, т.1, 199).

ЛЯПОТИНЄ зневажл. Недєрєчна, нерєзумна балєкєнинє. – *Ай, лишїт... – Вас сєло знає, і цєго ляпотинєя нїхто не послухєє. Шї бракує, аби перед нєго вєгорєжєтєсєи* (В. Шкурган. Кашкєт, 69).

ЛЯРВА див. **ЛЄРВА**

ЛЯШУВАТИ див. **ЛЄШУВАТИ**

– М –

МАГЛІВНИЦЯ, МАГЛЯВНИЦЯ 1. Пристрій для качання білизни, качалка. *Але Іван струсив порохи, розгладив маглівницею складки та й почав збирати Дарусю, як тато доньку до шлюбу* (М. Матіос. Солодка Даруся, 579); – *Отуди! – крикнула Мар'яна, вбігаючи до хати – Тинди-ринди, Мацьку, грай, а горівки не питай! – зачала вона співати, граючи рукою на руці, ніби смикаючи на скрипці, і пританцьовувати. А пошукайте-но там, де тачівки та маглівниці та заграємо княгині!* – сказала Мар'яна (М. Павлик. Вихора, 235); // образн. *З плесових дзеркал виглядають глибокі змарки килимових кучерів, які міняються білими плямками, мотаяться на пругастих маглявницях френдзлями і легко погинаються мов під пестливою долонею Черемошового ткача* (Р. Єндик. Звідки беруться мольфарі, 89).

2. перен. Про довготелесу, сухорляву жінку. [ЦИГАН:] <...> *Ото була діствітліно жінка! Кобіта!.. Не те, що ця підстрижена маглівниця...* (Я. Ярош. Меланка – чесна газдиня, або як Іцка зрадила Коза, 103).

МАГЛЮЮЧИ Дієприсл. до маглювати 'качати білизну'. *Ліпше вже слухати, як збігає борц на плиті, і гримить, маглюючи, молода служниця. Ненавиджу сі тісні простори, сю безконечність, що обмежує* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 252).

МАГУЛИТИ, МАГУЛИТИ 1. Сварити, докоряти. *Слухаючи сина, мати гірко плакала, а батько, набувшись у корчмі, магулив жінку за те, що вона вроїла дитині в голову клятву Рахманію* (Б. Загорулько. Чорного-ра, кн.1, 326);

2. Підмовляти, переманювати на свій бік. *Тоти газди, шо ни мали своїх полонин, то вже міркували мижи собов, у котру би то їм полонину йти з вівцями та козами на літуване? Тай депутати вже зачінали магулити газдів з худобами, кождий у свою полонину* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 307).

МАГУРА Мала гора. *Та лиш їмості то сказали, а з-проміж соснових лісів із магури вихилилася на дорогу і заглядає горда, висо-*

ка палата, вся закосичена квітками та біло-червоними хоругвами, як тота дівка, що йде до шлюбу (Марко Черемшина, Верховина, кн.1, 207).

МАГЛЯВНИЦЯ див. **МАГЛІВНИЦЯ**

МАГУЛИТИ див. **МАГУЛИТИ**

МАГУЛЮЧИ Дієприсл. до магулити 2. *Ни стрілев, але ни міг си й з місця рушити. Стоєв, екби прикипів був до земні, бо нічїста сила ек уздрїла, шо він мнєкшит, то без обрїзків єла д'нему приступати, магулючі йїго далї на зле діло* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 302).

МАДРИГАН бот. Беладона; красавка (Atropa Belladona); настоянка, вивар з неї. *Не гусянки, а любистку, чи мадригану натитись дала* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 52).

МАЄВИЙ Травневий. *О горе вам, городи, тобі, маєвий цвіт!* (Ю. Федькович. Як то співак проклинає, 70).

МАЗАНКА. Сорочка, виварена в маслі чи лою. *Вітерець бавився жовто-червоними дармовисами накинутаго на плечі сардака, забирався за комір мазанки, приємно лоскотав ніздрї* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 122).

МАЗИЛО Те, чим мастять, мазають. *Увечер утївк він у дерев'єній мисці чеснику, змішеного из свинском, глоговим вуглем й пєчінов з розібраної пєчі на старим бухнишо. Витак видгасив ватри на видобранїй водї у тарчіку й насипав тої видгашеної ватри до того мазила* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 57).

МАЇТИ обряд. Прикрашати хату, подвір'я зеленими гілками напередодні Зелених свят. // образн. *Даремно ніч сидїла, / Дарма вориня хусткою майїла* (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 142).

МАЙ¹ 1. Травень. *А хто жениться чи віддається у маю – той маєтьса все життя* (М. Матіос. Нація, 248); *По схилах гір стрімких, зелених / Піднявся я на плай. / Вже всюди зелень: трави, зела, / Весна кругом шумна, весела – / Мрійний, пахучий май*

(М. Марфієвич. Май, 21); // у коляд. *Же – перший ми король – ясне сонечко. / Же – другий ми король – світел місяцю. / Же – третій ми король – дощик у маю* (П. Федюк. Людина з того світу, 98); // у порівн. *Ти чудова, як вечір весною, / Ти чарівна, як нічка в маю <...>* (Д. Загул. Ти чудова, як вечір весною, 606); // образн. *Тоді також цвів пишній май, / Тепло в повітрі розливалось, / Лунав піснями темний гай. Од щастя серце розквіталося* (В. Атаманюк. Тоді також була весна, 44); // образн. – *Сонце мос, маю мій, – став він гудіти, як голубчик* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 291).

◇ **де ж** (хтось) **годен цвіт у маю ізлічити** – про щось неможливе. – *Абих по тій правді діждав ще свої внуки подружити. Бо де ж я годен дугу на небі ізмірити, або цвіт у маю ізлічити, або верем'ячко в косовицю оком Perezдріти, а хоть ріку запашиної ночі зорям із ший здійснити?* (Марко Черемшина. Верховина, т. 1, 203).

2. Зелена рослинність. *Славне Підгір'є, що ся маєм крило, / В шовкові трави спати ся клонило, / Бо світле сонце в гори ся сховало, / Би десь у морі личенько скупало, / А завтра рано знов нам засвітило, / І знов ся щастю нашому дивило* (Ю. Федькович. Вечір на Підгір'ю, 43); *Він, зрадівши, підніс скрипку до підборіддя, провів смичком по струнах – і над полями покотилася давня і люба старій Орлюці мелодія про Верховину, де ялиця – май, ізвори – степ, а голос звіра – весілля* (Р. Федорів. Тисяча кроків, 42).

МАЙ² 1. присл. Майже, трохи. *Як у верхах сидять газди, то май опівночі встають, бо докив си вмити, докив си прибрати, докив газдиня дівкам волосє опоредит, то вже, диви си, чес і до церкви* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 46); *Уже, май, стемніло. Я йду попереду, коло коней, аби дорогу в лісі видіти, а пани мої сидять тихенько під веретами на фірі – ані шелеснуть* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 88); – *Сон мара! – каже Довбуш. – Ану, най чую, що таке снилося тобі? – Сниться мені, що сходимо в долину. Спершу йдемо май рівним, а чим далі тим більше спускаємося вниз. Ви всі випередили*

мене і женете наперед, а я лишився позаду вас (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 91).

2. част. Уживається у складених формах вищ. і найвищ. ст. прикм. і присл. – *Бо то парубчеки ліп'є колачіки дівкам своїм. Цес білевий Іван та придивиси лиш. Він насиляє у два, у три реди на ремінь та й роздає витак дівкам. Та й кождий так, котрий май старший хлопец* (Г. Хоткевич. Довбуш, 157); *Я лиш поглинав, що то си зараз может завести за указія у хаті, ек би си май ліпше баба висадила на діда* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчик, 28); *В мене є другі... май ліпші* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 183); – *Рухайся май борше, вбувайся і помози вратися Юрчикові* (М. Яновський. Надія на шаблю, 13); *Лише борше май... аби вам не казати другий раз і... – каже Іван, отворяючи Анні почерез голову заднє вікно* (М. Павлик. Вихора, 175); – *Та бо мене уже колоти лишило и уже, май лекше дишу* (О. Манчук. Потішив, 28); – *Два пилили, два корували, він мав суччя стинати, гладити дерево, то, май, легша робота, то звичайно чемше який молодик, хлопчище, але в першій партії ставав до цієї роботи Николай, а тепер на його місце він, Василь* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 334); *Не залишив мені мій дедя маєтків, ні полонин, ні ботейів овець, але залишив щось май краще за це* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 62); – *Це по бабськи отак присідати і нібито купатися по коліна у воді. Легіні пливають і то май там вище* (Р. Єндик. Звідки беруться мольфарі, 90); – *Приходьте на той рік, та легінів нових приводьте з собою! Будемо, май, ліпше до панів братися* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 8); *Але він, май, ліпший за пана, а за тебе, то й поготів* (В. Гжицький. Опришки, 46); *Іларій напавду не знав достеменно, що він сватав: Анну чи лісу? Відей, що Анну. Відей, що таки Анну. Але Анна була з лісами. Це це май ліпше* (М. Матіос. Нація, 198); *Як в 1939 році прийшли до нас совети, то за ними прийшли дуже тугі і западні у сніги зими. На другу зиму зголосивсмиси вести цуги. Побудувавсмиси зимову дорогу, снігу було багато, то утолочивсмиси сніг, полив водов, вода замерзла ек склівка, аж любо дивитиси. Ек май дужче потис мо-*

роз, а понова прибілила, скликавсми людей, забрав чотири запряжені корчуги і пішлис-мо на місце (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 48); Ліс від ока до ока стоїт на сторожі / між землицев і раєм. / Світково стоїт. / У трамбованих бриндзов моцніщих століть / я шісливий такий / і **май** дужче побожний (В. Шкурган. Цвикував би усіх смереківими темами..., 20); Але ти, як хочеш токмитися, то токмися по-людськи. Возьми двох газдів за свідків і токмися при людях. Нехай тобі дає сплату на рати хоч на рік, бо потрохи, **май**, лекше знайти грошей, чим всі відразу (М. Козоріс. Чорногора говорить, 210); А по тому ще одна: “Єк ми на тебе довго чекали, Артурчіку дорогенькей, на кого полишев нас, любасок **май** краціх!” (Ю. Андрухович. Дванадцять обручів, 220); Солонини утні **май** грубиші, / поки є апетит (В. Шкурган. Не шкодуй капелюха, 10).

3. част. Уживається для підсилення значення різних частин мови. А в Юрійове надвечір’є, лиш запало так **май** трішки у ніч, гори в сутінь повилися, долини поглибшали і Черемош почорнів – дивний малюнок забачила Маруся (Г. Хоткевич. Камінна душа, 29); Сама колись була пригожа як рожка. Максим Шумей любив її до безтями, носився з нею, як із збитим яйцем, зодягав по-багацьки, возив по Іллях, храмах і ярмарках, показував усім, яка його челядинка яка гонірна, як **май** пишно вбрана (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 57); Мало хто зрозумів, о що там ходило попові, але хто був ближче – скорботно зітхав, підіймав очі догори; хто стояв **май** далі, бесідував собі потихеньку з сусідою о маржині, а одна жінка положила собі кожух під голову і заснула, сказавши збудити себе, як казань си скінчить (Г. Хоткевич. Камінна душа, 83); Ба не побирай-ко так **май** остро куме, не побирай! – сказав тихим, присмним голосом Федорчук (М. Павлик. Вихора, 127); А я вже з нових **май** музикантів, – грало в Півкаловій голові (М. Павлик. Вихора, 189); Дорога **май** далека, а сонце вже ген ся підбило... (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 140); Та вже най би, зрештою, і так було, лиш коли б тота доля, **май**, по правді робила, а то дасть одному забагато, а другому таки нічого, бог

би її побив... (Ю. Федькович. Люба – згуба, 248); – Воно-то правда, Васиндо... Колись, як ми молоді були, то трішки **май**, інакше було (М. Козоріс. Чорогора говорить, 152); Це гостей. Бо ті газди, що сидять у верхах, **май**, не завжди мають можливість закликати гостей до себе, бо то далеко; тому привозять з дому харчі, віхтунок і роблять бай на нейтральнім ґрунті (Г. Хоткевич. Довбуш, 83); Газди глаїли і Дзінділя і Миколу. – Та ви не вадьтеся, бо ми прийшли тут на токму. Ти, Дзінділику, ти не сердься на Миколу, бо ти, **май**, добре знаєш, що его серце болить (М. Козоріс. Чорногора говорить, 212); А наші люд, то, **май**, кождий отими фіглями набитий, єк катушя кровю (О. Манчук. Фіглі, 22); – То, **май**, лиш ті, що свіжовроблені, а горищами то все вкрите снігом – велика зима впала! (А. Крушельницький. Рубають ліс, 334); – Йкас не наша, видко, до когос... В тєжі **май** восьмим місяцем, але таке молоде та штрамацке, шо бігме, увес автобус ззиравси (В. Шкурган. Не пошкодуйте чесу, 171); Ой, Господи милосердний, / Ти, Боже, Божечку / Йикас туга **май** велика / На моім сердечку (Р. Єндик. Регіт Агідника, 39); – А ти, Дзінділику, бачу, **май**, дуже розбрикався й на старість з мене посьміховисько робиш (М. Козоріс. Чорногора говорить, 220); Об’їхали ми стаю, повісили оцес триптих, би було си де помолити. Побулисми дві днини, сонечко пригріло, а полонинка, **май**, дуже позеленіла (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 72); – Єк дужі?! Привітала їх Анниця. – Гаразд! Єк, **май**, ви? – відповіли (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 37); Ще **май** тамтої зими, ще на тім боці за поляків, далеко за північ верталися Михайло з Матронкою з коляди додому, і стали, мов укопані, глянувши на другий бік порубаного Черемоша (М. Матіос. Солодка Даруся, 102); – А єк туди дедя та неня? здорові? – Здорові, Богу декувати! Що **май** коло вас понизками? (Д. Харов’юк. Палагна, 535); // у колом. Косив ногами, заточувався на боки і зтягнув п’яним голосом: – Ой спьи люди та й у хаті, / А я **май**, не хочью, / А я собі погуляю, / Бо великі ночі (М. Козоріс. Чорногора говорить, 145).

МАЙБУТИ див. **МАТБУТИ**

МАЙЗЛИК Зменш. до майзіль ‘зубило’; інструмент для різби по дереву та інкрустації. *Лук’яновичу здалося: ось-ось ринуть двері робітні і з них у довгій сорочці, підперезаній широким чересом, з’явиться дід Дмитро. Продимлений, стомлений, він витиратиме шкарубкі, сталевого кольору, темні від роботи руки, заслонить від сонця очі, щоб добре роздивитися, хто прийшов, впізнати, хто відірвав його від майзликів* (М. Яновський. Гірське серце, 65).

МАЙ-МАЙ 1. присл. Дуже багато; добре, як слід. *А дівочкивам не розпусні, ні! – навіть і ні в той бік, що мами ззаду дивляться та лиш собі на носі карбують, кілько би того донечці кулаків дома усипати, або таки це дорогою, вертаючи з храму, а храм у нас ведеться через цілих три дні, то назбирається кулаків тих май-май!* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 247); *А до того ще – оця вимушена бездіяльність. Хлоп’ята – ек громи, силки – май-май. Проситься силюнька наверх, смереки хочеться з коренем вивертати, скали на скали двигати, а тут лежи, бліх ганяй та сорочку латай* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 197); *Над майстрами був, теплі хати будував – теплу паміть людем лишив. Душу взяли за твердий характер: не схотів робити, шо ті драби намов’єли. Мав свій гонор! ...Дедем шос жите пообертало, ек повинь ковбком: про-йшов гуки май-май по світах* (В. Шкурган. Майте на увазі, 175); *Та де мені до заводинів? То свашкам – май-май! А з мене яка свашка?* (М. Павлик. Вихора).

2. част. Уживається для підсилення значення різних частин мови. *Дяки галасали, стараючися перекричати один одного, бо то гонір бириший – май-май високо, понад усі деки голосом повести; а при тім виверчували, завивали мотив, роблячи його подібним до гуцульської вбері, де все кручене, верчене, здоблене* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 83).

МАЙМУРНИЙ Мармуровий. // образн. *І гуслі маймурні тримає / У маймурових він руках...* (Г. Хоткевич. Гуцульські образки, 408).

МАЙОВИЙ Травневий. *Чудове велике село Березів вижний з Банею березівською, розкинене в розлогій, круглій долині, вмере-*

жане садами й лугами, освіжене пятьма гірськими річками-потоками супокійно дрімало собі одної погідної, майової ночі (І. Березовський. Худан, 7).

МАЙОРИТИ наст. Іти увечері на полонину доіти корів, а вранці повертатися до села. *Ще як майорила, не з одним легінем пожартувала, що тому нераз волос дуба спинався. А майорила вона на Рогнесці* (У. Самчук. Гори говорять!, 10).

МАК

◇ **як на гріш маку** – багато. – *То мало я партій слухав? Було їх у нас, як на гріш маку, пальців не вистачило б полічити* (М. Стельмах. Над Черемошем, 78).

◇ **утерти маку** – задати прочухана. *Утер маку бісяці, що людей топить, матері його гарбуз* (Б. Загорулько. Черногора. кн. 2, 274).

◇ **терти, як маком** – включати, втягувати в коловорот чого-небудь. *Мішав, колотив, тер [ярмарковий дух] людьми, як маком, примушував їх різноязико кричати, один з-перед одного навзаводи вихваляти на всі боки свій товар, закликаючи до яток, крамниць, склепів та ще й до вертепу, затято, до сьомого поту виторговуючи найменший гріш, присягаючи всіма богами і матерями, лаючись, регочучи, бідкаючись, кленучи, щоб бодай за полушку та поживити душку, раз за разом під’юджував хоч умерти а якомога товицу шкуру здерти, підохочував ошукувати, обцибушувати, обциганювати, обшахраювати свого і чужого; як хотів, тасував лейбики; свити, китарі, сутани, жупани, мундири, камзоли, вишиванки, беимети...* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 8).

◇ **хоть мак збирай** – дуже ясно, світло. *Ніч була місячна, ясна-ясна, що хоть мак збирай* (М. Павлик. Вихора, 175).

◇ **маку наїстися** – бути кволим, малоактивним. *Що ти, маку наїлася? Таж під тобою земля двигить усігди!* (М. Матіос. Нація, 14).

◇ **а розвібисси на маки макенні!** – лайл. уживається як прокляття і виражає побажання загибелі. *У деяких селах на Гуцульщині замість заклясти: “<...> А розвібисси на маки макенні!” батькували чарівним сло-*

вечком “Будувавбисси!” (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 140).

МАКАБРИЧНИЙ Моторошний. Я пробував розвіяти... здмухнути з моєї Марії той макабричний настрій, але “те” було сильніше за неї... за її кохання до мене (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 353).

МАКАЦИ тільки у мн. Колективне прізвисько жителів села Печеніжин. Печенізьким [прозиваються] – “печеніги” або “макаци” (не знаю звідки таке прізвисько, бо етимологію цього слова мені не вдалося дослідити) (П. Федюк. Рунгурська трагедія, 126).

МАКОВИЦА церк. Верх, купол церкви. Єк докінчував Шкиндя то рештованє робити, то малєр крадьми підпилив у макавици то рештованє (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 169); Він си ховаєт з-перед Бога у макавицу, тай, кепкуючіси з него, через цілу Службу Божу вітів кусит на церкві людий до гріха усіякими модами (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 306).

МАКОРТЕТ Макітра. // образн. Наче великим макогоном крутив він [ярмарковий дух] гуцею народу в макортеті ринкової площі (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 8).

МАЛАЙК етн. Зменш. до малай. Паничі обдирали єго до того, що Кольцеві не раз лишилося на днину тільки 2 кр. на малайк, котрий він купував на ринку і таки на місці “допліцував” професорський обід (М. Павлик. Пропащий чоловік, 91).

МАЛАЙ, МЕЛАЙ етн. Хліб з кукурудзяного борошна. – Гет всєчїну вмїє, – потверджував Тимофій, – ци кулешу зварити, ци борц барабуліний, ци рибу, ци малай спечи, шо душа захоче! (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 104); – Нічого йому не бракує, – відповів без охоти, запиваючи жєнтицею крихкий кукурудзяний малай (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 217); Мала, може, чотирилїтня єврєйська дївчинка, з очима, як два діаманти, годувала голубів роздроблєним малаєм (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 613); Палають смєрекові балани, пахне соломою, дим із сірим небом зливаєтьсє, навколо муром газди й легїні. Стоять, курять піпи, спльовують, жують малай з солониною й регочуть,

регочуть (У. Самчук. Гори говорять!, 7); Узєв у дзьобню букату сиру, малає на дорогу, вложив за черєс пістоля, в руки узєв топїрець і за хвилину вжє зник у жєрепї за стоїщем (В. Гжицький. Опришки, 52); Під недокрївним світлом вранїшньої зорї сїдали вони на пеньках і просто на землі, сїдали, що в кого було, – той шматочок мєлає, той ложєку вранїшнього чїру, а ще хтось грїз кавалок оцїпка, запиваючи його студєною водою (С. Скляренко. Карпати, кн. 1, 137); “<...> А сим часом хлїба нєма, мєлає, бо нє купиши і нє заробиши, а другєє забрали од нас, нїгде доробити. <...>” (У. Самчук. Гори говорять!, 184); // у порївн. Встає, парує сонцє, / Нємов малай мєдїнний... (В. Зубар. Вся Верховина на осоннї, 21).

МАЛАЙНЯНИК етн. Корж із кукурудзяного борошна. Поки мати розв'язувала бєсаги та виймала свїй бїдацький кєлтунєк, дїд ужє поставив на стїл молоко і сир, ще й шматєк малайняника поклав (В. Сичевський. Вернись, Ружєно, 144).

МАЛІГ збірн. Молодша, дрїбнїша худоба: козенята, ягнєта. Але шо мусїв и їх угостити икос, то їм давали кухарки їсти, але у старїй хатї, тїй, шо в нїй зїмував малїг (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 230); Взєв Иванчік з тобївки усукану свїчку з воску, утопєного з воску роя-пароя. Засвїтив їй викрученєв живєв ватров тай пїшов у стару курнєнку мити малїг. Познаминав там ножїцями всїм єгнєтам вушка. <...> Того чєтєвєрга, до схїд сонця рано, завдужїв Иванчік обстричі перїший раз шє ї свої річні лошєчки, аби росли на добрих, живих конїй (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 322).

МАЛІЧКИЙ Маленький. – Ой, беру я окуп, беру нє малїчкий! – поволї цїдив опришок, поблискуючи зубами. – Грошима нє хочу, фантєм нє хочу, лиш хочу... (Г. Хоткевич. Камінна душа, 89).

МАЛПУВАТИ зневажл. Беззастєрежно, слїпо наслїдувати чужї звички, вчинки тощо. Нє гордуйте, прошу; хоть у нас великі приправи нє найдєте, то найдєте чистє серцє та щїру думку, – а хоть тєта думка трохи бїстра, як ті вїтровє в наших горах, то нїчо тєто нє шкодить; лїпше так – мїркує, – як

би ми ходили замлілі та бездушні, як ті ваші міщани, що щирю думку на нит вісті, май, що **малюють**, а тут би раді чоловіка в ложці утопити; ми не так: ми вас хіба у медку солоденькім утопимо, а бити вас, бігме, не мемо, – най вас господь б'є ласкою своєю та усім добром, а ви знов будьте добрі на нас, та не цурайтеся, простих гуцулів, ані нашого столу (Ю. Федькович. Люба – згуба, 249).

МАЛФА Мавпа. // перен., зневажл. Про людину, що сліпо наслідує чужі звички, вчинки тощо. А челядь дома жалується: *сяка-така збиточниця, малфа!* Тільки мама кажуть: *викапана небіжка мама, то вже такий накорінок* (М. Павлик. Юрко Куликів, 21).

МАЛЬТРЕТУВАТИ Ганьбити, гудити, ганити. Лиш старший військовий не злюбив собі тоті зойки і голосно загрожував молодцям: – *Гальт, баби, нащо дівку мальтретуйте?* (Марко Черемшина. Парасочка, т.1, 247).

МАЛЬФАР див. **МОЛЬФАР**

МАЛЬФАРКА див. **МОЛЬФАРКА**

МАЛЬФАРСТВО міф. Чаклування. *Бери ко, Микулайку, доконче попа Олексієви на комашню, бо є чім заплатити, лиш коби схотів пити, бо боюси, шо ни схочет. Він через мальфарство дуже нинавидів Олексія* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 423).

МАЛЬФАРЬ див. **МОЛЬФАР**

МАЛЬФИ див. **МОЛЬФИ**

МАЛЬФОВАНЄ міф. Дія за знач. **мальфувати**. *Досвіта на Уведеніє ми ше усі спали, ек дідо уже потихоньки потегси у ватерник, викрутив живої там ватри й нев зачєв своє мальфованє на цілий рік тай видгашував ватри на воді, шо була видобрана у накривчестий коновоци* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 59).

МАЛЬФУВАТИ див. **МОЛЬФУВАТИ**

МАЛЯВА Округла гора, яка нагадує стіг. *Та помалу-помалу обі їмості роз'яснилися, розлебеділися, розспівалися попід кичерами, попід малявами* (Марко Черемшина. Верхovina, т.1, 197).

МАМА

◇ **на псю (дідчу, дідьчу, дитьчу) маму (матір)** – 1) лайл. уживається як прокляття і виражає побажання пропасти, щезнути. – *Господи! увільни мене від такої муки! – Йди на псю маму!* – *Та підні-май, шляк би тебе!.. – А ви, їгомостику, все вівагом...* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 277); *Чого тут чіпиши коло мене? На псю маму!* (М. Павлик. Ребеншукова Тетяна, 29); – *На чім світ стояв кляв усіх, а надто Григора. „До грому ясного! На псю матір! Аби-с здох, аби-с спух, аби-с скаменів! Сонце би тя побило! Аби земля під тобою затряслася! Аби тебе за серце шкребло так, як мене шкребе! Аби тебе перша куля не минула! Смуток би на тебе темний та чорний упав! Аби тебе чорний бог убив...*” (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 208); – *Йди на дідчу маму, опришку ти недорізаний! Наїв-єс си, напив-єс си в мої хаки та ше би мене й бив?* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 204); *Єк маєш грати, то йграй у поредку, а ек ні, то греми собі на дитьчу маму – мені таких трембіташів не треба* (О. Манчук. Непростий мертваец, 49);

2) марно, даремно; не так, як годиться. – *Ех! Шо нажив-єс-си, шо нанабував-єс-си! Тепер на псю матір* (Марко Черемшина. Дід, т.1, 41); – *У мене, Якове, також зачиналося доста файно. Порядно. Та з якогось часу життя звернуло на дідьчу матір* (М. Яновський. Гірське серце, 29).

◇ **на дідчій мамі** – десь далеко, невідомо де. – *Після 'осьмого класу: “Йвасю, у Харків не їдь – далеко, давай у Чернівці – тут ближенько! На машиніста не йди, бо то псєча робота, вічно на дідчій мамі!”* Після дєсєтого... *Та єкого дідька сидіти в цьому селі? Вас сокотити?...* (В. Шкурган. До серця, та не в пазуху, 206).

МАМУНА міф. Жінка-бісниця. – *От закортіло ж тобі, Андрію, щоб я саме дорогою вгору розповідав! Та вже добре. Я зустрічав мамуну. – Кого? Чи – що? – Мамуни – це жінки-бісиці. Є чоловічі й жіночі мамуни. Жіночі – такі жінки, як нявки, тільки чисті. Вони манять до себе чоловіків і заманюють десь у пропасті. Коли чоловік таку маму-*

ну побачить, одразу остовпіє, і йде за нею (М. Римар. Білий слон, 130).

МАМУТИ тільки у мн. Елемент орнаменту в різьбі. Коли не приходив друг, то йшов сам туди і малював собі на папері «клинчики», «кучері», «мамути», «калачики». Так народжувався майбутній орнамент (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 170).

МАНА

♦ **ману напустити** – міф. начаклувати, зачарувати на зло. І то вже на кого **ману напустить** – чи маржину стратить, чи тенгерицю градом виб'є, чи яку хворобу нашла (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 17).

МАНДАТОР Державний управитель часів Австро-Угорщини. Я заплатив "майстрові" за його труд, хоч він зразу й опинався брати гроші, а жінка задержала їх на снідання. Старий балакав ненастанно, від зубів давно вже перебіг на колишні порядки в горах, на опришків, на пушкарів, що мали гонити за ними, і на їх коменданта Герлічку, устеріцького **мандатора**, прозваного гуцульським королем (І. Франко Гуцульський король, т. 22, 493); *Всі мандатори з ніг збивалися, ганяючися за ним ґрунями; от-от, здавалося, тримають вже в руках, а він виховзне, мов в'юн, і під носом властей дозволяє собі такі авантюри, що панове мандатори волосся на собі рвуть* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 86); *Іванчік ни служив при войску, бо Люпайлючка викупила його у мандатора Гирдлічки вид войска* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 138); - <...> *Заради цієї осоружної пенсії став мандатором і був управителем в мандатора Радковського в Путилі, поки знову не повернув собі посаду, а далі став суддею* (Р. Андріяшик. Сторонець, 13); *А потому пішов до мандатора, замельдував, що він самодин спровадив тільки опришків* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 41); – *Прошу пана, на дябла тобі Міхала. Панський суд так мало хоче від тебе довідатися. Бо суд і без тебе знає, що Чорні Ослави, Дебеславці, Зелена – ваші гнізда. Де і в кого твої товариші? Де ваше золото, яке не ваше, його мусово знову віддати панам і мандаторам* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 18); *Плазували на колінах перед ним і його чорними хлопця-*

ми, благаючи пощади, гонористі шляхтичі, мандатори, старости, купці, орендарі (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 88).

МАНДАТОРИХА Дружина мандатора.

А єк було видко на танку мандатора ци мандаториху, або Юріштана, то подорожний мусів ити простоволосий аж ид дворови, цулувати їх у руку (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 160).

МАНДАТОРІЯ Державна місцева управа часів Австро-Угорщини. *Єк скасували мандаторію та настали суди, то Гердлічка пішов на пенсію* (Г. Хоткевич. За Юріштаном, 471); *Через горівку, то опришки шораз то дужше хлемінділи, а нарешиті так знісчілиси, шо пани ни побойліси заложити мандаторію навіть в Устеріках над Черемошем, опришкам під самим носом* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 145).

МАНДАТОРСКИЙ Прикм. до мандаторія. *Спочетку, то у Кутах був мандаторський суд тай катуші, а Гердлічка лиш залагожєє менчі справи в Устеріках тай посилав шодень до Кутів свої рапорти* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 146).

МАНДАТОРША Те саме, що мандаториха. *А Бойчук так робив із жінками. Тільки вкажуться опришки в якійсь коримі чи під нею, як уже її обступають повимивані сільські повійниці. Та й пани мандаторші були не гірші* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 24).

МАНДЖАТИ Іти, прямувати. – *Ти собі манджай, – невинно, тонкоголосо шле наздогін малий* (М. Яновський. Біла сіль, 17); – *Ото-во видиши? – Ш-шо то-во? – Свою лупку видиши? Бери і манджай!* (В. Шкурган. Кашкет, 64).

МАНДЖЬОХА Мандрівник. *Але оннаково й Льонта не погостив добре, знайшли го хлопці – бавив си із манджьюхами аж у Чернівцях* (Г. Хоткевич. Потомок Довбуша, 464)

МАНДИБУРКА Те саме, що бараболі 2. *Гай, гай, лиш не журіться! – поміркувала собі Іваниха і, скінчивши шкребати мандибурку, пішла топити в печі <...>* (М. Павлик. Вихора, 171); *Ходив по сусідніх селах жебрати. Хто дав дві мандибурки, хто краєць хліба, хто жменьку муки* (П. Федюк. Михай-

ло Іванів, 132); *То ж послушайте, як картоплю називають у нашому краю: бульба, бурця, картопля, бараболя, боршишка, бараболя, біб, американка, ріпа, буля, мандибурка, крумля* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 72); – <...> *Я міг до чорта з'їсти того, що мені смакувало, але що була б собі подумала пані Бровко, якби я замовив на вечерю колочену фасоллю чи мандибурку з дземою?* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2. 11); – *Їж, Юрку, мандибурку, бо ти щось дуже розжвиндівся, або співай ліше* (М. Дзюба. Укріті небом, 43).

МАНДРУСЬ Корж поганої якості, спечений із лободи, кропиви, інших рослин тощо. *Пекли матаржєники з кропивов, свеклов та бруквов. А єк ни текало вже й свекли та брукви, то тогди пекли мандрусі з усекого бурену й то усі мусіли їсти* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 134).

МАНКОЛІЯ

♦ **дістати манколію** – мед. захворюти на психічну хворобу, для якої характерні пригнічений стан, загальмованість думок, рухів, маячні ідеї. *Оннаково єк дістали з того чесу манколію дєдя у серце, то вже з них оннаково чоловік не був* (Г. Хоткевич. Почерез верхи, 440); “*Юстинко, Юстинко, сестричко, що з тобов сталося і зо мнов?*” *Надвечір, най ся преч каже, манколію вже дістала, а з четверга вже кровйов кашляє* (М. Павлик. Вихора, 280).

♦ **манколія найшла** (на когось) – когонебудь охоплює сильне почуття гніву, роздратування або радісного збудження і т. ін. *Оце знов манколія якась найшла на нього. А хлоп він добрий, хоч до рани клади. Але як найде на нього якась біда – пропало* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 49); *Показує на небо, на земню, на верьхи, бетси кулаками в груди, смієтси, шо ажє я си збоєв, аби на єго єкас манколія не найшла* (О. Манчук. Француз, 35).

МАННА 1. Жирність молока; молочні вершки, молоко. “*Чеснок вам під язиком від манни у моїх коровок! Оцес свинєк смакуйте на своїх язиках, а ни манну від моїх коровок!*” (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 58); *Залагожєв опередь Благовішишнєм*

у вечер манну у своїх коровок тай си підлагожєв до видбираня манни у чюжєї худібки, єк рушит полонинский хід по Юрію (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 111); “*Аби біда так жила, єк ти си розумієш на манні? Пить гет! Єк бес си розумів, то ни говорив бес, шо в наших коровок є манна* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 392).

♦ **уняти манну** – знежирити молоко. *Будь-де гнати овець не можна, бо міг би пригнати на сукровище, тобто місце, де з тої чи іншої причини пролилася кров. Якби вівці хапнули на такім місці трави – одразу би їм уняло манну. Наші хлопці вислуховують і це з пошаною* (Г. Хоткевич. Довбуш, 137).

♦ **обернути манну** – міф. завдяки ворожінню вернути коровам жирність молока. *Знав й манну обернути, єк були збавлені корови* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 126).

2. Солодкувата роса на листях рослин. *Він ворожєв, шо того року будєт манна на бжьєли, бо стріхе зачєли майже від самого ранку чюріти* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 96); // образн. *Тай Іванчік разом з ватагом, депутатом та всіма пастирями, шо були на полонині, рано на Івана Купала, єк лиш сійнуло правєдне Сонєчко з-поза Скупови на Гропу, купалиси голі в першій літній ранішній срібній росі та золотій манні правєдного Сонєчка, обмивали свої тіла від усекої нехари: бруду, насланя, остудий та всего ничістого діла* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 362).

МАННИСТИЙ Жирний (про молоко); про корову, яка дає жирне молоко. *Маржєнка була правучя, манниста* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 14).

МАНОРІЯ Непередбачувана поведінка. – *Видите, воно так: людина, дайми-на-то. А тут раптом от, як плюнути, може на скупого така манорія найти, що й сорочку заставить* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 96); *Але Ольєона справді виявилася тихеньким дівчам, хоч інколи на неї щось находило, Жупник називав це маноріями і в такі моменти висувався з хати, покидаючи онуку на опіку бабі* (Б. Бойчук. Остання надія, 168).

МАНТА 1. Чоловічий плащ із домотканого сукна. *А у золови клала стару сиву манту. Поверх неї крешенек-сердак, а на то зверьхе клала свій кіптарик з плечь* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 40); – *Та йому там краще буде, як нам, бо тепліше, – сказав Олекса, сідаючи на своє сидження та одягаючи поверх сардака довгу, теплу манту, пошиту із доброго гуцульського сукна* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 103); // у порівн. *Фіглево усміхалиси світучі чьорні ййго очі під навислими, сивими бровами, грубими, ек шнури у манті* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 74).

2. *етн.* Верхній весільний одяг молодого з домотканого сукна, оздоблений вишивкою. *Молодий теж був одягнений наверху в довгу манту з сірого сукна, вишивану різнокольоровою волічкою* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 57); *На Гуцульщині молодого одягали до шлюбу у вовняну манту, а молодду у гуглю* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 256).

3. *військ.* Те саме, що **мантля**; військова шинеля. *Ой сиджу я, сиджу, на палаши приперся, / Манта ми широка – полами утерся* (Ю. Федькович. Ой нічка то тиха, 56).

МАНТАР *зневажл.* Обманщик, шахрай. – *Таже аек! У того мантаря, шо шкуньгає на одну лабу, скривило би го ше на другу так, ек він мене скривив. Аді, кумочку, нікто таке не видів та й не чув: упхав нам тогід наперед Дмитрі теличку та й каже: «Телиця тівна, ек прийде за три неділі теле, то будете мати скором у хаті, а по році займемо на ермарок, та шо буде поверх вісімдесят левів, то ваше»* (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 101).

МАНТЛИНА *військ.* Зношена стара мантля. *Другої днини дали мені урльопас, дали кабат дранкавий, дали мантліну стару-стару та дераву та й пустили* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 306).

МАНТЛЯ *військ.* Шинеля, військовий плащ. *Сиділа на стільчику на квартирі капітана, лиш у зелену мантлю вбрана, і плакала, гейби дзвінком видзенькувала* (Марко Черемшина. Парасочка, т.1, 247); *А як почали нас мундірувати, боже!.. Стоїш пе-*

ред фрайтром, а він тобі кидає й кидає цілу гору якихсь матерклясів та фантя, і все на мантлю, а ти дивишися і не знаєш, що з цим робити, куди діватися (М. Козоріс. Чорного-ра говорить, 119).

МАРА

♦ *якої мари* – нащо, для чого. *Але якої мари йти аж під Кичеру, коли дід сам щодня сходить у село* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 12).

МАРГА, МАРґА *збірн.* Велика рогата худоба; корови й воли. *Статочних, поредних газд, то на вирви просили кождий у свою полонину з маргов, аби ни мати дочініне на полонині з цілов гурмов мішенників бідних, шо то їх самих бірше повиходит на полонину, ек повигонет маржини* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 307); *Наймити бадьорили молоду газдиню: «Йдіт, вуйночько, до газди свого в хату, а ми маргу обкутаємо, ми про то слуги»* (Марко Черемшина. За мачуху молоденьку..., т.1, 264); *А от у Космачі здав старий богатир-гуцул увесь маєток на попа: хату, ґрунта, маргу, і сина-одиця, аби го визволив з васька <...>* (М. Павлик. Юрко Куликів, 88); *Я звертаюсь до тебе, / як лунчина – ветха трава – / перестояне сіно, / що й марга охоти не має* (В. Герасим'юк. Я звертаюсь до тебе..., 88); // образн. *Внизу села, ек би води потоками спливали з горий на долини, так шшла марга пляями одним стегом, ботей за ботеем, довгими редами* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 53).

МАРґА див. МАРґА

МАРЕЦЬ Березень. // у порівн. *А дідови наперед очей невістка станула: – Таке воно, гей тот марець, тота челядь: тут хмари на чолі збирає, тут уже посміхаєси, голубе небо 'д тобі нахияє* (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 197); // образн. *Надворі грає марець. Звівається вітрець і то заслонює, то відслонює сонечко* (Марко Черемшина. Ласка, т.1, 219).

МАРЖИНА *збірн.* Те саме, що **марга**. *Іван не мав поля, не мав маржини – жили всі четверо з того, що заробив* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 338); *Зато же не було над него, як треба було примовити що маржині, коли боліла, або й людям в не-*

щастю якім (М. Павлик. Вихора, 229); *То на маржину може бола веречіси, то на чоловіка може екас причька упасти, лиш, Боже, борони* (О. Манчук. Великдень, 72); *У нього був один син, уже давно жонатий і відділений; Юра дав йому п'ять прутів поля, децо маржини, хату і обійстя, а собі лишив ще три пруту край села, поклав там хатчину і доживав свого віку з жінкою* (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 425); *В тих часах була панщина. Не була вона така тяжка в гірських околицях, як на долах, та всетаки давалося людям взнаки двічі на рік. Раз у зимі, коли треба було стинати дерево в лісі і возити до двора, а другий раз у літі в часі сінокосів. Хто має свою маржину ладен був собі робити сіно, бо сонце пражить, трава горить, тоді приходить до хати отаман і жене на роботу до двора* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 7); *Пустить маржину попасом, сам сяде на пеньку і думає тонами фляри. Навколо ні душі, лиш шум чорногір, далекі дзвіночки маржини й вичарувані постаті фляри* (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 117); *А тоді ватаг відгасив ватру у воді – кидав вугля до води і тою водою пішов хрестити маржину, вим'я корів. А решту води сховав у фляшці на прощання зі стаєю* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 33); *Вони ж в тебе, газдо, маржину забрали* (Р. Федорів. Маріка, 73); – *Вітові сказав, щоб він собі мав до діла з дробом та з маржинов, а про людей най би його голова не боліла, самі ся зарадим, – це так* (О. Кундзіч. Верховинець, 238); *Спузар і ватаги вже в полонинах ждуть у стаях та приготовляють, щоб було все наладжано, як люди приженуть туди маржину* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 36); *Пішла, бо треба видіти, чи пора маржину виганяти* (М. Яновський. Служниця, 29); *Хоч він усю зиму пропадає в тому бутині, ночує в колибі чи деінде, а в літку не відлучається від маржини, – у нього все-таки ж є своя хата, своє обійстя, на яке, як тільки схоче, може й сьогодні сісти* (Я. Стецюк. Крутий плай, 62); *Від батька, знаного віщуна і примівника, він перейняв не лише теслярські премудрості, а й уміння безпомилково вибирати щасливі місця під церкви, газдівські обійстя, коли-*

би, стоїца, зимарки, містки, відишуючи в околициньому лісовому і полонинському світі такі прикмети, які провіщали новій будівлі міцність, довговічність, охорону від усіляких лихих сил, а людині й маржині сталий доброжиток (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 232); *А вуїко Семен Рижко відкопав навпомацки з кута пивниці дві обмотані дротом ще австрійські флящини, сховав під лужко, аби були напохваті, і чекав з маржиною вчора* (І. Андрусак. Реставрація снігу (повість-метафора), 151); *А ще говорили гуцули, ніби позаздрився Юрко Черес на ті багатства, що по скринях та схованках лежали у Мефодія Вербового, на ту хату та маржину, яку давав за Оксаною тесть* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 8); *Ще не зима, а й так голодно на осідках – нічого їсти людям, нічим годувати маржину* (С. Складенко. Карпати, кн.1, 93); – *Лісничий Тенета подав його до суду. Я не думаю, що то правда, Юра багач, він має подостатком всякої маржини, – сказав Йосько* (Р. Яримович. Юра Михасевий, 39); *А ту робота в хаті, робота коло маржини, на царинці, а він май гуляє, а я не витікаю дати всему ради* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 43); *Усе треба перестригти, усе якоеь перезначити, а значити треба доконче, бо мішав Дідушок зі своєю до вісімсот штук людської маржини* (В. Гжицький. Опришки, 5); *Терпеливо, спокійним ходом ступала маржинина, калатаючи глухими дзвінками, і бігли дроб'ета* (О. Дучинська. Трембітали трембіти, 116); *Там безконечно далеко хвилює горами земля, по полонинах пасеться маржинина, бряжчать колоколи й чути здалека трембіту* (У. Самчук. Гори говорять!, 258); *Господар намагається вкрати собі «бичка» й кинути його під ноги худобі, аби добре маржині велося цілий рік* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 50); *Вслід рикала вже чужа маржинина* (М. Матіос. Нація, 173); – *Аби маржину не напало нічо у дорозі, аби ніхто її не врік* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 44); *Тай маржинина ни буде тобі їсти пліснівку* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, єк то було, 24); *Тут дохід могла би давати маржинина, але для того мусило б її бути багато – а де ж її одразу багато взяти? Накупити не стало у пана Кшивокольського*

снаги, бо всі здобутки пішли на будівлю, ще й задовжився. А чекати, нім **маржина** сама розплодиться, не вистачало у пана Кишівко-льського терпіння (Г. Хоткевич. Довбуш, 94); Треба облічити всю **маржину**, припасувати дзвіночки, переглянути отари, щоб не потрапила хвора й не понесла пошесті на полонину (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 35); Орендар його опутав, / Обдурив, як тудитину, / І по п'яному взяв в його / Полонину і **маржину** (Б. Лепкий. Хрест на кручі, т.1, 54); Ржання коней, рев **маржини**, / Псів схвилюваних виття... / Дивний ранок Полонини, / Полонинського життя (Олександр Олесь. На зелених горах, т.1, 217); Загніздилося безладдя, спливали гаразди, продавались царинки одна по одній, і **маржина** десь танула так, як по горах весною сніги (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 184); Горобина, обжінки, біла хата, / Криничний зруб, гори гулки пролом, / Сопух тяжкий, **маржина** небазата, / Киттар і кріс, земля моя, чолом! (А. Малишко. Франко в Криворівні, 410); Благословенні час той і година, / Коли земля ця цвітом процвіла, / Де бродить з калаталами **маржина** / У морі запахуцого зела <...> (М. Рильський. Карпатські октави, 225); До всього придивляється хлопчина, / Ряд любить, і не тільки в стаї, – всюди. / Як тягнеться з охотов до **маржини**! / Моїм намісником напевно буде... (М. Близнюк. Олекса Довбуш, 9); Бо чує він з убогої хижчини, / Як ті дзвінки видзвонюють навкруг, / Що розголошують найменший рух / Його несупокійної **маржини** (Д. Павличко. Як налетять рої дошкульних мух..., 292); Четвертого дня / ринула звідити всяка **маржина** і птиця / і стало тісно на землі (І. Малкович. Напередовець, 110); [Анничка:] Це хто пасе **маржину**? Гей, Калинко! (В. Зубар. Вітрова донька, 76); Ввечері підкрадеши / і сховаси валізку на дальній стайні, / де літує **маржина**, – / може, не залізуть у ясла корові (В. Герасим'юк. Сигла, 22); – Я відгородив від **маржини**, що йде з паші, і блудних псів, 'би в подвір'ї не завертали (В. Шкурган. Кашкет, 62).

♦ **кутане маржини** – догляд за худобою. Ціла днина проходила лиш на **кутаню маржини** (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчик, 99).

МАРЖИНА-КОРОВИ збірн. Те саме, що **маржина**. І чого тільки там немає: **маржина-корови**, коні, свині, кози, різна оруда до господарства – вила, граблі, коси, плуги, сокири, сідла шкіряні, збруя, сріблом інкрутована, миски і тарелі, горшки великі і менші, глечики та глеченята... (Л. Качковський. Довбушева пісня, 139);

МАРЖИНКА збірн. Пестл. до **маржина**. Казав бих – зроду! Але-бо мої небіжчик тато, як сам знаси, в воську ще не служили і благи були небіжчик, дай їм боже небо, такі, що **маржинку** бувало не вдарили, не оскорбили (М. Павлик. Вихора, 258); От газдував, як і інший порядний: гарував коло свого господарствечка, **маржинку** якусь кутав (Г. Хоткевич. Довбуш, 64); – <...> Наш народ, що довгі віки жиє в оцих горах, працює, плекає свою **маржинку**, ніколи не займався такими справами, як справи державні (У. Самчук. Гори говорять!, 125); – Єк дужі, Юрота й ви, Олексо? Єк **маржинка** та челядь (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 17); Прийшла весна, треба давати **маржинку** на пашу. Іван почислив корови, коні, воли, віці тай казав панові записати в книжку. Пан записав, а з кінцем року робить рахунок (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 40); Вряди-годи і чимраз дужче в її душі прокидалося щемке бажання мати своє обійстячко, а на ньому хатину ясну, стаєнку з **маржинкою** і Білозіром, притули з дроб'ятами, комору, повну всякого добра, обороги з пашею (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 5); Таже-сте виділи, шо лиш травица показала, то й я вже не дома, люцку **маржинку** в полонині сокочу, а покійниця пушками запридала, діти кутала! Я принесу восени той грейцір 'д хаті, а то єк слина, не гарен оплатитиси. Йди оброблюй жидовію цілу зиму, – ніч ті відведе, ніч приведе. А шо твоя газдиня їла, не питайси, єк твої діти ходють, не дивиси. Лиш дивиси, аби-с дес тої браги лигнув, аби ті очі заступило (Марко Черемшина. «Грушка», т.1, 67); Де вже нам знати тих партизанів, пане ішпан, – говорив Сегінь, дивлячись спокійними очима на далекі гори й ліси, яких вже доторкнувся багрянець осені. – Наша справа – **маржинка** (С. Скляренко. Карпати,

кн.1, 217); – Покутали ми **маржину**, – оповідає даліше Юра, – челядь уже послула і я збиравси лягати спати. Та тут забрехали кутюги. Та так люто, як на жиди або діда брешуть, а не на христенина. Поставив я рушничку поза двері, а сам з ціпком іду до загороди. Чую: хтось стукає до воріт (Р. Яримович. Юра Михасевий, 41); Я тобі все, всю **маржину**, все тобі, отченьку. Хочу тобі дуже вгодити, бо знаєси, скільки я накарався з тою челядиною (М. Козоріс. Черногора говорить, 38); А за **маржину** найбільша кара в Господонька святого. Та й як сіно не буде здорове, запашине, як не скинеться його вчасно і воно стане пріти, то Божа **маржинка**, що візьме в зуби, то так перевертає язиком, <...>, якби своє тіло їла, аж гірко дивитися (А. Крушельницький. Рубають ліс, 172); – Чи дужі-сте? – сусід-гуцул пита. – Миром! Як ви?.. А чи **маржинка** дужа? (Б. Радиш. Гуцульщина, 18); Баба музика присіла близько-близько, баба пахла травами і росами, це Чемерицю заспокоювало, вона і колись, як він ще нас худобу, пахла травами, пахла, бо вікувала серед них, бо людей і **маржину** ними видохторувала (Р. Федорів. Карби, 136); Подивиси, які царинки ген-ген під верхом, ск золото. Є де кохати **маржину**, коби лиш кому (Д. Харов'юк. Палагна, 537); – Трохи посидів, та й уже іду. Треба **маржину** покутати (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 180); – Дивися: на долинах родиться хліб, на крутих кичерях ростуть шумливі ліси, повні бистроногих оленів, ще вище розложилися веселі полонини з чередами **маржинки**, найвище простяглися сірі скали з чародійним зіллям (Р. Єндик. Регіт Арідника, 32); Потому всі разом пили за здоров'я **маржинки**, гості набирали у бербениці бриндзи та в мирності знову спускались в долини (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 199); Осінню ходив сам по **маржину**, щоби обережно скочувати у село (О. Дучимінська. Трембітали трембіти, 116); – **Маржинка** сего року дешева (В. Шкурган. Солодкі яблука, 84); Я тогди вже добре надіввси на цих паламантирів, ек уни уміют купувати, та наслухавси, ек уни си пудно переклинают, аби лиш мочі у христенина вигулити **маржину** за будь-шо (П. Шекерик-

Доників. Дідо Иванчік, 55); Різдво – свято перемоги дня над нічю, свято сподіванок, свято родючості **маржинки** (І. Пільгук. Пісню снує Черемош, 26); // образн. Трудити-си, / лиш би **маржинка** не жєлуваласи у Різдво... (В. Шкурган. Не шкодує капелюха, 10).

МАРЖИННИЙ Прикм. до **маржина**. Ніхто її на цей раз не відстрашував ні цівками, ні бартками, ні словами тайнними, і тлустіла Чорна Птаха, горділа, не минала ні причілка, ні оборога, ні вориння, ні стежки **маржинної**, ні дерева садового, а де вона появлялась, то за нею налітали гайдуки панські, поплічники орендарські, ровти смоляцькі й жовнірські, і вороги палили причілки й обороги, вориння розкидали... (Р. Федорів. Жбан вина, 218).

МАРЖИНОНЬКА збірн. Пестл. до **маржинка**. // у колом. Я не хочу **маржиноньки**, / ані того поля. / Все багатство легіника – / золотая воля (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 139).

МАРЖИНЧИН Прикм. до **маржинка**. Жєбрак простибіг проговорює: “За ваше здоров'є та й за **маржинчине** здоров'є” (Г. Хоткевич. Камінна душа, 28).

МАРИКУВАТИСИ Нарікати на когось. “Газдику чємний тей файний,” – озався по хвилі Худан до Андрія, “не **марікуйси** на нас, ек-ми ше у тебе підскочєм тей заспиваєм, нім кури запиют”. І навіть не чекаючи на відповідь Андрія, гукнув до одного з опришків, що сидів за столом, підперши собі голову долонею, і вдівлявся в стелю, наче в якій дивній задумі (І. Березовський, Худан, 15); “Прийшовсми до те ниніка з дружбами; з оцим, ади, легінем і ше з одним шьо поїхав в долину за пан-отцем. Нєнечько! Абис не **марікуваласи** на не, шьо беру вид те Калину, мою любасочьку милу.” (І. Березовський, Худан, 51).

МАРИКУВАТИ Думати, міркувати. Газди **марікували** собі, що на третю неділю не буде служби, бо в той день припаде якесь святе, і вони конче хотіли б, щоб була відправа (М. Козоріс. Черногора говорить, 63).

МАРКІТНІШЕ Вищ. ст. до **маркітно**. Чим ближче до хати, тим йому ставало

маркітніше (А. Крушельницький. Рубають ліс, 258).

МАРКІТНО, МАРКОТНО у знач. присудк. сл. Ніяково, моторошно; сумно. *Здається, Євдосі аж маркітно стало – не звикла бачити Колу розгубленим, завжди він круг себе і людям порядок дає, а це самому собі не зарадить...* (О. Кундзіч. Верховинець, 220); *Віджив її Василечко. Лише далі йому незрозуміло та маркітно, чого це йому вуйночка день у день празник справляє* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 2, 180); *Та нині, все одно, коли ввійшов до хати Миросько, Жупникові стало маркотно, навіть страшно. Все у ньому замкнулося, мов перед допитом. І було відчуття: зажене зараз під бік кирзовий чобіт. І навіть покрадьки глянув, у що Миросько взутий* (Б. Бойчук. Остання надія, 189); – *Що, пани жовнірики, дриготи маєте? Маркотно? Видите, вибрались по наші душі, а он кілька своїх позбулися, – повів похмурим поглядом по трупах, якими були захаращені й митна стежка, і узбережжя Варатина, і сам потік* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 215); *І хоч кожному було маркотно йти серед ночі по цвинтару, проте цікавість перемогла, і всі посунули з ліхтарнями за ним* (П. Федюк. Людина з того світу, 106); – *Так мені, Лежбіто, маркотно, от-так мене тут щось палить, як ватра, – і бився кулаком в груди...* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 84).

МАРКОСЛІПИ тільки у мн. Колективне прізвисько жителів села Марківка. Жителі сусіднього села Марківка прозиваються “маркосліпи”, бо село заснував якийсь козак Марко, який був сліпий на одне око (П. Федюк. Рунгурська трагедія, 126).

МАРКОТЕН див. **МАРКОТНИЙ**

МАРКОТКА Тютюн, махорка. *Бадіка Танасій, що йшов позаду, пристанув на хвилину, виймив із уст люльку, поковтав нею по цибусі, вищідив «дзему» з вушка, поправив протичкою перегорілий жужіль маркотки та й доложив губки, щоби ліпше курилося* (Марко Черемшина, Більмо, т.1, 97).

МАРКОТНИЙ, МАРКОТЕН Сумний, незадоволений. *Старий Лесьо вернув з полонини додому дуже маркотний. Плентався*

по хаті як приголомшений. Від часу до часу кидав сердитим поглядом на жінку, що сиділа на лаві біля вікна й вишивала нові капчурі (М. Козоріс. Чорногора говорить, 80); *Видивлює село очі, щоб своїх розпізнати – нема ні одного вояка з цього села. Тому молодіці й дівки маркотні* (Марко Черемшина, Поменник, т.1, 139); *Сидів Довбуш у Харитинки, замало харчував, дуже був маркотен* (Г. Хоткевич. Потомок Довбуша, 460).

МАРКОТНО див. **МАРКІТНО**

МАРНИЙ Блідий, худий (про людину). *Коли се браття говорили, стояв Василь збоку, а сам такий марний, марний* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 255); *Але одного разу, дець по місячному перебуванню їх на новому місці, в колибі з'явився несподіваний гість. Високий, марний, обшарпаний* (В. Гжицький. Опришки, 196).

МАРНИЦЯ Дрібниця, дріб'язок. – *То ви знали декого з тих опришків? – запитав я. – Ото! Чи знав? Таже то мої ровесники були. Чи раз ми вкупі дараби гонили на Вижницю, чи раз і в шинку пожартували! Всяко бувало. Адже Мирін Штола, той, що в Білоберезівці повісили, то близький був, отут із Стебник. До нашої церкви щонеділі ходив, він і весь його рід. А вийшло таке, що й повис. За марницю повис, він і ще три легіні* (І. Франко. Гуцульський король, т.22, 495); *Старий регіментар ніколи не видів, як розквітають квіти, не мав часу спостерігати за такою марницею, а тепер, дивлячись, як на людських обличчях розвивались посмішки, подумав, що це розквітає радість* (Р. Федорів. Жбан вина, 198); “*Чого він хотів від тебе?*” “*Марницю. Просив, аби-м написала Григору в лікарню листа*” (Р. Федорів. Маріка, 91).

МАРНИТИ Ставати марним. *Лиш я один не одинокий, / Чахну та марнію* (Ю. Федькович. До Данила Млаки, 122).

МАРНОТРАТЦА Той, хто тратить гроші; марнотратник. – *Бий, – каже, – марнотратцу, куди видиш, бий – я через него сорочічки не маю!* (Марко Черемшина. Дід, т.1, 41).

МАРТОВИЙ Березневий. // у порівн. *Бадіки, відходячи в тюрму, топилися під директоровою ласкою, як той мартовий сніг на*

горах: – *Аби-сте, панчіку, прожили! – Аби-сте тривали! – Аби-сте нарід дїждали! – Аби вас, панчіку, госпідь милосердний укрив своєв небеснов ласков!* (Марко Черемшина. Ласка, т.1, 222); // у порівн. *Але ж бо то борзо пізналася Юстина з Проданом і борзо минуло єї щастє, як та **мартова** хвиля, що блисне сонечко – та й нема!* (М. Павлик. Вихора, 178).

МАРФА Товар, крам. *Директор впорядкував свої акти, понакривав їх дощечками, притиснув камінцями і, відхиливши двері, щось крикнув, а до канцелярії вбїг ключник, ключами подзенькуючи. – Спиши мені їх і бери собі цю свіжу **марфу!*** (Марко Черемшина. Ласка, т.1, 222); *Вирмене наймали й наших людий до фирманок, носити їм **марфу** верхе кіньми до Сигота* (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчік, 170); *Знаю, що ти сам ходив недавно з Довбушем, знаю, що ти помагав грабувати Берка під Яворовом, коли він віз **марфу** до крамниці. **Марфу** ти продав за пять талярів! Навіть знаю, де і кому!* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 60).

МАРШ

◇ **вибубнити “марша”** – зумисна, підступна гра на бубні для дівчини в день її весілля, яке не відбулося. *Треба знати, що на Мнихівці **вибубнити** дівчині “**марша**” – це куди більший сором, ніж прилюдно плюнути в обличчя. <...> Карольчині дівки мстяться Сташці за те, що повідбирала їм фацетів* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 71).

МАРШКАТИ Виганяти, проганяти (кого-небудь), кажучи “марш”. *“Та ти ше смієш у мойї хаті **маршкати** на мене, ек на котюгу? **Марш ти-и-и!**”, – крикнула нисамовитим голосом тай черкнула обіруч Джунду коло вух за паворєта* (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчік, 392); *Ек послїдну виїгру, машкариєв її [лісну]. Ек на остатну суку, **маршкаєв*** (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчік, 435).

МАР’ЯШ Грошова одиниця. – *Цес знає. Памнетаєш, ек носив увостанне до Регника [гроші]? Там було п’єдесек **мар’яшів** – то він ше й досі мені не видав. Тож підемо до его кошар та й відлучимо за тоді п’єдесек*

мар’яшів п’єдесек овець (Г. Хоткевич. Довбуш, 397).

МАСАРНЯ перен. Бійня, різанина. *Була хвиля, коли баба Катерина хотїла її роздубити, щоб натїшилися своїм сміливим і гордим чоловіком, але передумала, бо знала: кинить ся Марїка в ту **масарню**, загине в невірній борні* (Р. Федорів. Марїка, 86).

МАСКАЛЬ Росіянин. *А ек раз **маскаль** від тебе тікав, то аж твер забув і гвавту зо страху кричав* (О. Манчук. Без свічки, 31).

МАСНО присл., перен. Улєсливо. *А такі люде, ек ти, то так си борзо ни родєт на світ», – говорила коло печі з кута середного віку жінка, вудічі **масно** очїма за Дарадудов, шо прохожуєавси по хаті помижки люде.* (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчік, 452).

МАСТЬ 1. Олія. *Семенїха сидить на скорчених під себе ногах і прикладає до ватри трїсок і пантрує, аби горшки не позбігали, бо то її праця у них варить ся. **Масть** – то у неї найдорожча річ; аж із міста принесла, бо в селі не б’ють олію* (Марко Черемшина. Основини, т.1, 86).

2. Кондитерський крем. *І Маруся захопилася водоворотом тої усєї передсвяточної суєтливості. Пов’язалася білим рушником, мов наміткою, і з великим трагізмом колотила, мішала, рїдила, коштувала всякі **мас-ти** й омасти* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 44).

МАТАРЖЄНИК Печений корж з картоплї та інших овочів. *У них було урас туго за хлїб. Дїтві хлїба давали їсти під міров и то ни самий чїстий хлїб, а печений з усєков лободов. Пекли **матаржєники** з кропивов, свєклов та бруквов* (П. Шекерик-Доників. Дїдо Иванчік, 134).

МАТБУТИ, МАЙБУТИ вставн. сл. Мабуть. *А пунишу якогось як там, бувало, набражуть, то, **матбути**, і святї би попились, не то що* (Ю. Федькович. Жовнярка, 331); – *Ой га, головка моя бїдна. **Майбути**, Николайко не ожєнитьси через мене* (Д. Харов’юк. Палагна, 538).

МАТЕРИЙ Поважний, старший. *Джюнда нікому ни фаливси, шо йїго кортит йти в колєдники. Хоть він уже **материй** був чьо-*

ловік, а у коледниках є великий тружданок (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 71); “*Та ек би я ни знала! Добре знаю. То Люпайлюків Иванчік. Чудо – ни чоловік. Бо ходь він вже трошки материй, бо коло петьдесетка ймму будет, то ймму нічо ни значіт, бо до челіди ше такий уритний, шо у любаскованю, то ретенно может він ходь-єского годного молодєка заветити*” (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 313); *Навіть малі хлопці-підристки, то вже пробували дайкати писанок тай рвати їх навіть и в матерію челіди, а ни лиш у дівчєт* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 332).

МАТЕРИЯН Матеріал. – *Я тому таки рада, кумочку Федірку; дай боже житє панам, шо лишили мені клин та й ще з колєшні материян відступили* (Марко Черемшина. Основини, т. 1, 94).

МАТИ

♦ **серу маттери** – лайл. уживається як лайка і виражає роздратування. *Буває, гуцулка у постіху одягне спідницю навиворіт, в дорозі придивиться й угледить рубці внутрішньої сторони зверху, то, аби довго не церемонитися, ховається чи таки в траву, а чи за перше ж таки дерево й в крок ока вискакує зі своєї спідниці, перевертає її правильною стороною, поправляє решти одягу на собі, а як треба, то там-таки під ясенем справить малу нужду й вже із подвійним полегшенням квапить, розганяється, куди зібралася. – Серу маттери, я зараз скегну це дрантє й пиду гола. Єк ми кежко сердєт цисі міхи. Нічим в цьому дихнути. Хто придумав цесе фантє, най розсиплитци, єк’ми душу вкєло* (Л.-П.Стринадук. У нас, гуцулів, 166).

МАТИСИ

♦ **матисн у гадці** (із чимсь) – пам’ятати про щось. *Тогди дідо остро наказував усім тай твердо нацвікував синові Олексі, аби малисн у гадці із сіном, бо весна припизнитси* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 104).

МАТІРКА Пестл. до мати. *Але дівочки не жураються, – добре, шо матірки тут нічо не кажуть, а дома – хто там видітима, як та й що* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 247).

МАТКА 1. Мати. *Знаю твою гадку: / Ти гадаєш покидати / Ріднесеньку матку* (Ю. Федькович. Сему-тому, хто цураєсь свого дому, 97).

♦ **матка божа-шкаплєржна** – церк. релігійне свято. – *Повезеш, бадю, ці обі їмості долів у місто на відпуст, бо завтра матки божєй-шкаплєржної, – каже комендант* (Марко Черемшина. Верховина, т. 1, 195).

2. обряд. *Весільна мати. А проте скорилась і пішла в село шукати собі на весілля “батька”, а Степан “матку”* (В. Гжицький. Опришки, 230); *Лише на весілля кладуть батьків і маток ближче до молодих* (М. Матіос. Нація, 246).

МАТЛИГАТИ Вимахувати, колотити (чимось). – *Шо ти тут матлигаєш? ...Ш-шо ти тут бовтаєш?* (В. Шкурган. Кашкет, 63).

МАТОЛКУВАТИЙ Незграбний. *Комплімент, хоч і не дуже зграбний, все ж таки якось потішив Стаху, і сам Вовк не видався їй уже таким матолкуватим* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. 2, 675).

МАТРИГАН, МАТРИГАН, МИТРИГАН, МАТРИГУНА, МАТРИГАНЯ бот., мед. Беладонна, красавка (*Atropa Belladonna*). *Умів знаходити помічне зілля – одален, матриган і підойму, розумів, про що канькає каня, з чого повстала зозуля, і коли оповідав про все те вдома, мати напевно позирала на нього: може, воно до нього говорить?* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 179); *Набрали вни там зілля, єкого лиш сами хотіли: джінджюри, змиєвони, оливнику, підойми, матригану, збурівнику, одолєн-зілля, полонинської грани та всекого инчєго зілля дуже головного тай ни до одного діла помичного людем тай худібці* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 362); *Накопав між скєлями зілля-дурману, божєвільного матригану й кинув у котєл, пришіптуюючи в’ялими устами* (Р. Єндик. Чорногорські шуми, 121); *А ми танцюємо навколо нього! – / так наші предки / тільки танцюючи / викопували заклєте зілля матриган* (В. Герасим’юк. Він і нині скрипаль..., 31); *Ось деревій, коситєнь, зрад-зілля, митриган, дика квасолька, ласкавець, кучеряве зілля, самозелєнь, свічки польові, будяки, ромашки, кривє зілля, горі-*

шок... (С. Пушик. Карпатське літо, 280); Дала б любистків, **матрігунів** Грицеві, щоб його до дівчини назад повернути, та ось як Тетяна накинлась, коли про те лиш вона згадала (О. Кобилянська. В неділю рано зілля копала..., 166); // у колом. Вечеря скінчилася. Які старші пастухи закурили люльки, сидять і потроху відригують. Коли хто-небудь зробить це голосніше, другий дасть співаночку: *Посію я руту-мнєту, / Тую **матриганю**, / Ой уже ж ми на вечері / Та й по відриганню* (Г. Хоткевич. Довбуш, 142); // у порівн. Учера тут таке творилося. Гушкалися, сварилися, обзивалися. Так, скби **матригану** хлиснули. Гет подуріли (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було, 20).

МАТРИГАНЯ див. **МАТРИГАН**

МАТРИГАН див. **МАТРИГАН**

МАТРИГУЛА, МАТРИДУНА бот., мед. Те саме, що **матриган**. Був у неї й священій чісник єрий і лук, завинений у широке листе з "**матригули**"; – "це вид бабучьок (болячок); "були цвики із сим раз свиченої кінцкої підкови і ніхті з небішека мого брата, шьо го смерека вбила у Ворохті. – "це на шішесте" (І. Березовський. Худан, 30); *Опришки боржій приладили вечерю й посідали на траву харчувати. Худан розказав опришкам про свою немилу пригоду з медведем і показав їм на своїх грудях три рани заліплені смолою з дехтем та прикриті листям з "**матригули**". Розказав про щирість і вірність своєї любки Калини та її нені, Насті Підпеньчучки, котрі не опустили його в випадку і слабости та порятували чим і як могли (І. Березовський. Худан, 42); *А у лісі в **матридуні** / Сидить собі пишно-думно / Циганочка молодая – / **Матриду**ну обриває* (Ю. Федькович. Циганка, 154).*

МАТРИДУНА див. **МАТРИГУЛА**

МАТРИГУНА див. **МАТРИГАН**

МАТУРА Екзамен на атестат зрілості. Враз доктор пригадав собі, що я недавно здала **матуру**. З огляду на свіже жалобу мій атестат зрілості став чистою формальністю (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн. I, 327).

МАХА присл. Швидко, умить. І так лежєла посеред хати з підкорченими ногами

страшна і охаблена і здавалоси, шо вона лиш си так і заким притаїла, шо ї **маха** відти віскочити і когос за лице лапнути (О. Манчук. Непростий мертвец, 48); «А цьому попикуви то **маха** зробити, най лиш біда зчезает з таково огидов, бо то побліка, а ни чоловік. Хя, ану дивиси, сарака, на шо Божя церков перейшла? Лиш най си преч кажет від такого дива та чюда» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 285).

МАХЕР Шахрай. Якраз проходив повз хату Михайлюка. "Може би, вступити?" Хвилину вагався. Він збирався до цього "**махера**", але хотів ще перше зайти до Гершка (А. Крушельницький. Рубають ліс, 304).

МАХМУЦ Удар стиснутою кистю руки; кулак, стусан. Б'ються [гуцул з гуцулом], бо мають силу, бо не бояться дістати, бо знають, що не дістануть, бо чують в силі надавати **махмуц** тому, хто доривається, кому не рихта (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 170).

МАХОМ присл. Швидко, умить. – Михайле, **махом** виведіть надвір жінку! – наказав раптом Соколюк (М. Дзюба. Укриті небом, 187).

МАЦІНЬКИЙ див. **МАЦЦЬКИЙ**

МАЦЦА анат. Матка. Бо в мене, – станіславівська дячиха понизила голос, – бо в мене, за перепрошенням, **маціца** того не видержує (Г. Хоткевич. Дві дячихи, 366); Сільська дячиха оповідала, *перебачайте, про **маціцу**: як вона, дячиха, була у лікаря, що там її пороблено, все до пластичних деталей і подробець* (Г. Хоткевич. Дві дячихи, 368).

МАЦЦЬКИЙ, МАЦІНЬКИЙ, МАЦЮЦЬКИЙ, МЦІНЬКИЙ, МЦЦЬКИЙ, МИПШКИЙ Малесенький, маленький. Яблукаста кобилиця більши стримана, а може, заклопотана, бо ж – мама, а лошатко ото лише цо наборзі кобилу наждюхає у вим'я, а все більше коло Юри треться. Бо й має за цо: коли було ще зовсім **маціцьким**, то Фірман носив його на руках, ніби кроленя, до хати, щоб не простудилося в осінню стужу (Р. Іваничук. Юра Фірман, 96); – <...> а, збоку школи угорі була **мацінька** шибка – засклено, аби на під падало хоть трошки світ-

ла) (В. Шкурган. Солодкі яблука, 78); – Звіци отакі **маціоцькі** дарабки йдут (Г. Хоткевич. Дарабов, 401); *Глигнув на жінку и заздрив сльозу **міціньку**, шо просто з ока, ек горшок, покотилася по лицу и упала на фустку* (О. Манчук. Заробок, 17); *Прикривавси ліжником, у **міціцький** климачьок корчівси, ек слимбуш у скаралушу* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 41); *Матко Христова, ни дай міні тут загинути, ни осироти діточьок **міціцьких*** (О. Манчук. Заробок, 18); – *Я була їй ненею і тішила її та сокотила, як була **мінка** як мусіла її за руку водити. А тепер вона має svojого газду, та нехай її сокотить* (М. Козоріс. Черногора говорить, 85); // у коллом. – *А! іго таке, шо лиш го дес на дорозі найдут, тото тінь чоловіка. Але ше ми сьогодні сьмішно, ек собі нагадаю, ек він передтогід на Бриндзейчинім весіллю вимінєв був усі коновки, та й дали йому начинки й порцію горівки, а він завів гуцулскої: З тої гори два явори, межи ними чічка, / Бодай же ж мні смага втєла, шо-с така **маціцька*** (Марко Черемшина. Чічка, т.1, 112); // у порівн. *Така, гей хруцик, маленька, як грудочка глини під тичкою, як **маціцька** каблущка межи стовпом а землею* (Марко Черемшина. Бабин хід, т.1, 80).

МАЦЮПУСЬКИЙ Те саме, що **маціцький**. – *Такої **мацюпуської** та тендітної! Чи то вона годна тими пальчатими чоловікові спідні випрати?* (А. Хлистова. Олекса Добуш, 66).

МАЦЮЦЬКИЙ див. **МАЦЦЬКИЙ**

МАЧЕНКА, МАЧИНКА, МОЧЕНКА Приправа для вареників, зазвичай топлене сало зі сметаною і **бриндзою**. *Бризки чорнила на папері нагадали йому бризки слини, з якими завжди виривалися з Трускавця за розумні слова, чи то він говорив про постанови римського собору, чи про перевагу підгірських капустяних пирогів з картоплею і **маченкою** над усіма стравами світу* (М. Стельмах. Над Черемошем, 37); *Певно, чкурнула в ліс по печериці, і на вечерю вже буде **мачинка** з грибами* (Л.-П. Стринадюк. А кємуєш, ек то було!, 76); *Топлене сало зі сметаною і бриндзою. – А до кулешки на ве-*

*черю шо би-с хотів: **мочєнку** ци смажєчку? **Мочєнку** би-х їли з гуслинков, а смажку – з квашеним вогірком* (В. Шкурган. Кашкет, 60).

МАЧИНКА див. **МАЧЕНКА**

МАЧКА Махорка, тютюн. *Декотрий бадіка витягає із дзьобні люльку, витрясає з неї «**мачку**», пережмакує її в устах, накладає знов у люльку і підходить до ватри за вугликом* (Марко Черемшина. Основини, т.1, 87); *Баба розв'язала оберемок ріцца і посторонком зв'язувала довгому Топлюкові руки, витоковуючи йому, шо руки – то не колачі плетені, ані не бануш, ані не **мачка** кортяча* (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 178).

МАШЕРУНОК Дія за знач. марширувати; хід маршем. – *А їк при воську був, то чоботи навіть на **машерунок** вбирив на босу ногу та й нічого ми си не стало* (Г. Хоткевич. Почерез верхи, 435).

МАШІР виг. Уживається як наказ покинути, залишити що-небудь; геть, забирайся. – *Аби я тобі копилука ерстив? Аби я з тобов за стів сїдав? А йди же ти дранко латана. **Машір** мені з хати, ти, кашкетнику рогатий!* (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 192); – *Але ти, старий, віджив своє, то **машір** із свої хати, не відривай унукам грінку від губи!* (Марко Черемшина. Дід, т.1, 41).

МАШКАРИТИ Обзивати когось, сварити. *Ек послідну виїгру, **машкариє** її [лісну]. Ек на остатну суку, марикав* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 435).

МАШТЕРЄТИ(СИ) Стерегтися, зважати на щось. *Йї послідь того знав він, ек **си** маєт **маштерєти** й засокочувати перед лихєм ділом и поганими людьми* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 28); *Я й без вуйниного казаня **маштерєвси** ни бирложити, бо в баби ни лиш у хаті було водно чїсто йї позамітано, ек у карабушці, але й понадвірю* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 19); *«Иванчіку – чуєш? Сокотиси тай добре **маштерєйси**, шо зараз меш говорити, бо то йдет у хату Иван Довгий, Шкиндин побратим, твій темний ворог, бо міні сказала ворожка, шо то він разом з Шкиндев наслав тобі стрілу в голов, тимунь ни вір йому, ек*

котюзі, бо він идет ни аби тобі шош помочі, лиш аби шош пошкодити (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 399).

МЕВ міф. Казковий лісовик. Розворожити зможе **мев**, / та раптом втрое голосніше / смерека зойкне між дерев – / і упаде / помежи віршів (В. Шкурган. Примхливий вечір..., 20).

МЕВА Чайка. // у порівн. Через дорогу у теремі кришталевім / князівна після сонночі потягається звабно / О пів на дев'яту зринають перса, як **меви**, / коли осувається звільна з неї сорочка єдвабна (І. Калинець. Ранок, 102).

МЕДІВНИЦЯ Пилок, продукт медоносних квітів. А там бджілка злотокрила думно си співає, / Обмучилась **медівницев**, ледве цо вертає (Ю. Федькович. Україна, 47).

МЕДІНИЙ Медовий. // образн. – Але буду вас розпитувати, мій дедіку **медіний**, шо болит вас дуже, шо вам недогода, ека ваша лежя? (Марко Черемшина. Село вигібає, т.1, 182).

МЕЗИЛЬНИЙ

♦ **мезильний палець** – мізинець. От ік качена: присточи **мезильним пальцем**, а воно лиш гинет (Г. Хоткевич. Камінна душа, 118).

МЕЛАЙ див. МАЛАЙ

МЕЛАЙНЯНИЙ Прикм. до **мелай**; курурудзяний. Внесла з сіней бесаги, поклала туди паляницю вісяного хліба та коновку молока квасного, трохи крумплі, ріпи, та ще й **мелайняної** муки на токан, до того всього примовляючи: – Ти ж поділи, синку, аби на тиждень дістало (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 41).

МЕЛЬДУВАТИ Повідомляти, заявляти, доносити. – Пан офіцер... доктор... – Що тобі? – Якийсь ганч, не знаю; пан крайсфізик казали... – Хто тя **мельдував** туди? – Я сам пішов... (М. Павлик. Вихора, 208); Жовніри **мельдують** комендантові, що піймали і приводять йому живого козака (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т.1, 162); Але їх мова була трохи не наша... і Михайло не пішов до них **мельдувати** (М. Ма-

тіос. Солодка Даруся, 112); У селі, ци гірше, у инчому селі – німці би злапали та замельдували нараз, бо мали такий розказ. Усі бігімайстри (це їх солтиси) мали розказ ловити і **мельдувати**. А далі – гіштан і лагерь або розстріл (В. Шкурган. Переказ, 103).

МЕЛЬДУВАТИСЯ Повідомляти, заявляти. Я побіг, Цигрис за мною – і в капрала навітть не **мельдувався!** (Ю. Федькович. Штефан Славич, 293).

МЕНЧЕ

♦ **менче з тим** – неважливо, не має значення. А цес, може, знаєш, позаєкий дохтор, шо коло Розначукá на долині жис; йой, забула ек то на него кажут... шо був колис шофером у тотій ветлікарни...– Догадуюси, але **менче з тим**... (В. Шкурган. Сойка, 192).

МЕРВА Недоброякісне, дрібне, потерте, гниле сіно. Дід скорчився під коleshинию на в'язці **мерви**, аби спати, але очі не зажмурюються, у голові вариться: – Аби-сте си тогди доробили, коли вода горі піде аби-сте си на своїх дітєх такого діждали! (Марко Черемшина. Дід, т.1, 40); А вогонь у тот раз, розгораючіси в короді шораз, то сильніше, потерав діда, обчєпаючі вогнєними, довгими єзиками сухий форіст, суху **мерву** з сіна, листє та буришину, спивав з лиця земні сліди зимової мертвєчїни, шо раз то дужеше обгортав своїов половінев на городі діда, того проклетого Марка, шо то він з тридєв'єтої земні вид Дмитрія аж до Благовішїніня на Иванчікових городах та грунтах так сильно загрожував студіньов та морозами життє всеї ростины (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 319); Та поможіт нам сіно збирати, а ми вам домашних єгид дамо <...> – Зато то кращє, аніж до опивночі твою **мерву** кєгати (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 142); Тому: / валізу в ясла – на **мерву**, / а зверху гній, / а на гній – знову **мерву**, / а на **мерву** – траву корові (В. Герасим'юк. Сигла, 22); // у порівн. Довкола – скала, ніч, гній, а я, гейби та **мерва** смердюча, лежу в болоті, догниваю поволі (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 173); // образн. за овидом терпне самотній сумний рамадан / уже осипається **мерва** з чернєчої брами / віддам тобі перстєнь і палець а сніг

не віддам / нехай він тяжіє меж нами тяжіє меж нами (І. Андрусак. За овидом терпне самотній сумний рамадан, 7).

МЕРЕНДЯ, МЕРИНДЯ Приготовлена їжа, провіант в дорогу, на роботу, що виконуються далеко від дому. *Адже сіна – це гурти тлустої маржини, вовнистих овець і кіз, гладких коней, це добрий торг на ярмарках, великі гроші, ситна мерендя на столі* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 167); *Але видко було, що Малиш був ни голоден ні сира, ні горівки, ні гроший, бо ни пустивси борше до тої меринді, шо приніс йому Иванчік* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 356); *Єлена вже знала йго натуру, то ни перечіласи з ним над теркілов, ек ишов примов'єти, злагодила до Дарадуди йму добру мериндю: поклала в бисаги кусак солонини на п'єдь загрубий, обвиваючи йго в плат* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 437); *Коровкам треба було добру мериндю ладити в далеку дорогу. Два дні і дві ночі треба кочуватися в полонини* (О. Дучимінська. Трембітали трембіти, 114).

МЕРЗА 1. *зневажл.* Мерзотник, негідник. *А як собі тепер жиють? Боже, сохрани та заступи від такого! Та той її, куме, її пальцем не кине, бо простий та її таки добрий чолов'яга, а, не, сказавши її слова, йде геть від хати і пропадає десь днинськи, аби лиш не дивитися на мерзу, боже мя прости!* (М. Павлик. Вихора, 262); *А може, виказала тих, які у вічі називали їх мерзою?* (Р. Федорів. Карби, 126); *“А тепер, хлопці-молодці, бийте оту мерзу!”* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 131); *– Уважєй, бо то д-обра мерза: мене ші з парубка ловив, але гудзика злав. ..То таке тупе, ек чіп: у школі послідне було, відлюдком росло там-о під корчами* (В. Шкурган. Солодкі яблука, 77).

2. Біда, нещастя, хвороба. *– А хіба то зле, коли кров? – підступила до неї Світозара. <...> – Зле, дуже зле! – Ані дрібки! Кров очищає від мерзу!* – блиснула терновими зіницями Світозара (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 249); // у замовл. *Омиваєш гори, корінне, камінне, обмий і мене, породжену, хрещену від всекої мерзи, від пагуби, абих була така чесна й велична, ек весна!* (В. Гжицький. Опришки, 60).

◇ **мерза куревська (мерзенна, остатна)** – *лайл.* погана, мерзенна, підступна людина. *– Певно, що би було, а то на людей лупаються так, якби всі жінки винні, що в них кури не дояться, а всі хлопи – що ще креденці пуцьки не має! Мерзи куревські!* (М. Дзюба. Укриті небом, 184); *– Ти, мерзо мерзенна, приймаку дурний, безродне насіння, ти, дурню остатний, що до такої самої дурної пристав, ти злодію галицейський, паськудо паськудна...* (М. Матіос. Солодка Даруся, 50); *Тьху, мерза остатна! – сплюнув сердито Рахівський* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 198).

МЕРЗИТИСИ Мати справу з чим-небудь неприємним, непорядним, негожим. *Иванчік ні слухав того, шо у захрестію тоненьким голосом сколив попик коло престола, бо ни розумівси на тім, шо він сколит. Ні забувавси на тото покаїне, шо си виводило мижі деками в їх лавці, бо ни хотів собі си тим мерзити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 306).

МЕРЗЮК *зневажл.* Те ж саме, що й мерза. *– Мерзюк – зайшов від нашої хати... – Ек?.. – Просто зайшов у нашу браму, або прокравси від сусідів... Я знаю ек?* (В. Шкурган. Солодкі яблука, 82).

МЕРИНДЯ див. **МЕРЕНДЯ**

МЕРША Здохла худоба, стерво. *Глигнув, а медвідь жерет мершу – кобилу, шо дес ни давно убив на полонині тай фоскаєт вид тої мерші на Шумєвого предіда* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 164); *А я йому кажу, що не дивно мені було би, коли б тота злісна була хоть красна, хоть молоденька, хоть гожа, але то така купа мерші, що олені від неї утікають, а як іде в ліс із стрільбою, то ворон над нею кряче* (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 199); // у порівн. *І чус він якусь неясну тривогу, так, нібито зараз його має украсти оцей половик, що мертво висить над карком, як над мершею, ніби справді цілиться в саме тім'я* (М. Матіос. Солодка Даруся, 105); // у порівн. *Знієчютси старовіцкі місця, бо родія розторгаєт їх мозіль, ек медвежя мершу* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 231).

МЕСТНИЙ Мстливий. // у порівн. [Чо-ра:] *А за сей глум чортівське твоє серце / Насип'ю топленням я золотом, / Що аж сипітиме, сипіти, / Як Гадя та местна в моїх тут грудях!..* (Ю. Федькович. Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест, 376).

МЕТАТИ Кидати. *Казав Толукови, що аби собі добре затемив та й уважєв, ци то ни є правда, що єк на зимні Николи ни мечетци лопатов зиму з оплотів при даваню маржині сіна, то ув осени ни метси метати отаву у оплоту, бо ни будет того року доброго політя на траву й отави* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 60).

МЕТЕЛИЦЯ етн. Народний танець. *Вони як вам стануть, бувало, коло брата, як стануть, то брат уже мовчить та лиші сміється, а з досади часом і собі піде тропака або утне метелиці! – аж помости гнуться* (Ю. Федькович. Штефан Славич, 282).

МЕТР Міра ваги, центнер. *Населення верховини і долини за роки війни було доведене до голоду: цієї зими фашистські орди забирали в людей останню вівицю, знаходили й забирали останній метр зерна* (С. Скляренко. Карпати, кн. 2, 136).

МЕТРАК Те саме, що метр. – <...> *Я в нього, кажуть, однієї зими на метрак маляю позичив* (У. Самчук. Гори говорять!, 24).

МЕТРЕСА Жінка; коханка. *В одну хвилину виросла перед Марусею ціла купа всякого жіночого фантя, береженого опришками для своїх метрес* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 180).

МЕШКАНС Житлове приміщення; житло, помешкання. *Дедьо збудував для свого молодшого з сухого, рубаного перед Різдом дерева, запустив оліфою, покритв жовтою, як воцина, гонтою, посипав житом, “аби мешканс було цісливим”* (П. Федюк. Звір над хатою, 9); *З того чису зібрав Довбуш коло себе легінів з пїитьдесять тай почав він добувати золото і срібло у багатих, тай роздавати бідним. Довбуш вибрав собі отсей Кедроватий за мешканс. Там дві скали. В одній видовбаний його сідець, з котрого він на всі гори приказував, а друга скала – то єго комора* (М. Римар. Білий слон, 112).

МЕШТ перев. у мн. **МЕШТИ** Туфлі. – *Там всі жінки ходять в гімнастьорках і носять чоботи, а для мене зграбний мешт – то все! Щоб жінка була гарно одягнена, але як нема елегантного мешта, то все – до Дунаю!* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 457); *Маю старі мешти, але ще не діржаві, – ледве зліпив слова Дзьобак* (М. Яновський. Танець дараби, 40).

МЕШТЕРЄТИСИ див. **МЕШТЕРЬИТИСИ**

МЕШТЕРНИЦЯ Сволок. *Бендьо заходився підкручувати гасову лампу, що висіла над столом на товстій буковій мештерниці* (В. Сичевський. Вернісь, Ружено, 305).

МЕШТЕРЬИТИ СИ, МЕШТЕРЄТИСИ Добре поводитись. – *А я буду розповідати: “Казала-с мені, ненько, абих си мештерьяла! А я його слухала і вдень і вночи”. А дьидик ме кричати : „Абих ті не видів, не ввакайси в хату!”. А я буду йому руки цулувати: „Я, дьидику, тільки винна, що-сми на симбрилю у місто пішла, шо-сми служила та вас годувала* (Марко Черемшина. Зведениця, т.1, 84); *Анничка побігла з ненею в хату, взяла сорочку й полізла на під перебиратися. Здолу з хоромів навчала її неня, як на службі поводитися має. – Аби-с мені добре мештереласи, чуєш Ани!”, – говорила вона так голосно, щоб донька на поді могла її чути* (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 103).

МИГЛА, МИГЛЯ 1. ліс. Складені одна на другу в купі колоди дерева для їх транспортування. *І не міг надивуватися, чого то так радіють ті, що то в бутині робили, як дерево складають у мигли, як десятки ковбків чи платів, наложених одні на одних, пишаються золотистою громадою* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 334); – *Ото буде ще роботи, поки все те доставити на ріку, там поділити, поскладати у мигли* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 334); *Погасли ватри в колибах. Не грали більше ризи на зорях. Затихло на раташах. Цугарі з корчугами від'їхали в село. В'язальники та керманичі покинули готовити плоти та талби. Мов гори стерчали мигли деревини вздовж берегів рік Шибенки та Черемошу. Тріщали*

під напором води клявзи озер (Р. Яримович. Джуфко, 57).

2. Упорядкована купа чого-небудь. – *Адіт, кабатів не злічив би. – А коней, а возів тільки! – Адіт, рушниці шторцом у миглах.* – *Ей, брє...* (Марко Черемшина. Парасочка, т.1, 246).

МИГЛУВАТИ ліс. Штабелювати деревину в мигли. *Тепер спускають ризами, миглюють.* За два тижні закінчать усе (А. Крушельницький. Рубають ліс, 388).

МИГЛА див. **МИГЛА**

МИЙКА Ганчірка для миття чого-небудь. «*Ає. Хіба нивмивані, сараку, за тобов си молет тай тебе благослов'єт. Але ни попи. Ти-и-и, инклюзе проклетий, починавнику пустий. Ти лиш на мольфах сидиши, сидів бес у нишестю страшнім та великім*», – *лопотіла баба, стераючи мийков стів перед вечерев* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 30); // у порівн. *Нираз у літі виходив ид хаті мокрий ек мийка, але за тото виносив по повній пазусі риби* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 132).

МИКНУТИ 1. Піти, поїхати тихцем. *Бо ек начєс не микнеш у столицу, / то надійси, / шо скоро не умреш / у наших бердах вицвілої слави* (В. Шкурган. Ти... позавидував мені на смеречину, 26).

2. перен. Померти. – *Вперед вона, а три дни за нев він микнув.* А ця Анничька вже однов ногов переступила була за дедєм, за нєнєв, але я єї калинков болу перетєла (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 179).

МИКСНУТИ Поворухнутися. *Єк лиш шош трошки я собов забірше микснув, пирга шюрила вуха, вискірєла білі, острі зуби й гарчєла на мнє так пудно, шо аж на ній серть їжиласи* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 10).

МИКУЛИЧИНСЬКИЙ Прикм. до назви населеного пункту Микуличин. *А панів, дворів, ади, панцких – і не зрахувати!.. У Березові там Голінський був пан... У Незвиськах, у Вороні – там пан Каркович; того пєкли, аби візнав, де гроші. А в Микуличині був отаман Гнат. Забув-сми, ек го порєкло. Так тот Гнат усе на опришки засідав та й помагав*

панам. *Ті микуличинські люде... вни все йкіс такі...* (Г. Хоткевич. Довбуш, 99).

МИЛИТИСИ Помилятися. *А на гіллі зазуля кує. – Ой не куй, зазулько, не куй, не милиси.* *Йик перейшла-сми на панцкий хліб, то я вже не дівка, не сьмію ті надслухати* (Марко Черемшина. Зведениця, т.1, 83).

МИМО

◇ **мимо того** – попри це. *Тепер він знаходився серед дійсного багатства. Правда, воно було не його, але мимо того яскравість отого почуття для Олекси не зменшилася. Він відчував обильність колективу, як свою власну* (Г. Хоткевич. Довбуш, 134).

МИНАТИ(СИ) (СИ) Гинути, помирати. *Нєня кричєли: “Йой, госпідку! Минає си!..”* (Г. Хоткевич. За Юріштаном, 489); *Але, як мало три роки, вмерло. Гадала-м, що сі мину з жалю... Ади, знало, коли вмирати. А мої ночі недоспані?! Е... Всьо пішло в пустє! А тепер...* (О. Дучимінська. По ранніх росах, 85); *Сидимо ми собі, сидимо, а мене так закортіло курити, шо минаюси* (О. Манчук. Право, 65).

МИНІВКА Канал, яким вода з річки тече до млина; млинівка. – *А то так. Я знаю, – додає ще хто-небудь. – Я йшов раз із рибов, від міски, дес там вже було ек вопівночі. Див'юси – иде пєс за мнов. Таки ступає в слід. Я кинув дручком, а то скочило в минівку* (Г. Хоткевич. Довбуш, 171).

МИНТЕЛЬ Медальйон. *Усе є. Образи, минтелі, фівкала, флоєри, медіники, цутєрки, булки, сливки та єбука* (О. Манчук. Храм, 58).

МИНУТИ(СИ) Док. до **минати си**. *Ци не минули си? – тривожно обізвалася молодиця і відразу перестала згрібати поліг* (Г. Хоткевич. Трємбіта, 337); *А у грудєх – то так єму йграло, ек у старій скрипці, и видтак ухи передь смертю то 'му ніхті побіліли и минувси до тижня* (О. Манчук. Потішив, 28).

МИНУТОЧКА Хвилинка. *От таке-то тутки подіялося, та й за одну минуточку* (Ю. Федькович. Серце не навчити, 269).

МИПШКІЙ див. **МАЦШКІЙ**

МИР-МИРЕННИЙ Велелюддя. Довкола берегами стоїть **мир-мирений**, чоловік коло чоловіка. Всі ззираються як на диво, як на чудо-покаїне, але тужливо, зажурено. Воля і охота рятувати була. Та ніяк (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 547).

МИРНО присл. Лексичний компонент етикетної формули привітання гуцулів; все гаразд, спокійно, щасливо. *Увійшов до корчми Казьо. – Як гостили? – крикнув. – Гаразд! Як ви, паночку? – поспалися з усіх боків чемні запитання. – Мирно* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 308).

МИРОМ присл. Те саме, що **мирно**. – **Миром!** – першою привіталась з усіма, приязно посміхаючись, як до давніх знайомих. Зняла бесаги з плеча. – *Як ся маєте, стельмаші?* – **Миром!** *Як ти? Гаразд, богу дякувати* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 247); – **Миром**, *дідуно, поздоровляю вас* (Р. Єндик. Регіт Аридника, 30); *Увечері, коли зустрічаються закохани: “Як днювала, пишна чічко?” “Миром!” – відповідає дівчина* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 5).

МИРСА Мирт. *Черевики на нім брижовані, волоські; ногавиці білі; сорочка рантухова, золотим хірем да мурсою вишивана; пояс браний, боянський; за поясом ширинка; на шії хустка шовкова; на голові кресаня – в самих павах да в йорданах волоських, що на цілій Буковині такої, мабуть, не було* (Ю. Федькович. Безталанне закохання, 329).

МИРУВАТИСЯ Вітатися при зустрічі, відповідаючи на традиційне запитання «Єк дужі?» – «Миром». *Тут гречно вклонялися, ручкалися, шапкували, мирувалися, цілувалися, хапали один одного за барки, кресали лютими очима, штрикали словами, а вкінєць таялись топірцями, гатили келефами, аж кров по стінах бризкала* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 154).

МИСКА

♦ **цуратися, гейби порожньої миски** – уникати чого-небудь, сторонитися. *Не справедливість. Бо є у нас одні ланки, що біля них усі, як біля меду, крутяться, а є ланки, яких*

усі цураються, гейби порожньої миски. На ділянці Ксені Дзвіняч машина зустрічає і ранкові, і вечірні роси, а ми тільки сапками гатимо свою землю (М. Стельмах. Над Чермошем, 161).

МИСКА-ЧЕРА Те саме, що **чєра**. *Тот ніколи ни стрюхнувси, хоть би йку велику миску-чєру був поклав опередь него страви. Бізував й за п'єтьох иззисти* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 126).

МИСЮРКА Шолом. *На високому камені сидів Иван Бойчук, вже немолодий, кряжистий, на суворому, орлиного профілю лиці шрамом через щоку значений, налитий крутою силою, осанений рішучістю, владністю й упевненістю в собі, а обіч нього на нижчих каменях – найвірніші побратими-споборники й помічники: того віку, що й ватаг, кремезний, з чорними віспинами на суворому виді, з шакуватими і звислими вусами Иван Жупник, по другий бік остроокий молодик у залізній мисюрці на голові і в панцирі під китарем Семен Буцуцк, Пістолетником званий, поряд з ним чорний, як жук, кучерявий Василь Волошинєць* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 77); *Зняв з голови крицеву мисюрку, поклав її на брусовану під сволок кедрину, поруч – чотири пістолі двострільні* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 255).

МИТІЛЬ Вода, приготовлена для миття, якою миються; вода з купелі. *А Иванчік, миючи руки від доїня овец у видгашеній ватрі в співним митіли до митя рук для всіх мішенників й пастирів, налагоженим коло ватри у відрі, весело сміючиси, боронивси* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 343); *У вечер ни можна митіль з голови висипати надвір, бо можетци таке шош опелюскати у голов, шо ни злічили би від того и найголовніший примивники* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 16).

МИТРИГАН див. МАТРИГАН

МИГУСЬ присл. Назад, у зворотньому порядку; навспак. *Рахував мигусь рахунок дев'єть раз по дев'єть, то в оден, то в другий бік завертав: «Ни оден, ни два, ни три, ни штири, ни п'єть, ни шість, ни сім, ни вісім, ни дев'єть».* Хукав, спльовував и знов

рахував: «*Ни дев'ять, ни вісім, ни сім...*» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 22).

МИШИНСЬКИЙ Прикм. до назви населеного пункту Мишин. *Кобринського називали “хлопоманом”, дійшло до того, що попи зібрали в Пістині соборчик, на якому обговорювали мишинського священика за те, що топче “гідність і честь”* (С. Пушик. Карпатське літо, 260).

МІДИЦЯ Змія. // *перен., лайл.* Про злу, підступну людину. – *Скарай тоті мідци за мою кривду, за мої сльози!* (Марко Черемшина. Парасочка, т.1, 248); *І тут уже не можу не внести свій ображаючий коментар: мене таки добре боліло, бо була ще дитиною, коли мене обзивали, коли мені призивалися, коли метали в мій бік такі їдкі словечка, як бісиця, бліда поганка, мідциця, так кортить жити, хатейка* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 130); – *Йой! Фарійонка ти лецта! – Агій, скажена! – Мідциця ти з корча! Через тебе вони го затратили! – Поцілуй ми в гузицю* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 183).

МІЗЕРІЙКА Дрібнота. *Ни хотів я вже слухати дідової бесіди про зазулю, шо уна хоть файна, але дуже погана на сумліне, бо утопила свого чьоловіка Кукула через свого любаса Тришиюка. Через ототу мізерійку мижи потети, шо лиш дінницями водно шиєт, лешуючі за гадев, аби її заклести, шоби биршия ни виросла* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 114).

МІЗЕРІЯ 1. Майно, статки. – *Ти чола, Анничько, ек вїйт здавав на мене свої лази, свій талан, свою мізерію?* (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 180).

2. Дріб'язок, щось незначне. “*Чьим маю, вас приймаю, дітоньки мої солоденькі. Хоч по грудочці кулешки та по шкварочькови сала, доцєгайте, мої любі! Не погордіть моєв мізерієв, вдовиці нешесливої, а годуї те-ко си, бо Господь знає, коли мемо вічеріти в купці. Васильку! годуїси! Легіники доцєгайте, бо не знаю ек си з вами розійду!*” (І. Березовський. Худан, 54).

♦ **падати по вуха у мізерію** – потрапляти в біду, в скрутну ситуацію. *Таких весний*

ни одни газди через сіно, аби ни стратити маржинку, падали по вуха у мізерію (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 103).

МІЗЕРНИЙ Поганий, нічого не вартий, нікчемний. «*Но то видиши, шо хоть ти маєши до стрілецтва шесте, а ек ни знаєши собі обчистити кріс тай усий стрілецкий стрій, то ти однако мізерний стрілец, бо чішиїне креса у стрілецтві є найважніішев річов*» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 157).

МІЗИНОК анат. Мізинець. // *перен.* Наймолодша дитина в сім'ї. – *Тето, кемуєте мене тамо, серед скали? – Де ні?! Кімую добре. У селі ші й тепер дітним наказуют, аби на сесю бєрду не чипірилиси. Ти дівчуром така була уритна, шо тебе би паском не нагодував... Лиш дєдє в'євав за тобов – за своїм мизинком* (В. Шкурган. Не пошкодуйте чєсу, 173).

МІЛІЇВСЬКИЙ Прикм. до назви населеного пункту Міліїв. *Костюк наносив горівки терхами з міліївської горальні, бо вна тогди нидорога була, пару греїцерів коштувало око старе* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 231).

МІНИТИСЯ Давати згоду вийти заміж. «*Загинеш, любко моя? / Ой гоє, дана, гоє, / Ой дана, гоє, дана! / Не мінюєя за пана!*» (Ю. Федькович. У полі, гей, у полі!, 65).

МІНІСТЕРІЯ Урядова інстанція. – *Я писав за тебе до міністерії, бо мені жандарм Тайвер усе уповів* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 314).

МІРА 1. Одиниця виміру (полотна, сукна, прибіл. 80 см). *Та й з неї нема пізнаки: за міру платять 4 кр., а то вже треба доброго ткача, аби кожоді днини уробив 8 мір...* (М. Павлик. Ребеншукова Тєтяна, 35).

2. *паст.* Контрольне доїння худоби на полонині для визначення середнього надою молока. *А в полонинський хід берут її разом з худобов из села в полонину й нев на стоїшию розплужуют першу ватру, шо горит у стаї на полонині, ни погасаючи, вид міри аж до розлучєня, бо на тоту стаю, шо в ній горит вічний вогонь – жива ватра, викручена до-світа у живний четвер, то ни маєт моци й путері вдарити через ціле літо ніска ничіс-*

та сила (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 321); *Але вни скоро ни пішли ше в село, бо міра затегласи гаразд з полудня так, шо аж депутат охміркавси, шо мішенники задоїли ййго в молоці* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 344); *Рано, оперед міров, то доїли вівці пастирі, а мішенники, шо помогали їм доїти вівці, то доїли чужжі, а ни свої ботеї, аби чесом котрийс из них ни лишив у свої вівці нивидоїне молоко* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 339); *Иванчік играв у флосру, а тотя челідь, шо повиходила замість своїх мушиін у полонину на міру, то з чужжими мушиіньми намішма співала за флосеров всеких співанок* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 337).

МІРНИЙ 1. Помірний, середній між раннім і пізнім. «Я чула, шо казував мий дедя Шкиндя Штефан» – перервала баба дідови бесіду, подаючи гет чьогос сегодне за ним, – «шо ширинацітого тижня вид Риздва, то варка весна. Шиснацітого тижня, то вже бізівна. Сімнацітого тижня, то саме мірна: ні рана, ні пізна. Вісімнацітого тижня, то пізна весна, бо двацетого тижня вид Риздва повидна бути скінчена весна (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 115).

2. У якій вимірюють що-небудь. *Тижнем до Покрив дідо лагодивси пускати барани на валоване мижси вівці. Казав, шо то є найліпший чес на пускане баранів, бо будут вівці навесні саме мірні з молоком на міру у бриндзу* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 55); *Рахманский великдень припадаєт завжде у мірні шири тижні вид живної середи* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 346).

МІРТУК *паст.* Посудина місткістю 1-2 л для вимірювання молока. Усякі є “знаменета” – і всіх їх мусить пам’ятати ватаг. Пам’ятає, скільки міртуків дала весною кожна худобина, отже, стільки за те бринзенок бринзи та вурди треба дати восени, а скільки вже в той рахунок забрав мішенник за протяг літа (Г. Хоткевич. Довбуш, 135); – *Ано-ко, Оле, подай оту бербеничку. Це спеціальні бринзенки, міртуків на дванадцять-чотирнадцять. До звичайної бербениці пішло би й двадцять п’ять* (Г. Хоткевич. Довбуш, 153); *За законом полонин, вівця*

чи корова може згинутти, але дат з неї, шо його мусить віддати ватаг восени, не пропадає, і як мав ти за коженній міртук молока дати бербеницю бринзи восени, так і маєш. Отже, ніяк не вигідно ватагови, щоб у нього пропадала худоба (Г. Хоткевич. Довбуш, 134); *Ватаг верх путини мірев міртуком, кільки вдоїв Иванчік бербениц бриндзи на свої вівці тай кози* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 342).

♦ **на міртук** – *паст.* для встановлення середнього надою молока. *Вставай на зорі, лягай, коли стемніє, а часто пасеш і уночі, бо першої днини доїла овець “на міртук”, і “депутат” цілу селянку колодок сховав до того дня, коли буде розлучення стад і придуть власники овець з ревашами по розрахунок* (С. Пушик. Карпатське літо, 292).

МІСТЬ *прим.* Замість. *Та й шпурив острий палаш молодцеві у грудь – Мість пісней з них посоки кроваві д горі б’ють* (Ю. Федькович. Як то співак проклінає, 70).

МІСЦЕ

♦ **аби я з цего місця ни встав** – уживається як запевнення у правдивості сказаного. *Та аби я з цего місця ни встав, шо кажу правду* (Л.-П. Стринаднок. у нас, гуцулів, 140).

МІСЯЦЬ-ЛЕГІНЬ Місяць, як легінь. // *образн. Місяць-легінь / У золоченій крисані / Зблід-столмився / на космічному гулянні / І за кичеру подався на спочинок* (М. Влад. З добрим ранком!, 17).

МІХ

♦ **наплести штири міхи арештантів** – наговорити різного. *Таке йойкалася та божкалася... Наплела там штири міхи арештантів тий погойдала гудзицу д’хати* (В. Шкурган. Син, 58).

МІЦІНЬКИЙ див. МАЦІЦЬКИЙ

МІЦІЦЬКИЙ див. МАЦІЦЬКИЙ

МІЦІЦЬКО *Присл.* до **міціцький**; трішечки. *Бувало, ек лиш міціцько забрішит на зорі, то Иванчік уже зберавси до школи* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 131); *Тай довго ни ждали, бо лише сонце міціцько сійнуло на Костричу, ек Ботик уже прийшов з свойов піймицев до церкви* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 213).

МІЦКА Вовна з першої стрижки, найтонша вовна. *Тай єнєта будут ні рані, ні пізні – саме добрі на мїцки* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 55); *А спала би лиш на джергах із найтоншою вовни. Ту мїцку сама би відпарювала молоками – й грїла би тими джергами боки, й ніколи б не мала панської хвороби – радикулїту* (М. Матїос. Нація, 138); *Я вирїзбїв цю твар. Мов зрушив прах. / Приїшли б вони в сльозах, та, що рїдає, / серпневі ночі ці повивертає, / як вивертали кептарї в дощах: / щоб вовною – у хмарі, вітрі – крїзь / грозу, що вранці сива, аж сирїтська, / щоб вовну першу, ту, що зветься мїцка, / погладив ти, мій Господи, навскіс* (В. Герасим'юк. Серпень за старим стилем, 72).

МІЦКОВИЙ Прикм. до мїцка. *Брат випроводжав тїтку аж против Устїрїк, та також вернувся, дїставши від Калини вже красну та красну шовкову хустку на шию (це й сьогодні її має), а мені знов дала премудру дзьоблинку мїцкову та й запрядач делїкатний* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 252).

МІШАК Те, чим мїшають; мїшалка. *А ти босий і голий по пояс з довгим мїшаком, як пекельник, снуєш земляною виспою, що підковою облягає вогнище, і безперестанку колотиш сировицю* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 339).

МІШАННИК, МІШЄННИК наст. Господар, який дав свої вівці на випас у **полонину**. *Олекса поздоровив, як наказував звичай, увїїшов у стаю і відразу каже, чого приїшов. Ватаг оглянув його цілого і ніби не чує його слів, а розпитує про новини в селі і питає за тютюном. А була така встанова, що хто приходив по бриндзю, мусів мати зі собою реваш, хочби то був сам депутат, чи хто з його родини або котрийсь з мїшанників* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 11); *Кїлька коней з терхами несли кукурудзяну муку, сіль, посуд; за кїньми ішов старший вівчар із рештою пастухів, а з самого заду – мїшанники, жїнки й діти, що проводжали свою маржину аж на край села* (В. Гжицький. Опришки, 15); *Тай депутати вже зачінали магулити газдів з худобами, кождий у свою полонину. Статочних, поредних газд,*

то на вирви просили кождий у свою полонину з маргов, аби ни мати дочїніне на полонині з цілов гурмов мїшенників бїдних, шо то їх самих бїрше повиходит на полонину, ек повигонєт маржини (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 307); *А вже коли брався, – мїшенники могли бути щасливими: верне худобу, ек пасочку, гладоньков, бриндзі приспорить поверс мїри* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 187).

МІШЄННИК див. МІШАННИК

МІШЄТИ СИ Втручатися у щось. – *А шо. Шо мені до того. Я в то си ни мїшєю. То мене ни обходить* (Л.-П. Стринадук. У нас, гуцулів, 148).

МІШІГІНИЙ Божевільний, дурний. // у порівн. *“А папір же не їсть холера!” / Кинешся, як мїшігїний, – / куди воно все подїлося?! / Олень воду п'є* (В. Герасим'юк. Сигла, 23).

МІШІНЄ наст. Отара овець, у яку зібрано вівці різних господарів. *Гаджума здоймив кордач з земні, вперезав їйго знов на голе тіло під сорочков на себе, в'єжучи їйго так в гудз, аби він до розлучєня ни розв'єзавси на нїм, бо тим кордачем зав'єзав Гаджума до купи, в оден гудз, на ціле літо то своє мїшіне овець, шо пішов го пасти на полонині від мїри до розлучєня* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 345); // у порівн. *А за ним ишов нарід, ек би мїшіне овець на полонині за старшим вівчерем* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 326).

МІШКАТИСЯ Зволїкати, затягувати виконання здїснення чогось. *Він мїшкався і не відходив, доки остання іскорка в спузї не спустила духу. Тодї доганяв своїх* (О. Дучинська. Трембітали трембіти, 116).

МІШОК-БЕСАГИ етн. Те саме, що **бесаги**. *(бере з жердки мїшок-бесаги, скидає в них усе з стола, додає хліба і сиру, завдає хлопцеві на плечі)* (Ю. Шкрумеляк. Довбушева слава, 156).

МІШТЕЛІВКА Вид соплїки. Соплїка – душа верховинця. Соплок є багато – дерев'яні й залїзні. Мала – «фрїлка», двїйниця – це «мїшителївка», є “тицївка”, “денцївка”, фляора, дудка, “тилінка”... (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 107).

МШУЛИК, МЩУЛИК Мішечок. *Хлопці поприв'язували мшчулики з сіллю і вже стояли спереду хати, готові їхати* (М. Яновський. Танець дараби, 19); *Але минає день-другий – і просвистить з того на цей бік камінь від польського постового із прив'язаним запашиним галицейським тютюном, а з цього боку – поділяться гранічери сушеними сливами в мшчуликові, зачеплені до верху довгої і гнучкої ліски чи жердки* (М. Матіос. Солодка Даруся, 101).

МЩУЛИК див. **МШУЛИК**

МЛAVИТИ Робити млявим. *Сіла, підперши голову рукою. Рівна утома млавила тіло... так би ся спало...* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 158).

МЛAVO присл. Мляво, повільно. *Млаво іде Іван Мотрюк до шлюбу, так млаво, гейби потич* (Марко Черемшина. За мачуху молоденьку..., т.1, 262).

МЛAK див. **МЛAKA**

МЛAKA, МЛAK Трясовина, заболочена місцевість. – *Ні, ти скажи, – їжачився Павло, – й'ка зараза жене чоловіка у тому млаку? Га? Чого бракує? Видко мають сім'ї, бо... крадуть. Шляг би то трафив: є статки, хати, є всеке добро, нарешті... с-своя... під боком, а ні – у млаку! Га?* (В. Шкурган. Логіка, 185); *А хто схоче на млаці будуватися* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 31); *на вчора вже тепер не вистачить мене / бо нині всі стоги похилені на млаки* (Т. Девдюк. Скласти стіг, 54); *Коли бідняк має шмат землі на селі або угр млаку, то бере рало і впрягається в нього разом з дружиною й дітьми* (С. Скляренко. Карпати, кн.1, 103).

МЛAKOBIHA Те саме, що й **млака**. *На зеленій млаковині / Дуга воду п'є* (Ю. Федькович. Ілем, 125).

МЛAKOBIHKA Зменш. до **млаковина**. – *Ану, даймося на млаковинку, там заяці на квасок виходять* (Марко Черемшина. Козак, т.1, 255).

МЛIИH

◇ **МОЛОТИ МЛIИH** – *етн., обряд*. різновид ігор, забав при небіжчикові під час **посижіня**. *Інчі давали «огарчіка» в куті коло печі, а дехто йшов у хороми, бо там ишли*

на переміну забави: «били грушки», «висіли», «скакали на него», «мололи млина», «падали в колотізь», «скреготала сорока коло вух», мастили сажев, «ловили біличку», грали сосокала або «тегли бога», «де чорт» з «богом», держечі мижги собов у руках бук, зберали докупи своїх людий, шо, держчічиси гуртом одни за одних, помозали одни «чортови», а другі «богови» (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 421).

МЛIИHІBKА Канал, рівчак, яким іде вода з річки до млина. *Млинівка була велика, далеко заходила у берег і вся заросла. Олекса сів на ковбчику біля води й чекав* (Г. Хоткевич. Довбуш, 340).

МЛIВІЧ, УМЛI присл. Вмить, дуже швидко, негайно. *Млівіч таки й домів вернула* (Марко Черемшина. Керманіч, т. 2, 28); *Комендант поговорив із тими пасажирами і приказав своїм хорватам млівіч спакуватися* (Марко Черемшина. Перші стріли, т.1, 128).

◇ **на млі (мліг, умлі) ока** – *вмить, дуже швидко. Ті крутіі наші? Вони зроблять на млі ока з дня ніч, а з ночі день, з дівки покритку, а з газдині пустачку* (Марко Черемшина. Анничка, т.2, 202); *На млі ока побіг Дзельман враз із сином крізь військo до військових старшин і просив рятунку, бо, мовляв, хлопи жидів і панів на мак розбивають* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 141); *Никольцьо на млі ока виймив п'ятку і бігцем вибіг від дівчини, не дочуваючи, що вона там говорила* (М. Павлик. Пропашій чоловік, 51); *Старі Шумеї намлі ока варили ситні юшки та прибрані їди для свого сина й йиго товариства, а уритні вирмене уводно допитувалиси: «Мой, кажю, нашьо ви такий великий храм варите? Хто мет йиго їсти?»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 166); *На мліг ока був рижий розсіданий, а вороний осідланий* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 254); *Умлі ока, ек білиця у смереку из-перед стрільця, вихопивси я високо у кіле з перед гайди* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 10).

◇ **ні на мліочок** – *ні на мить. Минула доба. Злива, слота не перестає ні на мліочок* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 543).

МНЕСНИЦІ, МНЯСНИЦІ тільки у мн. М'ясниці. *Єк приснитси, шо несет воду, то на ню прийдут старости тих мнесниц з того боку, з котрого уна снала, шо несла воду* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 62); *Одного вечєра, мнесниц, лишєнь шо сіли вечєрати в Иванчіка, а то нараз за граждов люто на когос сприсідала котюга* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 151); – *Мене хотіли ще сих мнясниц заручити із Василем Грималековим із-за Погорілля. Я не хотіла. Кажуть, що Василь любить чєстувати по-трохи* (Д. Харов'юк. Палагна, 537).

МНЄЦКАТИ 1. М'яти. *Сам себе питаюси: / чо' така ші хата є, / де фіранки мнєцкає нєлюб-задерії?* (В. Шкурган. Гадці-забаганці – фєртик (з гріхом знаєси)..., 22).

2. *перен.* Те саме, що **мішкатися**; зволікати, затягувати виконання здійснення чогось. *Отару пора зєонити, а ватаг чогось мнєцкає, так якби то йому Іллі, а не друга Богородиця. А ті тварюки розлазяться корчами, гейби мана їх водила. До того ще й нагулькувати Пилип пса сп'яну вєробив, най би його Перун колись так батогом тєвкнув! Напився, шибайло, та й хотів перти серед ночі кудись у рипу, ще й тайду з собов тягнув* (І. Андрус'як. Лєсь (фрагмент самознищеного поезофільму), 123).

МНОГО присл. Багато. *Де хто ляже – божє воля: / Є де спати, много поля, / Є де голов приклонити... / А зїрніці їмуть світити* (Ю. Федькович. Нічліг, 34); *Колись це зовсім інакше було, бо хоч “давній учитель був худобний, але віру свою держал твердійше, у корчмі не валявся так много, та й битангов не було так много, як тепер”* (У. Самчук. Гори говорять!, 30).

МНОГО-МНОГО присл. Дуже багато. *А як дівчата будуть чути, / То накопають м'яти, рути, / Але барвінку много-много, / Бо то для мене, молодого, / Та й насіють доокола / Коло улана-сокола* (Ю. Федькович. Зіле, 92).

МНЬОЦА церк. Во ім'я отця. *Дяк дочитує послідню кафтизму захриплим голосом. – Мньоца с-с-сина с-с-с-світого духа, амін!* – у один раз застогнали бадіки (Марко Черемшина. Основини, т.1, 89).

МНЯКИНА Низькосортний хліб, спечений із разової муки з домішками грису, висівок тощо. *Вже-то треба було великого багача, аби пік хліб із чистої муки: усе збитний та збитний: із грисом, сівком, усяков травов – досить того: мнякини, як свиням* (М. Павлик. Юрко Куликів, 25).

МНЯСНИЦІ див. **МНЕСНИЦІ**

МО вставн. сл. Може. *Треба квапитись. Мо', вже вернули опришки* (Б. Загоруйко. Чорногора, кн. 2, 4); – <...> *Агій, Олено! Мо'би кнегинці, гості нашій, у такий час децо повічерити* (У. Самчук. Гори говорять!, 207); *І притулити, й полетіти, / і долетіти там, / де є, / мо', / у самім закутку світу, / наше достойне житіє* (В. Шкурган. Слова прикриють, не накриють, 19); *Наїсси [ягід], мо' стане. – Та, мо' йо. Діп्राвди. Бирше такі й лабов своєв ни ступлю у таке велике божє светце* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів, 141).

МОВА

◇ *аби міні мову видібрало* – уживається для запевнення у правдивості сказаного. *Рідко обходилося й без того, аби чєлядь, доводячи свою правоту, істинність своєї думки, правдивість рідко правдивих історій, оповідок, ситуацій, не божилася й клялася у святій правді оповіданого, б'ючи себе при цьому у груди кулаком правциці: <...> Та аби міні мову до завтра видібрало, єкшо я на світочку люю* (Л.-П. Стринадюк. У нас, гуцулів. 140).

МОВНЯ, МОЛНЯ Блискавка. // у порівн. *Річка зі скалами шепотом нараджується, рибку потановляє, кружілом кружить, піну ховає, долин боїться, в жіночі очі кривавим дзеркалом, гей мовня, б'є* (Марко Черемшина. Поменник, т.1, 133); // образн. *А вид дорогих згардий на їх білих шиях, то аж мовня біла на сонци у очі* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 249); // образн. *Писаний Камінь запалав золотом, обсіпавси єснов мовнев праведного Сонця* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 45); // образн. *Дєсь така палата, як церква велика, дєсь у тій палаті від срібла-злата мовня б'є* (Марко Черемшина. На божє, т.1, 117); // образн. *Лиши молня дєсь*

грає / Та на Довбуша могилі / Дуб з кедром
дрімає (Ю. Федькович. Доля, 217).

МОВЧАНКА

♦ **збути мовчанкою** – нічого не сказати. Тимофійха з радості **збула** чоловіка **мовчанкою**. Вона звернула всю свою увагу на доньку (Марко Черемшина. Більмо, т.1, 103).

МОГИЛА Купа. // у порівн. *Але-с нага-
радувався, але-с набувся!* Єк прутик до
села прийшов-єс, а відтак, єк **могила** в селі
розмістив-єс-си. Запирував єс-си нарід. Та й
по челіди в селі брикав-єс. Та й на мою Ма-
річку розмогилив-єс-си (Марко Черемшина,
т.1, 135).

МОДАР Винахідник, визнаний майстер.
– Гей, що ж то за **модарі** опришки!! Що не
вигадають – те вчарують (Р. Єндик. Камін-
на душа, 149); Мій дедьо – **модар** з **модарів**
(Б. Згорулько. Чорногора, кн.1, 52).

МОДЕРЕВ див. МОДРИШ

МОДНИЙ Здібний, удатний. Та тот та-
кий, знаєте, був **модний**, шо абес постоев
опередь него з мінуту то він тебе такого
на єс вімалює, єк єс є (О. Манчук. Фіглі, 22).

МОДНО Присл. до **модний**; удатно, ви-
гідно, зручно. Ни устигнеш, чьоловіче, оком
кліпнути, а уже він тебе обмотав так **мод-
но**, шо лиш дівиси, єк упавєс у єкус публіку
або нешиєсте велике (О. Манчук. Фіглі, 22);
Порозкладалиси у велике півкочєло, пороз-
вєзували бесаги, аби ксьондзови було **модно**
крупити, тай дивєтси, шо у кого є (О. Ман-
чук. Великдень, 72).

МОДРИШ, МУДРИНА, МОДЕРЕВ

бот. Рослина з родини соснових з м'якою
хвою, що на зиму опадає; модрина (Larix).
– Називають ще його “льон-дерево”. Ма-
буть, від його шовкових шпильок ця назва.
Гарно, правда? “**Модриш**”, “**мудрина**” – на
Гуцульщині. “Червоний смерек” – на Лемків-
щині. “Чубатник”, “ярмиш” (Ірина Вільде.
Сестри Річинські, кн.2, 473); Ранок, коли мав
прибути мій гість на лови, не заповідав гар-
ної погоди. На небі повисли сірі хмари, а з ві-
кон надлісництва, через мряку, не було видно
гір. Це мене не заскочило. Бо ж попереднього
дня, при красній погоді, не надаремно, кру-

гом надлісництва, коси обсіли всі **модереви**,
та свистали, аж у вухах ляцало. Це запо-
відало сніг, про що я вже давно переконався
(Р. Яримович. Лови на готура, 60).

МОЖ присудк. сл. 1. Можна. – А не **мож**
би лікаря привезти? – Ей де, небоже! Прий-
шов єс, та й нема куда. Багачі кличут, та
шо з того? Або ми маємо відки? (Марко Че-
ремшина. Карби, т.1, 37).

2. Дозволяється, дозволено. Скоро я та-
кож буду тікати... літувати у полонину. Був
колис? – Ні. – **Мож** і обом. Я, певне, послід-
ний раз, а комус траба і перший... (В. Шкур-
ган. Опришки, 183).

МОЗДІР див. МОЗДІР

МОЗДІР 1. Саморобний прилад для ви-
буху під час віддавання салютів у дні уро-
чистих подій. *Правиться відправа, аж церк-
ва дροжить, – тільки **моздіри** не гримають*
(Марко Черемшина. Перші стріли, т.1, 127).

2. Бронзова ступка для товчення або роз-
тирання маку, горіхів тощо. *Розтовк у **моз-
діри** горстку сушених афин, залив їх теплою
водою з медом і взявся годувати Стефанію.
А вранці пішов до священика і сказав записа-
ти доньку у церковних книгах Анною* (Т. Про-
хасько. Непрості, 41).

МОЗОЛА Клопіт, нужда. Хіба не знаєте,
що казали старі люди: “діти, доки малі –
мозола голові, а як доростуть, то й хату
рознесуть” (І. Франко. Як Юра Шикманюк
брів Черемош, т. 21, 430); // образн. *Так ка-
зала бідна вдова, / Та зашуміла, як дуброва, /
Та й приклонила бідну голов / Під куделев, під
мозолов* (Ю. Федькович. Золотий лев, 95).

МОЙ 1. виг. Уживається при звертанні до
когось. – **Мой**, бийте діда, єк гамана! Натє –
бийте! Ліпше бийте! (Марко Черемшина.
Дід, т.1, 41); Дивляться – іде один наш-таки,
яворівський, газда. “**Мой!** Сда йди!” Той пі-
дійшов ні живий ні мертвий – боїться. Та й
хто би не зляквся – дванадцятєро хлопів, як
дубів (Г. Хоткевич. Камінна душа, 87); – А ти
що тут робиш, **мой?** – відізвася я до нього
(І. Франко. Терен у носі, т. 21, 379); Та ти,
мой, дівки тут зачіпати? (О. Манчук. Храм,
62); **Мой**, ади, який нам мудрагель, сам ла-
зить по ночах, а виганяє з школи (М. Павлик.

Пропаший чоловік, 98); – **Мой**, бабо, ти що, здурила? Прецінь не своє палиш (Р. Федорів. Жбан вина, 24); *А Янцьо, як наважився уводно свої: – **Мой**, трр-гов!... **Мой**, засліпило тя, не видиши, що цісарська дитина!* (М. Павлик. Ребенщуківа Тетяна, 28); – *Іва!.. **Мо-ой!** – гукали на Івана од хати, але він того не слухав, збирав малини, пукав з мислочків, робив свистівку або пищав у травинку, намагаючись вдати голоси птахів та всі ті згуки, що чув у лісі* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 179); – **Мой**, козаче! – *вирвав з хвилевої задуми десь вже чутий голос. Повз нього швидкував високий підгірянин у драній плоскінній сорочці навипуск. – Що, не хочеш чорних хлопців увидіти? – крикнув якомсь здивовано* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 8); – **Мой**, зимарку обштуковуєш, а вся ж Верховина на Карпатах, мов на белебені (О. Кундзіч. Верховинець, 241); – **Мо-ой**, та за таким годним, розумним та сміливим легінем не тільки м'яка челядина, але й старий навіть заплаче-зареве, як ведмедище, – *гомоніли потиху бадіки* (П. Козланюк. Похорон, 123); *Перед складом дерева була така глибока відоліна, що легко двоє людей могло вміститися. Та я щос зміркувавсми. Совет відійшов, а я лиш ждавсми цего. Кажу ладувальникам Михайлови і Петрови: – **Мой!** газди, сокотітси, бо цес стос виглядає мині, що може обсунутиси. Єк я крикну “варко”, то штрикайте у сторону, би вас клеци не придушили* (Р. Яримович. Розповідь цугаря, 51); – **Мой**, хло', а ви чого стоїте на вулиці один з другим? – *враз звернувся він до легінів. – Це ж не сьогодні, а завтра дівки даватимуть писанки* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 18); – **Мой**, дужий ти зробивси на Галиних харчач! – *І ти, нівроку, бугай. ... Та пусти, ліпше ходім – поможеш завдати* (В. Шкурган. Паперовий човник, 218); – **Мой**, Василю, а ти свого не даруй-таки! Ого! *І не вір тут, що пани хочуть панщину заводити, коли полакомилися на хлопський капелюх. Пиши, Василю, поданне до старости: так і так, прошу панської ласки повернути мені кошти за капелюх, бо я, Василь Пшеничний, не гадаю втрачати на цім ділі* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 382); *Кав пів з музикантів на скрипки й цимбали,*

*пухли губи у флюяриста, а з гурту линули все нові захочення: – **Мой** музики!* (В. Гжицький. Опришки, 231); – *Фросинко-о!.. **мо-ой!**.. Клич пана-товариша молоко-о парне питу-и!..* (В. Бабляк. Вернись на Білу недею, 63); – *Іва!.. А ти де, **мой?** Бойчук на ті слова ще раз нагнувся, Довбуш погладив холодною, як камінь, рукою кучеряву Іванову голову* (Б. Бойко. По голови... По голови..., 76); – **Штефане, мой!** *Чуєш, вставай, хло', до тебе прийшли. Дзвінка тормоснула сплячого чоловіка за плече. Він бликнув чорними очима, а з них хлопнув переляк. Зірвався з бамбетля, аж заточився на ногах* (В. Бабій. Запродана душа, 17); – *Та то, дьидю, кажуть мама, аби я до Миколи йшла. – **Мой**, стара, що, хліба їй жалуєш?– А що буде тут?..* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 166); *“Ти, **мой**, шлехтичу! – ск тобі на мнє?!” – згодом запитав Худан Андрія* (І. Березовський. Худан, 11); – *Меш платити, Юро, тої півсотки чи як? Ти, **мой**, подався, – ану ж так зімкнеш очі, – на кому я пошукаю?* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 180); *Хтось, покосивши купину зелену, / Натрапив на криничку на студену: / “**Мой** бре! Зови усіх людей сюди!”* (В. Зубар. На косовиці, 16).

2. виг. Уживається для вираження застереження проти чогось. – *Замовч, стерво! Не доводь до останнього пруга, бо тут тобі й саксаган буде! – схопив канчук, замірився, може, й стьобнув би люто, але його руку стримав раптовий вигук. – **Мой!*** (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 72); – *Мой Дзінділю, ба ци вере хочеш, щоб у руку тебе цілував? Теліпаєшся якогось чорта, а мені в горлі висхло. Давай уже раз, а то, **мой!*** (М. Козоріс. Чорногора говорить, 65); **Мой**, *хтось почув і зобразить на чім світ стоїть* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 49).

3. виг. Уживається для вираження захоплення кимось, чимось. *Про ті яблука ніхто не збідніє, дід сад такий лишив, що **мой-й-й**, а люди будуть їсти ябко з Юстининога саду* (М. Магіос. Нація, 243); *Дуже дбав про Марійку Штефан, вночі також рідко займав, щоб синці не лягли під очима, а вона ходила чужою по Штефановій світлиці, спала*

гостею на чужих подушках, чужою серед молодіць стояла в церкві біля криласа і не раділа чомусь, як шепотіли жінки за її спиною: “**Мой**, яка красна!” бо і краса та не належала їй – Штефанові (Р. Іванчук. Побий мене!, 53).

4. у знач. присл. Те саме, що **май**² 1. – Па-ночку, я не знаю. Попадюк знає **мой** ліпше. Він нераз туди ходив, ще й сам недавно перебував з якимись пастухами в Чорногорі (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 60).

5. част. Те саме, що **май**² 3. “Ні, **мой**, рано наді мною насміхатися, – пригрозив позаочі Вурцизі стиснутим кулаком. – Я своє знайду і докажу!” (М. Яновський. Гірське серце, 119); Мовчить газда, мовчить і штабар, хоч і казав, що тут вода, **мой**, глибоко, він же чує жилю, і якби слухали його, то мали б ладну водичку, не воду – сік самих гір, що як раз нап’єшся, то вже тобі ніякі води не милі: ні ті кольорові, що грубі паннусі в місті продають, ні ті далекі за горами і снігами (П. Федюк. Штабар, 34); Ну, гадаю собі, нима шо – треба своє виговорити, але де, **мой**, того Юру найти, коли це светих набитіська церквов (О. Манчук. Светий Юрій, 12); – Отут, **мой**, на плацу, як на війні – Я прото якийсь вояк **мой**! (М. Павлик. Ребенщуква Тетяна, 42); “Малабис, стара, лице, та бис мала раз, та бис си заткала тергачьку отов порцієв вид горівки, та бис не блєяла, ек ерка кручена; бо ек би ти, **мой**, так ночувала, ек ми на вербах, то бис занімла і бис нікого не нехарила своїм єзиком, ек гадина сорока!” (І. Березовський. Худан, 81); Будуть люди дивитися і подейкувати: **мой**, здурів хлопський син, слава йому голову зачемерила, Ади, свою подобу, мов король який, на верхах підхмарних закопує (Р. Федорів. Жбан вина, 264); Незвичні до гір, пообдиралися дуже, пооббивали ноги тай дуже мучаться. – У полонині **мой** буде краще! – каже Попадюк, – але до неї дістатися, то ще не зараз тай не так легко (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 61); Йкос непричком почовгнувси... А то, **мой**, нога зиграла на бербеницу, і не то, шоби йти – стати сараку не годен (В. Шкурган. Майте на увазі, 175).

МОЙ-МОЙ виг. 1. Уживається при звертанні до когось. – О, **мой, мой!** Лайдаку! Вже день, а ти спиш! Запых, як вуйко десь між смереками в лігвищі!.. (О. Гончар. Циклон, 142); **Мой, мой**, сусідонько... На бога... Та той Юрко Черес... (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 56).

2. Уживається для вираження сумніву у чомусь. – Я не требую їхньою згодою. Най шо хоте роб’є, а ти будеш мою. – Ой **мой-мой!** Шо ти говориш... – Шо чуєш, душко (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 188); Лише один з них думав з гіркотою, розмовляючи в душі з оповідачем: “**Мой-мой!** Коби-ж то так сталось... не крився б я з вами, хлопці, по ведмежих гаврях, не літав би через ніч верхами, не лишив би свого газдівства, як ти жупництва. Коби то... <...>” (Б. Загоруйко. Чорногора, кн. 1, 84).

3. Те саме, що **мой** 3; уживається для вираження захоплення кимось, чимось. Проте великого враження Цюперюкові слова не вчинили. Хоча він виглядав кремезним, силюньки мав **мой-мой** – сімох, можливо, за раз не поборов би, але плюнути сімом у вічі, безсумнівно, міг (Л. Качковський. Довбушева пісня, 199); – Як трєваєте? – вуйно Марічко, і ви, Василенко, і ви, Парасочко, – зверталася прибула по черзі до своїх рідних. – Чи то не твоя Одокійка так підтягнулася, сестро? **Мой-мой**, таж то вже дівка (Р. Єндик. Пояс чеснотливости, 196); **Мой, мой**, вже не одного приводили на край тоті бісівські чари (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 57).

4. у знач. ім. Виражене вигуком “мой, мой” захоплення, замилювання. Сергій по-тайки навіть жеде цих розбуркувань, щоб ще раз почути Ярославине вранішнє, співуче оце “**мой, мой**” (О. Гончар. Циклон, 143).

МОЙ-МОЙ-МОЙ Те саме, що **мой-мой** 3. Ще в Юри рука дужа, а в руці сокира. Гей, **мой-мой-мой!** (І. Франко. Як Юра Шикманюк брів Черемош, т. 21, 448).

МОКВА Затяжний дощ. Діти кидають у курнику що попало з діточого інтересу, а вітер заносит листі, ек зайде моцна **мок-ва**, чуриг межжи камінь чуриг підшкірна і ґрунтова води – маєш намул... кирни-

цу, такік свою душу, мус чистити щороку (В. Шкурган. Кашкет, 66).

МОКЛЯК Мокре, болотисте місце. *Весь час здається їм, що “вони” доганяють їх. Летять, як сполохана звірина, гуцавиною, малиником, мокляками тай нераз упали, заки дісталися у Лішів. Задохані вбігли в хату і непрошені сіли на лаву. Язык задубів їм у роті і не виговоряються* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 21).

МОКРЕЦКИЙ Дуже, зовсім мокрий. *Тоді дощ – не дощ, злива – не лопата. І мокречий ти чи мокрецкий, що хоч бери й з холош викручуй – то все це пусте, бигме, тац, ші й ни таке траф’єйтси з людинув у житті* (Л.-П. Стринадук. У нас, гуцулів, 144).

МОКРЕЧ Надмір вологи де-небудь, у чомусь; сирість. – *Ка’ут, що скоро морози будут... Так уже стало цієї мокречі та й студени!* (В. Шкурган. Переказ, 116).

МОКРЕЧИЙ Дуже мокрий. *При таких походах, на цей раз до лісу, на цей раз нездалого, бо задоцило, бо небо затягнулося з усіх боків й країв, і таки линуло зливою, як з сорокалітрової латвійки (так у нас називають велетенську, широку каструлю), очевидним подразником є дощівка, що невгамовно капотить з хвої смерек на і так уже мокречку голову й потічком дістається в потилицю, бува застрягає у комірцях, бува безсовісно прямує хребтом вниз по мокречий спині* (Л.-П. Стринадук. У нас, гуцулів, 143).

МОЛИТВАТИ Молитися. *Юра почав кінчати обряд. Ставав з усіх боків, хрестився до оденка і молитвав його* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 173).

МОЛНЯ див. **МОВНЯ**

МОЛОДЕК, МОЛОДИК, МОЛОДЬИК, МОЛОДЮК, МОЛОДЯК, Юнак, парубок. *І дивно, і боляче було іноді дивитися, як Юріштан, молодек, що міг би за сина бути якому старому гуцулові, – кричить на нього, б’є в лице, плює* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 139); – *Та же Юра. Лиш не Гордійчук, а Семенюк, – відозвався Юра Гордійчук. – Бо ти, Юро, і поважніший від мене та й першуєш між таздами. Куди там мені, такому молодєкові, березою бути. Ще й у бутині роблю.*

Не буде як іти з колядниками у верхи. А це ж треба ходити від Різдва до Відорщі (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 112); *Він любив побути й забавитиси мижми людьми, лиш аби було з ким тай у кого. Він потраф’єв ше хоть йкого молодека у данци за поєс заclasати* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 71); *Спихватилася тоді, коли я закінчив рубати і рушився іти: – Най вам бог помагає, молодеку. Аби вас ніколи руки не боліли* (М. Яновський. Голуба парасоля, 316); – *От якби я був до вас прийшов із грішми свого дедя, то дарма, що я молодек, – пан Михайло мене навіть “челединою” назвав, – ви постелились би мені до ніг* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 328); – *Що хочеш за це, молодеку?* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 35); – *Чуть не забула: був у нас якийсь молодек з податкової <...> тий пізнав на знимці твого товариша – на тій знимці з Афганістану, що на стіні...* (В. Шкурган. Син, 58); *Цікаво, що скажуть молодики* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 188); *Ой, парити б тебе, парити... Аді, це мипітким та така з тебе була холера, що ради не було. Ой, молодьку, молодьку, ото слухав ти дьидьивих слів* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 297); *Правда, невісточко, що ти мене слухаєш, і шануєш, і доглядаєш, як рідна дитина, але най на твоє серце глипне сонечко, та й ти діда із тими сиротюками на піч покладеш, а собі молодюка приймеш та й буде тобі дід заважати!* (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 197); *Бо думали ми, що погнала легініка молода кров файної дівчини та шовкової любви собі шукати, гадали ми, що побрів молодяк смілий якось найкращої калини шукати на сопілку та заблудився...* (П. Козланюк. Похорон, 123).

МОЛОДЕЧЬОК Пестл. до **молодек**. // у порівн. *Дідо зразу сердито пофоскував, а витак, єк би молодецьчок, лиш легонько виштрик на піч тай вітив лиш наслухав, єк йго до прикладу клела баба* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 39); // у порівн. *Єк молодецьчок, біг борше боронити мене вид кутюги, а хоть низадовго вже мав змінети й вісімдесетку, то йиму нічьо ни значіло – одним бігом біг ми на поратунок* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 11).

МОЛОДЄЧЬОК-ПИДРИСТОК Підліток. *А молодєчки-пидристки мислили, де би то си файно тих светків мож було набути на коледниках та нишькували за файними видданицями, бо й уни си вже почювали у путери отак, ек и старші легіні та молоді мушіне* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 76).

МОЛОДИК див. **МОЛОДЕК**

МОЛОДИЧИТИ *обряд*. Весільний обряд за-в'язування молодої в хустину. *Пізно вже вночі matka з дружками тай книзь з дружбами повели у кліть завивати книгиню, молодичіти її* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 246).

МОЛОДІЖ Молодь. *Як же зато дасть бог дочекати весних Николів, то вже стариня сидить дома, а молодіж пускають у храм* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 242).

МОЛОДІНКА Молода дівчина. – *Аби-х казав, що це село багацке, що Гафіца молодінка* (Марко Черемшина. Любість, т. 2, 200); *На то казав їй жартом дідо: «Дівиси, саракка, абес ни упала у йкус поблику через зузи, бо уни тобі будут ше й сего року у голові шуміти. Тай нема диву, бо ти ше занадто молоденька молодінка. Саме кров буйна»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 67).

МОЛОДЬИК див. **МОЛОДЕК**

МОЛОДЮК див. **МОЛОДЕК**

МОЛОДЯК див. **МОЛОДЕК**

МОЛОЗИВО-КУЛЯСТРА Те саме, що **колястра**. *Це такий сир, що є в шлунку телятка або ягнятка, яке щойно народилося і ссало молозиво-кулястру* (С. Пушик. Карпатське літо, 292).

МОЛОКО

◇ **зозулине молоко** – те, чого не існує. – *Все маєш у мене, хіба лиш зозулиного молока... – Маю, Штефане. Аж по саму гульку маю* (Р. Іваничук. Побий мене!, 53).

◇ **прятане молоко** – молоко, приготовлене особливим способом. *Воно так і називається: «ключівське молоко з гудзами» або «прятане молоко».* <...> – *Як ви його робите? <...> Але жінки наперебій розповідають мені: – Та покладіть вчора свіже*

молоко в піч, аби зварилося. Як добре випражеться, то треба, аби простигло. Коли ще тепле – додайте сметани <...> Так молоко стоїть від вечора да ранку. А вранці додається дві літри сиру, і молоко з гудзами готове до вжитку (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 87).

◇ **молоко з гудзами** – те саме, що **прятане молоко**. *На коломийському ринку газдині з села Великий Ключів продають молоко з гудзами* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 87).

МОЛОКОБЛЮД *зневажл.* Дуже молода, недосвідчена людина: *молокосос. Отак, верта з вечорниці, / Олексик співає. / Вуйко чує, та сміється, / Та вусом моргає: / «Облизень вам та ячмінь вам, / Ви, молокоблюди!.. / А Оксана не Лесева, / А вуйкова буде!»* (Ю. Федькович. А хто винен?, 119).

МОЛОНТЬО ТА Й КУЛЕШКА Колективне прізвисько жителів села Ключів. *Ключівські – “ключани”, або їх ще прозивають “молонтьо та й кулешка”, бо вони великі майстри виробів з сиру і молока* (П. Федюк. Рунгурська трагедія, 126).

МОЛОЦИНА Молоко. *На мірі, то мішенники свої вівиці ни жєлували, бо то ни видоювали вни з їх вимен молоко, а попросту ййго видушуючі, витегали, аби екнайбільше на ту бриндзицу надоіти вид них тої молоцини* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 341).

МОЛЬФАР, МОЛЬФАРЬ, МАЛЬФАР *етн., міф.* Чоловік, який володіючи особливими знаннями про довколишній світ, може завдавати шкоди чи приносити користь людям; чаклун, ворожбит, знахар. *Про нього [Юру] люди казали, що він богує. Він був як бог, знаючий і сильний, той градівник і мольфар. В своїх дужих руках тримав сили небесні й земні, смерть і життя, здоров'я маржини й людини, його боялись, але потребували усі* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 205); – *Алеж добре! – каже дід і плеще Олексу по плечі. Погладив ще його по голові тай став відходити. Коли дід був уже далеко, зміркував Олекса, що то не звичайний собі дідок, але мольфар, дігнав і став просити, щоб йому поворожив* (Г. Смоль-

ський. Олекса Довбуш, 14); *Всіх, всіх запрошуюю: і мавок, і блудів, і домовиків, і дідів, і коминарів, білих та чорних лас, і лісовиків, і потопельників, і мольфарів* – усіх, усіх (П. Федюк. Самотня зірниця, 62); – *Не звертай уваги!* – додав Стас, звертаючись до Сашка. – Тарас у нас спустився з гір, і децю неvwічливий. Хоч кажуть, що він, як кожний гуцул, трохи характерник, а може, і **мольфар**, і тому такий непростий, я думаю, це просто брак виховання, – при цьому Стас хитро зиркав убік Теревовлі (М. Римар. Білий слон, 32); *Цікаво, хто перший вигадав цю нісенітницю? Коханий татунцьо з його маразмами? Ненависна мамця з її міазмами? А може, це він їй нав'язав, щоб тримати коло себе на короткому налигачі, старий жовтозубий мольфар?* (Ю. Андрухович. Дванадцять обручів, 128); *Не мольфаром, що насилає на людей різні біди, а добротворцем буде* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 122); *Був серед них наче гірський мольфар, що тільки один знав таємницю, що давала йому силу відвертати нещастя від його парафії* (Гри-на Вільде. Сестри Річинські, кн.2, 42); *Нераз казав я йому: “Мене жадна куля не іметси! Ви не знаєте, командире, що я тепер мольфарем став?”* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 202); – <...> *Змінюються володарі світів, гинуть і розгнивають їх підвладні, тільки гуцульські мольфари так само як перед віками збирають на високих полонинах чародійне зілля, тільки гуцули так само виробляють товсті будзи, складають співанки й успішно боронять перед злом* (Р. Єндик. Регіт Арідника, 16); *Дід Дмитро жив у злагоді з домовиками й лісовиками, ворожбитами й мольфарами, міг показати, котрий чоловік вміє відвернути град, котрого слід стерегтися, аби не наврочив, – такий вродився з поганими очима* (М. Яновський. Гірське серце, 66); *А мені мій дьядя, а твій дідо, старий Штефан, що мав сто років, що був мольфаром і знали його по усій верховині, казав: –Аби ти, сину, трьох речей не робив: По-перше – аби ти в корчмі не ночував. По-друге – аби ти мав розум в голові і не заводився з любасками. По-третє – аби ти не пхався в бутину у керони* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 298); *Змаленьку я чув, що*

там, де сходєтси три плоти докупи ув оден вугов, ни можна перелізати там пліт, бо мольфарі висипають там на плоти зібрані з людей мальфи й чінки (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 20); *Мольфар й упирі / Вішали легінів на ялицях / До звуків гармошки* (Віра Вовк. Нові легенди, 363); *Жили в горах своєрідні шамани – байльники – мольфари, як їх називають у народі* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 43); – *Він живе ще, той мій мольфар?* (Р. Федорів. Карби, 148); *Казав, що досвіта на Уведеніє усі мольфарі зачинають усі свої мальфи чинити й вводити їх на цілий рік* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 59); // у порівн. – *Чес їти д'хаті, – перервав мовчанку Николай, – а то заки зійдемо у Буркут, то і ніч си зробит. Цес от Черемош, то так ек мольфар, христїнина заворожити вміє. Ек седеш пропочити, напєшси цеї води, ек зашумит, то і чесу не стємиш* (Р. Яримович. Гостина на Чивчинській полонині, 74); // у порівн. *Соколюк вигукнув ці слова так дивно і твердо, що вони прозвучали, як заклинання мольфара* (М. Дзюба. Укриті небом, 121); // образн. *Чєлідина, ек екис казав, то великий мольфарь* (О. Манчук. Чєлідина, 54).

МОЛЬФАРЕНКО Син мольфара. *Що ж то ви, мольфаренки, подорожуєте / Та мою Мольфарівну тяжко журисте?* (Т. Мельничук. Балада про мольфаренків, 72).

МОЛЬФАРИТИ етн., міф. Чаклувати. *У літі мольфарила від тучі, в зимі – говорила з вітрами, та й так котила би дні до старості* (М. Матіос. Нація, 138).

МОЛЬФАРКА, МАЛЬФАРКА етн., міф. Жін. до мольфар. *Все це було чийхось рук діло. І само собою зрозуміло – замовленою на лихе примівкою мольфарок* (Л.-П. Стринадюк. А кємуєш, ек то було, 41); *Я єслюю твої слуги, бо мижи ними є й мої побратими тай побратимки – мальфарі тай мальфарки – тай тимунь пускаю тебе їти з градом, кудас єс си був справив* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 185).

МОЛЬФАРЬ див. **МОЛЬФАР**

МОЛЬФИ, МАЛЬФИ тільки у мн., міф.

1. Чари. *«Ає. Хїба нивмивані, сараку, за тобов си молєт тай тебе благослов'єт. Але ни попи. Ти-и-и, инклузе проклетий, почїнав-*

нику пустий. Ти лиш на **мольфах** сидиш, сидів бес у нишестю страшиім та великім», – лопотіла баба, стераючи мийков стів перед вечерев (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 30); *Всі добре знали, хто чим займається, хто якими мольфами, хто кому і через що робить* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 37); *А Сапайлиха лиш того сокотила, коли він уснет, аби борше йго звернути навіки з ніг своїми поганими мольфами* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 466); // у замовл. *Тай напровсеке поклав короткий обертин вид себе: «Єк ни ловитси горох гладкої стіни, / Так аби си ни ймили й мене нидобрі мольфи»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 438).

♦ **мальфи чинити** – міф. чарувати, чаклувати. *Казав, шо досвіта на Уведеніє усі мольфарі зачінают усі свої мольфи чинити й уводити їх на цілий рік* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 59).

2. Предмет, речовина, наділені магічними властивостями. *Люди оминали роздоріжжя, переплетення трьох стежок. Не перелазили через пліт, де сходилися вориння на кути. Там обов'язково хтось висипав мольфи* (Л.-П. Стринадюк. А кемуєш, ек то було!, 41).

МОЛЬФУВАТИ, МАЛЬФУВАТИ етн., міф. Те саме, що **мольфарити**. *Та молодиця сама вміє мольфувати і злікувати себе від уборів* (Р. Єндик. Регіт Арідника, 46); *Уни єк кладут оборону наокола тої хати, шо мают у ній шош мольфувати ци видвертати наслане, то роб'єт то дуже сохтівно й то лиш тогди, ек ише є хтос другий у тій хаті, бо боєтси, аби їх самих ни стратила ничіста сила* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 199).

МОНЕСТВА збірн. Жіночі прикраси на шию, зроблені з монет. *Лишень що брат кинув на його, аби мовчав, аж тут виходить із церкви – дівка? – ні, не дівка, але хтось гадав би, що се якась царівочка до нас на храм прийшла, така собі пишна та убрана: чоботи червоні, сорочка рантухова, опинка волочкова на ній, пояси крамські, а коралів та монества на шії! – може, на кількасот левів срібних* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 245);

От постягали з них ба коралі, ба монества, ба пояси, ба баюри, доста того – посмішили дівчат (Ю. Федькович. Серце не навчити, 268).

МОНТЕЛЕВ Різновид сопілки. *Пастухи регочуть. Їм присьмно, що так влучно, так приперчено вигадав хтось на панів. По вечері сьогодні довго всі не спали, бо Яків усіх смішив. До того ще й музикант він: і на скрипку, і на флюяру, на денцівку, монтелев – на усяку тобі музику. Співаночок таких вимудрує, що пукати від сміху* (Г. Хоткевич. Довбуш, 162).

МОРГ Міра земельної площі (дорівнює 0,56 га). *Йшла, а ноги заплітались, хотіла спинитись, бо три морги – це скарб* (Р. Федорів. Тисяча кроків, 26); *За “перших совітів” молодий газда тримався тихше трави, нижче води вечорами вигупував перед образами поклони і канючив господа бога погібелі Радянській владі під Карпатами, канючив, бо його двадцять моргів ґрунту позбулися меж, стали колгоспними, на колгоспний двір перебралися і дві пари його коней, п'ять корів...* (Р. Федорів. Маріка, 66); *Він уже записав на хлопця десять моргів і ще десять обіцяв* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 318); *На батькове місце вступили два нові газди “паннич Владзьо і паннич Стасьо”, як їх називали гуцули. Батьківська спадщина дуже скорчилась, бо банки не давали спокою. Залишалось усього коло чотириста моргів гірської землі з поганим лісом і поганими пасовиськами* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 78); – *Про життє. Уже й за цегельню дбає, а се журитьсья, як ті морги перейдуть у колгосп. Де від тепер, удома?* (М. Стельмах. Над Черемошем, 136).

МОРД Масове вбивство, різанина. *Зближався день кривавої пімсти на тих, яких ще недавно вітали хлібом та сіллю, на тих, що під кличами нового порядку Європи принесли неволю, грабунок і морд* (Р. Яримович. Джуфко, 57).

МОРСНУТИ Вдарити. – *Ану-ко бо й є, дивітьсья, та лиш покажіть ми єго, най бим го морснула хоть раз кукурудзом по чолу! – каже якась дівчина...* (М. Павлик. Пропащій

чоловік, 79); – *А та баба му вогорит: не мав би-с устиду ручку корчити. Ліпше би маржини сокотив. А він тогди чим-таки вхопив камінь, тим-таки морснув бабу по голові* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 81); ...*Шо то чоловік чоловікови не рівний?! За Василем гет не баную А витак жила з Николов у цій же хаті двацять вісім років – прожили-сми, екби на порозі обминулиси. Не укимив ми си, ек слабував, не укимив, ек і жили. Він мене би був не морснув – аби там шо. От-так!* (В. Шкурган. Сойка, 194).

МОРСНУТИСЯ Зворотн. до **морснути**; вдаритися. *Не смів я, брате, й глагойти їй, а борше потихоньки на п'ялках надвір і як скочу, брате, уже з сіней, то трохи-м не морснувся чолом до чола з Мар'янов, що бігла чогось до хати...* (М. Павлик. Вихора, 260).

МОРЩИННЯ Складки біля коміра в сорочці. *Сестри знов сидять собі надворі, на призбі, та – от як тото вже дівкам заряд – регочуться, та судять других дівок, що в храму були: ба ся мала згрібну сорочку, ба ся мала подерті чоботи, ба та не знала гуляти, а на тій урвали хлопці морщиння, ба друга знов випила порцію горілки відразу (ніби вони не п'ють, лиш аби ніхто не видів!), ба ся знов сьак, ба та знов так, – от що їй робили би більше?* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 253).

МОРЩКА *перев. у мн. МОРЩКИ* Зморшки. *Ясне волосся, як папороть з-під моху, виривалося з-під цвітистої хустки і закривало тоті молоденькі морщки, що бігали на молоденькому чолі над чорними очима, як мурашки на біленькому розпаленому камені* (Марко Черемшина. Інвалідка, т.1, 259).

МОСЕЖ Жовта мідь, латунь. *Чюв від мамі лиш, ек мосежники топ'ют мосеж, але ек, то сам ни видів* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 124).

МОСЕЖНИЙ Прикм. до **мосеж**; латунний. *Старіший коледницький вибірця Михайло Прокіп'юків – Смолечюк, високий, цвайковатий у стан чоловік, чьорневий, довгообразий, у правій руці держев опередь себе пишно вирізаний старовіцький коледницький дерев'єний хрестик, а лівов руков поцоркочював голо-*

сним, мосежним дзвіночком собі високо над головов тай здрибна поступав ногами, легонько приданцовуючі та вихелюючіси то в оден, то в другий бік, заченав за сонцем плесати наокола церкви, приспівуючі за скрипков слова плесу (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 74); *Носили крисані з високими наголовниками, наокола наголовників були писані мосежні блехе, витетичені навами* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 149).

МОСЕЖНИК, МОСЯЖНИК Майстер виробів із **мосежу** (латуні). *Чюв від мамі лиш, ек мосежники топ'ют мосеж, але ек, то сам ни видів* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 124); *Мосяжник, либонь, ще не прочумався після горілки, а дівка, якщо не сидить у кривці, то віється десь лісами-горами* (Б. Загоруйко. Чорногора, кн. 2, 12).

МОСЕНДЗОВИЙ, МОСЬОНДЗОВИЙ Те саме, що **мосежний**. *Та як минуло їх штири, п'ета си зачела, – темної ночі дощової стукав у віконечко молоденький жовнерочок, а стара няня виходила, дзьобенку наладовану виносила, пістолета мосендзові, рушничку набивану* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 56); *На місячнім світлі, як на долоні, ясно й різко видніються заводини, улискуються раді і всміхнуті дівочі й діточі лиця, очі, зуби; пацьорки, коралі з білими сороківцями, жовтими церковними медаліками на дівочій й жіночій шії, мосьондзові гудзиковий бляшки, огнива й протички, що теліпаються коло ременів багатих танцюючих парубків <...>* (М. Павлик. Вихора, 195).

МОСЬОНДЗОВИЙ див **МОСЕНДЗОВИЙ**

МОСЯЖНИК див. **МОСЕЖНИК**

МОТЕЛИЧНИЙ, МОТИЛИШНИЙ

◇ **дурний, ек баран мотеличний** – *зневажл.* надзвичайно дурний. *“Вібачейте старій бабі, легіники чесні, я вас не псецю! То таки мий старий газда текий дурний, ек баран мотеличний, а не ви, сараки!”* (І. Березовський. Худан, 81).

◇ **як мотилишні вівці** – дуже наляканий, вражений, приголомшений, заціпенілий. *Дехто вертався з перебитими чи поламаними пальцями або припеченою шкірою,*

багато – не вернулося досі. А хто вертався – йому заціплювало рот. Після Дідушенка люди ходили, як **мотилишні віці**: на рахунок нібито жива душа є, проте користі з неї – мало (М. Матіос. Солодка Даруся, 144).

МОТЕЛЬ див. **МОТИЛЬ**

МОТИЛИШНИЙ див. **МОТЕЛИЧНИЙ**

МОТИЛЬ, МОТЕЛЬ Метелик. А він тогди кає: “Візьми ти, – кає, – їми **мотиля**, йкого-будь, та вирви му голов, а витак з лилика крила, та очі з миші та з картини, а витак уломи вухо з голки та з обірничка денце візьми, а витак троха згури та ладану кришкы та й усе тото змішеї, та найди тогидний воріх, шо то зиму перележів, та не зійшов, бо му чірвак середину виїв, та й тото усе поклади у вотой у воріх.” (Г. Хоткевич. Камінна душа, 73); // у порівн. Пан підвівся, з кутків його очей розсіювався останній туман сліпоти, повіки билися, як **мотелі**, привчаючи очі до денного світла та довоколишнього різнобарв’я (М. Дзюба. Укриті небом, 124).

МОТОСКАНИТИСИ Боротися, протистояти. А вни два виривали собі тот бук из рук, тегаючи поземни – то «бог» «чьортом», то «чьорт» «богом». Хто кого перетсе-нет тай передужієт, ци «бог» «чьорта», ци «чьорт» «бога». Тай так моцно над тим буком у руках «бога» й «чьорта» **мотосканивси** народ, шо аж хати си стресали вид того їх гушкання собов у стіни так дуже, шо аж здавалоси, шо й Олексієво мертве тіло на задній лавици в хаті вид того си здригало, тай шо разом з усіма людьми він свойов мертвов усмішков смієвси на тим посіжінню з свої смерти, бо дух йго ни умер, а жив далі мижи людьми, тай разом з ними веселивси на тім своїм посіжінню (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 421); // образн. Старенький Николай сердито **мотосканивси** з упертов зимов, вигонічі її по Благовішню вже цілком из гір (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 117).

МОТУЗИ тільки у мн. Колективне призивсько жителів села Рунгури. Доречно рунгурським людям прозиватися “**мотузи**”, бо тоді у кожній хаті сукали **мотузи** для потреб нафтових копалень (П. Федюк. Рунгурська трагедія, 125).

МОЦ присл. Дуже, сильно. – Я би таких ізнайшов побратимчиків, таких би легіників си вистарав, шо гай! Не брав бих сміття, лиш підкликав бих дваціть і штири та й давав би їм їсти солоного **моц**, а пити бих не давав (Г. Хоткевич. Камінна душа, 259).

МОЦАГА Те ж саме, що **моцар**. – Бо в заліжці, майте на увазі, водно йкус публіку підсунут... Кімую єкогос Василя Роциб’юка (я ші гет хлопчішиім був)... Такий, мой, **моцага** був, парубок – єк дуб. Видій у горах другого такого поставного и моцного не найшов би (В. Шкурган. Майте на увазі, 177).

МОЦАР, МОЦУР Сильна людина, силач. Ади, як відважний **моцар** підніс його над головою, гейби вовни міх (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 213); Вдячна сегедська Нанашика передала Себастьянові цілий звіринець, зроблений із сиру. Коня, барана, оленя, цапа, вола, тура і єдинорога натуральної величини привезли рожевоцоки і блискучі, але трохи вайлувати **моцурі** з грубезними кістками, котрі служили у Нанашики гайдуками, сердюками, збуями, побійцями і мусили щодня куштувати всі сири і бриндзи на містечкових базарах (Т. Прохасько. Непрості, 114).

МОЦНИЙ 1. Який має велику фізичну силу (про людину); сильний. – Серед них була одна з Кобак, така **моцна** Марічка, відбувала недалічко від нас (В. Шкурган. Переказ, 104).

2. Який має тверезий, стійкий, вольовий характер, який виявляє непохитність духу; сильний. – <...> Та сестра тільки й тому заступається на мене, шо він у криміналі. Го, як він зі мною, то я **моцна!** (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 388); – ...А я кау, єгомосте... нездало господь бог ізробив. Чо він чоловіка таким слабим ізробив? Мусів би ізробити **моцним**, вічним... бо чоловік тримає весь світ... на своїх руках. Ає. Робить, платить чинші... гарує, гарує, а прийде старість... бог нагороджує чоловіка болячками, немощами. На, радуйся! А ми ще йому й молимося! (Б. Загорулько. Черногора, кн. 1, 281).

3. Який важко піддається руйнуванню, псуванню (важко ламається, б’ється, валить-

ся тощо); міцний. *А в руці в єднім місці він має таку чарівну силу, що як тим місцем дотулюється до якого замка, то хоч який **моцний**, а зразу ж відімкнеться* (В. Гжицький. Опришки, 121); – *Вуїно, кілька років цієї хаті? Видко, шо стара доста, але ші **моцна** і файна – май-май!* (В. Шкурган. Сойка, 194-195).

4. Дорідний. – *А, бигме. Колис за людску родину, гадаючи, говорили словами, шо єк здорова грибниця, то й гриби **моцні**. А здоров'є – се головне, майте на увазі* (В. Шкурган. Майте на увазі, 179).

◇ **моцний в письмі** – освічений, грамотний. *Я не **моцний в письмі**, але своїх людей не віддаю на поталу, скорше сам накладу за товариша головою* (В. Гжицький. Опришки, 216).

МОЦНІШИЙ Вищ. ст. до **моцний**; більш заможний. *Трохи оддалік невеликою, хоча й тісенькою купкою стоять **моцніші** газди-дідичі* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 37).

МОЦНО присл. Дуже. *Моцно* каялася потім (Г. Хоткевич. Дві дядичи, 366); – *Дивикоси! То ти, мой, опришок! Значитси – заступавси?... Вдарити не забоевси, а злізти з горіха боевси? – Я **моцно** вдарив, ші й сказав, шо уб'ю, єк буде маму ківати* (В. Шкурган. Опришки, 182).

МОЦУВАТИСИ (СЯ) 1. Кріпитися. *Питаю: “Марічко, ци тобі там ни студено? Зачікай, – кажу, ни тікай”... Але уна відповідає: “Ти носиш дзитарок на руці, мірієш старість і не знаєш, шо то пуста робота. Вікінь 'го у скалу! Бери свій міх і **моцуйси** у радости, бо я тепер водно коло тебе, найтепліший світку ти мій”* (В. Шкурган. Майте на увазі, 179); *Помітив би й те, що в руках Палагни ще **моцується** сила, а негода часу не змогла стерти з обличчя свіжості* (М. Яновський. Палагна, 68); *Моцуйся, небораче. За битого двох небитих дають* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 103).

2. Міряться силою. *Другі зо страху потікали за двері, а він зачав **ся** з жінкою **моцувати*** (М. Павлик. Пропащий чоловік, 57).

МОЦУР див. МОЦАР

МОЦЬ Сила. *Никольцьо вже й не відмахувався рукою; він зо всеї **моці** почав стягати мозок та перебирати в своїй голові, чи не найде він там хоть одної утішної думки <...>* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 46); // у замовл. *Обвиває волічкою ножиці: – Не ножиці вийжу, а вилиці ведмедя та вовка, аби не мали **моці** ушкодити мою маржину* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 44).

◇ **не мати моці** – втратити силу, бути обезсиленим. *Девіть свічок засвітили і девіть плит дали 'ї на груди, аби **моці** більше не мала, аби нікому не сниласи, погана* (О. Манчук. Непростий мертвец, 51); // лайл. *А бодай тобі на тім світі такі запахи фурт попод ніс ходили, **моці** бис не мала* (О. Манчук. Храм, 60).

◇ **шо є моці** – з усієї сили. *Була полуднева пора, і на коломийській торговиці розходився, **шо є моці**, ярмарковий дух* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 8).

МОЦЮВАТИ Випробовувати на міцність. *Лице металося, гейби розсипалося, а, сухі руки **моцювали** курмєй* (Марко Черемшина. Дід, т. 1, 42).

МОЧАР, МОЧАРА, МОЧЕР Те саме, що **млака**; трясовина, заболочена місцевість. *Ще одну жменю срібних монеток Держковський пожебури аж на **мочар**. Юрба ринула туди...* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 283); *Колгосп споконвічне громадське пасовище зорав на буряки – вся земля в цукрових буряках, треба солодити старших братів. І коровина здобувала рів за ровом на змеліорованих **мочарах**, які після тої гаспидської роботи засохли, мов тік, і взялися будяками, як дубиною* (Б. Бойчук. Остання надія, 160); *Там, де тепер заводи Калуша, недавно були **мочари**; тут ще в шістдесяті роки мисливці полювали на диких качок* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 204); *Йшли не часто ходженими місцями, бездоріжжям, продиралися крізь хащі предковічного лісу, переходили через потоки й **мочари** і нарешті вийшли на полонину, порослу буйними травами* (В. Гжицький. Опришки, 126); *Все якась **мочара**, або яке каміння* (М. Матіос. Нація,

247); – *То байка. Злізай, сарако, вниз. Лиш там мочер, то дивиси, де сухіше. І йти гет, у мою праву руку утуда. Там є вихід. І я тудя надійду* (Г. Хоткевич. Довбуш, 126).

МОЧАРА див. МОЧАР

МОЧАРИСТИЙ Багнистий. *Чи раз вона впивалася ним, коли мочаристі улоговини полонин вкривав світло-рожевий дрібноцвіт...* (Б. Загорулько. Черногора, кн. 2, 9); *Він сам знаходив невидиму стежку, важко хекаючи і витягши шию, дерся на стромогір'я, на крутих спусках присідав на задні і сунувся-з'їжджав ними, орючи копитами мочаристу землю або крещучи камінь; обминав звори, у глибині яких глухо шуміли потоки, петляв лабіринтами буреломів, час від часу загрозило форкав – чув хижого звіра* (Б. Загорулько. Черногора, кн.1, 284).

МОЧАРУВАТИЙ Те саме, що й **мочаристий**. *Тонконогі, високі, головки – зірочками, червоні й незапашні, ростуть на мочаруватих левадах квіти* (Р. Іванчук. Бузьків огонь, 65).

МОЧЄВИЙ Дощовий. *А чіму? Бо всі знають, шо я людей не шахраю. Я не див'юси, їке літо. Бо то в нашім ділі, знаєш, так: ек літо мочєве, то бринді май бирше, та собі шос си лишит. А їк посуха, то може бути так, шо не лиш робив пусто-дурно ціле літо, а ше й грошима має доплатити. Бо газда – він нічо не знає. Ти мені дай моє – бирше я нічо не хочу. Та й то таки правда* (Г. Хоткевич. Довбуш, 154).

МОЧЄНКА див. МАЧЕНКА

МОЧЄР див. МОЧАР

МОЧЄЮЧИ Дієприсл. до мочети 'умочати, мочати'. *Мочєючі єч'ьмінним буришіником густу сметану, я їв, дуже квап'єчиси* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 19).

МОЧІ Могти. *«Та ти, Дми', – пусто дурно ни розсідайси на мне, ни гулавій, бо я аді нічо ни винен тобі за Іванчіка. Ми ліше озмім та порадьмоси, ек би то мочі скілювати Іванчіка, и то борзо, аби далі ни рив йиму під нами* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 263).

МОЧУЛО Водойма (ставок або прибережна частина ріки), в якій вимочували ко-

ноплі. *Ще листєчко з дерев не попадало, ще багацька бараболя у купинах не дійшла, ще коноплі у мочулах не вимочились, як Петрикова баба забагла умирати* (Марко Черемшина. Карби, т.1, 37).

МОШЕНКА, МОШОНКА, МОШЄНКА Гаман у формі торбинки, що затягується шнуручком; капшук. *Лелітка сховав гроші в мошенку тай докладно діввиси Іванчікови на долонь* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 429); *“Ади, злодюга, чинитьсся, що нікого не знає, чекай, зараз будеш знати”*, – подумав Продан, сягаючи по **мошенку**; *виймив сотку, розстелив на столі так, аби було видно* (М. Павлик. Вихора, 205); *Ткачильок відкроїв кавалок хліба, розложив на камені букати бюджетниці, розлив у кварти горівки, розтягнув мошонку і висипав з неї повний наголовник червоних <...>* (Р. Єндик. Камінна душа, 160); *Народна уява малює високого, плечистого, темноволосого, рухливого мужа <...> за поясом – два пістолі, порохівниця, мошонка для тютюну, тайстра, на плечах рушниця, у руці топір, палаши* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 124); // у колом. *«Ой вид смерти заборона, хліби в полубічці, / Тай мошенка за ремнем, повна сороківців»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 229).

МОШЄНКА див. МОШЕНКА

МОШНА Те саме, що **мошенка**. *Довбуш лише тепер сповна оцінив Сивого, без роздуму кинув Онуфрієві мошну червоних, Онуфрій на лету мошну не ловив, золото впало дзвоном йому під ноги, газда ніби й не чув* (Р. Федорів Жбан вина, 84).

МОШОНКА див. МОШЕНКА

МОШЯ мед. Повитуха. *Люпайльочка ніколи си тим ни гризла, шо то може він обмінче, бо уна сама була головна мошя, то знала засокотити все, шо треба при злогах, аби бісиця ни підмінела дитину їй* (П. Шекерик-Доників. Дідо Іванчік, 123); – *Це – мошя*, – пояснила Твердючка. *Досвідчені очі повитухи усміхнулися з густої сіточки брів* (А. Хлистова. Олекса Довбуш, 13); – *Я також гріх би мала, коли б на свого Яся нарікала. От як я свого Владзя мала, то він мені аж з міста привіз доктора і мошу та й крпедешиною всю мою постіль заслонив*

(Марко Черемшина. Верховина, т.1, 199); // у порівн. *Иванчікова мама, ек мошя, крутилася поміжи пани – учені голови – у Кутах тай Косові, бо й тудя її кликали брати діти, тай виділа, шо письмо є добра річ на світі, тимунь хотіла, аби й її Иванчік був письменним* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 127).

МРА див. **МРСЧ**

МРАЧНИЙ Прикм. до **мра**; туманний. *На їхньому місці остаються лишень мрачні смуги...* (Марко Черемшина. Ледові цвіти, т. 2, 45).

МРАЧЬКА Те ж саме, що **мрсч** 2. *Зачінала [земля] потайки виддыхати вже вісним віддыхом. Тепла пара пидоймалася из неї клубками сіравих мрачьок попод гори тай нимиділа в синих облаках високого неба* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 112).

МРЕЧА див. **МРСЧ**

МРСЧ, МРСЧЬ, МРЕЧА, МРИЧ, МРА

1. Мжичка, мряка. *Якось раз варила вона легіням вечерю – навчилася й сього... Ходила боса, бо старі постолы стопталися, а нових не було, шукала сухих дров, але мало знаходила: трафилося підряд кілька дощистих днів, стояли мрсчі, все звогчилося* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 283); – *Ади, мрсч долів паде – верем'я буде. А сливи ек синіют! Ади, екі сивні зародили, аж гілле гнут долів* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 219); *Землю давить мреча* (В. Сичевський. Вернісь, Ружено, 135); *Коли я вийшов з лісу на полонину, коли побачив сіно на полозі, яке вкрила надвечірня мрич, – дощ притих, і холодний вітер-чорногорець шпарко ударив ув обличчя, поліз осудливо за пазуху* (С. Пушик. Карпатське літо, 287).

2. Туман. – *Він корнеє, корнеє, а ми не гонні. От ік би змора посіла. Та витак си провергли – а ту ті мрсч в очех, а дух ек не зіпре у хавках* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 15); *На Міденим Току, де ніколи ни загрівает сонце й ни ростет там ніска ростина, там, де лиш вічно лежить мрсч и стинаєт страшна студінь, прибаг Арідник змайструвати таке штудерне крісло, аби в ним замкнути навіки Бога* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік,

130); *Вже з ночі почали збиратися мричі над рікою, підноситися догори, обкутувати верхи гір, обсотувати гаджуужки* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 33); *Не хоче молодий [місяць] світити... / Морочиться, мов у диму, / По темній мрі; неначе вбитий* (Ю. Федькович. Новобранчик, 110); // у порівн. *Ек через мрсч видів его гладкий луллений хребет, его кругле біле чьоло, еке зараз го покалюшит на кришки и уже черленим злетит на долину* (О. Манчук. Заробок, 18); // у порівн. *Як мричі по дощі то тут то там виринають лісами і вмиць цезають, щоб виринути в іншому місці і в іншому вже виді, так Юрині думки порвалися і стали блукати у темняві, цілком не залежені від його волі, півсвідомі, майже неувимі* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 243); // у порівн. *Як її побачить – дивиться на неї, мов крізь непрозору мрич* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 270); // у порівн. – *А в хаті вічно так, як коли б та вечірня мрич з верхів та сплила через вікна й двері у хату і заступила все світло і можна її вигнати* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 228); // образн. *А як надтягнуть мрсчі і сивими пеленами окутають верхи, розриваючися то там, то там на темінях тла, як заклубиться слід Черемошевий холодними димами, – в казкове царство заміняється тоді гуцульське село, і чуєш щасливим себе, що дозволила тобі доля оглядати таку красоту* (Г. Хоткевич. Село, 313); // образн. *Жіночі голосіння борються з жовнірським реготом і знеможені падають на м'який шум ріки та летять геть-геть далеко у срібному мричу і стелються понад селом, гей його віддых* (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т.1, 158); // образн. *Холодна мрич підіймалась з долини та простягала білі мохнаті лаби до чорних смерек, а під блідим ще небом оповідав свій сон Черемош* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 209); // образн. *Круг неї гори курились од мричі, наче скипіли гірські потоки і запарували* (М. Коцюбинський. Тіні забутих предків, 212); // образн. *З нутра лісової пуці добуваються затаєні в ній мричі і обсотують дерева чарівною тканиною, обіймаючи чимраз більші простори; <...>* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 237).

◇ **на очі мрєчь сідала** – пелена заступала зір. *Одним тілом ставали, аж у голові си крутило, а на очі мрєчь сідала* (О. Манчук. Лісова дівка, 42).

◇ **у мрич кануло** – пішло в небуття. *А через добру хвилину він міркував вже спокійно. – Бо що я темний і горячий – це одно, а що вони рабівники – це друге. Але те “темний і горячий”, воно немов у мрич кануло, а те “рабівники” стояло перед очима, як сірий камінь на могилі, і давило і не давало дихати* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 293).

МРСЧЬ див. **МРСЧ**

МРИЇТИ Миготіти. *А вни [берези] обі, нене, / Перекинулись дівками... / А білі вже, білі / Знай то срібло, такі білі, – / Аж в очах мриїло* (Ю. Федькович. Шипітські берези, 219).

МРИЧ див. **МРСЧ**

МУДЕНЦЯ тільки. у мн., анат. Яєчка барана. // у колом. *«Ой брате, побратимку, заріжмо баранця, / Тобі ніжки, міні рижки, кухаркам муденця»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 224).

МУДЕРНИЙ Добрий, довершений (стовно речей). *Господи, що за речі він роблював: що креси, що пістолети, що ножі, а що вже за топірчики мудерні зсипав! – то не найдеться в світі* (Ю. Федькович. Хто винен, 280).

МУДЕРУНОК Додержання правил, норм поведінки де-небудь, порядок. *Мусіли їсти паску у старій хаті, бо у новій хаті вуйко завів уже по своєму мудерунки: купив два дзитарки, йким дідо ніколи ни довірєв, бо все мислив, шо то зчезник їх тєваєт* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 81).

МУДРАГЕЛИК ірон. Пестл. до мудрагель. – *А на тих мудрагеликів, – мовить далі Трохим, – мемо добирати способу* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 309).

МУДРАГЕЛЬ ірон. Хитрун. – *Я тобі, братчику, не ворог, ані нікому з вас, лише мене боліло серце, що знайшлися мудрагелі та й хочуть вигулити в вас силу, а ваші діти пустити з торбами* (А. Крушельницький. Рубають ліс, 309).

МУДРАК ірон. Те саме, що мудрагель. *Говори, мудраку, доків ти будеш ити всім назістріть так, шо я через тебе ніколи ни маю супокою? Кажси, чому ни говориши, ци ти заціп рот?* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 201).

МУДРАЧЬОК ірон. Пестл. до мудрак. *Наколи, бувало, лиш шош си дес важнішого стало: ци йкєс головництво, ци когос медвідь подер, ци когос у любаски в кліти чьоловік захопив тай остриг йго на побліку вид свої жінки, або ребра йиму поломив, ци то дес икогос мудрачька йкас сука зчерувала черями, то Джюнда вже видразу на тото стіванку складав, тай пускав її вітром мижси люде* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 136).

МУДРИЙ Те ж саме, що мудерний. *Стара, бувало, дує на неї, як на дорогий камінь; де коралі красні, де уставки мудрі, де киттар уписаний, де пояс славний – Олена все дістала* (Ю. Федькович. Серце не навчити, 269).

МУДРИНА див. **МОДРИШ**

МУДРІШКІ тільки у мн. Вигадки; витівки. *«А зрештов, я вже застарий, синку, до играшок та мудрішків»*. – *Лиш махнув байдужно руков* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 25); *А Иванчік, таки дїправди, вже з маленького був набитий повно усілеких фіглів та мудрішків так дуже, шо ніхто йго ни міг ніколи ні збагнути, ні зміркувати* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 123).

МУДРУВАТИ Обманювати. – *А сякий-такий синку! Знай, як старого опришка мудрувать!..* (Ю. Федькович. Опришок, 325); – *Отак диглевому багачеву треба. Най нікого не мудрує* (О. Манчук. Фіглі, 25).

МУДЬО лайл. Зухвала, нахабна, хамовита, груба людина. – *Ти, мудю, ти, хам нешкрептаний! Почкай, дам я тобі, не бійся!* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 87).

МУЗИКА-СТОЧНИК міф. Музикант, який відрізняється особливою майстерністю, вмінням грати, у чому вбачають протекцію нечистої сили. *Недарма Фоку мали за музику-сточника, казали, що здобув собі неприродним способом надзвичайний хист, а ра-*

зом з ним і гріх не спасенний (В. Гжицький. Опришки, 96).

МУЙШТРУНОК військ. Муштра. // у порівн. *Господи! – то ж то вже єї [дівку] обзирають з усіх боків! – от так лиш нас єнорал на муйштрунку обзирає* (Ю. Федькович. Люба – згуба, 244).

МУКА

♦ **МОЛОТИ МУКУ** – обряд. різновид ігор, забав при покійникові під час **ПОСИЖІНЯ**. Цілу ніч тривають різні ігри: «беруть шлюб», «мелють муку» (один легінь, лежачи обличчям униз на стільці, молотить зі споду поліньцями, а всі легіні щипають його й дають понюхати дівчатам, «чи добра мука мелеться»), або діляться на дві групи, виймають з вориння гужву й перетягаються, хто кого перетягне, або «печуть гусака» (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 52).

МУЛЕЦ мед. Онкологічне захворювання. *Ув усім був дотек. Навіть так ни бортавіли ліси, єк бортавіют тепер. Люде ни слабували на мулець* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 15); // у порівн. *Лиш боєлиси одного, ци Иванчік в то говіне ни стрілив законом у Христа, бо тогди би тежше було шош йиму подієти, бо боронила би йго ничіста сила. Й ця гадка уводно їх мулила, єк мулець* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 325).

МУНДИР'Є збірн. Мундири, костюми. *“А де ж неприятіль?” – думає собі Юрко. Самі люде; гвери поскладали вперехрест, скинули мундир'є; самісінькі люде* (М. Павлик. Юрко Куликів, 24).

МУНДУРОВИЙ Одягнений у мундир. *Це ж як вони вечеряли з отцем Юлієм і його кураторами, приходив той мундуровий жандар з телефонограмою для пана превелебного* (В. Сичевський. Вернись, Ружено, 310).

МУНЄВО присл. Нерозбірливо, нечітко, млямаючи. *«Пишов своїми пустими дорогами», – мунєво сказала баба* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 17).

МУНЧИТОР Робітник. *Для дуки робив трудівник дотепер, / Сам світу не бачив від горя, / Аби зрозуміти, / Що не мільйонер / До*

прав поведе мунчитора (М. Марфієвич. Лупени, 31).

МУРАШІНСЬ ДИВ. МУРАШКОВИНА

МУРАШКОВИНА, МУРАШКОВІННЄ, МУРАШІНСЬ, МУРЯХОВИНА Мурашник. *Ще на благовіщення ходила газдиня до мурашковини і клала туди сіль, булки кавальчик, а відтак свої бовтиці, пацьорки, чепраги і присипала тото все землею аж до Юрія* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 29); *Вишукали серед села стару мурашковину, визначили місце, зігнали з цілого села людей і стали рубати дерево* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 52); *А витак доїти тра корову через тот пацьорок, що си викєгне з мурашіня, та й так видоїти, щоб ані-ні молока не позістало* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 34); *У лісі пониж хати, на видосовни, закопував у велику муряховину гуску соли, миску єсєжівницу, цідило, полодник, ботилев вид колочія сметани* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 110); // у порівн. *Вже починала з'їздитися гуцулія. По всіх плях і плаївках зачервонілися сардаки, фустки, мов по величезнім зеленім мурашковінію порозповзалися черлені комашки* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 47); // у порівн. *Церква була битком набита людьми, єк муряховина муряхами* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 73).

МУРАШКОВІННЄ ДИВ. МУРАШКОВИНА

МУРЯХА Мурашка. // у порівн. *Церква була битком набита людьми, єк муряховина муряхами* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 73).

МУРЯХОВИНА ДИВ. МУРАШКОВИНА

МУС 1. Примус. *Дав наказ до дворів і громад доставити до його розпорядження щонайменше десять узброєних людей. Його наказ виконували різно. Одні прислали більше, другі менше, або й цілком не давали. Більшість йшла з мусу, але багато було охочих, що голосилися самі, бо можна було заробити, а ще більше з боку добра придбати* (Г. Смольський. Олекса Довбуш, 58).

♦ **ЯК МУС, ТО МУС** – обов'язково, необхідно. – *То, куме, як мус, то мус! Біди ще нема,*

але видиться мені, що не тяжко за неї, як не буде кому людей у руках тримати, – відозвався Михайло (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 232).

♦ **мус** – **то великий пан** – потреба, бажання є найважливішим у досягненні мети. «*Єк меш хотіти, то й сам си діб'єши бірше розуму поміжи люде, так, шо будеш знати то все, шо тобі будет потрібно знати до креса, бо мус, то великий пан* – навчт чоловіка усеґо (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 157).

2. Уживається як член складеного присудка у значенні 'повинен', 'повинна', 'повині' (робити щось, мати якусь властивість або якість і т. ін.). – *Раз казав – стояти мус!* – крикнув єднорал (М. Павлик. Юрко Куликів, 22); *То лиш у горбатой горба не видко, їй не мус файною бути* (Л. Качковський. Довбушева пісня, 101).

МУСАК Мантачка. *Збивав косу з кісети, складав у стару дзьобеньку кушку, клевец, бабку, мусак, брусє до коси, брав то все на плечя, тай ишов разом из другими косарями у Рус Молдовицу, шо йшли туду на косовицу гроший заробити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 137).

МУСТ Гноївка. *Та полізла до хліва та й там легла голим черевом у самий тот, пербачейте, муст. Ає, ає! Тут нема сміху. Мусила вна у того легати, бо би інакше не видержела. О-о!.. Вже таки би ретенно не видержела* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 209); *Пішли опришки, бабка не дивилася на роздутих як міхи легінів, що також лежали на долівці, але на колінах полізла до дверей, зубами себе пересадила через поріг до сіней, з сіней нігтями перетягнулася на двір, далі з двору до стайні лягла черевом у муст, у болото, у гній та серед густой баяори прошептала <...>* (Р. Єндик. Камінна душа, 159).

МУХАРИЦЯ бот. Мухомор (*Agaricus muscarius*). [Баба Мряка:] *Мухариці із купин, / А гадюки із купин, / А пропасниця з болота – / Є весела всім робота!* (В. Зубар. Вітрова донька, 149); // у порівн. *Заставили жовніри людей копати яму на сім хлопа,*

а люди копають і зуміваються: – Такі годні газди, такі багатирі пишні, такі грешні братя церковні йдуть так марне із світа, отік мухариці! (Марко Черемшина. Бодай їм путь пропала!, т.1, 155).

МУШІНИН, МУШІШІНИН Особа чоловічої статі. *А єк би увійшов мушінін перший, то чинили би си самі баранці у овец, а у коров бичьки* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік 68); *И челідь и мушішине, усе то помішене одно помежи друге* (О. Манчук. Святий Юрій, 12); *Біньо, високий мушішнін, трохе кривошиїкий, трохе дурнековатий, а так поволи ходив, єк вів* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 127); *Бо хоть він вірив, шо лісну наслав йому Дмитро Шкіндя из Довгим, у пізму почерез стрілецтво, то люде, тоти, шо знали, почерез шо си ловит лісна мушішніна, інак говорили про його лісну, єк він* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 142); *Де тобі йти самій у гори? Мушішнін та й тот не видважитси сам у гори йти, а ти, рахувати, молодица. Та де-е!.. Звір ті роз'їст* (Г. Хоткевич. Довбуш, 293); // у порівн. *А молодечьки-пидристки мислили, де би то си файно тих светків можє було набути на коледниках та нишкували за файними видданицями, бо й уни си вже почювали у путери отак, єк и старші легіні та молоді мушіне* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 76).

МУШТРУВАТИ 1. військ. Піддавати муштрі. *Фока розповів, що князь скуповує зброю, сам муштрує військо* (В. Гжицький. Опришки, 57).

2. перен. Виховувати. *Можє візьму. – Будуть баби вадитися й бити... Байдуже... Так їх му муштрувати, що раз...* (М. Козоріс. Черногора говорить, 145).

МУШІШІНИН див. **МУШІНИН**

МУЩИНСЬКИЙ Прикм. до **мушінін**; чоловічий. *Вона не любить Миколи, ні... Вона не любить і Владзю... Вона приймала його, бо вона чильдина та й потрібує мущинської правди, а він газда хаті, маржині, царинкам і він батько її дитині* (М. Козоріс. Черногора говорить, 163).

Довідкове видання

Гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові

СЛОВНИК
у двох томах

Том 1

А – М

На обкладинці використано
репродукцію картини *Христини Никодюк*
Головний редактор *Василь Грещук*
Дизайн обкладинки *Андрія Іваньо*
Комп'ютерна верстка *Ярослави Король*

Підписано до друку 09.09.2019. Формат 70x100/16.
Умовн. друк. арк. 47,45. Тираж 300 прим. Зам. 2904.

Видавець: Видавництво «Місто НВ»
76000, м. Івано-Франківськ,
вул. Незалежності, 53.
Тел.: (0342) 55-94-93.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ІФ № 9 від 02.02.2001 року

Віддруковано: Друкарня «Місто НВ»
76000, м. Івано-Франківськ,
вул. Незалежності, 53.

СЛОВНИК
Том перший

Гуцульська діалектна ЛЕКСИКА ТА ФРАЗЕМІКА
в українській художній мові